

PĂRINȚII BISERICII - ÎNVĂȚĂTORII NOȘTRI

**Antologie patristică tematică,
alcătuită și prezentată de
Drd. Liviu Petcu**

Vol. I

Despre Dumnezeu Cel veșnic Viu

**Rogu-Te, Doamne,
primește jertfa alcătuirii acestei antologii ca pe o rugăciune pentru
sănătatea, ajutorul și mântuirea părinților mei,
Gheorghe și Gabriela**

ABREVIERI

Sf. = Sfântul; cap. = capitolul; ep. = epistola; î. = întrebarea; cuv. = cuvântul; rp. = răspunsul; vol. = volumul; PSB = *Părinți și Scriitori bisericești* (colecția); p. = pagina; pp. = paginile; n.L.P. = notă Liviu Petcu; n. s. = notă sub-lineară.

- La notele de subsol din prezentul volum am indicat, între paranteze, cu **n.s.** nota de subsol a părintelui profesor sau a profesorului care a tâlcuit sau a adus lămuriri referitoare la textul patristic, apoi am indicat pagina din volumul citat.

- La selecția tematică a citatelor Părinților și scriitorilor bisericești s-au folosit următoarele ediții ale colecției *Părinți și scriitori bisericești*, apărută la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române din București, cu binecuvântarea Prea Fericitului Iustin și a Prea Fericitului Teoctist:

Vol. I – *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere, note și indici de Preot Dr. Dumitru Fecioru, anul apariției 1995.

Vol. II – *Apologeți de limbă greacă*, traducere, introducere, note și indici de Pr.Prof.Dr. Teodor Bodogae, Pr.Prof.Dr. Olimp Căciulă, Pr.Prof.Dr. Dumitru Fecioru, anul apariției 1997.

Vol. III – *Apologeți de limbă latină*, traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu, introducere, note și indici de prof. Nicolae Chițescu, anul apariției 1981.

Vol. IV – *Clement Alexandrinul. Scrieri (Partea Întâia)*, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, anul apariției 1982.

Vol. V – *Clement Alexandrinul, Scrieri (Partea a Doua). Stromatele*, traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, anul apariției 1982.

Vol. VI – *Origen, Scrieri alese (Partea Întâia). Din lucrările exegetice la Vechiul Testament*, traducere de Pr.Prof. T. Bodogae, Pr.Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, studiu introductiv și note de Pr.Prof. Teodor Bodogae, anul apariției 1981.

Vol. VII – *Origen, Scrieri alese (Partea a Doua). Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia*, traducere de Pr.Prof. T. Bodogae, Pr.Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, studiu introductiv și note de Pr.Prof. Teodor Bodogae, anul apariției 1981.

Vol. VIII – *Origen, Scrieri alese (Partea a Treia). Peri Arhon (Despre principii)*, studiu introductiv, traducere, note de Pr.Prof. Teodor Bodogae, *Convorbiri cu Heraclide*, studiu introductiv, traducere, note de Pr.Prof. T. Bodogae, *Exortatie la martiriu*, traducere: Pr.Prof. C. Galeriu, studiu introductiv și note de Pr.Prof. T. Bodogae, anul apariției 1982.

Vol. IX – *Origen, Scrieri alese (Partea a Patra). Contra lui Celsus*, studiu introductiv, traducere și note de Pr.Prof. T. Bodogae, anul apariției 1984.

Vol. X – *Sfântul Grigorie Taumaturgul și Metodiul de Olimp, Scrieri*, studiu introductiv, traducere, note și indici de Preot Prof. Const. Cornițescu, anul apariției 1984.

Vol. XI – *Actele Martirice*, studiu introductiv, traducere și note de Preot.Prof.Dr. Ioan Rămureanu, anul apariției 1997.

Vol. XII – *Sfântul Vasile cel Mare, Scrieri. Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole)*, traducere, introducere, note și indici de Pr.Prof.Dr. Constantin Cornițescu și Pr.Prof.Dr. Teodor Bodogae, anul apariției 1988.

Vol. XIII – *Eusebiu de Cezareea, Scrieri (Partea Întâia). Istoria bisericească. Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr.Prof. T. Bodogae, anul apariției 1987.

Vol. XIV – Eusebiu de Cezareea, *Scrieri (Partea a Doua). Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof.Dr. Emilian Popescu, traducere și note de Radu Alexandrescu, anul apariției 1991.

Vol. XV – Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri (Partea I). Cuvânt împotriva elinilor. Cuvânt despre Întruparea Cuvântului. Trei cuvinte împotriva arienilor*, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, anul apariției 1987.

Vol. XVI – Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri (Partea a Doua). Epistole. Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, anul apariției 1988.

Vol. XVII – Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri (Partea Întâia). Omilii la Hexaemeron. Omilii la Psalmi. Omilii și Cuvântări*, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, anul apariției 1986.

Vol. XVIII – Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri (Partea a Doua). Asceticele*, traducere, introducere, indici și note de Prof. Iorgu D. Ivan, anul apariției 1989.

Vol. XXI – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri (Partea întâi). Omilii la Facere (I)*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, anul apariției 1987.

Vol. XXII – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri (Partea a Doua). Omilii la Facere (II)*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, anul apariției 1989.

Vol. XXIII – Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri (Partea a Treia). Omilii la Matei*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, anul apariției 1994.

Vol. XXIX – Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri (Partea Întâia)*, traducere de Preot Prof. D. Stăniloae și Preot Ioan Buga, note: Preot prof. D. Stăniloae, indice: Preot Ioan Buga, anul apariției 1982.

Vol. XXX – Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri (Partea a Doua). Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale*, traducere și note de Pr.Prof.Dr. Teodor Bodogae, anul apariției 1998.

Vol. XXXIV – Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, traducere Pr.Prof.Dr. Constantin Cornițescu, introducere, indici și note de Prof.Dr. N. Chițescu, anul apariției 1992.

Vol. XXXVIII – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea Întâia). Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, anul apariției 1991.

Vol. XXXIX – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea a Doua). Glăfire*, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, anul apariției 1992.

Vol. XL – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea a Treia). Despre Sfânta Treime*, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, anul apariției 1994.

Vol. XLI – Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri (Partea a Patra). Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, traducere, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, anul apariției 2000.

Vol. XLIV – Teodoret Episcopul Cirului, *Scrieri. Istoria Bisericească*, traducere de Pr.Prof. Vasile Sibiescu, anul apariției 1995.

Vol. LIII – Sfântul Ambrozie, *Scrieri (partea a Doua). Despre Sfintele Taine*, traducere, introducere și note de Preot Prof.Dr. Ene Braniște, *Scrisori*, traducere și note de Prof. David Popescu, *Imnuri*, traducere și introducere de Lector Dr. Dan Negrescu, anul apariției 1994.

Vol. LVII – Sfântul Ioan Casian, *Scrieri alese. Așezămintele mănăstirești și Convorbiri duhovnicești*, traducere de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, prefața, studiu introductiv și note de profesor Nicolae Chițescu, anul apariției 1990.

Vol. LXIV – Fericitul Augustin, *Confessiones – Mărturisiri* –, traducere și indici de Prof.Dr. Docent Nicolae Barbu, introducere și note de Preot Prof.Dr. Ioan Rămureanu, anul apariției 1985.

Vol. LXXI – Boethius și Salvianus, *Scrieri. Articole teologice și mângâierile filozofiei. Despre Guvernarea lui Dumnezeu*, traducere, note și comentarii de prof. David Popescu, anul apariției 1992.

Vol. LXXV – Casiodor, *Scrieri. Istoria Bisericească tripartită*, traducere de Liana și Anca Manolache, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Ștefan Alexe, anul apariției 1998.

Vol. LXXX – Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe și adânci înțelesuri din Sfinții Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul*, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, anul apariției 1983.

Vol. LXXXI – Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri (Partea a Doua). Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, anul apariției 1990.

PREFAȚĂ IPS DANIEL

CUVÂNTUL AUTORULUI

Prin alcătuirea și publicarea prezentei antologii patristice tematice, dorim să oferim cititorilor un instrument de lucru pentru o mai bună cunoaștere, înțelegere și aprofundare a gândirii patristice, altfel spus, a celei genuin creștine. Lucrarea de față nu se vrea exhaustivă, acest lucru fiind cu neputință de realizat, căci literatura patristică însumează mii de idei, interpretări, nuanțe în tâlcuire și comentarii ce nu pot fi cuprinse într-o antologie sau enciclopedie. Gândirea Părinților, nefiind sistematică, nu poate fi sistematizată complet. Ei nu și-au propus să dezvolte manuale sau tratate de Teologie Dogmatică, Morală sau de Ascetică și Mistică, ci ideile înșirate în scris sunt rezultatul unei trăiri duhovnicești intense și îndelungate, ele născându-se la cererea ucenicilor sau când situația din Biserică reclama acest lucru.

Cu toate acestea, credem că lucrarea de față este cel puțin ilustrativă, căci facilitează studiul scrierilor Sfinților Părinți, înlesnind accesul la miezul gândirii patristice. Am însoțit lucrarea de studii introductive și note de subsol explicative, considerându-le necesare pentru o mai bună înțelegere a textelor patristice. Scopul nostru este de a-i pune să *vorbească* pe *giganții Bisericii* asupra unor probleme însemnate, care au făcut obiectul căutărilor și preocupărilor omului dintotdeauna și îl preocupă, firește, și pe omul contemporan.

Culegerea de față nu trebuie înțeleasă ca o substituie a textului integral patristic. Ea poate incita pe unii creștini și la contactul direct cu scrierile patristice.

În această lucrare nu am inserat texte din toate scrierile patristice, ci am folosit doar o parte din aceste scrieri, și anume, resursele pe care le-am avut la dispoziție (colecția *Părinți și Scriitori bisericești* - PSB). Textele au fost așezate în ordinea volumelor colecției patristice folosite. Dat fiind faptul că textele au fost extrase din context, poate exista riscul de se a pierde continuitatea ideilor, deși am încercat să evit cât mai mult aceasta. Fiindcă au aparținut aceleași Tradiții, se poate avea impresia că spusele Părinților oarecum se repetă. Din lectura textelor se vede că așa-zisele repetiții sunt complementare și nuanțate, ele purtând amprenta școlilor unde s-au format cei care urmau să fie numiți *Părinți ai Bisericii*. Aceștia, fiind inspirați de același Duh Sfânt, au gândit la fel, chiar dacă au trăit în locuri și secole diferite și nu au vorbit aceeași limbă. De la ei a ajuns în scris până la noi dreapta credință așa cum ne-a predat-o Mântuitorul și cum au predicat-o Apostolii. Spusele Părinților și Scriitorilor bisericești citați nu sunt apoftegmatice, așa cum sunt, de pildă, cele ale Părinților filocalici, ci sunt explicative, lămuritoare, fulminante.

Volumul informației fiind destul de mare, am încercat să împart antologia în șapte tomuri, pentru a ușura lectura ei. Astfel, volumul I este intitulat *Despre Dumnezeu Cel veșnic viu*; volumul al II-lea – *Cosmologie patristică*; volumul al treilea – *Elemente de Antropologie. Antropologie generală*; volumul al IV-lea – *Elemente de Antropologie. Căderea omului în păcate și patimi*; volumul al V –

lea – *Viața Bisericii*; volumul al VI-lea – *Frumusețile viețuirii creștine*; volumul al VII-lea – *Sfințenie și îndumnezeire*. Indexul tematic care va fi trecut la sfârșitul volumului al VII-lea, vine și el în sprijinul cititorului.

Studiul sau lectura acestei cărți necesită un anume efort intelectual și atenție sporită, dar acestea merită depuse pentru că cititorul va fi recompensat de o satisfacție spirituală certă. Această carte nu trebuie citită fugitiv, ci meditativ, nu foietând volumul, ci contemplând textele citate și revenind asupra lor, *rumegându-le* cu mintea și cugetând îndelung la ele. Scrierile Sfinților Părinți ocupă un loc aparte, greu de mărturisit în câteva cuvinte. Valoarea, importanța și folosul citirii scrierilor patristice o pot înțelege doar cei ce au făcut o pasiune din lectura acestora. Literatura patristică este de o rară gelozie, căci odată prins în mrejele ei, nu te mai lasă aruncat în brațele altor lecturi, ci te fascinează, te cucerește cu totul, te face să te dedici total, ajungând să-ți fie dragă această deplină cucerire și dulce sclavie. Literatura patristică este un obelisc al frumuseții, căci se caracterizează și se prezintă ca sublimă frumusețe, pe care o imprimă în sufletele tuturor celor ce o îndrăgesc și le conduce pe acestea spre frumusețea inefabilă a Dumnezeirii.

Mulțumesc Bunului Dumnezeu că mi-a dăruit puterea de muncă, răbdarea și înțelepciunea necesară, împreunate cu o profundă dragoste sfântă pentru adevărurile vieții și operelor Sfinților Părinți. În al doilea rând, mulțumesc părinților mei, căci fără sprijinul lor nu ar fi fost posibilă alcătuirea acestei lucrări.

Sunt fericit că am întâlnit în persoana Înalt Prea Sfințitului Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, un cunoscător profund al operelor Sfinților Părinți și un osârduitor în urmarea viețuirii lor, ale cărui sfaturi și îndrumări mi-au fost de un real folos în redactarea acestei lucrări. Îi aduc, și pe această cale, mulțumirile mele călduroase. Aduc mulțumiri și Părintelui Profesor Ioan C. Teșu, care mi-a deschis sufletul spre scrierile patristice și mi-a întreținut și sporit râvna pentru studiul și lectura lor. Sunt profund recunoscător Părintelui Profesor Constantin Voicu, sub îndrumarea căruia îmi pregătesc teza de doctorat în Teologie, precum și Domnului Profesor Constantin Marin, îndrumătorul și conducătorul tezei mele de doctorat în Filosofie. Acestora din urmă le mulțumesc și pentru referințele alcătuite la acest volum. De asemenea, țin să mulțumesc și Părintelui Diacon Adrian Sorin Mihalache, cu care m-am sfătuit deseori pe parcursul alcătuirii acestei lucrări. Recunoștința mea se îndreaptă și către ostenitorii Editurii Trinitas pentru că s-au străduit și au reușit să aducă la lumină în condiții grafice excelente această lucrare, o adevărată cunună cerească a Sfinților Părinți din Răsărit și din Apus.

În final, mărturisesc că aş dori ca strădania depusă în elaborarea acestei lucrări să aducă roade spirituale în sufletele celor ce o vor citi și studia.

CUPRINS

ABREVIERI.....	3
Prefață IPS DANIEL.....	6
CUVÂNTUL AUTORULUI.....	8
CUPRINS.....	10
STUDII INTRODUCTIVE.....	15
I. Părinții Bisericii – Învățătorii noștri.....	16
Cine sunt Părinții Bisericii și Scriitorii bisericești?.....	16
Epoca patristică și răstimpul acesteia.....	21
Rolul inegalabil al Sfinților Părinți în formularea dogmelor Bisericii.....	23
Sfinții Părinți – tâlcuitori autorizați ai Sfintei Scripturi și misionari destoinici ai Bisericii.....	27
Sfinții Părinți – făuritori de cultură și literatură.....	29
Cultura antică și cultura patristică.....	30
Părinții Bisericii – apologeți ai credinței creștine și fervenți combativi ai imoralităților și învățăturilor greșite.....	35
Conținutul scrierilor patristice și valoarea artistică a acestora.....	39
Părinții Bisericii – modele de viață creștină.....	41
II. Actualitatea învățăturilor Sfinților Părinți și folosul ce rezultă din studiul și lectura lor.....	47
III. Cu privire la colecția Părinți și Scriitori bisericești (P.S.B.).....	61
IV. Dumnezeu - Introducere.....	65
V. Dumnezeu este lumină (I Ioan, 1, 5).....	66
Mărturii scripturistice despre lumina dumnezeiască.....	66
Învățătura ortodoxă despre ființa lui Dumnezeu și energiile Sale necreate.....	71
Vederea luminii dumnezeiești.....	77
Experierea luminii dumnezeiești la Sfântul Simeon Noul Teolog.....	80
Vederea luminii dumnezeiești la Sfântul Grigorie Palama.....	91
Experierea luminii dumnezeiești în viața viitoare.....	100
VI. Dumnezeu este iubire (I Ioan, 4, 8, 16).....	104
TEXTELE PĂRINȚILOR.....	126
Despre Dumnezeu.....	126
Numele „Dumnezeu”.....	137
Numele lui Dumnezeu.....	138
Numirile atribuite de noi lui Dumnezeu.....	139
Existența lui Dumnezeu.....	144
Existența lui Dumnezeu - argumentul istoric.....	145
Existența lui Dumnezeu – argumentul cosmologic.....	146

Existența lui Dumnezeu - argumentul ontologic.....	154
Existența lui Dumnezeu – argumentul teleologic.....	155
Existența lui Dumnezeu – argumentul moral.....	155
Revelația divină.....	156
Contemplarea lui Dumnezeu.....	162
Cunoașterea lui Dumnezeu.....	168
Cunoașterea lui Dumnezeu în viața viitoare.....	208
Epectaza.....	210
Energiile divine.....	219
Lumina dumnezeiască.....	220
Vederea lui Dumnezeu.....	220
Aducerea aminte de Dumnezeu.....	229
Atributele lui Dumnezeu.....	229
Atribute divine - aseitatea.....	232
Atribute divine - atotprezența.....	233
Atribute divine - atotputernicia.....	240
Atribute divine - preștiința.....	241
Atribute divine - atotștiința.....	245
Atribute divine - atotștiința și atotprezența.....	246
Atribute divine - bunătatea.....	246
Atribute divine - bunătatea și dreptatea.....	247
Atribute divine - dreptatea.....	247
Atribute divine - iubirea.....	248
Atribute divine - înțelepciunea.....	248
Atribute divine - mila.....	249
Atribute divine - neschimbabilitatea.....	249
Atribute divine - unitatea.....	252
Atribute divine - veșnicia.....	253
Despre har și harisme.....	255
Dobândirea harului Duhului Sfânt.....	266
Lucrarea harului dumnezeiesc în sufletul omului.....	270
Ajutorul dat de Bunul Dumnezeu oamenilor.....	276
„Dumnezeu poate câte vrea, dar nu vrea câte poate”.....	279
Lucrarea Lui în întreaga lume.....	279
E propriu lui Dumnezeu a face bine.....	280
Binefacerile Lui revărsate asupra noastră.....	280
Darurile primite de noi de la Dumnezeu.....	285
Mana cerească.....	288
Iubirea lui Dumnezeu pentru noi.....	289
Jurământul lui Dumnezeu.....	304
Certarea Domnului.....	305
Amenințările din partea lui Dumnezeu.....	308
„Mânia” lui Dumnezeu.....	308
Judecățile lui Dumnezeu – neînțelegerea lor de către noi.....	309
Vorbirea despre Dumnezeu.....	311
Tainele dumnezeiești.....	318
Sălășluirea lui Dumnezeu în noi.....	319
DUMNEZEU. VIAȚA SFINTEI TREIMI.....	326
Taina Sfintei Treimi, în general.....	326

Expunere de credință în Sfânta Treime.....	328
Treimea cea de o Ființă și în trei Ipostasuri.....	329
Sfânta Treime - taina perfecte unități a Persoanelor distincte.....	340
Ființa divină.....	344
Ipostasul.....	346
Ființă și Ipostasuri în Sfânta Treime.....	349
Deoființimea Fiului cu Tatăl.....	352
Deoființimea Persoanelor Sfintei Treimi.....	364
În Hristos are loc o unire a trupului cu Sfânta Treime.....	365
Egalitatea Fiului cu Tatăl.....	366
Hristos — „Tatăl este mai mare decât Mine” [Ioan 14, 28].....	374
Egalitatea Persoanelor Sfintei Treimi.....	374
Lipsirea uneia dintre Persoanele Sfintei Treimi de cinstire și respect - gravitatea.....	375
Fiecărei Persoane a Sfintei Treimi Îi sunt interioare Celelalte două.....	379
„Eu sunt într-un Tatăl și Tatăl într-un Mine” [Ioan, 14, 10].....	388
Împreuna lucrare a Persoanelor Sfintei Treimi.....	388
Aproprierea.....	395
Relațiile interpersonale.....	397
Însușirile, calitățile și proprietățile Persoanelor.....	401
Nașterea Fiului din Tatăl.....	403
Nașterea Fiului din Tatăl din veșnicie.....	406
Nașterea Fiului din Tatăl – analogii cu lucrurile din lume.....	423
Tatăl - izvorul Fiului și al Duhului Sfânt.....	423
Duhul Sfânt purcede din Tatăl și strălucește din Fiul.....	424
Duhul Sfânt curge din Tatăl prin Fiul.....	425
Duhul Sfânt de la Tatăl purcede.....	426
„Luați Duh Sfânt” [Ioan 20, 22].....	428
Trimiterea Duhului Sfânt în lume de către Fiul.....	429
Creația adusă „dintru neființă la ființă” de Sfânta Treime.....	432
Sălășluirea Sfintei Treimi în noi.....	433
DUMNEZEU TATĂL.....	436
DUMNEZEU FIUL.....	438
Numele „Iisus”.....	438
Numele „Hristos”.....	438
Puterea numelui „Hristos”.....	439
Întruparea — „Taina cea ascunsă din timpuri veșnice” [Romani 16, 25].....	442
Întruparea „la plinirea vremii” [Gal. 4, 4].....	442
Întruparea — rațiunea tainică pentru care nu S-a întrupat altă Persoană a Sfintei Treimi.....	444
Întruparea – cauzele și scopul Întrupării.....	444
Întruparea Domnului Hristos.....	477
Întruparea Domnului Hristos - eveniment uimitor și neasemuit pentru umanitate.....	495
Întruparea — roadele Întrupării Domnului Hristos.....	496
Întruparea - efectele Întrupării asupra creației.....	511
Chipul strălucitor și frumos al Domnului Hristos.....	513
Chenoza lui Hristos	516
Nașterea din Fecioară.....	522
Despre steaua care s-a arătat la nașterea Pruncului Iisus.....	529
Unirea celor două firi în Hristos.....	531

„Iisus înainta în înțelepciune și har” [Luca 2, 52].....	559
Iisus „sporea cu înțelepciunea și cu vârsta” [Luca 2, 52].....	559
„copilul creștea și se întărea cu duhul, umplându-se de înțelepciune” [Luca 2, 40]...	561
Două voințe în Hristos.....	562
Lucrarea dumnezeiască și cea omenească în Hristos.....	569
„Și a lăcrimat Iisus” [Ioan 11, 35].....	576
Dumnezeirea lui Hristos.....	577
Hristos — Cuvântul lui Dumnezeu.....	589
Fiul - chipul ipostasului Tatălui.....	590
Hristos — Dumnezeu adevărat și Om adevărat.....	592
„La început era Cuvântul”.....	602
Hristos nu e simplă creatură.....	605
„Nu pot face de la Mine nimic ..” [Ioan 5, 30].....	634
Domnul Hristos — și vestiții înțelepți, eroi și împărați ai lumii.....	635
Despre minunile săvârșite de Mântuitorul Hristos.....	642
Proorociile Domnului Hristos.....	644
Propovăduirea Domnului Hristos.....	645
Domnul Hristos îi alungă cu biciul pe cei ce fac negustorie în templu.....	645
Hristos — Răscumpărătorul nostru.....	646
Iisus în fața Arhiereului Anna.....	706
„Acesta este împăratul iudeilor” [Matei 27, 37].....	707
Pătimirile și răstignirea lui Hristos pe cruce.....	707
„Părinte, de este cu puțință, să treacă de la Mine acest pahar, dar nu precum Eu voiesc, ci precum voiești Tu” [Matei 26, 39].....	715
Moartea pe cruce.....	718
Motivele acceptării morții Sale pe cruce.....	719
Hristos – Biruitorul morții.....	726
Pogorârea Domnului Hristos la Iad.....	732
„în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul...”.....	736
Învierea Domnului Hristos din morți.....	737
Învierea Domnului Hristos din morți – argumente și mărturii.....	743
Trupul Domnului Hristos.....	750
Trupul Domnului Hristos după Înviere.....	752
Învierea și Înălțarea la cer.....	752
Înălțarea Domnului Hristos la cer.....	752
Hristos — cununa întregii Biserici.....	758
Hristos — „ieri și azi și în veci este același” [Evrei 13, 8].....	759
„de la El, prin El și în El sunt toate” [Romani 11, 36].....	759
Lucrarea Lui neîntreruptă în viața lumii și a oamenilor.....	759
„Fără Mine nu puteți face nimic” [Ioan 15, 5].....	762
Hristos – Tămăduitorul nostru.....	762
Hristos Se roagă pentru noi.....	764
Hristos – viața noastră.....	765
Stăpânitor asupra vieții și a morții este Hristos.....	767
Eternitatea lui Dumnezeu - Cuvântul.....	767
Hristos va fi cu noi până la sfârșitul veacurilor.....	769
A doua Venire a Domnului Hristos.....	770
„Iar despre ziua și ceasul acela nimeni nu știe... nici Fiul, ci numai Tatăl” [Marcu 13, 32].....	772
Hristos - conținutul credinței în El.....	776

Mărturisire de credință referitoare la Domnul Hristos.....	776
Sălășluirea Domnului Hristos în noi.....	778
DUMNEZEU DUHUL SFÂNT.....	781
Despre Duhul Sfânt.....	781
Dumnezeirea Duhului Sfânt Hristos.....	782
Duhul Sfânt nu e simplă creatură.....	783
Acceptarea și răspândirea ideilor greșite cu privire la Duhul Sfânt – urmările pierzătoare.....	797
Inspirația Duhului Sfânt.....	797
Darurile Duhului Sfânt.....	798
Duhul Sfânt Proniatorul; Pronia dumnezeiască.....	799
Duhul Sfânt - „Duhul înfierii”.....	815
Duhul Sfânt în iconomia mântuirii.....	816
Lucrarea Duhului Sfânt în creație.....	818
Ubicuitatea Duhului Sfânt.....	819
Veșnicia Duhului Sfânt.....	819
Sălășluirea Duhului Sfânt în noi.....	819
DOGMELE.....	823
Despre dogmele Bisericii.....	823
Dogmele sunt bazate pe Sfânta Scriptură.....	823
Explicarea dogmelor prin diferite raționamente.....	824
Dogmele și viața duhovnicească.....	825
CUVÂNTUL PRIMILOR CITITORI.....	826

STUDII INTRODUCTIVE

I. PĂRINȚII BISERICII – ÎNVĂȚĂTORII NOȘTRI

Cine sunt Părinții Bisericii și Scriitorii bisericești?

Părinții Bisericii (> gr. πατήρ, πατέρες = părinte, părinți)¹ sunt persoane, care prin viața și activitatea lor au meritat și au primit de la Biserică titlul de *Părinte* al ei. Ei se numesc și *Sfinții Părinți*, *Părinți ai Bisericii* sau *Părinți bisericești*.

Începând din primele secole creștine, denumirea de *Părinți bisericești*, *Sfinții Părinți*, *Părinții Sfinți*, *Părinții Bisericii*, *Sfinții Părinți ai Bisericii* sau *Părinții dascăli și învățători* exprima autoritatea supremă în materie de ortodoxie a credinței; ei, Părinții, *mari dascăli și învățători*, sunt considerați ca reprezentanții normativi ai tradiției doctrinare a Bisericii, ca martori special autorizați ai credinței; dar ei au avut și o uriașă experiență duhovnicească iar ortodoxia credinței și viețuirea sfântă au constituit chintesența în scrierile și în întreaga lor activitate. Pe lângă viață sfântă, ei s-au distins și prin propovăduirea învățăturilor bisericești primite de la Mântuitorul și de la Sfinții Apostoli.

Pentru ca să poată fi numit cineva *Părinte bisericesc*, trebuie să avem încredințarea că Biserica i-a acordat în mod expres acest titlu. Organul prin care vorbește Biserica este Sinodul Ecumenic. Prin urmare, *Părinții bisericești* sunt numai acele persoane, pe care le-a decretat vreun Sinod Ecumenic de Părinți bisericești. Prin deducțiune, se mai consideră drept *Părinți bisericești* și aceia de care întâmplător nu s-a ocupat nici un Sinod Ecumenic, dar pe care i-au numit *Părinți bisericești*, ceilalți Părinți bisericești, decretați de Sfintele Sinoade.

De aici urmează că *Părinți bisericești* sau *Sfinți Părinți* nu se mai numesc începând cu secolul al VIII-lea, fiindcă din acest secol nu s-au mai ținut Sinoade Ecumenice, care să acorde acest titlu. Nu avem deci *Sfinți Părinți* sau *Părinți bisericești* decât în primele opt secole.

Prin urmare, titlul de *Părinte bisericesc* sau de *Părinte al Bisericii*, numai Biserica îl poate da cuiva, chiar dacă numele de *părinte* îl putem acorda fiecărui cleric, dar numai de părinte al nostru.

În antichitate, cei vechi dădeau acest titlu omagial învățătorilor lor, ca celor ce au contribuit la nașterea personalității lor sufletești, aceasta fiind o formă a celor vechi de a-și manifesta gratitudinea față de cei ce le predau învățătura.

¹ Cf. Anatole Bailly, *Dictionnaire Grec – Français*, rédigé avec le concours de E. Egger, Édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Hachette, Paris, 1963, p. 1498.

Sfinții Apostoli au admis și ei folosirea titlului de *părinte*, cu toată interdicția Mântuitorului (Mt., 23, 9-10), dar restrângându-l numai la persoane care învață, propovăduiesc Evanghelia Domnului Hristos, trăiesc conform preceptelor acesteia și învață și pe alții să le păzească. Deci învățătura ce o propagă în scrierile și cuvântările lor, trebuie să fie a lui Hristos, iar nu cea eretică. Numai pe acela îl recunoaște Biserica de Părinte al ei, care propovăduiește învățătura ei curată, fără schimbări sau interpretări greșite².

Cuvântul *Părinte* are însă o evoluție interesantă potrivit mersului istoriei și spiritualității Bisericii. Acest cuvânt era de origine sacră, cu rădăcini în Vechiul și Noul Testament, exprimând raportul dintre învățător și ucenic, ca un raport între tată și fiu. Ucenicii profeților se numeau *fiii profeților* (3 Reg., XX, 35). Învățătorul de înțelepciune era socotit *tatăl* școlarilor săi. În Noul Testament, legătura dintre învățătorul *tată* și ucenicul-fiu, pare a fi mai adâncă și mai caldă. Sfântul Pavel scrie corintenilor: *Căci de ați avea zece mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți, căci eu v-am născut prin Evanghelie în Iisus Hristos* (I Cor., 4, 15). Ceva mai didactic și nu atât de afabil, Sfântul Irineu vorbește aproximativ în același sens: *Cine a primit învățătura de la cineva e numit <<fiu>> al celui care-l învață, iar acesta din urmă e numit <<tatăl său>>* (*Adversus haeres.*, IV, 41, 2). Clement Alexandrinul precizează, la rândul-i: *La fel numim noi <<părinți>> pe învățătorii noștri* (Stromate I, 1, 3)³.

În acest sens, calificativul de *tată* sau *părinte* era frecvent în primele secole, mai ales pentru episcop. *Martiriul Sfântului Policarp*, datând din perioada 155-158, pune în gura mulțimii păgânilor, care cereau moartea episcopului Policarp al Smirnei, următoarele cuvinte: *Acesta este dascălul Asiei, părintele (scil. tatăl) creștinilor* (XII, 2). Aceasta înseamnă că denumirea de *părinte* era obișnuită în cazul episcopilor, de vreme ce a fost pusă până și în gura păgânilor. În anul 177, martirii din Lion se adresau lui Eleuterie, episcopul Romei, cu apelativul *părinte*⁴. La fel, printre epistolele lui Ciprian (- 258) găsim câteva (epist. XXX, XXXI, XXXVI), iscălite *Cypriano papae*. Acest obicei s-a răspândit repede, astfel încât în secolul al IV-lea denumirea în cauză a devenit ceva obișnuit⁵.

Dacă la început cuvântul *părinte* se aplica mai ales episcopilor, cu timpul a dobândit o semnificație aparte, în special atunci când era folosit la plural. De acum *părinții* nu mai sunt doar episcopii obișnuiți, ci episcopii din trecut care erau martori ai doctrinei Bisericii și dețineau o autoritate deosebită în materie de

² Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Cu privire la Sfinții Părinți*, în *Telegraful Român*, anul 140, Sibiu, 1 și 15 decembrie, nr. 45-48, 1992, p. 4.

³ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 34.

⁴ Eusebiu, *Istoria bisericească*, Cartea a V -a, 4, 2, Traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, în Col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 13, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 193.

⁵ *Ibidem*, Cartea a VII -a, 7, 4, pp. 274-275.

învățătură a Bisericii. Câteodată se întâmplă ca printre cei numiți *părinți* să fie persoane care n-au fost episcopi. Așa bunăoară Vasile, arhiepiscopul Cezareii (330-379), se va referi la episcopii întruniți la sinodul din Niceea (325) în următorii termeni: *Ceea ce noi învățăm nu este rezultatul propriei noastre cugetări, ci aceea ce am învățat de la Sfinții Părinți* (Epistola CXL, 2)⁶.

S-a dat deci acestor autori (din primele opt secole) denumirea de *Părinți*. Așadar, acest titlu era rezervat, la origine, conducătorilor Bisericii, episcopilor, depozitari ai autorității doctrinare cât și disciplinare. Mai târziu, în tratatele teologice și lucrările conciliilor din secolul al V-lea, acest cuvânt îi desemna atunci pe apărătorii credinței împotriva ereticilor.

Denumirea de *Părinte* o include pe cea de *ortodoxie*. Nu toți autorii creștini care au scris despre subiecte religioase sunt numiți *Părinți ai Bisericii* și fac obiectul Patrologiei⁷, ci doar aceia care au respectat regula stabilită de Sfântului Apostol Pavel, *depositum custodi* (I Tim., VI, 6), vor putea să fie invocați ca o autoritate sigură de către creștinii din alte epoci. Ereticii nu merită acest titlu de onoare; nu sunt amintiți în operele patristice și în manualele de patrologie decât în măsura în care trebuie să-i cunoaștem pentru a înțelege respingerea lor de către autorii rămași statornici în credință. Aceștia din urmă, care sunt aprobați de Biserică, merită, prin scrierile și operele lor, să fie pentru toți creștinii ghizi, profesori, Părinți⁸.

Deci, numele de *Părinte Bisericesc* sau *Părinte al Bisericii* sau *Sfânt Părinte* se cuvine totuși, în mod strict, doar scriitorilor care îndeplinesc următoarele patru condiții: **viață sfântă, învățătură de credință ortodoxă, aprobarea Bisericii, vechime**⁹, ultima condiție referindu-se la încadrarea autorului în limitele celor opt secole creștine, mai precis până la anul 787, dată la care a avut loc cel de-al șaptelea Sinod ecumenic de la Niceea.

În general, teologii romano-catolici susțin că, într-adevăr, aceste condiții sunt pertinente pentru ca un autor să poată fi considerat *Părinte*, însă, acordă același apelativ și unor autori care nu au îndeplinit decât parțial primele trei condiții. Astfel, autori precum Tertulian, Origen, Eusebiu al Cezareei etc. au fost

⁶ Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice*, Edit. Anastasia, 2002, p. 10.

⁷ Patrologia este o disciplină teologică creștină ce se ocupă cu studiul vieții, operelor și învățăturilor Sfinților Părinți și Scriitori bisericești care au trăit în primele opt veacuri creștine – n.l.p.

⁸ F. Cayré, A. A., *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église*, Tome Premier, Livres I et II, Société de S. Jean L'Évangéliste, Desclée et cie, Éditeurs Pontificaux Paris –Tournai-Rome, 1927, pp. 1-2.

⁹ *Vezi* J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, neuvième édition, Paris, librairie Victor Lecoffre, J. Gabalaa, Éditeur, Rue Bonaparte 90, 1927, pp. 2-3; F. Cayré, A. A., *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église*, Tome Premier, Livres I et II, Société de S. Jean L'Évangéliste, Desclée et cie, Éditeurs Pontificaux Paris –Tournai-Rome, 1927, p. 3; Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Cu privire la Sfinții Părinți*, în *Telegraful Român*, anul 140, Sibiu, 1 și 15 decembrie, nr. 45-48, 1992, p. 4; A. Vacant, E. Mangenot, É. Amann, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris-VI, Librairie Letouzey et Ané, 87, Boulevard Raspail, 87, 1932, p. 1196 ș.a.m.d.

trecuți și ei în lista *Părinților*. S-a luat în calcul contribuția importantă pe care acești oameni au avut-o pentru Biserică și s-a considerat că erorile care li se reproșează nu au contaminat într-atât operele lor încât să fie mai primejdioase decât folositoare și încât binele să nu se arate în ele superior răului. Totuși, susțin teologii catolici, în orice caz, lor li se cuvine eminamente titlul de scriitori bisericești¹⁰. Biserica Romano-Catolică privește cu îngăduință și cea de-a patra condiție fundamentală, *vechimea*, atunci când numește *Părinți ai Bisericii* și autori din veacurile IX și X, deși limita fixată este secolul VIII.

Însă, după învățătura ortodoxă, cei ce au propovăduit și învățături străine Bisericii sau contrare ei, oricât de mare le-a fost efortul propovăduirii, nu primesc numele de *Părinți bisericești*, ci rămân simpli scriitori bisericești. De exemplu Fericitul Ieronim sau Fericitul Augustin. Același lucru se petrece și cu cei care nu corespund în întregime în privința sfințeniei vieții. De obicei cei ce au greșeli în învățătură, au și în viață, așa după cum ne spune Mântuitorul, că nu poate pomul bun să facă roade rele, nici pomul rău să facă roade bune (Mt., 7, 16-18). Titlul de *Scriitor bisericesc* se acordă chiar și ereticilor, dacă ei au dezvoltat o activitate teologică însemnată, de exemplu Origen sau Tertulian sau Teodor de Mopsuestia¹¹. Este important de știut faptul că, atât *probarea Bisericii*, cât și *vechimea* sunt necesare, deoarece, au rol verificativ. Dacă prima este consemnată în mod expres în documentele sinoadelor, ecumenice și locale, în decizii bisericești de maximă importanță, sau în chip tacit, prin folosirea învățăturii anumitor autori pentru apărarea credinței, cea de-a doua implică, pe de o parte, autoritatea timpului apropiat de Sfinții Apostoli și Părinții din primele două veacuri, pe de altă parte, confirmarea apartenenței autorilor respectivi la epoca unității depline a Bisericii din primul mileniu¹².

Așadar, titlul de *Sfânt Părinte* l-a acordat Biserica numai acelor scriitori bisericești, care au demonstrat că învățătura ce o propovăduiesc o au prin inspirația Duhului Sfânt, pe Care l-a promis Domnul Apostolilor când le-a făgăduit că le va trimite pe Duhul Sfânt (In., 15, 16), Care îi va povățui și-i va învăța tot adevărul, împărtășindu-le învățătura lui Hristos, a Cuvântului divin, Cel ce este cu ei până la sfârșitul veacurilor. De trimiterea Duhului Sfânt i-a asigurat Domnul nostru Iisus Hristos pe Apostoli și pe urmașii acestora, episcopii și preoții. De aceea și Sfinții Părinți au fost aleși mai ales dintre episcopi, mai rar dintre preoți (Sfântul Ioan Damaschin) și numai în mod excepțional dintre diaconi (Sfântul Efreim Sirul). Dintre laici nu sunt Sfinți

¹⁰ Cf. J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, neuvième édition, Paris, librairie Victor Lecoffre, J. Gabalaa, Éditeur, Rue Bonaparte 90, 1927, pp. 2-3; F. Cayré, A. A., *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église*, Tome Premier, Livres I et II, Société de S. Jean L'Évangéliste, Desclée et cie, Éditeurs Pontificaux Paris –Tournai-Rome, 1927, p. 3; ș.a.m.d.

¹¹ Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *art. cit.*, p. 4.

¹² Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu și Preot Conf. Univ. Dr. Nicu Dumitrașcu, *Patrologie - Manual pentru Seminariile teologice*, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, p. 16.

Părinți. Iustin Martirul și Filozoful, de exemplu, un însemnat scriitor bisericesc, poartă titlul de *Sfânt*, ca martir, nu ca *Părinte bisericesc*¹³.

Ținând seama de calitățile pe care trebuie să le îndeplinească un *Părinte bisericesc*, Sfinții Apostoli pot fi considerați ca cei dintâi *Sfinți Părinți* ai Bisericii, pentru că ei întrunesc cu prisosință aceste calități. Totuși ei formează o categorie superioară celeia a *Părinților bisericești*, de aceea nu li se dă titlul acesta. Dar și ucenicii imediați ai Apostolilor au un titlu de superioritate între Părinții bisericești, anume de: *Părinți Apostolici*.

Dintre ceilalți Sfinți Părinți, Biserica îi cinstește cu titlul special de superioritate pe trei: pe Sfântul Vasile cel Mare, († 379), pe Sfântul Grigorie de Nazianz († 390) și pe Sfântul Ioan Gură de Aur († 407), numindu-i *mari învățători ai Bisericii*¹⁴. Titlul de *Părinte* nu se identifică pe deplin cu cel de *Învățat (Înțelept) al Bisericii*. Acesta din urmă nu se aplică decât pentru un foarte mic număr de scriitori bisericești, folosit atât în antichitatea creștină (ei sunt Părinți și Învățați totodată), cât și în secolele următoare. Presupune o *aprobare specială* din partea Bisericii, și aceasta nu este dată decât autorilor care adaugă la o *înaltă înțelepciune*, adevăruri creștine, o *ortodoxie strictă* și o *viață sfântă*. Ei se bucură de o autoritate excepțională. Biserica Bizantină are, în mod special, respect pentru Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz și Sfântul Ioan Hrisostom, pe care îi numește și *Învățați ecumenici*. Biserica nu numai că îi numără între sfinții ei, ci îi numește și *mari dascăli*, adică îi așează între cei mai de seamă, cei mai destoinici tâlcuitori ai dumnezeieștilor învățături. Roma le asociază în plus, dintre orientali, pe Sfântul Atanasie, și îi plasează în frunte pe înțelepții latini, Sfântul Ambrozie, Ieronim, Augustin și Grigorie cel Mare¹⁵. Aceștia patru sunt numiți de teologii catolici și *Marii Părinți ai Bisericii*¹⁶.

Puțini dintre credincioșii ortodocși fac distincție între *Sfinții Părinți* și *Scriitorii bisericești*, iar în Occident, uneori, așa cum am precizat mai sus, aceasta este lipsită de importanță. Ea există însă și este bine să fie cunoscută¹⁷.

Fără să aibă autoritatea teologică și bisericească a Părinților Bisericii, unii dintre scriitorii bisericești sunt autori de lucrări importante sau numeroase. Printre acești autori putem cita în general pe apologeții greci și latini ai secolului al II-lea, pe Clement Alexandrinul, Lactanțiu, Rufin, Teodor de Mopsuestia, Didim cel Orb, Sinesiu de Cirene, Evagrie Ponticul, Nil Ascetul, Diadoh al

¹³ Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *art. cit.*, p. 4.

¹⁴ *Ibidem*, p. 4.

¹⁵ F. Cayré, A. A., *op. cit.*, p. 3.

¹⁶ Johannes Quasten, *Patrology*, volume I, *The Beginnings of Patristic Literature from the Apostole Creed to Irenaeus*, Christian Classics, Allen, Texas, p. 10.

¹⁷ Noi am dat titlul prezentei antologii *Părinții Bisericii – Învățătorii noștri*, cu toate că am folosit și operele unor scriitori bisericești cuprinse în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*. Am stabilit aceasta gândindu-ne la faptul că numărul Sfinților Părinți din care am citat este mai mare decât al Scriitorilor Bisericești, iar unele erori de doctrină ale acestora din urmă nu au fost menționate în antologie. Ea cuprinde un conținut pur ortodox. – n.L.P.

Foticeii, Marcu Ascetul, Isaia Pustnicul, scriitori sirieni, armeni, georgieni etc. Operele acestor scriitori reprezintă *un uriaș material de istoria culturii și a spiritului creștin în primul mileniu, un material cu orientări și soluții variate pentru problemele vremii. Este o sinteză literar-filosofică și spirituală a produselor muncii și inteligenței umane din trei continente în jurul Mediteranei în primul mileniu de după Hristos*¹⁸.

Unii dintre acești scriitori bisericești au fost dascăli de seamă, din înțelepciunea și scrierile lor adăpându-se mulți din cei ce au fost considerați *Părinți ai Bisericii*. Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, luând ca punct de plecare învățătura Sfântului Varsanufie, supranumit și *Marele Bătrân*, a încercat să explice rămășița unora din teoriile greșite ale scriitorului bisericesc – Origen, la Sfântul Grigorie de Nyssa și de Nazianz: *Ei au respectat pe Origen ca pe un dascăl de la care au învățat multe. Datorită celor învățate de la el, ei au putut înainta în cugetarea lor și astfel au putut îndrepta cele mai multe din acelea, fiind călăuziți în aceasta mai ales de Duhul Sfânt. Dar au rămas la ei unele mici fărâme din mulțimea greșită a învățăturilor origeniste. Aceasta pentru că nu totdeauna au rugat pe Dumnezeu să le spună dacă și acele mici fărâme sunt adevărate sau nu. În esență, Varsanufie face o distincție între învățăturile proprii ale Sfântului Grigorie de Nazianz și de Nisa și între unele cuvinte luate de la Origen, pe care le consideră însușite de ei de la el. Căci de cele drepte spuse de ei declară (Sfântul Varsanufie) că sunt de la Duhul Sfânt. Dar de cele greșite rămase de la Origen, nu spune aceasta*¹⁹.

Epoca patristică și răstimpul acesteia

Fiindcă tot s-a vorbit în rândurile de mai sus de *epocă patristică*, considerăm necesar a face unele precizări în legătură cu această epocă și răstimpul ei. Această *antichitate creștină* are caracterul său propriu: creștinătatea, considerată în cele două mari fracțiuni care o compun, poporul *latin* și poporul *grec*, este *una*, în ciuda diviziunilor parțiale care o devastează în diferite rânduri, pentru un timp destul de îndelungat, uneori. Scriitorii din această epocă au, de atunci, acest privilegiu, foarte rar pentru cei care îi urmează, de a se bucura încă în aproape întreaga creștinătate de o venerație profundă. Protestanții de diferite nuanțe și ortodocșii orientali, cât și catolicii îi

¹⁸ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., pp. 37-38.

¹⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 813, la Sfinții Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, vol. XI, Edit. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 564.

invocă cu plăcere și acest caracter îi clasează într-o poziție aparte²⁰. *Epoca patristică* cuprinde, după concepțiile cercetătorilor, nu numai primele opt veacuri, ci și lărgirea până în Evul Mediu, sau chiar până la Reforma din secolul al XV-lea²¹. Cu timpul însă, noțiunea de *epocă patristică* a fost restrânsă numai la aceste prime opt secole, dar cu delimitări variate, încheindu-se fie cu Sinodul al VI-lea ecumenic, anul 680, fie cu al VII-lea, anul 787, fie cu Sfântul Ioan Damaschinul (- 749) sau cu Duminica Ortodoxiei (- 843); pentru Apus, încheierea epocii patristice s-a limitat de curând la Isidor de Sevilla (- 636)²².

În trăsături generale, epoca patristică clasică a fost împărțită în trei perioade și anume: Epoca I-a de la anul 76 până la începutul secolului al IV-lea, când prin Edictul de la Milan, din anul 313, al împăratului Constantin cel Mare, s-a acordat creștinismului calitatea de religie tolerată, alături de religiile antice, oficializate în Imperiul roman. Epoca a II-a pornea de la această dată până la anul 461, când se încheia *epoca de aur*, a scrisului patristic, și în fine epoca a III-a, până la Isidor din Sevilla (- 636) în Apus și Sfântul Ioan Damaschinul (- 749) în Răsărit.

Părintele Profesor Cicerone Iordăchescu împarte Patrologia în 3 epoci, și anume: epoca I-a până la anul 325; epoca a II-a *de aur* până la 461, și epoca a III-a până la Isidor de Sevilla și Sfântul Ioan Damaschinul, precizând că denumirea aceasta ca *epocă de declin*, sau *de decadență*, cum o numesc apusenii, nu este întru totul justificată, pentru că au fost în vremea aceea atâția Părinți bisericești, care au ținut aprinsă flacăra credinței și au compus scrieri cu răsunet puternic până târziu de tot²³.

Părintele Profesor Ioan G. Coman distinge, la fel, 3 perioade și anume: epoca I-a a începuturilor până la 313; epoca a II-a a înfloririi, ca *Epocă de aur*, sau clasică, până la 451 sau 461, și în fine epoca a III-a, până la Isidor de Sevilla și Sfântul Ioan Damaschinul, numită pe nedrept *a decadenței*, fiind de fapt bogată în oameni și opere mari, cu răsunet și consecințe decisive în literatura și gândirea creștină; ea este mai degrabă o epocă de sistematizare a problemelor și ideilor literaturii perioadelor anterioare. Mai recomandă apoi și o *epocă post patristică*, al cărei termen final ar fi secolul XV²⁴.

Cu toate acestea, a ne opri la Sfântul Ioan Damaschinul în Răsărit, și la Isidor din Sevilla în Apus, ca încheietori ai epocii patristice, înseamnă a neglija sau a trece cu indiferență peste urmașii lor întru scrisul teologic, pentru că istoria nu stă pe loc ci se desfășoară mai departe, purtând pe valurile ei vestigiile epocii clasice patristice. Sfântul Ioan Damaschinul a încheiat o perioadă îndelungată de străduințe teologice, dar prin aceasta el s-a făcut totodată și un inaugurator al

²⁰ F. Cayré, A. A., *op. cit.*, pp. 1-2.

²¹ Pr. Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. I, Iași, 1934, p. 1.

²² Pr. Prof. M. Șesan, *Despre încheierea epocii patristice*, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIII (1967), nr. 5-6, pp. 361-362.

²³ Pr. Cicerone Iordăchescu, *op. cit.*, vol. III, Iași, 1940, pp. 3-4.

²⁴ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Sfânta Mănăstire Dervent, 2000, pp. 19-20.

unei perioade post-patristice, care, prin urmași, a continuat din plin prin însuflețirea patristică pentru cele ale teologiei, cum au fost de pildă Studiții, de la mănăstirea Studion din Constantinopol.

De fapt, întreaga străduință a Părinților bisericești a concurat spre apărarea și definirea Ortodoxiei față de toate ereziile vremii, așa că pe drept cuvânt se poate spune că epoca patristică se încheie tocmai prin *biruința Ortodoxiei* asupra tuturor ereziilor, exprimate prin *Duminica Ortodoxiei* (prima duminică a Postului Mare al Sfințelor Paști), care străjuiește dreapta credință și-i avertizează prin *Sinodiconul Ortodoxiei* pe toți să nu mai cadă în vreo erezie stricătoare. De fapt, cu *Duminica Ortodoxiei* se încheie logic și istoric perioada istoriei bisericești universale a Sinoadelor Ecumenice și a Părinților Bisericești²⁵.

Rolul inegalabil al Sfinților Părinți în formularea dogmelor Bisericii

Părinții Bisericii sunt *nu numai reprezentanții tradiției doctrinare a Bisericii, ci și martorii și criteriile adevăratei credințe, judecătorii Ortodoxiei*²⁶ - atribut cu o valoare și pondere nu numai istorică, ci atemporală și general-spirituală. Autoritatea Sfinților Părinți în sânul Bisericii nu se poate rezuma la importanța literar-istorică a scrierilor patristice, ci se referă mai ales la învățătura lor bisericească, bazată pe Sfânta Scriptură, pe Sfânta Tradiție, izvoare ale credinței²⁷.

Cunoscând importanța Sfinților Părinți în formarea Tradiției și implicit în alcătuirea învățăturii creștine, creștinii din acele vremi, cu precădere participanții la sinoadele ecumenice care au formulat dogmele Bisericii, au pus mereu în evidență rolul lor inegalabil. Așa spre pildă, sinodul al III-lea ecumenic de la Efes din 431 hotăra: *Nimănui nu-i este îngăduit să propovăduiască altă credință decât aceea definită de Sfinții Părinți (...)*²⁸. La același sinod, după citirea epistolei lui Leon cel Mare către Flavian al Constantinopolului, cei prezenți au exclamat: (...) *Aceasta este credința Părinților, aceasta este credința Apostolilor. Noi toți așa credem, așa cred toți ortodocșii (...)*²⁹. Dintre nenumărate astfel de mărturii sinodale, o mai redăm pe aceea a episcopilor adunați la sinodul de la Rimini, care au alcătuit o scrisoare și au trimis-o împăratului Constanțiu, în care, printre altele, precizau: (...) *rugăm stăruitor bunătatea ta să primești cu auzul ascuțit (atenție) și cu privirea liniștită*

²⁵ Pr. Prof. M. Șesan, *art. cit.*, pp. 362-365.

²⁶ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 20.

²⁷ Berthold Altaner, *Précis de Patrologie*, adaptation française par H. Chirat, Paris, 1961, p. 35.

²⁸ Mansi, IV, 1362 Dsq și H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum*, ed. 21-22, Freiburg im Breisgau, 1937, nr. 125, p. 60 *apud* arhim. Benedict Ghiuș, *Încercări hristologice*, Bălți, 1940, p. 3.

²⁹ Mansi, VI, 959, C, *apud* arhim. Benedict Ghiuș, *op. cit.*, p. 3.

(bunăvoință) pe delegații noștri și să nu lași nicidecum să se introducă ceva nou spre ocara celor ce au murit, ci să ne îngădui să rămânem cu cele stabilite și legiferate de către strămoșii noștri, care, am putea spune că au făcut toate cu chibzuință, cu înțelepciune și cu ajutorul Duhului Sfânt³⁰. Tot în acest sens, Sfântul Chiril al Alexandriei notează că în lupta sa contra nestorianismului, el urmează ideile Sfinților Părinți, îndeosebi acelorale ale Sfântului Atanasie³¹.

Sinoadele ecumenice și locale au creat pe marii Părinți ai acestei perioade și Părinții au dat substanță și prestigiu acestor sinoade. *Știința și credința Părinților sunt acelea care au încheiat hotărârile doctrinare și disciplinare ale sinoadelor. Documentația acestor hotărâri s-a făcut din operele Părinților, rânduite în dosare anume*³². Dacă e adevărat că sinoadele, îndeosebi cele ecumenice, statorniceau doctrina Bisericii, bazându-se pe autoritatea Părinților, e tot așa de adevărat că, ulterior și între Sinoade, îndeosebi participanții la aceste sinoade se bucurau de o autoritate și de un prestigiu deosebit. Episcopii erau la început învățători și părinți afectuoși ai comunităților, dar cu timpul a început să li se atribuie valoarea de martori ai tradiției bisericești, apreciatori ai Ortodoxiei³³.

Învățătura Sfinților Părinți care se află fie în operele lor teologice, fie în deciziile sinoadelor la care au luat parte, formează Sfânta Tradiție, care împreună cu Sfânta Scriptură dă adevărata mărturie despre Izvorul Revelației: Iisus Hristos.

Sfinții Părinți sunt, deci, autorități în materie de doctrină, iar opiniile și scrierile lor constituie temei al argumentelor teologice. Vincențiu de Lerin (mort înainte de anul 450) este însă acela care va da definiția clasică a *Părinților* în scrierea sa *Commonitorium* din anul 434: *Dacă apar unele întrebări în legătură cu teme privitoare la care nu s-a adus o hotărâre anume, va trebui să se recurgă la părerea Sfinților Părinți, a celor care în vremea și locul lor au rămas în unitatea comuniunii și credinței și care s-au dovedit ca atare. Astfel tot ce au susținut ei în unitate de gândire și simțire va trebui să se considere ca învățătura adevărată și universală a Bisericii, fără nici o îndoială ori suspiciune*³⁴. Așadar, acordul *Părinților* este acela care arată adevărata învățătură de credință. De acum înainte Sfinții Părinți vor ocupa un loc hotărâtor alături de Sfânta Scriptură și vor fi folosiți în argumentarea teologică, căci învățătura lor reflectă fidel doctrina Bisericii. Și în discuțiile ecumenice s-a afirmat că: *Biserica este în adevăr apostolică, dar este și patristică. Aceste două caractere nu pot fi separate niciodată. Numai pentru că este patristică, Biserica continuă să fie și*

³⁰ Teodoret Episcopul Cirului, *Istoria Bisericească*, traducere Pr. Prof. Vasile Sibiescu, în Col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 44, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 109.

³¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Epistola 39 către Ioan al Antiohiei*, P.G., 77, col. 180 C.

³² Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., p. 28.

³³ *Ibidem*, pp. 34-35.

³⁴ Vincențiu de Lerin, *Commonitorium*, cap. XXVIII, Migne, P.L., 50, col. 675 *apud* Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, pp. 10-11.

apostolică (...). Părinții sunt și martorii adevărului credinței, << testes veritatis>>³⁵.

Recursul la *Părinți* în Biserica veche s-a manifestat însă și într-altfel. Dat fiind apelul permanent la *Părinți*, a fost necesar să se alcătuiască cataloage cu numele și scrierile lor în care să fie pus în lumină rolul pe care l-au jucat în timpul când au trăit. Este de la sine înțeles că această preocupare n-a fost doar de ordin istoric, ci și apologetic. *Aceste cataloage trebuiau să dovedească atât vechimea credinței creștine, cât și continuitatea ei de-a lungul vremii. Avem aici un mod destul de formal în ce privește alcătuirea teologiei patristice și se poate spune că ea decurge din chiar modul cum a fost folosită. Este însă evident că această manieră mai mult istorică de a aborda pe Sfinții Părinți urmărea păstrarea amintirii lor căci, dacă n-au fost uitați eroii, martirii și călugării, la fel de natural era să nu fie uitați nici marii dascăli, aceia care au ilustrat opera de predare a învățăturii creștine*³⁶.

Autorii patristici nu voiau să treacă drept literați sau simpli scriitori teologi. Ei se simțeau reprezentanți ai adevărului divin, purtători ai acestuia în folosul comunităților creștine, având misiunea să-l propovăduiască întregii lumi. Orgoliul retorilor și al savanților nu îi atrage, ba chiar e respins cu hotărâre. *Ei se consideră învățători legitimi ai Bisericii, filosofi creștini, comentatori competenți și luminați ai Bibliei, care cuprinde revelația mântuitoare a lui Dumnezeu. În acest sens trebuie să-i înțelegem, pe ei și seriozitatea întreprinderii lor. Altminteri le-am nesocoti în mod arbitrar intenția, lăsând să ne scape adevăratul scop al operei și al acțiunii lor. Același lucru se poate spune și despre judecata aplicată contribuției lor la istoria mondială*³⁷. Părinții Bisericii nu se mai simt martori direcți ai revelației lui Hristos, ca generațiile epocii apostolice și imediat postapostolice. Mai mult, ei pornesc în toate operele lor de la mărturia fermă și desăvârșită a apostolilor. Nu scriu Evanghelii, Apocalipse și Epistole apostolice, ci compun comentarii și disertații, tratate polemice și apologetice cu caracter edificator, sistematic, uneori și istoric (...) Vor să își pună întregul talent personal și toate însușirile în slujba Bisericii³⁸.

Mai mult decât atât, Părinții sunt autorii regulei de credință, dezvoltată în simboale și în hotărâri ale Sinoadelor ecumenice, baza trinitară și hristologică a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (...) Părinții au creat teologia prin încrederea într-o coeziune internă între har și rațiune, adică printr-o opțiune apărută din întâlnirea dintre credința creștină și spiritul grec, inaugurând un dialog căruia toți creștinii îi rămân tributari. Părinții ne învață fidelitatea față de Evanghelie, plenitudinea vieții duhovnicești, care operează o transformare

³⁵ Georges Florovsky, *Grégoire Palamas et la patristique*, în *Istina*, 1, 1961-1962, p. 116.

³⁶ Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice...*, pp. 10-11.

³⁷ Hans Freiherr von Campenhausen, *Părinții greci ai Bisericii*, traducere din germană de Maria-Magdalena Anghelescu, Edit. Humanitas, București, 2005, p. 11.

³⁸ *Ibidem*, p. 13.

*profundă a spiritului față de toate aspirațiile și cercetările de azi, schimbându-le în credință*³⁹.

Acești neobosiți luptători ai pietății care au ales *viața liniștită și lipsită de plăceri (lumești) ca un ajutor pentru păzirea dogmelor evanghelice*⁴⁰, a căror luptă pentru apărarea dreptei credințe întrece toată puterea de mirare⁴¹, au propovăduit adevărul evanghelic după credința apostolică, precum înșiși mărturisesc. Pentru exemplificare, redăm cuvintele Sfântului Atanasie cel Mare: (...) *(învățăturile – n.L.P.) le-am scris după credința apostolică predată nouă de Părinți, neadăugând nimic din afară, ci ceea ce am învățat, am pus în scris în acord cu Sfânta Scriptură (...) spre întărirea adevărului din Sfintele Scripturi*⁴². Sfinții și nemuritorii Părinți erau convinși că învățăturile lor erau scrise sau rostite sub înrâurirea inspirației divine. Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur precizează: (...) *nu sunt ale mele cuvintele ce le spun, nici nu rostesc de la mine cele ce grăiesc, ci de la Duhul, povățuit fiind de iubirea de oameni a Stăpânului pentru folosul vostru și pentru zidirea Bisericii lui Dumnezeu*⁴³. Sfântul Grigorie de Nyssa, referindu-se la cuvintele de învățătură ale Sfântului Apostol Pavel, spune că acesta nu grăiește cuvinte ale înțelepciunii omenești, ci cuvinte inspirate de la Duhul Sfânt: *În toate câte le grăia nu mai era cel ce le grăia, ci Capul lui le rostea, precum a arătat corintenilor pe Hristos grăind și vorbind în sine (II Cor., 13, 3). Astfel traheia era bine glăsuitoare și bine sunătoare, articulând prin Sfântul Duh cuvântul adevărului. Astfel laringele se îndulcea totdeauna de cuvintele dumnezeiești, hrănind prin sine tot trupul cu acele învățături de viață făcătoare*⁴⁴.

Acești bărbați divini, slujitori ai voinței dumnezeiești, eroi ai virtuții, cu minți agere și pătrunzătoare, cu inimile încărcate de darurile Duhului, au primit de la Dumnezeu cel mai mare dar și partea cea mai bună, anume pe acela de a înțelege lucrurile lui Dumnezeu, ca și când Dumnezeu le-ar vorbi, și de a fi interpretul lor, de a le explica oamenilor, ca aceștia să le audă și să le înțeleagă⁴⁵.

³⁹ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 15.

⁴⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Omilia a II-a la o parte din psalmul XIV*, II, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în Col. PSB., vol. 17, Editura IBMBOR, București, 1986, p. 216.

⁴¹ Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Traducere și note de Radu Alexandrescu, în Col. PSB., vol. 14, Editura IBMBOR, București, 1991, p. 139.

⁴² Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, episcopul de Thmuis*, XXXIII, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în Col. PSB., vol. 16, Editura IBMBOR, București, 1988, p. 65.

⁴³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II)*, omilia XLIV, I, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, în Col. PSB., vol. 22, Editura IBMBOR, București, 1989, p. 118.

⁴⁴ Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, traducere și note de Preot Prof. Dumitru Stăniloae, în Col. PSB., vol. 29, Editura IBMBOR, București, 1982, p. 219.

⁴⁵ Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen*, cap. XV, studiu introductiv, traducere, note și indici de Preot Prof. Const. Cornițescu, în Col. PSB., vol. 10, Editura IBMBOR, București, 1984, p. 34.

Sfinții Părinți – tâlcuitori autorizați ai Sfintei Scripturi și misionari destoinici ai Bisericii

Sfinții Părinți nu au oferit doar lucrări de teologie dogmatică, pline de exprimări filosofice creștine sau opere cu un conținut moralizator și duhovnicesc, ci ne-au dăruit, tâlmăcit și transmis nealterată Sfânta Scriptură. Învățătura Mântuitorului Hristos nu poate fi înțeleasă corect fără ajutorul Părinților, care, *tălmăcesc și, până la un punct, întregesc cele cuprinse în Cartea Cărților sau în Biblie*⁴⁶. Din viața și scrierile lor, putem conchide că Părinții au cunoscut admirabil Sfânta Scriptură pe care au mânuit-o cu pricepere și artă. Ei cunoșteau nu numai textul Scripturii ci și adevăratul înțeles al acesteia, pe care o explică într-un mod inegalabil. Păstrau în inimă atât de strânsă aducerea aminte a textului Scripturii, încât nu aveau nevoie să-l mai citească, fiind în stare să reproducă pe dinafară paragrafe întregi din orice carte biblică. Astfel, operele lor, țesute cu texte biblice, au luminat și luminează lumea cu adevărurile evanghelice trăite și explicate cum nu se poate mai bine și mai corect.

Fără Părinții Bisericii care au stat în imediata apropiere a Sfinților Apostoli, a ucenicilor Domnului și a urmașilor lor, ar fi cu anevoie de înțeles existența Evangheliilor, a epistolelor Sfinților Apostoli, într-un cuvânt a cărților Noului Testament. Ei le-au preluat și le-au transmis cu fidelitate din generație în generație. Din multele cărți puse în vechime sub numele unuia sau altuia dintre Apostoli, fie că era vorba de Evanghelii, Epistole sau Apocalipse, ei le-au arătat pe cele cu adevărat inspirate, deosebindu-se de celelalte numite apocrife, astfel ei *au păstrat credința creștină genuine, explicând-o corect celor ce au îmbrățișat-o*⁴⁷.

Unii din Sfinții Părinți și scriitori bisericești au fost martiri, ca Sfântul Policarp, Sfântul Ignatie Teoforul, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Sfântul Ciprian, Pamfil, Origen etc., pecetluind cu moartea lor viața și misiunea Bisericii, după pilda marelui martir - Iisus Hristos. Moartea lor martirică subliniază sensul și valoarea operelor lor scrise. Alți autori patristici au fost și ierarhi sau membri ai clerului obișnuit și, în această calitate, s-au manifestat ca organizatori de biserici, de instituții pentru asistența socială, de viață monahală, de mănăstiri, de educație și cultură, ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ambrozie, Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Niceta de Remesiana etc. Alții au strălucit prin învățătura și cultura lor bogată sau au fost creatori de știință teologică, ori de ramuri ale acesteia, ca Origen, Eusebiu, Părinții capadocieni, Ieronim, Fericitul Augustin, Sfântul Maxim Mărturisitorul etc., dând Bisericii temelie doctrinară și prestigiu intelectual. Alții au îmbinat

⁴⁶ Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice...*, p. 10.

⁴⁷ Mitropolit Nicolae Corneanu, *Studii Patristice – aspecte din vechea literatură creștină*, Edit. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1984, pp. 10 și 13.

uriașa muncă intelectuală cu cea organizatorică și administrativă, ca unii autori din Școala alexandrină, în frunte cu Origen, Părinții capadocieni, Sfântul Chiril, sau din Școala antiohiană ca Sfântul Efrem Sirul, Sfântul Ioan Gură de Aur, Teodoret al Cyrului, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Ioan Damaschin. Majoritatea scriitorilor patristici au fost misionari de înaltă clasă, convertind la creștinism diferite neamuri sau părți din diferite neamuri, punându-le în circuitul civilizației greco-romane și creștine-universale și lăsând amintiri neșterse în istoria sau folclorul acestor popoare, ca, de exemplu, Sfântul Grigorie Taumaturgul în istoria popoarelor din Pont, Sfântul Vasile cel Mare în istoria capadocienilor, armenilor și românilor urmași ai geto-dacilor, *barbarii de la Istru*, Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Niceta de Remesiana, în istoria acelorași daco-romani, Ulfila în istoria goților, Sfântul Ilarie în aceea a Galiei, Sfântul Grigorie cel Mare în aceea a Angliei, Isidor de Sevilla în aceea a Spaniei etc. Un număr însemnat de autori ierarhi sau de clerici de rând au participat la Sinoade ecumenice și locale. Unii au câștigat respectul și prețuirea împăraților, a împărăteselor și a unor mari dregători, ca Origen, Eusebiu, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Ioan Gură de Aur etc., care au mijlocit cu folos pentru apărarea, ajutorarea sau promovarea credincioșilor lor sau chiar cruțarea unor cetăți întregi ca Roma sau Antiohia în împrejurări grele sau chiar dramatice. Alții au fost sfetnici ai împăraților, ca Sfântul Ambrozie, Sfântul Grigorie de Tours etc., cu rezultate cel mai adesea pozitive⁴⁸. Toți, fără excepție, au semănat dragostea și înțelegerea între oameni, au cultivat prietenia la toate nivelurile, au militat cu căldură pentru pace, *mama tuturor bunurilor*, împotriva războiului. *Au luptat contra sclavagismului, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă, pentru dreptatea socială, pentru ajutorarea socială, pentru progresul moral și duhovnicesc al creștinilor și al tuturor oamenilor. Mulți s-au mistuit de dorul desăvârșirii în propriul lor mediu, în comunități monahale sau în singurătatea pustiurilor*⁴⁹.

Asemenea Sfinților Apostoli, Părinții sunt forțe în mers, pescari de oameni, călăuziți de Duhul Sfânt spre a cuceri mereu alte suflete, învățând toate neamurile. Prin cuvânt, cateheză, cult, Sfinte Taine, agape, corespondență, tratate variate și mai ales prin puterea irezistibilă a dragostei, Părinții au câștigat progresiv, prin stăruință, majoritatea populațiilor așa de variate ale Imperiului Roman, inclusiv o bună parte din barbarii de la hotare: goți, huni, gepizi etc., pe care de fapt, credința și viața creștină i-a civilizat. În interior, misiunea se îndreaptă asupra ereziilor și asupra vieții și culturii păgâne sau iudaice. Era o misiune predicatorială și scrisă de înalt nivel, care exercită și astăzi o deosebită atracție⁵⁰.

⁴⁸ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., pp. 12-13

⁴⁹ *Ibidem*, p. 13..

⁵⁰ *Ibidem*, p. 22.

Părinții, uneori luptători din fire, într-o continuă emulație admirabilă cu ei înșiși, împintinind râvna celor buni spre o epectază a binelui, deveneau mari luptători în numele frumosului, adevărului, binelui și dreptății prin misiunea lor care era aceea de a determina lumea la biruirea răului, la o operă de purificare și de armonie prin rațiune și inimă, realizabilă grație voinței lucrătoare a omului și a Logosului divin. Autorii patristici dispun de o *mente sfințită, de o rațiune dreaptă, de o libertate nesfârșită de inițiative și de acțiuni și de o suveranitate blândă cu care pot schimba fața pământului instaurând aici împărăția cerurilor*⁵¹.

Literatura patristică elogiază și prețuiește pe o întinsă gamă munca, dreptatea, demnitatea, libertatea, egalitatea și progresul, cărora, prin Origen și Părinții Capadocieni, Ioan Gură de Aur, Ambrozie și alții le-a dedicat pagini de o rară adâncime și frumusețe, patos misionar și actualitate; această literatură *luptă aprig contra exploatării, a sclavagismului sau a robiei și a înjosirii omului sub toate formele, ea nu cunoaște odihnă combătând discriminările și ticăloșiile practicate de bogați sau de dregătorii timpului; unii Sfinți Părinți militează pentru viața de obște, după pilda creștinilor din Faptele Apostolilor și Didahie; toți scriitorii patristici înfierează războiul și elogiază pacea ca pe <<mama>> sau <<capul tuturor bunurilor>>*⁵².

Sfinții Părinți – făuritori de cultură și literatură

Sfinții Părinți au pus începutul unor *culturi naționale* ca cea armeană, cea georgiană, cea gotă, cea coptă, cea slavă. Unii dintre ei au creat alfabetele în limba țării lor, au tradus Biblia și opere aparținând unor scriitori patristici cu renume, compuse în diferite limbi. Uneori, ei s-au constituit în echipe de traducători care au transpus în limba lor mari bogății de gândire, evlavie și literatură rituală elaborate de alte popoare creștine. Unii scriu istoria propriei lor țări, cum e cazul cu atâția istorici armeni, ca Faust de Bizanț, Lazăr de Farpi, Moise din Corene etc., sau cu Grigorie de Tours, autorul primei istorii a francilor⁵³. *Un Origen, un Eusebiu, un Sfânt Vasile, un Ieronim, un Augustin sau un Sfânt Ioan Damaschinul valorează ei singuri cât o întreagă cultură*⁵⁴. Puține pagini ale literaturii mondiale sunt pătrunse de patosul și zelul misionar greu egalabil pe care-l aflăm în operele Sfântului Vasile cel Mare, Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfântului Chiril al Ierusalimului, Sfântului Grigorie Teologul, Sfântului Ambrozie, Sfântului Niceta de Remesiana, Fericitului Ieronim, Fericitului Augustin etc.

⁵¹ Idem, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice...*, p. 7.

⁵² *Ibidem*, p. 7.

⁵³ *Ibidem*, pp. 9-10.

⁵⁴ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Spiritul critic în literatura patristică...*, p. 64.

Literatura patristică a influențat serios literatura Evului Mediu, care, în diferite privințe, nu e decât o sistematizare sau un comentariu al celei patristice, mai ales în Răsărit. Părinții au influențat substanțial și unele literaturi moderne ca cea franceză, germană, rusă, italiană, engleză, scandinavă⁵⁵. Toate aceste scrieri au un farmec propriu care incită la a fi citite, aprofundate și studiate. Literatura patristică se poate felicita că lucrarea ei inițiată acum 2000 de ani, perfecționată fără încetare, *continuă să se impună și astăzi într-o cultură mereu creștină, dar și în culturi mai puțin creștine, care derivă sau numai se inspiră dintr-însa*⁵⁶.

Cultura antică și cultura patristică

Un alt merit al Sfinților Părinți este acela că au păstrat și transmis lumii moderne literatura antică și cuceririle spirituale ale lumii vechi. E meritul creștinismului, cu precădere al Părinților, de a fi salvat astfel ceea ce era mai prețios și mai util din bunurile ei și de a fi evitat ca omenirea să reia de la capăt experiența lungă, obositoare, a unei totale recivilizări, cu o superfluă imolație⁵⁷. Astfel, cultura patristică o continuă pe cea antică, transmițând din ea idei, probleme, texte și chiar opere întregi în limbile greacă și latină.

Trei dintre profesorii timpului depășesc cu mult pe ceilalți și îi implică în mod fermecător pe creștini. Foarte diferiți unul de celălalt, ei reprezintă cele trei tendințe principale ale gustului contemporan, exercitând o influență considerabilă. Noi am înțelege cu greu caracteristicile esențiale ale elocvenței creștine dacă nu am cunoaște maniera și spiritul învățământului lor. Aceștia au fost Himerios, Themistios și Libanius.⁵⁸ Nu se pot tăgădui însă meritele reale ale anumitor capitole ale culturii păgâne și am fi nedrepti dacă am subestima unele personalități de frumos relief.⁵⁹ Dragostea pentru dialectică, pentru frumusețea limbajului, aceste două caracteristici ale spiritului elen capătă o vigoare și o formă nouă. La Atena, la Constantinopol, Nicomedia, Antiohia și-n alte multe orașe, profesori cu reputație atrăgeau în jurul lor un număr impresionant de studenți.⁶⁰ Secolul al IV-lea reprezintă punctul culminant al contactului dintre literaturile elenă și creștină. Performanțele intelectuale ale Părinților Bisericii și

⁵⁵ Idem, *Patrologie*, vol. I..., p. 25.

⁵⁶ Idem, *Spiritul critic în literatura patristică...*, p. 57.

⁵⁷ T. M. Popescu, *Istoria creștinismului ca istorie a culturii*, București, 1927, p. 22; cf. pp. 22, 25, 26, 40.

⁵⁸ Aimé Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne depuis les Origènes jusqu'à la fin du IVe siècle*, vol. I, Paris, 1930, p. 10.

⁵⁹ Pr.Prof.Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Sfânta Mănăstire Dervent..., p. 86.

⁶⁰ Pierre de Labriolle, *La réaction païenne, Étude sur la polémique antichrétienne du Ier au VIe siècle*, Paris, 1934, p. 424.

excepționalul lor talent oratoric au stârnit admirația păgânilor.⁶¹ Libanus bunăoară, îl considera pe Sfântul Vasile cel Mare superior sieși⁶², iar pe Sfântul Ioan Gură de Aur l-ar fi lăsat urmaș dacă nu l-ar fi furat creștinii⁶³. Netulburați însă de ambiții profane, Părinții Bisericii și-au pus toată pregătirea în slujba credinței și a idealului creștin. *Dacă nu ar fi fost Iisus Hristos, ei ar fi fost închinători ai unor zei ai lăcomiei și ai urii și ai oricărui delict. Ar fi trăit pentru <<pâine și circ>>, însă, ei au predicat contemporanilor lui Iuvenal din Decalog și din Predica de pe Munte. Printre astfel de bestii cu chip de om, ei au construit căminul sacru; au creat familia creștină; au dat un înțeles nou și sfânt numelor de mamă și soție; au răspândit idei noi despre demnitatea omului ca om; au venit cu o atmosferă de bunăvoință și iubire, au redat libertățile interzise prin lege; au sfințit societatea umană prin proclamarea frăției universale a omului răscumpărat*⁶⁴.

Cunoscători desăvârșiți ai culturii păgâne, ei citează din literatura elenă. Mai mult decât atât: grație evoluției de câteva secole a literaturii creștine, grație imitației și emulației față de cea profană, dar mai ales grație propriului lor geniu, Sfinții Părinți ai secolului al IV-lea au creat o literatură clasică în stare să înfrunte mileniile și să satisfacă spiritele cele mai alese. Din contactul celor două literaturi a ieșit cea mai frumoasă floare, aceea a umanismului creștin.⁶⁵

Spre deosebire de ceea ce s-a petrecut în mediile intelectuale ale limbii grecești, în Orient, în care au existat adesea apărători hotărâți ai păgânismului până spre sfârșitul secolului al VI-lea, îndeosebi prin neoplatonism, pe plan intelectual în Occident nu s-a produs în mod substanțial nici o rezistență la creștinism; în spațiul latin se produce o epuizare a forțelor intelectuale ale păgânismului⁶⁶. Literații păgâni nu s-au mărginit decât să citească, să copieze și să-și corecteze copiile din autorii favoriți. La drept vorbind, nu sunt cine știe ce marele ediții ale clasicilor care ar fi fost realizate de aristocrații păgâni ai veacului al IV-lea și care ar fi fost utile pentru cultura clasică. De altminteri a profesa idei păgâne în epoca aceea după înfrângerea definitivă a păgânilor în lupta de pe fluviul Frigidus, operă a lui Theodosie (394 d.Hr.), ar fi fost extrem

⁶¹ Pr.Prof.Dr. Ioan G. Coman, *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 17.

⁶² P. Petit, *Les étudiants de Libanios*, Paris, 1956, p. 206.

⁶³ Sozomen, *Church Histories*, VIII, 11 in A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Second Series, translated into English with prolegomena and Explanatory Notes under the editorial supervision of Philip Schaff, D.D., L.L.D., and Henry Wace, D.D., Volume II, T&T Clark, Edinburgh, 1989, p. 399.

⁶⁴ A. Cleveland Coxe, *Introductory notice*, in *Ante-Nicene Fathers*, vol. I, Edited by Alexander Roberts & James Donaldson, revised and chronologically arranged, with brief prefaces and occasional notes by A. Cleveland Coxe, 1884, p. VIII.

⁶⁵ Pr.Prof.Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 17.

⁶⁶ Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. II, De la Conciliul de la Niceea până la începuturile Evului Mediu, tom I, trad. de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu, Dana Zămosteanu, Polirom, Iași, 2004, p. 15.

de inoportun. După o generație de la Symachus, în Roma nu se mai aude vorbindu-se de păgâni. Dimpotrivă, clasicii păgâni erau citați în liniște de creștini, care dovedesc a avea despre ei o cunoaștere deloc inferioară celei a păgânilor. Creștinismul asimilase de acum cultura păgână garantându-i în interiorul său supraviețuirea⁶⁷.

Cultura patristică, apărută și dezvoltată la izvoarele culturii antice, nu este o cultură restrictivă, ci este una eminamente selectivă (*sunt folosiți cu dozaj sobru Platon, Aristotel, Porfiriu, Cicero*⁶⁸), ghidându-se după principiul: să iei de la alții cum ia alina nectarul din flori, după cuvintele memorabile ale Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie Teologul. Uneori se recomanda și se practica, spre exemplu în școala catehetică de la Alexandria, principiul conform căruia, înainte de însușirea Sfintei Scripturi și primirea Botezului era necesară împrărierea culturii profane, lucru împlinit de aproape toți Părinții. Problemele culturii patristice erau numeroase și complexe: teologie, antropologie, educație, sociologie, cult, istorie, misiune variată, oratorie sacră, filocalie, artă literară în proză și versuri etc., dar operele de controversă și de dialog sunt printre cele mai interesante și atrăgătoare⁶⁹.

În ce privește valorificarea culturii și a științei vremii ca instrument de formulare și exprimare a gândirii teologice, Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă pe cei ce se ocupă cu teologhisirea să culeagă nectarul tuturor florilor. El însuși, ca și cei doi colegi ai săi de triadă teologică, au folosit toate filosofiele vremii lor în care au găsit elemente ce se pretează teologisirii.

Prin aceasta ei ne învață că trebuie să fim deschiși față de toate filosofiele, valorificând selectiv din fondul lor tot ceea ce poate folosi talmăcirii Adevărului creștin în context viu cu epoca noastră. *Este adevărat că Adevărul creștin este mai presus de concepte și – ca atare – el nu poate fi formulat și exprimat într-un tot adevărat. Dar faptul acesta nu ne dispensează de efortul de a-l exprima cât mai corespunzător cu spiritul vremii noastre*⁷⁰.

În mod inevitabil s-a ajuns la comparații între valorile păgânismului și cele ale creștinismului. Realizate la început numai la nivel verbal, aceste comparații au fost dezvoltate și așezate în lucrări scrise, ajungându-se la un adevărat gen literar apologetic, care prin numărul și varietatea reprezentanților săi, prin diversitatea chestiunilor pe care le ridică, prin metodele folosite, prin nivelul la care erau duse discuțiile au pus bazele teologiei ca știință⁷¹.

Deși s-au arătat adversari neîndurați al păgânismului, Părinții au încercat totuși unele apropieri între doctrina creștină și cea elenică – întâi pentru că analogiile erau uneori izbitoare, în al doilea rând pentru motive de tactică

⁶⁷ *Ibidem*, p. 16.

⁶⁸ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., p. 32.

⁶⁹ Idem, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice...*, p. 9.

⁷⁰ Pr. Dr. Corneliu Sîrbu, *Sfinții Vasile, Grigorie și Ioan, îndrumători ai teologiei actuale*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, XVIII (1973), nr. 1-2, p. 43.

⁷¹ J. Geffcken, *Das Christentum im Kampf und Ausglach mit der griechisch – römischen Welt*, 3-e Aufl., Leipzig-Berlin, 1920, pp. 26-28.

misionară. Din contactul celor două culturi, reieșea limpede viitorul creștinismului. Dacă, totuși, cultura creștină a triumfat, faptul se datorează mai ales originii ei divine.

Sfinții Părinți dau imaginea clară a culturii convertite. Ei sunt un model de legătură firească, recuperatorie, între bibliotecă și biserică. Fără a deforma și fără a ignora efortul cultural, mărturisitorii patristici fac din acesta un adevărat efort de cunoaștere deoarece pun la capătul drumului cunoașterea lui Dumnezeu⁷².

Părinții Sfinți au luptat pentru certitudine, forță morală și frumusețe spirituală și n-au repudiat propriu-zis idealul grecesc precreștin al *kalokagathiei*⁷³, ci numai au corectat-o în perspectiva cea nouă, înlocuind-o treptat cu ceea ce s-a numit *filocalia*, în înțelesul de iubire de frumusețe netrecătoare, neveștejită și veșnică, deci făcând trecerea de la *kalokagathia*, în etapa următoare, de fiu al lui Dumnezeu, iar de aici în stadiul îndumnezeirii (*theosis*), aceasta din urmă constituind încununarea unui synergism divino-uman sau continua colaborare dintre har și voința omului. Se știe că Sfântul Grigorie de Nazianz a alcătuit împreună cu Sfântul Vasile cel Mare prima *filocalie* din texte culese din operele lui Origen. Literatura patristică apreciază însă și *frumosul estetic*, ori de câte ori acesta contribuie la intensificarea și amplificarea frumosului moral sau la mărirea lui Dumnezeu. *Părinții descriu adesea în pagini clare de proză sau în versuri luminoase frumusețile naturii, armonia și farmecul înfățișării trupului omenesc, splendorile construcțiilor și ale grădinilor, ordinea legilor și fenomenelor naturii. Distincția ținutei conducătorilor, starea de mizerie cumplită a săracilor și bolnavilor vremii, bucuriile afecțiunii văzute pe chipul prietenilor, al copiilor și al părinților, desfătările unei întâlniri neașteptate, deliciile raiului înainte de cădere etc. Frumusețea literară deși uneori criticată ca venind de la idololatri e în general apreciată și cultivată de scriitori ca Sfântul Ciprian, Lactanțiu, Fericiții Ieronim și Augustin, Scrisoarea către Diognet, Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Ioan Gură de Aur etc*⁷⁴.

Lăsând la o parte aspectele strict negative ale filosofiei, aceasta venea și cu lucruri pozitive: afirmarea existenței unui singur Dumnezeu, apariția lumii și a omului sub egida unui Demiurg, dorința de cunoaștere a adevărului, binelui și frumosului etc. Apologeții au subliniat faptul că ceea ce a obținut filosofia nu sunt adevăruri absolute, ci deschideri și perspective pentru cunoașterea lui. Iată de ce filosofia are nevoie de superioritatea creștinismului. Ca urmare, apologeții

⁷² Radu Preda, *Mărturia patristică*, în rev. *Studii Teologice*, Seria II-a, XLV (1993), nr. 5-6, p. 88.

⁷³ *Omul era considerat stăpânul lumii, regele ei, iar idealul era o îmbinare perfectă între frumosul fizic și binele moral (καλοκαγθία)* – B. Pouderon, J. Dore ed., *Les apologistes chrétiens et la culture grecque*, Beauchesne, Paris, 1998, p. 92 – n.L.P.

⁷⁴ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice...*, p. 10.

au încercat să realizeze o împletire a adevărilor raționale cu revelația⁷⁵. Și Sfântul Ioan Gură de Aur subliniază uneori laudativ rezultatele filosofiei naturale: evitarea celor de prisos, mulțumirea cu cele necesare, stăpânirea de sine, răbdarea, liniștea sufletească, rezolvarea tuturor situațiilor pe calea rațiunii; dar el critică pe filosofi naturali sau păgâni, pentru patima slavei deșarte și pentru lipsa generală de acord între teoriile și viața lor. Filosoful creștin care îmbină în el înțelepciunea naturii, cu aceea a credinței și a harului, urmărește atingerea stării de puritate îngerească, de redobândire integrală a chipului lui Dumnezeu⁷⁶.

Îmbogățiți și împodobiți cu tot ce a avut cultura antică mai prețios și mai frumos, cu dragostea de știință, de filosofie, de artă literară, de spirit critic, ei au încercat s-o trăiască pe cât posibil la nivelul Revelației, adică al apostolilor, al martirilor, al celor ce aspiră la desăvârșire. Dacă unele din elementele de fond proveneau din izvoare păgâne ori iudaice, regruparea și reorganizarea acestor elemente se făceau pe bază nouă și cu orientare nouă. Noutatea principală în fondul apologiilor era credința, învățătura și viața nouă a creștinilor⁷⁷. Preluând tot ceea ce era îmbibat de bine și frumos din lumea antică, căci este bine cunoscut faptul că acest cult al frumosului era prea înrădăcinat în acea lume, au augmentat acestea în mod fericit și așa le-au pus la îndemâna tuturor, neomițând însă a îndrepta, a face unele corecturi și precizări atunci când situația reclama acest lucru. Gândirea acestor *luceferi ai științei*, instrumentată variat și cuvântul lor ca mijloc de comunicare *urmăresc progresul, epectaza, în cunoașterea deplină a puterii divine și a primirii harului*⁷⁸.

Răsărită mai ales din Evanghelie, literatura patristică vrea să modeleze creștinul după chipul și măsura lui Hristos. Ea cultivă un frumos și larg *umanism*, bazat pe iubirea de oameni a Logosului dar reținând și elemente substanțiale ale umanismului greco-latin, ca: prețuirea rațiunii, armonia ființei umane, valoarea virtuții. Umanismul patristic urmărește dăltuirea creștinului ca chip al lui Hristos⁷⁹.

În felul acesta, ei au valorificat pozitiv cultura și știința vremii lor în folosul teologiei, au izbutit să facă o <<*sinteză vie*>> *între credința creștină și cultura vremii lor. Efortul lor de elaborare ne edifică în sensul că fondul teologiei autentice și vii este Revelația divină transpusă în miezul vieții creștine, tălmăcită și formulată în haina culturii și științei din vremea respectivă*⁸⁰.

⁷⁵ Prof. Dr. Teodor M. Popescu, *Primii didascali creștini*, în rev. *Studii Teologice*, anul II, (1932), nr. 2, pp. 154-155.

⁷⁶ Louis Meyer, *Saint Jean Chrysostome, Maître de perfection chrétienne*, G. Beauchesne, Paris, 1933, p. 185.

⁷⁷ B. Critterio, *La polemica antichristiana nei primi sei secoli delle Chiessa*, în „LA SCUOLA CATTOLICA”, LXIV, (1936), pp. 53-55.

⁷⁸ Pr.Prof. Ioan G. Coman, *Autobiografia în literatura patristică*, în rev. *Studii Teologice*, Seria a II-a, XXVI (1974), nr. 9-10, p. 666.

⁷⁹ Idem, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice...*, p. 7.

⁸⁰ Pr. Dr. Corneliu Sîrbu, *art. cit.*, p. 41.

Părinții Bisericii – apologeți ai credinței creștine și fervenți combativi ai imoralităților și învățăturilor greșite

Citind operele patristice, îndeosebi cele ale apologeților, se poate lesne observa atitudinea critică a Părinților față de o parte a culturii profane, din care combat și înfierează unele idei, principii și manifestări care nu erau în concordanță cu textul evanghelic, ba chiar se opuneau acestuia. Acest spirit critic patristic era, în parte, preluat din însăși cultura greco-latină, dar el era mai ales expresia atitudinii severe a Bisericii față de păcatele lumii antice și libertinajele acesteia, din perioada finală a culturii greco-romane profane. În acest sens, Părintele Profesor Ioan G. Coman precizează: *Critica patristică combătea cu deosebire politeismul și imoralitatea umană, apoi păcatul sub orice formă, inegalitățile și nedreptățile sociale cu tot cortegiul de rele ale sclavagismului, în fine contradicțiile sistemelor filozofice și morale etc. dar această critică releva, nu o dată, și ce era pozitiv în cultura greco-latină*⁸¹.

Critica îndreptată spre păgânism era extrem de dură și de mari proporții, deși nu totdeauna inflexibilă. Ea opera în toate domeniile vieții, începând cu materia și istoria și sfârșind cu ideile și cu artele. *Prezentă în apologii, în tratate antielenice și antieretice, în replici la opere anticeștine, în comentarii, în cursuri de școală și în tot felul de publicații, de cuvântări și conferințe, această critică nu avea numai o valoare formală, pur logică, ci și una ontologică, de perspectivă, de orizonturi noi care puneau în evidență sau care îngăduiau apariția de noi realități spirituale și culturale (...) Lucrul s-a petrecut la fel cu critica aplicată ereziilor*⁸².

Autorii patristici au criticat pe larg și iudaismul, pentru că acesta a osândit și răstignit pe Iisus Hristos, pentru că a respins creștinismul și a interpretat strâmt Legea. Mintea iudeilor era slabă precum ochii Liei⁸³ și răpusă de poftele trupului⁸⁴, așa încât deși aveau Legea, ei au atins culmea stupidității renegându-L pe Dumnezeu cel adevărat și judecând a fi cu mult mai avantajos să slujească idolilor⁸⁵. Așadar, Israel va trebui să facă toată noaptea istoriei experiența că acest Om nu poate fi biruit, deci nu e numai om. Numai la sfârșitul nopții istoriei, după ce va vedea că nu poate birui pe Omul – Hristos, și după ce va înțelege că umanitatea poate fi ridicată la înălțimea de-a fi mediu al lui Dumnezeu Cel mai presus de toate, îl va accepta pe Hristos și-I va cere

⁸¹ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 11.

⁸² Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Spiritul critic în literatura patristică...*, p. 59.

⁸³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, col. PSB, vol. 39, *Scrieri*, partea a II-a, Edit. IBMBOR, București, 1992, p. 138.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 312.

⁸⁵ Cyrille d'Alexandrie, *Lettres Festales*, tom I, 5, introduction generale par Pierre Evieux; introduction critique, texte grec par W.H. Burns; traduction et annotation par Louis Arragon, Marie-Odile Boulnois, Pierre Evieux, Marguerite Forrat, Bernard Meunier, col. Sources Chrétiennes, no.372, Les Editions du Cerf, Paris, 1991, p. 175.

binecuvântarea. Până atunci, *va fi tare cu Dumnezeu*, nelăsându-se biruit de Hristos.⁸⁶

Cenzori ai moravurilor veacului lor și ai slăbiciunilor omenești de totdeauna, Sfinții Părinți au arătat drumul care duce spre dobândirea perfecțiunii. Prin cuvânt, dar mai ales cu exemplul îmbunătățitei lor vieți, ei au devenit îndrumătorii și dascălii întregii creștinătăți. Sfinții Părinți *nu sunt oamenii unui timp și ai unui loc. Nu sunt ceva dus cu trecutul din urma noastră, îngropați cu strămoșii. N-au generație; sunt actuali și universali, chipul lor este prezent și viu, real și valabil azi ca și ieri și mâine și cât va fi lumea. Sfinții Părinți ai Bisericii s-au ridicat peste locul și peste timpul în care au trăit, au depășit contingentele care ne constrâng pe noi a fi ceva doar azi și aici, s-au eliberat de creativitatea momentului vieții pământești, supraviețuiesc aievea, ca mari realizatori de viață superioară, care nu stă sub semnul unui timp și nu este roabă condițiilor lui (...)* Așa fiind, ei ne cheamă azi și totdeauna la menirea noastră dintru început, la ascultarea care ferește, la cetățenia paradisului pierdut, la ceea ce am fost făcuți să fim și să voim, la gândul firii noastre celei dintâi, stricate de noi și refăcute de Iisus Hristos, la faptele vieții celei noi <<din apă și din duh>>, la cugetul curat al celui renăscut și mântuit, la destinul nostru dumnezeiesc, la asemănarea cu Dumnezeu⁸⁷.

Atunci când au fost chemați să conducă Biserica, au părăsit pustiul și au venit în lume, mânați de insistentele rugăminți ale credincioșilor și de dragostea acestora. Sufletele lor înțelepte, curate ca fecioarele, pricepând că lumea se găsea în neștiință, vin în mijlocul ei și aprind lumina, deșteaptă mințile multora, luminează întunericul, alungă neștiința și arată adevărul⁸⁸.

O altă problemă capitală abordată de Părinți în operele lor a fost combaterea ereziilor. Apologetii erau nu numai apărători calificați ai creștinismului față de păgânism, ci și ocrotitorii cei mai firești ai ortodoxiei în fața atacurilor ereziilor⁸⁹. Spre exemplu, pericolul ereziilor gnostice a fost sesizat de Părinții Apostolici, iar apologetii, realizând și ei marele pericol al acestor erezii, au scris tratate întregi împotriva acestora, luați în grup sau priviți individual⁹⁰.

Unii dintreeretici sau dintre potrivnicii credinței, înșelători cu față de șarpe și falsificatori ai adevărului, care simulau virtutea și-și ascundeau răutatea, hotărând a le fi dușmani Părinților Bisericii, acestor *fii ai Adevărului și copii ai*

⁸⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 300, la Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire* ..., p. 180.

⁸⁷ Prof. Teodor M. Popescu, *La școala sfinților. Ce este și ce ne învață un sfânt*, în rev. *Fântâna darurilor*, București, an. IX, nr. 3, martie 1937, pp. 106-107.

⁸⁸ Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. III, 17.3., traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, în Col. PSB., vol. 5, Editura IBMBOR, București, 1982, p. 321.

⁸⁹ Aimé Puech, *Les Apologistes grecs du 2-e siècle de notre ère*, Paris, 1912, p. 15.

⁹⁰ G. Bareille, *Apologistes (Les Pères)*, în „Dictionnaire de Théologie Catholique”, tome I, 2, Paris, 1923, col. 1580-1602.

*Luminii*⁹¹, nu s-au căpătat cu nimic acei eretici, decât cu întunecarea propriilor suflete, alergând de fapt împotriva mântuirii lor. Nici chiar puterile diavolești nu lăudau ereziile sau sacrilegiul lor, căci acestea se feresc să spună cuvântul de blasfemie contra Fiului lui Dumnezeu⁹². Părinții au anatematizat opiniile eretice și au respins învățăturile nelegiuite, însă față de oameni au arătat înțelegere și s-au rugat pentru mântuirea lor⁹³.

Sfinții Părinți au manifestat *un dor nestăvilit pentru cunoașterea adevărului, zbucium neobosit pentru dobândirea lui; dispoziție nestrămutată pentru propovăduirea lui*⁹⁴. Instruiți în tot adevărul⁹⁵, ei au iubit mai mult ca orice unitatea Bisericii și ortodoxia învățăturilor de credință. Pentru ei, acestea erau bunurile cele mai de preț și tot ceea ce pune în pericol aceste bunuri trebuia combătut vehement. În acest sens, evreii, păgânii, dar mai ales ereticii sunt tratați într-un mod destul de caustic. Ei constituiau într-adevăr un pericol. Intelectualii păgâni încercau adesea să pună Biserica într-o lumină nefavorabilă, iudeii erau dușmani declarați ai Mântuitorului Iisus Hristos, iar ereticii și schismaticii puteau ruina creștinătatea din interiorul ei. Dragostea față de Biserică nu le îngăduia să tacă. Lupta era acerbă și trebuia dusă pe toate planurile. Părinții scriu febril tratate voluminoase pentru apărarea Bisericii și pentru edificarea credincioșilor, ca să nu se găsească în ei nici un fel de *iarbă a diavolului*⁹⁶, pentru ca aceștia să dobândească moștenirea cu care au fost miluiți⁹⁷. Ei au meritul de a fi sesizat și de a fi combătut orice rătăcire.

Când unii dintre ei au suferit exiluri, prigoniri sau orice fel de cazne din partea împotrivitorilor credinței creștine, au arătat că nu se înconvoaie sub greutatea durerii, ci sunt mai presus de mahniri, răbdători în suferințe, veseli în nădejdi⁹⁸. Au ieșit puternici din slăbiciune (Evr., 11, 34); *nu așteptau momelile plăcerilor cei pe care-i îngrășa foamea. Nu-i ardea fierbințeala verii, fiindcă-i răcorea nădejdea harului veșnic. Nu-i doboră frigul și gerul pe cei ce iernau încălziți duhovnicește de credința lor. Nu se temeau de cătușele oamenilor, fiindcă-i descătușa Iisus. Nu doreau să fie răscumpărați de la moarte, fiindcă știau că vor fi înviați de Hristos*⁹⁹. Desfătarea acestei vieți le era în pacea

⁹¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cap. 8, traducere, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, în Col. PSB., vol. 41, Editura IBMBOR, București, 2000, p. 264.

⁹² Teodoret Episcopul Cirului, *op. cit.*, p. 31.

⁹³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilie asupra anatemei*, 4, P.G., XLVIII, col. 952.

⁹⁴ Pr.Prof.Dr. Olimp Căciulă, *Introducere*, la Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Apologiile*, în *Apologeți de limbă greacă...*, p. 9.

⁹⁵ Sf. Iustin, *Dialogul cu iudeul Trifon*, cap. XL, în *Apologeți de limbă greacă...*, p. 177.

⁹⁶ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către efeseni*, cap. X, 3, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 193.

⁹⁷ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către filadelfieni*, cap. V, 1, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 215.

⁹⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 206, în Col. PSB., vol. 12..., p. 423.

⁹⁹ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, scrisoarea a LXIII-a, traducere și note de Prof. David Popescu, în Col. PSB., vol. 53, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 261.

sufletească, răbdarea morții se însoțea în cugetul lor cu nădejdea nemuririi, *ideea învierii cu harul lui Hristos, adevărul cu simplitatea, credința cu încrederea, înfrânarea cu sfințenia, hărnicia cu cumpătarea, felul de trai cu viața măsurată, învățătura fără înfumurare, temeinicia în știință, credința fără amețeala ereziei*¹⁰⁰. Nu se gândeau la ostenele virtuții, ci la răsplățile ei¹⁰¹, nu se sfiau să-și bată joc de cele pământești, fiindcă nădăjduiau premii cerești¹⁰².

Părinții Sfinți nu au dorit decât liniștea Bisericii, pe care au apărut-o cu o însuflețire aprinsă, arătându-se mai presus de orice oboseală, încinși fiind cu brâul dăruirii de sine. Hotărârile lor au fost acceptate de întreaga creștinătate. Ei s-au impus ca mari autorități eclesiastice, învățăturile lor fiind considerate normative de către Biserică, căci *au unit împlinirea virtuților cu înțelegerea dogmelor dumnezeiești, susținută de bogăția cunoașterii și de puterea dovedirii*¹⁰³ și așa i-au hrănit pe toți cu *cuvântul adevărului și cu înțelegerea tainelor*¹⁰⁴. Astfel, învățaturii lor *și dacă îi adaugi ceva e imprudent, și dacă îi înlături ceva e primejdios*¹⁰⁵.

Conținutul scrierilor patristice și valoarea artistică a acestora

În scrierile lor, în care expun învățături de credință, formulează canoane, norme de conduită, reguli tipiconale etc., Sfinții Părinți, acești oameni divini, cu minți agere și pătrunzătoare, au tratat și probleme morale dintre cele mai variate, despre care vorbesc și Sfintele Evanghelii și care fac referire la viața creștină în general și îndeosebi la: prietenie, relațiile dintre creștini și necreștini, relațiile dintre Biserică și Stat, muncă și bunuri materiale, război și pace, inegalitate socială și economică, sclavie, căsătorie, familie, atitudinea în fața vieții, a morții, a naturii, a educației, a dragostei, a științei etc.

Aproape în fiecare pagină, Părinții elogiază binele moral sau virtutea, recomandându-le nu pe un ton hegemonic, ci rațional, prietenesc și frățesc, folosindu-se de forța argumentelor corecte și de iubire. Aceste valori se impun parcă de la sine, nu numai datorită autorității Părinților, ci a acelei autorități divine care conferă acestor valori tărie și perpetuitate. Întrupate în creștinii

¹⁰⁰ *Ibidem*, scrisoarea a LXIII-a, p. 270.

¹⁰¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II)*, omilia XXXVI, VI..., p. 38.

¹⁰² Sf. Ambrozio, *op. cit.*, scrisoarea a LXIII-a, p. 261.

¹⁰³ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Către prea cuviosul presbiter Marin*, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, în Col. PSB., vol. 81, Editura IBMBOR, București, 1990, p. 177.

¹⁰⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XII-a, în Col. PSB., vol. 17..., p. 471.

¹⁰⁵ Casiodor, *Istoria bisericească tripartită*, cap. XXI, traducere de Liana și Anca Manolache, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Ștefan Alexe, în Col. PSB., vol. 75, Editura IBMBOR, București, 1998, p. 185.

dedicați asemănării cu Hristos, aceste valori morale perene ca: dreptatea, adevărul, modestia, jertfirea pentru aproapele, prietenia, curajul, cumpătarea, cinstea, dragostea etc., pe care ni le îmbie orice scriere patristică, nu sunt prezentate ca niște simple noțiuni abstracte, ci ca forțe vii ce își au izvorul în Logosul divin și care împodobesc pe creștini cu frumusețe netrecătoare. În acest fel, creștinii dobândesc prin strălucirea faptelor lor slava neveștejită la Dumnezeu, iar în viața aceasta, frumusețea lor iradiază prin toată înfățișarea virtuților, umplându-i de lumină.

În epoca primară a creștinismului, cartea fost întotdeauna auxiliarul sau suplinitorul cuvântului. Părinții Sfinți au scris când au fost împiedicați să vorbească sau când predicile lor orale nu puteau să atingă mediile pe care zelul lor voia să le convertească. De asemenea, Părinții nu cultivă genurile literare în esență; nu au epopee, nici tragedie; însă, ei au auzit chemarea poeziei, sufletul lor fiind atins de forța creatoare a divinității; chiar și istoria apare la ei doar sub forma unui argument apologetic. În schimb, scriu scrisori, multiplică discursuri, predici sau omilii, redactează apologii împotriva păgânilor, evreilor, ereticilor; compun expuneri de credință sau de morală; explică, mai mult sau mai puțin pe larg, cărțile sfinte pe care se fundamentează convingerile lor. Astfel se formează, încetul cu încetul, o literatură practică în principal¹⁰⁶. Toate cărțile sunt acte și servesc la edificare.

Fără îndoială, pe măsură ce Biserica se dezvoltă și cuceririle sale se extind la clasele înalte ale societății, ea învață să vorbească și să scrie cu mai multă eleganță. Încă din secolul al III-lea, cel puțin unii dintre credincioșii săi înțeleseră forța pe care o dă uneori unui argument o redactare armonioasă. În secolul al IV-lea, mulți dintre cei mai mari episcopi ai săi sunt discipolii oratorilor și aduc cu ei preocupările pe care le-au învățat la școală. Încă de atunci, creștinismul are literații săi, preocupați de un vocabular cizelat și de o sintaxă ireproșabilă. Dar *aceștia nu sacrifică niciodată fondul pentru formă. Nepreocupați de măiestria expunerii, nu scriu decât atunci când au ceva de învățat; nu au timp de pierdut pentru simpla plăcere a urechilor sau a ochilor. De asemenea, ei realizează perfecțiunea artei literare: un veșmânt minunat, o limbă aleasă, îmbelșugată, îmbogățită prin experiența secolelor anterioare și devenită capabilă să exprime fără efort cele mai dificile idei ale metafizicii creștine, îi ajută să exprime exhaustiv sentimentele ce le umplu sufletele. Unii ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Ioan Hrisostom, nu sunt doar demni de menționat printre cei mai admirabili creștini pe care i-a cunoscut istoria, ci sunt demni de a figura în fruntea unei liste a marilor scriitori din care omenirea își face o onoare*¹⁰⁷.

Fiecare dintre marile provincii creștine păstrează totuși fizionomia sa proprie: scriitorii din Roma se disting între toți prin spiritul lor practic, prin

¹⁰⁶ G. Bardy, *Littérature Grecque Chrétienne*, Bibliothèque Catholique des sciences religieuses, pp. 11-12.

¹⁰⁷ *Ibidem*, pp. 13.

simțul responsabilităților, prin fermitatea preocupărilor morale. Egiptenii, mai idealişti, încearcă sinteze vaste; vor să explice lumea, sau cel puțin să dea imagini de ansamblu asupra învățământului creștin. Asiaticii țin, înainte de toate, să transmită tradiția pe care au primit-o de la Sfinții Apostoli și luptă cu îndârjire contra ereziilor. În sfârșit, sirienii și palestinienii se fac de bunăvoie cronicari sau istorici, numai că nu redactează coduri liturgice sau morale¹⁰⁸. Când se vorbește despre literatură, este bine să se țină cont și de geografie. Africanul Ciprian nu reacționează ca Ilariu de Poitiers; grecii au o sensibilitate aparte, o deosebită vigoare filosofică, care le permite să-i întrecă pe majoritatea latinilor. Să nu mai vorbim de emoția și lirismul sirienilor, cum ar fi, de exemplu, Sfântul Efrem¹⁰⁹.

Stilul apologiilor diferă și el după ethosul și cultura fiecărui autor. Dacă simplitatea și originalitatea stilului Părinților apostolici se explicau prin cercul aproape ermetic în care se elaborau operele lor, apologeții au fost, aproape toți, instruiți în școlile păgâne ale secolului lor, pe care, mai târziu, după convertire, au pus-o în slujba noii lor credințe¹¹⁰.

Efortul teologic al Părinților Bisericii este dominat de grija de a teologhisi în conformitate cu nevoile și aspirațiile vremii lor, de a elabora *o teologie cât mai actuală*, adică cât mai necesară și mai folositoare epocii lor. În ce privește forma, ei s-au străduit să-și îmbrace - pe cât posibil - gândirea în categoriile filosofice și științifice ale epocii lor. Cu alte cuvinte, ei au fost *teologi ai epocii lor*, atât în ce privește fondul problemelor abordate, cât și în ce privește sistemul conceptual și verbal pe care l-au folosit.

Prin ceea ce scriu, Părinții trimit nu la rodul gândirii proprii, ci la ceea ce li se descoperă. Aceasta nu înseamnă că personalitatea lor e subordonată, anulată, ci ea primește valența de purtătoare a unui adevăr care o depășește. *Neîncadrându-se în categoria auctorială, a operei, ci în cea a mărturiei, textul patristic e cel mai puțin susceptibil de falsitate; el nu vine să alimenteze orgolii sau dorințe ascunse, ci se face oglindă a unor experiențe creștine care, în cele din urmă, sunt compatibile cu traiectoria oricărui creștin*¹¹¹. Părinții se străduiau mai puțin să placă și mai mult să fie folositori. Ei nu urmăreau fala numelui, nici adulațiile levantine ale celor ce parcurgeau textele lor. Popularitatea și laudele oamenilor, le erau total străine. Urmăreau în toate doar un singur scop: mântuirea. În operele lor, nimic nu se conformează vanității stilului, căutării limbajului elevat, armoniei frazelor cizelate. N-au de gând să prezinte material de poliloghie. Nu caută să placă; vor să instruiască și să educe, și reușesc asta. Sfârșesc chiar prin a plăcea din momentul în care vrem să acordăm atenție operelor lor. În loc de elocvența artificială și savantă a școlilor, ei dețin darul

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 26.

¹⁰⁹ Adalbert Hamman, *Părinții Bisericii*, traducător Preot Ștefan Lupu, Edit. Sapienția, Iași, 2005, p. 7.

¹¹⁰ W.H. Carlsaw, *The Early Christian Apologists*, London, 1911, pp. 106-107.

¹¹¹ Radu Preda, *art. cit.*, p. 87.

vorbirii din inimă, cel care vine din credință, zel și entuziasm. Nici unul din ei nu ar pierde timpul să redacteze, precum Fronton, elogiul fumului, folosind cuvinte alese și cizelate cu artă¹¹². Însă, *Părinții scriau frumos cu tot protestul lor împotriva frumuseților literare*¹¹³. Prin urmare, literatura patristică are și o valoare artistică de netăgăduit.

Părinții Bisericii – modele de viață creștină

Teologia patristică *nu cuprinde numai cunoștințe, ci și credință caldă, trăire evanghelică și dorul Împărăției lui Dumnezeu*¹¹⁴. Starea spre care aspiră Părinții nu este departe de viața îngerilor. Și această asemănare dă un sens particular ascezei din ajunuri, din posturi, în castitate; în viața îngerească nu dormi, nici nu mănânci, ești neîntinat. Spre această veșnică și sublimă contemplare tinde rugăciunea lor. Însă un asemenea țel întâlnește multe ispite: chiar în natura alterată de păcat și dezechilibrată de greutatea tiranică a trupului, Sfinții Părinți și-au menținut sufletele în această slujire în care Hristos i-a ales. Viața lor, ca oșteni ai lui Hristos, este deci o luptă pe care nu au putut-o câștiga fără strictețea și armele ascezei¹¹⁵. Această viață jertfelnică și de renunțare totală la tot ce e lumesc este o *moarte* mai degrabă, acceptată prin devotamentul față de strictețea credinței creștine și având, ca și cea a martirilor, valoare de mărturie. Fără îndoială, este cuprinsă de seninătate și bucurie: în apropierea de Dumnezeu, cugetarea este mai obișnuită și se luminează de trăiri sublime; dar această tactică strictă cere o putere excepțională, dobândită prin trezvie și înțelepciune¹¹⁶. Această *moarte* înalță sufletul către ceruri și duce la dobândirea adevăratei vieți veșnice. Părinții Sfinți nu se temeau de moartea trupească, pentru că ei nădăjduiau în Bunul Mântuitor *cu trupul, cu sufletul, cu duhul, cu credința, cu dragostea și cu unirea*¹¹⁷, Acesta fiind nădejdea lor comună. Nutreau nădejdea că mila Lui îi va acoperi la judecata ce va să fie¹¹⁸. Nu au avut în vedere plăcerea de moment, ci desfătarea viitoare. Împodobiți cu o viață virtuoasă și sfântă, însuflețiți de o nețărmuită dragoste, aveau întipărite pe lespedea inimii lor poruncile și îndreptările Domnului. În ochii lor, nimic nu

¹¹² G. Bardy, *op. cit.*, pp. 11-12.

¹¹³ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I..., p. 30.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 21.

¹¹⁵ M. Viller, F. Cavallera, J. De Guibert, *Dictionnaire de Spiritualité, (Ascétique et Mystique, Doctrine et Histoire)*, Beauchesne, Paris, 1960, pp. 955-956.

¹¹⁶ *Ibidem*, pp. 955-956.

¹¹⁷ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către filadelfieni*, cap. X, traducere, note și indici de Preot Dumitru Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, Editura IBMBOR, București, 1995, p. 218.

¹¹⁸ Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXVIII, 1, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 68.

prețuia așa de mult ca ascultarea de Hristos, spre Care și-au îndreptat neconținut privirile minții și pe Care L-au iubit fără măsură.

În relația cu aproapele, se bucurau cu negrăită bucurie de chipurile creștinilor luminate de raza Dumnezeirii, iar în momentele în care aceștia așteptau unele sfaturi în materie de doctrină sau purtare, Părinții, care și-au întărit puterea sfatului prin autoritatea vieții lor proprii, pentru ca vorbele să nu roșească de lipsa faptelor¹¹⁹, ei realizând astfel o simfonie între vorbele și faptele lor, se rugau la Dumnezeu ca să le dea putere de a grăi, pentru ca, acei ce le ascultă sfaturile, să ajungă mai buni și să primească de la Dumnezeu puterea de a asculta și de a le întrupa în faptă așa încât să nu mârșăiească pe cei care le grăiesc¹²⁰. Ei știau că binele lor se află în binele aproapelui¹²¹ și că, *dacă lipsește lucrarea faptelor, nu ne poate fi de nici un folos numele de creștin*¹²². Nu cereau nimic în schimb, decât numai un bob de rugăciune de care se bucurau nespuse. Și așa, se veseleau de fericita și slăvita viețuire duhovnicească a creștinilor, atenți *ca nici cu un gând necurat să nu primejduiască cineva împărțășirea din viața de veci*¹²³. Simpli în nevinovăție și nevinovați în simplitate¹²⁴, cu chipuri senine ce radiază de bucurie creștină, respirând pe Dumnezeu și trăind împreună cu Dumnezeu¹²⁵, îi sprijineau pe cei ce se clătinau în credință și purtare și-i ridicau pe cei neputincioși, schimbând totul în ceea ce Îi place Domnului, prin darul Duhului care petrecea în ei. Considerau o datorie a iubirii de frate să-i facă pe toți inaccesibili răului. Pentru aceasta erau hotărâți a nu cruța nici o oboseală. Singurul lucru pe care l-au dorit era ca *dragostea să conducă totul*¹²⁶. Ei au curățit mai întâi lumea-ntreagă de ura față de Dumnezeu, dovedindu-și iubirea față de bine și față de Dumnezeu¹²⁷. *O singură putere a Duhului trecea prin toate mădularele, un singur suflet pentru toți, una și aceeași credință arzândă, un singur imn de preamărire a lui Dumnezeu*¹²⁸.

¹¹⁹ Tertulian, *Despre răbdare*, cap. I, traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu, introducere, note și indici de prof. Nicolae Chițescu, în Col. *Părinți și scriitori bisericești*, vol. 3, Editura IBMBOR, București, 1981, p. 182.

¹²⁰ *Epistola către Diognet*, I, 2, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 409.

¹²¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 16, 11 la Matei*, P.G., LVII, col. 253.

¹²² Idem, *Despre pocăință*, omilia 9, 1, P.G., XLIX, col. 343.

¹²³ Atenagora Atenianul, *Solie în favoarea creștinilor*, cap. XXXII, traducere, introducere, note și indici de Pr.Prof.Dr. T. Bodogae, Pr.Prof.Dr. Olimp Căciulă, Pr.Prof.Dr. D. Fecioru, în *Apologeți de limbă greacă*, Editura IBMBOR, București, 1997, p. 501.

¹²⁴ Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii ecumenice*, cap. I, în PSB., vol. 3, p. 434.

¹²⁵ Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 26.6, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în Col. PSB., vol. 4, Editura IBMBOR, București, 1982, p. 52.

¹²⁶ Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 203..., p. 415.

¹²⁷ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea a zecea, traducere, studiu, note și comentarii de Pr.Prof. T. Bodogae, în Col. PSB., vol. 13, Editura IBMBOR, București, 1987, p. 360.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 363.

Mari îndrăgostiți de Hristos, pe care-L simt neconținut prezent în cugete, în inimi și în toată ființa lor, morți față de plăcerile lumii, bogați atât în cuvinte cât și în fapte, și-au înfrânat simțurile și propria voință pentru a ajunge pe culmile desăvârșirii, bineînțeles, nu fără ajutorul Lui, ajutor pe care nu au prețuit a-l cere neconținut.

Mari la suflet, fierbinți cu duhul, plini de Dumnezeu, desăvârșiți în evlavie, îndrăgostiți de sfințenie, studioși, cu ochii minții luminați, cu chipuri senine ce radiază de neprihănită bucurie, hrăniți cu dumnezeieștile cuvinte și convingși de adevărul creștin, versați în studiul Sfintei Scripturi, împodobiți cu dogmele apostolice, luminători a toată lumea, stâlpi ai Bisericii, păstori adevărați ai turmei lui Hristos, pedagogi iluștri, povățuitori ai pocăinței, mari filantropi, apărători ai celor necăjiți, ageri, cu înaltă cugetare și dexteritate de exprimare, tălmăcitori ai adevărului și ai Tainelor dumnezeiești, mari cunoscători ai sufletului omenesc, cu o inegalabilă experiență a vieții ascetice, liturgice, pastorale și duhovnicești, puternici în a-și spune știința, neînduplecați și vestiți prin apărarea ortodoxiei, uniți în sentimente, înțelepți în deosebirea duhurilor, curați în fapte, bogați în bunătate, împodobiți în purtări, modești în înfățișare, sinceri și hotărâți, cu pricepere în ale obștii, mulți dintre ei cu o origine strălucită, cu o smerenie dumnezeiască, cu inima voioasă, înveșmântați cu veșmântul de aur al virtuților, bărbați minunați în toate privințele, întru tot strădalniciei noștri Părinți se prezintă ca personalități de prim rang și de o energie inepuizabilă în toată activitatea și ținuta lor lineară, fie în sinoade, fie în exiluri, fie în lucrările scrise. Având Scriptura la bază și întipărend cuvintele ei în tainele inimii lor, rămân un model de conștiință mereu trează și de luptă pentru convingerile de care erau purtați. Despre ei putem spune și noi împreună cu Sfântul Ignatie Teoforul, următoarele: *Cine dintre cei care au trecut pe la voi n-au lăudat virtutea și credința voastră tare? Cine n-a admirat evlavia voastră în Hristos, înțeleaptă și plină de bunătate? Cine n-a propovăduit chipul de mare cuviință al iubirii voastre de străini? Cine n-a fericit cunoștința voastră desăvârșită și sigură?*¹²⁹

Viețuiau în locul în care le-a fost rânduit, împlinindu-și acolo posturile, rugăciunile și celelalte bune deprinderi cu care erau obișnuiți. Unii au ales pentru un timp ascunzișurile munților, câmpurile, deșertul pustiurilor, unde au făcut roditor pământul cel nisipos și neroditor, oferind lui Dumnezeu rod foarte plăcut și foarte frumos, virtutea, pe care și-au impus-o ca lege¹³⁰.

Oriunde se aflau, Părinții socoteau locul plăcut, fiindcă *nu le lipsea nimic celor ce le prisosea credința*¹³¹. Țelul nădejdiilor lor era dragostea Lui¹³². Nu-și teaurizau fericirea în altă parte decât în Dumnezeu, căci El este *veșnicul*

¹²⁹ Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. I, 2, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 50.

¹³⁰ Teodoret Episcopul Cirului, *op. cit.*, p. 179.

¹³¹ Sf. Ambrozio, *op. cit.*, scrisoarea a LXIII-a, p. 261.

¹³² *Ibidem*, scrisoarea a LXXVI-a, p. 302.

*dătător de bunătăți*¹³³, *fântâna sfântă a bucuriei*¹³⁴. Astfel, s-au făcut cunoscuți oriunde și prin toate că sunt ucenicii lui Hristos: prin împodobirea cu aleasa cunună a iubirii față de Dumnezeu Căruia I se dăruiau, și prin sânguința de a oglindi iubirea de oameni a lui Dumnezeu în lume. *Adevărații Sfinți nu vor nimic altceva decât cea mai mare cinste a iubirii lui Dumnezeu, doar aceasta le și îndrumă faptele. Ar însemna să-i contrazicem pe față dacă am vedea în aceasta o căutare a propriei lor faime. Sunt adânciți și ascunși în dumnezeire. Viața lor nu se învâрте în jurul propriului eu, ci doar în jurul lui Dumnezeu, a Cărui bunăvoință de neînchipuit, neașteptată, este de a-și lăsa creatura cât mai mult liberă față de El (...) Sfinții sunt oameni care au încercat să trăiască doar în funcție de dragostea lui Hristos*¹³⁵.

Parafrazându-l pe Sfântul Ioan Gură de Aur, putem spune că, de am vrea să le vedem răbdarea, vom vedea că se urcă pe cea mai înaltă culme a ei; de-am vrea să le vedem smerenia, vom vedea iarăși că și aici nu rămân în urma nimănui, ci pe toți îi depășesc; de-am vrea să le vedem credința, vom vedea că și aici au strălucit mai mult decât toți. Sufletele lor sunt ca niște icoane însuflețite, care arată pe chipurile lor felurile culori ale virtuții¹³⁶. *Înflăcărați de cuvântul chemării Lui*¹³⁷, Părinții primeau cu râvnă în inimile lor cuvintele lui Hristos iar patimile Lui erau înaintea ochilor lor. Împletind studiul cu rugăciunea și cu meditația, socoteau *fiecare zi cea din urmă a vieții pământești și fiecare clipă cea mai scumpă pentru viața de veci*¹³⁸. Cât de mare trebuie să fi fost ardoarea iubirii lor, ne putem convinge din înseși cuvintele Sfântului Grigorie Taumaturgul: (...) *nu este nici o părțică de plăcere care să nu fie înfrânată de noi, dar mai ales alungăm orice vedere rușinoasă de la ochii noștri și de la urechile noastre orice cuvânt al ispitirilor, pentru ca inima noastră să rămână curată*¹³⁹. Și se purtau așa, răspândind prin toate mișcările sufletești și trupești strălucirea razelor dumnezeiești. Au fost răniți de frumusețea divină și au purtat în ei dorința vieții veșnice¹⁴⁰. Și ca să spunem simplu, s-au făcut încăpători ai lui Dumnezeu întreg și cu totul întregi dumnezei după har așa de mult, încât au fost socotiți că sunt prin toate alt El¹⁴¹. Trăind așa, pace adâncă și minunată li se dădea tuturor și dor nesăturat pentru facerea de bine iar revărsarea Duhului

¹³³ Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni*, 105.3., în Col. PSB., vol. 4..., p. 150.

¹³⁴ Idem, *Pedagogul*, cartea a doua, 32.2., în Col. PSB., vol. 4..., p. 248.

¹³⁵ Hans-Urs von Balthasar, *L'amour seul est digne de foi*, traduit de l'allemand par Robert Givord, Parole et Silence, 1999, pp. 95-96.

¹³⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia XLII, I, p. 92.

¹³⁷ Sf. Iustin, *Dialogul cu iudeul Trifon*, cap. CXVI, în *Apologeți de limbă greacă...*, p. 302.

¹³⁸ Prof. Nicolae Chițescu, *Introducere*, la Tertulian, *Despre pocăință*, în Col. PSB., vol. 3, p. 202.

¹³⁹ *Actele martirice*, 26, studiu introductiv, traducere și note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Editura IBMBOR, București, 1997, p. 99.

¹⁴⁰ Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice*, 8, P.G., XXXVII, col. 452 AB.

¹⁴¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, 1, în Col. PSB., vol. 81..., p. 15.

Sfânt era deplină peste ei toți¹⁴²; totul pentru ei era credința și dragostea, căci *mai ales dragostea îi arată pe oamenii sfinți*¹⁴³ și nimic nu-i mai mare decât ea¹⁴⁴. *Viața nemuririi cerești a fost picurată în sufletul lor*¹⁴⁵ și astfel au purtat prin toată viețuirea lor, în sinea proprie, viu și lucrător pe Învățătorul¹⁴⁶.

Dar cine ar putea după vrednicie a-i lăuda după merit? Cine ar putea măcar cu gândul să cuprindă mulțimea virtuților ce le-a împodobit și le-a luminat sufletul? Cine ar putea număra mulțimea tuturor darurilor cu care i-a copleșit Dumnezeu? Dacă ar trebui să prețuim cu bani pe cei care se disting în viața virtuoasă, atunci, potrivit înțeleptului Solomon (Pilde, 17, 6), chiar dacă am aduna la un loc toate comorile lumii, ele nu prețuiesc atât cât strădania virtuților lor¹⁴⁷. Nu e cu putință, așadar, să se descopere prin puterea cuvântului ceea ce e negrăit¹⁴⁸. De aceea, amintirea lor s-a imortalizat în mod firesc în mințile și inimile credincioșilor Bisericii de pretutindeni.

¹⁴² Sf. Clement Romanul, *op. cit.*, cap. II, 2, p. 51.

¹⁴³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 62, 3 la Ioan*, P.G., XLIX, col. 394.

¹⁴⁴ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole, Către smirneni*, cap. VI, 1, în *Scrierile Părinților apostolici...*, p. 221.

¹⁴⁵ Sf. Macarie Egipteanul, *Cele 50 de omilii duhovnicești*, omilia a V-a, 6, traducere Pr.Prof.Dr. Constantin Cornițescu, în Col. PSB., vol. 34, Editura IBMBOR, București, 1992, p. 112.

¹⁴⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, 11, p. 63.

¹⁴⁷ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, traducere și note de Pr.Prof.Dr. Teodor Bodogae, în Col. PSB., vol. 29, Editura IBMBOR, București, 1998, p. 15.

¹⁴⁸ Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor...*, p. 291.

II. ACTUALITATEA ÎNVĂȚĂTURILOR SFINȚILOR PĂRINȚI ȘI FOLOSUL CE REZULTĂ DIN STUDIUL ȘI LECTURA LOR

Deși din precedentul studiu se poate ușor conchide actualitatea învățăturii patristice, precum și folosul studierii și împrumutării acesteia, propunem, totuși, cititorului, unele adăugiri în acest sens.

Prin scrierile lor, Părinții Bisericii au răspuns nevoilor din timpul în care au trăit, dar ele servesc și ca sursă de inspirație pentru cuvintele și faptele creștinilor de astăzi, dornici să găsească în ele o influență binefăcătoare. Părinții Bisericii *au știut să pună unele din problemele fundamentale ale teologiei în termeni care durează și astăzi*¹⁴⁹. Printr-o citire atentă și smerită a operelor Sfinților Părinți, omul contemporan poate afla soluții la problemele și nedumeririle proprii, căci sfinții sunt modele de trăire creștină, înțelepciune și simplitate, iar cunoștințele lor teologice și adevărurile propovăduite de ei au fost unanim acceptate și admirate de întreaga Biserică. Așadar, Sfinții Părinți sunt extrem de *contemporani* prin faptul că se adresează direct creștinilor din zilele noastre și oferă răspunsuri la întrebările esențiale ale omenirii.

Astăzi încercăm să culegem învățăminte și să tragem foloase din scrierile de odinioară ale Sfinților Părinți, păstrând întreg respectul pentru prezentul cu care ne identificăm. La drept vorbind viața și opera Părinților Bisericii nu face altceva decât să ne ofere imbolduri și sugestii pentru lucrarea noastră creștină actuală. La rândul lor, cei vechi au fost în perfectă armonie cu contemporanii lor, în folosul cărora au acționat. Tocmai însă pentru că au fost atât de ancorați în veac, exercită și azi o profundă și durabilă influență¹⁵⁰. Acești strălucitori luceferi ai științei și învățăturii, vrednici de o neștearsă amintire, deși s-au săvârșit din viață, trăiesc și acum prin autoritatea și credința lor, și chiar dacă nu mai sunt trupește în biserică, glasul și învățătura lor sunt la fel de puternice ca înainte¹⁵¹. Adevărurile propovăduite de acești *corifei ai teologiei creștine* și cuvintele lor inspirate nu au fost îngropate de uitare și nu s-au diminuat în secolele de când au fost rostite. Literatura patristică este atemporală și nu devine desuetă sau vetustă. Ea este mereu actuală, căci, ca orice capodoperă, ea *scapă*

¹⁴⁹ M. Pellegrino, *Il cristianesimo del II secolo di fronte alla cultura classica*, Torino, 1954, p. 86.

¹⁵⁰ Gustave Bardy, *Lectures spirituelles dans les écrits des Pères*, în rev. *La vie spirituelle*, Juvisy, t. XLVII, nr. 200, 1 mai 1936, pp. 199-200.

¹⁵¹ Sf. Ioan Casian, *Despre Întruparea Domnului*, cartea a VI-a, XXVIII, traducere de Prof. David Popescu, în Col. *Părinți și scriitori bisericești*, vol. 57, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 879.

*de sub acțiunea Timpului. E un corp bine încheșat. E un moment cristalizat, deși trecător. E scoasă din flux*¹⁵².

Învățăturile patristice constituie adevărate focare de lumină ce răspândesc puternice raze călăuzitoare pentru stadiul actual și de perspectivă al teologiei. Ele nu trebuie înțelese și primite ca aparținând unor vremuri trecute, căci nu trebuie să ne întoarcem la trecut și să trăim cufundați în el; nu ne gândim să ne întoarcem la epoca patristică și să o luăm de model, ci înseamnă, însă, a lua din literatura patristică *duhul de totdeauna al Ortodoxiei și a-l păstra cu sfințenie, ca îndreptar al credinței și al vieții ei, ca remediu al suferințelor ei, ca împlinire a lipsurilor ei, ca garanție a existenței ei*¹⁵³, căci ținta noastră este înainte, nu înapoi. *Și dacă totuși stejarul își adâncește rădăcinile în pământ, nu o face fiindcă voiește să crească de-a-ndoaselea în sânul pământului, ci pentru că din pământ el trage puteri spre a se ridica către cer și pentru a întrece toate ierburile și toate buruienile care numai de la suprafață își sorb puterile pentru viața lor*¹⁵⁴. Așadar, avem misiunea nu numai de a studia și de a pune în lumină lucrările Părinților, ci trebuie să le și interpretăm *în lumina experienței noastre de astăzi, ba mai mult, să interpretăm experiența noastră contemporană în lumina învățăturii Părinților*¹⁵⁵. Din punct de vedere teologic creștin, a trăi în actualitate înseamnă a cunoaște problemele religioase ale vremii noastre, a da răspuns năzuinței după mântuire a oamenilor credincioși, în lumina Evangheliei Mântuitorului și a scrierilor Sfinților Părinți.

Studiind operele patristice, descoperim cu bucurie conglăsuirea minunată a Părinților și armonia scrierilor acestora. Cu toții mărturisesc o învățătură dumnezeiască și unanim acceptată de Biserică. Universalitatea literaturii patristice o garantează universalitatea Sfintei Scripturi, căci această literatură este parte componentă a Sfintei Tradiții. Mărturia patristică este conformă cu Scriptura și Scriptura confirmă ortodoxia acestei mărturii care se inspiră și își trage seva din Scriptură și o tălmăcește pe aceasta într-un mod greu de egalat. *Deci dacă Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție au caracter universal, valabilitate universală pentru Biserică, implicit și învățăturile patristice care sunt parte componentă a Sfintei Tradiții au caracter universal*¹⁵⁶. Prin urmare, învățăturile Părinților oferă garanția unei teologii corecte și constituie piatra de temelie pentru zidirea duhovnicească a creștinilor de pretutindeni și din orice secol. Biserica Ortodoxă are în Părinții Sfinți *o mare armată sfântă, cu care nu se va simți niciodată nici slabă, nici umilită*¹⁵⁷.

¹⁵² Nicolae Steinhardt în *Monahul de la Rohia, răspunde la 365 de întrebări incomode adresate de Zaharia Sângeorzan*, Edit. Revistei Literatorul, București, 1992, p. 54.

¹⁵³ Profesor Dr. Teodor M. Popescu, *Biserica și cultura*, Edit. IBMBOR, București, 1996, pp. 211-212.

¹⁵⁴ Tadeu Zielinski, *Lumea antică și noi*, trad. Anghel Marinescu, București, 1923, pp. 99-100.

¹⁵⁵ Părintele Mitropolit Nicolae, *Farmecul scrierilor patristice*, Edit. Anastasia, 2002, p. 18.

¹⁵⁶ Pr. Nicolae Chifăr, *Teologie și spiritualitate patristică*, Edit. Trinitas, Iași, 2002, p. 8.

¹⁵⁷ Profesor Dr. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 206.

Exemplele de viață ale Sfinților Părinți sunt un model demn de urmat pentru creștinii din toate timpurile, iar operele lor au fost și rămân surse de inspirație pentru majoritatea teologilor din zilele noastre, de aceea ei sunt citați cu multă generozitate. Gândirea patristică a avut o influență deosebită asupra teologiei și este promulgată de o seamă de teologi contemporani, urmași fideli ai învățaturii Părinților. Teologia ortodoxă actuală trebuie să se situeze în deplin acord cu principiile teologice patristice, care trebuie să constituie și pe viitor un îndreptar pentru teologii noștri. Informațiile patristice sunt, astăzi, *de o bogăție, varietate și utilitate deosebite în domeniul circulației textului biblic, al istoriei creștine și universale, al doctrinei dogmatice și morale, al filosofiei, al unui număr de științe, al formării spiritualității europene, al literaturii, al artei, al mentalității păgâne în perioada de declin a imperiului roman*¹⁵⁸. Teologia actuală nu trebuie să se abată de pe temeliile statornicite de Părinți și să nu rățăcească pe cărări străine, altele decât cele trasate de ei, ci să se alimenteze neconținut de la nesecatul izvor al învățăturilor lor, căci ele rămân valabile peste veacuri, își păstrează de-a pururi universalitatea, utilitatea și actualitatea, deoarece au gir divin, fiind inspirate de Însuși Dumnezeu Cel Atotprezent și veșnic viu.

Astfel, prin lectura susținută a operelor Sfinților Părinți, prin rugăciunile adresate lor și împrumutarea modului lor de viață creștină, se păstrează comuniunea cu sfinții lui Hristos, Care, prin Duhul Sfânt, învață pe fiecare *să trăiască potrivit lui și împrejurărilor vieții lui pe care le are de la El*¹⁵⁹. Prin studierea literaturii patristice, dobândim modul de a gândi al sfinților care ne ajută în orice timp și împrejurare să ne manifestăm credința și să răspundem problemelor actuale așa cum ar fi făcut-o ei înșiși dacă ar fi trăit în timpul nostru. Pentru aceasta ei ne întăresc și cu rugăciunile lor.

Lecturând scrierile patristice, putem conchide că, în teologie, ponderea principală, *centrul de gravitate cade pe latura practică* și mai puțin pe cea teoretică. Altfel spus, Părinții ne învață că teologia este chemată să slujească vieții creștine, căci ea izvorăște din viața creștină și slujește acesteia; teologia își atinge scopul în măsura în care stimulează și îndeamnă la acțiune, la faptă mântuitoare. Adevărata teologie nu este cea care se înalță pe culmi abstracte și se detașează de realitatea vieții creștine actuale, ci este cea ancorată în viața creștinilor de zi cu zi, predicând și promovând cuvântul Mântuitorului: *cel ce va face și va învăța: acesta mare se va numi întru Împărăția cerurilor* (Matei 5, 19). Sfinții, numai înțelegând și aplicând în chip exemplar acest cuvânt, au realizat că în centrul teologiei tronează persoana vie a lui Iisus Hristos, iar din relația permanentă cu Hristos, a rezultat atât ceea ce trebuia știut cât și ceea ce trebuia făcut în scopul dobândirii mântuirii. Ca atare, Sfinții *ne îndrumă și ne*

¹⁵⁸ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I, Editura IBMBOR, București, 1984, p. 5.

¹⁵⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 1724, la Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în Col. *Părinți și scriitori bisericești*, vol. 41, Editura IBMBOR, București, 2000, p. 906.

îndeamnă spre o teologie care nu pune accentul unilateral pe teorie, ci <<ancorează adânc în viața creștină>>, pe care o stimulează și călăuzește spre fapte în corespondență vie cu nevoile și aspirațiile vremii respective. (...). Valoarea esențială și constitutivă a teologiei este <<slujirea vieții>> prin faptul că-l stimulează și călăuzește pe credincios să urmeze exemplul viu al Mântuitorului în conformitate cu nevoile și aspirațiile epocii respective¹⁶⁰.

Textele patristice ne ajută să înțelegem paradoxurile fundamentale: al Maicii și Fecioarei, al staturii de om dar și de Dumnezeu a lui Hristos, al morții ca înviere, și ne solicită să înțelegem și paradoxul: a scrie despre ceea ce nu poate fi descris¹⁶¹. Textul patristic invită la modul de judecată duhovnicesc, la acel fel de a gândi despre lucruri în determinarea lor curată, dată de Creator, iar nu în cea dată de creatură – o întoarcere la gândirea primară, scutită de deformările aduse de ceea ce numea Sfântul Maxim Mărturisitorul: <<Funinginea păcatelor>>¹⁶².

Scălțați în lumina dumnezeiască, Sfinții Părinți, acești poeți ai Cuvântului dumnezeiesc și bărbați vestiți, care s-au făcut vistieri ai tainelor Mântuitorului nostru¹⁶³, constituie călăuze sigure în cunoașterea și trăirea Evangheliei lui Iisus. Nu există călăuze mai bune pentru a înțelege bogăția de sensuri a cuvintelor Scripturii, pentru că ei cunoșteau în amănunt orice carte a Sfintei Scripturi și bogăția harului Sfântului Duh sălășluia în ei. Învățătura Părinților nu e mai puțin importantă decât cuvintele Scripturii de care această învățătură nu se desparte niciodată¹⁶⁴. Scrierile patristice ne sunt sfetnic și arvună pentru adevăr¹⁶⁵, căci ele sunt scrise sub înrâurirea inspirației divine. Sfinții Părinți sunt cei mai iscusiți păstrători și tălmăcitori ai acestui adevăr, pe care Domnul Hristos l-a transmis, Apostolii l-au propovăduit, Sfinții l-au păstrat, iar mucenicii l-au întărit prin sângele lor. Sfinții Părinți intruchipează persoana lui Hristos, deopotrivă delicată și puternică, încât sfaturile primite de la ei devin adevărate porunci pentru noi¹⁶⁶.

Cunoașterea temeinică a operei patristice este indispensabilă pentru preoți și pentru credincioșii activi ai Bisericii, deoarece ea cuprinde Tradiția

¹⁶⁰ Pr. Dr. Corneliu Sârbu, *Sfinții Vasile, Grigorie și Ioan, îndrumători ai teologiei actuale*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, XVIII (1973), nr. 1-2, p. 41.

¹⁶¹ Radu Preda, *Mărturia patristică*, în rev. *Studii Teologice*, Seria II-a, XLV (1993), nr. 5-6, p. 85.

¹⁶² *Ibidem*, pp. 85-86.

¹⁶³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuv. II, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, Membru al Academiei Române, în Col. *Părinți și scriitori bisericești*, vol. 40, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 64.

¹⁶⁴ Pr. Prof. Ștefan Alexe, *Sfinții Părinți în preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, CIII (1985), nr. 3-4, p. 266.

¹⁶⁵ Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea a treia, cap. XXX, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Fecioru, în Col. *Părinți și scriitori bisericești*, vol. 2, Editura IBMBOR, București, 1997, p. 465.

¹⁶⁶ Preot Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Cuvânt înainte de Arhim. Gheorghios Grigoriatul, Edit. Deisis, Sibiu, 1995, pp. 47-48.

bisericească, de origine divină ca și Sfânta Scriptură. Teologii și Conciliile ecumenice recurg la scrierile patristice pentru a dovedi adevărurile de credință, ca la unul dintre cele mai apodictice argumente, căci aceste scrieri stau la temelia Teologiei creștine, elaborată pe baza aprofundării Sfintei Scripturi și constituie succesiunea sau moștenirea apostolică, adică tezaurul Sfintei Tradiții, de neprețuită valoare pentru viața Bisericii și a fiecărui creștin¹⁶⁷. Învățăturile ce au primit consimțământul unanim al Părinților Bisericii sau a celei mai mari părți dintre ei, sunt de o autoritate de neînvins, reprezentând, de fapt, doctrina *Bisericii celei una*. Scriitorii din epoca patristică au, de atunci, acest privilegiu, foarte rar pentru cei care îi urmează, de a se bucura încă în aproape întreaga creștinătate de o venerație profundă. Protestanții de diferite nuanțe și ortodocșii orientali, cât și catolicii îi invocă cu plăcere și acest caracter îi clasează într-o poziție aparte¹⁶⁸.

Pentru tinerii teologi, opera patristică oferă idealul sacerdotal cunoscut prin studierea Sfinților Părinți care au fost prin excelență doctori, apologeți, sfinți, într-un cuvânt, adevărați preoți¹⁶⁹. În formarea viitorilor preoți, profesorilor de religie, studenților în teologie, precum și a bunilor creștini, studiul izvoarelor autentice și vivificatoare ale creștinismului este indispensabil, fiindcă acestea fundamentează și îmbogățesc cultura teologică, constituind adevărate faruri călăuzitoare pentru toți. Prin urmare, scrierile patristice *prezintă un mare interes pentru orice om cult; pentru slujitorii Bisericii, pentru preot, merită să fie lectura zilnică pe lângă Sfânta Scriptură, iar pentru teolog trebuie neapărat să fie aceasta. Căci ceea ce sunt pentru filolog clasicii antici, același lucru sunt pentru teolog Părinții, clasicii Bisericii. De aceea nu poate pretinde numele de teolog acela care nu este familiarizat oarecum cu ei prin studiu aprofundat ...*¹⁷⁰

Purtând spre mântuirea cea veșnică pe cei ce o urmează, învățătura Sfinților Părinți a fost transmisă prin succesiune neîntreruptă de la Hristos și apostolii Săi, până în ziua de astăzi, și nu a existat niciodată o perioadă de la întemeierea Bisericii Domnului Hristos pe pământ, în care gândirea patristică să nu călăuzească Biserica.

Lectura și aprofundarea operelor patristice se impune prin continui identificări și creații spirituale actuale ca: 1. *Adoptarea erei actuale (creștine), respectată de toată planeta, eră elaborată de daco-romanul Dionisie cel Mic*. 2. *O nouă viziune în istoria lumii, întruchipată în speranță, muncă, rugăciune, creație și progres (epectasis)*. 3. *Sfinții Părinți prețuiesc popoarele zise barbare, cărora le creează cultură prin invenții de alfabete și literaturi naționale (Ulfila,*

¹⁶⁷ Preot Prof.Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 14.

¹⁶⁸ F. Cayré, A. A. *Précis de Patrologie, Histoire et doctrine des Pères et Docteurs de l'Église*, Tome premier, Livres I et II, Paris-Tournai-Rome, 1927, p. 1.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. XVI.

¹⁷⁰ Josef Nirschl, *Lehrbuch der Patrologie und Patristik*, vol. I, Mainz, 1881, p. 23 *apud* Pr. M. Pîslaru, *Valoarea scrierilor patristice și folosul ce rezultă din studiul și lectura lor*, Râmnicu-Vâlcea, 1933, p. 50.

Mezrob, Pahomie etc.). 4. *Literatura patristică cultivă un ecumenism real, promovând apropierea Bisericii prin Sinoade Ecumenice, schimburi de vizite, circulație de opere și idei, smerenie, onestitate în raporturile interbisericești.* 5. *Sfinții Părinți au cultul păcii, pe care o consideră drept <<mama tuturor bunurilor>>. Ei sunt împotriva violenței de orice fel și socotesc războiul drept o <<ucidere organizată și multiplicată>>.* 6. *Patristica a creat genul literar al filocaliei sau al râvnei după însușirea frumuseților duhovnicești, care duc la desăvârșire.* 7. *Sfinții Părinți prețuiesc omul ca pe chipul lui Dumnezeu, dar îl și ceartă pentru păcatele sale. Umanismul patristic cultivă, printre altele, două valori-forțe: logosul-rațiunea și dragostea. Oamenii patristici își trăiesc aieva credința sau concepția*¹⁷¹.

Prin scrierile lor, Sfinții ne cheamă spre lumina cea adevărată a Ortodoxiei, atrăgându-ne spre izvoarele limpezi ale spiritualității răsăritene, plină de prezența vie a Sfintei Treimi. Operele lor s-au transmis, alături de Sfânta Scriptură, pentru a ne lumina și a ne limpezi calea cea dreaptă către Dumnezeu, a ne înălța sufletul către ceruri și a ne feri de mlaștina confuză a gândirii moderne, ce s-a ivit chiar din părăsirea învățaturii patristice. Părinții au stabilit și ne-au transmis dogmele pioase și ne-au învățat viețuirea virtuoasă. Scopul urmărit de Sfinții Părinți este despățimirea, iluminarea și îndumnezeirea noastră, căci nimic nu este mai frumos în viață decât sufletul care își află liniștea și odihna în Dumnezeu. Sfinții Părinți au transpus ei înșiși mai întâi în viață sfaturile lor și așa au vorbit și au scris despre neconținutul război duhovnicesc, ca unii care au trecut prin el, câștigându-l. S-au îmbogățit în virtute, s-au iluminat și au atins desăvârșirea și așa ne învață cum să ne curățim, iluminăm și desăvârșim. *A vedea că trebuie să ne curățim de vicii – spune Sf. Grigorie de Nyssa - este deja o premisă și o pregătire a victoriei contra dușmanului, căci noi avem să ducem în viața noastră o luptă continuă împotriva duhurilor răului care se află în spațiu*¹⁷². Fiecare om are nevoie de un călăuzitor pe drumul vieții duhovnicești, pentru că altfel nu poate ajunge la capătul acestuia, îndumnezeirea. Frumusețea gândirii și trăirii Sfinților Părinți seduce sufletul oricărui cititor însetat de creștere spirituală în iubire, de formare intelectuală în adevăr și de rodire practică în fapte bune. Raționalitatea duhovnicească, puternica argumentație însoțită de forța iubirii smerite și jertfelnice a Sfinților Părinți, și realismul lor invită la o profundă meditație chiar și pe cei ce își ignoră propria mântuire. Așadar, putem susține cu deosebită convingere că valoarea Sfinților Părinți este cu adevărat incontestabilă.

În ceea ce-i privește, sfinții au murit plăcerilor, înfrânându-și poftele prin cumpătare și căutând să trăiască după poruncile dumnezeiești. Au evitat orice spectacol rușinos și orice vorbă urâtă, ca inima să le rămână curată. Având o asemenea concepție, nu le-a fost teamă să moară pentru Dumnezeu, convinși că, *ceea ce sunt, prin Dumnezeu sunt*, de aceea, au răbdător toate pentru a nu muri

¹⁷¹ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, pp. 5-6.

¹⁷² Sf. Grigorie de Nyssa, *La titlurile Psalmilor*, cap. XIII, P.G., XLIV, col. 561 A.

rău¹⁷³. Nu s-au temut de moarte, fiindcă numai *cei nesăbuiți se tem de moarte ca și cum ar fi suma tuturor relelor, dar cei înțelepți o doresc ca pe o odihnă după trudă și ca pe un sfârșit relelor*¹⁷⁴. Nimic n-a fost mai de cinste pentru ei decât viața veșnică, care e nemurirea sufletului ce a trăit frumos în această viață pământească¹⁷⁵. Inima Părinților ardea de dorul ca adevărul revelat și numai acest adevăr să stăpânească inimile tuturor. Dorința fierbinte a acestor adevărați doctori ai științei creștine era de a-i vedea pe creștini că întrupează în faptă cuvintele și îndrumările lor, rodind practic în ogorul sufletului și împodobindu-l pe acesta cu virtuți alese. Având pavăza dreptei credințe și atingând prin virtuți și rugăciune culmile unirii dumnezeiești, rămânând nebiruiți de viciu nici în timpul odihnei trupești, Sfinții Părinți au plămădit sufletul creștinilor cu florile cele alese ale virtuților. Erau oameni de care te foloseai numai dacă le vedeai mișcările, chiar dacă nu așteptai nici un răspuns. Așadar, instructiv și binefăcător pentru noi toți este să ne inspirăm și să sorbim învățătura ortodoxă de la izvoarele literaturii patristice, căci Sfinții Părinți au trăit în condiții asemănătoare cu ale noastre și, totuși, s-au străduit să păstreze neschimbată învățătura dreptei credințe, care va dăinui până la sfârșitul lumii.

Literatura patristică este un obelisc al frumuseții, căci se caracterizează și se prezintă ca sublimă frumusețe, pe care o imprimă în sufletele tuturor celor ce o îndrăgesc și le conduce pe acestea spre frumusețea inefabilă a Dumnezeirii. Această frumusețe atrage ca o vrajă, inundă și fericește inima omului. *A oricărui om care, iubind cu adevărat, se poate lăsa cuprins de zâmbetul frumuseții. O frumusețe permanentă care nu se ofilește și nu îmbătrânește. Omul capabil să ofere și să primească o asemenea iubire și frumusețe este chipul lui Dumnezeu, care a turnat în inima lui această putere uriașă*¹⁷⁶.

Interesul Bisericii vechi pentru Sfinții Părinți s-a manifestat dintr-un dublu punct de vedere. Înainte de toate *sunt citați cu un scop doctrinar: ei sunt martorii adevăratei învățături a Bisericii. În același timp însă, pe măsură ce se apela la ei sub raport dogmatic, a prezentat un interes tot mai mare și aspectul istoric, în sensul că atrăgea atenția la fel de mult viața și opera lor*¹⁷⁷. Ierarhii și călugării cărturari de la noi, iubitori de frumusețe netrecătoare și atrași de parfumul hristic al scrierilor patristice, au arătat, de-a lungul secolelor, un interes continuu pentru această literatură și au depus o neostoită strădanie în traducerea operelor Sfinților Părinți, pentru a pune la îndemâna păstoriților comorile de gândire și trăire ale acestora, bine știind că (...) *de nevoie este câștigarea cărților creștinești la cei ce pot să le dobândească. Că și singură vederea cărților mai pregetători către păcat ne face pe noi și către dreptate ne îndeamnă*

¹⁷³ R. Knopf, G. Krüger, *Ausgewählte Martyreakten*, no. 3, 26-27, 3-e Aufl., Tübingen, 1929, p. 33.

¹⁷⁴ Sf. Ambrozie, *De bono mors*, 47, P.L., XXXII-XXXIII, col. 306.

¹⁷⁵ R. Knopf, G. Krüger, *op. cit.*, p. 35.

¹⁷⁶ Pr.Prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1988, p. 5.

¹⁷⁷ Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, p. 13.

să ne ridicăm¹⁷⁸. Sfântul Paisie de la Neamț, cel mai mare propagator al filosofiei patristice din secolul al XVIII-lea și cel care a tradus Filocalia din limba greacă în limba slavonă (*Dobrotoliubie*), în anul 1793, declanșând astfel o amplă mișcare de renaștere duhovnicească întemeiată pe întoarcerea la Părinții filocalici și la rugăciunea lui Iisus, referindu-se la folosul citirii operelor patristice, răspunde următoarele starețului Atanasie, care-l învinuia de oarecare lucruri: *Să nu zici, părinte Atanasie, că ajunge una sau două cărți pentru mântuirea sufletului. Doar nici alina nu adună miere dintr-o floare, ci din multe. Așa este și cel ce citește cărțile Sfinților Părinți. Una îl învață dreapta credință, alta îi vorbește de tăcere și rugăciune, alta îi spune de ascultare, de smerenie și răbdare, iar alta îl îndeamnă către iubirea de Dumnezeu și de aproapele. Așadar, din multe cărți patristice învață omul să trăiască după Evanghelie*¹⁷⁹.

Astfel, scrierile patristice nu au circulat doar în mediul clerical, ci și simplii credincioși, însetați de frumusețea vieții creștine autentice, s-au apropiat cu dor nestăvilit de cunoașterea tezaurului patristic și de însușirea lui, adăpându-se direct de la izvoarele nesecate de frumusețe și înțelepciune ale gândirii Părinților. Spiritualitatea patristică ne-a fost, nouă românilor, familiară, modelându-ne stilul de viață creștină și familiarizându-ne cu Dumnezeu. De aceea, bunii creștini au zăbovit îndelung asupra scrierilor Sfinților Părinți, citindu-le, meditând asupra lor și trecându-le prin retorta sufletului lor. Dintotdeauna, lucrările Sfinților Părinți au constituit o hrană duhovnicească foarte dorită de sufletele cucernice ale creștinilor de pretutindeni. Învățătura și râvna lor ne umplu de admirație, iar sfințenia viețuirii lor înalte oferă credibilitate operelor lor. Paginile *ard de dorul de a îndrepta pe frații dinăuntrul și din afara Bisericii, redându-le frumusețea chipului lui Dumnezeu*¹⁸⁰. Însă, pentru a înțelegea profunzimea gândirii sfinților trebuie ca Dumnezeu Cuvântul, Cel care i-a inspirat, să ne călăuzească spre tâlcuirea acestor lucruri, *pe care și numai a le auzi este o adevărată fericire*¹⁸¹.

Cu toate acestea, unii creștini din vremea noastră preferă tradițiile unor călugări cu viață îmbunătățită, adevăratei Tradiții a Bisericii care este veche de secole; *mulți se hrănesc cu discursuri izvorâte dintr-un mediu marginal ori fals bisericesc*¹⁸². Nu putem depăși o atare situație decât restabilind legătura vie între învățătura Părinților și practica bisericească, căci *practica noastră bisericească nu se întemeiază totdeauna pe învățătura Părinților și aici găsim rădăcina*

¹⁷⁸ Sf. Epifanie, Episcopul Ciprului, în *Patericul*, ediție îngrijită de Pr. Petru Pleșa, tipărit de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1999, p. 69.

¹⁷⁹ *Sfântul Paisie de la Neamț – Viața, învățăturile și minunile*, ediție îngrijită de Arhim. Ioanichie Bălan, Edit. Episcopiei Romanului, 2002, p. 21.

¹⁸⁰ Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie...*, p. 29.

¹⁸¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Opt omilii la Fericiri*, traducere și schiță biografică de Pr. Sandu Gh. Stoian, în Col. *Comorile pustiei*, vol. 31, Edit. Anastasia, București, 1999, p. 5.

¹⁸² Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, p. 21.

*multor probleme ale vieții Bisericii actuale*¹⁸³. Cunoașterea învățăturii autentice a Părinților ajută pe creștini să se cunoască pe ei înșiși, să se raporteze corect la Dumnezeu și să ducă o viață creștină pilduitoare. *Nimic nu este așa de temut diavolului și gândurilor puse de el în om – spune Sfântul Ioan Gură de Aur - ca mintea ce meditează la cele dumnezeiești și sufletul care se adapă totdeauna din acest izvor*¹⁸⁴. Sfaturile sfinților sunt, deci, *cu putere multă*, pentru că ele au fost experimentate în primul rând de ei și apoi de bunii creștini de-a lungul secolelor. Spre deosebire de rețetele propuse de unii sau alții, *sfaturile Părinților sunt sănătoase din punct de vedere spiritual, ele provin dintr-o concepție sănătoasă privind lupta cu păcatul și dobândirea virtuții*¹⁸⁵, căci ei au trăit credința în cult și rugăciune. *Povețele Părinților sunt mai valabile decât cele vehiculate în vremea noastră de prețiși cunoscători ai omului*¹⁸⁶. Hristos, Cel care dă cuvânt celor ce vestesc cu putere multă (Ps. 67, 9), l-a dăruit și lor din belșug și astfel se naște în cititori credința întemeiată pe Cuvântul și pe puterea lui Dumnezeu.

Restabilirea contactului viu cu scrierile Părinților Bisericii, ne ajută să dobândim logica credinței, să agonisim curățirea inimii și să ne umplem vistieria minții cu învățătură dumnezeiască. Dumnezeieștile cuvinte *îndepărtează descurajarea, păstrează buna dispoziție, pe sărac îl face mai bogat decât bogații, bogaților le dă apărare, pe păcătos îl face drept, pe cel drept îl întărește cu pază sigură, smulge din rădăcină pe cele rele, plantează pe cele care încă nu sunt bune, îndepărtează răutatea, îndrumă spre virtute; nu numai că îndrumă, dar înrădăcinează și face să rămână pentru totdeauna virtuțile, deoarece este un leac duhovnicesc și tainic, distrugător de patimi*¹⁸⁷. Sfinții ne învață cum să ne eliberăm de puterile răului, să ne întărim crezul care devine tot mai viu, devine viață, nu poate fi înăbușit să rămână doar la nivel mental, ne fortifică nădejdea, ne stimulează voința și astfel ardem de dorința de a-i imita. *După cum trupul are nevoie de hrană perceptibilă prin simțuri, tot astfel sufletul are nevoie de un îndemn zilnic și de hrană duhovnicească*¹⁸⁸ și după cum foamea este o dovadă a sănătății trupului, tot astfel dragostea de cuvintele duhovnicești este o dovadă a sănătății sufletești¹⁸⁹. Din fiecare scriere patristică descoperim cât de mult ne iubește Dumnezeu (de fapt aproape în fiecare pagină a literaturii patristice se observă o adevărată emulație între Sfinții Părinți în a releva dragostea lui Dumnezeu pentru noi) și descoperim astfel noi și noi motive de a iubi pe Dumnezeu și pe semenii, de a nu pune nimic mai presus de Hristos, fiindcă nici El n-a pus ceva mai presus de noi, de a rămâne fermi în credință și de a ne ancora nădejdea numai în El. Inepuizabil tezaur de gândire, scrierile patristice exercită mintea, deșteaptă priceperea, hrănesc sufletul, încălzesc inima

¹⁸³ *Ibidem*, p. 21.

¹⁸⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 3,1 la Ioan*, P.G., LIX, col. 38.

¹⁸⁵ Părintele Mitropolit Nicolae, *op. cit.*, pp. 20-21.

¹⁸⁶ *Ibidem*, pp. 20-21.

¹⁸⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Psalmul 48, 1*, P.G., LV, col. 513.

¹⁸⁸ Idem, *Omilia 9, 8 la Facere*, P.G., LIII, col. 90.

¹⁸⁹ Idem, *Omilia 2, 1 la Isaia*, P.G., LVI, col. 107.

și întăresc voința. Dacă în rugăciune vorbim noi cu Dumnezeu, prin scrierile sfinte, vorbește Dumnezeu cu noi și ne descoperă voia Sa. Cine își îndreaptă ochiul înțelegerii în mod limpede, sau mai bine zis fără patimă, potrivit rațiunii, spre *mult luminosul și sfințitul sfeșnic al învățaturii Predaniei Părinților*¹⁹⁰, învață să se dedice asemănării cu Hristos. Fiecare credincios trebuie să devină *un Hristos în stare să lucreze, să iubească și să se jertfească pentru toți, inclusiv pentru dușmanii săi. Osteneala, dragostea și jertfirea vieții pentru alții constituie pilonii umanismului patristic. Pe acești piloni se construiește progresiv îndumnezeirea ființei*¹⁹¹.

Dacă vom voi să avem în mână în fiecare zi cărțile sfinte și să ne îndreptăm ochiul înțelegerii spre minunatele scrieri ale sfinților, ne vom hrăni mintea cu învățături adânci, cu profunde cugetări care înalță și înflăcărează, căci *în capetele sfinților s-au teaurizat cele mai presus de cuvânt*¹⁹². Ni se vor întipări astfel pe latul minții noastre spusele lor și ne vor pătrunde adânc în inimă. Dumnezeieștile învățături ale Părinților stârnesc fierbințeala dragostei de Dumnezeu, curăță gândurile, îmborsăvesc vigoarea sufletului, adună veselie în inimă, ne învață să dăruim erezia și să zidim în Biserică învățătura cea sănătoasă, *să devenim cu atât de mult Dumnezeu, pe cât s-a făcut Acela om*¹⁹³, să luptăm pentru a dobândi virtuți mai mari și a nu rămâne indiferenți pentru cele mai mici, ne sfătuiesc să adăugăm alte fapte bune la cele săvârșite până acum și să învățăm să nu punem niciodată capăt acestei prea frumoase lucrări. În scrierile lor, sfinții ne îndeamnă să deschidem ochii inimii, să urmărim neîncetat cunoașterea lui Dumnezeu, *să lăsăm la o parte dorințele greșelilor, ascunzișurile rușinii, să ne reînnoim în harul legămintelor, să stăpânim mânia, să nu ocupe vrăjmașul inima noastră pentru a întrona în ea acel duh care a pătruns în inima lui Iuda și i-a sfărâmat porțile sufletului*¹⁹⁴. Primind cu minte încordată și cu zel clocotitor¹⁹⁵ aceste duhovnicești merinde spre mântuire, păstrăm neschimbată frumusețea chipului sădit în noi, devenim mai tari în lupta cu ispitele, învățăm să ne dovedim împlinitori ai cuvintelor dumnezeiești și nu numai auditori sau grăitori ai lor, pentru ca *viața noastră să fie pe măsura învățăturilor iar învățăturile să predice viața*¹⁹⁶; învățăm că Dumnezeu ne-a dat

¹⁹⁰ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, 18, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, în Col. *Părinți și scriitori bisericești*, vol. 81, Editura IBMBOR, București, 1990, p. 295.

¹⁹¹ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Valoarea literaturii patristice a primelor secole în cadrul culturii antice*, în *Studii Teologice*, XXIV (1972), nr. 1-2, p. 7.

¹⁹² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime...*, cuv. V, p. 228.

¹⁹³ Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a III-a teologică*, 19, P.G., XXXVI, col. 100A.

¹⁹⁴ Sf. Ambrozie, *Scrisori*, scrisoarea a LXXVI-a, traducere și note de Prof. David Popescu, în Col. PSB., vol. 53, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 304.

¹⁹⁵ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omil. a XXIX-a, II, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, în Col. PSB., vol. 21, Editura IBMBOR, București, 1987, p. 365.

¹⁹⁶ *Ibidem*, omil. a II-a, V, p. 44.

multe căi de mântuire și să nu le nesocotim¹⁹⁷, căci cel ce voiește să se mântuiască nici o piedică nu are, fără numai negrija și lenea¹⁹⁸; învățăm să ne ferim cu toată puterea de duplicitate, căci Părinții ne îndeamnă ca *ceea ce spune gura să mărturisească cugetul, iar ceea ce spune cuvântul să o simtă inima*¹⁹⁹, căci precum Hristos este neîmpărțit, așa să fim și noi și să ne arătăm având un singur mod de purtare și de viețuire adevărată²⁰⁰. Dacă vom împlini acestea, *toate culorile virtuții vor înflori pe fețele noastre*²⁰¹, ne vom face cunoscuți și prieteni ai lui Hristos, pictorul cel Bun, Care zugrăvește numaidecât, în cei ce cred și privesc mereu către El, un om ceresc după chipul Său²⁰². Așadar, n-ar fi nici evlavios, nici înțelept să trecem peste conținutul scrierilor patristice pe care Dumnezeu ni le-a oferit ca pe un mare dar, fără să ne minunăm, căci, lecturându-le, nu ne mai putem sătura admirându-le. Referindu-se la aceasta, Sfântul Ioan Scărarul scrie: *Precum săracii, văzând vistierii împărătești, își cunosc și mai mult sărăcia lor, tot așa și sufletul, citind despre marile virtuți ale părinților, își face cugetul său și mai smerit*²⁰³. Prin urmare, prima noastră abordare a scrierilor Sfinților Părinți trebuie să fie una plină de smerenie și de admirație. Pentru a dobândi cât mai mult folos din lectura și studiul cuvintelor dumnezeiești, trebuie ca mai întâi să lucrăm la propria despățimire, căci *nu putem să dobândim un câștig mare din lectura Sfintei Scripturi, dacă nu ne-am curățit mai întâi sufletul*²⁰⁴, *fiindcă după cum stomacul, dacă este bolnav, nu poate primi alimente tari și greu de mistuit, tot astfel nu poate primi cuvântul duhovnicesc sufletul plin de mândrie, trufaș, fără vigoare și slăbit*²⁰⁵. Scrierile Părinților trebuie studiate mai ales din dorința de a transpune în practică învățăturile lor, potrivit cu nivelul duhovnicesc al fiecăruia.

¹⁹⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Faptele Apostolilor*, XXI, 4, P.G., LX, col. 169.

¹⁹⁸ Sf. Antonie cel Mare, *Învățătură despre viața morală*, cap. 45, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. XI, Edit. Humanitas, București, 1999, p. 21.

¹⁹⁹ Sf. Ambrozie, *Despre Sfintele Taine*, cap. IX, 54, traducere și note de Prof. David Popescu, în Col. PSB., vol. 53, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 23.

²⁰⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Cartea Glăfițelor la a doua Lege*, traducere din grecește, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, în Col. PSB., vol. 39, Editura IBMBOR, București, 1992, p. 455.

²⁰¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omil. a XXXVI-a, VI, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, în Col. PSB., vol. 22, Editura IBMBOR, București, 1989, p. 39.

²⁰² Sf. Macarie Egipteanul, *Cele 50 de omilii duhovnicești*, omilia a XXX-a, 4, traducere Pr.Prof.Dr. Constantin Cornițescu, în Col. PSB., vol. 34, Editura IBMBOR, București, 1992, p. 230.

²⁰³ Sf. Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, cuv. XXVI, partea a III-a, cap. 16, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. XI, Editura IBMBOR, București, 1980, p. 372.

²⁰⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 1, 3 la Ioan*, P.G., LIX, col. 27-28.

²⁰⁵ Idem, *Omilia 55, 3 la Faptele Apostolilor*, P.G., LX, col. 384.

Parcurgând aceste scrieri ce constituie adevărate festinuri duhovnicești, *lăudăm pe Domnul slăvit în tot felul prin ei și în ei*²⁰⁶. Cât de mult prețuiau cărțile Sfinților Părinți monahii din vechime, se poate ușor deduce din următoarea relatare: *Am venit la avva Cosma în lavra Earan (precizează unul dintre părinții contemplativi - Ioan Moshu - n.L.P.) căci am trăit în ea zece ani. Pe când îmi vorbea despre mântuirea sufletului, a citat și un cuvânt al sfântului Atanasie, arhiepiscopul Alexandriei. Și mi-a spus bătrânul: <<Când vei găsi vreun cuvânt de-al sfântului Atanasie și n-ai avea hărțile ca să-l copii, scrie-ți-l pe haină!>> Atât de mare dragoste avea bătrânul pentru sfinții noștri părinți și dascăli*²⁰⁷. Lectura operelor Sfântului Atanasie și, în general, a tuturor scrierilor patristice, ne convinge de acest adevăr. Așadar, pe bună dreptate s-a spus că dumnezeieștile cuvinte ale Părinților celor bătrâni *sunt cuvinte auzite din ecourile Raiului. Scurte și limpezi, adevărate picături de rouă ale Dimineții veșnice (...)* *Au tășnit și au fost rostite la cererea ucenicilor, dintr-o nevoie sau osteneală a dragostei duhovnicești care se vedea tare dorită, dintr-o biruire de sine a smereniei lor; la nevoia fiilor de a li se spune cele ce de-a dreptul nu se pot spune.*

*Sunt frânturi din pâinea inimii, gesturi și fapte în duh, gânduri de viață, mărturisite pentru o anume clipă și împrejurare și parcă sortite să fie acoperite de uitare. Dar adeseori, după multă trecere de timp s-au întors, fără voie, aduse, ridicate în aducerea aminte a celor ce le-au moștenit și așa s-au păstrat, puse în slovă*²⁰⁸. Citind scrierile documentate și ziditoare de suflet ale Părinților, le păstrăm învățăturile și le îmbrățișăm credința și meritele.

Parafrazându-l pe Sfântul Ioan Gură de Aur, putem spune că, după cum substanța aromamelor, cu cât este mai mult frecată între degetele noastre, cu atât răspândește mai mult parfum, tot astfel vedem că se întâmplă atât cu Scriptura, cât și cu scrierile Sfinților Părinți: cu cât se străduiește cineva să le cerceteze mai mult, cu atât poate să vadă comoara ascunsă în ele și să cunoască de acolo o bogăție de negrăit²⁰⁹, căci mare câștig dobândim din citirea Sfintei Scripturi și a scrierilor patristice: *mai întâi, ni se îmbogățește limba (nemaigrăind cuvinte urâte- n.L.P.): apoi sufletul se întraripează și se înalță; se luminează cu lumina Soarelui Dreptății; scapă totodată de vătămarea gândurilor rele și se bucură tihnă și liniște multă (...)* *Citirea este hrană duhovnicească; întărește cugetul, face puternic sufletul, îl face mai tare și mai înțelept, și nu-l lasă să alunece spre patimi rușinoase; îi dă aripi ușoare, și, ca să spun așa, îl mută în cer*²¹⁰. Cuvintele dumnezeieștilor Părinți sunt o comoară de diferite leacuri: *dacă cineva are nevoie să stingă deznădejdea, să adoarmă o poftă, să calce în*

²⁰⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere, introducere și note de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae, în Col. PSB., vol. 80, Editura IBMBOR, București, 1983, p. 65.

²⁰⁷ Ioan Moshu, *Limonariu sau Livada duhovnicească*, traducere și comentarii de P.Prof.Dr. T. Bodogae și D. Fecioru, Alba Iulia, 1991, p. 54.

²⁰⁸ Daniil Sandu-Tudor, *Dumnezeu-Dragoste*, Edit. Christiana, București, 2000, pp. 160-161.

²⁰⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 13, 1 la Facere*, P.G., LIII, col. 106.

²¹⁰ Idem, *Omilia 29, 2 la Facere*, P.G., 53, col. 262.

*picioare dragostea de bani, să disprețuiască durerea, să-i revină veselia, să-și întărească răbdarea, va găsi mare sprijin în ele*²¹¹.

Bunul creștin, meditănd la sensul existenței și al creației, nu se întreabă numai pe sine, ci întreabă și pe alții. *Iar răspunsurile cele mai bune le primește de la Dumnezeu prin gura sfinților. Însă Dumnezeu îi dă prin sfinți răspunsuri după nivelul ajuns de omul care întreabă. Prin aceasta se arată că și cel ce întreabă ajută să i se dea răspunsul, sau face să i se dea răspunsul potrivit cu nivelul atins prin eforturile lui. Căci răspunsul echivalează cu înțelegerea ce se ivește în om. Dar sfântul îi prilejuiește și îi confirmă această înțelegere. Aceasta arată din nou intima unire, sau interioritatea reciprocă dintre cel progresat duhovnicește și cel ce-l întreabă. Dar aceasta depinde și de cel ce întreabă ...*²¹² Așadar, vechile pilde de credință, care mărturisesc harul lui Dumnezeu și lucrează la zidirea sufletească a omului, au fost păstrate în scris, *ca prin citirea lor, ca printr-o reprezentare a faptelor, și Dumnezeu să fie cinstit, și omul întărit*²¹³.

Cuvântul lui Dumnezeu, rostit prin fericitele glasuri ale sfinților, nu este de ajuns să-l străbați cu ochii și cu buzele, ci *trebuie să te <<altoiești>> acestuia, să încerci să-l trăiești, să te îmbibi cu el, așa cum făceau Părinții cei vechi, nu numai din încercare, dintr-un fel de gând de ispitire, ci și din evlavie trebuie să te străduiești să-l pătrunzi, să te așezi în el, să-l locuiești, apoi să-l mănânci, să-l mistui, să ți-l faci al tău, să te culci și să te trezești cu el, trebuie să te pătrunzi, să te biruiești și să te biruiești în chip practic*²¹⁴.

Însă, nu trebuie să ne mulțumim doar cu lectura și cu citarea textelor Sfinților Părinți, ci este de trebuință să le pătrundem și să le devenim ucenici, să ne însușim duhul lor, să dobândim mintea sfinților, inteligența patristică și logica credinței, tocmai pentru a putea face literatura patristică accesibilă omului secolului al XXI-lea și pentru a putea da și noi răspuns problemelor ce frământă omenirea de astăzi, așa cum au răspuns și Sfinții Părinți în vremea lor și cum ar fi răspuns dacă ar fi trăit în epoca noastră. Să împrumutăm de la Părinți ortodoxia credinței, dragostea de Dumnezeu și de semenii, adevărul și lumina harului cu care ei s-au înveșmântat, ca să facem viu și luminos mesajul Evangheliei în vremea noastră. Sunt demne de admirat și totodată de urmat înțelepciunea și curajul cu care au apărât dreapta credință și unitatea Bisericii. Sfinții Părinți ne sunt adevărate modele și în felul în care au știut ei să îmbine *ortodoxia*, adică învățătura cea dreaptă, cu *ortopraxia*, adică trăirea cea

²¹¹ Idem, *Omilia 37, 1 la Ioan*, P.G., LIX, col. 207.

²¹² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 928, la Sfinții Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. XI, Edit. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 677.

²¹³ *Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitas*, 1, ed. H. Musurillo, p. 106 apud Pr.Prof.Dr. Ioan Rămureanu, *Introducere generală la Actele martirice*, studiu introductiv, traducere și note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Editura IBMBOR, București, 1997, pp. 15-16.

²¹⁴ Daniil Sandu-Tudor, *op. cit.*, p. 159.

adevărată și dinamică a credinței. Îi putem avea drept călăuze și în spiritul apostolatului social, slujind lui Dumnezeu și semenilor.

În concluzie, marele folos al citirii și aprofundării scrierilor patristice îl vor întrezări și-l vor dobândi cititorii, care, la rândul lor, pășind pe urmele atleților lui Hristos, vor putea dezvălui alte roade duhovnicești ce nu au fost amintite aici, fiindcă anevoie este a le număra și a le prezenta în cadrul strâns al acestei expuneri.

III. CU PRIVIRE LA COLECȚIA PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI (P.S.B.)

Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești* (PSB) este cea mai mare colecție de traduceri din operele Sfinților Părinți apărută până în prezent în România. Ea a fost inițiată de vrednicul de pomenire - Patriarhul Iustin - cu scopul de a traduce cele mai de seamă opere ale celor mai mari Sfinți Părinți și scriitori bisericești.

În anul 1960, Mitropolitul Moldovei și Sucevei de atunci - Iustin Moiescu, care avea să devină mai târziu Patriarh al României (1977-1986), primind primele volume din colecția de scrieri patristice *Părinți și Scriitori bisericești greci*, apărută la Atena, cu binecuvântarea Sfântului Sinod al Bisericii Greciei, din inițiativa și cu purtarea de grijă a asociației bisericești *Slujirea apostolică a Bisericii Greciei*, a făcut o scurtă prezentare acestei colecții, menționând caracterele generale ale acestei ediții grecești, adresată în primul rând clerului și studenților teologi. În scurta prezentare pe care o făcea acestei colecții patristice grecești, răzbătea printre rânduri o dorință ascunsă, dorință veche și fierbinte, aceea ca și Biserica Ortodoxă Română să aibă o colecție de texte patristice în românește. Această dorință a prins chip atunci când Mitropolitul Iustin de atunci a ajuns Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Așadar, în anul 1979 apărea la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, primul volum din colecția *Părinți și scriitori bisericești*. Pe pagina 4 este următoarea precizare: *Colecția <<Părinți și scriitori bisericești>> apare din inițiativa și sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*. Patriarhul Iustin a participat efectiv la editarea Sfinților Părinți în românește²¹⁵.

Colecția *Părinți și scriitori bisericești* (PSB), prima de acest fel în românește, cuprinde literatura patristică de limbă greacă și de limbă latină de la Părinții Apostolici și până la Sfântul Ioan Damaschin. Inițial ea a fost selectată în 90 de volume. Textele traduse sunt însoțite de introduceri, bibliografie la zi, note și indici, deci o ediție românească a Părinților și Scriitorilor bisericești, lucrată după cele mai înalte principii științifice. Colecția a fost tipărită în format 24/17, în condiții tipografice excelente.

Deși Patriarhul Iustin nu prefătează această colecție, cum ar fi fost de altfel firesc, s-a bucurat nespus pentru că i se împlinise un gând de tinerețe. Aceasta o aflăm, indirect, din cele câteva rânduri ale ilustrului profesor Dr.

²¹⁵ Pr. Prof. Ștefan Alexe, *Sfinții Părinți în preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, CIII (1985), nr. 3-4, p. 284.

Dumitru Fecioru, traducătorul volumului 4, intitulat *Clement Alexandrinul, Scrieri*, partea întâi, de la pagina 4, unde este menționat: *Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moiescu, omagiu de prețuire pentru a fi adus la îndeplinire, când bunul Dumnezeu l-a ajutat să fie Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, gândul nostru, al colegilor de studii de la Atena, care osteneau împreună la învățarea limbii grecești, cu scopul deseori mărturisit de a traduce și tipări în limba noastră scrierile Sfinților Părinți și Scriitori bisericești din vechime.*

Publicarea colecției <<Părinți și scriitori bisericești>> de către Editura Institutului Biblic și de Misiune al Patriarhiei Române, din inițiativa și sub directa îndrumare a Prea Fericitului Patriarh Iustin, este de însemnătate excepțională pentru teologia română actuală²¹⁶, scria pe atunci eruditul profesor Dr. Ion Bria, căci editarea și traducerea textelor Părinților Bisericii permit să cunoaștem toate dimensiunile tradiției patristice, să recunoaștem <<metoda>> Părinților de a exprima credința comună a Bisericii, să identificăm ce este actual în opera acestora²¹⁷.

Fiind un proiect de lungă durată, un an și jumătate s-a lucrat numai la selecționarea autorilor patristici, a scriitorilor bisericești și a scrierilor acestora, la întocmirea planului general, la stabilirea criteriilor de traducere, comentare și editare, la găsirea și angajarea celor mai buni traducători, precum și la studierea și asigurarea condițiilor grafice²¹⁸.

Inițierea editării – de către regretatul Patriarh Iustin Moiescu și alte personalități bisericești de mare prestanță – a colecției *Părinți și scriitori bisericești*, începând din anul 1979, a produs cititorilor o deplină satisfacție și o adevărată bucurie sufletească, căci *importanța acestei opere se vedește de la sine. Ediția aceasta are, astfel, o foarte mare importanță din punct de vedere religios și bisericesc. În lucrările Părinților și Scriitorilor bisericești s-a depus ca o comoară Sfânta Tradiție a Bisericii, care constituie cel de-al doilea izvor al credinței ortodoxe. Cei mai mulți din acești scriitori s-au arătat persoane importante și de frunte în Sinoadele locale și ecumenice, al căror duh și hotărâri le fac să răsune și le tălmăcesc în scrierile lor²¹⁹.*

Această colecție patristică este o lucrare magnifică, de-a dreptul dumnezeiască, care a făcut un imens serviciu preoților, călugărilor, profesorilor, teologilor, studenților și elevilor seminariști, aceștia neputând, până atunci, să le citească decât fie în limbile clasice, de origine, fie într-o limbă modernă²²⁰.

²¹⁶ Ion Bria, *La Théologie orthodoxe aujourd'hui en Roumanie*, în vol. *La Théologie dans l'Eglise et dans le monde*, Editions du Centre orthodoxe, Chambesy, 1984, pp. 171-175.

²¹⁷ Pr. Prof. Ion Bria, *Interpretarea Teologiei Patristice*, în rev. *Studii Teologice*, Seria a II-a, Anul XXXVII (1985), Nr. 5-6, Mai-Iunie, p. 354.

²¹⁸ Arhim. Bartolomeu Anania la Protos. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, ediția a doua, editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1990, pp. 562-563.

²¹⁹ Pr. Prof. Ștefan Alexe, *art.cit.*, p. 284.

²²⁰ † EPIFANIE, Episcopul Buzăului și Vrancei, *Întâmpinare*, în rev. *Teologie și Viață* număr omagial – *Un stâlp puternic în vremuri de furtună. Doctor Iustin Moiescu, Mitropolitul*

Este o lucrare unică între scrierile noastre bisericești²²¹, o comoară inestimabilă a doctrinei și spiritualității ortodoxe²²².

Eruditul și vrednicul de pomenire Antonie, Mitropolit al Ardealului, chemat la Domnul în anul 2005, a oferit și el câteva amănunte privitoare la această colecție și la apariția ei: *Pentru studenți, (Patriarhul Iustin – n.L.P.) a fost sensibil la propunerea de a se iniția o colecție de traduceri din Sfinții Părinți, pe care generații întregi până acum trebuiau să-i citească numai în limbi străine, atât cât puteau să-i citească! Pentru marea majoritate rămăneau inaccesibili. Învățau despre Sfinții Părinți, dar nu intrau niciodată în operele lor propriu-zise. Și s-a văzut că teologie n-au putut face decât aceia care s-au putut adăpa din acest izvor autentic și autorizat al Ortodoxiei²²³. Patriarhul Iustin era un bun cunoscător al învățaturii patristice și un fervent apărător al ei. Aceasta se poate deduce și din pastoralele lui care erau adevărate pagini din Sfinții Părinți, profunde, clare, inspirând duh evanghelic, cu povățuiri la aleasă trăire creștinească, conform învățaturii hristice²²⁴.*

După trecerea la Domnul a regretatului Patriarh Iustin, operele Sfinților Părinți și ale scriitorilor bisericești s-au tradus cu binecuvântarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist, care s-a îngrijit îndeaproape de continuarea acestei colecții. De traducerea operelor Sfinților Părinți s-au ocupat în special profesori ai Facultăților de Teologie Ortodoxă din țară, care erau totodată și buni cunoscători ai limbilor clasice: greaca și latina. Întreaga colecție a fost tipărită la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. S-au tradus în total 36 de volume care la prima vedere atrag atenția prin vastitatea lor și excepționalele condiții grafice de tipărire, dar mai ales folosul lor este revelat prin cercetarea cuprinsului lor variat, atât teologic, cât și moral și spiritual, aceste scrieri relevând importanța pe care o are studiul operelor Sfinților Părinți atât în lectura și preocupările marilor teologi, filologi, filosofi, literați, cât și în lectura binecredinciosului nostru popor român.

Prezenta antologie intitulată *Părinții Bisericii – Învățătorii noștri* se dorește a fi și un omagiu adus Patriarhului Iustin, la împlinirea a 20 ani de la trecerea sa la viața veșnică (1986). În anul 2007 se împlinesc 30 de ani de la alegerea sa ca Patriarh al României (anul 1977). Cu ajutorul Bunului Dumnezeu, următoarele volume (în total șapte la număr) vor vedea lumina tiparului în decursul anului 2007 și vor constitui un omagiu adus memoriei vrednicului de pomenire Patriarh Iustin.

Moldovei și Sucevei, Edit. Trinitas, 2006, p. 34.

²²¹ † GHERASIM, Episcopul Râmnicului, *Recunoștință*, în rev. *Teologie și Viață...*, p. 26.

²²² † EFTIMIE, Episcopul Romanului, *Patriarhul Iustin Moiescu, restaurator și înnoitor de monumente istorice și sfinte locașuri mănăstirești*, în rev. *Teologie și Viață...*, p. 27.

²²³ † ANTONIE, *Portret din culori de cuvinte alese*, în *Telegraful Român*, Anul 133 (1985), Nr. 9-10, p. 2.

²²⁴ † ADRIAN, *Frânturi de inimă la comemorarea a douăzeci de ani de la trecerea la cele veșnice a Patriarhului Iustin Moiescu*, în rev. *Teologie și Viață...*, p. 22.

Patriarhul Iustin a inițiat această colecție, P.F. Patriarh Teoctist a continuat-o, iar acum, cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, această colecție apare organizată tematic, însoțită de introduceri și adnotări, pentru a veni în ajutorul cititorilor iubitori de înțelepciune patristică, spre a le facilita și dirija lectura.

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române nu vor putea răsplăti mai bine dragostea părintească a regretatului Patriarh Iustin, urzitorul acestei colecții, cât și a erudiților profesori care au tradus operele Părinților și scriitorilor bisericești și le-au însoțit de comentarii lămuritoare și note clarificatoare, decât lecturând aceste minunate comori de gândire și trăire autentic creștină, pentru a-și curăți și îmbodobi sufletele, a deveni credincioși desăvârșiți, iubitori de Dumnezeu, cunoscători ai Tainelor dumnezeiești, având dragoste pentru Biserică și deplină înțelegere pentru toți oamenii, jertfitori pentru aproapele, pentru binele și pacea întregii lumi.

IV. DUMNEZEU - INTRODUCERE

Credincioșii se întreabă adeseori: *Ce este Dumnezeu?* Sau *Cine este Dumnezeu?* Domnul i se descoperă lui Moise, și prin el și nouă, spunând: *Eu sunt Cel ce sunt* (Ieș., 3, 14), cu alte cuvinte Ființa, Viața, Existența. Este Ființa a tot ceea ce este, Viața a tot ceea ce ființează, prin natura Sa e principiul care generează întreaga creație, Lumina și Iubirea absolute și veșnice.

Cuviincios lucru este a recunoaște că este foarte greu a gândi și a scrie despre Dumnezeu-Treime deoarece nu este deloc lesnicios a exprima în termeni omenești ceea ce depășește total finitul omenesc, mintea fiindu-ne prea slabă pentru a-L contempla pe Dumnezeu în întreaga Sa măreție. Însă mințile subțiri și duhovnicești ale sfinților pătrund în Taina Dumnezeirii, urcând neîncetat în cunoașterea Lui și vorbind despre Dumnezeu din ceea ce El le-a descoperit. Iisus Hristos este ascuns atât în cuvintele Scripturii cât și în cuvintele Sfinților Părinți, căci ei nu au vorbit cele ale lor, ci ceea ce le-a dat Cuvântul să grăiască și nu s-au predicat pe ei înșiși, ci pe El, în Care *locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii* (Col., 2, 9).

Întrucât în această antologie am inserat deja o sumedenie de texte patristice referitoare la tema *Dumnezeu*, am considerat potrivit a alcătui doar două studii introductive, referitoare la cele două definiții date Dumnezeirii de Sfântul Ioan Evanghelistul: *Dumnezeu este lumină* (I In., 1, 5) și *Dumnezeu este iubire* (I In., 4, 8, 16), căci Dumnezeu este Lumina și Iubirea absolută și veșnică.

V. DUMNEZEU ESTE LUMINĂ (I IOAN, 1, 5)

A sintetiza învățătura Sfinților Părinți despre lumina dumnezeiască și vederea acesteia nu este deloc ușor. Ar trebui reprodusă întreaga lor operă pentru a putea scrie despre Dumnezeu Lumină în spiritualitatea și teologia patristică.

Despre lumina dumnezeiască și despre vederea ei au lăsat mărturii scrise mulți Sfinți Părinți și unii Scriitori bisericești, între care amintim pe Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul, Dionisie Areopagitul, Sfântul Andrei Criteanu, Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Serafim de Sarov, dar mai ales pe Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie Palama.

Lumina slavei cerești sau lumina dumnezeiască necreată nu este un fenomen meteorologic, nici manifestarea unei explozii de astre din universurile materiale și nu poate face parte din sfera realităților create, din universul care așteaptă și el, împreună cu omul, palingeneza eshatologică. Ea nu este nici lumina fizică, nici cea spirituală, adică lumina rațiunii sau a minții omenești, chiar dacă Dumnezeu este creatorul amândurora. Lumina aceasta e mai presus de orice știință, căci nimic nu e mai sus ca locuirea lui Dumnezeu în noi. Din scrierile patristice putem conchide că vederea acestei lumini dumnezeiești nu este o simplă metaforă, nici o figură de stil, ci înseamnă întâlnirea iubitoare și comuniunea personală dintre Dumnezeu și om. Vederea luminii divine este o realitate a vieții creștine, accesibilă celor purificați de patimi și săvârșitori ai virtuților. Chiar dacă Dumnezeu este cu totul inaccesibil și incomunicabil în esența Sa, El se revelează, se dăruie și devine sesizabil prin energiile Sale față de omul care, dominând patimile și primind în sine harul îndumnezeitor, devine vas ales al lui Hristos. O persoană care intră în unire din ce în ce mai strânsă cu Dumnezeu nu poate rămâne în afara luminii, căci *Dumnezeu este lumină* (1 In., 1, 5), prezența Lui iradiază lumină, iar lumina divină este manifestarea prezenței lui Dumnezeu în om și în rațiunea sa. Cei ce nu au văzut această lumină divină, nu au văzut pe Dumnezeu, căci El este lumină.

În paginile ce urmează vom trata despre experiențele de culme ale vieții duhovnicești: lumina și vederea lui Dumnezeu, având ca punct de plecare și un real sprijin relatările Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți care ne-au lăsat pagini importante despre aceste experiențe mistice.

Mărturii scripturistice despre lumina dumnezeiască

În Sfânta Scriptură se pot afla nenumărate expresii referitoare la lumina lui Dumnezeu, la slava Lui, în multe locuri ale Scripturii Dumnezeu fiind numit *lumină*.

Dumnezeu s-a arătat în lumină nu doar sfinților Noului Testament, ci și celor din Vechiul Testament care s-au învrednicit de aceasta. Dreptii și proorocii l-au cunoscut pe Fiul lui Dumnezeu și au vorbit despre El ca despre Izbăvitorul din păcat și robie. Dintre aceștia, Moise a ajuns la o relație de comuniune cu Hristos care avea să se întrupeze peste mii de ani. Teofaniile, însoțite de strălucirea și de lumina negrăită, constituie momentele fundamentale în istoria poporului ales. Așa de pildă, teofania rugului pe Muntele Horeb (Ieș., 3, 2-4), prin care se face chemarea lui Moise, cea de pe Muntele Sinai (Ieș., 19, 18) când se dă Legea, sau conducerea prin pustie a poporului evreu, pe care Dumnezeu o realiza prin forma luminoasă a coloanei de foc. Atunci când s-a coborât Moise de pe muntele unde a primit de la Dumnezeu cele zece porunci, fața sa radia de lumină, iar poporul Israel nu putea să-l privească. În tradiția ebraică, Moise este chiar figura celui care contemplă lumina, de aceea, el împreună cu Ilie, ca mari vizionari, sunt cei care stau lângă Hristos cel transfigurat. Norul luminos conduce exodul, acoperă chivotul, umple templul, este locașul Slavei lui Dumnezeu, semn strălucitor al prezenței divine²²⁵.

În Vechiul Testament mai putem găsi alte locuri unde se vorbește despre această lumină: Is., 58, 8; Mal., 3, 2 etc. *În lumina Ta vom vedea lumina*, grăiește psalmistul (Ps., 35). Dumnezeu este lumina persoanelor create și prin aceasta și mântuirea lor, ca Cel care le dă din plinătatea vieții Sale. *Domnul este luminarea mea și Mântuitorul meu, de cine mă voi teme?* (Ps., 26, 1). De aceea credinciosul se roagă: *Trimite lumina Ta și adevărul Tău* (Ps., 42, 3). Propriu-zis în lumina persoanei e persoana însăși. Dumnezeu cel personal însuși e lumina supremă. *Domnul va fi lumina mea* (Mih., 7, 3)²²⁶.

Totuși, în perioada vetero-testamentară lumina rămâne un fenomen exterior, atribut al unui Dumnezeu, care locuiește într-o zonă absolut inaccesibilă omului²²⁷.

În Noul Testament, Sfântul Evanghelist Ioan scrie că Dumnezeu este lumină. Dumnezeu este lumină și Părintele Luminii (1 In., 1, 5; Iac., 1, 16-17). Cele mai numeroase referiri la lumină, sub toate aspectele ei, le găsim la Sfântul Evanghelist Ioan (In., 1, 4, 6, 7, 9; 5, 35; 8, 12; 9, 9), care, la rândul său, le-a auzit de la Mântuitorul Însuși: *Și aceasta este solia pe care am auzit-o de la El și v-o vestim: că Dumnezeu este lumină și nici un întuneric nu este întru El* (1 In., 1, 5).

²²⁵ Paul Evdokimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu*, Traducerea, prefața și notele Pr.Lect.univ.Dr. Vasile Răducă, Asociația filantropică medicală creștină Christiana, București, 1995, pp. 143-144.

²²⁶ Pr.Prof. D. Stăniloae, *Semnificația luminii dumnezeiești în spiritualitatea și cultul Bisericii Ortodoxe*, în *Ortodoxia*, Anul XXVIII (1976), Nr. 3-4, p. 444.

²²⁷ Doctorand Ioan Buga, *Semnificații ale noțiunii de lumină în Noul Testament*, în rev. *Studii Teologice*, XXVII (1975), nr. 9-10, p. 736.

Lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o (In., 1, 5). În limba greacă acest verb (καταλαμβάνω) are un dublu sens și poate însemna a primi, a asimila, dar și a prinde, a cuceri²²⁸. Vulgata a ales primul sens – întunericul nu a primit-o. Este constatarea unui teribil obstacol pe care lumina îl întâlnește în câmpul extensiunii sale, ceea ce colorează situația unui oarecare pesimism. Lumina luminează, dar nu împrășteie obscuritatea. Concepția orientală se articulează pe al doilea sens al verbului – *întunericul nu a învins-o* – accentuând ideea invincibilității Luminii. Odată apărută, ea rămâne inaccesibilă oricărui atac al întunericului. Lumina luminează lumea fără a cunoaște eclipse. Forma prezentă *lumina luminează* precizează starea permanentă, durata determinată prin coexistența Luminii și a întunericului. Versetul 5 din primul capitol al Evangheliei după Ioan spune mai mult decât invincibilitatea luminii. Același Apostol a spus mai târziu: *Întunericul se risipește și Lumina cea adevărată începe să răsară* (1 In., 2, 8). Aceste cuvinte exprimă mesajul că Împărăția lui Dumnezeu este deja o dimensiune a acestei lumi, timpul se deschide deja dinăuntru către măsura eternității. Cel care este în lumină nu vine la judecată, ci a trecut deja de la moarte la viața veșnică. Sfântul Pavel zice, în acest sens: *Voi, fraților, nu sunteți în întuneric, ca să vă apuce ziua aceea ca un fur* (1 Tes., 5, 4). *A fi în întuneric* echivalează cu singurătatea infernală, despărțire, absența comuniunii: *Cel ce urăște pe fratele său este în întuneric și umblă în întuneric și nu știe încotro se duce* (1 In., 2, 11)²²⁹.

La versetul 9 din Prologul Evangheliei după Ioan, se precizează că *El era lumina cea adevărată*, Hristos fiind izvorul oricărei lumini. Cuvântul sau Fiul lui Dumnezeu Cel Întrupat, *a primit această lumină din sânul Tatălui de unde s-a născut din veci; prin El, Tatăl se face cunoscut lumii ca autor al luminii celei adevărate*²³⁰. Exclamația de bucurie a psalmistului care spune *Întru lumina Ta vom vedea lumină* (Ps., 35, 10) ne face să mărturisim asemenea Sfântului Simeon Noul Teolog că *noi nu vorbim despre lucruri pe care nu le știm, ci dăm mărturie despre ceea ce ne este cunoscut. Căci lumina strălucește deja în întuneric, în noapte și zi, în inimile și în mințile noastre*²³¹.

Sfântul Apostol Iacov vorbind despre Dumnezeu ca izvor a tot binele și ca Cel ce este Adevărul absolut și neschimbat, Îl numește *părinte al luminilor* (Iac., 1, 10-17). Sfântul Ioan Botezătorul este trimis de la Dumnezeu pentru a mărturisi la Iordan despre lumină (In., 1, 6-8). Despre lumina aceasta, Sfântul Apostol Petru precizează, în a doua sa epistolă (1, 19), că strălucește în inimile credincioșilor și este cu mult mai luminoasă nu numai decât cunoștința lucrurilor create, ci și decât cunoștința Sfintei Scripturi. Sfinții Apostoli au fost neîntrecuți

²²⁸ Paul Evdokimov, *Rugul aprins*, trad. de diacon prof. Teodor V. Damșa, Timișoara, 1994, p. 28.

²²⁹ *Ibidem*, p. 36.

²³⁰ Doctorand Ioan Buga, *art. cit.*, p. 733.

²³¹ Sf. Simeon Noul Teolog *apud* Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere de Pr. Vasile Răducă, Edit. Anastasia, p. 238.

solii ai luminii pe care au văzut-o și au privit-o și despre care au mărturisit și au vestit până la marginile lumii (1 In., 1, 1, 5).

În Iisus Hristos, totul e lumină. De aceasta ne încredințează El Însuși, când spune: *Cât timp sunt în lume, Eu sunt Lumina lumii* (In., 9, 5). La Nașterea Lui în peșteră, la Schimbarea Sa la față, pe muntele Tabor și de Înviere, la mormânt, cei din apropierea Lui s-au învrednicit a vedea o mare lumină și au căzut cu fața la pământ. Însuși Mântuitorul se numește pe Sine *Lumina lumii* (In., 8, 12). Dar, în același timp, *Dumnezeu locuiește în lumina cea neapropiată* (I Tim., 6, 16), pentru că ființa Sa, ca izvor al luminii, rămâne mai presus de orice comunicare. El este numit *lumină* și în rugăciunile și cântările bisericești. În *Simbolul credinței* îl mărturisim pe Domnul ca fiind *Lumină din Lumină*. Însă, în lumina deplină vom ajunge în viața viitoare, când Hristos ni se va arăta deplin în lumina Sa. O astfel de lumină i s-a arătat Sfântului Apostol Pavel încă pe pământ și se arată uneori și sfinților. *Și, mergând, a fost când s-a apropiat de Damasc, fără de veste, a strălucit peste el o lumină din cer* (Fp., 9, 3; 26, 13; 22, 6). Din lumina arătată lui Pavel se aude o voce. El își dă seama că în lumină i se arată o Persoană. De aceea întreabă: *Cine ești, Doamne?* Deci, întâlnirea cu Dumnezeu în lumină este o întâlnire iubitoare între om și Dumnezeu, ca între persoană și Persoană, păstrându-se caracterul personal al celor care se întâlnesc, persoanele rămânând astfel întregi și neconfundându-se.

Cele mai desăvârșite mărturii despre lumină în Noul Testament le aflăm atunci când ni se relatează despre cele două mari teofanii – cea de la Botez și cea de la Schimbarea la Față, când cele trei Persoane ale Sfintei Treimi se revelează ca fiind egale în strălucire și dumnezeire (Mt., 3, 13, 16; Mc., 1, 10 etc.).

Pe muntele Tabor, Domnul a descoperit la trei din ucenici lumina Sa dumnezeiască. Arătarea Sfintei Treimi la Tabor: glasul din cer (Tatăl); cel care se boteza (Fiul); chipul de porumbel (Duhul Sfânt) (Mt., 3). Slava lui Iisus s-a arătat pe Tabor, iar lumina suprafirească inunda cu neasemuită strălucire. Cei trei Apostoli (Petru, Iacov și Ioan) sunt înspăimântați. Unul dintre ei – Petru - a zis: *Învățătorule, bine este ca noi să fim aici și să facem trei colibe: una Ție, una lui Moise și una lui Ilie* (Lc., 9, 33). Evanghelistul Ioan adaugă: (...) *neștiind ce spune*. Lumina de pe Tabor este lumina slavei dumnezeiești. Nu este lumină fizică, nici lumina inteligenței, ci ea depășește creaturalul. Această lumină de care străluceau hainele și fața Sa era lumina dată de firea Sa dumnezeiască. Această lumină nu este însăși ființa lui Dumnezeu, deoarece această ființă nici una dintre creaturi nu o poate vedea vreodată (In., 1, 18). La Schimbarea la Față, *slava era nearătată în trupul văzut pentru cei ce nu puteau primi cele ce sunt nevăzute și îngerilor. Drept aceea, se schimbă la față nu primind ceea ce nu avea, nici preschimbându-se în ceea ce nu era, ci descoperindu-Se ucenicilor Săi ca ceea ce era, deschizând ochii lor și făcându-i din orbi, văzători. Căci rămânând Același S-a făcut văzut acum ucenicilor, arătându-Se altfel de cum*

Se arătase înainte. Căci El este lumina cea adevărată (Ioan 1, 9), frumusețea slavei «și a strălucit ca Soarele»²³².

Cei mai mulți Sfinți Părinți care au vorbit de Transfigurare afirmă natura necreată și divină a luminii văzute de apostoli pe Muntele Tabor²³³. Lumina pe care au văzut-o apostolii pe Muntele Tabor *este proprie lui Dumnezeu prin natura ei: veșnică, nesfârșită, existând în afara timpului și a spațiului, ea apărea în teofaniile Vechiului Testament ca slavă a lui Dumnezeu. În momentul Întrupării, lumina divină s-a concentrat, să zicem așa, în Hristos, Dumnezeu și Om, în care a locuit trupește toată plinătatea Dumnezeirii* (Col., 2, 9)²³⁴. Aceasta înseamnă că Hristos, în timpul vieții Sale pământești, a strălucit totdeauna de lumina dumnezeiască, rămasă invizibilă pentru cea mai mare parte a oamenilor. Schimbarea la Față nu a fost un fenomen circumscris în timp și spațiu; pentru Hristos nu s-a petrecut nici o schimbare în acest moment, nici chiar în natura Lui umană, dar s-a petrecut o schimbare în conștiința apostolilor, care au primit preț de o clipă puțința de a vedea pe Învățătorul lor așa cum era, strălucind de lumina veșnică a Dumnezeirii sale²³⁵. De asemenea, în *Omilia la Transfigurare*, Sfântul Grigorie Palama spune: *Lumina Transfigurării Domnului nu a început și nu s-a sfârșit, ci a rămas necircumscrișă (în spațiu) și imperceptibilă de ochii trupești (...) Dar printr-o transmutare a simțurilor lor, ucenicii Domnului au trecut de la trup la Duh*²³⁶.

²³² Sf. Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, traducere din grecește, introduceri și note de Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, în col. *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. VII, Editura Humanitas, București, 1999, p. 415.

²³³ Sf. Grigorie de Nazianz, *Omilie la sărbătoare Epifaniei*, P.G., XXXVI, col. 365A; Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după sfântul Luca*, P.G., LXXII, col. 752D-756A; Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capita, theol. et oeconom. centuria II-a*, 13 P.G., XC, 1129D-1132A; Sfântul Andrei Criteanul, *Predică la Transfigurare*, P.G., XCVI, col. 932-957 ș.a.; *Acrostih la Transfigurare*, *ibidem*, col. 848 C; Eftimie Zigabenu, *In Mathaeum*, c. 17, P.G., CXXIX, col. 477B. Multe alte pasaje ale Părinților greci despre natura divină a luminii Transfigurării ar putea fi citate. Se pot găsi câteva urme ale aceleiași tradiții în Occident. Astfel, sfântul Leon cel Mare (*Sermo LI, P.L.*, LIV, col. 310B) vorbește despre slava Împărăției lui Dumnezeu, pe care Hristos a făcut-o vizibilă apostolilor în trupul transfigurat. Ce e drept, el distinge această vedere a slavei divine comunicate lui Hristos de aceea *vedere inefabilă și inaccesibilă a Divinității înseși* în viața veșnică; *apud Vladimir Lossky, După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, traducere din franceză de Anca Manolache, Edit. Humanitas, București, 1998, p. 52.

²³⁴ Vladimir Lossky, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, traducere din franceză de Anca Manolache, Edit. Humanitas, București, 1998, p. 53.

²³⁵ Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic*, P. G., CL, col. 1232C.

²³⁶ *Ibidem*, P.G., CLI, col. 433B.

Învățătura ortodoxă despre ființa lui Dumnezeu și energiile Sale necreate

Este binecunoscut faptul că Părintele Stăniloae a adus o contribuție considerabilă Teologiei în general, și tot el a evidențiat, plecând de la doctrina palamită, faptul că distincția reală între ființa divină absolut incognoscibilă și neîmpărtășibilă și puterile sau energiile dumnezeiești necreate stă la baza unei teologii veritabile și corecte. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama a afirmat că antinomia cognoscibil-incognoscibil, comprehensibil-incomprehensibil își are temeiul în Dumnezeu. Sinoadele din timpul disputei isihaste vor preciza cu claritate de definiție existența în Dumnezeu a esenței, incognoscibilă și inaccesibilă, și a energiilor cognoscibile și accesibile vederii.

În felul acesta s-au pus temeiurile dogmatice ale cunoașterii lui Dumnezeu prin rugăciune, prin experiență, și s-a rezolvat antinomia, în sensul că Dumnezeu e și cognoscibil și incognoscibil, fără ca aceste două însușiri ale Sale să se excludă una pe alta și să silească la extremism de natura acelorora de care n-au scăpat protestanții și romano-catolicii²³⁷. Fără această distincție (între ființa divină și energiile divine necreate) nu poate fi înțeles raportul omului cu Dumnezeu fără a cădea în panteism sau fără a-L despărți pe om de Dumnezeu printr-o prăpastie de netrecut, omul și Dumnezeu rămânând două existențe paralele și independente care nu se întâlnesc niciodată. Dacă am putea la un moment dat să participăm într-o oarecare măsură la esența dumnezeirii, care pentru noi este cu neputință de înțeles, nu am fi ceea ce suntem, ci dumnezei prin natură. Dar noi suntem ființe create, chemate de Dumnezeu să devenim prin har ceea ce este El prin natură. *Dacă am participa la esență, Dumnezeu nu ar mai fi Trinitate, ci o multitudine de persoane*²³⁸.

Există în Dumnezeu o întreită distincție, dar nu separație, între Persoană, ființă și energie sau lucrări, însă pe primul plan este Persoana ca deținătoare a ființei și energiilor. Nu se poate vorbi de ființă sau de energii fără a vorbi și de persoana care le deține, iar vorbind de persoană vorbim totdeauna și de ființă și de energii²³⁹. În Dumnezeu există deci trei lucruri: ființa, lucrarea și ipostasurile dumnezeiești. Această distincție nu introduce în Dumnezeu o divizare cum socoteau adversarii Sfântului Grigorie Palama care-l acuzau de diteism ori de politeism. Distincția esență-energii nu este o inovație a Sfântului Grigorie Palama, căci ea are o tradiție mai veche printre Capadocieni, Dionisie Areopagitul și Maxim Mărturisitorul. Adversarii Sfântului Grigorie apărau simplitatea dumnezeiască făcând din Dumnezeu o esență simplă în care chiar ipostasurile primesc caracterul de relații ale esenței. În general, ideea de

²³⁷ † Antonie Plămădeală, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 253.

²³⁸ Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 48.

²³⁹ Pr.Lect.Dr. Iosif Ferent, *Contribuția Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae la doctrina energiilor divine necreate*, în rev. *Orizonturi teologice*, Anul II (2001), nr. 1, p. 19.

simplitate dumnezeiască, ține mai mult de filosofia omenească decât de Revelația dumnezeiască²⁴⁰. Distincția esență-energii nu va distruge simplitatea divină, ci va fi un mod de a ține în echilibru transcendența și imanența lui Dumnezeu, excluzând panteismul și susținând în același timp realitatea directă a comuniunii personale cu Dumnezeu²⁴¹.

Definiția lucrării ca mișcare a ființei o dă Sfântul Grigorie Palama citându-l pe Sfântul Ioan Damaschin: *Dacă orice lucrare e definită ca mișcare ființială a vreunei naturi, unde a văzut cineva natură nemișcată, sau cu totul nelucrătoare, sau unde a aflat lucrarea care să nu fie mișcare a unei puteri naturale?*²⁴². Lucrarea e manifestarea puterii intrinsece, mișcarea puterii ființiale. Lucrările nu se adaugă accidental lui Dumnezeu, le are în natura Sa. Accident e ceea ce acum este, acum nu mai este. Lucrarea lui Dumnezeu, deși nu e permanent aceeași (de exemplu lucrarea creatoare), nu e totuși accident pentru că Dumnezeu ar putea să o manifeste oricând ar voi, având o bază în ființa Lui²⁴³. Numai manifestarea lucrării începe și se sfârșește, potențial ea e veșnică²⁴⁴.

Părintele Dumitru Stăniloae vorbind despre doctrina răsăriteană a Sfântului Grigorie Palama spune că este o *concepție teologică abisală*. *Dumnezeu în ființă e un adânc nepătruns, necomunicabil, neschimbabil, iar din acest adânc emană puteri și lucrări în care nu se scurge însăși ființa; aceste lucrări sunt nenumărate precum și abisul ființei este fără sfârșit, ele fiind altceva decât ființa*²⁴⁵. Dumnezeu iese din Sine și Se dăruiește omului, înălțându-l pe acesta spre Sine, făcându-l părtaș la comuniunea de iubire și de viață a Sfintei Treimi. Pe de o parte Dumnezeu rămâne în transcendența Sa, incognoscibil după ființă, iar pe de altă parte iese din Sine spre a se dăruia omului prin energie sau lucrare cu scopul de a-l înălța pe om la Sine. *Natura dumnezeiască, precizează Sfântul Grigorie, trebuie să fie numită în același timp neparticipabilă și într-un anume înțeles participabilă; ajungem la împărtășirea de natura lui Dumnezeu și, totuși, ea rămâne cu totul inaccesibilă. Trebuie să afirmăm pe amândouă deodată și să păstrăm antinomia lor ca pe un criteriu al slavei*²⁴⁶. Nu lucrarea se cunoaște din ființă, ci ființa se cunoaște din lucrare. Dar se cunoaște că este, nu însă și ce este. De aceea și Dumnezeu se cunoaște, după

²⁴⁰ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, cap. 61, în *Filocalia* ..., vol. III, Edit. Harisma, București, 1994, p. 347.

²⁴¹ C. Jones, S. Wainwright, E. Yaruold, *Study of Spirituality*, University Press, Cambridge, 1986, p. 251.

²⁴² Sf. Ioan Damaschin, P.G., 94, col. 1057 *apud* Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Apologie mai extinsă*, în *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, ediția a doua, Editura Scripta, București, 1993, p. 227.

²⁴³ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 122, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 502.

²⁴⁴ Pr.Lect.Dr. Ștefan Buchiu, *Învățătura despre ființa lui Dumnezeu și energiile necreate la Sfântul Grigorie Palama*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, VI (1999), nr. 3-4, p. 9.

²⁴⁵ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama* ..., p. 6.

²⁴⁶ Sf. Grigorie Palama, *Theophanes*, P.G., CL, col. 932D.

teologi că este, nu din ființă, ci din pronia Sa. Deci lucrarea se deosebește de ființă și prin aceasta, anume că lucrarea este ceea ce face cunoscut, iar ființa, ceea ce se cunoaște prin lucrare că este²⁴⁷. Sfântul Grigorie Palama rezumă astfel învățătura Sfinților Părinți din secolele anterioare, mai precis întreaga tradiție răsăriteană. Sfântul Vasile cel Mare afirmase: *Lucrările lui Dumnezeu coboară la noi, dar ființa Lui rămâne neapropiată*²⁴⁸. Noi cunoaștem pe Dumnezeu din lucrările Lui, dar de ființă nu pretindem că ne putem apropia. Căci lucrările (energiile) lui Dumnezeu coboară până la noi, dar ființa Lui rămâne absolut inaccesibilă²⁴⁹. Cei care susțin că pot cunoaște ființa lui Dumnezeu nu au dreptate²⁵⁰, căci natura lui Dumnezeu este inaccesibilă oamenilor, de aceea ființa divină o cunosc doar Persoanele Sfintei Treimi²⁵¹. Referindu-se la aceasta, Sfântul Grigorie Teologul remarcă: *Ce este Dumnezeu, după natura și ființa Lui, nici n-a descoperit vreodată vreun om, și, desigur, nu este cu puțință să descopere*²⁵². Firea divină se comunică nu în sine, ci prin energiile sale, căci ființa este neîmpărtășită, dar puterile și lucrările care izvorăsc din ea se lasă împărtășite de creaturi. Nu putem vedea inima soarelui, dar putem vedea lumina ce izvorăște din el²⁵³. Dumnezeu rămâne nevăzut în ceea ce este El în Sine. Inaccesibil în ființa Sa, este prezent în energiile Sale. Incomunicabil în ființa Sa, Dumnezeu se comunică prin energiile Sale necreate, nedespărțite de natura Sa. Sfântul Chiril din Alexandria arătând deosebirea între ființa și lucrarea lui Dumnezeu spune: *a naște e propriu firii dumnezeiești, iar a face, lucrării dumnezeiești. Firea și lucrarea nu sunt unul și același lucru*²⁵⁴. Dumnezeu se manifestă în lume prin lucrările Sale. Ființa rămâne dincolo de orice relație, de orice împărtășire, ascunsă în transcendența absolută, fiind așezată peste toate. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama menționează că Dumnezeu este și se zice firea tuturor celor existente, întrucât toate se împărtășesc de El și subzistă prin împărtășirea de El, aceasta neînsemnând însă că prin împărtășirea de firea Lui, ci prin împărtășirea de lucrarea Lui. În acest înțeles este El și existența celor ce sunt și forma în forme, ca obârșia formelor și înțelepciunea celor înțelepți și, simplu, toate ale tuturor. Totodată El nu este fire, ca fiind mai presus de toată firea și nu este, ca fiind mai presus de toate cele ce sunt; și nu este și nici nu are formă, ca unul ce e mai presus de formă²⁵⁵. Toate numirile ce le dăm lui

²⁴⁷ Sf. Grigorie Palama, *150 de capete...*, cap. 141, în *Filocalia* ..., vol. VII, p. 511.

²⁴⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 234, P.G. XXXII, col. 868.

²⁴⁹ *Ibidem*.

²⁵⁰ *Ibidem*, 2, P.G., XXXII, col. 869C.

²⁵¹ Idem, *Epistola* 235, P.G., XXXII, col. 873B.

²⁵² Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea II*, 38, P.G., XXV, col. 445.

²⁵³ Emmanuel Cazabonne, *Acces to Inaccessible Light: Bernard's Use of 1 Timothy 6: 16*, în *Cistercian Studies Quarterly* 38.3, 2003, p. 282.

²⁵⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Tezaure*, P.G., LXXXV, col. 3120 cf. Pr.Lect.Dr. Ștefan Buchiu, *art. cit.*, p. 9.

²⁵⁵ Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire...*, cap. 78, *Filocalia* ..., vol. VII, pp. 472-

Dumnezeu nu se referă la ființa Lui care e mult mai presus de înțelesul oricărui nume, ci la lucrările Lui care vin în lume. E fără nume această ființă supraființială, zice Palama, ca una ce e mai presus de orice nume. Chiar și numirile ce și le-a dat Domnul însuși: *Eu sunt cel ce sunt, Dumnezeu, lumina, adevărul și viața*, numiri pe care teologii le atribuie prin excelență dumnezeirii celei mai presus dumnezeire, și acestea sunt nume de lucrări²⁵⁶. De cele mai multe ori, Sfântul Grigorie Palama evită termenul de esență (οὐσία), găsindu-l nepotrivit, insuficient pentru a indica ceea ce Dumnezeu este prin natura sa. Esența, ființa lui Dumnezeu întrece orice esență și orice ființă. El preferă conceptul de supraesență (ὑπερουσιότης), împrumutat de la Dionisie, pentru a desemna ceea ce nu poate fi numit. A fost nevoie să se distingă în Dumnezeu esența și ceea ce nu este esență tocmai pentru că Dumnezeu nu e limitat de esența sa, El fiind mai mult decât esență²⁵⁷. Nu avem cuvânt ca să putem cuprinde ființa lui Dumnezeu așa cum este, ea rămânând astfel veșnica taină. Nici îngerii nu văd ființa lui Dumnezeu. Unul singur a văzut ființa lui Dumnezeu așa cum este, dar acesta nu-i un om: e Dumnezeu-Fiul, cel ce locuiește în sânurile Tatălui și care S-a făcut om; e Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Prin El cunoaștem tot ce știm noi mai adânc despre ființa cea ascunsă a lui Dumnezeu²⁵⁸. *Dar dacă ființa lui Dumnezeu este cu neputință de înțeles, de ce să mai vorbim de ea? Oare pentru că nu pot să beau tot fluviul să nu iau cu măsură nici ceea ce-mi folosește? Oare pentru că nu pot cuprinde tot soarele cu privirea, să nu văd nici cât este de ajuns pentru trebuința mea? Sau, pentru că nu pot să mănânc toate fructele mare grădină (...) vrei să ies cu totul flămând? Laud și să slăvesc pe Făcătorul nostru: poruncă dumnezeiască sunt aceste cuvinte: <<Toată suflarea să laude pe Domnul>> (Ps., 40,5) (...) Știu că nu voi putea să-L slăvesc după vrednicie, totuși socotesc lucru evlavios să încerc cel puțin. Slăbiciunea mea o mângâie Domnul prin cuvintele: <<Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut, nici odinioară>> (In., 1, 18)*²⁵⁹. Deci, ființa dumnezeiască este cu totul neîmpărțită dar lucrările sunt multiple, necreate și împărțite nedivizat în fiecare din noi. Urmând tradiția răsăriteană, Sfântul Grigorie Palama zice: *Într-adevăr, ceea ce nu poate fi văzut de nimeni, fie acela Moise sau Pavel, cel ce s-a înălțat până la al treilea cer, sau chiar mai presus de Pavel și învrednicit de starea și demnitatea îngerească sau arhanghelească – ce poate fi altceva decât ființa lui Dumnezeu, care nu iese din sine, nu se manifestă și nu se poate vedea nicidecum de nimeni?*²⁶⁰. Dionisie Pseudo-Areopagitul a numit

473.

²⁵⁶ Sf. Grigorie Palama, *Apologie ...*, în *Viața ...*, p. 223.

²⁵⁷ Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 47.

²⁵⁸ Arhim. Benedict Ghiuș, *Dumnezeu, ce este*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, Anul VIII (1956), Nr. 10-12, p. 654.

²⁵⁹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, cateheza VI, 5, traducere din limba greacă și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2003, p. 83.

²⁶⁰ Sf. Grigorie Palama, *Antireticul al cincilea contra celor scrise de Achindin împotriva luminii harului și a harismelor duhovnicești*. Capitolele celui de-al doilea cuvânt antireic

lucrările ieșirile binefăcătoare ale izvorului dumnezeiesc²⁶¹. Energiile necreate care iradiază din Dumnezeu nu sunt mărginite, vin la toți, dar vin în special în Sfintele Taine. Sunt prezente în Sfintele Taine cu intensitate deosebită, aducând însăși Persoana lui Hristos; prin Biserică, prin preot în special, prin toate binecuvântările lui, trec în grade diferite asupra tuturor; sunt deci și ale îngerilor, sunt și în natură. Căci natura, făcută din nimic, n-ar putea să stea în ea însăși fără energiile necreate care o fundamentează²⁶². Energiile care izvorăsc veșnic din natura divină, ne sunt comunicate de Duhul Sfânt, pentru a ne îndumnezei, a ne face să participăm la viața Sfintei Treimi. Energiile divine nu sunt un intermediar între Dumnezeu și om, sau emanații ale Lui, ci sunt Dumnezeu cel viu în acțiune, de care isihăștii se bucură prin vederea față către față, lumina necreată fiind însăși manifestarea, revelarea acestei dumnezeiri. Ele sunt manifestări libere și voluntare ale Divinității comune celor trei Persoane dumnezeiești, prin care Dumnezeu intră în contact cu omul și cu întreaga creație. Dar energiile necreate nu vor fi efecte străine esenței divine, și nici acte exterioare lui Dumnezeu datorate voinței Lui asemenea actelor providențiale (prin care El a creat de exemplu lumea). Dumnezeu are și un alt mod de a fi decât cel dat de natura Sa incognoscibilă, de aceea El este prezent în lumea pe care a creat-o. Dar dacă n-ar fi creat-o, El ar fi existat oricum în afara naturii Sale, de aceea putem spune că energiile necreate sunt ieșiri naturale ale lui Dumnezeu Însuși, un mod de existență care-I este propriu²⁶³.

Pentru Sfântul Grigorie Palama, energiile fac cunoscută arătarea în afară (ad extra) a Treimii, exprimând raportul cu altceva, adică cu ceva ce nu este El Însuși. Și, prin fiecare, voirea cea bună și dumnezeiască cu privire la noi a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh e lucrare și putere de viață și de înțelepciune făcătoare. Acestora le-a mai zis și împărtășiri neîncadrate și nemicșorate, ridicându-le peste toate cele create, și în același timp învățând că sălășluiesc în chip firesc în Cel ce le dăruiește²⁶⁴. De aceea, ca împărtășiri de sine nu sunt nicidecum create. Și tot de aceea, după dumnezeiescul Maxim (*Capete despre dragoste*, I, 48), niciodată n-au început să existe; și sunt contemplate ca aflându-se ființial în jurul lui Dumnezeu; și nu a fost cândva când nu erau²⁶⁵. Deci Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt ca Persoane în fiecare lucrare, ilustrând raporturile Sfintei Treimi cu creația; acesta este domeniul *iconomie*, al lucrării sau al dăruirii dumnezeiești²⁶⁶. Așadar, zice Sfântul Grigorie, ieșirile și lucrările lui Dumnezeu sunt necreate, dar nici una dintre ele nu este ființă, nici ipostas²⁶⁷.

contra lui Achindin, în *Viața* ..., p. 246.

²⁶¹ Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești*, 2, P.G. III, col. 641D-644D.

²⁶² Pr. Stăniloae în 7 *dimineți cu Părintele Stăniloae* – convorbiri realizate de Sorin Dumitrescu, Editura Anastasia, p. 28.

²⁶³ Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 46.

²⁶⁴ Sf. Grigorie Palama, *150 de capete*..., cap. 91, în *Filocalia* ..., vol. VII, p. 482.

²⁶⁵ *Ibidem*, cap. 88, p. 480.

²⁶⁶ Pr.Lect.Dr. Ștefan Buchiu, *art. cit.*, p. 7.

²⁶⁷ Sf. Grigorie Palama, *op. cit.*, p. 480.

Vorbind despre lumina dumnezeiască, Sfântul Grigorie Palama a subînțeles-o totdeauna ca manifestare a lui Dumnezeu cel personal sau tripersonal. *Dacă el face o distincție între această lumină și esența dumnezeiască, înțelege numai că Dumnezeu cel personal sau tripersonal nu-și epuizează în fiecare manifestare a Sa ca lucrare sau ca har necreat sau ca lumină, întregul fond infinit de esență care există concret și e ținut în mișcare, sau în nesfârșite lucrări, prin ipostas, respectiv prin Treimea ipostasurilor. Dar vorbind despre lucrarea, sau harul, sau lumina dumnezeiască, Palama subînțelege totdeauna Persoana sau Persoanele dumnezeiești, ca Subiect, sau ca Subiecte ale lucrării, sau harului, sau luminii*²⁶⁸.

Deci, Dumnezeu S-a coborât la noi, S-a făcut om ca noi din prea multa iubire față de noi, ca și noi să ne îndumnezeim. *Venirea și așezarea Lui în noi, zice Sfântul Grigorie, e urcarea noastră prin Revelație la El. Dar ce se revelează și se arată? Ființa lui Dumnezeu? Nici pomeneală. Atunci harul și lucrarea Duhului este aceea prin care se arată și se așază în cei vrednici Dumnezeu*²⁶⁹. Harul divin e necreat și nedespărțit de ființa divină. El este lucrarea îndumnezeitoare, care, zice Palama, *se numește și dumnezeire și principiu al dumnezeirii și îndumnezeire, după care se varsă, se dă și se trimite cel ce e pretutindeni și statornicit durabil într-o identitate nemișcată*²⁷⁰. Unirea omului cu Dumnezeu este una lipsită de confuzie, fără amestecarea sau absorbirea identității umane în cea divină, ci se păstrează caracterul personal al celor care se întâlnesc. Este o comuniune personală cu Dumnezeu Cel personal. Energiile divine necreate pot fi numite *har* (ή χάρις) divin în legătură cu ființele umane, doctrina palamită a energiilor necreate poate fi considerată ca teologie a harului pentru Răsăritul ortodox, iar lumina isihaiștilor trebuie interpretată ca manifestare a acestor energii divine²⁷¹. Harul se împărtășește și poate fi văzut în chip suprasensibil de cei vrednici, de sfinți, care experiază strălucirea naturii dumnezeiești.

Bernard de Clairvaux (*ca 1090 - † 1153) precizează că Dumnezeu sălășluiește în lumina inaccesibilă, El S-a întrupat și a sălășluit printre noi, El sălășluiește în inimile noastre prin credință. Reflectând împreună cu Bernard la această triplă sălășluire, suntem îndemnați să-L primim pe Dumnezeu în sufletele noastre și să-L preaslăvim pe Dumnezeu pentru că ne-a îngăduit accesul la lumina Sa²⁷².

²⁶⁸ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificația luminii dumnezeiești ...*, p. 438.

²⁶⁹ Sf. Grigorie Palama, *Apologie mai extinsă, în Viața ...*, p. 240.

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 230.

²⁷¹ C. Jones, S. Wainwright, E. Yaruold, *op. cit.*, p. 251.

²⁷² Emmanuel Cazabonne, *op. cit.*, p. 284

Vederea luminii dumnezeiești

Având ca temei harul primit la botez, cunoașterea lui Dumnezeu există în mod virtual pentru toți creștinii și totuși nu toți se învrednicesc de ea. Aceasta depinde de voința și participarea noastră, căci numai ele pot să fructifice harul, pregătind astfel firea pentru arătarea Domnului Hristos. Pe măsură ce ne apropiem prin trăire de Dumnezeu, în același timp devenim receptivi pentru primirea luminii Sale, purificând simțurile și conștiința. Omul se poate împărtăși de ea datorită noii relații de iubire între Dumnezeu și om făcută posibilă prin Întroparea Domnului Hristos. Spiritualizarea omului presupune o *existență continuă în prezența harului, iar această spiritualizare înseamnă și sensibilizarea puterilor sufletești pentru lucrările harului*²⁷³. Lumina cea dumnezeiască se poate sălășlui în cei drekți. Aceștia simt și văd lumina Lui. Ea este un dar al lui Dumnezeu prin care El locuiește în cei credincioși, prin mijlocirea rugăciunii, a nevoințelor și a Sfintelor Taine.

O serie întreagă de apostoli și părinți mărturisesc că lumina arătată de Dumnezeu sfinților este altceva decât cunoștința din lucrurile create, e slava naturii dumnezeiești. E singura lumină adevărată, eternă, neschimbată, prin care devenim și noi lumină, ca niște fii ai luminii. Această lumină au văzut-o Apostolii, apoi Maria Magdalena și ceilalți sfinți. Această lumină au văzut-o, deci, ucenicii pe Tabor, prefăcându-se, schimbându-se ei înșiși în lumină. În sensul acesta trebuie înțeles cuvântul lui Ava Iosif către Ava Lot *că nu poți să te faci călugăr, de nu te vei face ca focul, arzând tot*. El însuși făcându-și odată rugăciunea *și-a întins mâinile la cer și i s-au făcut degetele ca zece făclii de foc*²⁷⁴. Tot așa au fost văzuți *strălucind ca fulgerul* și Ava Pamvo și Silvan și Sisoe²⁷⁵. Într-una din omiliile sale, Sfântul Grigorie de Nazianz vorbește despre comuniunea cu ființa divină, făcând referire la *cele trei lumini* dintre care prima este Dumnezeu - *Lumina cea mai înaltă, inefabilă, a doua îngerii, o anumită revărsare sau comuniune cu prima Lumină, iar o a treia lumină, omul, numit și lumină deoarece spiritul său este iluminat de Lumina primordială care este Dumnezeu*²⁷⁶. Prin aceste mărturii certe se poate spune că Lumina lui Hristos este o realitate concretă ce scaldă întreg pământul de la o margine a lui până la cealaltă, însă ea nu are nici început, nici sfârșit, nefiind circumscrisă în timp și spațiu. Această lumină poate fi văzută numai de omul interior (asemenea Mariei Magdalena)²⁷⁷, pentru că numai în inimile curate tronează Hristos. Dumnezeu se descoperă în lumină numai persoanei umane curate la inimă. Curățenia e

²⁷³ Magistrand Ion I. Bria *Simțirea tainică a prezenței harului după Sf. Simeon Noul Teolog*, în rev. *Studii Teologice*, Anul VIII (1956), nr. 7-8, p. 479.

²⁷⁴ *Pateric*, la Ava Iosif, Ed. Râmnicu Vâlcea, 1930, p. 113.

²⁷⁵ *Ibidem*, p. 193.

²⁷⁶ Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre Botez*, V, P.G. XXXVI, col. 364 BC.

²⁷⁷ Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*, în românește de Maria Cornelia Oros, Studiu introductiv diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 1995, p. 144.

propriu-zis starea de lumină, de deschidere, de capacitate de primire în sine a luminii celuilalt, de capacitate de a se umple de lumina celuilalt, de a se face transparent pentru acela. Așa putem înțelege cuvântul Mântuitorului: *Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu (Mt., 5, 8)*²⁷⁸, precum și cuvintele Sfântului Grigorie de Nazianz: *Cu cât teologul progresează în virtute, cu atât își dă el seama mai mult de maiestatea, splendoarea și înălțimea lui Dumnezeu (...), Care este lumina cea mai curată, dar pentru cei mai mulți inaccesibilă; Care este în Univers, dar și dincolo de univers; Care este întru totul frumusețe, dar și mai presus de frumusețe (...); Care se retrage cu atât mai mult cu cât este pătruns*²⁷⁹. Duhul Sfânt există și lucrează înlăuntrul omului când acesta a făcut eforturi de a se curăța de patimi și s-a pregătit pentru arătarea Domnului Hristos, pentru a vedea lumina dumnezeiască unindu-se cu Dumnezeu în iubire. Sfântul Grigorie Palama afirmă aceasta bazându-se pe învățătura lui Dionisie Areopagitul: *Vezi ce numește acesta cunoștința adevărată a celor ce sunt (a celor create)? Lucrarea poruncilor. Și care este sfârșitul acestora? Unirea și asemănarea cu Dumnezeu. Dar de ce a numit această asemănare, iubire? Pentru că iubirea este plinătatea virtuților. Aceasta (iubirea) pătrunzând chipul, înfăptuiește asemănarea cu Dumnezeu. În sfârșit, prin <<desăvârșirea unitară>> și prin <<împărtășirea îndumnezeită de Unul>> și prin <<vederea care hrănește și îndumnezeiește în chip înțelegător>>*²⁸⁰, (Dionisie) a arătat venirea și sălășluirea făgăduită a lui Dumnezeu (In., 14, 24), care desăvârșește, prin unire, și hrănește prin vedere, ochiul duhovnicesc²⁸¹.

Însă, acest har nu vine la fiecare la fel. Viața în har este un progres neîncetat al conștiinței, o trăire crescândă a luminii dumnezeiești. La cei mai mulți, din păcate, nu li se arată măcar o adiere a sa, pentru că Lumina nu suportă indiferența omului mândru. Dobândirea vederii luminii dumnezeiești depinde de progresul duhovnicesc al fiecăruia, de capacitatea fiecăruia de a o primi cu iubire. *La început harul apare în diferite feluri în timpul rugăciunii, și omul participă în duh în multe feluri diferite (...) Avem exemplul profetului Ilie. El a simțit o <<vijelie năprasnică ce va despica munții>>. Apoi a simțit un cutremur, un foc, iar în cele din urmă o adiere de vânt lin, și acolo era Domnul*²⁸². La cei începători, harul Duhului Sfânt vine ca un duh de frică ce distruge patimile și zdrobește inimile împietrite, dându-le pocăință și lacrimi. Urmează cei din starea de mijloc, la care harul vine ca un cutremur sau tresărire a inimii. La cei desăvârșiți, însă, el vine ca o adiere de vânt lin, ca o lumină pașnică, aceștia primindu-l în întregime²⁸³. Sfântul Nil de Sorska depune și el o mărturisire despre lumina dumnezeiască ce inundă sufletul omenesc și zice:

²⁷⁸ Pr.Prof. D. Stăniloae, *Semnificația luminii dumnezeiești* ..., p. 442.

²⁷⁹ Sf. Grigorie de Nazianz, *Apologia*, 76, P.G., XXXV, col. 484B.

²⁸⁰ *Ierarhia bisericească*, I, 3, P.G. III, col. 376A.

²⁸¹ Sf. Grigorie Palama, *Trat. III al celor din urmă despre isihăști. Despre Sfânta Lumină*, cap. 76, în ed. P. Hristou, Salonic, 1962, p. 607 apud Pr.Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 434.

²⁸² Hieroteos de Nafpaktos, *O noapte în pustia Sfântului Munte*, Editura Icos, 1999, p. 84.

²⁸³ Sf. Grigorie Sinaitul apud Hieroteos de Nafpaktos, *op. cit.*, p. 84.

*Când se va ridica sufletul la cele dumnezeiești și, cu neajunsă unire, se va face cu lucrarea asemenea dumnezeirii, când va fi luminat în mișcările sale cu raza luminii celei mari și când mintea se va învrednici să simtă fericirea cea viitoare, atunci se uită și pe sine și pe toate cele de aici și nici o mișcare nu mai are*²⁸⁴.

În ceea ce privește posibilitatea vederii lui Dumnezeu, expresiile unora din Sfinții Părinți sunt categoric afirmative: *Cel ce și-a făcut inima curată, nu va cunoaște numai rațiunea lucrurilor inferioare și care sunt după Dumnezeu, ci vede și pe însuși Dumnezeu*, zice Sfântul Maxim Mărturisitorul²⁸⁵. Sfântul Grigorie de Nyssa spune, la rândul său: *Este adevărat, deopotrivă, și că inima curată vede pe Dumnezeu și că nimeni nu L-a văzut vreodată pe Dumnezeu. Și, cu adevărat, Cel nevăzut prin fire se face văzut prin energiile Sale, apărând în cele dimprejurul firii Sale*²⁸⁶.

Vederea Dumnezeirii devenite perceptibilă în lumina necreată, în harul ei îndumnezeitor, este *taina celei de a opta zile*, ea aparține veacului viitor. Totuși, cei vrednici ajung să vadă *Împărăția lui Dumnezeu venit în puterea lui încă din această viață*, așa cum cei trei apostoli au văzut-o pe Muntele Tabor²⁸⁷. *Întunericul devine invizibil la lumină* – zice Dionisie – *și mai ales la lumină multă. Cunoștințele alungă ignoranța – și mai ales cunoștințele bogate. Dacă gândești aceasta nu într-un sens privativ, ci într-un sens superior, vei putea afirma acest lucru, care este mai adevărat decât orice adevăr: pentru cei care posedă lumina pozitivă și cunoașterea ființelor, ignoranța după Dumnezeu rămâne ascunsă. Cu adevărat, întunericul transcendent al lui Dumnezeu se lasă ascuns de tot ceea ce este lumină, dar în aceeași măsură el eclipsează tot ceea ce este cunoaștere (...) Dacă se întâmplă ca văzând pe Dumnezeu, să înțelegi ceea ce vezi, înseamnă că nu ai văzut pe Dumnezeu în El însuși, ci ceva care poate fi cunoscut și care-I este propriu. Căci El depășește în sine orice inteligență și orice esență; El există, în mod supraesențial, și este cunoscut dincolo de orice înțelegere numai pentru că e cu totul dincolo de orice înțelegere numai pentru că e cu totul necunoscut și pentru că El nu există deloc. Iar această desăvârșită necunoaștere, luată în cel mai bun sens al cuvântului, este cunoașterea Celui care depășește tot ceea ce poate fi cunoscut*²⁸⁸.

Experierea luminii dumnezeiești la Sfântul Simeon Noul Teolog

²⁸⁴ Sf. Nil de la Sorska, *Lucrarea minții*, Editura Credința strămoșească, 1999, p. 38.

²⁸⁵ P.G. 90, 1161, citat de Sf. Grigorie Palama în *Al treilea tratat...*, în *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama...*, p. 206.

²⁸⁶ Sf. Grigorie de Nyssa *apud* Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 142.

²⁸⁷ Vladimir Lossky, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu ...*, p. 62.

²⁸⁸ Dionisie Areopagitul *apud* Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 31.

Comparat cu autorul Evangheliei a IV-a, Sfântul Simeon Noul Teolog reprezintă un nume de referință în istoria post-patristică a spiritualității bizantine.

Sfântul Simeon dă o mărturie ortodoxă despre lumină, situându-se pe aceeași linie cu mărturia ioaneică, a ucenicului preaiubit al Luminii întrupate, a lui Ioan, primul teolog și model al teologilor mistici în Orient, ca și în Occident, ca de altfel și a lui Grigorie de Nazianz sau a lui Ioan al Crucii²⁸⁹. Fr. Heiler, un cunosător al fenomenului mistic, spune că Simeon Noul Teolog este unul dintre cei mai mari mistici ai Creștinătății și omenirii. Karl Hohll, protestant, critic obiectiv, spune că este cel mai mare mistic al orientului. De la Clement Alexandrinul și Origen până la isihăști, el este punctul culminant. Nichita Stethatos este ucenicul său care-i scrie viața, tradusă în franceză de un anume Irineu²⁹⁰. Opera Sfântului Simeon Noul Teolog a pregătit temeiurile doctrinare ale palamismului de mai târziu. Chiar dacă scrierile sale au generat și multe suspiciuni în rândul unor călugări din vremea sa, axați mai mult pe *praxis* decât pe *theoria*, așa explicându-se de ce scrierile Sfântului Simeon fiind uitate timp de trei secole, Pronia divină a rânduit ca ele să fie redescoperite, prețuite și valorificate de monahii athoniți din secolul al XIV-lea și de cei din timpul renașterii filocalice de la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Ca teolog, Sfântul Simeon se articulează în mod organic în tradiția Sfinților Părinți pe care reușește, în unele capitole, s-o dezvolte și s-o împodobească pe baza experiențelor sale. Spiritualitatea ortodoxă are în el unul din doctrinariii săi clasici și marii săi mistici. El trebuie cunoscut și readus în centrul trăirii creștine, căci învățătura și practica sa duhovnicească nu încetează vreodată să fie plină de folos duhovnicesc. Sfântul Simeon a accentuat faptul că *experiența spirituală nu e o simplă relație cu Dumnezeu, ci o prezență vie și conștientă, în fața Ziditorului, în care activitatea spiritului nostru se desfășoară pe un plan suprasensibil și paradoxal*²⁹¹.

Între experiențele trăite și relatate de Sfântul Simeon, vederea luminii dumnezeiești ocupă primul loc în experiența sa mistică²⁹². Zeci de pagini din scrierile lui sunt dedicate descrierii viziunilor lui despre lumina dumnezeiască. Nici nu este nevoie să mai menționăm faptul că toate aceste descrieri sunt originale și independente de oricare alt izvor literar²⁹³. La el atașamentul sau afecțiunea față de lumină nu este o delectare păgână. Iluminarea, darul luminii,

²⁸⁹ Henri Bergeron, *Le sens de la lumière chez Syméon le Nouveau Théologien. Ses aspects ascétiques et pédagogiques*, în rev. *Contacts*, XXXVIII e ANNÉE, N° 133, Paris, 1986, p. 16.

²⁹⁰ Nicolae Mladin, *Prelegeri de mistică ortodoxă*, notate de studentul în Teologie Nicolae Streza în anul universitar 1947-1948, Editura Veritas, Târgu-Mureș, 1996, p. 66.

²⁹¹ Magistrand Ion I. Bria, *op. cit.*, p. 476.

²⁹² Arhiepiscopul Basile Krivocheine, *În lumina lui Hristos. Sfântul Simeon Noul Teolog (949-1022). Viața-Spiritualitatea-Învățătura*, Traducere din limba franceză de Preot Conf.Dr. Vasile Leb și Ierom. Gheorghe Iordan, EIBMBOR, București, 1997, p. 229.

²⁹³ Hilarion Alfeyev, *The Patristic Background of St. Simeon The New Theologian's of the Divine Light*, în *Studia Patristica*, vol. XXXII, Peters, Leuven, 1997, p. 229.

adică darul lui Dumnezeu care se face comunicabil spre creatură, sub forma unei străluciri a luminii-energie, nu este nici o halucinație, nici o abstracție vagă, ci un răspuns la o chemare a omului care caută lumina²⁹⁴. Așadar, e limpede pentru Sfântul Simeon că lumina dumnezeiască nu este vreun înger sau vreo ființă creată, nici vreun fenomen.

Sfântul Simeon numește pe Dumnezeu *flacăra*, *foc* duhovnicesc și *soare* nematerial: *Dar Acela e (Foc) duhovnicesc, cu neputință de împărțit, e cu desăvârșire inseparabil și indivizibil; căci atunci când e comunicat nu se divide în mai multe, ci rămâne indivizibil și există în mine; răsare în mine înăuntrul ticăloasei mele inimi ca un soare sau ca discul unui soare, arătându-se sferic, luminos, ca o flacăra*²⁹⁵. Sfântul Simeon se folosește de mulți termeni pozitivi pentru a nega și a face înțeleasă natura dumnezeiască a Sfântului Duh. Sfântul Duh este numit rând pe rând *foc*, *lumină*, *soare*, *viață*, *apă*, *vin*, *comoară*, *cheie*, *coroană*, *dragoste*, *mângâiere* etc. Prin această bogăție de numiri și imagini Sfântul Simeon vrea să arate că cunoașterea manifestărilor Sfântului Duh constituie un proces dinamic și infinit, întrucât taina dumnezeirii Sfântului Duh sporește mereu neputând niciodată să fie cuprinsă până la capăt²⁹⁶.

Deși prezența luminii este exprimată de Sfântul Simeon printr-o serie de imagini sau reprezentări cum ar fi soarele, luna, steaua, stâlpul de foc, funia luminoasă, conținutul acestei lumini este Hristos care se face prezent prin mijlocirea harului Duhului Sfânt.

Sfântul Simeon numește pe Dumnezeu Cel Unul în ființă și întreit în Persoane, Izvorul acestei lumini dumnezeiești necreate²⁹⁷. Dumnezeu este lumină supraființială: *Lumină este Tatăl, lumină este Fiul, lumină Duhul Sfânt, o lumină atemporală, netăiată, necontopită, necreată, nemărginită, nelipsită de nimic, nevăzută, ca una ce este și se înțelege în afară de toate și mai presus de toate, pe care nimeni dintre oameni n-a putut vreodată să o vadă înainte de a se fi curățit, nici nu a primit-o înainte de a o fi văzut*²⁹⁸. Lumina dumnezeiască este o lumină tri-ipostatică: *lumină întreită în Una și Una în Trei; căci amândouă (și Unimea și Treimea) sunt o unică Lumină: Tată, Fiu și Duh, netăiată în Trei Persoane, unite fără contopire, prin firea dumnezeiască, ca și prin obârșie,*

²⁹⁴ Henri Bergeron, *art. cit.*, p. 17.

²⁹⁵ Sf. Simeon Noul Teolog, *Erosurile imnelor dumnezeiești. I. Despre strălucirea dumnezeiască și luminarea Duhului Sfânt; că Dumnezeu e un loc în care după moarte toți sfinții își au odihnă; și că acela care cade din Dumnezeu nu va avea odihnă într-alt loc în viața viitoare*, în vol. *Imne, Epistole și Capitole. Scrieri III*, Introducere și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2001, p. 53.

²⁹⁶ Pr.Drd. Ilie Moldovan, *Teologia Sfântului Duh, după Catehezele Sfântului Simeon Noul Teolog*, în rev. *Studii Teologice*, Anul XVIII (1967), nr. 7-8, p. 420.

²⁹⁷ Pr.Prof.Dr. Ioan C. Teșu, *Experierea luminii dumnezeiești la Sfântul Simeon Noul Teolog*, în *Analele științifice ale Universității <<Al.I. Cuza>>, Iași*, - Teologie, tom IX, 2004, p. 150.

²⁹⁸ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursul 10 despre Ziua Domnului și înțelesul mistic al Judecării lui Dumnezeu*, în vol. *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*, Ediția a II-a revăzută, studiu introductiv și traducere: diac. Ioan I. Ică Jr. și un studiu de ieromonah Alexander Golitzin, Editura Deisis, Sibiu, 2001, p. 323.

*slavă, putere și voință*²⁹⁹. Dumnezeu și cele din jurul Lui și cele care vin de la El și cele care sunt în El sunt toate lumină, venerată în fiecare din Ipostaze și văzută în toate însușirile și darurile Sale³⁰⁰.

Poet și mistic în același timp, Sfântul Simeon exprimă în imagini trăite, esențialul experienței creștine: comuniunea cu Incomunicabilul și cunoașterea Incognoscibilului, devenite posibile prin întruparea Cuvântului, care se descoperă ca lumină în Duhul Sfânt³⁰¹. *Între diferitele viziuni și manifestări dumnezeiești, vederea luminii este aceea care, cu siguranță o cupă primul loc în experiența mistică a lui Simeon. El vorbește în mod constant despre aceasta în scrierile sale, fie ca despre un fenomen mistic interior sau chiar exterior, fie pentru a arăta pe Dumnezeu apărând ca lumină, fiind însă la urma urmelor aproape aceeași experiență. Totuși Simeon, încă de la primele apariții luminoase, nu știe bine cine este această lumină care îi apare, care îi este natura și originea, nici ceea ce reprezintă ea. Evident, el simte că este o apariție divină, însă rămâne în incertitudine până în momentul în care lumina însăși îi descoperă cine este ea. Se poate vedea bine aceasta din descrierea vederilor de lumină pe care el le-a avut în tinerețea sa și despre care ne-a lăsat scrieri autobiografice de o mare vivacitate*³⁰². Nu vederea luminii în sine constituie momentul central al vieții mistice, ci întâlnirea personală cu Hristos, Care Se descoperă în lumină, cunoașterea mistică a lui Hristos și unirea cu El. Și numai în clipa în care Hristos începe să vorbească cu noi, în inima noastră, prin Sfântul Duh, dobândim cunoștința personală. O simplă vedere a luminii nu o dăruiește, ci provoacă o insatisfacție mistică³⁰³. Ca și autorii precedenți, Simeon se referă la vederea *feței* lui Hristos în lumină. Oricum, aceasta e o experiență a unei luminozități pure, mai degrabă decât apariția *feței* într-o anumită formă³⁰⁴.

Sfântul Simeon Noul Teolog a experiat această lumină din fragedă adolescență, mai întâi ca dar al lui Dumnezeu, iar apoi ca rod al intenselor sale osteneli ascetice. Sub îndrumarea și ascultarea părintelui său duhovnicesc – Sfântul Simeon Evlaviosul – el s-a învrednicit de vederea luminii dumnezeiești. Pe acest părinte spiritual al său, îl considera un adevărat sfânt, închinându-i

²⁹⁹ Idem, *Erosurile imnelor dumnezeiești. 12. Theologhisire despre unitatea în toate privințele a Dumnezeirii tri-ipostatice; iar prin cele pe care le spune cu smerenie despre sine însuși rușinează părerea de sine a celor cărora li se pare că sunt ceva, în Imne, Epistole și Capitole...*, p. 79.

³⁰⁰ Idem, *Cartea discursurilor teologice. Discursul 3 teologic*, în vol. *Simeon Noul Teolog. Discursuri teologice și etice...*, pp. 97-98.

³⁰¹ John Meyendorff, *Sfântul Grigorie Palama și mistica ortodoxă*, Traducere de Angela Pagu, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 36.

³⁰² Arhiepiscop B. Krivocheine, *În lumina lui Hristos...*, p. 229.

³⁰³ Idem, *Introducere* în volumul *Symeon Le nouveau Theologien, Catecheses 1-5*, Traduction par Joseph Paramelle, introduction, texte critique et notes par Mgr. Basile Krivocheine, tome I, în col. *Sources chrétiennes*, n°. 96, Cerf, paris, 1963, p. 26.

³⁰⁴ Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 236.

diferite imnuri și o zi de sărbătorire pe an. Ființă harismatică, bătrânul angelic i-a apărut lui Simeon chiar de la prima viziune pe care a avut-o: *Și stând în apropierea acelei lumini i s-a arătat în chip uimitor bătrânul acela sfânt și deopotrivă cu îngerii, care îi dăduse porunca și cartea*³⁰⁵. În timpul acestui moment capital, în sfințenia sa ascunsă, dar văzută de Dumnezeu și de îngeri, bătrânul îndrumător servea de icoană (imagine) a lui Hristos, mai bine zis, era chipul viu al lui Hristos, și ca urmare, îl introduce în lumina Duhului Sfânt, dincolo de forme. Îl introduce numai, pentru că singurul Mijlocitor este Fiul, așa cum precizează și Sfântul Vasile cel Mare: (...) *astfel sfinții, în economia harului, sunt reflectori-introducători mai degrabă decât mijlocitori, putând totuși să pară, din cauza exceselor devoțiunii sensibile, ca interceptori*³⁰⁶.

Prima experiență a vederii luminii este descrisă de Sfântul Simeon în *Cateheza 22*, unde apare sub numele tânărului Gheorghe, povestirea făcându-se la persoana a III-a: *Așadar, stând el în picioare într-o zi și spunând mai mult cu mintea decât cu gura: «Dumnezeule, milostivește-mă pe mine păcătosul!» (Luca 18, 13), dintr-o dată o strălucire dumnezeiască l-a încununat de sus și a umplut tot locul. Iar atunci când s-a petrecut aceasta, tânărul nu mai știa și a uitat dacă era în casă sau sub un acoperiș. Fiindcă de pretutindeni vedea numai lumină și nu știa dacă mai umbla pe pământ. Nu mai era în el nici teamă de a nu cădea, nici grijă de lume, nimic din cele ce-i năpădesc pe oamenii ce poartă trup nu-i ataca gândul, ci fiind cu totul împreună cu lumina nematerială și părându-i-se că s-a făcut el însuși lumină, și uitând toată lumea, a ajuns plin de lacrimi și de bucurie și de veselie negrăită. Apoi mintea lui s-a înălțat la cer și a văzut altă lumină mai limpede decât cea care era aproape de el*³⁰⁷. În *Imnul 18*, Sfântul Simeon își arată gratitudinea afață de părintele său duhovnicesc pentru că l-a îndrumat să descopere negrăite bucurii duhovnicești, și vorbește despre el ca despre un sfânt: *Cine m-a călăuzit trăgându-mă spre aceste frumuseți? Cine m-a ridicat din adâncul amăgirii lumii? Cine m-a despărțit de tată, de frați (Marcu 10, 29) și prieteni, de rude și de plăcerile și bucuriile lumii? Cine mi-a arătat calea pocăinței și a plânsului, de la care plecând am găsit ziua care n-are sfârșit? Un înger era, nu om, și totuși un om care și-a bătut joc de lume și a călcat în picioare pe balaur (Ps., 90, 13) iar demonii tremură în prezența lui*³⁰⁸. De la Sfântul Simeon Noul Teolog aflăm că principala calitate a unui părinte duhovnicesc este aceea de mijlocitor: *în chip inconștient* – menționează Sfântul Simeon - *în inima mea nenorocită a rămas iubirea și credința față de sfântul bătrân, din pricina căruia după trecerea atâtor ani Dumnezeu Cel iubitor de oameni milostivindu-Se de mine prin rugăciunile aceluia m-a izbăvit*

³⁰⁵ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze. Scrieri II*, studiu introductiv și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 242.

³⁰⁶ Sf. Vasile cel Mare *apud* Henri Bergeron, *op. cit.*, p. 29.

³⁰⁷ Sf. Simeon Noul Teolog, *op. cit.*, p. 242.

³⁰⁸ Idem, *Imne, Epistole și Capitole*, Imnul 18, Traducere de Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001, p. 114.

iarăși din multa rătăcire și m-a scos din adâncul răutăților³⁰⁹. Însă, ajutorul oferit de părintele duhovnicesc nu face de prisos treptele ascetice pe care trebuie să le parcurgă novicele pentru a ajunge la desăvârșire, ci acesta este conștientizat de părintele său că trebuie să înceapă procesul despătimirii și al asprelor nevoițe pentru a se învrednici de vederea dumnezeieștii lumini: *prin multă osteneală și cu multe lacrimi și cu înstrăinare exactă și cu ascultare desăvârșită și cu o totală tăiere a voii proprii și cu multe alte întreprinderi și făptuiri foarte aspre, mergând eu pe o cale de neoprit și de neîntârziat, m-am învrednicit iarăși să văd în chip nedeșluit o mică rază a acelei preadulci și dumnezeiești lumini*³¹⁰. Experierea luminii se face în sufletul curățit de patimi: *luminile sufletului, prin care vedem duhovnicește, sunt simțurile sufletești izbăvite de poftă și gânduri pătimase. Numai un suflet luminat, o fire eliberată de patimi, poate sesiza lucrarea harului. În general, noi nu cunoaștem lucrurile dumnezeiești, pentru că n-avem mădule capabile de aceasta*³¹¹. Lumina este primită în stare de rugăciune: *Pe lângă aceasta am uitat cu totul de însuși trupul meu și Îți spun și acum din adâncul inimii mele: «Miluiește-mă, Stăpâne, miluiește-mă» (Ps. 56, 2)*³¹². Minte omului este comparată cu o candelă care așteaptă scânteia dumnezeiască pentru a primi lumina. Odată primită, mintea este aprinsă de lumina harului dumnezeiesc care o învăluie. Omul se unește duhovnicește și trupește cu Dumnezeu și astfel se face prin har un dumnezeu prin înfiere³¹³. Lumina este semnul curăției, pocăinței și al lacrimilor, căci acolo unde este abundență de lacrimi însoțită de adevărata cunoaștere, acolo este și strălucirea luminii divine: *O, lacrimi, care țâșniți din luminarea dumnezeiască, care deschideți însuși cerul și-mi aduceți mângâiere duhovnicească! Fiindcă din plăcerea și dorul meu iarăși și de multe ori voi grăi acestea. Unde e mulțime de lacrimi, fraților; dimpreună cu o cunoștință adevărată, acolo e și dăruirea tuturor bunătăților și pecetea Duhului Sfânt sădită în inimă, de unde vin și toate roadele vieții; de aici se aduce ca roadă lui Dumnezeu blândețea, pacea, milostenia, compătimirea, bunătatea, îndurarea, credința, înfrânarea (Gal., 5, 22-23), de aici iubirea de vrăjmași și rugăciunea pentru ei (Mt., 5, 44), bucuria în ispite, lauda în necazuri (Rom., 5, 3), faptul de a socoti ale noastre proprii căderile celorlalți și de a plânge pentru ele, și faptul de a ne da cu râvnă sufletul spre moarte pentru frați (1 In., 3, 16)*³¹⁴. Bunul creștin practică toate lucrările ascetice ca să poată participa la lumina divină, ca o lampă, pentru a putea aduce sufletul lui ca o singură lumânare luminii inaccesibile³¹⁵.

Lumina divină și vederea ei înseamnă a-L cunoaște pe Dumnezeu în lumina Sa cea mai neapropiată și această împărtășire de lumină este pe măsura

³⁰⁹ Idem, *Cateheze...*, p. 248.

³¹⁰ *Ibidem*, p. 249.

³¹¹ Magistrand Ion Bria, *art. cit.*, p. 418.

³¹² Sf. Simeon Noul Teolog, *Imne, Epistole și Capitole...*, p. 160.

³¹³ Idem, *Cateheze...*, p. 186.

³¹⁴ *Ibidem*, pp. 34-35.

³¹⁵ Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 238.

creдинței noastre și a curățirii de păcat. Astfel, lumina rămâne necunoscută celor împătimiți și lumești.

În *Imnul* 22, Dumnezeu-Lumina îi prezintă Sfântului Simeon calitățile suprafirești ale luminii: *Crede deci că Eu sunt o lumină fără formă, în întregime simplă, necompusă, indivizibilă prin fire, cu neputință de iscodit, apropiată în chip neapropiat (accesibilă în mod inaccesibil); căci Mă las privit cu adevărat, Mă arăt cu iubire de oameni schimbându-Mi forma după puterile fiecărui om; nu sufăr Eu aceasta (schimbare), ci cei ce se învrednicesc să Mă vadă așa, căci altfel n-ar putea, nici n-ar ajunge la mai mult; de aceea aceiași Mă văd uneori soare - atunci când au mintea curată -, iar uneori stea - atunci când se vor găsi sub întunericul și noaptea acestui trup. Căldura inimii Mă face foc și strălucire, căci atunci când se aprinde în tine cărbunele prieteniei, văzând râvna iubirii tale, Mă găsesc și Eu unit cu aceasta și dau lumină și Mă arăt ca foc, Eu Cel ce am creat focul cu cuvântul*³¹⁶.

Sfântul Simeon vorbește despre trei moduri de simțire a luminii dumnezeiești, în funcție de treapta duhovnicească a creștinului:

1. ascunderea luminii;
2. arătarea și vederea ei duhovnicească, în depărtare și
3. prezența ei în suflet.

Pentru cei pângăriți de păcate, această lumină este inexistentă și invizibilă, pentru cei ce luptă cu patimile și urcă pe cărarea despătimirii, dobândirea ei este o promisiune, speranță și dorință, iar celor duhovnicești ea le vorbește în suflet, în inima lor curată³¹⁷. La început ea se poate arăta ca o stea ce răsare departe, iar pe măsura purificării sufletului ea devine un soare mare, lumină și foc dumnezeiesc, ce cuprinde întreg trupul și sufletul, aprinzând toate cele dinăuntru și transformându-le în lumină³¹⁸. Adeseori experiența simțirii prezenței luminii se realizează în stare de extaz sau răpire, deasupra lumii acesteia materiale și imperfecte. Sfântul Simeon distinge două forme de extaz: un extaz al începătorilor exprimat uneori și prin fenomene psiho-fizice (experiența răpirii, a ieșirii din lumea prezentă și din grosimea trupului, suspendarea pentru un timp a facultăților umane) și un extaz al sfinților, la aceștia extazul luând forma unei uimiri duhovnicești³¹⁹, a unei contemplări conștiente, senine și neîncetate a lui Dumnezeu³²⁰.

Lumina îi apare uneori Sfântului ca o rază sub forma unei funii care-l ridică mai presus de ceruri la vederea plinătății luminii dumnezeiești: *Stând așa eu, sfâșiind întreg întunericul nopții, raza coboară la mine ca o funie din înălțimea cerului. Pun repede mâna pe ea, o strâng ca să o țin tare, ca și cum ar putea fi prinsă, și ea rămâne cu neputință de prins; și totuși o țin fără să o*

³¹⁶ Idem, *Imne, Epistole și Capitole...*, pp. 142-143.

³¹⁷ Pr.Prof.Dr. Ioan C. Teșu, *art. cit.*, p. 162.

³¹⁸ *Ibidem*, p. 162.

³¹⁹ *Ibidem*, p. 164.

³²⁰ Arhiepiscopul Basile Krivocheine, *op. cit.*, p. 381.

pot prinde și urc. Și, urcând eu așa, razele urcă și ele împreună cu mine, trec dincolo de ceruri și de cerurile cerurilor, și mai presus de ele văd iarăși soarele³²¹. Alteori, Sfântul Simeon primește lumina sub forma unui stâlp care-l unește cu cerul: *dintr-o dată Te-ai arătat de sus mult mai mare decât soarele strălucind din ceruri și până în inima mea. Toate celelalte le-am văzut ca într-un întuneric adânc, iar în mijloc un stâlp luminos (Ieș., 13, 21) care tăia tot văzduhul ajungând din ceruri până la mine, ticălosul*³²². În Cateheza 35, Sfântul Simeon vorbește despre lumina dumnezeiască ce se manifestă ca o căldură divină, altădată ca o rază, ce se transformă în fulger dumnezeiesc. Această lumină nu este nici inteligibilă, nici sensibilă, dar îl pătrunde pe om în întregime și-i luminează toate facultățile sale. Prezența luminii nu este permanentă, de aceea Sfântul luptă pentru a fi în prezența luminii. La un moment dat el spune despre lumină: *Fuge? Nu știu. Stă? Nu știu. Urc, alerg, dar mai pot înainta. Trecând dincolo de înălțimea celor înalte și ajungând, cum mi se pare, mai presus de orice înălțime, razele împreună cu soarele dispar din mâinile mele și îndată cad până la iad, eu, nenorocitul*³²³. La cea mai mică umbră a păcatului lumina se retrage și-l lasă pe creștin cu o durere insuportabilă în simțire și cunoștință, un dor nestins și o chemare neîncetată a ei, până când răbdarea și căința o cheamă din nou înapoi. Probabil unul din elementele noi pe care le-a adus Sfântul Simeon este acela că dinamica experienței mistice include perioade de *părăsire* din partea lui Dumnezeu, ca un element necesar, deși dureros. Aceste referințe la ascunderii luminii însoțesc multe din descrierile viziunii luminii. Tema abandonului (părăsirii) a fost mult discutată în literatura ascetică înainte de Simeon dar nu într-o asemenea manieră mistică personală cum a tratat-o Simeon³²⁴.

Vorbind despre modul de manifestare și lucrare al luminii, Sfântul Simeon spune că lumina transformă și prefăce în lumină tot ceea ce atinge. Lumina mistuie semnele și petele păcatului, arde în chip neaștriu patimile inimii, prin ea sunt alungate și izgonite toate puterile întunericului. Orice suflet care nu vede lumina vieții *care strălucește zi și noapte e pedepsit, rănit, împlânzit, dus, legat și străpuns în fiecare zi cu săgețile plăcerilor. Chiar dacă i se pare că se împotrivește, chiar dacă i se pare că nu cade, el are pururi război neîmpăcat, chin și multă osteneală. Dar orice suflet care vede Lumina dumnezeiască, luminat fiind de însăși Lumina cea neapropiată, calcă în picioare pe stăpânul întunericului ca pe niște frunze care au căzut la pământ dintr-un pom înalt*³²⁵. În *Imnul 16*, Sfântul Simeon mărturisește despre fața sa și despre toate mădularele sale devenite *purtătoare de lumină: El însuși Se găsește întru mine, fulgerând înăuntrul inimii mele ticăloase, învăluindu-mă de jur-împrejur cu strălucirea*

³²¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Imne, Epistole și Capitole...*, p. 149.

³²² *Ibidem*, p. 160.

³²³ *Ibidem*, 149.

³²⁴ Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 237.

³²⁵ *Ibidem*, p. 200.

Lui nemuritoare, făcând să scânteieze toate mădularele mele cu razele Sale, împletindu-Se întreg cu mine, mă sărută întreg, Se dă întreg mie, nevrednicului, și mă satur de iubirea și frumusețea Lui, mă umplu de plăcerea și îndulcirea dumnezeiască, mă împărtășesc de lumină, mă împărtășesc și de slavă, iar fața mea strălucește ca și a Celui dorit de mine și toate mădularele mele devin purtătoare de lumină³²⁶. Lumina dumnezeiască se manifestă ca iubire, împlinire, bucurie, fericire, frumusețe, pace și dulceată. Lumina este și o comunicare a dragostei în mod reciproc, căci harul dumnezeiesc se revelează ca lumină și se simte ca iubire revărsată în suflet. Ea aduce sufletului o bucurie nemăsurată și o voioșie de negrăit, sufletul umplându-se de ea până la saturație. Fiind imaterială ea are efect, mai întâi, asupra intelectului (voûς), strălucind în el, iluminându-l, purificându-l, prinzându-l în extaz după Dumnezeu. Toate mădularele trupului devin luminoase, și omul întreg este transfigurat. În manifestările ei de la început, lumina duce la pierderea cunoștinței, nu mai știi unde te afli nici dacă mai ești în trup sau nu³²⁷. Simeon vrea să o simtă în căușul palmelor sale, strângându-le, însă ea îi scapă. Necunoscută la primele sale apariții, lumina se manifestă apoi ca Dumnezeu însuși, Hristos și Sfântul Său Duh. Dar este mai ales lumina lui Hristos³²⁸. Potrivit Sfântului Simeon lumina divină este Dumnezeu Însuși în descoperirea Sa față de persoana umană. Ca și în mistica siriacă, lumina este uneori identificată de Sfântul Simeon cu Sfânta Treime. Alteori, o identifică cu Duhul Sfânt. Tot Simeon vorbește cu regularitate și de vederea lui Hristos ca lumină. După cum am mai spus, Simeon vorbește de Hristos ca apărând într-o formă vizibilă, dar numai ca lumină sau uneori ca voce³²⁹.

Cu Sfântul Simeon, mistica întunericului face loc misticii luminii. Norul văzut de Simeon nu este norul lui Moise, ci lumina Taborului. El vede un fel de nor foarte luminos, fără formă sau culoare, și plin de slava negrăită a lui Dumnezeu³³⁰. Sfântul Simeon descrie astfel lumina îndumnezeitoare: *Dumnezeu este lumină și contemplarea Sa este asemenea unei lumini (...) Întrebând: ești Tu, Dumnezeul meu? Primește răspunsul: Da, Eu sunt Dumnezeul făcut Om pentru tine, și, iată, că Eu te-am făcut și te voi face, după cum vezi, dumnezeu (...). Cum această lumină se făcea deasupra sa, asemenea soarelui în splendoarea lui de la prânz, și-a dat seama că era el însuși în centrul luminii, plin de bucurie și de lacrimi (...) A văzut lumina unindu-se, ea însăși, într-un mod de necrezut cu trupul său și pătrunzând încet-încet în mădularele sale (...) și făcându-l și pe el pe de-a-ntregul foc și lumină³³¹.*

³²⁶ *Ibidem*, pp. 98-99.

³²⁷ Arhiepiscop B. Krivocheine, *În lumina lui Hristos...*, p. 257.

³²⁸ *Ibidem*, p. 257.

³²⁹ Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 236.

³³⁰ Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 67.

³³¹ Sf. Simeon Noul Teolog *apud* Nicolae Mladin, *op. cit.*, pp. 67-68.

În *Discursul 4 despre nepătimire*, Sfântul Simeon descrie bucuria negrăită a împărtășirii de lumină: *Mai întâi ei sunt umpluți de o bucurie negrăită pentru că au dobândit în ei înșiși nu lumea, nici cele din lume (1 In., 2, 15), ci pe Făcătorul și Domnul și Stăpânul a toate. Apoi se îmbracă (Gal., 3, 17) cu tot trupul și în întregime în Lumina Care este Însuși Hristos Dumnezeu, și se văd pe ei înșiși împodobiți cu o slavă negrăită și cu un veșmânt dumnezeiesc strălucitor, și-și închid ochii nesuportând să vadă strălucirea neînțeleasă și neacoperită a veșmântului lor, încât își caută un loc ascuns, unde să se scape de multa povară a slavei (2 Cor., 4, 17). Apoi Stăpânul Însuși li se face hrană și băutură veșnică și nemuritoare; și se vede de către unii ca un sân luminos vârat în gura minții lor și care alăptează pe câți sunt prunci după Hristos (1 Cor., 3, 1-3) și nu sunt încă în stare să guste hrană tare, cărora li se face deodată hrană și băutură și le produce o asemenea dulceață, încât nu mai vor sau, mai degrabă, nici nu mai pot să se smulgă de El; iar față de cei înțărcați se poartă ca un părinte iubitor de copii călăuzindu-i și educându-i*³³². Într-un paragraf din viața lui Simeon, scrisă de biograful său – Nicetas Stethatos – putem citi următoarea mărturisire: *Atunci, în timpul rugăciunii, a fost umplut de o mare bucurie și inundat de lacrimi fierbinți (...) Și întrucât nu fusese inițiat în astfel de revelații, în spaima sa, striga cu mare glas: <<Doamne miluiește-mă>> (kyrie eleison)! În această lumină, a primit puterea de a vedea și (...) iată că din înălțimea cerurilor i-a apărut un fel de nor foarte luminos, fără margini și plin de inefabila slavă divină (...). În sfârșit, mult după aceea, după ce lumina s-a retras, s-a regăsit în trupul său și în interiorul chiliei sale, cu inima plină de o bucurie negrăită, în timp ce gura sa, cum am zis, striga: <<Doamne miluiește!>> (...) și întreaga sa ființă era inundată de lacrimi mai dulci decât mierea*³³³. În această mărturisire regăsim bucuria inimii Sfântului la vederea luminii suprafirești.

Sfântul Simeon Noul Teolog s-a transfigurat. Întreaga sa ființă a fost pătrunsă de lumina divină. Aceasta l-a cuprins încetul cu încetul, pătrunzându-i toate măduarele trupului și el se vedea în lumina divină, și un glas iată că-i zicea: *asa vor fi trupurile după judecată*. Numai așa a putut zice: *sunt om prin natură și Dumnezeu prin har*³³⁴.

Retragerea luminii și revenirea în sine a sufletului se face treptat, pentru ca acesta să nu sufere. Atunci când este părăsit și trăiește chinul despărțirii, cel lipsit de dulceața luminii *se trânteste la pământ și zace ca un mort, plânge, cheamă și imploră, cere iertare și speră în redescoperire*³³⁵.

Experiențelor sale mistice Sfântul Simeon le dă o dimensiune

³³² Idem, *Cartea discursurilor etice. Discursul 4 despre nepătimire și darurile ei*, în vol. *Simeon Noul Teolog. Discursuri teologice și etice. Scrieri I ...*, p. 215.

³³³ Pr. Juvenalie Ionașcu, *Experiența rugăciunii lui Iisus în spiritualitatea românească*, Editura Anastasia, 2001, p. 76.

³³⁴ Sf. Simeon Noul Teolog *apud* Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 67.

³³⁵ Pr.Prof.Dr. Ioan C. Teșu, *op. cit.*, p. 169.

sacramentală. Această întâlnire a omului cu Dumnezeu se realizează în Biserică prin Sfintele Taine. Sfântul Simeon vorbește în special despre trei Sfinte Taine: Botezul, Pocăința și Euharistia. Descoperirea luminii divine este de fapt actualizarea deplină a darurilor pe care sufletul le-a primit prin Botez și Mirungere. Vederea lui Dumnezeu înseamnă o descoperire a energiei divine primită de noi la Botez. Prin harul Sfântului Duh revărsat în suflet ca lumină la botez, creștinul devine frate al lui Hristos și fiu al lui Dumnezeu. Prin botez omul devine asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu care-l preface în mod tainic în fiu al lui Dumnezeu, făcându-l iarăși nou și nemuritor, pe omul care până la Botez era vechi și muritor. Apa și Duhul ne fac să renaștem, ne creează din nou și ne dau harul Duhului. Fiecare om are de la botez harul Duhului Sfânt în sufletul său, dar puțini sunt cei care ajung la vederea luminii harice. Sfântul Simeon spune că abia unul dintr-o mie, sau din zece mii a cunoscut această vedere tainică. *Toți ceilalți sunt copii născuți morți*³³⁶. Sfântul Simeon simte profund tristețea duhovnicească a umanității, mergând încet și ezitant spre Lumină. Dar, în același timp, el înțelege chemarea spre această lumină chiar într-însul, invitându-l să se alăture la lucrarea de renaștere și îndumnezeire, operă proprie Duhului Sfânt ca introducător, ghid și sfințitor. Trebuie să intri așadar în acest proces al luminii, al trăirii, al participării la darul lui Dumnezeu, Izvorul Luminii. Atât timp cât oamenii nu au intrat efectiv, încă de aici, în acest proces, ei nu sunt în ochii Sfântului Simeon Noul Teolog decât în aceeași măsură cu copiii pe care trebuie să îi îndrumi permanent³³⁷.

De asemenea, prin pocăință și paza poruncilor, sufletul trece de la moarte la viață și de la întuneric la lumină. Alături de Botez și Pocăință, Sfântul Simeon vorbește și despre Sfânta Euharistie, prezentând-o ca Taină a Luminii, în care creștinul primește pe Hristos.

Cel ce este Viața este văzut ca lumină și ni se dă în Sfânta Euharistie ca lumină: *Hristos Iisus, Mântuitorul și împăratul a toate e lumină; pâinea trupului Său cel preacurat e lumină, paharul scumpului Său sânge e lumină, învierea lui e lumină, fața Lui e lumină; mâna Lui, degetul Lui, gura Lui sunt lumină, ochii Lui sunt lumină; Domnul e lumină și glasul Lui e ca o lumină din lumină*³³⁸. Împărtășirea cu trupul Domnului este văzută aici ca împărtășire de lumină și intrare în lumină. Sfântul Botez este începutul luminării, iar Sfintele Taine ale Pocăinței și Euharistiei sunt o reactualizare a luminii în sufletul și în viața omului. Prin primirea Sfântei Euharistii se produce o inhabitare reciprocă: a luminii în om și a omului în lumină.

Alcătuind un scurt rezumat, putem specifica câteva dintre cele mai importante caracteristici ale luminii la Simeon:

³³⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfântul Simeon Noul Teolog. Imnele iubirii dumnezeiești*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, p. 649.

³³⁷ Henri Bergeron, *art. cit.*, pp. 28 și 30.

³³⁸ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cartea discursurilor teologice*, Discursul 3 teologic..., p. 98.

- această lumină nu este lumina naturală a intelectului, ci lumina necreată, dumnezeiască, a Sfintei Treimi;
- ea este imaterială și este perceptibilă mai ales prin *ochii duhovnicești ai intelectului* (νοῦς);
- ea este formă, fiind cu totul dincolo de categoria umană de formă;
- ea transfigurează persoana umană, incluzând intelectul, sufletul și trupul;
- *fața* lui Dumnezeu este văzută în lumină, dar într-un mod spiritual, mai degrabă decât într-o formă vizibilă³³⁹.

Experierea luminii dumnezeiești în această viață este o pârgă, o arvună și o pregustare a bunătaților pregătite nouă de Bunul Mântuitor: *Și aceia care cred că Te au pe Tine, Cununa întregii lumi și zic că nu te văd, că nu petrec în lumină, că nu sunt luminați, că nu Te văd neîncetat pe Tine, Mântuitorule, să învețe că n-ai strălucit în gândul lor, nici nu Te-ai sălășluit în inima lor murdară și că în zadar se veselesc în nădejdi deșarte socotind că vor vedea lumina Ta după sfârșit (moarte). Pentru că încă de aici arvuna, pecetea ei se dăruiește negreșit*³⁴⁰. În această lumină dumnezeiască Hristos va străluci la cea de-a doua venire a Sa pe Pământ întru slavă, într-o *lumină spirituală, imaterială, deosebită și incomparabil mai intensă decât lumina soarelui și a astrelor. În ziua de pe urmă Hristos va străluci în această lumină, care va face să dispară lumina soarelui, dar pe care nu o vor vedea decât cei drepti*³⁴¹. În Împărăția lui Dumnezeu, Hristos va lumina toate și se va arăta tuturor dreptilor împărțindu-le răsplățile fericirii. Atunci nu va mai fi nici o distanță între El și sfinții Săi, și ei nu vor vedea decât pe Împăratul pretutindeni. El va fi în fața fiecăruia și fiecare în fața Lui și va lumina în fiecare, și fiecare va lumina în El³⁴².

Vederea luminii dumnezeiești la Sfântul Grigorie Palama

Din paginile de mai sus am putut conchide că, în secolul al XI-lea, Sfântul Simeon Noul Teolog a dezvoltat învățătura Părinților isihăști anteriori lui despre relația personală de comuniune și iubire a omului cu Dumnezeu în lumina divină. În secolul al XIV-lea, Sfântul Grigorie Palama a apărut această învățătură de atacurile scolasticilor teologi apuseni și a dogmatizat-o sub forma învățăturii despre energiile divine necreate de care se împărtășesc credincioșii, fără a se înțelege prin aceasta că ei se împărtășesc de ființa divină care rămâne incognoscibilă și inaccesibilă oricărei creaturi. *Dumnezeu este numit lumină nu*

³³⁹ Hilarion Alfeyev, *art. cit.*, p. 238.

³⁴⁰ Sf. Simeon Noul Teolog, *Erosurile imnelor dumnezeiești...*, 1, p. 53.

³⁴¹ Arhiepiscop B. Krivocheine, *op. cit.*, p. 257.

³⁴² Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv. 1, cap. 5, traducere din grecește, introduceri și note de Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, în col. *Filocalia...*, vol. VI, Edit. Humanitas, București, 1997, p. 129.

după esența sa, ci după energia sa, spune Sfântul Grigorie Palama³⁴³.

Esențialul disputei isihaste s-a purtat în jurul naturii luminii pe care o văd sfinții în rugăciunea neîncetată și asupra modului perceperii ei, și, în același timp, asupra accesibilității lui Dumnezeu. În teologia ortodoxă, deși lucrurile nu poartă încă girul unui sinod ecumenic, ci numai al unor sinoade locale și al unui *consensus Ecclesiae*, modul cum a soluționat isihasmul aceste probleme este de mult familiar, ceea ce ne scutește aici de analize amănunțite. Adversarii palamismului au ridicat obiecțiunea de diteism și politeism față de cei ce susțineau că, pe de o parte Dumnezeu este participabil, cognoscibil, și pe de alta, ascuns și neajuns. Însă prin precizarea că esența și energiile sunt invizibile, și că, cuvântul *Dumnezeu* e comun și ființei și lucrărilor, va fi respinsă acuzația de diteism sau politeism, și se va salva totodată posibilitatea comuniunii și cunoașterii lui Dumnezeu în experiența vieții duhovnicești. Din perspectiva logico-rațională nu s-a depășit antinomia, dar ea nu e deloc mai greu de înțeles și de altă calitate decât antinomiile sub forma cărora sinoadele ecumenice rezolvaseră problema ființei și ipostasurilor în Treime, a firilor, a voințelor și a lucrărilor în unica persoană a Mântuitorului Hristos. În Dumnezeu antinomia nu e antinomie, pentru că El este *coincidentia oppositorum*, în El cele contradictorii neluptându-se întreolaltă³⁴⁴. Pentru a răspunde acuzației de mesalianism, lansată de călugărul și filozoful calabrez Varlaam, care reproșa monahilor că *văd esența dumnezeiască cu ochii trupești*, sinoadele bizantine din secolul al XIV-lea ratifică distincția palamită dintre esența divină și energii.

Ca și Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Grigorie Palama, a subînțeles lumina divină ca manifestare a lui Dumnezeu cel personal sau tripersonal. Dacă face o distincție între această lumină și esența dumnezeiască, înțelege numai că Dumnezeu cel personal sau tripersonal nu-și epuizează în fiecare manifestare a Sa ca lucrare sau ca har necreat sau ca lumină, întregul fond infinit de esență care există concret și e ținut în mișcare, sau în nesfârșite lucrări, prin ipostas, respectiv prin Treimea ipostasurilor. Dar vorbind despre lucrarea, sau harul, sau lumina dumnezeiască, Sfântul Grigorie subînțelege totdeauna Persoana sau Persoanele dumnezeiești, ca Subiect, sau ca Subiecte ale lucrării, sau harului, sau luminii³⁴⁵. Totuși există o mică deosebire între Sfântul Simeon Noul Teolog și călugării isihăști. Aceștia spuneau că vedeau în continuu pe Hristos în lumină, în ei, fiind mereu într-o depășire de ei și totuși știind că sunt păcătoși. Dar era o stare continuă. La Sfântul Simeon însă, vedem și o schimbare a relației: când este plin de Hristos, când parcă nu-L mai simte, și atunci se întristează. Poate că aici e deosebirea între el și călugării isihăști și, deci, între el și Sfântul Grigorie Palama³⁴⁶.

Lumina divină nu este una materială și nici spirituală sau sensibilă, dar

³⁴³ Sf. Grigorie Palama, *Contra lui Achindin*, P.G., CL, col. 823.

³⁴⁴ † Antonie Plămădeală, *op. cit.*, pp. 251, 252, 254.

³⁴⁵ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificația luminii dumnezeiești ...*, p. 438.

³⁴⁶ Pr. Stăniloae în *7 dimineți cu părintele Stăniloae...*, p. 147.

nici nu este o lumină inteligibilă sau de ordin intelectual. Această lumină este divină și necreată. Vederea luminii dumnezeiești, nu este o analogie simbolică cu lumina fizică sau o simplă teorie, ci semnul prezenței vii și personale a lui Hristos. Sfântul Grigorie Palama în *Tomul Aghioritic* vorbește despre trei lumini: 1. lumina sensibilă, 2. lumina inteligenței și 3. lumina necreată care le depășește pe primele. Lumina inteligenței este diferită de lumina percepută de simțurile noastre. Lumina sensibilă ne descoperă obiectele proprii simțurilor noastre, iar cea intelectuală servește la manifestarea adevărului care se află în gândire. Deci, vederea și inteligența nu percep una și aceeași lumină, ci este propriu fiecăreia din cele două facultăți să acționeze după natura lor și limitele lor. Totuși, atunci când cei care sunt vrednici primesc harul și puterea spirituală supranaturală, ei percep atât prin simțuri, cât și prin inteligență ceea ce este mai presus de orice simț și de orice intelect. Cum? Acest lucru este cunoscut numai de Dumnezeu și de cei care au avut experiența harului său³⁴⁷. Această lumină divină se descoperă oamenilor curați duhovnicește și care ajung pe culmile cele mai înalte ale virtuții și duc o viață de sfințenie. În lumina divină omul îl vede pe Hristos, Îl cunoaște și comunică cu El.

Vederea luminii este înțeleasă ca unire prin care omul se împărtășește de lumină și devine lumină, lumină în Lumină: *vederea luminii acesteia este o unire, deși nu e o unire de durată pentru cei nedesăvârșiți. Căci unirea cu lumina ce este altceva decât o vedere? Iar cel ce vede dacă nu lucrează în nici un chip altfel, fiind ieșit din toate celelalte, devine și el întreg lumină, și se face și el asemenea cu ceea ce se vede; mai bine zis se și unește în chip neamestecat, lumină fiind și lumină văzând prin lumină. De se privește pe sine, vede lumină; de privește spre ceea ce vede, și aceea este lumină; de privește spre aceea prin care vede, și aceea este lumină. Aceasta este unirea: a fi toate acestea una, ca să nu mai poată distinge cel ce privește, ci numai atâta că știe, că e o lumină și privește o lumină deosebită de a tuturor fapturilor*³⁴⁸.

Cunoașterea misticului este o cunoaștere experimentală și nu una strict bazată pe rațiune. Aici este și deosebirea dintre călugărul și filozoful calabrez Varlaam, latinizant fără a fi tomist, umanist elenizant, nominalist și lipsit de simț mistic³⁴⁹, și Sfântul Grigorie Palama: *Pe când Varlaam închidea mintea în vederea ei proprie, Palama vedea în minte strălucirea lui Dumnezeu care a luat chip în ea; se vedea și pe ea sau ea însăși se vedea și pe sine, dar tot prin Duhul, nu prin simpla putere naturală a ei; vedea în ea și strălucirea lui Dumnezeu întregind-o, și desăvârșind unirea ei cu Dumnezeu. Se vedea în ea cea mai fericită comuniune. S-ar putea spune că mintea, care a ajuns la putința de a se vedea deplin pe ea însăși și de a fi fericită în această vedere, nu se vede despartită de Dumnezeu, Cel mai întregitor partener de comuniune. De fapt așa cum omul se cunoaște cu mult mai bine când se vede în comuniune cu altul,*

³⁴⁷ Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic*, P.G., CL, col. 1833D.

³⁴⁸ Idem, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie*, în *Filocalia...*, vol. VII, pp. 311-312.

³⁴⁹ Paul Evdokimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu...*, p. 77.

*la fel, dar nesfârșit mai fericit și mai deplin se vede pe sine în comuniune cu Dumnezeu*³⁵⁰.

Varlaam de Calabria nega experiența directă și unirea nemijlocită cu Dumnezeu, susținând o cunoaștere indirectă a Lui în această viață prin Scriptură, Tradiția Bisericii sau prin intermediari creați (printre care include și harul sau orice putere sau dar divin). Varlaam afirma că vederea lui Dumnezeu va fi posibilă doar în veacul viitor, pe când Sfântul Grigorie consideră că această vedere începe încă din viața aceasta, fiind arvuna, garanția și pregustarea vieții viitoare, căci dacă trupul trebuie să ia parte împreună cu sufletul la bunătățile de negrăit (ale veacului viitor), este sigur că el trebuie să participe la aceasta, în măsura posibilului, chiar de pe acum, căci și trupul are experiența lucrurilor dumnezeiești, când puterile pasionale ale sufletului se află nu omorâte, ci transformate și sfințite³⁵¹.

Sfântul Grigorie este în același gând cu Varlaam doar în ceea ce privește faptul că Dumnezeu este incognoscibil în natura sau ființa Sa, de aceea el preferă termenul lui Dionisie de *supraesență*, pentru a desemna ceea ce nu poate fi cunoscut. Dacă Dumnezeu rămâne necunoscut în ființa Sa, El se face cunoscut prin energiile Sale la care poate participa omul. Energiile dumnezeirii sunt distincte de ființa dumnezeiască dar nu sunt despărțite de ființă. De aceea, când credincioșii primesc pe Sfântul Duh, și prin Duhul, întreaga Sfântă Treime, căci Persoanele Sfintei Treimi se conțin și se dăruiesc reciproc, primesc darurile, adică lucrările Treimii. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama spune că: *Trinitatea e o lucrare comună, adică o arătare a Duhului. Însă nu după ființa Sa se arată, căci nimeni n-a văzut și n-a descris vreodată firea lui Dumnezeu ci după har și după lucrare, care e comună Tatălui și Fiului și Sfântului Duh*³⁵². A. Halleux observă: *Fiind totodată călugăr și preot, teolog și mistic, Palama a putut situa doctrina ființei și a energiilor în interiorul unei sinteze biblice și personaliste, hristologice și sacramentale, evitând astfel să-și închidă teologia în categoriile unei sistematizări filosofice, lucru care îi conferea acesteia o raționalitate mai înaltă*³⁵³.

Pentru Sfântul Grigorie, ființa și energiile divine nu sunt două părți ale lui Dumnezeu, ci două moduri diferite ale existenței lui Dumnezeu, în natura Sa și în afara naturii Sale. Același Dumnezeu rămâne total inaccesibil în esența Sa și se comunică cu totul prin har. *La fel ca în cazul dogmei trinitare, această dogmă a energiilor divine nu reduce în nici un fel simplitatea lui Dumnezeu, atât timp cât simplitatea nu devine o acțiune filosofică care pretinde să determine nedeterminatul*³⁵⁴. Oponenții Sfântului Grigorie Palama au văzut energiile necreate ca fiind efecte externe create ale naturii lui Dumnezeu. Energiile divine

³⁵⁰ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 98, în *Filocalia* ..., vol. VII, p. 278.

³⁵¹ Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic*, P.G., CL, col. 1233C.

³⁵² Sf. Grigorie Palama, *Mărturisirea credinței ortodoxe*, P.G., CLI, col. 766.

³⁵³ André de Halleux, *Palamisme et tradition*, în rev. *Irenikon*, LIX (1975), nr. 4, p. 481.

³⁵⁴ Vl. Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*..., p. 134.

necreate nu sunt efecte străine esenței divine și nici acte exterioare lui Dumnezeu datorate voinței Lui asemenea actelor providențiale (prin care El a creat de exemplu lumea). Dumnezeu are și un alt mod de a fi decât cel dat de natura Sa incognoscibilă, de aceea El este prezent în lumea pe care a creat-o. Putem spune că energiile necreate sunt ieșiri naturale ale lui Dumnezeu însuși, un mod de existență care-i este propriu³⁵⁵. Distincția dintre ființă sau esență și energii sau lucrări, așa cum este afirmată de sinoadele din secolul al XIV-lea este expresia dogmatică a tradiției privind atributele cognoscibile ale lui Dumnezeu pe care le aflăm la Capadocieni și mai târziu în opera lui Dionisie Areopagitul și a Sfântului Maxim Mărturisitorul. Această distincție dă naștere celor două căi teologice privind esența afirmativă și negativă - una fiind Dumnezeu care se revelează, cealaltă care duce la unirea cu Dumnezeu în necunoaștere. Pentru o mai bună înțelegere a raportului energii - natură divină, Vladimir Lossky ne sfătuiește să eliminăm orice idee referitoare la cauzalitate, iar dacă Sfântul Grigorie Palama folosește uneori expresii având legătură cu cauzalitatea atunci când vorbește despre esență și energii, nu trebuie să uităm că ne aflăm într-o teologie de tradiție dionisiană, în care cauzalitatea înseamnă manifestare³⁵⁶. Chiar dacă Palama numește energiile *divinitate inferioară* iar esența *divinitate superioară*, aceasta nu înseamnă nicidecum că Dumnezeu ar fi micșorat prin ieșirile sale naturale în afara esenței³⁵⁷. Dumnezeu nu este limitat de esența Sa, ci este mai mult decât aceasta, El fiind cu adevărat Dumnezeul cel viu. Astfel, unirea cu Dumnezeu va fi una fără confuzie, fără amestecarea sau absorbirea identității umane în cea divină, ci păstrându-se caracterul personal al celor care se întâlnesc.

Varlaam Calabritul, oponentul Sfântului Grigorie, considera teologia prin negație cea mai desăvârșită *vedere*, similară cu întunericul dumnezeiesc de care vorbește Dionisie: *Dacă intră deci cineva în acest întuneric, zice filozoful, o face prin negarea tuturor celor ce sunt (...) deci și lumina aceea de care grațiți voi, orice ar fi ea, trebuie să o părăsiți, ca să vă suiți la teologia și vederea prin negație*³⁵⁸. Deci Varlaam nu cunoaște ceva mai înalt decât teologia negativă, care lasă mintea în fața unui gol care nu o unește cu Dumnezeu. E o teologie prin care rațiunea pune între ea și Dumnezeu o prăpastie pe care nici ea, nici Dumnezeu nu o poate umple. Din această mentalitate se explică doctrina catolică despre caracterul creat al grației. Omul rămâne chiar în starea de har închis în limitele creaturității sale. De aceea nu se vorbește în teologia catolică de îndumnezeirea creaturii³⁵⁹. După Sfântul Grigorie Palama, care redă tradiția Părinților răsăriteni, sunt trei etape ale urcușului în cunoașterea lui

³⁵⁵ Idem, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, Humanitas, București, 1998, p. 46.

³⁵⁶ *Ibidem*, p. 46.

³⁵⁷ *Ibidem*, p. 47.

³⁵⁸ Sf. Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie; al treilea din cele din urmă. Despre Sfânta Lumină*, în *Filocalia...*, vol. VII, cap. 50, p. 327.

³⁵⁹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 138, în *Filocalia...*, vol. VII, p. 327.

Dumnezeu: *cunoașterea rațiunilor dumnezeiești ale fapturilor; cunoașterea lui Dumnezeu prin negarea lor și vederea lui Dumnezeu în întunericul mai presus de lumină. A doua, teologia prin negație, e numai locul lui Dumnezeu. Prezența însăși a lui Dumnezeu e mai presus decât aceasta. Prima și a doua treaptă de cunoaștere au o oarecare lumină în ele căci nu sunt cu totul neînțelese. A treia e un întuneric mai presus de aceste lumini dar un întuneric supraluminos, deoarece, pe de o parte, această lumină e mai neînțeleasă decât primele două trepte ale cunoașterii, pe de alta, în ea e o cunoaștere mai bogată, mai adâncă, mai nemijlocită a prezenței lui Dumnezeu*³⁶⁰. Însă, Sfântul Grigorie menționează că vederea lui Dumnezeu e superioară teologiei raționale afirmative și negative, și arată pe larg care este diferența dintre *vedere* sau *unire* și teologia negativă în cunoașterea lui Dumnezeu prin exemplificarea cazului lui Moise și face în acest sens următoarele precizări:

1. *nu din înlăturarea tuturor într-un mod logic, intelectual, ci din unire se poate vedea că toate sunt înlăturate*³⁶¹. Deci aici este vorba de un apofatism trăit, pătimit și nu de unul teoretic în cunoașterea lui Dumnezeu. Vederea luminii necreate e pătimirea realității dumnezeiești, nu inventarea sau bănuirea ei cu ajutorul cugetării, cu închipuirea sau cu nălucirea. Apofaticul acesta e un plus nesfârșit, nu un minus față de cele cunoscute prin simțuri și prin rațiune. Nevăzutul nu e pur și simplu nevăzut. Nevăzutul e văzut; neînțelesul și necunoscutul sunt experiate mai intens decât cele văzute și cunoscute în planul celor create³⁶².

2. teologia negativă o putem înțelege și experia, unirea este negrăită și neînțeleasă chiar de cei ce o pătimesc;

3. numai cei îndumnezeiți au acces la ea³⁶³. Lumina se primește în mintea curățită de păcat și aflată în relație de comuniune cu Dumnezeu, se primește în mintea sfinților: (...) *este o lumină ce se arată sfinților, alta decât cunoștința din toate cele create; cu atât mai sfântă, cu cât este slava firii lui Dumnezeu și e văzută numai de cei ajunși în chipul lui Dumnezeu; și că este departe de a fi o strălucire sau ceva apropiat luminilor sensibile, sau o plăsmuire simbolică după chipul lor; că este departe, întrucât este ipostas și frumusețea veacului viitor, și singura lumină adevărată, veșnică, neschimbăcioasă, neînserată, netrecătoare, lumină prin care ne facem și noi lumină, și fii ai luminii desăvârșite*³⁶⁴. Lumina divină e văzută, dar nu e sensibilă. Contradicția se împacă prin faptul că e vizibilă celor ajunși în chipul lui Hristos. Căci Hristos ca Dumnezeu întrupat vede cele mai presus de simțire,

³⁶⁰ Idem, notă explicativă, nr. 149, în *Filocalia*..., vol. VII, pp. 333-334.

³⁶¹ Sf. Grigorie Palama, *op. cit.*, cap. 32, p. 305.

³⁶² Idem, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie*..., p. 289.

³⁶³ *Ibidem*, cap. 35, p. 308.

³⁶⁴ *Ibidem*, p. 314.

experiindu-le în Sine. *Vederea* acestei lumini înseamnă deci experiența ei duhovnicească³⁶⁵.

4. Întunericul în care a intrat Moise era lumina cea mai presus de toată înțelegerea și nu întunericul teologiei negative raționale: *Căci precum este scris, Moise ajuns singur în acel întuneric nu se mai vedea. Iar ceea ce e și mai mult, e că, ridicându-l pe el mai presus de sine și desfăcându-l în chip tainic de sine și așezându-l mai presus de toată lucrarea simțurilor și a minții, l-a ascuns pe el de sine însuși - o minune?- ca și pe dumnezeiescul Pavel. Astfel văzând, ei nu știau cine vede, ci întrebau cine e cel ce vede?*³⁶⁶ Această vedere e mai presus de cunoaștere: (...) *vederea aceasta nu e cunoștință. Ba nu numai că nu trebuie să o socotim și s-o numim pe aceasta cunoștință, dar nici măcar cunoscută, decât doar prin abuz, având numai numele comun. Sau trebuie să o numim mai mult decât pe cealaltă cunoștință în sens propriu, dar prin depășire. Așadar, nu numai că nu trebuie socotită aceasta cunoștință, dar trebuie socotită cu mult mai presus de orice cunoștință și de orice vedere prin cunoștință. Aceasta pentru că nimic nu e mai presus de sălășluirea și de arătarea lui Dumnezeu în noi, nici egal, nici apropiat de ea, iar pe de altă parte, noi știm că împlinirea poruncilor lui Dumnezeu procură și cunoștință, și încă adevărata cunoștință. Căci doar prin ea singură vine sănătatea sufletului. Dar cum ar fi sănătos un suflet rațional a cărui putere de cunoaștere ar fi bolnavă? Deci poruncile lui Dumnezeu procură și cunoștință. Dar nu numai cunoștință, ci și îndumnezeire. Iar aceasta o dobândim primind și văzând în noi slava lui Dumnezeu, în Duh, când va binevoi Dumnezeu să ne introducă în tainele Sale*³⁶⁷.

În viziunea Sfântului Grigorie, dobândirea virtuților și progresul duhovnicesc duc la vederea luminii. Curățirea minții este condiția *sine qua non* pentru primirea luminii, căci mintea trebuie eliberată de orice fel de reprezentări și raționamente: *când mintea s-a ridicat peste toată lucrarea mintală și se află fără ochi în sens de depășire, se umple de o strălucire mai presus de toată frumusețea, ajunsă în harul lui Dumnezeu, și prin unirea mai presus de minte, având tainic și văzând însăși lumina care prin sine se vede pe sine*³⁶⁸. Omul participă la vederea luminii, dar Dumnezeu este Cel care lucrează această vedere în om. În acest sens, Părintele Stăniloae menționează că Moise și Pavel își erau lor înșiși atât de ascunși în mister, atât de neînțeleși în vederea ce-o aveau, *că nu știau cine și ce este cel ce vede și ce se vede prin ei. Își dădeau seama că nu ei sunt cei ce văd, căci ceea ce vedeau și puterea de a vedea aceea depășesc puterea lor de vedere. Dar paradoxul e că vederea se săvârșea prin ei, dar din acest punct de vedere se bucurau ei înșiși de beneficiul vederii. Un subiect străin, care-l depășea pe al lor în chip nesfârșit, lucra în subiectul lor sau îi dădea acestuia puterea să vadă. Subiectul lor era încadrat într-un subiect*

³⁶⁵ *Ibidem*, p. 296.

³⁶⁶ *Ibidem*, pp. 337-339.

³⁶⁷ *Ibidem*, pp. 287-288.

³⁶⁸ *Ibidem*, p. 337.

*străin, nesfârșit superior, dar care nu anula existența subiectului propriu. Căci beneficiau de vederea aceea ca de vederea lor și se puteau minuna de o vedere care, nefiind a lor, se făcea a lor*³⁶⁹.

Întreaga dezbatere cu Varlaam, Achindin și Gregoras s-a desfășurat în jurul acestei întrebări și nedumeriri, anume dacă lumina taborică era sau nu creată. Sfântul Grigorie a trebuit să facă unele precizări și în chestiuni legate de posibilitatea și realitatea experienței mistice, natura harului, natura vederii lui Dumnezeu și sensul real al îndumnezeirii. Posibilitatea de a-l vedea pe Dumnezeu cu ochii trupești i-a scandalizat pe adversarii Sfântului Grigorie. La acuzațiile lui Varlaam că lumina pe care o văd isihăștii este o fantezie, un artificiu simbolic, o lumină a minții sau una sensibilă, și că isihăștii o socotesc ca fiind însăși esența divină, Sfântul Grigorie răspunde că cei care pot avea experiența duhovnicească a luminii sunt sfinții, ei fiind singurii care pot să vorbească despre această experiență cu autoritatea celor care au trăit-o. Sfinții numesc lumina *negrăită, necreată, veșnică, netemporală, neapropiată, nemăsurată, nesfârșită, nehotărnică, nevăzută de îngeri și de oameni, frumusețea arhetipică și neschimbată, slava lui Dumnezeu, slava lui Hristos, slava Duhului, raza dumnezeirii și cele asemenea. Căci se slăvește, zice, trupul deodată cu primirea lui, și slava dumnezeirii se face slava trupului*³⁷⁰. Lumina divină, deși nu are formă materială, *nu e ceva difuz, dezorganizat, ci se simte în ea o armonie superioară, o plenitudine de bunătăți și, ca atare, e frumoasă, e chiar frumusețea de model a oricărei frumuseți văzute*³⁷¹. Această vedere a luminii, Sfântul Grigorie o va numi *antinomic simțire intelectuală sau duhovnicească*, cu toate că cel care vede nu-și dă seama atunci, nici nu poate cerceta natura acelui instrument cu care vede, Duhul fiind cu neputință de cercetat: *zic printr-un simț din pricina clarității, limpezimii adevărului și caracterului nefantastic al percepției, și adăugăm și intelectual deoarece sunt mai presus de simțirea naturală și mintea le primește întâi deși e supra-intelectuală*³⁷².

În nenumărate rânduri, Sfântul Grigorie Palama va preciza că această lumină necreată, veșnică și îndumnezeitoare este harul, care departe de a fi o acțiune sau un efect produs de Dumnezeu în suflet, este însuși Dumnezeu care intră în unire cu omul:³⁷³ *Dar numai harul înfăptuiește în chip tainic acesta unire negrăită. Căci prin el Dumnezeu însuși pătrunde întreg, în cei vrednici întregi și sfinții pătrund întregi în Dumnezeu întreg, luând în ei înșiși pe Dumnezeu întreg și dobândind numai pe Dumnezeu*³⁷⁴. Această reciprocă sălășluire sau inhabitare (a sfântului în lumină și a luminii lui Hristos care intră

³⁶⁹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 114, în *Filocalia* ..., vol. VII, p. 338.

³⁷⁰ Sf. Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 415.

³⁷¹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 10, în *Filocalia*..., vol. VII, p. 415.

³⁷² D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*..., pp. 198-199.

³⁷³ V. Lossky, *op. cit.*, p. 51.

³⁷⁴ Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic*..., p. 416.

în unire cu acesta) este descrisă de Sfântul Grigorie astfel: *Uneori te ridică din trup sau te ia fără trup, ca să te înalțe la culmi negrăite; alteori prefăce și trupul adaptându-l ei și-i comunică și lui din propria ei strălucire, cum a fost văzut odată Marele Arsenie în timpul liniștirii sau Ștefan când era bătut cu pietre (Fapte 6, 15), sau Moise când a coborât de pe munte (Ieșire 34, 29). Îndumnezeind deci trupul, e văzută, o, minune! Și de ochii trupești. Uneori iarăși vorbește limpede celui ce o vede prin cuvinte așa zicând negrăite, cum a vorbit dumnezeiescul Pavel (II Corinteni 12, 4). «Căci Cel ce este după ființa Sa din veac și până în veac, tuturor nevăzut și de toți necuprins, se coboară din înălțimea Sa ca să poată încăpea întrucâtva în firea noastră». Atunci cel ce se învrednicește de acea lumină, adunându-se în sine, întoarce mereu în minte aceeași numire pe care au dat-o iudeii pâinii coborâte de sus, zicându-i mană (Ieșire 16, 14). Ce e aceasta? E numele pe care-l dau ei luminii aceleia³⁷⁵. Această împreună sălășluire e mai presus de rațiune și înseamnă o relație vie cu Dumnezeu, nu una teoretică. În lumină Îl cunoaștem pe Dumnezeu și ne cunoaștem pe noi înșine. Problema vederii lui Dumnezeu este așezată de opoziția isihasmului pe un plan intelectual, ea fiind pentru ei gnoză, cunoaștere, în timp ce pentru Sfântul Grigorie Palama și pentru tradiția teologiei mistice pe care el o reprezintă, ea este inseparabilă deși constituie un singur aspect al îndumnezeirii.*

Alți oponenți ai Sfântului Grigorie Palama au fost Achindin și Nichifor Gregoras, care deși nu s-au declarat continuatori ai ideilor lui Varlaam, ei de fapt au adoptat poziții asemănătoare și chiar identice. Făcând o evaluare a poziției celor doi, se poate spune: *obiecțiile lui Gregoras față de gruparea palamită la fel ca și cele ale lui Achindin, nu aveau, în cea mai mare parte, vreun merit și erau superficiale din punct de vedere teologic; și mai important este faptul că ele nu au reprezentat un atac împotriva întregii poziții hesychaste. În schimb obiecțiile lui Varlaam au reprezentat un asemenea atac (...) și se refereau la dispute fundamentale asupra metodei teologice, experienței spirituale și a înseși preceptelor doctrinale pe care se întemeia hesychasmul³⁷⁶. Pentru adversarii Sfântului Grigorie Palama, ceea ce nu este Ființă nu e Dumnezeu, ci numai un efect creat. Noțiunea rațională de cauzalitate confundă izvorul și cauza. Problema este gravă în planul îndumnezeirii și al comuniunii cu Dumnezeu. Comuniunea cu Ființa este imposibilă și, pe de altă parte, comuniunea cu o realitate creată (harul creat) nu este câtuși de puțin comuniune cu Dumnezeu Însuși. Palamismul scoate în evidență <<comuniunea energetică>>; Dumnezeu este în întregime prezent în energiile Sale fără să-și părăsească ființa inaccesibilă³⁷⁷. Afirmările sinoadelor din secolul al XIV-lea nu sunt pur și simplu antilatine, ci ele alcătuiesc o sinteză corectă a Tradiției și pe linia*

³⁷⁵ Sf. Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie...*, pp. 276-277.

³⁷⁶ Chrysostomos, *Relațiile dintre Ortodocși și Romano-catolici de la Cruciada a IV-a până la Controversa isihastă*, Editura Vremea, București, 2001, pp. 207-208.

³⁷⁷ Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 77.

patristicii răsăritene (Capadocienii, Macarie, Dionisie, Maxim, Ioan Damaschinul). Spiritualitatea isihastă este confirmată în perfecta sa ortodoxie. Sfântul Grigorie Palama nu intră deloc în *tehnica* isihastă, ci pune accentul pe vederea luminii divine, oferită întregii ființe umane. Vederea, cu termeni de lumină și foc, urcă până în Tabor, la slava lui Hristos schimbat la față. Antropologia și experiența mistică sunt centrate pe inimă, în sensul biblic și macarian. Reluând ceea ce se află în germene la Diadoh al Foticeii, Sfântul Grigorie subliniază că vederea mistică implică și participarea trupului și a sufletului. Sfinții apostoli au văzut lumina necreată cu ochii lor transfigurați³⁷⁸.

Teologia mistică a Sfântului Grigorie Palama, a provocat în Occident diverse polemici care, se pare, nu au încetat. Sfântul Grigorie Palama înțelegea lucrarea, harul și lumina dumnezeiască, ca neidentice cu esența dumnezeiască, pe când teologia catolică nu a înțeles lucrarea, harul și lumina dumnezeiască, ca manifestări libere și variate ale lui Dumnezeu, neidentice cu ființa lui Dumnezeu. Cele mai multe neînțelegeri ale teologiei occidentale față de deosebirea ce o face spiritualitatea ortodoxă răsăriteană între esență și energiile necreate ale ei (lucrări, har, lumină) au provenit din faptul că în Apus nu s-a dezvoltat conceptul de ipostas introdus în definiția de la Calcedon pentru a pune în relief toată semnificația lui ca persoană. În teologia catolică s-a dezvoltat în ultima jumătate de veac tema persoanei, dar mai mult la aplicarea ei la om, iar în cea protestantă, dimpotrivă, s-a dezvoltat tema persoanei chiar cu privire la Dumnezeu, dar s-a părăsit tema ființei lui Dumnezeu, ceea ce a avut iarăși nefaste consecințe.

Învățătura Sfântului Grigorie Palama, aprobată de sinoadele constantinopolitane din iunie și august 1341, a fost solemn confirmată de Sinodul de la Vlacherne din iulie 1351, care l-a condamnat pe ultimul adversar al Sfântului Grigorie Palama, filosoful Nichifor Gregoras. *Tomul sinodal*, publicat de acest sinod, constituie manifestul oficial prin care Biserica Ortodoxă a aprobat doctrina Sfântului Grigorie Palama. Hotărârile sinodului au fost întărite, în decursul secolului al XIV-lea, de alte sinoade locale. Conținutul lor a fost reprodus în *Synodicon-ul Ortodoxiei*, culegerea dogmatică proclamată liturgic în duminica *Triumfului Ortodoxiei* și reluat de cărțile liturgice³⁷⁹.

Cea de-a doua Duminică a Postului Mare prăznuiește amintirea acestui sfânt și a învățăturii sale.

Experierea luminii dumnezeiești în viața viitoare

Experierea luminii dumnezeiești în viața aceasta este o pregustare a bunătaților cerești din Împărăția luminii și a iubirii lui Dumnezeu. Sfinții, ca unii ce s-au făcut asemănători cu Dumnezeu, gustă încă din această viață

³⁷⁸ *Ibidem*, pp. 75-76.

³⁷⁹ John Meyendorf, *Sfântul Grigorie Palamas și mistica ortodoxă...*, p. 82.

anticipat nesfârșitele bucurii ale vieții veșnice. Harul Duhului Sfânt este prezent în sfinți nu numai în timpul vieții, ci și după moarte: *când sufletul - cu aureola lui nemuritoare - se va despărți de trup, atunci harul Sfântului Duh își va arăta puterea sfințitoare și în trupul unui asemenea suflet. De aceea oasele goale și moaștele întregi ale sfinților izvorăsc tămăduiri și vindecă tot felul de boli. Sufletul sfânt, despărțindu-se de trup odată cu moartea lui, rămâne cu harul fără trup și se îndumnezeiește singur potrivit cu harul. Iar trupul celui plăcut lui Dumnezeu rămâne fără suflet, numai cu dumnezeirea, și harul arată pentru oameni puterea dumnezeiască în minuni, nu prin suflet, ci nemijlocit prin sfântul lui trup*³⁸⁰. Aceste cuvinte ne amintesc și de mărturia Sfântului Chiril al Ierusalimului care spune: (...) *Elisei a înviat doi oameni, pe unul pe când trăia (IV Regi IV, 20-35), iar pe altul după moartea lui (IV Regi XIII, 21). Pe când era viu a săvârșit învierea prin sufletul său. Dar ca să se arate că trebuie să fie cinstite sufletele dreptilor și ca să se creadă că există o putere în trupurile acestora, mortul, aruncat în mormântul lui Elisei, a înviat când s-a atins de trupul mort al profetului. Trupul mort al profetului a săvârșit ceea ce săvârșise și sufletul lui. Trupul cel mort, care zăcea în mormânt, a dat viață mortului și, deși a dat viață, a rămas totuși mort. Pentru ce? Pentru ca nu cumva să i se atribuie sufletului minunea, dacă ar fi înviat Elisei. Acest fapt dovedește că în trupul sfinților, chiar dacă în el nu mai este sufletul, se află o putere datorită faptului că sufletul lor drept a locuit atâția ani în trup și trupul a fost vreme îndelungată slujitor al sufletului*³⁸¹.

Fiecare credincios renăscut la o viață nouă are posibilitatea, prin colaborare cu harul să ajungă încă din viața aceasta, prin rugăciune, despătimire și lucrarea virtuților, la vederea luminii dumnezeiești. Sfinții Părinți susțin că îndumnezeirea prin har poate fi atinsă încă din viața aceasta, dar vederea luminii dumnezeiești va fi desăvârșită în viața viitoare. În veacul viitor înaintăm la nesfârșit în taină și vom înțelege treptat ceea ce încă nu înțelegem, căci acum cunoaștem foarte puține lucruri. Lumina dumnezeiască este infinită, iar ființele umane nu o pot vedea în întregime. Dumnezeu se revelează în energiile divine, dar nu este exhaustiv în acestea, în care omul poate înainta veșnic. *Cred că vom înainta la nesfârșit în această îndumnezeire, și am luat ca model pe Iisus Hristos de pe Tabor, și pe Moise, și pe Ilie, plini de lumină, dar nu știu dacă în lumină te poți opri vreodată, dacă în cunoaștere te poți opri vreodată, dacă în iubire te poți opri vreodată. Însă pe de altă parte cred că nici Universul nu va fi anulat, într-un fel vom vedea și prin Univers pe Dumnezeu. De aceea, în pictura Bisericească sunt date amănunte concrete despre iad, dar foarte puține despre rai*³⁸². La vederea deplină a Domnului Hristos în lumină, vor ajunge cei ce cred

³⁸⁰ Sf. Simeon Noul Teolog, *Țelul vieții creștine...*, p. 45-46.

³⁸¹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza XVIII*, 16, P.G., XXXIII, 1036B-1037A.

³⁸² Pr. Stăniloae în *7 dimineți cu Părintele Stăniloae...*, pp. 132-133.

în El, în viața eternă. Acolo *dreptii ca luminătorii vor străluci*³⁸³. În aceasta va consta fericirea lor nesfârșită. Atunci nu indivizi izolați, ci *neamurile vor umbla în lumină* (Apoc., 21, 24). Lumina va fi cu atât mai mare, cu cât va izvorî din toți, descoperindu-se în această lumină comorile potențiale aflătoare în toți. Căci *totul se face arătat la lumină* (Efes., 5, 13). Lumina care îi va lumina pe toți și în care toți se vor lumina ca persoane, va fi Hristos. Va fi o lumină care va copleși toate luminile fizice. *Ei nu vor avea trebuință nici de lampă, nici de lumina soarelui, că Domnul Dumnezeu îi luminează pe ei. Și nopți nu va mai fi acolo* (Apoc., 22, 5). Cei ce vor fi în fața luminoasă a lui Hristos, *vor străluci și ei mai vârtos decât razele soarelui*³⁸⁴. În acest sens și binecredinciosul voievod muntean - Neagoe Basarab - spune: *Și aceasta să știți, o iubitori de Hristos creștini, că eu (...) n-am putut afla raiu mai bun și mai dulce decât în fața Domnului nostru Iisus Hristos. Că Acela, fraților și feții mei, este raiul și acela este Domn, este veselia și bucuria tuturor bucuriilor (...) Deci unde va căuta omul altă milă sau își va îndulci cugetul cu alt raiu și va afla altă bucurie, fără numai în luminata față a lui Dumnezeu? Că nu este omului altă milă mai mare decât să moștenească fața lui Dumnezeu. De aceea frații mei și feții mei, păziți-vă să nu cumva să vă lipsiți de această față bună și dulce a Acestuia, că de vă veți despărți de ea și veți rămânea săraci de fața cea bună a Dumnezeului celui viu, de câtă jale și muncă și foc cumplit veți avea parte?*³⁸⁵ Lumina împărăției pe care o văd sfinții este o lumină personală. Moștenirea și Împărăția noastră este Hristos. *Lumina subzistentă pe care o văd sfinții în chip duhovnicesc e subzistentă în ipostas, cum ei înșiși mărturisesc, ca una ce există și nu e numai ceva simbolic, cum sunt fantomele plăsmuite potrivit împrejurărilor ce se nimeresc. Ei știu din experiență că este o luminare și un har nematerial și dumnezeiesc, o lumină văzută în chip nevăzut și înțeleasă în chip necunoscut*³⁸⁶. Întreaga abordarea a Sfântului Grigorie Palama despre lumină va rămâne una eshatologică, pentru că el nu o va vedea doar ca pe lumina de pe Tabor, deși taina Schimbării la față a Domnului va ocupa un loc central în gândirea lui, ci ca pe o taină a celei de-a opta zi, a Parusiei, fiind pregustarea vieții veșnice încă din viața pământească. Concepția sa este centrată pe conceptul de participare reală la Dumnezeu care implică o realizare prezentă a eshatonului³⁸⁷.

Lumina dumnezeiască luminează oștirile îngerești. Ele o privesc (o contemplă) cu nesfârșită bucurie. Acea lumină văzută pe muntele Taborului este lumina de care sfinții vor avea parte în împărăția cerurilor. *Acum o privim prin simțuri și prin simboluri împărțite; atunci însă, ajungând mai presus de acestea,*

³⁸³ Din slujba înmormântării.

³⁸⁴ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificația luminii dumnezeiești* ..., p. 444.

³⁸⁵ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisii și Dan Zamfirescu, București, 1970, pp. 246-247.

³⁸⁶ Sf. Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie*..., p. 276.

³⁸⁷ Jean-François Colosimo, Grégoire Palamas, art. în *Dictionnaire critique de Théologie*, PUF, Paris, 1998, pp. 508-510.

*vom privi lumina veșnică în chip nemijlocit, nefiind la mijloc nici o perdea*³⁸⁸. Această lumină nefiind nici materială, nici spirituală, ci divină și necreată, se comunică omului întreg, făcându-l viu în comuniune cu Sfânta Treime. Această comuniune cu Dumnezeu, în care cei dreapți vor fi în cele din urmă transfigurați de lumină și vor deveni ei înșiși strălucitori ca soarele, este cea care constituie fericirea veacului ce va să vină - starea de îndumnezeire a făpturilor, când Dumnezeu va fi totul în toate, nu în ființa Sa, ci prin energia Sa, adică prin har sau lumină necreată³⁸⁹. Tocmai această comuniune cu Sfânta Treime, în care dreapții vor fi transfigurați și vor străluci ca soarele, este cea care constituie frumusețea veacului viitor. Starea îndumnezeită va vedea pe Dumnezeu care va fi totul în toate prin lucrările/energiile Sale. Vederea feței luminoase a lui Dumnezeu va fi vederea lui Hristos transfigurat, a firii Sale umane îndumnezeite care, ca <<un candelabru de cristal>>, va face <<să strălucească splendoarea negrăită a firii una în trei Ipostasuri>>³⁹⁰.

Mulți sfinți au văzut lumina dumnezeiască încă din viața aceasta, învrednicindu-se de ea ca de o arvună a fericirii veșnice. Unora, Domnul Hristos le-a dăruit ca în timpul rugăciunii sau al chinurilor pentru El, trupul lor să răspândească lumină, încât străluceau, fiind învăluiți în lumină. Sfinții ne îndeamnă pe toți să dorim a fi luminați de această lumină dumnezeiască și să ne silim a încălzi în noi dragostea și dorirea slavei și frumuseții dumnezeiești. Numai în felul acesta putem înfrunta întunericul, când Dumnezeu-Lumina este cu noi și în noi.

Cei plecați din lumea aceasta, în nădejdea învierii și a vieții veșnice, văd lumina dumnezeiască. Pe pământ o pot vedea, când voința lui Dumnezeu îngăduie, cei cu inima curată, așa cum a spus Însuși Mântuitorul (Mt., 5, 8).

³⁸⁸ Sf. Grigorie Palama, *op. cit.*, p. 295.

³⁸⁹ Vl. Lossky, *Vederea lui Dumnezeu...*, pp. 140-141.

³⁹⁰ Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 77.

VI. DUMNEZEU ESTE IUBIRE (I IOAN, 4, 8, 16)

A vorbi despre iubire înseamnă a vorbi despre Dumnezeu, iar acest lucru nu are limite, Dumnezeu fiind nemărginit. Majoritatea religiilor valorizează dragostea, compasiunea și empatia. Religia creștină este numită și religia iubirii de oameni, căci, într-adevăr, *multe sunt cele care caracterizează creștinismul, dar mai mult decât toate și mai puternică decât toate este dragostea reciprocă și pacea*³⁹¹. Creștinismul consideră iubirea ca avându-și rădăcinile în natura lui Dumnezeu³⁹². Sfântul Evanghelist Ioan, teologul dragostei dumnezeiești, exprimă plenitudinea ființei și prezenței lui Dumnezeu prin cuvântul iubire: *Dumnezeu este iubire și cine rămâne în iubire, rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne în el* (I In., 4, 16). Dumnezeu este iubire în Sine nu numai în raport cu omul și cu întreaga lume; este iubire prin revărsarea Lui spre lume, dar era iubire și înainte de a fi lumea. Iubirea presupune două sau mai multe persoane care se iubesc. Dumnezeu e Treime de Persoane, care se iubesc, se comunică reciproc și se împărtășesc deopotrivă. Prin Hristos am aflat că Dumnezeu este iubire, că Dumnezeu ne este Tată iubitor, iar noi suntem fii ai Lui. Dumnezeu este iubire, *iubirea e viața însăși a naturii divine*³⁹³, *iubirea ține ființial de Dumnezeu*³⁹⁴, iar potrivit teologului P. Florensky este chiar *ființa lui Dumnezeu, este actul Lui substanțial*³⁹⁵. Dacă dragostea include orice faptă a lui Dumnezeu, orice relație cu Fiul și creaturile Sale, este pentru că ea face parte din natura lui Dumnezeu, această proprietate (dragostea) nefiind distinctă de natura Sa. Dumnezeu, în Însăși Ființa Sa, este dragoste, nu ca și cum ar avea o calitate abstractă, ci fiind vitalitate, putere, bunătate răspândită – se transmite în întregime Fiului³⁹⁶. În alte cuvinte, agape-ul stabilește o asociere de natură și viață între Cel Născut și Tatăl Său Ceresc. Prin experiența agape-ului – dragoste, credinciosul își dă seama ce este Dumnezeu³⁹⁷, iar a-L cunoaște pe Dumnezeu

³⁹¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 31, 1, la Evrei*, P.G., LXIII, col. 213.

³⁹² William R. Clough, *To be loved and to love*, in *Journal of Psychology and Theology*, 2006, Vol. 34, No. 1, p. 29.

³⁹³ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre suflet și înviere*, P.G., XLVI, col. 196 C.

³⁹⁴ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 297.

³⁹⁵ Pavel Florensky apud Pr.Prof. D. Stăniloae, *Sfânta Treime, structura supremei iubiri*, în *Studii Teologice*, Anul XXII (1970), Nr. 5-6, p. 337.

³⁹⁶ C. Spicq, O.P., *Agapè dans le Nouveau Testament – analyse des textes*, III, J. Gabalda & C ie, Éditeurs, Rue Bonaparte, 90, Paris, 1959, pp. 276-277.

³⁹⁷ *Ibidem*, p. 278.

din legătura cu Iisus Hristos, înseamnă să realizezi că El este dragoste³⁹⁸. Și în rugăciunile și slujbele Bisericii Ortodoxe, unul dintre cele mai semnificative nume divine sub care este adorat Dumnezeu este *Iubitorul de oameni*. Ritualul Liturghiei și al Tainelor, al Laudelor și Ierurgiilor, întreg cultul ortodox cuprinde o mulțime de texte prin care se invocă iubirea de oameni a lui Dumnezeu, Iubitorul de oameni. Dumnezeu rămâne într-o transcendență inaccesibilă omului, după ființă, căci nimeni n-a văzut vreodată pe Dumnezeu (Ioan 1, 18; 4, 12). Totuși, El se revelează, se manifestă în raport cu lumea pe care a zidit-o și o susține în ființă, prin energiile Sale³⁹⁹. Harul iubirii de oameni lucrează în toată istoria căderii și cea a mântuirii, căci *ce n-a făcut oare Dumnezeu ca să fie iubit de noi? Ce mijloc n-a întrebuințat? Ce a trecut cu vederea? L-am batjocorit fără ca El să ne nedreptățească cu ceva, ci din contra bine făcându-ne și încărcându-ne cu mii de bunătăți. (...) Să ne gândim de câte ori Îl batjocorim chiar după miile de bunătăți, și cum El încă ne mângâie, de câte ori fugim de Dânsul, și totuși El nu ne trece cu vederea, ci apucă înaintea noastră și ne atrage spre Dânsul. Dacă toate acestea le gândim, vom putea desigur să aprindem în noi acea poftă și acea dragoste către El*⁴⁰⁰. De aceea, în alt loc, același Sfânt Părinte ne îndeamnă în felul următor: *Dumnezeu ne-a dat multe căi de mântuire; să nu le nesocotim*⁴⁰¹. Iubirea lui Dumnezeu față de om constituie rațiunea și condiția procesului soteriologic. În virtutea acestei iubiri, Dumnezeu nu s-a întors cu totul de la zidirea Sa, nici n-a uitat lucrurile mâinilor Sale când omul s-a desprins, prin păcat, din comuniunea originală⁴⁰². Fiul lui Dumnezeu îmbracă prin cheneză chipul de rob (Filip., 2, 6-11), spre o apropiere deplină față de noi, *făcând din păcatele noastre, păcatele Sale, pentru a face din dreptatea Sa dreptatea noastră*⁴⁰³.

În operele lor, Părinții Bisericii au făcut dese referiri la coborârea lui Hristos cea negrăită pentru noi, spre a ne face părtași dumnezeirii Sale. În literatura patristică s-a pus un deosebit accent pe întruparea Fiului lui Dumnezeu, văzându-se în aceasta modalitatea prin care natura omenească poate să participe la slava dumnezeiască.

Dintru început, trebuie precizat că scopul Sfinților Părinți nu este de a alcătui și sistematiza întreaga învățătură dogmatică despre Întrupare, *Taina cea*

³⁹⁸ *Ibidem*, p. 321.

³⁹⁹ Diac. Asistent I. Bria, *Iisus Hristos – Iubitorul de oameni*, în rev. *Ortodoxia*, Anul XVIII (1966), Nr. 1, p. 55.

⁴⁰⁰ Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Romani*, traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1849 de Arhim. Theodosie Athanasie, București, 1906, pp. 70, 72.

⁴⁰¹ Idem, *Omiliile la Faptele Apostolilor*, XXI, 4, P.G., LX, col. 169.

⁴⁰² Diac. Asistent I. Bria, *art. cit.*, p. 59.

⁴⁰³ Fer. Augustin, *Ennarrationes in Psalmos. Ennarratio II in Psalmum XXI*, P.L., XXXVI, col. 171.

mare a creștinătății (I Tim., 3, 16), această taină *cu totul misterioasă a venirii lui Dumnezeu la oameni*⁴⁰⁴, ci ei vorbesc la cererea ucenicilor, dorind să-i învețe și să-i îndemne pe aceștia, pe calea căutării lui Dumnezeu și a trăirii în El, fiindcă El ni s-a revelat nouă atât cât suntem în stare să-L primim, căci dacă Dumnezeu ar fi cu totul ascuns și de nepătruns, noi nu puteam ști nimic despre El. Cu toate acestea, bogăția de mister a Tainei Întropării nu poate fi înțeleasă deplin și nici exprimată în mod corespunzător, căci cele ce țin de întruparea Fiului lui Dumnezeu *covârșesc cu prisosință și mintea și cuvântul și tot auzul și înțelegerea*⁴⁰⁵.

Întroparea Cuvântului, adică coborârea Sa în mijlocul făpturii pe care a zidit-o și asumarea integrală a condiției umane constituie momentul central al istoriei. Întroparea Fiului înseamnă Revelația iubirii treimice: *Dragostea lui Dumnezeu s-a arătat prin faptul că Dumnezeu a trimis în lume pe singurul său Fiu, ca noi să trăim prin El* (I In., 4, 9). Prin Întropare, Hristos ne dezvăluie nouă la maximum valoarea omului în fața Creatorului, pe de o parte, iar pe de altă parte, cât de grav a fost păcatul de a trebuit ca Fiul lui Dumnezeu să Se întrupeze, căci putea trimite un prooroc sau un înger, dar nu ar fi fost îndeajuns. Întroparea deci ne arată în mod concret că *Dumnezeu este iubire* (I In., 4, 16), ne revelează în primul rând iubirea lui Dumnezeu. *El a luat trup ca noi numai din iubire: în afară de aceasta, altă cauză a Întropării nu există*⁴⁰⁶.

Întreagă Sfânta Treime participă la Întroparea Domnului Hristos: *în întreg Fiul, care împlinea taina mântuirii noastre prin Întropare se afla întreg Tatăl după ființă, nu întrupându-Se, ci binevoind să se întrupeze Fiul; și în întreg Fiul, se afla întreg Duhul Sfânt după ființă, nu întrupându-Se, ci conlucrând cu Fiul la întruparea cea negrăită pentru noi*⁴⁰⁷, Sfântul Maxim confirmând și întărind astfel cuvântul Sfântului Pavel, care spune că *Dumnezeu era în Hristos, împăcând lumea cu Sine Însuși*. (II Cor., 5, 19).

Este interesant de remarcat că, Întroparea Fiului, rânduită din veșnicie, ar fi avut loc independent de căderea lui Adam. Astfel, Taina Întropării e privită în scrierile patristice și mai ales la Sfântul Maxim Mărturisitorul ca una care dinainte de veacuri a fost cugetată și rânduită, anume a fost rânduită unirea hotarului (definitului) și a nehotărniciei (indefinitului), a măsurii și a lipsei de măsură, a marginii și a nemărginirii, a Creatorului și a creaturii, a stabilității și a

⁴⁰⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Questiones ad Thalassium*, 66, P.G., XC, col. 621.

⁴⁰⁵ Calist Catafygiotul, *Despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă*, cap. 71, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. VIII, traducere din grecește, introduceri și note de Dumitru Stăniloae, Membru de onoare al Academiei Române, Edit. Humanitas, București, 2002, pp. 449-450.

⁴⁰⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia V la Evrei*, I, P.G., LXIII, col. 47.

⁴⁰⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, răsp. 60, în *Filocalia...*, vol. III, Edit. Humanitas, București, 1999, p. 307.

mișcării, această taină arătându-se în Hristos care S-a arătat, aducând prin ea împlinirea hotărârii de mai înainte a lui Dumnezeu⁴⁰⁸. Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, pornind de la cuvintele Sfântului Maxim, afirmă că nu abia păcatul lui Adam, ci însăși constituția lumii, așa cum a ieșit din gândul și actul creator al lui Dumnezeu, o îndrumă spre Hristos⁴⁰⁹, căderea numai a imprimat Întrupării caracterul de chenoză căci, așa cum spuneam și mai sus citându-l pe Sfântul Maxim, aspirația eternă a creaturii ar fi unirea cu necreatul și acesta ar fi temeiul Întrupării. Aceasta este de fapt și caracteristica iubirii: ea se uită pe sine cu totul, jertfindu-se pentru celălalt, ea este o chenoză voluntară a unei persoane pentru a face să crească cealaltă persoană. Părinții vorbesc despre Întruparea Domnului, ca despre cel mai minunat act care s-a întâmplat și nu păcatul sau diavolul a determinat acest act, care a fost atât unul de restaurare cât și unul de dragoste. Ceea ce uimește cel mai mult este nemărginita dragoste a lui Dumnezeu față de om, căci Dumnezeu L-a dat pe Unul Născut Fiul al Său, pentru mântuirea neamului omenesc. Deci, nu păcatul omului a determinat pe Fiul lui Dumnezeu să Se întrupeze, ci iubirea Lui nemărginită pentru om, căci dacă Întruparea ar fi fost determinată de cădere, ar fi însemnat că Satana a determinat acest act, care este cel mai minunat pentru creație. Întrupându-Se, Fiul lui Dumnezeu ne dezvăluie valoarea omului și a lumii întregi pentru Dumnezeu, arătând care trebuie să fie scopul de căpătâi al omului și al lumii în fața lui Dumnezeu. Prin Întruparea Sa, Domnul a vrut ca omul să cunoască și să înțeleagă cât de mult îl iubește pe el Dumnezeu, căci Fiul lui Dumnezeu din iubire S-a întrupat, ca să fie cât mai aproape de om. Astfel, El poartă în Sine firea omenească, pentru că este om adevărat, adică Dumnezeu-Omul. *Și prin El gura omenească a devenit gura lui Dumnezeu Cuvântul, ochii omenești au devenit ochi ai lui Dumnezeu Cuvântul*⁴¹⁰. Această apropiere deplină a lui Hristos față de noi, și îmbrăcarea prin chenoză a chipului de rob (Filip., 2, 6-11), căci toate s-au făcut prin El și pentru El, implică și răspundere din partea noastră; iubirea Lui pentru noi trebuie să nască iubirea noastră față de El.

Hristos rămâne de-a pururi Veșnicul îndrăgostit:

*mai iubitor decât orice prieten,
mai drept decât orice stăpân,
mai mângâietor decât orice tată,
mai întru noi decât orice mădular al nostru,*

⁴⁰⁸ *Ibidem*, răsp. 60, pp. 304-305.

⁴⁰⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 1, în *Filocalia* ..., vol. III, Edit. Humanitas, București, 1999, p. 305.

⁴¹⁰ Pr. Stăniloae în *7 dimineți cu părințele Stăniloae* – interviuri realizate de Sorin Dumitrescu, Editura Anastasia, București, p. 9.

*mai de trebuință nouă decât chiar inima noastră*⁴¹¹. Datoria noastră constă în a-I răspunde și Lui cu iubirea noastră și a răspunde tuturor oamenilor cu puterea iubirii ce ne-o dă El. În acest sens, Sfântul Simeon Noul Teolog spune: *Dumnezeu pururea voiește să-Și descopere și să ne arate iubirea Sa față de noi, ca și noi, înțelegând și respectând marea Sa bunătate, să voim să-L iubim pe El*⁴¹². De nu ne-ar fi atins cu iubirea Lui până în adâncurile inimii, noi nu L-am fi căutat. Ceea ce ne cere Hristos este să înțelegem cât de mult ne iubește El, căci această înțelegere este începutul iubirii de El și al sălășluirii Lui în noi: *Ai început să-L iubești pe Dumnezeu? Dumnezeu a început să locuiască în tine. Iubește pe Cel care a început să locuiască în tine pentru ca Desăvârșitul tău Locuitor să te desăvârșească și pe tine*⁴¹³. Așadar, noi Îl iubim pentru că am fost iubiți de El mai întâi, și astfel, uniți cu El prin iubire, primim iubire din iubirea Lui față de noi care este infinită. *Noi, cei care ne-am simțit iubiți, sub îndrumarea Sfântului Duh, devenim mai iubitori. Noi, cei care ne-am simțit iertați, sub îndrumarea Sfântului Duh, devenim mai iertători. Noi, cei care ne-am simțit cercetați, sub îndrumarea Sfântului Duh, am devenit mai cinstiți. Noi, cei care ne-am simțit vindecați, sub îndrumarea Sfântului Duh, devenim mai vindecători ai altora*⁴¹⁴. Așa cum *Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru noi, arătând că Dumnezeu nu e departe de om, căci dă atâta valoare omului, încât se face și el om*⁴¹⁵, așa și noi să ne îndumnezeim pentru El, să răspundem cu iubire la iubirea Lui, și să ne dăruim pe noi întregi, ca să-l primim pe El întreg, Hristos dorind să-Și continue Întruparea în fiecare din noi. Referindu-se la răspunsul prompt și pozitiv pe care omul e dator să-l dea Dumnezeului-Iubire, un scriitor creștin din primele secole scrie:

Tu ai dăruit inima Ta, Doamne, credincioșilor Tăi.

Tu ne-ai dăruit nouă prietenia Ta,

nu pentru că aveai nevoie de noi,

ci că noi pururea avem nevoie de Tine ... (oda 4)

A devenit ca mine ca să pot să-l primesc pe El.

Întru asemănarea mea S-a făcut ca să pot să mă îmbrac cu El.

Și nu m-am înfricoșat de El când L-am văzut, căci a fost îndurător cu mine.

Ca firea mea a devenit, ca să-L pot înțelege.

Și fața mea a luat, ca să nu-mi mai întorc fața de la El. (oda 7)⁴¹⁶.

⁴¹¹ Sf. Nicolae Cabasila, cf. Kallistos Ware, *Ortodoxia, calea dreptei credințe*, trad. de E. Chiosa, G. Jacotă și Pr. D. Ailincăi, Edit. Trinitas, Iași, 1993, pp. 12-13.

⁴¹² Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, cuv. 10, în *Filocalia*..., vol. VI, Edit. Humanitas, București, 1997, p. 142.

⁴¹³ Fer. Augustin, *Comentar la I Ioan*, P.L., XXXV, col. 2043.

⁴¹⁴ William R. Clough, *art. cit.*, p. 30.

⁴¹⁵ Pr. Stăniloae în *7 dimineți cu părintele Stăniloae* ..., p. 251.

Întruparea Fiului e un act profund: El ia firea noastră, se face *Frate al nostru în Duhul Sfânt, să devenim și noi frați ai Lui, și fii Unicului Părinte Ceresc*, în același Duh cu El, dar în același timp *aduce cu Sine Treimea și viața – de viață făcătoarei Treimi (...) ne descoperă și ne împărtășește din Sine viața plină de lumină și de iubire a Prea Sfintei Treimi*⁴¹⁷. Conform învățaturii Sfinților Părinți, numai prin coborârea Fiului lui Dumnezeu la noi și prin asumarea de către El a condiției umane, natura omenească putea fi regenerată: *Logosul a coborât la noi pentru că noi nu eram capabili să ne ridicăm la înălțimea Sa*⁴¹⁸. Hristos prin întruparea Sa a îndumnezeit trupul pe care l-a luat, făcându-ne vii pe toți, nu prin trupul stricăcios, ci prin cel îndumnezeit. Dumnezeu a mântuit ceea ce și-a asumat în actul Întrupării. Cât S-a împărtășit Fiul lui Dumnezeu prin întrupare din neputința noastră, atât vom primi din puterea Lui. Semnificativă este relatarea scriitorului filocalic Talasie Libianul, care ne arată că Hristos *ni S-a arătat prin suflet, trup și dumnezeire, ca să izbăvească din moarte și sufletul și trupul ca un Dumnezeu*⁴¹⁹ și El făcându-Se trup, nici ceea ce era n-a prefăcut, nici ceea ce a devenit n-a preschimbat⁴²⁰, având toate câte le are Tatăl, afară de nenaștere, având și toate câte le are Adam cel dintâi, afară de păcat. Hristos *s-a dat morții pentru noi, pentru ca prin moartea Lui să ne readucă pe noi la viață*⁴²¹. Numai prin primirea Vieții ÎNSEȘI, omenirea putea fi readusă la viață. Fericitul Ieronim (†420), *care a petrecut 30 de ani în fața peșterii Betleemului, dimineața înainte de a-și începe lucrul, contemplă și grăiește Domnului: <<Pruncule, pruncușor iubit, cum suferi Tu pe paie și ogrinji (...) Aș vrea să-ți dăruiesc ceva ...>> Și oferea tot ce avea el. Iar Pruncul Iisus îi spune: <<Ieronime, toate ale tale, ale lumii, le am>>. <<Atunci, ce să-ți dau, Doamne?>> Iisus Hristos îi răspunde: <<Ieronime dă-Mi păcatele tale! Eu pentru aceasta am venit: să ridic păcatele lumii și să-i dăruiesc viața, nevinovăția, sfințenia Mea>>*⁴²².

Umanitatea Cuvântului, ipostaziată în El, penetrată de energia Lui, este fundamentul învățaturii despre îndumnezeirea noastră, așa de scumpă Sfinților Părinți⁴²³. Hristos S-a întrupat ca să sfințească natura umană și să-i confere

⁴¹⁶ *** *Odele lui Solomon – rugăciuni creștine din secolele I-II*, traducere și introducere Ioan-Valentin Istrati, Edit. Anastasia, București, 2003, p. 169.

⁴¹⁷ Pr.Prof. C. Galeriu, la Ierom. Ioanichie Bălan, în *Convorbiri duhovnicești*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, pp. 209-210.

⁴¹⁸ Sf. Grigorie de Nyssa, *Comentar la Fericiri*, omilia I, P.G., XLIV, col. 1201C.

⁴¹⁹ Talasie Libianul, *Despre dragoste*, suta a patra, cap. 59, în *Filocalia...*, vol. IV, Edit. Humanitas, p. 37.

⁴²⁰ *Ibidem*, suta a doua, cap. 94, p. 26.

⁴²¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 31, P.G., XLV, col. 80B.

⁴²² Preot Constantin Galeriu, *Tâlcuri la mari praznice de peste an, 22 de modele emiletice*, Editura Anastasia, București, 2001, pp. 25-26.

⁴²³ J. Meyendorff, *Le Christ, dans la Théologie byzantine*, Paris, Les Editions du Cerf, 1969, p. 106.

posibilitatea îndumnezeirii. Sfântul Atanasie a rezumat astfel această dogmă: *Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să devină Dumnezeu*⁴²⁴, dogmă ce constituie, de altfel, sinteza Ortodoxiei. Ideea aceasta o întâlnim în toată literatura patristică. El S-a făcut Fiul al omului, ca să-i facă pe oameni fii ai lui Dumnezeu⁴²⁵. Deci, Hristos S-a împărtășit de ale noastre, ca să ne facă pe noi părtași de ale Sale. Aceasta-i marea iubire a lui Hristos, că ne iubește și nu vrea nimic în schimb pentru aceasta. Cât de minunată este taina iubirii! Ea-l face pe Dumnezeu om și pe om dumnezeu. Domnul Hristos S-a făcut *pârgha rezidirii și nemuririi noastre întru nestricăciune*⁴²⁶ și prin firea omenească asumată ne-a comunicat puterea dumnezeirii Sale. Omul devine atât dumnezeu pe cât

⁴²⁴ Sf. Atanasie cel Mare, *De incarnatione Verbi*, 54, P.G., XXV, col. 192.

⁴²⁵ *Din pricina prea marei sale dragoste, S-a făcut ceea ce suntem noi, pentru ca să ne aducă și pe noi în starea de a fi ceea ce este El.* (Sf. Irineu al Lyonului, *Contra eresurilor*, V, P.G., VII, col. 1120); *Căci aceasta a fost misiunea Fiului lui Dumnezeu ca devenind om, propria formă pe care a asumat-o să o ducă din nou la chipul frumuseții exemplare ca să fie din nou ceea ce a fost la început.* (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre Fericiri*, Cuvântul I, P.G., XLIV, col. 1197 BC); *Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut om, ca și tu să afli de la om, că omul poate ajunge Dumnezeu.* (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni*, cartea I, 8, 4, col. PSB., vol. 4, p. 75); *Întruparea Mântuitorului s-a făcut cu scopul mântuirii lumii, eliberării neamului omenesc și purtării noastre de grijă.* (Asterie al Amasiei, *Cuvânt de laudă la Sfântul Ștefan cel dintâi mucenic*, P.G., XL, col. 340B); *Cuvântul (...) S-a pogorât, S-a întrupat, S-a făcut om, a pățimit toate acestea și multe altele pentru el (om), pentru ca să-l izbăvească de moarte și de stricăciune și să-l facă fiu al lui Dumnezeu și dumnezeu, asemenea Lui.* (Sf. Simeon Noul Teolog, *Tratate teologice și etice*, cuv. VIII); *Care e scopul economiei întrupării lui Dumnezeu – Cuvântul, vestit în toată dumnezeiasca Scriptură și citit de noi, dar nepătruns? Nu e decât acela ca, împărtășindu-se de ale noastre, să ne facă pe noi părtași de ale Sale. Căci Fiul lui Dumnezeu de aceea s-a făcut Fiul al omului, ca să ne facă pe noi, oamenii, fii ai lui Dumnezeu, ridicând după har neamul nostru la ceea ce este El după fire, născându-se de sus în Duhul Sfânt și introducându-ne îndată în Împărăția cerurilor; mai bine zis, dăruindu-se, să o avem pe aceasta înlăuntrul nostru (Luca 17, 21), ca să nu avem numai nădejdea de a intra în ea, ci având-o încă de acum ...* (Sf. Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice și practice*, cap. 88, în *Filocalia...*, vol. VI, p. 84); *El a luat pedepsele trimise asupra omului pentru păcatul neascultării de către hotărârea dumnezeiască: moartea, osteneala, foamea și cele asemenea acestora, făcându-se ceea ce suntem noi, ca noi să ne facem ceea ce este El; <<Cuvântul trup s-a făcut>> (I In., 1, 14), ca trupul să se facă Cuvânt.* (Marcu Ascetul, *Epistola către Nicolae Monahul*, în *Filocalia...*, vol. I, Edit. Humanitas, p. 323); *Prin iubirea Sa mai presus de minte și nesfârșită pentru om, Dumnezeu a devenit cu adevărat și prin natură tocmai ceea ce iubea (adică om - n.L.P.).* (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 5, P.G., XCI, col. 1048 C); *Drept aceea să ne dăm pe noi înșine Domnului în întregime ca să-L primim pe El întreg. Să ne facem dumnezei pentru El. Căci pentru aceasta s-a făcut om, fiind Dumnezeu și stăpân prin fire.* (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cuvânt ascetic*, cap. 43, în *Filocalia...*, vol. II, p. 50); *S-a făcut Fiul lui Dumnezeu om pentru tine, fă-te și tu dumnezeu pentru El.* (Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, răsp. 199, în *Filocalia...*, vol. XI, pp. 231-232); *Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să poată deveni Dumnezeu.* (Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice*, X, 5-9, P.G., XXXVII, col. 465 și Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele Cuvânt Catehetic*, XXV, P.G., XLV, col. 65D).

⁴²⁶ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale...*, cuv. 3, în *Filocalia...*, vol. VI, Edit. Humanitas, p. 19

Dumnezeu s-a făcut om. Prin Întrupare, Fiul lui Dumnezeu a devenit fratele nostru, iar Tatăl Său a devenit Tatăl nostru. Făcând referire la aceasta, Sfântul Simeon Noul Teolog menționează că, prin Întrupare, unirea pe care o are Hristos prin fire cu Tatăl, făgăduiește să o aibă prin har și cu noi, dacă vrem și dacă vom lucra poruncile Lui și precum El este în Tatăl și Tatăl este întru El, așa Fiul lui Dumnezeu este întru noi și noi, dacă voim, vom fi întru Tatăl prin har⁴²⁷.

Fără coborârea Cuvântului în mijlocul lumii create, nici transfigurarea cosmosului nu putea fi realizată. Omul, după cădere, despărțit de Dumnezeu, zdruncinat în ființa sa, nu a mai fost capabil de a se vindeca singur, iar prin căderea sa, el a pus în primejdie și existența cosmosului, desfigurându-se astfel opera lui Dumnezeu, dar întrupându-Se Hristos, va restabili ordinea cosmică și va restaura umanitatea noastră luând-o cu totul întru Sine.

Atunci când se referă la modul necuprins al zămislirii Domnului, Părinții precizează că Hristos S-a făcut semănătorul propriului Său trup, și S-a născut după trup din firea noastră cea desfrânată în chip nepăcătos, din Duhul Sfânt luându-și sufletul ca din sămânță bărbătească, iar trupul formându-l din sângele feciorelnic, nerușinându-Se de noi Domnul Hristos, ci umilindu-Se pe Sine și luând asupra Sa pe omul căzut sub patimile de ocară și sub osânda dumnezeiască, S-a făcut întru toate asemenea nouă afară de păcat. Chiar dacă și îngerii au știut despre *taina cea din veac ascunsă*, căci proorociile despre Hristos s-au făcut prin îngeri, zămislirea Domnului e binevestită de Gavriil și păstorii sunt învățați prin îngeri, totuși, le-a rămas ascuns modul necuprins al zămislirii Domnului, *cum fiind întreg în Tatăl și întreg în toate, și toate umplându-le, era întreg în pântecul Fecioarei*⁴²⁸. La aceasta se referă Biserica când cântă *taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută*, sau taina la care *și îngerii doresc să stea să privească* (1 Pt., 1, 19).

Întruparea a devenit adevăr și certitudine chiar pentru omul simplu, care a intuit că este singurul adevăr mântuitor, singura șansă a omului⁴²⁹. O istorie din cartea *Limonariu* a lui Ioan Moshu, pe la sfârșitul secolului VI d.Hr., este grăitoare în acest sens. Ea relatează că, fiind osândit odată un ucigaș la decapitare, *venea în urma lui un monah, care voia să vadă cum îi taie capul. Pe când mergea pe cale, văzând pe călugăr că vine după el, îi zise: <<N-ai, oare, avva, chilie sau n-ai ce face?>>. <<Negreșit, zise acela, am și chilie și treabă!>>. <<Atunci, îi spuse ucigașul, pentru ce nu stai în chilie să-ți plângi păcatele tale?>>. <<Așa-i frate, zise monahul, nu mă prea îngrijesc de mântuirea sufletului meu. De asta vin, să văd cum ai să mori, ca măcar așa să vin la pocăință>>. <<Mergi, avva, i-a spus ucigașul. Șezi în chilia ta și mulțumește*

⁴²⁷ *Ibidem*, cuv. 6, p. 84.

⁴²⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări și răspunsuri*, răsp. 42, în *Filocalia*..., vol. II, Edit. Humanitas, p. 225.

⁴²⁹ Pr.Prof.Dr. George Remete, *Suferința omului și iubirea lui Dumnezeu*, EIBMBOR, București, 2005, pp. 29-30.

lui Dumnezeu care ne-a mântuit. Odată ce S-a întrupat și a murit Domnul pentru noi, omul nu mai moare de moarte veșnică>>⁴³⁰.

Totuși, această mare Taină a Întrupării rămâne inaccesibilă pentru gândirea omului simplu, ea putând fi descifrată fragmentar și temporar doar de cei cu o bogată experiență duhovnicească. *Taina Întrupării Cuvântului, cuprinde în sine înțelesul tuturor alegerilor și tipurilor din Scriptură și știința tuturor făpturilor văzute și cugetate (...) Cel ce a cunoscut înțelesul tainic al învierii, a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte⁴³¹.* De o mare profunzime teologică sunt și cuvintele Părintelui Stăniloae, care, fiind și un bun cunoscător al firii umane, ne îndeamnă ca, primind puterea de la Hristos, să o folosim pentru a deveni și noi puternici, Hristos oferindu-ne o mare cinste, noi să nu o refuzăm, ca să nu-I facem coborârea, osteneala și jertfa zadarnice, râzând de ele⁴³². Noi trebuie să facem să rodească această maximă apropiere a lui Hristos față de noi, care e privită de Părinții filocalici ca una ce covârșește și mintea și cuvântul și înțelegerea, căci *minune străină se întâmplă în cer și pe pământ, că Dumnezeu este pe pământ și omul în ceruri⁴³³.*

Dumnezeu coboară printre oameni, se face ca unul din ei, suferă și Se jertfește în locul lor. Dacă în celelalte religii omul este cel care se jertfește, iar Dumnezeu Cel ce primește, în creștinism jertfitorul este mai ales Dumnezeu, omul fiind mai ales primitorul. Prin chenoza Sa, Fiul lui Dumnezeu a deschis pentru toți oamenii calea de acces la prezența și slava Sa dumnezeiască. Hristos recapitulează în Sine prin firea umană asumată în ipostasul său dumnezeiesc, întreaga umanitate, și-i face pe toți oamenii părtași ai Tainei Sale.

Fiul lui Dumnezeu, plin de compătimire și de iubire pentru om, își relevă bogăția infinită a iubirii Sale prin întrupare, dar El nu participă, numai într-un oarecare grad la suferința umană, prin condiția umană asumată, ci merge până la capăt, asumându-și toată suferința ființei umane, sacrificându-se pentru aceasta, suportând pentru ea moartea și restaurând-o prin omorârea morții, sfărâmarea iadului și învierea din morți⁴³⁴. Mântuitorul *a biruit puterea iadului, a omorât moartea și l-a învins pe diavol cu propriile sale arme⁴³⁵.* Învierea lui Iisus Hristos este iubirea lui Dumnezeu care asigură biruința ființei umane, este pârga învierii noastre. Aceasta este adevărata iubire, așa cum a înțeles-o și Gabriel Marcel: *A spune cuiva că-l iubești înseamnă a-i spune: <<Tu nu vei muri niciodată!>>⁴³⁶* Referindu-se la noianul de bunătăți arătate de Hristos prin întruparea, jertfa și învierea Sa, Petru Damaschinul spune: *Ce vom da în schimb*

⁴³⁰ Ioan Moshu, *Limonariu*, cap. 71, Editura Episcopiei Alba Iulia, 1991, p. 77.

⁴³¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Centuriile gnostice*, P.G., LXIII, col. 519.

⁴³² Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 292, la răsp. 199, în *Filocalia*..., vol. XI, Edit. Episcopiei Romanului și Hușilor, p. 232.

⁴³³ Talasie Libianul, *op. cit.*, suta întâi, cap. 98, p. 19.

⁴³⁴ Pr.Prof.Dr. George Remete, *op. cit.*, pp. 26, 27.

⁴³⁵ Asterie al Amasiei, *Cuvânt la începutul postului*, P.G., XL, col. 388D.

Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă? Pentru noi Dumnezeu a venit între oameni; pentru firea cea stricată Cuvântul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi. La cei nemulțumitori a venit Făcătorul de bine; la cei robiți, Slobozitorul; la cei ce ședeau în întuneric Soarele dreptății; pe cruce, Cel fără patimă; în iad, Lumina; în moarte, Viața; Învierea pentru cei căzuți. Către El vom striga: Slavă Ție Dumnezeul nostru!⁴³⁷ Prin întruparea, moartea și învierea trupului Său din morți, Logosul a acordat trupului nostru dimensiunea cea nouă a celei de-a doua creații și i-a asigurat nemurirea prin dragostea și jertfa Sa. Astfel, omul a redevenit chipul lui Dumnezeu și a fost repus în situația de a cunoaște pe Dumnezeu și a rămâne pentru totdeauna în comuniune cu El⁴³⁸. În centrul operei de răscumpărare a neamului omenesc stau patimile de bună voie și moartea pe cruce. Iubirea lui Dumnezeu pentru om se revelează mai ales în jertfă, prin aceasta ea făcându-se mai evidentă: *Noi am cunoscut dragostea Lui prin aceea că El și-a dat viața pentru noi* (I In., 3, 16). În suferințele Sale, Iisus n-a vrut de la om altceva decât un singur lucru: să accepte a răspunde cu iubire la iubirea ce i se arată. Prin iubirea Sa, Hristos a vrut salvarea omului. *Crucea este cheia tainei iubirii lui Hristos. Fără Cruce am fi știut ceva despre iubire în general dar n-am fi știut nimic despre iubirea lui Dumnezeu față de noi. Abia prin moartea lui Hristos pe cruce, Dumnezeu își învederează negrăita Lui bunătate (dragoste) față de lume* (Rom., 5, 8)⁴³⁹. În al doilea rând, crucea ne arată că agape este o iubire care, pentru salvarea celuilalt, nu se dă în lături de la nici o suferință. Dumnezeu nu ne putea da o altă dovadă mai mare de iubire, decât moartea lui Iisus Hristos pentru răscumpărarea noastră. Dumnezeu și Domnul L-a dat pentru dragostea Sa pe Însuși Fiul Său la moarte prin cruce. *Că așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât și pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat la moarte pentru ea* (Ioan 3, 16). Nu pentru că n-a putut să ne izbăvească pe noi în alt chip, ci a voit să ne învețe prin aceasta pe noi dragostea cea folositoare. *Și ne-a apropiat pe noi de Sine în moartea Unuia-Născut Fiului Său. **Și dacă ar fi avut ceva mai de preț decât pe Fiul Său, și aceasta ne-ar fi dat-o, ca să se afle în El neamul nostru.** Și pentru dragostea Lui cea mare n-a voit să silească libertatea noastră, deși putea să o facă, ci să ne apropie de Sine, prin dragostea cugetului nostru*⁴⁴⁰. Potrivit Sfântului Nicolae Cabasila, două particularități îl caracterizează pe cel ce iubește și îi asigură biruința: *faptul de a face bine, prin toate mijloacele, obiectului iubirii sale și, la nevoie, de a suferi pentru el dureri*

⁴³⁶ Gabriel Marcel apud Pr.Prof.Dr. George Remete, *op. cit.*, p. 27.

⁴³⁷ Petru Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, în *Filocalia*..., vol. V, p. 86.

⁴³⁸ J. Roldanus, *Le Christ et l'homme dans la théologie d'Atanase d'Alexandrie. Étude de la conjunction de sa conception de l'homme avec sa christologie*, Leiden, E.J., Brill, 1968, p. 350.

⁴³⁹ Dumitru Belu, *Despre iubire*, Editura Omniscop, Craiova, 1997, p. 86.

⁴⁴⁰ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoințe*, cuv. 81, în *Filocalia*..., vol. X, pp. 395-396.

și chinuri teribile. Această a doua mărturie de iubire este mult superioară celei dintâi, ori, Dumnezeu era neputincios să o dea fiind nepătimitor (...) Atunci El născocoște această umilință, caută să se pună în starea de a putea îndura dureri și chinuri pentru a convinge de iubirea Sa pe cei pentru care va suferi atât⁴⁴¹. Prin jertfa Sa, Mântuitorul a transformat moartea din pedeapsă pentru păcat în mijloc de înălțare a umanului la Dumnezeu și de întărire a lui. Moartea devine jertfa prin care omul reîntărit spiritual se reunește cu Dumnezeu și cu semenii săi prin iubire. Moartea suportată de Hristos creează în noi, dacă ne unim cu El, o stare de încetare a alipirii egoiste și pătimăse de cele lumești și de dăruire Tatălui și voinței Lui de a ne iubi unii pe alții. Aceasta ne dă tăria de a birui moartea (Filip., 3, 10)⁴⁴². Când vorbește despre pătimirile lui Hristos pe cruce, Sfântul Ioan Gură de Aur exclamă: *Dacă mă întreabă cineva: ce lucru mare a făcut Hristos? Eu voi lăsa cerul, pământul, marea, învierea multor morți și alte minuni și voi arăta doar crucea, care este mai slăvită decât toate. Crucea este vrerea Tatălui, slava (Fiului) Unuia Născut, desfătarea Sfântului Duh, podoaba îngerilor, siguranța Bisericii, mândria lui Pavel*⁴⁴³. În alt loc, același Sfânt Părinte zice: *Pentru aceasta Îl numesc pe Hristos Împărat, pentru că Îl văd răstignit. A se jertfi pentru cei conduși este fapta unui împărat*⁴⁴⁴. Atunci când face referire la negrăita dragoste a lui Dumnezeu pentru oameni, autorul patristic menționat precizează: *Cum? Nu numai că a dat pe Fiul Său Cel iubit, ci în așa fel, încât să fie crucificat. Admiră bogăția iubirii sale față de om; pe Fiul Său iubit l-a dat pentru cei vrednici de ură*⁴⁴⁵. Mântuitorul Hristos numește moartea Sa jertfă și spune că pentru aceasta a venit, pentru a se jertfi (Mt., 20, 28). El nu ar fi refuzat să se jertfească chiar și numai pentru unul dintre noi, căci ne iubește pe fiecare CEL MAI MULT. *Hristos iubește pe fiecare om cu aceeași dragoste cu care iubește întreaga lume*⁴⁴⁶, pentru că fiecare om este unic în fața lui Dumnezeu și mai valoros decât toate galaxiile la un loc, deoarece numai pe om l-a făcut Dumnezeu după chipul Său, cu posibilitatea de a ajunge la asemănarea cu El și a poseda prin har ceea ce El posedă prin fire; omul este și veriga de legătură dintre lume și Dumnezeu, *căci în firea omenească s-a amestecat o anumită înrudire cu Divinitatea*⁴⁴⁷. Referindu-se la valoarea negrăită cu care

⁴⁴¹ Sf. Nicolae Cabasila, *Viața în Hristos*, IV, A, I; cf. Olivier Clément, *Întrebări asupra omului*, traducere din limba franceză de Iosif Pop și Pr. Ciprian Șpan, Alba Iulia, 1997, p. 49.

⁴⁴² A. Lemmonger, L. Cerfaux, *Théologie du Nouveau Testament*, Paris, 1963, p. 34.

⁴⁴³ Sf. Ioan Hrisostom, *Despre Cruce*, 2, P.G., XLIX, col. 396-397.

⁴⁴⁴ Idem, *Cuvântări la Praznice Împărătești*, col. *Izvoarele ortodoxiei*, nr. 5, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1942, p. 187.

⁴⁴⁵ Idem, *Comentar la Efeseni*, omilia I, 2, P.G., LXII, col. 14.

⁴⁴⁶ Idem, *Omilia II, 8 la Epistola către Galateni*, P.G., LXI, col. 647.

⁴⁴⁷ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele Cuvânt Catehetic*, VI, P.G., XLV, col. 25D.

Dumnezeu ne-a investit pe noi, Părintele Stăniloae remarcă: *Jertfa lui Hristos n-ar fi fost desăvârșită dacă ar fi iubit numai El, dacă n-ar fi arătat nevoia de iubirea noastră. Tocmai în aceasta stă lepădarea de Sine a lui Dumnezeu, în faptul de a fi acceptat să aibă nevoie de noi. În aceasta se manifestă valoarea negrăită și veșnică pe care a pus-o în noi*⁴⁴⁸.

Așadar, Domnul nostru Iisus Hristos s-a răstignit pentru mântuirea noastră, răscumpărarea neamului omenesc din robia păcatului, pentru împăcarea și comuniunea lui iarăși în iubire cu Dumnezeu, prin aducerea Sa ca jertfă Tatălui (I Cor., 15, 3). Prin jertfa Sa, Hristos va întemeia și Noul Legământ, prin sângele jertfei Sale (Mt., 26, 28). *Acolo unde este jertfa, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, acolo este nimicirea păcatelor; acolo este împăcarea cu Stăpânul, acolo este sărbătoare și bucurie*⁴⁴⁹. Scopul suprem al operei de răscumpărare este fericirea umană, finalizată și împlinită prin învierea Sa din morți. Sfântul Ioan Gură de Aur pune în paralelă acțiunile adversative ale celor doi reprezentanți ai omenirii (Adam și Hristos): *Luând chiar semnele aceluia, cu ele a atacat (...) Eva încă era fecioară, căci încă nu cunoscuse bărbat, lemn era pomul și moartea era pedeapsa lui Adam. Dar iată, iarăși Fecioara și lemnul și moartea; însăși simbolurile înfrângerii au ajuns simbolurile biruinței. Căci în locul Evei, Maria; în locul lemnului cunoștinței binelui și răului, lemnul crucii; în locul morții lui Adam, moartea lui Hristos (...) Un lemn l-a trimis în iad, dar un lemn i-a rechemat de acolo pe cei plecați*⁴⁵⁰. Sfântul Grigorie Teologul, în același sens, spune: *Pentru aceasta lemnul Crucii pentru lemnul pomului din paradis (Fac., 2, 17). Pentru aceasta mâinile lui Hristos pentru mâna lui Adam; mâinile cele întinse cu vitejie pe Cruce pentru mâna cea întinsă cu lăcomie spre pom; mâinile cele ținute cu piroane pentru mâna cea slobodă; mâinile cele ce apropie marginile pentru mâna care a fost pricina izgonirii lui Adam (Fac., 3, 24). Pentru aceasta înălțarea pe Cruce a lui Hristos pentru căderea lui Adam; adăparea cu fiere pentru gustarea lui Adam; cununa de spini pentru cununa stăpânirii celei rele; moartea lui Hristos pentru moartea lui Adam; întunericul din vremea răstignirii pentru lumina din paradis; îngroparea lui Hristos, pentru întoarcerea în pământ a lui Adam; învierea lui Hristos pentru învierea lui Adam și a noastră.*

*Toate acestea au fost învățătură dată nouă de Dumnezeu și vindecare a slăbiciunii noastre. Vindecarea aceasta a întors pe Adam cel vechi în raiul din care căzuse și l-a apropiat de pomul vieții, de care ne înstrăinase gustarea cea rea și nehibzuită din pomul cunoștinței*⁴⁵¹. Hristos a biruit răul pentru totdeauna și a făcut să troneze binele, a răscumpărat, a mântuit, a desăvârșit, schimbând

⁴⁴⁸ Părintele Stăniloae la Marc - Antoine Costa de Beurgard, *Mica dogmatică vorbită - dialoguri la Cernica*, traducere de Maria Cornelia Ică Jr., Ediția a II-a, Sibiu, 2000, p. 95.

⁴⁴⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântări la Praznice Împărătești...*, p. 142.

⁴⁵⁰ Idem, *Omilia la Crucea Domnului*, în „Cuvântări la praznice împărătești”, col. *Izvoarele ortodoxiei*, nr. 5, trad. De Pr. D. Fecioru, București, 1942, pp. 56-57.

uneltele și simbolurile înfrângerii cu cele ale biruinței finale și definitive. Astfel, aflăm cum în grădina Edenului a întins Adam mâna în mod egoist spre a gusta din acel pom, iar pe Golgota a întins Hristos mâinile în mod altruist, îmbrățișându-ne pe toți; pentru că a vrut Adam să devină dumnezeu, fără ajutorul lui Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu a luat trup de om ca să repare greșeala celui dintâi; în Eden a scrâșnit acel pom din care rupt Eva fructul, pe Golgota s-au auzit bătăile de piroane în mâinile și picioarele Domnului; prin femeie (Eva) a intrat păcatul în lume, tot prin femeie (Maica Domnului) ne-am mântuit de păcat; acolo (în Eden) vedem mândrie, pe Golgota însă numai smerenie, scuiări, bătăi, piroane etc.; prin păcatul lui Adam a trecut moartea la toți urmașii, dar prin Învierea Sa, Hristos s-a făcut începătura învierii noastre, garanția învierii oferindu-o tuturor. *Cine nu și-ar ieși din sine, adaugă Sfântul Ioan Hrisostom, referindu-se la jertfa lui Hristos pe cruce și învierea Lui, cine n-ar fremăta înaintea nespusei Sale purtări de grijă gândindu-se cum pentru noi, slugile Lui nerecunoscătoare, L-a dat pe Fiul Său Unul-Născut la moarte, și la o moarte blestemată, ocărâtă, moartea unor condamnați?*

A fost spânzurat de un stâlp înalt, a fost scuipat, pălmuit, lovit peste cap, luat în răs, îngropat de milă, iar pe mormântul lui s-au pus peceti; și toate acestea le-a suportat pentru tine și de grija ta, ca să desființeze tirania păcatului, ca să surpe cetățuia diavolului, ca să taie legăturile morții, ca să mi se deschidă porțile cerului, ca să piară blestemul, ca să se desființeze întâia osândă, ca să înveți răbdarea, ca să fi învățat tăria, ca nimic din viața de față să nu te întristeze, nici moartea, nici insulta, nici ocările, nici batjocurile, nici bicele, nici uneltirile vrăjmașilor, nici calomniile, nici atacurile, nici defăimările, nici bănuielile rele, nici orice altceva din unele ca acestea.

Pentru că El Însuși a trecut prin toate acestea, s-a împărțit de toate acestea împreună cu tine și a răbdat cu tărie covârșitoare toate învățându-te și deprinzându-te ca nimic din unele ca acestea să nu te sperie. Dar nu S-a mulțumit numai cu acestea, ci înălțându-Se la ceruri a dăruit harul negrăit al Duhului Sfânt, și pe cei ce aveau să slujească pentru aceasta i-a trimis apostoli. Și văzându-i pe acești vestitori ai vieții pătimind mii de rele, biciuiți, ocărâți, aruncați în mare, chinuiți de foame și de sete, cuprinși în fiecare zi de spaimă, trăind zilnic în primejdii de moarte, a suferit acest lucru pentru tine și de grija ta. Pentru tine, omule, a pregătit și Împărăția, pentru tine a pregătit bunătățile negrăite, acel sfârșit în ceruri, sălașurile cele diferite și felurite, fericirea pe care nici un cuvânt n-o poate tâlcui⁴⁵².

⁴⁵¹ Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre preoție*, XXV, în vol. „Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Efrem Sirul, DESPRE PREOȚIE”, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1998, pp. 187-188.

⁴⁵² Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrisori din exil*, Către cei ce se scandalizează de fărădelegile și persecuțiile comise și despre Pronia lui Dumnezeu, VIII, 6-9, trad. de Ioan I Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2003, pp. 287-288.

Prin Învierea Sa din morți ni s-a dat posibilitatea de a ne împărtăși de viața veșnică prin mila lui Dumnezeu. Sfinții Părinți nu vorbesc de moartea lui Hristos, fără să o pună în legătură imediată cu Învierea Domnului. Sfântul Ioan Damaschin subliniază faptul că, deși momente distincte și distanțate, moartea și învierea Mântuitorului constituie totuși o unitate. Cu toate că este mort cu trupul, este în același timp dătător de viață și izvor de nestricăciune, ca unul care biruiește legile firii stricăcioase⁴⁵³. Prin învierea Sa, Mântuitorul *a înnoit și îndumnezeit firea umană întărită și restaurată prin jertfa pe cruce. Moartea pe cruce este strâns legată de Înviere ca și de Întrupare și se desăvârșesc în înviere*⁴⁵⁴.

Hristos Și-a arătat iubirea Sa pentru noi nu numai prin pătimirile și moartea pe cruce, dar și prin Înviere, Înălțarea la cer, trimiterea Duhului Sfânt și prin pronia Sa care este evidentă din priverile tuturor celor pe care le vedem. După Înălțarea Sa la ceruri, Hristos nu ne lasă singuri, ci se dăruiește întreg pentru fiecare în parte, la fiecare Sfântă Liturghie. La rândul nostru, aducem la sfântul altar ceea ce avem mai prețios - însăși viața noastră, simbolizată în darurile de pâine și vin. Hristos vrea să ne ajute din interiorul nostru. El intră în componența omului prin cea mai intimă și mai deplină unire, pentru o inhabitare reciprocă, a lui Hristos în el și a omului în Hristos. Mântuitorul dorește să fie interior nouă, să fie în noi. În acest sens, în Sfânta Scriptură citim că, după Învierea Sa din morți, pe drum spre Emaus, El se arată celor 2 ucenici – Luca și Cleopa (Lc., 24, 13-32). Ei nu l-au cunoscut, cu toate că Hristos le tâlcuia locurile din Scripturi care vorbeau despre El. Când s-a făcut că pleacă mai departe, cei doi L-au rugat stăruitor să rămână la ei. Stând la masă, a binecuvântat pâinea, a frânt-o (ceea ce la evrei numai stăpânul casei săvârșea acest lucru) și le-a dat lor. Atunci ei L-au cunoscut, dar în acel moment El s-a făcut nevăzut de la ochii lor, ascunzându-se cum numai El știe în pâinea binecuvântată cu care ei au rămas. N-a mai dorit să fie un vizavi, exterior lor, ci interior, devenind astfel Viața vieții lor.

Referindu-se la taina iubirii nesfârșite a lui Dumnezeu, Părintele Stăniloae menționa: *Iubirea lui Dumnezeu țâșnește de pretutindeni, din toate lucrurile și împrejurările, arătându-se în toate felurile*⁴⁵⁵. Dumnezeuul nostru, care este prin excelență iubire, caută prin toate numai folosul omului, îl iubește pe acesta mai mult decât se iubește el însuși pe sine și depășește în daruri gândurile omului. *Ai un Stăpân mai afectuos decât un părinte - spune Sfântul Ioan Gură de Aur - și mai grijuliu decât o mamă, mai îndrăgostit decât un mire și o mireasă, care socotește că odihna Lui e mântuirea ta și se bucură mai mult decât tine de izbăvirea de primejdii și de moarte (...) și care arată orice fel de iubire: cea*

⁴⁵³ Sf. Ioan Damaschin, *Canonul Învierii*, oda VII, 1, P.G., XCVI, col. 841C.

⁴⁵⁴ Drd. Sava Gheorghe, *Moartea și Învierea lui Hristos, temeiuri ale drepte credințe*, în *Ortodoxia*, Anul XV (1988), Nr. 2, p. 110.

⁴⁵⁵ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 597, în *Filocalia*..., vol. VIII, p. 276.

care o are un părinte pentru copii, o mamă pentru rodul pântecului ei, agricultorul pentru via sa, constructorul pentru meșteșugul său, mirele pentru mireasă, tânărul pentru o tânără, o iubire care vrea să îndepărteze de la tine cele rele tot atât pe cât e de departe răsăritul de apus, pe cât e mai înalt cerul față de pământ – căci am arătat și aceasta –, sau mai bine zis nu numai atât, cu mult mai mult, cum am arătat punând în mișcare cuvântul despre acestea și îndemnându-te să nu te oprești la imagini, ci să le depășești prin raționamente. Căci pronia lui Dumnezeu e de netâlcuit, purtarea Lui de grijă e necuprinsă, bunătatea Lui e negrăită, iar iubirea Lui de oameni cu neputință de aduimecat⁴⁵⁶. Hristos, prietenul păcătoșilor (Mt., 11, 19) iubește, iartă pe acel pe care l-a ales și l-a rânduit coroană a creației și rege al ei, făcând sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căiește⁴⁵⁷. Mulțimea păcatelor și fărădelegilor omului nu întrece dragostea lui Dumnezeu pentru acesta, ci El are îndelungă răbdare și așteaptă mult pocăința fiecăruia dintre oameni, însă această certitudine nu trebuie să-l îndemne pe credincios la augmentarea păcătoșeniei, ci să-i stimuleze curajul pocăinței. Chiar după ce noi, oamenii cădem în nenumărate greșeli și fărădelegi, ofensându-L și jignindu-L, Dumnezeu ne cheamă, ne așteaptă îndemnându-ne să venim spre El, ne cheamă așa de mult și cu o așa stăruință, de parcă nu noi i-am fi greșit, ci de parcă El ne-ar fi greșit nouă. În acest sens, Sfântul Grigorie Dialogul spune: *Dar Dumnezeu vorbește și înapoia spatelui, căci îl cheamă să se întoarcă la El și după săvârșirea păcatului. El recheamă pe acela care s-a îndepărtat de El. Nu ține seama de păcatele săvârșite. Aceluia care se reîntoarce, îi deschide inima Sa plină de milostivire (...) Dacă nu ne temem de dreptatea Lui, ar trebui, cel puțin, să ne rușinăm că nu am răspuns chemării milostivirii*⁴⁵⁸. Oricât de mult bine ar săvârși și oricâte virtuți ar împlini omul în viața aceasta, ele nu se ridică la înălțimea cinstirilor și a iubirii lui Dumnezeu revărsate din belșug spre el: *Chiar de am muri de nenumărate ori pentru Dumnezeu, chiar dacă am săvârși toată virtutea, totuși, aceste fapte ale noastre nu sunt nici pe departe la înălțimea cinstirilor cu care ne-a cinstit pe noi Dumnezeu. Gândește-te la cele ce-ți spun: Dumnezeu n-are nevoie de nimic de la noi ci Își este de-ajuns; ne-a adus din neființă la ființă, ne-a dat suflet, cum nu are nimeni pe pământ, a sădit raiul, a întins cerul (...) și dac-ai încerca să vorbești despre toate bunurile și frumusețile date de Dumnezeu omului, ar trebui să povestești nespus de mult, fără însă a ajunge vreodată să le spui pe toate.*⁴⁵⁹ În duh filocalic, Sfinții Varsanufie și Ioan

⁴⁵⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, pp. 288-289.

⁴⁵⁷ Sf. Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete*, cap. 71, în *Filocalia...*, vol. V, p. 312.

⁴⁵⁸ Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea regulei pastorale*, Traducere, prefată și note de Preot profesor Alexandru Moisiu, EIBMBOR, București, 1996, p. 119.

⁴⁵⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre căință*, în vol. *Despre mărginita putere a diavolului*, traducere Pr.Prof.Dr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2002, pp. 102, 103, 104.

observă: *Dacă ai cunoaște cum trebuie darul lui Dumnezeu chiar dacă toți perii capului tău ți-ar fi tot atâtea guri, n-ai putea să-L preamărești pe El, sau să-I mulțumești după vrednicie. Dar cred că tu îți dai seama de aceasta*⁴⁶⁰.

Parcurgând literatura patristică putem conchide că viața spirituală nu este o viață de legi, porunci și dispoziții, ci o viață de împărtășire de iubire, de Dumnezeu. Fiecărui creștin ce răspunde prompt iubirii Lui, Hristos îi modelează chipul după chipul Său, căci aceasta este lucrarea iubirii, de a preface pe cel ce iubește în chipul celui iubit. Astfel, *dacă iubești pe Dumnezeu, dumnezeu vei fi; dacă-l iubești pe diavolul, diavol vei fi; iar de iubești trupul, trup vei fi. Înseamnă deci că lucrul cel dintâi al dumnezeieștii iubiri este a uni pe cel ce iubește cu cel iubit*⁴⁶¹. Iubirea produce în inima celui ce o îmbrățișează un adevărat reviriment și festin spiritual. Referindu-se la iubire ca putere de a schimba inimi și de a converti cugete la Dumnezeu-Iubire, Sfântul Ioan Gură de Aur remarcă: *Iubirea este un mare învățător și poate să-i întoarcă pe oameni de la răătăcire, să le schimbe felul de viață, să-i îndrume spre filozofie. Ea poate să facă din pietre oameni*⁴⁶². Aceeași idee o găsim și Fericitul Augustin care afirmă: *Nimic nu-i atât de dur și de inflexibil care să nu fie biruit de focul iubirii*⁴⁶³. Când inima i se deschide Dumnezeului-Iubire, și-L primește pe Acesta să troneze în ea, nimic nu o mai bucură și o împlinește pe deplin, bucuria aceasta a prezenței lui Dumnezeu întrecând orice altă bucurie sau plăcere omenească, căci, așa cum spunea Fericitul Augustin, *iubirea lui Dumnezeu e un hoț, care, spre norocul tău, te jefuiește și te fură de toate, ca să nu mai ai altceva sau pe altcineva decât pe Dumnezeu*⁴⁶⁴. Cel ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, *nu va mai iubi, nu se va mai îngriji de bani, de averi, nici de părinți, nici de slava vieții, nici de prieteni, nici de frați și, peste tot, de nimic pământesc*⁴⁶⁵, în sensul că, în viața lui, acestea nu primează iubirii.

Pe Dumnezeu Îl iubim pentru că este iubire, ni S-a revelat ca iubire absolută, pe om îl iubim pentru că Dumnezeu l-a iubit și l-a prețuit mai întâi și suntem datori să iubim creația lui Dumnezeu pentru că este opera Lui, frumoasă, armonioasă și vrednică de a fi iubită. Iubind toți pe Dumnezeu, toți pot să devină una, căci iubirea este cea care călăuzește lucrurile și le unește. În duh filocalic, Ava Dorotei menționează că *lumea este ca un cerc și în mijlocul acestuia se află Dumnezeu, iar liniile care pornesc de la margine către centru sunt drumurile, adică cetățile oamenilor (...) iată deci care este natura iubirii (...) cu cât ne*

⁴⁶⁰ Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, răsp. 113, în *Filocalia...*, vol. XI, p. 150.

⁴⁶¹ Fer. Augustin apud Nicolae Moldoveanu, *Dicționar de înțelepciune patristică. Comori dezgropate*, Edit. Casa Școalelor, București, 1997, p. 183

⁴⁶² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 33, 6 la I Corinteni*, P.G., LXI, col. 284.

⁴⁶³ Fer. Augustin, *De moribus Ecclesiae*, II, XXII, 41, P.L., XXXII, col. 1329.

⁴⁶⁴ Fer. Augustin apud Nicolae Moldoveanu, *op. cit.*, p. 164.

⁴⁶⁵ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, P.G., LXXXVIII, col. 652.

*apropiem de Dumnezeu în iubire față de El, cu atât ne unim întreolaltă prin iubirea lui Dumnezeu*⁴⁶⁶.

Iubirea, din punct de vedere creștin, are ceva *din imago Dei* inscripționată în viața noastră și în elementele constitutive ale universului. Omul, prin însăși firea lui, simte nevoia de a intra în legătură directă cu Dumnezeu Cel personal, prin continua transcendere spre Absolut, căci i s-a sădit în suflet puterea de a iubi. Persoana umană este mânătită lăuntric spre deschiderea prin iubire, pentru că ea are ca fundament care a creat-o și o susține cu această tendință, comuniunea treimică de Persoane, ca veșnică și supremă deschidere reciprocă în lumina iubirii. Dumnezeu vrea să I se răspundă îndată chemării la iubirea oceanică din care El dorește să dea valuri întregi, însă face aceasta doar în funcție de dorința și setea fiecăruia. El e îndrăgostit de oricare dintre noi, ne dă orice, cu o singură condiție: să ne îndreptăm spre El ca să putem primi. Omul este invitat să răspundă lui Dumnezeu cu iubirea lui și să răspundă tuturor oamenilor cu puterea iubirii smerite și jertfelnice ce o dobândește din comuniunea strânsă cu El. Toate *zâmbetele de lumină și iubire ce și le dăruiesc oamenii și prin care își exprimă viața de bucurie și de sărbătoare se hrănesc din zâmbetul luminos mai presus de înțelegere și invizibil, dar simțit, de care se bucură în supremă fericire Persoanele treimice*⁴⁶⁷. Niciodată Dumnezeu nu lasă despărțit de El și lipsit de El nimic din cele create, afară de cazul când unele ființe omenești nu vor să-I facă loc în ele. Creatorul nu dă porunci despotice, ci lansează apeluri iubitoare. *Iubește și fă ce vrei*⁴⁶⁸, spune Fericitul Augustin, căci dacă cineva iubește pe Dumnezeu și pe semenii săi nu mai poate greși. Dumnezeu nu pune interdicții, nu ne silește să alegem binele, ci ne recomandă norme dătătoare de viață. *Nu ne silește Dumnezeu, Cel prisositor de bun (la bine), ca nu cumva siliți fiind și neascultând, mai mare osândă să avem*⁴⁶⁹. El nu violentează libertatea persoanelor care *pot alege între a trăi în afara lui Dumnezeu sau în comuniune cu El*⁴⁷⁰. Tot în acest sens, Părintele Stăniloae ne învață că *e o cheneză a lui Dumnezeu și în faptul că se reține de a forța o pătrundere cu iubirea și cu cunoașterea în cei ce se închid Lui, mai bine-zis că i-a creat așa, ca să nu le poată smulge cu sila iubirea lor referitoare la Sine*⁴⁷¹. Astfel, iubirea Lui rămâne tot timpul în stare de jertfă. Dar omul nu-și poate odihni sufletul până nu simte iubirea lui Hristos în el și până nu răspunde cu iubire iubirii Lui, căci sufletul uman are o nesfârșită sete de iubire, iar această

⁴⁶⁶ Ava Dorotei, *Învățătura* 6, 9, P.G., LXXXVIII, col. 1698 B.

⁴⁶⁷ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Semnificația luminii dumnezeiești în spiritualitatea și cultul Bisericii Ortodoxe*, în rev. *Ortodoxia*, Anul XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 441.

⁴⁶⁸ Fer. Augustin, *In Epist. Ioan.*, VII, 8, P.L., XXXV, col. 2033.

⁴⁶⁹ Petru Damaschin, *Învățături duhovnicești*, în *Filocalia*..., vol. V, p. 38.

⁴⁷⁰ Nikolai Berdiaev, *Esprit et liberté. Essai de philosophie chrétienne*, Paris, 1933, p. 340.

⁴⁷¹ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Dumnezeu este lumină*, în rev. *Ortodoxia*, Anul XXVI (1974), Nr. 1, p. 76.

sete nu și-o poate potoli decât prin înălțarea către Hristos, Care o satură, umplându-o și mai mult de dorul după iubirea Lui. De aceea a fost trimis Duhul Sfânt în lume, pentru a ne dăruia apa înnoirii duhovnicești, pentru ca noi, *adăpându-ne prin Duhul*, (să primim și să) *iubim pe Hristos*⁴⁷², iar prin Hristos, pe Tatăl. Parafrazându-l pe Sfântul Nicolae Cabasila, putem spune că, dacă ochiul a fost creat pentru a căuta lumina și a se satura de ea, iar urechea pentru sunete și toate celelalte după rostul lor, atunci dorința sufletului se împlinește numai când găsește pe Dumnezeu, căci așa este *sortit* sufletului să nu-și afle liniștea decât în Hristos, deoarece El singur este și Binele și Adevărul și tot ceea ce-l poate bucura pe om⁴⁷³. Când se referă la dorul după Dumnezeu și viața veșnică, sădite în sufletul omului, Sfântul Grigorie Teologul afirmă: *În calitate de pământ, sunt legat de viața pământească; însă eu fiind și o părticică dumnezeiască, port în mine dorința vieții veșnice*⁴⁷⁴. Bunii creștini nu-L iubesc pe Dumnezeu pentru frumusețea Raiului, nici pentru frica Iadului, ci Îl iubesc pentru bunătatea Lui, pentru dragostea Lui nemărginită arătată lor și întregii creații, iar El nu-i va lipsi pe ei de moștenirea veșnică, căci pe El îl vor moșteni.

Evangelia descoperită prin Iisus Hristos ne așază într-o comuniune cu Dumnezeu ca ființă și prezență personală plină de iubire. Forța Noului Legământ este iubirea lui Dumnezeu pe care credinciosul trebuie să-L adore din profunzimea duhului său, cu întreaga sa personalitate: *Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta, cu tot sufletul tău, cu tot cugetul tău și cu toată puterea ta* (Mc., 12, 30)⁴⁷⁵. Iubind pe Dumnezeu din toată ființa lui, omul dobândește folos și arată că se iubește și se prețuiește pe sine: *Iubirea față de tine se vede prin aceea că iubești pe Dumnezeu din toată ființa ta (...) Crezi că folosește Dumnezeu din faptul că-L iubești? (...) Când Îl iubești, tu ești cel ce dobândești folos (...) Dar vei zice: când nu m-am iubit pe mine însumi? Nu te-ai iubit când n-ai iubit pe Dumnezeu Cel care te-a zidit (...) Numai acela se iubește pe sine, acela care iubește pe Dumnezeu. Cu cât mai mult ne iubim pe noi înșine, cu atât Îl iubim mai mult pe Dumnezeu*⁴⁷⁶.

În spiritul Evangheliei lui Hristos, iubirea nu este o doctrină, nici un articol al legii morale și nici chiar o funcție etică, ci este *calea* vieții creștine și condiția vieții pnevmatice. Iubirea evanghelică are nu numai această adâncire spirituală, ci și o extensiune socială: *Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși* (Mc., 12, 31). Ea este puterea divină care reînnoiește unitatea originară în toate aspectele și dimensiunile ei: personală, socială, verticală, orizontală⁴⁷⁷, căci

⁴⁷² Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola I către Serapion*, P.G., XXVI, col. 576.

⁴⁷³ Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, Studiu introductiv și traducere din limba greacă de Pr.Prof.Dr. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1997, p. 87.

⁴⁷⁴ Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice*, VIII, P.G. XXXVII, col. 452AB.

⁴⁷⁵ Diac. Asistent I. Bria, *op. cit.*, p. 55.

⁴⁷⁶ Fer. Augustin, *De morib. Eccl. Cath.*, lib. 1, cap. 2648, P.L. XXXII, col. 1331.

*temelia vieții sociale și rădăcina tuturor bunurilor este iubirea de oameni*⁴⁷⁸. Textele biblice ne amintesc astăzi că, în calitate de creaturi ale lui Dumnezeu, avem menirea de face fapte bune. Cel care este darnic în milă, care nu se comportă pe cât de strict și de aspru am merita (dacă ar fi să ne ghidăm după criteriile dreptății) ne cere în schimb doar dragostea noastră și fapta noastră bună față de cel aflat în nevoie, căci *ce se poate asemăna cu dragostea? Nimic. Ea este rădăcina, izvorul și mama bunătăților, virtute care nu aduce suferință, virtute (...) care aduce multă bucurie celor care o practică cu sinceritate*⁴⁷⁹. Iisus Hristos a arătat că distincția spirituală a creștinului este iubirea aproapelui în numele lui Dumnezeu. Concluzia pe care o trage Sfântul Ioan Gură de Aur cu privire la acest fapt este următoarea: *Dragostea este începutul, rădăcina, izvorul și maica tuturor bunurilor (...) Acesta este chipul ucenicilor Domnului, calitatea deosebită a robilor lui Dumnezeu, semnul de recunoaștere al Apostolilor: <<Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei>> (Ioan 13, 35). În care, spune-mi? Nu în puterea de a învia morții, de a curăța leproșii sau de a alunga demonii (...), ci <<dacă veți avea dragoste unii față de alții>> (Ioan 13, 35)*⁴⁸⁰. În alt loc, același autor patristic menționează: *Știi cât de mare este puterea dragostei? Hristos, lăsând la o parte toate minunile pe care urmau să le facă apostolii, a spus: <<Întru aceasta vor cunoaște oamenii că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții>> (Ioan 13, 35), iar Pavel a spus că dragostea este împlinirea Legii (Rom. 13, 10) și că, dacă lipsește dragostea (I Corinteni 13, 1-2), harismele nu sunt de nici un folos (I Corinteni 12, 8-10)*⁴⁸¹. În scrierile lor, Sfinții Părinți lasă să se întrevadă că dragostea ne face asemenea lui Dumnezeu. Alte fapte bune se văd numai la oameni, de pildă lupta cu poftele, războiul împotriva desfrâului, a mâniei și a diverselor patimi, însă dragostea o avem de comun cu Dumnezeu. Un teolog român - Părintele Profesor Ioan Bria - este de părere că Sfântul Apostol Ioan descrie iubirea creștină ca o *acțiune bipolară care cuprinde deopotrivă pe Dumnezeu și aproapele, iubirea aproapelui fiind un reflex firesc al iubirii lui Dumnezeu*⁴⁸². A fi al lui Hristos, a-I aparține, a trăi în El și prin El, înseamnă să-L iubești pe Dumnezeu și pe aproapele, căci viața Fiului lui Dumnezeu Întropat este dragoste curată de Tatăl și de oameni. *Agape-ul este dragostea lui Hristos în noi; fiecare creștin o primește și o trăiește ca un membru activ al influxului vital al Capului. Fiind putere deplină și mădulare ce contribuie la creșterea trupului, creștinii iubitori*

⁴⁷⁷ Diac. Asistent I. Bria, *art. cit.*, p. 55.

⁴⁷⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilie în cinstea lui Lazăr*, 6, P.G., XLVIII, col. 990.

⁴⁷⁹ Idem, *Scrisoarea 222*, P.G. LII, col. 733-734.

⁴⁸⁰ Idem, *Contra anomeilor despre neputința de a înțelege pe Dumnezeu*, omilia 1, 1, P.G., XLVIII, col. 701-702.

⁴⁸¹ Idem, *Despre preoție*, 2, 6, P.G. XLVIII, col. 637.

⁴⁸² Diac. Asistent I. Bria, *art. cit.*, p. 62.

*construiesc trupul lui Hristos îmbogățindu-i trăirea prin punerea în fapt a dragostei lor*⁴⁸³. Cum dragostea nu cere altă recompensă decât un răspuns de dragoste, așa Dumnezeu nu cere pentru dragostea Sa decât pe a noastră, să nu iubim doar cu vorba, ci mai ales să transpunem iubirea în faptă. Făcând referire la iubirea omului față de Dumnezeu ca răspuns al dragostei Lui arătată acestuia, Sfântul Apostol Pavel spune: *Viața mea de acum, în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu, Care m-a iubit și S-a dat pe Sine Însuși pentru mine* (Gal., 2, 20). Credința înseamnă aici în mod esențial, răspunsul la dragostea care ni s-a dat. Răspuns care vine târziu, căci lucrarea lui Dumnezeu în Hristos, lucrare de a ne curăți păcatele, s-a împlinit întâi, adică înaintea oricărui răspuns posibil, înaintea oricărei previziuni de răspuns, într-o dăruire deplină, ceea ce dovedește dragostea pură și nelimitată. Iubirea Lui de oameni nu are justificare în vrednicia acestora, nici nu vine ca răspuns la iubirea oamenilor față de Dumnezeu, căci Dumnezeu și-a arătat dragostea Lui față de noi oamenii *prin aceea că, pentru noi, Hristos a murit când noi eram încă păcătoși (...) Fiind vrăjmași, ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său* (Rom., 5, 8-10). Însă, *cum poate fi un vrăjmaș împăcat cât timp este încă vrăjmaș? În Domnul este posibil și Sfântul Apostol Pavel concluzionează din această taină nepătrunsă că după această dovadă prin moartea lui Hristos care ne face împăcați și prieteni, vom avea în mod sigur, cu atât mai mult, pacea cu Dumnezeu prin viața lui Hristos* (Rom., 5, 9-10)⁴⁸⁴.

Întâlnind dragostea lui Dumnezeu în Hristos, omul nu se confruntă doar cu ceea ce este dragostea adevărată; se confruntă cu faptul că el, păcătosul și egoistul, nu știe să iubească cu adevărat. Se confruntă cu două lucruri în unul singur: dragostea limitată în creatură, și împietrirea vinovată. Cu siguranță deține un fel de *pre-înțelegere* a ceea ce este dragostea, căci dacă n-ar avea-o deloc, n-ar putea să interpreteze semnul lui Iisus Hristos⁴⁸⁵. *Acest semn ar fi în plus indescifrabil și contradictoriu, pentru că în el este dragostea lui Dumnezeu, Care S-a făcut om, adică sub forma dragostei umane, dar această <<pre-înțelegere>> nu duce, fără o convertire totală, la recunoașterea acestui semn: convertire a inimii care trebuie în prezența dragostei acesteia să mărturisească faptul că încă nu a iubit niciodată; dar și o convertire a cugetului care trebuie, în această situație, să învețe din nou ce este simplu dragostea*⁴⁸⁶.

În Noul Testament, cuvântul ἀγάπη [agape] este uneori considerat ca un sinonim apropiat cuvântului *altruism*. Dar agape, care a fost odată tradus și prin *caritate*, are o conotație mai largă decât aceea simplă de act altruist sau chiar pe

⁴⁸³ C. Spicq, O.P., *Agapè dans le Nouveau Testament – analyse des textes*, II, J. Gabalda & C ie, Éditeurs, Rue Bonaparte, 90, Paris, 1959, p. 277.

⁴⁸⁴ Hans-Urs von Balthasar, *L'amour seul est digne de foi*, Editions Parole et Silence, 1999, pp. 80-81.

⁴⁸⁵ *Ibidem*, p. 47.

⁴⁸⁶ *Ibidem*, p. 47.

aceea de iubire, el desemnând o formă de iubire socială, reciprocă, dăruitoare, care este lipsită de egoism, nu pentru că se centrează pe binele celui care o primește, ci pentru că vine de la Dumnezeu prin intermediul celui care dăruiește și este direcționată către toți: către cel care dă, către cel care primește, și în mod egal și către societate, pentru a genera sănătate și integralitate personală, socială și de natură morală. Iubirea nu este diminuată atunci când beneficiază de ea și cel care dă și cel care primește, însă beneficiul personal este acela care face ca altruismul să pară suspect. Mulțumirea este o expresie de iubire unanim acceptată, dar îi dă altruismului o nuanță de stânjeneală. Cineva poate să simtă și să arate mulțumire ca parte a unei relații construite reciproc. Însă altruismul ca răspuns la iubire nu mai apare ca fiind egoist și probabil nu mai poate fi înconștient de sine. Din punctul de vedere al Evanghelistului Ioan, iubirea este salvată de la subiectivism deoarece este expresie a Logosului. Logosul este cel care face posibilă înțelegerea lumii atât în mod obiectiv (logică și observație), cât și subiectiv (iubire și valorizare)⁴⁸⁷. Iubirea nu ar putea să rămână ascunsă în străfundul inimii, autenticitatea ei descoperindu-se din manifestările sale, din puterea sa de expresie și dăruire și mai întâi într-o renunțare totală sau mai bine-zis o dăruire deplină de sine pentru aproapele. Acesta este agape-le de care vorbește Sfântul Apostol Pavel și pe care-l vedem ca adevărat prin devotamentul (statornicia) în încercări și care, prin urmare, reflectă dragostea lui Hristos răstignit. Iubirea și milostenia (mila) creștină este o milostenie religioasă. Esența sa este să redea și să o continue pe cea a Mântuitorului față de toți oamenii, în special față de credincioși. Fiu al lui Dumnezeu, credinciosul nu poate fi decât un milostiv, arătându-I Tatălui său adorarea și bunătatea sa. În Hristos, are sentimentele Mântuitorului și întruchipează modelul dragostei pe care o constituie viața lui Hristos Întrupat, Răstignit, Înălțat. Pătruns de Sfântul Duh, creștinul ia parte din plin și imediat la mila divină; aceasta-i conduce mintea și purtarea. Pentru că iubește, face voia lui Dumnezeu și agape-le înăscut și imanent este singurul principiu al moralei sale, determinându-i îndatoririle, ceea ce trebuie să facă în timpul de acum⁴⁸⁸. Împlinind voia lui Dumnezeu, creștinul nu e singur, căci Dumnezeu lucrează în și prin el pentru a genera iubire și iertare. Viața lui Iisus Hristos folosește drept model. Deși a fost ispitit în toate modurile în care și noi suntem ispitiți, El a iubit și a iertat. Dumnezeu simplifică lucrurile. El ne cere să iertăm cât mai repede, cu inima curată, altruistic, așa precum și Dumnezeu îi iartă pe oameni, căci *dacă El, Stăpânul milostiv, atunci când revenim la El ar arăta vreo supărare și necaz, nici un suflet de sfânt nu s-ar fi mântuit, căci toți au trecut prin astfel de încercări*⁴⁸⁹. Iertarea astfel generată are ca motivație cele mai înalte idealuri creștine: iubirea altruistă ca

⁴⁸⁷ William R. Clough, *art. cit.*, pp. 25, 26, 29.

⁴⁸⁸ C. Spicq, O.P., *op. cit.*, pp. 304-305.

⁴⁸⁹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Țelul vieții creștine*, traducere de Arhimandrit Paulin Lecca după Episcopul Veniamin Milov, în col. *Comorile Pustiei*, vol. 13, Editura Anastasia, 1996, p. 165.

*motivație*⁴⁹⁰. Credincioșii raportează deasemenea că Dumnezeu Cel iubitor poate fi caracterizat prin experiențele care constituie tipul generic de cea mai bună relație de iubire umană astfel: pasiune, entuziasm, încredere, intimitate și compasiune empatică. Rezumând, se pare că, credincioșii înțeleg relația lor de iubire cu Dumnezeu ca trecând prin experiența relațiilor de iubire față de oameni⁴⁹¹. Pe de altă parte, nici un om *nu va putea cuprinde în cuvinte după vrednicie iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Nici chiar dacă s-ar aduna toate limbile oamenilor la un loc, nu vor putea să exprime măcar o parte din iubirea Sa de oameni*⁴⁹².

Prin iubire, credinciosul înaintează la nesfârșit în Iisus Hristos, Acesta ajutându-l să ajungă prin har unde a ajuns omenitatea Lui prin unirea ipostatică. Omul poate înainta la infinit *în trăirea comuniunii de dragoste a Treimii, făcându-și proprie tot mai mult această dragoste*⁴⁹³, și mulțumind neîncetat Iubirii pentru dragostea Ei.

⁴⁹⁰ Everett L. Worthington, Jr., Constance B. Sharp, and Andrea J. Lerner, *Interpersonal Forgiveness as an example of loving one's enemies*, in *Journal of Psychology and Theology*, 2006, Vol. 34, No. 1, p. 39

⁴⁹¹ Richard Beck, *Communion and compliant, attachment, object-relations, and triangular love perspectives on relationship with God*, in *Journal of Psychology and Theology*, 2006, Vol. 34, No. 1, p. 43.

⁴⁹² Sf. Chiril al Alexandriei, *Cateheze*, cateheza a II-a, traducere din limba greacă și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2003, p. 30.

⁴⁹³ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă, nr. 34, în *Filocalia*..., vol. VI, p. 263.

TEXTELE PĂRINȚILOR

Despre Dumnezeu

„— Dar ce numești tu Dumnezeu? mi-a zis el.

— Dumnezeu este ceea ce este întotdeauna același și care este în același fel; El este cauza ființei tuturor celorlalte.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, partea întâi, III, în PSB, vol. 2, pp. 122-123)

„În slavă, este fără de hotar; în măreție, de neînțeles; în înălțime, mai presus de pricepere; în putere, neegalat; în înțelepciune, fără de asemănare; în bunătate, de neajuns; în facerea de bine, mai presus de cuvânt.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, III, în PSB, vol. 2, p. 375)

„*Tu, însă* (spune Sibila – fostă profeteasă la greci — n.L.P.), *pleacă-te Aceluia, Care e viață și lumină în veci nepieritoare, Care-i pentru oameni bucurie mai dulce decât dulceața mierii! Numai înaintea Lui se cade să-ți pleci capul, Apucă pe cărarea unei evlavii veșnice!*” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea a doua, XXXVI, în PSB, vol. 2, p. 430)

„Este invizibil, deși se vede, nu se poate pipăi, deși e prezent prin bunătatea Sa, este de neînțeles, deși se poate concepe prin simțurile omenești, de aceea este atât de adevărat și atât de mare.” (Tertulian, *Apologeticul*, XVII, în PSB, vol. 3, p. 64)

„El e Cel care dă tuturor nașterea, iar Sieși veșnicia, Cel ce a existat înaintea lumii, ținând El însuși locul ei, Cel care face cu vorba și conduce cu rațiunea toate cele ce există și le desăvârșește cu puterea Sa. Nu poate fi văzut, e prea strălucitor, orbește vederea. Nu poate fi atins, e prea curat pentru aceasta. Nu poate fi judecat, e prea mare, pentru ca mintea omenească să-L cuprindă. Nesfârșit, nemăsurat, El singur cunoscându-și adevărata Sa mărire.

Pentru înțelegerea Lui nu e prea puțină mintea, Îl prețuim îndeajuns numai atunci când Îl numim neprețuit. (...) căci cine încearcă să cuprindă cu gândul măreția Lui, Îl micșorează; cine nu vrea să-L micșoreze, acela nici nu încearcă să-L pătrundă. ” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XVIII, 8-11, în PSB, vol. 3, pp. 369-370)

„Dacă asculți, este lumină; dacă nu asculți, este foc.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. I, 8.3., în PSB, vol. 4, p. 75)

„Dumnezeu, cum spune un vechi cuvânt, cuprinde începutul și sfârșitul și mijlocul tuturor lucrurilor; se îndreaptă direct spre scop, mergând potrivit naturii Sale; este totdeauna însoțit de dreptate și pedepsește pe cei care se depărtează de legea dumnezeiască⁴⁹⁴.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VI, 69.4., în PSB, vol. 4, p. 127)

„Iar Sofocle, fiul lui Sofil spune:
Unul este între adevăruri, unul este numai Dumnezeu.
Cel ce a făcut cerul și marele pământ,
Valurile azurii ale mării și furia valurilor.
Dar noi muritorii, rătăciți cu inima,
Am făcut, pentru mângâierea necazurilor noastre,
Zeilor statui din piatră, din aramă
Din aur și din fildeș.
Le oferim lor jertfe și deșarte prăznuiri
Și socotim că astfel îi cinstim⁴⁹⁵.”

Astfel poetul, cu îndrăzneală chiar, a prezentat spectatorilor pe scenă adevărul.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VII, 74.2., în PSB, vol. 4, p. 127)

„Cleante Pedaseul⁴⁹⁶, filozof stoic, n-a făcut teogonie poetică, ci teologie adevărată. Nu s-a ferit să spună despre Dumnezeu ceea ce gândea:

Mă întrebi ce fel este binele? Ascultă!
Este ordonat, drept, cuvios, evlavios,
Conducându-se pe sine; este de folos, frumos, cum se cuvine,
Auster, simplu, de ajutor pururea,
Fără teamă, fără tristețe, util, fără durere,
Ajutător, plăcut, statornic, prieten,
Plin de cinste, recunoscut de toți...
Slăvit, lipsit de mândrie, atent, blând, puternic,
Veșnic, neprihănit, pururea dăinuitor⁴⁹⁷.”

⁴⁹⁴ Platon, *Legile*, IV, p. 715 E – 716 A.

⁴⁹⁵ Pseudo-Sofocle, *Fragm.* 1025.

⁴⁹⁶ Tălcuirea Pr. D. Fecioru: Cleante Pedaseul, filozof stoic (c. 331-251 î.d.H.). A fost mai întâi atlet, apoi a venit la Atena; a fost discipolul filozofului Zenon. Ca să poată studia, muncea noaptea, scoțând apă sau învârtind la o moară. I-a urmat lui Zenon la conducerea școlii. Din numeroasele sale lucrări n-au rămas decât rare fragmente, între altele un fragment dintr-un imn adresat lui Zeus, remarcabil prin înălțimea de gândire, din care citează și Clement. (n.s. 636, p. 128)

⁴⁹⁷ Cleante, *Fragm.* 75, Pearson.

*Nu-i liber omul care umblă după slavă,
Că doar-doar va dobândi de la ea vreun bine*⁴⁹⁸.

După părerea mea, în acest text Cleante arată cum este Dumnezeu; arată apoi că slava și obișnuința fac sclavi pe cei care umblă după ele, dar nu caută pe Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VI, 72.1.-72.3., în PSB, vol. 4, pp. 128-129)

„Nu trebuie trecuți sub tăcere nici pitagorienii, care spun: *Unul este Dumnezeu; El nu este, după cum socot unii, în afară de întocmirea universului, ci în univers, totul în tot ciclul, supraveghetor al tuturor celor ce se nasc, amestecul tuturor, existând de-a pururea, creatorul puterilor Lui și al lucrurilor, luminătorul tuturor celor din cer, tatăl tuturor, minte și însuflețire în tot ciclul, mișcarea tuturor lucrurilor*⁴⁹⁹.

Cuvintele acestea, scrise de acești filozofi sub inspirația lui Dumnezeu și alese de mine, sunt îndestulătoare pentru cel care poate să cerceteze puțin adevărul.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VI, 72.4.-72.5., în PSB, vol. 4, p. 129)

„Iar tracul, în același timp și mare preot și poet, fiul lui Oiagros, după slujirile de mare preot ale ceremoniilor religioase cu mistere și după teologia idolilor, introduce pe altă melodie cântecul adevărului. Târziu, e drept, dar cântă totuși Cuvântul ce sfânt:

Voi grăi celor cărora le este îngăduit să audă! Păcătoșilor închideți ușile

*Cu toții! Ascultă, însă, tu, Museos, odrasla Menei*⁵⁰⁰,
Purtătoarea de lumină!

*Îți voi spune adevărul, ca nimic din cele ce ți s-au arătat în inimă
Să te lipsească de veacul fericit.*

Privind la Cuvântul cel dumnezeiesc, rămâi lângă El.

Conducând vasul spiritual al inimii.

Calcă bine pe cărare și privește numai la Stăpânul lumii,

La stăpânul cel nemuritor.

Apoi mai jos, adaugă în termeni preciși:

Este unul, născut din El Însuși; din unul, toate vlăstarele s-au născut;

El se mișcă în toate; nici un muritor

*Nu-l vede; El, însă, îi vede pe toți*⁵⁰¹.

⁴⁹⁸ Cleante, *Fragm. 101*, Pearson.

⁴⁹⁹ Pitagora, *Sent. 35*, Mullach, FPG, I, p. 50.

⁵⁰⁰ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Mene, zeița Luna, era mama lui Museos, discipolul lui Orfeu. (n.s. 645, p. 130)

⁵⁰¹ Orfeu, *Fragm. 246*, Kern.

Și astfel Orfeu a înțeles cu timpul, că a fost rătăcit.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VII, 74.3.-74.5., în PSB, vol. 4, p. 130)

„Același este și drept și bun, Cel Care este cu adevărat Dumnezeu, El care este totul și totul este El, pentru că este Dumnezeu, singurul Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. IX, 88.1., în PSB, vol. 4, p. 217)

„Dumnezeu este fără de început. Începutul desăvârșit al universului, Creatorul începutului. Întrucât este existență, este început lumii naturale; întrucât este bun, este început lumii morale; și iarăși, întrucât este minte, este început lumii raționale și cugetătoare. Din pricina asta numai Cuvântul este Învățătorul, Fiu al minții Tatălui, Cel ce educă pe om.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a IV-a, cap. XXV, 162.5., în PSB, vol. 5, p. 306)

„Că Tales, fiind întrebat ce este Dumnezeirea, a răspuns: *Ceea ce nu are nici început, nici sfârșit*⁵⁰². Un altul l-a întrebat dacă Dumnezeirii Îi este ascuns ceva din cele ce face omul; Tales i-a răspuns: *Cum e cu putință, când nu-I sunt ascunse nici gândurile omului?*⁵⁰³.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XIV, 96.4., în PSB, vol. 5, p. 365)

„(...) Ca și cum ar parafraza cuvintele Scripturii: *Cerul Îmi este scaun și pământul reazem picioarelor Mele* (Is., 66, 1), Orfeu adaugă:

*Dumnezeu, pe întinsul cer a întărit
Scaunul Său de aur, iar sub picioare a așezat pământul.
Și-a întins mâna Sa dreaptă până la marginea
Oceanului; temelia munților se cutremură înăuntrul ei la mânia Lui,
Că nu poate îndura marea Lui putere. El este ceresc
În întregime, iar pe pământ pe toate le duce la sfârșit.
Al Lui este începutul, mijlocul și sfârșitul.
Altfel nu-i îngăduit să spui. Mi se cutremură măduarele
Când mă gândesc la El. Dintru cea mai mare înălțime El conduce
lumea*⁵⁰⁴.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XIV, 124.1., în PSB, vol. 5, p. 380)

„Iar poetul liric Pindar, ca și cum ar fi fost cuprins de furie bahică, spune:

*Ce este Dumnezeu? Este ceea ce e totul!*⁵⁰⁵.

⁵⁰² Sternbach, *Gnomologion Vaticanum*, 321.

⁵⁰³ Sternbach, *Gnomologion Vaticanum*, 316.

⁵⁰⁴ Orfeu, *Fragm. 246* (= 247, 30-36. 39-40), Kern.

⁵⁰⁵ Pindar, *Fragm. 140*, Schroeder.

Și iarăși:

*Dumnezeu este Cel Ce face toate pentru muritori*⁵⁰⁶.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XIV, 129.1.-129.2., în PSB, vol. 5, p. 382)

„Dar nu-i așa cum își închipuie unii că odihna lui Dumnezeu (Fac., 2, 2) înseamnă că Dumnezeu a încetat de a mai lucra. Dumnezeu este bun; dacă încetează vreodată de a face bine, încetează de a fi Dumnezeu; dar asta nu ni-i îngăduit s-o spunem. Iată ce înseamnă odihna lui Dumnezeu! Înseamnă că Dumnezeu a poruncit să se păstreze fără schimbare, în toată vremea, ordinea pe care a pus-o în cele pe care le-a făcut și fiecare din fapte să se odihnească, să pună capăt adică vechii lor neorânduiei.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XVI, 141.7., 142.1., în PSB, vol. 5, p. 462)

„Și despre Dumnezeu se zice că e *zelos*, pentru că El nu îndură ca un suflet care i s-a dat Lui să se mai însuflească de amestecul cu demonii.” (Origen, *Omilia la Cartea Ieșirii*, omilia VIII, V, în PSB, vol. 6, p. 89)

„(...) pe Dumnezeu, Care e principiul sau începutul a tot ce există, nu trebuie să ni-L închipuim ca și cum ar fi și El ceva compus, căci, dacă am crede așa ceva, elementele din care s-ar compune tot ceea ce numim *compus* ar fi mai vechi decât principiul sau începutul însuși.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VI, 1, în PSB, vol. 8, p. 50)

„(...) prin tot ce e numit la Dumnezeu trupește, *degete, mâini, brațe, ochi, gură, picioare*, prin toate aceste numiri ale mădulelor trupești sunt indicate nu mădule omenești, așa cum sunt ale noastre, ci unele puteri ale lui Dumnezeu designate cu aceste numiri omenești⁵⁰⁷.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, V, 8, în PSB, vol. 8, p. 159)

„Citatul lui Platon este așa: *Dumnezeu Cel peste toate, îndrumător la cele prezente și viitoare, Părinte și Domn al Celui ce este principiul și cauza pe care, dacă ne-am deda unei filosofii adevărate, L-am cunoaște cu toții limpede, atât cât pot să-L cunoască oamenii fericiți*⁵⁰⁸.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. VIII, în PSB, vol. 9, p. 377)

„Dar dumnezeiasca Tradiție ne învață că (Binele) Cel mai presus de tot binele și Cauza tuturor este totodată și mai presus de toată puterea de înțelegere, ceea ce-L face să fie de negrăit, de nedescris și cu neputință de numit, mai

⁵⁰⁶ Pindar, *Fragm. 141*, Schroeder.

⁵⁰⁷ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Anume vorbește uneori așa ca să combată pe antropomorfiți (*Com. Ioan*, XIII, 22, 131 etc.). (n.s. 727, p. 159)

⁵⁰⁸ Platon, *Epist. VI*, 323 (citată după M. Borret, op. cit., III, 198) (n.s. 41, p. 377)

presus de concepte și de puterea noastră de judecată, cu neputință de categorisit, neexistând nici în trup, nici în cer, nici în văzduh, sau în vreo altă parte a universului, ci ascunzându-Se desăvârșit în afara tuturor în negrăitul adânc al cunoașterii. Da, numai pe Acesta ne învață Dumnezeuieștile Scripturi să-L mărturisim a fi pe drept cuvânt Dumnezeu: (o ființă) deosebită de orice mod de existență trupească și opusă oricărui raport de dependență. Asta și face ca toate să se poată trage din El, iar nu numai să capete existență prin El — ni se spune. Iar El, sălășluind ca un împărat undeva înăuntru, în ascunsul, în taina nepătrunsei lumini, pune lege și ordonează totul numai prin puterea voii Sale. Fiindcă numai datorită voii Sale există toate cele ce sunt; ce nu voiește El, nici nu poate fi. Toate cele vrute de El sunt bune, fiind El Însuși bun prin însăși ființa Sa.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12.1.-12.2., în PSB, vol. 14, pp. 222-223)

„Despre Dumnezeu însă trebuie să cugetăm că nu are nevoie de nimic altceva, ci își este suficient Sieși și deplin în El însuși și toate subzistă în El și mai degrabă El însuși dă tuturor toate⁵⁰⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 60-61)

„Dumnezeu, fericita fire, îmbelșugata bunătate, Cel dorit de toți cei înzestrați cu cuvânt și rațiune, frumusețea cea mult dorită, începutul existențelor, izvorul vieții, lumina cea spirituală, înțelepciunea cea neapropiată.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia I, II, în PSB, vol. 17, p. 73)

„Și a spus Domnul Dumnezeu socotindu-Se (Fac., 8, 20-21). Cuvintele acestea sunt spuse iarăși în chip omenesc, pe măsura de înțelegere a firii noastre.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXVII, IV, în PSB, vol. 21, p. 338)

„Tu însă ești cu adevărat frumos. Și nu numai frumos, ci ești așa, fiind însăși ființa frumosului, fiind pururi ceea ce ești. Nu înflorești cu vremea, nici nu-ți lepezi iarăși floarea cu vremea, ci îți prelungești frumusețea împreună cu veșnicia vieții⁵¹⁰. Iar numele ei este iubirea de oameni⁵¹¹. Căci Hristos, răsărindu-

⁵⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu poate fi Dumnezeu cel ce are nevoie de altceva, deci cel cu lipsuri în sine și dependent de altceva în existență. (n.s. 69, p. 61)

⁵¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Frumosul e identificat cu cel ce există cu adevărat, sau prin sine. Ceea ce nu există prin sine se destramă cu vremea, și această descompunere e una cu pierderea chipului. Numai Cel ce există prin sine și deci veșnic și cel în comunicare cu El nu se destramă, nu intră în descompunere, nu are frumusețe trecătoare, deci mai mult, aparentă. (n.s. 81, p. 161)

⁵¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Existența prin sine și veșnică, fiind una cu frumusețea netrecătoare, e temelia iubirii de oameni. Dimpotrivă, cel ce urăște este urât. El urăște pentru că se teme, pentru că e stăpânit de incertitudinea existenței sale, pentru că nu are forma sa interioară asigurată (formosus). De aceea, în iubirea de alții se arată totodată frumusețea cuiva. În limba

ne nouă din Iuda, iar poporul iudeu fiind frate celui ce vine la El din neamuri, bine S-a numit, pentru arătarea dumnezeirii în trup, Frățior al celei ce-L iubește.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia IV, în PSB, vol. 29, p. 161)

„Deci fericit cu adevărat este Dumnezeu. Căci orice am presupune că este El, fericită este viața nepătată, binele negrăit și neînțeles, frumusețea nespusă, mulțumirea prin sine⁵¹², înțelepciunea și puterea; lumina adevărată, izvorul a toată bunătatea; stăpânirea așezată peste toate⁵¹³; singurul bun vrednic de iubit, Cel ce e mereu la fel⁵¹⁴; bucuria neîncetată; veselie veșnică; Cel despre care spunând cineva toate câte le poate, nu spune nimic din cele vrednice de spus.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri*, cuvântul I, în PSB, vol. 29, p. 335)

„Iar însușirea de căpetenie a Dumnezeirii e să dea mântuire celor ce au nevoie de ea.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 36, în PSB, vol. 30, p. 337)

„(...) dorința și voia lui Dumnezeu devin realitate și se fac faptă, intenția devenind imediat realitate fiindcă orice voiește să facă voința dumnezeiască în înțelepciunea și măiestria Ei, aceea se împlinește. Căci dacă există la Dumnezeu voință, ea este totodată și împlinire.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere*, Preliminarii, în PSB, vol. 30, p. 393)

„(...) cauză necreată și veșnic egală cu sine însăși, în chip neîntrerupt și în același mod, care-i mai presus de orice putere de cugetare, nefiind supusă creșterii sau scăderii și care trebuie văzută și înțeleasă ca fiind dincolo de orice margini, din mâna căreia au ieșit și timpul și locul, precum și tot ce se poate cuprinde cu mintea, fie că spunem despre ea că abia ne-o putem închipui, în judecata noastră, fie că ne mulțumim să-i zicem că-i mai presus de lume.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre pruncii morți prematur, către Hierios*, Preliminarii, în PSB, vol. 30, p. 415)

„Căci unul fiind după fire Unul Născut și ca Dumnezeu fiind simplu după ființă, e socotit a fi multiplu prin felurile lucrări dar nimic nu e străin și

română cuvântul *urât* are și înțeles moral și înțeles estetic. (n.s. 82, p. 161)

⁵¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul prin sine. Harul e tot ce împlinește, face superioară și mulțumește viața noastră. Noi avem aceasta din altă parte, în ultimă instanță de la Dumnezeu. Dar Dumnezeu are totul prin Sine. Nimic nu-I lipsește pentru a fi desăvârșit, mulțumit și fericit. (n.s. 6, p. 335)

⁵¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu e stăpânit de nimic. Nu are deasupra Lui nici o stăpânire. El are stăpânirea peste toate. (n.s. 7, p. 335)

⁵¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu trebuie să Se schimbe, pentru că are mereu totul; nu trebuie să treacă la o stare pe care nu o are încă. (n.s. 8, p. 335)

adaus din afară la el, cu toate că datorită atributelor dumnezeiești nu e cugetat a fi simplu.⁵¹⁵ Căci e cugetat lumină și viață și putere și nestricăciune. Voind să arate că nimic din afară nu e adaus în el, a adăugat, socotesc, cuvântul: *Globurile și ramurile să fie din el. Întreg va fi turnat din aur curat.* (Ieș., 25, 36). Adică e întreg și cu totul Dumnezeu, nu e sfințit ca cele create; nici nu e ca îngerii, care pe de o parte sunt cugetați în firea lor proprie, iar pe de alta sunt înfrumusețați de harul și de slava Aceluia și sunt unși ca de un aur curat prin dăruirea Duhului. Ci în însăși realitatea Lui prin fire e Dumnezeu, sau firea atotcurată și supremă.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a noua, în PSB, vol. 38, p. 297)

„(...) nimic nu e fără frumusețe la Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a noua, în PSB, vol. 38, p. 300)

„Dar precum, deși nu se întristează prin fire, se spune totuși că se întristează; căci zice undeva către maica Iudeilor, (adică către Sinagogă): *M-ai întristat în toate acestea* (Iez., 16, 43); iar dumnezeiescul Pavel scrie și el undeva: *Nu întristați pe Duhul Sfânt al lui Dumnezeu întru care ați fost pecetluiți* (Efes., 4, 30). Dar, deși se spune că obosește, nu se spune aceasta pentru că simte oboseala în El Însuși, ci pentru că dacă voiește, pătimește, săvârșind lucrurile mai mult decât mari și excepționale, acelea în care se cere să se pună osteneli mari și amare, dacă se fac de unul din cei ca noi⁵¹⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a patra a Glafirelor la Facere, 7, în PSB, vol. 39, p. 136)

⁵¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sf. Chiril vorbește aici ca și alți Părinți (d. ex. Sf. Vasile cel Mare), de energiile dumnezeiești, care sunt necreate, ca și ființa fusului sfeșnicului din care pornesc. Dumnezeu nu încetează a fi simplu după ființă, cu toate că din El pornesc diferite energii. Dar prin lucrările care corespund atributelor Lui, e multiplu. (n.s. 320, p. 297)

⁵¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din citatele contrare ale prorocilor Isaia și Iezechiel și din cel al lui Pavel, se vede că Dumnezeu n-are în Sine lipsuri și motive de întristare, dar se poate întrista din iubire pentru lipsurile și faptele neiubitoare ale făpturilor Sale. Iubirea Lui merge până acolo că nu rămâne nesimțitor la ceea ce se întâmplă cu creația Sa din voia făpturilor conștiente. Temeiul pentru aceasta e pus chiar în iubirea dintre Persoanele treimice. El are în aceasta viața fericită în Sine, dar și puțința de-a înțelege durerea celor nefericiți din lipsa lor de iubire.

Dar Sf. Chiril aplică aceste osteneli și întristări la Hristos. El spune că Dumnezeu dacă ar avea puțința să le suporte acestea pentru lucrurile mari pe care le face, nu s-ar feri să le suporte. Iar aceasta o poate face, devenind ca unul din noi. Și aceasta a făcut-o Hristos. În continuare, Sf. Chiril vorbește chiar de o *îmbătărare* a lui Dumnezeu de grija pentru noi, însușindu-și această stare prin asumarea firii omenești. Astfel ajungem să vorbim de o *îmbătărare* a lui Dumnezeu pentru noi, pornind de la cele suferite de El în firea omenească. Aceasta înseamnă că Dumnezeu având puțința să Se facă om, are puțința să suporte în ipostasul Său dumnezeiesc devenit ipostas al umanității, întristarea și durerea omenească, are în El această virtute. În firea Lui dumnezeiască nu pătimește, dar are în El ca Dumnezeu virtualitatea de-a participa la suferința omenească. (n.s. 227, p. 136)

„De aceea sunt focul, ca să-ți aduc lumină, ca să-ți ard spinii păcatelor și să-ți arăt dragostea Mea⁵¹⁷.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a LXIII-a, 42, în PSB, vol. 53, p. 255)

„Tu ții în stăpânire cerul,
Și ești cu totul în Cuvânt,
În toate stăpânești prin Fiul,
Izvor ești pentru Duhul Sfânt.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri* — *Imn de dimineață*, XLII, în PSB, vol. 53, p. 383)

„(...) susțin (unii — n.L.P.) că nu este greșit a ne mânia pe frații care cad în vreo greșală, de vreme ce se spune că chiar Dumnezeu se înfurie și se mânie, fie împotriva celor ce nu vor să-L știe, fie contra celor care, cunoscându-L, Îl disprețuiesc, cum este acel pasaj: *Și S-a aprins de mânie Domnul împotriva poporului Său* (Ps., 105, 40), sau când se roagă profetul, zicând: *Doamne, nu cu mânia ta să mă mustri pe mine, nici cu urgia Ta să mă cerți* (Ps., 6, 1). Ei nu înțeleg că, vrând să li se îngăduie oamenilor o așa boală ucigătoare, aduc nemărginirii divine și fântânii întregii curății jignirea unei patimi trupești.

Dacă într-adevăr, cele ce se spun despre Dumnezeu trebuiesc luate în însemnarea lor trupească și strâmtă, adică după literă, deci și doarme, când se spune: *Deșteaptă-Te, pentru ce dormi, Doamne?* (Ps., 43, 25). Tot asemenea se zice despre El: *Iată, nu va dormita și nici nu va adormi Cel ce păzește pe Israel* (Ps., 120, 4), și stă în picioare și se așează, când zice: *Cerul este scaunul Meu și pământul așternutul picioarelor Mele* (Is., 66, 1), care măsoară cerul cu palma și pământul îl cuprinde în pumnul Lui (Is., 40, 12), și se îmbată cu vin, când se zice: *Și S-a deșteptat Domnul, ca cel ce doarme, ca un viteaz amețit de vin* (Ps., 77, 71). *Cel ce singur are nemurirea și locuiește întru lumina cea neapropiată* (I Tim., 6, 16). Trec peste necunoașterea și uitarea, pe care le întâlnim deseori presărate în Sfintele Scripturi, când se face mențiune despre El, ca de pildă înfățișarea membrilor, care sunt prezentate ca cele ale unei ființe cu chip și alcătuire omenească, deci cu păr, cap, nări, ochi și față, mâini și brațe, degete, pânțe și picioare. Dacă am vrea să le admitem pe acestea luate în sensul mărginit al literei, va trebui să se considere că Dumnezeu este alcătuit din membre cu înfățișare trupească, afirmație nelegiuită, de care trebuie să ne ținem departe.

Prin urmare, așa cum nu pot fi interpretate asemenea expresii după literă, fără a săvârși un grozav sacrilegiu față de Cel pe care autoritatea Sfintelor Scripturi ni-L înfățișează ca nevăzut, de negrăit, necuprins, mai presus de minte, nepătruns, simplu și fără alcătuire, tot așa și tulburarea furiei sau a mâniei nu i se poate alătura acelei naturi veșnice, fără a comite o mare blasfemie. Printr-o imagine de acest fel, a membrilor, trebuie să înțelegem însușirile mai presus de

⁵¹⁷ Sfântul Ambrozie pune în gura lui Dumnezeu aceste cuvinte – n.L.P.

fire ale lui Dumnezeu și nemărginitele Lui lucrări, care nu se pot face înțelese decât prin aceste numiri obișnuite ale membrilor.

De pildă, în imaginea gurii, trebuie să recunoaștem cuvântul Lui, care se adresează de obicei cu blândețe simțurilor tainice ale sufletului nostru, sau cel care a vorbit la fel părinților noștri și profeților. În cea a ochilor, vom putea recunoaște nemărginirea privirii Sale, care vede și cercetează toate, fără a-i scăpa nimic din cele ce săvârșim, și ce va trebui să săvârșim sau gândim. În menționarea mâinilor, vom recunoaște înțelepciunea și lucrarea prin care El Însuși este și Creatorul și Ziditorul a toată făptura. Și brațul este semnul puterii și cârmuirii, prin care pe toate le sprijină, le stăpânește și le diriguie și, ca să trec sub tăcere celelalte, părul alb ce altceva poate arăta decât adâncă existență și nemărginire în timp a divinității, care, fără de început și mai înainte de vreme, este mai presus de toată zidirea.

Tot așa, când citim despre mânia sau furia lui Dumnezeu, nu trebuie să înțelegem ἀνθρώπων, adică după josnica patimă omenească, ci într-un chip demn de Dumnezeu, care-i străin de orice patimă; în felul acesta, Îl putem considera drept judecătorul și osânditorul tuturor faptelor rele din această lume și, luându-ne după înțelesul acestor cuvinte, să ne temem de înfricoșătorul platnic al faptelor noastre, și să nu îndrăznim a admite ceva împotriva vrerii Lui.

Într-adevăr, omul întotdeauna s-a temut de cei despre care știe că se mânia, și de aceea se ferește să-i supere. Așa, în fața unor foarte drepti judecători, de obicei se tem de mânia lor pedepsitoare cei a căror conștiință este apăsată de vreo vinovăție, și asta, nu pentru că s-ar afla vreo pornire de răzbunare în sufletele celor care au să dea o sentință dreaptă, ci pentru că acesta este sentimentul ce-l încearcă cei ce se tem chiar în fața celui ce aplică legile, după o examinare și cumpănire dreaptă. Oricât de mari ar fi blândețea și bunătatea cu care este făcută judecata, ea este socotită ca izvorând dintr-o grea și foarte pornită mânie de către cei ce au trebuit să fie supuși din vina lor osândeii.” (Sf. Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești*, cartea a VIII-a, cap. 2-4, în PSB, vol. 57, pp. 212-214)

„Din bunătatea Sa împarte cu prisosință toată mulțimea bunurilor Sale celor vrednici și nevrednici. El nu poate să fie înfrânt de injurii, nici să fie urnit din statornicia Sa de nedreptățile oamenilor, rămânându-I întotdeauna întreagă bunătatea și firea Sa neschimbătoare.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, Prima convorbire cu părintele Cheremon, cap. VI, 3, în PSB, vol. 57, p. 504)

„S-a căit — zice Sfânta Scriptură — că a făcut pe om din pământ. Aceasta nu însemnează că Dumnezeu ar fi rob afectivității, sau supus vreunei pasiuni; dimpotrivă, pentru ne facilita mai deplin înțelegerea adevărată a scripturilor ni se vorbește ca despre niște stări sufletești umane, arătându-se puterea lui Dumnezeu sub numele de căință și mânie; iar mânia divinității este

pedepsirea păcătosului.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea I, VII, 32, în PSB, vol. 72, p. 198)

„Evagrie, în cartea despre monahi, interzice să se vorbească despre Dumnezeu fără de rușine și respect. Și nu îngăduie să fie definită dumnezeirea în nici un fel. Căci el spune că definițiile sunt proprii lucrurilor create. El spune așa: Orice propoziție are fie un gen despre care se vorbește, sau o specie, sau o diferență, sau ceva propriu, sau ceva întâmplător, sau o vorbire compusă din acestea. Dar nimic din cele spuse mai sus nu poate fi cuprins în Sfânta Treime. Prin urmare ceea ce este de negrăit să fie adorat trecându-se sub tăcere. Așa spune Evagrie. (...). (Socrate, III, 5). (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a VI-a, cap. XXI, în PSB, vol. 75, p. 238)

„(...) Dumnezeu e în chip simplu și nehotărnicit peste toate cele ce sunt, care cuprind și sunt cuprinse, și peste firea celor fără de care nu pot exista acestea, adică a timpului, a veacului și a spațiului.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 40, în PSB, vol. 80, p. 152)

„(...) dumnezeirea e mai presus de toată împărțirea și compoziția și partea și întregul, fiindcă e necantitativă și străină de tot ce există într-o anumită poziție și de orice înțeles care i-ar determina modul existenței, fiindcă e necantitativă și liberă și dezlegată de orice legătură și afecțiune față de orice altceva; căci e fără relație, neavând ceva înainte de ea, sau cu ea, sau după ea, fiind dincolo de toate și necompusă cu nici un lucru, după nici o rațiune sau mod.

Aceasta cugetând-o poate marele și dumnezeiescul Dionisie zice: *De aceea deși e lăudată ca unime și treime, dumnezeirea e mai presus de toate; ea nu e nici unime, nici treime, cunoscută fie de noi, fie de altcineva; ci ca să lăudăm cu adevărat și supraunimea și fecunditatea dumnezeiască a ei, am numit pe cea mai presus de nume, cu denumirea dumnezeiască, treimică și unitară, și prin cele ce sunt, pe cea mai presus de ființă (De div. nom., cap. 13).*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 62, în PSB, vol. 80, p. 177)

„(...) numai El (Dumnezeu — n.L.P.) are în Sine stabilitatea neînțeleasă, fără de început, nesfârșită și necuprinsă, din care, prin revărsarea nesfârșită de darnică a bunătății, a creat lucrurile din nimic și le-a făcut să subziste, vrând să Se împărtășească pe Sine tuturor, pe măsura lor, și fiecăruia în parte, fără să Se întineze, dăruind fiecăruia puterea de a fi și de a persista. Aceasta o indică sfântul, dumnezeiescul și marele Dionisie Areopagitul zicând că Dumnezeu trebuie propovăduit ca Unul, ca Cel ridicat mai presus de toate, ca Cel ce din bunătate a adus la existență toată ordinea celor inteligibile și frumusețea celor văzute, că Se află pe măsura lor în fiecare dintre fapte potrivit unei rațiuni negrăite a înțelepciunii, fără să fie închis câtuși de puțin de nici o rațiune și mod.

În unele Se află anume printr-o revărsare prisositoare a bunătății darnice, în altele, în chip moderat, iar în altele întrucât pot doar să-L oglindească întrucâtva (*De div. Nom.*, cap. 2, par. II).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 100, în PSB, vol. 80, p. 249)

„(...) să nu mai îndrăzniți să comparați pe Dumnezeu cu creatura. Fiindcă Dumnezeu propriu-zis nu e nici corp, nici necorporal, nici substanță (ființă), nici ceva din cele înțelese sau exprimabile, ca să nu mai înșir toate cele ce urmează. Ci El rămâne chiar înțeles, necuprins, și chiar exprimat, negrăit.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, Ep. 6, în PSB, vol. 81, p. 52)

Numele „Dumnezeu”⁵¹⁸

„Se numește Dumnezeu, pentru că le-a așezat pe toate pe tăria Lui și pentru că cuvântul Dumnezeu vine de la cuvântul ἔξειν; iar cuvântul ἔξειν înseamnă: a alerga, a mișca, a lucra, a hrăni, a purta de grijă, a conduce, a da viață tuturor.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, IV, în PSB, vol. 2, pp. 375-376)

„Dumnezeu, Cel ce privește și supraveghează toate, are numele grecesc Theos, de la a privi toate.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia V, în PSB, vol. 29, p. 175)

⁵¹⁸ Expresia *Dumnezeu* nu este Numele Ființei sau existenței Sale și nici nu este cu putință de a găsi un nume propriu al Acelei Ființe. - cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentarii la Epistola către Evrei*, omil. III. Acest text este foarte aproape de ceea ce scrie Dionisie Pseudo-Areopagitul într-una din operele sale și anume că Dumnezeu nu poate fi nici definit, nici limitat de imaginile create, și însăși noțiunea de *Dumnezeu* este relativă, deoarece ea se referă la legătura Lui cu creația, nu la misterul ființei Sale transcendente, adică la *esența supraesențială*. (*Despre ierarhia cerească*, 15, 2). – n.L.P.

Numele lui Dumnezeu⁵¹⁹

„Nu căutați numiri felurite lui Dumnezeu! Dumnezeu este singurul Lui nume. E nevoie de nume atunci când, având mai mulți, trebuie să dăm fiecăruia numirea sa după semnele proprii. Pentru Dumnezeu unicul, numele acesta ajunge. Dacă I-aș da numele de tată, L-ai crede cu trup omenesc, dacă-L voi numi rege, Îl vei bănuși de origine pământească; dacă-L voi spune stăpân, Îl vei socoti sigur muritor. Dă la o parte numele ce I se adaugă și-I vei vedea strălucirea. În privința aceasta toți sunt de acord. Aud poporul ridicând mâinile la cer și spunând mereu aceleași vorbe: *Doamne, mare-i Dumnezeu, Dumnezeu este adevărat, sau Dac-o vrea Dumnezeu.*” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XIX, în PSB, vol. 3, pp. 371-372)

„(...) spune Scriptura: *Iacov L-a întrebat și I-a zis Lui: Spune-mi numele Tău! Și a zis: Pentru ce Mă întrebi de numele Meu?* (Fac., 32, 29). Dumnezeu nu i-a spus numele, pentru că păstra numele Său cel nou pentru poporul cel nou, pentru prunc. Da, Domnul Dumnezeu era încă fără nume, că nu se făcuse om. Cu toate acestea, *Iacov a chemat numele locului aceluia: Vederea lui Dumnezeu; că am văzut, a spus el, pe Dumnezeu față către față și s-a mântuit sufleul meu* (Fac., 32, 30). Față a lui Dumnezeu este Cuvântul; prin El Dumnezeu este pus în lumină și cunoscut. Că Iacov atunci a primit numele de Israel, când a văzut pe Domnul Dumnezeu (Fac., 32, 28). Acesta este Dumnezeu, Cuvântul, *Pedagogul*, Cel Care i-a spus iarăși mai târziu lui Iacov: *Să nu te temi a te coborî în Egipt* (Fac., 46, 3).” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. VII, 57.1.-57.3., în PSB, vol. 4, p. 199)

„Se zice că numele lui Dumnezeu este sfânt; negreșit nu pentru că ar avea în silabele numelui o putere sfințitoare, ci pentru că orice însușire a lui Dumnezeu și orice idee, care este gândită în chip deosebit despre El, este sfântă și curată.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, X, în PSB, vol. 17, p. 260)

⁵¹⁹ *Nimic nu este egal cu numele lui Dumnezeu; acesta pretutindeni este minunat. Numele Tău este ca o mireasmă vărsată (Cânt. Cânt. I, 2). Așa că cel ce pronunță numele Lui se umple imediat de mireasmă bine mirositoare.* (Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile Epistolei către coloseni*, omil. XIX). Oamenii L-au numit pe Dumnezeu prin mijlocirea unor numeroase atribute. *Dar Dumnezeu, când S-a numit odată pe Sine, a zis: <<Eu sunt Cel ce sunt>>. Și a adăugat: Vei răspunde fiilor lui Israel: Cel ce Se numește pe Sine: <<Eu sunt>>, m-a trimis la voi* (Ieșire 3, 14). Rezultă deci că, dincolo de atributele date de oameni lui Dumnezeu, se cuvine ca noi să dăm lui Dumnezeu cu prioritate numele pe care și L-a dat El Însuși: *Eu sunt Cel ce sunt*, acesta fiind deci numele prin excelență al lui Dumnezeu. Deci atributul esențial al Lui este: Cel ce este, căci El este Prezentul, fiind prezent pretutindeni, nespațial, atemporal și necuprins. – n.L.P.

„Scriptura inspirată de Dumnezeu folosește după trebuință mai multe nume și cuvinte ca să prezinte o parte a slavei dumnezeiești; și aceasta în mod obscur.” (Sf. Vasile cel Mare, *Cuvânt despre credință*, cap. III, în PSB, vol. 18, p. 91)

„(...) dumnezeiescul Iacob a fost binecuvântat, dar s-a și rugat, zicând: *Arată-mi numele Tău. Și a zis: Pentru ce Mă întrebi de numele Meu?* (Fac., 32, 29). Nu-și spune Dumnezeu numele, arătând prin aceasta ce este după fire. Un nume particular dat lui Dumnezeu, ca omului, nu ar fi al lui Dumnezeu. Dar El se numește multiplu din cele ce sunt. Căci se numește *lumină, viață, putere, adevăr, Unul-Născut, strălucire, pecetea Celui ce L-a născut, milă și înțelepciune, dreptate și răscumpărare*⁵²⁰.

Înțelegând deci iarăși fericitul Iacob că Dumnezeu este Cel căruia nu I se potrivește nici un nume particular, a chemat numele locului acela *Vederea lui Dumnezeu. Căci am văzut, zice, pe Dumnezeu față către față și s-a mântuit sufletul meu* (Fac., 32, 30).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a cincea a Glafirelor la Facere, 4, în PSB, vol. 39, p. 184)

Numirile atribuite de noi lui Dumnezeu⁵²¹

„Părintele universului, fiind nenăscut, nu are nici un nume pozitiv; căci acela căruia i se dă un nume oarecare, trebuie să aibă pe cineva mai în vârstă ca el, care să-i dea acest nume. Cuvintele de: Părinte, Dumnezeu, Ziditor, Domn și Stăpân nu sunt propriu-zis nume, ci numai moduri de adresare, care provin de pe

⁵²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate fiind de la Dumnezeu, numele tuturor I se cuvin Lui, ca avându-și temelia în El. Dacă I S-ar da un nume particular deosebit de al altora, s-ar mărgini înțelesului Lui. Dar aceasta nu înseamnă că El se confundă cu toate. Și că propriu-zis toate numele lor sunt ale Lui. Ele le au numai ca reflexe particulare ale totalității care este El. (n.s. 310bis, p. 184)

⁵²¹ Toate numirile ce I le dăm lui Dumnezeu nu se referă la ființa Lui care e mai presus de înțelesul oricărui nume, ci la lucrările Lui care vin în lume: numirile *lumină, viață, înțelepciune, Dumnezeu*, nu exprimă ascunsul ființei, ci puterile și lucrările *de viață născătoare, îndumnezeitoare*, care coboară la noi. Numele nediferențiate – spune Pseudo-Dionisie Areopagitul în *Despre numele divine* – se referă la întreaga Dumnezeire ca: supra-bun, supra-dumnezeiesc, supra-esențial, supra-vital, supra-înțelept, ș.a.m.d. De asemenea, numirile de *Tată, Fiu și Duh nu pot fi schimbate (unul în locul altuia), nici luate în comun*. – P.G., III, col. 640C. Conform Sfântului Grigorie Palama această ființă supraființială e fără nume, ca una ce e mai presus de orice nume. Chiar și numirile ce și le-a dat Domnul însuși: <<Eu sunt cel ce sunt>>, <<Dumnezeu>>, <<lumina>>, <<adevărul>> și <<viața>>, numiri pe care teologii le atribuie prin excelență dumnezeirii celei mai presus dumnezeire, și acestea sunt nume de lucrări (Apologie mai extinsă, în *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, trad. Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, Edit. Scripta, 1993, p. 223). Numele ce se dau lui Dumnezeu exprimă doar atributele Lui și nu pe El, cauza a toate și mai presus de toate. – n.L.P.

urma binefacerilor și lucrărilor Lui. Iar Fiul Său, Care singur este numit în chip propriu Fiu, Cuvântul, Care a fost împreună cu El și S-a născut mai înainte de toate celelalte făpturi și prin Care, la început, a zidit și a împodobit toate, se numește Hristos pentru faptul că este uns și că Dumnezeu a împodobit toate prin El. Cuvântul acesta își are și el un sens deopotrivă de necunoscut, după cum și cuvântul Dumnezeu nu este un nume, ci o idee înăscută în firea oamenilor, despre ceva cu totul greu de explicat. Numai cuvântul Iisus este un nume și de om și de mântuitor.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia A Doua în favoarea creștinilor*, VI, în PSB, vol. 2, p. 107)

„(...) se mai numește de către Duhul Sfânt și Slavă a Domnului (Ieș., 16, 7), alteori Fiu (Ps., 2, 7), alteori Înțelepciune (Pilde, cap. 8 și urm.), alteori înger, alteori Dumnezeu, alteori Domn și Cuvânt (Ps., 32, 6; 106, 20) și alteori Se numește pe Sine Conducător principal de oaste (Ios., 5, 13-14) atunci când S-a arătat în chip de om lui Iosua Navi. Căci întotdeauna El își are numirea după felul cum slujește voinței părintești și din aceea că este născut din Tatăl, prin voință.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, partea întâi, LXI, în PSB, vol. 2, p. 213)

„De-aș spune că e lumină, vorbesc de o făptură a Lui; de-aș spune că e Cuvânt, vorbesc de începutul creației Lui; de-aș spune că e minte, vorbesc de gândirea Lui; de-aș spune că e duh, vorbesc de suflarea Sa; de-aș spune că e înțelepciune, vorbesc de o odraslă a Sa; de-aș spune că e tărie, vorbesc de stăpânirea Sa; de-aș spune că e putere, vorbesc de lucrarea Lui; de-aș spune că e purtare de grijă, vorbesc de bunătatea Lui; de-aș spune că e împărăție, vorbesc de slava Lui; de-aș spune că e domn, vorbesc de El ca judecător; de-aș spune că e judecător, vorbesc de dreptatea Lui; de-aș spune că e Tată, vorbesc de toate câte le are; de-aș spune că e foc, vorbesc de mânia Lui.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, III, în PSB, vol. 2, p. 375)

„Este domn, pentru că domnește peste toate; este Tată, pentru că El este înainte de toate; este creator și făcător, pentru că este ziditorul și făcătorul universului; este foarte înalt, pentru că este mai presus de toate; este atotțiitor, pentru că ține și cuprinde totul.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, IV, în PSB, vol. 2, pp. 375-376)

„Dacă-I dăm lui Dumnezeu un nume, apoi numele acesta nu-I este propriu, fie de-L numim Unul, sau Bun, sau Minte, sau Însăși Existența, sau Dumnezeu, sau Creator, sau Domn; nu rostim numele acesta ca fiind numele lui Dumnezeu; ci, din pricina încurcăturii în care ne găsim, folosim pentru Dumnezeu nume frumoase, pentru ca mintea noastră să se sprijine pe ele și să nu rătăcească la alte numiri. Fiecare din aceste nume, luat separat, nu arată ființa lui Dumnezeu, ci toate la un loc arată puterea Celui Atotputernic; că numele pe care I le dăm lui Dumnezeu sunt sau cuvinte care ne arată însușirile Lui, sau cuvinte

care arată relațiile dintre ele; dar nici unul din ele nu ne spune ce este Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XII, 82.1.-82.2., în PSB, vol. 5, pp. 357-358)

„Mai trebuie făcută și altă distincție, de astă dată în legătură cu altă afirmație a lui Celsus, și anume că lui Dumnezeu *nu I se poate da nici un nume*⁵²². Dacă prin această afirmație el înțelege că nici unul dintre cuvintele sau expresiile omenești nu pot să prezinte însușirile particulare ale lui Dumnezeu, atunci sune adevărul, întrucât această afirmație s-ar putea aplica și la alte multe calități care nu pot fi numite! Cine poate să distingă prin numiri precise deosebirea de calitate între dulceața unei smochine și cea a unei curmale? Și cine poate să prezinte prin diferite numiri calitatea proprie fiecărui lucru? Așadar, nu este de mirare că în înțelesul acesta Dumnezeu nu poate fi numit. Dar dacă luăm în considerare faptul că Dumnezeu totuși poate fi numit, înțelegând prin aceasta că este cu puțință să arătăm prin nume ceva din calitățile Sale, cu scopul de a povățui pe ascultător și a-l face să înțeleagă însușirile lui Dumnezeu, pe cât poate să cuprindă din ele firea omenească, atunci nu este fără rost să spun că Dumnezeu poate fi numit. La fel distingem două înțelesuri în cuvintele: *Dumnezeu nu suferă nici o micșorare, pe care noi am putea-o numi*. Și este adevărat că *Dumnezeu este în afară de orice patimă*.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXV, în PSB, vol. 9, p. 427)

„Fiind întrebat (Sfântul Attalus — n.L.P.) ce nume are Dumnezeu, el a răspuns: *Dumnezeu nu are nume, ca omul*.” (*Actele martirice*, Martirii de la Lyon, I, 52, în PSB, vol. 11, p. 76)

„Spune-mi, *Cel pe care L-a iubit sufletul meu*. Căci așa te numesc, fiindcă numele Tău, e mai presus de tot numele și-i negrăit și necuprins de către toată firea cuvântătoare. Deci numele care face cunoscută bunătatea Ta e iubirea sufletului meu față de Tine⁵²³.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia II, în PSB, vol. 29, p. 137)

„L-am chemat pe nume, pe cât îmi era cu puțință să găsesc un nume pentru Cel nenumit. Dar nu există vreunul care să atingă cu înțelesul lui pe Cel

⁵²² Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: *Cuvintele de : Părinte, Dumnezeu, Ziditor, Domn și Stăpân, nu sunt propriu-zis nume, ci numai moduri de adresare, care provin de pe urma binefacerilor și lucrărilor lui Dumnezeu*, Iustin, *Apol.* II, 6, PSB, 2, p. 81. (n.s. 277, p. 427)

⁵²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e nume mai potrivit pentru Dumnezeu Cel necuprins decât: *Cel pe care-L iubește sufletul meu*. El este Cel vrednic de iubire prin excelență. În iubirea față de Dumnezeu nu numai că am numele cel mai propriu pentru El, ci Îl și simt, sau simt efectul prezenței Lui în mine. (n.s. 54, p. 140)

căutat⁵²⁴.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia VI, în PSB, vol. 29, p. 196)

„Iar Cel ce Se află pururi în afară de orice cugetare prin care poate fi cunoscut, cum ar fi cuprins prin înțelesul vreunui nume? De aceea sufletul născoceste tot felul de înțelesuri ale numelor, pentru înfățișarea binelui negrăit, dar toată puterea de tâlmăcire a cuvântului e înfrânată și se dovedește mai slabă ca adevărul. Pentru aceea zice: *eu L-am chemat pe cât am putut, născocind cuvinte care să înfățișeze fericirea negrăită. Dar El era mai mare decât arătau aceste înțelesuri*. E ceea ce face și marele David, numindu-L pe Dumnezeu adeseori cu nesfârșite nume și mărturisind că e înfrânt de adevăr. *Tu, zice, ești Dumnezeu îndurat și milostiv, îndelung răbdător și mult milostiv, adevărat, tărie și întărire, loc de scăpare, putere, ajutor și sprijinitor, cornul mântuirii și cele asemenea*. Dar iarăși mărturisește că numele Lui nu se cunoaște în tot pământul dar e minunat. *Cât este de minunat, zice, numele Tău în tot pământul* (Ps., 8, 1). Așa a zis și către Manoe, cel ce a proorocit despre fiul lui, când a fost întrebat despre nume: *Minunat este acesta și prea mare ca să poată fi cuprins de auzul omenesc* (Jud., 13, 18).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia XII, în PSB, vol. 29, p. 278)

„(...) zicând (Sf. Apostol Pavel – n.L.P.) că Hristos *este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu*. Tot el însă L-a numit și *pace, lumină neapropiată în care locuiește Dumnezeu, sfințenie și răscumpărare, arhiereu mare și Paști, jertfă de ispășire a sufletelor, oglindă a slavei și icoană a ipostazei, făcător al veacurilor, mâncare și băutură duhovnicească, piatră, apă, temelie a credinței, piatră din capul unghiului, chip al lui Dumnezeu celui nevăzut, Dumnezeu mare, cap al trupului Bisericii, întâiul născut al lumii celei noi, începătură a celor adormiți, întâi născut din morți, întâi născut între mulți frați, mijlocitor între Dumnezeu și oameni, Fiu-Unul-născut, încoronat cu slavă și cu cinste, Dumnezeu al slavei, început al tuturor celor ce sunt, iar pe lângă acestea, împărat al dreptății și împărat al tuturor, având stăpânirea împărăției ce nu se poate zugrăvi în cuvinte*. Și multe altele de felul acesta a căror mulțime nu este nicidecum ușor de arătat.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 456)

„(...) căutând (Sf. Apostol Pavel – n.L.P.) cum va putea numi aceea ce nu se poate pricepe cu gândul omenesc, fiindcă nu a găsit un nume mai potrivit pentru tâlcuirea celor neînțelese, a numit slavă și ipostas pe Cel ce se găsește

⁵²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trăind comuniunea cu Hristos pe întuneric, sufletul simte iubirea Lui, dar nu-L poate prinde în formele cugetării. L-a strigat pe nume, dar neavând un nume potrivit pentru El, Acela n-a răspuns la nici un nume, adică omul nu a simțit că Acela se lasă cuprins în vreun nume. Orice nume rămâne gol de El, mai prejos de El; numai prin simțirea pusă în nume poți atinge pe Dumnezeu, depășind prin ea marginile cuvântului. (ns 129, p.196)

mai presus de tot binele, adică, pe Cel ce nici nu se poate înțelege și nici nu se poate tâlcui îndeajuns. De aceea el a lăsat nenumită pe Ființa cea mai presus de ființe.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, pp. 463-464)

„(...) Domnul, unul fiind după esență, a primit multe nume, în chip figurat, după lucrările săvârșite pentru mântuirea oamenilor; astfel, în unele locuri este numit piatră și ușă, în altele secure și cale, vie și pâine; piatră, pentru puterea lui cea nemăsurată; ușă pentru că este ușa vieții veșnice; secure pentru că taie rădăcinile răutății; cale, pentru că, conduce pe cei vrednici la cunoașterea adevărului; vie pentru că rodește vinul care veselește inima omului; pâine pentru că hrănește inima ființei raționale.” (*Viața Sfântului Macarie Egipteanul, Epistola Sfântului Macarie Egipteanul*, în PSB, vol. 34, p. 73)

„*Eu sunt Dumnezeu Tău, Cel ce te-am întărit pe tine și ți-am ajutat ție și te-am asigurat pe tine cu dreapta Mea cea întru dreptate* (Is., 41, 10)⁵²⁵. Deci e obiceiul de Dumnezeu insuflătei Scripturi să numească pe Fiul mână.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, Cartea a Doua a Glafirelor la Ieșire, 3, în PSB, vol. 39, pp. 325-326)

„(...) nu renunțăm să spunem că Fiul este lumina, viața și înțelepciunea, puterea și celelalte pe lângă acestea. Căci așa a fost numit de către Scriptura de Dumnezeu insuflată. Dar nu închidem în nici una din aceste numiri firea Lui negrăită, ci spunem că El este simplu din conținuturi diferite și e țesut într-unul din toate. Căci este simplu și de o fire unică, dar o mulțime de calități care-i aparțin ființial ne conduc ca niște raze slabe spre contemplarea Lui și a unei cuprinderi pe măsura noastră. Dacă deci I se spune pecetea ipostasului Tatălui, cugetă-L totodată existând în mod nedespărțit și unit prin fire și ca un chip al Celui ce L-a născut. Iar când e numit și iradiere a luminii care se difuzează și strălucește, să ai în minte și răspândirea oarecum în afară, totală, nedesprinzându-se de ipostasul din care este, dar nici rămânând la o concentrație în acea lumină, ci arătându-Se oarecum spre a subzista de Sine și într-o existență proprie. Fiul rămâne intim în firea Tatălui, având-o pe aceasta ca rădăcină și nesuportând nici o tăiere de ea, dar subzistă (are ipostasul Său) în mod deosebit și este Fiu cu adevărat, nu e o pecete neipostaziată, nici o prelungire fără subzistență, sau un accident, ca o formă a trupului. Căci fiind viața prin fire, cum

⁵²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul nu e numai revelarea înțelepciunii Tatălui, ci și a puterii Lui lucrătoare, pe când Duhul e revelarea bunătății și sfințeniei Lui. Dar Fiul ca Înțelepciunea și Puterea Tatălui nu e pasiv, ci este El însuși Persoană activă. Aceasta se vede și din expresia lui Isaia, că *Dreapta* lui Dumnezeu e *dreaptă*, adică nu lucrează decât prin dreapta judecată. Mai mult împlinea cineva printr-o persoană care ține la mine, decât printr-un organ al trupului meu. Mai bine lucrează Tatăl prin Fiul, ca Persoană, decât printr-o putere impersonală a Lui. (n.s. 581, p. 326)

s-ar înțelege fără să subziste?⁵²⁶ Sau nu L-ai auzit zicând: *Eu sunt Cel ce sunt, acesta este numele Meu, și pomenirea veșnică din neam în neam* (Ieș., 3, 14, 15)?⁵²⁷ ” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul V, în PSB, vol. 40, p. 199)

„(...) *Dumnezeul nostru este foc mistuitor* (Deut., 4, 24). Dar n-am spune că preaînțeleptul, explicând firea lui Dumnezeu, L-a asemănat cu focul, ci L-a numit astfel pe Dumnezeu pentru marea Lui ură împotriva răului⁵²⁸. ” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 852)

Existența lui Dumnezeu

„(...) voi nu credeți, căutând argumente raționale. Noi însă nu căutăm dovezi în cuvinte convingătoare ale înțelepciunii elinești (I Cor., 2, 4), cum a zis Învățătorul nostru, ci suntem convinși prin credința care o ia înaintea argumentării raționale⁵²⁹. Iată sunt de față aci unii care sufereau din partea dracilor; sunt unii chinuți acum de dracii care au venit la ei. Punându-i pe ei în mijloc, Antonie a zis: *Sau curățiți-i pe aceștia prin silogisme voastre, ori chemând prin orice meșteșug sau vrăjitorie (magie) pe idolii voștri, sau, dacă nu puteți, lăsați-vă de lupta voastră împotriva noastră și veți vedea puterea crucii lui Hristos*⁵³⁰. Și zicând acestea, a chemat pe Hristos, a pecetluit pe cei ce

⁵²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Termenii grecești *hyparxis* (existență) și *hyphestanai* (a subzista) indică ipostasul deosebit, dar nu firea deosebită. (n.s. 286, p. 199)

⁵²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numele cel mai propriu al lui Dumnezeu: Cel ce este. El este prin Sine și toate neamurile Îl vor ști ca atare. (n.s. 287, p. 199)

⁵²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu urăște răul în sensul că Se tulbură văzându-l, ci în sensul că nu Se bucură când fapta se închide prin lipsa de iubire, sau Se întristează văzând nenorocirea care-i vine ei din aceasta. (n.s. 1622, p. 852)

⁵²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința e o intuiție anterioară deducției raționale. Aceasta poate aduce și ea pe urmă sprijinul ei. Dar în credință e un fel de întâlnire directă cu puterea dumnezeiască, sau cu prezența lui Dumnezeu. (n.s. 60, p. 237)

⁵³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Credința creștină nu e numai o teorie, ci o legătură cu Dumnezeu cel real și viu și mai presus de legile naturii, deci putând da omului o putere care-l scapă de neajunsurile în care-l ține natura mărginită cu legile ei, care duc pe om, printr-un proces inevitabil, la boli și la moarte. Dumnezeu credinței creștine e un Dumnezeu transcendent naturii și în același timp venit din iubire la noi prin întruparea pe veci a Fiului Său ca om, în comuniune cu oamenii. Zeii păgâni sunt forțe oarbe ale naturii, care nu ne pot scăpa de legile ei, pentru că n-au nici o putere superioară lor și nici o conștiință capabilă de iubire.

În crucea lui Hristos s-a arătat iubirea lui Dumnezeu față de noi, dar și puterea Lui, care a învins până și moartea, cea mai mare neputință a naturii. Creștinismul protestant a scos minunile din credința creștină, lăsând-o o pură teorie, ca alte sisteme filosofice. Aceasta pentru că a eliminat asceza, sau crucea, din viața creștină. Dar trebuie întărit duhul și făcut stăpân al trupului prin înfrânare și răbdare pentru a se manifesta în om puterea lui Hristos.

pătineau, prin semnul crucii de două și de trei ori. Și îndată s-au ridicat oamenii cu toții și mulțumeau Domnului. Și așa-zișii filosofi se mirară și s-au umplut cu adevărat de uimire pentru credința lui Antonie și pentru semnul făcut. Iar Antonie a zis: *Pentru ce vă mirați de aceasta? Nu noi suntem cei care am făcut-o, ci Hristos este cel ce face acestea, prin cei ce cred în El. Credeți deci și voi și veți vedea că nu avem vreun meșteșug de cuvinte, ci credința cea în Hristos, lucrătoare prin iubire (Gal., 5, 6). Pe aceasta de veți avea-o și voi, nu veți mai căuta dovedire prin raționamente, ci veți socoti îndestulătoare credința în Hristos.* Acestea au fost cuvintele lui Antonie. Iar aceia minunându-se de ele, plecară îmbrățișându-l și recunoscând că au avut folos de la el.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, LXXIX, în PSB, vol. 16, pp. 237-238)

„(...) toate cele ce au existența după Dumnezeu nu o au în mod simplu, ci *cumva*. Și de aceea nu sunt fără de început. Căci tot ce primește rațiunea unui *cum*, deși este, nu spun cum a fost când nu era. De aceea spunând că Dumnezeu este, nu spun cum este. Și de aceea și *este* și *era* le spunem la El în chip simplu, nedeterminat și absolut. Căci dumnezeirea e mai presus de orice cuvânt și de orice înțeles. De aceea nici spunând că este, nu o facem supunându-L categoriei existenței. Căci este izvorul existenței, dar nu existența însăși. Fiindcă e mai presus și de însăși existența spusă și gândită în oarecare mod. Iar dacă cele ce sunt au existența în oarecare mod, dar nu simplu, precum trebuie să fie sub *unde* pentru poziția și marginea rațiunilor naturale din ele, vor trebui cu siguranță să fie și sub *când* pentru începutul lor⁵³¹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 60, în PSB, vol. 80, p. 173)

Existența lui Dumnezeu - argumentul istoric

„Deci toate cele ce există pe lumea aceasta au, în chip înăscut, fără să învețe de la cineva⁵³², ideea de Tatăl și Creatorul universului⁵³³; și au legătură cu toate: cele neînsuflețite au raporturi de simpatie cu cele însuflețite; iar dintre cele

(n.s. 61, p. 237)

⁵³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Față de filosofia care supunea totul categoriei existenței, deci chiar divinitatea, sfântul Maxim așază pe Dumnezeu mai presus și de categoria existenței. Aceasta este cea mai radicală aplicare a teologiei negative, afirmată dar nu demonstrată de scrierile areopagitice. Tot ce cade sub categoria existenței cade sub un *cum* al existenței și deci e mărginit, pentru că orice fel de *cum* exclude alte moduri ale lui. De acest *cum* al oricărei existențe țin și *când* și *unde*, sau timpul și spațiul, care de asemenea o mărginesc. Ceea ce există cândva are un început și un sfârșit. Ceea ce există undeva nu e infinit. Dumnezeu, necăzând sub categoria existenței determinate, e mai presus de timp și de spațiu. El limitează existența în timp și în spațiu. (n.s. 222, p.173)

⁵³² Platon, *Erixias*, 398 C.

⁵³³ Idem, *Timeu*, 28 C.

însuflețite cele nemuritoare lucrează în fiecare zi; dintre cele muritoare, unele de frică, chiar când sunt purtate în pânțele de mama lor, altele datorită gândirii lor libere și dintre oameni, toți; și elenii și barbarii. Nici un neam de oameni, nici dintre cei care lucrează pământul, nici dintre nomazi, dar nici dintre oameni din orașe, nu poate trăi fără să aibă mai dinainte în suflet credința într-o ființă superioară. De aceea, orice popor, care locuiește până la ținuturile mării spre răsărit și spre apus, orice popor, care locuiește ținuturile de la miazănoapte și de la miazăzi, deci toate aceste popoare au una și aceeași idee despre Cel Care a rânduit conducerea lumii, întrucât întreaga Sa lucrare se întinde în chip egal peste tot.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XIV, 133.7.-133.9., în PSB, vol. 5, pp. 384-385)

„Nepărtinirea lui Dumnezeu (...) nu este mărginită în timp, ci este din veac; nici binefacerea lui Dumnezeu n-a început cândva și nici nu se mărginește la anumite locuri sau la anumiți oameni; la fel nici facerea Lui de bine nu este parțială. *Deschideți-mi mie porțile dreptății! Intrând prin ele voi lăuda pe Domnul. Aceasta este poarta Domnului, dreptii vor intra prin ea* (Ps., 117, 19). Barnaba⁵³⁴, tălmăcind cuvântul profetului, adaugă: *Dintre multe porți deschise, numai poarta care duce la dreptate, este poarta lui Hristos; fericiți sunt toți cei care intră prin ea.* Același înțeles îl are și acel cuvânt profetic: *Domnul peste ape multe* (Ps., 28, 3); nu numai peste felurite testamente, ci și peste feluri și feluri de învățături care duc la dreptate, atât ale elinilor cât și ale barbarilor. Și David dă lămurit mărturie de adevărul acesta, când zice: *Să se întoarcă păcătoșii în iad, toate neamurile care uită pe Dumnezeu* (Ps., 9, 18). Negreșit L-au uitat pe Acela de Care își aminteau mai înainte; pe Acela pe Care-L cunoșteau înainte de a-L uita, pe Acela L-au părăsit. Era deci și la neamuri o cunoaștere obscură despre Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. VIII, 64.1.-64.6., în PSB, vol. 5, pp. 424-425)

„Dacă nașterea Domnului n-ar fi fost cu totul cerească și fericită, dacă ea n-ar avea nimic dumnezeiesc și mai presus de firea omenească, atunci nicidecum n-ar fi ajuns să se răspândească învățătura Sa peste întreg pământul.” (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, omilia a VII-a, VI, în PSB, vol. 7, pp. 89-90)

Existența lui Dumnezeu – argumentul cosmologic

„Însăși frumusețea noastră arată pe Dumnezeu, făcătorul nostru: statura dreaptă, fața ridicată, ochii așezați în partea de sus a corpului ca niște

⁵³⁴ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru : Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, XLVIII, 4, *op. cit.*, p. 71.

observatori și toate celelalte simțuri ca străjile unei cetăți.” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XVII, 11, în PSB, vol. 3, p. 368)

„Cine sunt, după noi, oameni lipsiți de orizont dacă nu tocmai acei oameni care nu pot să-și înalțe privirea și să înțeleagă, pornind de la măreția lumii și de la frumusețea făpturilor din ea, că ei trebuie să contemple, să admire și să cinstească numai pe Acela care le-a creat.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. LXXVII, în PSB, vol. 9, p. 225)

„(...) ascultându-și rațiunea și trecând de la piatră la lemn, chiar de la aur la argint, ca cel mai prețios material, ba chiar și de la frumusețea lumii, pot să se ridice la Creatorul tuturor, Căruia să I se încredințeze ca unuia ce singur susține întreaga existență, poate înțelege gândurile tuturor și poate auzi rugăciunea tuturor.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. XXVI, în PSB, vol. 9, p. 250)

„(...) acest spectacol trebuie să fie opera unei puteri divine și că trebuie să existe o forță superioară care menține universul și pe care noi am putea pe drept s-o numim Dumnezeu. Și gândind la temeinicia pământului, la diversitatea animalelor și la multipla varietate a plantelor, am început să laud pe Creator. Dar spiritul meu nu s-a oprit aici, ci am început să mă întreb cine este acesta? Oare, cineva a coexistat totdeauna cu Dumnezeu sau numai Dumnezeu a existat totdeauna, nemaifiind în afara Lui nimeni altul? Întâi mi-am zis că nu este corect a zice că un lucru poate veni din neant, deși această concluzie nu este într-un totuș imposibilă pentru cei mai mulți, ci că tot ceea ce există vine de la Dumnezeu. Apoi, am zis că nu este corect a zice că alături de Dumnezeu a mai existat și un alt principiu, că din contră, se cuvine să susținem că ființele își trag originea (doar) de la El. De acest lucru mă convinsese ordinea și frumusețea naturii.” (Metodiu de Olimp, *Despre liberul arbitru*, II, PSB, vol. 10, p. 214)

„Fiindcă, oare, nu este adevărat că întreaga stihie a pământului pe El Îl recunoaște drept stăpân atunci când, prin roadele și prin viețuitoarele pe care le poartă și le aduce la lumină, își mărturisește ascultarea în fața voii Celui Atotputernic? Și bogat curgătoarele ape ale râurilor, ca și susurul nesfârșit, venit din adâncuri, al izvoarelor, Îl vădesc pe Cel ce este cauza unei asemenea minunății. Tot pe El Îl arată și adâncul ținut în chingile din străfunduri ale mării, ca și zbuciumul valurilor, atunci când se înalță spre cer, umplând pământul de groază, ca apoi — apropiindu-se de țărm — potolite de ordinea dumnezeieștii legi, să se chincească! Tot pe El și stăpânita șiroire a ploii de iarnă, bubuitul tunetului și scânteierile fulgerelor, joaca mereu înnoită a vântului, goana norilor în înaltul văzduhului; tot pe El Îl mărturisesc, pentru toți cei ce nu sunt în stare să-L vadă cu înșiși ochii lor.

Soarele, atotstrălucitorul, care străbate prin vremi, numai pe El Îl știe de stăpân, și, plecat în fața voii Lui, nu se încumetă să se abată din cale. Luna — cu lumina ei mai palidă decât a soarelui — supusă rânduielilor lui Dumnezeu, în unele răspasuri se împruținează, ca apoi să crească iar la loc. Cerul în frumusețea sa, scânteind din noianul său de stele (care-i străbat în pâlcuri⁵³⁵ și în bună rânduială, pe același neabătut drum), dă și el de știre despre Dăruitorul a toată lumina. Așadar, toți luminătorii cerești, la semnul și la cuvântul Lui se supun împreună aceleiași armonii, gonind de-a lungul imenselor lor cruguri pe pista din înaltul văzduhului. Alternanța zilei cu noaptea, scurgerea timpului și schimbările anotimpurilor, ritmurile și rânduiala întregului univers aduc laudă nemărginit-feluritei înțelepciuni a nemăsuratei Lui puteri.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 4-5, în PSB, vol. 14, pp. 191-192)

„(...) se poate câștiga cunoștința despre Dumnezeu și de la cele ce se văd, dat fiind că zidirea arată și proclamă pe Stăpânul și Făcătorul ei prin rânduiala și armonia ei, ca prin niște litere.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 69)

„De fapt, pentru că Dumnezeu este bun și de-oameni-iubitor și cu grijă pentru sufletele făcute de El, dar e nevăzut și de necuprins prin fire și dincolo de toată ființa creată și de aceea neamul omenesc nu poate ajunge ușor la cunoștința despre El, pentru că toate sunt create, iar El este necreat, a întocmit creațiunea prin Cuvântul Său (prin Rațiunea Sa) astfel, ca, deoarece El este prin fire nevăzut, să poată fi cunoscut de oameni prin operele Lui. Căci meșterul se cunoaște de multe ori din opere, chiar dacă rămâne nevăzut. Astfel se spune despre sculptorul Fidias că operele lui se cunoșteau de privitori ca ale lui chiar când nu era de față Fidias, din simetria și proporția părților întreolaltă. Așa se poate cunoaște din rânduiala lumii Dumnezeu, Făcătorul și Orânduitorul ei, chiar dacă nu se vede cu ochii trupului. Căci Dumnezeu nu a abuzat de firea Sa nevăzută — să nu spună cineva aceasta — ca să Se lase pe Sine cu desăvârșire necunoscut oamenilor⁵³⁶. Ci precum am zis înainte, a rânduit astfel creațiunea, ca, chiar dacă nu e văzut prin fire, totuși să fie cunoscut prin opera Sa.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXXV, în PSB, vol. 15, pp. 69-70)

„Căci cine, văzând mersul în cerc al cerului și drumul soarelui și al lunii și pozițiile și mișcările celorlalte stele, care sunt opuse și diferite, dar păstrează în deosebirea dintre ele o ordine, nu se gândește că ele pe ele se țin în această rânduială, ci altul este Făcătorul și Orânduitorul lor? Și cine, văzând soarele răsărind ziua și luna arătându-se noaptea și scăzând și împlinindu-se în același

⁵³⁵ Tâlcuirea Radu Alexandrescu: Textual: *în ordine* (n. tr.). (n.s. 289, p. 192)

⁵³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu S-a folosit de firea Sa omenească nevăzută, ca să-i lase pe oameni în necunoștința ei. (n.s. 84, p. 70)

număr egal de zile, și unele din stele alergând și schimbându-și drumurile în mod diferit, iar altele mișcându-se în mod neabătut, n-ar ajunge la gândul că există un Creator care le cârmuiește? (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXXV, în PSB, vol. 15, p. 70)

„Cine, văzând cele contrare prin fire, unite și trăind într-o legătură armonioasă, văzând de pildă focul amestecat cu răcoarea și uscatul cu apa și acestea neluptându-se între ele, ci alcătuind o unitate, ca un singur trup, nu se va gândi că Cel ce le unește este în afară de ele? Cine, văzând iarna retrăgându-se în fața primăverii și primăvara în fața verii și vara în fața toamnei și că acestea, deși protivnice prin fire (căci una răcorește, alta arde, alta hrănește și iarăși alta veștejește), totuși slujesc toate în mod egal și nevătămat oamenilor, nu ar înțelege că e Cineva mai mare ca ele, care le ține în unitate și le cârmuiește pe toate, chiar dacă nu-L vede? Cine, văzând norii purtați de aer și în nori legată greutatea apelor, nu se va gândi la Cel ce le-a legat și le-a rânduit pe acestea? Sau cine, văzând pământul însuși, atât de greu prin fire, rezemat pe ape și rămânând nemișcat pe ceea ce se mișcă prin fire, nu va cugeta că e Cineva care le-a rânduit și le-a făcut pe acestea, adică Dumnezeu? Cine, văzând rodirea la vreme a pământului și ploile din cer și curgerea râurilor și firea izvoarelor și înmulțirea animalelor prin unirea celor neidentice, și acestea nesăvârșindu-se pururi, ci la timpuri rânduite; și, în general, cine, văzând rânduiala statornică și neschimbată, alcătuită din cele neidentice și contrare, nu se va gândi că există o unică putere care a înfăptuit această rânduială și o cârmuiește cum e bine, ca să rămână la fel? Căci ele n-ar putea coexista și rămâne așa prin ele însele, dată fiind opoziția din fire între ele⁵³⁷. Fiindcă apa este prin fire grea și curgătoare în jos, iar norii sunt ușori și tind în sus; și totuși apa mai grea e purtată de nori. Și iarăși pământul este foarte greu, iar apa, mai ușoară ca el, și totuși ceea ce e mai greu e purtat de ceea ce e mai ușor și pământul nu cade în jos, ci rămâne nemișcat. Și bărbătescul nu e la fel cu femeiescul și totuși se unesc împreună și se înfăptuiește din amândoi nașterea unor animale la fel cu ele. Și, vorbind pe scurt, răcoarea e contrară căldurii și apa se luptă cu uscatul și totuși unindu-se nu se opun una alteia, ci prin combinarea lor alcătuiesc un corp și dau naștere

⁵³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ordinea lumii arată un creator al ei. E un argument tradițional dezvoltat de stoici și folosit de apologeți. (n.s. 85, p. 71)

tuturor⁵³⁸. (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXXVI, în PSB, vol. 15, pp. 70-71)

„Nu s-ar combina cele ce luptă între ele și își sunt protivnice dacă Cel ce le-a unit n-ar fi mai mare și stăpân al lor, dacă elementele nu l s-ar supune, ca niște roabe, Stăpânului. Numai în acest fel elementele nu mai ascultă de firea lor ca să lupte împotriva altuia, ci, recunoscând pe Domnul care le-a legat, realizează o armonie între ele, fiindu-și prin fire contrare, dar conducându-se în mod armonic prin voința Celui ce le cârmuiește. Căci dacă nu s-ar înfăptui prin voința Unuia mai puternic combinarea unitară a acestora, cum s-ar combina și uni ceea ce e greu cu ceea ce e ușor: uscatul cu lichidul, linia dreaptă cu cea circulară; focul cu răceala; marea cu pământul; soarele cu luna; stelele cu cerul; aerul cu norii, firea fiecăruia fiind contrară firii celuiilalt? Căci s-ar produce o mare luptă între ele, una arzând, alta răcind, ceea ce e greu trăgând în jos, ceea ce e ușor trăgând, dimpotrivă, în sus, soarele luminând, aerul întunecând. Ba și stelele s-ar lupta între ele, pentru că una se află într-o poziție inferioară, alta, într-una superioară. Și noaptea n-ar face loc zilei, ci ar rămâne mereu opusă ei și luptând cu ea. Iar petrecându-se lucrurile astfel, nu s-ar mai vedea o unitate frumoasă (un cosmos), ci un haos (o acosmie), nu o rânduială, ci o neorânduială și nu o sinteză, ci o anarhie, și nu măsuri, ci lipsă de măsuri. Iar prin opoziția și lupta între ele, toate s-ar desființa sau ar rămâne numai ce e mai tare. Și aceasta ar arăta iarăși o neorânduială (acosmie). Căci rămânând numai ce e mai tare și lipsindu-se de folosul celorlalte, ar face totul disproportionat, așa cum dacă ar rămâne numai piciorul, sau numai mâna, nu s-ar mai vedea trupul întreg. Căci ce lume ar mai fi aceea în care s-ar arăta numai soarele, sau s-ar învârti numai luna, sau ar exista numai noaptea, sau numai ziua? Ce fel de armonie s-ar mai păstra, dacă ar fi numai cerul fără stele, sau numai stelele fără cer? Și ce folos s-ar mai arăta dacă ar fi numai marea, sau dacă pământul s-ar afla fără ape și fără celelalte părți ale zidirii? Cum ar fi apărut și omul, sau în general vreo vietate pe pământ, dacă elementele s-ar fi aflat în luptă între ele și n-ar fi rămas decât numai cel mai puternic dintre ele, care n-ar fi fost suficient pentru alcătuirea corpurilor? Căci nu s-ar fi constituit nimic dintre toate numai din căldură sau numai din răcoare, sau numai din apă, sau numai din uscat, ci ar fi fost toate în neorânduială și necompuse. Ba nici chiar ceea ce pare a fi mai tare n-ar fi putut

⁵³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chimia explică astăzi această intercondiționare și întregire a elementelor, dar numai până la un loc. Mai bine-zis descrie empiric manifestarea acestei intercondiționări și întregiri, fără să o explice de fapt. În fond este între ele ceva unitar și contrar, care prin echilibrul între ele produc toate formele de individuațiuni. Dar nu putem evita întrebarea: cine a orânduit universul astfel ca din forțele și mișcările contrare să se producă aceste individuațiuni în care e un sens și totuși în repetiția nașterii și morții lor lipsește un sens final? Nimic în natură nu are o putere care să domine totul, ci totul se compune din puteri neputincioase, dominante și dominate. Această fire a lor cere pe cineva care le domină pe toate și nu e dominat de nimic, care e izvorul a toată puterea și rațiunea. (n.s. 86, p. 71)

exista fără ajutorul celorlalte. Numai așa poate exista și el. Fiindcă deci nu e o neorânduială, ci o rânduială în toate, și nu e o lipsă de măsură, ci o simetrie, și nu e un haos, ci un cosmos și o sinteză armonioasă a cosmosului, e necesar să cugetăm și să primim ideea unui stăpân care le adună și le ține strânse pe toate și înfăptuiește o armonie între ele. Și deși nu Se arată ochilor sub rânduiala și armonia celor contrare, e de cugetat Cărmuitorul și Orânduitorul și Împăratul⁵³⁹. (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXXVII-XXXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 71-72)

„Să luăm ca pildă o cetate constituită din oameni mulți și feluriți, mici și mari, bogați și săraci, bătrâni și tineri, bărbați și femei. Dacă o vedem cărmuită după o bună rânduială și pe cei din ea, deși feluriți, trăind în armonie între ei, iar nu pe bogați opuși celor săraci, sau pe cei mari protivnici celor mici, sau pe cei tineri contrazicând pe cei bătrâni, ci pe toți viețuind în pacea respectului reciproc, văzând-o astfel, înțelegem numaidecât că buna armonie este susținută de prezența unui cărmuitor, chiar dacă nu-l vedem pe el însuși. Căci neorânduiala este semnul lipsei unei conduceri (anarhia). Iar rânduiala arată un cărmuitor. La fel, văzând armonia mădulelor trupului întreolaltă, sau că ochiul nu se luptă cu urechea, nici mâna nu se răscoală împotriva piciorului, ci pe fiecare împlinind o trebuință proprie fără răzvrătire împotriva celorlalte, înțelegem din aceasta în chip sigur că este în trup un suflet care le conduce pe acestea, chiar dacă nu-l vedem pe el însuși.

Așa, e necesar să vedem în rânduiala și armonia tuturor pe Dumnezeu, Cărmuitorul tuturor, și, pe Acesta, ca fiind unul și nu mulți. Căci această rânduială bine întocmită și armonia concordiei tuturor nu ne indică mulți cărmuitori și conducători ai ei, ci pe Cuvântul Cel Unul. Pentru că dacă ar fi mulți conducătorii creației, nu s-ar păstra această rânduială a tuturor, ci ar fi toate în neorânduială, din cauza celor mulți. Căci fiecare ar trage toate spre voia

⁵³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu Se arată în mod descoperit, căci prin aceasta ne-ar copleși și n-am fi în stare să ne folosim în mod liber de lume. Dar nu ne-am putea folosi de ea nici dacă ar fi un haos. Dumnezeu Își arată iubirea Sa față de noi în mod discret, coborât la puterea noastră, lăsându-ne să fim stăpâni asupra lumii dăruite nouă de El. N-am putea să o folosim în libertate, nici dacă El ar fi prezent în mod descoperit, nici dacă ea ar fi un haos, în care El să nu Se străvadă nicidecum. Când Dumnezeu a spus: *Creșteți și stăpâniți pământul*, ne-a dat puțința de a o stăpâni prin libertate și, prin aceasta, de a crește liberi în dragostea față de El. Un tată care ar da fiului spre moștenire niște lucruri haotice, sau l-ar copleși prin prezența lui prea puternică, prea impunătoare, n-ar lăsa fiului puțința de a crește în libertate și de a se simți în largul său în prezența lui. Dragostea adevărată este discretă. Ea dă tot ce trebuie celui iubit, dar îi lasă și impresia că lucrarea lui e necesară, sau foarte importantă. Fiul trebuie mai mult să ghicească, din daruri, valoarea și iubirea tatălui. Acesta nu trebuie să-l strâmtoreze, să-l priveze de libertate. Dar Dumnezeu e mai mult ca un tată pământesc. El nu numai că ne-a dat toate, lăsându-ne ca să le folosim în mod liber, ci le și ține în armonie ca să le putem folosi și ne ajută ca să putem scoate folosul cel mai bun din ele, dar și aceasta o face în mod discret, delicat. În natură e și luptă, dar și armonie. Sunt de folos și cele tari și cele mai slabe. (n.s. 87, pp. 72-73)

sa și s-ar lupta cu ceilalți. Căci precum am spus că credința în mulți zei e una cu necredința, așa este în mod necesar conducerea de către mulți una cu anarhia. Pentru că acolo unde fiecare se împotrivesc conducerii altuia, nu mai este nici un conducător, ci peste toate e stăpână anarhia. Iar unde nu e un conducător, e o neorânduială. Și invers, acolo unde cele multe și felurite sunt cuprinse într-o singură rânduială și armonie, se arată ca existând un singur stăpânitor. Să folosim iarăși o pildă: dacă aude cineva de departe sunetul unei lire, scos din multe coarde, admiră armonia și simfonia lor, simțind că nu numai cea joasă scoate sunetul, nici numai cea ascuțită, nici numai cea de mijloc, ci că toate sună împreună, ținându-se în echilibru. Iar din aceasta înțelege că lira nu se mișcă de la sine, dar nici nu e lovită de mai mulți, ci că e un singur cântăreț care combină prin priceperea lui sunetul fiecărei coarde cu al celorlalte într-o simfonie armonioasă, deși nu-l vede pe acesta. Tot așa între rânduiala lumii întregi este o armonie universală, în care nu se răzvrătesc nici cele de sus față de cele de jos, nici cele de jos față de cele de sus, ci din toate se înfăptuiește o unică armonie, iar de aci urmează că unul este Cărmuitorul și Împăratul întregii creațiuni, luminând și mișcând toate cu lumina Sa.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 73-74)

„Căci cum ar fi cunoscut clădirea, sau corabia, sau lira, dacă n-ar fi lucrat un meșter de corăbii, dacă n-ar fi clădit un arhitect și dacă n-ar fi armonizat (lira) un muzician?” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLVII, în PSB, vol. 15, p. 86)

„Căci de voiește cineva să privească la cer, vede orânduirea Lui; de nu poate privi la cer, ci se apleacă numai la oameni, vede prin fapte puterea Lui neasemănată față de oameni și cunoaște în oameni pe Dumnezeu Cuvântul. De s-a abătut cineva spre draci și s-a îngrozit de ei, îl vede pe El alungându-i pe aceia și înțelege că El este Stăpânul lor. De s-a scufundat în firea apelor și socotește că ele sunt dumnezeu, cum se închină egiptenii apei, o vede pe aceasta prefăcută de El și cunoaște că Domnul este Ziditorul lor⁵⁴⁰. Iar de se coboară cineva la iad și acolo se înspăimântă de eroii coborâți acolo, socotiți zei, vede învierea înfăptuită de El, sau biruința asupra morții, și înțelege că și acolo numai Hristos este Domnul și Dumnezeu cel adevărat. Căci toate părțile zidirii le-a atins Domnul și pe toate le-a eliberat de toată înșelăciunea și le-a arătat așa cum sunt, cum zice Pavel: *Dezbrăcând începătoriile și stăpâniile le-a biruit pe Cruce* (Col., 2, 15), ca să nu

⁵⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul lui Dumnezeu, ca Rațiunea supremă, este prezent în raționalitatea întregii zidiri, dar creștinii îl cunosc nu ca identic cu ele, ci ca Stăpânul lor. Căci toate I se supun Lui. Acest lucru a devenit cu totul clar de când Hristos - Cuvântul întrupat - porunca forțelor naturii, ca o Persoană care era cunoscută ca fiind deosebită de ele, dar Stăpân asupra lor. Așa a scăpat lumea de idoli ca expresii ale panteismului. Odată întrupat ca om, din toate poate lua omul cunoștința lui Dumnezeu ca Stăpân al tuturor. (n.s. 105, p. 142)

mai poată fi înșelat cineva, ci pretutindeni să afle pe Cuvântul lui Dumnezeu⁵⁴¹. Astfel, omul înconjurat de pretutindeni și privind oriunde, adică văzând în cer, în iad, în om, pe pământ dumnezeirea Cuvântului, nu mai e amăgit în privința lui Dumnezeu, ci numai Lui I se închină și prin El cunoaște și pe Tatăl.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLV, în PSB, vol. 15, pp. 142-143)

„Dacă te uiți la cer, spune psalmistul, și la ordinea din el, cerul îți este conducător credinței; arată în el însuși pe Meșterul Care l-a făcut. Dacă te uiți la frumusețile de pe pământ, iarăși și prin ele ți se mărește credința în Dumnezeu. Că n-am crezut în Dumnezeu văzându-L cu ochi trupești, ci prin puterea minții Îl vedem pe Cel nevăzut din cele văzute. (...) dacă te uiți bine la piatră, vei vedea că și ea îți face dovada Celui Care a făcut-o. Chiar furnica, chiar țânțarul, chiar albina. Adeseori, chiar în lucrurile cele mici se arată înțelepciunea Creatorului.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, III, în PSB, vol. 17, pp. 249-250)

„(...) chiar existența lui Dumnezeu, tot numai din mărturiile operei Sale o deducem. După cum, deci, aruncând ochii asupra universului întreg și fiind atenți la ordinea minunată din el precum și la binefacerile care s-au revărsat din partea lui Dumnezeu asupra vieții noastre, înțelegem că există deasupra acestui univers o putere creatoare care a făcut tot ce există și care ne poartă de grijă la toți...” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 12, în PSB, vol. 30, pp. 307-308)

„Când vede cineva o haină, îndată se și gândește la țesător, iar la vederea unei corăbii îi vine în minte meșterul care a alcătuit-o. Tot astfel vederea unei case îndreaptă mintea privitorului spre mâna unui zidar, care a zidit-o. Dar ei, epicureii, privesc doar spre lumea văzută, de aceea rămân orbi și nu văd pe Cel ce se descoperă prin ea.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere*, Preliminarii, în PSB, vol. 30, p. 352)

„Căci din frumusețea ei (a lumii) sau a fapturilor ei se poate vedea printr-o asemănare Meșterul și se poate recunoaște Acela ca adevărat Dumnezeu, prin

⁵⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În sensul acesta toate s-au umplut de cunoștința lui Dumnezeu, adică toate fac cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Hristos S-a arătat ca Dumnezeu Stăpân al tuturor, mai presus de toate și neidentificat cu ele. Până nu Se întrupase Cuvântul ca om, puteau fi identificate toate cu dumnezeu, adică din toate se răspândea amăgirea, întunericul, pentru că toate lucrau ca niște forțe oarbe, care nu vorbeau clar omului. Ele nu mai erau transparente pentru Dumnezeu, întrucât Dumnezeu nu-i mai vorbea omului clar prin ele, ca deosebit de ele, și nu mai lucra asupra lor ca un Stăpân al lor. Știind prin Hristos că El este Cuvântul sau Rațiunea dumnezeiască a cărui putere și ale cărui rațiuni iradiază în toate, dar El e mai presus de toate, prin El cunoaștem și pe Tatăl Lui ca Dumnezeu personal. (n.s. 106, p. 142s)

Care toate s-au făcut și, făcute fiind, se mântuiesc⁵⁴².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 56)

„(...) Din mărimea frumuseții fapturilor se contemplă Dumnezeu, Făcătorul lor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. IV, în PSB, vol. 41, p. 315)

„Deci sfinții — înțelegând astfel creațiunea și buna ei întocmire și proporția și folosul pe care fiecare parte îl oferă întregului univers și că desăvârșite sunt toate cele create cu înțelepciune și purtare de grijă, după rațiunea după care au fost create, și cele ce s-au făcut, că nu e cu puțință să fie în alt chip bune, decât așa cum sunt, neavând trebuință de adaos sau de micșorare spre a fi în alt chip bune — au cunoscut pe Făcător din faptele Lui. Apoi privind persistența, ordinea și poziția lucrurilor create, rânduiala după care stau toate în specia lor neamestecate și libere de orice confuzie, mișcarea stelelor săvârșită în același mod neabătându-se nicidecum, niciodată și ciclul anului care se săvârșește regulat prin revenirea lor de la același la același loc, egalitatea nopților și zilelor în cursul anului crescând și micșorându-se într-o măsură mai mare sau mai mică, au învățat că Cel pe care L-au cunoscut ca Dumnezeu și Făcător al tuturor este și Proniatorul lucrurilor⁵⁴³.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 57, în PSB, vol. 80, p. 170)

„Căci cine, privind frumusețea și măreția fapturilor lui Dumnezeu, nu-L va cunoaște îndată pe El ca pricinuitoare al facerii, ca început și cauză a lucrurilor

⁵⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Privind minunăția lumii și a existenței ei și fragilitatea ei, luată în ea însăși, nu se poate să nu înțelegem că ea e opera unui Dumnezeu atotputernic, deosebit de ea. Faptul de a nu vedea în ea ultima realitate nici n-o explică, nici nu-i dă un sens, și aceasta face din ea un argument pentru existența unui Dumnezeu deosebit de ea și infinit mai presus de ea și atotputernic, ca și Creator al ei. O dată ce există lumea, așa cum este: imperfectă, dar și minunată, ea nu poate fi decât de la un Dumnezeu atotputernic. Și aceasta ne face să vedem și faptul că numai El o poate mântui de mizeriile ei și, în ultimă instanță, de moarte. (n.s. 89, p. 56)

⁵⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Contemplația naturală este cunoașterea lui Dumnezeu din creațiune. Prin una din aceste contemplări se cunoaște Dumnezeu ca *făcător*, prin alta ca *proniator*. (n.s. 219, p. 170)

și ca făcător?⁵⁴⁴” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 58, în PSB, vol. 80, pp. 170-171)

Existența lui Dumnezeu - argumentul ontologic

„(...) Dumnezeu a picurat în toți oamenii, dar mai ales în cei care se îndeletnicesc cu studiul, o emanație divină. Aceasta e pricina că oamenii, chiar fără voia lor, mărturisesc că este un Dumnezeu, nepieritor și necreat, Care este în chip real totdeauna sus, împrejurul bolții cerului, în postul Său propriu și personal de observație.

Euripide întreabă:

Spune-mi ce trebuie să gândesc de Dumnezeu?

Și tot el răspunde:

Este Cel care vede totul, dar nu poate fi văzut⁵⁴⁵.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VI, 68.2.-68.3., în PSB, vol. 4, p. 126)

„Lăsând la o parte Scripturile, oamenii nu știu, din cugetarea lor firească, că există Dumnezeu? Ei nu vor putea să spună în ziua aceea (a judecății): *N-am știut că există Dumnezeu*. Pentru că tunetele și fulgerele venite din cer (le spun): *Să știți că există Dumnezeu, care conduce lumea*. Dar ce strigau demonii? *Tu ești Fiul lui Dumnezeu. De ce ai venit să ne chinuiești înainte de vreme?* (Mt., 8, 29). Și în mărturisirile (lor demonii) zic: *Tu mă arzi, tu mă arzi.*” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XII, 9, în PSB, vol. 34, p. 145)

Existența lui Dumnezeu – argumentul teleologic

⁵⁴⁴ Sfinții Părinți, pornind de la frumusețea și armonia creației, au vorbit despre Dumnezeu ca despre sublima și veșnica Frumusețe. *Toate aceste frumuseți ce vă plac și care desfătează privirea noastră, sunt create de Dumnezeu. Dacă atât de mare este frumusețea operelor create de El, cu atât mai mult va fi El Însuși*; cf. Fer. Augustin, *Comentar la Psalmul 84*, 9, P.L., XXXVII, col. 1075. Sfântul Ilarie de Pictavium, constată același lucru: *E de trebuință să-L concepi pe Dumnezeu ca fiind cel mai frumos din întreaga frumusețe, plecând de la însăși frumusețea lumii (Despre Treime, I, 7, 7, P.G., X, col. 30C.)*, căci *lumea este un poem, cântecul unui artist care ne duce la contemplarea veșnicei Frumuseți*. (Fer. Augustin, *Scrisoarea 138*, 5, P.L., XXXIII, col. 527). – n.L.P.

⁵⁴⁵ Euripide, *Fragm. 1129*.

„Intră într-o casă și dacă ai vedea toate curate, ordonate și împodobite, vei crede, de bună seamă, că această casă are un stăpân cu mult mai bun decât ele; tot așa, în această încăpere a lumii, când vezi domnind în cer și pe pământ grija, ordinea și legea, trebuie să crezi că universul acesta are un stăpân și un părinte mult mai frumos chiar decât stelele și decât fiecare parte a lumii întregi.” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XVIII, 4, în PSB, vol. 3, p. 369)

Existența lui Dumnezeu – argumentul moral

„Dacă nu este cineva care să conducă lumea, dacă nu este cineva care să răsplătească după merit cele săvârșite în viață, cine-i mai poate împiedica să asuprească pe sărac, să ucidă pe orfani, să omoare pe văduvă și pe străin, să facă orice faptă nelegiuită și să se murdărească cu patimi necurate și ticăloase și cu toate poftele dobitocești?” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a IX-a, I, în PSB, vol. 17, p. 435)

Revelația divină

„(...) Dumnezeu Se descoperă doar celor ce sunt vrednici de El și gata să-L primească...” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. IV, în PSB, vol. 9, p. 373)

„(...) în marea Lui dragoste față de oameni, Dumnezeu a descoperit adevărul precum și tot ce poate fi cunoscut despre El nu numai celor care s-au dedicat cu totul cunoașterii lui, ci și celor străini de credința și de evlavie cea dreaptă. Din nefericire unii din cei sortiți de Providența lui Dumnezeu să cunoască adevăruri atât de înalte s-au dovedit nevrednici de o astfel de cunoaștere, încât săvârșesc nelegiuiri *ținând adevărul lui Dumnezeu în robia nedreptății*, așa că, cu toată cunoașterea acestor înalte realități, ei *sunt fără cuvânt de apărare* (Rom., 1, 18-20).” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VII-a, cap. XLVI, în PSB, vol. 9, p. 484)

„Cunoștința despre credința în Dumnezeu și despre toate adevărurile nu are atâta nevoie de învățătura de la oameni, căci are însușirea de a se face cunoscută prin ea însăși. Ea numai că nu strigă în fiecare zi prin lucruri și că nu

se arată, făcându-se mai strălucitoare ca soarele, prin învățătura lui Hristos⁵⁴⁶.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, I, în PSB, vol. 15, p. 29)

„(...) prin amândouă S-a și descoperit pentru noi ca printr-un văl, spre a nu îndrăzni să ne atingem de cele necuprinse cu nevrednicie, prin graiul Scripturii ca Cuvânt, iar prin creațiune ca Ziditor și Meșter⁵⁴⁷. De aceea cel ce vrea să călătorească drept și fără greșală spre Dumnezeu are nevoie în chip necesar de amândouă, de cunoștința Scripturii în duh și de contemplația naturală a lucrurilor după duh, ca cel ce dorește să devină iubitor desăvârșit al desăvârșitei înțelepciuni să poată dovedi că amândouă legile, cea naturală și cea scrisă, sunt de cinste egală și învață aceleași lucruri și nici una nu are mai mult

⁵⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ea răsărea în noi din privirea lucrurilor, dar se face cunoscută mai luminoasă ca soarele prin Hristos. Avem aci afirmată legătura dintre revelația naturală nefalsificată și cea supranaturală. Amândouă ne fac cunoscut pe Dumnezeu în mod nemijlocit; sau Dumnezeu se impune minții noastre în mod direct nu prin învățătura sau comunicarea altora. Aceasta înseamnă însă că însuși sufletul nostru are capacitatea de a-L sesiza prin creațiune și în Hristos. Totuși Hristos ne face cunoscut pe Dumnezeu, sau pe Sine însuși, și prin luminozitatea învățăturii Sale, sau a evidenței conformității Cuvântului Său cu aspirația spre desăvârșire a firii noastre. (n.s. 1, p. 29)

⁵⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Atât cuvintele Scripturii, cât și formele creațiunii, pe de o parte acoperă, pe de alta, descoperă Rațiunea lor supremă sau creatoare. O acoperă pentru cei ce caută să se apropie cu nevrednicie de cele dumnezeiești și o descoperă celor curățiți de patimile care îngustează și strâmbă aspectele lucrurilor. Acestea cuvintele Scripturii Îl descoperă pe Dumnezeu sau rațiunea supremă a lor ca cuvânt, sau ca ultimul izvor de cuvinte; iar creațiunea, ca Creator și Meșter suprem, dar și ca Cuvânt ce grăiește creând și lucrând. Cuvintele Scripturii și creațiunii sunt adaptate Rațiunii divine nu numai întrucât prin ele se poate descoperi, ci și întrucât se poate acoperi; dar întrucât se poate acoperi nu total, ci paradoxal, întrucât acoperindu-se prin ele se descoperă și descoperindu-se se acoperă. E așa cum veșmântul făcut pentru corpul omenesc îl și acoperă, dar îl și descoperă acoperindu-l. În aceasta stă catafatismul și apofatismul simultan al cunoașterii lui Dumnezeu. În cuvintele Scripturii, Rațiunea divină se descoperă acoperit, sau se acoperă descoperindu-se ca Rațiune exprimată direct sau ca Cuvânt. Cuvintele Scripturii nu mai cuprind niște rațiuni pe care are să le descopere și să le formuleze ca cuvinte omul, cum cuprind lucrurile prin existența lor, ci rațiuni formulate și grăite *uman*, deci descoperă o Rațiune asemenea celei umane dar mai presus de ea, care cugetă și grăiește. Descoperă pe Dumnezeu ca Stăpânitorul și, în acest sens, ca Cuvântul deci și ca Purtătorul Rațiunii care se potrivește înțelesurilor cuvintelor ce le pot exprima. Lucrurile existente nu arată pe Dumnezeu ca Cel ce a grăit direct, ci ca Cel ce a grăit și grăiește lucrând. Lumea văzută e creată de Dumnezeu, nu e dintr-o materie de sine existentă, ca la Platon. Și prin lucruri S-a descoperit Dumnezeu, căci ele sunt potrivite să descopere omului sensurile și intențiile divine ca punți între Dumnezeu și om. Dar în același timp Dumnezeu S-a și acoperit prin ele, căci operele cuiva nu sunt una cu persoana lui, deși sunt corespunzătoare rațiunii și puterii lui. În faptul că cuvintele și lucrurile create și folosite de Dumnezeu sunt potrivite omului și sunt înțelese de om stă primejdia de a fi luate de om ca produse de o natură comună cu a lui, nu de Dumnezeu. (n.s. 132, pp. 126-127)

sau mai puțin decât cealaltă⁵⁴⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 26, în PSB, vol. 80, pp. 126-127)

„Socotesc că cea dintâi (legea naturală — n.L.P.), conformându-se mereu, la fel și cât se poate de mult, rațiunii, prin aspectele naturale ale ei înfățișează țesătura armonioasă a universului ca pe o carte ce are, drept litere și silabe, corpurile deosebite și îngroșate prin întâlnirea multor calități, care sunt cele dintâi și mai apropiate în raport cu noi; iar ca cuvinte, calitățile generale care sunt mai departe și mai subțiri. Din acestea, prin citirea lor, se desprinde în chip înțelept Cuvântul (Rațiunea) care le conturează și e conturat în ele în chip negrăit. Acestea ne dau cunoștința numai că este, nu și ce este, și prin combinarea bine-credincioasă a diferitelor chipuri ne ridică la o idee unică a

⁵⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este de remarcat puterea revelatoare egală ce o recunoaște sfântul Maxim cuvintelor Scripturii și creațiunii pentru cei ce le înțeleg în Duh, precum și puțința lor egală de a se acoperi în obscuritate pentru cei ce nu le înțeleg în Duh. Aceasta nu înseamnă însă că nu sunt deosebite între ele. Sfântul Maxim pune pe picior de egalitate revelația lui Dumnezeu prin cuvânt și cea prin natură. Nu e vorba aci de *revelația naturală*, complet separată de orice lucrare a lui Dumnezeu, ci de cunoașterea lui Dumnezeu din natură tot cu ajutorul Duhului Sfânt, de către omul renăscut în Hristos, de către omul care o înțelege în lumina revelației supranaturale. Aceasta e *contemplația naturală în Duh*. E neîndoielnic că această cunoaștere a lui Dumnezeu din creație e o întregire a celei prin cuvânt explicit. Cea din urmă îndeamnă, de altfel, ea însăși pe om la vederea creațiunii ca revelație. Cele mai multe din cuvintele Scripturii despre Dumnezeu nu s-ar putea înțelege fără existența revelației Lui în creație. Dumnezeu grăind Se indică pe Sine ca cel ce a făcut și rânduit toate și îndeamnă pe om la contemplarea lumii ca să vadă cât de mare e puterea și de minunată înțelepciunea Lui. Revelația prin cuvânt presupune lumea ca operă a lui Dumnezeu și se cere întregită prin luminile ce le oferă ea și presupune capacitatea omului, creat și el pentru cunoașterea lui Dumnezeu. Puterea creatoare a lui Dumnezeu nu se manifestă întreagă în revelația prin cuvânt, precum nici cea proniatoare toată, ci deosebit de cuvânt. Dumnezeu nu numai că n-ar putea fi cunoscut în întregime numai prin revelația prin cuvânt explicit, dar nici n-ar putea fi cunoscut, fără premisa actului Său creator și a actelor Sale proniatoare prin care l-a creat și îl susține pe om împreună cu lumea, pe omul care aude cuvântul și răspunde, deci fără actele care nu sunt cuvinte spuse de-a gata, ci încorporează o complexitate de cuvinte potențiale lăsate omului spre descifrare, dar, în același timp, acte de înțelegere și de putere ale omului și manifestări de putere ale lui Dumnezeu, pentru a se folosi omul de lucrurile create și susținute de puterea lui Dumnezeu și a primi cuvintele Lui. (n.s. 133, pp. 127-128)

adevărului ce ni se oferă spre a fi cugetat, pe potriva lor⁵⁴⁹, prin cele văzute, ca Creator.

A doua, cunoscută prin învățătură, sau prin cele grăite (poruncite) în ea, înțelepțește înfățișându-se ca o altă lume constatătoare din cer și pământ și din cele din mijloc, adică din filosofia morală, naturală și teologică, vestind puterea negrăită a Celui care a grăit⁵⁵⁰.

Și arată alternativ că fiecare e una în esență cu cealaltă: cea scrisă cu cea naturală ca potență⁵⁵¹, cea naturală iarăși cu cea scrisă ca deprindere actualizată în virtute. Și fiecare descoperă și acoperă aceeași Rațiune: o acoperă prin literă și prin ceea ce se vede, o descoperă prin sensul a ceea ce este nevăzut. Căci precum atunci când numim veșminte cuvintele Sfintei Scripturi, iar înțelesurile lor le cugetăm ca trupuri ale Rațiunii, prin cele dintâi o acoperim, prin cele de al doilea o descoperim, tot așa când numim chipurile și figurile văzute ale lucrurilor veșminte, iar rațiunile după care acestea au fost făcute le cugetăm ca trupuri, prin cele dintâi o acoperim, prin cele din urmă o descoperim. Căci Rațiunea creatoare și legiferatoare a universului, arătându-Se, Se ascunde, fiind după fire nevăzută, și, fiind ascunsă, Se arată, încredințând pe cei înțelepți că nu

⁵⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Universul e comparat cu o carte ce are ca litere și silabe corpurile constituite prin combinarea multor calități, ce ne sunt cele mai apropiate, întrucât ne sunt direct accesibile, ca cuvinte, calitățile generale sau comune, mai subțiri și mai depărtate de noi, întrucât avem nevoie de cugetare pentru a le sesiza. Toate acestea sunt expresia unui unic Cuvânt prezent în toate. Dar ele ne fac cunoscut acest Cuvânt numai în faptul că este, nu și ce este în esența Lui. Prin combinarea tuturor chipurilor lumii ne ridicăm la ideea unitară a Adevărului, care ni Se prezintă ca Creator al celor văzute. E de menționat însă din nou că λόγος în limba greacă înseamnă nu numai cuvânt, ci și rațiune; formele creației înseamnă nu numai cuvinte, ci și sensuri, iar Cuvântul cel unic ce se exprimă prin ele este și Rațiunea cea unică ce străbate prin toate. (n.s. 134, p. 128)

⁵⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar așa cum universul creat ne face transparent prin el pe Dumnezeu ca Creatorul și ca Rațiunea cea unică ce se manifestă prin toate rațiunile reprezentate de lucrurile din el, la fel, Sfânta Scriptură, ca un alt univers, ne face străveziu pe Același Dumnezeu, dar ca Cel ce a grăit și grăiește, deși El însuși rămâne negrăit. Universul este o cuvântare încorporată, Sfânta Scriptură este un univers grăit, tâlmăcind în cuvinte universul și pe Creatorul lui. Lumea grăită a Sfintei Scripturi constă și ea, ca și lumea cuvintelor încorporate, din pământ, din cer și din cele dintre ele, sau din filosofia naturală (care vede sensurile creațiunii), cea morală (care duce de la pământ la Dumnezeu) și teologia (care vorbește despre Dumnezeu). (n.s. 135, p. 128)

⁵⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfânta Scriptură și lumea consistentă pot fi considerate și ca două legi de viață dreaptă ce duce spre Dumnezeu sau ca izvoare ale acestor legi ca atare. Dar fiecare din ele se cuprinde în cealaltă sau e una cu ea: legea scrisă e implicată ca potență în cea naturală, cea naturală e actualizată ca virtute în cea scrisă. (n.s. 136, p. 128)

e prin fire nesesizabilă⁵⁵².” Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 27, în PSB, vol. 80, pp. 127-129)

„De fapt litera, iubită singură în ea însăși, obișnuiește să omoare Rațiunea din ea pentru cei ce o iubesc, precum și frumusețea făpturilor, dacă nu e privită spre slava Făcătorului, obișnuiește să lipsească pe cei ce o privesc de binecredincioșia cea conformă rațiunii⁵⁵³.” Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 27, în PSB, vol. 80, p. 129)

„(...) socotesc că e necesar ca cei ce sunt raționali și prin rațiune tind spre Rațiune să se îngrijească de trup, care e cu mult mai bun decât veșmintele, adică de înțelesurile dumnezeiești și înalte ale Sfintei Scripturi și ale celor ce se văd din creațiune, ceea ce zice însăși Rațiunea: *Au nu e sufletul mai mult decât hrana și trupul decât haina?* (Mt., 6, 25). Dacă nu facem aceasta vom fi dovediți odată ca neavând nimic, ca unii ce ne-am prins de veșminte și nu am îmbrățișat Rațiunea care subzistă și tuturor le dă subzistență, asemenea egiptencei care, prinzându-se numai de veșmintele lui Iosif, n-a izbutit să se unească cu Iosif cel

⁵⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Atât Scriptura cât și lumea acoperă și descoperă pe Dumnezeu ca aceeași Rațiune a lor. Scriptura Îl acoperă prin literă, lumea, prin ceea ce e văzut. Pe de altă parte, Scriptura Îl descoperă prin sensurile cuvintelor și lumea, prin cele nevăzute ale ei. Dar descoperirea este și ea incompletă. Căci dacă literele Scripturii și cele văzute ale lumii sunt veșmintele Rațiunii divine, înțelesurile Scripturii și cele nevăzute ale lumii nu sunt nici ele decât trupurile rațiunii, nu Rațiunea însăși. (n.s. 137, p. 129)

⁵⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar mai bine este să nu rămânem nici la înțelesurile Scripturii și la cele ascunse ale lumii, pentru a cunoaște prin ele Rațiunea creatoare, ci să le depășim prin negație, pentru a cunoaște pe aceea ca una ce e dincolo de orice înțeles al cuvântului și de orice lege a creațiunii. Căci altfel, riscăm să rămânem la litera Scripturii, ca iudeii, și la rațiunea imanentă a creațiunii, ca elinii, îndumnezeind creațiunea ca ultimii și litera, ca primii, sau omorând ca elinii pe Dumnezeu ca suprema și adevărata Rațiune a Scripturii și a creațiunii, sau ca iudeii pe Dumnezeu venit în trup. Căci dacă nu mai cunoaștem Rațiunea mai presus de Scriptură și de lume, nu mai admitem nici o întrupare a ei, adică nu mai considerăm litera și înțelesurile Scripturii și formele văzute și legile raționale ale creațiunii ca veșminte și trupuri ale Rațiunii supreme, ci ca realități ultime. Prin aceasta omorâm Rațiunea propriu-zisă din ele și nu mai avem o credință conformă rațiunii adevărate care caută Rațiunea ultimă a conținutului Scripturii și a lumii. Prin cuvintele Scripturii trebuie să se simtă cuvintele sau Cuvântul suprem, iar prin formele și legile lumii, Creatorul, considerând primele ca exprimări ale voii Lui, iar ultimele ca manifestări ale slavei Lui. Scriptura și lumea au un sens pozitiv, dar numai când prima nu e considerată ca produs omenesc, iar lumea, ca realitate ultimă. (n.s. 138, p. 129)

iubit⁵⁵⁴.” Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 27, în PSB, vol. 80, pp. 130-131)

„(...) vom cunoaște și rațiunile, se înțelege, pe cele din urmă și accesibile nouă, în vederea cărora ne-a fost dată zidirea ca învățătoare; de asemenea cele cinci moduri ale contemplației adaptate aceloră. Prin acestea distingând creațiunea, sfinții au adunat cu evlavie rațiunile tainice din ea, deosebind-o în: substanță, mișcare, diferență (distincție), unire și stabilitate. Dintre acestea, trei au spus că sunt modurile contemplației rânduite în chip principal ca povățuitoare spre cunoștința lui Dumnezeu: cel referitor la substanță, cel referitor la mișcare și cel referitor la diferență⁵⁵⁵. Prin acestea Dumnezeu Se face cunoscut oamenilor care adună din lucruri indiciile despre El ca: Creator, Proniator și Judecător.” Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 28, în PSB, vol. 80, pp. 131-132)

„Dar poate și însuși Domnul, dacă nu pare unora cuvântul greu de purtat, e numit aci de purtătorul-de-Dumnezeu-învățător, *înainte-mergător* al Său Însuși, ca Cel ce Se descoperă pe Sine, proporțional cu cei ce-L primesc, prin Vechiul și Noul Testament, mergând însuși înaintea Sa prin ghicituri, cuvinte și tipuri și, prin acestea, călăuzind spre adevărul din afară de acestea. Aceasta o mărturisește însuși Domnul prin cuvintele Sale, prin care a spus: *încă multe am a vă spune, dar nu le puteți purta acum* (In., 16, 12). Prin aceasta a indicat învățătura mai înaltă decât cea anterioară, dar inferioară față de cea de după ea, care li se va da despre El prin Duhul dumnezeiesc. De aceea cu dreptate a adăugat: *Dar când va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi pe voi întru tot adevărul* (In., 16, 13). Iar în altă parte zice: *Iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului* (Mt., 28, 26). Aceasta nu pentru că după aceea nu va mai fi deloc cu ei, ci pentru că va fi mai mult decât Cel mai de jos pe care L-am cunoscut, având să Se facă cunoscut după puterea lor. Căci fiind pururea la fel

⁵⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu depășim veșmintele, adică literele Scripturii și aspectele văzute ale creațiunii, ridicându-ne spre trupurile lor, sau spre înțelesurile Scripturii și spre rațiunile creațiunii, nu vom izbuti să sesizăm prin ele Rațiunea divină, sau Cuvântul atotrevendicator. În cazul acesta nu vom rămâne cu nimic, căci literele Scripturii și cele văzute ale creațiunii nu au subzistență și consistență în ele înseși. Numai Rațiunea divină, ca ultim sens și cuvânt de supremă revendicare le dă tuturor subzistență prin comuniunea cu ele. După sfântul Maxim numai în Dumnezeu toate cele create își capătă sens și subzistență prin comuniunea cu El. E o cugetare totală deosebită de cea origenistă, care, despărțind lumea de viața în plioma spiritelor, o golea de o valoare pozitivă. (n.s. 141, p. 131)

⁵⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dogmele sunt principiile sau rațiunile generale referitoare la Dumnezeu și la lucrarea Lui asupra lumii și a omului. Lor le corespund niște principii sau niște rațiuni generale ale creațiunii. Între ele și dogme există o legătură. Dacă dogmele se referă în mod direct la Dumnezeu, rațiunile generale ale creațiunii se referă în mod indirect, căci ele reflectă ceva din Dumnezeu. Acestea sunt: ființa (substanța), mișcarea, diferența, unirea (combinarea, amestecarea, sinteza), poziția (stabilitatea). Lor le corespund cinci moduri de cunoaștere superioară perceperii prin simțuri. (n.s. 143, p. 132)

pentru Sine și neprimind nici o prefacere prin schimbare, nici vreo creștere sau micșorare, li Se va face tuturor toate, pentru covârșirea bunătății : smerit, celor smeriți, înalt, celor înalți și Dumnezeu prin fire, celor îndumnezeiți pentru El. Astfel, toate chipurile și tainele proniei referitoare la om din veacul de față fie ele cât de mari, sunt o anticipare și o preînchipuire a celor viitoare⁵⁵⁶. Deci și cuvântul Domnului, pe care îl putem cuprinde acum, comparat cu cel mai tainic ce li se va da ucenicilor (sau prima Lui venire, comparată cu cea de-a doua), ne apare ca un înainte-mergător al Său. Căci el arată de fapt în sine, dar în chip întunecos, după puterea primitorilor, dar nu descoperă acum toate tainele ce le are în chip tăcut ascunse în sine, pentru faptul că sunt cu totul neînțelese făpturii. Căci tot ce cade, cum s-a zis, sub litere și cuvinte, chiar dacă e inteligibil prin sine și chiar dacă e duhovnicesc, față de ceea ce nu cade deloc sub litere și rostire, are rolul de glas față de cuvântul pur; și de aceea toate cele grăite de Hristos Dumnezeu ucenicilor, față de sensul sau înțelesul negrăit, au fost declarate Ioan sau glas al adevărului de acest dumnezeiesc dascăl. El a indicat astfel frumos își înțelept harul înainte-mergător prin numele celui ce a fost capabil să-l cuprindă și să-l comunice⁵⁵⁷.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 83d, în PSB, vol. 80, pp. 224-225)

„(...) ascunzându-Se pe Sine pentru noi în chip negrăit în rațiunile lucrurilor, Se face cunoscut în chip proporțional prin fiecare din cele văzute ca prin niște semne scrise, întreg, deodată, în toate atotdeplin și întreg în fiecare și nemișorât; Cel nedivers și pururea la fel, în cele diverse; Cel simplu și necompus, în cele compuse; Cel fără de început, în cele supuse începutului; Cel nevăzut, în cele văzute și Cel nepipăit, în cele pipăite.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 98, în PSB, vol. 80, p. 247)

⁵⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai autorii Vechiului Testament și propovăduitorii Noului Testament sunt înainte-mergătorii Domnului care Se va arăta în toată slava Lui în veacul viitor, ci și însuși Hristos cel din Evanghelie, cunoscut de noi acum, este înainte-mergătorul Său însuși, sau al arătării Sale întru slava desăvârșită, înainte-mergător și călăuzitor spre Sine. În aceasta constă chemarea Sa de prooroc. Toate chipurile și tainele prin care S-a arătat în cele două Testamente și prin care lucrează acum, oricât de mari ar fi ele, sunt numai o anticipare și o preînchipuire a arătării Sale viitoare. Căci Domnul Se coboară și Se înalță de fiecare dată la nivelul celor pe care-i călăuzește spre arătarea Sa întru slavă. Numai treptat și după o pregătire treptată poate fi înțeles și primit de cei ce primesc să intre pe acest drum. (n.s. 292, p. 225)

⁵⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Distincția pe care o face sfântul Maxim între *glas* și *adevăr*, considerând glasul ca înainte-mergător al adevărului, ne îndreptățește să constatăm că *rațiunile* implică în concepția lui și sensul de cuvinte comunicate de glasul care totdeauna e al unei persoane. Chiar când conținutul *rațiunilor* sau al cuvintelor spuse nu e deplin clar, sesizăm realitatea persoanei care le comunică. Astfel în revelația înainte-mergătoare a Vechiului și Noului Testament, deși nu avem decât în mod neclar înțelesul bunătăților viitoare, sau pe Hristos ce Se va arăta deplin la a doua venire, sesizăm în mod clar glasul sau actul Lui personal de comunicare, unit cu cel ce comunică ca glas al Lui. (n.s. 293, pp. 225-226)

Contemplarea lui Dumnezeu

„Platon zice (...) că în felul acesta este puterea de a vedea a minții și că ea ne-a fost dată pentru a putea privi, prin curăția ei, însăși ființa aceea care este cauza tuturor celor intelectuale, care nu are culoare, nici formă, nici mărime, nici altceva care se poate vedea cu ochiul, ființa aceea, zice tot el, care este mai presus de orice ființă, care nu se poate spune, nici povesti și care este numai frumusețe și bunătate, găsindu-se deodată în sufletele cele bune de la natură, printr-o înrudire oarecare și prin iubirea lor de a o vedea.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, partea întâi, IV, în PSB, vol. 2, p. 124)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu izgonește vorbăria deșartă și hotărăște să ne însușim contemplația, care întărește credința.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata I, cap. XI, 51.4., în PSB, vol. 5, p. 40)

„(...) dumnezeiescul apostol scrie despre noi: *Că vedem acum ca prin oglindă* (I Cor., 13, 12); că ne cunoaștem pe noi înșine așa cum ne cunoaștem chipul când este reflectat de oglindă; tot așa contemplăm, atât cât ne este cu putință, cauza creatoare din ceea ce este dumnezeiesc în noi.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata I, cap. XIX, 94.4., în PSB, vol. 5, p. 67)

„Și, după învățătura lui Iisus, nădăjduim să încapă în noi râuri de *contemplație* și să fim împreună cu ceea ce Scriptura numește *apele cele mai presus de ceruri*, care *laudă numele Domnului* (In., 7, 31; Ps., 148, 4-6).” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. XX, în PSB, vol. 9, p. 387)

„(...) ajutați de o putere iluminatoare, contemplăm frumusețea lui Dumnezeu Celui nevăzut și de la Acesta ne ridicăm (cu ochii minții) la spectacolul răpitor al arhetipului, Duhul cunoașterii este undeva de față. Duhul Sfânt dă celor ce iubesc adevărul puterea de a contempla chipul, nu le arată din afară chipul, ci îi conduce să-l cunoască prin (intermediul vieții) în El”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap.18, în PSB, vol. 12, pp. 61-62)

„(...) cum trebuie să-L socotim și cum să-L cinstim după cuviință pe Cel pe Care lumea nu-L încapă și numai sfinții Îl contemplă, datorită curăției inimii lor?” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 22, în PSB, vol. 12, p. 69)

„Când înalți, deci, privirea și privești frumusețea, măreția și folosul cerului, urcă-te atunci de la cer la Creator – așa precum spunea un înțelept: *Din măreția și frumusețea făpturilor se cunoaște în chip asemănător Făcătorul* (Înț. Sol., 13, 5) – și vezi și din crearea acestor stihii cât e de mare puterea Stăpânului tău! Un om cu suflet ales, dacă ar vrea să cerceteze pe fiecare din cele văzute – dar pentru ce spun eu pe fiecare din cele văzute? – dacă ar vrea să cerceteze bine

trupul lui, va vedea chiar în cele mai mici organe ale trupului lui puterea nespusă și nepovestită a lui Dumnezeu. Dacă aceste lucruri văzute sunt îndestulătoare să ne arate măreția puterii Creatorului, ei bine, dacă te-ai urca la puterile cele nevăzute, dacă ai înălța gândul nostru la oștile îngerilor, ale arhanghelilor, ale puterilor celor de sus, ale tronurilor, ale domniilor, ale începătorilor, ale stăpâniilor, ale heruvimilor, ale serafimilor, care minte, care cuvânt ar fi în stare să ne spună măreția Lui nepovestită?”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia IV, V, în PSB, vol. 21, p. 62)

„Ai văzut că Scriptura spune că Dumnezeu, la fiecare creație, a lăudat ceea ce a creat? Aceasta, pentru că mai târziu omenirea, instruită de aceste cuvinte, să se urce cu mintea de la creaturi la Creator. Dacă fapăturile lui Dumnezeu sunt de așa fel încât depășesc firea omenească și nimeni nu le poate lăuda după vrednicie, ce mai poți spune de Creatorul lor?”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia V, V, în PSB, vol. 21, pp. 73-74)

„Privind cerul, te minunezi de frumusețea lui, de felurimea stelelor, de covârșitoarea lui strălucire! Dar nu te opri aici, ci du-te cu mintea la Creatorul lor! Te uimește iarăși lumina soarelui, te minunezi când vezi cât ți-i de folos și-i admiri frumusețea lui când vezi că razele lui îți luminează fața? Dar nu te opri aici ci gândește-te că, dacă făptura aceasta este atât de frumoasă și de minunată, încât depășește orice minte omenească, apoi cât de frumos și de minunat trebuie să fie Cel ce a adus-o la ființă numai prin poruncă și cuvânt! La fel gândește și despre pământ. Când îl vezi împodobit cu flori, ca și cum ar fi împodobit cu o haină înflorată, când vezi că se așterne pe toată fața lui covorul de verdeață, nu te gândești că prin puterea pământului s-au născut din el acestea, nici la ajutorul soarelui sau a lunii, ci gândește cu cap și judecată că, chiar înainte de crearea acestora, a spus Dumnezeu atât: *Să răsară pământul iarbă verde* (Fac., 1, 11.) și îndată s-a împodobit fața pământului.

Dacă vom frământa în mintea noastră în fiecare zi aceste gânduri, vom fi niște oameni înțelepți și vom înălța Stăpânului cuvenita doxologie, dar mai bine spus, doxologia cea după putere”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia VI, VI, în PSB, vol. 21, pp. 85-86)

„Căci nici vederea (contemplația) nu desăvârșește sufletul prin sine, de nu vor fi de față și faptele, prin care se agonisește viața morală ...” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XIII-a, în PSB, vol. 29, p. 296)

„Marta, pe când slujea cu multă pietate, grijă și osteneală, văzând că singură nu poate face față unei sarcini așa de mari, a cerut de la Domnul ajutor sorei sale zicând: *Nu vezi că sora mea m-a lăsat să slujesc singură!? Spune-i să mă ajute!* Ea își chema sora la un lucru lăudabil, nu fără însemnătate: și totuși,

iată ce răspuns i-a dat Domnul: *Marto, Marto, de prea multe lucruri te îngrijești și te ocupi; dar este nevoie de puține, sau chiar numai de unul. Maria și-a ales partea bună, care nu se va lua de la ea.* Vedeti dar, Domnul a socotit ca temei al bunului principal teoria, ceea ce înseamnă contemplația divină. De aci rezultă că, oricât ni s-ar părea de necesare și de utile celelalte virtuți, trebuie să le socotim totuși secundare, pentru că toate sunt subordonate acesteia din urmă. Când zice Domnul: *De prea multe lucruri te îngrijești și te ocupi, dar este nevoie de puține, sau chiar numai de unul*, înseamnă că El a considerat ca bun suprem nu partea practică, oricât ar fi de lăudabilă și de plină de roade, ci contemplația divină, care într-adevăr este simplă și unică, adică acea teorie, care este păstrată mai întâi în atenția câtorva oameni sfinți. De la contemplarea acestora coborându-se, cel ce vrea să înainteze va ajunge și la ceea ce este unic, adică la contemplarea lui Dumnezeu, cu ajutorul acestuia putând să se înalțe mai presus de faptele și slujbele sfinților, împărtășindu-se numai din frumusețea și cunoașterea lui Dumnezeu Cel unic. *Maria și-a ales partea bună, care nu se va lua de la ea.* Și această observație trebuie s-o privim cu atenție. Când zice: *Maria partea bună și-a ales*, deși despre Marta tace și nu pare a o dojeni, lăudând-o totuși pe cea dintâi, reiese că o consideră inferioară pe aceasta din urmă. De asemenea, când spune: *care nu se va lua de la ea*, arată că partea acesteia (a Martei – n.L.P.) îi va putea fi luată (căci ajutorul trupesc nu poate rămâne permanent cu omul) dar ne învață că slujba celei dintâi nu se poate sfârși niciodată.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, Întâia convorbire cu părintele Moise, cap. VIII, 2-4, în PSB, vol. 57, pp. 312-313)

„*Ghermanus*: Dar cine, câtă vreme trăiește în trup, va putea fi întotdeauna dedicat acestei contemplări divine, încât să nu se gândească la întâlnirea cu un frate, la vizitarea unui infirm, la lucrul mâinilor, la omenia pe care trebuie s-o arate față de călători, sau față de cei ce vin să-l vadă? Cine este scutit de grijile impuse de propriul său corp? Dorim să fim învățați în ce chip și pe ce cale poate mintea să fie împreună cu Dumnezeu Cel nevăzut și necuprins.

Moise: Nu este cu putință omului, câtă vreme el trăiește în trup, să fie în permanentă contemplare a lui Dumnezeu, așa cum spuneți voi. Dar suntem datori să știm încotro trebuie să ne fie încordate gândurile, în ce direcție trebuie să ne îndreptăm privirea sufletului nostru. Să se bucure mintea când poate dobândi acest lucru și să simtă durere atunci când rătăcește în altă parte, să suspine ori de câte ori se surprinde că i-a alunecat privirea în altă parte, să considere ușurătate și decădere despărțirea de contemplația față de Hristos. Ori de câte ori a deviat cât de cât privirea noastră, întorcându-ne iarăși ochii minții către El să așezăm din nou pe linia cea dreaptă cugetul nostru.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, Întâia convorbire cu părintele Moise, cap. XII, cap. XIII, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 315)

„Sunt însă nenumărate feluri de a contempla pe Dumnezeu, pe care simțurile noastre le realizează în raport cu calitatea vieții și cu curăția inimii noastre. Dar Dumnezeu este perceput numai de cei cu simțuri fără prihană și nu de cel în care trăiește vreunul din simțurile trupului. Fiindcă *nu poți*, zice Domnul, *să vezi fața Mea; nu Mă va vedea omul care va trăi* robit adică acestei lumi și patimilor pământești.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, Întâia convorbire cu părintele Moise, cap. XV, 3, în PSB, vol. 57, pp. 319-320)

„(...) contemplarea lui Dumnezeu, merit care este mai presus de toate drepturile faptelor bune, de toate ostenele virtuților (...), după cum de exemplu, metalul numit staniu, care era socotit de oarecare folosință și frumusețe, devine fără cine știe ce preț dacă-l privești alături de argint, la fel și meritul argintului se spulberă în comparație cu aurul. Și aurul însuși nu mai înseamnă mare lucru în raport cu pietrele prețioase, iar acestea, oricât de multe și de scumpe, sunt învinse de strălucirea mărgăritarului. Astfel că toate acele merite ale sfințeniei, chiar dacă sunt bune și folositoare nu numai pentru prezent, ci își dobândesc chiar darul veșniciei, totuși, dacă se compară cu meritele contemplației divine, vor fi socotite ieftine și, ca să zic așa, bune de vânzare.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a III-a, A treia convorbire cu părintele Theonas, cap. III, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 705)

„(...) meritele tuturor virtuților (...), chiar dacă prin sine sunt bune și prețioase, totuși puse în lumina contemplației ele se întunecă. Pe sfinții ocupați cu cercetări pământești, oricât ar fi ele de bune lucrări, îi trag înapoi și-i întârzie de la contemplarea binelui ceresc.

Cine *liberând pe cel nenorocit din mâna celor puternici ai lui și pe cel sărac și lipsit de cei ce-l jefuiesc, cine zdrobind fălcile celor nedrepti și scoțându-le prada dintre dinți* poate privi cu minte liniștită, în timpul lucrărilor lui, slava măreției dumnezeiești? Cine, împărțind pomană săracilor, sau găzduind cu bunăvoință mulțimile celor sosiți, privește nesfârșitul fericirii cerești tocmai în timpul în care este preocupat de trebuințele fraților și se gândește la viața viitoare cu inima ferită de atingerile celor pământești când este hărțuit de grijile și neliniștile vieții prezente? De aceea, fericitul David dorește să fie neconținut alături de Dumnezeu, socotind că singur acest lucru este bun pentru om și zicând: *Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine este, a pune în Dumnezeu nădejdea mea*. Iar Ecclesiastul, spunând că acest lucru nu se poate săvârși de nimeni dintre sfinți fără greșală, zice: *Nu este un om drept pe pământ, care să facă binele fără să greșească*. Cine vreodată, oricât de deosebit printre toți cei drepti și sfinți, este de crezut că atâta vreme cât trăiește în acest trup, a putut în așa măsură stăpâni binele cel mai înalt încât, nedespărțindu-se niciodată de contemplarea dumnezeiască, se socotește că nici pentru o clipă nu l-au sustras gândurile pământești de la Cel ce singur este bun? Cine este acela care n-a avut niciodată grijă de mâncare, de îmbrăcăminte și de alte lucruri trupesti,

care nu s-a îngrijit niciodată de primirea fraților, de schimbarea locului, de clădirea chiliei, care n-a dorit niciodată un lucru de ajutor omenesc și, chinuit de lipsa celor trebuincioase, n-a căzut în această dojană a Domnului: *Nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca?* Constatăm că nici Apostolul Pavel, care întrecuse pe toți sfinții prin numărul muncilor și pătimirilor, n-a putut îndeplini într-adevăr aceasta, fiindcă el însuși, în *Faptele Apostolilor*, spune ucenicilor: *Voi înșivă știți că mâinile acestea au lucrat pentru trebuințele Mele și ale celor care erau cu Mine.* Și, scriind către tesaloniceni, spune: *Am lucrat zi și noapte în osteneli și trudă!* Chiar dacă-și dobânda mari merite prin aceste lucrări, totuși, mintea lui, oricât de sfântă și de înaltă, nu se putea să nu fie uneori despărțită de contemplarea cerească, din cauza lucrării celei pământești. În sfârșit, pe când vedea că se îmbogățește de atâtea roade prezente și cântărea de partea cealaltă în inimă binele contemplației, punând într-o parte a cumpenei roadele atâtor osteneli, iar în cealaltă bucuriile contemplației divine, se dojenea în adâncul inimii că de aici îl desfată marile câștiguri ale muncii, iar de dincolo îl invită la despărțirea de trup dorul unității și al tovărășiei de nedespărțit cu Hristos. Până la urmă, neliniștit el grăiește: *Nu știu ce voi alege. Sunt strâns din două părți: doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos, și aceasta este cu mult mai bine. De altă parte, însă, este mai de trebuință pentru voi să rămân în trup.* Așadar, deși în multe chipuri pune mai presus de toate roadele predicii sub înălțimea binelui ceresc, totuși se supunea îndatoririlor de dragoste față de oameni, fără de care nimeni nu-l merită pe Domnul. Pentru cei în al căror folos mulgea încă din ugerul evanghelic laptele cel hrănitor n-a refuzat despărțirea de Hristos, primejdioasă pentru el, dar trebuincioasă celorlalți. A fost împins la alegerea acestei căi mai ales de marea lui virtute a dragostei de oameni pentru mântuirea căroră, dacă era cu puțință, dorea să ajungă la răul din urmă al anatemei. *Aș fi dorit, zice el, să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei, cei de un neam cu mine, după trup, care sunt israeliți.* Aceasta însemnează: aș vrea să mă supun nu numai pedepselor vremelnice, ci chiar veșnice, numai pentru ca toți oamenii să se bucure, dacă s-ar putea, de tovrășia lui Hristos; căci sunt sigur că pentru Hristos și pentru mine este mai folositoare mântuirea tuturor decât a mea. Așadar, Apostolul, ca să poată dobândi bunul cel mai înalt în mod desăvârșit, adică să se bucure de contemplația lui Dumnezeu și de unirea pentru totdeauna cu Hristos, dorește să se despartă de acest corp care, trecător și împiedicat de multele legături ale slăbiciunii sale, nu poate să nu fie smuls din tovrășia lui Hristos. Căci este peste puțință ca mintea, care este hărțuită de griji atât de dese, împiedicată de neliniști atât de felurite și de împovărătoare, să se bucure întotdeauna de privirea lui Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a III-a, A treia convorbire cu părintele Theonas, cap. IV, 4, cap. V, 1-7, în PSB, vol. 57, pp. 707-708)

„Iar propriu contemplației este să hotărască alegerea cuminte a celor bine cugetate și buna judecată ce arată, prin cunoștința adevărată, adevărul însuși, ca pe o lumină atotstrălucitoare.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 10, în PSB, vol. 80, p. 106)

„(...) (contemplația — n.L.P.) ca una ce răpește de la materie și formă, ca pe Ilie căruța de foc, și conduce la Dumnezeu și unește cu El prin cunoștință pe cei neîmpovărați nicidecum de trup, datorită înlăturării legii lui, sau pe cei ce nu sunt deloc arși de mândrie pentru faptele lor, având roua sărăciei cu duhul unită cu virtuțile adevărate⁵⁵⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 46, în PSB, vol. 80, p. 160)

„Deci sfinții — înțelegând astfel creațiunea și buna ei întocmire și proporția și folosul pe care fiecare parte îl oferă întregului univers și că desăvârșite sunt toate cele create cu înțelepciune și purtare de grijă, după rațiunea după care au fost create, și cele ce s-au făcut, că nu e cu putință să fie în alt chip bune, decât așa cum sunt, neavând trebuință de adaos sau de micșorare spre a fi în alt chip bune — au cunoscut pe Făcător din fapăturile Lui. Apoi privind persistența, ordinea și poziția lucrurilor create, rânduiala după care stau toate în special lor neamestecate și libere de orice confuzie, mișcarea stelelor săvârșită în același mod neabătându-se nicidecum niciodată și ciclul anului care se săvârșește regulat prin revenirea lor de la același la același loc, egalitatea nopților și zilelor în cursul anului crescând și micșorându-se într-o măsură mai mare sau mai mică, au învățat că Cel pe care L-au cunoscut ca Dumnezeu și Făcător al tuturor este și Proniatorul lucrurilor⁵⁵⁹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 57, în PSB, vol. 80, p. 170)

Cunoașterea lui Dumnezeu

⁵⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul lui Dumnezeu Se află de asemenea în vecinătatea făptuirii și a contemplației. Prin făptuire virtuoasă se taie afecțiunea față de lume, cum a despărțit Moise pe Israel de Egipt. Contemplarea ridică sufletul peste materie și formă, adică peste conținutul material și chipurile lucrurilor, sau peste opoziția trupului față de suflet, cum l-a ridicat pe Ilie căruța de foc, unindu-l cu Dumnezeu printr-o cunoștință superioară. Ei sunt înălțați pentru că trupul nu-i mai trage în jos, iar căruța de foc sau contemplarea nu-i arde, pentru că nu e în ei nici o mândrie pentru faptele lor, ci sunt răcoriți de roua smereniei. Numai unde este smerenia sunt virtuțile adevărate, care subțiază pe om și-l fac străveziu pentru Dumnezeu, sau îl înalță. Virtuțile sunt aripi de nears de focul mândriei, dar totuși aripi care înalță sufletul, nelăsându-l ars de mândrie sau îngreuiat de afecțiunea față de cele pământești. (n.s. 199, p. 160)

⁵⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Contemplația naturală este cunoașterea lui Dumnezeu din creațiune. Prin una din aceste contemplări se cunoaște Dumnezeu ca *făcător*, prin alta ca *proniator*. (n.s. 219, p. 170)

„Cine dintre oameni a știut că este Dumnezeu, înainte de venirea Lui? Sau poți primi cuvintele deșarte și prostești ale acelor filosofi, pe cuvântul cărora se pune atâta preț? Unii din ei au spus că Dumnezeu este foc⁵⁶⁰ — au numit focul Dumnezeu, că în foc au să meargă! —; alții au spus că este apa⁵⁶¹, iar alții, alta din stihiiile create de Dumnezeu. Dacă ar fi primite aceste învățături, s-ar putea spune la fel că fiecare din celelalte creaturi este Dumnezeu.” (*Epistola către Diognet*, cap. VIII, în PSB, vol. 1, p. 415)

„(...) toți cred că este un împărat pământesc, deși nu-i văzut de toți; dar toți îl cunosc prin legile și hotărârile lui, prin dregătorii și puternicii lui slujbași, prin statuile lui. Pe Dumnezeu nu vrei tu să-L cunoști oare prin lucrurile și puterile Lui?” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, V, în PSB, vol. 2, p. 377)

„De Acest Dumnezeu vorbești, omule! Duhul Acestuia îl respiri, și pe Acesta nu-L cunoști! Iar aceasta ți s-a întâmplat din pricina orbirii sufletului tău și din pricina împietririi inimii tale (Efes., 4, 18). Dar, dacă vrei, poți să te vindeci. Dă-te pe mâna doctorului și-ți va opera ochii sufletului și ai inimii.

— Cine-i doctorul?

— Dumnezeu, Cel ce vindecă și dă viață prin Cuvântul și Înțelepciunea Sa. (...) Dacă înțelegi acestea, omule, și dacă trăiești curat, cuvios și drept, poți vedea pe Dumnezeu. Dar, înainte de toate, să premeargă în inima ta credința și frica de Dumnezeu. Atunci vei înțelege acestea, când vei lepăda ceea ce este muritor și vei îmbrăca nestricăciunea (I Cor., 15, 53-54; II Cor., 5, 4), atunci vei vedea după vrednicie pe Dumnezeu. Că Dumnezeu înviază nemuritor trupul tău împreună cu sufletul. Atunci, ajungând nemuritor, vei vedea pe Cel nemuritor, dacă acum vei crede în El.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, VII, în PSB, vol. 2, pp. 378-379)

„Pe Dumnezeu orice meșteșugar de rând dintre creștini L-a descoperit, îl arată și altora și, prin felul său de viață, mărturisește tot ceea ce filozofii caută cu privire la Dumnezeu, deși Platon declară că nu poate fi cunoscut ușor creatorul universului, și chiar dacă ar putea fi cunoscut, este greu a-l explica la toată lumea.” (Tertulian, *Apologeticul*, XLVI, în PSB, vol. 3, p. 101)

„Învățătura noastră vine din înțelepciunea lui Solomon, care ne-a învățat că Domnul trebuie căutat numai întru curăția inimii noastre (Fap., 5, 12; Înț. Sol., I, 1 sq.).” (Tertulian, *Despre prescripția contra ereticilor*, VII, în PSB, vol. 3, p. 143)

⁵⁶⁰ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Heraclid, filosof grec din școala ioniană (540-480 înainte de Hristos). (n.s. 30, p. 415)

⁵⁶¹ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Tales din Milet, matematician și filosof grec din școala ioniană (sfârșitul secolului VII – începutul secolului VI, înainte de Hristos). (n.s. 31, p. 415)

„Cine cunoaște pe Dumnezeu fără Hristos? Cine-l caută pe Hristos fără Duhul Sfânt?” (Tertulian, *Despre suflet*, I, în PSB, vol. 3, p. 262)

„Îl prețuim îndeajuns numai atunci când Îl numim neprețuit. (...) Căci cine încearcă să cuprindă cu gândul măreția Lui, Îl micșorează.” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XVIII, 9, în PSB, vol. 3, p. 370)

„Cu cât iubește cineva mai mult pe Dumnezeu, cu atât mai mult pătrunde înlăuntrul lui Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 27.5., în PSB, vol. 4, p. 53)

„(...) Hristos, singurul prin Care poate fi văzut Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. I, 10.3., în PSB, vol. 4, p. 77)

„— O, Platone, unde trebuie să-L descoperim pe Dumnezeu?
— *Este mare lucru, răspunde Platon, să găsești pe Tatăl și pe Făcătorul acestui univers; iar dacă-L găsești este cu neputință să-L explici tuturor* (Platon, *Timeos*, p. 28 C.).” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VI, 68.1., în PSB, vol. 4, p. 126)

„Îți spuneam: Lucrează pământul, dacă ești plugar, dar cunoaște pe Dumnezeu, când lucrezi pământul! Mergi cu corabia pe mare, dacă ți-e drag călătoritul pe mare, dar roagă-L pe Cel ce cârmuiește cerul! Cunoștința⁵⁶² te-a găsit slujind în armată? Ascultă de Generalul, care dă comenzile cele drepte!” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. X, 100.4., în PSB, vol. 4, p. 147)

„Plata căutării este viața lângă Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. X, 106.5., în PSB, vol. 4, p. 151)

„Cea mai mare din toate învățăturile era, după cât se pare, aceea de a te cunoaște pe tine însuși. Dacă cineva se cunoaște pe el însuși, cunoaște și pe Dumnezeu; și cunoscând pe Dumnezeu va fi asemenea cu Dumnezeu (In., 3, 2.).” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea III, cap. I, 1.1., în PSB, vol. 4, p. 306)

„(...) este cu neputință să aibă cunoașterea lui Dumnezeu cei care sunt conduși încă de patimi.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a III-a, cap. V, 43.1., în PSB, vol. 5, p. 205)

⁵⁶² Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Adică: credința în Dumnezeu, credința creștină. (n.s. 786, p. 147)

„Pomul se cunoaște după roade (Lc., 6, 44; Mt., 7, 16; 12, 33.), nu după flori și frunze. Cunoașterea lui Dumnezeu se cunoaște după rod și după viață, nu după cuvânt și după floare. Nu spunem că simplul cuvânt este cunoaștere a lui Dumnezeu, ci știința aceea dumnezeiască și lumina aceea care vine în suflet în urma ascultării de porunci; lumina aceea care face pe toate clare de la nașterea lor, care îl pregătește pe om să se cunoască pe el însuși, care îl învață cum să ajungă la Dumnezeu. Da, ceea ce este ochiul pentru trup, aceea este cunoașterea pentru minte.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a III-a, cap. V, 44.1.-44.3., în PSB, vol. 5, p. 206)

„Domnul vrea ca cei care doresc să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu să fie curați în ce privește poftele lor trupești și sfinți în gândurile lor, pentru ca puterea conducătoare a sufletului lor să nu fie împiedicată în acțiunea ei de ceva fals. Așadar când cel care participă în chip gnostic la sfânta însușire a dumnezeirii se îndeletnicește cu contemplația și vorbește într-un mod curat cu Dumnezeu, atunci ajunge mai aproape de dumnezeire, este într-o stare de identitate lipsită de patimi, așa că nu mai are știința, nici nu mai posedă gnoza, ci este însăși știința și gnoza.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a IV-a, cap. VI, 39.4., 40.1., în PSB, vol. 5, p. 254)

„Când vorbim de Tatăl, știm că Tatăl este Tatăl Fiului, iar Fiul este adevăratul Învățător, Care ne vorbește despre Tatăl. Iar ca să crezi în Fiul, trebuie să cunoști pe Tatăl, cu Care este în legătură și Fiul. Și iarăși, ca să cunoaștem pe Tatăl, trebuie să credem în Fiul, pentru că Fiul ne învață despre Tatăl (In., 1, 18). Din credință, la cunoaștere; iar prin Fiul ni se face cunoscut Tatăl.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. I, 1.3.-1.4., în PSB, vol. 5, p. 311)

„Dacă cineva s-ar aștepta să înțeleagă pe toate prin simțuri, ar fi cu totul departe de adevăr. În chip duhovnicesc, apostolul scrie despre cunoașterea lui Dumnezeu: *Vedem acum ca prin oglindă, dar atunci față către față* (I Cor., 13, 12.). La puțini li s-a dat vederea adevărului.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. I, 7.5.-7.6., în PSB, vol. 5, pp. 314-315)

„*Nimeni nu va vedea fața Mea și va trăi* (Ieș., 33, 20.); se arată aici lămurit că nimeni nu poate, în timpul vieții, înțelege clar pe Dumnezeu. *Cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu* (Mt., 5, 8.) când vor ajunge la sfârșitul desăvârșirii.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. I, 7.7., în PSB, vol. 5, p. 315)

„*Și Dumnezeu este dragoste* (I In., 4, 16.); și El poate fi cunoscut de cei care-L iubesc. *Și Dumnezeu este credincios* (I Cor., 1, 9); și El se dă spre

cunoaștere credincioșilor prin învățătură. Și trebuie să ne împrietenim cu El prin dragostea cea dumnezeiască, ca să contemplăm prin cel asemenea pe cel asemenea, ascultând de *Cuvântul adevărului* (II Tim., 2, 15) fără vicleșug și curat, ca și copiii, care ne ascultă. Aceasta era ceea ce a vrut să spună acela — oricare ar fi fost el — care a scris la intrarea templului din Epidaur:

Curat trebuie să fie acela care intră în templul cu miros de tămâie;

*Și ești curat, dacă ai gânduri sfinte*⁵⁶³.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. I, 13.1.-13.3., în PSB, vol. 5, p. 318)

„A-ți recunoaște neștiința este cea dintâi învățătură pentru cel care merge potrivit învățaturii Cuvântului. Cel care recunoaște că nu știe, caută; și căutând, găsește pe Învățător; găsindu-L, crede în El; crezând în El, Îl iubește; și iubindu-L, se aseamănă cu Cel pe Care-L iubește și se grăbește să fie ceea ce a ajuns să iubească.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. III, 17.1., în PSB, vol. 5, p. 320)

„Vistieriile lui Dumnezeu sunt bogăție nesfârșită și înțelepciune greu de dobândit.”⁵⁶⁴ (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. IV, 23.2., în PSB, vol. 5, p. 324)

„Necunoașterea Tatălui este moarte, iar cunoașterea Lui, viața veșnică (In., 17, 3), datorită participării la puterea cea nestricăcioasă.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. X, 63.8., în PSB, vol. 5, p. 347)

„(...) și Moisi spune: *Arată-mi-Te pe Tine!* (Ieș., 33, 13), arătând indirect, într-un chip foarte lămurit, că omul nu poate vorbi despre Dumnezeu, nici nu poate da învățături despre El, ci atât doar că Dumnezeu poate fi cunoscut numai prin puterea Lui. Dumnezeu este fără formă și nevăzut. Harul cunoașterii Lui ni l-a dat Fiul (Mt., 11, 27; Lc., 10, 22). Foarte lămurit ne va da mărturie Solomon, grăind așa: *Înțelepciunea omului nu este în mine, dar Dumnezeu îmi dă înțelepciune; cunosc cele sfinte* (Prov., 30, 2-3)”. (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XI, 71.5.-72.1., în PSB, vol. 5, p. 352)

„Cel mai mare bun, deci, este cunoașterea lui Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VII-a, cap. VII, 47.3., în PSB, vol. 5, p. 505)

„Dar și înțelepții noștri, Moise cel dintâi și proorocii după el, știau că Binele Suprem este cu totul inexprimabil (...); Dumnezeu descoperă doar celor

⁵⁶³ *Anthol. Palat.*, Append. 99.

⁵⁶⁴ Numai cel ce însetează după Dumnezeu, ajunge să-L cunoască. *A-l găsi pe Dumnezeu înseamnă a-L căuta neîncetat (...)* Îl vezi pe Dumnezeu atunci când ești nesfârșit dornic de El. (Sf. Grigorie de Nyssa, *Macrinia*, P.G., XLVI, 97 A). – n.L.P.

ce sunt vrednici de El și gata să-L primească.” (Origen, *Filocalia*, XV, 6, în PSB, vol. 7, p. 362)

„Dumnezeu este lumină și nici un întuneric nu este întru El. Căci tocmai această lumină este aceea care luminează toată Înțelegerea celor care pot cuprinde adevărul despre care ni se vorbește în psalmul 30: *întru lumina Ta vom vedea lumină*. Dar ce altceva trebuie să subînțelegem prin această *lumină a lui Dumnezeu*, dacă nu lumina lui Dumnezeu care dă putere de vedere celui pe care ea îl luminează cu adevărul asupra tuturor lucrurilor, sau care ne dă puterea de a cunoaște, chiar pe Dumnezeu însuși, Care e numit Adevărul însuși?” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, I, 1, în PSB, vol. 8, p. 45)

„(...) vom spune cu tot adevărul că, în sinea Lui, Dumnezeu nu poate fi înțeles și nici pătruns de mintea noastră omenească. Orice idee ne-am putea face despre El sau oricum ni L-am putea reprezenta, El este cu mult mai presus decât tot ce putem cugeta despre El. E ca și cum am vrea să convingem despre strălucirea puternică a soarelui pe cineva care abia e în stare să suporte pâlپâitul unei scânteii sau licărirea unui opaiț, în ochii lui nemaifiind atâta agerime ca să suporte vreo lumină. N-ar trebui oare să-i spunem acestui om că strălucirea soarelui nu se poate nici compara în tărie și mărire cu ceea ce vede el? Așa se prezintă lucrurile și cu puterea noastră de înțelegere: câtă vreme se află închisă în temnița trupului și a sângelui, ea se năucește și se trândăvește în urma contactului cu această lume materială și, cu toate că în comparație cu lumea pământească ea e cu mult superioară, totuși, atunci când vrea să lumineze realitățile netrupești străduindu-se să le înțeleagă, ea abia are putere cât o scânteie sau cât un opaiț. Într-adevăr, cine altcineva ar putea fi atât de desăvârșit între ființele cugetătoare și netrupești, încât să întreacă în chip nespus și de nepătruns orice alte realități, dacă nu Însuși Dumnezeu? Dar adâncul ființei dumnezeiești nu-l poate cerceta nici într-un caz mintea omenească, oricât ar fi ea de ageră, de limpede ori de curată.

Dar pentru a face lucrurile și mai ușor de înțeles n-ar fi fără rost să folosim și altă comparație. Uneori ochii noștri nu sunt în stare să sesizeze nici lumina însăși, adică nu pot vedea nici globul soarelui însuși, în schimb văzându-i strălucirea și razele răsfrânte prin ferestre sau te miri în ce vase care au puterea să le reflecte, putem deduce cât de mare e puterea de încălzire a acestui focar din care țâșnește atâta lumină. Tot așa și lucrările proniei dumnezeiești și măiestria întocmirii firii sunt și ele ca niște raze ale ființei dumnezeiești, în comparație cu firea și substanța ei însăși. Mintea noastră își dă seama așadar că prin puterile ei ea nu este în stare să vadă ce este Dumnezeu în Sine însuși, așa cum este El în ființa Sa; în schimb, din frumusețea lucrării Sale și din măreția fapturilor, ea deduce pe Părintele lumii întregi.

Drept aceea, nu trebuie să ni-l închipuim pe Dumnezeu ca și cum ar fi o ființă trupească ori ca și cum ar locui într-un corp oarecare, ci ca pe o ființă

cugetătoare simplă, căreia nu i se mai poate adăuga absolut nimic și aceasta pentru că nu putem crede că ar exista în El ceva *mai mult* sau ceva *mai puțin*, ci fiind în Sine ca un fel de monadă⁵⁶⁵ absolută sau, ca să zicem așa, o unitate în sine, o rațiune absolută, care e izvorul oricărei ființe cugetătoare, însăși rațiunea de a fi a lumii întregi. De aceea această fire, care e simplă și numai rațiune, pentru ca să se miște și să acționeze nu poate tolera nici o întârziere și nici o ezitare; pentru că, dacă ar fi altfel, atunci ceea ce s-ar adăuga ar mărgini și ar stânjeni cumva însăși simplitatea firii divine: ceea ce e principiul tuturor lucrurilor ar fi atunci ceva compus și diferit, multiplu și unitar.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, V-VI, 1, în PSB, vol. 8, pp. 48-50)

„Descoperirea Lui se face prin aceea că Însuși Se face cunoscut.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VI, 2, în PSB, vol. 8, p. 61)

„Toată cunoștința pe care o avem despre Tatăl prin descoperirea Fiului se face cunoscută în Duh Sfânt. (...) Precum s-a zis despre Fiul că *nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât numai Fiul și cei cărora va voi Fiul să-i descopere* (Mt., 11, 27), tot așa vorbește Apostolul și despre Duhul Sfânt: *nouă ni le-a dezvăluit Dumnezeu prin Duhul Său, fiindcă Duhul toate le cercetează, chiar și adâncurile lui Dumnezeu* (I Cor., 2, 10). Și tot așa și în Evanghelie, atunci când Mântuitorul le amintește apostolilor învățăturile dumnezeiești cele mai adânci, pe care ei nu le puteau pricepe (In., 16, 12-13): *încă multe am a vă spune, dar acum nu puteți să le purtați. Iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul, că din al Meu va lua și vă va vesti*. Așadar, trebuie să ne gândim că, după cum Fiul, Care singur cunoaște pe Tatăl, Îl descoperă cui voiește, tot așa și Duhul Sfânt, Care e singurul în stare să *cerceteze și adâncurile lui Dumnezeu*, și El Îl descoperă pe Dumnezeu cui va voi. Căci *Vântul (Duhul) suflă unde voiește*⁵⁶⁶.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, IV, 3, în PSB, vol. 8, p. 73)

„(...) despre El vedem că e scris (I Cor., 11, 3): *Nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât numai Fiul și nimeni nu cunoaște pe Fiul decât numai Tatăl*. Căci cine poate cunoaște ce este Înțelepciunea⁵⁶⁷ decât Cel care a născut-o? Sau cine poate ști limpede ce-i Adevărul decât Tatăl Adevărului? Cine poate adânci toată firea propriului Său *Cuvânt*, Care este El însuși Dumnezeu, fire care vine din Dumnezeu, la Care era Cuvântul? Așa trebuie, dar, să recunoaștem cu toată convingerea că pe acest Cuvânt, Căruia I se mai spune Logos, Înțelepciune sau

⁵⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Bodogae: *Monada* e o noțiune pitagoreică. A se vedea în această privință E. Zeller: *Die Philosophie der Griechen*, I (Leipzig 1919), p. 464-481 (n.s. 92, p. 49)

⁵⁶⁶ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: In., 3, 8 (Traducerea Bibliei Sinodale din 1914). (n.s. 233, p. 73)

⁵⁶⁷ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Una din ideile de bază ale cugetării lui Origen: Tatăl cugetă pe Fiul și e cunoscut de Fiul (*Fragm. Ioan*, XIII, GCS IV 495). (n.s. 610, p. 141)

Adevăr, nu-L cunoaște nimeni decât Tatăl, despre Care este scris că *lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris*⁵⁶⁸, de bună seamă, despre strălucirea și mărirea Fiului lui Dumnezeu. Căci e cu neputință să cuprinzi în scris tot ce ține de mărirea Mântuitorului.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, I, 6, în PSB, vol. 8, p. 141)

„Și după cum ochiul umblă în chip firesc după lumină și după vedere, după cum, la rândul lui, corpul nostru își dorește în chip firesc mâncare și băutură, tot așa și cugetul nostru poartă în el o dorință firească și specifică de a cunoaște adevărul dumnezeiesc și cauzele lucrurilor. Pe de altă parte, această dorință nu ni s-a dat de la Dumnezeu ca să nu ni se împlinească niciodată sau să nu ni se poată împlini niciodată, altfel s-ar putea afirma că în zadar ar fi sădit în noi Dumnezeu Creatorul acest dor după cunoaștere dacă omul niciodată n-ar putea să ajungă să dobândească ceea ce dorește. Acesta e motivul pentru care cei care s-au silit, cu mari greutăți, să cerceteze încă din această viață credința și religia, nu înțeleg desigur decât puține lucruri din comorile numeroase și uriașe ale cunoștinței dumnezeiești, dar totuși, prin faptul că în continuu caută să cunoască, să înțeleagă și să progreseze în această dorință, ei dobândesc încă de aici de pe pământ mult folos sufletesc ca unii care s-au întors cu totul spre gustul și dragostea de a căuta adevărul și s-au făcut mai primitivi pentru învățătura viitoare. Lucrurile se petrec ca și atunci când ai vrea să pictezi un portret: înainte de a începe să pictezi statura persoanei respective se face o schiță ușoară a trăsăturilor și a formelor corporale care urmează să se picteze, în chipul acesta fiind clar că pe urmele picturii schițate se poate mai ușor executa portretul cerut; tot așa se întâmplă și la cunoașterea adevărului dacă schița sau planul au fost desenate pe *tablele inimii noastre* (II Cor., 3, 3) cu condeiul Domnului nostru Iisus Hristos. Poate de aceea s-a și zis: *Celui ce are i se va mai da și-i va prisosi* (Mt., 25, 29). E limpede, dar, că cei care au încă din această viață o schiță oarecare a adevărului căutat și a cunoașterii, aceluia li se va adăuga în viitor frumusețea chipului desăvârșit.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, IV, 11, în PSB, vol. 8, p. 182)

„(...) din cauza aceea *cele dumnezeiești sunt ascunse de cei înțelepți și pricepuți* (Lc., 10, 21) pentru ca, după cum spune Apostolul, *nici un trup să nu se laude înaintea lui Dumnezeu*. Și ele *s-au descoperit pruncilor*⁵⁶⁹, adică celor care, după vremea prunciei, au ajuns la locuri înalte, când și-aduc aminte că nu atât prin strădaniile proprii au atins un grad superior de fericire, ci în primul rând acest lucru se datorește bunătății negrăite a lui Dumnezeu.” (Origen, *Despre principii*, cartea a III-a, XII, 1, în PSB, vol. 8, p. 200)

⁵⁶⁸ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: In, 21, 25. Desigur, nu e vorba de mulțimea cărților ce s-ar fi scris, ci de bogăția nesfârșită a cuvintelor și faptelor. (n.s. 611, pp. 141-142)

⁵⁶⁹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: I Cor., 1, 29. Desigur, potrivit concepției lui, Origen nu uită de pruncii duhovnicești, așa cum am văzut între altele și mai sus: 2, 10, 7. (n.s. 963, p. 200)

„(...) trebuie să avem îndrăzneală și să spunem că nici oștirile sfinților îngeri, nici sfintele Tronuri, Domniile, Începătoriile și nici Puterile nu sunt în stare să cunoască începutul tuturor lucrurilor și nici sfârșitul lumii⁵⁷⁰. Și trebuie să înțelegem că aceste sfinte duhuri și puteri acum amintite sunt apropiate de acele începuturi și reușesc să zărească mai multe decât pot alții. Dar oricât ar înțelege aceste puteri din descoperirea Fiului sau a Duhului Sfânt, la oricâtă cunoaștere vor fi ajuns — desigur mult mai bogată la puterile superioare decât la cele inferioare — totuși nici lor nu le este cu putință să înțeleagă totul, pentru că este scris: *Cele mai multe lucruri ale lui Dumnezeu sunt ascunse* (Înt. Sir., 16, 22).” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, XIV, 3, în PSB, vol. 8, pp. 295-296)

„Prin puterea Sa Dumnezeu cuprinde toate lucrurile, în schimb El nu este cuprins de mintea nici unei făpturi create. Natura Lui n-o cunoaște decât El însuși. Într-adevăr, numai Tatăl cunoaște pe Fiul și numai Fiul cunoaște pe Tatăl și numai Duhul Sfânt pătrunde până în adâncurile lui Dumnezeu.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, VIII, 4, în PSB, vol. 8, p. 307)

„Doar Dumnezeu nu urmărește nici o glorie deșartă când dorește ca noi să înțelegem și să cuprindem cu mintea măreția Lui, ci vrea să ne facă numai să simțim fericirea ce crește în suflete din cunoașterea Lui, de aceea lucrează prin Hristos și prin neîncetata petrecere la noi a Cuvântului ne ridică la comuniunea cu El.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. VI, în PSB, vol. 9, p. 234)

„Sunt oarecum diferite aspectele în care Cuvântul Se face cunoscut fiecăruia dintre cei care înaintează în cunoaștere, după starea celui care abia își începe ucenicia, după cum a înaintat, dacă este mai aproape de virtute sau chiar și-a însușit virtutea.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. XVI, în PSB, vol. 9, p. 241)

„Și necunoașterea lui Dumnezeu face parte din rău...”⁵⁷¹ (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. LXV, în PSB, vol. 9, p. 286)

„Printr-o figură de stil ebraică se zice despre Dumnezeu în Psalmul 17: *Și Și-a pus Dumnezeu întunericul acoperământ* (Ps., 17, 13). Psalmistul vrea să arate că cele gândite de Dumnezeu, în calitatea Sa dumnezeiască, sunt nearătate

⁵⁷⁰ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Chiar și cetele îngerești, oricât de apropiate ar fi de Dumnezeu, sunt totuși neștiutoare când e vorba de tainele Providenței: *C. Cels.*, VI, 62; *Exort. Mart.* 13 etc. (n.s. 1527, p. 295)

⁵⁷¹ Sfântul Antonie cel Mare, în același sens, spune: *Cea mai mare boală a sufletului, ruina și pierzarea lui, este să nu cunoască pe Dumnezeu, care a făcut toate pentru om și i-a dăruit lui mintea și cuvântul. (Învățătură despre viața morală, cap. 97, Filocalia, vol. I). Necunoștința de Dumnezeu este o nesimțire și o nebunie a sufletului. (Ibidem, cap. 119).* – n.l.p.

și necunoscute, căci El S-a ascuns, ca să zicem așa, în întuneric de cei ce nu suportă strălucirea cunoașterii Lui și nici nu pot să-L vadă fie din pricina minții lor întunecate, care le este îmbrăcată într-un *trup al smereniei* (Filip., 3, 21) omenești, fie din cauza miopiei omului în înțelegerea lui Dumnezeu. Iar ca să reiasă și mai limpede că cunoașterea lui Dumnezeu a ajuns foarte rar la toți oamenii, ea arătându-se doar la câțiva dintre ei, este scris că: *a stat tot poporul departe, iar Moise a intrat în întunericul în care era Dumnezeu* (Ieș., 20, 21). Și tot despre Moise zice Scriptura: *Numai Moise singur să se apropie de Dumnezeu, ceilalți să nu se apropie* (Ieș., 24, 2). Și iarăși, ca să înfățișeze adâncimea dogmelor despre Dumnezeu, care erau de neînțeles pentru cei ce nu au *Duhul care cercetează toate, chiar și adâncurile lui Dumnezeu* (I Cor., 2, 10), a zis proorocul: *adâncul ca o haină este îmbrăcăminte Lui* (Ps., 103, 10).

Dar Mântuitorul nostru și Domnul, Cuvântul lui Dumnezeu, arătând cât de mare importanță are cunoașterea lui Dumnezeu-Tatăl — fiindcă Tatăl nu este cuprins și cunoscut cum s-ar cădea decât numai de Însuși Domnul și, în al doilea rând, de cei luminați la minte de către Domnul — zice: *Nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere* (Mt., 11, 27; Lc., 10, 22). Căci nimeni nu poate cunoaște pe Cel nenăscut, cel mai întâi născut decât toată făptura (Col., 2, 15), precum Îl cunoaște Tatăl, Care L-a născut, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni cum Îl cunoaște Cuvântul cel viu, Înțelepciunea și Adevărul Său. Prin împărtășirea de Sine, Cuvântul înlătură din jurul Tatălui așa-zisul *întuneric*, pe care și l-a pus *acoperământ*, și adâncul care este numit *haina Sa*, și Îl descoperă, așa că oricine este în stare să cunoască pe Fiul Îl cunoaște și pe Tatăl.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. XVII, în PSB, vol. 9, pp. 384-385)

„(...) nu ochiul trupesc cunoaște pe Dumnezeu, ci cel al sufletului...” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VII-a, cap. XXXIII, în PSB, vol. 9, p. 470)

„Părerea noastră e că firea omenească nu este în stare să caute pe Dumnezeu și să-L descopere în toată curățenia Lui, dacă nu este ajutată de Cel pe care-L caută. El se lasă însă aflat de cei care mărturisesc că după ce-au făcut tot ce le-a stat în putere, doresc după El, îngăduind a fi cunoscut de cei pe care-i socotește vrednici, atât cât poate un om să cunoască pe Dumnezeu și în măsura în care e în stare un suflet să cunoască pe Dumnezeu, atâta vreme cât e legat încă de trup⁵⁷².” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VII-a, cap. XLII, în PSB, vol. 9, p. 479)

⁵⁷² Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Deci *ceea ce este cu neputință la oameni, este cu putință la Dumnezeu* (Luca 18, 27). El a venit și în ajutorul cunoașterii, trimițând nu numai pe prooroci, ci și pe Însuși Fiul Său. (n.s. 192, p. 479)

„(...) este cu neputință firii omenești să descopere pe Dumnezeu așa cum o merită El...” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VII-a, cap. XLII, în PSB, vol. 9, p. 479)

„(...) afirmă el (Sf. Teotim, episcop de Tomis — n.L.P.), nu este fericire mai mare pentru un creștin, decât cunoașterea lui Dumnezeu.” (*Actele martirice*, Sfântul Teotim, episcop de Tomis, în PSB, vol. 11, p. 343)

„Drumul cunoașterii lui Dumnezeu pornește de la Duhul cel unul, (trece) prin Fiul cel unul (și ajunge) la Tatăl cel unul”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 18, în PSB, vol. 12, p. 62)

„Cel care se laudă că ar cunoaște toate să ne explice mai întâi firea furnicii și abia după aceea să discute despre natura puterii dumnezeiești, care depășește orice înțelegere. Dar dacă tu n-ai înțeles nici măcar alcătuirea unei biete furnici, cum te poți lăuda că poți cuprinde în mintea ta puterea cea neînțeleasă a lui Dumnezeu?”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 16, în PSB, vol. 12, p. 150).

„(...) din lucrări îl cunoaștem pe Dumnezeu, pe când de ființa Lui nu suntem în stare să ne apropiem, pentru că lucrările Lui sunt cele care coboară spre noi, pe când ființa Lui rămâne inaccesibilă”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 234, I, în PSB, vol. 12, p. 483)

„(...) cunoașterea ființei dumnezeiești constă tocmai în simțământul că ființa lui Dumnezeu n-o putem cunoaște”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 234, II, în PSB, vol. 12, p. 483)

„Așadar cunoașterea izvorăște din lucrări, iar din cunoaștere s-a născut închinarea. *Crezi că eu pot face aceasta?* (Mt., 9, 28.) *Cred, Doamne, și s-a închinat Lui* (In., 9, 38.). În chipul acesta închinarea urmează credinței, iar credința se întărește prin putere. Și dacă susții că oricine crede aceea și cunoaște, și anume cunoaște din ceea ce crede cu adevărat, tot așa poți spune și invers: prin ce cunoști, prin aceea să crezi. Or noi cunoaștem pe Dumnezeu după puterea Lui, iar dacă credem în Cel pe Care-L cunoaștem, atunci și închinarea o aducem tot Celui în Care credem”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 234, III, în PSB, vol. 12, p. 484)

„Ceea ce, însă, mărturisim e faptul că de fapt cunoaștem despre Dumnezeu atâta cât se poate cunoaște, dar că e cu neputință să știm ceea ce trece dincolo de puterea noastră de judecată. Așa încât dacă mă întrebi ce-i nisipul și eu voi răspunde că știu, atunci desigur că vei râde de mine dacă ai cere să-ți spun îndată și câte fire de nisip sunt, pentru că prima ta întrebare s-a referit la

aspectul sub care se prezintă nisipul, pe câta vreme cealaltă întrebare era în legătură cu numărul firicelelor de nisip. Această sofismă seamănă cu ceea ce întreba cineva în felul acesta: *Cunoști pe Timotei?* Ei bine, dacă-l cunoști, atunci îi cunoști și firea, căci doar ai recunoscut că-l cunoști. În realitate eu pot spune și că-l cunosc și că nu-l cunosc pe Timotei, dar în amândouă aceste feluri cunoașterea mea e diferită. Căci felul în care-l cunosc nu-i același cu felul în care nu-l cunosc, ci unul e aspectul sub care pot spune că-l cunosc și cu totul altul e cel sub care nu-l cunosc. Cu alte cuvinte, pe Timotei îl cunosc numai după înfățișare și după alte note similare, ființa lui lăuntrică însă n-o cunosc. Căci, până la urma urmei, tot în același fel spun că și pe mine într-un fel mă cunosc, dar în alt fel nu”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 235, II, în PSB, vol. 12, p. 485)

„Despre neamul, vrednicia, ființa și natura lui Hristos nimeni n-ar putea fi în stare să dea lămuririle cele mai potrivite, după cum ne-o spune însuși Duhul Sfânt prin glasul proorocului: *neamul Lui cine-l va spune?*. Și aceasta pentru că *Nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât numai Fiul, nici pe Fiul nu-l cunoaște nimeni după vrednicia Lui decât Tatăl, Cel ce L-a născut pe El.*” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâia, II, 2, în PSB, vol. 13, p. 31)

„La întrebarea guvernatorului, cine este Dumnezeu creștinilor, el (fericitul episcop Potin — n.L.P.) a răspuns: *Dacă vei fi vrednic, îl vei cunoaște!*⁵⁷³.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea a cincea, I, 31, în PSB, vol. 13, p. 185)

„(...) mă gândesc, deci, la Cel aflat mai presus de toate, la Împăratul suprem, la Cel nemăsurat, șezând pe scaunul de domnie al bolților cerești, Care a făcut pământul scăunel la picioarele Sale. Nimeni nu-L poate închipui într-un fel vrednic de El. De jur-împrejurul Său lumina strălucește ca fulgerul, făcându-L — prin puterea⁵⁷⁴ străluminărilor ei — de nevăzut privirilor noastre, ale tuturor.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Prolog, 1.1., în PSB, vol. 14, p. 190)

„Voiesc să-ți înfățișăm, o, fericite, câteva lucruri din învățătura despre Hristos. Tu poți s-o afli pe aceasta și din cuvintele dumnezeiești, dar o poți auzi, cu iubirea ta de bine⁵⁷⁵, și de la alții. Ajung sfintele și de Dumnezeu insuflatele Scripturi spre vestirea adevărului. Dar sunt și multe scrieri alcătuite despre

⁵⁷³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Întâlnim și la martirii din Palestina refuzul de a-și da numele, locul de origine ori de a declara ce cunosc ei despre Dumnezeu. Acest refuz nu poate avea decât o singură motivare: neputința omului de a cunoaște pe Dumnezeu altfel decât *întru putere*, (I Cor., 2, 5). (n.s. 31, p. 185)

⁵⁷⁴ Tâlcuirea D-lui Radu Alexandrescu: Textual: *prin ascuțimea* (n. tr.). (n.s. 288, p. 190)

⁵⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (Φιλοκαλῶς). Deci deși se poate cunoaște Dumnezeu și Hristos și direct, totuși cunoștința aceasta se confirmă și se înmulțește când e auzită și de la alții. (n.s. 2, p. 29)

acestea de fericiții noștri dascăli și cel ce le citește pe acestea va cunoaște tâlcuirea Scripturilor și va putea dobândi cunoștința pe care o dorește.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, I, în PSB, vol. 15, p. 29)

„Cunoștința și credința despre El este mai de preț decât toate.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, I, în PSB, vol. 15, p. 31)

„Iar dacă (creațiunea — n.L.P.) a fost făcută prin Fiul și toate subzistă în El, urmează numaidecât că cel ce privește în chip drept creațiunea vede și pe Cuvântul care a făcut-o și prin El începe să cunoască și pe Tatăl.

Dar și Mântuitorul a zis: *Nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât Fiul și cel căruia Fiul i-L descoperă* (Mt., 11, 27). Iar lui Filip care i-a cerut: *Arată-ne nouă pe Tatăl*, nu i-a spus: *Privește creațiunea, ci Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl* (In., 14, 9).

De aceea pe drept cuvânt Pavel — muștrând pe elini că, deși privesc armonia și buna întocmire a creațiunii, nu cunosc pe Cuvântul făcător din ea, (căci fapăturile vestesc pe Făcătorul lor), ca prin El⁵⁷⁶ să cugete și pe Tatăl și să oprească de la închinarea la făpturi — a spus *veșnica Lui putere și dumnezeire*, ca să arate pe Fiul. Iar sfinții spunând: *Cel ce este înainte de veci și prin Care a făcut veacurile*, vestesc nu mai puțin veșnicia Lui, prin care arată și pe Tatăl.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XII, în PSB, vol. 15, p. 168)

„Însăși zidirea e îndestulătoare spre cunoașterea existenței lui Dumnezeu și a proniei Lui. *Căci din mărimea și frumusețea făpturilor, se vede ca printr-o asemănare (analogic) Făcătorul lor* (Înt. Sol., 13, 5)⁵⁷⁷. Nu învățăm aceasta cerând cuvinte de la ele, ci credem auzind Scripturile. Căci privind rânduiala și armonia tuturor, cunoaștem că El este Făcătorul, Stăpânul și Dumnezeul tuturor și înțelegem pronia minunată și călăuzirea minunată a tuturor de către El⁵⁷⁸.” (Sf.

⁵⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În textul din PG e *prin ele* (δι' αὐτών), dar cred că e *prin El* (δι' αὐτοῦ). Căci sfântul Atanasie a negat mai sus și va nega mai jos că din creațiune poate fi cunoscut în mod direct Însuși Tatăl. Tatăl poate fi cunoscut din Subiectul raționalității creației. (n.s. 19, p. 168)

⁵⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoașterea analogică nu exclude apofaticul lui Dumnezeu. De aceea, sfântul Atanasie nu contrazice aci ceea ce spusese mai înainte că Dumnezeu nu poate fi cunoscut prin analogie. E ceva analogic în Dumnezeu cu raționalitatea creației. Dar în același timp în schema largă a analogiei se află adâncul de taină mai presus de analogie. (n.s. 88, p. 267)

⁵⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoașterea lui Dumnezeu din natură e insuficientă chiar pentru o cunoaștere analogică a lui Dumnezeu. Ea trebuie completată cu cea prin cuvintele Scripturii. Căci natura nu grăiește. Dar nici cuvintele Scripturii n-ar ajunge fără exemplificarea lui Dumnezeu ca realitate personală rațională și înțeleaptă și de incomparabilă putere, cu ajutorul naturii. Prin amândouă Îl cunoaștem pe Dumnezeu, nu numai ca existent, ci și ca Făcător și Proniator. (n.s. 89, p. 267)

Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al Doilea împotriva arienilor, XXXII, în PSB, vol. 15, p. 267)

„(...) nu este Dumnezeu ca omul, ca să îndrăznească cineva să întrebe omenește despre El.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XV, în PSB, vol. 16, p. 41)

„(...) cele predate prin credință, se cuvine să fie judecate nu cu înțelepciunea omenească, ci primite prin auzirea credinței. Căci ce Cuvânt va putea tâlcui după cuviință cele ce sunt mai presus de firea creată? Sau ce auz va putea pricepe tot ceea ce nu e îngăduit oamenilor nici a auzi, nici a grăi? Așa a spus Pavel despre cele ce le-a auzit, adică despre Dumnezeu: *Cât de neurmăte sunt căile Lui! Căci cine a cunoscut mintea Domnului? Sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?* (Rom., 11, 33). Iar Avraam nici n-a iscodit, nici n-a judecat pe Cel ce grăia, ci *a crezut și s-a socotit lui spre dreptate* (Rom., 4, 3). De aceea a fost chemat Moise *slujitor credincios* (Evr., 3, 5).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XVII, în PSB, vol. 16, p. 43)

„Să îndrăznească, de pot, să răspundă cei ce grăiesc cu ușurință despre toate, cum s-a întemeiat cerul și din ce substanță și din ce amestec? Sau cum s-a constituit soarele și fiecare dintre stele? Și ce e de mirare dacă își văd neînțelegerea lor privitoare la cele de sus, când nici firea pomilor de jos și alcătuirea apelor și formarea și alcătuirea animalelor nu se cunoaște. Oare nu vor spune ca și Solomon, părtaș de înțelepciune mai mult decât toți, văzând neputința oamenilor de a le afla acestea: *Și tot veacul l-a dat în inima lor, ca să nu afle omul făptura pe care a făcut-o Dumnezeu de la început până la sfârșit* (Eccl., 3, 11)⁵⁷⁹. Oare pentru că nu le pot afla vor declara că nici nu sunt? Da, vor spune aceasta având mintea stricată. Deci cu dreptate le-ar putea spune cineva: *O, lipsiților de minte și prea îndrăzneților, pentru ce nu încetați cu atât mai mult să iscodiți cele Despre Sfânta Treime, ca să credeți numai că este, având despre aceasta învățătura Apostolului, care zice: «Trebuie să creadă întâi lui Dumnezeu că este și celor ce Îl caută le este dător de plată* (Evr., 11, 6)»⁵⁸⁰.

⁵⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate timpurile le au oamenii la dispoziție ca să vadă că, și cu tot progresul lor în cunoaștere, nu ajung să cunoască totul. (n.s. 43a, p. 44)

⁵⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E de observat că sfântul Atanasie nu spune numai de Dumnezeu în general, că nu știm altceva decât că este, ci de Sfânta Treime și de faptul că în ea este un Tată, un Fiu și un Duh Sfânt. Deci nu ne lasă într-un întuneric total. E mare lucru a ști că în Dumnezeu e un Tată iubitor al unui Fiu iubitor și un Duh Sfânt al comuniunii între Ei, căruia fiecare îi comunică dragostea Sa față de celălalt și Care ni se comunică și nouă, aducându-ne dragostea Tatălui și a Fiului și întărind dragostea între noi. E mare lucru să știu că eu ca persoană mă deosebesc de un obiect și că am relații cu alte persoane fără să mă confund cu ele. Sunt niște mistere într-un fel cunoscute și folositoare mie. E mare lucru să știu că sunt și

Căci n-a spus cum este, ci numai *că este*. De nu se vor lăsa convinși nici de aceasta, să spună cum este Tatăl, ca să afle astfel cum este și Cuvântul Lui. Dar e lucru nebunesc, vor zice, a întreba astfel despre Tatăl. Să audă atunci că e lucru nebunesc și a întreba astfel despre Cuvântul.

Fiind de prisos deci și nebunească această încercare, să nu mai întrebe cineva despre acestea, sau să primească numai cele din Scripturi. Căci sunt de ajuns pildele aflătoare în Scripturi despre acestea.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XVIII-XIX, în PSB, vol. 16, p. 44)

„Totuși această nepricepere o poate cineva vindeca mai întâi prin credință, apoi și prin cele spuse înainte, adică prin chipul și strălucirea și izvorul și ipostasul (substanța) și pilda⁵⁸¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XX, în PSB, vol. 16, p. 47)

„Poți admira pe arhitect după opera sa, precum și pe făurar sau pe țesător.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia I, VII, în PSB, vol. 17, p. 78)

„Din frumusețea celor văzute să înțelegem pe Cel Care-i mai presus de frumusețe, iar din măreția celor care cad sub simțurile noastre și din corpurile acestea mărginite din lume să ne ducem cu mintea la Cel nemărginit, la Cel mai presus de măreție, Care depășește toată mintea cu mulțimea puterii Sale.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia I, XI, în PSB, vol. 17, p. 83)

„Și de pe pământ și din văzduh și din cer și din apă și din noapte și din zi și din toate cele văzute să luăm evidente dovezi despre Binefăcătorul nostru. Nici păcatelor să nu le dăm timp, nici dușmanului să nu-i lăsăm loc în inimile

că sunt deosebit de alții și în același timp în legătură conștientă cu ei, chiar dacă nu pot pătrunde tot misterul acestui fapt. Misterul e unit cu experiența folosului ce-l am din el. Chiar în spusa lui Socrate: *Știu că nu știu nimic* e implicată o anumită cunoștință. El *știe* că nu *știe*. Deci nu e drept a spune că nu știu chiar nimic. Cunoașterea și necunoașterea, sau cunoașterea a ceea ce e mister sunt mereu împreunate. Și mereu se înaintează în cunoașterea misterului, fără să fie epuizat vreodată. Chiar Apostolul o spune aceasta prin cuvintele: *Întâi să creadă* ca apoi *Să-L caute*. Sfântul Atanasie cere aci numai să nu se iasă, prin voința de cunoaștere, din misterul de care se știe *că este*. (n.s. 44, pp. 44-45)

⁵⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe de o parte, cele dumnezeiești, și cu deosebire Sfânta Treime și mântuirea prin cruce, sunt mai presus de înțelegere, pe de alta sunt accesibile unei înțelegeri a inimii capabile de credință și prin folosirea unor imagini din lume, în care ele și-au imprimat urmele. Credința sau inima trăitoare a legăturii cu Dumnezeu își dă seama mai mult decât speculația care schematizează, care se depărtează de viață, că Dumnezeu, originea vieții, nu poate fi decât iubitor, iar ca atare un Tată, un Fiu și un Duh prin care Se odihnește Tatăl în Fiul; și că fără suferință nu poți depăși egoismul propriu, deci nu te poți mântui intrând în viață și nu poți ajuta nici la mântuirea altora. (n.s. 51, p. 47)

noastre, ca Dumnezeu să locuiască în noi, prin o neconținută aducere-aminte de El.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a III-a, X, în PSB, vol. 17, p. 109)

„Că de la nici una din creaturi nu putem dobândi o idee vrednică de măreția Dumnezeului universului; ne dau doar mici și slabe imagini, așa precum ne dă și fiecare din cele mai mici vietăți și plante.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a VI-a, XI, în PSB, vol. 17, p. 146)

„Oamenii fac cele spuse în chip omenesc despre Dumnezeu, închipuindu-și pe Dumnezeu după felul în care trăiește fiecare din ei.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXIX, II, în PSB, vol. 17, p. 237)

„(...) frumusețea cea adevărată, cea mai plăcută, adică firea cea dumnezeiască și fericită, se poate privi, se poate contempla numai de cel ce are curățită mintea.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXIX, V, în PSB, vol. 17, p. 242)

„*Gustați și vedeți că bun este Domnul* (Ps., 33, 8).

(...) psalmistul a spus: *Gustați*; n-a spus: *Îmbuibăți-vă*; pentru că acum cunoaștem în parte și vedem adevărul ca prin oglindă și ghicitură (I Cor., 13, 12), dar va veni vremea când arvuna de acum și gustarea aceasta a harului ne va duce la desfătarea cea desăvârșită. După cum pe cei care sufăr de stomac, care n-au poftă de mâncare și resping mâncărurile, doctorii îi vindecă de boala lor deșteptându-le pofta prin vreun condiment pus în mâncăruri, încât simțul gustului este excitat de acest condiment și face să le sporească pofta de mâncare tot mai mult, tot așa și cu Cuvântul adevărului. *Însăși experiența Cuvântului adevărului*, spune psalmistul, *vă îndeamnă ca pofta să vă fie mereu fără sațiu. De aceea gustați, ca să fiți fericiți, flămânzind și însetând pururi de dreptate.*” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXVI, VI, în PSB, vol. 17, p. 270)

„Nu oricine poate ajunge la desăvârșirea dragostei, nici nu poate cunoaște *pe Cel cu adevărat iubit*, ci numai cel ce s-a dezbrăcat de omul cel vechi, cel stricat de poftele înșelăciunii și s-a îmbrăcat în omul cel nou, cel reînnoit întru cunoștință, după chipul Ziditorului (Efes., 4, 22-24). Cel care iubește banii și rămâne uimit în fața frumuseții stricăcioase a trupurilor, cel care iubește nespuse de mult slava aceasta mică a lumii, cel care-și cheltuiește puterea dragostei în lucrurile care nu se cuvin, acela a rămas orb pentru privirea Celui Care este în realitate *Cel iubit*.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XLIV, II, în PSB, vol. 17, p. 285)

„După cum ochii trupului, când stau departe, înțeleg puțin din cele văzute; dar dacă se apropie de obiectele la care se uită înțeleg clar pe cele ce le văd, tot așa și cu privirea cu ochii minții; cel care nu-i apropiat, prin fapte, de Dumnezeu nu poate vedea lucrurile lui Dumnezeu cu ochii curați ai minții.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XLV, VII, în PSB, vol. 17, p. 306)

„Atâta vreme cât ne îndeletnicim cu lucrurile din afara lui Dumnezeu, nu putem cuprinde cunoașterea lui Dumnezeu. Care om, îngrijindu-se de cele ale lumii și afundându-se în ispitele trupului, poate să fie cu luare aminte la cuvintele despre Dumnezeu și să fie îndestulător de pregătit pentru contemplarea unor lucruri atât de mari? Nu vezi că este înăbușit de spini cuvântul care a căzut între spini? (Mt., 13, 7) Spini sunt plăcerile trupului, bogăția, slava și grijile lumești! Cel ce simte nevoia cunoașterii lui Dumnezeu va trebui să fie în afară de toate acestea, să se scape de patimi și așa să primească cunoașterea lui Dumnezeu. Cum poate intra ideea de Dumnezeu într-un suflet care-i strâmtorat de gândurile care-l stăpâneau mai dinainte?” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XLV, VIII, în PSB, vol. 17, pp. 306-307)

„Luarea aminte și studierea atentă a propriei tale persoane te va conduce și la cunoașterea lui Dumnezeu. Dacă iei aminte la tine însuși nu mai ai nevoie să descoperi pe Creator în celelalte creaturi; vei contempla în tine însuși, ca într-un microcosmos, marea înțelepciune a Creatorului tău. Din sufletul tău necorporal vei cunoaște că și Dumnezeu este necorporal; că nu e circumscris în spațiu, pentru că nici mintea ta nu avea mai înainte ședere în spațiu, ci ajunge în spațiu prin unirea sa cu trupul. Vei crede că Dumnezeu este nevăzut, gândindu-te la sufletul tău; că și el nu poate fi văzut cu ochii trupului. Da, sufletul n-are nici culoare, nici formă, nici nu poate fi definit prin vreo caracterizare materială, ci se cunoaște numai din funcțiunile sale. Tot așa și Dumnezeu; nu căuta să-L înțelegi cu ajutorul ochilor, ci, îngăduindu-i minții credința, caută să ai o înțelegere spirituală despre El!” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a III-a la cuvintele: *Ia aminte de tine însuși*, VII, în PSB, vol. 17, pp. 373-374)

„*Oile Mele*, spune Domnul, *ascultă glasul Meu* (In., 10, 27). Iată cum se cunoaște Dumnezeu! Din ascultarea poruncilor Lui; din săvârșirea poruncilor, pe care le-am auzit. Cunoașterea lui Dumnezeu e aceasta: păzirea poruncilor lui Dumnezeu!” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIII-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 587)

„Ți-i de ajuns să știi că Hristos este păstor bun (In., 10, 11), că și-a pus sufletul Său pentru oi (In., 10, 15). Aceste margini are cunoașterea lui Dumnezeu. A căuta să cunoști cât este de mare Dumnezeu, care este măsura Lui, în ce fel este ființa Lui și altele asemenea este primejdios pentru cel ce întreabă

și cu neputință de răspuns pentru cel întrebat. Tăcerea este leacul unor astfel de întrebări.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIII-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 587)

„Și după zile, Cain a adus Domnului jertfă din rodurile pământului (Fac., 4, 3.).

Vezi cum Creatorul firii a pus în conștiința omului cunoștința de Dumnezeu! Spune-mi, cine l-a dus pe Cain la această idee? Nimeni altul decât cunoștința de Dumnezeu din conștiința lui. A adus Domnului jertfă din rodurile pământului. Știa și cunoștea că se cuvenea să-I aducă, ca unui Stăpân, ceva din cele ce avea. Nu pentru că Dumnezeu avea nevoie de ele, ci ca să-și arate recunoștința sa pentru niște binefaceri ca acelea de care se bucurase. Da, Dumnezeu n-are nevoie de nimic și nu-I trebuie nici unul din lucrurile noastre; dar pentru nespusa Lui iubire de oameni, coborându-Se până la noi, primește pentru mântuirea noastră să-I aducem jertfe, pentru ca să ne fie cunoașterea lui Dumnezeu o școală de virtute”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XVIII, III, în PSB, vol. 21, pp. 214-215)

„Iar numele de noapte înseamnă contemplarea celor nevăzute, după asemănarea lui Moise, care a ajuns în tenebrele în care era Dumnezeu, Care a pus, cum zice Proorocul, întunericul, ascunzătoare a Lui, în jurul Lui (Ps., 17, 13).

Iar ajungând în întunericul acesta, află că e așa de departe de a se fi urcat la desăvârșire, cum sunt cei ce n-au atins nici măcar începutul. Căci după ce m-am învrednicit, zice, de cele desăvârșite, odihnindu-mă în înțelegerea celor cunoscute ca pe un pat, am ajuns în lăuntrul celor nevăzute, părăsind simțurile. Dar, înconjurată de noaptea dumnezeiască, căutând pe Cel ascuns în negură, am simțit iubirea față de Cel dorit, totuși Cel iubit a scăpat cuprinderii cugetărilor mele. Căci L-am căutat pe patul meu, nopțile, ca să cunosc care e ființa Lui, de unde începe și unde sfârșește și în ce își are esența. Dar nu L-am aflat.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, pp. 195-196)

„(...) înconjură (sufletul - n.L.P.) cu mintea firea inteligibilă și mai presus de lume, pe care o numește cetate, în care sunt Începătoriile, Domniile, Tronurile așezate pe seama Stăpâniilor și adunarea celor cerești, pe care o numește târg, și mulțimea necuprinsă de număr, pe care o indică cu numele de piață. Că doar va afla în ele pe Cel dorit. Deci a înconjurat cercetând tot soborul îngeresc și fiindcă nu a văzut pe Cel căutat în bunurile aflate, a socotit întru sine: oare nu cumva poate fi cuprins de ei Cel iubit de mine? Și zice către ei: *Nu L-ați văzut oare pe Cel pe care L-a iubit sufletul meu?*⁵⁸² Aceia tăceau la această

⁵⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A străbătut toate cetele îngeresti și nu L-a văzut pe Dumnezeu între ele. Și atunci, sufletul s-a întrebat: deși nu-L văd pe Dumnezeu între ele poate că ele Îl

întrebare, prin tăcere arătând că și pentru ei Cel căutat e necuprins ...” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, p. 196)

„(...) părăsind toată calea înțelegerii, *am aflat*, prin credință *pe Cel dorit*. Și nu voi mai lăsa din legătura credinței pe Cel aflat, până nu va fi în lăuntru cămării mele. Iar cămara este, desigur, inima, care se va face primitoare a sălășluirii dumnezeiești, atunci când va reveni la starea aceea, în care a fost la început, când a fost plăsmuită de cea care a zămislit-o. Și desigur de va înțelege cineva prin maică, prima cauză a alcătuirii ei, nu va greși⁵⁸³.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, pp. 196-197)

„Și mișcând toate gândurile și toată puterea de cercetare a înțelesurilor și străduindu-se să cuprindă ceea ce caută, își face hotar al cuprinderii lui Dumnezeu lucrarea ce coboară până la noi, pe care o simțim prin viață⁵⁸⁴. Și precum sufletul ce apare de jos, ca apa din pământ, nu rămâne acolo, și precum apa nu rămâne în fundul lacului, ci, făcându-se bulboană, se ridică în sus spre ceea ce îi este înrudit și de-abia când a străbătut suprafața cea mai de sus a apei și s-a amestecat cu aerul, se oprește din mișcarea în sus, la fel se întâmplă și cu sufletul care caută cele dumnezeiești. Căci, după ce s-a înălțat de la cele de jos spre cunoștința celor de deasupra, cuprinzând minunile săvârșite în zidire prin lucrarea lui Dumnezeu, nu mai poate înainta mai departe prin străduința iscoditoare, ci se minunează de El și I se închină Celui cunoscut numai în aceea că este, prin cele ce le lucrează cu adevărat prin frumusețea cerului, prin strălucirile luminătorilor, prin repede mișcare în cerc a osiei, prin învârtirea regulată și bine orânduită a stelelor, prin fiecare întoarcere la fel în cerc a celor patru anotimpuri, prin pământul orânduit potrivit cu atmosfera care îl cuprinde și care își schimbă lucrările sale după felurimea mișcărilor celor de deasupra, prin firile felurite ale viețuitoarelor, ale celor ce petrec în ape, ale celor ce au primit

văd totuși, fără ca eu să-mi dau seama de aceasta. De aceea le întreabă: *Nu L-ați văzut oare pe Dumnezeu, pe Care sufletul meu Îl simte odată ce Îl iubesc?* (n.s. 131, p. 196)

⁵⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Cămara maicii mele* e inima așa cum a fost plăsmuită la început de Maică sau de cauza ei, adică de Dumnezeu. Deci sufletul poate prinde și introduce pe Dumnezeu în inima sa, în simțirea sa, revenită la starea curată de la început, numai când va înțelege că El e mai presus de orice înțelegere. Așadar, această neînțelegere nu e ceva cu totul negativ, ci e însoțită de o experiență a lui Dumnezeu prin primirea Lui în inimă sau în simțirea curată. Dumnezeu e mai presus de înțelegerea conceptuală, dar nu în afară de orice trăire a Lui. El e *înțeles* de inimă, care Îl experiază, dar nu-L definește. Pentru că inima însăși se lărgeste mereu pe măsura nesfârșirii dumnezeiești și se încălzește la atingerea ei de căldura dragostei dumnezeiești. (n.s. 133, p. 197)

⁵⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hotarul până unde ajunge cunoașterea noastră de Dumnezeu prin cele văzute e pus de lucrarea lui Dumnezeu prin ele. Dincolo de această cunoaștere începe cunoașterea Lui în întuneric sau cunoașterea simțită directă a nevăzutului și necuprinsului Lui. (n.s. 233, p. 267)

mișcarea în aer și ale celor cu viața pe pământ, prin pomii de tot felul, prin ierburile ce se deosebesc între ele după calitate, putere și formă, prin însușirile fructelor și sucurilor și prin toate celelalte, prin care se arată lucrarea lui Dumnezeu. Pe toate acestea văzându-le, din minunea celor văzute, sufletul trage prin cugetare învățătura, despre Cel înțeles din faptele Lui că este.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, p. 267)

(...) sufletul cheamă pe Cuvântul cum poate, dar nu poate cum voiește. Căci voiește mai mult decât poate. Și totuși nu voiește atât cât este Acela, ci cât poate voia lui liberă să voiască⁵⁸⁵. Fiindcă, deci, Cel chemat nu poate fi ajuns de străduința celui ce-L cheamă, de aceea zice: *L-am chemat și nu m-a auzit*⁵⁸⁶.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XII-a, în PSB, vol. 29, p. 280)

„(...) cam ceea ce se poate întâmpla celui care atinge cu vârful piciorului colțul ieșit al stâncii aplecate spre valuri, dar nu ajunge pe ce să-și poată așeza piciorul și nici de ce să se prindă cu mâinile, același lucru poate păți sufletul celui care, căutând să străbată prin spațiile de timp dintre veacuri, vrea să ajungă la Ființa de dincolo de veacuri, cale care nu poate fi măsurată prin intervale de timp și care nu se poate sesiza nici în spațiu, nici în timp, nici prin măsură, nici prin altceva de acest fel, ceea ce însemnează că Ființa de dincolo de spațiu și de

⁵⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul voiește mai mult decât poate, voiește să cunoască pe Dumnezeu mai mult decât poate. Dar și voia lui e limitată în privința cunoașterii de Dumnezeu. Dar și în faptul că voiește mai mult decât poate, se arată că e făcut pentru infinitate. Omul voiește să cunoască pe Dumnezeu atâta cât își închipuie că Dumnezeu este infinit, chiar dacă felul înfinității lui Dumnezeu închipuită de el e mai prejos de infinitatea reală a lui Dumnezeu. De aceea, omul voiește, pe fiecare treaptă mai înaltă a creșterii sale spirituale, mai mult în cunoașterea sa de Dumnezeu, pentru că închipuirea lui despre infinitatea lui Dumnezeu a crescut și ea. (n.s. 252, p. 280)

⁵⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din aceste rânduri se vede că voința omului de a chema pe Dumnezeu nu constă numai în voința de a-I da un nume cât mai potrivit, ci și de a-L chema pe numele adevărat. Propriu-zis, de aceea dă omul credincios lui Dumnezeu diferite denumiri: ca să-L cheme prin ele într-ajutor, întrucât crede că El are puterile exprimate prin numiri. El voiește să cunoască deci, pe Dumnezeu, ca să-l poată chema în ajutor pe numele Lui adevărat. Iar Dumnezeu nu numai că nu-i răspunde într-un mod înțeles de el, pentru că orice răspuns al Lui întrece toate înțeleșurile omenești, ci uneori nu-i răspunde deloc, pentru că omul nu-L cheamă pe numele Lui adevărat. Dacă Îl chemăm cu un nume care nu e la înălțimea Lui, El nu Se simte chemat, pentru că ne adresăm unui idol care nu e numai infinit mai puțin decât El, ci și arată că nu vrem să-L cinstim pe Dumnezeu însuși. De aceea, Dumnezeu trebuie chemat cu un sentiment de extremă smerenie, cu conștiința că nu e din planul lumii, că nu e în esență egal cu noi cei lipsiți de putere, cu conștiința că dacă nu-I dăm numele adevărat nu e pentru că nu voim, ci că nu știm, sau nu putem să-L chemăm pe numele corespunzător Lui, pentru că nu-l cunoaștem cum se cuvine, deși voim aceasta și ne silim să ne ridicăm mereu mai sus în cunoașterea Lui. De aceea e bine să-I cerem mai mult mila, cu simțirea că avem într-adevăr nevoie de mila Lui, întru neputințele noastre. (n.s. 253, p. 280)

timp nu poate fi cuprinsă de cugetarea noastră care nereușind să sesizeze nici o cale de cunoaștere, amețește, se încurcă și se tulbură, negăsind în acest scop alt mijloc decât să se întoarcă la ceea ce este apropiat firii ei, socotindu-se mulțumită doar cu constatarea că Cel ce este mai presus decât firea noastră e cu totul altceva decât lucrurile care pot fi cunoscute.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la Ecclesiast*, omilia VII, în PSB, vol. 30, p. 266)

„O! Ce minune! Cât de mult s-a temut cugetul să se apropie să vadă mărirea firii dumnezeiești, încât n-a putut pricepe nici măcar minunea celor contemplate în afara ființei Lui! Căci n-a zis că El nu există dincolo de ființa lui Dumnezeu întrucât a socotit că așa ceva ar fi o îndrăzneală prea mare sau să fi spus că ființa Lui s-ar putea cuprinde într-o definiție oarecare, ci s-a mulțumit să admire doar slava și mărirea de care s-a putut convinge. Și tot astfel nici despre mărirea Lui n-a putut spune în ce constă, ci a rămas fără de glas minunându-se de mărirea sfințeniei Lui. Iată, așadar, cât de departe a fost el de acea căutare curioasă și ambițioasă prin care să declare ce este în fond Ființa cea nesfârșită, pe care nici cea din urmă dintre fapte nu s-a săturat să o admire! Propriu-zis el n-a preamărit nici sfințenia și nici mărirea sfințeniei Lui (Dumnezeu - n.L.P.), ci întrucât își propusese doar să preamărească mărirea Lui, și-a dat seama că pentru aceasta puterile sale sunt prea slabe, neputând pricepe cu mintea lui cât de nesfârșite sunt granițele și dimensiunile a ceea ce preamărește, după cum spune psalmistul: *Măririi slavei și sfințeniei Lui nu este margine.*” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la Ecclesiast*, omilia VII, în PSB, vol. 30, p. 267)

„Vorbind despre ființa cea mai presus din fire, Sfântul Apostol Pavel ne-a spus că cele ce se pot privi în jurul acesteia sunt: pacea, puterea, viața, dreptatea, lumina, adevărul și altele de felul acesta. Totuși, el a declarat că ceea ce formează adâncul ființei celei mai presus de fire este mai presus de orice înțelegere, zicând că Dumnezeu nici nu a fost văzut, dar nici nu va fi văzut vreodată. Căci spune: *Pe care nimeni nu L-a văzut și pe care nici nu poate să-L vadă* (I Tim., 6, 16)” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 463)

„După cum este cu neputință ca peștele să trăiască fără apă, sau să meargă cineva fără picioare, să vadă lumina fără ochi, să vorbească fără limbă, sau să audă fără urechi, tot așa este cu neputință să cunoască cineva tainele și înțelepciunea lui Dumnezeu, să fie bogat (în har) și creștin, fără Domnul Iisus și fără lucrarea puterii divine. Pentru că aceia sunt cu adevărat înțelepți, luptători, curajoși și filosofi ai lui Dumnezeu, care sunt conduși și păstoriți după omul (lor) lăuntric de puterea divină. Filosofii păgânilor predau retorica, însă alții, care sunt mai puțin meșteri la cuvânt, bărbați cucernici, se bucură și tresaltă de bucurie din cauza harului lui Dumnezeu.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XVII, 10, în PSB, vol. 34, p. 181)

„Creștinismul, (Evanghelia), este hrană și băutură. Cu cât se înfruptă cineva din el, cu atât mai mult i se înflăcărează mintea de dulceața lui. Înfruptându-se (din el, mintea) nu i se mai satură și îl caută cu nesaț.

Atunci când cineva, însetat fiind, i se oferă o băutură dulce, îndată ce gustă din ea, mai tare este ars (de sete) și mai vârtos dorește să bea. La fel stau lucrurile (întru cele duhovnicești); setea de Duhul este neîncetată. Acestea nu sunt vorbe goale. (Setea aceasta este urmarea faptului că) Duhul lucrează în suflet, în chip tainic.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XVII, 13, în PSB, vol. 34, p. 182)

„Domnul este infinit și nu poate fi cuprins cu mintea. De aceea, creștinii (adevărați), nu îndrăznesc să spună că L-au cuprins deplin, ci sunt smeriți, ziua și noaptea. Știința, în domeniul celor văzute, este infinită, de aceea o cuprinde doar cel ce s-a instruit și a buclisit destul. Tot așa (stau lucrurile) și aici. De nimeni nu poate fi cuprins și estimat Dumnezeu afară de cei ce L-au gustat, L-au primit și își cunosc slăbiciunea lor.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXVI, 17, în PSB, vol. 34, p. 210)

„După cum ochiul cel trupesc fiind sănătos, privește direct către razele soarelui; tot așa și aceștia, având mintea curată, privesc fără opreliști splendorile cele mai presus de cuvânt ale Duhului.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Despre înălțarea minții, 13, în PSB, vol. 34, p. 320)

„După cum este lucru imposibil să vedem fără ochi, să vorbim fără gură, să auzim fără urechi și să umblăm fără picioare, tot așa este imposibil să ne împărtășim de Sfintele Taine, să cunoaștem înțelepciunea lui Dumnezeu și să ne îmbogățim în Duhul, fără Dumnezeu și fără puterea dată de El.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Despre înălțarea minții, 15, în PSB, vol. 34, p. 321)

„(...) cunoștința despre Dumnezeu e înaltă și mai presus de toate și nu poate fi ajunsă decât în parte de cei ce se străduiesc să zboare în înălțimi. *Puii vulturului zboară la înălțime, cum s-a scris* (Iov, 5, 7).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șaptea, în PSB, vol. 38, p. 225)

„(...) S-a coborât Domnul pe muntele Sinai, pe vârful muntelui. Și a chemat Domnul pe Moise pe vârful muntelui. Și s-a suit Moise. Și a zis Dumnezeu către Moise: *Coborându-te, mărturisește poporului, să nu se apropie de Dumnezeu ca să-L vadă și să cadă mulțime dintre ei. Și preoții care se apropie de Dumnezeu să se sfințească, ca nu cumva să se depărteze de la ei Domnul* (Ieș., 19, 20-22). Se coboară pe munte Dumnezeu Cel mai presus de toate, apoi chemat, urcă Moise. Căci nu se întâmplă să se poată ridica cineva la

înălțimea adevăratei vederi a lui Dumnezeu, dacă nu s-a coborât mai întâi Dumnezeu Însuși și nu S-a făcut în așa fel ca să fie accesibil minților noastre. Și numai chemându-ne El, urcăm spre vârful suprafiresc și ridicat peste toate, adică spre cunoștința adevărată. Iar aceasta o va face Hristos, descoperindu-ne nouă pe Tatăl și Dumnezeu⁵⁸⁷.

Dar de munte nu se vor apropia cei din mulțime. Căci harul cunoștinței celei preaînalte rămâne inaccesibil celor mulți. El e accesibil numai celor ce pot străbate la ea, mai bine zis celor ce au fost chemați la aceasta de Dumnezeu, cum a fost Moise, dacă deci este cineva slujitor credincios și devotat în casa lui Dumnezeu, va fi și el ales ca acela și în stare să fie aproape de Dumnezeu, prin petrecerea lui în sfințenie și cunoștință. Vom fi astfel împreună cu El, care zice: *Iar tu stai aici cu Mine* (Deut., 5, 31).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șaptea, în PSB, vol. 38, p. 227)

„(...) legea cunoștinței de Dumnezeu e sădită în noi.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea întâia, 2, în PSB, vol. 39, p. 21)

„Și cunoștința despre El e pe măsura înțelegerii fiecăruia. E mică în cei mici și mare în cei mari.

De fapt proorocii spun că *mare și înfricoșător este peste cei dimprejurul Lui* (Ps., 88, 8), adică pentru cei ajunși aproape de El pentru marea lor pătrundere⁵⁸⁸, Îi naște și Pavel pe unii *până ce ia Hristos chip în ei* (Gal., 4, 19), adică până ce marile și dumnezeieștile trăsături ale dumnezeirii Lui se întipăresc pe încetul în mintea lor⁵⁸⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 2, în PSB, vol. 39, p. 92)

⁵⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: La orice înălțime ni s-ar descoperi Dumnezeu, înălțimea aceasta reprezintă o treaptă coborâtă a Sa la putința omului de a-L cunoaște. În Sine Însuși e mai presus de orice înălțime la care s-ar fi ridicat cunoștința noastră. Dumnezeu este mai presus de orice munte pe care se poate ridica omul. De altfel și lucrurile în starea în care le cunoaștem. Nu le cunoaștem în ele înseși (Ding un sich). E o stare în care punem ceva din noi. (n.s. 241, p. 227)

⁵⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine e departe de un om cu spirit mare, spiritul acestuia nu se vede. Și cu cât îl înțelege cineva mai mult, apropiindu-se de el spiritual, cu atât i se descoperă mai mult din mărima lui. De altfel orice om îi apare cu atât mai indefinit, cu cât te apropii mai mult de el cu înțelegere. Cu atât mai mult se întâmplă aceasta cu Hristos. (n.s. 152, p. 92)

⁵⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unii sunt abia copii față de Hristos, născuți de curând de cineva care-L cunoaște mai mult. Creșterea în cunoașterea lui Hristos echivalează cu creșterea chipului Lui în ei sau cu conformarea persoanei lor cu chipul Lui. E o cunoaștere pentru care Hristos nu rămâne exterior, ci se întipărește tot mai mult în cel ce-L cunoaște. E o cunoaștere egală cu pătrunderea tot mai accentuată a lui Hristos în cel ce-L cunoaște, pe măsură ce cunoaștem mai mult pe Hristos, creștem spiritual; și pe măsură ce creștem spiritual, Îl cunoaștem mai mult. Căci prin amândouă ne facem tot mai mult asemenea Lui, umpluți de El, reflectându-L pe El. (n.s. 153, p. 92)

„Căci a zis (...) dumnezeiescul Pavel: *Mulțumire lui Dumnezeu Celui ce ne face pururea biruitori în Hristos și arată prin noi mireasma cunoștinței Lui în tot locul* (II Cor., 2, 14)⁵⁹⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 5, în PSB, vol. 39, p. 113)

„Căci a cunoaște pe Hristos, cine este și de unde a venit și S-a făcut ca noi, sau care e modul economiei Lui cu timpul, înseamnă a primi în minte lumina adevărată a cunoașterii dumnezeiești⁵⁹¹. Iar că, cunoștința despre Dumnezeu e mai mare, mai de folos și neasemănat mai bună decât viețuirea după lege, ne va încredința El Însuși, zicând printr-unul dintre prooroci: *Milă voiesc și nu jertfă; și cunoștința de Dumnezeu în locul arderilor de tot* (Osea, 6, 6). Iar Pavel care a fost *după dreptatea din lege* strălucitor și fără pată, *socotește acestea pagubă față de înălțimea cunoașterii lui Hristos* (Filip., 2, 6-8).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a cincea a Glafirelor la Facere, 4, în PSB, vol. 39, p. 183)

„(...) cei ce urcă spre cuprinderea lui Hristos trebuie să fie fierbinți cu duhul⁵⁹². Și Pavel le poruncește *să fie fierbinți cu duhul* (Rom., 12, 11).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 2, în PSB, vol. 39, p. 290)

⁵⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința lui Dumnezeu se răspândește ca o bună mireasmă. Căci ea nu e o cunoștință teoretică, ci e trăirea bunătății lui Dumnezeu de către noi și răspândită din noi, iar în noi din Iisus Hristos. Bunătatea se cunoaște prin trăirea și curăția ei, care are un miros bun la fel. (n.s. 192, p. 113)

⁵⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A vedea că Hristos e Fiul lui Dumnezeu făcut om, că nu e deci dintre noi, și că prin aceasta ne-a putut scăpa de moarte definitiv, înseamnă a da minții lumina unui sens al existenței. Altfel totul e fără sens, rămânând închiși în legile unei existențe în care oamenii se nasc ca să moară definitiv. În acest caz nu vedem o urmare a faptului existenței lui Dumnezeu, sau nu avem o dovadă reală a existenței Lui. (n.s. 307, p. 183)

⁵⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoașterea persoanei nu e despărțită de căldura comuniunii cu ea. O cunoaștere rece desparte persoana celuilalt de mine, mi-o face obiect. Dar aceasta mă golește și pe mine de ceea ce e propriu persoanei: de căldura comuniunii. Cu atât mai mult nu cunosc pe Hristos fără căldura iubirii. Nu poți să-L cunoști fără să te minunezi de El, sau fără să-L iubești pentru bunătatea Lui. Dacă nu le ai pe acestea, nu L-ai cunoscut cu adevărat. De aceea turnându-se în potir înainte de împărtășire apa fierbinte, preotul spune: *Căldura credinței pline de Duhul Sfânt*. Dacă voim ca împărtășirea noastră de Hristos să fie o adevărată cunoaștere a Lui, trebuie să ne împărtășim de El cu *căldura credinței plină de Duhul Sfânt*, cu căldura duhovnicească, sfântă și curată, nu cu căldura pătimasă a plăcerii trupești. (n.s. 503, p. 290)

„(...) e propriu celor foarte aleși să fie aproape de cinstea și slava lui Dumnezeu care se află în depășirile cele mai înalte⁵⁹³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a treia a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, p. 345)

„De fapt dumnezeirea e cu totul mai presus de gen și de deosebiri de specie. Dar dacă ar trebui să refuzăm cele prin care cineva e călăuzit desăvârșit la o cunoștință a ființei mai presus de toate, vom fi necredincioși și neștiutori, neputând învăța prin nimic ce este prin fire și cu adevărat Dumnezeu, rămânând *bătuți și purtați încoace și încolo de orice vânt*, după cum s-a scris (Efes., 4, 14). Însăpăimântați, negând orice vedere și cunoștință, fie măcar ca *în oglindă și ghicitură și din parte* (I Cor., 13, 19), toți am fi egali cu niște pietre surde și nesimțitoare *povară deșartă a pământului*, cum zice un poet elin⁵⁹⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 17)

„De fapt, nu ne putem apropia de Dumnezeu Tatăl decât prin Hristos.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 28)

„Obişnuim, socotesc, să indicăm în mod îndoit însușirile ființiale superioare ce aparțin firii dumnezeiești. Căci ele sunt cunoscute de noi fie din

⁵⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu depășește toate. Dar aceasta nu înseamnă că se află în afară de orice putință de acces prin înțelegere și trăire a omului. Omul se bucură de putința unei apropieri de Dumnezeu care depășește toate. Dar pentru aceasta trebuie să depășească și El toate cele ale naturii create neînțelegătoare și chiar alipirea exclusiv de semenii Săi. Așa se întâlnește cu Dumnezeu *pe vârful muntelui*. Și omul e capabil de această depășire. Prin aceasta se întreține conștiința că Dumnezeu nu face parte din componentele lumii acesteia, ci e transcendent ei. Ceea ce s-a petrecut pe muntele Sinai, a fost un ajutor dat poporului Israel de-a depăși religiile și filosofii panteiste. Faptul că sunt aleși cei ce ajung la această întâlnire a lui Dumnezeu dincolo de toate, trebuie să facă niște eforturi de viață curată și faptul că sunt aleși de Dumnezeu însuși ca să se întâlnească cu El, accentuează și el că Dumnezeu e transcendent naturii, sau lumii acesteia. (...). (n.s. 616, p. 345)

⁵⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără să cunoaștem exact pe Dumnezeu, ceva tot cunoaștem despre El: că e mai presus de toate cele ale noastre și ale lumii. Dacă refuzăm și acest fel de socotință a Lui, rămânem ca niște pietre, fără nici o judecată și simțire. Deci aceasta o putem ști, aceasta e rațional să o știm: că există un Dumnezeu de o fire deosebită de a lumii și de a noastră, sau mai presus de ea. Adică e rațional să nu confundăm pe Dumnezeu cu firea lumii și cu a noastră, ci ca fiind de o fire care e mai presus de aceasta și o stăpânește atât de mult, că i-a putut da și existență din nimic.

E logic să socotim că lumea aceasta cu mizeriile ei nu poate fi unica realitate; și e tot așa de logic că complexitatea ei atât de bogată și într-un fel constituită din componente atât de armonizate, nu poate fi prin ea. Deci e logic să admitem un Creator al ei. Dar puterea Lui și bogăția Lui sunt o taină. E rațional deci să cugetăm existența unei taine supreme. Rațiunea postulează o taină supremă. Între rațiune și credința într-o supremă țintă, nu e o contradicție. Rațiunea fără admiterea credinței într-o taină supremă este irațională. La taina supremă ne ridicăm prin rațiune. Taina supremă însăși se cere admisă prin rațiune. (n.s. 5, p. 17)

cele ce este, fie din cele ce nu este⁵⁹⁵. Astfel spunând că e viață și numind-o lumină, vorbim în chip adevărat despre ea, pornind de la cele ce este. Iar spunând că nu este stricăcioasă, nici văzută, vorbim despre cele ce nu este, căci nu e adevărat că sensul cuvintelor nu arată că este mai presus de stricăciune (corupție) și de putința de-a fi văzută de cineva?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 44)

„Căci firea supremă este o realitate indivizibilă și necunoscută de nici o existență (creată), ceea ce este cu adevărat prin ea însăși. Că subzistă și că este Dumnezeu, credem. Dar ce este prin fire, este absurd a cerceta, fiindcă nu se poate, fiind de necuprins. Căci firea lui Dumnezeu este dincolo de orice minte (înțelegere).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul IV, în PSB, vol. 40, p. 146)

„Lumea ne face deci să cunoaștem pe Cuvântul ca Creator și să simțim clar puterea și dumnezeirea Lui. Căci văzând o creatură, nu admirăm ca creatură pe Cuvântul, Creatorul ei, ci cinstindu-L prin înțelesuri mult superioare acesteia, Îl venerăm în mod cuvenit pe El, crezând că e Dumnezeu prin fire și că S-a arătat din Dumnezeu ca Unul Născut⁵⁹⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul IV, în PSB, vol. 40, p. 165)

„Mintea care nu e luminată de înțelepciunea de sus, adică de cea care se revarsă din Părintele luminilor (Iacov, 1, 17), este groasă și neagră și neputincioasă să străbată prin ceața neștiinței. Și mie mi se pare că această boală atât de neplăcută îl ținea în somnolență pe dumnezeiescul David, făcându-l să grăiască astfel către Dumnezeu: *Luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm spre moarte* (Ps., 12, 4)⁵⁹⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul IV, în PSB, vol. 40, p. 172)

⁵⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Însușirile firii dumnezeiești le cunoaștem fie în mod catafatic, sau prin afirmare, fie în mod apofatic, sau prin negare. Catafatic îl numim spunând că e atotputernic; apofatic, spunând că e nestricăcios. Însușirile pozitive (catafatice) I le atribuim pornind de la unele însușiri pozitive din lume, cele negative, pornind de la unele aspecte negative din lume. Îi zicem viață, pornind de la viața din lume, Îi zicem nestricăcios, pornind de la stricăciunea din lume. Dar și prin attributele negative, Îi atribuim ceva pozitiv. Nestricăcios arată puterea Lui de-a nu se corupe. (n.s. 50, p. 44)

⁵⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vedem că lucrurile și persoanele lumii sunt dependente și supuse unor legi pe care nu și le-au dat ele. Aceasta ne face să ne gândim la un Creator care le-a impus aceste legi și le-a dat existența supusă lor. Mai mult, văd pe Creatorul ei că a făcut-o dintr-o iubire pe care o are în El, deci că nu e o unică Persoană, ci Fiul unui Tată pe care Îl iubește și care Îl iubește. Căci ne cere și nouă iubirea. (n.s. 236, p. 165)

⁵⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lipsa cunoaștinței lui Dumnezeu ține pe om într-un somn care nu-l lasă să cunoască sensul vieții și care e ca o moarte spirituală anticipată, ce-l va duce la moartea totală, sau la întunericul total din iad, care-l va ține într-o deplină neînțelegere a sensului existenței sale. Aceasta este și o plictiseală chinuitoare, îngrozitoare. (n.s. 245, p. 172)

„(...) nu e mai bine a cugeta că firea Fiului, oricare ar fi, este cu totul inaccesibilă vederii minții noastre și mai presus de puterea cuvântului nostru de-a o exprima? *Căci slava Domnului ascunde cuvântul*, după cum s-a scris (Prov., 25, 2). Or, suind de la o mulțime de contemplații, nu fără sudoare și greutate, adunăm o cunoștință ca într-o oglindă, și din urmele unor reprezentări delicate câștigăm în minte vederea ca în ghicituri, dobândind neclintirea în credință. Dar deoarece în creaturi și în toate cele supuse făcerii și corupției nimic nu e structurat exact și unic spre asemănarea cu firea și slava supremă, înțelegem de abia cele din jurul ei, atrăgând spre aceasta cu folos tot ce ne arată fiecare existență. E ca și cum am măsura cerul cu palma. Mintea noastră e prea scurtă pentru a se deschide față de cele mai presus de orice minte.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul V, în PSB, vol. 40, p. 199)

„Era obiceiul Mântuitorului Hristos să lucreze cu Sfinții Săi ucenici astfel: de întrebau ceva care părea că merită să cunoască, dar care nu cerea o cercetare prea dezvoltată, le dăruia o explicare exactă, dar cât mai scurtă. Dar dacă voiau să cunoască în grad mai mare ceea ce întrecea capacitatea lor, îi aducea la liniște și-i convingea să se hotărască să se ocupe cu lucruri mai convenabile și să facă cele ce îi vor ajuta să fie mai înțelegători și să câștige o mai mare strălucire de la Dumnezeu prin săvârșirea celor bune. Deci când îi vedea porniți, nu știu de ce, să pună întrebări pentru a afla ceea ce întrecea capacitatea lor, îi convingea să se liniștească, potolindu-i prin raționamente constrângătoare: spunându-le că Tatăl nu le-a descoperit nici îngerilor, și că nu le-a făcut cunoscute nici un răspuns; că pe Duhul nu erau în stare să-L cunoască deplin decât prin Fiul Însuși, pentru că El nu era numai un om simplu și ca ei de pe pământ, ci că era prin fire Dumnezeu (Mc., 13, 32). Iar pe cei stăpâniți de dorința stăruitoare de-a cunoaște (ziua sfârșitului), îi învață zicând: *Nu este al vostru să cunoașteți anii sau vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânire Lui, ci veți lua putere, venind Duhul Sfânt peste voi, și veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și Samaria și până la marginea pământului* (Fap., 1, 7-8). Vei cum le poruncește să nu se ocupe cu cele mai presus de ei, ci îi strămută, așa zicând, spre cele ce le sunt sub puterea minții și potrivite trebuinței lor? Acesta era modul obișnuit de comportare al Lui. De aceea dumnezeieștii ucenici l-au adus pe orbul din naștere când a ieșit din pridvoarele templului și urmând părerilor iudaice, au făcut din bolnav un prilej de-a învăța ceva și l-au întrebat: *Învățătorule, cine a păcătuït: acesta sau părinții lui, ca să se nască orb?* (In., 9, 2). Și fiindcă erau copleșiți de judecățile lui Dumnezeu și le era cu neputință ca oameni să cunoască ceea ce depășea înțelegerea lor, venind la El, l-au rugat să le explice ceea ce întrecea puterea lor. Iar El i-a făcut încă o dată să cugete la ceea ce le era mai familiar, atrăgându-i de la voința unei cunoașteri care e deasupra omului și lăsând curiozitatea să se intereseze mai departe de facerea celor bune. Astfel a zis: *Nici acesta n-a păcătuït, nici părinții lui, ci ca să se*

arate lucrările lui Dumnezeu în el. Noi trebuie să facem lucrările Celui ce ne-a trimis pe noi până este ziuă. Căci vine noaptea, când nimenea nu poate lucra (In., 9, 3-4). Auzi cum înlăturând părerea lor ca greșită și potrivită cu neștiința iudeilor, le poruncește să facă mai degrabă binele care întrece înțelegerea oamenilor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 273-274)

„(...) am cunoscut pe Tatăl și Dumnezeuul tuturor prin Fiul în Duhul⁵⁹⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 292)

„(...) slava Domnului e mai presus de cuvinte. Căci e mică toată tăria cuvintelor în exprimarea întocmai a slavei negrăite a lui Dumnezeu. De aceea, nu trebuie să ne smintim de smerenia cuvintelor, ci trebuie să credem mai degrabă că prin firea negrăită se biruiește tot înțelesul cuvântului și orice ascuțime a minții. Iar prin aceasta suntem ridicați la o nu mai mică evlavie.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 61-62)

„Căci Fiul luminează, dar creația acoperă harul. I s-a dăruit puterea să vadă, ca să înțeleagă pe Dumnezeu cel după fire, dar și-a cheltuit nebunește ceea ce i s-a dat. Oprind măsura vederii fapturilor, a acoperit drumul către ele, a scufundat lumina în nepăsare, a neglijat darul. Ca să nu pătimească aceasta, Pavel cere trezvie ucenicului său. (...) Căci, precum lumina soarelui se dăruiește tuturor, dar orbul n-are nici un folos din ea — însă pentru aceasta nu învinovățim strălucirea soarelui, ci învinovățim mai degrabă boala văzului (căci una luminează, iar cealaltă nu primește lumina) —, așa socotim că trebuie să cugetăm și despre Unul-Născut că este Lumina adevărată, dar zeul lumii acesteia, cum zice Pavel, a orbit gândurile celor necredincioși ca să nu se mai prindă în ele lumina cunoștinței lui Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 104)

„Căci precum din frumusețea fapturilor se contemplă în mod proporțional și comparativ puterea Creatorului, și cerurile povestesc fără glas slava lui Dumnezeu, iar tăria vestește facerea mâinilor Lui (Ps., 18, 1), la fel Se va arăta mai mare în slavă și mai strălucitor Unul-Născut, înțelegerea Lui ca

⁵⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Am cunoscut pe Dumnezeu ca Tată prin Fiul în Duhul Sfânt. Suntem în Duhul, care a venit în noi de la Tatăl prin Fiul. Până nu vine la noi Duhul, Se află Fiul în Duhul, Care Îi vine de la Tatăl. Mai departe de Duhul nu se merge în Treime. Din Fiul privește Fiul spre Tatăl, și noi, în care vine, ne aflăm în El, privim prin Fiul spre Tatăl, după ce ne-a venit de la Tatăl prin Fiul, nu ca născuți împreună cu Fiul din ființa Tatălui, ci din harul Sfântului Duh. (n.s. 415, p. 292)

Dumnezeu urcând, cât e potrivit cu puterea ochiului, iar din cele prin care biruiește creația Se înțelege și Se slăvește ca fiind mai presus⁵⁹⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 124)

„(...) nu pot veni vreunii la Dumnezeu fără să fie învățați și fără cunoștință, ci trebuie să fie călăuziți la cunoașterea celor ce le caută, prin învățatură⁶⁰⁰. Căci prin Moise trebuie înțeleasă Legea, potrivit cu ceea ce s-a spus: *Au pe Moise și pe prooroci* (Lc., 16, 29). Iar faptul de-a sta sub munte, după ce S-a pogorât Dumnezeu în mod real în el, arată hotărârea și râvna spre slujire a celor chemați, care nu refuză în vreun fel oarecare să se apropie de cele mai presus de putere și mai înalte, aflându-Se lângă ei și Dumnezeu. Așa sunt cei ce se împărtășesc de Hristos.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. II, în PSB, vol. 41, p. 296)

„Iar spunându-se despre Dumnezeu că S-a pogorât, aceasta nu înseamnă că El vine în vreun loc de jos, ci Se arată iarăși sus în munte⁶⁰¹, ca să-L înțelegi în tine astfel că, deși coboară firea dumnezeiască la înțelegerile noastre, ridicându-ne la înțelegerea ei, este în același timp în rațiunile și înțelesurile cele mai presus de noi. Înălțimea și superioritatea dogmelor despre ea sunt indicate prin munte, de care spune că e și acoperit de fum. Căci rațiunile referitoare la Dumnezeire, fiind în oarecare măsură întunecate și nu foarte luminoase pentru

⁵⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum din bogata, uriașa și minunat organizată creație se cunoaște Creatorul ei ca fiind cu mult mai presus de ea, așa din Persoana lui Iisus Hristos se cunoaște Fiul lui Dumnezeu, Care a îmbrăcat trup și a venit între noi. Ba se poate spune că din Hristos se poate cunoaște și mai clar că El e Dumnezeu mai presus de creație, căci El săvârșește lucruri care depășesc cele ce se fac prin legile și puterile lumii. Admiri pe Dumnezeu care a făcut marea, din mărima și rostul ei. Dar Îl vezi mai direct ca superior ei, din Cel ce umbla cu picioarele pe ea, fără să se scufunde. În ambele cazuri, Dumnezeu nu se cunoaște așa cum este în Sine, ci numai prin cele create, din lumea așa cum este, sau străbătând cu lumina și puterea Lui la niveluri tot mai înalte, prin marginile ei transfigurate, arătându-ni-se sau din trupul lui Hristos, sau din viața Lui apropiată de a noastră, sau din lumina care-L copleșește ca pe Tabor, dar nu-L face cu totul invizibil. Dar aceasta nu înseamnă că în aceste feluri are loc o înțelegere a lui Dumnezeu. Nu se poate despărți înțelegerea aceasta de trup și de imaginile lumii și nici acestea, de o înțelegere spirituală a minții. În aceasta stă marea taină a unirii spiritului omenesc cu trupul, care e o anumită spiritualizare sau transfigurare a materiei, începând de la treptele cele mai de jos și înfăptuindu-se la nesfârșit. (n.s. 212, p. 124-125)

⁶⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nimeni nu ajunge la cunoștința despre Dumnezeu și la experiența Lui, dacă nu e învățat sau informat de un alt om. De aceea S-a făcut Fiul lui Dumnezeu om. De aceea sunt rânduiți în orice religie învățători. De aceea au fost rânduiți în Biserica creștină preoți. Chiar dacă aceștia pot pune pe cei învățați de ei prin cuvântul lor în relație nemijlocită cu Dumnezeu, calea spre Dumnezeu pentru un om este un alt om. Iar Calea prin excelență este Fiul lui Dumnezeu făcut om. (n.s. 534, p. 296)

⁶⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu ne vine aproape, dar rămâne totuși mereu deasupra noastră. Chiar sălășluind în noi, Hristos ne e sursă de putere. El, Cel mai presus de toate, este în același timp mai aproape de noi, prin iubire, decât orice semen al nostru. (n.s. 536, p. 296)

noi, acoperă ca un fum duhul înțelegerii noastre⁶⁰². De aceea, preaînțeleptul Pavel a mărturisit că noi vedem ca în oglindă și ghicitură (I Cor., 13, 12). Iar Psalmistul zice că Dumnezeu a pus întunericul acoperământ al Său (Ps., 17, 13), indicând prin întuneric neînțelegerea Lui, care s-ar putea numi fumul din jurul focului din munte⁶⁰³. Iar în acea vreme, în mod potrivit și necesar firii ei în chipul focului pogora Dumnezeirea⁶⁰⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. II, în PSB, vol. 41, pp. 296-297)

„(...) cele ce sunt mult mai presus de noi sunt necunoscute înțelegerii noastre și aș sfătui pe cei înțelepți, și înainte de toate m-aș îndemna pe mine însumi, să renunțăm la cercetarea acestora. Căci trebuie să cugetăm mai degrabă la cele ce ni s-au poruncit, și să nu cercetăm cele mai adânci, nici să nu iscodim cele mai grele, nici să încercăm a descoperi în chip periculos cele ascunse în sfatul dumnezeiesc și negrăit, ci să lăsăm cu evlavie să cunoască numai Dumnezeu cele cuvenite Lui și mai presus de noi, admitând și crezând cu adevărat că, fiind El izvorul a toată dreptatea, nu face și nu voiește altceva din cele ce ne privesc pe noi și toată creația, decât ceea ce socotește cuvenit și nu Se abate de la rațiunile dreptății adevărate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 661-662)

„Căci ce vom spune că e lucrul cel mai bun, dacă nu cunoașterea lui Dumnezeu?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 713)

„Căci cuvintele ce se rostesc de către noi când grăiesc despre Dumnezeu resping o pătrundere exactă și nu trebuie înțelese după cum ne este obiceiul, ci

⁶⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E necesar să Îl înțelegem pe Dumnezeu, căci numai prin El înțelegem toate. Rațiunile tuturor le avem în El, dar El însuși e mai presus de toate aceste rațiuni, în care se află El. Este rațional, și infinit suprarational. În aceste interpretări ale unor fapte și porunci din Legea lui Moise se arată că lumea e creată, pe de o parte, ca mijloc de întreținere a noastră ca ființe trupești, dar, pe de altă parte, toate ale lumii sunt și chipuri ale însușirilor și puterilor dumnezeiești. Dumnezeu le-a făcut pe toate cu un rost pentru om, dar și în legătură cu Sine, ca să-L cunoaștem și să urcăm prin ele spre El. Dumnezeu e mai presus de tot ce e mai înalt în lumea noastră, reprezentat prin munte. Iar Dumnezeu, coborât la tot ce e mai înalt în lumea noastră, acoperă și această înălțime cu fumul neînțelegerii Lui, dar face să se simtă prezent chiar în această neînțelegere a Lui. (n.s. 537, p. 297)

⁶⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Întunericul este și el o formă a neînțelegerii, sau trezește în noi dorința de-a pătrunde dincolo de el. El indică o existență de care știm, dar pe care n-o putem sesiza. (n.s. 538, p. 297)

⁶⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unde cobora Dumnezeu, se simțea o căldură fierbinte, chiar dacă nu se vedea El însuși ca existență spirituală. În mod necesar Dumnezeirea e simțită ca înfierbântă ca un foc. Faptul acesta e potrivit ei. Ea trezește flacăra iubirii. Dar focul mai și luminează pe cei ce fac bine și pedepsește, arzând, pe cei ce fac rău. Și acestea le face în gradul suprem Dumnezeu. (n.s. 539, p. 297)

cum se potrivesc firii dumnezeiești supreme. Și ce-i dacă limba omului nu are cuvinte de ajuns pentru explicarea slavei dumnezeiești? Deci este absurd ca, din pricina slăbiciunii limbii omenești și a sărăciei de cuvinte, să nedreptățim superioritatea slavei supreme ce depășește toate⁶⁰⁵. Adu-ți aminte de Solomon, care zice: *Slava lui Dumnezeu ascunde înțeleșurile* (Pilde, 25, 2). Căci, căutând cu curiozitate⁶⁰⁶ slava lui Dumnezeu, suntem asemenea celor ce voiesc să măsoare cerul cu palma. Deci când se zice ceva din cele omenești despre Dumnezeu, să se înțeleagă într-un mod potrivit lui Dumnezeu. Căci ce vei face când auzi pe David cântând: *Cel ce șezi pe heruvimi, arată-Te (...) deșteaptă puterea Ta și vino să ne mântuiești pe noi* (Ps., 79, 2-3; Is., 7, 2)⁶⁰⁷. Dar cum stă Cel netrupesc? Și unde este Dumnezeul tuturor, pe Care Îl cheamă să vină la noi, o dată ce zice cândva prin Prooroci: *Oare nu umplu Eu cerul și pământul?, zice Domnul* (Ier., 23, 24) ? Deci unde va veni la noi Cel ce umple toate? Dar iarăși s-a scris că unii au pregătit un turn până la cer. Și a zis Domnul: *Haidem, dar, și pogorându-Ne, să amestecăm limbile lor* (Fac., 11, 7). Unde S-a pogorât Domnul? Sau în ce mod Sfânta Treime Se îndeamnă pe Sine spre pogorâre? Și spune-mi, cum Tatăl însuși a făgăduit că ne va trimite nouă din cer pe Mângâietorul? Căci unde și de unde se trimite Cel ce umple toate? *Căci Duhul Domnului a umplut lumea*, precum s-a scris (Înt. Sol., 1, 7).

Deci cuvintele potrivite nouă indică cele mai presus de noi, când se spun despre Dumnezeu. Dacă voiești să înțelegi ceva din aceste greutăți, nu observi că mintea e neputincioasă să le cuprindă? Și nu simți cum ți se întâmplă aceasta? Să nu-ți fie greu, omule, să mărturisești slăbiciunea firii tale. Adu-ți aminte de Cel ce zice: *Nu cerceta cele mai tari ca tine* (Eccl., 3, 21). Când îți îndrepti ochii trupului spre cercul soarelui, îndată îi întorci, copleșit de puterea luminii. Trebuie știut deci că firea dumnezeiască locuiește în lumina neapropiată. E neapropiată minților curioase. Deci și când se vorbește despre cele dumnezeiești prin cuvinte omenești, nu trebuie să cugetăm nimic smerit, ci, în sărăcia cuvintelor noastre, să oglindim bogăția slavei dumnezeiești.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, pp. 733-734)

⁶⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși cuvintele omenești nu pot reda exact înfinitatea dumnezeiască, totuși ele o sugerează în oarecare fel. Deci, în caracterul lor de imagini, cuvintele redau într-un anumit fel realitatea originalului, așa cum însuși omul ca chip, sau ca imagine a lui Dumnezeu, îl sugerează în oarecare fel, prin legătura lui cu Dumnezeu cel infinit, prin setea de infinit trăită de el. Infinitul omenesc nu e închis în sine, ci e deschis infinitului și e însetat de el și într-o continuă înaintare în el. Iar în exprimarea trăirii lui Dumnezeu se resimte prezența Lui. (n.s. 1372, p. 733)

⁶⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar în curiozitatea omului de-a cunoaște pe Dumnezeu se arată setea de El, deci o legătură cu El. (n.s. 1373, p. 734)

⁶⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul gândește și spune lui Dumnezeu-Cuvântul: Fă activă în altă formă puterea Ta; fă-o activă într-o relație cu mult mai interesantă, mai iubitoare, mai intimă cu noi, creaturile Tale, create spre a fi parteneri ai dialogului cu Tine, însușindu-Ți modurile pilduitoare ale unei omenități înălțate spre Tine. (n.s. 1374, p. 734)

„Căci firea dumnezeiască este în Sine cu totul necuprinsă de nici o înțelegere. Și a îndrăzni să cercetăm ce este după ființă Făcătorul tuturor e o dovadă a lipsei de judecată. Dar putem dobândi oarecare cunoștință, ca în umbre și ghicituri, privind cu mintea ca într-o oglindă înșiruirea prerogativelor pe care le are Fiul prin fire. Iar din cunoașterea a ceea ce este El în Sine, deci și înainte de înomenire, și a celor pe care le-a lucrat odată făcut om, poate urca cineva spre însăși înțelegerea Celui ce L-a născut⁶⁰⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 842)

„Căci cunoașterea înseamnă contemplarea prin înțelesuri, pe care o poate câștiga cineva despre Firea negrăită, Cea peste toate, prin toate și în toate. Iar a vedea Adevărul înseamnă a-L afla prin fapte minunate. N-am cunoscut numai că Tatăl este Viața prin fire, nici n-am aflat știrea despre El prin simple înțelesuri, ci, prin Fiul, Care învie morții și aduce iarăși la existență pe cei corupți, nu numai că am cunoscut că Dumnezeu-Tatăl are toată zidirea sub picioare și stăpânește împărătește peste cele făcute de El, ci și că toate lucrurile se mișcă și tremură din pricina Lui, precum s-a scris. L-am cunoscut fiind astfel și în Fiul, când, certând marea și vântul, a spus cu multă putere: *Taci, liniștește-te!*” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 845)

„Iar cei ce și-au luminat mintea prin toată virtutea⁶⁰⁹ și au ajuns în stare să afle tainele dumnezeiești și ascunse, primind lumina Duhului și pe Domnul însuși sălășluit în ei, Îl vor privi cu ochii înțelegerii. Deci cunoașterea Sfinților nu e comună cu a altora, ci este excepțională și deosebită, distingându-se mult de a acelora.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 898)

„Deși vedem acum ca prin oglindă și în ghicitură și cunoaștem în parte, după cuvântul lui Pavel (I Cor., 13, 12), dacă nu rătăcim în afara scumpătății

⁶⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, venit prin umanitatea asumată aproape de noi, Își face prin aceasta cunoscute unele însușiri superioare creaturii, deci proprii firii Sale dumnezeiești. Dar întrucât le face cunoscute numai prin manifestări omenești, ele ni se fac transparente numai ca printr-o oglindă. Formele omenești prin care se arată sunt un fel de imagini ale lor, dar imagini pline de realitatea acelora. Din cele dumnezeiești împlinite prin umanitate, cunoaștem ca prin oglindă cele făcute înainte de întrupare. Din ele cunoaștem deci și unitatea Lui de ființă cu Tatăl. (n.s. 1603, p. 842)

⁶⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Virtutea luminează mintea, pentru că o scapă de pasiunile care o îngustează și o alipesc exclusiv de cele trupești și de cele ale lumii acesteia. În general, cunoașterea lui Dumnezeu este rodul iubirii dovedite prin faptele împlinirii poruncilor Lui, care sunt fapte ale binelui. Din iubirea practică vine cunoașterea lui Dumnezeu, căci ea îi aduce omului iubirea lui Dumnezeu și prin aceasta simțirea, sau trăirea Lui. (n.s. 1708, p. 898)

dogmelor, ci urmărim ținta Sfintei și de Dumnezeu insuflatei Scripturi, vom avea o cunoștință care nu este nedesăvârșită, pe care nu o poate dobândi cineva decât dacă îl luminează Sfântul Duh⁶¹⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 998)

„Dar socotesc că trebuie să cercetăm cu iubire de învățătură în ce mod ne-a spus Hristos că împlinește în noi desăvârșita cunoaștere a singurului și adevăratului Dumnezeu. Observă cum cunoașterea nu se împlinește fără privirea la El (Fiul) și, deci, fără Sfântul Duh⁶¹¹; monada (unitatea) dumnezeiască se cunoaște și se crede în Treime, potrivit Scripturilor. Iudeii, călăuziți de poruncile lui Moise spre despărțirea de mulții zei mincinoși, au fost îndemnați să se apropie și să slujească singurului și adevăratului Dumnezeu: *Să te temi de Domnul Dumnezeuul tău, zice Legea, și numai Lui să-I slujești* (Deut., 6, 13). Dar cei ce se închinau și erau alipiți singurului Dumnezeu, ca unii ce încă nu aveau cunoașterea Celui închinat, sunt chemați acum prin cuvintele Mântuitorului nostru la El, ca să învețe că El nu e numai Unul și adevăratul Creator al tuturor, ci că e și Tată, și să afle pe Cine a născut, mai bine-zis să-L și vadă pe El întocmai în chipul Lui neschimbat, adică în Fiul. Căci prin chip trece cineva foarte ușor la vederea întocmai a arhetipului.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 1016)

„Căci cea mai deplină cunoaștere a lui Dumnezeu și a stăpânirii Lui peste toate nu constă numai în a ști că Dumnezeu există, ci că e și Tată și al cui Tată este, știindu-se și de împreună-existența Sfântului Duh. Căci numai a ști că este Dumnezeu nu ne este potrivit nouă, ci celor de sub Lege. Aceasta nu întrece măsura înțelegerii iudaice⁶¹². Și precum Legea n-a desăvârșit nimic, dându-ne o

⁶¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În învățătura *Despre Sfânta Treime*, chiar dacă nu o putem pătrunde în toată bogăția ei nesfârșită, este adevărul fundamental. Numai primind-o pe aceasta rămânem în cadrul Adevărului. Din ea se explică toate cele bune, se explică toate așa cum trebuie. Când admitem Sfânta Treime, admitem și pe Duhul, care nu poate să nu lucreze în noi. Faptul că ne simțim ridicați în cunoaștere și simțire peste cele ale naturii este o dovadă a unei legături cu un plan personal mai presus de lume, la care nu ne poate ridica decât Persoana Duhului, prin care se susține comuniunea între alte două Persoane mai presus de lume. (n.s. 1878, p. 998)

⁶¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoaștem pe Dumnezeu privind spiritual la Iisus Hristos, la cuvintele, la faptele, la viața Lui pilduitoare, care nu are loc fără lucrarea Lui în noi. Numai trăindu-L ca Persoană desăvârșită, arătată ca atare și în umanitatea Lui, cunoaștem pe Dumnezeu în mod concret și prin experiență vie. Cunoașterea unei relații impersonale ne lasă într-o cugetare teoretică, în câteva formulări abstracte. (n.s. 1916, p. 1016)

⁶¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A cunoaște doar în general că există un Dumnezeu e potrivit celor ce cugetă un dumnezeu care ne lasă supuși unei legi nepăsătoare. Un astfel de dumnezeu n-a putut face lumea decât dintr-o necesitate, ordinea ei reflectând o anumită ordine căreia îi este supus și el. (n.s. 1928, p. 1024)

învățătură pregătitoare și neputând să ne ducă la evlavia virtuții, așa a dat și o cunoștință nedeplină despre Dumnezeu, despărțind numai de iubirea față de zeii cu nume necunoscute și îndemnând la închinarea adusă Dumnezeului Cel Unul și adevărat: *Să nu ai, zice, alți dumnezei afară de Mine! Să te temi de Domnul Dumnezeul tău și numai Lui să-I slujești* (Ieș., 20, 3; Deut., 6, 13).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 7, în PSB, vol. 41, p. 1024)

„Căci n-a terminat Unul-Născut să ne descopere înțelesul tainei Sale, descoperindu-L la început celor ce L-au urmat întâi⁶¹³, ci săvârșește aceasta pururea, semănând în fiecare luminarea prin Duhul și călăuzind spre cunoașterea celor mai presus de minte și cuvânt pe cei ce-L iubesc pe El⁶¹⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, pp. 1070-1071)

„Dumnezeu nu este cunoscut numai prin acea admirație a substanței Sale de necuprins, (...) ci El se manifestă și prin măreția creației Sale, prin judecata Sa dreaptă și prin ajutorul și asistența acordate zilnic. Constatăm acestea când cercetăm cu mintea foarte limpede ce face El pentru sfinții Săi de-a lungul veacurilor, cum guvernează, orânduiește și conduce cu puterea Sa tot universul, când admirăm cu cutremurul inimii nemărginirea științei Sale, și pătrunderea privirii Lui, căreia nu-i poate scăpa nici un secret al inimilor.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, Întâia convorbire cu părintele Moise, cap. XV, 1, în PSB, vol. 57, p. 319)

„(...) prin dragoste și stăruință era (Pafnutie — n.L.P.) mai presus de toți și în cunoașterea științei dumnezeiești.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Partea I, Convorbirea cu părintele Pafnutie, cap. I, 3, în PSB, vol. 57, p. 345)

⁶¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos va continua în veci să ne descopere taina Sa, ca Cel născut din Tatăl. Teologia, sau învățătura despre Dumnezeu, poate progresa astfel în veci. Ea va putea aduce veșnic ceva nou, dar rămânând aceeași, întrucât taina nașterii Fiului din Tatăl, taina iubirii Tatălui față de Fiul și a Fiului față de Tatăl, deci și a cunoașterii de către noi a Tatălui și a Fiului, nu se epuizează niciodată. Așa-zisa *modernizare* a credinței creștine nu constă în părăsirea învățaturii despre deoființimea Tatălui și a Fiului, ci în adâncirea ei. O părăsire a acestei învățături, cum fac sectele neoprotestante, nu e o înaintare continuă în înțelegerea ei, ci o părăsire a misterului care face posibilă o înaintare veșnică în cunoaștere. (n.s. 2022, p. 1070)

⁶¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai cei ce iubesc pe Fiul și pe Tatăl, ca pe Cei ce-i iubesc pe ei, Îi pot cunoaște în calitate de Lor adevărată, ca Tată și Fi: pe Tatăl, iubind pe Fiul și, în El, pe oameni, și pe Fiul, ca Cel ce Îl iubește pe Tatăl, fiind și El iubit de Tatăl, pentru ca să se întâmple aceasta prin El și cu oamenii. (n.s. 2023, p. 1071)

„(...) nu-L cunoaște pe Dumnezeu cine-L tăgăduiește născut în trup.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. X, 6, în PSB, vol. 57, p. 798)

„(...) Dumnezeu n-ar fi putut fi cunoscut de om, dacă nu i-ar fi atribuit El însuși cunoașterea.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a IV-a, cap. II, 3, în PSB, vol. 57, p. 807)

„Să Te caut, Doamne, invocându-Te și să Te invoc, crezând în Tine. Căci ne-ai fost predicat nouă. Te invocă, Doamne, credința mea, pe care mi-ai dat-o, mi-ai inspirat-o, prin umanitatea Fiului Tău, prin servirea predicatorului Tău (Ps. 138, 8).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea I, I, (1), în PSB, vol. 64, p. 63)

„Ai lovit inima mea cu cuvântul Tău și Te-am iubit. Dar cerul și pământul și toate câte sunt în ele, iată din toate părțile îmi spun să Te iubesc și nu încetează de a grăi tuturor, *ca să nu aibă cuvânt de apărare* (Rom., 1, 20).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a X-a, VI, (8), în PSB, vol. 64, p. 208)

„Și ce este acest Dumnezeu?

Am întrebat pământul, și mi-a răspuns: *Nu sunt eu* și cele ce sunt pe pământ mi-au răspuns același lucru. Am întrebat marea și străfundurile și târâtoarele sufletelor vii și mi-au răspuns: *Nu suntem Dumnezeuul tău, caută deasupra noastră*. Am întrebat adierile care suflă și a zis tot aerul cu locuitorii săi: *Se înșeală Anaximenes, eu nu sunt Dumnezeu*. Am întrebat cerul, soarele, luna și stelele și îmi răspund: *Nici noi nu suntem Dumnezeuul pe care-L cauți*. Și am zis tuturor acestora care înconjoară ușile trupului meu: spuneți-mi despre Dumnezeuul meu, ceea ce nu sunteți voi, spuneți-mi ceva despre El. Și au exclamat cu voce mare: *El ne-a făcut pe noi*. Întrebarea mea era cercetarea mea și răspunsul lor era frumusețea lor.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a X-a, VI, (9), în PSB, vol. 64, p. 209)

„Târziu Te-am iubit, Frumusețe atât de veche și atât de nouă, târziu Te-am iubit. Și iată Tu erai înlăuntrul meu și eu eram în afară și acolo Te căutam și dădeam năvală, eu cel urât, în aceste lucruri frumoase pe care Tu le-ai făcut. Tu erai cu mine și eu nu eram cu Tine. Mă țineau departe de Tine acele lucruri care, dacă nu ar fi în Tine, nu ar exista. M-ai chemat și m-ai strigat și ai rupt surzenia mea, ai strălucit și ai alungat orbirea mea, Tu ai răspândit mireasmă și am respirat și suspin după Tine, Te-am gustat și mi-e foame și sete, m-ai atins și ard de dorință după pacea Ta.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a X-a, XXVII, (38), în PSB, vol. 64, pp. 224-225)

„(...) unul dintre filosofi s-a apropiat de dreptul Antonie, zicând: Cum faci față, părinte, lipsit cum ești de mângâierea tăblițelor? La care Antonie spuse: O, filosofule, tăblița mea este natura creaturilor și este prezentă când vreau și îmi recitește cuvintele lui Dumnezeu.” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a VIII-a, cap. I, în PSB, vol. 75, p. 316)

„Iar Vasile din Capadocia, această culme a dreptății, spune: meditația repetată și exercițiul fac știința umană mai bună, aceea care este acordată prin harul lui Dumnezeu, adică dreptatea, răbdarea și mila. Știința omenească vor putea să o primească și cei pătimiși, dar de cea divină sunt capabili numai cei nepătimiși.” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a VIII-a, cap. I, în PSB, vol. 75, p. 318)

„(...) dacă înaintăm drept, conform rațiunii și firii, spre ceea ce reprezentăm prin ființă și rațiune, vom cunoaște și noi printr-o atingere simplă (*απλή προσβολή*) fără nici o iscodire, care singură prilejuiește greșeala și rătăcirea, toate în mod divin, atât cât ne e cu putință, nemaipersistând din pricina neștiinței în mișcarea în jurul lor, ca unii ce ne-am unit mintea și rațiunea noastră cu Mintea cea mare, cu Rațiunea (Logosul) și Duhul, mai bine zis pe noi întregi cu Dumnezeu întreg, ca un chip cu modelul lui⁶¹⁵.

Aceasta o dezvoltă și în cuvântarea despre grindină, zicând: *Și atunci, pe aceia îi va primi lumina negrăită și contemplarea Sfintei și Împărăteștii Treimi, Care îi va lumina mai limpede și mai curat și se va uni întreagă cu mintea întreagă. Pe această singură o și numesc eu Împărăția Cerurilor* (Sf. Grigorie Teologul, PG 35, 945 C).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 7h-i, în PSB, vol. 80, p. 89)

„(...) urmând lui Dumnezeu care-l chema și ridicându-se peste toate cele de aici, (Moise — n.L.P.) a intrat în întunericul unde era Dumnezeu, adică în viețuirea cea fără formă, nevăzută și netrupească, cu mintea eliberată de orice legătură cu altceva afară de Dumnezeu⁶¹⁶. Și aflându-se în aceasta, pe cât era cu

⁶¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Atât rațiunea cât și firea noastră sunt chipuri ale lui Dumnezeu, căci Dumnezeu este și esență și gândire. Prin amândouă trebuie să înaintăm spre Dumnezeu, adică nu numai printr-o cugetare dreaptă, ci și prin întreaga conformare a ființei noastre cu modelul divin. Făcând astfel, ajungem în atingerea directă și simplă a lui Dumnezeu, nu-L mai deducem prin complicate operații raționale în mod indirect din creaturi. Vom pătrunde cu mintea, cu rațiunea și cu duhul nostru în Mintea cea mare, în Rațiunea și Duhul, ca o icoană în model. În viitoarea odihnă fericită în Dumnezeu vom rămâne veșnic necăzuți. Prin aceasta, sfântul Maxim respinge mitul origenist despre căderile și suișurile alternative din și în acea odihnă. (n.s. 59, p. 89)

⁶¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Încă Aristotel a susținut că orice lucru cunoscut dă o formă minții. Dacă mintea se înalță la contemplarea lui Dumnezeu cel nemărginit, părăsind legătura cu orice lucru definit, ea nu se mai modelează după nici un chip definit, ci trăiește simplu sentimentul prezenței infinite a lui Dumnezeu. Astfel, după sfântul Maxim, întunericul divin are un caracter pozitiv, nu unul negativ, deși e o viețuire în nevăzut și netulburată de simțirile

putință firii omenești să se învrednicească de ea, primește, ca pe o cunună vrednică de acea fericită urcare, cunoștința care depășește (circumscrie) începutul (devenirea) timpului și al firii, făcându-și chip și pildă a virtuților pe Dumnezeu însuși. Și modelându-se frumos după Acela, ca o scrisoare care păstrează imitația arhetipului, coboară de pe munte arătând, însemnat pe fața sa, și celorlalți semenii harul slavei de care s-a împărtășit, oferindu-se și înfățișându-se cu îmbelșugare ca unul ce s-a întipărit de chipul dumnezeiesc⁶¹⁷.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 15, în PSB, vol. 80, p. 117)

„(...) ei (sfînții – n.L.P.) nu au privit ca noi nici creațiunea, nici Sfânta Scriptură, în chip material și coborât. Ei nu s-au folosit numai de simțire, de suprafețe și de figuri spre dobândirea cunoștinței fericite a lui Dumnezeu, de litere și de silabe, din care vine greșeala și înșelăciunea în aprecierea adevărului, ci numai de mintea singură, atotcurățită și izbăvită de toată ceața materială. Dacă deci voim să judecăm cu bună credincioșie, cercetând mintal rațiunile celor sensibile, să privim la ei cum înaintează corect pe cărarea dreaptă, spre cunoștința fără greșală a lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 44, în PSB, vol. 80, pp. 157-158)

„Căci socotesc că cele petrecute la Schimbarea la Față, pe munte, arată în chip tainic cele două moduri generale ale teologiei: și anume cel dintâi și simplu și necauzat care prin tăcere afirmă cu adevărat dumnezeirea prin singura și totala negație și lauda cuvenită a transcendenței ei, și cel următor acestuia și compus, care o descrie în chip măreț prin afirmare din cele cauzate. Prin acestea, pe cât e cu putință oamenilor să primească cunoștința înălțată despre Dumnezeu și cele dumnezeiești, ne duce, prin simbolurile potrivite nouă, spre amândouă modurile, dezvăluindu-ne, prin înțelegerea binecredincioasă a lucrurilor, rațiunile amândurora și învățându-ne că simbol al celui dintâi e tot ce e mai presus de simțire, iar al celui de al doilea este ansamblul mărețelor opere supuse simțurilor. Căci din simbolurile mai presus de simțuri credem numai că adevărul

trupului. O pildă de depășire a formelor avem în comuniunea cu orice persoană. (n.s. 108, p. 117)

⁶¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Caracterul pozitiv al întinericului divin în care intră Moise (și orice sfânt) îl arată sfântul Maxim și prin afirmarea că în acel întineric, sau în acea stare fără formă a minții, el primește cunoștința care depășește timpul și devenirea, sau uită de începutul firii și nu mai are conștiința sfârșitului ei. Tot o notă pozitivă a acestei stări este că în ea sufletul se întipărește, prin virtuți, de Dumnezeu însuși, aflându-se în intimă comuniune cu El. Aceasta o putem înțelege dacă ținem seama de faptul că virtuțile sunt deprinderi contrare străngerii egoiste în noi înșine; ele sunt îmbrățișări generoase ale tuturor. Cine este mai prezent în toate și mai susținător al tuturor decât Dumnezeu? În măsura în care nu ne mai strângem în noi înșine, ci ne lărgim în Dumnezeu prin comuniunea cu El, adică în măsura în care nu ne mai îngustăm în forme definite, le îmbrățișăm pe toate, după pilda lui Dumnezeu și împreună cu El, adică dobândim virtuțile. Se conciliază aci structurile iubirii cu infinitatea neîngustată de egoism în *forme* (Sf. Grigorie Palama, *Cuv. III triada post.*, Filoc. rom., VII, p. 340). (n.s. 109, p. 117-118)

mai presus de rațiune și minte există, neîndrăznind nicidecum să cercetăm, sau neputând să înțelegem ce și cum și care este și unde și când, evitând impietatea iscodirii. Iar din cele supuse simțurilor, pe cât ne e cu putință, primind numai prin cugetare rațiunile descărnate, ca trepte ale cunoștinței despre Dumnezeu, spunem că El e toate câte L-am cunoscut din fapțurile Lui în calitate de cauză⁶¹⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 46b, în PSB, vol. 80, pp. 162-163)

„(...) fericita și sfânta dumnezeire este după ființă supranegrăită și supranecunoscută și infinit mai presus de toată infinitatea, nelăsând celor de după ea nici urma cea mai subțire de cuprindere și nedând vreunea din existențe nici o idee de cum sau în ce măsură este tot ea și unime și treime. Căci nu poate fi necreatul cuprins de creatură, nici infinitul înțeles de cele mărginite.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 48, în PSB, vol. 80, p. 164)

„El este cunoscut numai prin credință, și aceasta din fapțurile Lui; este cunoscut numai că este, nu ce este; și că este Făcător și Ziditor a tot veacul (eonul) și a tuturor celor din veac (din eon) și din timp.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 62, în PSB, vol. 80, p. 177)

⁶¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Schimbarea la față mai reprezintă și cele două moduri ale cunoașterii de Dumnezeu: cea afirmativă și cea negativă. Teologia afirmativă cunoaște pe Dumnezeu din zidirile Lui, atribuindu-I într-un grad mare, în calitate de cauză, toate însușirile fapțurilor. Fapțurile sunt astfel simboluri de care se folosește modul afirmativ de cunoaștere a lui Dumnezeu. Întrucât acest mod de cunoaștere vrea să cunoască ceea ce este Dumnezeu, el se bazează mai mult pe rațiunile descărnate ale cugetării.

Teologia negativă sau modul negativ al cunoașterii lui Dumnezeu renunță la toate atributele împrumutate din fapțuri. Se precizează aici însă că renunțarea aceasta se referă numai la atributele deduse din cele supuse simțurilor. Deci poate folosi ca simboluri cele mai presus de simțuri. Dar întrucât și ideile despre Dumnezeu ne vin din lucrurile sensibile, renunțarea la tot ce e sensibil înseamnă de fapt renunțarea la aceste idei. Dacă totuși ceva superior simțurilor poate servi ca simbol al lui Dumnezeu, aceasta e ceva superior ideilor despre El, e o realitate neconstruită și nededusă de minte, ci apărând spiritului în mod apofatic din trăirea lui Dumnezeu însuși. Deci modul acesta al teologiei nu e un mod intelectual, ci experimental duhovnicesc, nici nu folosește alte fapțuri superioare celor sensibile, ca mijloace ale cunoașterii lui Dumnezeu, ci cunoaște pe Dumnezeu din Dumnezeu însuși, din experiența negrăită a prezenței Lui. Dar întrucât această prezență e pe măsura receptivității omului, ea e numită de sfântul Maxim tot simbol.

Aceasta e lumina dumnezeiască. De fapt, atât din ceea ce a spus sfântul Maxim mai înainte, cât și din faptul că pe Tabor s-au arătat pe de o parte chipurile sensibile ale lui Moise și Ilie, pe de alta, o lumină mai presus de simțuri, se poate spune că Dumnezeu S-a făcut cunoscut sau Se poate face cunoscut atât din formele sensibile ale luminii, cât și din lumina mai presus de simțuri. Ambele sunt simboluri ale lui Dumnezeu, pentru că El nu Se arată cu totul descoperit. Lumina aceea, fiind fără forme, ne face cunoscut pe Dumnezeu în mod simplu, sau ca simplă prezență supremă, neprecizat prin atribute, care nu pot reda nici ele exact pe Dumnezeu cel mai presus de toate atributele. Un Dumnezeu ascuns în apofaticul Său mai presus de rațiuni e un Dumnezeu infinit și indefinit, cum nu e *Dumnezeul* lui Origen. (n.s. 208, p. 163)

„Dumnezeu este infinit, ceea ce înseamnă că nu are margine⁶¹⁹. Căci marginea e proprie celui ce se diferențiază prin patru margini: prin centru, linie, suprafață și soliditate, ba încă și prin trei dimensiuni: lungime, lățime și adâncime, care și ele se diferențiază prin șase margini, fiecare adică fiind circumscrisă de două, de pildă lungimea prin cea de sus și cea de jos, lățimea prin cea de-a dreapta și cea de-a stânga, adâncimea prin marginea dinainte și dindărăt. Și iarăși, aceleași noțiuni comune prezintă pe Dumnezeu indefinit, adică neprimitor de o dezvoltare ce trece prin stări proprii noi entitatea și neavând nici poziția în spațiu, nici început sau sfârșit în timp⁶²⁰. Apoi îl socotesc fără figură, ca unul ce nu e un chip exterior, nu e nici în patru unghiuri, nu stă nici drept, nu e nici povârnit în jos. În sfârșit, e nepipăit și nevăzut, ca unul ce nu cade sub simțuri (căci acestea sunt proprii trupurilor).

Așa fiind, în urma celor arătate e absurd să se considere că Dumnezeu e trup și e silit să Se împartă în părți, din care Se compune iarăși ca trup. Căci Dumnezeu e cu totul fără părți, pentru că e cu desăvârșire fără cantitate; și e cu desăvârșire fără cantitate, pentru că e cu desăvârșire fără calitate; și e cu desăvârșire fără calitate, pentru că e cu totul simplu; și e cu totul simplu, pentru că e cu totul nesupus distanțelor; și e cu totul nesupus distanțelor, pentru că e cu totul infinit; și e cu totul infinit, pentru că e cu totul nemișcat (căci nu se mișcă niciodată Cel ce nu are unde să Se miște); și e cu totul nemișcat, pentru că e cu desăvârșire fără de început (căci nu are ceva înainte de El și mai mare, nici ceva împreună cu El și egal, nici ceva după El și care ar putea să fie pe măsura Lui și să-L încapă); și e cu totul fără de început, pentru că e cu totul nefăcut; și e cu totul nefăcut, pentru că e cu desăvârșire unul și atotsingur; și e cu totul unul și atotsingur, pentru că e cu desăvârșire în afară de relație și de aceea e cu totul negrăit și necunoscut și marginea atotsingură a toată cunoștința celor ce se mișcă spre El bine și în chip demn de Dumnezeu, fiind posibilă o unică cunoaștere

⁶¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși sfântul Maxim, urmând sfântului Grigorie, afirmă că, în mod natural, nu cunoaștem decât faptul că Dumnezeu există, nu și ce este El, totuși, urmând ace-luiași sfânt, adaugă că în cunoștința că Dumnezeu există, este implicată și cunoștința că Dumnezeu este infinit. Căci când se spune Dumnezeu, sau Dumnezeu există, se spune că există o ființă infinită. Totuși sfântul Grigorie și sfântul Maxim rămân și prin aceasta consecvenți cu ei înșiși. Căci a ști de infinitatea lui Dumnezeu încă nu înseamnă a cunoaște pe Dumnezeu în ființa Lui, infinitatea fiind ceva din cele ce sunt în jurul ființei lui Dumnezeu, nu însăși ființa lui Dumnezeu. Dar chiar infinitatea Îl arată pe Dumnezeu ca neputând fi cuprins cu mintea, ca fiind mister mai presus de cuprinderea noastră. E o cunoștință în necunoaștere. (n.s. 257, pp. 205-206)

⁶²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim, urmând iarăși sfântului Grigorie, face o distincție între infinitatea lui Dumnezeu și caracterul Lui indefinit. Dacă infinitatea înseamnă lipsa de margini, indefinitul constă în lipsa de dezvoltare, de stări succesive definite, de poziția în spațiu și de începutul și sfârșitul în timp. Indefinitul este deci una cu neschimbabilitatea, nespațialitatea și eternitatea. Afirmând infinitatea apofatică a lui Dumnezeu, sfântul Maxim, ca și sfântul Grigorie, se opunea nu numai lui Eunomie, ci și lui Origen, care defineau pe Dumnezeu raționalizându-L. (n.s. 258, p. 206)

adevărată cu privire la El: faptul de a nu fi cunoscut⁶²¹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 79b, în PSB, vol. 80, pp. 205-206)

„Bine a spus deci dascălul (Sf. Grigorie Teologul — n.L.P.) că, pe de o parte, sensurile cuvântului despre dumnezeire sunt multe, dar din ele învățăm numai că este Dumnezeu, pe de alta, că înțelegerile lor sunt dificile și din ele învățăm ce nu este Dumnezeu. Aceasta pentru a potoli curiozitatea nefolositoare și păgubitoare a celor ce socotesc că Dumnezeu poate fi cuprins în plăsmuirile goale ale cugetării lor, care nu poate cuprinde cu adevărat nici măcar unul dintre lucruri, după rațiunea după care este și există.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 84, în PSB, vol. 80, p. 227)

„Dumnezeu nu este cunoscut niciodată ce este din cele ce sunt ființa Lui, adică din ființa însăși. Căci o noțiune care să exprime ce este e imposibilă și la fel de inaccesibilă întregii zidiri văzute și nevăzute. Dumnezeu Se face cunoscut celor ce văd din cele din jurul ființei, însă numai că este, și aceasta, când sunt bine și binecredincios contemplete. Căci toate cele din jurul ființei arată nu ce este, ci ce nu este, ca, de exemplu, însușirea de a fi nefăcut, de a nu avea o origine, infinitatea, necorporalitatea și toate cele asemenea câte sunt în jurul ființei și înfățișează ce nu este ea, nu ce este ea. Dar rațiunile proniei și ale judecății, după care toate cu înțelepciune se chivernisesc, ca și înfățișarea armonioasă a firii în legătură cu Dumnezeu, care e împreunată cu acelea, arată pe Creatorul în mod proporțional, însă numai că este.

Deci negațiunile opuse afirmațiunilor se conciliază cu acestea și se substituie între ele. Astfel, negațiunile, indicând nu ce este Dumnezeu, ci ce nu este, se unesc cu afirmațiile în jurul faptului că e ceva Acel ce nu este aceasta sau aceea; iar afirmațiunile, indicând numai că este, dar nu și ce este Acela, se

⁶²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu este cunoscut nu numai că este și că este infinit, indefinit și etern, ci și că e în afară de relație, fiind unul și atotsingur, neatârnat de ceva, neimplicând altceva. Dar chiar prin aceasta e totodată necunoscut, fiind în afară de orice legătură cu altele prin care ar putea fi cunoscut. Oricine este în relație nu e singur, nici numai unul ci se află fără voia lui în legătură cu toate cele ce există și nu e unul în sens absolut. Dar dacă e în afara oricărei relații, nu poate fi cunoscut, căci cunoașterea celui în relație implică cunoașterea lui împreună cu cele în relație. Totuși se cunoaște cu privire la El acest fapt: că nu poate fi cunoscut. O spusese aceasta sfântul Grigorie de Nyssa în *Viața lui Moise*: cu cât urcă mintea în cunoaștere, urcă în a cunoaște că nu cunoaște. Cunoașterea că Dumnezeu nu poate fi cunoscut e și ea o cunoaștere. Ea implică o maturizare a spiritului uman. Dar ea implică cunoașterea că Dumnezeu există și că e dincolo de orice relație. Într-un fel tainic spiritul își dă seama că Dumnezeu există și că e mai presus de orice relație și de orice cuprindere. Dacă ar fi în relație, ar avea ceva deasupra Lui, în afara relației, căci trebuie să fie ceva care e mai presus de toate, care nu depinde de nimic, ci de care depind toate. Toate cele cunoscute trimit la existența Lui ascunsă. Însăși aspirația celui ce cunoaște, care nu încetează după ce le-a cunoscut pe toate, îi dă convingerea existenței Lui ca a Celui ce e mai presus de puterea noastră. Sfântul Maxim dezvoltă ideea apofatismului lui Dumnezeu pentru a combate pe eunomieni. (n.s. 259, pp. 206-207)

unesc cu negațiunile în jurul faptului că nu e ceva cunoscut Acel ce este ceva. Ele indică prin ele contradicția ca opoziție, dar aplicate la Dumnezeu indică unirea extremelor prin coincidență⁶²².” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 99, în PSB, vol. 80, pp. 248-249)

„Căci ca să dobândești virtutea, cauți să cunoști prin rațiune natura lucrurilor, iar ca să ajungi la unirea nerătăcitoare circumscrisii cu mintea mișcarea a tot veacul și timpul⁶²³. Iar odată cu acestea se ivește în tine dorința tot mai fierbinte după Dumnezeu, care te îndeamnă să te întinzi spre Cel dorit pe măsura infinității lui și ți se face necuprinsă pe măsura necuprinsului Celui dorit. Căci sfârșitul ei este Dumnezeu, care este împlinirea dorinței celor vrednici, ca bucuria de sine existentă de toate bunătățile⁶²⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, în PSB, vol. 81, p. 176)

Cunoașterea lui Dumnezeu în viața viitoare⁶²⁵

⁶²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără întruparea Cuvântului, întipăririle Lui în creațiune ne-ar da numai o cunoștință a celor din jurul Lui, iar despre ființa Lui, numai cunoștința faptului că este, nu și ce este. Astfel, din creațiune adunăm numai negațiuni și afirmațiuni referitoare la cele din jurul ființei și la faptul că ea este. Combinându-le în ele însele, afirmațiunile și negațiunile par să se contrazică; dar dacă le referim la Dumnezeu, ele se armonizează, întrucât coincid spunându-ne că Dumnezeu este, dar nu ce este, în ființa Lui. Ființa Lui e mai presus și de unele și de altele, dar le unește și pe unele și pe altele. (n.s. 319, p. 249)

⁶²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința deplină e cea care circumscrie mișcarea tuturor, cea care le vede pe toate în diversitatea lor unitară. Prin cunoștință și virtute se întreține dorul nesfârșit de Dumnezeu. Vreau să fiu tot mai bun. Voiesc să cunosc tot mai mult. (n.s. 349, p. 176)

⁶²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu este *bucuria de sine, autoipostatică a bunătății*, întrucât pe de o parte nu le are pe acelea de nicăieri de altundeva, iar pe de alta, le trăiește în mod personal, sau El este însăși personificarea lor. Căci numai o persoană poate avea bucuria de ele. Avem un dor infinit, sau un dor de infinitate. Dar în același timp acest dor infinit ne e satisfăcut de Dumnezeu. El e dorul nostru satisfăcut. Bucuria Lui de bunătăți devine bucuria noastră. În El ne saturăm setea de infinitate. Sfântul Maxim consideră pe Dumnezeu ca Persoană, ca ipostas de infinitate ori mai presus de infinitate. Infinitatea nu există decât în Persoana lui Dumnezeu (*Capete gnostice* II, 49). Ajunși în El, am ajuns la capătul dorului. Dar în acest capăt aflăm totodată infinitul. Persoana lui Dumnezeu este izvorul infinitului veșnic viu. Nu infinitatea este izvorul Persoanei, ci invers. Căci infinitatea în afara Persoanei e monotonă, e o repetiție inconștientă, supusă acelorași legi definite și în număr finit, repetate la infinit. (n.s. 350, p. 176).

⁶²⁵ Referindu-se la cunoașterea lui Dumnezeu atât în viața aceasta cât și în viața viitoare, Sfântul Ioan Gură de Aur spune: *Drepții, aici – jos sau acolo – sus, sunt neconținut cu Împăratul, dar acolo sus într-un mod superior și mult mai intim, nu prin simbol (imagine) și credință, ci față către față.* - Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către Filipeni*, III, 3, P.G., LXII, col. 202-203. – n.L.P.

„În veacul viitor, când va fi trecut tot ce se vede, după cuvântul Domnului, care zice; *Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece* (Mt., 24, 35), și când vom trece la viața aceea care e mai presus de ochi și de auz și de cugetare, nu vom mai cunoaște din parte, prin opere, firea Celui bun, ca acum, nici nu se va mai înțelege din lucrarea în cele ce se văd Cel ce e peste toate, ci fără îndoială se va cuprinde altfel chipul fericirii negrăite și va fi un alt mod al participării, care nu se poate sui acum la inima omului.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, pp. 267-268)

„Ba, cum a spus Mântuitorul: *Fericiți vor fi cei prizonieri pentru dreptate*, fiindcă vor avea ca răsplată în ceruri pe Dumnezeu și Mântuitorul tuturor, care le este și acum ajutor; și vor vedea atunci și taina lui Hristos⁶²⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a patra a Glafirelor la Facere, 1, în PSB, vol. 39, p. 119)

„Atunci Îl vom cunoaște nu din cele ce este ca om, ci din cele ce este Dumnezeu adevărat, fiind terminată iconomia pentru care S-a făcut și om. Căci vor înceta, precum se cuvine rațiunile întrupării și se va introduce o cunoștință mai înaltă și va străluci în noi o înțelegere dumnezeiască a mântuirii prin El într-o slavă dumnezeiască⁶²⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 2, în PSB, vol. 39, p. 290)

„(...) la apariția cunoștinței mai strălucitoare de atunci, va dispărea într-un fel oarecare vederea (contemplarea) Lui prin ghicitoră (...)”⁶²⁸. ” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 2, în PSB, vol. 39, p. 293)

⁶²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De-abia în viața viitoare vom pătrunde în tot conținutul tainei lui Hristos: ce a adus El prin întrupare oamenilor, ce înseamnă pentru umanitatea Lui întruparea Lui, ce minune a transparenței pentru divin are în sine omenescul. (n.s. 205b, p. 119)

⁶²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta nu înseamnă o lepădare a trupului, căci El, Cel ce a înviat cu trupul, va ședea de-a dreapta Tatălui și Împărăția Lui nu va avea sfârșit. Dar trupul nu-L va mai acoperi ca un strat opac, nici nu va fi supus rațiunilor de acum ale materiei, deci nici ale trupului. Căci nu va avea nevoie de hrană și nu va fi supus coruperii. Trupul va rămânea și de aceea vom rămânea și noi cu trupul. Căci vom învia cu el ca și Hristos, dar va fi un mediu străveziu al Duhului. Iconomia sau lucrarea mântuirii asupra oamenilor va înceta, căci ea înseamnă o lucrare de ridicare a lor la starea în care Duhul plin de Dumnezeu copleșește legile materiei. Cei ce au voit să primească mântuirea, au ajuns la acel vârf, iar asupra celorlalți iarăși nu se mai lucrează. (n.s. 502, p. 290)

⁶²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunoștința de aici despre Dumnezeu Cel în Treime și despre Hristos, Persoana unică în două firi, nu vor fi contrazise de cunoștința din viața viitoare, dar ea va fi atât de adâncită și de luminată, încât va fi copleșită de cea de atunci. E ceea ce se întâmplă cu persoanele scumpe nouă după ce am trăit o viață întreagă cu ele. Ele sunt pentru noi identice și totuși parcă abia acum le cunoaștem cu adevărat. (n.s. 514, p. 293)

Epectaza⁶²⁹

„... dorința ta e îndreptată spre ceea ce este înainte și spre care nu te sature niciodată să alergi, căci nu cunoști vreo saturare de bine, ci dorința privește mereu spre mai mult. *Locul de lângă Mine* este atât de larg că cel ce a pătruns în el nu ajunge niciodată la capătul lui.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, p. 95)

„Nu mai gustă hrana pământească cel ce se desfată cu ceea ce curge de sus, ci ajungând sus, pe însăși creasta muntelui, ca un sculptor priceput care și-a modelat toată statuia vieții sale, la capătul lucrării sale nu pune sfârșit lucrului⁶³⁰.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, p. 108)

⁶²⁹ Epectaza (gr. ἐπέκτασις, εὐς – întindere, urcuș). Este învățătura dezvoltată de Sfântul Grigorie de Nyssa, aceasta constituind de fapt unul dintre aspectele cele mai originale ale gândirii marelui capadocian. Epectaza este un progres neîncetat în virtute și cunoașterea lui Dumnezeu, căci viața creștină presupune un urcuș continuu spre desăvârșirea a cărei hotar este nehotărnicirea. Potrivit acestei învățături, sufletul, atras fiind de Dumnezeu, este într-un continuu urcuș către treptele superioare ale plenitudinii harului. Îndumnezeirea omului, aici pe pământ, ca și în veșnicie, implică un progres permanent și o întindere fără sfârșit. Este și o formă de stabilitate, căci sufletul este fericit, participând la Dumnezeu, dar și o continuă mișcare ascendentă, fără limite, către înălțimi, căci orice treaptă pe care o urcă dă totdeauna, înaintând, spre una superioară și astfel sufletul se aprinde mereu de dorința de a urca mai sus. Este o dorire continuă, în afara oricărei saturări, a celui cufundat în vederea lui Dumnezeu, Dumnezeu dându-i o vedere mereu nouă. Această mișcare este născută de *distanța mereu infinită dintre ceea ce posedă el din Dumnezeu și ceea ce Dumnezeu este (...)* (Jean Daniélou, *Platonisme et théologie mystique*, Paris, 1944, pp. 305-307). După câteva secole de la trecerea în veșnicie a Sfântului Grigorie de Nyssa, Sfântul Simeon Noul Teolog, făcând referire la această învățătură, într-unul din imnele sale spune: *Când beau, atunci însetez. Băutura e foarte dulce; și o gustare potolește toată setea miloanelor de oameni, totuși însetez pururea să beau, trecând mereu peste orice sete. Poftesc să am totul și să beau, de e cu puțință, toate abisurile deodată. Dar cum aceasta e cu neputință îți spun că totdeauna însetez, deși este apă în gura mea, curgând, țâșnind, revărsându-se totdeauna peste margini. Dar văzând adâncurile (abisurile), socotesc că nu beau nimic, dorind să am totul; și având cu îmbelșugare totul în mâinile mele, sunt mereu sărac, deși am unit cu puținul, în mod neîndoielnic, totul (Imnul XXIII).* – n.L.P.

⁶³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În două înțelesuri, Moise nu pune sfârșit lucrului său: a) legea lui are o permanență netrecătoare, după înțelesul ei duhovnicesc; b) el rămâne viu la Dumnezeu, urcând veșnic în contemplarea și în unirea cu El. Prin aceasta, oricât și-a modelat chipul vieții sale după Dumnezeu, acest chip se modelează mai departe, în veci. Căci desăvârșirea nu are hotar, fiind infinită. Cine ar socoti că a isprăvit de modelat chipul său, îl închide în finit, și întrucât modelarea se face după Dumnezeu, L-ar socoti și pe Dumnezeu finit. Moise ajunge la sfârșitul vieții lui pe cel mai înalt munte, adică la cea mai înaltă împlinire. Și totuși, continuă înaintarea în desăvârșirea în planul vieții viitoare. (n.s. 81, p. 108).

„... ceilalți care aveau în adâncul lor dorul dumnezeiesc, nu se săturau niciodată în poftirea lor, ci din tot ce le venea de la Dumnezeu spre a se bucura de Cel dorit făceau materie ce hrănea o și mai puternică poftire.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia I, în PSB, vol. 29, p. 126)

„Așa și acum, sufletul ce se unește cu Dumnezeu nu se mai satură de ceea ce gustă⁶³¹. Cu cât se umple mai mult de gustare, cu atât se aprinde mai mult de dorință.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia I, în PSB, vol. 29, p. 126)

„Căci sufletul se face neconținut mai mare ca sine, prin împărtășire de Cel mai presus de sine, și nu încetează de a crește⁶³².” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia V, în PSB, vol. 29, p. 185)

„(...) după ce s-a împărtășit de bunătăți⁶³³ cât a putut e atrasă iarăși printr-un nou început, ca și când nu s-ar fi împărtășit încă de bunătăți, spre împărtășirea de frumusețea aflătoare mai sus, așa încât, pe măsura înaintării spre ceea ce îi apare înainte, îi crește și dorința, și din pricina mărimii covârșitoare a

⁶³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici sfântul Grigorie de Nyssa se dovedește cugetând contrar lui Origen, care socotea că sufletele vor ajunge în viața viitoare la o saturare de gustarea dulceții lui Dumnezeu și de aceea vor tinde spre alte coborâri în trup, urmate de noi dorințe de a se despărți de el, pentru a se întoarce din nou în Dumnezeu. Aici se resping toate teoriile reîncarnărilor. Dumnezeu e infinit în dulceața Lui, și sufletul are dorința de a înainta la nesfârșit în gustarea acestei dulceți nemonotone a iubirii Lui, pentru că el însuși este capabil de o iubire sporită la nesfârșit. Numai un suflet mărginit în capacitatea lui de cunoaștere și de iubire ajunge la o saturare de aceasta și dorește să coboare la reluarea unui nou urcuș spre Dumnezeu, după ce i s-a făcut din nou dor de El. Numai un dumnezeu care devine monoton, deci mărginit în ceea ce ne poate oferi ca dragoste de om, poate plictisi pe cineva de relația iubitoare cu el. Putința sufletului de a se împărtăși de Dumnezeu, dar de a și înainta în această împărtășire are la bază și învățătura despre deosebirea între ființa și energiile lui Dumnezeu. În energiile trăite ale lui Dumnezeu e dată și simțirea infinității ființei din care ele pornesc, dar și putința înaintării neîncetate și nesfârșite în împărtășirea cu ele. (n.s. 27, p.126)

⁶³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul n-ar putea spori prin împărtășirea de Binele dumnezeiesc, dacă Acesta nu s-ar arăta tot mai înalt și la nesfârșit pe măsură ce sufletul sporește în împărtășirea de El. Binele coboară la sufletul de pe treptele coborâte ca acesta să poată participa la El. Căci și această coborâre din iubire ține de firea binelui. Dar apoi urcă, pe măsura urcării sufletului, în împărtășirea de El, ca să râvnească a se împărtăși de stările tot mai înalte ale Lui. El coboară și urcă pentru suflet, dar în sine rămâne mereu infinit. Și cum această râvnă de împărtășire a sufletului este nesfârșită, nesfârșit este și binele dumnezeiesc. Se vede și de aici cât e opus este sfântul Grigorie de Nyssa origenismului, care, urmând lui Platon, socotea că sufletul se va satura odată de atâta dulceață, mărginită totuși, a lui Dumnezeu și se va coborî ca să înceapă un nou urcuș. (n.s. 114, p.185)

⁶³³ Este vorba despre relația sufletului omului cu Hristos, pe care Sfântul Grigorie o aseamănă cu iubirea dintre mire și mireasă, mirele fiind Hristos, iar mireasa, sufletul. În limba greacă, sufletul e de genul feminin. - n.L.P.

bunătăților, ce se află totdeauna deasupra, pare să înceapă pentru prima oară urcușul. Căci nici cel ce s-a ridicat nu va fi scutit de trebuința de a se ridica mereu, nici celui ce aleargă spre Domnul nu i se va împuțina mărimea distanței de străbătut, spre Dumnezeu⁶³⁴. Căci pururi trebuie să se ridice oamenii și niciodată nu trebuie să înceteze de a se apropia prin alergare.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia V, în PSB, vol. 29, p. 185)

„Căci totdeauna binele prezent, oricât ar părea că e de mare și de desăvârșit, e început al unui mai presus de el și mai mare.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia VI, în PSB, vol. 29, pp. 191-192)

„... se cuvine să fericim sufletul pentru acestea, ca pe unul ce a ajuns în urcușul spre înălțime la treapta cea mai de sus între cele dorite. Căci ce fericire mai mare s-ar putea cugeta, decât a vedea pe Dumnezeu? Dar și aceasta fiind un sfârșit al celor străbătute înainte, se face început al nădejzii celor aflate mai sus.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a VI-a, în PSB, vol. 29, p. 194)

„(...) măreția firii dumnezeiești nu e hotărnicită de nici o margine și nu e vreun hotar în cunoașterea celor cercetate, la care ar trebui să se oprească din mersul înainte cel ce urmărește cele înalte; ci că cel ce aleargă, printr-o înțelegere mai înaltă, spre mintea (înțelesul) de sus, trebuie să se poarte astfel ca toată desăvârșirea cunoașterii, la care poate ajunge firea omenească, să i se facă început al poftirii celor mai înalte⁶³⁵.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia VI, în PSB, vol. 29, pp. 194-195)

„(...) mult e totdeauna ceea ce se află în firea fericită a bunătăților, dar e nesfârșit mai mult ceea ce-i mai presus de ceea ce se apucă mereu; și aceasta se întâmplă pururi celui ce se împărtășește, pricinuindu-li-se celor ce se împărtășesc, în toată nesfârșirea veacurilor, o creștere prin cele neconținut mai mari. Căci cel curat cu inima, după cuvântul nemincinos al Stăpânului, vede pe

⁶³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Orice treaptă e punct de plecare pentru un nou suiș, căci ea deschide vederea și calea spre o treaptă mai înaltă. Și așa niciodată nu se va împuțina distanța pe care sufletul trebuie să o parcurgă spre Dumnezeu, oricât de sus ar fi ajuns, adică chiar dacă calea parcursă și lăsată în urmă se mărește mereu. Sfântul Grigorie respinge stăruitor teoria origenistă despre plictiseala la care ajunge sufletul în Dumnezeu, fapt care implică o mărginire a fericirii pe care Dumnezeu o poate da. (n.s. 115, p.185)

⁶³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o învățătură proprie sfântului Grigorie de Nyssa aceea că orice țință la care ajunge sufletul în cunoaștere și bunătate se face începutul unei porniri spre altă țință, pe care țința atinsă o face să se arate. Aceasta e doctrina epectazelor. Această înălțare de la o țință la alta ține veșnic. Ea implică nesfârșirea oceanului dumnezeiesc, la a cărui margine nu ajungem niciodată, pentru că nu are margine. (n.s. 127, p.195)

Dumnezeu neconținut, după măsura puterii lui, primind atâta înțelegere cât poate cuprinde. Iar lipsa de hotar și necuprinsul dumnezeirii rămâne dincolo de cuprindere. Căci Cel a cărui măreție și slavă nu are margini e totdeauna la fel, privirea contemplându-L la aceeași înălțime. Aceasta a strigat-o și marele David, care a săvârșit urcușurile cele bune în inimă și a mers din putere în putere, zicând: *Tu ești Prea Înalt în veci, Doamne* (Ps., 144, 5). Prin aceasta a indicat, socotesc, că în toată eternitatea veacului nesfârșit, cel ce aleargă spre Tine se face pururi mai mare și mai înalt ca sine însuși, crescând neconținut, în mod proporțional, prin urcușul în cele bune. Dar Tu, același ești, Prea Înalt, neputând să apari niciodată mai coborât celor ce urcă, prin aceea că ești totdeauna în mod egal mai presus și mai înalt de puterea celor ce se înalță. Aceasta am socotit, așadar, că le statornicește Apostolul despre firea bunătăților negrăite, când zice că binele acela nu l-a văzut vreun ochi, chiar dacă privește pururea. Căci nu vede cât este, ci cât este cu puțință ochiului să privească. Și urechea nu a auzit cât este Cel de care se vorbește, chiar dacă primește pururea cuvântul în auz. Și la inima omului nu s-a suit, chiar dacă cel curat cu inima vede cât poate. Căci ceea ce se cuprinde mereu e totdeauna mai mult decât cele ce s-au cuprins înainte, dar nu hotărniciește în sine ceea ce se caută, ci marginea a ceea ce s-a aflat se face, celor ce urcă, început spre aflarea celor mai înalte. Și nici cel ce urcă nu se oprește vreodată, primind începutul din început, nici începutul celor pururea mai mari nu se desăvârșește în sine. Căci niciodată dorința celui ce urcă nu se oprește la cele cunoscute, ci sufletul urcând printr-o altă dorire mai mare spre alta de mai sus, într-o urcare neconținută, înaintează pururea, prin cele mai înalte, spre Cel nehotărnicit⁶³⁶.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia VIII, în PSB, vol. 29, pp. 222-223)

„Pururea Izvorul bunătăților atrage spre Sine pe cei ce însetează, precum zice Izvorul în Evanghelie: *De însetează cineva, să vină la Mine să bea* (In., 7, 37). Căci în aceasta nu a dat un hotar nici setei, nici pornirii spre El, nici plăcerii de a bea, ci cu întinderea poruncii în veci, unește și îndemnul de a înseta, și de a bea și de a avea pornirea spre El⁶³⁷. Iar celor ce au apucat să guste și au aflat că bun e Domnul, gustarea li se face ca un îndemn spre împărtășire de și mai mult.

⁶³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Grigorie expune vestita sa învățătură despre *epectaze*. Orice țință atinsă în urcușul spre Dumnezeu se face început al unui nou urcuș. Orice sfârșit e un început. Nici un început nu se desăvârșește în sine, căci după acest început, va ajunge la alt început. Orice început deschide drumul spre alt început. Fiecare treaptă ajunsă face cu puțință urcușul la o altă treaptă. Fiecare e un alt început, căci nici o treaptă nu mulțumește sau nu e ultima. Aceasta e *l'eternel commencement* la lui Charles Peguy. Acest proces se petrece cu sufletul cunoscător, pentru că Cel în Care înaintează nu e hotărnicit. Acest suflet crește mereu în Cel nehotărnicit. (n.s. 164, p. 223)

⁶³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Porunca și îndemnul Domnului: *să vină la Mine și să bea* e dată pentru veșnicie. Deci nici setea nu se va potoli vreodată. Ci în cel ce bea, sau în cel ce gustă, se trezește dorința de a bea și de a gusta mai mult. Și izvorul e nesecat și mereu dă ceva nou din el. (n.s. 165, p. 224)

De aceea, niciodată nu lipsește celui ce urcă îndemnul ce i se face, care îl atrage neconținut spre ceea ce e mai mare.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia VIII, în PSB, vol. 29, pp. 223-224)

„Vezi cum drumul celor ce urcă spre Dumnezeu e fără hotar? Cum ceea ce cunoaște se face neconținut început spre ceea ce e, potrivit celor spuse, deasupra?”⁶³⁸ Când nădăjduim o oprire din urcușul spre cele înalte? Ce-ar mai căuta cineva după ce i se recunoaște desăvârșirea? O vedem aflându-se încă înăuntrul și neieșită încă în afara ușilor ei, nici desfătându-se de arătarea feței Lui, ci bucurându-se încă prin auz de împărtășirea de bunătate. Deci această învățătură am aflat-o prin cele spuse, că întotdeauna li se potrivește celor ce

⁶³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Urcușul spre Dumnezeu nu se isprăvește niciodată; el nu ajunge la un hotar, pentru că Dumnezeu însuși nu are hotar în ființa Lui, în iubirea Lui. De altfel, chiar înaintarea în unirea cu o persoană omenească nu are hotar. Iubirea crește din ea însăși în măsura în care se afirmă, întrucât este o relație de la persoană la persoană, apropierea unei persoane de alta. Iubirea crește la nesfârșit pentru că persoana care se apropie de o altă persoană este indefinită în setea ei de a iui, și persoana pe care o iubește este indefinită în vrednicia ei de a fi iubită și în capacitatea ei de a răspunde la iubire, stimulând iubirea celeilalte persoane. Iubirea este nesfârșită pentru că este actualizarea indefinitului a două persoane în relația dintre ele. În iubire se activează indefinitul persoanelor ce sunt prin ființa lor legate și orientate una spre alta. Dar în activarea iubirii între ele, persoanele se împărtășesc de Dumnezeu, de Persoana infinită prin Sine din veci, de interesul Ei pentru persoanele omenești la nesfârșit. De aceea orice treaptă nouă în unirea cu Dumnezeu e un punct de plecare pentru pornirea mai departe spre o nouă treaptă de unire cu El, pentru că El însuși ne atrage cu iubirea Lui mereu mai aproape de Sine și ne umple de o tot mai mare iubire față de El, care se revarsă nu numai spre noi, ci și spre semenii noștri. În iubirea lui Dumnezeu față de mine simt și iubirea Lui față de alții și deci iubirea Lui umplându-mă pe mine, ea se îndreaptă și spre semenii mei. E o învățătură pe care a pus-o cel mai larg în lumină sfântul Grigorie de Nyssa, urmând sfântului apostol Pavel (Filip., 3, 13: *Cele dinapoi uitându-le, la țintă alerg*). E învățătura *epectazelor*, a întinderilor nesfârșite mai sus, care nu sunt numai întinderi intelectuale, ci ale întregii mele ființe, care cuprinde în sine nu numai setea mea de cunoaștere, ci setea de a fi întreg tot mai aproape de Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că sufletul nu are pe Dumnezeu, sau nu e unit cu El și pe treptele de mai jos. Căci și cu o persoană omenească ești mereu unit în iubire, deși cu cât ești mai unit cu ea, cu atât dorești mereu să te unești și mai mult. Urcușul e făcut necesar nu numai de nesfârșirea lui Dumnezeu, ci și de firea noastră făcută pentru infinitate, neîmpăcată cu viața în îngustime, în repetiție, în monotonie, în nelibertate. De aceea, nu ne putem opri la nimic din cele multe, care se îngustează unele pe altele. Tot ce atingem pe pământ fiind finit, iar firea noastră fiind făcută pentru infinitate, nu se poate mulțumi cu nimic finit. Aceasta face necesar progresul și schimbarea, dar schimbarea spre aceeași infinitate. Dar în viața viitoare, ajunși în infinitatea lui Dumnezeu, ne vom *odihni* în ea, vom ajunge la o stabilitate în ea. Dar nici stabilitatea aceea nu va fi o încremenire, ci o largire. Pe când în timp și în viața pământească trecem de la una la alta. În eternitate va fi o largire în aceeași. De altfel, în parte, experiem această largire în infinitatea lui Dumnezeu încă de aici. Apoi însuși faptul că trebuie să ne mișcăm mereu, pentru a cuprinde altceva și altceva, trecând uneori de la un conținut la altul, cu totul contrar (teză-antiteză), ne arată că timpul e făcut pentru eternitate, că în timp tindem să ajungem la cuprinderea totului infinit, fără să ajungem vreodată să-l cuprindem în întregime. (n.s. 221, pp. 258-259)

înautează spre cele mai mari, cuvântul Apostolului, care zice: *Dacă i se pare cuiva că a cunoscut, încă n-a cunoscut cum trebuie să cunoască* (I Cor., 8, 2). Căci L-a cunoscut pe El sufletul în cele dinainte, atât cât a cuprins. Dar fiindcă ceea ce a rămas necuprins e de nesfârșite ori mai mult decât ceea ce s-a cuprins, de aceea Mirele i S-a arătat de multe ori sufletului, și ca și când nu i-a stat încă înaintea ochilor, făgăduiește prin glas că i Se va arăta miresei.

Ca să ni se facă lucrul acesta mai lămurit, voi adăuga cuvântului o icoană, spre pilduire. Dacă s-ar apropia cineva de izvorul acela, de care a spus Scriptura că a ieșit la început din pământ și care avea atâta mulțime de apă, că uda toată fața pământului, apropiindu-se de izvor s-ar minuna de nesfârșitul acela de ape care țâșnește și se revarsă neconținut din pământ, dar n-ar spune că vede toată apa. Căci cum ar vedea ceea ce e ascuns în sânul pământului? Deci chiar dacă ar rămâne mult timp lângă apa ce țâșnește, ar fi pururi la începutul vederii apei.⁶³⁹ Căci nu încetează apa de a curge pururi și de a începe să țâșnească. La fel, cel ce privește frumusețea cea dumnezeiască și fără hotar, fiindcă ceea ce află mereu se arată mai nou și mai minunat, decât ceea ce a cuprins înainte, se minunează de ceea ce apare neconținut, dar niciodată nu se oprește din dorința de a vedea, pentru faptul că ceea ce așteaptă e mai mareț și mai dumnezeiesc, decât tot ce se vede. (...) minunându-se și uimindu-se neconținut de ceea ce cunoaște, niciodată nu-și oprește în cele văzute dorul de cel văzut.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia XI, în PSB, vol. 29, pp. 258-260)

⁶³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cunooscând pe Dumnezeu, sau având simțirea bunătăților Lui, suntem pururi la începutul acestei cunoașteri sau simțiri, cum cunooscând o persoană omenească, sau gustând prin iubire farmecul comuniunii cu ea, suntem pururi la începutul acestei cunoașteri, sau comuniuni. Fiecare nouă cunoaștere, prin trăirea în această comuniune, ne stârnește, dată fiind fericirea gustată în ea, la o altă cunoaștere și comuniune mai bogată, mai substanțială. Toate cunoașterile, toate comunicările dinainte le-am uitat, sau dacă nu le-am uitat, ele își capătă de fiecare dată noi înțelesuri, noi adâncimi, noi puteri de a ne ferici, mai ales dacă suntem în contact viu cu persoana respectivă și ea ne descoperă mereu din farmecul ei unic și nesfârșit. Urcușul în intimitatea cu ea nu se sfârșește niciodată, dar e un urcuș în intimitatea aceleași persoane, pe care am cunoscut-o până acum, care ne este familiară și ne întreține bucuria prin această familiaritate. E un *progressus in idem*. E o înaintare, care e totodată o stabilitate, o rămânere în aceeași casă. E un *motus stabilis*, un *status mobilis*. E o adâncire în același indefinit familiar, sau infinit nepuizabil, în aceeași bucurie pe care ne-o întreține. E o îmbogățire a noastră, dar nu o înstrăinare, ci dimpotrivă, nu e o risipire în noutățile fără adâncime, de suprafață, în care nu ne regăsim niciodată pe noi înșine, în care rămânem mereu străini de identitatea noastră. (n.s. 222, pp. 259-260).

„Nu încetează să intre (sufletul – n.L.P.) prin înaintare la cele mai înalte și să iasă neconținut din cele ajunse⁶⁴⁰.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, p. 277)

„Căci cine nu știe treptele acelea pe care a urcat Moise, care mereu se făcea mai mare și niciodată nu se oprea de a crește mai mare? A crescut la început, când a pus mai presus de împărăția egiptenilor ocară pentru Hristos, alegând mai bine să fie necăjit cu poporul lui Dumnezeu, decât să se bucure de gustarea vremelnică a păcatului. A crescut iarăși când egipteanul, asuprind pe evreu, a omorât pe cel de alt neam, luptând pentru israelit. Și vei înțelege, fără îndoială, felul creșterii, de vei lua istoria ca chip al unui înțeles mai înalt. Și iarăși s-a făcut mai mare ca sine, păzindu-și viața netulburată de zgomote, prin îndelungata înțeleaptă petrecere în pustie. Apoi se luminează de focul din rug. Pe lângă acestea își golește tălpile de învelișul mort. Pierde șerpii egipteni cu toiagul. Scoate de sub tirania lui faraon neamul său și îl conduce prin nor. Desparte marea. Acoperă sub mare tirania. Îndulcește Mera. Înmoaie piatra. Se hrănește cu mâncarea îngerilor. Aude trâmbițele, îndrăznește să se urce pe munte ce arde. Atinge vârful. Ajunge sub nor. Intră în întunericul în care era Dumnezeu. Primește legământul. Se face soare neapropiat celor ce se apropie, fulgerându-i fața de lumină. Dar cine ar putea înfățișa prin cuvânt toate faptele lui și felurile arătări ale lui Dumnezeu? Și totuși cel ce s-a făcut atât de mare și a ajuns la așa de mari trepte și s-a înălțat așa de mult spre Dumnezeu, încă nu și-a saturat dorința de mai mult și se roagă să vadă pe Dumnezeu la față, cu toate că Scriptura a mărturisit încă dinainte că s-a învrednicit de convorbirea cu Dumnezeu, față în față. Dar nici faptul de a fi vorbit lui Dumnezeu ca unui prieten, nici convorbirea ce a avut-o cu Dumnezeu, gură către gură, nu-i potolește dorința după cele mai înalte, ci *De am aflat, zice, har înaintea Ta, arată-mi-Te, ca să Te cunosc*. Și Cel ce făgăduiește să-i dea harul cerut, Cel ce a zis: *Te-am cunoscut pe tine mai mult decât pe toți* (Ieș., 33, 17), trece de el în locul sfânt, pe piatră, acoperit fiind de mâna dumnezeiască, când sta, încât de abia îi vede spatele Lui, după ce a trecut.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XII-a, în PSB, vol. 29, pp. 277-278)

⁶⁴⁰ Tâcuirea Pr. Stăniloae: Tot urcușul spre Dumnezeu este o ieșire și o intrare continuă. E o ieșire din starea în care ne aflăm și o intrare în alta mai înaltă. Nu e simplă înaintarea în aceeași stare, deși faptul că stările se continuă spre același bine tot mai înalt dă celui ce intră și iese și o statornicie. Într-un fel suntem nemulțumiți cu starea în care ne aflăm de câtva timp, pentru că, cunoscându-i marginile, nu ne mai este satisfăcută setea noastră de nemărginire. Voim ceva nou, voim să ieșim din mărginire. Dar noul în care intrăm e din alt punct de vedere înrudit cu starea în care am fost. Binele, iubirea, e mereu nou și mereu același. E un nou paradox: schimbarea și stăruința. Omul e mereu nou și mereu același în înaintarea vieții lui, mai ales când înaintează în cele bune. Numai cel rău e monoton, sau în el monotonia copleșește noutatea. (n.s. 248, p. 277)

„Sufletul care vede pe Dumnezeu și primește în sine dorul cel bun după frumusețea nestricăcioasă are neconținut o poftă nouă spre ceea ce e deasupra, neslăbindu-și niciodată dorul prin săturare⁶⁴¹. De aceea nu încetează de a se întinde spre cele dinainte și de a ieși din aceea în ce este și de a pătrunde mai înăuntru, unde încă nu a fost. Și ceea ce i se arată lui mereu mai minunat și mai mare, socotește mai prejos de ceea ce urmează, pentru faptul că ceea ce se află în chip neconținut este neîndoielnic mai frumos decât ceea ce a atins înainte. E ceea ce se întâmplă și lui Pavel, care murea în fiecare zi (I Cor., 15, 11), fiindcă mereu trecea la o viață nouă, făcându-se neconținut mort față de ceea ce a trecut și dând uitării cele străbătute înainte⁶⁴².” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia XII, în PSB, vol. 29, p. 284)

„Sufletul, ieșind după cuvântul Lui și căutând pe Cel neaflat, apoi chemând pe Cel neajuns de înțelesul numirilor, află de la păzitori că iubește pe Cel neajuns și dorește pe Cel necuprins. Prin aceasta e bătut și rănit într-un fel oarecare de deznădejdea de a nu ajunge pe Cel dorit, socotind dorința sa fără împlinire și sortită să nu se poată bucura de Cuvântul. Dar i se smulge vâlul tristeții, prin aceea că află că adevărata bucurie de Cel dorit e să înainteze pururea în căutarea Lui și să nu înceteze niciodată din urcuș, dorința împlinită născând totdeauna altă dorire a Celui ce se află deasupra⁶⁴³. Deci după ce i s-a luat vâlul deznădejdii și a văzut frumusețea nesperată și necircumscrisă a Celui

⁶⁴¹Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De înaintarea în bine nu se satură sufletul niciodată. Numai de săvârșirea răului se satură. Ba chiar îi pare rău de săvârșirea lui, pe când de săvârșirea binelui nu-i pare rău niciodată. Aici e vizată teoria platonico-origenistă despre săturarea sufletelor de bine în preajma lui Dumnezeu și despre coborârea de acolo pentru a ieși din plictiseala acelei săturări, ceea ce le pricinuieste o nouă incorporare. Binele este nesfârșit. E nesfârșit pentru că el constă în comuniunea iubitoare dintre persoane și în primul rând între persoana noastră și Persoana dumnezeiască de nesfârșită bunătate și nesfârșit nouă în formele de manifestare ale bunătății Ei dăruitoare. (n.s. 257, p. 284)

⁶⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un nou sens al morții. Nu trebuie omorât numai omul vechi odată pentru totdeauna, ci cel ce urcă în Hristos moare mereu față de starea la care a ajuns, uitând de ea, pentru a trece mereu la o stare nouă. (n.s. 258, p. 284)

⁶⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un alt înțeles al bățăilor și rănilor primite de mireasă de la îngeri și al smulgerii vâurilor ei este că află de la ei că nu poate să ajungă să cuprindă pe Cuvântul cel necuprins. Căci nici ei nu pot să-L cuprindă. Aceasta pune un vâl de tristețe pe suflet. Dar vâlul acesta e smuls de îngeri, prin cunoștința ce i-o dau că însăși căutarea neîncetată a Lui și urcușul neoprit spre El este o cunoaștere a Lui și deci un motiv de bucurie. Căci nu ar căuta sufletul neîncetat pe Dumnezeu, dacă nu ar ști de El, dacă, într-un fel oarecare, El nu S-ar face simțit. În acest urcuș, sufletul simte deci că trăiește și cunoaște necuprinsul lui Dumnezeu. Într-un fel, îl cunoaște în mod continuu nou, ca într-o descoperire continuu nouă. Dar dacă L-ar cunoaște cineva deplin, n-ar mai avea bucuria să-L simtă ca pe Cel continuu nou, deci ca pe Cel niciodată deplin înțeles. Simțindu-i pe îngeri, și simțindu-i ca mărginiți își dă seama de nemărginirea lui Dumnezeu. (n.s. 261, p. 286)

dorit⁶⁴⁴, ce e aflată în toată eternitatea veacurilor mereu mai mare⁶⁴⁵, se întinde cu un dor și mai înfocat și vestește Celui iubit (...) simțirea inimii sale, că adică primind săgeata aleasă a lui Dumnezeu în sine, a fost rănită, prin vârful credinței, în inimă, primind în rană săgeata iubirii. Iar iubirea, după cuvântul lui Ioan, este Dumnezeu.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XII-a, în PSB, vol. 29, pp. 285-286)

„Cei ce urcă pe o scară oarecare, spre cele mai înalte, când pășesc pe prima treaptă, prin ea sunt ridicați spre cea așezată deasupra și iarăși, a doua duce pe cel ce urcă la a treia și aceasta, la cea următoare și aceasta, la cea de după ea⁶⁴⁶. Și astfel, cel ce urcă de la treapta în care este, înălțându-se mereu spre ceea ce e deasupra, ajunge la cel mai înalt vârf al urcușului.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri*, cuvântul II, în PSB, vol. 29, p. 342)

„(...) nu e cu putință să se înalțe cineva spre Dumnezeu astfel, decât privind mereu la cele de sus și având dorința nesfârșită a celor înalte, încât să nu iubească și să rămână la cele dobândite, ci să socotească drept pagubă neridicarea la ceea ce e mai presus.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri*, cuvântul V, în PSB, vol. 29, p. 368)

„... granița binelui nici măcar n-o putem întrezări, așa că iubirea nu se sfârșește decât o dată cu binele. La urma urmei marginea binelui este numai contrariul (răul). Cel a cărui fire nu acceptă răul, va înainta mereu spre binele nelimitat și nesfârșit.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere*, în PSB, vol. 30, p. 382)

„Căci participarea la bunătatea dumnezeiască îl face pe participant mai mare și mai primitiv de bunătați, fiindcă îi dă spor în forță și mărire, așa încât cel ce este hrănit cu bunătatea dumnezeiască crește mereu și niciodată nu încetează de-a crește.

⁶⁴⁴ Tâcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici o altă expresie paradoxală: *A văzut frumusețea nesperată și necircumscrișă a Celui dorit*. A văzut, cu alte cuvinte, o frumusețe pe care nu speră să o mai vadă, și a văzut necircumscrierea Lui, sau a cuprins faptul că e necuprins. Simțirea frumuseții pe care nu speră să o privească e mai mare decât toate frumusețile. Într-un fel îți dai seama de ea, dar în altul nu speri să o poți sesiza. Orice frumusețe are, dealtfel, ceva din acest caracter paradoxal: o vezi și nu o poți defini, sau vedea în întregime; o vezi și nu o poți circumscrie nici cu simțirea directă, nici în conceptele care traduc această sesizare directă, dar insuficientă. (n.s. 262, p. 286)

⁶⁴⁵ Tâcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai în viața pământească, ci în eternitatea veacurilor frumusețea dumnezeiască și necircumscrierea ei se arată mereu mai mare, dar și lipsa speranței de a o vedea întreagă sporește. (n.s. 263, p. 286)

⁶⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se pare că aici avem ideea de *Scară* a virtuților, care a devenit apoi atât de folosită în spiritualitatea răsăriteană. În scară, sfântul Grigorie concretizează și mai mult ideea *epectazelor*, a urcării neconținute a sufletului de la o treaptă atinsă la alta, a cărei vedere o deschide treapta atinsă. (n.s. 24, p. 342)

Deoarece izvorul de bunătăți curge fără încetare, firea primitorului devine mai capabilă să-l primească și să-l cuprindă, fiindcă nimic din ce primește nu este aici de prisos, nici fără folos, tot ceea ce curge în sufletul primitor apărându-i propria-i mărire. Căci amândouă cresc împreună: puterea hrănitoare sporește și mai mult belșugul de bunătăți, iar izvorul de hrană curge și mai îmbelșugat prin lărgirea sufletului, care se face din ce în ce mai mare. Așadar sufletul trebuie să se ridice la atâta sporire, încât nimeni să nu-i mai poată stăvili creșterea.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere*, în PSB, vol. 30, p. 385)

„Cu cât au în ele (sufletele — n.L.P.) sentimentul duhovniceștii sporiri, cu atât mai mult sunt înfometate și însetate după împărțășirea și creșterea (lor) în har. Și cu cât se îmbogățesc duhovnicește, cu atât se socotesc mai sărace și tânjesc de darul cel duhovnicesc, după Mirele cel ceresc. Că spune Scriptura: *Cei ce mă mănâncă vor flămânzi încă (mai mult)*, iar *cei ce mă beau, vor înseta încă (mai mult)* (Înt. Sir., 24, 23).” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia X, 1, în PSB, vol. 34, p. 133)

„Desfătarea cu Dumnezeu este fără saț și cu cât mai mult gustă cineva și mănâncă (din El), cu atât este mai flămând. Astfel de oameni au o dorință și o iubire nepotolită față de Dumnezeu și cu cât se silesc ca să crească și să sporească (în această stare) cu atât mai mult se socotesc săraci și lipsiți, ca unii care nu posedă nimic.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XV, 37, în PSB, vol. 34, p. 165)

„După cum cel lacom după bogăție, oricât de multe averi ar strânge, niciodată nu se satură, ci din contră, pofta (după ele) îi crește și mai mult; și după cum cineva, sfâșiat de sete, bând băutură dulce, tot mai însetat devine; tot așa, gustând cineva (din bunurile oferite de Dumnezeu) nu se satură de ele niciodată și având din belșug bunurile sale, se consideră pe sine sărac.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre iubire, 2-3, în PSB, vol. 34, p. 324)

Energiile divine

„Însă va trebui să precizăm și aici mai întâi ce este în fond lucrarea puterii lui Dumnezeu. Ea este, așa zicând, energia sau puterea prin care acționează Dumnezeu atunci când creează, când poartă de grijă de toate, când judecă ori când rânduește și îndrumă toate la vremea lor.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, XII, 2, în PSB, vol. 8, p. 68)

Lumina dumnezeiască⁶⁴⁷

„Căci harul luminii se îndreaptă spre amândouă simțurile (lui Moise – n.L.P.): el lumina vederea cu strălucirea razelor, iar auzul i-l lumina cu învățături nemuritoare.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, p. 26)

„Acest foc alungă pe demoni, înlătură păcatul, este putere a învierii, lucrarea a nemuririi, iluminare a sufletelor sfinte și sprijin al puterilor intelectuale. Să ne rugăm ca acest foc să vină și la noi, pentru ca totdeauna umblând întru lumină, să nu lovim, vreodată, câtuși de puțin, picioarele noastre de piatră, ci să fim ca niște sfeșnice în lume, păzind cuvântul vieții veșnice.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXV, 10, în PSB, vol. 34, p. 204)

„Slava care a strălucit pe fața lui Moise era o prefigurare a slavei celei adevărate. Atunci, iudeii nu puteau privi la fața lui Moise (Exod, 34, 35), acum însă, creștinii primesc în sufletele lor această slavă luminoasă, iar întinericul, neputând suporta strălucirea luminii, fuge orbit.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLVII, 1, în PSB, vol. 34, p. 270)

„Căci dacă și nouă celor din lume ne sădește lumina Dumnezeu, El trebuie să se bucure ca înainte de toate celelalte, având-o în firea proprie. Sau dacă socotesc unii că nu-i așa, li se va putea spune celor ce s-au hotărât să cugete astfel: *Înțelegeți neînțelepților din norod și înțelepțiți-vă odată, nebunilor. Cel ce a sădit ureche nu aude? Sau cel ce a plăsmuit ochiul, nu vede?* (Ps., 93, 8-9). *Căci viu este cuvântul lui Dumnezeu și lucrător și mai ascuțit decât o sabie cu două ascuțisuri, pătrunzând până la despărțitura sufletului și a duhului, a încheieturilor și la măduvă și deosebind gândurile și sfaturile inimii; și nu este zidire nearătată înaintea Lui. Și toate sunt goale și descoperite înaintea ochilor Lui* (Evr., 4, 12-13).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a noua, în PSB, vol. 38, p. 298)

Vederea lui Dumnezeu

„Pe Dumnezeu nici unul din oameni nu L-a văzut, nici nu L-a cunoscut, ci El s-a arătat pe Sine Însuși (In., 1, 18; Lc., 10, 22).

S-a arătat prin credință, singura prin care se poate vedea Dumnezeu.” (*Epistola către Diognet*, cap. VIII, 5-6, în PSB, vol. 1, p. 415)

⁶⁴⁷ Vezi și studiul introductiv *Dumnezeu este lumină*. – n.L.P.

„(...) cineva nu vede pe Dumnezeu din cauza înrudirii și nici pentru că este spirit, ci pentru că este virtuos și drept.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, partea întâi, IV, în PSB, vol. 2, p. 125)

„Iar dacă îmi spui: *Arată-mi pe Dumnezeul tău!*, atunci îți voi spune și eu: *Arată-mi omul din tine și-ți voi arăta și eu pe Dumnezeul meu!* Arată-mi că ochii sufletului văd și că urechile inimii tale aud! După cum cei care privesc cu ochii trupului înțeleg cele ce se petrec în viață și pe pământ și fac totodată deosebire între lumină și întuneric, între alb și negru, între urât și frumos, între armonios și nearmonios, între măsurat și nemăsurat, între excesiv și ciuntit și la fel deosebesc sunetele de sunt ascuțite sau groase sau plăcute, tot așa se poate spune și de urechile inimii și de ochii sufletului, că le este cu putință să vadă pe Dumnezeu. Da, Dumnezeu este văzut de cei ce pot să-L vadă dacă au deschis ochii sufletului. Toți oamenii au ochi; dar unii au ochii acoperiți cu o piele și nu văd lumina soarelui. Pentru că orbii nu văd, nu înseamnă că lumina soarelui nu strălucește, ci orbii să dea vina pe ei și pe ochii lor. Tot așa și tu, o, omule, din pricina păcatelor și a faptelor tale rele, ochii sufletului tău îți sunt acoperiți cu o piele. Că omul trebuie să aibă așa de curat sufletul ca o oglindă strălucitoare. După cum atunci când oglinda prinde rugină, nu se poate vedea chipul omului în ea, tot așa și un om nu poate vedea pe Dumnezeu când se află în el păcatul.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, II, în PSB, vol. 2, pp. 373-374)

„Toate aceste păcate te întunecă. Sunt ca un gunoi, care-ți intră în ochi, de nu mai poți vedea lumina soarelui. Tot așa și cu tine, o, omule! Păcatele tale te întunecă, de nu mai poți vedea pe Dumnezeu.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, II, în PSB, vol. 2, p. 374)

„Despre chipul lui Dumnezeu nu se poate vorbi; chipul Lui nu se poate explica. Cu ochii trupești nu poate fi văzut chipul lui Dumnezeu.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, III, în PSB, vol. 2, p. 375)

„După cum în om nu se vede sufletul, că este nevăzut pentru oameni, dar prin mișcarea trupului se înțelege că este în om suflet, tot așa și Dumnezeu nu se poate vedea cu ochii omenești, dar se vede și se înțelege din purtarea Lui de grijă și din lucrurile Lui. După cum când vezi pe mare o corabie bine echipată că aleargă și se întoarce în port, gândești negreșit că este în ea un căpitan care o conduce, tot așa trebuie să gândești că este un Dumnezeu Care conduce totul, chiar dacă nu-i văzut cu ochii trupului, pentru că-i necuprins. Dacă omul nu poate să se uite la soare, o stihie foarte mică, din pricina covârșitoareii lui călduri și puteri, oare nu cu mult mai mult om muritor nu poate privi slava lui Dumnezeu, care-i mai presus de cuvânt?” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, V, în PSB, vol. 2, p. 376)

„Xenofon, elevul lui Socrate, spunea că forma adevăratului Dumnezeu nu se poate vedea și că prin urmare nu trebuie s-o căutăm. Stoicul Ariston spune și el că trupul lui Dumnezeu nu poate fi atins. Amândoi acești cugetători au simțit măreția Lui, de aceea n-au mai încercat s-o caute.” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, I, în PSB, vol. 3, p. 353)

„Dumnezeul pe care-L adorăm noi nu-L arătăm, căci nu-L vedem, și de aceea-L credem, pentru că suntem liberi să-L simțim și fără să-L putem vedea. Nu-L vedem noi în faptele Lui? În toate mișcărilor lumii nu-i vedem noi puterea veșnic trează? Când tună, când trăsnește, când fulgeră, când se înseninează cerul.

Nu trebuie să te miri dacă nu vezi pe Dumnezeu. Vezi tu? Toate sunt mișcate și purtate de vânt și de curenți și, cu toate acestea, vântul și curenții nu-i putem vedea. Nu putem privi soarele care ne dă lumina. Vederea ni-i oprită și slăbită de tăria razelor lui și, dacă am încerca să-l privim mai mult, am orbi.

Ce să spun? Dacă soarele nu-l poți privi, cum ai putea suporta pe însuși făcătorul acestui izvor de lumină? Cum L-ai putea privi pe Dumnezeu, când tu fugi la auzul trăsnetelor Lui? Când te ascunzi la vederea fulgerelor Lui? Cu ochii tăi omenești vrei să vezi pe Dumnezeu, când sufletul tău chiar, care-i dă viața și graiul, nu-l poți vedea, nici stăpâni?” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XXXII, 4-6, în PSB, vol. 3, pp. 386-387)

„Dumnezeu Însuși este dragoste (I In., 4, 8, 16) și datorită dragostei Lui am ajuns să-L privim.” (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 37.1., în PSB, vol. 4, p. 56)

„(...) Hristos, singurul prin Care poate fi văzut Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. I, 10.3., în PSB, vol. 4, p. 77)

„Xenofon Atenianul⁶⁴⁸ ar fi scris și el în termeni preciși despre adevăr, dând și el mărturie ca Socrate, dacă nu s-ar fi temut de paharul cu otravă al lui Socrate; totuși spune același lucru în cuvinte acoperite: *Cel Care clatină pe toate și le liniștește, vădit este că e mare și puternic. Ce fel este chipul Lui? Este nevăzut! Chiar soarele, care pare văzut de toți, nici el nu îngăduie să te uiți la el; iar dacă îndrăznești să te uiți la el, el îți ia vederile*⁶⁴⁹.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. VI, 71.3., în PSB, vol. 4, p. 128)

⁶⁴⁸ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Xenofon, istoric și general atenian, discipol al lui Socrate (430-355 î.d.H.). a fost un poligraf. A scris lucrări despre Socrate (cele amintite mai sus), lucrări de istorie (*Anabasis*, *Viața și faptele lui Cyrus*, *Hellenica*), lucrări de filozofie, lucrări de economie. (n.s. 631, p. 128)

⁶⁴⁹ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Xenofon, *Memor.*, IV, 3, 13-14. (n.s. 632, p. 128)

„Acei dintre eleni, care au filozofat bine și exact, L-au văzut pe Dumnezeu potrivit unei reflectări și a unei întrezăriri a Dumnezeirii; că datorită slăbiciunii noastre imaginile adevărului ne apar așa cum se văd imaginile în apă, așa cum vedem unele lucruri prin corpurile transparente.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata I, cap. XIX, 94.7., în PSB, vol. 5, p. 68)

„(...) evanghelistul Ioan, atunci când spune în Evanghelia sa: *pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată* (In., 1, 18), ne dă să înțelegem clar tuturor celor ce judecăm lucrurile, că nu există nici o ființă care să-L poată vedea pe Dumnezeu. Așadar, acest lucru nu trebuie să-l înțelegem în sensul că după fire ființa lui Dumnezeu ar fi vizibilă, dar ar scăpa privirii făpturii prea ticăloase, ci în sensul că tocmai prin firea ei dumnezeirea nu poate fi văzută⁶⁵⁰.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VIII, 1, în PSB, vol. 8, p. 53)

„(...) nu printr-o lucrare a ochilor trupești, ci a inimii curate care are putere înțelegătoare, prin ea poate fi văzut Dumnezeu de cei vrednici de El. Găsim din belșug în toate Scripturile vechi și noi cuvântul *inimă* în sensul de înțelegere, adică de putere de cunoaștere⁶⁵¹.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, IX, 1, în PSB, vol. 8, p. 54)

„(...) să putem contempla pe Dumnezeu cu inimă curată, singura în stare să-L vadă.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VII-a, cap. XLV, în PSB, vol. 9, p. 482)

„*Cel care M-a văzut pe mine a văzut pe Tatăl* (In., 14, 19), desigur (n-a văzut) figura, nici forma (Tatălui), pentru că natura divină este mai presus de orice compoziție; a văzut, însă, bunătatea Lui, care ține de esența Lui, esență care este asemenea și egală cu a Acestuia (a Fiului), mai mult chiar, este considerată identică în Tatăl și în Fiul”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. VIII, în PSB, vol. 12, p. 37)

„Vederea lui Dumnezeu duce la nemurire, iar nemurirea te apropie de Dumnezeu⁶⁵².” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea a cincea, VIII, 8, în PSB, vol. 13, p. 198)

⁶⁵⁰ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Nici măcar de puterile îngerești, zice Origen în alt loc (*Fragm. Ioan*, ed. Preuschen, GCS, IV, 495) (n.s. 102, p. 53)

⁶⁵¹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Inima ca organ de cunoaștere, τὸ ἡγεμονικὸν sau *principale mentis* a fost pentru Origen, ca și pentru moralistii de genul lui Pascal, mai mult decât rațiunea, puterea de cunoaștere a omului. De aceea s-a spus că la el intuiția primează față de rațiune. A se vedea *Filoc.*, XVII, 1; XVII, 5, în traducerea noastră (volumul 7 al colecției). (n.s. 111, p. 54)

⁶⁵² Irineu, *Contra ereziilor*, IV, XXXVIII, 3 = *Înt. Sol.*, 6, 20.

„(...) omul nu poate să vadă fața lui Dumnezeu și să trăiască (Ieș., 33 20), dar îngerii celor mici din Biserică văd fața Tatălui nostru cel din ceruri (Mt., 18, 10). Acum, pentru că suntem înconjurați de slăbiciunea trupului, nu este cu neputință să cuprindem priveliștea arătării celei slăvite; dar îngerii, pentru că n-au acoperământ asemănător cu trupul nostru, nu sunt de nimic împiedicați să privească neconținut fața slavei lui Dumnezeu. Deci și noi, când vom fi fii ai învierii, atunci vom fi învredniciți de cunoașterea lui Dumnezeu față către față. Atunci, dreptii vor fi învredniciți de bucuria privirii chipului lui Dumnezeu.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXVI, XI, în PSB, vol. 17, p. 277)

„Și s-a arătat Domnul Dumnezeu lui Avram.

Acum întâlnim pentru întâia oară în Scriptură cuvântul *s-a arătat*. Dumnezeiasca Scriptură n-a folosit acest cuvânt nici cu Adam, nici cu Abel, nici cu Noe, nici cu altcineva. Ce înseamnă, dar, aceste cuvinte: *și s-a arătat*? Pentru ce atunci Scriptura spune în altă parte: *Nimeni nu va vedea pe Dumnezeu și va trăi*? (Ieș., 33, 20). Ce putem gândi, dar, de aceste cuvinte ale Scripturii, care spun că Dumnezeu *S-a arătat*? Cum s-a arătat dreptului Avram? Oare a văzut Avram ființa lui Dumnezeu? Nu! Doamne ferește!

- Dar ce?

- Dumnezeu S-a arătat așa cum numai El singur știe și atât cât putea Avram să vadă. Iscusit este înțeleptul și bunul nostru Stăpân! Se pogoară spre firea omenească și se înfățișează celor care se pregătesc în chip vrednic. Și asta o arată prin profetul Osie, când spune: *Eu am înmulțit vedeniile și în mâinile proorocilor m-am asemănat* (Osea, 12, 10). Isaia l-a văzut șezând pe scaun (Is., 6, 1); dar cuvintele acestea sunt nevrednice de Dumnezeu, că Dumnezeu nu șade. Cum ar putea șede pe scaun firea cea netrupească și nepieritoare? Daniil iarăși l-a văzut ca vechi de zile (Dan., 7, 22). Zaharia apoi l-a văzut într-un fel, iar Iezechiil în alt fel. De asta Dumnezeu a spus: *Eu am înmulțit vedeniile*, în loc de: *M-am arătat așa, după vrednicia fiecăruia*.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXXII, II, în PSB, vol. 21, p. 410)

„Dar dacă vrem, vom vedea și noi pe Hristos. Nu așa cum L-au văzut aceia atunci în munte, ci cu mult mai strălucitor. În ziua cea din urmă, nu va veni așa; atunci pe Tabor, pentru a-i cruța pe ucenici, a dat drumul numai la atâta strălucire cât puteau ei suferi; în ziua cea din urmă însă va veni cu însăși slava Tatălui; și nu numai cu Moise și Ilie, ci cu oștire nenumărată de îngeri, cu arhangheli, cu heruvimi, cu popoarele acelea nenumărate de puteri cerești; nu va avea un nor deasupra capului Lui, ci cu cerul înfășurat. După cum atunci când se face judecată înaintea poporului se dau la o parte perdelele, iar judecătorii sunt văzuți de toți cei de față, tot așa și atunci, în ziua cea mare a judecății lumii, toți îl vor vedea pe Hristos stând pe scaunul de judecată; toți oamenii vor sta înaintea

Lui; și El, cu gura Lui, va grăi oamenilor”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LVI, IV, în PSB, vol. 23, p. 653)

„Ascuns de ochii oamenilor, Hristos este văzut cu adevărat doar de ochii sufletului, până în ziua învierii, când și trupul se va acoperi și se va preaslăvi cu lumina Duhului, (lumină) care încă de acum se află în sufletul omului – pentru ca și trupul să domnească cu sufletul, (cu sufletul) care de acum a intrat în împărăția lui Hristos, se odihnește și este luminat cu lumina cea veșnică.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia II, 5, în PSB, vol. 34, pp. 95-96)

„Fiecăruia dintre Părinții Sfinți S-a arătat după cum a voit și după cum le era de folos: altfel S-a arătat lui Avraam, altfel lui Isaac, altfel lui Iacob, altfel lui Noe, altfel lui Daniil, altfel lui David, altfel lui Solomon, altfel lui Isaia, altfel fiecăruia dintre Sfinții Profeți, altfel lui Ilie și altfel lui Moise. (Mai mult decât atât), eu socotesc că Moise, pe când se afla în munte, în vremea postului celor 40 de zile, a mers tot timpul de s-a desfătat din masa cea duhovnicească. Fiecăruia dintre sfinți s-a arătat după cum a voit, pentru a le da odihnă, a-i mântui și a-i duce la cunoașterea lui Dumnezeu. Pentru că toate câte voiește poate să le facă și – după cum vrea – Se micșorează, Se întrupează, Se transformă, este văzut întru slava Sa cea neapropiată de cei care-L iubesc, Se arată, - din multa și negrăita Lui iubire – celor vrednici, după a Lui putere.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia IV, 13, în PSB, vol. 34, p. 103)

„Pentru că fiecare trebuie să știe că sunt și ochi lăuntrici (pe lângă) ochii cei din afară, și urechi lăuntrice, pe lângă cele din afară. Și după cum ochii aceștia (trupești), privesc și observă, în chip sensibil, fața prietenului sau a celui iubit, tot așa și ochii sufletului vrednic și credincios, luminați de lumina divină, văd și recunosc în chip spiritual, pe prietenul cel adevărat, pe Domnul, Mirele cel prea dulce și mult dorit. Fiind luminat de Duhul, cel vrednic de cinstire, sufletul vede în chip spiritual frumusețea cea mult dorită și de negrăit, este rănit de dragostea divină, este condus către toate virtuțile și dobândește o iubire nemărginită și neistovită față de Domnul.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXVIII, 5, în PSB, vol. 34, p. 225)

„Având să coboare Atoatețiitorul Dumnezeu în chip de foc pe muntele Sinai, i s-a poruncit lui Moise să pregătească pe Israil spre vederea lui Dumnezeu. Iar modul pregătirii l-a stabilit însuși Stăpânul tuturor. Căci *a zis lui Moise: Pogorându-te, spune poporului și curăță-i pe ei astăzi și mâine. Și să-și spele hainele lor și să stea pregătiți în ziua a treia. Că în ziua a treia, se va pogori Domnul pe muntele Sinai, înaintea întregului popor* (Ieș., 19, 10-11).

Așadar, cei ce doresc familiaritatea cu Dumnezeu și au ca scop să se înfățișeze și să-i slujească Lui prin râvna spre tot binele, trebuie să se curețe mai

întâi⁶⁵³. Unul ca acesta va fi în stare să-L vadă și pe Dumnezeu Însuși, după cuvântul Mântuitorului: *Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu* (Mt., 5, 8)⁶⁵⁴. La această strălucire poți vedea, dacă vrei, că a ajuns și dumnezeiescul Avraam însuși⁶⁵⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a patrusprezecea, în PSB, vol. 38, p. 501)

„Iar după ce-am dezbrăcat pe omul cel vechi care se strică după poftele amăgirii și ne-am tăiat plăcerile trupului prin ascuțișul și lucrarea duhului, ne arătăm pe noi înșine vrednici de-a ne împărtăși și de vederea dumnezeiască și de-a ne face loc de odihnă al Sfintei și celei deoființă Treimi⁶⁵⁶. Căci a zis Mântuitorul: *Cel ce nu se va rușina de Mine și de cuvintele Mele întru acest neam, vom veni Eu și Tatăl și ne vom face locuință la el și întru el vom petrece* (In., 14, 23-24).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a patrusprezecea, în PSB, vol. 38, p. 502)

„Firea dumnezeiască nu o poate privi cineva cum este. Căci e cu desăvârșire de nevăzut și dincolo de toată mintea; și întrece puterea rațiunii. Nu se cunoaște decât ea singură prin Sine. Aceasta ne-o spune Hristos, zicând: *Nimenea nu cunoaște pe Fiul decât numai Tatăl; nici pe Tatăl nu-L cunoaște cineva, cine este, fără numai Fiul și cel căruia voiește Fiul să-L descopere* (Mt., 15, 27). Deci frumusețea excepțională a lui Dumnezeu și Tatăl ne-a arătat-o Unul Născut, înfățișându-Se pe Sine Însuși ca un chip strălucitor. De aceea zice: *Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl* (In., 14, 9)⁶⁵⁷. Iar pe Fiul îl vedem

⁶⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce voiește să se apropie de Dumnezeu trebuie să se curețe de egoismul păcatelor. Căci apropierea de Dumnezeu are ca urmare slujirea binelui, care e una cu slujirea altora. Binele pe care vrea să și-l facă cineva sieși nu e bine adevărat. (n.s. 555, p. 501)

⁶⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe Dumnezeu Îl văd cei curați cu inima, adică cei curățiți de egoismul păcatelor. Cei păcătoși nu se pot vedea decât pe ei înșiși și lucrurile materiale. Propriu-zis ei nu văd nici sinea lor adevărată, pe cea care se poate îmbogăți spiritual și poate dăinui în veci. (n.s. 556, p. 501)

⁶⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vederea lui Dumnezeu umple pe om nu numai de viață, ci și de bucuria care se răspândește pe toată ființa lui ca lumina. Căci vederea e comunicare cu Dumnezeu și primirea iubirii Lui și a sensului existenței. Dumnezeu e văzut ca foc al iubirii calde și al luminii, sau al sensului existenței. (n.s. 557, p. 501)

⁶⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se taie împrejur ceea ce nu ține în mod necesar de firea omului, ceea ce s-a adăugat ca păcat, ceea ce închide, ceea ce reprezintă viața lui cea adevărată; omul păcatului care se învechește, care înaintează spre moarte, care nu se înnoiește continuu prin comunicarea cu viața. Deschizându-se prin aceasta vieții dumnezeiești, poate vedea pe Sfânta Treime la stejarul Mamvri. Sfânta Treime e primită în firea noastră deschisă prin iubirea ei și se odihnește în iubirea noastră ospitalieră. (n.s. 558, p. 502)

⁶⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vorbind de cunoașterea exclusiv prin Sine a firii dumnezeiești Sf. Chiril precizează că această cunoaștere de Sine o are firea dumnezeiască de Sine întrucât e ipostasiată în Persoane. Căci firea nu există decât în Persoane. Iar Persoanele dumnezeiești nu le cunoaște nimeni altul, decât Ele înseși între Ele. Pentru cunoașterea Persoanelor dumnezeiești de către creatura rațională, trebuie să intervină voința uneia dintre acele

atât cu ochii inimii, cât și cu ai trupului când primind starea de golire (chenoză), S-a pogorât în cele ale noastre, deși este în chipul și în egalitatea lui Dumnezeu și Tatăl și S-a născut din El după fire. Căci a spus Baruch, arătând, precum socotesc, pe Cuvântul: *Acesta e Dumnezeul nostru și nu se va adăuga altul la El. Aflat-a toată calea științei și a dat-o pe a lui Iacob, slugii Sale și lui Israel cel iubit al Său. După aceasta S-a arătat pe pământ și împreună cu oamenii a umblat* (Baruch 3, 36-38)⁶⁵⁸. Dar și dumnezeiescul David ne-a spus mai înainte în chip lămurit: *Dumnezeul dumnezeilor, Domnul a grăit și a chemat pământul de la răsăritul soarelui până la apus. Din Sion este strălucirea frumuseții Lui. Dumnezeu va veni în chip arătat, Dumnezeul nostru, și nu va tăcea* (Ps., 49, 1-3).

Căci s-a pogorât în chip de foc pe muntele Sinai. Dar că acelea erau chip (tip) și altceva nimic, ne încredințează Hristos Însuși⁶⁵⁹. Mulțimea Iudeilor socotea că vede cu adevărat firea negrăită, prin mijlocirea lui Moise și prin conducerea lor în Horeb și prin strângerea lor în adunare (în biserică) sub muntele Sinai. Și fiindcă cutremura pe ascultători și sunetul pătrunzător al trâmbițelor ce se auzea sus, socoteau că s-au făcut auzitori ai glasului dumnezeiesc. Dar că acestea le cugetau copilărește, îi încredințează lămurit

Persoane. Creatura rațională nu cunoaște deci prin ea însăși Persoanele dumnezeiești, ci printr-un act de descoperire a uneia dintre Acelea de către Alta. Tatăl Îl face descoperit pe Fiul, întrucât Îl pune într-o relație cu creația la aducerea ei la existență și prin trimiterea Lui în trup. Iar Fiul Îl descoperă prin aceasta pe Tatăl cui voiește El și întrucât aceasta se deschide atotdescoperirii voluntare a Fiului și prin aceasta descoperirii în Sine a Tatălui. Căci Fiul se descoperă ca Fiu. Deci cine-L cunoaște ca atare, sesizează referirea iubitoare a Fiului către Tatăl. Fiul e cunoscut ca chipul Tatălui. Dar creatura rațională fiind creată de Tatăl prin Fiul, ea e după chipul Tatălui, adică într-o anumită conformitate cu Fiul. În măsura în care creatura își recunoaște dependența ei de un Creator, se recunoaște ca fiu, dar nu ca fiu după fire, ci creat, trăind nu numai o dependență de izvorul ultim al existenței, ci și o asemănare cu o Persoană dumnezeiască ca Fiu suprem într-un model de dependență necreată. Acestea le spune Sf. Chiril ca să arate că evreii care n-au primit pe Hristos ca Dumnezeu, n-au cunoscut pe Dumnezeu. (n.s. 569, p. 320)

⁶⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul S-a putut face om și S-a putut face înțeles de oameni, pentru că El a pus pecetea Sa de chip al Tatălui în oameni, fiind creați prin El și deci și susținuți în dezvoltarea lor prin El și pentru că fiind Persoana necreatei și veșnicei dependențe de Tatăl, ca Unul-Născut, a putut trăi și ca om această dependență, putând realiza prin aceasta și cu oamenii o comunitate de simțire față de Tatăl, supremul izvor al existenței. Aceasta a fost o coborâre la creatura Sa conștientă și o înălțare a ei la Sine, dar nu după firea Sa veșnică, ci după harul bunei voințe. Și Tatălui Însuși I-a plăcut să se aducă noi fii iubitori și iubiți. Făcându-Și trupul propriu, Fiul lui Dumnezeu a ridicat chiar trupul creat prin El într-un fel părtaș la chipul Tatălui ce-l avea în Sine, la calitatea de mediu străveziu al Dumnezeirii Sale. De aceea Cuvântul lui Dumnezeu a putut fi cunoscut și cu ochii trupului. (n.s. 570, p. 320)

⁶⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Am spus într-o notă dinainte că toată creația e un chip complex al Cuvântului și fiecare latură a ei este un chip în care e prezent El cu vreo putere și idee a Lui. Dar în unele din aceste chipuri își face simțită în mod deosebit de intens prezența Sa. Așa și-a făcut-o în focul de pe Sinai. Și prin toate conducea profetic pe oameni spre arătarea Lui în trup, într-o unitate maximă cu umanitatea și cu creația, care se va face descoperită în viața viitoare. (n.s. 571, p. 321)

Dumnezeu, zicând: *Glasul Lui l-ați auzit și chipul Lui nu l-ați văzut* (Deut., 4, 12). Și cuvântul Lui nu-l aveți rămânând în voi, pentru că nu credeți Celui ce vi L-a trimis pe Acela⁶⁶⁰. Deci cei ce am crezut, am văzut în Fiul pe Tatăl; pentru că am primit și pe Cuvântul Lui⁶⁶¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, pp. 319-321)

„Iar că Fiul este ca un fel de față a lui Dumnezeu Tatăl⁶⁶², ne-a ajutat să învățăm ușor Psalmistul, zicând: *Unde voi pleca de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi?* (Ps., 138, 7), iar altă dată ca în numele celor ce au crezut în El: *Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne* (Ps., 4, 6). Căci am fost pecetluiti de Duhul Sfânt spre asemănarea feței Tatălui, adică a Fiului⁶⁶³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul V, în PSB, vol. 40, pp. 194-195)

„Căci în cei curați sunt temeiurile curate pentru vederea lui Dumnezeu, și Hristos va străluci în ei, călăuzindu-i în chip luminat prin Duhul Său spre toate cele cuvenite, descoperindu-se și arătându-Se minții lor prin raze negărite.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 895)

„Nu L-au văzut iudeii, fiindcă n-au crezut în El. Noi Îl vedem prin supunere, Îl cunoaștem prin credință.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a LXIII-a, 4, în PSB, vol. 53, p. 248)

⁶⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci cuvântul poate fi înțeles și ca cuvânt rostit și ca Persoana Cuvântului Dumnezeiesc. Credem ferm cuvântului ce ni se spune, când credem Celui ce-l rostește. Cuvântul ce ni-l adresează Dumnezeu nu poate să nu fie al unei Persoane. Numai așa e crezut cu adevărat. (n.s. 572, p. 321)

⁶⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când credem ferm Cuvântului dumnezeiesc, credem într-o Persoană dumnezeiască ce ni-L adresează. Dar această Persoană este prin ea însăși cuvântătoare. Dar e cuvântătoare, pentru că e Cuvântul Tatălui. Cuvântul ne vorbește pentru că ascultă în aceasta de Tatăl Lui. Cel ce se adresează nouă, nu o face dintr-o necesitate, ci dintr-o relație de iubire și de ascultare ce-o are față de Cel al cărui Cuvânt este. Astfel când credem Cuvântului dumnezeiesc, credem în cuvântul ascultător al Tatălui. (n.s. 573, p. 321)

⁶⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși omenescul lui Hristos nu se confundă cu dumnezeirea Lui, totuși așa cum în fața văzută omenească se reflectă fața (persoana) nevăzută a Lui, căci Persoana Lui este una care se manifestă prin amândouă firile, s-a putut spune aici că fața nevăzută a lui Hristos reflectă în ea chiar fața Tatălui. De aceea a putut spune Iisus lui Toma: *Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl*. (n.s. 281, p. 194)

⁶⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fața omenească a celor credincioși în Hristos, devine asemenea feței Lui, făcută ca om Frate al lor. Aceasta e o dovadă că fața nevăzută a Fiului, ca chip al Tatălui, se reflectă și în fața Lui omenească. (n.s. 282, p. 195)

Aducerea aminte de Dumnezeu⁶⁶⁴

„A-ți aminti de Dumnezeu înseamnă a-ți aminti de viață, iar a-L uita înseamnă a muri”⁶⁶⁵. (*Actele martirice*, Sfântul Teotim, episcop de Tomis, în PSB, vol. 11, p. 342)

Atributele lui Dumnezeu⁶⁶⁶

„Cine poate tălmăci legătura dragostei lui Dumnezeu? Cine poate spune îndeajuns măreția frumuseții Lui?” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XLIX, în PSB, vol. 1, p. 81)

„Cei mai mulți din oameni, îmbrăcați în trupul cel muritor, ca melcii în casa lor, și înfășurați de jur împrejur de desfătărilor lor, ca aricii de țepi, au despre

⁶⁶⁴ Minunate și antologice sunt și următoarele cuvinte ale Sfântului Isaac Sirul referitoare la aducerea aminte de Dumnezeu: *Adu-ți aminte de Dumnezeu în toată vremea și își va aduce și El aminte când vei cădea în cele rele (...) Pomenește pe Dumnezeu ca și El să te pomenească totdeauna. Și pomenindu-te și izbăvindu-te, vei lua de la El toată fericirea. Nu uita de El, împrăștiindu-te în cele deșarte, ca să nu uite nici El de tine în vremea războaielor tale. În vremea când îți merge bine, fii ascultător Lui, ca să ai în necazuri îndrăzneală față de El prin rugăciunea neîncetată către El, făcută din inimă.* (Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, cuv. V, Filocalia X). - n.L.P.

⁶⁶⁵ Tâlcuirea Pr. I. Rămureanu: Sf. Ioan Damaschin, *Sacra Paralela*, Lit. D, Tit. XXI, *Despre lauda lui Dumnezeu*, P.G., XCVI, col. 520 B. (n.s. 15, p. 342)

⁶⁶⁶ Aceste atribute ce I le dăm lui Dumnezeu sunt împrumutate de la lucrarea lui Dumnezeu în Univers, de la Providența generală și particulară și de la arătările dumnezeiești făcute în templele sfinte și prin profeți și Apostoli. <<Eu sunt Cel ce sunt>> (Ieș., 3, 14), *viață, lumină, Dumnezeu, adevăr. Când Dumnezeu e preamărit drept cauză a tuturor lucrurilor este numit bun, înțelept, iubitor, Dumnezeul Dumnezeilor, Domnul Domnilor, Sfântul Sfinților, Cel veșnic, Cel ce există, pricinuitoarea veacurilor, cunoscător, Cel ce are din belșug toate comorile cunoștinței, putere, cârmuitor, împărat al celor ce împărățesc, Cel vechi de zile, Cel ce nu îmbătrânește și nu se schimbă, mântuirea, dreptatea, sfințenia, răscumpărarea, Cel ce pe toate le întrece în măreție. Unii spun că El există și în sufletele noastre și în trupuri, în cer și pe pământ. Alții îl numesc soare, astru, foc, apă, duh, rouă, nor, piatră, stâncă.* (Pseudo-Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine*, P.G., III, col. 596ABC). - apud Pr. Magistrand Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera <<Despre numele divine>>*, în *Ortodoxia*, XVI (1964), nr. 2, pp. 255-256. Atributul *existență* acordat lui Dumnezeu se referă la tot ce există și este mai presus de tot ce există. Atributul *viață* se referă la toate cele ce trăiesc și este peste cele ce au viață. Atributul *înțelepciune* se raportează la ființele inteligibile, raționale și sensibile și stă mai presus de acestea. Dumnezeu e cunoașterea a toate. E stăpânirea și puterea și se revarsă în tot ce există. *Ceea ce este cauza tuturor nu e unul dintr-o mulțime de unul, ci este înainte de orice unul și de orice mulțime și determină orice unul și orice mulțime.* - *Ibidem*, cap. 13, 2, P.G., III, col. 977 - apud Pr. Magistrand Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul...*, pp. 255-256. - n.L.P.

fericitul și nestricăciosul Dumnezeu aceleași păreri ca și despre ei înșiși. Deși aceștia se găsesc alături de noi, nu vor să știe că Dumnezeu ne-a dăruit atâtea și atâtea daruri de care El n-are nevoie; ne-a dăruit nașterea, El fiind nenăscut; ne-a dăruit hrana, de care El n-are trebuință; ne-a dăruit creșterea, El, Care-i totdeauna egal; ne-a dăruit o bătrânețe și o moarte fericită, El, Care-i nemuritor și fără bătrânețe. De aceea să nu gândească cineva că Dumnezeu are pasiuni, dacă se vorbește la evrei de mâinile, picioarele, gura și ochii lui Dumnezeu, de ieșirile și intrările Lui, de mâinile și amenințările Lui! Să nu gândească absolut deloc așa ceva, ci trebuie să gândească într-un chip mai sfânt despre Dumnezeu, anume că unele din aceste cuvinte au însemnare alegorică.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XI, 68.1.-68.3., în PSB, vol. 5, p. 350)

„Desigur, însușirile lui Dumnezeu sunt infinit superioare față de tot ceea ce cunoaște nu numai firea omenească, ci și ființele cele peste fire.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXII, în PSB, vol. 9, p. 424)

„(...) Cel Atotputernic (Care este nenăscut, mai presus și dincolo de toate, negrăit, insesizabil, neajuns, sălășluind în inima neapropiatei lumini — cum grăiesc dumnezeieștile Scripturi).” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12, în PSB, vol. 14, p. 220)

„Preaînaltule, Preabunule, Preamilostive, Preadreptule, Preaascunsule, Preaprezentule, Preafrumosule și Preaputernice, statornic și de necuprins, neschimbabil, dar schimbând toate, niciodată nou, niciodată vechi, preaînnoindu-le pe toate, căci duci pe cei mândri la smerenie și ei nu știu cine creează, hrănește și înfăptuiește, deși nimic nu-Ți lipsește. Iubești și nu Te aprinzi, ești gelos și ești în siguranță, Îți pare rău și nu suferi, Te mâinii și ești liniștit, Îți schimbi lucrurile, dar nu-Ți schimbi planul; primești ceea ce descoperi și nu ai pierdut niciodată, niciodată lipsit și Te bucuri de câștiguri, niciodată avar, și ceri dobânzi. Ți se dă pe deasupra, ca să fii datornic, și cine are ceva să nu fie al Tău? Dai înapoi datorii, fără să fii dator cuiva, dai datoriile înapoi, nepierzând nimic. Și ce am zis, Dumnezeul meu, viața mea, sfânta mea dulceță, sau ce zice cineva când vorbește despre Tine? Și vai celor care tac privitor la Tine, căci locvacii fiind, ei sunt muți.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea I, IV, (4), în PSB, vol. 64, pp. 64-65)

„Așadar Tu, Doamne, le-ai creat, Tu Care ești frumos, căci ele sunt frumoase, Care ești bun, căci ele sunt bune, care exiști, căci ele există. Dar nu sunt atât de frumoase, nici atât de bune, nici nu sunt așa cum ești Tu, Făcătorul lor, cu care comparate nu sunt nici frumoase, nici bune, nici nu există. Știm acestea și mulțumim Ție, știm că cunoștința noastră comparată cu cunoașterea

Ta este nepricepere.” (Fericitul Augustin, *Confessiones* - *Mărturisiri*, cartea a XI-a, IV, (6), în PSB, vol. 64, p. 245)

„(...) însușirile lui Dumnezeu sunt unite și nedespărțite.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, cap. IV, în PSB, vol. 72, p. 21)

„În Dumnezeu nu trebuie să căutăm nici așezarea și pasivitatea, căci nu sunt.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, cap. IV, în PSB, vol. 72, p. 22)

„Vrei Să-L vezi conducător? Iată, îndreaptă pe cele prezente și le orânduiește pe cele viitoare. Vrei să-L vezi judecător sever? Iată, pedepsește pe cei vinovați. Vrei Să-l vezi drept și milos? Iată, cruță pe cei nevinovați. Vrei să-L vezi în toate judecător? Iată, pretutindenii există judecata Lui. Căci ca judecător cercetează, ca judecător conduce; judecător dă hotărârea, judecător nimicește pe cei vinovați, judecător răsplătește pe cei nevinovați.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea I, XII, 60, în PSB, vol. 72, p. 207)

„(...) toate cele ce le spunem cu privire la noi ca avându-le, la Dumnezeu se cuvine să le înțelegem ca indicând o privațiune în sensul supraabundenței Lui în ele.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 179, în PSB, vol. 80, p. 347)

„(...) mintea prea înțeleaptă, trecându-și prin cele ce se săvârșesc potrivit ordinii universului puterile sale la puritatea nematerială a înțelesurilor, deosebește de cele mișcate pe Cel ce mișcă ca pe Unul și singur și simplu existând însuși de Sine și înțelegându-L ca fiind la fel și cauza făcătoare și unică în identitate, Îl cunoaște ca inaccesibil după fire celorlalți, neschimbat pentru că e nemișcat (căci nu are spre ce să se miște Cel ce face și împlinește cele ce sunt și le cuprinde ca Creator⁶⁶⁷ și cunoaște toate înainte de facerea lor prin infinitatea puterii).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 6, în PSB, vol. 81, p. 50)

„(...) atotsfințenia, atotputernicia, atotdesăvârșirea, supradesăvârșirea, desăvârșirea de sine, stăpânirea prin sine, înțelepciunea de sine, și orice altceva

⁶⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu e nemișcat, dar le face și le umple pe toate. Aristotel spusese și el că e nemișcat, dar le mișcă pe toate. El nu spusese însă clar că Dumnezeu e Creator. Aceasta punea sub îndoială puțința ca Dumnezeu să le miște singur pe toate, sau ca mișcarea tuturor să depindă de Dumnezeu. Iar ca Cel ce nu le mișcă în mod absolut, nu e nici nemișcat în mod absolut de altă putere. O nemișcare absolută și calitatea de a le mișca pe toate implică pe de o parte libertatea personală a lui Dumnezeu, pe de alta, capacitatea de Creator. Și iarăși pe de altă parte Sf. Maxim vede calitatea de nemișcat a lui Dumnezeu în faptul de a nu avea unde se mișca, dată fiind infinitatea și desăvârșirea Lui, pe când Aristotel nu dăduse aceste motive. (n.s. 90, p. 50)

natural și dumnezeiesc, se mai spune că este o calitate naturală⁶⁶⁸. I se cuvine numai lui Dumnezeu ca Celui mai presus de ființă⁶⁶⁹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 20, în PSB, vol. 81, p. 309)

Atribute divine - aseitatea

„Dar eu socotesc că ei nu trebuie să ajungă până la atâta nebunie, încât să îndrăznească să cugete că Dumnezeu nici nu este *Cel ce este*. Căci El este cu adevărat *Cel ce este*. Numele acesta nu I se cuvine decât Lui singur în mod propriu și special, chiar dacă prin abuz acest nume se dă și altora⁶⁷⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 18)

⁶⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Însușirile lui Dumnezeu nu sunt deosebite de firea sau de natura dumnezeiască, ci sunt una cu ea. (n.s. 650, p. 309)

⁶⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate au caracterul supraființial, ca și ființa divină. Și ca atare nu se disting de ființa divină cum se disting însușirile existențelor create, fiind determinate în parte de relația fiecăreia din ele cu altele. Kant a făcut distincția între *judecățile analitice*, care spun doar ceva despre lucrul în care acel ceva se găsește (omul — ființă cuvântătoare), și *judecățile sintetice*, care adaugă ceva nou unei existențe (omul — ființă care se îmbracă). În realitate despre nici o ființă creată nu se poate face o judecată pur analitică, pentru că fiecare e ceea ce e și printr-o relație cu altele: omul e ființă cuvântătoare pentru că are cui vorbi; omul are nevoie de atâtea lucruri deosebite de sine pentru a trăi. Dumnezeu însă nu depinde de nici o relație. El e în Sine desăvârșit etc. Și trebuie să existe un vârf al existenței care are în sine totul. Fiecare însușire ce I-o atribuim ține de firea Lui. El e mai presus de orice fel de judecată sintetică (și chiar analitică, în sensul celor aplicate nouă). Acest fel de a fi al Lui rămâne pentru noi o închipuire vagă. Totuși intrând de bună voie în relație cu noi, ca ființe mărginite, firea Lui se arată activă potrivit trebuinței noastre de a ne dezvolta ca ființe mărginite. Faptul că toate din lume sunt dependente unele de altele arată nu numai pe fiecare insuficientă sieși și neavând existența prin ea, ci și pe toate. Aceasta se arată și în faptul că nici una și nici toate la un loc nu au o deplină mulțumire în relația aceasta universală și că toate nu numai se susțin, ci se și rod între ele, când nu stăruie în unirea cu Dumnezeu. Numai relația cu un Factor absolut suficient Luiși le poate da și lor existența fermă, netrecătoare și deplin mulțumitoare. (n.s. 651, p. 309)

⁶⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai lui Dumnezeu I se poate spune în sens propriu *Cel ce este*. Căci numai El este prin Sine. Toate celelalte pot primi acest nume numai prin abuz, căci ele primesc pe *este* de la altcineva și până la urmă de la Dumnezeu Însuși, care nu primește existența de la nimeni. (n.s. 7, p. 18)

„Dumnezeirea este o existență bună, în mod nefăcut și ființial⁶⁷¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 20)

Atribute divine - atotprezența

„Dumnezeu nu este cuprins, ci El este locul tuturor.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea a doua, III, în PSB, vol. 2, p. 390)

„Pretutindeni este Dumnezeu cu bunătatea Lui.” (Tertulian, *Despre mărturia sufletului*, VI, în PSB, vol. 3, p. 125)

„(...) Moisi, fiind convins că nu va putea cunoaște pe Dumnezeu cu înțelepciunea omenească, a zis: *Arată-te pe Tine Însuți mie* (Ieș., 33, 13); și s-a silit să intre *în negură* (Ieș., 20, 21), unde era glasul lui Dumnezeu, adică în gândurile cele nepătrunse și insesizabile ale existenței lui Dumnezeu; că Dumnezeu nu este în negură sau într-un loc, ci mai presus și de spațiu și de timp și de toate însușirile celor create. De aceea nici nu se găsește în vreo parte, nici nu conține, nici nu este conținut, ca să fie limitat sau tăiat. Că spune Domnul: *Ce casă îmi veți zidi Mie?* (Is., 66, 1); și nici nu și-a zidit Luiși casă, pentru că este infinit. Se spune, e drept, că *cerul este scaunul Lui* (Is., 66, 1), dar asta nu înseamnă că este mărginit, ci că se odihnește pe el, bucurându-se de creația Lui.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a II-a, cap. II, 6.1.-6.3., în PSB, vol. 5, pp. 116-117)

„(...) nimeni nu va cugeta că acest Fiu al lui Dumnezeu, în calitatea Lui de Dumnezeu-Cuvântul care *era la început la Dumnezeu* (In., 1, 2), ar putea fi mărginit într-un spațiu oarecare chiar dacă-L cugetăm sub aspectul de Înțelepciune, sau sub cel de Adevăr, de Viață, de Dreptate, de Sfîntire, de Răscumpărare, căci toate aceste numiri date Fiului nu au nevoie de spațiu pentru ca să săvârșească ori să împlinească o acțiune oarecare, ci fiecare din acestea trebuie înțelese după măsura în care participă la puterea ori la lucrarea Lui.

⁶⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Existența prin sine ca existență plenară prin sine, este prin sine una cu bunătatea. Numai răul împuținează și sărăcește existența. Iar noi fiind creați după chipul Lui, avem și noi puțința să ne imprimăm tot mai mult de bunătatea Lui. Dar prin aceasta nu vom ajunge egali în mod ființial cu Dumnezeu, cum afirmau cei ce socoteau că Hristos și oamenii, deși sunt creați, pot ajunge până la o egalitate cu Dumnezeu, adică la o ființă asemănătoare în mod neschimbat cu ființa lui. Se afirma prin aceasta un fel de identitate posibilă între Dumnezeu și creaturile care nu sunt din ființa Lui, ci sunt de o ființă asemănătoare. Se afirma aici un panteism virtual. Toate înaintează în mod sigur spre identitatea în ființă cu Dumnezeu. Acest panteism al acelora e afirmat chiar în rândurile următoare ale Sf. Chiril. (n.s. 12, p. 20)

Dacă ar zice cineva că, prin cei ce se împărtășesc din Cuvântul lui Dumnezeu, din Înțelepciunea Lui, din Adevărul ori din Viața Lui, la un moment dat însuși Cuvântul sau Înțelepciunea Sa se manifestă într-un anumit loc, va trebui să le răspundem că, fără îndoială în calitatea Lui de Cuvânt, de Înțelepciune sau în orice altă calitate, El Se afla și în Pavel, pentru că iată ce zicea acesta: *voi căutați dovadă că Hristos grăiește întru mine?* (II Cor., 13, 3). Precum și în alt loc: *nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește întru mine* (Gal., 2, 20). Dar atunci, dacă Hristos Se afla în Pavel, s-ar putea îndoi cineva că tot așa de sigur Se afla și în Petru, în Ioan sau în oricare dintre sfinți, ba nu numai în cei de pe pământ, ci și în cei din ceruri? Într-adevăr, ar fi absurd să spui că Hristos sălășluia în Petru și în Pavel, dar nu și în arhanghelii Mihail și Gavriil. De aici reiese limpede, așadar, că dumnezeirea Fiului nu era închisă numai într-un anumit spațiu, căci atunci ar fi sălășluit numai într-unul, iar nu și în altul; ci, potrivit slavei de care se bucură firile netrupești, trebuie să înțelegem că El nu lipsea din nici unul⁶⁷².” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, I-II, 4, în PSB, vol. 8, pp. 299-300)

„Chiar dacă Dumnezeu Cel este toate coboară prin puterea Sa cu Iisus în viața oamenilor și chiar dacă *Cuvântul era la început la Dumnezeu* (In., 1, 1), ca unul Care era El însuși Dumnezeu și vine spre noi, (totuși) El nu rămâne în afara tronului Său, pe care nici nu-l părăsește, ca și cum ar exista un anumit spațiu gol, iar apoi altul e plin de el, spațiu pe care anterior nu-l cuprinsese. Dimpotrivă puterea și sfințenia lui Dumnezeu își găsește locaș prin cine voiește și în cine își află loc, fără să-și schimbe locul sau să și-l părăsească și să ocupe un altul gol. Când spunem că El părăsește un loc și umple un altul, nu afirmăm asemenea lucruri cu privire la spațiu, ci vom spune că sufletul celui rău și copleșit de răutate este părăsit de Dumnezeu, iar că sufletul celui ce dorește să trăiască în virtute, sau al celui care progresează în ea sau deja trăiește în virtute, spunem că este plin de Duh dumnezeiesc sau că se împărtășește din El. Nu trebuie să înțelegem că atunci când Hristos a coborât sau când Dumnezeu S-a întors spre oameni a lăsat un tron mai înalt și l-a schimbat cu starea de aici, de pe pământ.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. V, în PSB, vol. 9, pp. 233-234)

„Căci unde m-aș putea duce, Doamne, ca să pot trăi departe de Tine, să nu trăiesc cu Tine și să nu-ți slujesc Ție”? (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 150, II, în PSB, vol. 12, p. 336)

„(...) cuvântul lui Dumnezeu, Împăratul suprem, Care pe toate le străbate, în toate sălășluiește și este prezent pretutindeni, atât în cer și pe pământ, Se face călăuza tuturor celor nevăzute precum și a celor văzute, mânând cu negrăitele-I puteri soarele, cerul și întregul univers. Cu puterea Sa dătătoare de

⁶⁷² Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Atât Logosul, cât și Duhul Sfânt sunt pretutindeni de față și pe toate ființele le pot atrage spre El. (n.s. 1554, p. 300)

putere, El Se face prezent în toate, pretutindenii purtându-Se rourând până și peste soare, peste lună și stele, lumină izvorâtă din veșnicu-I izvor de lumină...” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 15, Cuvântare, Despre Sfântul Momânt, în PSB., vol. 14, p. 227)

„Căci nu a fost închis în trup; nici fiind în trup, lipsea din altă parte. Nici nu mișca trupul spre ceva, lăsând toate celelalte goale de lucrarea și de purtarea Lui de grijă. Ci, minune covârșitoare fiind, Cuvântul nu era cuprins de ceva în chip deosebit; ci mai degrabă le cuprindea El însuși pe toate. Și precum, deși este în toată zidirea, este în afară de toate după ființă, dar este în toate prin puterile Lui, orânduindu-le pe toate, întinzând în toate purtarea Lui de grijă și dăruind viață fiecăreia și tuturor deodată, tot așa, cuprinzând toate, este necuprins, fiind întreg numai în Tatăl în toate privințele.

Astfel fiind și în trupul omenesc și făcându-l viu El însuși, le făcea de asemenea vii pe toate și era în toate și în același timp în afară de toate. Și făcându-Se cunoscut din trup prin fapte, nu era mai puțin văzut prin lucrarea Sa în toate. E propriu sufletului să vadă prin cugetări și cele din afară de trupul său, dar nu să și lucreze în afară de trupul său, sau să miște cele departe de acesta prin prezența sa. Căci niciodată cugetând omul la cele de departe, nu le și mișcă și nu le mută. Nu mișcă soarele și nu face cerul să se învârtască, șezând în casa sa. Ci le vede pe acestea mișcându-se și săvârșindu-se, dar nu are și puterea să facă el acestea.

Nu așa era însă Cuvântul lui Dumnezeu în trup. Căci nu era legat de trup, ci mai degrabă El îl stăpânea pe acesta. Încât era și în el și în toate, ba și în afară de cele ce sunt. Și totuși nu Se odihnea decât în Tatăl. Și lucrul cel mai minunat era că viețuia și ca om, dar dădea în calitate de Cuvântul viață tuturor și era în calitate de Fiul împreună cu Tatăl.

Astfel când Fecioara Îl năștea, El nu pătimea⁶⁷³, nici nu Se întina de trup, ci mai degrabă sfințea și trupul. Și fiind în toate, nu Se împărtășește de toate, ci mai degrabă tuturor le dă viață și le hrănește. Căci dacă soarele făcut de El și văzut de noi se învârteste pe cer fără să se întunece de corpurile de pe pământ pe care le atinge, nici nu e întunecat de întuneric, ci mai degrabă el le luminează și le curățește pe acestea, cu mult mai vădit Prea Sfântul Cuvânt al lui Dumnezeu, Care e și Făcătorul și Domnul soarelui, făcându-Se cunoscut în trup, nu Se întina, ci mai degrabă nestricăcios fiind și trupul Lui muritor aflându-se îl făcea viu și-l curăța și pe acesta.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XVII, în PSB, vol. 15, pp. 110-111)

„(...) prin puterile Lui (Cuvântul lui Dumnezeu – n.L.P.) Se află întreg în fiecare și în toate și pe toate le orânduiește după știință...” (Sf. Atanasie cel

⁶⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu suporta pasiv nașterea, ci El însuși Și-o lucra. (n.s. 59b, p. 111)

Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLII, în PSB, vol. 15, p. 137)

„Și au auzit glasul Domnului Dumnezeu, Care umbla în rai după amiază; și s-au ascuns. Ce spui? Oare Dumnezeu umblă? Să-I atribuim, oare, lui Dumnezeu picioare? Să nu înțelegem, oare, din aceste cuvinte nimic înalt? Dumnezeu nu umblă! Doamne ferește! Cum ar umbla El, Care este pretutindeni și umple totul? Este cuprins, oare, într-o grădină, El, al Cărui tron e cerul și al Cărui așternut al picioarelor e pământul? (Is., 66, 1).” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XVII, I, în PSB, vol. 21, p. 189)

„(...) învățăm că Dumnezeu este după firea Sa nehotărnicită, neînchis de vreo margine. Căci dacă ar socoti cineva pe Dumnezeu ca având vreo margine, ar fi numaidecât de trebuință să cugete împreună cu marginea și ceea ce e dincolo de ea⁶⁷⁴.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, p. 93)

„Dumnezeirea e doar una și aceeași peste tot și cuprinde toată făptura fără să mai rămână vreun petic de loc unde să nu fie El, îmbrățișând deopotrivă toate vietățile, susținând și stăpânind cu puterea lui atotcuprinzătoare tot ce există, cum ne învață și proorocul când zice că și de m-aș duce în cer cu gândul ori aș pătrunde și aș scruta cu mintea toate adâncurile pământului sau de-aș întinde puterea de înțelegere a judecății până la marginea ultimă a lucrurilor, pe toate le văd ținute cu dreapta Lui. Cuvânt cu cuvânt, Scriptura spune așa: *De mă voi sui la cer, Tu acolo ești; de mă voi coborî la iad, Tu de față ești; de ... mă voi sălășlui la marginile mării, și de acolo mâna Ta mă va povățui și mă va ține dreapta Ta* (Ps., 138, 7-9.).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre înțelesul numelui de creștin*, în PSB, vol. 30, p. 441)

„Dumnezeu, care este în toate, chiar și în puii din pânțelele animalelor.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XII, 10, în PSB, vol. 34, p. 145)

„Dacă Îl cauți pe Domnul în adâncuri, acolo Îl afli pe El făcând semne minunate. Dacă Îl cauți în groapă, acolo Îl afli pe El în mijlocul celor doi lei, păzind pe dreptul Daniel. Dacă Îl cauți pe El în foc, acolo Îl afli, ajutând pe robii

⁶⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ideea că odată cu marginea unui lucru trebuie să cugetăm numaidecât și că dincolo de marginea lui este un alt lucru, a dezvoltat-o Simon Frank în *Connaissance et être*, urmând lui Nicolaus Cusanus. Dar nu a tras concluzia pe care a tras-o sfântul Grigorie de Nyssa, că, cugetându-L fără o margine pe Dumnezeu, ne dăm seama că dincolo de El nu mai e nimic. Desigur, deosebit de Dumnezeu mai sunt și alte lucruri. Dar dacă Dumnezeu nu are margini, rezultă că aceste alte lucruri sunt cuprinse în oarecare fel de El. Dar ca ele să nu reprezinte niște realități care Îl mărginesc și totuși să existe în El fără să fie identice cu El, trebuie să fie create și susținute de El, dar nu și invers. (n.s. 70, p. 93)

Săi. Dacă Îl cauți pe El în munte, acolo Îl afli împreună cu Moise și Ilie. Deci, pretutindeni este; sub pământ, deasupra cerurilor și în noi.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XII, 12, în PSB, vol. 34, p. 146)

„Dumnezeu este nemărginit și necuprins (cu mintea) și pretutindeni se arată: în munți, pe mare și sub pământ. (Pretutindeni) există, nu prin schimbarea locului, în felul în care se coboară îngerii pe pământ, ci El este (în același timp) și aici (pe pământ). Dacă mă întrebi: Cum poate să fie Dumnezeu în iad, în întuneric, în satan și în locuri rău mirositoare?; eu îți răspund: (Da, este), pentru că El este nepătimitor, (nu este de nimic influențabil), este nemărginit și pe toate le cuprinde; pe când satan, fiind creatura Lui, este înlănțuit (și mărginit). Bunătatea nu se întinează, nici nu se umbrește (de ceva). Dacă nu accepți că (Dumnezeu) pe toate le cuprinde, (inclusiv) iadul și pe satan, Îl limitezi până la locul în care se află cel viclean. (În acest caz se cuvine) să căutăm pe altul, superior Lui.

Prin urmare, în mod necesar, Dumnezeu (trebuie) să fie pretutindeni și să fie superior (tuturor), însă în virtutea unei taine divine și (dată fiind) subtilitatea (ființei Sale), întunericul străbătut de El nu-L cuprinde; (de altfel acesta) nici nu poate să se împărtășească de curăția Lui. Deci, la Dumnezeu nici un rău n-are existență în sine și pe El nimic nu-L poate vătăma (și limita).” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XVI, 5, în PSB, vol. 34, pp. 173-174)

„Și, după cum vântul suflă peste toată creația, iar soarele strălucește în tot universul, tot așa și Dumnezeu este pretutindeni și pretutindeni Îl afli. Dacă Îl cauți în ceruri Îl vei afla în cugetele îngerilor, iar dacă Îl cauți pe pământ Îl vei afla în inimile oamenilor.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXXII, 11, în PSB, vol. 34, p. 240)

„(...) divinitatea, cuprinde toate creaturile pe cele ce sunt în ceruri și pe cele ce sunt în adâncurile abisului. Ea este pretutindeni în creație, dar este și în afara creaturilor, pentru că este nemăsurată și fără margini.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XL, 3, în PSB, vol. 34, pp. 252-253)

„Dumnezeu umple toate și se odihnește în cer, dar ajunge și pe pământ. Căci Dumnezeirea nu stă în cantitate, ci precum este cu totul depărtat de înfățișarea trupească, așa și de loc și de părerea că e cantitate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șasea, în PSB, vol. 38, p. 218)

„(...) cântă și dumnezeiescul David lui Dumnezeu: *Unde voi merge de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi pleca? De mă voi sui la cer, Tu ești acolo.*

De voi coborî la iad, Tu de față ești (Ps., 138, 7-8)⁶⁷⁵. Deci dacă nu e loc unde este Duhul și umplându-le toate Duhul, Dumnezeu este Cel ce le umple. De aceea bine s-a zis că *Duhul Domnului a umplut lumea și El care susține toate știe orice șoaptă* (Înt. Sol., 1, 7).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 294)

„Căci Tatăl este prin Fiul în Duhul totul în toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 7, în PSB, vol. 41, p. 73)

„(...) Unul-Născut, Care toate le umple cu puterea negrăită a Dumnezeuirii și este împreună de față cu îngerii în cer și e împreună cu cei de pe pământ, nelăsând gol de Dumnezeirea Lui nici iadul și, fiind pretutindeni prezent tuturor, nu Se desparte de nici una. De aceea, în mod cu totul convenit spune Psalmistul, minunându-se: *Unde voi pleca de la Duhul Tău și unde voi fugi de la fața Ta? De mă voi sui la cer, Tu acolo ești. De mă voi coborî la iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineată și mă voi așeza la marginile mării, și acolo mâna Ta mă va călăuzi și mă va ține dreapta Ta* (Ps., 138, 7-10). Căci mâna dumnezeiască cuprinde tot locul și toată zidirea, susținând în existență toate făpturile, ținând în viață pe cele ce au nevoie de viață și semănând lumina spirituală celor capabile de înțelegere. Dar nu este în spațiu, precum am spus înainte, nici nu rabdă mișcarea de mutare — căci aceasta este proprie corpurilor —, ci, mai degrabă, pe toate le umple ca Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 92)

„(...) Dumnezeu, Care nu e circumscris în locuri, nu e măsurabil prin distanțe, nu e supus cantității, nu e cuprins în general de ceva, nu trebuie să se mute din loc în loc, ci e prezent în toate și nu lipsește din nimic.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 92)

„Dumnezeu le cuprinde pe toate și nu se poate cugeta circumscris de vreun loc, căci în firea Lui este cu desăvârșire neîncăput de cele create⁶⁷⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 463)

⁶⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu este toate în toate, nu în sensul că este identic cu ele, ci că El este puterea prin care există toate. În sensul acesta este și în iad. El este temelia nesupusă legilor, a celor supuse legilor. Și cei mai total supuși legilor sunt cei din iad. Căci numai iubirea scapă de sub legi. *Ama et fac quod vis*, a spus Fer. Augustin. (n.s. 419, p. 294)

⁶⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu e mai presus de existență. Cele ce sunt, sunt în atârnare de El. De aceea pot să fie. Dar El nu depinde de altceva. El este prin El însuși. E altfel de cum trăim noi existența. (n.s. 866, p. 463)

„(...) *Unde Mă duc Eu, voi nu puteți veni.* Fiind Dumnezeu adevărat, nu Mă pot depărta de nimeni, ci, umplând toate și fiind cu toți, locuiesc totuși mai ales în cer, conviețuind cu deosebită plăcere cu sfintele duhuri.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 566)

„Căci precum, fiind încă împreună cu oamenii și fiind pe pământ cu trupul, umplea cerurile și era împreună cu îngerii, nelipsind din cele de sus, așa și acum, fiind cu sfântul trup în ceruri, umple pământul și este împreună cu cunoscuții Săi.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 818)

„Căci e o lucrare și putere dumnezeiască de a fi pretutindeni, de a umple în mod negrăit cerul și pământul și de a încăpea în toate, dar a nu fi încăput de nimic. Dumnezeu nu e cuprins de vreun loc, sau mărginit în spații, nici nu e circumscris de ceva, pentru că firea lipsită de cantitate, de mărime și netrupească nu suportă să pătimească ceva de felul acesta. Deci, deoarece Hristos era deodată și Dumnezeu și om, ucenicii trebuia să știe că, deși va avea să lipsească trupește, nu va fi deloc absent, ci va fi împreună cu ei după rațiunea negrăită a puterii Lui dumnezeiești.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1035)

„Deși Dumnezeu nu e vizibil în spațiu, nu lipsește nici uneia dintre fapte, fiindcă umple toate și vine prin toate, fiind în afară de toate și în toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1038)

„(...) oricât de mari și de negărite sunt cele care s-au făcut, totuși nici unele nu sunt atât de întinse și de nemăsurate, încât să poată cuprinde pe Făcătorul lor.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a V-a, cap. IV, 6, în PSB, vol. 57, p. 821)

„(...) Preaînaltule și Preaapropiatule, Preaascunsule și Preaprezentule, (...) peste tot ești întreg și Care nu ești în nici un loc.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a VI-a, III, (4), în PSB, vol. 64, p. 134)

„Se spune că este pretutindeni nu pentru că El există în orice loc (fiindcă nu poate să fie într-un loc), ci pentru că poate cuprinde orice loc, chiar dacă El Însuși nu e cuprins într-un loc, și de aceea se spune că nu este într-un loc, pentru că este pretutindeni și nu într-un loc.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, cap. IV, în PSB, vol. 72, p. 21)

„Dacă deci fiecare lucrare dumnezeiască, după rațiunea ei adevărată, indică prin ea în fiecare lucru, după rațiunea prin care există în mod propriu acel lucru, pe Dumnezeu în chip neîmpărțit întreg, cine ar putea înțelege și spune exact cum e Dumnezeu întreg în toate în chip comun și în fiecare dintre cele ce există în parte, în chip neîmpărțit și nedivizat, fără să Se multiplice în chip variat cu deosebirile nesfârșite ale lucrurilor în care este ca Cel cu adevărat existent, și fără să Se contragă cu existența particulară a unuia, precum și fără să contragă într-o întregime unică toate lucrurile deosebite, ci e totul în toate, cu adevărat, Cel ce niciodată nu iese din simplitatea proprie neîmpărțită?⁶⁷⁷” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 84, în PSB, vol. 80, p. 227)

„(...) mișcându-Se (Hristos — n.L.P.) cu adevărat spre noi, în jos, prin arătarea în chipul nostru, S-a făcut om desăvârșit, nemișcându-Se totuși nicidecum din Sine și neprimind câtuși de puțin experiența circumscrierii în spațiu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 95, în PSB, vol. 80, p. 242)

Atribute divine - atotputernicia

„Dumnezeu Tatăl e atotputernic întrucât stăpânește tot, cerul și pământul, soarele, luna și stelele, precum și peste tot ce se află pe ele. Stăpânirea Și-o exercită însă prin Cuvântul Său, întrucât *întru numele lui Iisus tot genunchiul se pleacă, al celor cerești, al celor pământești și al celor de dedesubt*. Or, dacă tot genunchiul se pleacă în fața lui Iisus, fără nici o îndoială că lui Iisus Îi este supus totul, El este cel care Își exercită stăpânirea peste tot, și prin El toate sunt supuse Tatălui: toate se supun prin mijlocirea Înțelepciunii, adică prin Cuvânt și prin judecată, iar nu prin silă și constrângere. De aceea, și slava Lui constă în faptul că în mâna Lui țin toate.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, X, 2, în PSB, vol. 8, pp. 66-67)

⁶⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar deosebirea rațiunilor și energiilor sau lucrărilor dumnezeiești nu împarte pe Dumnezeu cel ce Se face cunoscut și lucrează prin ele ca unul și același subiect. El este și lucrează întreg în fiecare și în toate; nu Se multiplică cu cele multe, dar nici nu Se contrage pe măsura fiecăruia. Nu Se reduce în Sine la singura lucrare și rațiune ce o manifestă în unul și lucrând unitar în tot universul creat; lucrările Lui și rațiunile Lui nu se confundă într-una singură. El nu e existent ca cele create, ci mai presus de existență, fiind existența proprie a tuturor. El nu Se împarte cu ele și de aceea nici ele nu se despart între ele în mod deplin, dar nici nu-Și concentrează energiile într-una singură, ci acestea își arată mulțimea lor în varietatea multiplă a celor create. (n.s. 297, p. 227)

Atribute divine - preștiința

„(...) Dumnezeu se preface că nu știe ce va veni peste tine ca să-ți păstreze liberul arbitru, prin părerea că El nici n-a bănuț, nici n-a prevăzut dacă te vei pocăi sau nu. De aceea, zice proorocul: *Vorbește-le, poate se vor pocăi.*” (Origen, *Omili la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia XVIII, cap. VI, în PSB, vol. 6, p. 446)

„După cum atunci când cineva vede o altă persoană că merge împleticindu-se pe drum alunecos și dacă, fără să știe, se întâmplă ca persoana aceea să alunece și să cadă, cel ce a văzut-o alunecând nu este vinovat de alunecarea aceea, tot așa trebuie să înțelegem că și Dumnezeu care știe dinainte pe fiecare cum se va comporta, vede și cunoaște și cauzele pentru care va fi într-un fel sau altul, știind dinainte că va comite un păcat sau că va săvârși cutare faptă bună. Dar trebuie să spunem că nu preștiința lui Dumnezeu este pricina celor viitoare. Căci Dumnezeu nu are nici un amestec cu păcatul, când păcatul va fi săvârșit. Este paradoxal, într-adevăr, să spunem că viitorul ar fi cauza felului în care Dumnezeu îl prevede. Căci un fapt se întâmplă nu fiindcă Dumnezeu îl știe, ci tocmai fiindcă urma să se întâmple îl știe Dumnezeu că așa va fi.” (Origen, *Filocalia*, XXII, 8, în PSB, vol. 7, p. 456)

„Cât despre faptul că preștiința lui Dumnezeu nu determină evenimentele în legătură cu care e pusă, pe lângă cele zise mai înainte, vom mai adăuga câteva. În multe locuri din Scriptură Dumnezeu poruncește proorocilor să predice pocăința, fără să dea să se înțeleagă dinainte că ascultătorii se vor întoarce de la păcatele lor sau vor rămâne în ele. Astfel, la Ieremia se spune: *Poate vor asculta și se vor pocăi* (Ier., 26, 3). Dumnezeu nu zice acest lucru fiindcă nu știe dacă evreii se vor pocăi sau nu, ci exprimă prin aceste cuvinte egalitatea ambelor posibilități, pentru ca nu cumva, anunțându-și preștiința, să facă pe ascultători să se descurajeze, prezentându-le slova Sa ca pe ceva care vine în chip forțat. Ca și cum întoarcerea de la păcate nu ar fi depins de ei, ci ca și cum tocmai preștiința divină ar fi pricina păcatelor.

Și iarăși, dacă unii, fără să cunoască binele pe care Dumnezeu îl știa dinainte, ar fi fost în stare să se împotrivescă și să se lupte cu răutatea pentru a trăi în virtute, acestora preștiința lui Dumnezeu le-ar fi devenit pricină de izbăvire. Ei nu s-ar mai fi împotrivit cu tărie păcatelor, dacă, oricum, ce s-a prezis tot s-ar fi întâmplat. Și astfel, binele prevăzut de Dumnezeu le-ar fi fost o piedică în calea binelui. Așadar Dumnezeu, ca un bun purtător de grijă al tuturor celor din lume, pe bună dreptate ne-a privat de darul de a putea cunoaște viitorul. Căci cunoașterea celor viitoare presupune formarea unor păreri proprii care ne obligă să luptăm împotriva răutății, fără să cedăm păcatului, căci altfel am deveni foarte curând robii lui. Dar oricâtă trudă s-ar cere cuiva la săvârșirea

unor fapte bune și frumoase, preștiința totuși i-ar vesti că, oricum, binele acela se va împlini. Dar spre realizarea binelui avem nevoie de putere și de deosebită încordare. Însă faptul că știm dinainte că binele există, acceptăm orice nevointă în vederea lui. Căci altfel, nu vom avea interes să facem nici bine, nici rău.” (Origen, *Filocalia*, [Din tomurile I și III ale cărții *Contra lui Celsus*], XXIII, 10, în PSB, vol. 7, pp. 457-458)

„(...) dacă El și-a dat seama că unul din apostoli se va lepăda de El, însemnează că tocmai fiindcă a cunoscut slăbiciunea din care izvoră lepădarea sa a prezis Iisus pe cel care se va lepăda de El, iar această slăbiciune nu urma să fie cu nimic influențată de preștiința Lui.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. XVIII, în PSB, vol. 9, p. 116)

„(...) spunem că nu cel care prezice e cauza faptului care să se întâmple, din motivul că a fost prezis, ci evenimentul viitor (care s-ar fi întâmplat și fără să fi fost prezis) este cel care oferă *văzătorului* pricina de a-l prezice⁶⁷⁸.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. XX, în PSB, vol. 9, pp. 117-118)

„(...) nu spune (Mântuitorul – n.L.P.) limpede cine Îl va vinde. Ci, punând această povară a necredinței în mod simplu și neprecis pe seama unuia, cheamă pe toți la luptă și la o veghere mai atentă, făcând pe fiecare să se teamă de păgubirea sufletului său. Iar o dată cu aceasta a făcut și alt lucru folositor credinței lor. Căci, arătând celor ce au mărturisit constant și credeau că El este Fiul lui Dumnezeu, că știe de mai înainte cele viitoare, le întărește și prin aceasta mărturisirea în El⁶⁷⁹. Căci își dau seama că nici una dintre fapte nu cunoaște cele viitoare, ci numai Unul și singur Dumnezeu prin fire, despre Care s-a scris: *Cel ce știe toate înainte de facerea lor* (Dan., 13, 42).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 447)

„(...) să nu socotească cineva, conform neînțelepciunii unora, că faptele prezise prin Sfinții prooroci au fost duse la capăt ca să se împlinească Scripturile. Căci, dacă este adevărat acest lucru, nu va împiedica nimic pe cei ce s-au supus celor scrise să nu fie vinovați de păcat, sau, mai bine-zis, să se considere că nici n-ar fi păcătuț. Căci dacă trebuia să se împlinească cele ce s-au împlinit prin aceștia, cei prin care s-au împlinit sunt liberi de toată răspunderea. Pe lângă aceea, dumnezeiasca Scriptură ar apărea slujitoare a

⁶⁷⁸ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: *Preștiința nu predestinează*, iată o temă favorită pentru Origen și pe care el a tratat-o pe larg în *Filocalia* XXIV-XXV (trad. rom. Origen, *Scrieri alese*, II, p. 469 ș. u.). (n.s. 86, p. 118)

⁶⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos spune ucenicilor cu mult înainte că unul dintre ei Îl va vinde, dar nu-i dă numele, pe de o parte ca, văzând ei că știe viitorul, să le întărească credința în dumnezeirea Lui, pe de alta, ca fiecare să se teamă ca nu cumva să fie ispitit să facă aceasta, deci să lupte cu o asemenea ispită. (n.s. 827, p. 447)

păcatului, ducând cu sila pe unii la cele ce s-au grăit prin ea, ca să ajungă la împlinire ceea ce s-a spus odinioară. Dar socotesc că acesta este un cuvânt de mare defăimare. Și cine ar fi atât de lipsit de cugetarea cuvenită, încât să socotească pricină a păcatului unora cuvântul Sfântului Duh? Deci nu din această cauză credem că s-au săvârșit de unii anumite lucruri, ca să se îplinească Scripturile. Dar cunoaștem în mod sigur că cele ce se vor întâmpla le-a spus Duhul, preștiindu-le, ca, atunci când se vor întâmpla, să avem un temei al credinței în prezicerea că se vor întâmpla acestea⁶⁸⁰.” (Sf. Chiril al

⁶⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu pentru că s-au prezis unele fapte rele de către Dumnezeu, prin preștiința Lui, se săvârșesc acestea, ci, invers: Dumnezeu le-a preștiut pentru că ele se vor săvârși din libertatea făpturilor. Totuși, rămâne un mare mister de ce Dumnezeu, deși preștie că unele fapte vor face răul, le creează totuși. Se ascunde aici marea taină a libertății făpturilor. Dumnezeu o respectă atât de mult, încât, chiar preștiind că va fi rău folosită de unele, totuși le creează. Oare nu se ascunde în acest mister marea valoare a libertății acordate de Dumnezeu făpturilor Sale, de vreme ce, chiar preștiind că o vor folosi rău, totuși le creează ca fapte libere? Nu e aici un semn uluitor al marii prețuiri pe care o dă Dumnezeu făpturilor Sale? Și nu e totuși, chiar în faptul că le creează, deși preștie că vor fi contrare Lui, o mare dovadă a prețuirii importanței existenței lor, pe care le-o acordă Dumnezeu, chiar când ea e păstrată pur și simplu, fără a fi folosită spre fericirea lor prin supunerea față de El? Dumnezeu socotește că e mai bine să existe și aceste fapte, decât să nu fie. El prețuiește existența ca pe un bun mai presus de calitățile pe care ea tinde să și le câștige. E și acesta un fel de dialog cu care le cinstește. Răspunsul poate fi însă și mai aprofundat. Dacă Dumnezeu, preștiind că unele fapte vor face răul, nu le-ar crea, aceasta ar însemna că nu vrea să le creeze cu adevărat libere. Sau, dacă le-ar impune, din momentul creării, să nu facă răul, le-ar predestina spre bine. Dar binele predestinat nu mai este un bine adevărat. La fel ar fi și dacă Dumnezeu ar crea numai ființe care vor face binele. Din aceasta s-ar deduce că ele sunt predestinate să facă un bine care nu mai este un bine adevărat. Iar necreând decât ființe predestinate să facă binele, ar însemna că nici Dumnezeu nu mai este deplin liber în actul Său creator, ci e silit El însuși să facă numai ființe care fac binele. Atunci, n-ar fi mărginit în puterea Sa creatoare?

Mai trebuie luat în considerare faptul că răul nu e ceva care are un izvor propriu. El e atitudinea liberă, contrară lui Dumnezeu, a unor fapte ale Sale. Făpturile au această puțință pentru că au o existență care e de la Dumnezeu. Dacă ar avea-o din altă parte, de ce ar fi socotit un rău faptul că I se opun? Deci, chiar opunându-se Lui, ele își mențin tot prin voia lui Dumnezeu existența, care în sine nu e un rău. Ele depind mai departe de Dumnezeu. Răul e numai un martor al existenței lui Dumnezeu, Care a dat acelor fapte existența: El nu există prin sine, ci e numai voința de a nu-L recunoaște, când de fapt El există. Dumnezeu le permite și aceasta din marele respect față de libertatea pe care le-a dat-o. Aceasta arată o mai mare putere a Lui, prin faptul că nu Se teme de aceste fapte, chiar de vor fi contrare Lui. Făpturile sunt ele dovezi ale puterii Lui, atât prin existența ce o au de la El — și nu din altă parte — cât și prin nefericirea care le vine din nerecunoașterea Lui. S-ar putea spune că, preștiind nefericirea lor de a nu-L recunoaște, ar fi fost mai conform cu bunătatea lui Dumnezeu să nu le fi făcut.

Fericirea și binele real al făpturilor depind de recunoașterea lui Dumnezeu de către ele și de iubirea față de alte fapte, pentru că făpturile nu au în ele infinitatea după care aspiră, ci trebuie să se întrească cu Dumnezeu, în Care e viața infinită, și cu alte fapte. Fiind mărginite, au nevoie de comuniune. Dar comuniunea cu alte fapte, sau cu toate făpturile, nu

Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 801-802)

„(...) socotesc că (Dumnezeu — n.L.P.) nici nu vrea să treacă cu vederea cele ce se vor face, spunând mai dinainte când se va face aceasta sau aceea; căci toate cele pe care va voi cineva să le facă, El trebuie să le știe, precum a spus preaînțeleptul ucenic: Dacă Domnul le va vrea, le vom trăi⁶⁸¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 830)

„Deci, preștiind toate și privind la cele viitoare ca și cum ar fi prezente, pe lângă toate celelalte pe care le-a spus despre Hristos, cuvântul dumnezeiesc a prevestit de mai înainte și că se va pierde cel pus între ucenici. În orice caz, preștiința nu a fost o voință și o poruncă a lui Dumnezeu; nici prezicerea n-a avut în ea necesitatea lucrării răului, care fusese prevăzută, și a uneltirii împotriva Mântuitorului, ci a fost mai degrabă un îndemn de abținere de la ea. Pentru cel ce o știa, dacă voia, era mai degrabă un îndemn ca să se păzească de a o pătimi, având puțința pornirii spre ceea ce voia⁶⁸². Dar poate vei zice: Cum îi mai păzește Hristos, dacă, urmând pornirile și mișcările libere ale propriilor voiri, unii se află în afara plasei diavolești, iar dintre toți a rătăcit singur netrebnicul Iuda? Ce folos a avut el din așa-zisa pază? Dar, o, viteazule, îți vom spune iarăși că sunt bune și foarte folositoare trezvia, tăria minții, voința neclintită, facerea de bine și dobândirea virtuții. În felul acesta lucrăm mântuirea noastră. Dar nu ajunge numai aceasta sufletului omului, deoarece are nevoie și de conlucrarea cu harul de sus, care ușurează sufletului cele greu de împlinit și face lesne de străbătut calea obositoare și aspră a dreptății. Iar că cele numai de la noi nu sunt nimic, dacă nu se adaugă cele ale harului dumnezeiesc, ascultă-l spunând pe Psalmist: *De n-ar zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc; de n-ar păzi Domnul cetatea, în zadar ar priveghea cel ce o păzește* (Ps.,

o pot avea decât dacă ele se întâlnesc în Dumnezeu. Numai în El pot fi toate una. Există fapte care se pot amăgi uneori cu ideea că sunt în sine virtual infinite și că pot ajunge la ținta trăirii lor actuale doar prin faptul că trăiesc aspirația spre infinit și sunt făcute în așa fel. Amăgirea constă în faptul că nu văd că numai dăruindu-se altor persoane, și cu deosebire lui Dumnezeu, o faptură se înfăptuiește real pe sine, întrucât prin aceasta le face și pe acelea să i se dăruiască. (n.s. 1518, pp. 802-803)

⁶⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu vom face cele ale noastre pentru că le vrea Dumnezeu, ci Dumnezeu le vrea pentru că noi le vom face. Dumnezeu ar putea să le oprească dacă nu ar vrea să se întâmple, dar nu vrea să intervină în libertatea omului cu o determinare. (n.s. 1571, p. 830)

⁶⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iisus, muștrând pe iudei, le-a spus că, dacă ar fi ascultat cuvintele Lui, nu ar mai veni asupra lor toate nenorocirile pe care El le prevedea. Dumnezeu, prevăzând, nu silește să se facă cele prevăzute de El, ci lasă libertății umane puțința de a evita relele prevăzute. Amenințarea prevederii e mai mult un avertisment. E o mare taină în a împăca prevederea lui Dumnezeu cu puțința lăsată oamenilor de a evita răul prevăzut. (n.s. 1952, p. 1037)

126, 1). Deci trebuie să aducem de la noi înfrânarea, deprinzându-ne în iubirea de Dumnezeu, ca să ne arătăm tari în dorința noastră de mântuire, și așa să cerem cele de la Dumnezeu și ajutorul de sus, dorind să se întărească bărbăția prin înarmarea neînfrânată în toate. O dată ce ne-a dăruit harul Său și ne-a întărit spre aceasta Dumnezeu, putem combate puterea ce luptă împotriva noastră și putem birui mâna diavolului, dacă nu voim să ascultăm de cel ce ne cheamă spre plăceri, sau la vreun alt mod de păcate. Dacă îi predăm voința și ne lăsăm prinși în cursa lui spre răutate, cum vom învinovăți pe altul pentru aceasta și nu vom atribui mai degrabă lipsei noastre de voință pătimirea acestora? Oare, nu aceasta este ceea ce a spus Solomon: *Nebunia omului dă rădăcină calei lui și inima lui se mânie împotriva lui Dumnezeu* (Pilde, 19, 3)? Acest fapt e neîndoielnic. Dacă vânzătorul nu s-ar fi bucurat de ajutorul lui Dumnezeu în mod egal cu ceilalți ucenici, să ni se arate, și ne vom socoti biruiți. Iar dacă, având același ajutor al harului dumnezeiesc, s-a rostogolit din pricina propriilor gânduri în prăpastia pierzaniei, cum se poate spune că nu l-a păzit Hristos, având cele ale bunătații Sale, încât orice om s-ar fi putut salva, dacă acesta n-ar fi ales să pățească ceea ce i s-a întâmplat din propria voință? Alții s-au supus harului, încât acesta a salvat voia lor, făcându-i conlucrători. Căci în acest fel se realizează mântuirea fiecăruia dintre noi.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 1037-1038)

Atribute divine - atotștiința

„Nimic nu-i ascuns Domnului, ci chiar cele ascunse ale noastre sunt aproape de El.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole (Sf. Ignatie, către efeseni)*, cap. XV, 2, în PSB, vol. 1, p. 194)

„(...) cunoaște deplin inima și cercetează mișcările minții și nu ignoră nici una din voile sufletelor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a Patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 388)

„(...) El știe și cunoaște numărul valurilor și al părțicelilor din care e compus nisipul mărilor, când contemplăm înmărmuriți cum are în socoteala minții Sale picăturile ploilor și zilele și ceasurile timpului și toate cele trecute și viitoare.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, întâia convorbire cu părintele Moise, cap. XV, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 319)

Atribute divine - atotștiința și atotprezența

„Spui că Dumnezeu nu poate ști faptele oamenilor, pentru că, stând în cer, nu poate veni la toți și nu poate cunoaște pe fiecare? Dar, omule, cât greșești! Cât te înșeli! De ce crezi tu că Dumnezeu e departe, când toate din cer, de pe pământ și dinafară de pământ sunt pline de Duhul Lui? Nu numai că, pretutindeni fiind, e veșnic lângă noi, dar e chiar răspândit în noi.

Privește din nou la soare: e așezat într-un loc pe cer, dar împrăștie lumină peste tot pământul. E același peste tot, luând parte la toate și amestecându-se în toate; nicăieri strălucirea lui nu se întunecă.

Cu atât mai mult Dumnezeu, atotfăcătorul și văzătorul a toate, față de care nu poate fi nimic ascuns în sufletul nostru. El stă în gândurile noastre, se află în întunericul neînțeles de noi, ca un al doilea neînțeles. Făptuim sub povața Lui și, mai mult încă, trăim cu El.” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XXXII, 7-9, în PSB, vol. 3, p. 387)

Atribute divine - bunătatea

„(...) nimic nu-i mai bun decât Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. VIII, 63.2., în PSB, vol. 4, p. 203)

„(...) este bun (Dumnezeu — n.L.P.) așa cum este în firea focului să încălzească.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VII-a, cap. VII, 42.4., în PSB, vol. 5, p. 502)

„Concepția comună a sufletelor omenești admite că Dumnezeu, începutul tuturor lucrurilor, este bun; într-adevăr, de îndată ce nu se poate cugeta nimic mai bun decât Dumnezeu, cine s-ar îndoi că nu e bun Cel decât care nu există nimic mai bun? Astfel, rațiunea demonstrează că Dumnezeu este bun, convingându-ne prin aceasta că și binele suprem e tot în el. Dacă n-ar fi așa, n-ar putea fi principiul tuturor lucrurilor; ar exista în adevăr ceva mai presus de el, care să posede binele perfect și care să pară anterior și mai vechi decât el; căci toate cele desăvârșite s-a văzut limpede că există înaintea celor mai puțin desăvârșite. De aceea, ca să nu ducem argumentarea la infinit, trebuie să mărturisim că Dumnezeul suprem are în sine singur și binele suprem și perfect...” (Boethius, *Mângâierile filozofiei*, cartea III, II, proza X, în PSB, vol. 72, p. 117)

Atribute divine - bunătatea și dreptatea

„(...) Dumnezeu este bun în El Însuși, dar este drept din pricina noastră; iar aceasta, pentru că este bun.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. IX, 88.2., în PSB, vol. 4, p. 217)

„(...) bună este dreptatea lui Dumnezeu și dreaptă este bunătatea Lui.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XIV, 109.5., în PSB, vol. 5, p. 446)

„El nu-i bun fără să fie și drept, după cum nu-i nici iute fără să fie bun. Căci dacă ar fi să fie numai bun fără să fie drept, n-am face decât să-L disprețuim pentru bunătatea Lui, iar dacă ar fi numai drept fără să fie bun, desigur că ne-am deznădăjdui pentru păcatele noastre. Dar în realitate, în calitatea lui de Dumnezeu (căci prin convertire noi alegem bunătatea Lui, iar când stăruim în păcat asprimea Lui e categorică), El e în același timp și bun și aspru⁶⁸³.” (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia IV, cap. IV, în PSB, vol. 6, p. 371)

„(...) Dumnezeu care săvârșește binele cu dreptate, dar pedepsește cu bunătate, pentru că nici bunătatea fără dreptate și nici dreptatea fără bunătate nu pot indica vrednicia firii dumnezeiești.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, III, 5, în PSB, vol. 8, p. 138)

Atribute divine - dreptatea

„Noi, însă, vom spune că după cum nu poate să devină amar ceea ce este prin natura sa dulce, împotriva propriei sale cauze, esența fiindu-i dulcele, după cum nu poate să producă întuneric ceea ce prin firea sa este destinat să lumineze, esența fiindu-i lumina, tot așa nici Dumnezeu nu poate săvârși nedreptatea: puterea aceasta de a nu face ceea ce e nedrept este contrară divinității Lui și întregii Lui puteri în ea însăși.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. LXX, în PSB, vol. 9, p. 220)

Atribute divine - iubirea

⁶⁸³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Împotriva marcioniților, care vedeau în Dumnezeul Vechiului Testament pe Dumnezeu dreptății, iar în Dumnezeul Noului Testament pe Dumnezeul cel bun, Origen subliniază că nu din răutate a pedepsit Dumnezeu pe evrei, după cum nici din bunătate nu va cruța pe creștini. (n.s. 170, p. 371)

„Căci Dumnezeu, fiind iubire⁶⁸⁴, după cuvântul lui Ioan (I In., 4, 8) — și nu doar bun —, sau mai degrabă Binele însuși.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 721)

„Căci deoarece, după spusa lui Ioan, *Dumnezeu este Iubire* (I In., 4, 16), S-a arătat și El ca Iubire, fiind Fiul Iubirii, adică al lui Dumnezeu cel prin fire și singur și adevărat. Este Iubire, nu pentru că e deprins să Se numească așa prin cuvinte pompoase, ci pentru că are această însușire strălucitoare prin fapte și lucruri, arătându-Se pe Sine ca fiind rodul ființei Celui ce L-a născut. Căci nu vom socoti nicidecum că ființa supremă nu e capabilă de toate bunătățile⁶⁸⁵, nici nu vom spune că a dobândit de undeva forma acestor bunătăți, ca noi, nici nu e înțeleasă iubirea Lui ca fiind ceva în altceva, cum ar spune cineva despre om că are în sine știința. Căci omul nu e prin sine știința, ci, mai degrabă, e primitor de știință⁶⁸⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 824)

Atribute divine - înțelepciunea

„Căci, precum focul nu încetează lucrarea lui arzătoare, așa socotesc că este cu totul cu neputință ca Înțelepciunea tuturor să nu împlinească ceea ce e potrivit Înțelepciunii⁶⁸⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. IV, în PSB, vol. 41, p. 206)

⁶⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu există o iubire impersonală, cum nu există bunătate și cugetare impersonale, ci există persoane iubitoare, bune sau cugetătoare, sau cuvântătoare. Toate sunt ipostatice. De aceea, Însăși Persoana supremă este Iubire, sau Bunătate, sau Cugetare, sau Cuvânt. Și e toate acestea în relație cu altă Persoană. De aceea sunt și oamenii creați de Dumnezeu, ca chipuri ale Lui, în oarecare măsură iubitori, cuvântători... (n.s. 1338, p. 721)

⁶⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea dumnezeiască nu e numai capabilă să ajungă sau să primească toate bunătățile, ci este ea însăși acestea. (n.s. 1555, p. 824)

⁶⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci există o deosebire între Dumnezeu și om. Dumnezeu este prin Sine știința și iubirea, dar nu în sensul că e o știință și o iubire impersonale, ci în sensul că nu primește de la altcineva superior știința și iubirea, ci El însuși este izvorul suprem al acestora. Omul nu le are de la sine, dar le poate primi de la Dumnezeu. Deci e făcut pentru o legătură cu Dumnezeu, e făcut pentru a le primi de la Dumnezeu. (n.s. 1556, p. 824)

⁶⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Înțelepciunea dumnezeiască nu săvârșește decât fapte înțelepte. Dar le face cugetându-le ca bune, nu silită de niște legi lipsite de conștiință. De aceea nu poate fi decât Persoana cea care alege să facă cele bune și cu urmări bune. De aceea știe dinainte pe cele bune pe care le vor face El și oamenii. Dar știe dinainte și pe cele contrare lor, care vor fi făcute de cei ce nu vor să se supună voii lui Dumnezeu, ca să deducă binele sau răul lor veșnic din cele bune sau din cele rele făcute de ei. (n.s. 358, p. 206)

Atribute divine - mila

„(...) milostivirea lui Dumnezeu este remediu împotriva greșelilor și a morții, ajutor al omenirii și hrană pentru lumina inimii.” (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, discursul X (al Domnului), II, în PSB, vol. 10, p. 109)

„Una este speranța, una este încrederea, una este făgăduința, anume mila Ta.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a X-a, XXXII, (48), în PSB, vol. 64, p. 229)

Atribute divine - neschimbabilitatea

„(...) cu iubire de oameni, spune în Evanghelie: *Am flămânzit și Mi-ați dat să mănânc; am însetat și Mi-ați dat să beau* (Mt., 25, 35); *ceea ce ați făcut unuia din aceștia foarte mici, Mie Mi-ați făcut* (Mt., 25, 40). După cum Domnul este hrănit fără să fie hrănit, pentru că a fost hrănit acela pe care îl vrea El hrănit, tot așa s-a bucurat, fără ca El să sufere vreo schimbare.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a II-a, cap. XVI, 73.1.-73.2., în PSB, vol. 5, p. 150)

„Dumnezeirea nu are nevoie de nimic și este impasibilă; de aceea nici nu se poate vorbi în mod propriu de înfrânare cu privire la Dumnezeu, că niciodată nu este supusă pasiunii, ca să-și înfrâneze pasiunea; firea noastră, însă, fiind pătimășă, are nevoie de înfrânare.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a II-a, cap. XVIII, 81.1., în PSB, vol. 5, p. 154)

„Dumnezeu este lipsit de pasiune, lipsit de teamă, lipsit de poftă. Dumnezeu nu-i lipsit de teamă în sensul că nu se ferește de primejdii, nici cumpătat, în sensul că-și stăpânește pofta; firea lui Dumnezeu nu poate cădea în nici o primejdie; Dumnezeu nu fuge de lașitate, după cum nici nu va dori să-și stăpânească pofta.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a IV-a, cap. XXIII, 151.2., în PSB, vol. 5, p. 301)

„Toți acești termeni în care Dumnezeu plânge sau se bucură, urgisește sau veselește un suflet, se pot lua în modul figurat prin care Scriptura se acomodează uzului omenesc de vorbire. Căci firea dumnezeiască nesocotește orice pasiune și orice schimbare, care ar afecta-o. În ea trunchiul fericirii rămâne totdeauna nemișcat și neclătinat.” (Origen, *Omilii la Cartea Numerii*, omilia XXIII, cap. II, în PSB, vol. 6, p. 198)

„Ni se cere să explicăm puțin *căința* lui Dumnezeu. Căci a se căi este nepotrivit și nedemn nu numai pentru Dumnezeu, ci și pentru orice om înțelept. Nu înțeleg să se căiască nici înțeleptul, deoarece a te căi însemnează că-ți pare rău de o hotărâre luată fără rost. Or, Dumnezeu nu poate să ia decât hotărâri bune, căci El cunoaște dinainte cele ce vor fi, și nu se căiește. Deci, de ce zice Scriptura că *se căiește*? Nu vă voi spune încă de ce. În cartea Regilor este scris: *Îmi pare rău că am uns rege pe Saul* (1 Regi, 15, 1-2). Și în general se zice despre Dumnezeu: *Și căindu-Se de răutățile...* (Ioil, 2, 13).

Dar, oare, ce aflăm noi din Scriptură, despre Dumnezeu în general? *Dumnezeu nu este ca omul, ca să-L minți, nici ca Fiul Omului, ca să-I pară rău* (Num., 23, 19). Din această frază înțelegem că Dumnezeu nu-i ca omul. Dar din alt loc aflăm că Dumnezeu este totuși și ca omul, căci zice: *Că Domnul Dumnezeul tău te-a pedepsit, precum orice om își pedepsește fiul* (Deut., 8, 5). Și mai zice: *S-a purtat cu voi cum se poartă un om cu fiul său* (Deut., 1, 31). Așadar, când Scriptura vorbește despre Dumnezeu în sine, în înțeles teologic, fără a se referi la Pronia Sa în legătură cu oamenii, zice că Dumnezeu *nu este ca un om*, căci *măreția Lui nu are sfârșit* (Ps., 144, 3). Și *e înfricoșător și mai presus de toți dumnezeii* (Ps., 95, 4) și iarăși *Lăudați-l pe El toți Îngerii lui Dumnezeu, lăudați-L pe El toate stelele și lumina* (Ps., 148, 3-5). Și s-ar mai putea găsi multe alte locuri în Sfintele Scripturi, din care să reiasă că *Dumnezeu nu este ca omul* (Num., 23, 19). Dar, când Pronia dumnezeiască se împletește cu lucrurile omenești, atunci folosește și înțelegere și purtări și graiuri ca de om. Căci, după cum noi când vorbim cu un copil de doi ani stâlcim vorbele pentru copil, căci dacă ne păstrăm seriozitatea vârstei noastre mature și nu facem pogorământ la limbajul copilăresc, copiii mici nu ne înțeleg, tot așa ceva să înțelegem, și despre raporturile lui Dumnezeu cu oamenii, adică, atunci când El lucrează prin Pronie, ceva pentru neamul omenesc. Aceasta mai cu seamă când oamenii sunt încă *prunci* (1 Cor., 3, 1).

Mai mult, să observăm și cum schimbăm noi, cei maturi, numele lucrurilor pentru cei micuți. Numim pâinea într-un fel propriu limbajului lor, iar când bem ne exprimăm iarăși altfel, printr-un cuvânt copilăresc pe care nu-l mai întrebuițăm când vorbim cu un adult. Și obiectele de îmbrăcăminte, când le numim pentru copilași, le dăm alte numiri și anume numiri copilărești. Oare în clipele acelea noi nu mai suntem maturi? Și dacă cineva ne-ar auzi stând de vorbă cu copiii, ar zice că bătrânul acela a dat în mintea copiilor sau ar zice că acest bărbat a uitat că este om în toată firea? Or, n-ar pune faptul că nu folosim un limbaj de bătrân sau de adult, pe seama împrejurării că vorbim cu un copil mic?

Și totuși Dumnezeu ne vorbește ca unor copii! Zice Mântuitorul: *Iată eu și pruncii pe care mi i-a dat Dumnezeu* (Is., 8, 18). Îți vine să spui de un bătrân care vorbește copilărește cu un copil sau, ca să exagerez puțin, cu un sugaci, că s-a potrivit fiului sau nepotului său, și-a însușit modul de comportare și toată situația copilului mic. Așa să-mi înțelegi și Scriptura, când zice: *S-a potrivit ție*

Domnul Dumnezeuul tău, după cum tot omul se potrivește după fiul său (Deut., 1, 31). Mi se pare că cei ce au tradus din evreiește, neaflând alt termen în limba greacă, au creat cuvântul *tropofored*, adică a luat modul de comportare al cuiva, a se potrivi cuiva și au zis că Dumnezeu *s-a potrivit omului*.

Așadar, fiindcă noi suntem cei care ne căim, Dumnezeu, când vorbește cu noi, cărora ne pare rău, zice: *Mă căiesc*. Și când ne amenință, se face că nu cunoaște viitorul, ci ne amenință vorbind cu noi ca și cu sugacii, și se face că *Nu cunoaște toate înainte de a fi ele*. Ci, ca și cum ar încerca să înșele pe un prunc, *se prefacă* și El că nu cunoaște viitorul. Dumnezeu amenință, deci, un popor, pentru păcatele lui și zice: *dacă poporul se va căi, Mă voi căi și Eu*.

O Dumnezeule mare! Când amenințai oare nu știai dacă poporul se va pocăi sau nu se va pocăi? Și când făgăduiai bunătățile Tale nu știai dacă omul sau poporul acela va rămâne vrednic de făgăduințe sau nu va rămâne? Desigur că știai, dar Tu te prefaci că nu știi.

Ai găsit multe astfel de locuri în Scriptură, care-L arată pe Dumnezeu vorbind ca un om, de pildă: *vorbește fiilor lui Israel, poate vor auzi și se vor căi* (Ier., 33, 2, 3). Dumnezeu nu zice: *Poate vor asculta îndoindu-se parcă de viitor*, căci Dumnezeu nu se îndoiește niciodată și niciodată nu poate zice precum zicem noi oamenii: *poate vor asculta și se vor pocăi*, ci zice așa ca să apară mai limpede libertatea voinței tale, liberul tău arbitru. Ca tu să nu poți zice niciodată: *dacă El a prevăzut că voi fi pierdut, trebuie să fiu pierdut; dacă a prevăzut Dumnezeu că voi fi mântuit, trebuie, oricum, să fiu mântuit*.” (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia XVIII, cap. VI, în PSB, vol. 6, pp. 444-446)

„Când auzi despre *urgie* și *mânia lui Dumnezeu* să nu care cumva să crezi că *urgie* și *mânia* sunt patimi ale lui Dumnezeu. Scriptura întrebuințează aceste expresii din economie, ca să întoarcă și să desăvârșească un prunc, după cum facem și noi o mustrare înspăimântătoare în fața unui copil nu doar că vrem cu tot dinadinsul să-l speriem, ci numai ca să-l învățăm minte. Dacă arătăm pe trăsăturile feței noastre mila și duioșia din sufletul nostru, dând la iveală dragostea noastră pentru copil și nu ne prefacem, nici nu ne schimbăm, oarecum, pentru a-l întoarce de la rele, noi îl dăm pierzării și-l înrăim. Tot așa zice Scriptura și despre Dumnezeu că: *El se mânie și urgisește ca tu să te întorci spre bine* (Deut., 29, 13). Dumnezeu de fapt nici nu se mânie, nici nu urgisește, dar tu vei avea de suferit urmările mâniei și ale urgiei Sale, când vei cădea în dureri și suferințe, din cauza răutății tale, fiind pedepsit de așa-zisa *mânie a lui Dumnezeu*.” (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia XVIII, cap. VI, în PSB, vol. 6, p. 446)

„(...) printre noi nimeni nu susține că ar exista vreo schimbare la Dumnezeu, nici în lucrarea și nici în gândirea Lui. Pentru că David zice : *Tu același ești*, iar Maleahi : *Și nu M-am schimbat* (Mal., 3, 6). Căci pentru că rămâne *același*, Dumnezeu economisește cele ce din fire sunt schimbătoare, în

felul în care însăși rațiunea cere să fie iconomisite.” (Origen, *Contra lui Celsus*, Cartea a VI-a, cap. LXII, în PSB, vol. 9, p. 424)

„(...) tot păcatul se produce din abatere de la ceea ce e bun la ceea ce nu e astfel și se naște în cei ce se pot transforma și sunt capabili să se schimbe în cele ce nu se cuvin⁶⁸⁸. Cum deci s-ar cugeta că poate păcătui Cel ce nu știe de transformare, nici nu e capabil de schimbare în cele ce nu se cuvin, ci mai degrabă stă neclintit în bunătățile proprii firii și nu le are de la altul, ci de la Sine însuși?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 630)

„(...) este neschimbător și bun numai Dumnezeu, care, având bunătatea nu prin darul osteneții, ci din fire, nu poate fi altfel decât bun.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Partea I, Convorbire cu părintele Teodor, cap. XVI, 3, în PSB, vol. 57, p. 411)

Atribute divine - unitatea

„(...) Dumnezeu Cel Unul și prin fire și adevărat⁶⁸⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 2, în PSB, vol. 39, p. 209)

⁶⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu Se poate schimba nici în mai bun, nici în rău, căci El este existența nemărginită, ca atare atotbună. El nu poate deveni mai puțin bun, pentru că mai puțin bun înseamnă mai puțin existent. Iar El este existența prin Sine, deci toată existența posibilă. Și nu se poate să nu fie o astfel de existență. Îngerul și omul îndumnezeit nu mai pot nici ei păcătui, pentru că sunt cu totul fixați în Cel ce nu Se poate schimba, prin comuniunea atotcuceritoare cu Cel atotbun. (n.s. 1194, p. 630)

⁶⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeul Cel adevărat prin fire, adică mai presus și deosebit de toate prin fire, nu poate fi decât Unul. Dacă sunt mai mulți, se mărginesc unul pe altul. (n.s. 362, p. 209)

„(...) Dumnezeuului celui după fire, adevărat și singur⁶⁹⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege*, 2, în PSB, vol. 39, p. 445-446)

„Deci nu s-a proclamat foarte clar și eficient glasul Sfinților (autori ai Scripturii), că Unul Născut este Dumnezeu cel unic și adevărat?⁶⁹¹” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul III, în PSB, vol. 40, p. 98)

Atribute divine - veșnicia

„(Dumnezeu) este fără de început, pentru că este nefăcut⁶⁹²; este neschimbat, pentru că este nemuritor.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, IV, în PSB, vol. 2, pp. 375-376)

„Doamne, Tu, cel ce împărățești în veac și în veacul veacului și dincolo de veacuri și încă... (Ieș., 15, 18).

Ori de câte ori spune: *în veacul veacului*, prin care se indică un lung interval de timp, dar și un sfârșit, în același timp, adăugându-se un al veac, se prelungește perioada de timp, dar fără a îndepărta timpul. Și chiar dacă se vorbește de *vecii vecilor*, se indică un alt termen, care poate este necunoscut de noi, este hotărât ca termen, de Dumnezeu. Însă prin (expresia) *și dincolo de*

⁶⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu Cel adevărat nu poate fi decât Cel ce e Dumnezeu prin fire, adică liber prin Sine de toate și Stăpân peste toate. Căci un Dumnezeu care e înălțat la acest nivel de libertate și de stăpânire peste toate de cugetarea și de vorbele omului, fără să fie cu adevărat, nu e Dumnezeu. Iar acest Dumnezeu adevărat, adică liber de toate și Stăpân peste toate prin El însuși, nu poate fi decât Unul singur. Pentru că altfel, fiind mărginit de alții așa ziși dumnezei și dependent de ei, n-ar mai fi Dumnezeu adevărat. Acestea sunt deci cele trei însușiri ale Dumnezeului adevărat: a) că e prin fire, sau prin Sine, nedependent în existența Sa de nimic; b) că prin aceasta e Unul singur; c) că numai așa e Dumnezeu adevărat. Fiind astfel Dumnezeu, nu poate fi decât Spirit, pentru că tot ce e material este dependent. Materia e compusă și ca atare părțile ei se află într-o dependență reciprocă. Iar un întreg al cărui componente sunt dependente una de alta, nu poate fi nici independent. În general nici lumea, nici omul nu sunt nici de la ele — dată fiind dependența lor — nici din ființa lui Dumnezeu, căci aceasta ar arăta-o și pe ea dependentă. Dependența lor de Dumnezeu nu poate indica decât că sunt create. Numai așa pot exista și ele ca dependente, și El ca absolut independent sau prin Sine. Aceasta arată că poate și trebuie să existe din veci Dumnezeu ca Spirit, neavând nevoie de o lume în parte spirituală, în parte materială. Acestea nu pot veni la existență decât prin actul Lui absolut liber, deci creator. (n.s. 772, p. 446)

⁶⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Spunându-I-se lui Hristos Dumnezeul Unic, S-a arătat că nu e despărțit în dumnezeire de Tatăl. Că sunt împreună un unic Dumnezeu. Hristos Îl are în Sine pe Tatăl în mod nedespărțit. Nu vorbea fără să simtă grăind în Sine pe Tatăl și nu săvârșea nici o faptă, fără să fie împreună săvârșitor al ei Tatăl. (n.s. 129, p. 98)

⁶⁹² Sfântul Ilarie, vorbind despre veșnicia lui Dumnezeu, ne învață: *Dumnezeu este înainte de timp, pentru că timpul este de la El. Însușirea Lui veșnică e că El este veșnic*. (Despre Sfânta Treime, 2, 6). – n.L.P.

veacuri, care întregește fraza, nu se fixează termenul, nici sfârșitul. Cu toate că ai putea crede că ea implică ideea sfârșitului, cuvântul profetic își spune totdeauna: *și încă*, ca și când s-ar îndrepta spre tine pentru a-ți spune: *Tu crezi că Dumnezeu va domni în vecii vecilor? El va stăpâni și mai mult. În vecii vecilor? Și încă.* Și orice vei zice despre trăinicia acestei domnii, profetul îți va spune *și încă.*” (Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii*, omilia VI, XII, în PSB, vol. 6, p. 106)

„Știm că este etern și cunoaștem și credem că nu este mărginit în timp, nici temporal ca noi⁶⁹³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 646)

„(...) întotdeauna există în El prezentul, fiind prezent în cele ale noastre și în cele divine, fiindcă face timpul nostru ca și cum ar curge veșnic, iar pe cel divin, ținându-l în permanentă nemișcare, îl face eternitate. Acestui nume, dacă-i adaugi cuvântul totdeauna, vei obține ceea ce este al Său, adică timpul în neîntreruptă și nesfârșită curgere, care este veșnicia.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, cap. IV, în PSB, vol. 72, p. 21)

⁶⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Noi suntem temporali, pentru că noi creștem în timp, dar nu suntem mărginiți în suflet de timp. Dumnezeu nu are nici temporalitatea, nici creșterea eternă. (n.s. 1227, p. 646)

Despre har și harisme⁶⁹⁴

„(...) apa Duhului Sfânt, despre care se zice: *nu vor seca apele reci și curgătoare*. Nu seacă, nu se scurge apa Duhului Sfânt, ci fiecare dintre noi păcătoși ne scurgem, fără să bem din Duhul Sfânt.” (Origen, *Omilia la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia XVIII, IX, în PSB, vol. 6, p. 450)

„Când Dumnezeu împarte darurile iar Domnul slujirile, Duhul este de față, hotărând distribuirea harismelor, așa cum crede de cuviință, după vrednicia fiecăruia. Pentru că zice : *Există diferite harisme, dar același Duh (în toate). Și slujiri diferite, dar același Domn (care le împarte), și diferite lucrări, dar același Dumnezeu care lucrează totul în toți* (I Cor., 12, 4-6). Pe toate acestea le operează *unul și același Duh, împărțind fiecăruia, după cum voiește* (I Cor., 12, 11). Desigur, pentru că Apostolul a amintit aici mai întâi de Duhul, în rândul al doilea de Fiul și în rândul al treilea de Dumnezeu și Tatăl, nu trebuie să-și închipuie cineva că ordinea s-a inversat. Pentru că, pentru acest fel de a vorbi, Apostolul s-a inspirat din relațiile dintre noi. Atunci când primim daruri, întâlnim mai întâi pe cel ce le distribuie, apoi ne ducem cu gândul la cel ce ne-a trimis (darul) și în cele din urmă ne ridicăm cu gândul la sursa și cauza bunurilor”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 16, în PSB, vol. 12, p. 52)

⁶⁹⁴ Harismele nu sunt tot una cu harul și nu trebuie confundate cu el. Deși atât harul cât și harismele au ca izvor pe Duhul Sfânt (I Cor., 12, 4-6, 11), acestea din urmă nu au aceleași însușiri și nici aceleași efecte ca harul. Harismele sunt dependente de har și sunt niște efecte ale acestuia. Sfântul Apostol Pavel numește diferitele lucrări ale aceluiași unic Duh Sfânt harisme (I Cor. 12, 4). În fiecare harismă se află lucrând Duhul Sfânt. Harismele ușurează drumul spre mântuire, dar nu sunt absolut necesare mântuirii. Spre deosebire de har, harismele n-au caracter de permanență, ci ele sunt vremelnice (I Cor., 13, 8) fiind date pentru un anumit timp și cu un anumit scop. Duhul Sfânt dă o varietate de daruri. Harismele au favorizat mult răspândirea creștinismului între păgâni și au contribuit la întărirea și dezvoltarea comunităților creștine din primele veacuri. Sfântul Apostol Pavel prezintă harismele în prima sa epistolă către corinteni (cap. 12, 8-28). Amintim doar câteva: credința, cuvântul de înțelepciune și cuvântul cunoștinței, darul vindecărilor, facerea de minuni, darul proorociei, deosebirea duhurilor, darul ajutorărilor, darul cârmuirilor, darul diferitelor limbi etc. Sfinții Varsanufie și Ioan scriu că toate darurile (harismele) se dau prin venirea Sfântului Duh de multe ori și în multe feluri. Odată a dat Dumnezeu Apostolilor Duhul să scoată draci; altădată să săvârșească vindecări; altădată să prevadă; și altădată să învie morți. Dar Duhul desăvârșit stă în a ierta păcatele și în a elibera sufletele de întuneric și în a le aduce la lumină. (*Scrisori duhovnicești*, rp. 120, în *Filocalia*, vol. XI). Sfântul Apostol Pavel numește multe din succesele noastre *haruri*, vrând să arate prin aceasta că în tot ceea ce facem avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu – cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile Epistolei I către Corinteni*, omilia a XXXII-a, pp. 529-431. Unele din vocațiile particulare ale creștinilor sunt de asemenea fondate pe harisme: unul simte chemarea spre celibat, altul primește alt dar (I Cor., 17, 7). Sfântul Maxim Mărturisitorul ne învață că orice deprindere (aptitudine), prin care se împlinește o poruncă, este o harismă a Duhului (*Răspunsuri către Talasie*, sc. 2, în *Filocalia*, vol. III). – n.L.P.

„Într-adevăr, unii scot demoni cu adevărat în așa fel încât adeseori tocmai cei care au fost curățiți de duhuri rele cred și rămân în Biserică. Alții au darul de a cunoaște viitorul, de a tâlcui arătările și cu cuvintele proorocilor; alții vindecă pe bolnavi, însănătoșindu-i doar prin punerea mâinilor; chiar și azi — după cum am amintit — unii morți au fost înviați și au petrecut cu noi un număr apreciabil de ani.

Pe scurt, nu-i cu putință să spunem numărul harismelor, pe care Biserica din toată lumea le primește de la Dumnezeu întru numele lui Iisus Hristos, Care a fost răstignit pe vremea lui Ponțiu Pilat și cu ajutorul cărora săvârșește fapte bune chiar și în folosul păgânilor fără să înșele pe nimeni și fără să ceară bani pentru aceasta, ci așa, fără plată, cum le-a primit de la Dumnezeu (Mt., 10, 8), tot așa le împarte și ea (Irineu, *Contra ereziilor*, II, XXXII, 4).” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea a cincea, VII, 4-5, în PSB, vol. 13, p. 197)

„Și harul dat este unul, fiindu-ne dat de la Tatăl în Fiul⁶⁹⁵, precum scrie Pavel în fiecare epistolă: *Har vouă și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Iisus Hristos* (Rom., 1, 7; Cor., 1, 3; Efes., 1, 2). Căci lumina trebuie să fie împreună cu strălucirea și strălucirea să se vadă împreună cu lumina.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Doilea împotriva arienilor, XLII, în PSB, vol. 15, pp. 278-279)

„(...) când cade cineva din Duhul pentru vreo răutate, harul rămâne neretras de la cei ce voiesc dacă după ce au căzut se pocăiesc⁶⁹⁶.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XXV, în PSB, vol. 15, p. 352)

„Primind Împărăția neclătinată, avem harul prin care slujim bineplăcut lui Dumnezeu.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, X, în PSB, vol. 16, p. 34)

„(...) unde e lumina, acolo e și strălucirea; și unde e strălucirea, acolo e și lucrarea și harul luminător. Și aceasta învățând-o Pavel, a scris iarăși corintenilor în a doua Epistolă, zicând: *Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh cu voi toți* (II Cor., 13, 13). Căci harul și darul dat de Treime se dau de la Tatăl prin Fiul, în Duhul

⁶⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul este unul, dar în el se simte iubirea dintre Tatăl și Fiul în Duhul Sfânt, ca iubire de Tată și Fiu. De aceea produce în noi iubirea față de Tatăl ca Tată și față de Fiul ca Frate în Duhul Sfânt, dar și față de semenii noștri ca frați. Dacă ar fi harul unei singure Persoane, nu l-am simți ca harul iubirii. (n.s. 113, pp. 278-279)

⁶⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai stăruința în rău alungă harul. Dacă imediat după cădere omul se căiește, harul nu se retrage. Chiar harul ce persistă îl face pe om să se căiască. Cel ce se căiește imediat arată că nu a căzut de tot, că nu zace în cădere. (n.s. 61, p. 352)

Sfânt. Fiindcă precum harul dat este din Tatăl prin Fiul, așa nu poate fi părtășie la dar în noi decât în Duhul Sfânt⁶⁹⁷. Căci împărtășindu-ne de Duhul, avem dragostea Tatălui și harul Fiului și împărtășirea Duhului însuși.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXX, în PSB, vol. 16, p. 62)

„Deci și din acestea s-a arătat că lucrarea Treimii este una. Căci Apostolul nu arată pe cele date, ca dându-se deosebite și împărțite de către fiecare⁶⁹⁸, ci că se dau de Treime și că toate sunt din Dumnezeu cel unic.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXX-XXXI, în PSB, vol. 16, pp. 62-63)

„Căci Duhul nu e în afară de Cuvântul, ci fiind în Cuvântul, este prin El în Dumnezeu. Deci darurile (harismele) se dau în Treime. Căci în împărțirea lor este, cum scrie Pavel corintenilor, același Duh și același Domn și același Dumnezeu care lucrează toate în toți (I Cor., 12, 4-6). Căci Însuși Tatăl lucrează și dă toate prin Cuvântul în Duhul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Epistola aceluiași către același episcop Serapion*, V, în PSB, vol. 16, p. 84)

„De aceea, dorindu-le cele bune corintenilor, Pavel li le dorește în Treime: *Harul Domnului Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi, cu toți* (II Cor., 13, 13). Căci împărtășindu-ne de Duhul, avem harul Cuvântului și în El dragostea Tatălui. Precum unul este harul Treimii, așa nedespărțită este Treimea⁶⁹⁹.” (Sf. Atanasie

⁶⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Noi nu putem să ne împărtășim de darul dat de Tatăl prin Fiul decât în Duhul Sfânt. Duhul Sfânt vine în noi ca darul iubirii părintești, cum vine în Fiul. El vine în noi, făcându-ne să ne simțim ca fii ai Tatălui și să ne deschidem Tatălui prin Fiul. Duhul trezește sensibilitatea noastră de fii față de Tatăl, încât ne e greu să distingem în actul nostru de primire a Duhului între noi și Duhul. El actualizează comunicabilitatea noastră cu Dumnezeu ca între fii și Tatăl și ca a unor frați ai Fiului, dar și sentimentul frăției între noi. El nu lasă persoanele una în fața alteia, ci actualizează comunicarea între ele, mișcarea între ele. (n.s. 110, p. 62)

⁶⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci nu putem socoti ca Vl. Lossky că Fiul ne face una în ființă, iar Duhul Sfânt ne dezvoltă pe fiecare persoană (Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient). Totul pornește de la Tatăl, ajungând la noi prin Fiul în Duhul Sfânt. În fiecare dar avem lucrarea unică a Sfintei Treimi. Trăim în fiecare dar prezența întregii Treimi și în fiecare Persoană, pe toate trei în mod nedespărțit și neconfundat, sau unitatea dragostei dintre ele comunicată nouă pentru a crea o unitate de dragoste și între noi. (n.s. 111, p. 63)

⁶⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul ne-a venit prin Hristos cel întrupat, răstignit și înviat, plin de toată puterea acestor stări prin care Și-a desăvârșit umanitatea Sa. Dar harul plin de aceste stări și puteri ne devine propriu prin împărtășirea de Duhul Sfânt și ele s-au imprimat în umanitatea lui Hristos, ca dragoste a lui Hristos pentru noi și ca dragoste a Tatălui și către Tatăl. Deci însăși dragostea Tatălui ni se dă în sau prin harul Domnului Hristos, de care ne împărtășim în Duhul Sfânt și în care El Își arată dinamismul Lui desăvârșitor. (n.s. 159, p. 84)

cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Epistola aceluiași către același episcop Serapion, V-VI, în PSB, vol. 16, p. 84)

„Și trebuie să ne rugăm nu ca să cunoaștem de mai înainte, nici ca să cerem plată pentru această nevointă; ci ca Domnul să ne fie împreună-lucrător în biruința asupra diavolului. Iar dacă vrem vreodată și să cunoaștem ceva de mai înainte, să ne curățim înțelegerea. Căci eu cred că sufletul care e curățit în toate privințele și care stă în cele ale firii, făcându-se străvăzător, poate vedea mai multe și mai departe decât demonii, având în sine pe Domnul care i le descoperă⁷⁰⁰. Așa a fost sufletul lui Elisei, care vedea cele privitoare la Ghiezi (IV Regi, 4, 26) și privea puterile (oștirile) ce stăteau în jurul lui (IV Regi, 6, 17).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, XXXI-XXXIV, în PSB, vol. 16, pp. 212-214)

„Iar doi frați oarecare mergând spre el, li s-a isprăvit apa pe drum. Și unul a murit, iar celălalt era pe cale să moară. Nemaiputând umbla, s-a așezat și el jos așteptând să moară. Antonie, șezând în munte, chemă doi monahi (căci se întâmpla ca aceștia să fie acolo) și zorindu-i le-a zis: *Luați un ulcior cu apă și alergați pe drumul spre Egipt. Căci venind încoace doi oameni, unul a murit adineaori, iar altul are să moară de nu vă grăbiți. Aceasta mi s-a arătat acum pe când mă rugam*. Plecând l-au aflat pe unul zăcând mort și l-au îngropat, iar pe celălalt l-au întremat dându-i să bea apă și l-au adus la bătrân. Și era cale de o zi. Și dacă ar întreba cineva, pentru ce n-a făcut aceasta înainte de a muri celălalt, nu ar pune cu dreptate această întrebare. Căci hotărârea morții aceluia n-a fost a lui Antonie, ci a lui Dumnezeu, Care a hotărât așa despre acela și a descoperit aceasta. Singurul lucru minunat făcut prin Antonie a fost că el șezând în munte și având inima în stare de veghe, Domnul i-a arătat lui cele de departe⁷⁰¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, LVIII, în PSB, vol. 16, p. 226)

⁷⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul împătimit e închis între zidurile patimilor sau păcatelor sale, sau al egoismului său. Nu vede în mod real cum sunt ceilalți, în valoarea lor reală, cum sunt lucrurile în micimea valorii lor, nu iese din cămara întunecoasă a simțurilor și a înțelegerii superficializate prin patimi. Sufletul curățit, ieșit din această cămară, vede departe și adânc. Vede în lumină posibilitățile și intențiile pozitive, creatoare ale celorlalți și ce e pe cale să facă Dumnezeu prin ei. Vede mai real, mai obiectiv și mai departe decât dracii îngustați de patimi. (n.s. 27, p. 214)

⁷⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O inimă în stare de veghe prin rugăciunea care o unește cu Dumnezeu are o sensibilitate deosebită pentru a primi de la Dumnezeu cunoștința unor lucruri ce se petrec departe și care lui Dumnezeu, Cel ce toate le vede, îi sunt cunoscute. Cel ce e total adâncit în Dumnezeu poată să simtă și unele lucruri ce se întâmplă oamenilor, chiar dacă el se interesează de ele ca de unele ce stau în ele însele despărțite de Dumnezeu. Cel ce caută pe Dumnezeu poate cunoaște în El și lucruri ce se petrec în creațiunea pe care o susține Dumnezeu, sau de care Dumnezeu nu rămâne străin. (n.s. 42, p. 226)

„Harul cel dumnezeiesc a strălucit mai ales atunci când a lucrat în prunci și în nepricepuți.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, IX, în PSB, vol. 17, p. 258)

„Săraci erau Petru și Ioan, că nu aveau nici argint, nici aur (Fap., 3, 6), dar dăruiau sănătate, mai de preț decât mult aur; ologul primise aur de la mulți, dar continua să cerșească; de la Petru a primit harul și a încetat cu cerșitul, a sărit ca o căprioară, lăudând pe Dumnezeu (Fap., 3, 1-8).” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 513)

„Pentru aceea ne cere să alergăm și să stăruim cu tărie în nevoințe pentru că darul harului se măsoară cu ostenele celui ce-l primește. Căci viața veșnică și veselia negrăită din ceruri o dăruiește harul Duhului, dar vrednicia de a primi darurile și de a se bucura de har o dă dragostea de ostenele a credinței.⁷⁰² Unindu-se într-una fapta dreptății și harul Duhului, în sufletul în care se unesc, îl umplu pe acesta împreună de viața fericită. Iar despărțite una de alta, nu aduc sufletului nici un câștig. Căci harul lui Dumnezeu nu poate petrece în sufletele ce fug de mântuire, iar puterea virtuții omenești nu e îndestulătoare prin sine însăși ca să înalte sufletele lipsite de har spre chipul vieții.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieții) și despre nevoința cea adevărată*, în PSB, vol. 29, pp. 459-460)

„Să nu-ți închipui că având harul bogat și îmbelșugat al Duhului, nu mai ai nevoie de nimic pentru desăvârșirea ce-ți poate veni prin darurile Aceluia. Și când vine la tine bogăția darului, fă-te sărac cu cugetul, neîncrezându-te niciodată în tine și așteptând dragostea în suflet, ca pe o temelie a vistieriei harului, și luptând cu orice patimă, până vei ajunge la vârful viețuirii binecredincioase, la care a ajuns Apostolul și la care urcă pe ucenici prin rugăciune și învățătură.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieții) și despre nevoința cea adevărată*, în PSB, vol. 29, p. 467)

„Întrebare: De vreme ce (autorul) păcatului se transformă în înger al luminii, și (lucrarea lui) este asemenea (cele) a harului, cum poate distinge omul cursele diavolului; cum va primit el și va deosebi (înrauririle) harului)?

Răspuns: (Urmările) harului sunt bucuria, pacea, iubirea și adevărul. Adevărul însuși silește pe om să caute adevărul. Pe când manifestările păcatului sunt tulburătoare și nu aduc iubire și bucurie față de Dumnezeu. Lăptuca sălbatecă este asemenea celei domestice, însă una este amară, alta este dulce. În harul însuși există (elemente) asemănătoare (cu cele) ale adevărului, dar (harul)

⁷⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul și ostenele se deosebesc nu numai pentru că unul e darul lui Dumnezeu și celelalte sunt produsul omului, ci și pentru că harul dă experiența veseliei procurate de el, iar ostenele te fac în stare să ai această veselie. Amândouă se experiază. Dar osteneala e exportată ca proprie, iar veselia, ca darul lui Dumnezeu. (n.s.18, p.460).

este esența însăși a adevărului.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia VII, 3, în PSB, vol. 34, p. 125)

„Harul se află neîncetat în om. Prinde rădăcini din tinerețe, se amestecă cu el ca un aluat și devine o parte firească a acestuia, devine o singură ființă cu el. Se manifestă în om în multe chipuri, precum voiește, spre folosul acestuia.

(Stă în firea lucrurilor) ca focul, uneori să se învoldureze și să crească, alteori să se slăbească și să se potolească; lumina, deasemeni, uneori să strălucească mai cu putere, alteori să se micșoreze și să pălească; la fel se întâmplă și cu această făclie (a harului): odată aprinsă, luminează totdeauna, însă când este înviorată de iubirea lui Dumnezeu, atunci devine mai strălucitoare, apoi, după rânduiala divină, lumina însăși se împuținează, deși ea continuă să existe.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia VIII, 2, în PSB, vol. 34, p. 127)

„Și după cum bogații pământului, deși au multe roade strânse în hambarele lor, muncesc în fiecare zi tot mai mult, pentru a avea provizii îndeajuns și a nu duce lipsă – pentru că dacă se încrede în bogăția depozitată în hambare și nu mai adună alta, consumând-o pe aceasta, ajung numaidecât la sărăcie și mizerie; de aceea se ostenesc să strângă provizii ca să nu ajungă în lipsă - ; la fel este și în creștinism, când cineva gustă din harul lui Dumnezeu. Pentru că s-a spus: *Gustați și vedeți că bun este Domnul* (Ps., 33, 9). Gustarea aceasta înseamnă (împărtășirea cu) puterea Duhului, care lucrează în inimă.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XV, 20, în PSB, vol. 34, p. 159)

„Pentru că, după cum cu cel sărac, care primește comoara împăratului, și își pune nădejdea în comoara străină, ca într-o comoară proprie, și inima i se umple de trufie, (atunci când) împăratul își ia de la el comoara, el, cel căruia i se încredințase comoara spre păstrare, rămâne sărac ca mai înainte; la fel (se întâmplă cu) cei ce au (primit) harul: dacă se mândresc și se semețesc cu inimile lor, Domnul ia de la ei harul Său, iar aceștia rămân așa precum erau înainte de a-l fi primit de la Domnul.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XV, 27, în PSB, vol. 34, p. 162)

„Cu un anumit rost, se împuținează harul, ca noi cu și mai mult zel să-l căutăm, că tezaurul se arată pe măsura căutării (lui).” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXVII, 12, în PSB, vol. 34, p. 219).

„Înțelepciunea lui Dumnezeu fiind nemărginită și necuprinsă, harul (divin) se împarte neamului omenesc, într-un mod mai presus de minte și de cuvânt, pentru ca să pună la încercare libertatea voinței și ca să se arate cei care

Îl iubesc din toată inima și suportă pentru Dumnezeu orice trudă și pericol. Pe unii îi întâmpină bunurile harului și darurile Duhului Sfânt, îndată ce se apropie (de El), prin credință și rugăciune. Ei trăiesc în lume fără osteneți, sudoare și greutate. Dar Dumnezeu nu le dă harul Său, fără rost și la întâmplare, ci potrivit înțelepciunii Sale celei necuprinse și de negrăit, (anume) pentru a pune la încercare voia și libertatea celor care au dobândit atât de iute harul divin, (să vadă) dacă ei sunt sensibili la binefaceri, la bunătatea și dulceața pe care Dumnezeu a arătat-o față de ei, în raport cu harul divin (primit) fără eforturi proprii. Pentru că, aceia care s-au învrednicit de aceasta, se cuvine ca să arate zel, să alerge, să se lupte, să arate fructul iubirii, (ce pornește) din voia și libertatea lor; în schimbul harismelor (primate), ei trebuie să arate iubire față de Domnul, să îndeplinească numai voința Lui, și să renunțe cu desăvârșire la orice poftă trupească.

Altora, însă, care s-au retras din lume, care au renunțat la acest veac – potrivit (spuselor) Evangheliei – care stăruie în rugăciune, post, zel și celelalte virtuți, Dumnezeu nu le dă numaidecât harul, odihna și bucuria Duhului, ci îi lasă să rabde și amână darul Său. Acest lucru nu-l face fără rost și la întâmplare, ci în baza unei nespuse înțelepciuni, pentru a apune la încercare libertatea voinței și pentru ca să vadă dacă cred în fidelitatea lui Dumnezeu, Care a promis că va da celor ce cer și va deschide poarta vieții celor ce bat în ea (Mt., 7, 7). (El vrea) să vadă dacă cred cu adevărat în cuvântul Său, dacă stăruie până la sfârșit, cu credință și zel, în a cere și a-L căuta, sau dacă, descurajați, dau înapoi, dacă pierzându-și credința și speranța devin nepăsători, nu stăruie până la sfârșit din cauza lungimii timpului în care se încearcă voia și libertatea lor.

Cel care nu primește îndată (harul), - din cauza amânării și a răbdării impusă lui de Dumnezeu – se înflăcărează și pofteste și mai mult bunurile cerești, sporește din zi în zi dorința și zelul, alergarea și lupta, practicarea virtuții, foamea și setea după bine. El nu se lasă moleșit de cugetele răutății, care sunt în sufletul său, nici nu se lasă antrenat către neglijență, nerăbdare și disperare. El nu se lasă antrenat spre nepăsare sub pretextul că (Dumnezeu) așteaptă îndelung, nici nu se lasă ispitit de răutate, gândind că și el *cândva va primi harul*.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXIX, 1-3, în PSB, vol. 34, pp. 226–227)

„ (...) nimeni să nu se considere superior fraților săi, să nu fie cuprins de mândrie, să nu fie sedus de cel rău și să nu zică: *Iată, eu am primit un dar spiritual!* Pentru că nu se cuvine ca să gândească așa ceva creștinii. Că nu știi ce-i va aduce ziua de mâine și nu știi sfârșitul lui și pe al tău. Ci fiecare să ia aminte la sine însuși, să-și cerceteze totdeauna conștiința, să examineze lucrarea inimii sale, și să audă ce zel și ce luptă a dat cugetul său pentru Dumnezeu. Privind către ținta finală, care este libertatea, nepărtinirea, odihna duhului, să alerge într-acolo neîncetat, fără să se lase pe seama vreunei harisme sau a

vreunei lucrări care ar aduce îndreptarea.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXIX, 7, în PSB, vol. 34, p. 229)

„După cum atunci când este foc sub o căldare, dacă se pun lemne în el, vasul se încălzește și mai tare se roșește și conținutul lui fierbe și clocotește; — iar dacă din neglijență, nu se adaugă lemne, focul scade și parcă se stinge — tot așa se întâmplă cu harul, focul cel ceresc. El este înlăuntrul tău (și în afara ta). Dacă te rogi să-ți îndrepti gândurile și iubirea spre Hristos, este ca și cum ai pune lemne (pe foc); gândurile tale se fac de foc și se afundă în dorirea lui Dumnezeu. Chiar dacă Duhul se retrage (uneori), ca și când ți-ar deveni ceva exterior, deși se vede în afara ta, El este și înlăuntrul tău. Atunci, însă, când cineva este neglijent și se lasă furat, fie și puțin, de treburile lumești și de visări, numaidecât vine răutatea, pătrunde în suflet și începe să strâmtoreze pe om în întregime. În mod firesc, sufletul își aduce aminte de tihna de mai înainte, începe să se întristeze și să sufere continuu.

Iar dacă mintea se îndreaptă iarăși către Dumnezeu, (iarăși) începe să-și recapete tihna de mai înainte. (Văzând aceasta), ea caută cu și mai mult zel pe Dumnezeu și începe a spune: *Te implor Doamne*, (nu mă părăsi). Atunci focul care aprinde și dă odihnă sufletului, crește în el, puțin câte puțin, (îl atrage către el), așa cum puțin câte puțin undița scoate peștele din adânc. Pentru că dacă n-ar fi așa, dacă omul n-ar fi gustat și din amărăciune și din moarte, cum ar fi putut să distingă ceea ce este amar de ceea ce este dulce, moartea de viață, și cum ar fi putut să mulțumească Tatălui celui ce dă viață și Fiului și Sfântului Duh.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XL, 7-8, în PSB, vol. 34, p. 254)

„Dacă un oraș mare a devenit pustiu, dacă zidurile i-au fost distruse și el a căzut în mâinile dușmanilor, măreția lui nu mai servește la nimic. De aceea trebuie să se caute ca pe lângă extindere, (orașul) să aibă și ziduri puternice, ca dușmanii să nu intre în el. Tot așa și sufletele împodobite cu cunoștință, inteligență și minte pătrunzătoare, sunt asemenea unor orașe mari. Trebuie însă, să se caute să fie fortificate cu puterea Duhului, ca nu cumva dușmanii, intrând în ele, să le pustiască.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLII, 1, în PSB, vol. 34, p. 256)

„Toți oamenii simpli, care participă la har, sunt ca niște orașe mici, fortificate de puterea crucii. Ei, însă, cad din har și se pierd pentru două motive: fie că nu suportă cu răbdare necazurile care vin peste ei, fie că, seduși de plăcerile păcatului se complac în ele.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLII, 2, în PSB, vol. 34, p. 256)

„Cel fără experiență, îndată ce este mângâiat de har, socotește că harul i-a cuprins toate mădularele și că păcatul a fost dezrădăcinat; el nu știe că cea mai

mare parte (a sufletului) este stăpânită de păcat, și că numai o parte este sub har. Se întâmplă, deseori, ca harul să lucreze neîncetat, precum face ochiul în trup. Dar păcatul este de față și fură încetul cu încetul mintea. Cel nepriceput socotește că deja a dobândit ceva, se mândrește și se înfumurează, ca și când a fost eliberat (de păcat). Dar lucrurile nu stau așa; pentru că, după cum am spus, Satan așează curse, uneori nu se arată, ca să-l facă pe om să creadă (și să zică): *Sunt curat și desăvârșit*. Nu cumva cel ce sădește vie, culege îndată struguri și face vin? Iar cel ce seamănă sămânța în brazdă oare seceră (numaidecât) și culege roadele? Poate, oare, copilul (abia) născut să ajungă dintr-odată bărbat desăvârșit? Sau ostașul abia sosit la oaste, poate să ajungă îndată comandant? (Nu), ci se cuvine ca acesta mai întâi să se ostenească, intrând în război, să obțină victorii și (abia după aceea) să se încununeze.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre paza inimii, 11, în PSB, vol. 34, p. 287)

„Dacă sufletul se abate câtuși de puțin de la calea voită de Dumnezeu și întristează pe Duhul cel dumnezeiesc, mintea i se afurisește și se îndepărtează de la el bucuria cea duhovnicească; harul divin, iubirea și toată lucrarea cea bună a Duhului se împrăstie, iar omul este lăsat în seama duhurilor celor necurate și a ispitelor, până ce sufletul său revine la calea bineplăcută Duhului. Arătând pocăință, din nou este cercetat de har și din nou dobândește darurile cerești, chiar mai mult decât înainte. Dar dacă cineva, cu nimic nu întristează pe Duhul, ci are viață bineplăcută (Lui), dacă cugetelor celor rele se împotrivesc și este totdeauna alipit de Domnul, (acela) progresează duhovnicește, se învrednicește de darurile cele de negrăit, merge din slavă în slavă și de la o odihnă la alta mai desăvârșită. În cele din urmă, ajungând la măsura creștinului desăvârșit, se numără între lucrătorii și slujitorii neprihăniți ai lui Hristos, în împărăția Lui cea veșnică.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre iubire, 28, în PSB, vol. 34, pp. 334-335)

„(...) tot harul și modul a toată binecuvântarea și ajutorul date nouă, nu se săvârșesc altfel decât de la Tatăl prin Fiul. De fapt dumnezeiescul Pavel zice: *Har vouă și pace de la Dumnezeu și Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos* (Efes., 1, 2).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 3, în PSB, vol. 39, p. 221)

„(...) arătând Unul-Născut că Duhul nu e străin de firea Lui și spunând că Mângâietorul e trimis Sfinților de către Tatăl, făgăduiește că El însuși va veni și va împlini în ei rolul de Tată⁷⁰³, ca să nu rămână ca niște orfani lipsiți de

⁷⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se explică cuvântul Mântuitorului *nu vă voi lăsa orfani; voi veni la voi*. Venind Duhul, prin El vine Hristos însuși ca un Frate, Care nu-i lasă pe credincioși singuri. El se afundă iarăși în interioritatea reciprocă dintre Fiul și Duhul. Unde vine Duhul, vine și Fiul, și invers. Fiul vine cu iubirea Tatălui față de El și a Lui față de Tatăl, deci și cu iubirea Duhului și a Lui ca Frate față de noi, insuflându-ne și nouă această iubire, ca răspuns.

ajutorul Celui ce-i ocrotește, și, din această cauză, să fie ușor de prins în cursele diavolului și de cucerit de smintelile din lume, care sunt multe și se ivesc din cauza furiei nestăpânite a celor care le aduc. Deci Tatăl a dat ca o armă și ca o asigurare de nebiruit a sufletelor noastre pe Duhul lui Hristos, Care ne umple de harul, de prezența și de puterea Lui. Căci e cu neputință sufletului omenesc să săvârșească vreun bine, să-și stăpânească patimile sau să scape de mărimea și ascuțimea curselor diavolului, care sunt multe și care arată dușmânia nestăpânită a celor care le aduc, dacă nu e apărut ca de un zid de harul Sfântului Duh și nu are în sine, de aceea, pe Hristos însuși⁷⁰⁴. De fapt, dumnezeiescul Psalmist, exprimând mulțumirea pentru acestea prin înțelepciunea lui, grăia către Dumnezeu: *Doamne, cu arma bunăvoinii ne-ai încununat pe noi*, spunând că arma bunăvoinii nu e nimic altceva decât Sfântul Duh, Care ne apără pe noi și ne susține cu o tărie mai presus de noi spre ceea ce place lui Dumnezeu. Deci făgăduiește că va fi de față și va ajuta prin Duhul celor ce cred în El, chiar dacă Se va urca la ceruri după învierea din morți și Se va arăta feței lui Dumnezeu pentru noi, după cuvântul lui Pavel (Evr., 9, 24).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 883)

„Harul este egal pentru toți, dar virtutea este deosebită la fiecare.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a VII-a, 10, în PSB, vol. 53, p. 50)

„Oricât se va strădui firea omenească slabă, ea nu va putea fi pe măsura darurilor viitoare și nu va micșora prin ostenele sale în așa măsură harul dumnezeiesc, încât acesta să nu fie întotdeauna gratuit. De aceea dascălul neamurilor mai înainte numit, deși mărturisește că a primit vrednicia apostolatului din harul lui Dumnezeu, zicând: *Din harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt*, totuși, el afirmă că a și răspuns harului dumnezeiesc, când zice: *Și harul Lui în mine n-a fost zadarnic, ci m-am ostenit mai mult decât ei toți. Dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu, care este cu mine*. Când zice *M-am ostenit*, el arată contribuția propriei lui libertăți. Când zice *Dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu*, subliniază puterea ocrotirii dumnezeiești. Iar când zice: *cu mine*, recunoaște că harul a lucrat în tovărășie nu cu un trândav fără grijă, ci cu unul care transpiră muncind.

Aceasta o vedem și în foarte încercatul său atlet Iov: când diavolul l-a chemat la luptă de unul singur, a fost alături de el, precum citim, dreptatea dumnezeiască. Dacă s-ar fi luptat cu dușmanul nu prin puterea sa, ci numai

(n.s. 1676, p. 883)

⁷⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Având pe Duhul lui Hristos în noi ca Izvor al simțirii iubirii curate a lui Hristos față de Tatăl, al adevărului și al prețuirii adânci a oamenilor și a lumii, biruim amăgirile și trecătoarele plăceri trupești din lumea văzută numai în reprezentarea ei materială, plăceri spre care ne ispitește diavolul, care ne înșală cu gândirea superficială că lumea materială e totul. (n.s. 1677, p. 883)

ocrotit de harul lui Dumnezeu și fără vreo putere a răbdării sale, sprijinit numai pe ajutorul dumnezeiesc ar fi suportat acele multe ispite cu urmările lor, căutate cu atâta cruzime de diavol, cum nu i-ar fi repetat acest dușman cu dreptate acele cuvinte defăimătoare, pe care le rostise mai înainte împotriva lui: *Oare pe degeaba slujește Iov lui Dumnezeu? Oare n-ai făcut Tu gard în jurul lui și în jurul casei lui, în toate părțile? Dar ia mâna Ta, adică lasă-l să lupte cu mine prin puterile lui, și atunci nu Te va mai binecuvânta în fața Ta.* Dar fiindcă dușmanul defăimător nu îndrăznește să repete după luptă nici o plângere de acest fel, el recunoaște că a fost învins nu de puterile lui Dumnezeu, ci de ale lui Iov însuși. Totuși, nu trebuie crezut că i-a lipsit lui Iov harul lui Dumnezeu, care dă ispititorului atâta putere de a ispiți câtă știe că are Iov de a rezista, nu ocrotindu-l de atacurile dușmanului în așa fel încât să nu lase nici un loc puterii omenești, ci îngrijindu-se numai ca prea înrăitul dușman să nu-i smintească sufletul și să-l expună unei lupte neegale și nedrepte.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. XIII, 4-5, cap. XIV, 1-2, în PSB, vol. 57, pp. 543-544)

„Dreptatea dumnezeiască, precum știm, a făcut (...) probă de credință și cu cel mai mare dintre patriarhi când a zis: *Și s-a făcut după aceste vorbe că a pus Dumnezeu la încercare pe Avraam.* Nu acea credință pe care i-o insufla Domnul a voit dreptatea dumnezeiască s-o pună la încercare, ci pe aceea pe care putea s-o arate prin voința sa liberă de îndată ce a fost chemat și luminat de Domnul. Astfel, pe merit i se arată statornicia credinței, venindu-i în ajutor și harul lui Dumnezeu, care-l părăsise puțin pentru a-l pune la încercare. Se spune: *Nu duce mâna ta împotriva copilului și nu-i face ceva rău. Căci acum știi că te temi de Domnul și nu ți-ai cruțat fiul tău iubit pentru Mine.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. XIV, 4, în PSB, vol. 57, p. 545)

„Ispitele dovedesc libertatea voinței, iar lupta contra lor dincolo de puterea noastră dovedește, de asemenea, intervenția harului divin, care cumpănește asaltul ispititor. În toate acestea se arată, așadar, că întotdeauna harul dumnezeiesc atâta voința liberă a omului, dar nu o ocrotește și nu o apără în așa fel, încât s-o facă să nu lupte cu propriile puteri împotriva duhurilor rele. Învingătoare, să recunoască puterea lui Dumnezeu, iar învinsă, să-și înțeleagă slăbiciunea și să învețe astfel să nu spere în vitejia sa, ci în ajutorul divin, pe care să-l ceară veșnic ca ocrotitor. Și ca să întăresc acestea nu prin presupunerile mele, ci prin mărturiile foarte limpezi ale Scripturii dumnezeiești, voi reproduce ceea ce este scris în Isus Navi: *Aceste popoare le-a lăsat Domnul și n-a voit să le piardă, ca să încerce prin ele pe Israel, dacă păzește poruncile Domnului Dumnezeului său și ca să-i formeze deprinderea de a se lupta cu dușmanii.* Și ca să asemănăm ceva muritor cu neasemuita bunătate a Ziditorului nostru, pentru a arăta nu egalitatea dragostei, ci o oarecare asemănare a îngăduinței, la fel o

mamă iubitoare și cu grijă poartă mult timp la sân pe un copil, până când îl învață să meargă: mai întâi îl lasă să se târască, apoi ridicat în picioare îl ține cu mâna, ca să-l silească să facă pași, îl lasă puțin câte puțin și dacă-l vede că se clatină pe dată îl sprijină, iar dacă a căzut îl ridică și fie îl ferește de a mai cădea, fie îl lasă să cadă încet și-l ridică iarăși. Când însă în creșterea lui, din copil a ajuns la adolescență și tinerețe nu-l împiedică de la unele încercări și osteneli, ci îl lasă să se deprindă cu greutățile și chiar să se ia la trântă cu cei de seama lui. Cu atât mai mult Acel Tată ceresc al tuturor cunoaște pe cel pe care-l poartă la sânul harului Său. Pe acesta îl deprinde cu virtutea lăsându-i libertatea voinței, dar supraveghindu-l îl ajută când este în nevoi, îl aude când îl cheamă și nu-l lasă pe cel ce-L caută, ci-l smulge de la primejdie, uneori chiar fără ca acesta să știe.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. XIV, 8-9, în PSB, vol. 57, p. 546)

„Dar Duhul, locuind în Sfinți, împlinește ceea ce lipsește în ei și dăruiește binele Său firii omului, adică să știe cele viitoare și cunoștința tainelor ascunse.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 135)

Dobândirea harului Duhului Sfânt⁷⁰⁵

„Părintele cel întru toate milostiv și binefăcător iubește pe cei ce se tem de El și dă cu blândețe și bunăvoință harurile Lui celor ce se apropie de El cu cuget curat. De aceea să nu ne îndoim, dar nici să se îngâmfe sufletul nostru din pricina covârșitoarelor și slăvitelor Lui daruri.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXIII, în PSB, vol. 1, pp. 65-66)

„Căci nu există mod sau măsură în ceea ce privește darurile lui Dumnezeu, după cum este obiceiul în darurile pământești. Dimpotrivă, Duhul Sfânt curge din belșug într-o albie fără maluri și nu este strâns, ca-ntr-o închisoare, înăuntrul unor hotare precise și măsurate. Izvorul Său este nesecat și într-o neîntreruptă revărsare, numai să înseteze și să se deschidă înaintea Lui inima noastră. Câtă credință avem, atât ne împărtășim din harul divin.” (Sf. Ciprian, *Către Donatus*, V, în PSB, vol. 3, p. 417)

„(...) harul lui Dumnezeu nu se obține prin eforturi deosebite, căci el este gratuit și se primește ușor. După cum de la sine soarele își împărstie razele, ziua

⁷⁰⁵ A primi harul și a trăi în har înseamnă primi pe Sfântul Duh și prin El întreaga Sfântă Treime. – n.L.P.

luminează, izvorul curge, ploaia udă, tot așa se revarsă Duhul cel ceresc.” (Sf. Ciprian, *Către Donatus*, XIV, în PSB, vol. 3, pp. 423-424)

„(...) cu toate că orice ochi se împărtășește de lumină, totuși câte un ochi vede mai ager, altul mai neclar, așa încât nu toți ochii au parte în mod egal de lumină⁷⁰⁶. La fel, orice ureche percepe un glas sau un sunet, dar depinde de gradul de puritate și de starea în care se află urechea spre a se putea spune că auzi mai bine sau mai slab.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, IX, 4, în PSB, vol. 8, p. 309)

„Iustin a spus: (...) Știu că (...) celor ce au viețuit drept, li se dăruiește harul dumnezeiesc până la sfârșitul acestei lumi.” (*Actele martirice*, Martiriul Sfinților Mucenici Iustin și cei dimpreună cu el, V, 2, în PSB, vol. 11, p. 54)

„(...) să nu se creadă cumva, fie din cauza slăbiciunii, fie pentru credința lipsită de nădejde, că harul lui Dumnezeu s-a dăruit numai celor din vechime, fie prin vrednicia martirilor, fie prin a descoperirilor, fiindcă Dumnezeu împlinește totdeauna ceea ce a făgăduit, spre a fi mărturie necredincioșilor și spre folos credincioșilor.” (*Actele martirice*, Martiriul Sfințelor Perpetua și Felicitas, I, în PSB, vol. 11, p. 115)

„Este cu neputință să primim în noi harul cel dumnezeiesc, dacă n-am izgonit patimile răutății, care stăpâneau mai înainte sufletele noastre. Am cunoscut doctori care nu dădeau doctoriile mântuitoare înainte ca bolnavii să-și golească stomacurile de materia care a dat naștere bolii, pe care nesățioșii au primit-o datorită unei hrăniri rele. Dar și un vas, care a avut în el mai înainte un lichid rău mirositor, nu poate primi în el parfumul dacă nu este bine spălat. Așadar trebuie să vărsăm din noi cele ce erau mai înainte, ca să putem primi pe cele pe care vrem să le punem.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul LXI, IV, în PSB, vol. 17, p. 335)

„Așa e Stăpânul nostru! Când vede că un suflet se apropie cu mare dor și cu înflăcărată râvnă de cele duhovnicești, îi dă cu îmbelșugare harul și-i dăruiește și bogatele lui daruri.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia IV, I, în PSB, vol. 21, p. 56)

„Harul lui Dumnezeu e gata și caută pe cei ce vor să-l primească din belșug. Așa e Stăpânul nostru: când vede că sufletul ni-i treaz și dorul clocotitor, ne dă cu îmbelșugare bogăția Lui, depășind prin dărnicia Lui cererea ce I-o

⁷⁰⁶ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Cantitatea de lumină folosită de ochi în actul vederii și reprezentării imaginii este direct proporțională cu puritatea organului vederii. (n.s. 1604, p. 309)

facem.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia IX, I, în PSB, vol. 21, p. 108)

„Harul este gata să caute pe cei ce-l primesc cu inima deschisă”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XVI, I, în PSB, vol. 21, p. 176)

„Acolo unde este curătenie trupească și sufletească, unde este cumințenie, unde sunt și celelelalte virtuți, acolo se pogoară cu îmbelșugare și harul Duhului.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XLIV, VI, în PSB, vol. 22, p. 126)

„Harul lui Dumnezeu se odihnește și în cei păcătoși, dacă se pocăiesc. Pentru că lucrul ce se dă în dar nu se măsoară și nu este proporțional cu slăbiciunea (firii omenești); astfel, harul n-ar mai fi har (Rom., 11, 6).” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXXVII, 7, în PSB, vol. 34, p. 247)

„Harul însuși își află locul său în suflet, își înfinge rădăcinile în părțile și gândurile cele mai adânci ale lui — dacă sufletul, vreme îndelungată se păstrează și este de acord cu harul — până când harul cuprinde în întregime sufletul și stăpânește peste acest vas.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLI, 2, în PSB, vol. 34, p. 255)

„Atunci când puterea harului divin adumbrește sufletul, după măsura credinței fiecăruia, și când (sufletul) primește ajutorul cel de sus, (trebuie să știm) că harul doar în parte l-a adumbrit. Deci, să nu socotească cineva că tot sufletul a fost luminat. Înăuntrul său rămân încă multe spații ocupate de răutate și este nevoie de multă trudă și osteneală din partea omului, ca să fie de acord cu harul ce i s-a dat. De aceea, harul divin, (numai) în parte începe să cerceteze sufletul — deși, într-o clipă ar putea să-l curățească și desăvârșească — pentru a încerca libertatea omului, pentru a vedea dacă păstrează intactă iubirea față de Dumnezeu, pentru a vedea dacă nu se unește în nici un chip cu răutatea și dacă se dedă cu totul harului. Și dacă sufletul, încercat fiind, vreme îndelungată, cu nimic nu întristează, nici insultă, harul îl primește progresiv.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLI, 2, în PSB, vol. 34, p. 255)

„În lumea văzută, atunci când izbucnește război, nu merg la luptă cei înțelepți și marile personalități; temându-se de moarte, ei rămân (acasă). Sunt trimiși la luptă recruții cei săraci și oamenii de rând. Însă dacă se întâmplă să obțină victoria împotriva dușmanilor și să-i alunge din frontierele (țării), ei primesc recompense și coroane din partea împăratului, grade și demnități, iar cei mari se află în urma lor; tot așa este și în domeniul cel duhovnicesc. Cei simpli,

ascultând de la început Cuvântul și împlinindu-l cu inimă iubitoare de adevăr, primesc de la Dumnezeu harul Duhului. Pe când cei înțelepți, care încep a-L examina cu de-amănuntul, fug de luptă, nu progresează și se află în urma celor ce luptă și înving.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLIII, 8, în PSB, vol. 34, p. 260)

„... dacă vom stăruî în lume și în plăcerile preaurate ei, nu vom avea parte de nici un har de la Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea întâi, în PSB, vol. 38, p. 35)

„Cât privește dăruirea harului atotbogat și îmbelșugat al celui ce-l dă, nimeni din cei de pe pământ n-a rămas nepărtaș. *Căci voi vărsa*, zice, *din Duhul Meu peste tot trupul* (Ioil, 2, 18). Dar fiecare se face și cauzator al dobândirii binelui dat de Dumnezeu, sau al neprimirii lui. Unii, necurățindu-și cu toată silința mintea proprie, ci petrecând în relele din lume, rămân nepărtași de harul dumnezeiesc și nu vor vedea pe Hristos, având inima pustie de Duhul. Aceștia, punându-se în starea orfanilor, sunt răpiți, așa zicând, de tot ce-i poate stăpâni, fie patimă, fie demon, sau altă poftă lumească, sau orice lucru ce-i poate atrage din orice parte spre păcat.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 884)

„Darurile sunt împărțite și harul Duhului Sfânt nu este dăruit tuturor la fel, ci în măsura în care fiecare s-a arătat vrednic și pregătit prin râvna și sârguința lui. (...) Deși se păstrează credința că la toți Sfinții Apostoli virtutea castității a fost desăvârșită, totuși darul științei lui Pavel s-a revărsat mai îmbelșugat, fiindcă s-a pregătit pentru asta cu o iscusită râvnă și sârguință.” (Sf. Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești*, cartea a VI-a, cap. 18, în PSB, vol. 57, p. 195)

„Să cinstim (...) prin viețuire, făcută strălucitoare prin porunci, chemarea harului, nelăsându-ne tulburați de nici o plăcere sau de nici un fel de durere.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 16, în PSB, vol. 81, p. 146)

Lucrarea harului dumnezeiesc în sufletul omului⁷⁰⁷

„(...) harul răspândit se înmulțește în sfinți, le dă pricepere, le descoperă tainele, vestește timpurile, se bucură de cei credincioși, se dăruiește celor care-L caută, celor care nu sfărâmă hotărârile credinței, nici nu depășesc hotarele părinților (Pilde, 22, 28). În sfârșit, frica de lege este lăudată, harul profeților este cunoscut, credința Evangheliilor întărită, tradiția Apostolilor păzită, iar harul Bisericii saltă de bucurie.

Dacă nu întristezi harul, vei cunoaște acelea pe care le grăiește Cuvântul, prin cine voiește și când voiește.” (*Epistola către Diognet*, cap. XI, 5, 7, în PSB, vol. 1, p. 419)

„(...) prin împărtășirea Lui, harul Duhului Sfânt este cel ce se sălășluiește și sfințește pe cei care nu sunt sfinți prin firea lor⁷⁰⁸.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VII, 3, în PSB, vol. 8, p. 78)

„Dacă trebuie să spunem că se schimbă ceva prin prezența puterii lui Dumnezeu și prin sălășluirea Cuvântului în om, nu ne vom sfii să spunem că prin prezența puterii lui Dumnezeu și prin petrecerea Cuvântului Său în oameni are loc în ei o schimbare dintr-un om ticălos într-unul bun, dintr-unul neînfrânat într-altul cu cugetul cumpătat și dintr-un superstițios, într-unul pios; ca astfel să-și poată deschide sufletul pentru petrecerea lui Dumnezeu în el.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. V, în PSB, vol. 9, p. 234)

„(...) pentru harul Duhului dat nouă noi suntem în El și El în noi. Și deoarece Duhul este al lui Dumnezeu, prin El, Care Se sălășluiește în noi, socotim pe drept cuvânt că având pe Duhul, suntem și noi în Dumnezeu. Și așa

⁷⁰⁷ Harul Duhului rămâne totdeauna prezent, dar nu totdeauna lucrător. Totdeauna prezent în cei vrednici, Duhul lucrează în chip minunat. Harul se află în noi în chip ascuns de la Botez, căci harul Duhului ni s-a dăruit spre a ne ajuta să împlinim poruncile și să creștem duhovnicește. Dar ni se face văzut numai atunci după ce am împlinit poruncile și am înaintat în nevoie. În măsura în care lucrăm poruncile, lucrează și Duhul Sfânt în noi roadele Sale. În acest sens, Marcu Ascetul menționează: *să cunoaștem că odată ce ni s-a dăruit harul desăvârșit al Duhului spre împlinirea tuturor poruncilor, el ne dă ajutorul spre creșterea cea după Hristos și el ne întărește până la moarte pe noi, lucrătorii Săi, până când toți vom fi ajuns la unirea credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos.* (Răspuns acelor care se îndoiesc de dumnezeiescul Botez, în Filocalia I, Edit. Humanitas, 1999, p. 296). Harul divin crește în persoana umană și devine ceva propriu și inseparabil naturii (Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii spirituale*, P.G., XXXIV, col. 528-529A). Harul realizează comuniunea în Hristos și cu Hristos prin Sfântul Duh. Unirea la care credincioșii au fost chemați nu este nici ipostatică, nici ființială, ci este o unire cu Dumnezeu după har. – n.L.P.

⁷⁰⁸ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Com. Ioan, XIII, 36; 231. Origen subliniază acest adevăr pentru a preîntâmpina răspunsul gnosticilor, care credeau că *din natura lor* unii oameni sunt sfinți, alții pierduți. (n.s. 266, p. 78)

este și Dumnezeu în noi.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XXIV, în PSB, vol. 15, p. 350)

„Iar primind harul Duhului și lipindu-se de El și făcându-se un Duh cu El, sufletul nu împlinește numai faptele virtuții sale cu ușurință, nemaivând să lupte cu vrăjmașul, prin faptul că e mai mare ca uneltirea lui, ci, ceea ce e mai mare ca toate, primește în sine patimile Mântuitorului și se desfată de aceasta mai mult decât iubitorii vieții acesteia de cinstirile și slăvirile primite de la oameni⁷⁰⁹. Căci pentru creștinul care a înaintat prin bună-viețuire și prin darul Duhului la măsura vârstei duhovnicești a harului dat lui, e o slavă și o desfătare și o bucurie mai mare decât orice plăcere să fie urât pentru Hristos, să fie prigonit pentru El, să rabde orice ocară și rușine pentru credința în Dumnezeu. Căci toată ocară și bătăile și prigonirile și celelalte pătimiri, până la cruce, toate sunt desfătare și odihnă și arvună a comorilor cerești, odată ce ele dau unuia ca acesta toată nădejdea în învierea și în bunătățile viitoare (...)

Căci însuși harul Sfântului Duh, stăpânind peste tot sufletul și umplând locașul lui de veselie și de putere, face sufletului dulci pătimirile prin nădejdea celor viitoare și omoară (copleșește) simțirea durerii prezente.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieții) și despre nevoința cea adevărată*, în PSB, vol. 29, pp. 481-482)

„... lumina și vântul cel divin al Duhului suflă și răcorește sufletele care trăiesc în lumina cea divină, străbate toată ființa sufletului, cugetele, toată existența, însuflețind și odihnind toate mădularele trupului cu odihna cea divină și de negrăit.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia II, 4, în PSB, vol. 34, p. 95)

„Asemenea este aurora soarelui și discul însuși, însă altfel lucește aurora și altfel lumina din disc. Într-o casă arde o făclie; altfel apare lumina ei care se răspândește pretutindeni și altfel apare lumina care se află în făclia însăși care este mai luminoasă și mai strălucitoare. La fel sunt și unele (lucruri) ale harului; când omul le vede de departe, îi par ca niște vedenii și se bucură de ele, dar când intră în el puterea lui Dumnezeu și-i cuprinde mădularele și inima și-i robește mintea cu iubirea lui Dumnezeu, omul devine un altul.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia VII, 3, în PSB, vol. 34, p. 125)

⁷⁰⁹ Tâcuirea Pr. Stăniloae: Acest text e un loc direct în care, ca în general, se exprimă gândirea părinților răsăriteni, despre primirea de către omul înaintat duhovnicește a pătimirilor lui Hristos și despre desfătarea de ele. Pe când în slăvirile de la oameni e și satisfacție, dar și nesatisfacție, în purtarea pătimirilor lui Hristos e numai bucurie. Căci puterea și veselia Duhului copleșește durerea pătimirilor (...) Și, în rândurile ce urmează, sfântul Grigorie arată că nu vorbește numai de pătimirile lui Hristos trăite în necazurile și nevoințele credinciosului, ci de prigonirile până la moarte suferite uneori de creștini pentru mărturisirea lui Hristos. E modul în care și-au însușit martirii pătimirile lui Hristos. (n.s. 54, p. 481)

„Lucrarea duhovnicească a harului lui Dumnezeu, care are loc în suflet, se face cu multă răbdare, cu înțelepciune și sub oblăduirea tainică a minții. După ce omul s-a luptat vreme îndelungată, după ce voia lui liberă supusă la multă încercare s-a arătat bineplăcută Duhului (Sfânt), după ce a arătat răbdare în încercare, lucrarea harului se arată desăvârșită întru el.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia IX, 1, în PSB, vol. 34, p. 129)

„Să ne închipuim un râu curgând și locurile din preajma lui mustind de apă. Venind căldura, atât el cât și locurile din jur, se usucă; așa (se întâmplă) cu robii lui Dumnezeu: prisosind harul, se usucă pofta (iscată de) cel viclean, ca și cea naturală, pentru că oamenii de acum ai lui Dumnezeu sunt superiori primului Adam.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XVI, 4, în PSB, vol. 34, p. 170)

„După cum albina lucrează fagurele în stup în ascuns, la fel și harul, în ascuns, în inimi, introducând iubirea sa, prefăce amărăciunea în dulceață și asprimea în lucru neted.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XVI, 7, în PSB, vol. 34, p. 174)

„După cum un tânăr, purtând un prunc, îl duce unde vrea, tot așa și harul acționând în adâncul sufletului, poartă mintea și o înalță până la cer, până la lumea cea desăvârșită și la odihna cea veșnică.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XVI, 12, în PSB, vol. 34, p. 176)

„Hristos a trimis ucenicilor Săi bunul cel mai mare, harul Duhului, — din care izvorăște acea putere divină care se sălășluiește în suflete și mântuiește pe cei ce cred.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre libertatea minții, 12, în PSB, vol. 34, pp. 340-341)

„Iar *apa vie* (In., 4, 10) numește darul de viață făcător al Duhului, singurul prin care umanul, deși asemănător buturugilor din păduri, ca unul ce este uscat și neroditor de virtute, predat relelor uneltiri ale diavolului, revine la frumusețea de la început a firii și, adăpându-se din harul de viață făcător, se împodobește cu florile variate ale bunătăților și face să crească vlăstarele deprinderilor iubitoare de virtute și se înalță în ramurile bine hrănite ale iubirii

de Dumnezeu⁷¹⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. IV, în PSB, vol. 41, pp. 210-211)

„Cine ar putea, întreb, să suporte fără nici o laudă a oamenilor, sprijinit numai de puterile sale, asprimea singurătății și hrana zilnică cu pâine uscată, mulțumindu-se doar cu atâta? Cine, fără mângâierea Domnului, ar putea să rabde neîntrerupta sete de apă, să răpească ochilor omenești acel dulce și desfătător somn de dimineață și să îngrădească prin regulă permanentă, mărginind la patru ore, toată odihna sa de noapte? Cine, fără harul lui Dumnezeu, ar fi în stare să se achite de obligația cititului neîncetat, a muncii neîntrerupte, neavând nici un interes pentru foloasele prezente? Acestea toate nu pot fi nici dorite de noi mereu fără însuflarea dumnezeiască, și nici înfăptuite fără ajutorul ei.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. VI, 2-3, în PSB, vol. 57, pp. 533-534)

„Chiar atunci când nici o infirmitate nu ne împiedică, orice încercare de a face ce vrem ne este mărginită de puterile noastre! Liniștea singurătății, asprimea posturilor, lecturile când avem timp de ele, toate acestea nu le îndeplinim după voința noastră, fiindcă, din anumite cauze care intervin, suntem reținuți foarte des de la îndeletnicirile noastre mântuitoare, trebuind a cere de la Domnul și locul și timpul în care să le putem îndeplini. Nu este de ajuns să putem, dacă nu ni se dă de către Domnul ocazia de a face cele ce ne stau în putință. (Despre acestea Apostolul spune: *Fiindcă am voit să venim la voi de mai multe ori și ne-a împiedicat Satana*). Uneori ne simțim îndepărtați chiar cu folos de la preocupările duhovnicești. Când întrerupem mersul ostinelilor și ne acordăm un răgaz din cauza slăbiciunii trupesti, chiar fără voia noastră ne păstrăm pentru viitor stăruința mântuitoare. Despre ajutorul lui Dumnezeu spune ceva asemănător Apostolul: *De aceea de trei ori am rugat pe Domnul să-l depărteze de mine. Și mi-a spus: Îți ajunge harul Meu; căci puterea se desăvârșește în slăbiciune*, și de asemenea: *Nu știm să ne rugăm cum trebuie*.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. VI, 4-5, în PSB, vol. 57, p. 534)

⁷¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta e apa Duhului, pe care ar fi dorit Hristos să I-o ceară femeia samarineancă. Spunând că i-ar fi putut da această apă, Se dă de înțeles ca fiind Dumnezeu, dar apa aceasta nu se dă fără dorirea ei de către om, nu i se dă cu sila, fără ca omul să simtă trebuința ei, fără să nu simtă uscăciunea greu de suportat a setei de o viață rodnică în cele bune, care sunt una cu virtuțile. Adăpându-se cu apa Duhului, omul se înfrumusețează, crește în tăria duhovnicească, în roade plăcute și se înalță spre Dumnezeu. Numai prin Dumnezeu omul se actualizează în ceea ce poate ajunge el cum un pom se actualizează în ceea ce e chemat să fie prin apa cu care se adapă. Omul nu e natura realizată fără Dumnezeu, cum se afirmă în teologia catolică, pentru care ceea ce i se dă omului de către Dumnezeu îl ridică în supranatural. Natura umană e făcută să crească la nesfârșit, e dinamică, și de aceea nu se poate opri între marginile create, mai ales că creșterea nu e decât în bine, adică în comunicare cu alte persoane, și binele își are izvorul în Dumnezeu. (n.s. 366, p. 211)

„Omul poate uneori prin propriile sale porniri să tindă către virtuți, dar întotdeauna are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu. Nu se bucură cineva de sănătate când vrea și nu se eliberează de boala tristeții după dorința propriei sale alegeri. Ce folosește că dorește harul sănătății, dacă Dumnezeu, care dă viața însăși, n-o înzestrează și cu puterea și vigoarea necesară? Ca să se vadă și mai limpede că din darul naturii, venind din mărinimia Creatorului, aduce uneori începuturile bunelor noastre intenții, care totuși nu pot ajunge la îndeplinirea virtuților, dacă nu sunt conduse de Dumnezeu, apostolul este mărturie spunând: *Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. IX, 4-5, în PSB, vol. 57, pp. 537-538)

„(...) acestea două - harul lui Dumnezeu și libertatea voinței noastre par potrivnice între ele, dar și una și cealaltă lucrează unite, și noi înțelegem că și pe una și pe cealaltă, din datoria evlaviei trebuie să le socotim deopotrivă. Când Dumnezeu vede că ne îndreptăm spre bine, ne întâmpină, ne conduce și ne întărește: *La vocea glasului tău, îndată ce te va auzi, îți va răspunde și: Cheamă-mă în ziua necazului și te voi izbăvi și Mă vei preaslăvi.* Și dimpotrivă, dacă ne vede că ne împotrivim, sau că suntem călduți, aduce în inimile noastre îndemnuri mântuitoare, prin care să reapară și să se întărească în noi bunăvoința.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. XI, 4-5, în PSB, vol. 57, p. 540)

„Căci pe când (Solomon — n.L.P.) se ruga, după terminarea clădirii templului, a zis: *Și a voit David, tatăl meu, să clădească o casă în numele Domnului și Dumnezeului lui Israel. Și a zis Dumnezeu către David, tatăl meu: că ai cugetat în inima ta să clădești o casă numelui Meu, bine ai făcut gândindu-te la aceasta. Totuși, nu tu vei clădi casă numelui Meu.* Oare trebuie să spunem că această cugetare și aceste gânduri ale regelui David au fost bune și de la Dumnezeu, sau au fost rele și de la om? Dacă a fost bună și de la Dumnezeu acea cugetare, de ce-i refuză înfăptuirea Cel de către care a fost insuflată? Iar dacă a fost rea și de la om, de ce este lăudată de Domnul? Rămâne așadar să se creadă că a fost și bună și de la om. În acest mod putem judeca zilnic și cugetările noastre. Nu s-a îngăduit numai lui David să cugete binele de la el însuși, și nici nouă nu ne este oprit prin fire să gândim și să simțim binele. Deci putem fi siguri că oricărui suflet îi sunt sădite din bunăvoința Creatorului semințele virtuților. Dar dacă acestea nu sunt sprijinite de ajutorul lui Dumnezeu, nu pot ajunge la o dezvoltare desăvârșită, fiindcă, potrivit cuvintelor apostolului: *Nici cel ce plantează nu este ceva, nici cel ce udă, ci Dumnezeu, Care face să crească, e totul.* Și cartea care se numește a Păstorului⁷¹¹ ne învață foarte limpede că omul e liber să încline fie într-o parte, fie în cealaltă. În

⁷¹¹ Este vorba de *Păstorul lui Herma* – n.L.P.

această carte se spune că doi îngeri stau alături de fiecare din noi, unul rău și altul bun, dar că este în puterea omului de a alege pe cine să urmeze. În om este întotdeauna libertatea de alegere, care poate să nesocotească sau să respecte harul lui Dumnezeu. Apostolul nu ne-ar fi învățat spunând: *Cu frică și cu cutremur lucrați la mântuirea voastră*, dacă n-ar fi știut că harul poate fi cultivat sau neglijat de noi. Dar, ca să nu creadă cineva că pentru lucrarea mântuirii nu este nevoie de ajutorul dumnezeiesc, adaugă: *Căci Dumnezeu Cel Care lucrează în voi și ca să voiți și ca să săvârșiți, după a Lui bunăvoință.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. XII, 5-8, în PSB, vol. 57, pp. 541-542)

„Întotdeauna harul lui Dumnezeu lucrează în bună parte în tovărășie cu libertatea voinței noastre, pe care o ajută în toate, o ocrotește și o apără, uneori cerând și așteptând și de la ea unele încercări de bunăvoință, ca să nu pară că oferă darurile Sale unui trândav care doarme în adâncă nepăsare. Căutând într-un fel ocazii prin care dărnicia și milostivirea Sa să nu pară fără noimă din cauza amorteții și a leneviei oamenilor, El împarte darurile Sale sub motivul vreunor dorințe sau osteneli. Harul lui Dumnezeu rămâne totuși gratuit, de vreme ce cu o mărinimie nemăsurată pentru niște încercări mici și neînsemnate împarte atâtea daruri ale fericirii veșnice și atâta slavă a nemuririi. Nu trebuie să afirmăm că, de vreme ce credința acelui tâlhar de pe cruce îi venise mai înainte, nu-i fusese făgăduită gratuit fericirea raiului, sau să credem că pocăința aceea a regelui David prin cuvintele: *Am păcătuit înaintea Domnului* i-a spălat cele două păcate atât de grave, și nu bunăvoința lui Dumnezeu. De aceea el a meritat să audă cele spuse prin profetul Natan: *Și Domnul a îndepărtat de la tine nedreptatea: nu vei muri*. Așadar, că a adăugat adulterului o omucidere a fost lucrarea voinței lui, dar că a fost muștrat prin profet a fost harul bunăvoinței dumnezeiești. Dimpotrivă, este meritul lui că a recunoscut cu umilință păcatul, dar este darul milostivului Dumnezeu că într-un timp așa de scurt a căpătat iertare pentru niște crime așa de mari.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. XIII, 1-3, în PSB, vol. 57, p. 543)

„(...) toți părinții dreptcredincioși, care au învățat desăvârșirea inimii nu din cearta deșartă a cuvintelor, ci din fapte și din experiență, spun că lucrarea darului dumnezeiesc constă în primul rând în aceea că fiecare este înflăcărat de dorința a tot ceea ce este bine, dar că depinde de libertatea noastră de alegere să înclinăm într-o parte sau în cealaltă. În al doilea rând, este harul dumnezeiesc cel prin care pot fi traduse în fapte virtuțile, dar așa încât să nu se nimicească puterea liberei voințe, iar în al treilea rând depinde de darurile lui Dumnezeu să se stăruie în virtuțile dobândite, dar așa încât libertatea să nu se simtă robită. Astfel trebuie să credem că Dumnezeu săvârșește toate în toți îndrumându-ne, ocrotindu-ne și apărându-ne, fără să înlăture libertatea voinței, pe care El însuși ne-a dăruit-o. Dacă se pare că se împotrivesc acestui înțeles ceva cules cu

dibăcie prin judecată și dovedire omenească, trebuie mai degrabă să ne ferim decât să distrugem credința (căci nu merităm credința din înțelegere, ci înțelegerea din credință, precum este scris: *Dacă nu veți crede, nu veți înțelege*), fiindcă nu se poate înțelege pe deplin nici de simțirea, nici de judecata omenească în ce chip pe de o parte Dumnezeu lucrează toate în noi, iar pe de altă parte se atribuie totul liberei voințe.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. XVIII, 4-5, în PSB, vol. 57, pp. 550-551)

„(...) Harul lui Dumnezeu, care luptă împreună cu noi și ne face biruitori asupra a toată puterea potrivnică și ne izbăvește de toată rătăcirea și neștiința.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 14, în PSB, vol. 81, p. 117)

Ajutorul dat de Bunul Dumnezeu oamenilor

„Nu-i cu putință să fie cineva drept fără Hristos, nu-i Sfânt fără El, nici tărie nu are, dacă nu are pe Hristos, căci Hristos este *tăria lui Israel*.” (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia XVII, cap. IV, în PSB, vol. 6, p. 433)

„Că și plugarul nu se bucură atât de munca de pe ogorul său, cât de ajutorul lui Dumnezeu, Care a făcut să crească cele lucrate de el”. (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, IX, în PSB, vol. 17, p. 258)

„În necazurile noastre, alergăm la orice om decât la Dumnezeu. Ți se îmbolnăvește copilul? Te duci la descântătoare sau la cel care pune în jurul gâtului nevinovaților copii semne curioase sau, în cele din urmă alergi la doctori și la doctorii și neglijezi pe Cel Ce poate să-l vindece. Dacă te tulbură vreun vis, alergi la cel ce tălmăcește visele; dacă te temi de dușman, te gândești să-ți iei în ajutor vreun om. Și, ca să spun pe scurt, la fiecare nevoie arăți că numai cu cuvântul numești *scăpare* pe Dumnezeu, dar cu fapta cauți ajutorul în cele nefolositoare și deșarte. Pentru cel drept, însă, Dumnezeu este ajutor adevărat”. (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XLV, II, în PSB, vol. 17, p. 301)

„Dacă un câine sare la noi sau vreo altă fiară sălbatică, nu privim la Dumnezeu, ajutorul nostru întru necazuri, ci, spăimântați, ne gândim numai la noi înșine”. (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XLV, III, în PSB, vol. 17, p. 302)

„Pentru că cel care vrea să fie ajutat de Dumnezeu nu-și părăsește datoria; și cel care nu-și părăsește datoria nu este părăsit niciodată de ajutorul dumnezeiesc.⁷¹²” (Sf. Vasile cel Mare, *Constituțiile ascetice*, cap. I, IV, în PSB, vol. 18, p. 475)

„Și a dat pământul iarbă verde, care să semene sămânță, după fel și după asemănare și pom roditor cu sămânță, după fel, pe pământ. (Fac., 1, 12)

Gândește-mi-te aici, iubite, cum s-au făcut toate pe pământ la cuvântul Stăpânului. Nu era om care să-l lucreze, nu era plug, nu erau boi de ajutor, nu avea pământul nici o altă îngrijire, ci a auzit numai porunca și îndată a dat rodurile lui. Din aceasta să învățăm că și acum nu munca plugarilor, nici osteneala lor, nici vreo altă oboseală care se face la lucrarea pământului ne aduce nouă belșugul de roade, ci, înaintea tuturor acestora, cuvântul lui Dumnezeu, care i-a fost grăit pământului dintru început”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia V, IV, în PSB, vol. 21, pp. 72-73)

„Când avem pe Dumnezeu binevoitor, chiar de suntem în pustie, vom fi mai în siguranță decât cei care trăiesc în orașe. Ajutorul lui Dumnezeu este cea mai mare siguranță, este zid nebiruit. Și ca să vezi că un om ajutat de Dumnezeu este în mijlocul pustiei mai puternic și mai în siguranță decât cel care locuiește în mijlocul orașelor și se bucură de mult ajutor omenesc, uitați-vă la David și Saul! David, deși părăsise din loc în loc și trăia ca un hoinar, era întărit de mâna Cea de sus, Saul, deși trăia în mijlocul orașelor, deși avea în jurul lui atâta oștire, sutași și străji, în fiecare zi se temea și tremura de frica atacului dușmanilor. Unul era singur, n-avea pe nimeni alături de el, dar nu avea nevoie de ajutorul omenesc, celălalt avea pe cap coroană, era îmbrăcat în purpură, dar avea nevoie de ajutorul lui David. Împăratul avea nevoie de păstor, cel cu coroană pe cap avea nevoie de un om de rând.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XLVI, II, în PSB, vol. 22, p. 142)

„(...) nu este om mai puternic decât cel întărit cu ajutorul Cel de sus și nu este om mai slab decât cel lipsit de ajutor, chiar de ar avea în jurul lui mii și mii de oști”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XLVI, III, în PSB, vol. 22, p. 142)

⁷¹² Omul este chemat să coopereze cu harul lui Dumnezeu, să răspundă chemării lui Dumnezeu. Nici un folos nu vine din lucrarea omului fără înrăurirea de sus și aceasta nu vine peste cel ce nu o dorește și nu o primește în chip liber. *Dacă va vedea că noi ne preocupăm și ne străduim, Dumnezeu ne va ajuta. Dar dacă ne va vedea fără nici un rost, nu va întinde mâna. Căci Dumnezeu nu ne dă ajutor dacă dorim, ci dacă ne dăm și noi osteneala.* (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 21, 4 la Efeseni*, P.G., LXII, col. 155). Dacă omul face cele ce stau în puterea lui, fără îndoială vor urma și cele ce țin de Dumnezeu. – n.L.P.

„Nimeni nu-i mai puternic decât cel ajutat de Dumnezeu, după cum nimeni nu-i mai slab decât cel lipsit de ajutorul Lui”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia LII, I, în PSB, vol. 22, p. 186)

„Când Dumnezeu e binevoitor cu noi, vom fi mai străluciți ca toți, chiar de-am fi printre străini, chiar de-am fi lipsiți de toate, chiar de-am fi necunoscuți. Nu-i om mai fericit ca omul ajutat de mâna de sus”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia LVI, VI, în PSB, vol. 22, p. 229)

„Când Dumnezeu vrea să dea ajutorul Său, face pe cei slabi mai puternici decât cei puternici, pe cei puțini mai tari decât cei mulți. Ne este o fericire mai mare ca aceea de a fi ajutat de Dumnezeu.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia LIX, IV, în PSB, vol. 22, p. 262)

„Când ne bucurăm de bunăvoința cea de sus, chiar de-am fi printre barbari, chiar de-am fi în țări străine, ne simțim mai bine decât cei ce stau în casele lor și au de toate; dar dacă suntem lipsiți de ajutorul Celui de sus, chiar de-am fi la casa noastră, chiar de-am părea că nu ne lipsește nimic, suntem cei mai de plâns oameni.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia LXI, IV, în PSB, vol. 22, p. 277)

„Căci într-adevăr, celor care au înaintat în lupta pentru virtute, le stă alături ajutorul lui Dumnezeu dat firii noastre de la început, chiar de la facerea ei, măcar că acest ajutor se vede și se cunoaște abia când ne-am familiarizat îndeajuns cu viața mai înaltă prin luare aminte și grijă și când trebuie să intrăm în lupte și mai grele.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, p. 47)

„Niciodată oamenii sfinți n-au fost siguri că vor găsi prin propria lor iscusință drumul drept, care să-i ducă la virtute și la înfăptuirea ei, ci l-au cerut mai degrabă prin rugăciuni către Domnul, zicând: *Îndrumează-mă în adevărul Tău și Condu în fața ta drumul meu*. Un altul însă afirmă că nu numai în credință, ci și prin experiență și într-un fel prin însăși natura lucrurilor a descoperit adevărul: *Am cunoscut, Doamne, că nu este om în calea lui, că nu este în puterea omului să meargă și să-și conducă pașii săi*. Și Domnul însuși spune către Israil: *Și Eu îl voi conduce ca pe un brad verde; de la Mine au ieșit roadele tale*.

Chiar știința legii ei doresc s-o dobândească nu cu ajutorul cititului, ci prin conducerea și lumina zilnică a lui Dumnezeu, rugându-se: *Arată mie căile tale, Doamne și: Învăță-mă cărările tale, Doamne și: Deschide ochii mei și voi vedea minunile legii Tale și Învăță-mă să fac voia Ta, că Tu ești Dumnezeul meu și asemenea: Tu, care înveți pe om știința*.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri*

duhovnicești, Partea I, Convorbirea cu părintele Pafnutie, cap. XIII-XIV, în PSB, vol. 57, pp. 356-357)

„Dumnezeu poate câte vrea, dar nu vrea câte poate”

„După părerea noastră Dumnezeu toate le poate. Prin cele ce poate Dumnezeu nu se îndepărtează de la a fi Dumnezeu, de la a fi bun, de la a fi înțelept.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. LXX, în PSB, vol. 9, p. 220)

„(...) nu credem că Dumnezeu poate săvârși ceva împotriva rațiunii sau împotriva Lui însuși.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a V-a, cap. XXIV, în PSB, vol. 9, p. 334)

„Nu există ceva pe care să nu-l poată face Dumnezeu: el creează, diversifică și face să crească totul din belșug.” (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre Înviere*, Discursul lui Memianus, IX, în PSB, vol. 10, p. 177)

Lucrarea Lui în întreaga lume

„Privește, o, omule, lucrurile Lui: schimbarea timpului după anotimpuri; schimbările aerului; drumul regulat al astrilor; mersul regulat al zilelor, al nopților, al lunilor și al anilor; felurita frumusețe a semințelor, a plantelor și a fructelor; speciile atât de deosebite ale animalelor cu patru picioare, ale păsărilor, ale reptilelor, ale peștilor, de apă dulce și apă sărată; instinctul pus în aceste vietăți pentru a se naște și a crește, nu pentru folosul lor, ci pentru trebuința omului; purtarea de grijă, pe care o are Dumnezeu pentru a pregăti hrană la tot trupul, sau supunerea, pe care a rânduit-o Dumnezeu, ca toate să se supună neamului omenesc; curgerea neconținută a izvoarelor cu apă dulce și a râurilor; căderea la vreme a rouăi, a furtunilor și ploilor; mișcarea foarte felurită a corpurilor cerești; luceafărul, care răsare și vestește dinainte sosirea astrului celui desăvârșit; conjuncția Pleiadei și Orionului; steaua strălucitoare Arcturo (Iov, 9, 9) și dansul celorlalte stele în cercul cerului, cărora înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu (Efes., 3, 10) le-a dat nume speciale tuturor (Ps., 146, 4). Numai acest Dumnezeu a făcut din întuneric lumină; El a făcut rezervoarele vântului de miazăzi, visteriile zăpezilor și ale grindinei; El a adunat apele în visteriile adâncului de ape și întunericul în visteriile lui; El scoate lumina cea dulce, dorită și plăcută din visteriile ei, ridică norii de la marginile pământului, înmulțește fulgerele spre ploaie (Ps., 134, 12; Ier., 10, 13), trimite tunetul spre înfricoșare și vestește mai dinainte prin fulger lovitura

tunetului, ca nu cumva sufletul înspăimântat pe neașteptate să moară, dar tot El măsoară tăria fulgerului, care coboară din ceruri, ca să nu aprindă pământul; că dacă fulgerul și-ar slobozi toată puterea lui, ar arde pământul, iar dacă tunetul ar da drumul întregii lui țării, ar distruge cele de pe pământ.

Acesta este Dumnezeuul meu, Stăpânul universului, Cel ce singur a întins cerul (Iov, 9, 8) și a rânduie lățimea pământului sub cer (Iov, 38, 18); Cel ce tulbură adâncul mării și face să răsunе valurile ei (Ps., 64, 7); Cel ce stăpânește puterea mării și potolește frământarea valurilor ei (Ps., 88, 10); Cel ce a întemeiat pământul pe ape (Ps., 23, 2) și i-a dat duh ca să-l hrănească, a Căruia suflare dă viață universului; că dacă-și va opri Duhul Său, universul va pieri (Iov, 34, 14-15).” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, VI-VII, în PSB, vol. 2, pp. 377-378)

E propriu lui Dumnezeu a face bine

„(...) binele este rodul binecredincioșiei și al iubirii de virtute. Dar în ființa dumnezeiască și mai presus de toate nu e așa. Căci, fiind liberă de orice schimbare și prefacere și acestea neavând nici un loc în ea, binele este rodul inevitabil al ființei, precum ține și căldura de foc și răceala de zăpadă. Căci focul nu se arată avându-și lucrarea lui în voință, ci aceasta e mai degrabă naturală și ființială, neputând fi altfel, dacă nu e silit de voia celui ce-l face. Dar nu ca noi, deci nici silit de o voie deosebită zice Fiul că e mânat să facă ceea ce-I place lui Dumnezeu-Tatăl, ci urmând legilor proprii ale firii și neștiind să cugete și să facă altceva decât cele ce sunt în voia Celui ce L-a născut.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 597)

„(...) omul care se face bun prin sânguința voită, se arată bucurându-se pururea de cele ce le face Dumnezeu. Căci omul nu are altă normă de cunoaștere a ceea ce e bun decât plăcuta consimțire cu ceea ce face Dumnezeu. Fiindcă e propriu lui Dumnezeu să facă cele bune, iar omului să consimtă cu ele.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 14, în PSB, vol. 81, p. 115)

Binefacerile Lui revărsate asupra noastră

„Dacă judeci cu sinceritate fiecare lucru în parte, vei cunoaște măreția darurilor date de Dumnezeu.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXXII, 1, în PSB, vol. 1, p. 70)

„Cât de fericite și minunate sunt darurile lui Dumnezeu, iubiților!

Viață în nemurire, strălucire în dreptate, adevăr în îndrăznire, credință în încredere, înfrânare în sfințenie. Și acestea cad sub înțelegerea noastră.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXXV, 1-2, în PSB, vol. 1, p. 72)

„Să ne gândim, dar, fraților, din ce materie am fost făcuți, cum eram și ce eram când am venit pe lume; din ce mormânt și întuneric ne-a adus în lumea Lui Cel ce ne-a plăsmuit și ne-a creat, gătindu-ne nouă binefacerile Lui, înainte de a ne naște.

Având dar, toate acestea de la El, se cuvine să-I mulțumim Lui pentru toate.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXXVIII, 3-4, în PSB, vol. 1, p. 75)

„Ce răsplată Îi vom da Lui sau ce rod vrednic de ceea ce ne-a dat El nouă? Pentru câte lucruri sfinte nu-I suntem noi Lui datori? Ne-a dăruit lumina; ca un tată, ne-a numit fii, ne-a mântuit pe noi, care eram pierduți. Ce laudă, dar, Îi vom aduce sau ce răsplată, spre a-L răsplăti pentru cele ce-am primit? Eram orbi cu mintea, închinându-ne la pietre, la lemne, la aur, la argint și la aramă, lucruri ale oamenilor; întreaga noastră viață nu era nimic altceva decât moarte. Eram înconjurați de întuneric, vederea ne era întunecată, dar am recăpătat vederea, îndepărtând, prin voința Lui, norul acela, care ne înconjura. Îndurându-se de noi ne-a miluit și ne-a mântuit când a văzut cât de mare răătăcire și pierzare era în noi, când nu mai aveam nici o nădejde de mântuire, decât numai în El. Ne-a chemat când nu eram și a voit să venim de la neființă la ființă.” (Sf. Clement Romanul, *Omilie, numită a doua Epistolă către Corinteni*, cap. I, în PSB, vol. 1, p. 111)

„Suntem datori, dar, să mulțumim mult Domnului, că ne-a făcut cunoscute cele trecute, că ne-a înțeleptit în cele prezente și că nu suntem nepricepuți la cele viitoare.” (Barnaba, *Epistola*, cap. V, 3, în PSB, vol. 1, p. 140)

„Dumnezeu rabdă să se nască în pântecele Maicii sale, născut acceptă să crească și crescut nu ține să fie recunoscut, ci disprețuindu-se pe Sine este botezat de robul Său și respinge doar cu vorbele atacurile ispititorului. Când din Dumnezeu s-a făcut propovăduitor, învățând pe om să scape de moarte, acordându-i în scopul mântuirii iertare pentru răbdarea rănită, nu s-a certat, n-a strigat și n-a auzit nimeni vocea lui în piețe. N-a frânt trestie zdrobită, n-a stins în fumegând (Is., 42, 3; Mt., 12, 20). Căci nu fusese profet mincinos, ci mărturisire a lui Dumnezeu Însuși, Care a așezat cu toată răbdarea Duhul Său în Fiul. N-a primit pe nimeni să-L urmeze fără voie, nu s-a uitat de sus la casa și la masa nimănui (ba s-a umilit spălând picioarele ucenicilor), n-a disprețuit pe păcătoși și pe vameși, nu s-a supărat pe acea cetate care nu voise să-L

primească, deși discipolii înșiși voiseră să vină focurile cerești asupra orașului atât de vinovat; a îngrijit pe cei nerecunoscători, a iertat pe cei ce-i întindeau curse. Nu e puțin aceasta, dacă ne gândim că a avut cu Sine chiar pe vânzătorul Său și l-a semnalat mereu. Iar când a fost vândut, când a fost dus ca o oaie la jertfire — căci în această situație *n-a deschis gura mai mult decât un miel sub puterea tunzătorului său* (Is., 53, 7) — El, căruia legiunile de îngeri de la un singur cuvânt i-ar fi venit în ajutor din cer dacă le-ar fi chemat, n-a aprobat nici măcar sabia răzbunătoare a unui discipol.” (Tertulian, *Despre răbdare*, III, în PSB, vol. 3, pp. 183-184)

„Arate⁷¹³ gândește că puterea lui Dumnezeu trece prin toate:

Pentru că toate cresc continuu

De aceea Îl adoră pe Cel care-i pururea primul și ultimul.

Bucură-te, Părinte, mare minune, mare binefăcător al oamenilor (Arate, *Fenomene*, 13-15).” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni* (*Protrepticul*), cap. VII, 73.2., în PSB, vol. 4, p. 129)

„Iar acest Tată al nostru iubitor, cu adevărat Tată, nu încetează de a ne îndemna, de a ne sfătui, de a ne povățui, de a ne iubi. Nu încetează de a ne mântui și ne dă cele mai frumoase sfaturi, zicând: *Fiți drepti*, zice Domnul! (Is., 54, 17). *Cei însetați mergeți la apă și câți nu aveți argint mergeți și cumpărați și beți fără de argint!* (Is., 55, 1).” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni* (*Protrepticul*), cap. X, 94.1., în PSB, vol. 4, p. 143)

„Dumnezeu este bun și de aceea vrea ca omul, stăpânul întregii creații (Fac. 1, 28-30), să se mântuie; și Dumnezeu a îndreptat totul spre acest scop. Cea dintâi binefacere dată omului este existența, pe care i-a dat-o dintru început; că trebuie mărturisit că e mai bună existența decât neexistența. Apoi Dumnezeu a îngăduit ca fiecare om să-și aibă firea sa; și a avut-o; și a îngăduit să-și îmbunătățească firea spre mai binele lui.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XVII, 152.3., în PSB, vol. 5, p. 468)

„(...) Dumnezeu împarte bunătățile Lui de bună voie, chiar înainte de a ajunge la El cererile — și nici cel care are să se mântuiască nu se va mântui fără voia lui, că nu este obiect neînsuflețit, ci, mai mult decât orice, este înzestrat cu voința liberă și din propria lui voință se grăbește spre mântuire.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VII-a, cap. VII, 42.4., în PSB, vol. 5, p. 502)

⁷¹³ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Arate, poet și astronom grec (sec. III î.d.H.), născut în Tarsul Ciliciei. A trăit mai întâi în Alexandria pe lângă Ptolomeu Filadelful, apoi a fost chemat în Macedonia de Antigona Gonatas, regele Macedoniei. Poemul său, intitulat *Fenomene*, prezintă tabloul noțiunilor pe care le avea timpul său despre pământ și corpurile cerești; cuprindea și pronosticurile sau semnele precursorilor schimbării timpului. Cicerone a tradus în versuri latine acest poem. (n.s. 640, p. 129)

„Atâtea și atâtea binefaceri a făcut Dumnezeu omului pe care l-a creat! Mai întâi l-a adus de la neființă la ființă; apoi l-a învrednicit de i-a făcut trup din țărână; apoi, ceea ce e mai însemnat, prin suflare i-a dăruit suflet; apoi a poruncit să se facă raiul și a rânduit ca omul să locuiască acolo; după aceasta iarăși, ca un Tată iubitor îi dă omului, ca să nu alunece, ca unui copil tânăr care se bucură de toate libertățile și înlesnirile, și o mică și neînsemnată grijă; îi poruncește Stăpânul Dumnezeu lui Adam să lucreze și să păzească raiul, ca împreună cu desfătarea mare pe care o avea, împreună cu multă libertate și tihnă, să aibă și aceste două mici griji care să-l împiedice să meargă mai departe. Acestea sunt deocamdată binefacerile date de Dumnezeu omului ce fusese creat; cele date mai pe urmă, ne arată iarăși covârșitoarea Lui iubire de oameni și pogorământul arătat omului, datorită tot bunătății lui Dumnezeu.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XIV, III, în PSB, vol. 21, p. 159)

„Să nu uităm niciodată binefacerile făcute nouă de Dumnezeu, ci să le avem neconținut în minte, ca mânăți de amintirea lor să-I mulțumim pururi, chiar dacă sunt atât de multe încât mintea noastră nici nu poate socoti darurile făcute de Dumnezeu nouă. Da, cine ar putea socoti binefacerile făcute nouă până acum, pe cele pe care ni le-a făgăduit și pe cele pe care le primim în fiecare zi?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXVII, I, în PSB, vol. 21, p. 332)

„(...) după cum nu putem număra valurile mării, oricât ne-am sili, tot așa nu putem număra nici felurile binefaceri ale lui Dumnezeu, pe care le-a făcut neamului omenesc.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXVII, I, în PSB, vol. 21, p. 333)

„Nici mintea nu-i îndestulătoare, nici cuvântul nu poate enumera celelalte binefaceri ale lui Dumnezeu. Oricâte aş spune, mai rămân atât de multe, încât covârșirea lor biruie pe cele ce le-aş spune”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXVII, I, în PSB, vol. 21, p. 334)

„Da, amintirea binefacerilor lui Dumnezeu este în stare să ne îndemne la ostenele cele pentru virtute, este în stare să ne facă să disprețuim pe toate cele din lumea aceasta și să dorim cu înfocare pe Cel Care ne-a făcut atâtea binefaceri, ca să-L iubim în fiecare zi din ce în ce mai mult”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXVII, II, în PSB, vol. 21, p. 334)

„(...) oricât ne vom gândi, nu vom putea spune nici cea mai mică parte din binefacerile date nouă de Dumnezeu, fie cele date până acum, fie cele ce ni le dă în fiecare zi, fie cele găsite nouă. Numai să voim să împlinim poruncile Lui!” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXVII, VIII, în PSB, vol. 21, p. 334)

„(...) Dumnezeu e darnic când dăruiește și (...) depășește în daruri gândurile noastre...”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LIV, V, în PSB, vol. 22, p. 211)

„(...) vorbind mai întâi de binefacerile făcute nouă de Dumnezeu.

- Care sunt aceste binefaceri?

- Ne-a creat din nimic; a făcut pentru noi toate cele pe care le vedem: cerul, marea, pământul, aerul, pe toate cele din ele: animalele, plantele, semințele. Trebuie să vorbesc pe scurt, din pricina noianului nemărginit de opere făcute de Dumnezeu. Dintre toate ființele de pe pământ numai nouă oamenilor ne-a dat un astfel de suflet. Pentru om a sădit raiul, i-a dat un ajutor, l-a pus stăpân peste toate ființele necuvântătoare, cu slavă și cu cinste l-a încununat. După acestea, cu toate că a fost nerecunoscător față de Binefăcătorul său, a fost totuși învrednicit de daruri și mai mari.

Nu te uita numai la aceea că l-a scos afară din rai, ci uită-te și la câștigul pe care l-a avut din izgonirea din rai. După ce l-a izgonit din rai, după ce i-a dat acele nenumărate bunătăți și după ce i-a făcut felurite binefaceri, a trimis și pe Fiul Său la cei cărora le-a făcut bine și totuși îl urăsc: ne-a deschis cerul, ne-a deschis largi porțile raiului și ne-a făcut fii pe noi cei nerecunoscători, pe noi dușmanii Lui. De aceea bun prilej este și acum să zicem: *O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu!* (Rom., 11, 33.)! Ne-a dat și botezul iertării păcatelor, izbăvirea de pedeapsă, moștenirea împărăției cerurilor; a făgăduit mii de bunătăți celor care fac binele; ne-a întins mâna, a revărsat Duhul Sfânt în inimile noastre.

Dar ce s-a întâmplat? Cum ar fi trebuit să ne purtăm după ce ne-a dat atât de multe și de mari bunătăți? Oare, dacă am fi murit în fiecare zi pentru Cel ce ne iubește atâta, am fi putut plăti noi după vrednicie aceste binefaceri, sau mai bine spus am fi putut plăti noi cea mai mică parte din datorie? Nicidecum! Că și plata aceasta s-ar fi întors tot spre folosul nostru.

Cum ne purtăm, dar, noi care suntem datori să murim în fiecare zi pentru El? Cum? Îi călcăm în fiecare zi legile Lui!”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXI, I, în PSB, vol. 23, p. 706)

„Dumnezeu ți-a plăsmuit trupul, a pus în tine suflet, te-a cinstit cu rațiune și cu grai numai pe tine din toate viețuitoarele de pe pământ; ți-a dat să te folosești de toate cele ce vezi; ți-a dăruit cunoașterea Lui; a dat pe Fiul Lui pentru tine, ți-a dăruit botezul, plin de atâtea bunătăți; ți-a dat sfânta împărtășanie; ți-a făgăduit împărăția cerurilor și bunătățile cele negrăite”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXVI, V, în PSB, vol. 23, p. 768)

„Ne-a dat din înrudirea Sa și firea judecății, ca să-L căutăm pe Cel dumnezeiesc, Care este aproape de fiecare dintre noi, în Care trăim, suntem și ne mișcăm. Astfel, i-a făcut omului cele mai mari daruri: i-a pus la îndemână, ca ființei celei mai dragi și mai apropiate, toate cele ce sunt în această lume (Fac. 1, 28), ca să nu-i lipsească nimic din cele de trebuință pentru viață, și încă pentru o viață bună. Dintre acestea, unele stau în belșugul avuțiilor pământului, pentru îndeplinirea plăcerilor, iar altele în cunoașterea tainelor cerești, care înflăcărează mintea omului cu dragoste, și dorul învățăturilor, prin care să putem ajunge la acea înălțime a tainelor dumnezeiești. Așadar, ambele daruri sunt deopotrivă de strălucite, și, pentru ca să aibă toate bogățiile lumii supuse lui, toate zburătoarele, toate viețuitoarele pământului și ale apelor, folosința mării făcându-l ca pe un rege al stihilor, ca fără trudă, fără lipsă, să fie îmbelșugat cu toate, pentru asemănarea cu Făcătorul cel vrednic de cinstire, să-și ducă viața în cel mai mare prisos, să-și deschidă căile și să-și clădească trepte pe care să se urce până la palatul cel ceresc.” (Sf. Ambrozio al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a XLIII-a, 10-11, în PSB, vol. 53, p. 207)

„(...) nemăsurate sunt binefacerile Domnului și arătarea lor n-are măsură.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a II-a, cap. IV, 1, în PSB, vol. 57, p. 782)

„Dar care sunt darurile și mângâierile de la Dumnezeu? Care, de bună seamă, dacă nu pacea noastră și liniștea noastră și bunăstarea potrivit dorințelor și vrerilor noastre?” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea a VI-a, XVII, 93, în PSB, vol. 72, p. 295)

Darurile primite de noi de la Dumnezeu⁷¹⁴

„Ce este de la Dumnezeu nu se stinge, ci numai se întunecă. Se poate întuneca, fiindcă nu este Dumnezeu, dar nu se poate stinge, fiindcă este de la Dumnezeu.” (Tertulian, *Despre suflet*, XLI, în PSB, vol. 3, p. 315)

⁷¹⁴ Numai de vom fi uniți cu Dumnezeu, vom primi darurile cele dumnezeiești, spune Dionisie Areopagitul (*Despre numele divine*, 7, 1, P.G., III, col. 868 A). Dumnezeu, în bunătatea Sa, vrea să ne facă părtași la cât mai multe daruri ale Sale, însă numai cei ce se învrednicesc de primirea lor se bucură de cât mai multe daruri. Omul trebuie să fie recunoscător pentru primirea acestor daruri, să le lucreze, pentru ca ele să fie de folos atât lui cât și celorlalți. În acest sens, Marcu Ascetul spune: *Tot binele vine de la Domnul, după o anumită orânduire și pleacă pe ascuns de la cei nemulțumitori, nerecunoscători și leneși* (*Despre legea duhovnicească*, suta întâi, cap. 47, *Filocalia*, vol. I). – n.L.P.

„(...) talentul nu-l putem obține nici prin averi, nici prin studiu, ci e înăscut în noi, odată cu crearea spiritului.” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XVI, 5, în PSB, vol. 3, p. 367)

„Că darurile lui Dumnezeu sunt date spre a se folosi toți de ele.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a II-a, cap. XIX, 97.2., în PSB, vol. 5, p. 161)

„(...) profeții sunt desăvârșiți în profeție, dreptii în dreptate, mucenicii în mărturisirea credinței, alții în propovăduire; nu înseamnă, însă, că nu participă la celelalte virtuți; dar excelează în cele în care au fost rânduiți. Într-adevăr, care om cu mintea sănătoasă ar putea spune că profetul nu e drept? Ce? Nu și dreptii au profețit, de pildă Avraam?

Unuia i-a dat Dumnezeu lucrările de război,

Altuia dansul, altuia chitara și cântecul

spune Homer (Homer, *Iliada*, XIII, 730 ș.u.). *Dar fiecare are darul său de la Dumnezeu, unul așa, iar altul într-altfel* (I Cor., 7, 7). Apostolii, însă, erau plini de toate darurile. Dacă vrei, vei găsi în faptele lor și în scrierile lor cunoașterea, viața, predica, dreptatea, curăția, profeția.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a IV-a, cap. XXI, 133.1.-133.2., 134.1., în PSB, vol. 5, p. 294)

„Lui Samson i s-a dat ca toată puterea lui să-i stea în păr (Jud., 16, 18), ca să înțeleagă că nimic nu se dă fără puterea lui Dumnezeu, chiar cele mai de disprețuit meserii din viață.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XVII, 153.3., în PSB, vol. 5, p. 468)

„Acest om (Origen –n.L.P.) a primit de la Dumnezeu cel mai mare dar și partea cea mai bună, din partea cerului, anume pe acela de a înțelege lucrurile lui Dumnezeu, ca și când Dumnezeu i-ar vorbi, și de a fi interpretul lor, de a le explica oamenilor, ca aceștia să le audă și să le înțeleagă.” (Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen*, XV, în PSB, vol. 10, p. 34)

„(...) sănătatea sau boala, bogăția sau sărăcia, cinstea sau rușinea nu fac buni pe cei la care se află ele și nu fac parte din lucrurile care sunt bune de la natură, ci cele dintâi, întrucât ele ne aduc în viață o oarecare plăcere, sunt de preferat contrarelor lor și prezintă o oarecare valoare. Desigur, aceste stări sunt lăsate unora ca preț al dreptății, cum a fost cazul cu Avraam sau Iov și alții de felul lor. Pentru cei răi, însă, ele au fost lăsate ca îndemn spre îmbunătățirea vieții lor, așa încât cel care și după o astfel de dovadă de bunătate a lui Dumnezeu tot mai persistă încă în răutate, își va atrage în mod neîndoios osânda”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 236, II, în PSB, vol. 12, p. 492)

„(...) toate darurile, toate trăsăturile noastre de caracter care plac oamenilor cu-scaun-la-cap, de la Dumnezeu sunt.” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 11.2., în PSB, vol. 14, p. 265)

„Dacă Domnul dă înțelepciune, și de la El vine cunoașterea și înțelegerea (Pilde, 2, 6) și dacă Duhul dă unuia cuvântul înțelepciunii, iar altuia cuvântul cunoașterii (I Cor. 12, 8), cum mustră Domnul pe ucenici, zicând: chiar și voi sunteți nepricepuți? (Mt., 16, 16), și cum Apostolul acuză pe unii ca neînțelepți? (Rom., 1, 31).

Răspuns:

Dacă cineva știe bunătatea lui Dumnezeu, Cel care vrea ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoștința adevărului, și dacă a învățat purtarea de grijă a Duhului Sfânt, în împărțirea și lucrarea darurilor lui Dumnezeu, acesta cunoaște că întârzierea înțelegerii nu se datorează lipsei de grijă a binefăcătorului, ci necredinței celor ce primesc binefacerile. Și pe bună dreptate se dojenește cel neînțelegător, ca acela care își închide ochii când răsare soarele, ca să trăiască în întuneric, și nu privește în sus, ca să nu se lumineze.” (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mici*, î. 248, în PSB, vol. 18, p. 423)

„(...) fiecare, darul cu care a fost înzestrat să-l aibă de la Dumnezeu, pe acesta să-l înmulțească spre facerea de bine, aducând folos mai multora. Căci nimeni nu este neîmpărțășit de bunătatea lui Dumnezeu.” (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mici*, î. 253, în PSB, vol. 18, p. 425)

„Dumnezeu așteaptă de la noi să-I dăm prilejul ca să-și reverse bunătatea Sa. Să nu ne lipsim, dar, de darurile Sale din pricina trândăviei noastre!” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXV, VII, în PSB, vol. 21, p. 315)

„Cel care a primit de la Dumnezeu darul cuvântului și al învățăturii spre a fi de folos semenilor săi, dar nu se folosește de el, pierde darul, și, dimpotrivă, cel ce se sârguiește să fie de folos semenilor cu darul acesta, capătă și mai mult dar, după cum celălalt pierde și ce a primit”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXVIII, III, în PSB, vol. 23, p. 891)

„Se cade așadar, să întoarcem sporită comoara, pe care am primit-o când am venit pe lume. Și pentru că toți avem aceeași fire – chiar dacă nu avem la fel măsura darurilor ce ni s-au încredințat – toți trebuie să aducem Domnului, unul mai mult, altul mai puțin, pe potriva darurilor, sporul nostru. Nimeni să nu se descurajeze că trebuie să adauge și el ceva la comorile cerești, pe cât se poate, cât de puțin la ceea ce a primit. Căci așa se va împlini făgăduința celui ce a zis că pentru puțin, mult se va da, răsplătind cu cele cerești în locul celor

pământești, cu cele veșnice în locul celor vremelnice ...” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre înțelesul numelui de creștin*, în PSB, vol. 30, pp. 442-443)

„Darurile harului divin se păstrează și se înmulțesc prin smerenie și osârdie și se pierd prin mândrie și trândăvie.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia X, în PSB, vol. 34, p. 133)

Mana cerească

„Tălmăcind mana așa cum ar fi scos-o dintr-o tradiție iudaică oarecare, Filon zicea despre calitatea ei că era în așa fel încât își schimba gustul după cugetul celui ce o consuma și că în sine ea era un fel de mei îndulcit cu miere, dar că gustul ei era când de pâine, când de carne, și încă de carne de pasăre ori de vietate sălbatică, dar uneori avea gust de legume, ba de o anumită legumă, după dorința fiecăruia, pe când altădată avea gust de pește, în așa fel încât fiecare din aceste calități se păstra neschimbată după gustul celui ce o mânca”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 190, III, în PSB, vol. 12, pp. 391-392)

„Căci se porni să plouă hrană ca o rouă din cer și nu de pe pământ, cum se întâmplă după legea firii. Roua aceasta cădea peste ei dimineța, dar apoi ea se făcea hrană pentru cei de o primeau. Fiindcă ceea ce se revărsa nu se prefăcea în picături de apă, cum se întâmplă de obicei cu roua, ci în loc de picături de apă se revărsa un fel de boabe de cristale, care în agricultură se cheamă coliandru, sau grăunțe de formă rotundă, al căror gust se aseamănă cu cel al mierii. Acestei minuni i se adaugă și o alta: ieșind toți la culesul ei, măcar că erau de felurite vârste și puteri, nici unul nu aduna mai puțin decât celălalt, potrivit deosebirii de putere, ci pe măsura trebuinței fiecăruia, încât nici cel mai puternic să nu aibă mai mult și nici celui slab să nu i se micșoreze partea de o minune: că adunând fiecare pentru o zi, nu punea deoparte nimic pentru ziua următoare. Iar celui ce din zgârcenie își pune la o parte ceva din hrana adunată, ceea ce pune de o parte i se făcea fără folos pentru hrană, prefăcându-se în viermi. Se mai adaogă și altceva minunat în istoria despre această hrană: dintre zilele săptămânii, una, dintr-o rațiune tainică, era cinstită cu nelucrarea. De aceea în ziua premergătoare acesteia, deși căderea din cer avea loc ca și în celelalte zile, iar sânguința adunătorilor era egală, ceea ce se aduna se afla în cantitate îndoită față de măsura obișnuită. Aceasta, ca să nu aibă nici un motiv de a dezlega legea nelucrării din trebuința hranei. În aceasta se arăta și mai mult puterea dumnezeiască, întrucât în celelalte zile prisosul se strica, și numai în ajunul Sâmbetei (căci acesta era numele zilei nelucrătoare) ceea ce era pus de o parte rămânea nestricat, în așa fel că nu se vedea să fie cu ceva mai veche decât hrana

proaspătă (Ieș., 16).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, p. 30)

„... nemairămânându-le acestora nici o hrană străină, pe care o adunaseră în Egipt, le curge o hrană de sus, care e în același timp de multe feluri și de un singur fel. Căci la vedere e de un singur fel, dar însușirea ei este de multe feluri, făcându-i-se fiecăruia potrivită cu dorința lui.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, pp. 65-66)

„(...) nu cugeta cineva înțelept socotind că este pâine din cer și de sus aceea pe care, mâncând-o strămoșii, au fost învinși de moarte și n-au scăpat de vătămarea stricăciunii. Și nu e de mirare. Căci aceea nu era o pâine care dă nemurirea. Deci, nici n-ar fi drept ca cineva să o înțeleagă și să o declare pâine din cer⁷¹⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 421)

Iubirea lui Dumnezeu pentru noi

„Vedeți, iubiților, să nu ne fie nouă tuturor spre pedeapsă binefacerile cele multe ale lui Dumnezeu, dacă nu viețuim în chip vrednic de El și dacă nu facem, în unire unii cu alții, cele bune și plăcute înaintea Lui.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXI, în PSB, vol. 1, p. 64)

„Să nu fim (...) nesimțitori față de bunătatea Sa! Că dacă ne-ar face nouă după faptele noastre, n-am mai fi.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către magnezieni), cap. X, 1, în PSB, vol. 1, p. 201)

„Ce covârșitoare este iubirea de oameni și dragostea lui Dumnezeu! Nu ne-a urât, nici nu ne-a îndepărtat și nici n-a ținut minte răul, ci ne-a răbdat îndelung, ne-a suportat. Miluindu-ne, a luat asupra Sa păcatele noastre (Is., 53, 4,11). El și-a dat pe Fiul Său răscumpărare pentru noi (Mt., 20, 28; Mc., 10, 45; In., 3, 16; Rom., 8, 32; 1 Tim., 2, 6), pe Cel Sfânt pentru cei nelegiuți, pe Cel fără de răutate pentru cei răi, pe Cel drept pentru cei nedrepti (1 Pt., 3, 18), pe Cel nesticăcios pentru cei stricăcioși, pe Cel nemuritor pentru cei muritori.” (*Epistola către Diognet*, cap. IX, 2, în PSB, vol. 1, pp. 416-417)

⁷¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mana nu era din cer. Căci nimic material nu e din cer. Și dovadă că nu era o materie care venea din cer e că se strica. Din cer, sau de la Dumnezeu, a venit numai Persoana lui Dumnezeu-Cuvântul. În general, numai persoana conștientă e destinată veșniciei. Dar aceasta pentru că e în relație cu Dumnezeu-Cuvântul cel personal, Care e prin Sine nemuritor, ca izvor al tuturor valorilor spirituale. Numai fiind prezenți în trupul Lui, cu care ne hrănește, devenim și noi nemuritori. (n.s. 772, p. 421)

„Dumnezeu a iubit pe oameni (In., 3, 16); pentru ei a creat lumea, lor le-a supus toate cele de pe pământ (Fac., 1, 26-30), lor le-a dat grai, lor le-a dat minte, numai lor le-a îngăduit să privească sus spre cer; pe ei i-a plăsmuit după chipul Său (Fac., 1, 26), la ei a trimis pe Fiul Lui Cel Unul-Născut (In., 3, 16), lor le-a făgăduit împărăția cerurilor și o va da celor ce-L vor iubi pe El.” (*Epistola către Diognet*, cap. X, în PSB, vol. 1, p. 417)

„În toate timpurile neamul omenesc a fost nerecunoscător față de Dumnezeu. Mai întâi că nu și-a împlinit îndatoririle față de El, pe care, înțelegându-L în parte, nu numai că nu L-a căutat, ca să se teamă de El, ci mai degrabă a ținut să-și închipuiască și alți zei, să li se închine lor; iar de aici, fiindcă n-a căutat pe stăpânul nevinovăției, judecătorul și pedepsitorul vinovăției, el a căzut în toate viciile și în toate păcatele.

Dacă-L căuta, urma să-L afle pe Cel căutat și aflându-L să-L fi urmat, iar urmându-L ar fi resimțit mai mult îndurarea decât mânia Lui.” (Tertulian, *Apologeticul*, XL, 10-11, în PSB, vol. 3, p. 96)

„(...) ascultă ce-ți spune și Mântuitorul: *Eu te-am născut din nou* (1 Pt., 1, 3) pe tine, care au fost născut rău de lume spre moarte; te-am eliberat, te-am vindecat, te-am răscumpărat. Eu îți voi da viață fără de sfârșit, viață veșnică (In., 10, 28), mai presus de lume. Eu îți voi arăta chipul lui Dumnezeu, Tatăl cel bun (In., 14, 8-11). *Să nu-ți numești tată pe pământ* (Mt., 23, 9). *Morții să-și îngroape morții lor, iar tu urmează Mie* (Mt., 8, 22; Lc., 9, 60). Te voi ridica la odihnă și la desfătarea bunătăților celor nespuse (2 Cor., 12, 4) și negrăite, *pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit și nici la inima oamenilor nu s-au suit* (1 Cor., 2, 9.), *spre care doresc îngerii să privească* (1 Pt., 1, 12) și să vadă acele bunătăți pe care *Dumnezeu le-a pregătit* sfinților și fiilor, *care Îl iubesc pe El* (1 Cor., 2, 9). Eu, Cel Care te hrănesc, M-am dat pe Mine însumi pâine, din care gustând cineva să nu mai moară (In., 6, 50-51); zilnic M-am dat băutură a nemuririi. Eu sunt dascălul unor învățături mai presus de ceruri. Pentru tine am dus lupta împotriva morții. Eu am plătit moartea ta, cu care erai dator pentru păcatele tale de mai înainte și pentru necredința ta în Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 23.1.-23.4., în PSB, vol. 4, p. 50)

„Ceea ce este negrăit în Dumnezeu este Tată, iar ceea ce este milă în Dumnezeu a ajuns inimă de mamă; iar din pricina dragostei Sale, Tatăl a ajuns să aibă simțămintele femeii, și marea dovadă este Cel născut din El. Iar fructul născut din dragoste este dragoste. Pentru aceea s-a pogorât și El, pentru aceea a luat trup omenesc, pentru aceea a suferit de bunăvoie toate cele omenești, pentru ca măsurând cu slăbiciunea noastră pe cei ce i-a iubit, să ne măsoare în schimb

pe noi cu puterea Lui.” (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 37.2.-37.3, în PSB, vol. 4, p. 59)

„Ce covârșitoare iubire de oameni a lui Dumnezeu! Nu vorbește ca un dascăl elevilor săi, nici ca un stăpân slugilor lui, nici ca Dumnezeu oamenilor, ci sfătuiește pe fii ca un părinte blând.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. IX, 82.2., în PSB, vol. 4, p. 136)

„Sunt unii acum, însă, cu atât mai fără de Dumnezeu cu cât Dumnezeu este mai iubitor de oameni. Dumnezeu vrea ca noi din robi să ajungem fii, iar ei nici nu vor să ajungă fii. O, cât este de mare nebunia! Vă e rușine cu Domnul. Vă vestește libertate, iar voi fugiți la robie. Vă hărăzește mântuire, iar voi vă pogorâți spre moarte. Vă dăruiește viață veșnică, iar voi așteptați pedeapsă și vă îngrijiți să aveți *ceea ce Domnul a pregătit diavolului și îngerilor lui* (Mt., 25, 41).” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. IX, 83.1.-83.2, în PSB, vol. 4, p. 137)

„(...) Dumnezeu, datorită mării Sale iubiri de oameni, aleargă la om, așa precum pasărea-mamă zboară la puiul ei căzut din cuib; și dacă o fiară răpitoare înghite puiul, *mama zboară de jur împrejur, îndurerată de fiii ei iubiți* (Homer, *Iliada*, II, 315).

Și Dumnezeu, Care este Tatăl, caută făptura Sa, o vindecă de cade, urmărește fiara, ridică iarăși puiul și-l împinge să zboare la cuib.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. X, 91.3, în PSB, vol. 4, p. 141)

„La baie⁷¹⁶, la mântuire, la luminare ne cheamă, aproape strigând și grăind: *Îți dau, copilul meu, pământul, marea, câmpia și cerul! Îți dăruiesc și toate viețuitoarele care sunt în ele! Cu o condiție, copilul meu! Însetează de Tatăl! Și Dumnezeu ți le va da în dar! Nu se face neguțătorie cu adevărul. Îți dă și pasările și peștii și animalele cele de pe pământ* (Fac., 1, 28). Tatăl le-a creat pe acestea, ca să te desfătezi de ele cu mulțumire.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. X, 94.2-94.3., în PSB, vol. 4, p. 143)

„Dar dragostea lui Dumnezeu de om este nespusă, iar ura sa față de rău cu totul mare. Mânia Sa hrănește pedeapsa pe temeiul păcatului, iar iubirea Sa de oameni face bine pe temeiul căinței.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. X, 104.3., în PSB, vol. 4, p. 149)

„Îți dă în locul unei puține credințe atâta pământ, ca să-l lucrezi, îți dă apă, ca să bei și altă apă, ca să mergi cu corăbiile; îți dă aer, ca să respiri, îți dă

⁷¹⁶ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Adică: botez. (n.s. 753, p. 143)

foc, ca să-ți faci cele de trebuință, îți dă lumea, ca s-o locuiești; și de aici de pe pământ îți îngăduie să te muți cu locuința în ceruri. Ți-a pus la dispoziție, în schimbul unei puține credințe, aceste mari bunătăți, precum și atâtea creaturi și daruri.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. XI, 115.1., în PSB, vol. 4, p. 156)

„E de la sine înțeles ca omul să fie iubit de Dumnezeu, pentru că este făptura Lui.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. III, 7.1., în PSB, vol. 4, p. 170)

„Cum să nu fie omul iubit de Dumnezeu, când pentru om este trimis din sânurile Tatălui (In., 1, 18), Cuvântul cel Unul-Născut al credinței noastre?” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. III, 8.2., în PSB, vol. 4, p. 171)

„(...) dacă Cuvântul nu urăște nimic din cele ce a făcut, urmează că le iubește.

Dar, mai mult decât pe celelalte existențe, Cuvântul va iubi, negreșit, pe om, ființa cea mai frumoasă dintre toate creaturile, ființa iubitoare de Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. VIII, 62.4.-63.1., în PSB, vol. 4, p. 202)

„(...) Dumnezeu se coboară până la patimi de dragul omului, pentru care Cuvântul lui Dumnezeu s-a și făcut om.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. VIII, 74.4., în PSB, vol. 4, p. 209)

„De ce să nu bagi în seamă că Dumnezeu pentru tine a luat asupra Lui ceea ce se potrivește cel mai puțin naturii Sale?” (Origen, *Omilii la Cartea Facerii*, omilia IX, cap. II, în PSB, vol. 6, p. 45)

„Și, într-adevăr, e o nouă formă a bunătății Sale, să primească cu căldură sufletul care se reîntoarce, după desfrâu, căindu-se din toată inima, precum spune și Profetul: *Când o femeie se desparte de bărbatul ei și ajunge femeia altuia, se va mai putea întoarce înapoi la bărbatul ei? Această femeie nu este oare cu totul întinată? Iar tu, care te-ai iubit cu mulți ibovnici și vrei să te întorci la mine!*. Și apoi iarăși zice: *După ce te-ai săturat de făcut toate acestea, eu zic: întoarce-te la mine! Dar tu nu te-ai întors, zice Domnul* (Ier., 3, 7).” (Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii*, omilia VIII, cap. V, în PSB, vol. 6, pp. 89-90)

„(...) veșnicia bunătății dumnezeiești să reiasă și din faptul că sunt veșnice și cele care se împărtășesc din bunătățile ei.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, 4, IX, în PSB, vol. 8, p. 310)

„Dar Dumnezeu tuturor este bun și suprabun prin fire. De aceea este și de oameni iubitor. Căci în Cel bun nu s-ar putea naște pizma față de nimeni⁷¹⁷. El nu pizmuiește existența nimănui, ci voiește ca toți să existe, pentru ca să poată să-și pună în aplicare iubirea Sa de oameni.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLI, în PSB, vol. 15, p. 78)

„Căci în două feluri ne-a dovedit Mântuitorul iubirea Sa de oameni: pe de o parte, a nimicit moartea și ne-a reînnoit; pe de alta, fiind nearătat și nevăzut, S-a arătat și S-a făcut cunoscut prin fapte, ca fiind Cuvântul Tatălui, Cărmuitorul și împăratul tuturor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. III, XVI, în PSB, vol. 15, p. 110)

„Dacă din natură avem, deci, atâta bunăvoință și iubire față de binefăcători și ne dăm toată osteneală, ca să le răsplătim binefacerile ce ne-au făcut, ce cuvânt poate să înfățișeze în mod demn darurile lui Dumnezeu? Pentru că acestea sunt atât de multe, încât nu se pot număra; și ele sunt atât de mari și în așa fel, încât și unul singur este de ajuns ca să ne facă să datorăm toată recunoștința Celui care l-a dat.” (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mari*, cap. II, Î. 2, II, în PSB, vol. 18, p. 222)

„Nu vom vorbi, deci, despre răsăritul soarelui și despre cursul lunii, despre temperatura aerului, despre schimbarea anotimpurilor anului, despre apa care cade din nori și cea care izvorăște din pământ, chiar despre mare și întreg pământul, despre cele ce cresc din pământ, despre vietățile ce trăiesc în ape, despre păsările și insectele din aer, despre nenumăratele feluri de vietăți, toate câte au fost întocmite pentru slujirea vieții noastre. Vom vorbi, totuși, despre ceea ce nu putem trece cu vederea și nici nu-i cu putință să tăinuiască cineva care are minte sănătoasă și judecată dreaptă, despre care este încă mult mai cu neputință de a vorbi în mod demn: că Dumnezeu l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa, l-a învrednicit de cunoașterea Sa, l-a înzestrat, mai presus de toate vietățile, cu rațiune, i-a îngăduit să se desfăteze de nespusele frumuseți ale paradisului și l-a pus stăpân peste toate câte se află pe pământ; și apoi, când, fiind înșelat de șarpe, a căzut în păcat și prin păcat în moarte și toate urmările legate de ea, Dumnezeu nu l-a lăsat fără să-i poarte de grijă; ci i-a dat, la început, o lege ca să-l ajute, a rânduit (apoi) îngeri ca să-l păzească și să-l îngrijească, a trimis profeți ca să mustre răutatea și să învețe virtutea, a pus stăvilă pornirilor spre răutate prin amenințări; prin promisiuni i-a trezit dorința spre cele bune; a arătat mai înainte, de multe ori, sfârșitul răutății și al virtuții cu exemplele diferitelor persoane, ca să se învețe alții; și în ciuda tuturor acestora și a celor asemănătoare nu și-a întors fața de la noi când am stăruit în neascultare.

⁷¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Plato, *Timaeus*, 29: *Era bun, iar cel bun nu naște pizma niciodată, față de nimeni*. Dumnezeu e bun și ca Rațiune. Căci înțelege ca o Persoană valoarea altei Persoane divine și a tuturor celor pe care le creează. (n.s. 95, p. 78)

Căci bunătatea Domnului nu ne-a părăsit și iubirea Lui față de noi n-am putut s-o împiedicăm; dimpotrivă, cu toate că am ofensat pe Binefăcător cu indiferența noastră față de darurile Lui, am fost rechemăți din moarte și am obținut iarăși viața prin Însuși Domnul nostru Iisus Hristos. Prin aceasta și felul binefacerii devine mult mai minunat: *Căci în chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi întocmai cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine, chip de rob luând* (Filip., 2, 6-7).

Chiar slăbiciunile noastre le-a luat asupra Sa (Hristos) și bolile noastre le-a purtat și a fost rănit pentru noi, ca prin rănila Lui să ne vindecăm noi (Is., 53, 15); El ne-a răscumpărat din blestem (Gal., 3, 13), făcându-Se pentru noi blestem; și a suferit cea mai necinstită moarte pentru noi, spre a ne readuce la o viață glorioasă. Și nu s-a mulțumit cu faptul că, fiind morți ne-a făcut vii, ci ne-a dat și demnitatea dumnezeirii și ne-a pregătit locurile de odihnă veșnică, care întrec în mărimea bucuriei toată cugetarea omenească. *Așadar cu ce vom răsplăti Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă?* (Ps., 115, 3). El este însă atât de bun încât nu cere nici o răsplătire, ci se îndestulează numai dacă este iubit pentru cele ce a dat. Când cuget toate acestea (ca să-mi exprim simțămintele mele libere), cad într-o oarecare frică și extaz înfricoșător, ca nu cumva neluând în seamă rațiunea, sau prin îndeletnicirea cu lucruri deșarte, să cad din iubirea lui Dumnezeu și să devin spre rușine lui Iisus Hristos. Căci cel care acum ne înșeală și se silește cu toată iscusința vicleniei sale ca prin amăgiri lumești să pricinuiască în noi uitarea de Binefăcătorul nostru, prigonindu-ne spre pierirea sufletelor noastre și dând asalturi asupra-ne, (acela) va aduce atunci disprețul nostru înaintea Domnului ca o rușine și se va mândri cu neascultarea și căderea noastră; el care nici nu ne-a creat, nici n-a murit pentru noi, ne-a făcut, totuși, să-l urmăm într-o neascultare și în călcarea poruncilor lui Dumnezeu. Această ofensă împotriva Domnului și această trufie a vrăjmașului îmi pare mai grea decât pedepsele cele din gheenă; căci (prin acestea) dăm dușmanului materie pentru mândrie și ocazie să se ridice împotriva Aceluia Care a murit pentru noi și a înviat și Căruia tocmai pentru aceasta Îi datorăm mai mult, precum este scris (Rom., 8, 12). Numai atât despre iubirea lui Dumnezeu. Fiindcă scopul, cum am amintit mai înainte, n-a fost să spun toate, căci este cu neputință.” (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mari*, cap. II, Î. 2, III-IV, în PSB, vol. 18, pp. 223-224)

„Se cuvine, dar, să cunoști covârșitoarea iubire de oameni a Stăpânului tuturor, pe care a arătat-o neamului nostru! A întins cerul, a așternut pământul, a creat țaria, ca un zid despărțitor între ape; a poruncit apoi să se adune apele; apele le-a numit mări, iar uscatul, pământ; a împodobit pământul cu semințe și cu celelalte ierburi; a trecut apoi la crearea celor doi mari luminători și a feluritelor stele, ca să împodobească cu ele cerul; a adus apoi la ființă din ape viețuitoare însuflețite și păsările zburătoare pe pământ sub țaria cerului. A împlinit astfel numărul celor cinci zile. Și pentru că trebuia să fie create din

pământ animale, a poruncit Dumnezeu să fie aduse și acestea la ființă; unele pentru hrana noastră, altele bune să ne slujească; au mai fost create și fiarele și târătoarele. Deci, după ce a împodobit totul, după ce a pus în toate cele văzute cuvenita rânduială și frumusețe, după ce a pregătit masă scumpă plină cu fel de fel de mâncăruri, îmbelșugată și bogată, după ce a înfrumusețat în fel și chip cele de sus și cele de jos, și a făcut, ca să spun așa, palat împărătesc, strălucitor peste tot, ei bine atunci a creat pe cel ce avea să se bucure de toate aceste frumuseți. I-a dat stăpânire peste toate cele văzute și arată cu cât este mai de preț decât toate cele ce fuseseră create cel ce avea să fie plăsmuit, de vreme ce poruncește ca toate cele făcute să fie sub stăpânirea și conducerea lui”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia VII, VI, în PSB, vol. 21, pp. 94-95)

„Vă rog, dar, să nu trândăvim, ci fiecare din voi să se gândească în fiecare clipă, de e cu putință, nu numai la binefacerea ce a făcut-o Dumnezeu cu tot neamul omenesc, ci și la binefacerile făcute cu fiecare din noi; nu numai la cele mărturisite și știute de toți, ci și la cele personale și tănuite celorlalți oameni. Așa vei putea mulțumi necontenit Stăpânului. Aceasta-i cea mai mare jertfă, cea mai desăvârșită ofrandă; aceasta ne este pricină de îndrăznire înaintea lui Dumnezeu. Și cum? Am să vă spun eu! Cel care frământă necontenit în mintea lui aceste gânduri, cel care-și cunoaște bine nimicnicia sa, cel care se gândește la nespusa și covârșitoarea iubire de oameni a lui Dumnezeu, Care rânduiește viața noastră nu după cum merită păcatele noastre, ci după bunătatea Lui, ei bine, un om ca acesta își pleacă gândirea, își zdrobește cugetul, își micșorează toată mândria și îngâmfarea, învață să fie smerit, să disprețuiască slava acestei vieți, să-și rădă de toate cele văzute, să se gândească la bunătățile cele viitoare, la viața cea veșnică și fără sfârșit. Un om cu un astfel de suflet aduce lui Dumnezeu jertfă adevărată și bine plăcută, după cum spune profetul: *Jertfa lui Dumnezeu duh umilit; inimă înfrântă și smerită, Dumnezeu nu va urgisi*. (Ps., 50, 18) Pe slugile cele cu judecată sănătoasă nu-i îndreaptă atât pedepsele și osânde, cât binefacerile și conștiința că nu sunt pedepsiți după cât merită pentru păcatele lor”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia IX, V, în PSB, vol. 21, pp. 112-113)

„Dacă ai vrea să privești cu judecată și cu cap pe toate care se săvârșesc după felul lor în fiecare zi de Creatorul universului spre binele nostru, vei găsi adânc de iubire de oameni. Care gând sau care minte va putea să atingă bunătatea lui nespusă, pe care o arată neamului omenesc, răsărind soarele peste răi și buni, plouând peste drepti și nedrepti și dăruind și cealaltă îndestulare?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia X, VII, în PSB, vol. 21, p. 125)

„Când mă gândesc la felul de viață pe care Dumnezeu l-a dăruit omului, făcându-i atât de bogate binefaceri; când mă gândesc mai întâi că, înainte de facerea lui, Dumnezeu a adus la ființă pentru el toată podoaba zidirii, că l-a făcut

mai târziu să se bucure de toate cele văzute; când mă gândesc apoi că Dumnezeu a poruncit să se facă raiul, pentru că a voit ca omul să locuiască în el, că l-a despărțit de animalele necuvântătoare, că i-a dat putere asupra tuturor și i-a poruncit să le pună nume tuturor, așa cum pune nume un stăpân robilor și supușilor, când mă gândesc, apoi, că Adam singur avea nevoie de un ajutor de aceeași ființă cu el, ca să-i ție tovărășie, și că Dumnezeu nici asta n-a lăsat-o la o parte, ci a făcut-o pe femeie în chipul în care a voit și i-a încredințat-o lui și că odată cu toate acestea i-a dăruit și vrednicia profeției; când mă gândesc, apoi, că după aceste nespuse binefaceri i-a dăruit și binele cel mai mare din toate, anume că l-a scăpat de toate grijile trupului, că l-a făcut să nu aibă nevoie nici de haine, nici de vreo altă trebuință, ci că a voit, după cum spuneam mai înainte, ca omul să trăiască pe pământ ca înger pământean; deci, când mă gândesc la toate acestea, mă minunez de iubirea de oameni a Stăpânului față de neamul nostru, de trândăvia omului și de invidia diavolului, că nu suferea vicleanul demon să vadă pe om că duce viață îngerească în trup omenesc”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XV, IV, în PSB, vol. 21, p. 173)

„Mare și nespusă este iubirea de oameni a Stăpânului universului față de neamul omenesc! De mult pogorământ s-a folosit pentru mântuirea noastră, de multă cinste a învrednicit această ființă, adică pe om, arătând și cu fapta și cu cuvântul că de om poartă de grijă mai mult decât de toate cele ce se văd.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XIII, I, în PSB, vol. 21, p. 148)

„(...) fiecare din faptele săvârșite de Stăpânul nostru obștesc este temei de iubire de oameni și că fiecare fel de pedeapsă este plin de multă bunătate”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XVIII, III, în PSB, vol. 21, p. 212)

„Pavel spune: *Trăiesc prin credința Fiului lui Dumnezeu, Care m-a iubit pe mine și S-a dat pe Sine pentru mine*. Uită-te cât e de covârșitoare recunoștința lui!

- Ce spui, fericite Pavel? Puțin mai înainte spuneai: *Care n-a cruțat pe Fiul Lui, ci L-a dat pentru noi toți* (Rom., 8, 32), iar acum spui: *Care m-a iubit pe mine*. Faci din binefacerea, care cuprinde toată lumea, o binefacere personală!

- Da, răspunse Pavel. *Chiar dacă jertfa a fost adusă de El pentru tot neamul omenesc, totuși din pricina dragostei ce-L port, socot că jertfa a făcut-o special pentru mine. Așa obișnuiesc să facă și profeții și să spună: Dumnezeu, Dumnezeul meu* (Ps., 21, 1; 143, 1), *deși este Dumnezeul lumii. Dragostea are însușirea de a personaliza cele comune: Prin credința în Fiul lui Dumnezeu, Care m-a iubit*.

- Ce spui? Numai pe tine te-a iubit?

- Nu! răspunse Pavel. Dumnezeu iubește pe toți oamenii; dar eu Îi sunt dator cu atâta recunoștință, ca și cum numai eu aș fi iubit de El. *Și S-a dat pe Sine pentru mine.*

- Ce? Numai pentru tine S-a răstignit? N-a spus El: *Când mă voi înălța, voi trage pe toți la Mine* (In., 12, 32)? Apoi, n-ai spus tu însuși: *S-a dat pe Sine pentru noi toți?*

- *Da, răspunse Pavel. Nu mă contrazic, când spun acestea, ci-mi mângâi dorul.*” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXXIV, VI, în PSB, vol. 22, pp. 13-14)

„Ce dragoste vrednică vom putea, deci, arăta noi Celui Ce ne-a iubit atâta de mult? Chiar dacă ne-am da sufletul pentru legile Lui și pentru păzirea poruncilor date de El, nici așa nu vom putea ajunge la măsura dragostei pe care ne-a arătat-o El nouă! El, Dumnezeu fiind, a primit să moară pentru oameni; El, Stăpân fiind, a primit să moară pentru robi; și nu pentru niște simpli robi, ci pentru niște robi nerecunoscători, care-I purtau neîmpăcată vrăjmășie; El luându-o înaintea, ne-a făcut atâtea binefaceri nouă, unor oameni nevrednici, unor oameni căzuți în mii și mii de păcate; iar noi, chiar dacă am face tot ce putem, nu facem mare lucru când ne străduim să-I răsplătim pentru binefaceri așa de mari. Toate faptele noastre bune, dacă le facem, sunt o răsplată și o datorie; iar tot ce face El pentru noi este har, binefacere, dar măreț”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXXIV, VI, în PSB, vol. 22, p. 14)

„La Dumnezeu universului, cu totul dimpotrivă. El ne face bine totdeauna chiar când noi suntem nerecunoscători. Dumnezeu Își întinde ajutorul Său, fără să țină seama de nerecunoștința noastră. În toate Dumnezeu merge pe urmele iubirii Sale de oameni...”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LVI, VI, în PSB, vol. 22, p. 230)

„(...) vezi că Dumnezeu pentru tine a întins cerul, a aprins soarele, a revărsat mările, a răspândit aerul, a rânduit lunii drumuri, a pus legi nemișcătoare anotimpurilor anului și la semnul Lui toate celelalte își urmează neabătut drumul rânduit lor. Că și oamenii și animalele, care se târăsc, care merg, care zboară și care înoată, animalele din lacuri, din izvoare, din râuri, din munți, din câmpii, din case, din aer, din șesuri, plantele, semințele și arborii, sălbatici și domestici, roditori și neroditori, într-un cuvânt, toată făptura care se mișcă de mâna cea neobosită a lui Dumnezeu, totul servește la întreținerea vieții noastre și Dumnezeu ne dă nu numai cele de trebuință, ci mai mult decât ne trebuie”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XIII, V, în PSB, vol. 23, p. 164)

„(...) Hristos, Care a grăit nenumărate cuvinte despre dragoste, dă aceste legi tocmai ca să cunoști din aceste două feluri de legi marea Lui purtare de

grijă, ca să cunoști că El caută prin toate numai folosul tău”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XVII, III, în PSB, vol. 23, p. 223)

„(...) Pe voi, cărora Dumnezeu v-a dat suflet, cărora v-a plăsmuit trup, pentru care a făcut toate cele văzute, pentru care a trimis profeți, a dat legea și a făcut nenumărate faceri de bine, pentru care a dat pe Fiul Său cel Unul-Născut”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXII, I, în PSB, vol. 23, p. 280)

„Dar-ar Dumnezeu să ne aprindem și noi tot atât de mult de dragoste de Dumnezeu cât de mult e aprinsă inima lui Dumnezeu de dragoste de noi! Focul dragostei lui Dumnezeu caută numai prilejul; dacă-i dai prilej să scânteieze puțin, aprinzi întreaga flacără a binefăcătoarei Sale dragoste”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXII, VI, în PSB, vol. 23, p. 290)

„Dumnezeu, care are o iubire suprafirească”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXII, VI, în PSB, vol. 23, p. 290)

„(...) Dumnezeu, Care ne iubește atât demult încât dragostea Lui biruiește dragostea părinților noștri; și atât demult o biruie, pe cât de mult biruie binele pe rău.

Dacă voi, răi fiind, știți să dați daruri bune fiilor voștri, cu cât mai vărtos Tatăl vostru Cel ceresc (Mt., 7, 11).

Domnul n-a spus aceste cuvinte pentru a huli firea omenească, nici pentru a osândi neamul omenesc, ci în comparație cu bunătatea Lui numește răutate dragostea părintească. Atât de mare este iubirea Sa de oameni”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXIII, IV, în PSB, vol. 23, p. 299)

„(...) *pe Mine m-ai disprețuit* (zice Domnul Dumnezeu – n.L.P.), *Care te-am adus de La neființă la ființă, Care ți-am dat suflet, Care te-am pus stăpân peste toate cele de pe pământ, Care am făcut pentru tine pământul, cerul, marea, văzduhul și toate câte sunt! Pe Mine M-ai disprețuit și M-ai socotit mai prejos de diavol! Și totuși nici așa, nu M-am depărtat de tine, ci, după acestea, ți-am făcut și alte nenumărate binefaceri; M-am făcut de bunăvoie rob, am fost pălmuit, am fost scuipat, am fost junghiat, am murit de moartea cea mai rușinoasă; pentru tine M-am înălțat la cer, ți-am dăruit Duhul cel Sfânt, te-am făcut vrednic de împărăția cerurilor; ți-am făcut mari și alese făgăduințe; am vrut să fiu capul tău, să-ți fiu mire, haină, casă, rădăcină, hrană, băutură, păstor, împărat, frate; te-am luat moștenitor și împreună-moștenitor; te-am ridicat din întuneric în împărăția luminii!”*. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXIII, VIII, în PSB, vol. 23, p. 306)

„Ce poate fi egal cu întruparea Fiului lui Dumnezeu? Dumnezeu ne-a dat nouă, dușmanilor Săi, ceea ce avea El mai de preț din toate, pe Unul-Născut Fiul

Său. Și nu numai că L-a dat, dar, după ce ni L-a dat, ni L-a oferit spre mâncare. A făcut totul pentru noi”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXV, IV, în PSB, vol. 23, p. 325)

„Diavolul ne vatămă pe noi; dar originea acestei vătămări nu se datorește urii pe care diavolul ne-o poartă nouă, ci urii pe care o poartă lui Dumnezeu. De aici se vede, dar, că Dumnezeu ne iubește pe noi mai mult decât ne iubim noi pe noi înșine”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XLVI, I, în PSB, vol. 23, p. 538)

„Oare nu pe dreptate Își întoarce Dumnezeu față de la noi și ne pedepsește, când El ni Se dă nouă cu totul, iar noi Îl îmbrâncim? Negreșit! Dumnezeu îți spune: *De vrei să te împodobești, împodobește-te cu podoaba Mea! De vrei să te înarmezi, înarmează-te cu armele Mele! De vrei să te îmbraci, îmbracă-te cu haina Mea! De vrei să te hrănești, hrănește-te la masa Mea! De vrei să vrei să călătorești, călătorește pe calea Mea! De vrei să moștenești, moștenește moștenirea Mea! De vrei să te duci în patrie, intră în cetatea al cărei meșter și ziditor Eu sunt! (Evr., 11, 10) De vrei să-ți zidești casă, zidește-ți casă în corturile Mele! Eu nu-ți cer plată pentru cele ce-ți dau, ci-ți mai dătez și răsplată de vrei să te folosești de toate cele ale Mele! Ce dărnicie o poate egala pe aceasta? Eu îți sunt tată, îți spune Hristos, Eu îți sunt frate, Eu îți sunt Mire, Eu îți sunt casă, Eu îți sunt hrană, Eu îți sunt haină, Eu îți sunt rădăcină, Eu îți sunt temelie, sunt tot ce vrei! Ca să n-ai nevoie de nimic, Eu îți voi și sluji! Că am venit să slujesc, nu să Mi se slujească! (Mt., 20, 28) Eu îți sunt prieten și mădular și cap și frate și soră și mamă! Eu sunt totul! Un singur lucru îți cer numai: să-mi fii apropiat Mie! Eu sunt sărac pentru tine, cerșetor pentru tine, pe cruce pentru tine, în mormânt pentru tine. Sus, pentru tine mijlocesc; jos, pentru tine solitor am venit de la Tatăl. Tu ești totul pentru mine; și frate și împreună moștenitor și prieten și mădular! Ce vrei mai mult? Pentru ce întorci spatele Celui Ce te iubește? Pentru ce te ostenești pentru lume? Pentru ce torni apă într-un vas găurit? Că aceasta faci când te ostenești pentru viața aceasta pământească. Pentru ce-ți bagi mâna în foc? Pentru ce dai cu pumnii în aer? Pentru ce alergi în zadar? Nu are, oare, orice meserie un scop? Negreșit! Arată-mi și tu scopul strădaniei tale lumești! Dar nu poți! Că <<Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciuni!>> (Ecl., 1, 2)”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXVI, V, în PSB, vol. 23, pp. 868-869)*

„(...) Hristos le arată cât de veche e dragostea Lui pentru ei: *Veniți*, le spune El, *binecuvântații Părintelui meu, de moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii* (Mt., 25). Câte bunătăți nu prețuiește acest nume de a fi binecuvântat; și mai ales de a fi binecuvântat de Tatăl!”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXIX, II, în PSB, vol. 23, p. 898)

„Gândiți-vă ce preț mare a dat Hristos pentru noi! Și-a vărsat sângele Lui! S-a dat pe Sine Însuși!” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XC, III, în PSB, vol. 23, p. 1003)

„Să luăm aminte, apoi, la toate (câte a făcut pentru noi) și câtă cinste ni s-a dat! Câte orânduiri ale Domnului au avut loc încă de pe vremea Părinților și a Profeților! Câte făgăduințe nu s-au făcut! Câte îndemnuri! Câtă milă a arătat Domnul față de noi de la început! În cele din urmă și-a manifestat nespusa Sa milostivire față de noi, prin venirea și prin răstignirea Sa, prin care ne-a mutat, pe noi cei care ne-am întors (de la purtarea ce păcătoasă), la viață.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia IV, 18, în PSB, vol. 34, p. 105)

„Care nici pe Fiul Său nu L-a cruțat, ci L-a dat pentru noi toți (Rom., 8, 32). Dar în ce ar consta propriu-zis minunea iubirii lui Dumnezeu și Tatăl față de noi, dacă nu ar fi socotit că dând pe Fiul Său pentru noi, suportă ceva din cele ce nu le vrea. Aceasta ne convinge Pavel să o înțelegem când spune: *Nu L-a cruțat*. Căci aceasta nu se spune niciodată pentru lucruri întâmplătoare, ci despre fapte care îndrăznesc vreun lucru mare⁷¹⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 2, în PSB, vol. 39, p. 91)

„(...) zice dumnezeiescul David: *Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-a dat mie?* (Ps., 115, 5). Iar acest cuvânt ni se potrivește și nouă. Ce putem da noi de valoare egală lui Dumnezeu și Tatăl? Căci El a dat pentru noi pe propriul Său Fiu *ca tot cel ce crede în El, să nu piară, ci să aibă viața de veci* (In., 3, 16), neținând seama de dragostea cuvenită Lui. Iar Acesta S-a dat pe Sine pentru păcatele noastre, după Scripturi (Gal., 2, 20). Și noi ne-am mântuit, iar El S-a făcut slab pentru păcatele noastre⁷¹⁹ și pentru noi suferă dureri (Is., 53, 5), suportând însăși moartea trupului, nu ca să se vadă împreună cu noi între morți, ci ca reîntorși împreună cu El și pentru El la viață și reveniți la nestrăciune să spunem bucurându-ne: *Unde este biruința ta, moarte? Unde este boldul tău,*

⁷¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pătîmirea Fiului Său cu trupul nu e ceva din cele ce le voiește prin fire. Dar totuși acceptă cu voia și ceea ce nu voiește. Dumnezeu poate voi și ceea ce nu voiește prin fire. Deosebirea e că voind ceea ce nu voiește prin fire, voiește ceva neplăcut. Dar aceasta o face și Tatăl, acceptând cu voia pătîmirea Fiului Său. Dar în aceasta se vede și mai mult iubirea lui Dumnezeu față de noi. Dumnezeu voiește din cele nevoite prin fire numai pe cele de folos oamenilor. Pe de altă parte în aceasta se vede și mai mult libertatea Lui. Iar voind ceva neplăcut, dar spre un folos bun, totuși voiește ceva conform Lui (...) (n.s. 151, p. 91)

⁷¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu ar fi acceptat slăbiciunea noastră, n-ar fi simțit foamea, setea, oboseala, frica de moarte. Dar le-a suportat cu slăbiciune, ca să le învingă. Slăbiciunea Lui a fost victorioasă. Nu l-a răpus. A răbdât-o cu tărie. Un adânc paradox: tărie în slăbiciune, menținându-Se cu tărie în toată slăbiciunea. (n.s. 746, p. 428)

iadule? (Osea, 13, 14; I Cor., 15, 53; Evr., 2, 14).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Numeri*, cartea Glafirelor la Numeri, 1, în PSB, vol. 39, p. 428)

„(...) așa de mult, zice, *a iubit Dumnezeu lumea, că și pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat* (In., 3, 16). Să vadă iarăși ereticul care luptă împotriva lui Hristos și să spună: în ce constă mărimea dragostei lui Dumnezeu-Tatăl, sau cum ne-am putea altfel minuna de ea după cuviință? Va trebui să răspundă, fără îndoială, că mărimea minunată a dragostei Lui se vede în aceea că dă pentru noi pe Fiul Său, Care este Unul-Născut. Deci ca să rămână și să se păstreze marea iubire a lui Dumnezeu-Tatăl, trebuie să se înțeleagă că El e Fiu, și nu făptură⁷²⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 177)

„(...) mare și mai presus de fire este iubirea Tatălui, Care a dat pe Fiul Său propriu pentru viața lumii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 178)

„Iar Iisus le-a zis lor: Eu am de mâncat o mâncare pe care voi nu o știți (In., 4, 32)

Mântuitorul țese cu subțirime răspunsul din cele prezente. Numai că nu spune, în mod umbrat, că, dacă ar ști ei de convertirea apropiată a samarinenilor, s-ar convinge că are ca mâncare mai degrabă pe aceea, decât pe cea care hrănește trupul. Iar din aceasta se poate afla câtă iubire față de oameni are firea dumnezeiască. Căci socotește alergarea spre mântuire ca pe o mâncare dulce a celor ce se mântuiesc⁷²¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. V, în PSB, vol. 41, p. 228)

„(...) I-a iubit până la sfârșit și nu S-a ferit să pătimească aceasta, deși știa de mai înainte că va pătimi, căci nu era neprevăzută de Mântuitorul patima Lui⁷²². Având deci, zice, posibilitatea să scape de dușmănia nebunească a

⁷²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos n-ar fi Fiul Unul-Născut al Tatălui, faptul de a-L da morții pentru noi nu ne-ar arăta cine știe ce mărime a dragostei lui Dumnezeu pentru noi. Cu cât e mai mare Cel ce vine și Se jertfește pentru noi, cu atât e mai mare iubirea Lui și a Celui ce-L trimite spre aceasta pentru noi. Mulți se întreabă: Cum ar trimite Dumnezeu pe Însuși Fiul Său să Se facă om și să Se jertfească pentru noi? Dar tocmai în aceasta se arată mărimea lui Dumnezeu. Altfel n-ar exista un Dumnezeu cu adevărat mare, de supremă înălțime. (n.s. 305, p. 177)

⁷²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul de învățătură și de îndemn al altuia spre mântuire nu este hrană numai pentru cel ce se mântuiește, ci chiar și pentru cel ce dă acest cuvânt. Dacă Însuși Fiul lui Dumnezeu Se socotește hrănit prin învățătura mântuitoare, pe care o dă altora, cu cât mai mult nu trebuie omul să socotească hrană contribuția pe care o are la mântuirea altora, sau mântuirea acelorora? Sfântul Varsanufie spune că Dumnezeu ne va întreba când ne vom înfățișa la Judecata Lui: Pentru ce vii singur la Mine și nu aduci și pe altul? (n.s. 397, p. 228)

⁷²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iubirea lui Hristos față de om a mers până la capăt, El primind și moartea din acest motiv. El arată mai ales că știa că va muri pentru ei, din iubire față de ei.

iudeilor și de necredința celor ce-L vor răstigni, a arătat cea mai desăvârșită iubire față de cei ai Săi aflați în lume. Căci nu S-a ferit nicidecum să-Și pună viața pentru toți. Că în aceasta se poate vedea măsura cea mai desăvârșită a iubirii, voi da ca martor pe Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, Care sune Sfinților Săi ucenici: *Aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu. Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi* (In., 15, 12-13).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 791)

„Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi; rămâneți întru iubirea Mea. Dacă păziți poruncile Mele, veți rămâne întru iubirea Mea, după cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămân întru iubirea Lui (In., 15, 9-10)

Tainele acestor cuvinte trebuie pătrunse cu un ochi al minții, mai ascuțit, căci înțelesul lor este adânc, înfățișându-ne tot rostul mântuitor al întrupării. Spune că a fost iubit de Dumnezeu-Tatăl și la rândul Său ne-a iubit și El pe noi, adică în același mod în care se înțelege că a fost și El iubit de Cel ce L-a născut⁷²³.

Apoi, ce-a adăugat la acestea? Că se cuvine să rămânem la iubirea Lui. Dar dă ca motiv foarte necesar al iubirii de către Tatăl, cu foarte multă dreptate, faptul că păzește poruncile Lui și de aceea ne poruncește să rămânem și noi astfel în iubirea Lui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 946)

„Căci Cel ce a primit în unire cu Sine pe Cel ca noi, Care e om, adică pe Hristos, și L-a învrednicit de o așa de mare iubire (și ne este cuvântul despre El ca om), și ne-a dat puțința să ne împărtășim de El, cum nu ne-ar învrednici de o iubire de măsură egală⁷²⁴? Dar să nu se tulbure de aceasta nimeni dintre cei cuminți, fiindcă este un lucru neîndoielnic că sluga nu poate în nici un fel să se ia la întrecere cu stăpânul ei, și Dumnezeu-Tatăl nu va iubi fapăturile în măsura în care iubește pe Fiul. Dar trebuie ca noi să considerăm că ne referim la Cel iubit

Căci dacă I-ar fi venit moartea fără să știe dinainte și fără să vrea, nu s-ar fi dovedit că iubirea Lui a fost desăvârșită. A ști că vei muri din iubire față de cineva și a nu evita această moarte, când ai putea-o evita, aceasta dovedește iubirea desăvârșită. (n.s. 1507, p. 791)

⁷²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este uimitoare această declarație. Fiul lui Dumnezeu ne iubește pe noi tot atât de mult cât Îl iubește Tatăl pe El. Ne ridică la valoarea Lui prin iubirea Sa. Dar prin aceasta răspunde într-un fel nou iubirii Tatălui cu iubirea Sa. Și de aici se vede că și Tatăl ne iubește pe noi cu iubirea cu care iubește pe Fiul Său Unul-Născut și de aceea vrea ca Fiul să Se facă om, și să iubească pe oameni, cum Îl iubește pe El în calitatea de Unul-Născut. Tatăl însuși, prin Fiul, i-a făcut pe oameni atât de valoroși pentru El, atât de vrednici de iubirea Lui și în stare să răspundă și ei cu iubirea lor. (n.s. 1788, p. 946)

⁷²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Tatăl iubește atât de mult pe Fiul Său ca om, cum nu ne-ar iubi și pe noi la fel prin har? (n.s. 2007, p. 1064)

din veci⁷²⁵, ca și cum ar fi început să fie iubit când S-a făcut om. Deci, ceea ce a primit, nu a primit pentru Sine, ci pentru noi.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1064)

„Minunându-ne de bunătatea firii dumnezeiești pentru noi, vedem cu drept cuvânt în aceasta dăruirea și comunicarea celor ale ei, creaturilor, se înțelege a celor ce se cuvin numai ei⁷²⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1064)

„Pentru ei jertfește sângele Său, lor le insuflă Duhul Său, lor le dăruiește împărăția Sa. Ce mai poate da Cel ce S-a dat pe Sine Însuși? Sau ce a rămas nedat de către Tatăl, Care pe singurul Său Fiu L-a dat morții pentru noi (Rom., 8, 32)?” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a II-a, 26, în PSB, vol. 53, p. 34)

„Când ne gândim la nemăsurata Lui bunătate, cum rabdă cu nesfârșită mărinimie nenumăratele noastre păcate, pe care le săvârșim în fiecare clipă sub ochii Lui, cum ne acordă mila Sa fără să avem mai înainte vreun merit, dându-ne atâtea ocazii de mântuire și primindu-ne în dragostea Sa.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, întâia convorbire cu părintele Moise, cap. XV, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 319)

„Dragostea minunată a lui Dumnezeu față de neamul omenesc, neînfrântă de nici o injurie care s-o depărteze de grija pentru mântuirea noastră și biruită oarecum de nedreptățile noastre care s-o facă să renunțe la scopul propus, n-a putut fi exprimată mai propriu prin altă comparație, decât prin bărbatul care-și iubește cu o dragoste arzătoare soția. Acesta, cu cât a simțit mai mult că este neglijat și disprețuit de ea, cu atât mai mult este ars în inima lui de focul patimii. Așadar, ocrotirea dumnezeiască stă întotdeauna nedespărțită de noi și atât de mare este dragostea Creatorului față de creatura Sa, încât nu numai că o însoțește, dar chiar îi merge înainte cu providența Sa, pe care profetul, cunoscând-o foarte bine, o mărturisește zicând: *Dumnezeu mă va întâmpina cu*

⁷²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Faptul că omul e iubit de Dumnezeu ca și Fiul Său, făcut om, să nu-l facă pe om să se ia la întrecere cu Fiul, sau să se socotească egal cu El. Omul trebuie să rămână în smerenia lui. Numai pentru că iubește pe Fiul Său din veci Tatăl vrea să aibă și alți fii pe care să-i iubească la fel, prin har. De aceea a voit ca Fiul Său să Se facă om. (n.s. 2008, p. 1064)

⁷²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate ale firii dumnezeiești le aduce în noi Fiul lui Dumnezeu făcut om, dacă vrem să le primim. Ne aduce învierea și slava ei, dar aceasta pentru că ne aduce bunătatea ei, prin faptul că ne aduce iubirea Lui față de Tatăl și, prin aceasta, iubirea Tatălui față de noi. Iubirea e semnul și puterea unității fără confundare între cei ce se iubesc. (n.s. 2009, p. 1064)

milostivirea Lui. Când a zărit răsărind în noi oarecare bunăvoință, o luminează îndată, o întărește și o cheamă la mântuire, dându-i creșterea pe care i-a sădit-o, sau a văzut că i se arată datorită ostenelilor noastre.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. VIII, 3-4, în PSB, vol. 57, p. 536)

„El ne dă cele bune ca noi să fim buni, noi, dimpotrivă, de câte ori primim cele bune, ne înmulțim răutățile noastre. El ne cheamă cu binefacerile Lui la viață cinstită, noi ne prăbușim în necinste. El ne provoacă prin binefaceri la căință, noi ne prăbușim în desfrâu. El ne cheamă la cucernicie, noi ne prăbușim în necurăție. Strălucit mai răspundem la darurile sfinte, strălucită recunoștință mai arătăm față de binefacerile Lui, dacă pentru câtă binefacere primim de la El, atâtea injurii Îi aducem în schimb.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea a VI-a, XVIII, 95, în PSB, vol. 72, pp. 295-296)

Jurământul lui Dumnezeu⁷²⁷

„– Dar ce? Dumnezeu s-a jurat? mă poate întreba cineva. Dar pe ce s-a putut jura Dumnezeu?

– Ia seama, însă, că tot ce spune Dumnezeu aici e pogorământ. Dumnezeu numește jurământ întărirea făgăduinței Sale: *Îmi voi ține jurământul cu care M-am jurat lui Avraam, tatăl tău*.

Apoi îi spune ce a făgăduit și pentru ce s-a jurat:

⁷²⁷ În Vechiul Testament, Însuși Dumnezeu face jurământ lui Avraam, ca răsplătire pentru credințioșia sa, arătată prin hotărârea de a jertfi pe fiul său Isaac. Dumnezeu rostește, prin îngerul Său, aceste cuvinte: *Juratu-M-am pe Mine Însuși, zice Domnul, că de vreme ce ai făcut aceasta și n-ai cruțat nici pe singurul tău fiu, pentru Mine, de aceea te voi binecuvânta cu binecuvântarea Mea și voi înmulți foarte neamul tău, ca să fie ca stelele cerului și ca nisipul de la țărmul mării și va stăpâni neamul tău cetățile dușmanilor săi. Și se vor binecuvânta prin neamul tău toate popoarele pământului, pentru că ai ascultat glasul Meu* - (Fac., 22, 16-18). Din acest text reiese că nu Dumnezeu are nevoie de jurământ, ci omul. Avraam avea trebuință de siguranța promisiunii divine și de aceea ea a fost întărită prin jurământ. Nu atât lui Avraam vrea să-i întărească Dumnezeu făgăduința, ci prin Avraam tuturor urmașilor săi, care urmau să poarte misiunea aleasă de *popor agonisit de Dumnezeu* prin veac. Neavând pe altcineva mai mare să se jure, Dumnezeu S-a jurat pe Sine. Deci, pentru slăbiciunea firii omenești și pentru puținătatea credinței, Dumnezeu S-a pogorât pe Sine și folosește jurământul, ca formă de dovedire a împlinirii făgăduinței Sale. Deci, *jurământul l-a folosit și Dumnezeu, Mântuitorul Hristos, Proorocii, Patriarhii, Împărații, Sfinții Apostoli, Sfinții Îngeri*; cf. Prof. Mihai Mocanu, *Despre jurământ*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LV (1979), nr. 3-6, p. 348. Nu este de condamnat jurământul în sine, ci modul practicării acestuia. Jurământul nu este un rău în sine, ci rea poate fi doar întrebuințarea lui. – n.L.P.

Și voi înmulți seminția ta ca stelele cerului (Fac., 26, 4). Asta i-o spune și patriarhului:

Atât de mare va fi seminția ta încât va fi egală cu stelele și cu nisipul (Fac., 13, 17)”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LI, II, în PSB, vol. 22, p. 180)

„Căci a fost primit prin jurământul Tatălui Fiul, sau taina Lui⁷²⁸. Căci e obiceiul Tatălui să se jure pe puterea proprie a Fiului și aceasta înseamnă a se jura pe Sine Însuși⁷²⁹. Fiindcă Fiul nu e altul decât El, după rațiunea ființei și după identitatea dumnezeirii.

Și de fapt, dumnezeiescul Moise când ne-a arătat pe Dumnezeu jurându-Se, L-a înfățișat zicând foarte lămurit: *Voi ridica mâna Mea la cer și Mă voi jura pe dreapta Mea* (Deut., 32, 40). Iar dreapta lui Dumnezeu și Tatăl este Fiul, prin care ține toate, poruncește tuturor și lucrează dumnezeiește, chemând cele ce nu sunt să se facă și celor făcute dăruindu-le buna existență.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 7, în PSB, vol. 39, pp. 82-83)

Certarea Domnului

„Că așa zice cuvântul cel sfânt: *Certând m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat* (Ps., 117, 18). *Că pe care îl iubește Domnul îl ceartă și bate pe tot fiul pe care îl primește* (Pilde, 3, 12; Evr., 12, 6). *Certa-mă-va dreptul cu milă*, spune psalmistul, *și mă va mustra, iar untdelemnul păcătoșilor să nu ungă capul meu* (Ps., 140, 6). Și iarăși spune: *Fericit este omul, pe care l-a certat Domnul; și dojenirea Celui Atotputernic n-o disprețui; că El te face să suferi, dar iarăși te face bine; a bătut, dar mâinile Lui au tămăduit. De șase ori din nevoi te scoate, iar în a șaptea, nu se va atinge de tine răul. În timp de foamete, te va izbăvi de moarte, iar în timp de război te va scoate din mâna sabiei. De biciul limbii te va ascunde și nu te vei teme de relele ce vor veni. De cei nedrepți și de cei nelegiuiți vei râde, iar de fiarele sălbatice nu te vei teme, că fiarele sălbatice vor trăi în pace cu tine. După aceea vei cunoaște că va fi pace în casa*

⁷²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Jurământul lui Dumnezeu de a-i da lui Avraam pe Isaac ca fiu, era un chip al jurământului Său de a-i da ca urmaș după umanitate pe Hristos. Istoria e un întreg condus de Dumnezeu spre adevărul ca vârful de sus prin chipuri, prin trepte ce urcă spre El. (n.s. 130, p. 82)

⁷²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Astfel în jurământul Tatălui e implicat și jurământul Fiului. Tatăl nu se poate jura pe cineva mai mare ca El, dar se jură totuși pe ceea ce e mai drag Lui, pe Fiul. Dar Fiul își însușește prin aceasta jurământul Tatălui și face și din partea Lui totul ca să-l împlinească. Pe de altă parte bunul cel mai scump pe care-l poate da Dumnezeu oamenilor, e Fiul Său, ca Frate al lor. Dar jurământul că o va face aceasta nu-l poate face fără voia Fiului. (n.s. 131, p. 83)

ta, iar belșugul din cortul tău nu va lipsi. Vei cunoaște că multă este sămânța ta, iar copiii tăi, ca iarba țarinei. Vei merge la groapă ca grâul cel copt, secerat la timp sau ca un stog la arie la vreme adunat (Iov, 5, 17-26). Vedeți, iubiților, cât de mare sprijin au cei certați de Stăpân? Că, fiind tată bun, ne ceartă, ca să ne miluiască cu certarea Lui cea sfântă.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I)*, cap. LVI, în PSB, vol. 1, pp. 85-86)

„Noi, însă, care am primit învățătura de la El, îi iubim blândețea și ne temem de asprimea Lui; pe când voi (este vorba despre păgâni – n.L.P.) disprețuiți și una și alta. De aici urmează că toate nenorocirile veacului, atâtea câte sunt, ne vin de la Dumnezeu: nouă spre înștiințare, iar vouă spre pedepsire. Dealtfel, noi n-avem de ce ne plânge, mai întâi pentru că în lumea aceasta n-avem altă dorință decât de a putea pleca din ea cât mai repede, apoi dacă se va putea să ne lovească vreo nenorocire, aceasta numai datorită faptelor voastre. Dar chiar dacă unele ne ating și pe noi, ca unii care trăim laolaltă cu voi, mai mult ne bucurăm de împlinirea prezicerilor sfinte, care ne întăresc, fără îndoială, credința și speranțele noastre.” (Tertulian, *Apologeticul*, XLI, în PSB, vol. 3, p. 97)

„(...) David spune: *Certând m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat* (Ps., 117, 18), pentru că certarea Domnului înseamnă scăpare de moarte.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. VII, 61.2., în PSB, vol. 4, p. 201)

„Blamarea celor care păcătuiesc are scopul de a-i mântui, căci Cuvântul își schimbă felul său de purtare după felul de viață al fiecăruia; este când aspru, când blând.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. VIII, 66.5., în PSB, vol. 4, p. 204)

„Mila și certarea au ca scop mântuirea celor pe care îi ceartă.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. VIII, 72.1., în PSB, vol. 4, p. 207)

„Că și certarea este o doctorie a iubirii dumnezeiești de oameni; din certare înflorește roșeața pudorii și aduce în suflet rușinea păcatului.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. VIII, 74.2., în PSB, vol. 4, p. 209)

„Pedagogul omenirii, Cuvântul nostru cel dumnezeiesc, folosindu-se de toată măiestria înțelepciunii, dorește cu toată puterea să mântuie pe prunci; îi sfătuiește, îi blamează, îi dojenește, îi ceartă, îi amenință, îi vindecă, le făgăduiește, le dăruiește; și *ca și cu multe hățuri* (Platon, *Legile*, VII, 808 D.) înfrânează pornirile necugetate ale omenirii. Și ca să spun pe scurt, Domnul se poartă cu noi așa cum ne purtăm noi cu copiii noștri.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. IX, 75.1.-75.2., în PSB, vol. 4, p. 209)

„Certarea și dojana, după cum le arată și numele sunt lovituri date sufletului; pun capăt păcatelor și înlătură moartea, cumițește pe cei porniți spre desfrâu. La fel și Platon cunoaște că certarea are o foarte mare putere de îndreptare și este un mijloc însemnat de curățire; de acord în această privință cu Cuvântul, Platon spune că omul care a săvârșit cele mai mari fapte urâte a ajuns de neîndreptat și un nerușinat, pentru că n-a fost muștrat și că cel care vrea să fie cu adevărat fericit trebuie să fie foarte curat și foarte bun (Platon, *Sophista*, 230 DE.).” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. IX, 82.2.-82.3., în PSB, vol. 4, pp. 213-214)

„(...) pe unii, care erau porniți spre rău, i-a oprit într-un chip foarte potrivit; pe alții, care îndrăzneau să facă la fel, i-a împiedicat; pe alții i-a întărit, ca să aibă răbdare; pe alții i-a oprit de la rău; iar pe alții, care au privit aceste exemple, i-a vindecat, pentru că s-au îndreptat spre o viață mai bună.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea a treia, cap. VIII, 43.3., în PSB, vol. 4, p. 331)

„Certarea este o disciplină folositoare sufletului, care, cu trudă de multe ori, curățește sufletul de petele păcatului. Certarea *nu pare la început pricină de bucurie, ci de întristare: dar mai pe urmă aduce celor încercați de ea roadă pașnică spre mântuire* (Evr., 12, 11). A cunoaște deci această certare înseamnă să ai o minte deosebită: pentru că mulți, descurajați de asprimea certării, din pricina neștiinței, nu așteaptă folosul de pe urma certării, ci, nemulțumiți de asprimea ei, continuă să sufere mai departe ponoasele neștiinței. De aceea sunt vrednice de laudă glasurile dreptilor, care spun: *Doamne, nu cu mânia Ta să mă muștri pe mine, nici cu urgia Ta să mă cerți* (Ps., 6, 1). Profetul nu se roagă să îndepărteze Domnul certarea, ci urgia. Asemănătoare acestui text sunt și următoarele: *Ceartă-ne, Doamne, dar nu cu judecată și nici cu mânie* (Ier., 10, 24). Și după cum copii cei mici, care nu-și fac lecțiile, ajung mai atenți și-și învață lecțiile, după ce dascălii sau pedagogii lor îi bat cu nuiielele; și după cum aceleași lecții, înainte de bătaie, treceau pe lângă urechile lor, dar, după suferințele pricinuite de lovituri, le intră în urechi și se păstrează în memorie, ca și cum atunci li s-ar fi deschis urechile, tot așa se petrec lucrurile și cu cei care nu ascultă învățătura dumnezeiască și disprețuiesc poruncile Domnului. Dar când s-a abătut asupra lor certarea Domnului, atunci sunt primite poruncile lui Dumnezeu, întotdeauna propăvăduite, dar totdeauna călcate în picioare, ca și cum ar fi izbit pentru prima oară auzul lor. Pentru aceea spune Scriptura: *Certarea Domnului îmi deschide urechile.*” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XII-a, V, în PSB, vol. 17, pp. 472-473)

Amenințările din partea lui Dumnezeu

„(...) când Cuvântul amenință, este evident că nu vrea să facă rău, că nici nu duce la îndeplinire amenințarea; punând în oameni teama, le oprește pornirea spre păcat și-și arată iubirea Sa de oameni.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. VIII, 68.1., în PSB, vol. 4, p. 205)

„Așa e Stăpânul nostru! Adeseori amenință, nu ca să prefacă amenințarea în faptă, ci ca, îndreptându-i pe cei amenințați, să nu-i mai pedepsească. Dacă ar vrea să-i pedepsească, ce rost ar mai avea să le-o spună mai dinainte? Dar nu vrea! De aceea tot amână, zăbovește, spune mai dinainte, tocmai pentru a le da prilej păcătoșilor să fugă de păcat, să îmbrățișeze virtutea și să scape astfel de pedeapsă”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXII, IV, în PSB, vol. 21, p. 264)

„(...) așa fac și părinții care-și iubesc copiii; când îi văd pe copii că pleacă de lângă ei și se duc să se joace cu alți copii, pun slugile s-o facă pe sperietorii, pentru ca, fiind cuprinși de frică, să alerge copiii la sânul mamei lor. Tot așa și Dumnezeu; trimite de multe ori asupra noastră amenințări, nu ca să aducă amenințarea, ci ca să ne atragă la El. Iar când ne întoarcem la El, Dumnezeu stinge îndată amenințarea. Că de ne-am purta la fel și în încercări și în zile de liniște n-am mai avea nevoie de încercări. Dar pentru ce vorbesc despre noi? Chiar sfinții s-au înțeleptit mult din aceasta”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia X, VII, în PSB, vol. 23, p. 129)

„Mânia” lui Dumnezeu

„Vorbim despre *mânia lui Dumnezeu* nu ca de o pasiune a Lui, ci ca de un mijloc sever de îndreptare a oamenilor care au săvârșit păcate grele și numeroase. Că e în stare să îndrepteze ceea ce numim *mânia și urgia lui Dumnezeu* și că aceasta a fost și intenția Logosului dumnezeiesc, reiese limpede din psalmul al șaselea: *Doamne, nu cu mânia Ta să mă mustri, nici cu urgia Ta să mă cerți* (Ps., 6, 1); precum și din cartea lui Ieremia: *Ceartă-ne pe noi, Doamne, însă cu judecată, nu cu mânie, ca să nu ne împruținezi pe noi*⁷³⁰. Dacă vei citi în cartea a doua a Regilor despre *mânia Domnului* (II Regi, 24, 1), care a îndemnat pe David să poruncească numărătoarea poporului, iar în cartea întâi a Cronicilor vei citi că diavolul a îndemnat pe David (I Paral., 21, 1) și dacă vei face o comparație a celor scrise acolo, vei vedea asupra cui se abate mânia. *Fii ai acestei mâni s-au făcut toți oamenii*, spune (apostolul) Pavel, *din fire eram*

⁷³⁰ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Ier., 10, 24 (trad. sin. 1914). (n.s. 258, p. 291)

fiii mâniei ca și ceilalți (Efes., 2, 3). Aici nu se vorbește de mânia lui Dumnezeu ca de o patimă a Lui, ci de una pe care oricine și-o pregătește prin păcatele ce le săvârșește. Acest lucru îl învederează apostolul Pavel când vorbește de *bogăția bunătății lui Dumnezeu și a îngăduinței și a îndelungii Lui răbdări* pentru cel care nu știe că *bunătatea lui Dumnezeu îndeamnă la pocăință*. După *învârtoșarea ta și după inima ta nepocăită îți aduni mânie în ziua urgiei și a arătării dreptei judecăți a lui Dumnezeu* (Rom. 2, 4-5). Cum își poate cineva aduna o comoară de mânie în ziua urgiei dacă mânia este înțeleasă ca o pasiune? Cum ar putea îndrepta pe cineva *patima mâniei*? și cuvântul, care ne învață să nu ne mâniem câtuși de puțin, spune în psalmul al treizeci și șaselea: *Părăsește mânia și lasă iuțimea* (Ps., 36, 8), precum și (apostolul) Pavel: *Lăsați toate acestea: mânia, iuțimea, răutatea, hula, cuvântul de rușine din gura voastră* (Col., 3, 8). S-ar putea oare atribui lui Dumnezeu o patimă de care El voiește să ne liberăm cu totul? Este clar, așadar, că cele afirmate cu privire la *mânia lui Dumnezeu* se interpretează în mod alegoric, așa cum se scrie și despre *somnul Lui*, din care părea că-L deșteaptă proorocul: *Deșteaptă-Te, pentru ce dormi, Doamne?* (Ps., 43, 25; 78, 5). Și iarăși: *Și S-a deșteptat Domnul ca cel ce doarme, ca un viteaz amețit de vin*. Dacă, deci, Domnul ar semnifica altceva, nu ceea ce arată și scrisul obișnuit al cuvântului, de ce nu ar putea fi înțeleasă în sens asemănător și *mânia lui Dumnezeu*? Amenințările cu mânia lui Dumnezeu sunt și ele avertismente cu privire la ceea ce li se va întâmpla oamenilor răi, ca niște recomandări ale medicului făcute bolnavilor: *am să te operez și am să te cauterizez dacă nu ai să urmezi prescripțiile mele și dacă nu ai să ții regimul alimentar și celelalte recomandări*. Noi nu atribuim lui Dumnezeu patimi omenești, nici nu avem păreri lipsite de cuviință față de El și nici nu ne reprezentăm în mod greșit explicațiile luate chiar din Scriptură și comparate între ele. Dascălii învățaturii noastre au și ei această sarcină: să înlăture interpretările simpliste și, pe cât le stă în putință, să facă pe ascultătorii lor mai deschiși la minte.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. LXXII, în PSB, vol. 9, pp. 291-292)

Judecățile lui Dumnezeu – neînțelegerea lor de către noi

„(...) slaba gândire omenească este foarte departe de a putea pătrunde lucrurile divine.” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, V, în PSB, vol. 3, p. 356)

„(...) dacă cineva e mai nerăbdător și dorește explicații mai amănunțite, acela să vină cu noi și să asculte el pe sfântul Pavel, care, căutând să *pătrundă adâncurile înțelepciunii și cunoașterii dumnezeiești* (I Cor., 2, 10), invocând ajutorul Duhului Sfânt, Care *pătrunde până în adâncurile lui Dumnezeu*, dar, nefiind în stare să ajungă până la capăt și să se împărtășească — așa zicând —

de o cunoaștere deplină, își pierde parcă nădejdea de a ajunge la capăt și strigă plin de mirare: *O, adâncul bogățiilor de înțelepciune și de cunoaștere a lui Dumnezeu!* (Rom., 11,33). Și copleșit de deznădejdea de a ajunge până la cunoașterea din urmă, în această exclamare își dă seama de adevărul acestor cuvinte zicând: *cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât de nepătrunse, căile Lui!*. Într-adevăr, el nu zice că e greu să poți înțelege judecățile lui Dumnezeu, ci că aici nu poți face absolut nimic și nu zice că e greu să pătrunzi căile Lui, ci că nu le poți pătrunde deloc. Sigur că ai putea merge și mai departe în cercetarea aceasta, înaintând tot mai adânc în cunoaștere, dacă se face apel la ajutorul harului lui Dumnezeu care luminează mintea⁷³¹.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, 3, XIV, în PSB, vol. 8, pp. 294-295)

„Adu-ți aminte că judecățile lui Dumnezeu sunt adânci; și pentru că sunt închise în vistieriile cele dumnezeiești, nu pot fi înțelese de oricine.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, V, în PSB, vol. 17, p. 253)

„(...) Pavel, omul acesta atât de mare și atât de valoros, a spus că judecățile Lui, adică rânduielile și conducerea Lui, sunt cu neputință de cercetat, și n-a spus neînțelese, ci cu neputință de cercetat, că nu primește nici cercetare să fie, iar urma căilor Lui spune el că este de negăsit – că numește căi hotărârile și poruncile Lui...” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia IV, V, în PSB, vol. 21, p. 63)

„Când lucrează Dumnezeu ceva, nu încerca, iubite, să cercetezi cu mintea ta omenească cele făcute de El! Faptele Lui depășesc înțelegerea noastră, iar mintea omenească nicicând nu va putea să le cuprindă sau să înțeleagă pricina celor create de El”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXV, IV, în PSB, vol. 21, p. 310)

„Ai putut să-ți cunoști sufletul, de când te-ai născut și până acum? (Dacă da), atunci spune-mi ce gânduri ți-au încolțit în minte, de dimineața până seara! Spune-mi gândurile tale din cursul a trei zile. Desigur, nu poți acest lucru. Iar dacă gândurile sufletului tău nu le poți cuprinde, cum vei putea cuprinde cugetele și gândirea lui Dumnezeu?” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XII, 11, în PSB, vol. 34, pp. 145-146)

„Căci, precum nimeni nu va ști ce este Dumnezeu după fire, dar e îndreptățit să creadă că este și răsplătește celor ce-L caută, așa va ignora modul celor săvârșite de El, lăsând primirea lor pe seama credinței și recunoscând că Dumnezeu, Cel mai presus de toți, poate toate, primind pentru o astfel de bună

⁷³¹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Că e nevoie de ajutorul lui Dumnezeu pentru explicarea tainelor o afirmă Origen adeseori: *Omilia Ios.*, XX, 4 (PSB, 6, 286-287). Dar la fel se spune și în *Despre începuturi*: II, 6, 1. (n.s. 1521, p. 295)

judecată o răsplată de nedisprețuit. Voind Stăpânul tuturor să ne purtăm astfel, zice prin proorocul Isaia: *Nu sunt sfaturile Mele ca sfaturile voastre, nici căile Mele ca ale voastre, zice Domnul, ci pe cât de departe e cerul de pământ, pe atât sunt de departe căile Mele de căile voastre și cugetările Mele de cugetarea voastră* (Is., 55, 8-9). Iar Cel ce e atât de mult mai presus de noi, cum nu va și lucra în chip minunat și nu va întrece înțelegerea noastră?

Dar aş voi să exprim și un gând mai ușor de înțeles, precum socotesc, despre acestea. Cei preocupați în viața aceasta de știința numită mecanică declară de multe ori că izbăvesc lucruri mari, dar metoda actelor lor scapă minții ascultătorilor înainte de-a le vedea, dar, gândind la meșteșugul lor, le admit prin credință înainte de-a le experia, evitând să-i contrazică. Cum, deci, va zice cineva, n-ar fi împovărați de vini grele cei ce îndrăznesc să necinstească prin necredință pe Dumnezeu, ce mai bun Meșter în toate?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 405-406)

„Didim, (cel Orb [cca 398] — n.L.P.), cel mai mare învățat al contemplației, zice: (...) explicația providenței însă, o vei găsi în felurile în care ești ridicat de la răutate și ignoranță, la virtuți și la culmea științei.” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a VIII-a, cap. I, în PSB, vol. 75, p. 318)

Vorbirea despre Dumnezeu

„Vorbele lui Platon despre Dumnezeu ar fi încă și mai clare ca gândire și stil, dacă nu le-ar întuneca uneori amestecându-le cu convingerile lui politice. În scrierea sa *Timaios* el dă chiar numele de Dumnezeu părintelui lumii, făuritorul sufletului, făcătorul celor cerești și pământești, și te previne că-i greu să-l găsești, din cauza puterii Sale necrezut de mari, și, iarăși, că e cu neputință să vorbești despre El în public, chiar când L-ai cunoscut. Cam la fel sunt și părerile noastre, ale creștinilor, care recunoaștem un Dumnezeu, Îl numim tatăl tuturor și nu vorbim niciodată despre El în public neîntrebați⁷³².” (Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XIX, în PSB, vol. 3, p. 372)

„Graiul împodobit să-și găsească teren de desfășurare în tribunale și în cuvântările politice; când este vorba despre Domnul și Dumnezeul nostru, sinceritatea deplină a cuvântului în susținerea credinței este ajutată nu de farmecul elocinței, ci de puterea faptelor. Ascultă așadar cuvinte nu frumoase, ci adevărate, exprimate nu într-o formă care să atragă auditori, ci într-un chip simplu și sincer, potrivit vorbirii despre bunăvoința divină, primește ceea ce se

⁷³² Tâlcuirea Prof. N. Chițescu: Filozofii se unesc în recunoașterea unui singur Dumnezeu, făcătorul a toată existența. (n.s. 35, p. 372)

simte înainte de a se învăța, ceea ce nu se culege printr-o lungă străduință și trecere de timp, ci se însușește pe o cale scurtă și plină de repede răsplată.” (Sf. Ciprian, *Către Donatus*, II, în PSB, vol. 3, p. 416)

„Se poate spune că toți cei care au vorbit despre Dumnezeu, barbari și eleni, au ținut ascunse principiile lucrurilor și au transmis adevărul în enigme, în simboluri, în alegorii, în metafore și în alte chipuri asemănătoare acestora; de pildă la greci oracolele; de aici și numele de Oblicul dat lui Apolon Pitianul⁷³³.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. IV, 20.4., în PSB, vol. 5, p. 323)

„Pe bună dreptate (...) Platon, vorbind despre Dumnezeu în *Epistolele* sale, zice: *Trebuie să-ți vorbesc în enigme, pentru ca, dacă epistola mea va ajunge în vreun colț de pământ sau mare, cel care o va citi să nu o înțeleagă* (Platon, *Epistola II*, 312 D).

Că Dumnezeul universului, Cel Care-i mai presus de orice cuvânt, mai presus de orice gând, mai presus de orice idee, nicicând nu poate fi cuprins în scris, pentru că-i negrăit prin puterea Lui. Lucru pe care l-a arătat și Platon când zice: *Pe lângă acestea, caută și ai grijă, să nu-ți pară rău mai târziu că ai scris acum lucruri ce nu trebuia să le scrii; cel mai bun lucru e să nu scrii deloc, ci să știi totul pe de rost; că nu este cu puțință, nu-i cu puțință, ca cele scrise să nu ajungă publice* (Platon, *Epistola II*, 314 BC). La fel cu aceste cuvinte sunt și cuvintele sfântului apostol Pavel, care păstrează semnificația ascunsă profetică și cu adevărat veche, din care s-au revărsat la eleni învățăturile cele bune. *Înțelepciunea o grăim celor desăvârșiți, dar nu înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpânitorilor veacului acestuia, care sunt pieritori, ci grăim înțelepciunea lui Dumnezeu într-o taină, cea ascunsă* (I Cor., 2, 6-7). Apoi, mai departe, Pavel vorbește de marea grijă ce trebuie să o ai când e vorba de răspândirea învățăturilor printre cei mulți: *Și eu, fraților, n-am putut să vă grăiesc vouă ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești, ca unor prunci în Hristos. Cu lapte v-am hrănit, că încă nu puteați; dar nici acum nu puteți; că sunteți încă trupești* (I Cor., 3, 1-3). Deci, dacă apostolul a numit laptele hrană pentru prunci, iar mâncarea tare hrană pentru cei desăvârșiți (Evr., 5, 13-14), atunci se va înțelege că laptele este cateheza, cea dintâi hrană a sufletului, iar hrana tare, contemplația în cel mai înalt grad de inițiere.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. X, 65.1.-65.5., 66.1.-66.2., în PSB, vol. 5, pp. 348-349)

„Pe bună dreptate scrie Platon în epistola sa cea mare: *Dumnezeirea nu se poate exprima cu cuvântul, cum se exprimă în celelalte științe obiectul lor; ci, dacă de mult timp te ocupi cu Dumnezeirea și trăiești împreună cu Ea, atunci*

⁷³³ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Apolon a fost numit și *Oblicul* din pricina sensului echivoc al oracolelor sale. (n.s. 106, p. 323)

dintr-o dată vine în sufletul tău o lumină, ca și cum ar izbucni dintr-un foc; și lumina aceea îți hrănește sufletul (Platon, *Epistola VII*, 341 CD).” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XI, 77.1., în PSB, vol. 5, p. 354)

„(...) unii L-au numit pe Dumnezeu *adânc*, pentru că este inaccesibil și nemărginit, pentru că înconjură totul și cuprinde în El totul. Da, când este vorba de Dumnezeu, partea aceasta este cea mai grea de tratat. Dacă este greu de descoperit principiul oricărui lucru, apoi este greu de arătat primul și cel mai vechi principiu, care este cauza nașterii și a continuării existenței tuturor lucrurilor. Cum s-ar putea vorbi de Cel Ce nu este nici gen, nici diferență, nici specie, nici individ, nici număr, dar nici accident, nici ceva supus accidentului? Nu-L poți numi în chip drept nici *totul*, pentru *totul* se rânduiește în ordinul mărimii, iar Dumnezeu este Tatăl tuturor. Nu trebuie să se vorbească de părți ale lui Dumnezeu, pentru că unul este indivizibil; de aceea este și infinit, nu în sensul că nu se poate parcurge, ci în sensul că este fără dimensiune și nu are sfârșit; și, deci, este fără formă și fără nume.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XII, 81.3.-81.6., în PSB, vol. 5, p. 357)

„Că omul, fiind om, nu-i în stare să spună adevărul despre Dumnezeu; cel slab și trecător să spună adevărul despre Cel nenăscut și nestricăcios; lucrul să spună adevărul despre Cel ce l-a făcut. Dacă omul nu poate spune adevărul nici despre el însuși, oare nu cu mult mai puțin trebuie crezut când vorbește despre Dumnezeu? Pe cât omul stă în urma puterii lui Dumnezeu, pe atât și cuvântul lui este slab, nu ca să-L numească pe Dumnezeu, ci ca să vorbească despre Dumnezeu și despre învățătura dumnezeiască. Cuvântul omenesc este prin fire slab și neputincios să vorbească despre Dumnezeu; nu vorbesc de numele Lui — că este un lucru obișnuit, nu numai filozofilor, ci și poezilor să vorbească de numele Lui — nici de ființa Lui — lucru cu neputință —, ci de puterea lui Dumnezeu și de lucrurile lui Dumnezeu. Abia de ajung la o idee slabă despre Dumnezeu cei care și L-au luat pe Dumnezeu ca dascăl, cu toate că harul lui Dumnezeu le ajută spre oarecare cunoaștere și ei s-au obișnuit să contemple voința lui Dumnezeu cu ajutorul voinței Lui, și pe Duhul Sfânt cu ajutorul Sfântului Duh, *că Duhul cercetează adâncurile lui Dumnezeu* (I Cor., 2, 10), *iar omul sufletească nu primește cele ale Duhului* (I Cor., 2, 14).” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XVIII, 165.5., 166.1.-166.3., în PSB, vol. 5, pp. 474-475)

„Voi vorbi, dar, despre Dumnezeu nu atât cât este și ce este Dumnezeu, ci cât ne este nouă cu putință.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, I, în PSB, vol. 17, p. 509)

„După cum unui picior strâmb nu i se potrivește o încălțăminte dreaptă, tot așa nici lauda lui Dumnezeu nu se potrivește inimilor stricate. După părerea

mea, de aceea Domnul le-a luat demonilor puterea de a-L face cunoscut, pentru că nu este potrivit ca demonii să vorbească de Mântuitorul. Pavel ceartă duhul cel pitonicesc (Fap., 16, 18), ca să nu fie recomandat el, sfântul, de un duh necurat. Același înțeles îl au și cuvintele: *Dumnezeu a zis păcătosului: Pentru ce povestești tu dreptățile Mele?* (Ps., 49, 17) Să căutăm, dar, să fugim de orice lucru strâmb și sucit și să ne îndreptăm mintea noastră și puterea de judecată a sufletului după canonul cel drept ca, ajungând drepti, să ni se îngăduie să lăudăm pe Domnul.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, I, în PSB, vol. 17, p. 247)

„Îndrăzneț lucru este a vorbi de cele despre Dumnezeu, pentru că mintea nu se poate urca până la măsura vredniciei Lui, iar cuvântul, la rândul său, exprimă slab cele pe care mintea le concepe.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, I, în PSB, vol. 17, p. 509)

„Dacă, deci, mintea noastră este mai prejos de înțelegerea măreției lui Dumnezeu, iar cuvântul este mai prejos și decât mintea, nu este, oare, neapărat trebuință de tăcere, ca nu cumva prin slăbiciunea cuvintelor să punem în primejdie minunea vorbirii despre Dumnezeu?

Dorința de a slăvi pe Dumnezeu este însământată în chip firesc în toți cei înzestrați cu darul vorbirii; dar toți sunt la fel de neputincioși a vorbi după vrednicie despre Dumnezeu. În râvna pentru evlavie ne deosebim unul de altul; dar nimeni nu-i așa de orbit ca să se înșele pe el însuși atât de mult, încât să considere că s-a urcat pe cel mai înalt pisc al înțelegerii lui Dumnezeu, ci, cu cât va vedea că propășește în cunoașterea lui Dumnezeu, cu atât mai mult va simți neputința lui. Aceasta a simțit-o Avraam; aceasta a simțit-o Moisi. Când au putut să vadă pe Dumnezeu, atât cât e cu putință unui om să-L vadă, mai ales, atunci s-au socotit pe ei înșiși o nimica. Avraam s-a numit pământ și cenușă (Fac., 18, 27), iar Moisi a spus că este slab la glas și zăbavnic la limbă (Ieș., 4, 10), că vedea slăbiciunea limbii lui, care nu putea sluji măreției celor gândite de mintea sa.

Totuși, pentru că urechile voastre s-au deschis acum pentru auzirea vorbirii despre Dumnezeu, iar Biserica nu-i sătulă niciodată de astfel de auziri, adeverind cuvântul Ecclesiastului, că *nu se satură urechea de a auzi* (Ecl., 1, 8), este de neapărată trebuință să grăiască după putere.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, I, în PSB, vol. 17, p. 509)

„Atât de mare rău este să descoperi orișicui și la întâmplare tainele cele dumnezeiești. Să audă asta cei care vorbesc tuturor oamenilor fără deosebire. Că Hristos nu ne vorbește acolo de porci (Mt., 7, 6), ci de oamenii care seamănă cu porcii, care, asemenea acestor animale, se tăvălesc în mocirla păcatului, pentru a ne învăța să știm să facem deosebire între persoane și să căutăm oameni cu viață curată, când trebuie să descoperim ceva din cuvintele dumnezeiești, ca să nu-i

vătămăm și pe aceia și pe noi. Unii ca aceștia nu numai că nu câștigă nimic din cele spuse, dar târăsc adeseori odată cu ei în prăpastia pierzării și pe cei care le-au pus înaintea, fără cercetare, aceste bune mărgăritare”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XVI, II, în PSB, vol. 21, p. 179)

„Dacă nu este de folos, să nu vorbească, ci să mediteze pururea la cuvântul Domnului, pe care, însă, să-l grăiască atât cu gura, cât și cu inima.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre paza inimii, 13, în PSB, vol. 34, p. 291)

„Este cu totul greu de-a se apropia de cele dumnezeiești chiar celor foarte deprinși și în stare să contemple tainele și să privească cele mai presus de minte în *oglinadă și ghicitură*, după preaînțeleptul Pavel (I Cor., 13, 12). Rațiunea omenească este foarte îngroșată și inaptă să pătrundă în subțirimea înțeleșurilor lor. De aceea e foarte de temut a vorbi despre Dumnezeu și e un lucru înțelept a alege tăcerea despre acestea.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, Cuvânt Înainte, în PSB, vol. 40, p. 9)

„Pentru ce coboară deci și încearcă să supună raționamentele omenești cele mai presus de minte și de rațiune, cele ce socotesc că trebuie cinstite de singura credință neiscoditoare? Este cu totul lipsit de evlavie și o necredință dusă la extrem, a întreba cu curiozitate: cum și ce este Treimea, cum este în Sine firea dumnezeirii? E evlavios mai degrabă a voi să înțelegi drept în ce mod în Sfânta Treime este închinată o unică fire. Consimte deci, Ernia, că așa trebuie să socotim și să cugetăm drept și că potrivnicii fac un lucru contrar credinței iscodind cu neînțelegere și cu neîncredere în născocirea unor idei nebune, cele mai presus de toată mintea.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul III, în PSB, vol. 40, p. 99)

„(...) mintea e mai cuprinzătoare decât orice cuvânt și mișcarea înțelegerii e mai ascutită decât a limbii. Deci, prin subțirimea minții și prin ascuțimea mișcării ei, vedem frumusețea bogată a firii dumnezeiești. Dar vorbim despre ea mai omenește și în modul nostru, limba neavând posibilitatea de a cuprinde măsura adevărului. De aceea și Pavel, vistiernicul tainelor Mântuitorului, cerea de la Dumnezeu cuvânt spre deschiderea gurii lui (Col., 4, 3). Deci, sărăcia cuvintelor noastre nu va aduce nici o păgubire însușirilor naturale ale Unuia-Născutului. Cele spuse despre El se vor înțelege în chipul convenit lui Dumnezeu, însă se vor grăi cele de trebuință într-un mod mai omenesc, folosindu-ne de vorbirea Lui către noi și de a Sfinților despre El, după măsura firii noastre.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 93)

„Deci cele despre Dumnezeu se grăiesc omenește. Dar se înțeleg așa cum I se potrivește lui Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. V, în PSB, vol. 41, p. 230)

„(...) cu cât mintea va înainta către puritate mai înaltă, cu atât va primi pe Dumnezeu mai măreț și va descoperi o mai mare obârșie de admirație în sine decât în arta vorbirii, sau în meșteșugul exprimării. După cum cel ce n-a încercat sentimentul bucuriei nu-l poate înțelege cu mintea, la fel cel ce l-a încercat nu-l va putea reda în cuvinte. Dacă, de pildă, ar vrea cineva să explice dulceața mării unuia care n-a mâncat niciodată ceva dulce, cu siguranță că nici cel ce n-a primit-o în gură nu-i va simți gustul cu urechile, dar nici cel ce i-a cunoscut dulceața prin plăcerea oferită de gustul ei nu va putea să-i explice prin cuvinte gustul, ci doar îi va aprecia în tăcere savoarea.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Partea a II-a, A doua convorbire cu părintele Chaeremon, cap. XIII, 1, în PSB, vol. 57, pp. 526-527)

„Cum voi vorbi de puterile Domnului eu, care sunt gângav și cu mintea pironită de cele stricăcioase? Cum voi face auzite chiar și numai cele mai mici laude ale Lui, eu, care sunt mut și a cărui putere auzitoare a sufletului e cu totul întoarsă de la glasul fericit al Cuvântului, din pricina iubirii față de patimi? Cum mi Se va arăta mie, celui biruit de lume, Cuvântul, spre a birui lumea, odată ce nu obișnuiește să Se arate lumii, dacă rămâne după fire necunoscut de simțirea iubitoare de materie? Cum nu e cutezător lucru să se atingă de cele sfinte cel spurcat, și de cele curate, cel necurat?

De aceea aș fi refuzat bucuros să împlinesc cele poruncite, temându-mă să nu fiu socotit îndrăzneț. Dar mi-a fost mai frică de primejdia neascultării. Deci aflându-mă între acestea două, aleg mai bucuros vina îndrăzelii, ca mai ușoară de purtat, fugind de pericolul neascultării, care nu se mai iartă. Și nădăjduind că prin mijlocirea sfinților și cu ajutorul rugăciunilor tale (părintele duhovnicesc și învățătorul meu, Toma – n.L.P.), Hristos, Marele Dumnezeu și Mântuitor al nostru, îmi va dăruia puterea să înțeleg lucrurile în chip cucernic și să le spun în mod cuviincios, voi alcătui, pe cât se poate, un răspuns scurt la fiecare cap.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, Cuvânt înainte, în PSB, vol. 80, pp. 45-46)

„(...) va fi fără formă și fără frumusețe și nevrednic de a fi ascultat cuvântul despre Dumnezeu, rostit oricum și de oricine și în timpul în care nu se cuvine. Căci socotesc că cei ce au minte trebuie să caute atât de mult timpul potrivit de a vorbi despre El, pe cât între toate cele indicate de învățător ca nepotrivite, mai nepotrivită este geometria cu plânsul.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 76, în PSB, vol. 80, p. 194)

„(...) să înceteze tot sufletul, obișnuit să atace cu îndrăzneală orice idee despre Dumnezeu, de a mai gândi în deșert și fără dreaptă credință; și cunoscându-și neputința sa în cele mici, să cinstească numai cu tăcerea faptul existenței negrăite și mai presus și dincolo de toată înțelegerea și cunoștința Ființei dumnezeiești.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 79a, în PSB, vol. 80, p. 203)

„(...) am cugetat să am tăcerea ca împreună locuitoare, păzindu-mă cu totul pe cât pot de atingerea de cuvintele dumnezeiești, ca nu cumva să fiu judecat mai mult și mai cu dreptate, ca unul ce am cuvintele dumnezeiești omorâte de mine prin neîmplinirea faptelor bune și de aceea sunt neputincioase să dăruiască ascultătorilor viața cea întru har, întrucât nu pot să primească din viațuirea mea, a celui ce rostesc, chipurile virtuților; și astfel să mă fac supus viitoareii răsplătiri, ca unul ce nu numai în mine am disprețuit prin purtările mele rele de viață făcătoarele cuvinte ale lui Dumnezeu, ci înfățisez și ascultătorilor toată viațuirea mea cea rea ca un chip viu și vădit al disprețuirii lor. Deci eu, cum am spus, știindu-le acestea și temându-mă de ele, am scuturat de la mine pornirea de a grăi și de a scrie cuvintele dumnezeiești a căror lucrare nu o am, judecând că e cea mai mare nedreptate și pagubă de a-mi atrage laude deșarte de la cei ce le ascultă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 20, în PSB, vol. 81, pp. 156-157)

„Nici să nu arătăm cunoștința dumnezeiască numai prin rostirea cuvintelor ca înșirare spre podoabă, nici să nu socotim buna înțelegere mergând numai până la simplă grăire, fără a face, ci ca dispoziție a sufletului pătrunsă de virtuți prin fapte și de aceea ca cunoștința ce-și răspândește lumina prin fapte, iar prin cunoștință luminând puterea conștiinței. *Aceasta pentru că frica de Dumnezeu întâlnindu-se prin fapte cu dorința de Dumnezeu arătată în buna înțelegere, să producă în noi desăvârșita înțelepciune, care începe cu înfrânarea de la rele prin frica de Dumnezeu și se desăvârșește în împlinirea poruncilor prin buna înțelegere.* Căci cel ce definește înțelegerea ca știind numai în simpla rostire a cuvintelor dumnezeiești se aseamănă cu papagalul care imită cuvintele omenești. Căci acest mic animal dintre cele înaripate care redă prin deprindere cuvintele omenești nu are nimic omenesc după fire, precum și cel ce imită cuvintele cu adevărat înțelegător numai prin simpla rostire spre uimirea celor ce-l aud, dar nu are deprinderea cunoștinței unită cu făptuirea virtuților e și se numește cu adevărat un alt fariseu, sau un preot mincinos, fățărind înțelegerea numai prin rostirea cuvintelor, dar fiind lipsit cu totul de înțelepciunea adevărată care-și are existența în fapte, și de aceea se umflă potrivit cuvântului adevărului din pricina trufiei care-i hrănește peste măsură mintea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 20, în PSB, vol. 81, p. 158)

Tainele dumnezeiești

„(...) noi ținem ascunse⁷³⁴ și trecem sub tăcere tainele noastre cele mai adânci, mai ales când vedem oameni simpli și care au încă nevoie de învățătură, cum zicem noi, cei hrăniți *cu lapte*.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. LII, în PSB, vol. 9, p. 207)

„(...) cel care se cercetează cu pricepere pe sine însuși poate cunoaște pe Dumnezeu, nu atât din alcătuirea cerului și a pământului, cât și din alcătuirea propriei noastre firi, așa precum spune și profetul: *Minunată s-a făcut știința Ta de către mine* (Ps., 138, 5), cu alte cuvinte, cunoscându-mă pe mine, am cunoscut covârșitoarea Ta înțelepciune.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilia la Hexaemeron*, omilia a IX-a, VI, în PSB, vol. 17, p. 178)

„(...) chiar dacă toată mințile s-ar uni ca să cerceteze tainele dumnezeiești, și toate limbile s-ar pune de acord să le facă cunoscute, niciodată nu va putea cineva să și le apropie (însușească) după importanța lor.” (Sf. Vasile cel Mare, *Cuvânt despre credință*, cap. III, în PSB, vol. 18, p. 91)

„(...) te-aș sfătui, frate dragă, să nu privești spre altceva, ci spre harul care sălășluiește în tine și spre Duhul descoperirii prin rugăciuni, singurul care îți va lămuri adâncimile tainelor celor dumnezeiești.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, în PSB, vol. 30, p. 95)

„(...) atunci când (omul) consacră lui Dumnezeu pe cele ascunse, adică mintea și cugetele, când nu se preocupă, nici nu se gândește la altceva, ci (doar către Dumnezeu) se silește, atunci Domnul îl învrednicește de (descoperirea) tainelor, într-o sfințenie și curăție mare și îi dă lui hrană cerească și băutură duhovnicească.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XIV, 3, în PSB, vol. 34, p. 150)

„Să mă învețe tainele cerești Dumnezeu, Care le-a făcut, nu omul, care nu se cunoaște pe sine însuși. Cui să-i vorbesc mai mult despre Dumnezeu decât lui Dumnezeu?” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a XVIII-a, 7, în PSB, vol. 53, p. 94)

„Om sunt, nu înțeleg tainele lui Dumnezeu, nu îndrăznesc să le cercetez și de aceea mă tem chiar să încerc acest lucru, fiindcă este o îndrăzneală nepermisă să știi mai mult decât ți se îngăduie.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea a III-a, I, 3, în PSB, vol. 72, p. 217)

⁷³⁴ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Desigur, aici e vorba de *disciplina arcană*. (n.s. 130, p. 207)

Sălășluirea lui Dumnezeu în noi

„(...) Dumnezeu nu locuiește unde este dezbinare și mânie.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către filadelfieni), cap. VIII, 1, în PSB, vol. 1, p. 217)

„Dumnezeu locuiește în oamenii care iubesc pacea; că Lui Îi este scumpă pacea și stă departe de cei care se ceartă și sunt pierduți de răutatea lor.” (Herma, *Păstorul*, pilda IX, în PSB, vol. 1, p. 380)

„Într-un suflet ca acesta, datorită ascultării de porunci, Își face Dumnezeu biserică și în el se sălășluiește Cel ce stăpânește și peste cei vii și peste cei morți, în el sălășluiește Împăratul și Creatorul tuturor celor bune din lumea aceasta, fiind într-adevăr și lege și poruncă și Cuvânt veșnic, fiind unicul Mântuitor, pentru fiecare îndeosebi și pentru toți în general.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VII-a, cap. III, 16.5., în PSB, vol. 5, p. 485)

„(...) noi trebuie să ne înnoim prin curățenia inimii, prin sinceritatea sufletului, prin sănătatea trupului și a duhului, pentru ca Domnul să găsească un loc în sufletul nostru, ca să-și zidească acolo lăcaș și să sălășluiască în el.” (Origen, *Omilii la Cartea Iosua*, omilia XXVI, cap. I, în PSB, vol. 6, p. 302)

„Dumnezeu vrea să găsească în voi o cale pentru a putea intra în sufletele voastre și a rămâne acolo; pregătiți-I o cărare, precum este scris: *Drepte faceți cărările Lui. Glasul celui ce strigă în pustie*. Un glas strigă: *Gătiți calea*. Glasul începe și ajunge la urechi, apoi, după glas sau mai bine-zis deodată cu el, cuvântul intră în auz. În acest înțeles a propovăduit Ioan pe Hristos. Să vedem, acum, ce anunță glasul despre Cuvânt: *Pregătiți, zice glasul, calea Domnului*. Ce fel de cale trebuie să pregătim noi Domnului? Este vorba despre o cale trupească? Cuvântul Domnului poate, oare, străbate o atare cale? Sau trebuie pregătită Domnului o cale lăuntrică și rânduită, în inima noastră, ca pe niște piste drepte legate între ele? Aceasta este calea pe care a intrat Cuvântul lui Dumnezeu, Care se așează în inima omenească, în stare să o cucerească.” (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, omilia a XXI-a, V, în PSB, vol. 7, pp. 109-110)

„Gătiți Domnului drum prin purtare cinstită și prin fapte bune, drepte faceți-I cărările, pentru ca Cuvântul Domnului să umble prin voi nestingherit și să vă dea cunoștința tainelor Lui și a venirii Lui.” (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, omilia a XXI-a, VII, în PSB, vol. 7, p. 111)

„Dacă voim (...) ca Dumnezeu să stăpânească între noi, atunci nicidecum să nu stăpânească păcatul în trupul nostru muritor (Rom., 6, 12) și nici să nu ascultăm de poruncile lui, care îndeamnă sufletul nostru spre faptele cărnii și spre lucrări potrivnice lui Dumnezeu, ci să omorâm măduarele noastre, ale omului pământesc (Col., 3, 5), culegând roadele duhului, pentru ca Domnul să umble în noi ca într-un rai duhovnicesc și să domnească singur peste noi, cu Hristos al Său, Care va sălășlui în noi, de-a dreapta Acelei puteri duhovnicești, de Care voim să ne împărtășim și Care va locui în noi până ce toți vrăjmașii din noi vor ajunge așternut picioarelor Lui, iar orice domnie, stăpânire și putere va fi îndepărtată de la noi.” (Origen, *Despre rugăciune*, XXV, 3, în PSB, vol. 7, p. 253)

„Dacă într-adevăr vrem să ni-L închipuim pe Dumnezeu că mistuie și nimicește ceva, atunci să spunem că El mistuie gândurile rele ale cugetului, faptele de rușine, poftele păcătoase atunci când intră în inima credincioșilor și când împreună cu Fiul Își face sălaș în sufletele care s-au învrednicit să primească Cuvântul Lui și Înțelepciunea Lui, după cum stă scris: *Eu și Tatăl vom veni la el și vom face locaș la el*, urmând ca după ce va fi mistuit acolo toate poftele și toate patimile să-Și ridice acolo un templu curat și vrednic de El.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, II, 1, în PSB, vol. 8, pp. 45-46)

„(...) căci după cum atunci când prinzi una din marginile unui stejar, automat tragi și pe cealaltă, tot așa când tragi Duh (...) prin El tragi în același timp și pe Fiul, și pe Tatăl. Dacă înțelegi cu adevărat pe Fiul, Îl vei vedea din amândouă părțile, El va aduce, pe de-o parte, pe Tatăl și din cealaltă pe Duhul Său propriu. Într-adevăr, Cel Care e mereu în Tatăl, Acela nu va putea fi rupt de Tatăl și nu va fi niciodată despărțit de Duhul Său, Care lucrează totul în toți. Și tot așa, dacă primești pe Tatăl, prin puterea Lui primești în același timp și pe Fiul și pe Duhul, pentru că nu-i cu puțință în nici un fel să-ți închipui o întrerupere sau o împărțire în așa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărțit de Fiul, ci concepi în același timp în Ei o comunitate și o deosebire negrăită și cumva neînțeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă continuitatea ființei, fără ca această comunitate de substanță să elimine particularitatea semnelor distinctive”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„(...) curăția sufletului e în stare să odihnească în sine pe Dumnezeu...” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, II, în PSB, vol. 15, p. 32)

„Nici păcatelor să nu le dăm timp, nici dușmanului să nu-i lăsăm loc în inimile noastre, ca Dumnezeu să locuiască în noi, prin o neconținută aducere-aminte de El.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a III-a, X, în PSB, vol. 17, p. 109)

„(...) să ne împodobim frumusețea sufletului cu tot ce putem, ca, făcându-i strălucitoare și luminoasă frumusețea lui, să atragem lângă noi pe Stăpânul cerurilor, ca să ne socotească vrednici a-și face sălaș în noi. Că se coboară îndată acolo unde vede frumusețe sufletească. El doar a spus: *Spre cine voi căuta, oare, dacă nu spre cel blând, spre cel liniștit, spre cel smerit, spre cel care tremură de cuvintele Mele?* (Is., 66, 2). Ai văzut că ne-a vorbit de toate culorile duhovnicești, care pot face strălucitoare frumusețea sufletului?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LV, V, în PSB, vol. 22, p. 220)

„Când un om are cugetul curat, când n-are în el murdărie, atunci va putea locui în el Stăpânul universului”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LX, III, în PSB, vol. 22, p. 269)

„*Fericiți cei curați cu inima*, spune Hristos, *că aceia vor vedea pe Dumnezeu* (Mt., 5, 8). Iar când ai ajuns învrednicit să locuiești în Dumnezeu, așa te simți ca și cum trupul ți-ar fi în zadar și de prisos și disprețuiești cu totul pe cele omenești. Toate cele ce se văd ți se par umbră și vis; ca și cum ai locui în cer, așa nu poțezi nimic din cele de aici. Un om ca acesta era Pavel, dascălul lumii. De aceea și striga zicând: *Sau căutați probă a lui Hristos, Care locuiește în mine?* (II Cor., 13, 3). Și iarăși: *Trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine* (Gal., 2, 20). Și iarăși: *Iar de trăiesc acum în trup, prin credință trăiesc* (Gal., 2, 20). Ai văzut un om îmbrăcat cu trup, că grăiește așa ca și cum ar fi fără de trup?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LX, III, în PSB, vol. 22, p. 269)

„Căci în multe feluri este Dumnezeu în cei vrednici de El, venind în fiecare precum are fiecare puterea și vrednicia. Unul se face loc al lui Dumnezeu; altul, casă; altul, scaun, și altul, așternutul picioarelor. Ba se poate face cineva și car de luptă, sau cal ușor de strunit, primind asupra sa pe Călărețul cel bun și făcându-și alergarea cum îi place Celui ce-l conduce.

Dar, precum aflăm acum, se poate face cineva, după înțelepciunea lui Dumnezeu, și pat al Lui, clădit nu numai din lemnele Libanului, ci și din aur, argint, profiră, pietre, potrivit cu fiecare în parte. (...) Că cel ce poartă pe Dumnezeu în sine este patul Celui ce locuiește și șade în el, a fost vădit și înainte din cuvintele noastre. Căci cel ce, după sfântul Pavel, nu mai viețuiește sieși, ci are în sine viețuind pe Hristos și dă dovadă despre Hristos care grăiește în el, acela se numește și este în înțeles propriu pat al Celui ce e dus și purtat de el.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia VII, în PSB, vol. 29, p. 206)

„Trupul este aproape de suflet, dar Domnul este și mai aproape.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XI, 15, în PSB, vol. 34, p. 141)

„Dacă în viața cea de toate zilele, (trebuind) ca un dregător să meargă și să stea într-o casă și întâmplându-se ca acea casă să nu fie curată, (numaidecât) se repară, se împodobește și se varsă aromate în ea; cu atât mai mult casa sufletului în care Domnul Se odihnește, trebuie să fie frumos împodobită pentru ca să poată să intre și să se odihnească acolo cel neîntinat și fără de prihană! Pentru că în astfel de inimă Se odihnește Dumnezeu și toată Biserica cea cerească.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XV, 45, în PSB, vol. 34, p. 168)

„(...) venind Domnul și locuind într-însul și el în Domnul, El, (Domnul), împlinește întru acesta propriile Sale porunci, fără trudă, umplându-l pe acesta de roada Duhului.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XIX, 6, în PSB, vol. 34, p. 189)

„După cum o casă, fiind locuită de stăpânul ei este împodobită, plină de ordine și frumusețe, tot așa și sufletul, având pe stăpânul său, locuind în el, este plin de toată frumusețea și bunăcuviința, pentru că are pe Domnul cu comorile Sale duhovnicești ca locuitor și conducător. Dar vai de casa al cărei stăpân este plecat și al cărei proprietar nu este de față! Ea este părăsită și pustie, plină de toată necurăția și dezordinea! Acolo, zice profetul, *locuiesc sirenele și demonii* (Is., 34, 14). În casa părăsită sunt pisici, câini și toată necurăția. Vai de sufletul care nu se ridică din căderea sa, cea grea, care are înlăuntrul său pe aceia care-l conving și constrâng să arate dușmănie față de mirele său, pe cei care vor să strice (și să abată) cugetele sale de la Hristos.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXXIII, 3, în PSB, vol. 34, p. 241)

„Domnul are în om locașul Său cel bun.

Că după cum Dumnezeu a creat cerul și pământul pentru ca omul să-l locuiască, tot așa El a creat trupul și sufletul omului ca să fie locuința Sa, ca să locuiască și să Se odihnească în trup, ca în propria-I casă, având ca mireasă frumoasă și preaiubită sufletul, cel făcut după chipul Său. (...)

Și, după cum un bărbat adună cu mult zel în casa lui toate bunurile, la fel și Domnul, în trupul și sufletul nostru, (care sunt) casa Lui, depune și înmagazinează bogăția cea cerească a Duhului.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLIX, 4, în PSB, vol. 34, pp. 279-280)

„Dacă ne silim să păstrăm neîntinat templul lui Dumnezeu, vine (și locuiește) Cel ce a promis să locuiască și să umble întru noi. Atunci sufletul, învrednicindu-se să devină templul lui Dumnezeu, își primește moștenirea sa.”

(Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre răbdare și discernământ, 19, în PSB, vol. 34, p. 311)

„Sfânta Treime locuiește în sufletul curat (și o dată cu aceasta) în (om) se așterne bunătatea divină. Locuiește nu precum este ea, pentru că pe ea n-o poate cuprinde nici măcar întreaga zidire, ci după cât îi este omului de folos.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre iubire, 28, în PSB, vol. 34, p. 334)

„Pentru aceia, asupra cărora a venit harul Duhului celui dumnezeiesc și în ale căror minți s-a sălășluit, Domnul este ca și suflet.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvânt despre libertatea minții, 12, în PSB, vol. 34, p. 341)

„(...) s-a scris: *Și a scos Moise poporul din tabără, întru întâmpinarea lui Dumnezeu. Și au stat sub muntele Sinai. Iar muntele Sinai fumega întreg, pentru că Domnul se coborâse pe el în foc. Și se suia fumul ca fumul dintr-un cuptor. Și s-a spăimântat tot poporul foarte. Iar sunetele trâmbițelor, pe măsură ce înaintau, se făceau mai tari. Și Moise grăia. Iar Dumnezeu îi răspundea lui cu glas* (Ieș., 19, 17-19). Coborârea lui Dumnezeu în munte, e semnul limpede că El nu vine la mințile ce se târăsc pe jos și nu voiește să Se sălășluiască în cei ce au cugetul pământesc și josnic, ci în cel a cărui minte urcă în sus și ajungând pe vârful cel mai de sus, disprețuiește cele pământești și privește numai la cele de la Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șaptea, în PSB, vol. 38, p. 225)

„Și dacă și la noi se vede voința de-a fi cât mai mult cu cei de aceleași moravuri, cum nu vom cugeta că este această voință și în Dumnezeu? Căci, fiind bun prin fire și începutul a toată virtutea, Se sălășluiește nu în iubitorii răutății, ci în lucrătorii virtuții, și respinge pe cel necurat cu foarte multă dreptate. Fiindcă, dacă noi ne străduim să ne curățim casele de murdărie și mizerie, de este ceva din acestea în ele, ferindu-ne să locuim în ele, oare, Dumnezeul cel curat și Preasfânt nu Se va feri cu atât mai mult de sufletul nostru murdar și Se va depărta de inima acoperită de întinăciunea păcatului? Neîndoielnic că așa va face.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 901)

„Dacă cel ce socotește că ceea ce e bun și excepțional se împărtășește și de firea dumnezeiască (II Pt., 1, 4) și vrea să aibă locuind în comorile inimii pe Tatăl și Dumnezeul tuturor prin Fiul în Duhul, trebuie să-și curățească sufletul și să șteargă întinăciunea răutății în toate felurile în care poate, mai bine-zis prin toată facerea de bine. Căci atunci se va chema cu adevărat templu al lui Dumnezeu, fiindcă El va locui și Se va odihni în el, precum s-a scris (I Cor., 3,

16). Nu va fi asemenea acelui cărturar numit în Evanghelie, care, așteptând harul de la Mântuitorul, se face singur chemat spre urmarea Lui și, răpindu-și o atât de mare cinste, zice: *Învățătorule, voi urma Ție, oriunde vei merge* (Mt., 8, 19). Aceluia Domnul i-a răspuns: *Vulpile au vizuini și păsările cerului cuiburi, Fiul Omului însă nu are unde să-Și plece capul* (Mt., 8, 20). A numit vulpi și păsări ale cerului pe dracii vicleni și necurați și aceste duhuri din lume și din văzduh care locuiesc în inimile iubitoare de plăceri și caută împlinirea voilor proprii, strâmtorând astfel bietele suflete ale celor ce le primesc, în care Dumnezeu nu găsește nici un loc de odihnă. Căci aceasta înseamnă să-Și plece capul⁷³⁵. Să curățim deci de toată murdăria inimile noastre, căci în acest caz Se va sălășlui Dumnezeu în noi și ne va arăta mai presus de orice ispită diavolească și ne va face fericiți, râvnitori și părtași ai firii Lui dumnezeiești și negrăite.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 902)

„Dumnezeu nu șade deasupra unui lucru, ci în inima omului. De aceea zice Domnul: *Să venim și să poposim în El* (In., 14, 23). Cerul face parte din lume, dar omul este deasupra lumii; cel dintâi este parte a lumii, iar cel de-al doilea locuitor al cerului, stăpânire a lui Hristos. Cerul este socotit nestricăcios, dar trece; omul este socotit stricăcios, dar se îmbracă în nestricăciune. Chipul celui dintâi piere, al acestuia din urmă înviază ca un nemuritor.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a XLIII-a, 8, în PSB, vol. 53, p. 206)

„(...) Doamne Dumnezeul meu, este ceva în mine care să Te poată cuprinde? Oare, în adevăr, cerul și pământul, pe care le-ai făcut și în care m-ai făcut, Te cuprind? Sau prin faptul că fără de Tine nu ar exista ceea ce există urmează că ceea ce există Te cuprinde? Așadar, fiindcă și eu exist, de aceea cer să fii cu mine, care nu aș exista, dacă Tu nu ai fi în mine. Căci eu nu sunt încă în iad, și Tu ești acolo. Căci, chiar dacă voi fi coborât în iad, Tu ești de față.

Nu aș exista, Dumnezeul meu, nu aș exista de loc, dacă Tu nu ai fi în mine. Sau, mai degrabă, nu aș exista dacă nu aș fi în Tine, din Care sunt toate, prin Care sunt toate, în Care sunt toate (Rom., 11, 13).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea I, II, (2), în PSB, vol. 64, pp. 63-64)

„Și când Te reverși peste noi, (...) ne ridici, și nu Te împrăștii, ci ne aduni.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea I, III, (3), în PSB, vol. 64, p. 64)

⁷³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletele stăpânite de demoni sunt strâmtorate și agitate de patimi, mișcându-se în închisoarea lipsită de orizont a lor și neputând oferi un loc de odihnă lui Dumnezeu cel infinit, Care le-ar da și lor odihnă de acele patimi. Hristos, luând loc în ele, *Își pleacă capul*, smerindu-Se, dar Se și poate odihni în starea lor neagitată. (n.s. 1717, p. 902)

„(...) și-I place (lui Dumnezeu — n.L.P.) să Se odihnească în acele lucruri pe care le iubește.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a IV-a, X, (15), în PSB, vol. 64, p. 108)

„(...) ai binevoit să locuiești în memoria mea, din care am învățat să te cunosc. Și de ce caut în ce loc al ei locuiești Tu, ca și când acolo ar exista locuri? Desigur, Tu locuiești în ea pentru că îmi amintesc de Tine de când am învățat să te cunosc și în ea Te găsesc când îmi amintesc de Tine.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a X-a, XXV, (36), în PSB, vol. 64, p. 224)

„(...) El toate le umple după măsura harului (Efes., 1, 23) și toți se umplu de El, ca niște mădulare, pe măsura credinței fiecăruia din cei uniți cu El.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 10, în PSB, vol. 81, p. 187).

DUMNEZEU. VIAȚA SFINTEI TREIMI

Taina Sfintei Treimi, în general

„(...) Treimii celei cu adevărat fără de început, deoființă, sfântă și împreună-stăpânitoare.” (Origen, *Filocalia*, Prefață, în PSB, vol. 7, p. 301)

„(...) există o Treime Sfântă și desăvârșită, teologhisită în Tatăl și Fiul și Sfântul Duh, neavând nimic amestecat și nimic străin, din afară⁷³⁶, și neconstând din Creator și creat, ci fiind toată creatoare și făcătoare. Persoanele Ei sunt asemenea și nedespărțite prin fire și una este lucrarea Ei. Căci Tatăl face toate prin Fiul în Duhul Sfânt⁷³⁷. Și așa se păstrează unitatea Sfintei Treimi⁷³⁸. Și așa se propovăduiește în Biserică un Dumnezeu *Cel peste toate și prin toate și în toate* (Efes., 4, 6)⁷³⁹; *peste toate* ca Tată, ca origine și izvor; *prin toate*, prin

⁷³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E minunat lucru cum a știut Biserica de la început să facă să se cunoască și să se păstreze de către popor esența învățaturii lui Hristos, obișnuindu-l să-și facă la nenumărate ocazii semnul sfintei cruci, mărturisind prin aceasta credința în Sfânta Treime și în crucea mântuitoare a lui Hristos. (n.s. 93, p. 58)

⁷³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Creația nu e pusă cu totul în afara Treimii. Ci ea e pusă de la început și rămâne în Duhul, fără să fie una cu El, deci cu Treimea. E ceva paradoxal în modul de existență al creației. Pe de o parte nu face parte din Treime, sau e *în afara* Ei, pe de alta nu e cu totul în afara Ei. Dar creația e în mod special în Duhul, căci El îi comunică ei viața din puterea lui Dumnezeu. Tatăl e originea ultimă a ei, Fiul e Cel prin care, iar Duhul Cel în care, primește ea existența și se menține în ea. De aceea suflarea de viață e legată în mod special de Duhul. Lucrarea Treimii e una, dar în Tatăl are originea, prin Fiul înfăptuirea, și în Duhul împlinirea. Însă în faza de înfăptuire prin Fiul nu e alta decât cea care pornește din Tatăl și se desăvârșește în Duhul. (n.s. 94, p. 58)

⁷³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unitatea Treimii nu se desface nici în relația ei cu creația. Lumea nu e creată și menținută de o Persoană dumnezeiască despărțită de celelalte două. La temelia creației stă Treimea, în existența ei continuată e lucrătoare Treimea; Treimea e imprimată creației. În ea se experiază caracterul ei originat (de Tatăl), raționalitatea ei constitutivă (prin Fiul) și viața ei (în Duhul). Nici persoana singură nu se poate realiza, nici natura fără persoană nu e un vârf al existenței. Iar prin persoană natura e dusă și ea la o desăvârșire, dar în același timp persoana e cea care poate fi desăvârșită la nesfârșit, ducând și natura cu sine spre o desăvârșire. Dar persoana e în comuniune cu alte persoane. Aceasta arată că la originea lumii și la temelia ei și în aspirația ei stă o comuniune de Persoane. (n.s. 95, pp. 58-59)

⁷³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe Tatăl Îl simte creațiunea, ca pe Cel peste ea, ca origine, care ca atare e dincolo de ea; pe Fiul ca pe Cel prezent în ea și imprimat în ea prin raționalitatea ei constitutivă și susținătoare; pe Duhul ca pe Cel în ea, ca Cel în care ea se mișcă spre desăvârșire. Dar nu poate simți pe unul fără ceilalți doi. E ceea ce se spune în text în continuare. A fi în Duhul e una cu a fi Duhul în mod dinamic în ea. A fi prin Fiul e una cu a fi Fiul lucrător prin Duhul în ea. Ea tinde spre desăvârșire prin Duhul în cadrul structurii ei susținută de Fiul. (n.s. 96, p. 59)

Cuvântul, *în toate* în Duhul Sfânt. E Treime nu numai după nume și după vorbă închipuită, ci într-adevăr și subzistență⁷⁴⁰. Căci precum Tatăl e Cel ce este, așa și Cuvântul Lui e Cel ce este și Dumnezeu peste toate⁷⁴¹. Și Duhul Sfânt nu e nesubzistență, ci există și subzistă cu adevărat⁷⁴².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXVIII, în PSB, vol. 16, pp. 58-59)

„(...) Biserica universală nu-L cugetă (pe Duhul Sfânt — n.L.P.) mai mic decât pe Aceștia, ca să nu cadă în rândul iudeilor celor asemenea lui Caiafa și să se facă asemenea lui Sabelie; nici nu-și închipuie mai mulți decât Aceștia, ca să nu se rostogolească în mulțimea de zei a elinilor⁷⁴³. Și că aceasta este credința Bisericii, poți afla din aceea că Domnul, trimițând pe apostoli, a pus-o pe ea Treimea, ca temelie Bisericii, zicând: *Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh* (Mt., 28, 19). Iar apostolii, mergând, așa au învățat. Și aceasta este propovăduirea întregii Biserici de sub cer.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXVIII, în PSB, vol. 16, p. 59)

„(...) știind sigur că dreptarul vieții binecredincioase din voi e rezemat în dreapta dogmă a credinței, având dumnezeirea fericitei și veșnicei Treimi neschimbată nicidecum în nimic, ci cugetată și închinată într-o singură ființă, într-o singură slavă, în aceeași voință, în trei ipostasuri ...” (Sf. Grigorie de

⁷⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E Treime întrucât ființa cea una subzistă în mod real în cele trei Persoane. (n.s. 97, p. 59)

⁷⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai Tatăl e peste toate, sau Stăpân peste toate, deci deasupra tuturor, transcendent tuturor, nu în așa fel că cele create nu pot fi despărțite de El; ci așa este și Fiul și Duhul. Dar Tatăl mai e *peste toate* și în sensul de origine a lucrării creatoare, susținătoare și desăvârșitoare. Însă lucrarea aceasta nu e alta decât a Fiului, ci ea se arată eficient prin Fiul. Deci și Fiul este *peste toate*, ca Cel prin care se săvârșește orice lucrare pornită din Tatăl, nefiind produs al acestei lucrări. (n.s. 98, p. 59)

⁷⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Biserica cunoaște pe Duhul ca subzistent, deci ca ipostas, sau ca persoană, nu ca putere nesubzistentă, sau neipostatică. (n.s. 98a, p. 59)

⁷⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi Dumnezeu mai mult de trei Persoane, n-ar fi un singur Dumnezeu, ci mulți zei. Tatăl n-ar fi concentrat cu toată iubirea Lui spre un Fiu unic și nici n-ar fi unit cu El exclusiv în Duhul Sfânt. O iubire îndreptată spre mulți fii nu mai prezintă un Tată concentrat într-o iubire absolută spre un unic Fiu și nici unul din fiii cei mulți, sau din nepoți, n-ar avea iubirea absolută a unicului Fiu. Aceasta ar însemna că fiecare din ei e la rândul său tată al altui fiu. Iubirea indirectă a tatălui spre fiul fiului nu mai are caracterul absolut. Unitatea lui Dumnezeu se menține, odată cu unitatea vie și iubitoare, numai dacă Dumnezeu e un singur Tată al unui singur Fiu, iar bucuria Tatălui de Fiul și a Fiului de Tatăl e participată de o singură Persoană, căreia i-o împărtășește fiecare din Cei doi. Chiar în realitatea supremă socotită Dumnezeu totul s-ar relativiza și el n-ar mai putea fi socotit ca origine, susținere și dinamică supremă a existenței și iubirii, care are în Sine viața și iubirea. (n.s. 99, p. 59)

Nyssa, *Despre rânduiala cea după Dumnezeu (a vieții) și despre nevoința cea adevărată*, în PSB, vol. 29, p. 456)

„(...) mintea omului poate ajunge, e drept, într-o mică măsură, să-și facă o idee tainică despre învățătura cunoașterii lui Dumnezeu, dar desigur fără a putea tălmăci în cuvinte și adâncimea inexprimabilă a tainei acesteia și fără să poată explica în ce chip un lucru se poate și număra și în același timp se sustrage numărătoareii, apare ca separat și totuși e conceput în unitate, e divizat cu privire la persoane, dar nu se poate diviza în ființă.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 2, în PSB, vol. 30, p. 291)

„Cine poate înțelege Treimea cea atotputernică? Și totuși cine nu vorbește despre ea, dacă vorbește despre ea? Rar este sufletul care atunci când vorbește despre Treime știe ce vorbește. Și se ceartă, se luptă, și nimeni fără o pace lăuntrică nu vede acea viziune.

Aș vrea ca oamenii să cugete aceste trei lucruri în ele însele. Cu totul altceva sunt aceste trei lucruri decât acea Treime, dar le spun ca ei să se exercite și să dovedească și să simtă cât de departe sunt.

Susțin, încă, că aceste trei lucruri sunt: a fi, a cunoaște, a voi. Căci eu sunt și știu și voiesc, eu sunt știind și voind și știu că eu sunt și că vreau să știu și să fiu.

Așadar, să vadă, cine poate, în aceste trei lucruri cât de nedespărțită este viața și o singură viață și o singură minte și o singură ființă, cât, în sfârșit, este de nedespărțită deosebirea și totuși este o deosebire. Fiecare este desigur de față cu sine însuși; să-și încordeze atenția spre sine însuși și să vadă și să-mi spună (Ier., 1, 2).

Dar când va fi găsit ceva în acestea și-mi va spune, să nu creadă că a și găsit ceea ce este neschimbător asupra acestor trei, și să știe fără schimbare și să voiască fără de mutare. Dar cine ar putea cugeta ușor dacă din cauza acestor trei și în ele este Treimea, sau dacă în fiecare sunt aceste trei, sau dacă cele trei sunt ale fiecăruia, sau dacă este și una și alta în moduri minunate, simplu și multiplu, fiindu-și sie un scop infinit, în care este și care este sieși cunoscut, și-i este de ajuns sieși, fără de schimbare și chiar acest lucru însuși, prin îmbelșugata măreție a unității? Cine ar putea-o spune în vreun mod? Cine ar putea-o rosti cu îndrăzneală în orice mod?” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a XIII-a, XI, (12), în PSB, vol. 64, p. 293)

Expunere de credință în Sfânta Treime

„(...) (există) o Treime desăvârșită, Care nu se desparte, nici nu se

deosebește prin slavă, veșnicie și putere.
pentru că în Treime nu este nimic creat, nici inferior, nici nu
este adăugat ceva care mai înainte n-a existat și s-a introdus ulterior.
Fiul n-a fost lipsit vreodată de Tatăl,
nici Duhul Sfânt de Fiul, ci totdeauna
Treimea a fost aceeași și neschimbată⁷⁴⁴.” (Sf. Grigorie Taumaturgul,
Discursul adresat lui Origen — Expunere de credință, în PSB, vol. 10, p. 38)

„Credeți în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt. Nu trădați această comoară! În Tatăl, Care e începutul a toate; în Fiul, Cel Unul-Născut; născut din Tatăl, Dumnezeu adevărat, desăvârșit din Cel desăvârșit; Icoana cea vie, Care reflectă în El pe Tatăl întreg; în Duhul Sfânt, Care-și are existența din Tatăl, fiind izvorul sfințeniei, Putere dătătoare de viață, Har care desăvârșește, prin Care omul e înfiat și ceea ce era muritor devine nemuritor, unit cu Tatăl și cu Fiul în toate, în mărire și în veșnicie, în putere și în împărăție, în stăpânire și în dumnezeire, cum mărturisește și tradiția Sfântului Botez”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

Treimea cea de o Ființă și în trei Ipostasuri

„Fericitul martir Dasius a răspuns:
— *Eu mărturisesc că sunt creștin, precum am mărturisit adeseori, și nu mă supun nimănui altuia, decât Unuia, curatului și veșnicului Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Cel în trei nume și fețe, dar de o singură ființă*⁷⁴⁵. *Iată, pentru a treia oară mărturisesc cu glasul credința în Sfânta Treime, pentru că, întărit fiind printr-Însa, biruiesc și nimicesc îndată nebunia diavolului.*” (*Actele martirice*, Martiriul Sfântului Dasius, VIII, 2, în PSB, vol. 11, p. 249)

⁷⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Constantin Cornițescu: Această expunere de credință este unul dintre cele mai vechi simboale. Însăși scurtimea pledează pentru vechimea lui. Se referă doar la persoanele Sfintei Treimi, la relațiile dintre ele și este perfect ortodox. Antichitatea creștină cunoaște multe astfel de simboale. Ele au stat la baza simbolului niceo-constantinopolitan. În legătură cu istoria și importanța lor, a se vedea studiile: CP Caspari, *Alte und neue Quellen zur Geschichte des Taufsymbols und der Glaubensregel*, în rev. *Christiana* 1879, p. 25-64; L. Froidevaux, *Les symboles*, în rev. *Recherches de Science Religieuse* 19, 1929, p. 193-247. (n.s. 16, p. 37)

⁷⁴⁵ Vorbind despre Dumnezeu Cel Unul în ființă și în trei Ipostasuri, Sfântul Grigorie Palama, acest mare bărbat al Bisericii noastre și neîntrecut apărător al Ortodoxiei, exclamă: *Unul este Dumnezeu înainte de toate, și peste toate, și întru toți și mai presus de Tot, adorat de noi în Tatăl, în Fiul și în Sfântul Duh, și în care noi credem: Monadă în Triadă, și Triadă unită în Monadă în chip neamestecat și împărțită fără separare: Monada însăși și Triada Atotputernică sunt egale* (*Mărturisirea credinței ortodoxe*, P.G., CLI, col. 763). – n.L.P.

„(...) cel care afirmă că Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt o singură ființă în mai multe persoane, dar care nu admite pentru cele trei persoane decât un singur ipostas, ce altceva face decât să nege existența din veci a Fiului Cel Unul-Născut? El mai neagă totodată și venirea Lui ca Mântuitor între oameni, la fel și coborârea Lui la iad, precum și învierea și judecata pe care o va face la sfârșit. Sabelios mai neagă totodată și orice lucrări personale ale Duhului Sfânt”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 210, III, în PSB, vol. 12, p. 431)

„Și sunt una (Tatăl și Fiul - n.L.P.) nu în sensul că ceea ce e una se împarte în două dar rămânând totuși una⁷⁴⁶. Nici pentru că una are două nume, încât același să fie odată Tatăl și altădată Fiul. Aceasta cugetând-o Sabelie, a fost judecat ca eretic. Ci sunt două, pentru că Tatăl este Tatăl și nu este tot El Fiu; și Fiul e Fiu. Și nu e tot El Tată. Dar firea e una. Căci Născutul nu e neasemenea Născătorului. Ci e Chipul Lui și toate ale Tatălui sunt ale Fiului. De aceea nici nu e Fiul alt Dumnezeu. Căci nu s-a inventat din afară; pentru că în acest caz ar fi mulți dumnezei, cugetându-se o dumnezeire străină de a Tatălui. Căci deși Fiul este ca născut altul, ca Dumnezeu este același. Și una sunt El și Tatăl prin însușirile și proprietățile comune ale ființei și prin identitatea unei unice dumnezeiri, precum s-a zis înainte. Căci și strălucirea este lumină, nu a doua față de soare, nici altă lumină, nici prin împărtășirea de ea. Ci toată e născuta ei proprie. Iar această strălucire născută este în mod necesar o unică lumină cu soarele și n-ar putea spune cineva că ele sunt două lumini, ci sunt două ca soare și ca strălucire, dar una este lumina din soare ce luminează prin strălucire cele de pretutindeni. Astfel dumnezeirea Fiului este totodată a Tatălui. De aceea e și neîmpărțită. Și așa este un singur Dumnezeu și nu este altul afară de El. Astfel Ei fiind doi, dar dumnezeirea fiind una și aceeași, aceleași se spun despre Fiul, câte se spun și despre Tatăl, fără să I se spună Fiului Tată.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, IV, în PSB, vol. 15, pp. 328-329)

„(...) Treimea e nedespărțită și dumnezeirea Ei este una și Unul este Dumnezeu peste toate și prin toate și în toate.

Aceasta e credința Bisericii universale.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Epistola aceluiași către același episcop Serapion, VI, în PSB, vol. 16, p. 85)

„Și Cuvântul era la Dumnezeu. Minunează-te de preciziunea fiecărui cuvânt! N-a spus: *În Dumnezeu era Cuvântul*, ci: *la Dumnezeu*, ca să arate deosebirea ipostazei. N-a spus: *în Dumnezeu*, ca să nu ne dea prilej să se confunde ipostaza. Rea este și hula acelor care caută să amestece pe toate,

⁷⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e una care să se împartă în două părți uniforme ce pot să se adune iarăși într-una. (n.s. 2, p. 328)

care spun că Tatăl și Fiul și Sfântul Duh sunt o singură persoană și că ar fi numai nume diferite date uneia și aceleiași ființe⁷⁴⁷. Rea și nu mai puțin de evitat este și necredința acelor care hulesc, spunând că Fiul lui Dumnezeu nu este asemenea, după ființă, lui Dumnezeu și Tatălui⁷⁴⁸.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XVI-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 518)

„Dacă Fiul n-ar avea fire asemănătoare cu a Tatălui, atunci cum mai poate fi vorba de unitatea chipului când se aplică la persoane diferite? Căci Cel care a spus: *să facem om după chipul Nostru* și a dat să se înțeleagă prin aceste cuvinte că însăși Sfânta Treime este cea care s-a exprimat, în formă plurală, atunci desigur n-ar fi folosit oare o exprimare la forma singulară dacă prototipurile n-ar fi întru totul asemănătoare întreolaltă? Dacă persoanele treimice n-ar fi întru totul asemănătoare, atunci ar fi fost cu neputință ca în om să se facă o singură reproducere a acelor trei, mai mult, dacă ar fi fost vorba de o deosebire de natură între cele trei persoane, atunci de bună seamă că s-ar fi creat și chipuri diferite și anume cu însușirile deosebitoare ale fiecărei persoane. Or, fiindcă e vorba numai de un singur chip, pe când modelul dimpotrivă nu-i unul singur, atunci cine ar fi atât de nesocotit încât să nu recunoască cum că cele care se aseamănă cu una, fără îndoială că trebuie să se asemene și întreolaltă? Poate că tocmai pentru a nu se ivi vreun cuvânt de ocară s-a spus încă de la facerea omului: *să facem om după chipul Nostru și după asemănarea Noastră*. (Fac., 1, 26).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, cap. VI, în PSB, vol. 30, p. 25)

„(...) deci identitatea de acțiune în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt arată limpede absoluta asemănare de natură.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe*, cap. I, în PSB, vol. 30, pp. 434-435)

„Dar nici nu contragem firea Dumnezeirii în chip iudaic numai la Dumnezeu și Tatăl Cel Unul, ci o lărgim în Treimea Sfântă și de o ființă. Totuși deosebind-o în calitate a persoanelor și însușirea ipostaselor, contragem iarăși pe Dumnezeu într-unul, pentru identitatea ființei; și Lui îi vom sluji, Lui ne vom închina, chemând pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh. Căci zice: *Să nu-ți fie ție alți dumnezei afară de Mine*. Și iarăși: *Domnului Dumnezeului tău te vei închina și Lui singur îi vei sluji* (Deut., 10, 20; Mt., 4, 10). Iar de vreme ce unul este Dumnezeu Tatăl; unul Domnul, Fiul; unul Duhul Sfânt Cel purces, nici pe Dumnezeul Cel unul nu-L vom scoate din domnie, nici pe Cel cu adevărat și prin fire Domn, nu-L vom lipsi de a fi Dumnezeu. Căci ține numaidecât de Dumnezeirea cea prin fire domnia și iarăși de domnia cea adevărată, slava

⁷⁴⁷ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Ca ereticii sabelieni (n.s. 14, p. 518)

⁷⁴⁸ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Ca ereticii arieni, ramura anomeilor (n.s. 15, p. 518)

Dumnezeirii⁷⁴⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șasea, în PSB, vol. 38, p. 179)

„(...) trebuie să credem că din ființa lui Dumnezeu Tatăl a ieșit prin naștere adevărată Fiul, ca Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, sau S-a născut nu pentru a fi de o fire străină și de alt neam, ci spre a fi ființial ceea ce se înțelege că este și Tatăl, afară numai de-a fi Tată. Fiind împreună numărat și unit cu ei, Sfântul Duh, avem o unică dumnezeire adevărată și prin fire, închinată în Treimea cea deo-ființă.

(...) ne-am botezat în Tatăl și Fiul și Sfântul Duh și nu spunem că credința ne este în trei dumnezei, ci într-o unică dumnezeire, închinată în Treime.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul III, în PSB, vol. 40, pp. 98-99)

„Readu-ți în amintire cele ce le-am spus adineauri despre Sfânta și cea deo-ființă Treime. Căci am spus că sunt trei ipostasuri distincte și în unire între ele, ca într-o unică fire a dumnezeirii și a fiecărui ipostas în particular. Căci se mișcă întreaga ființă și în mod special prin fiecare.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 264-265)

„(...) firea cea mai presus de toate este simplă și necompusă, dar lărgindu-se în proprietățile ipostasurilor și în deosebiriile Persoanelor și numelor, se dilată în Sfânta Treime, dar unitatea după fire și identitatea neschimbată o adună Dumnezeu cel Unul, ca nume și ca realitate, în așa fel, că în fiecare ipostas se cugetă firea întreagă la care se adaugă ceea ce-I este propriu, înțelegând ceea ce se referă la ipostas. Căci rămâne fiecare ceea ce este într-o unitate de fire cu celelalte și acelea o îmbogățesc în propria fire⁷⁵⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 285)

⁷⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatălui îi zicem Dumnezeu, Fiului Domn. Duhului Sfânt, Sfânt Purceзатор. Dar prin aceasta nu lipsim pe Tatăl de domnie, nici pe Fiul și pe Duhul Sfânt de Dumnezeire. Sunt trei Persoane, dar un singur Dumnezeu și de aceea i se cuvine o singură închinare. Nu ne închinăm Tatălui despărțindu-L de Fiul, nici Fiului despărțindu-L de Tatăl. Și pe nici unul de Duhul Sfânt, cum nici pe Duhul Sfânt de ei. De aceea au și o singură slavă. Nu-L contragem pe Dumnezeu necunoscându-L în cele trei Persoane. Deci este o viață largă în El, sau o viață a iubirii. Dar nici nu împărțim unitatea ființei și vieții Lui. E lărgimea iubirii între Persoane în unitate și unitatea desăvârșită în lărgimea iubirii între Persoane. (n.s. 188, p. 179)

⁷⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea dumnezeiască cea una și simplă se lărgeste interior în cele trei ipostasuri, dar rămâne și una în fiecare ipostas și în toate trei. Simplitatea și bogăția nesfârșită în adâncime, unitatea în ființă și deosebirea în ipostasuri se împacă arătând marea taină a supremei și infinitei existențe. Cu cât e mai mare iubirea, cu atât e mai reală deosebirea ipostasurilor, dar și unitatea de ființă. Tatăl Își trăiește lărgirea în Fiul, dar Îl trăiește și desăvârșit în unitate cu El. Existența supremă nu e nici izolată, nici o mulțime despărțită. (n.s. 405, p. 285)

„(...) dacă Tatăl fiind unicul Dumnezeu, Dumnezeu este și Fiul și dacă Fiul fiind unicul Domn, Domn este și Tatăl⁷⁵¹. Aflându-Se ca Unul în Amândoi Sfântul Duh, mintea credincioșilor va merge drept la adevăr și se va împărtăși de înțelegerea dreaptă, socotindu-L și pe El ca Dumnezeu. Căci pentru identitatea în ființă Domn și Dumnezeu este și Duhul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 293)

„Fiul este de-o-ființă cu Tatăl, și Tatăl, cu Fiul. De aceea au o asemănare desăvârșită, în așa fel că Tatăl se vede în Fiul și Fiul, în Tatăl și Unul strălucește în Celălalt, cum spune Însuși Fiul: *Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl Meu și: Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 14, 9; 10)⁷⁵². Dar, deși Fiul este în Tatăl, are iarăși în Sine pe Tatăl. Căci El, precum am spus înainte, poartă întocmai chipul Celui ce L-a născut; dar numaidecât, iarăși, Cel din Care este El zugrăvește în Sine pe Cel ce L-a născut. Dar prin faptul că există (ca ipostas) în mod propriu, Fiul nu Se va păgubi și nici Tatăl nu va pierde subzistența de Sine. Căci nici marea asemănare nu va pricinui vreo confundare a ipostasurilor, încât să se înțeleagă unul ca număr Tatăl, Care a născut, și Fiul, Cel născut din El. În Amândoi se va mărturisi identitatea firii, dar fiind proprie Fiecăruia, ca și Tatăl să se înțeleagă cu adevărat Tată, și Fiul, Fiu. Iar numărându-Se și mărturisindu-Se împreună Sfântul Duh, Sfânta și închinata Treime va avea plinătatea Ei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 25)

⁷⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Tatăl este unicul Dumnezeu, Fiul Lui trebuie să fie și El Dumnezeu. Și dacă Fiul este Unicul Domn, Domn trebuie să fie și Tatăl Lui. Deci nu pot fi doi Dumnezei și doi Domni. Tatăl fiind Unicul Dumnezeu, Fiul Lui nu poate fi alt Dumnezeu. și Fiul fiind Unicul Domn, Tatăl Lui nu poate fi alt Domn. Sunt desăvârșit uniți în dumnezeire și domnie. (n.s. 418, p. 293)

⁷⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din Unul strălucește Celălalt, sau Unul Îl face pe Celălalt să strălucească din Sine. Chiar între oameni are loc aceasta, mai ales între cei ce se iubesc. Unul nu se poate gândi la sine, fără să-l vadă în sine pe celălalt, sau fără să se vadă în el întipărirea celui alt. Nici o persoană nu poate fi despărțită total de altele. Nici una nu e întreagă într-o izolare totală. Într-un fel, una este în alta, totuși fiecare reflectă altă persoană în modul ei propriu. Așa și Tatăl e reflectat sau strălucește în Fiul, în calitatea Lui de Fiu, și Tatăl reflectă sau face să strălucească pe Fiul în Sine, în calitatea Lui de Tată. La Ei, Unul este deplin în Celălalt. Fiecare Persoană e unică, dar și unită cu Celelalte. Și chiar în această unire se arată unicitatea Fiecăreia. Deci nu numai Fiul este întru Tatăl, ci și Tatăl întru Fiul. Fiul îl arată în Sine pe Tatăl ca Tată, și Tatăl, pe Fiul ca Fiu. Unitatea între persoane nu e o unitate care le uniformizează. Această unire și distincție între persoane o susține și cuvântul uneia față de cealaltă, căci prin cuvânt se arată persoana în legătură cu alta. De aceea Sfântul Chiril, descriind această legătură între Tatăl și Fiul, subînțelege pe Fiul drept Cuvânt, chiar dacă Îi spune mai mult Fiu. Fiind Unul-Născut din Tatăl, e Cel mai intim Cuvânt al Tatălui. Prin aceasta Fiul Se arată cel mai desăvârșit unit cu Tatăl fără confundare. (n.s. 27, p. 25)

„Nu sunt unul și același Tatăl și Fiul, ci Fiecare are un ipostas propriu și Se văd Unul în Altul, după identitatea ființei, deși e Unul din Altul, adică Fiul din Tatăl.

Altul. *Eu și Tatăl una suntem* (In., 10, 30) a spus Mântuitorul, ca Cel ce Se știa și pe Sine și pe Tatăl subzistând (ca ipostasuri) în mod deosebit. Iar dacă adevărul nu e acesta, de ce, nedând unității ceea ce i se cuvine, a spus: *Eu și Tatăl una suntem?*⁷⁵³ Punând la plural ceea ce spune, e vădit că respinge părerea ereticilor. Căci nu se spune cu dreptate *suntem* despre Unul singur.

Altul. Despre crearea omului se dă cuvântul lui Dumnezeu: *Să facem pe om*, care continuă: *după chipul și asemănarea Noastră* (Fac., 1, 26). Dacă Sfânta Treime s-ar reduce, ca să zic așa, la numărul unu, și ereticii lipsesc pe Tatăl și pe Fiul de subzistența proprie, cine este Cel ce zice către Altul: *Să facem pe om după chipul și asemănarea Noastră?* Dacă ar fi așa, ar fi trebuit să zică, precum zic aceia aiurind: *Să facem pe om după chipul și asemănarea Mea*. Dar, nespunând așa, ci înfățișând facerea la numărul plural, și adăugând la *să facem, după chipul Nostru*, scriitorul Bibliei arată cu voce mare în Sfânta Treime un număr care depășește unitatea.

Altul. Dacă Fiul este strălucirea Tatălui, ca Lumină din Lumină, cum nu e altul decât Tatăl, ca ipostas propriu? Căci Cel ce luminează prin strălucire e altul decât cel din Care are strălucirea și nu are strălucirea de la Sine Însuși.

Altul. Fiul, arătându-Se pe Sine ca fiind din ființa lui Dumnezeu-Tatăl, zice iarăși: *Eu am ieșit și vin de la Tatăl. Și iarăși Mă întorc la Tatăl* (In., 16, 28). Cum deci nu ne va convinge toată rațiunea să înțelegem că e altul, prin ipostas și număr, cel ce a provenit din cineva, decât acela din care a provenit? Deci nu e adevărat ceea ce spun potrivnicii.

Altul. Suntem îndreptățiți să credem în Dumnezeu-Tatăl și în Fiul Unul-Născut și în Sfântul Duh. De aceea și Mântuitorul însuși poruncește ucenicilor Săi, zicând: *Mergând, învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh* (Mt., 28, 19). Dacă deosebirea numelor nu ne aduce nimic spre înțelegere, iar spunând cineva Tatăl, înțelege pe Fiul, și, numindu-L pe Fiul, pomenește pe Tatăl, de ce nu a poruncit ca cei ce cred să fie botezați mai degrabă în unitate, decât în Treime? De vreme ce numărul firii divine se ridică la trei, e vădit tuturor că Fiecare dintre cei numărați este în ipostasul propriu. Dar fiindcă nu Se disting deloc după fire, au la bază o unică Dumnezeire și Li se cuvine aceeași închinare.

Altul. Din mânia lui Dumnezeu au fost arse cetățile sodomiților, cum zice dumnezeiasca Scriptură. Iar explicând cum a venit peste ei mânia dumnezeiască și descriind limpede modul pierzaniei, zice: *A plouat Domnul peste Sodoma foc și pucioasă din cer de la Domnul* (Fac., 19, 24), fiindcă și aceasta e o parte a paharului foarte cuvenită celor ce obișnuiesc să păcătuiască. Deci care Domn aduce focul și arde cetățile Sodomei? E vădit că Tatăl, lucrând toate prin Fiul, Care e puterea și

⁷⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De ce, afirmând unitatea, a mai vorbit de El și de Tatăl ca deosebiți? (n.s. 29, p. 26)

brațul Lui; Acesta e Cel ce a trimis focul peste sodomiți. Când deci Domnul trimite focul de la Domnul, cum nu e altul, subzistând în mod propriu, Tatăl decât Fiul și, iarăși, Fiul, decât Tatăl? Căci ce se indică prin Unul din Unul?

Altul. Mișcat de duhul proorocesc și preștiind prin el cele viitoare, fericitul Psalmist a cugetat că neamul omenesc nu se poate mântui altfel decât prin arătarea Fiului lui Dumnezeu, Care poate să preschimbe toate ușor în ceea ce voiește. De aceea, se ruga să fie trimis la noi Fiul, ca Cel ce singur poate să mântuiască pe oameni, ajunși sub mâna și tirania diavolească. De aceea a și spus către Tatăl: *Trimite lumina Ta și adevărul Tău* (Ps., 42, 3)⁷⁵⁴. Iar care este lumina și care e adevărul, ascultă pe Însuși Fiul, Care zice: *Eu sunt Lumina* și *Eu sunt Adevărul* (In., 8, 12; 14, 6). Iar dacă se trimite la noi Lumina și Adevărul Tatălui, adică Fiul, nu e Acesta decât Tatăl, ca Cel ce subzistă în mod propriu, deși e una cu El prin identitatea ființei? Căci dacă nu e așa, ci, cum socotesc unii, sunt Unul și Același Tatăl și Fiul, de ce nu și-ar fi făcut purtătorul de duh Psalmistul altul modul rugăciunii? De ce n-a zis: *Vino la noi, luminează și adevăr?*. Dar fiindcă zice: *Trimite la noi*, e vădit că știa pe Unul ca trimițător și pe Altul ca trimis. Iar modul trimiterii trebuie înțeles în chip potrivit cu Dumnezeu.

Altul. Dumnezeuiștile Scripturi spun că prin Fiul s-au făcut toate, cele văzute și cele nevăzute, cele din cer și cele de pe pământ. Și, crezând astfel, am intrat în gândurile drepte și în dogmele adevăratei credințe noi, închinătorii adevărului. Deci să cercetăm expresia *prin Fiul* și să aflăm ce înțeles ne aduce ea. Este vădit că ea ne convinge să înțelegem ca pe Altul pe Cel ce face și lucrează și ca pe Altul pe Cel prin Care lucrează toate. Căci expresia *prin Fiul* ne înfățișează două Persoane. Astfel, să spună în ce mod se afirmă că e Unul după număr și în calitatea Lui când se vorbește de facere, iar cuvintele *prin Fiul* nu arată cu adevărat pe un Altul împreună-cugetat și împreună-lucrător? Cei ce cugetă contrariul nu pot să răspundă nicidecum. Deoarece înseși dumnezeieștile Scripturi vestesc că Tatăl a lucrat toate prin Fiul, și noi socotim că și Acela a lucrat. Deci, cum nu e necesar să înțelegem pe Tatăl ca subzistând ca atare în mod deosebit, iar pe Fiul de asemenea, fără ca prin aceasta să se nege că Sfânta Treime se vede în identitatea ființei?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 26-28)

„Nu numai că Cuvântul *era la Dumnezeu*, ci și că *era Dumnezeu*. Pentru că, prin faptul că *era la Dumnezeu*, să se vadă că e Altul decât Tatăl și să se creadă că Fiul există într-un ipostas propriu și de Sine, iar prin faptul că e

⁷⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai o Persoană dumnezeiască poate scăpa pe oameni de sub stăpânirea diavolului, susținătorul puternic al răului. Numai o Persoană atotputernică poate scăpa persoanele omenești de forța răului, al cărui ultim rezultat e moartea. Nu o lege, nu o esență poate face aceasta. Căci ea se repetă la fel. Dar numai un Dumnezeu Care e Fiu, poate să ne inspire dragostea de fii față de o altă Persoană supremă și atotbună, Care e Tatăl. Toți cei ce negau pe Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu cădeau în credința într-un Dumnezeu monopersonal, Care nu ne poate întări cu dragostea Lui față de Dumnezeu, venind lângă noi și făcându-Se ca noi. (n.s. 30, p. 27)

Dumnezeu, să se înțeleagă că e de o ființă cu El și din El; din ființa Lui după fire, fiindcă e și El Dumnezeu și a provenit din Dumnezeu. Căci e cu neputință să fie o unică Dumnezeire, mărturisită de toți, dacă Sfânta Treime nu urcă la identitatea firii, arătându-ne astfel rațiunea cea una a Dumnezeirii⁷⁵⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 29)

„(...) pe Tatăl, iarăși, (Îl vedem subzistând — n.L.P.) în Fiul, ca în Cel născut din El și de o ființă cu El, de o fire comună, fiind și cugetându-Se distinct numai prin ceea ce este El altfel. Căci Tatăl rămâne ceea ce este, chiar dacă există prin ființa comună în Fiul, precum spunem că soarele există în strălucirea lui⁷⁵⁶. Și iarăși, Fiul nu se va înțelege ca altceva decât ca ceea ce este, chiar dacă există ca Cel de o ființă (comună) cu Tatăl, fiind strălucirea Lui ca strălucirea ce este în soare. Și astfel Tatăl, fiind cugetat și existând cu adevărat ca Tată, iar Fiul iarăși fiind și cugetându-se ca Fiu, împreună existând și Sfântul Duh, numărul Sfintei Treimi susține o unică și aceeași Dumnezeire.

Cum s-ar cugeta că Dumnezeu este Unul dacă fiecare din cele menționate ar indica o identitate proprie deplină și s-ar numi în întregime Dumnezeu, nefiind Una ființa comună și neavând o relație ființială? Deci, după rațiunea existenței, să cugetăm pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh ca subzistând în mod deosebit⁷⁵⁷, neamestecându-se ceea ce este fiecare în deosebirea persoanelor sau a numelor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 58-59)

⁷⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele trei Persoane ale Sfinte Treimi sunt o Dumnezeire de o singură ființă. În aceasta stă rațiunea unității Ei. Ființa cea una e rațiunea cea una a unității Dumnezeirii. Poate e o legătură între aceasta și faptul că în Dumnezeu există un unic Cuvânt, sau o unică Rațiune. În acest Cuvânt, sau în această Rațiune, se întâlnesc Tatăl și Sfântul Duh, Tatăl născându-L, iar Duhul Sfânt, purces din Tatăl, luminând din El. Tatăl cugetă Rațiunea ca pe un chip al Său, și Duhul sau viața Lui se odihnește în acest chip și-L face deplin luminos Tatălui. (n.s. 34, p. 29)

⁷⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îi cunoaștem pe Tatăl și pe Fiul nu numai ca fiind de o ființă, pe Unul ca arhetip și pe Altul ca și chip, cum se poate vedea în floare și în mirosul ei, sau cum e soarele în strălucirea lui, ci și ipostasuri deosebite în ființa cea unică, sau ale acestei ființe. Dar cine poate înțelege taina ipostasurilor deosebite în aceeași ființă, deosebirea personală trăită în unitatea ființei? (n.s. 95, p. 58)

⁷⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ipostasul e modul existenței concrete a ființei. Ființa nu există decât în ipostasuri. Ea nu există de sine. E taina cea mai mare: cum aceeași ființă există concret în ipostasuri diferite. Ființa e una, și ipostasurile sau persoanele în care ea există concret sunt diferite. Diferența ipostasurilor nu desființează unitatea firii. Toate persoanele sunt conștiente de ele, dar fiecare e conștientă și de ceea ce are ea deosebit în relația ei cu celelalte. Fiul e conștient, dar are conștiința de Fiu, deosebit de Tatăl, dar în relație cu Tatăl și în unire cu El. Dacă n-ar fi unitatea de ființă, n-ar fi relația lor, în care fiecare ocupă altă poziție. (n.s. 96, p. 59)

„(...) cugetăm Sfânta Treime în ipostasuri deosebite. Căci Tatăl este Tată, și nu Fiul. Iar Fiul iarăși Fiul, și nu Tată. Și Duhul e în mod deosebit Duhul Sfânt, deși ipostasurile nu sunt despărțite, pentru comuniunea și unitatea dintre ele. Fiind deci una Dumnezeuzeirea în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 737)

„Dar trebuie să prezentăm credința deosebind cum se cuvine, nespunând simplu: *Credem în Dumnezeu*, ci lărgind mărturisirea și atribuind fiecărei Persoane aceeași rațiune a slavei. Dar în noi nu e nici o deosebire a credinței în Ei. Fiindcă nu e mai mare în noi credința în Tatăl și mai mică în Fiul sau în Sfântul Duh. Ci una și aceeași este rațiunea și modul credinței, trecând prin trei nume de aceeași măsură⁷⁵⁸, ca Sfânta Treime să apară în Aceștia Trei și slava Ei să strălucească nemicșorată și să se vadă și în sufletele noastre credința în Tatăl și în Fiul, Care S-a făcut om, și în Duhul Sfânt⁷⁵⁹. Și n-ar despărți cineva, dacă ar cugeta sănătos, de Dumnezeu-Cuvântul nici templul luat din Fecioară, înțeleg în ce privește calitatea filiației⁷⁶⁰. *Căci Unul este Domnul Iisus Hristos* (I Cor., 8, 6), după spusa lui Pavel. Iar cel ce taie într-o doime de fii pe Cel Unul și singur, să știe că neagă credința⁷⁶¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la*

⁷⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când spun: Cred în Tatăl, implic în credința în El credința în Fiul, căci în Tatăl e implicat sau cuprins Fiul, fără să Se confunde, iar în mărturisirea Lor e implicată mărturisirea Duhului Sfânt. Căci Ei nu sunt fără Duhul, nici Duhul fără Ei. În fiecare dintre Ei sunt cuprinși și ceilalți doi, pentru că ființa cea una nu se arată decât în toate cele trei Persoane, și în fiecare Persoană e cuprinsă toată ființa, deci și celelalte două Persoane. De aceea, numind o Persoană, trec în mod necesar la numirea celorlalte două, fără nici o coborâre sau înălțare în slava și ființa Lor. O analogie: când vorbesc despre un om care are un fiu, nu pot să nu gândesc și la fiul lui, și invers. Nu se pot despărți Persoanele dumnezeiești în ființă și în slavă, dar nici nu Se confundă, și nici tatăl și fiul omenesc. Căci rămân una în ființa și în măsura lor, dar una naște, iar alta se naște. (n.s. 1573, p. 832)

⁷⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Așa cum în realitatea dumnezeiască nu se pot despărți Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și nici ființa și slava Lor, așa nu-I putem nici noi despărți în credința noastră. Când credem în Tatăl, trebuie să credem că are un Fiul și un Duh Sfânt nedespărțiți de El. Numai așa are Fiecare o slavă adevărată. În Dumnezeu este o iubire desăvârșită, trăită de Fiecare. (n.s. 1574, p. 833)

⁷⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea omenească e numai templu al unicei Persoane a Fiului. Deci El rămâne Fiul al Tatălui chiar fiind îmbrăcat în trup, sau în firea omenească. Desigur, e și în trup o simțire și o lucrare, dar nu e a lui ca a unui Subiect deosebit, ci e a Fiului lui Dumnezeu. De aceea, rămâne, cu toate cele omenești, Fiul unic al Tatălui. Deci și Tatăl însuși este Tatăl unui Fiul care lucrează și cele omenești. Și Duhul e activ și El în lucrarea Fiului, Care lucrează și cele omenești. De aceea, cel ce crede în Dumnezeu cel în Treime, crede și în Fiul cel întrupat, sau în Hristos. Și cine nu crede în El ca în Fiul lui Dumnezeu nu crede în Sfânta Treime. Și cine nu crede în Sfânta Treime nu crede în Dumnezeul iubirii, nu crede în Dumnezeu. (n.s. 1575, p. 833)

⁷⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această împărțire în doi fii o făcea nestorianismul. (n.s. 1576, p. 833)

Evangelia Sfântului Ioan, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 832-833)

„(...) Fiul se deosebește, dar nu de ființa, ci de Persoana Tatălui, nefiind străin după fire de El, cum li se pare adversarilor lui Dumnezeu, ci fiind și cugetându-se ca Persoană în modul existenței ipostatice. Căci este Fiu, și nu Tată. Nu spunem nici noi că se deosebește după ființă, dacă cugetăm drept, dar nu-L confundăm. Căci nici pe frați nu-i confundăm, întrucât fiecare este în mod distinct. Fiindcă Petru este Petru, și nu Pavel, și Pavel nu e Petru. Dar rămân nedeosebiți după fire. Căci una este rațiunea ființei în amândoi și posedă la fel cele ce-i leagă în mod neschimbat în unitatea de natură.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evangelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 868)

„Substanța conține unitatea, iar relația multiplică trinitatea și de aceea sunt arătate separat și deosebit cele ce sunt în relație. Tatăl și Fiul nu sunt aceiași și nici Sfântul Duh nu este fiecare dintre cei doi; totuși este același Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, cap. VI, în PSB, vol. 72, p. 23)

„Relația în Trinitate este de asemănare, Tatăl cu Fiul și amândoi cu Duhul Sfânt. Fiecare este Același (Dumnezeu - n.L.P.) și toți la un loc sunt Unul și Același.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, cap. VI, în PSB, vol. 72, p. 24)

„Așadar, la întrebarea dacă Tatăl este substanță, răspunsul este afirmativ. Același este răspunsul și la întrebarea dacă Fiul este substanță și nimeni nu se îndoiește că și Sfântul Duh este substanță⁷⁶². Numai că Tatăl, Fiul și Sfântul Duh nu sunt mai multe substanțe, ci una singură și de aceea substanța celor trei nu poate fi în nici un chip separată sau deosebită, fiindcă nu este compusă din părți deosebite, ci este una singură. Așadar, toate câte se afirmă despre substanța divină sunt comune celor trei. Acesta este faptul caracteristic, când se determină substanța divinității, că tot ce se spune despre fiecare în parte se potrivește pentru toate la un loc; de aceea, trebuie să afirmăm despre fiecare același lucru, că Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, Sfântul Duh este Dumnezeu, că deci Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt Dumnezeu. Prin urmare dacă una singură este dumnezeirea lor, una singură este substanța, se poate atribui substanțial divinității numele lui Dumnezeu. Astfel, Tatăl este adevărul, Fiul este adevărul, Duhul Sfânt este adevărul, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh fiind nu trei adevăruri, ci un singur adevăr.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 2, cap. VI, în PSB, vol. 72, p. 24)

⁷⁶² Tâlcuirea Prof. David Popescu: Termenul de substanță trebuie luat în înțelesul de existență, esență, sau de ființă din Simbolul credinței: Cel de o ființă cu Tatăl. (n.s. 1, p. 24)

„Într-adevăr, Tatăl nu este Treime, cum este Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Nici Fiul nu e Treime, nici Duhul Sfânt nu e Treime, pentru același motiv că Treimea constă în pluralitatea persoanelor, iar unitatea, în simplitatea substanței.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 2, cap. VI, în PSB, vol. 72, p. 25)

„Și Treimea este cu adevărat Treime, neîntregindu-se dintr-un număr desfăcut (căci nu e adunare de unități, ca să sufere împărțire), cu subzistență ființială a Unimii întreit ipostatică. Căci Treimea e cu adevărat Unime, fiindcă așa este, și Unimea e cu adevărat Treime, fiindcă așa subzistă. Deoarece e o singură dumnezeire, ce ființează (οὐσία) unitar și subzistă (ὑφίσταμένη) treimic⁷⁶³.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 1, în PSB, vol. 80, p. 47)

„(...) în *Cuvântul despre Botez*, (Sf. Grigorie de Nazianz — n.L.P.) vorbind despre una și aceeași sfântă dumnezeire în trei sfinte ipostasuri, zice: *Din toate părțile egală, din toate părțile aceeași, ca o singură frumusețe și mărime a cerului, o consubstanțialitate infinită a celor trei infinite* (*Cuvântul La Sfântul Botez*, cap. 41).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 105, în PSB, vol. 80, p. 260)

„(...) unitatea e Treime, ca una ce e desăvârșită în Ipostasurile desăvârșite, adică prin modul de subzistență, și Treimea e cu adevărat unitate prin rațiunea ființei, adică a existenței.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 170, în PSB, vol. 80, p. 341)

„Căci noi ne închinăm unității în Treime și Treimii în unitate; Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt sunt un Dumnezeu, nici Fiul nefiind Tatăl, dar fiind ceea ce e Tatăl, nici Duhul nefiind Fiul, dar fiind ceea ce e Fiul⁷⁶⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 124)

„(...) privind la cele de o ființă, zic (sfînții): *Și era și era și era, dar era Unul lumină și lumină și lumină, dar o lumină. Și: Un Dumnezeu și o fire, cea*

⁷⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Termenii οὐσία, οὐσία vin de la εἶναι și exprimă existența în general. Termenii ὑφίσταται, ὑφίσταται, ὑφίσταμένη exprimă modul existenței concrete ca întreg de sine a ceva și, când se referă la entități conștiente, indică ipostasul sau persoana. De aceea în termenul *sine, de sine*, se reflectă ipostasul, persoana, întrucât conștiința de sine nu poate avea decât ipostasul, persoana. În concepția Părinților răsăriteni nu poate fi cugetată mai întâi ființa, apoi ipostasul, căci ființa nu se cunoaște concret decât existând ca *sine*, sau *de sine*, deci ca ipostas, sau persoană. De aceea nu se poate vorbi de o mișcare a ființei divine spre cele trei ipostasuri. Afirmând aceasta, sfântul Maxim combate ideea că realitatea supremă e o unitate care se poate desface într-o multiplicitate existentă în ea virtual; combate astfel ideea de bază origenistă. (n.s. 1, p. 47)

⁷⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul nu e Tatăl și nici Duhul ca ipostas, dar e ca ființă ceea ce e Tatăl și Duhul și de aceea sunt un Dumnezeu. (n.s. 239, p. 124)

prea înaltă, zice Grigore Teologul.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 7, în PSB, vol. 81, p. 235)

„(...) în Sfânta Treime este identitatea ființei, dar deosebirea persoanelor; căci mărturisim o unică ființă dar trei ipostasuri⁷⁶⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 10, în PSB, vol. 81, p. 255)

Sfânta Treime - taina perfecte unități a Persoanelor distincte

„(...) ne închinăm Tatălui Adevărului, precum și Fiului, Care și El este Adevărul, întrucât, din punct de vedere ipostatic, Ei formează două realități sau două persoane distincte, dar Ei există, sunt una prin sfat, prin înțelegere, prin unitatea de voință (...)” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VIII-a, cap. XII, în PSB, vol. 9, p. 513)

„Cea mai mare dovadă a unității Duhului cu Tatăl și cu Fiul (este spusă Scripturii), că se află în acel raport cu Dumnezeu în care se află duhul nostru cu (ființa) fiecăruia dintre noi. *Căci, cine dintre oameni știe cele (ascunse) ale omului, dacă nu duhul din el ? La fel și cele (ascunse) ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut, afară de Duhul din El.* (I Cor. 2, 11)” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. XVI, în PSB, vol. 12, p. 56)

„(...) în Sfânta Treime deosebirea dintre persoane se face ținând seama de notele proprii ale fiecăreia din ele, tot așa stau lucrurile și când considerăm ceea ce e comun tuturor celor trei persoane, de pildă când vorbesc de o ființă necreată sau care e mai presus de orice înțelegere, sau orice altceva asemănător nu o vom concepe global pentru ca să deosebim ceea ce-i particular; vom căuta numai semnele care ne vor îngădui să distingem clar și fără confuzie noțiunea despre

⁷⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără o identitate veșnică a Dumnezeirii, totul ar fi fluid. N-ar exista un adevăr etern, neclintit, plin de sens. Dar identitatea Dumnezeirii nu s-ar putea menține dacă nu s-ar afla în Persoană. Numai Persoana conștientă de Sine ține la eternitatea Sa. Însă o persoană singură e lipsită de bogăția vieții și de bucurie. Numai cele trei Persoane Se pot bucura în mod conștient de bogăția vieții, întrucât o au în comun și într-o comunicare. Numai ținând o Persoană din iubire la Alta, ține să existe în veci și Ea și Cealaltă pentru a Se bucura Ea însăși de Aceea. Astfel identitatea neschimbată a ființei divine implică existența celor trei Persoane care pot să aibă și să-Și comunice în veci plenitudinea unei unice ființe, rămânând prin aceasta neschimbate. Neclintirea veșnică a plenitudinii existenței înseamnă neclintirea Acelorași trei persoane în unitatea desăvârșită a comunicării. Fără Treime nu e nimic statornic și viu, nu este o existență sigură, de veșnică fermitate, dar și de nemărginită viață în fericire. Fără Treime totul e schimbător și relativ. Nimic n-are valoare eternă. Numai Treimea asigură valoarea și viața externă a existenței Sale neamestecate și a alteia prin creație și prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. Erwin Schadel (*Bibliotheca Trinitariorum*, Saur Verlag, München, 1984) afirmă că în afara Treimii nu e decât nihilismul. (n.s. 547, p. 255)

fiecare persoană de cea a persoanelor considerate global”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, III, în PSB, vol. 12, p. 179)

„(...) în comunitatea de substanță declarăm că nu se împacă și nu se transmit semnele distinctive care se întâlnesc în Sfânta Treime și prin care se încheagă particularitatea persoanelor care ne-au fost transmise în credință: fiecare persoană e înțeleasă în chip diferit, datorită semnelor distinctive particulare, în așa fel încât cu ajutorul acestor însușiri, de care am amintit, se poate descoperi ceea ce separă ipostasele între ele. Pentru faptul că Dumnezeuirea e nesfârșită, neînțeleasă, necreată, nemărginită de nimic și pentru toate atributele de același fel, nu există nici o diferență între ființa cea dătătoare de viață (mă gândesc la cea a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt), ci putem considera că între ele există un fel de comunitate continuă și indivizibilă. Iar observațiile care ne ajută să înțelegem măreția uneia sau alteia dintre persoanele pe care credința le admite în Sfânta Treime ne vor îngădui să mai observăm că nu-i nici o deosebire pentru Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt atunci când căutăm să-i vedem mărirea, fără ca să existe între Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt nici un interval unde cugetul ar înainta în gol. Într-adevăr nu-i nimic care să se introducă între cele trei persoane, nici altceva care ar subzista alături de ființa dumnezeiască și care să se poată împărți în chip intim prin interpunerea vreunui element străin, nici vreun interval fără consistență care să producă o absență în armonia intimă a substanței divine și care să strice armonia prin intercalarea vidului”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, IV, în PSB, vol. 12, p. 180)

„(...) când ne gândim la Tatăl, atunci Îl concepem în El însuși, cuprinzând în același timp și pe Fiul prin reflexie, iar când Îl concepem pe Acesta, atunci nu ne despărțim nici de Duhul Sfânt, ci în chip logic și deodată, potrivit ființei, ți-o reprezinti în ea însăși, concepută în așa fel încât să fie numai una credința în cele trei persoane”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, IV, în PSB, vol. 12, p. 181)

„(...) în nici un fel să-ți închipui o întrerupere sau o împărțire în așa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărțit de Fiul, ci concepi în același timp în Ei o comunitate și o deosebire negrăită și cumva neînțeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă continuitatea ființei, fără ca această comunitate de substanță să elimine particularitatea semnelor distinctive. Și să nu te miri dacă zicem că Același e în același timp și unit și despărțit, căci de fapt concepem, ca într-o ghicitură, un fel de despărțire unită și o unire despărțită”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„Cum vom putea spune, dar, că ceea ce este în același timp și despărțit și împreunat poate fi dedus din analogia lucrurilor care aparțin simțurilor noastre?” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, V, în PSB, vol. 12, p. 182)

„(...) (Duhul Sfânt - n.L.P.) unit cu Tatăl și cu Fiul în toate, în mărire și în veșnicie, în putere și în împărăție, în stăpânire și în dumnezeire, cum mărturisește și tradiția Sfântului Botez”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

„(...) trebuie mărturisit că Tatăl este persoană proprie, Fiul persoană proprie și Duhul Sfânt persoană proprie, după cum au mărturisit clar acest lucru Sfinții Părinți; căci prin cuvântul *lumină din lumină* ei au arătat limpede și deslușit că una e lumina care naște și alta e lumina născută, și totuși avem lumină și într-un caz și în celalalt caz, deși ființa e numai una și aceeași”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 125, I, în PSB, vol. 12, p. 305)

„(...) nu trebuie să îndepărtăm pe Duhul nici de Tatăl și nici de Fiul”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 125, II, în PSB, vol. 12, p. 306)

„Dacă acceptăm ca unică lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, fără nici o deosebire nici varietate față de oricine ar fi, va trebui să deducem din unitatea de acțiune o unitate de natură”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, VI, în PSB, vol. 12, p. 388)

„Tu primește unitatea Dumnezeirii pe temeiul completei asemănări a firii, a Fiului și Tatălui; iar tu raportează cuvintele: *de la El am ieșit și la El Mă duc*, la deosebirea persoanelor.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, II, în PSB, vol. 17, p. 591)

„Chiar dacă sunt două persoane la număr, totuși nu sunt despărțite prin fire; nici cel care spune două nu introduce înstrăinare. Un singur Dumnezeu: Tatăl; un singur Dumnezeu: Fiul; și nu doi Dumnezei, pentru că Fiul are identitate cu Tatăl. Nu văd altă Dumnezeire în Tatăl și altă Dumnezeire în Fiul; nici altă fire, firea Tatălui și altă fire, firea Fiului. Ca să-ți fie clară însușirea persoanelor, numără separat pe Tatăl și separat pe Fiul; iar ca să nu cazi în politeism, mărturisește o singură ființă în cei doi: în Tatăl și în Fiul. Mărturisind așa, cade Sabelie, iar anomeul se sfărâmă.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 592)

„Este Tatăl, Cel Care are existența desăvârșită și cu totul completă; El este rădăcina și izvorul Fiului și Duhului Sfânt. Este și Fiul, Cuvântul, Care trăiește în plină Dumnezeire, odraslă desăvârșită a Tatălui; deplin este și Duhul, nu parte a altcuiva, ci desăvârșit și întreg, contemplat în Sine Însuși. Fiul este

unit cu Tatăl nedespărțit, iar Duhul unit cu Fiul. Nu este ceva care să-i despartă, nici ceva care să separe unirea lor din veșnicie. Între dâșii nu intervine timpul, nici sufletul nostru nu poate concepe ideea separării, anume că Unul-Născut n-a fost totdeauna cu Tatăl sau că Sfântul Duh n-a coexistat împreună cu Fiul.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 594)

„Așadar, când unim Treimea, să nu-ți închipui cele trei persoane ca părți ale unui lucru neîmpărțit – gândul acesta este plin de necredință - , ci primește unirea nedespărțită a trei persoane necorporale desăvârșite.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, V, în PSB, vol. 17, p. 595)

„(...) dacă s-a dovedit, prin aceea că lucrările sunt aceleași, că Duhul Sfânt nu e străin de firea Fiului, din aceasta urmează că s-a dovedit totodată că firea Sfintei Treimi e una, fără să se confunde ceea ce se vede propriu și deosebit la fiecare dintre Ei și fără să se schimbe între ele însușirile prin care se deosebesc.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească*, cuvântul III, în PSB, vol. 29, p. 430)

„Într-adevăr, ceea ce deosebește pe Duhul Sfânt de Cuvânt – iar pe amândoi de Cel care e Părintele amândurora, de Tatăl, - este noțiunea de persoană. Dacă ideea de persoană îi deosebește, cea de unitate a firii nu mai permite separarea lor (...)” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 3, în PSB, vol. 30, p. 291)

„Iudeului i se purifică învățătura prin primirea Cuvântului și prin credință în Duhul Sfânt, păgânilor li se înlătură credința rătăcită în mai mulți dumnezei prin dogma unității firii, care anulează închipuirile pluralității.

Să păstrăm, deci, din concepția iudaică unitatea firii, iar din cea păgână reținând numai deosebirile care disting persoanele, corectând astfel reciproc părțile singuratice din concepțiile nepotrivite ale fiecăroră despre Dumnezeu. Numărul Treimii e, așa-zicând, leacul pentru cei ce păcătuiesc contra unității, iar învățătura despre un singur Dumnezeu e leac împotriva adeptilor pluralității (politeismului - n.L.P.).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 3, în PSB, vol. 30, p. 292)

„Dacă acceptăm ca unică lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, fără nici o deosebire, nici varietate față de oricine ar fi, va trebui să deducem din unitatea de acțiune o unitate de natură.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe*, cap. V, în PSB, vol. 30, p. 434)

„(...) Fiul este deoființă cu Dumnezeu Tatăl, dar există în ipostasul propriu, spunem că Ei sunt uniți și totodată distincți.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 38)

„Dar tot la ora aceea Avraam
Plin de credință cunoscut,
De taine știutor în al său neam,
Trei văzuse, dar Unul a crezut.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri*, IX, (*Imn către ora a șasea*), în PSB, vol. 53, p. 365)

„(...) dacă zic soare, soare, soare, nu obțin trei sori, ci numesc de atâtea ori pe unul singur. Așadar, dacă spun Dumnezeu de trei ori, pentru Tatăl, pentru Fiul și pentru Sfântul Duh, nu înseamnă că numărul face o întreită categorie.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, capitolul III, în PSB, vol. 72, p. 19)

Ființa divină

„Nimic din ceea ce este propriu corpurilor nu poate fi atribuit nici Tatălui, nici Fiului, în schimb ceea ce ține de firea divină e comun atât Tatălui, cât și Fiului.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VIII, 1, în PSB, vol. 8, p. 53)

„Dar natura divină, sub toate numirile câte s-ar putea imagina, nu poate fi exprimată, în esența ei, așa cum ar vrea-o învățătura noastră. Când însă am atribuit lui Dumnezeu numirile de *binefăcător*, de *judecător*, de *bun*, de *drept* și toate celelalte de același fel, la deosebitele Lui lucrări ne-am gândit; dar natura Celui Care lucrează prin ele noi n-o mai putem descoperi prin cunoașterea intuitivă a faptelor Lui. Într-adevăr, când se va da o definiție a fiecăreia din aceste numiri și a naturii însăși care designează aceste numiri, se va da aceeași definiție a acestora și a aceleia. Or lucrările a căror definiție e contrară, vor avea și ele o natură diferită. Deci altceva e substanța sau ființa, pentru care nu s-a aflat termenul în stare să o facă cunoscută, și altceva e și semnificația numirilor pe care le poartă și care Li se dă pe temeiul unei activități ori a unei vrednicii oarecare”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, VIII, în PSB, vol. 12, p. 389)

„(...) firea dumnezeirii nu este nicidecum divizibilă în părți componente: fiindcă în cazul când ar fi compusă, ea ar presupune existența unei realități superioare, în stare să o alcătuiască. Și încă ceva: alcătuită din mai multe părți, ea n-ar putea în nici un caz fi ceva dumnezeiesc.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața*

lui Constantin cel Mare, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12.10., în PSB, vol. 14, p. 225)

„Substanța divină, însă, este formă fără materie⁷⁶⁶ și de aceea este unică, există pur și simplu. Celelalte nu există pur și simplu, întrucât fiecare își are existența sa din cele din care există, adică din părțile sale.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, cap. II, în PSB, vol. 72, p. 18)

„(...) înțelegând pe Dumnezeu, pe cât îi este cu putință, din numirile cugetate pe seama Lui și fiind călăuzit spre cunoașterea slavei negrăite și învățând că firea dumnezeiască, orice ar fi în ea însăși, e bunătate, sfințenie, bucurie, slavă, curăție, veșnicie, fiind pururea în aceleași la fel și toate câte s-au cugetat în jurul firii dumnezeiești⁷⁶⁷.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească*, cuvântul II, în PSB, vol. 29, p. 417)

„(...) firea dumnezeiască e una și simplă, dar spunem că este viață și putere, înțelepciune și slavă. Prin viață, dă viață la ceea ce e făcut viu; prin putere, dă putere celui puternic, prin înțelepciune, înțelepțește pe cel înțeleptit, prin slavă slăvește pe cel ce are trebuință de slavă, sau pe cel slăvit de El. Sau nu e adevărat ceea ce spun?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul II, în PSB, vol. 40, p. 73)

„Deci comun și universal, sau general, este, după Părinți, ființa (substanța) și firea. Căci ei spun că acestea sunt identice între ele.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 120)

„(...) firea dumnezeiască cea întreit ipostatică este fără de început, necreată, neînțeleasă, simplă și necompusă în întregimea ei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 22, în PSB, vol. 81, p. 316)

Ipostasul

„Acesta-i ipostasul: nu noțiunea nedefinită a substanței, care nu găsește nici o stabilitate în urma comunității lucrului specificat, ci acea noțiune care delimitează și definește ceea ce-i comun și nehotărât într-un anume obiect determinat cu ajutorul însușirilor sale proprii. E un procedeu asemănător cu cel

⁷⁶⁶ Tâlcuirea Pr. V. Sibiescu: Întregul univers era pentru Aristotel materie în continuă mișcare sub diferite forme. Nu există materie fără formă, iar formă în afara materiei este numai cea divină. (n.s. 7, p. 18)

⁷⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Însușirile lui Dumnezeu nu sunt însăși ființa Lui, ci în legătură cu ea, în jurul ei, numiri ale lucrărilor Lui statornicite, ale lucrărilor Lui statornice, ale energiilor necreate ce iradiază din El. Ea nu e una cu bunătatea, cu sfințenia, cu eternitatea, ci mai presus de ele, suportul și izvorul negrăit al lor. (n.s. 31, p. 417)

pe care Scriptura obișnuiește să-l întrebuințeze în multe locuri, în special în istoria lui Iov. Întrucât ea trebuia să descrie suferințele lui, a amintit mai întâi ceea ce avea comun și cu ceilalți, și a zis *om*; apoi îndată l-a deosebit prin ceea ce avea specific, adăugând cuvântul *oarecare* (Iov, 1,1: *Era odată un om pe care-l chema Iov*). Descrierea substanței sale, care în ochii Scripturii nu avea nici un folos pentru scopul propus în istorisirea sa, l-a trecut cu vederea, pe când acest cuvânt *oarecare* îl caracterizează cu ajutorul unor semne particulare, arătând locul, însușirile caracterului și tot ce s-a putut aduna din afară și care trebuia să deosebească acest personaj și să-l depărteze de însemnarea comună, pentru ca descrierea celui despre care ne informa istoria să fie clară în toate privințele grație numelui, locului, însușirilor sufletești proprii, precum și însușirilor exterioare pe care le putem lega de persoana respectivă. Dacă ea ne-ar fi dat o definiție a substanței sau a ființei nu s-ar fi făcut nici o specificare despre ceea ce s-a spus privitor la persoană”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, III, în PSB, vol. 12, p. 178, 179)

„(...) ipostasul e suma însușirilor specifice fiecărei persoane (...)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, VI, în PSB, vol. 12, p. 183)

„(...) definind ipostasul simplu spus, zicem că el e de o ființă oarecare cu însușirile proprii (distincte), sau o ființă oarecare cuprinzând în individualitatea proprie toate însușirile proprii, la fel, definind ipostasul în mod determinat, deci nu simplu spus, spunem că ipostasul compus este o ființă oarecare compusă cu însușirile proprii sau o ființă oarecare compusă cuprinzând distinct toate

însușirile proprii în individualitatea sa⁷⁶⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 109)

„(...) faptul că ipostasul nu e fără ființă, nu-l face ființă, ci *în ființă* (ἐνούσιον)⁷⁶⁹, ca să nu-l cunoaștem ca pe o simplă însușire, ci împreună cu cea (cu ființa) a cărei însușire este în mod propriu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 13, în PSB, vol. 81, p. 288)

⁷⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ipostasul sau persoana nu e numai firea sau ființa generală existând concret, deci în sine, ci firea plus niște proprietăți specifice fiecărui ipostas. Aceasta îl face unic pe fiecare ipostas. Proprietatea are aci sensul de ceea ce e *propriu* fiecărui ipostas în unicitatea lui. De unde vine această unicitate? Din multe împrejurări: născut la o anumită dată și într-un anumit loc, conceput din anumiți părinți în altă și altă împrejurare a vieții lor, trăind în alte și alte relații etc. Dar și din anumite daruri specifice fiecăruia. Aceasta ne face să credem că Dumnezeu face ca natura comună să imprime în fiecare existență concretă alte și alte din resursele aflate în ea. Natura umană e de o bogăție potențială inepuizabilă. Dumnezeu Își manifestă mereu în alte și alte moduri puterea imaginației Lui creatoare. Creațiunea nu rămâne nici o clipă monotună, sau închisă în ea însăși, în esențe monotone impersonale. Dumnezeu Și-a lăsat *un spațiu de manevră* în ea. Dar aceasta nu înseamnă că nu e și natura umană ceva corespunzător cu unicitățile personale pe care Dumnezeu le actualizează cu libertatea Lui. Dar *proprietățile* multiple ce-i sunt proprii fiecărui ipostas, dau o complexitate fiecăruia, și anume o altă și altă complexitate. Dar dacă firile s-ar compune, n-ar exista unitate-varietate în creație, nici n-ar fi prin ipostasuri mereu nouă în această varietate. Ar fi o unitate generală haotică, nearmonioasă. De aceea firea rămâne aceeași chiar când e alcătuită din suflet și trup, ca la om. Dar ipostasurile sunt toate de o altă și altă complexitate în cadrul firii. Poate aceasta vine din alte și alte combinații ale bogatelor resurse ale firii. Dar unicitatea nerepetată a fiecărui ipostas, chiar dacă ar fi miliarde și miliarde, trimite și la o lucrare a lui Dumnezeu și a imaginației Lui creatoare.

Dar dacă, precum s-a spus în diverse note anterioare, orice ipostas sau existență concretă de sine a unei naturi își are rațiunea în respectiva natură (dar nu fără un adaos al lucrării dumnezeiești), dacă natura umană e compusă, compus va fi și ipostasul ei. E ceea ce dezvoltă în continuare Sf. Maxim. Dar în natura umană compusă este o unicitate. De aceea și ipostasul în care se realizează, deși e compus, are o unitate. E o unitate în cele compuse, mai ales în natura umană și în ipostasurile ei, mai presus de înțelegerea noastră. (n.s. 210, pp. 109-110)

⁷⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ipostasul nu poate fi fără ființă, dar nu e ființă. El înseamnă existența reală a ființei. El e *înființat* prin ființă. (n.s. 612, p. 288)

„Căci ipostatic e numai ceea ce e caracteristic ipostasului⁷⁷⁰.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 335)

„Căci ipostasul este ceea ce se constituie în mod distinct de sine, dacă ipostasul spun (Părinții) că este ființa cu proprietăți (cu însușiri personale deosebite), deosebindu-se prin număr de cele de același gen⁷⁷¹. Iar enipostatul (sau enipostasiatul) este ceea ce nu subzistă nicidecum de sine, ci e văzut în altele, ca specia în indivizii de sub ea, sau ceea ce se compune cu altceva deosebit după ființă, spre a da naștere unui oarecare întreg⁷⁷², care pe cât se deosebește prin proprietățile care-l disting de cele de același gen după ființă, pe atâta se unește cu ceea ce se compune cu el după ipostas, câștigându-și propria identitate⁷⁷³. Căci cele ce-l disting de cele de un gen nu-l fac să se despartă de

⁷⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Natura nu o găsim decât în ipostasuri, sau în stări concrete de sine. Dar aceasta nu înseamnă că ipostasurile sunt uniforme. Fiecare ipostas e o stare de sine, nerepetată identic, a naturii în relația cu alte ipostasuri. Fiul e Fiu pentru că e născut din Tatăl, nașterea din Tatăl îl caracterizează ca ipostas deosebit de Tatăl și de Duhul Sfânt. Orice ipostas uman e născut din alți părinți, sau în alt timp și trăiește în alte împrejurări. Deci are aceeași natură, dar caracterizată prin alte împrejurări ale stării de sine și prin alt mod. Voința nu aduce de la sine nimic naturii. Ea este a naturii. Dar e a naturii în stare de sine în alte împrejurări și în alt mod. Deci fiecare ipostas o actualizează altfel. Aceasta o hotărăște prin deliberare și socotință. Ipostasurile dumnezeiești sunt atât de unite că nu au socotințe deosebite. Nici nu sunt în dubiu în privința binelui care ar cere o deliberare. Desigur, realizând același act de voință, Tatăl îl binevoiește, Fiul îl împlinește și Duhul conlucrează, cum zice Sf. Maxim mai departe, fiecare după relația Sa ipostatică cu celelalte ipostasuri. Natura umană a lui Hristos apare în starea de Sine a Fiului lui Dumnezeu. El ține seama de voia de bine legată de ea, dar nu are nevoie de deliberare ca să-l afle și să ajungă la o socotință în privința lui și apoi la un liber arbitru.

În realitate orice stare de sine a naturii umane își are fundamentul în starea de sine a Logosului suprem. Dar natura umană a lui Hristos are pe Fiul ca stare de sine directă în care există. Iar după aceea și mai mult orice persoană se constituie ca stare în El. Numai pentru că Cuvântul e Persoană, sunt și oamenii persoane în El și, după întrupare, persoane și mai conștiente. (n.s. 698, p. 335)

⁷⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt trei trăsături indicate aci ale ipostasului: a) ceea ce se constituie de sine, b) ființa comună împărțită de niște însușiri particulare și c) ceea ce introduce numărul în ceea ce este de același gen, sau specie, sau natură. Genul, sau specia, sau natura este una. Ipostasurile sunt multe. Ființa sau specia, sau natura nu se epuizează într-un singur ipostas. Chiar Iisus Hristos, deși este un ipostas cu totul special, nefăcând parte dintr-o specie, este pe de o parte Unul din ipostasurile divine, pe de alta, Unul din ipostasurile umane. Ipostasul implică, prin faptul că e unul din cele mai multe ale unei naturi (în cazul lui Hristos a două naturi), iubirea între El și celelalte ipostasuri ale naturii sale, în cazul lui Hristos ale naturilor Sale. (n.s. 266, p. 131)

⁷⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ipostasul uman introduce numărul și prin faptul că el e compoziția părții unei naturi cu a alteia (sufletul cu trupul). Dar numai ipostasul există ca un întreg real. Specia sau natura nu există decât în ipostasuri, deși pe de altă parte ipostasurile cad sub specie, sau natură. (n.s. 267, p. 132)

⁷⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși definițiile acestea au într-o oarecare măsură un caracter aplicabil întregii realități, ele se aplică în mod mai deplin omului. Ipostasul uman, unind o

ceea ce are compus cu el prin unire și realizează o împreună existență, ci tocmai prin proprietățile deosebite care-l disting de cele de o ființă menține, prin unire cu ceea ce se compune, identitatea ipostasului, păstrat în totala unicitate a persoanei pe care în iconomia dumnezeiască sau în întrupare o arată și o vestește Cuvântul adevărat⁷⁷⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 131-132)

Ființă și Ipostasuri în Sfânta Treime

„(...) ceea ce-i comun se referă la ființă, pe când ipostasul sau persoana e semnul propriu a ceea ce-i specific sau particular”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, V, în PSB, vol. 12, p. 183)

parte a realității spirituale cu cea materială, cuprinde întreaga existență reală cum nu o cuprind *ipostasurile* animalelor și plantelor, sau cele neorganice, inclusiv cele produse de mâna omului. Sufletul omenesc cu cât se deosebește mai mult prin anumite proprietăți personale de spirit în general, cu atât se unește mai mult, ca parte a realității materiale, cu aceasta, constituind un trup întipărit de proprietățile particulare ale sufletului propriu. Și cu atât devine mai unit și mai cuprinzător în mod conștient al întregii realități spirituale și materiale, făcând eficientă pentru întreaga realitate deschiderea și înțelegerea Sa pentru infinitatea spirituală, inclusiv cea divină, ca și pentru planul material. Omul devine cu atât mai realizat ca persoană umană, cu cât înaintează în bogăția spirituală infinită și în comuniunea cu toate ipostasurile umane și cu cele îngerești și divine, nesfârșind niciodată această îmbogățire și realizare de sine ca identitate unică.

Toată realitatea există astfel în vederea personalizării, sau ca destinată a deveni natură ipostasiată în curs de nesfârșită îmbogățire. Avem aci afirmată unirea întregii realități. Cu cât spiritul uman se distinge mai mult de cel îngerec, cu atât se unește mai mult cu materia, realizând trupul ca organ corespunzător, legat cu toată realitatea materială. Aceasta nu se poate explica decât din faptul că spiritul uman e făcut de Dumnezeu cu niște tendințe de organizare a materiei în trup. Și fiecare suflet uman e făcut pentru a se uni cu un trup propriu mai mult decât de a rămâne într-o unitate cu alte suflete. Așa se realizează iubirea între oameni — prin diferențierea între ei — și înălțarea în comun a umanului spre Dumnezeu. E marea simfonie progresivă a existenței în urcușul ei în Dumnezeu. Așa se conciliază unitatea persoanei cu universalitatea comuniunii.

În persoana umană, ființa nu rămâne în ea însăși, ci se unește cu altă ființă (cu materia) și prin aceasta îmbrățișează un orizont cu mult mai larg. Aceasta se petrece în mod culminant în ipostasul lui Hristos, care se realizează ca ipostas unind cu ființa dumnezeiască întreaga realitate, pentru a o înălța întreagă în Dumnezeu. Căci numai în persoană se efectuează dinamica realității, se iese din monotonia ei. În Hristos, viața Dumnezeirii adună în ea și viața creației și o înalță în Dumnezeu.

În aceasta se arată importanța persoanei, care în unitatea ei e chemată să cuprindă un orizont tot mai larg și o complexitate tot mai bogată. Această eficiență a persoanei își atinge culmea maximă în ipostasul divino-uman al lui Hristos. (n.s. 268, p. 132)

⁷⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unicitatea la culme și universalitatea în cuprinderea tuturor și în comuniune cu toate, de la Tatăl până la cea mai de jos treaptă a creației, e realizată în Cuvântul întrupat. Prin El s-au făcut toate. În El se readună toate când s-a slăbit unitatea lor. El e unica și cea mai cuprinzătoare Persoană. (n.s. 269, p. 132)

„Părinții n-au înțeles sub ființă și ipostază unul și același lucru. Dacă amândouă aceste cuvinte ar avea același înțeles, de ce ar mai fi fost nevoie de amândouă?”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 125, în PSB, vol. 12, p. 305)

„(...) raportul dintre ceea ce-i comun și particular e același ca și cel dintre ființă și ipostas, pentru că fiecare din noi participăm la *ființă* prin ceea ce avem în comun, în schimb însușirile individuale sunt specifice fiecăruia în parte. De aceea și aici termenul *ființă* este comun tuturor persoanelor treimice, cum e cazul cu sfințenia, cu dumnezeirea și cu orice s-ar mai putea înțelege, pe când însușirile specifice le are fiecare separat: cea de părinte, de fiu sau de putere sfințitoare. De aceea dacă s-ar spune că persoanele sunt fără ipostas, o astfel de afirmație e ceva absurd, iar dacă am accepta ca adevărate toate trei ipostasele, atunci atâtea mărturisim câte și numărăm. În chipul acesta, prin învățătura despre *deoființime* se asigură și unitatea dumnezeirii, dar și recunoașterea Treimii, adică existența concomitentă a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 214, IV, în PSB, vol. 12, p. 441)

„(...) firea dumnezeiască, identică cu sine însăși, nestrămutată, neschimbată, impasibilă, simplă, necompusă, neîmplinită, lumină neapropiată (I. Tim., 6, 16), putere nespusă, măreție fără de hotar, care copleșește sufletul inundat de ea, dar cu neputință de arătat după vrednicie prin cuvânt.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a I, în PSB, vol. 17, p. 510)

„Ermia: Spui deci că Fiul există în ființa proprie aparte de cea a Tatălui?
Sf. Chiril: Nu într-o altă ființă, decât cea a lui Dumnezeu, dar într-un ipostas pe care îl are ca Fiul.

Ermia: Este deci altceva ființa și altceva ipostasul?

Sf. Chiril: Este o mare deosebire care se află între ipostasuri, dar ființa le cuprinde pe fiecare.

Ermia: În ce mod spui? Eu nu înțeleg, pe cât se pare, decât cu întârziere aceste lucruri.

Sf. Chiril: Dar oare nu știi că și mie nu-mi este familiar înțelesul lor? Să ne apropiem deci de înțelegerea acestei teme ca de un mod al transcendenței dumnezeiești, aflată în supremele înălțimi. Ființa este indicarea unei realități comune. Iar termenul de ipostas indică și spune cele ce se află sub această realitate comună.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, _cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 37)

„Așadar, cei care au explicat cu prudență termenul grecesc *οὐσία* au definit ființa (esența) în mod diferit, ca *ὑποστάσεως* adică ipostas, și nu au mai făcut nici o discuție⁷⁷⁵.

Dar învățătorul Irineu, în cartea în care a strâns cuvintele literă după literă, numește acest cuvânt de-a dreptul barbar, căci nu este spus de vreunii dintre cei vechi, iar dacă se găsește pe undeva, nu indică ceea ce se înțelege astăzi. Căci amintește că la Sofocle, în Fenica, ipostas înseamnă locul răzvrătirilor. Meneandru spune că subzistență înseamnă drojdia de la vin care se strânge în butoi. Trebuie știut totuși că, chiar dacă filosofii antici nu au mai întrebuințat acest cuvânt, cei mai tineri dintre filosofi au folosit cuvântul de subzistență pentru substanță. Iar definiția substanței au explicat-o în mai multe feluri. Dacă prin definiție ființa este circumscrisă, cum am putea folosi adecvat acest cuvânt când e vorba de Dumnezeu, care e de necuprins?” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a VI-a, cap. XXI, în PSB, vol. 75, p. 237)

„(...) propriu și particular este ipostasul și persoana. Căci și acestea sunt, după ei (Părinți), identice între ele. Fiindcă spune marele Vasile, scriind lui Terentie: *Iar de trebuie să spunem și noi pe scurt ceea ce socotim, vom zice că ceea ce deosebește comunul de propriu, aceea deosebește ființa de ipostas. Căci fiecare din noi participă atât la rațiunea comună de a fi a ființei, cât și la proprietățile particulare referitoare la ea, prin care este cutare cutare. Și iarăși spune către Amfilohie, zicând despre aceleași: Ființa și ipostasul au deosebirea pe care o are comunul față de fiecare. De exemplu cea pe care o are animalul față de cutare om. Și după altele: Cei ce spun că ființa este aceeași cu ipostasul sunt siliți să mărturisească numai persoane diferite.”* (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 120-121)

„*Iar cele trei ipostasuri (ce le mărturisim), fără să cugetăm pe nici unul contopit sau despărțit sau amestecat, ca să nu se desființeze totul. Căci prin ele se laudă unitatea și mai mult, sau Se arată Dumnezeu ca bun*⁷⁷⁶. Prin aceasta înțelegem că Dumnezeu cel Unul și Același, ca să-L numesc așa, are mișcare și voință, dar și identitatea de ființă (Grigorie Teologul – «Întâiul cuvânt

⁷⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Șt. Alexe: Până la Sfântul Vasile cel Mare, termenii *ousia* și *ipostasis*, în latinește, *substantia* și *subsistentia*, erau întrebuințați ca sinonimi. Sinodul din Alexandria din 362, prezidat de Sfântul Atanasie cel Mare, prin folosirea ambiguă a acestor termeni, a dat naștere la îndelungi controverse. Sfântul Vasile cel Mare este primul care face deosebire în Dumnezeu între ființă (*ousia*) și ipostasuri (*ipostaseis*) în formula *mia ousia treis ipostaseis*, adică o singură fire (ființă) în trei ipostasuri, susținând că această formulă este singura acceptabilă. (n.s. 123, p. 237)

⁷⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unul care e cauza celorlalți doi își arată mai mult importanța prin fecunditatea lui, decât unul steril. El se arată bun, nu ca unul steril și rece. Aceasta o spune Sf. Grigorie și în continuare. (n.s. 234b, p. 122)

teologic»)." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 122)

„Dar și în *Cuvântul la sărbătoarea luminilor* spune același: *Când zic Dumnezeu vă luminez de o lumină, dar și de trei. De trei, după proprietăți sau ipostasuri, dacă-i place cuiva să le numească așa, sau persoane. Căci nu ne vom lupta pentru cuvinte atâta vreme cât cuvintele diferite ne duc la același înțeles. Dar de una, după rațiunea ființei, sau a Dumnezeirii.*

Cu totul desăvârșită au înfățișat de Dumnezeu cuvântătorii Vasile și Grigorie, atât de clar, simfonia dogmelor noastre, spunând că e același lucru firea cu ființa, ca ceea ce e comun și universal, iar persoana cu ipostasul, ca ceva propriu și particular, neamestecând nicidecum înțelesul celor spuse, prin schimbarea și amestecarea lor întreolaltă. Căci insuflați de unul și același Duh, au transmis popoarelor dreapta mărturisire a credinței. Iar în acord cu aceștia îi vei afla și pe toți căroră s-a încredințat prin harul Duhului cărma Bisericii, propovăduind drept cuvântul binecredincios și neabătându-se întru nimic de la această înțelegere." (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 123)

Deoființimea Fiului cu Tatăl

„(...) spunem și noi, repetând cuvintele istoriei biblice, că chipul lui Adam ar fi fiul său Set, după cum stă scris (Fac., 5, 3): *și lui Adam i s-a născut un fiu după asemănarea sa și după chipul său*. Acest *chip* presupune unitatea de natură și de substanță a Tatălui și a Fiului⁷⁷⁷. Or, într-adevăr, se spune în alt loc (In., 5, 19): *Cele ce face Tatăl, acestea le face și Fiul întocmai* — așa încât prin aceea că Fiul face tot ce face Tatăl, se repetă în Fiul chipul Tatălui, din *Care S-a născut, așa cum voința izvorăște din cugetare*⁷⁷⁸. Și tocmai de aceea cred eu că voința Tatălui trebuie să fie un temei suficient pentru existența a ceea ce vrea Tatăl. În vrerea Sa, Tatăl nu folosește altă cale decât voința pe care o enunță în

⁷⁷⁷ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Rufin mărturisește într-un loc (*Fragm. Evr.*, Migne PG, 14, 1306) că a tradus expresia ὁμοούσιος folosită de Origen, prin ceva care e și οὐσία și ὑπόστασις, de aceea M. Simonetti (*op. cit.*, p. 149) și alții au pus la îndoială exactitatea traducerii acestui pasaj. În schimb, întrucât Origen a respins în toate lucrările afirmațiile eretice despre ieșirea Fiului din Tatăl (προβολή) menținând pe Fiul mereu nedespărțit de Tatăl (adevăr pe care-l explică prin unitatea de lumină, de bunătate, de iubire), se poate spune că el a susținut unitatea de fire și de substanță dintre Tatăl și Fiul. (n.s. 148, p. 60)

⁷⁷⁸ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Și alți teologi au folosit acest mod dinamic de exprimare, așa cum izvorăște acțiunea din gândire: așa Iustin (*Dialog* 61, 1, în traducerea română, la pag. 163), Clement Alex. (*Pedagogul*, III, 98, 1, în traducere română, la pag. 349), Tertulian (*De orat.* 4), iar Origen însuși o mai afirmă în cartea de față și în IV, 4, 1. (n.s. 150, p. 60)

sfatul Său⁷⁷⁹. Așa ia naștere din El ființa de sine stătătoare (consubstanțială) a Fiului.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VI, 2, în PSB, vol. 8, p. 60)

„(...) vorbele *Fiul nu poate să facă nimic de la Sine* (In., 5, 29) dușmanii Domnului le iau ca să încurce mințile celor care îi ascultă. După părerea mea și acest text ne dă să înțelegem tocmai faptul că Fiul este de aceeași Ființă cu Tatăl. Și de fapt, dacă fiecare faptură cugetătoare poate face ceva prin ea însăși pentru că are libertatea să se decidă pentru mai rău ori pentru mai bine, pe când Fiul nu poate face așa ceva, însemnează că El nu-i faptură. Or dacă nu-i faptură, urmează că-i deoființă cu Tatăl. Mai mult, nici o faptură nu poate face tot ce vrea. Or Fiul a făcut tot ce a vrut în cer și pe pământ, așadar Fiul nu-i o faptură. Și mai mult, toate fapturile ori sunt alcătuite cu ajutorul contrariilor, ori sunt în stare să primească aceste contrarii. Or, Fiul e dreptatea însăși și e nematerial. Deci Fiul nu-i o creatură, iar dacă nu-i una dintre acelea, atunci e deoființă cu Tatăl.” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 8, IX, în PSB, vol. 12, p. 139)

„După cum nu-i cu puțință ca cineva să-și închipuie c-ar exista vreo deosebire între lumină și lumină, între adevăr și adevăr, tot așa nu se poate concepe deosebire între ființa Celui Unul-Născut și între cea a Tatălui, din Care S-a născut”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 9, III, în PSB, vol. 12, p. 143)

„După ce au spus *Lumină din Lumină* și după ce au mărturisit că Fiul e *născut, iar nu făcut* din substanța ori din ființa Tatălui, ei (Părinții Sinodului de la Niceea) au adăugat la aceste declarații cuvântul *de o ființă*, vrând să arate prin aceasta că explicarea care s-ar da cuvântului *Lumină* pentru Tatăl s-ar potrivi și Fiului. Căci între o lumină adevărată și altă lumină adevărată nu există nici o deosebire. De aceea, întrucât Tatăl e o lumină fără început, iar Fiul e o lumină născută, cu alte cuvinte, întrucât și unul e lumină și celălalt e lumină, Părinții anume au spus *de o ființă* pentru ca să se vadă că și unul și celălalt se bucură de aceeași demnitate a firii, și nu s-a spus *de o ființă*, ca să se arate că cele două persoane sunt între ele ca frații, cum au gândit unii, ci deoarece cauza și ceea ce își ia începutul din ea sunt de aceeași fire, cu alte cuvinte sunt *de o ființă*”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 52, II, în PSB, vol. 12, p. 217)

„(...) noi recunoaștem că Fiul Cel Unul-Născut e de aceeași ființă cu Tatăl, dar nu și cum ființa s-ar fi împărțit în două (Doamne ferește!), căci nu acesta a fost gândul acelui sinod iubit de Dumnezeu, ci susțineau doar că ceea ce este Tatăl ca ființă, același lucru trebuie atribuit și Fiului. Acest lucru este ceea ce ne-au dat ei să înțelegem atunci când s-au folosit de cuvintele *Lumină din*

⁷⁷⁹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Se crede că sfântul Atanasie a împrumutat de la Origen ideea că Fiul este voința ipostaziată a Tatălui (*Contra Arianos* II, 31 Migne PG, 26, 212, citat după H. Crouzel: *Origène*, p. 42). (n.s. 151, p. 60)

Lumină” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 226, III, în PSB, vol. 12, p. 470)

„Cine ar despărți deci pe Tatăl, ca să deosebească puterile Cuvântului de ale Lui? Căci este Cuvântul și înțelepciunea Tatălui. De aceea, coborând la cele create, li se face acestora spre cunoașterea și înțelegerea Tatălui de Sine sfințire și de Sine Viață și Ușă și Păstor și Cale,⁷⁸⁰ și împărat și Cărmuitor și Mântuitor în toate și deviață-Făcător și lumină și purtare de grijă a tuturor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLVII, în PSB, vol. 15, p. 85)

„De aceea spunând în mod cuvenit înainte: *Eu și Tatăl una suntem* (In., 10, 30), a adăugat: *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine*, ca să arate identitatea dumnezeirii Lor și unitatea ființei.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, III, în PSB, vol. 15, p. 328)

„Așa au înțeles și Părinții, mărturisind în Sinodul de la Niceea pe Fiul *de o ființă* cu Tatăl și *din ființa Tatălui*⁷⁸¹. Căci știau prea bine că o ființă creată nu poate spune: *Toate câte le are Tatăl ale Mele sunt* (In., 14, 10). Căci cel ce are început al facerii, nu are însușirea ca cel ce este și de a fi fost etern. Și de aceea, fiindcă Fiul le are acestea și toate cele spuse înainte că fiind ale Tatălui sunt și ale Fiului, e necesar ca ființa Fiului să nu fie creată, ci de o ființă cu Tatăl. Căci o ființă creată nu poate primi cele proprii lui Dumnezeu. Proprii Fiului sunt însă cele din care este cunoscut Dumnezeu, ca: atotțiitor, neschimbat și celelalte spuse înainte. Deci Dumnezeu nu Se arată de o ființă cu creaturile, având cele ce le au și creaturile, cum spun acești nesocotiți⁷⁸².” (Sf. Atanasie cel Mare,

⁷⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu li S-ar revela făpturilor ca Viața în Sine, ca Sfințenia în Sine, deci ca de o ființă cu Tatăl, nu L-ar face cunoscut pe Tatăl însuși în Sine. Sau, dacă nu ar fi de o ființă cu Tatăl, nu li S-ar arăta ca Viața de Sine etc. Deși coboară la făpturi, Cuvântul li Se face totuși cunoscut ca Cel ce are Viața în Sine. Numai așa li Se face izvor de viață și sfințenie, dar li Se face prin împărtășire, nefăcându-i de o ființă cu Sine, sau cu dumnezeirea. De aceea Cuvântul nu are puterile dumnezeiești prin împărtășire de la Tatăl, ci în baza deo-ființimii Lui cu Tatăl. (n.s. 105, p. 85)

⁷⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În textul completat la Sinodul II din Constantinopol s-a spus *din ființa Tatălui* pentru se nu se da impresia că Fiul Se naște *din ființă* și nu din persoana Tatălui, lăsând impresia de panteism. (n.s. 141, p. 72)

⁷⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie stăruie în a prezenta pe Dumnezeu ca Cel ce este. Neschimbatul, Atotțiitorul, pentru că așa fiind, Fiul Lui luând firea noastră în Sine ne poate scăpa de corupție și moarte. S-ar părea la prima vedere că aceste însușiri Îl prezintă pe Dumnezeu, din punct de vedere ontologic, ca pe o entitate oarecum fizică ce nu poate fi roasă de timp, conform filosofiei elene (parmenidiene). De fapt aceste însușiri sunt biblice. Dumnezeu Își spune El însuși *Cel ce sunt* (Iahvé); Pavel prezintă pe *Iisus Hristos, ieri și astăzi și în veci același* (Evr., 13, 8). Sau Domnul însuși zice despre Sine: *Eu sunt Alfa și Omega, începutul și sfârșitul, Cel ce este și Cel ce era și Cel ce vine, Atotțiitorul* (Apoc., 1, 8). Dar poate că în perioada Părinților nu s-au aprofundat destul aceste trăsături ale lui

Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură, V, în PSB, vol. 16, pp. 72-73)

„Credința noastră este în Tatăl, în Fiul și în Sfântul Duh. Căci Însuși Fiul a spus apostolilor: *Mergând învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh* (Mt., 28, 19). A spus așa, ca din acestea să înțelegem cele spuse înainte. Căci precum nu le spunem, părinților făcători, ci născători și pe noi înșine nu ne-a numit cineva creaturi ale părinților, ci fii prin fire și de o ființă cu ei, așa dacă Dumnezeu este Tatăl, numaidecât este Tată al Fiului prin fire și de o ființă. Astfel Avraam n-a creat pe Isaac, ci l-a născut. Dar Veseleil și Eliav n-au născut, ci au făcut toate lucrurile din cort (Ieș., 36, 1). Și constructorul de corăbii și zidarul nu nasc cele ce le fac, ci fiecare face unul vasul, celălalt casa. Isaac nu face, ci naște prin fire pe Iacov cel de o ființă. Și la fel Iacov pe Iuda și pe frații lui. Deci precum ar fi fără minte dacă ar numit cineva casa de o ființă cu zidarul și vasul cu constructorul de corăbii, așa cu dreptate poate declara cineva pe orice fiu de o ființă cu tatăl lui. Dacă deci există tată și fiu, e necesar ca fiul să fie prin fire și cu adevărat fiu. Iar aceasta este deoființimea cu Tatăl, cum s-a arătat prin multe.

De fapt despre făpturi s-a spus: *El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit* (Ps., 148, 5). Iar despre Fiul: *Scos-a inima Mea Cuvânt bun* (Ps., 44, 2). Iar Daniel a cunoscut pe Fiul lui Dumnezeu, dar a cunoscut și lucrurile lui Dumnezeu. Și pe Fiul L-a văzut răcorind cuptorul (3, 25).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, VI, în PSB, vol. 16, pp. 73-74)

„(...) *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 14, 9), a arătat veșnicia și deoființimea cu Tatăl.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, IX, în PSB, vol. 16, p. 77)

„Căci ce altceva este așa de mult de o fire și de o ființă cu Tatăl ca El? Căci n-a luat Dumnezeu pe cineva străin ca Fiul, având nevoie de El ca de un slujitor⁷⁸³; nici nu sunt făpturile egale în demnitate cu Creatorul, ca să fie cinstite acestea ca El, sau să socotim că acestea și Tatăl sunt una⁷⁸⁴. Sau cine ar îndrăzni

Dumnezeu, nu s-a insistat asupra conținutului lor de adâncime spirituală. (n.s. 142, p. 73)

⁷⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta ar însemna iarăși o neputință a lui Dumnezeu de a crea lumea prin Sine, iar pe de altă parte subordonarea Lui sub o lege inexplicabilă. Arianismul nu poate ieși din panteismul fără sens, oricât ar încerca să distingă pe *Fiul* ca și creatură de Dumnezeu ca și Creator, sau tocmai de aceea. Ultimul sens al creațiunii nu poate fi în ceva ce face parte din ea. (n.s. 137, p. 164)

⁷⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În aceste cuvinte sfântul Atanasie demască direct panteismul arian. Dacă Dumnezeu are nevoie ca să creeze lumea de o creatură superioară, înseamnă că El are nevoie de puterea unei creaturi, că deci nu e mai puternic decât creatura, că e supus și El, și împreună cu El suntem supuși și noi, legilor fără sens ale lumii acesteia. Nu cunoaștem un

să despartă și să spună că soarele și strălucirea sunt două lumini? Sau că sunt o alta și o altă ființă, sau că strălucirea se adaugă și nu e simpla și curata strălucire a soarelui? Soarele și strălucirea sunt două lucruri deosebite, dar lumina e una, pentru că este născută din soare⁷⁸⁵. Așa fiind, ba încă și mai neîmpărțită firea Fiului de a Tatălui și dumnezeirea neadăugându-se din afară Fiului, ci dumnezeirea părintească fiind în Fiul, încât cel ce vede pe Fiul vede în El pe Tatăl, pentru ce fiind Fiul astfel, n-ar putea fi declarat de o ființă?” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola despre sinoadele ce s-au ținut la Rimini în Italia și la Seleucia în Isauria*, XLVII, în PSB, vol. 16, pp. 164-165)

„(...) să cercetăm cuvântul *de o ființă* (ὁμοούσιον) în el însuși, ca să știm de trebuie să spunem în general că Fiul este de o ființă și dacă e cuvântul propriu și potrivit care se poate spune despre Fiul. De fapt știți și voi și nu se îndoiește cineva că cuvântul asemenea (ὅμοιον) nu spune despre ființă, ci despre chipuri și calități. Căci despre ființe nu se spune cuvântul asemănare, ci identitate. De un om se spune că e asemenea altui om nu după ființă, ci după chip și înfățișare. Căci după ființă sunt de o fire. Și iarăși de om nu se spune că e neasemenea câinelui, ci de altă natură. Deci pe de o parte se spune de cineva că e de o fire și de o ființă, pe de alta, de o altă fire și de altă ființă. De aceea și cel ce zice de cineva că e asemenea după ființă, spune că e asemenea prin participare⁷⁸⁶. Căci

Dumnezeu transcendent, capabil să ne mântuiască din acest circuit fără sens închis în sine. (n.s. 138, p. 164)

⁷⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Arienii au alternativa: sau confundă creația cu *Dumnezeu*, dacă *Fiul* de care *Dumnezeu* are nevoie ca să o creeze este creatură; sau despart total pe *Fiul* și deci și lumea de *Tatăl*, ca aparținând la două planuri nelegate între ele. Ei însă fug de această alternativă, menținându-se într-un echivoc și negândind lucrurile până la capăt prin ascultarea de porunca rațiunii. Acest echivoc e propriu oricărui panteism, care ar vrea să distingă esența fundamentală de lume, dar nu o poate scoate de sub aceleași legi. Numai Treimea scapă gândirea de echivoc și de inconsistență. Căci Ea cunoaște un *Dumnezeu* transcendent legilor lumii, având în iubirea Sa interioară plinătatea proprie, dar putând și crea în mod liber lumea spre a o conduce la plinătatea de viață în iubirea Lui de *Tată* suprem și de *Frate* suprem al oamenilor, identic cu *Fiul* *Tatălui*.

Numai Treimea unește fără să confunde pe *Tatăl* și pe *Fiul* ca lumina cu strălucirea, *Fiul* născându-Se etern din *Tatăl*; numai Ea face posibilă prin aceasta o distincție reală între *Dumnezeu* suficient Sieși și lume, dar o face pe aceasta totodată operă liberă și iubită a lui *Dumnezeu* cel în Treime. În arianism, *Dumnezeu* și lumea sunt unite și distinse în mod echivoc, ca în orice panteism. Credința în Treime le distinge în mod clar, dar face lumea dependentă tot în mod clar de *Dumnezeu* și-i asigură fericirea în iubirea Lui. Treimea asigură unitatea și distincția în *Dumnezeu* și legătura și distincția între *Dumnezeu* și lume. Iubirea unește, dar nu confundă. Iar iubirea e acolo unde sunt persoane și unde totul vine din persoane și pentru persoane. (n.s. 139, pp. 164-165)

⁷⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e o contrazicere între a zice că cineva este asemenea după ființă, și că are asemănarea după participare, pentru că aceasta e asemănarea ce o are el cu altul după ființa sa: asemănarea prin participare. Mai jos, în text, se spune că e propriu făpturilor să fie asemenea cu *Dumnezeu* prin participare. Aceasta ține de ființa lor: să fie asemenea cu *Dumnezeu* prin participare. Ele n-ar putea avea ființa pe care o au, dacă n-ar

asemănarea este o calitate care se adaugă ființei. Iar aceasta este ceva propriu fapturilor. Căci acestea se aseamănă cu Dumnezeu prin participare. Fiindcă zice: *Iar când se va arăta, asemenea Lui vom fi* (I In., 3, 2). Adică vom fi asemenea nu în ființă, ci în filiație, de care ne vom împărtăși de la El⁷⁸⁷. Dar dacă declarați și pe Fiul Fiului din participare puteți spune și că e de o ființă asemănătoare⁷⁸⁸. Dar prin aceasta nu mai e declarat adevărul, nici lumina, nici Dumnezeu prin fire. Căci cele din participare nu se zic asemenea fiindcă sunt adevărul, ci fiindcă au asemănarea cu adevărul⁷⁸⁹. De aceea pot și cădea și pot fi private de participarea proprie celor ce participă. Iar aceasta este iarăși propriu creaturilor și fapturilor. Deci este absurd a spune că e Fiul din participare Cel ce e în adevăr Fiul, Lumina, Înțelepciunea, Dumnezeu. Fiind prin fire și nu prin participare, nu l se poate spune că e de o ființă asemănătoare (ὁμοιούσιον), ci de aceeași ființă (ὁμοούσιον). Iar aceasta nu o poate spune cineva și despre alții. Căci s-a arătat că termenul *asemenea* nu se poate aplica ființelor⁷⁹⁰. Căci cum nu ar fi un lucru prostesc, sau chiar mai grav să se spună despre Fiul aceasta și nu mai degrabă că e *de o ființă?*” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola despre sinoadele ce s-au ținut la Rimini în Italia și la Seleucia în Isauria*, XLVIII, în PSB, vol. 16, pp. 165-166)

„Ai văzut cum descoperă Tatăl pe Fiul? Ai cum văzut cum descoperă Fiul pe Tatăl? Că *Nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât Fiul și căruia va voi Fiul să-i descopere* (Mt., 11, 27). Deci nu poți cunoaște de la altul pe Fiul decât de la Tatăl, nici nu poți cunoaște de la altul pe Tatăl decât de la Fiul. Și din aceasta se vede deci că Fiul este de aceeași cinste și deoființă cu Tatăl”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, omilia LIV, II, în PSB, vol. 23, p. 623)

avea-o prin participare la Dumnezeu. Ele nu există în modul propriu ființei lor decât fiind asemenea lui Dumnezeu prin participare. Ființa lor nu e identică cu ființa lui Dumnezeu, dar ea are o asemănare cu aceea prin participare. (n.s. 140, p. 165)

⁷⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca ființă suntem deosebiți de Dumnezeu, dar suntem asemenea ca fii cu El ca Fiul. Prin ființă suntem din nimic. Dar avem o existență asemănătoare cu existența Lui, din puterea Lui. Puterea Lui ne dă asemănarea cu El, dar nu identitatea în ființă. (n.s. 141, p. 165)

⁷⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se poate vorbi nu numai de o asemănare în vreo calitate, ci și în ființă. Căci asemănarea în ființă nu înseamnă identitate în ființă (ὁμοιούσιος nu e ὁμοούσιος). Prin aceasta sfântul Atanasie vădea marea eroare a celor ce spuneau că Fiul e de o ființă asemănătoare cu a Tatălui. Asemănarea se poate întinde pe multe trepte. De o ființă asemănătoare cu Dumnezeu suntem noi, cei creați. Prin aceasta Fiul e considerat creatură. Iar asemănarea în ființă e prin participare la puterea lui Dumnezeu, nu prin unitatea în ființă cu El, sau prin naștere. (n.s. 142, pp. 165-166)

⁷⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Altceva este adevărul și altceva, asemănarea cu adevărul. Adevărul real și prin excelență al existenței este Dumnezeu. Creatura nu e adevărul, sau nu existența în sensul propriu, ineputabilă prin sine, ci numai asemănătoare acelei existențe reale, fără puțință de micșorare sau de epuizare, sau adevărului. Cel adevărat nu e asemenea adevărului, ci adevărul însuși. (n.s. 143, p. 166)

⁷⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu se poate spune de ființa Tatălui și de a Fiului că sunt asemenea, ci că Tatăl și Fiul sunt de o ființă. (n.s. 144, p. 166)

„Tare mi-ar place să întreb pe cei care vor să micșoreze vrednicia Fiului: Care daruri sunt mai mari: cele pe care i le-a dat Tatăl lui Petru sau cele pe care i le-a dat Fiul? Tatăl i-a dăruit lui Petru descoperirea Fiului; Fiul însă i-a dăruit puterea de a semăna pretutindeni în lume descoperirea Tatălui și descoperirea Fiului; i-a încredințat lui, unui om muritor, stăpânire peste toate cele din ceruri, dându-i cheile Cel Ce a întins Biserica peste toată fața pământului și a spus că Biserica este mai puternică decât cerul: *Cerul și pământul vor trece*, a spus El, *dar cuvintele Mele nu vor trece* (Mt., 24, 35). Cum, dar, poate fi mai mic Fiul, Care a dat astfel de daruri, Care a săvârșit astfel de lucruri? Când spun asta nu împart faptele Tatălui și ale Fiului, că *Toate prin El s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut* (In., 1, 3), ci ca să fac să amuțescă limba nerușinată a acelora care îndrăznesc unele ca acestea”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LIV, II, în PSB, vol. 23, pp. 624-625)

„*Acesta este Fiul Meu cel iubit*, a spus Tatăl. Iar - dacă este iubit, nu te teme! Nimeni nu părăsește pe cel pe care-l iubește. Așadar nu te tulbura. De L-ai iubi pe Hristos de mii de ori, nu-L iubești cum îl iubește Tatăl Său, *întru Care a binevoit*. Îl iubește nu numai pentru că L-a născut, ci și pentru că este în totul egal cu El și de același gând cu El. Deci dragostea este îndoită, dar, mai bine spus, chiar întreită: pentru că este Fiu, pentru că este iubit, pentru că în El a binevoit.

- Ce înțeles au cuvintele: *întru Care am binevoit*?

Ca și cum ar spune: *întru Care Mă odihnesc*; *întru Care îmi găsesc plăcerea*. Pentru că este în totul egal cu Tatăl, pentru că este o voință și în El și în Tatăl, pentru că, rămânând Fiu, este una în totul cu Cel ce L-a născut”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LIV, II, în PSB, vol. 23, pp. 624-625)

„Hristos n-a spus că va veni cu o slavă asemănătoare slavei Tatălui, ca să nu presupui iarăși deosebire între Tatăl și Fiul, ci a arătat precis că va veni *întru slava Tatălui Său*, ca să credem că au una și aceeași ființă.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LV, IV, în PSB, vol. 23, p. 638)

„(...) Tatăl și Fiul sunt de aceeași ființă”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXIX, I, în PSB, vol. 23, p. 792)

„(...) Spunând cineva că Fiul este *deoființă* cu Tatăl, nu se înțelege prin ea după părerea noastră, nici o inovație neobișnuită, ca impusă de vreunii, căci termenul își are prin el temeiuri în Scriptura de Dumnezeu insuflată, care

folosește astfel de numiri⁷⁹¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 18)

„Ermia: Ce se întâmplă dacă în loc să spună că Fiul este *deoființă* cu Tatăl, voiesc să spună mai degrabă că e deoființă asemănătoare (în loc de *omousios*, *omiusios*)?

Sf. Chiril: Nu vor vorbi corect, prietene. Mai întâi vor fi surprinși că sunt în contradicție cu ei înșiși, după ce refuză cu o extremă răutate termenul *deoființă* ca neaflat în Scriptură. Fie că se spune că Fiul este *deoființă*, sau că nu e de aceasta nicidecum, și că trebuie să se spună că e deoființă asemănătoare, după părerea lor, în ambele moduri termenul de ființă pătrunde nu mai puțin în noi. După ce-au condamnat termenul deoființă ca fals și greșit, și contrar Sfintei Scripturi, — și ce rău n-au spus împotriva lui? — și-l însușesc iarăși și-l înscriu printre termenii cei mai vrednici de prețuire. Dar dacă li s-ar îngădui să spună că Fiul este deoființă asemănătoare cu Tatăl, ce ți se pare că fac ei prin aceasta?

Ermia: Nedreptățesc nu puțin, arătându-se înfricoșați de înțelesul termenului care exprimă cu curaj și foarte clar adevărul.

Sf. Chiril: Să nu socotești că e altfel, prietene. Stăruința lor în dogmele nereținute și cu totul neevlavioase ale învățăturilor lor scoate pe Fiul din relația și familiaritatea (rudenia) de natură cu Dumnezeu Tatăl, lăsându-L să aibă cu greu și din milă poate un chip (un reflex) și o asemănare a Lui. Prin aceasta nu se mai vede în El decât *după chipul* celor create, sau puțin deosebit de cele modelate de calitatea purtătorilor de frumusețea asemănătoare dumnezeiască⁷⁹².”

⁷⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă o Persoană divină spune către Moise: *Eu sunt Cel ce sunt*, adică în Mine este ființa, atunci și o altă Persoană poate spune același lucru, deci ambele au existența sau ființa prin Ele înseși, ca o unitate; deci sunt de aceeași ființă, sau deoființă. Și e de remarcat că în Simbolul de la Niceea se spune numai de Fiul că e deoființă cu Tatăl, nu și de Tatăl că e deoființă cu Fiul. Aceasta nu înseamnă că nu e și Tatăl de o fire cu Fiul. Dar fiindcă Fiul a luat trup văzut și S-a arătat ca om spre mântuirea oamenilor, iar pentru mântuirea acestora era nevoie de credința lor în Dumnezeirea Fiului întrupat, sau în Hristos, trebuia să li se spună acestora în mod special că El este deoființă cu Tatăl, fiind și El împreună Dumnezeu cu Tatăl.

Se arată în aceasta și negrăita valoare pe care o dă Dumnezeu omului, făcându-Se Însuși Fiul Lui om, pentru ca, unindu-se oamenii cu El, să devină și ei fii prin har (nu prin naștere) ai lui Dumnezeu Tatăl. Fiul Își arată cea mai mare unire cu Tatăl, deci calitatea de Dumnezeu, prin faptul că e deoființă cu Tatăl. În cele următoare se va arăta că, dacă ar fi nu *deoființă* cu Tatăl, ci numai *de aceeași ființă* (*omiusia*), deci de o ființă despărțită de cea a Tatălui, oamenii unindu-se prin credință cu El, nu s-ar uni cu Tatăl Însuși, ci ar rămâne și ei despărțiți de Tatăl. Cinstea ce li se dă nu ar fi deci aceea de-a fi făcuți dumnezei după har. (n.s. 9, p. 18)

⁷⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul nu e deoființă cu Tatăl, ci deoființă asemănătoare, El nu mai este Dumnezeu. Căci nu pot fi două ființe dumnezeiești. Atunci Fiul este una din creaturile făcute după chipul lui Dumnezeu, sau cu capacitatea de-a se face după chipul lui Dumnezeu, prin purtările lor morale. Dar atunci unde mai este nemărginita valoare ce se acordă omului și nesfârșita lui propășire în viața nemărginită a lui Dumnezeu, dacă Hristos nu mai este Însuși Fiul lui Dumnezeu, deoființă cu Tatăl, făcut om? În acest caz, despărțirea între o persoană divină singulară, sau individuală, și toate celelalte, este de nedepășit. Și nu se mai

(Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul I, în PSB, vol. 40, p. 19)

„(...) vom lua modul deoființimii. Ea strânge dualitatea în ipostasuri într-o unitate prezentă în ambele și, ceea ce pare să existe deosebit și aparte ca proprietatea fiecăruia, adună într-o identitate, astfel încât nu se admite dualitatea firii simple și necompuse sub nici un raport, dar nici nu se desființează dualitatea ipostasurilor de teama de-a părea că se păgubește simplitatea firii. Că înțelesul deoființimii e adevărat, o pun în lumină înseși mărturiile despre Fiul, date nouă de Sfintele Scripturi. Căci Tatăl fiind singur prin fire și cu adevărat Dumnezeu, n-ar putea avea alt fel un Fiu, care este și El singur Dumnezeu prin fire și cu adevărat, existând într-o subzistență proprie și într-o identitate de fire cu El, dacă n-ar fi din El și în El. Dar și Fiul are iarăși în firea proprie pe Cel ce L-a născut. Astfel se înțeleg și se spun și sunt în realitate una. De aceea bunul Filip a fost muștrat, deoarece n-a exprimat prin cuvintele cele mai alese buna cunoștință ce-o avea în minte. Căci deși putea privi în Fiul firea lui Dumnezeu Tatăl, el a cerut, zicând: *Doamne, arată-ne nouă pe Tatăl și ne ajunge* (In., 14, 8). La aceasta, Hristos a răspuns: *De atâta vreme sunt cu voi și nu M-ai cunoscut, Filipe? Nu crezi că Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine? Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl; Eu și Tatăl una suntem* (In., 14, 9). Și cuvântul este adevărat. Deoarece Fiul a provenit din ființa lui Dumnezeu Tatăl, există în Tatăl Său și arată în Sine, prin identitatea firii și ființa Celui ce L-a născut. Și Tatăl nu poate fi cunoscut altfel decât prin Fiul și în Fiul, deoarece este chipul ipostasului Lui (Evr., 1, 5), făcând să strălucească în chipul Său propriu firea din care a ieșit. De aceea socotesc că trebuie să continuăm să spunem și noi: tot ce se spune despre Unul, se află în fiecare, nemicșorând slava nici Unuia⁷⁹³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul III, în PSB, vol. 40, pp. 99-100)

„(...) Fiu al lui Dumnezeu zic că este Cel din ființa Tatălui, adică de o ființă cu Cel ce L-a născut și Dumnezeu real și cu adevărat. Iar dacă, după părerea ta, nu e din ființa lui Dumnezeu-Tatăl și nu e Fiu după fire și Dumnezeu, ne va lipsi și minunea iubirii Tatălui. Căci, în acest caz, a dat o creatură pentru creaturi, și nu pe Fiul adevărat.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 177)

poate vorbi de un Dumnezeu al iubirii prin Sine și din eternitate. Dar e de necugetat că Dumnezeu a făcut o lume de care să fim despărțiți, și nu cu intenția de-a ne uni cu Sine prin iubirea care ține de existența sau de ființa lui. (n.s. 11, pp. 19-20)

⁷⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu se poate vorbi Tatăl, fără a se cugeta și la Fiul; și nici invers. Nici Unul nu e fără Celălalt. Aceasta se reflectă într-un fel și la oameni. Nu poți înțelege o persoană deplin decât dacă cunoști și pe cele cu care a conviețuit. Și nici persoana respectivă nu se poate gândi la sine fără să nu implice și gândirea la altele cu care a conviețuit. Persoanele sunt și distincte, dar au și ceva comun între ele: Dumnezeu n-a făcut pe nimeni și nimic în izolare, cum nu este nici în El o izolare între Persoane. (n.s. 133, p. 100)

„(...) voind să arate identitatea firii pe care o are cu Născătorul, a spus: *Eu și Tatăl una suntem*. Dar ca să nu înțeleagă cineva că Tatăl și Fiul sunt Unul și Același și că numai prin numiri Se înfățișează ca doi, dar în ipostas nu sunt astfel, explică ceea ce a spus și face aceasta mai clar ascultătorilor, adăugând: *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine*. A spus deci aceasta ca, văzându-se că Acesta este în Acela și Acela în Acesta, să se arate identitatea firii și unitatea ființei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 738)

„(...) Dumnezeu este Unul pentru identitatea firii Tatălui cu a Fiului și a Fiului cu a Tatălui. Și precum lumina și strălucirea trimisă din soare n-ar putea spune cineva că e o altă lumină după fire decât soarele, sau că se face ca aceea prin vreo împărtășire sau relație cu el, ci pentru că provine în mod natural din el, și aceste lumini se înțeleg ca două, dar sunt una după fire, la fel n-ar putea spune cineva, chiar dacă numărul distinge ca doi pe Tatăl și pe Fiul, că Tatăl este altceva decât Fiul cât privește Dumnezeirea și identitatea ființei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 738)

„Căci nimeni, grăind în Sfântul Duh, nu va spune ceva contrar slavei Mântuitorului. Fiindcă aceasta înseamnă a spune anatema lui Iisus. Iar oamenii netrebnci, având sufletul și inima goale de Sfântul Duh, despart pe Fiul de Tatăl⁷⁹⁴, declarând că El este despărțit ființial de Tatăl, cum sunt și cele create, și cugetând că El este astfel în Tatăl precum suntem noi în El.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 868-869)

„(...) deoarece după părerea aceluia (căreia mă opun) numai cele de un neam (omogene, de o fire) primesc în mod propriu o comparație între ele, să mărturisească mai întâi că Fiul este de un neam (omogen), deci de o ființă cu Tatăl⁷⁹⁵, căci așa trebuie să înțelegi identitatea de neam, omogenitatea. Fiindcă omul trebuie comparat cu omul, dar și calul cu calul. Să învețe cauza pentru care Fiul, comparându-Se cu Tatăl, ca Unul ce e de un neam (omogen) cu El, spune că este mai mic. Dar în ce vom afla că e mai mic, dacă cele de un neam au o unică rațiune a ființei? Căci rațiunea fiecărei ființe nu e perfectă în unele, iar în altele imperfectă, ci se arată una și egală în toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei,

⁷⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-avem pe Duhul Sfânt, nu vedem pe Fiul ca fiind de o ființă cu Tatăl, sau îl vedem ca simplu om. Deoființimea Fiului cu Tatăl, însemnând unirea și iubirea desăvârșită a Lor ca Persoane de o ființă, implică și pe Duhul Sfânt, Care Îi unește pe Ei desăvârșit. Pe cei ce se iubesc desăvârșit îi unește și iubirea comună față de un al treilea. (n.s. 1654, p. 869)

⁷⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul se compară cu Tatăl, socotindu-L pe Tatăl mai mare, rezultă chiar din afirmarea ereticilor că Fiul e de o ființă cu Tatăl. (n.s. 1740, p. 916)

Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, cartea a zecea, Capitolul Întâi, în PSB, vol. 41, p. 916)

„Nu ar fi Tatăl nefiind Fiul, nici nu s-ar cugeta Fiul dacă nu s-ar cugeta împreună cu El și Cel ce L-a născut. Dacă se neagă Fiul (când se spune că e de alt neam), se neagă și Tatăl însuși. Ce vei zice deci, o, bunule, față de acestea? În cine va fi credința? Unde ar mai fi slava Treimii? S-a descompus și a dispărut firea care susține toate, Sfânta Scriptură nemaiindicând decât niște simple cuvinte. Nebunia lor ne face să vedem și prin aceste cuvinte basmele lor mincinoase.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, capitolul al doilea, în PSB, vol. 41, pp. 930-931)

„Socotindu-L născut cu adevărat, dar afirmând că este de alt neam, își vor arăta necredința în Cel ce L-a născut. Căci ceea ce nu se poate întâmpla nici firii create, afirmă că poate suferi Dumnezeu. Cum nu e vădit tuturor că cel ce se naște cu adevărat din cineva după fire e de o ființă cu cel ce-l naște? Deci, creatura naște potrivit rațiunii cuvenite ei, nu naște ceva de alt neam. Vom socoti numai pe Dumnezeu pătimind contrariul, dacă a născut pe cineva de alt neam, și nu pe Fiul din firea Sa proprie?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, capitolul al doilea, în PSB, vol. 41, p. 931)

„(...) nefiind nimic care taie, desparte sau înstrăinează pe Fiul de Tatăl, în nici o privință, Tatăl e asemenea și egal cu Fiul, afară numai de faptul că este Tată, ființa luminând în Amândoi în același mod. De aceea cum n-ar fi toate comune, mai bine-zis aceleași, în Amândoi, în așa fel că în Fiul sunt cele ale Tatălui, iar în Născătorul, cele ale Născutului? De aceea pe temeiul unei înțelegeri desăvârșite, precum socotesc, a spus cuvintele despre Ei. Căci n-a spus că *toate câte le are Tatăl, le am și Eu*, ca să nu se înțeleagă că ar purta aceleași trăsături cu modelul în mod exterior, ca noi, care am fost făcuți după chipul lui Dumnezeu, ci zice: *Sunt ale Mele*, arătând unirea extremă pe care o are cu Născătorul și deoființimea arătată în însușirile neschimbate ce se află în Amândoi. Aceasta o poți vedea foarte clar și în alte cuvinte spuse către Tatăl: *Toate ale Mele sunt ale Tale, și ale Tale, ale Mele*. Cum nu le-ar avea pe toate aceleași prin fire Cei între care nu este nici o deosebire și Care au în toate egalitate și asemănare?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 993)

„Să presupunem (...) un om ca noi și să cugetăm că este priceput în meșteșugul aramei; apoi, că el se ocupă cu construirea unei statui, sau cu repararea ei după ce a suferit vreo ciuntire. Cum va lucra deci? Sau cum va realiza ceea ce gândește? Evident, poruncind puterii mâinilor sale și înțelepciunii sale meșteșugărești, împlinește cele ce a hotărât. Dar înțelepciunea

și puterea lui nu apar cugetării sale ca altceva decât el. Căci sunt una cu el prin rațiunea ființei. Cugetă ceva asemănător și la Dumnezeu, chiar dacă nu e cu totul identic conținutul pildei. Căci El va fi cugetat ca Dumnezeu mai presus de toate și, deci, mai presus și de această pildă. Același înțeles în chip de exemplu poate fi văzut și în soare și foc. Căci și soarele poruncește oarecum luminii ce se răspândește din el să lumineze toate. Și dă razelor ca lucrare să-și introducă puterea căldurii în cele ce o primesc. În mod asemănător, poruncește și focul proprietății firii să împlinească cele proprii ei. Dar nu spunem totuși că raza și lumina se află în poziție de roabe față de soare și nici despre lucrarea arzătoare a focului nu spunem aceasta. Căci fiecare dintre ele lucrează, prin cele le ce sunt proprii, în mod natural. Dar, deși apar ca nelucrând prin ele însele, totuși nu sunt altele decât cele din care sunt în mod natural.

Ceva asemănător să cugeți și despre Dumnezeu-Tatăl și despre Cuvântul născut din El prin fire, când se spune că I se încredințează ceva, ca nouă. Căci L-a slăvit pe Dumnezeu-Tatăl pe pământ Întelegciunea și Puterea Lui, adică Hristos, săvârșind lucrarea pe care I-a dat-o.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 6, în PSB, vol. 41, pp. 1019-1020)

„(...) cuvântul *deoființă* (ομοούσιος). Și pe acest cuvânt l-a explicat⁷⁹⁶, zicând să nu se spună că este deoființă, în ce privește suferințele trupești, nici că a luat ființă din Tatăl prin despărțire, sau printr-o separație (tăiere), fiindcă nu este cu puțință ca firea cea imaterială, inteligentă și fără de trup, să fi luat pentru sine o suferință trupească. Astfel de învățături se cuvine să le medităm cu cuvinte dumnezeiești și negrăite.

Prea înțeleptul și evlaviosul nostru împărat gândea astfel de lucruri, iar episcopii au compus această scrisoare în legătură cu adăugirea cuvântului deoființă (ομοούσιος).” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 12, 3, în PSB, vol. 44, p. 53)

„Astfel s-a mărturisit că din ființă arată că Fiul este din Tatăl și că nu există ca o parte a Tatălui.

Nouă ni s-a părut că este bine să consimțim la această părere (explicație), fiindcă învățătura evlavioasă (adevărată) ne arată că Fiul este din Tatăl și că nu este o parte a ființei (esenței) Acestuia. De aceea și noi înșine ne alăturăm acestui înțeles și nicidecum nu excludem această expresie, având în fața ochilor noștri dorința de pace și să nu ne depărtăm de dreapta înțelegere.

Pe lângă aceasta am primit și expresia *născut și nu făcut* fiindcă ceea ce este făcut, este o denumire comună a celorlalte fapte făcute prin Fiul, de la care Fiul nu are nimica asemănător (mai înainte de întrupare). De aci rezultă că El nu este o creatură, asemenea celor făcute prin El, ci substanța (ființa Sa) este mai

⁷⁹⁶ Sfântul Împărat Constantin cel Mare, pe baza hotărârii dogmatice a Sinodului I de la Niceea – n.L.P.

presus decât toată făptura. Cuvintele dumnezeiești ne învață că această ființă S-a născut din Tatăl, felul nașterii fiind inexprimabil și neînțeles (nepătruns) de toată firea cea născută.

Tot așa și în ce privește expresia că Fiul este deoființă cu Tatăl, rațiunea care cercetează înțelege că nu e o deoființă după felul trupurilor și nici prin asemănare cu viețuitoarele muritoare, nici prin împărțirea ființei (substanței) sau despărțirea ei și nici prin vreo suferință, sau prin prefacere, sau înstrăinarea puterii Tatălui, căci ființa (firea) Tatălui nenăscut este străină de toate acestea.

Expresia deoființă cu Tatăl poate să precizeze că Fiul lui Dumnezeu nu are nici o asemănare cu creaturile cele născute și că este într-o toate asemenea numai cu Tatăl, Carele L-a născut și că nu este din vreun alt ipostas, sau substanță, ci numai din Tatăl. Așa și mie însumi, când am cercetat (lămurit) acest fel (de interpretare) mi s-a părut că e bine să-l accept, fiindcă am aflat că unii episcopi dinainte, învățați și vestiți, și unii scriitori, în expunerea teologiei (învățăturii) despre Tatăl și despre Fiul au folosit expresia deoființă (*ομοούσιος*).” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 12, 9-13, în PSB, vol. 44, p. 54)

„Dar trebuie propovăduit că Fiul este de o ființă cu Tatăl, pentru că Fiul nu are nimic egal cu creaturile făcute de Dumnezeu, ci este asemănător prin toate felurile numai Tatălui care L-a născut și nu este din nici o altă substanță sau esență, ci din Tatăl. Și lucrul acesta ni s-a părut că trebuie consimțit că a fost bine interpretat: căci știm că și unii episcopi din bătrâni, și scriitori iscușiți și nobili, au folosit cuvântul de consubstanțialitate în învățătura despre Tatăl și Fiul, adică în raționamentul divin.” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a II-a, capitolul XI, în PSB, vol. 75, p. 93)

Deoființimea Persoanelor Sfintei Treimi

„Într-o nimic nu este atinsă comuniunea după fire (a persoanelor) prin faptul subnumărării. Dar să revenim la certărețul și înfumuratul (eretic) și să acceptăm că (lucrul) care vine al doilea după ceva se subnumără. Să vedem ce rezultă din (acest) raționament. *Primul om, zice Apostolul, (fiind făcut) din pământ, era pământesc; al doilea om, Domnul, era din cer* (I Cor., 15, 46). Iar în alt loc se spune : *Mai întâi (apare) ceea ce este psihic și după aceea ceea ce este duhovnicesc; ceea ce este duhovnicesc urmează după ceea ce este psihic* (I Cor., 15, 47). Deci, dacă cel de-al doilea se subnumără celui dintâi iar cel subnumărat este inferior celui față de care se subnumără, atunci, după voi, omul duhovnicesc este inferior celui psihic și cel ceresc este inferior celui pământesc.” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. XVIII, în PSB, vol. 12, p. 62)

„Recunoscând identitatea naturii, noi admitem deoființimea, și pentru Dumnezeire nu admitem ideea de compus pentru că Cel Care, după ființă, este Dumnezeu și Tată, a născut pe Cel Care, după ființă, este Dumnezeu și Fiu. Acest fapt este cel care ne îngăduie să evidențiem consubstanțialitatea sau deoființimea. Într-adevăr, Cel Care, potrivit substanței sau ființei Sale, este Dumnezeu, Acela este deoființă cu Cel Care, după ființă, este Dumnezeu, întrucât și omul e numit uneori dumnezeu, de pildă : *Eu am zis: Dumnezeii sunteți* (Ps., 81, 6). Chiar și demonul este numit dumnezeu, de pildă: *căci toți dumnezeii neamurilor sunt idoli* (Ps., 95, 5). Însă aceia sunt numiți așa printr-un favor, pe când aceștia, printr-o minciună. Singur Dumnezeu este Dumnezeu după ființă sau după substanță. Iar când spun *singur* subliniez tocmai ființa lui Dumnezeu, substanța cea sfântă și necreată.” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 8, I, în PSB, vol. 12, p. 133)

„(...) identitatea actelor lasă să se vadă comunitatea de natură”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, VIII, în PSB, vol. 12, p. 389)

„Deci e un singur lucru al amândurora, al Duhului care curățește păcatul și al Fiului care a făcut curățirea păcatelor. Iar cei ce au aceeași lucrare au numaidecât și aceeași fire. Căci toată lucrarea este rezultatul puterii. Dacă deci lucrarea și puterea este una, cum se poate cugeta o deosebire de fire în cei în care nu aflăm nici o deosebire în putere și lucrare? Căci precum nu se poate cugeta în cele două însușiri ale focului, în a lumina și în a arde, vreo deosebire (de fire), așa n-ar putea cugeta cineva, dacă cugetă sănătos pe temeiul Scripturii, vreo deosebire de fire între Fiul și Duhul.

Dar mai înainte s-a dovedit, prin spuse bine-credincioase, că Tatăl și Fiul au aceeași fire și că nu e cu puțință să se numească cele de neam deosebit, cu numele de Dumnezeu. Căci dacă nu se zice puțului fiul celui ce l-a săpat, nici n-ar spune cineva dintre cei sănătoși la minte că zidarul a clădit un fiu, ci prin numirea de fiu și de tată se arată unitatea după ființă, e numaidecât de trebuință când cele două sunt una în ceea ce le e propriu și nu sunt deosebite între ele, cum e Tatăl și Fiul, ca Fiul să fie unit după fire cu Tatăl.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească*, cuvântul III, în PSB, vol. 29, p. 430)

„Cât privește pe Duhul lui Dumnezeu, și El este de aceeași ființă cu Dumnezeu. Iar întrucât una le este natura, atât a lui Dumnezeu cât și a Duhului, înseamnă că dacă Dumnezeu este lumină, atunci și Duhul lui Dumnezeu este tot lumină.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, în PSB, vol. 30, p. 104)

În Hristos are loc o unire a trupului cu Sfânta Treime

„(...) trupul sau templul luat în întregime din femeie nu este de-o-ființă cu Dumnezeu-Tatăl, deci nici în aceeași fire, dar, fiind primit ca trup al Cuvântului, s-a socotit ca una cu El. Căci Unul este Hristos și Unul, Fiul, chiar când S-a făcut om. Se înțelege că a înfăptuit unirea, integrând în ea și trupul, care nu are de la sine calitatea să fie una cu Dumnezeu⁷⁹⁷. Și, dacă trebuie să spunem aceasta mai pe scurt și mai clar, Unul-Născut spune că ceea ce Și-a dat Sieși a dat trupului Său (i s-a dat de la Tatăl prin El în Duhul), fiindcă modul unirii cu Dumnezeu nu are altă cale, chiar când are loc în Hristos, întrucât S-a arătat ca om și a fost om, dar a fost sfințit trupul prin unirea cu Duhul, în modul negrăit al convergenței. Și așa, trupul s-a înălțat la unirea cu Dumnezeu-Cuvântul fără contopire și, prin El, cu Tatăl, se înțelege prin relație, și nu prin fire⁷⁹⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1062)

Egalitatea Fiului cu Tatăl

„(...) pe El (pe Mântuitorul — n.L.P.), Tatăl tuturor lucrurilor L-a făcut una cu Sine, L-a îmbrăcat cu puterea Sa și Îl cinstește cu cinstea care I se cuvine Lui. Pe El, Tatăl tuturor lucrurilor L-a făcut una cu El și L-a îmbrăcat cu puterea Sa.” (Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen*, IV, în PSB, vol. 10, p. 18)

⁷⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Așa cum omul este una, chiar dacă e format din suflet și trup, așa e și Hristos una, chiar dacă e alcătuit din dumnezeire și umanitate. Căci Eul este unul, chiar dacă este Eu al mai multor componente, cum este persoana omului una, cu toate că e și suflet, și trup și are în trup multe organe. Eul personal cel unul trăiește și conduce toate simțirile și actele componentelor sale. Eul simte înțepătura din deget, și el își dirijează gândirea cum voiește. De aceea și Hristos este același Eu sau ipostas care dă puterea sfințitoare trupului, dar o și primește în trup. Dar ceea ce dă El ca Dumnezeu umanității Sale dă și Tatăl și Duhul, sau dă Tatăl prin El în Duhul Sfânt. Întreaga Treime este unită astfel cu umanitatea Lui. (n.s. 2003, p. 1062)

⁷⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Hristos are loc o unire a trupului cu Sfânta Treime, care pornește de la lucrarea Tatălui și se înfăptuiește prin El, ca Fiul, în Duhul Sfânt, ca și în cei ce cred în Hristos. Dar în ceilalți oameni unirea are în lucrare și subiectul uman. Omul primește să treacă lucrarea dumnezeiască sfințitoare a Treimii asupra sa, fără ca firea sa să aibă pe Fiul ca Subiect al lucrării dumnezeiești. Lucrarea pornește din Tatăl, trece prin Fiul și se desăvârșește în Duhul. De fapt, subiectul uman primește lucrarea sfințitoare de la Dumnezeu. Pe de altă parte, nici în Hristos firea omenească, unită cu cea dumnezeiască, nu devine fire dumnezeiască, ci cele două rămân într-o relație. Dar această relație e realizată și trăită de un Subiect unic, Care este și Dumnezeu, și om. Omul nu se sfințește el însuși pe sine, cum Se sfințește Hristos, ca Dumnezeu, pe Sine ca om, ci se sfințește prin Hristos. De aceea sfințirea umanității lui Hristos se ridică până la nivelul sfințeniei Lui dumnezeiești, cum nu se ridică cea a omului. (n.s. 2004, pp. 1062-1063)

„Dar și sfinții Lui ucenici ne învață că toate prin El și spre El s-au făcut și că fiind născutul cel bun din Cel bun și Fiul Lui adevărat este Puterea și Înțelepciunea și Cuvântul Tatălui, nefiind acestea prin împărtășire, nici adăugându-I-se acestea din afară ca celor ce se împărtășesc de El și sunt înțelepțiți de El și făcuți puternici și cuvântători (raționali) în El, ci este înțelepciunea de Sine, Cuvântul (Rațiunea) de Sine, Puterea de Sine proprie a Tatălui, Lumina de Sine, adevărul de Sine, dreptatea de Sine, virtutea de Sine și pecetea și strălucirea și chipul și, pe scurt, rodul atotdesăvârșit al Tatălui și unicul Fiu, chipul întocmai al Tatălui⁷⁹⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLVI, în PSB, vol. 15, p. 84)

„Egalitatea cu Tatăl trebuie înțeleasă ca o egalitate de fire și nu ca o măsurare corporală.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, II, în PSB, vol. 17, p. 591)

„Ermia: Dar care este slava Fiului față de cea a Tatălui?

Sf. Chiril: Nu este superioară, prietene, dar nici inferioară, ci aceeași. Mai bine-zis, precum este înțelepciunea și puterea Tatălui, așa este și slava, fiind în chip negrăit strălucirea ființei Celui ce L-a născut și arătând prin Sine firea din care S-a născut. E așa cum raza soarelui și strălucirea luminii ce se răspândește din ființa celui ce le emite, sunt ca acela din care vin, cugetat de asemenea extremă și calitate identică cu el.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, p. 247)

„(...) El n-a voit să certe pe leprosul care I-a spus: *Doamne, de voiești, Tu poți să mă cureți* (Mt., 8, 2). El a constrâns, așa zicând, pe om la o neștiință și mai mare, făgăduindu-i îndată, mai bine-zis, poruncindu-i anticipat împlinirea cererii. Căci a zis: *Voiesc, curățește-te* (Mt., 8, 2)⁸⁰⁰. Atâția, care-și pierduseră vederea, când au alergat la El și I-au zis: *Miluește-ne pe noi, Doamne, Fiul lui David!*, le-a răspuns iarăși: *Ce voiți să vă fac?*. Iar rugându-L să le aducă în ei

⁷⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie folosește adeseori termenul *prin participare* ca să arate relația omului cu Dumnezeu-Cuvântul, dar respinge acest termen când descrie relația Fiului cu Tatăl, în opoziție cu Eusebiu (*Hist. eccl.* 1, 3, 13. (...)) sfântul Atanasie afirmă deoființimea Fiului cu Tatăl, în vreme ce la Eusebiu se observă, sub influența lui Origen, o trăsătură subordinațiană. După Atanasie, deși născut din Tatăl, Fiul nu primește viața, înțelepciunea, puterea de la Tatăl ca de la cineva străin, ci le are împreună cu Tatăl, prin ființa comună. De aceea Fiul este de la Sine Rațiune, de la Sine înțelepciune și Putere, pe când noi le simțim ca avându-le de la un izvor superior. În special simțim cum cuvântul nostru e legat de necesitatea răspunsului nostru, a unei răspunderi față de suprema autoritate a lui Dumnezeu, și apoi de răspunderea noastră față de semenii, impusă nouă de o autoritate supremă. Cuvântul lui Dumnezeu implică și El un răspuns față de Tatăl, dar nu ca față de cineva exterior. Tatăl naște Cuvântul vorbindu-Și Sine, și Fiul răspunde Tatălui, ca temeliei Sale personale, ca Egalului Său în ființă. (n.s. 104, pp. 84-85)

⁸⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adică Hristos l-a încurajat pe lepros în neștiința lui, sau în părerea lui neadevărată că El are de la Sine puterea să-l vindece. (n.s. 376, p. 263)

lumina mult dorită, le-a dăruit-o iarăși, fără întârziere (Mt., 20, 34). Pentru ce nu trebuia mai degrabă să spună leprosului: *Tatăl voiește, curățește-te*; iar celor lipsiți de vedere: *Ce voiți să vă facă vouă Tatăl?* Sau nu vom zice despre Sfinții Apostoli că au voit și au făcut fapte minunate, depărtând părerea că pot îndeplini semnele dumnezeiești prin puterea și lucrarea proprie? Căci au zis celui ce ședea lângă Poarta Frumoasă: *În numele lui Iisus Hristos, Nazarineanul, scoală-te și umblă!* (Fap., 3, 6). Iar altuia: *Enea, te vindecă pe tine Iisus Hristos* (Fap., 9, 34). Iar minunându-se unii pentru cele făcute prin lucrarea lor, le-a spus pe față: *Bărbați israeliteni, de ce vă minunați de aceasta, sau de ce stați cu ochii ațintiți la noi, ca și când cu a noastră putere sau credință am făcut să umble acesta?* (Fap., 3, 12). Căci cugetau că trebuie să atribuie lui Hristos slava, și nu lor înșiși, fiindcă în realitate aveau ca izvor și rădăcină a harului și lucrării din ei pe Hristos. Căci i-a ales înaintea altora și i-a întărit spre apostolat pe ei, împodobindu-i cu darurile dumnezeiești, dându-le puterea să împlinească fără greutate fapte minunate: *Pe bolnavi vindecați-i, pe morți sculați-i, pe leproși curățiți-i, demonii scoateți-i. În dar ați luat, în dar să dați* (Mt., 10, 8). De aceea înțelegând cât se poate de bine cine era Dăruitorul și Îndrumătorul puterii aflate în ei, împlteau pe seama Lui cununa slavei, spunând totdeauna celor bolnavi: *În numele lui Iisus Hristos, Nazarineanul.*” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 263-264)

„Căci cum va fi Cuvântul mai mic decât Tatăl, o dată ce este Fiul? De aceea, deși Se face și este Fiul și om, ca născut din om, nu e mai mic decât Tatăl prin faptul că este și om. Căci omul nu e, ca om, mai mare sau mai mic decât omul, precum nici îngerul, mai mare sau mai mic decât îngerul, ca înger, sau altcineva dintre cele ce sunt, față de tot ceea ce e de aceeași fire și are rațiunea aceleiași ființe. Deci, dacă este cu adevărat Fiul, e necesar să spunem că este din ființa Tatălui, având în Sine toate cele proprii aceleia în mod natural. Și dacă Tatăl e prin fire Dumnezeu, e vădit că e Dumnezeu după fire și Cuvântul născut din El. Deci, cum e mai mic Dumnezeu decât Dumnezeu și decât Cel ce este Același cu Acela prin faptul că este Dumnezeu?

Altul. De unde vă vine îndrăzneala să spuneți că e mai mic Fiul, sau Cel ce este în aceleași în care e și Cel ce L-a născut? În ce mod veți dovedi că e mai mic? După timpul în care a venit la existență nu socotesc că L-ar cugeta cineva astfel, chiar dacă ar aiuri la maximum. Căci Fiul este dinainte de veacuri și El este Făcătorul veacurilor și nu s-ar putea cugeta mărginit de timp Cel ce are nașterea mai veche decât tot timpul. Dar nu e nici în câtime mai mic decât mărimea Tatălui. Căci firea dumnezeiască se înțelege și este fără mărime, fără câtime și netrupească. Deci, cum s-ar arăta mai mic în aceasta Cel născut? Poate va spune cineva: în slavă, în putere, în înțelepciune. Să spună deci cât de mare și cum este Tatăl în acestea, dacă trebuie să spună și aceasta, ca să se înțeleagă că Fiul e mai mic, ca unul ce ar fi măsurat în acestea. Sau, dacă Tatăl este în bunătați necuprinse și nemăsurate, și acestea întrec mult măsura înțelegerii

noastre, de unde scot arienii, care toate le îndrăznesc, temeiuri pentru a spune că Fiul e mai mic, spre înlăturarea demnității ce o are prin fire? Dar nu se poate susține în Dumnezeu o opoziție între mai mare și mai mic între Tatăl și Fiul. Căci dacă nu se poate măsura demnitatea Tatălui, cum se va dovedi treapta mai mică a Fiului?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 36)

„Dacă spun (neevlavioșii eretici — n.L.P.) cu adevărat că Fiul e Dumnezeu care S-a născut din Dumnezeu-Tatăl, și așa cred, cum e mai mic decât Tatăl? Căci din aceasta rezultă o mare absurditate, vrednică de toată condamnarea și pe care, numai auzind-o cineva, o va dezaproba. Căci dacă Fiul se dovedește fiind Dumnezeu prin fire, dar prin ceva este mai mic, e necesar să cugetăm că există ceva mai mare ca Dumnezeu. Deci, dacă firea Tatălui nu se cugetă desăvârșită în toate, chiar de e firea lui Dumnezeu⁸⁰¹, va progresa și El spre o treaptă mai mare, arătându-Se în Fiul, ca în chipul Lui, că este și El de firea celui ce primește o treaptă mai mică⁸⁰². Iar aceasta o are în potență, chiar dacă nu a arătat-o. Pentru că cele ce sunt capabile de ceva vor și primi cele de care sunt capabile când o va cere timpul să le trăiască⁸⁰³. Dar în acestea se exprimă o mare blasfemie. Căci Tatăl nici nu progresează spre un grad mai mare, nici nu primește unul mai mic, o dată ce este Dumnezeu prin fire. Deci, nici Fiul nu va primi în Sine un grad mai mic, fiind și El Dumnezeu prin fire, ca să nu se cugete la o jignire a Ființei celei mai presus de toate, primindu-se din neînvățătură născocirea cuvintelor eretice.

Altul. Dacă, fiind Fiu după fire al lui Dumnezeu-Tatăl, Cuvântul din El este mai mic ca El, fie prin rațiunea demnității dumnezeiești, fie pentru că nu e întru totul identic după fire cu Tatăl, fie prin vreunul dintre modurile treptelor mai mici, caracteristica aceasta nu va fi atât a Lui, cât a ființei din care s-a crezut

⁸⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ereticii mențin calitatea de Dumnezeu pentru Fiul, dar afirmă că e mai mic, ei trebuie să admită că există ceva mai mare decât Dumnezeu, sau ceva mai mic și mai mare în Dumnezeu. (n.s. 49, p. 36)

⁸⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul, fiind de ființa Tatălui, e mai mic ca Tatăl, cum zic arienii, sau e ceva în ființa Tatălui mai mic, sau, după ce Tatăl naște pe Fiul, urcă la o treaptă mai mare decât Fiul, aceasta înseamnă fie o inegalitate în firea lui Dumnezeu, fie caracterul schimbăcios al ei. Amândouă aceste deducții sunt absurde. În Dumnezeu nu poate fi nimic mai mic și mai mare, precum nu poate fi o schimbare în ființa Lui. De fapt arianismul, socotind pe Fiul Tatălui ca primă creatură, cobora pe Dumnezeu în planul lumii în sensul panteismului emanaționist neoplatonic. Toată lupta Părinților pentru Dumnezeu ca Treime de Persoane de o ființă, necreate, deosebite de ființa creată a lumii, ca și pentru Hristos ca Persoană a Treimii, Care a luat în Persoana Sa, pe lângă ființa dumnezeiască, și pe cea omenească, a fost o luptă împotriva oricărui fel de panteism, care nu găsește nici un sens în existență. (n.s. 50, p. 36)

⁸⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această concepție ariană despre un dumnezeu care poate deveni mai mic sau mai mare vede pe acest fel de *dumnezeu* ca o esență în care există niște virtualități, care se actualizează când vine timpul. Este un panteism emanaționist, sau evoluționist. (n.s. 51, p. 37)

că este, dacă peste tot treapta mai mică, sau mai puțin bună ce apare în El se ivește în El din ea, deși ea nu arată că pătimește aceasta, ca una ce e creată. Căci tot ce naște un rod îl naște asemenea sieși⁸⁰⁴. Dar, dacă spun că firea Tatălui este mai presus de orice pătimire, este vădit că va fi și în afară de această scădere. Iar fiind arhetipul bunătăților din noi, nu va naște pe Fiul ca mai mic, ci ca egal și de-o-ființă cu Sine, ca nu cumva Dumnezeu, Care e atât de mult mai presus de noi, să fie mai prejos de noi⁸⁰⁵.

Alt argument, prin reducere la absurd. Arătându-Se pe Sine egal cu Dumnezeu-Tatăl, Hristos spune undeva către ucenicii Săi: *Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl* (In., 14, 9). Deci, cum Cel ce este astfel prin fire, precum afirmă El însuși adevărind că este așa, va fi mai mic, cum se spune după aiureala unora? Căci dacă, fiind mai mic, arată în El pe Tatăl, fără să intervină vreo schimbare, treapta mai mică răsfrângându-se asupra Tatălui, cum Se arată El în chipul neprefăcut al Fiului? Dar aceasta este o absurditate. Deci nu e mai mic Fiul, în Care se vede chipul desăvârșit al Tatălui.

Altul. Și cum va primi Fiul o treaptă mai mică în cele pe care le are Tatăl, când spune fără greșală: *Toate câte le are Tatăl sunt ale Mele* (In., 16, 15), și iarăși, vorbind către Dumnezeu-Tatăl: *Toate ale Mele sunt ale Tale și ale Tale, ale Mele* (In., 17, 10)? Căci dacă, după aiureala unora, Fiul este în mod real mai mic, deoarece spune adevărul zicând către Tatăl: *Ale Mele sunt ale Tale și ale Tale, ale Mele*, va atribui și Tatălui treapta Sa mai mică, și Sieși treapta mai mare a Tatălui, înlăturând deosebirea dintre Ei; dacă în fiecare apar cele din fiecare și dacă ceea ce este al Tatălui este și al Fiului, și, iarăși, ceea ce apare ca propriu Fiului, aceea este propriu și Tatălui, nimic nu ne va împiedica să spunem și că Tatăl este mai mic decât Fiul și că Fiul este mai mare ca Tatăl. Dar este tot ce poate fi mai absurd chiar și a cugeta ceva asemănător. Deci este egal, și nu mai mic, Cel ce are prerogativele ființei comune cu ale Tatălui.

Alt argument din aceeași spusă. Dacă toate câte le are Tatăl sunt ale Fiului, în Tatăl fiind desăvârșirea, desăvârșit va fi și Fiul, Cel ce are aceleași însușiri proprii și excepționale ale Tatălui. Deci nu e mai mic, cum afirmă blasfemia ereticilor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 36-38)

„Dar să ne răspundă de ce și să ne învețe, dacă sunt cu adevărat înțelepți, pentru ce, născându-L Tatăl pe Fiul, nu L-a născut egal cu Sine, ci mai mic? Iar dacă S-ar arăta mai bun, prin faptul că L-ar naște pe Fiul egal cu Sine în toate, ce L-ar împiedica pe Tatăl să facă aceasta? Căci dacă L-ar împiedica ceva în mod

⁸⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acceptând în Fiul o treaptă mai mică, aceasta nu poate să nu-și aibă originea în ființa Tatălui. Căci o ființă nu poate naște ceva neegal cu ea. Diminuând pe Fiul, arienii diminuau de fapt pe Tatăl, în sens panteist. Făceau din El o esență cu imperfecțiuni, așa cum o vedem în lume, socotită ca ultima realitate. (n.s. 52, p. 37)

⁸⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul nu naște un fiu inferior lui. Dacă Dumnezeu ar naște un Fiu inferior Lui, s-ar dovedi inferior nouă, neputând da naștere unui Fiu egal cu Sine, cum o face omul. (n.s. 53, p. 37)

necesar, vor mărturisi fără să vrea că e ceva mai mare ca Tatăl. Iar dacă n-ar fi nimic ce-L împiedică, ci având puterea și știința că e mai bine să-L nască pe Fiul ca egal, dar voiește să-L nască mai mic, se va vedea apărând în El o pizmă și o ciudă, nevrând să dea Fiului egalitatea cu El. Deci Fiul va fi, cum spun aceia, mai mic, fie dintr-o neputință a Tatălui în privința nașterii Lui, fie dintr-o invidie a Tatălui, după cum rezultă din silogisme lor. Dar ambele ipoteze sunt absurde. Căci firea dumnezeiască e mai presus de orice patimă și scădere. Deci nu e mai mic Fiul, ca să nu piardă egalitatea în nici un mod, nici din neputința Tatălui în a-L naște pe Cel din EL egal cu El, nici fiindcă ar fi împiedicat de pizmă să voiască ceea ce e mai bun⁸⁰⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 38)

„Iar că prin lucrarea întocmai și întru totul asemănătoare — se înțelege în toate — se arată ca fiind egal în putere, ne va învăța clar El însuși în cele următoare, zicând despre Tatăl Său: *Căci cele ce le face Acela, acestea le face și Fiul asemenea*. Deci cum este mai mic Cel Căruia Îi sunt proprii lucrările egale cu ale lui Dumnezeu și Tatăl? Oare va lucra cele ale focului altceva decât focul, în care nu se vede nici o schimbare în lucrare? Cum s-ar întâmpla aceasta vreodată? Dar cum va lucra Fiul cele ale Tatălui asemenea Lui, dacă este socotit ca nefiind, din cauza aceasta, egal în tărie cu El?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. VI, în PSB, vol. 41, p. 251)

„(...) dacă se are în vedere deoființimea, cum nu vă veți arăta lipsiți de înțelegere socotind pe Dumnezeu și Tatăl mai mare decât în ea decât pe Cel născut din El? Căci nu vom putea vedea propriu-zis în ființa Lor comună pe unul mai mare, sau mai mic, sau ceva de felul acesta, ci așa ceva va fi exterior ființei și în jurul ei. Căci ceea ce există și subzistă mai înainte se va arăta, în comparație cu altul, mai mare sau mai mic. Dar, neexistând un subiect anterior în cele despre care se spun acestea, cum ar fi ele prin ele, chiar dacă se cugetă și se definesc în planul accidentelor? Deci când ni se numesc mai mare și mai mic,

⁸⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Arianismul era plin de contraziceri, întrucât numea pe Hristos Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, dar socotea pe acest Fiu venit la existență mai târziu, întrucât Tatăl, Care L-a născut, trebuia — după ei — să fie mai vechi. Aceasta înseamnă că nu recunoștea că Cuvântul *era la început*, deci înainte de tot ce s-a început, deci că El însuși era fără început. Dar cum putea Tatăl să nască pe cineva inferior Lui, deci ca pe o creatură, dacă era din ființa Lui? Aceasta înseamnă a socoti că ființa dumnezeiască din Tatăl nu poate să nască ceva asemenea Lui. Deci o supunea unei evoluții descrescătoare, cum nu e nici o ființă omenească; sau vedea pe Dumnezeu (Tatăl) gelos pe un Fiu egal cu El, ceea ce înseamnă a-L vedea iarăși ca pe o existență supusă unor neputințe. Toate acestea arătau contradicțiile ariene ca fiind contradicții proprii panteismului. Dacă Dumnezeu este Dumnezeul iubirii — și numai așa poate fi — El trebuie să fie așa din veci. El trebuie să fie din veci Tată și Fiu. Fiul ține de Tatăl, cum ține căldura de flacăra focului. O esență sau persoană cu imperfecțiuni este de necugetat. Trebuie să aibă deasupra ei o alta. (n.s. 54, pp. 38-39)

nu vă gândiți la ființa Unuia-Născutului, dar nici la a Tatălui, ci numai la superioritățile sau inferioritățile exterioare, și nu măriți pe Tatăl și micșorați pe Fiul, căci auziți pe Fiul spunând: *Cel ce nu cinstește pe Fiul, nu cinstește nici pe Tatăl* (In., 5, 23); și că se cuvine ca toți să cinstească pe Fiul cum Îl cinstesc pe Tatăl. Fiindcă trebuie îmbrăcate într-o slavă egală cele ce nu se împart în ființe străine, ci au una și aceeași ființă, cum a învățat foarte bine Hristos⁸⁰⁷. (...) Căci desigur că spune adevărul Cel ce este prin Sine adevărul, precum putem și noi să probăm aceasta din calitatea faptelor. Faptul de-a fi mai mare sau mai mic nu se spune referitor la ființa vreunora, ci despre cele ce sunt în jurul ființei. De pildă: Un om nu va fi mai mare sau mai mic ca alt om, întrucât se cugetă și se numește om. Căci nici nu e un om, ca om, mai mic ca alt om, nici nu e mai mare. Căci rațiunea firii este egală în toți. Aceeași rațiune se păstrează și în îngeri, sau în oricare existență făcută și numărată în creațiune. Deci acestea (mai mare, mai mic) nu sunt cuprinse în ființe, ci se adaugă ca accidente la ființe, sau unora din cele ce au ființa comună, cum am arătat mai sus⁸⁰⁸. Cum va fi Tatăl mai mare ca Fiul, fiind Acesta prin fire Dumnezeu, sau din Dumnezeu cel prin fire? Faptul de-a fi Fiul din El ne silește pe noi să-L considerăm fără voie de o ființă cu El. Dat fiind deci, ca un fapt neîndoielnic, că Fiul este Dumnezeu după fire, să cercetăm, de dorești, dacă, atribuindu-I cinstire egală cu Cel din care este, nu vom slăvi și pe Cel care L-a născut, sau vom face contrariul, batjocorind pe Cel născut cu o cinstire și slavă mai coborâtă și mai mică, socotind că aceasta este mai adevărat. Căci e o slavă a Tatălui să nască pe Unul care este după fire cum este și El⁸⁰⁹. Dar se va întâmpla contrariul, de nu va păstra Fiul strălucirea cuvenită Lui, dacă ar fi mai mic, fie în slavă, fie în altceva din cele care I se cuvin în mod necesar, ca să se arate prin toate că este Dumnezeu desăvârșit și adevărat. Iar Fiul având aceeași fire, să nu râzi, omule, dacă cinstește pe Tatăl; nici nu te supune pedepsei disprețuind în chip prostesc ceea ce nu trebuie. Căci

⁸⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ernest Renan l-a recunoscut lui Hristos toate însușirile, dar a socotit că S-a amăgit pe Sine socotindu-Se Fiul lui Dumnezeu. Dar cum mai poate fi socotit superior cel ce-și închipuie, plin de încredere în sine, că e Dumnezeu, fără să fie? Nu e lipsit de o conștiință trează și realistă? Și atunci, cum poate fi recunoscut plin de calități? (n.s. 677, p. 378)

⁸⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiecare om e o unitate formată din aceleași componente. Aceasta e firea comună a tuturor oamenilor, sau definiția, sau rațiunea ei. Dar fiecare persoană, sau ipostas, ca existență concretă a firii, se folosește de aceleași posibilități ale ei în mod diferit. Posibilitățile comune ale oamenilor sunt maleabile, cuprind în ele și libertatea. În afară de aceea, fiecare om are diferite daruri și trăiește în alte împrejurări, fără ca acestea să iasă din unitatea comună a acelorași componente și deci să facă pe purtătorii concreți ai aceleiași firi inegali după fire. Toți oamenii folosesc aceleași organe pentru vorbire, dar fiecare vorbește într-un mod oarecum diferit, dar toți se pot înțelege. Firea rămânând aceeași în toate persoanele, ele se pot înțelege, ba chiar au nevoie una de alta. (n.s. 678, p. 378)

⁸⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A spune că Fiul pe care Îl naște Tatăl e mai mic după fire ca Tatăl înseamnă a micșora chiar slava Tatălui, socotindu-L incapabil să nască pe altul egal cu El. Cel născut este egal în ființă cu cel ce-l naște. Dacă micșorăm pe Fiul, micșorăm și pe Tatăl. (n.s. 679, p. 378)

trebuie să ne minunăm și de aceasta, ca de ceea ce I se cuvine, că cinstește și iubește pe Cel ce L-a născut. Căci orice fel de virtute are ca izvor și rădăcină ființa supremă, arătându-se întâi în ea bunătățile, ca să curgă la noi, care suntem făcuți după chipul ei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 377-378)

„Deci ce înseamnă că Fiul se trimite de către Tatăl? Oare va fi pentru aceasta mai mic? Oare când, din corpul solar, se trimite lumina, va fi aceasta de altă fire ca el și mai mică decât el? Cum nu e un lucru nepriceput chiar și numai a cugeta astfel? Deci Fiul, fiind lumina Tatălui, se trimite la noi ca o rază neschimbată a Lui. E ceea ce a și afirmat David, zicând: *Trimite lumina Ta și adevărul Tău* (Ps., 42, 3). Și dacă este slavă a Tatălui a avea lumina, cum este mai mic ca El, Cel prin Care se slăvește Tatăl?⁸¹⁰” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 734)

„Deci deoarece, fiind de aceeași fire cu Dumnezeu, este și Fiul lui Dumnezeu după fire (și nu e nici o piedică să Se compare cu Tatăl, fiind la fel cu El), cum va fi mai mic?⁸¹¹” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. întâi, în PSB, vol. 41, p. 917)

„Dar modul chenozei de bunăvoie, îmbrăcarea chipului smereniei pentru umanitate, Îl face pe Unul-Născut Dumnezeu, Care răsare din Tatăl, este egal cu El, de un chip cu El și întru El, să Se arate în manifestări mai mici decât cele în care se menține Tatăl. Și să nu te miri dacă Fiul pare să fie mai mic decât măreția Tatălui din pricina omenescului, când, din pricina aceasta, Pavel afirmă că a fost pus mai prejos și decât îngerii, scriind astfel: *Pe Cel micșorat cu puțin*

⁸¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă soarele n-ar răspândi lumină, ar mai fi soare? Dacă din Tatăl nu s-ar naște lumină, care ar mai fi slava Lui? Cum s-ar mai arăta că în El este sensul tuturor? Fiul este slava Tatălui. Dar aceasta nu arată că Fiul este mai important decât Tatăl. Căci Fiul ca lumină Se naște din Tatăl. Amândoi sunt la fel de importanți. Nici Unul nu mai este existența supremă fără Celălalt. (n.s. 1375, p. 734)

⁸¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Chiril nu admite nici o inferioritate a Fiului față de Tatăl, când Fiul se compară cu Tatăl, după ființa dumnezeiască. El înțelege declarația Fiului că Tatăl este mai mare decât El, numai legată de faptul că S-a făcut și om. E mai mic decât Tatăl ca om, dar a primit de bunăvoie, sau din iubire, să fie mai mic în această calitate, ceea ce, pe de altă parte, Îl arată iarăși mare, traducând iubirea Tatălui în forma smeririi Sale. Persoanele dumnezeiești sunt deosebite, dar nu mai mici una ca alta, nici chiar prin accidente, sau prin adaosurile cu voia, cum le vede Sfântul Chiril apărând în persoanele umane. Am menționat însă că varietatea persoanelor umane nu vine numai din niște accidente exterioare, voite, sau datorate unor diferite împrejurări, ci pentru că Dumnezeu, Creatorul însuși, a făcut ființa umană și lucrează mereu cu ea, ca să-și arate bogăția ei în varietatea persoanelor, niciodată uniforme. De aceea putem cugeta că însăși ființa divină își arată bogăția ei în varietatea celor trei Persoane, făcând ca și persoanele umane să-și aibă varietatea, sau unicitatea lor, și să se întrească prin comuniunea lor. (n.s. 1742, p. 917)

față de îngeri, pe Iisus îl vedem încununat cu slavă și cu cinste din pricina morții pe care a suferit-o (Evr., 2, 9), poruncindu-se și sfinților îngeri să I se închine⁸¹². Căci, *când aduce în lume pe Cel întâi născut, El zice: Și să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu* (Evr., 1, 6).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1032)

Hristos — „Tatăl este mai mare decât Mine” [Ioan 14, 28]

“*Tatăl este mai mare decât Mine* (In., 14, 28). Făpturile cele nerecunoscătoare, neamurile diavolului, s-au servit și de acest text. Or, eu cred cu tărie că chiar aceste cuvinte arată că Fiul e deoființă cu Tatăl. Într-adevăr comparațiile știu că se fac din capul locului, între lucruri de aceeași natură. Zicem, de pildă, despre un înger că e mai mare decât alt înger, un om mai drept decât alt om, o pasăre mai rapidă decât altă pasăre. Dacă, deci, comparațiile se fac între lucruri din aceeași specie și dacă prin comparație Tatăl a fost mai mare decât Fiul, atunci Fiul e deoființă cu Tatăl.

Dar poate că mai e și altă idee ascunsă în acest text. Ce mirare ar fi dacă s-ar recunoaște că Tatăl e mai mare decât El, din moment ce El e Fiu și S-a făcut trup, întrucât a fost văzut inferior îngerilor ca mărime și oamenilor ca înfățișare ? *Micșoratu-L-ai, spune Scriptura, pe Dânsul cu puțin față de îngeri* (Ps., 8, 6) (...) Acesta-i motivul că Fiul e mai mic decât Tatăl! El a murit pentru tine ca să te mântuiască din pierzania morții și să te facă să ai parte de o viață cerească. Aceasta-i ca și cum ai învinui pe un doctor că se apleacă spre suferințele bolnavilor luând parte la mirosul greu al bolii, spre a vindeca pe cei încercați de suferințe”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 8, V, în PSB, vol. 12, p. 136)

„Fiul însuși n-a zis: *Tatăl Meu este mai presus (κρηττον) de Mine*, ca să nu-L cugete cineva străin de firea Aceluia. Ci a spus *mai mare*, nu prin vreo mărime oarecare, sau prin timp, ci pentru nașterea din El. Căci chiar zicând *este mai mare* a arătat iarăși identitatea ființei.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XLVIII, în PSB, vol. 15, p. 224)

Egalitatea Persoanelor Sfintei Treimi

⁸¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu cel întrupat S-a pogorât mai prejos de îngeri, mai ales prin moarte, căci îngerii, neavând trup, nu mor. Dar, după aceea, I s-au închinat și ca om îngerii, căci Subiectul umanității este Dumnezeu. (n.s. 1943, p. 1032)

„(...) Între persoanele Sfintei Treimi nu poate fi vorba de una mai mare și de alta mai mică, întrucât un singur izvor al dumnezeirii este Cel care ține în puterea Lui totul.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VII, 3, în PSB, vol. 8, p. 77)

„(...) noi n-am fi în stare să socotim mai mic decât Fiul lui Dumnezeu pe Cel pe care-L numim acum Tatăl Lui.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VIII-a, cap. XIV, în PSB, vol. 9, p. 515)

„Dacă după esență (Fiul – n.L.P.) este întru totul asemenea (Tatălui), întru totul asemenea trebuie să fie și în privința puterii. (Persoanelor) a căror putere este egală, de bună seamă, egală le este și lucrarea”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. VIII, în PSB, vol. 12, p. 36)

„Poporul rostește (în acest imn) vechea formulă și nimeni n-a crezut vreodată că greșesc cei care zic: *Lăudăm pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh, Dumnezeu*”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 29, în PSB, vol. 12, p. 87)

„Se spune Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul și Dumnezeu Sfântul Duh. Dar Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt un singur Dumnezeu, nu trei. Rațiunea acestei uniri este nedeosebirea. Căci deosebire fac numai aceia care adaugă sau micșorează, ca arienii care, împărțind Treimea pe trepte de merit⁸¹³ o destramă și o împing în pluralitate. Iar începutul pluralității este alteritatea. Și fără alteritate nu se poate înțelege ce este pluralitatea. Deosebirea dintre trei sau mai multe lucruri constă în gen, specie și număr. De câte ori se zice același, de atâtea ori se spune și deosebit. Iar același se spune în trei moduri: după gen, de pildă om și cal, care sunt din același gen, ca animale; după specie, cum sunt Cato și Cicero, care sunt în aceeași specie ca oameni, și după număr, cum sunt Tullius și Cicero, două nume din aceeași familie. De aceea se spune ceva deosebit fie după gen, fie după specie, fie după număr. Dar după număr deosebirea o face varietatea celor întâmplătoare, căci trei oameni se deosebesc nu prin gen sau specie, ci prin cele întâmplătoare ale lor.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 1, în PSB, vol. 72, p. 17)

Lipsirea uneia dintre Persoanele Sfintei Treimi de cinstire și respect - gravitatea

⁸¹³ Tâlcuirea Prof. David Popescu: Arie, negând dumnezeirea lui Hristos, Îl socotea inferior lui Dumnezeu Tatăl, dar superior Duhului Sfânt, împărțind astfel Treimea în trepte de merit. (n.s. 5, p. 17)

„Omul cinstit, la fel cinstește pe Fiul, cum cinstește pe Tatăl, dar când la mijloc e o necinste, atunci necinstea adusă Fiului trece și asupra Tatălui, iar pe fața noastră se așează ca un fel de vâl, încât avea dreptate să spună proorocul Ieremia: *ocara ne acoperă fața*.” (Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia V, cap. VIII, în PSB, vol. 6, p. 383)

„Căci cine nu are o concepție adevărată despre Dumnezeu și despre Hristosul Său, acela s-a îndepărtat de Dumnezeu și de Unul-Născut, Fiul Său, iar pe Tatăl și pe Fiul, așa cum I-a scornit nebunia lui, nu-I mai cinstește după cuviință.” (Origen, *Despre rugăciune*, Introducere, cap. XXIX, 10, în PSB, vol. 7, pp. 275-276)

„(...) cel ce păcătuiește și hulește împotriva Fiului, în mod necesar păcătuiește și hulește și împotriva Tatălui și a Sfântului Duh.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Către același episcop Serapion, XII, în PSB, vol. 16, p. 96)

„Astfel, deci, lipsa de respect față de una din persoanele Treimii, în Care trebuie să credem, este o tăgăduire a întregii Dumnezeiri.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, VII, în PSB, vol. 17, p. 599)

„Căci cuvântul despre Fiul însoțește în mod necesar cuvântul despre Tatăl și cunoștința despre amândoi este nedespărțită. De aceea pe iudeii, care s-au rătăcit de la adevăr, pentru că nu primeau pe Fiul, dar socoteau că ei cunosc pe Dumnezeu, Mântuitorul i-a certat zicând: *Nici pe Mine nu Mă știți, nici pe Tatăl Meu. Dacă M-ați fi știut pe Mine, și pe Tatăl Meu l-ați fi știut* (In., 14, 17). Căci cunoștința despre fiecare din ei se referă la amândoi.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șaptea, în PSB, vol. 38, p. 237)

„Dar mă întreb cum, deși păreți să fiți înțelepți și nu puțin exercitați prin raționamentele din afară (eline) în capacitatea de-a cugeta cele rele, socotind că micșorând pecetea lui Dumnezeu-Tatăl, adică pe Fiul, nu cunoașteți că-L micșorați atât pe Acesta, cât și pe Acela, a Căruia pecete este, Care trebuie să aibă în mod necesar cele ce apar în Fiul?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 590-591)

„Dar eu, fiindcă socotesc cu totul de nesuportat cele pe care le-au îndrăznit acești netrebnici, încerc să arăt, urmând iarăși dumnezeieștii Scripturi, că, deoarece neagă pe Fiul, vor nega și pe Tatăl și sunt până la urmă oameni fără Dumnezeu și nu au nici o nădejde în lumea aceasta, după cum s-a scris (Efes., 2, 12). Și că vorbim drept, va da mărturie adevăratul iubitor de Dumnezeu Ioan, care a scris așa: *Oricine tăgăduiește pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul are și pe Tatăl* (I In., 2, 23). Foarte drept spune purtătorul

de Duh, mărturisind conform argumentului propriu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 867)

„Fiindcă cel ce socotește că trebuie să necinstească pe Fiul urăște pe Tatăl, nepăcătuind împotriva altei firi, ci disprețuind însăși mărirea Dumnezeirii după fire⁸¹⁴. Căci nu ar putea cineva să ocărăască pe Fiul dacă ar respecta firea Tatălui, deoarece, cunoscând ce este prin lucrare Tatăl, cum ar ignora pe Cel născut din El? Sau cine n-ar ocări pomul, batjocorind rodul născut din el? Deci păcatul față de Fiul e o dovadă neîndoielnică a necunoașterii Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 967)

„Căci nu sunt străini de păcatul împotriva Tatălui cei ce necinstesc pe Fiul, sau socotesc că trebuie să-L urască. Căci, precum cei cărora li se pare că raza soarelui nu e necesară la nimic bârfesc cauza ei și extind judecata asupra ei spre soarele din care este aceea și precum cel ce disprețuiește buna mireasmă a florilor extinde împuținarea spre florile din care se răspândește aceea, la fel socotesc că se întâmplă și cu Unul-Născut și cu Cel care L-a născut. Căci cei ce osândesc ceva apărut din altceva nu pot să laude pe aceea din care este. De aceea a spus Hristos iudeilor: *Nu poate pomul bun să facă roade rele, nici pomul rău să facă roade bune* (Mt., 7, 18). Căci ceea ce e adevărat despre una dintre acestea socotesc că se aplică în mod necesar ambelor. Fiind de o singură fire, cum nu le vor fi comune atât cele inferioare, cât și cele luminoase? Și ceea ce spune cineva despre ceea ce e din izvor, va spune și despre izvorul însuși. De aceea zice Hristos: *Cel ce Mă urăște pe Mine, urăște și pe Tatăl Meu*. Referă deci cu dreptate și la Persoana Tatălui cele pe care le spun unii despre El. Prin aceste cuvinte ne asigură și pe noi că El nu este altul decât Tatăl după rațiunea identității în toate, iar pe ascultătorii care păcătuiesc urându-L îi condamnă, afirmând că cel ce nu voiește să se închine Lui va fi osândit și fără ajutor, ca unul ce a greșit nebunește și împotriva Persoanei Tatălui⁸¹⁵. Și Se va supăra și

⁸¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A necinsti pe Fiul înseamnă a necinsti pe Tatăl, Care L-a născut și Care-L iubește ca Tată al Lui, înseamnă a nu considera că ține de firea dumnezeiască să fie născătoare și să aibă un Născut, să fie în trei Persoane, înseamnă a o priva de iubire și de viața plină de bogății și de bucurii, înseamnă a o reduce la o realitate simplistă, uscată, monotonă. Firea dumnezeiască nu e lipsită de bogăție, de viață, de posibilități variate de existență, așa cum e, până la un grad, cea omenească. Ea e unitară în bogăția ei. Are o bogăție care totuși nu o scoate dintr-o anumită unitate. E o mare bogăție interpersonală; tocmai în neieșirea Persoanelor din relațiile dintre ele stă unitatea ei. (n.s. 1818, p. 967)

⁸¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nerecunoscând lui Dumnezeu capacitatea de a naște un Fiu și iubirea față de Acela, îl socotesc redus din puterea și capacitatea iubitoare. Nașterea indică o putere a Celui ce naște. A fi cu totul neroditor este o uscăciune. E greu de înțeles că ar avea în acest caz o putere creatoare, deci o libertate de-a nu rămâne redus la El însuși. Iar dacă are putere creatoare, cum n-ar avea și puterea unei rodnicii mai mari, adică puterea de-a naște un egal cu Sine? Un Dumnezeu care nu e astfel n-ar cunoaște și n-ar trăi iubirea ca tot ce este mai înalt și

Tatăl împreună cu Cel Născut din El.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 969)

„(...) nu se poate știrbi ceva din Treime fără să se aducă știrbire întregii Treimi.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea I, cap. II, 3, în PSB, vol. 57, p. 772)

„Cine tăgăduiește pe Tatăl, Îl tăgăduiește și pe Fiul. *Oricine tăgăduiește pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul are și pe Tatăl* (I In., 2, 23). Învață, așadar, că e nedespărțită cinstea Tatălui și a Fiului, nedespărțită vrednicia, și că nu se poate cinsti Fiul fără Tatăl, și nici Tatăl fără Fiul. Dar nimeni nu poate cinsti pe Dumnezeu și pe Fiul lui Dumnezeu, decât în Hristos Cel unul născut Fiul al lui Dumnezeu, fiindcă nu poate avea Duhul Însuși al cinstirii lui Dumnezeu decât în Duhul lui Hristos, precum spune apostolul: *Dar voi nu sunteți în carne, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi. Iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos acela nu este al Lui. Și iarăși: Cine va ridica pără împotriva aleșilor lui Dumnezeu? Dumnezeu este Cel Care îndreptează* (Rom., 8, 9; 33-34).” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. VII, 5-6, în PSB, vol. 57, pp. 794-795)

„(...) când tăgăduiești pe unul singur Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ai tăgăduit totul. În aceasta stă rațiunea tainei bisericești și a dreptei credințe, că, acela care tăgăduiește o parte a tainei, nu poate mărturisi partea cealaltă. Căci atât de legate și de încorporate sunt toate, încât nu poate fi una fără alta, ci cel ce a tăgăduit numai o parte din toate, nu-i mai folosește la nimic să le creadă pe celelalte toate. Dacă tăgăduiești că Domnul Iisus Hristos este Dumnezeu, este de trebuință ca, tăgăduind pe Fiul lui Dumnezeu, să-l tăgăduiești și pe Tatăl, fiindcă, după cum spune Dumnezeu Însuși, *Oricine tăgăduiește pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul are și pe Tatăl* (I In., 2, 28). Tăgăduind astfel pe Cel născut, îl negi și pe Cel ce L-a născut. Tăgăduind că este Fiul lui Dumnezeu Cel născut în trup, urmează să tăgăduiești și pe cel născut în Duh, fiindcă este Același Cel născut în trup, Care mai înainte a fost născut în Duh. Necrezând deci în Cel născut în trup, trebuie să nu crezi nici în Cel ce a pățimit. Necrezând însă în patimile Lui, ce rămâne decât să tăgăduiești și învierea, fiindcă credința în Cel sculat din morți vine din credința în Cel Ce a murit și nu poate sta în picioare adevărul învierii, dacă nu i-a precedat faptul morții. Tăgăduind, așadar, pe Cel Ce a pățimit și a murit, tăgăduind și pe Cel ce a înviat din morți, însemnează că tăgăduiești și pe Cel ce S-a înălțat la cer, fiindcă înălțarea fără înviere nu putea să fie și cel ce nu crede în înviere, nu poate crede

forma celei mai înalte bucurii și fericiri. Negând Dumnezeirea Fiului, neagă astfel întreaga fire a lui Dumnezeu, care nu poate să nu fie rodnică și iubitoare, existând concret în Tatăl, în Fiul și în Sfântul Duh. (n.s. 1820, pp. 969-970)

nici în înălțare, precum spune apostolul: *Cel Care S-a pogorât, Acela este Care S-a suit*. Așadar, după tine Domnul Iisus Hristos nici n-a înviat din morți, nici nu S-a ridicat la cer, nici nu S-a așezat de-a dreapta Tatălui, nici nu va veni acea zi așteptată a judecății de apoi și nici nu va judeca viii și morții.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XVII, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 848-849)

„(...) în Treime fiecare Persoană cuprinde în sine vrednicia întregii Treimi.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XXI, 3, în PSB, vol. 57, p. 873)

„Prea înțeleptul Amfilohie (...), intrând în palat (...) și văzându-l pe Arcadie, fiul împăratului, șezând alături de tatăl său, l-a salutat solemn pe Teodosie, pe fiu însă nu l-a onorat cu același salut. Iar împăratul, crezând că Amfilohie a uitat, l-a poftit să-i dea salutul de rigoare. El însă spuse: *Îi este de ajuns propria-i cinstire*. Întristat, împăratul s-a gândit că afrontul adus fiului este o jignire pentru el însuși. Apoi prea înțeleptul Amfilohie i-a dezvăluit hotărârea intenției sale și a spus cu glas tare: Vezi, împărate, cum nu poți admite să se aducă o jignire fiului tău? Crede dară că și Dumnezeuul tuturor îi detestă pe aceia care se încumetă să-L necinstească pe Fiul Său Unul-Născut și ca niște ingrați îl privesc mereu cu ură pe Mântuitorul și Binefăcătorul lor. Înțelegând împăratul acest lucru și admirând totodată faptele și spusele lui, a dat imediat o lege de interzicere a adunării ereticilor. (*Teodoret, V, 16*).” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a IX-a, cap. XXV, în PSB, vol. 75, p. 363)

Fiecărei Persoane a Sfintei Treimi Îi sunt interioare Celelalte două

„(...) în El (Duhul Sfânt — n.L.P.) se află deplinătatea substanțială a Cuvântului lui Dumnezeu⁸¹⁶.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, IV, 6, în PSB, vol. 8, p. 145)

„Adorând pe Dumnezeu, din Dumnezeu, mărturisim specificul ipostaselor și rămânem la credința într-un singur Dumnezeu : considerăm că în Dumnezeu - Tatăl și în Dumnezeu - Fiul există același chip, care reflectă imuabilitatea divinității. Fiul există în Tatăl și Tatăl în Fiul, pentru că Acesta este la fel ca și Acela, iar Acela ca și Acesta, și în felul acesta cei doi sunt una, încât privite după specificul persoanelor, sunt una și una, însă după identitatea firii, cele două sunt una. Cum, deci, dacă există unul și unul, nu există doi Dumnezei ? Pentru (motivul) că și chipului regelui se zice rege, dar nu (avem)

⁸¹⁶ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Aici nu mai poate fi vorba de o unire morală. (n.s. 633, p. 145)

doi regi. Nici puterea nu se scindează, nici slava nu se împarte. Și după cum autoritatea care ne stăpânește este una, (și nu mai multe), la fel și slava dată nouă este una, și nu mai multe, pentru că cinstea dată chipului trece asupra prototipului. Deci, ceea ce aici prin imitare este chipul, aceasta este acolo, după fire, Fiul. Și după cum în cele realizate de tehnică asemănarea rezidă în formă, la fel și în natura divină și simplă, unitatea rezidă în participarea la divinitate. Unul este și Duhul Sfânt, enunțat de asemeni separat, dar unit cu Tatăl cel unic prin Fiul cel unic, Care completează prea Sfânta și fericita Treime. Intimitatea Sa cu Tatăl și Fiul o vădește foarte clar faptul că n-a fost rânduit printre creaturi, ci aparte, pentru ca El nu este o (creatură) dintre cele mai multe, ci unul (creator). După cum Tatăl este Unul și Fiul este Unul, la fel și Duhul Sfânt Unul este. Prin urmare, atât de departe se găsește față de natura creată, pe cât de departe se află Cel ce este unic față de creaturile cele ce sunt multe (la număr); este atât de unit cu Tatăl și Fiul, pe cât de unită este celula de celulă.

Și nu se vede numai de aici că participă la firea (lui Dumnezeu), ci și din faptul că se spune (despre El) că este *din Dumnezeu* (...) Duhul se mai zice și Duh al lui Hristos, pentru că este legat ființial de El.” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. XVIII, în PSB, vol. 12, pp. 60-61)

„(...) căci după cum atunci când prinzi una din marginile unui stejar, automat tragi și pe cealaltă, tot așa când tragi Duh (...) prin El tragi în același timp și pe Fiul, și pe Tatăl. Dacă înțelegi cu adevărat pe Fiul, Îl vei vedea din amândouă părțile, El va aduce, pe de-o parte, pe Tatăl și din cealaltă pe Duhul Său propriu⁸¹⁷. Într-adevăr, Cel Care e mereu în Tatăl, Acela nu va putea fi rupt de Tatăl și nu va fi niciodată despărțit de Duhul Său, Care lucrează totul în toți. Și tot așa, dacă primești pe Tatăl, prin puterea Lui primești în același timp și pe Fiul și pe Duhul, pentru că nu-i cu puțință în nici un fel să-ți închipui o întrerupere sau o împărțire în așa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărțit de Fiul, ci concepi în același timp în Ei o comunitate și o deosebire negrăită și cumva neînțeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă continuitatea ființei, fără ca această comunitate de substanță să elimine particularitatea semnelor distinctive. Și să nu te miri dacă zicem că Același e în același timp și unit și despărțit, căci de fapt concepem, ca într-o ghicitură, un fel de despărțire unită și o unire despărțită”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„(...) nu trebuie să îndepărtăm pe Duhul nici de Tatăl și nici de Fiul”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 125, II, în PSB, vol. 12, p. 306)

„(...) Fiul este întru Tatăl și Tatăl întru Fiul. Tatăl fiind la dreapta, la dreapta este și Fiul. Și șezând Fiul la dreapta, Tatăl este întru Fiul.” (Sf. Atanasie

⁸¹⁷ Persoanele Sfintei Treimi se conțin și se dăruiesc reciproc. E ceea ce se numește perihoreză, inhabitarea și interioritatea reciprocă a Persoanelor Sfintei Treimi. – n.L.P.

cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul Întâi împotriva arienilor, LXI, în PSB, vol. 15, p. 227)

„Așa cum lucind soarele, poate spune cineva că luminează și strălucirea lui, - căci una e lumina și nu se poate despărți și desface -, la fel unde este și Se numește Tatăl, acolo este numaidecât și Fiul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al Doilea împotriva arienilor, XLI, în PSB, vol. 15, p. 278)

„(...) *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine*. Căci Fiul este întru Tatăl, cum se cuvine să cugetăm, fiindcă tot ce este Fiul este propriu ființei Tatălui, ca strălucirea din lumină și ca râul din izvor, încât cel ce vede pe Fiul vede ceea ce e propriu Tatălui și înțelege că ființa Fiului fiind din Tatăl este la fel în Tatăl. Dar și Tatăl este în Fiul, pentru că Fiul este ceea ce e propriu Tatălui, precum e în strălucire soarele și în cuvânt (rațiune) mintea și în râu izvorul. Astfel, cel ce vede pe Fiul vede ceea ce e propriu ființei Tatălui și înțelege că Tatăl este în Fiul. Căci Fiul fiind chipul și dumnezeirea Tatălui, urmează că Fiul este în Tatăl și Tatăl, în Fiul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, III, în PSB, vol. 15, p. 328)

„(...) zicând: *Eu și Tatăl una suntem* (In., 10, 30), a adăugat: *Ca să cunoașteți că Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 10, 38). Iar după aceasta iarăși a spus: *Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl* (In., 14, 9). În aceste trei spuse este același înțeles. Căci cel ce a cunoscut că Fiul și Tatăl sunt una știe că Fiul este în Tatăl și Tatăl în Fiul. Pentru că dumnezeirea Fiului este a Tatălui și ea este în Fiul. Și cel ce a înțeles aceasta s-a convins că cel ce vede pe Fiul vede pe Tatăl. Căci în Fiul se vede dumnezeirea Tatălui.

Acesta va putea s-o înțeleagă cineva mai ușor din pilda chipului împăratului. Căci în chip este înfățișarea și figura împăratului și în împărat este înfățișarea chipului. Între chip și împărat este o asemănare deplină, încât cel ce privește la chip privește în el pe împărat; și iarăși, cel ce privește pe împărat cunoaște că el este cel din chip. Iar prin asemănarea neschimbată, celui ce voiește să privească după chip la împărat, chipul i-ar putea spune: *Eu și împăratul una suntem, căci eu sunt în acela și acela în mine; și ceea ce vezi în mine, vezi în acela; și ceea ce vezi în acela, aceea vezi în mine*. Deci cel ce se închină chipului se închină în el și împăratului. De vreme ce deci și Fiul este chipul Tatălui, trebuie să se cugete că dumnezeirea și ceea ce e propriu Tatălui este ființa Fiului.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, V, în PSB, vol. 15, pp. 329-330)

„Căci Sfânta și fericita Treime este neîmpărțită și unită în Ea însăși. Și când e numit Tatăl, cu El este și Cuvântul Lui și în Fiul este și Duhul⁸¹⁸. Iar de se numește Fiul, în Fiul este Tatăl și Duhul nu este în afară de Cuvântul. Căci unul este harul din Tatăl care se împlinește prin Fiul în Duhul Sfânt⁸¹⁹. Și una este dumnezeirea și unul Dumnezeu cel peste toate și prin toate și în toate⁸²⁰. Așa și Pavel, spunând: *Mărturisesc înaintea lui Dumnezeu și a lui Iisus Hristos*, a cunoscut că nu se desface Duhul de Fiul, ci e și El în Hristos, precum Fiul în Tatăl⁸²¹. Iar pe îngerii aleși i-a adăugat ca, de vreme ce dădeau mărturie ucenicului, să-i facă cunoscut că cele spuse le-a grăit de la Dumnezeu prin Hristos în Duhul⁸²².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XIV, în PSB, vol. 16, pp. 39-40)

⁸¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine neagă pe Fiul neagă și pe Tatăl și pe Duhul. Și invers, cine neagă pe Duhul ca ipostas dumnezeiesc neagă și pe Fiul, fără de Care nu există, și pe Tatăl care-L naște pe Fiul și-L purcede pe Duhul ca să se odihnească și să strălucească drept mărturie a iubirii Lui, peste Fiul. A scoate o Persoană din Treime, înseamnă a nega și pe Celelalte, înseamnă a nega iubirea desăvârșită care unește Persoanele Sfintei Treimi și în care se arată calitatea Lor dumnezeiască. (n.s. 29, p. 39)

⁸¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Harul îl avem din Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt. Curge din Tatăl prin Fiul în care este El, ridicându-ne în Duhul, Care este în Fiul. Numai aflându-ne în Duhul, suntem uniți cu Fiul. Aflându-ne în Duhul, nu suntem despărțiți de Fiul. Harul ni se dă din Tatăl prin Fiul, aducându-ne dragostea Tatălui, atrăgându-ne prin Fiul iubit în Duhul aflător în Fiul.

Avem aci formula cea mai corespunzătoare adevărului. Când se numește Tatăl, se spune că împreună cu El este Fiul, iar cu Fiul, Duhul Sfânt. Nu e Duhul din Fiul, ci din Tatăl ca să Se odihnească în Fiul. Treimea este Una nu în mod simplu și uniform, ci pentru că e unită prin afecțiunea dintre Tatăl și Fiul, în care Se oprește Duhul Sfânt purcezător din Tatăl ca mărturie a iubirii Tatălui. În această Treime unită în iubire e adunată și creațiunea. Perihoreza din iubire a Treimii, prin care fiecare Persoană e în Celelalte, adună și pe oameni în această perihoreză iubitoare, care se hrănește din perihoreza Treimii. Pentru că Tatăl e prin Fiul în Duhul Sfânt, sau pentru că e prin Duhul în Fiul, suntem și noi adunați prin Duhul în Fiul și uniți cu Tatăl, iar prin aceasta uniți și între noi ca frați ai Fiului și ca fii ai Tatălui. (n.s. 30, p. 39)

⁸²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl este *peste toate* ca izvor al dragostei; dar e în toate prin Fiul și e în toate, prin faptul că Duhul Lui este în Fiul și vrea să le adune în Fiul pe toate. Căci toate sunt adunate în Duhul care e în Fiul cel unit cu Tatăl. (n.s. 31, p. 40)

⁸²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E perihoreza treimică în care sunt prinși și oamenii, sau creațiunea întreagă. Fiul e în Tatăl, Duhul în Fiul. Deci noi, fiind în Duhul, suntem în Fiul și cu El la sânul Tatălui. (n.s. 32, p. 40)

⁸²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar cuvintele ce ne vin de la Dumnezeu ne vin de la Tatăl prin Cuvântul în Duhul, purtând întipărirea fiecărei Persoane. Când auzim cuvintele dumnezeiești, le auzim aflându-ne în Duhul, sau numai aflându-ne în Duhul. Dar ele ne fac să simțim pe Tatăl, căci vin de la El, și ne pun în responsabilitatea de fii, căci ne vin prin Fiul, în Care Se află Duhul ce ne este dat prin Fiul. Dacă n-am fi în Duhul, nu le-am auzi, pentru că n-am fi împreună cu El în Fiul. În Duhul auzim, înțelegem și grăim cu convingere și cu putere, ca unii ce ne simțim prinși în relație cu Sfânta Treime și în relația dintre Persoanele Sfintei Treimi. Noi când vorbim, cuvintele noastre sunt ale Duhului. Dar vorbim ca fii, căci Duhul Fiului este și în noi. Și-I vorbim Tatălui, Căruia Îi răspunde cu dragoste Fiul ca Dumnezeu din veci și ca om întrupat de când S-a făcut om. (n.s. 33, p. 40)

„(...) Tatăl e numit izvor și lumină. Căci zice: *M-au părăsit pe Mine izvorul de apă vie* (Ier., 2, 13). Și iarăși: *Ce este, Israele, că ești în pământul dușmanilor? Ai părăsit izvorul înțelepciunii* (Bar., 3, 10, 12); iar la Ioan se spune: *Dumnezeul nostru este lumină* (I In., 1, 5). Iar Fiul în raport cu izvorul se numește râu: *Râul lui Dumnezeu s-a umplut de ape* (Ps., 44, 10). Iar în raport cu lumina, strălucire. Căci zice Pavel: *Care fiind strălucirea slavei Lui și pecetea ipostasului Lui* (Evr., 1, 2). Tatăl fiind deci Lumina, iar Fiul strălucirea Lui (căci nu trebuie să obosim să repetăm de multe ori acestea), se poate vedea și în Fiul, Duhul⁸²³, în care ne luminăm⁸²⁴. Căci zice: *Ca să vă dea vouă Duhul înțelepciunii și al descoperirii și al cunoașterii Lui, având luminați ochii inimii* (Efes., 1, 17). Luminați fiind noi de Duhul, Hristos este Cel ce luminează în El. *Era, zice, lumina adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume* (In., 1, 9). Și iarăși Tatăl fiind izvorul, iar Fiul numindu-Se râu, se spune de noi că bem Duhul. Căci s-a scris că *noi toți dintr-un Duh ne-am adăpat* (I Cor., 12, 13)⁸²⁵. Iar adăpându-ne din Duhul, bem pe Hristos. Căci *au băut din băutura duhovnicească ce avea să vină. Iar piatra era Hristos* (I Cor., 10, 4). Și iarăși, Hristos fiind Fiul adevărat, noi primind pe Duhul, suntem făcuți fii⁸²⁶.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis*,

⁸²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul este în Tatăl și Duhul în Fiul. Astfel fiind noi în Duhul, suntem în Fiul și în Tatăl. Este ceea ce se numește perihoreză, sau interioritate reciprocă. Sensul dragostei între trei persoane este acela de a arăta că nici una din cele două nu vrea ca numai ea să iubească pe cealaltă, ci fiecare se bucură de a o vedea iubită și de alta, punându-se prin aceasta în lumină deplina ei valoare, sau de a o iubi pe aceea în comun, fără ca vreuna să se arate geloasă. Perechea celor ce se iubesc e deschisă și spre altă persoană. (n.s. 45, p. 45)

⁸²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lumina e din Tatăl. Dar ea strălucește prin Duhul în Fiul. Căci în Duhul e nu numai Fiul care strălucește, ci și Tatăl ca lumină. (n.s. 46, p. 45)

⁸²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul e apa vie a Fiului, pusă la dispoziția noastră ca să ne facă vii prin comuniunea cu Sfânta Treime și între noi. (n.s. 47, p. 45)

⁸²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta arată cât de mult este unit Duhul cu Fiul. Nu poate fi primit Fiul decât prin Duhul. Nu putem avea pe Duhul decât unindu-ne cu Fiul. Duhul este în Fiul, sau Fiul în Duhul. Duhul nu vine în noi singur, de Sine și pentru Sine, ci ca să ne câștige dragostea pentru Fiul și Tatăl. Bând Duhul ca pe o apă, o bem din râul Fiului și din izvorul Tatălui. Fiul ne adună prin Duhul în Sine ca Fiu, sau Duhul Sfânt ne imprimă calitatea de fii, făcându-ne să ne simțim fii ai Tatălui împreună cu Fiul, sau ca Fiul. Dacă Duhul ar purcede și de la Fiul, Acesta n-ar mai avea pe Duhul în Sine ca Fiu, ci ca Tată, și ni l-ar da ca Duh de Tată; sau primind pe Duhul în noi nu ar mai imprima în noi calitatea de Fiu, așa cum primind pe Fiul nu ne imprimă calitatea de Tată. S-ar imprima în noi calitatea Duhului deosebită de filiație; Duhul ar veni în noi pentru Sine. Poate de aceea s-a dezvoltat în Occident fie un hristomonism neduhovnicesc, fie un entuziasm al trăirii Duhului fără Hristos, un entuziasm harismatic pur sentimental, lipsit de filiație și de interes pentru cunoașterea mistică a lui Dumnezeu cel în Treime. Fiul vrea să ne bucure dăruindu-ne pe Duhul, și Duhul imprimă în noi pe Fiul. Aceasta e urmarea faptului că Duhul e *în Fiul*. Fiind ridicați în Duhul, suntem uniți în El cu Fiul în dragostea față de Tatăl, având lucrătoare în noi iubirea Tatălui față de Fiul. Totul e spre înfierea noastră. (n.s. 48, p. 45)

împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură, XIX, în PSB, vol. 16, pp. 44-45)

„(...) precum Fiul este în Duhul ca în propriul chip, așa și Tatăl, în Fiul⁸²⁷.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XX, în PSB, vol. 16, p. 47)

„Căci e nedespărțit Duhul de Cuvântul. (...) Iar Hristos fiind în noi, este și Tatăl.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXXI, în PSB, vol. 16, p. 63)

„(...) Fiul e în Tatăl și Tatăl în Fiul. Fiindcă cele ce sunt ale Tatălui, acelea sunt în Fiul și iarăși acestea se înțeleg în Tatăl. Așa se înțelege și cuvântul: *Eu și Tatăl una suntem* (In., 10, 30). Fiindcă nu sunt alte în Tatăl și alte în Fiul, ci cele ce sunt în Tatăl, acelea sunt și în Fiul. Și dacă vezi în Tatăl, cele ce le vezi în Fiul, bine se spune: *Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl* (In., 14, 9).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, I, în PSB, vol. 16, p. 69)

„Iar dacă Fiul, fiind în Tatăl și Tatăl în El, a fost mărturisit că nu este creatură, e cu totul necesar ca nici Duhul să nu fie creatură. Căci în El este Fiul și El este în Fiul⁸²⁸.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Epistola aceluiași către același episcop Serapion, III, în PSB, vol. 16, p. 81)

„Unde este prezența Duhului Sfânt, acolo este prezent și Hristos; iar unde este Hristos, acolo este evident și Tatăl. (...) Așadar, fiind sfințiți prin Duhul, primim pe Hristos Care locuiește în noi în omul cel dinăuntru și împreună cu Hristos primim pe Tatăl, Care locuiește în cei vrednici.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, V, în PSB, vol. 17, p. 595)

„(...) Fiul împărtășește din plinătatea Sa pe Sfântul Său Duh, căci este lăuntric firii Lui în mod nedespărțit.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul III, în PSB, vol. 40, p. 128)

⁸²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar Fiul Se reflectă în Duhul ca în chipul Său, ca Fiu, nu cum Se reflectă Tatăl în Fiul ca Tată. Duhul nu e chip al Fiului ca al celui ce L-ar naște, sau din care ar iradia, cum e Fiul chip al Tatălui, ca al Celui ce e născut din Tatăl. În Duhul trăim pe Fiul ca Fiu sau ca chip al Tatălui, ca pe Cel ce-L primește pe Duhul din Tatăl și e întors ca Fiu spre Tatăl. (n.s. 52, p. 47)

⁸²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o interioritate reciprocă între Fiul și Duhul, deosebită de cea dintre El și Tatăl, sau de cea între Tatăl și Fiul. (n.s. 152b, p. 81)

„Căci se înțelege Dumnezeu Tatăl într-o existență (ipostatică) în Sine, dar subzistă iarăși și Fiul în mod deosebit. Însă deși Fiecare Își are distinct ipostasul Său, nu Se află prin aceasta într-o separație totală. Căci nu e separat Fiul de Tatăl, cum e despărțit un înger de alt înger, și, în cele ale noastre, cutare de cutare, întreg de întreg. Rațiunea diferenței nu va merge până acolo ca să stea pe fiecare în întregime aparte. Căci în acest caz vor fi doi dumnezei. Dar dumnezeire fiind și înțelegându-se una și singură, putem vedea pe Fiul viețuind și subzistând în Tatăl, și invers, adică pe Tatăl în Fiul. Căci este pecetea ipostasului Său.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, p. 235)

„Deci lucrând cu privire la creație Dumnezeu Tatăl, nu rămâne nelucrător Fiul. Nici dacă lucrează Fiul, nu va rămâne nelucrător Tatăl, dacă este un unic Dumnezeu și Creator. Căci fiecare este cugetat și este cu adevărat în celălalt, prin aceeași fire și ființă, deși se cugetă în mod deosebit în subzistențe și ipostasuri distincte.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, p. 265)

„Vom crede mai degrabă că Duhul lui Dumnezeu există și e prezent ființial în El, cum este duhul omenesc în om. Și precum dacă cineva ne-ar numi fie pe Petru, fie pe Ioan, ar indica numaidecât împreună cu ei și duhul lor propriu, prezent în ei, și ar arăta orice existență vie, la fel, socotesc, că este și cu Tatăl și cu Fiul. Împreună cu Fiecare se indică Duhul; și nu ca fiind o parte a Lui, cum cugetau și referitor la oameni⁸²⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, p. 278)

„(...) Tatăl este în Fiul și în Sfântul Duh, dar la fel și Fiul și Duhul în Tatăl, și Unul în Altul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 285)

„Iisus Mântuitorul spune undeva că El este întru Tatăl și Tatăl de asemenea întru El. Dar este vădit oricui că nu se cuvine a cugeta pe Tatăl încăput în Fiul, ca pe un corp în alt corp, sau ca pe un vas în alt vas; sau a-L opune în oarecare mod pe Fiul Tatălui. Acesta se arată în Acela, și Acela, în Acesta, ca într-o identitate neschimbată a ființei și într-o unitate și asemănare prin fire. E ca și când cineva, văzându-și forma proprie și în alt chip, ar zice către unii, admirându-și asemănarea dusă la culme a propriei înfățișări: *Eu sunt în această copie, și copia în mine*; sau, în alt mod, ca și când, punându-și dulceața mării pe limbă, ar zice

⁸²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul Sfânt este în Tatăl și în Fiul Viața, cum este și în om duhul viața. Iar Fiul e în Dumnezeu Înțelepciunea, sau gândirea înțeleaptă. Dar în Dumnezeu acestea au în mod mai accentuat caracter de Persoane, cum în oarecare măsură și în om n-ar fi gândire și viața, dacă n-ar fi gândire și viață, dacă n-ar fi în legătură cu alte persoane. E greu de despărțit relația între acestea. (n.s. 396, p. 278)

despre ea: *Eu sunt în miere, și mierea în mine*; sau, iarăși, ca și când căldura provenită natural din foc ar face glasul celui ce o simte să spună: *Eu sunt în foc, și focul în mine*⁸³⁰. Căci fiecare dintre cele spuse este pentru cugetarea abstractă separabil, dar în fire ele sunt unite, și una se arată din alta într-o mișcare inseparabilă și nedistanțată, deși una pare să fie despărțită de cea în care este.

Astfel, se realizează o unitate între înțelesurile celor cugetate, căci una apare în alta, dar amândouă sunt aceeași în ființă. Deci dacă, prin identitatea ființei și prin deplina neprefacere a caracterului propriu, Tatăl este în Fiul, cum va încăpea și se va arăta Cel mai mare în Fiul, Care este, după aceia, mai mic? Iar fiindcă Tatăl este întreg în Fiul, Fiul este numai decît desăvârșit și condiție a caracterului Tatălui cel mare⁸³¹. (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 39)

„Căci cum s-ar înțelege vreodată peste tot Cuvântul fără Duhul propriu? (...) Deci în ce mod vom despărți Duhul de Fiul, Care este unit cu El prin fire și în mod ființial și Care se arată prin El existând în mod evident prin fire, încât nu trebuie să se cugete că e fără El datorită identității lucrării și firii întru totul neschimbate?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, pp. 146-147)

„Ca cel ce are în Sine pe Tatăl și pe Duhul prin fire, Mântuitorul a extins la un număr plural de Persoane mărturia Lui⁸³².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 174)

⁸³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De simți în tine căldura celui ce te iubește, ca a unuia ce îți este prin aceasta interior, ești îndreptățit să spui: *Eu sunt în el și el este în mine*. (n.s. 55, p. 39)

⁸³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Părinții, meditănd la modul cum poate fi Tatăl în Fiul și viceversa, au fost ajutați prin aceasta să reflecteze asupra tainei existenței persoanelor umane ce se iubesc una în alta. Eu sunt în cel pe care îl iubesc, și el în mine, în înfățișarea mea se reflectă chipul lui și el contribuie la precizarea caracterului sau trăsăturii mele. Suntem unul în altul și ne definim unul pe altul, dar nu ne confundăm. Suntem o unitate, prin unitatea firii, dar și prin întregirea ce ne-o dăruim ca persoane deosebite. Însă prin faptul din urmă rămânem și distincți în această unitate. Filosofia elină știa de indivizi separați, sau de esența comună, dar nu reflectase asupra comuniunii care unește persoanele fără să le confunde. (n.s. 56, p. 39)

⁸³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos are pe Tatăl și pe Duhul ca pe Cei ce sunt una în fire cu El, deci așa cum nu-I avem noi oamenii, care suntem de o fire creată, deosebită de a lui Dumnezeu. De aceea S-a dat nu numai ca mărturie despre Sine ca Fiu al lui Dumnezeu, ci vorbește la plural de mărturia tuturor celor trei Persoane. Simțea și El și simțeau și cei ce-și deschideau inima Lui că spusele Lui sunt nu numai ale Lui, ci ele sunt întărite și de Tatăl, și de Duhul. Dacă și eu simt, când cred, pe Dumnezeu grăind în mine, și simte aceasta și cel ce mă ascultă, cum n-ar fi simțit aceasta Fiul lui Dumnezeu făcut om și n-ar fi simțit-o și cei ce Îl ascultau? (n.s. 296, p. 174)

„(...) Fiul are în Sine prin fire pe Tatăl, împreună slăvit și împreună subzistent⁸³³. Și Tatăl are în Sine pe Fiul ca împreună-posesor al ființei, deci și al slavei în toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 637)

„(...) precum soarele este în strălucirea provenită din el, și strălucirea în soarele din care a ieșit, așa este Tatăl în Fiul și Fiul în Tatăl, prin număr distingându-Se ca doi și fiind astfel în ipostasuri, dar prin identitatea firii fiind uniți într-o unică Dumnezeuire.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 738)

„Dumnezeu-Tatăl are în Sine pe Duhul Său, adică pe cel Sfânt, prin Care Se sălășluiește în Sfinți și le descoperă tainele, nefolosindu-L pentru aceasta în chip de slujitor (să nu socotești aceasta!), ci Duhul existând în Tatăl ființial și provenind din Tatăl, fără să se producă vreo diviziune sau distanțare, ci declarând ca proprii cele în care și din care este. Căci Dumnezeu nu vorbește altfel fapturii decât prin Fiul în Duhul, căci Duhul este propriu și Unuia-Născutului, fiindcă este de o ființă cu Tatăl⁸³⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 993)

„Se-nalță cărările noastre
Și-n toate s-arată Duh Sfânt,
Și Fiul s-arată în Tatăl,
Și Tatăl întreg în Cuvânt.” (Sf. Ambrozio al Milanului, *Imnuri*, Imnul VII (Tu, strălucire-a slavei Tatălui), în PSB, vol. 53, p. 354)

⁸³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Simbolul niceo-constantinopolitan se spune despre Sfântul Duh că e *împreună închinat și slăvit* cu Tatăl și cu Fiul. Aceasta pentru că e de-o-ființă cu Ei. În Duhul sunt toate puterile Tatălui și Fiului. Așa este și Tatăl *împreună slăvit în Fiul*. Căci Fiul nu e natura Tatălui, ci este în Tatăl, și Tatăl în El. Tot ce are ca putere mai presus de fire Tatăl are și Fiul; pentru că ființa Fiului este una cu a Tatălui. Dar totuși sunt deosebiți. Căci sunt *împreună-subzistență*. Nu se poate numi o Persoană Tată dacă nu are împreună-subzistent, sau ca ipostas unit cu El, pe Fiul; și nici Fiul nu poate fi Fiu dacă nu are împreună subzistent cu El un Tată. Tatăl nu e numele unei Persoane singulare și despărțite de Fiul și nici invers. Dar nici numele unuia dintre Ei nu e numele unei Persoane confundate cu al celeilalte. Tatăl se trăiește ca Tată al Fiului, și Fiul, ca Fiu al Tatălui. Fiecare are în Sine, în definiția Sa, pe Celălalt, dar deosebit de El. Tatăl nu e numele unei Persoane singulare și nici Fiul. Dar, la fel, nu e numele unei Persoane confundate cu alta. Aceasta este și relația dintre oameni. Dar în Dumnezeu, unicitatea e dusă la maximum, însă fără confuzie. Această relație e una dintre tainele fundamentale ale existenței. (n.s. 1210, p. 637)

⁸³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Duhul este al Tatălui, fiind de o ființă cu El și provenind din El, este și al Fiului, pentru că și Fiul este de o ființă cu Tatăl. (n.s. 1866, p. 993)

„Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine” [Ioan, 14, 10]

„Spun identitate între Tatăl și Fiul, dar salvez însușirea de Fiul și de Tată. În ipostaza Fiului înțelege chipul părintesc, ca să salvezi rațiunea exactă a chipului Tatălui, ca să înțelegi, cu cuviință dumnezeiască, cuvintele: *Eu sunt în Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 14, 10). Să nu înțelegi amestecarea ființelor, ci identitatea caracterelor.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIII-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 588)

Împreuna lucrare a Persoanelor Sfintei Treimi

„(...) Unul și Același Duh Sfânt lucrează până acum împreună cu atotputernicul Dumnezeu Tată și cu Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava și nemărginita putere în vecii vecilor. Amin.” (*Actele martirice*, Martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas, XXI, în PSB, vol. 11, p. 131)

„Ia bine aminte la cuvintele Domnului: pe când ne instruiește în legătură cu Tatăl, se folosește de termeni care inspiră suveranitatea, ca atunci când zice: *Vreau, curățește-te* (Mt., 7, 3) - și *Taci, închide-ți gura* (Mc., 4, 39), *Eu însă zic vouă* (Mt., 5, 22) *demon mut și surd, Eu îți poruncesc* (Mc., 9, 25) și câte altele asemenea acestora. Pentru că prin acestea să cunoaștem pe Stăpânul și Creatorul nostru, iar prin acelea să aflăm pe Tatăl Stăpânului și Creatorului nostru. Astfel, de pretutindeni se adevărește cuvântul că faptul de a crea Tatăl prin intermediul Fiului nu face imperfectă lucrarea creatoare a Tatălui, nici nu micșorează (valoarea) lucrării Fiului; (prin acest cuvânt) se demonstrează unitatea voinței (Lor)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. VIII, în PSB, vol. 12, p. 37)

„Dacă acceptăm ca unică lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, fără nici o deosebire nici varietate față de oricine ar fi, va trebui să deducem din unitatea de acțiune o unitate de natură”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, VI, în PSB, vol. 12, p. 388)

„Tatăl, Fiul și Sfântul Duh împreună sfințesc, împreună dau viață, luminează, mângâie și săvârșesc în același fel toate lucrările asemănătoare. Deci nimeni să nu atribuie în chip special acțiunii Duhului puterea de a sfinți, după ce am auzit în Evanghelie pe Mântuitorul spunând Tatălui Său în legătură cu ucenicii Săi: *Părinte, sfințește-i întru numele Tău* (In., 17, 17). Așadar, pentru cei care-s vrednici trebuie să credem că tot ce se lucrează în ei e în comun lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt: orice har, orice putere, orice înaintare

morală, viața, mângâierea, schimbarea care duce la nemurire, trecerea la libertate, precum și toate celelalte bunuri care ajung până la noi”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, VII, în PSB, vol. 12, p. 388)

„(...) identitatea actelor lasă să se vadă comunitatea de natură”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, VIII, în PSB, vol. 12, p. 389)

„Și împlinind în El toată teologia și desăvârșirea noastră, prin care ne-a unit pe noi cu Sine și prin Sine cu Tatăl⁸³⁵, a poruncit ucenicilor: *Mergând, învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh* (Mt., 28, 19).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, VI, în PSB, vol. 16, p. 28)

„Căci nimic nu se face de Tatăl, care nu se face și nu se lucrează prin Cuvântul în Duhul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXXI, în PSB, vol. 16, p. 63)

„A zis Domnul Dumnezeu, spune Scriptura: *Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem lui ajutor asemenea lui* (Fac., 1, 18).

Iată iarăși și aici: *Să facem*. Precum la început la facerea omului, spusese: *Să facem om după chipul Nostru și după asemănare* (Fac., 1, 26), tot așa și acum, când avea să facă pe femeie, se folosește de același cuvânt și spune: *Să facem*. Cu cine vorbește? Nu vorbește cu vreo putere creată, ci cu Cel născut din El, cu Sfetnicul Cel minunat, Cel tare, Domnul păcii (Is., 9, 6), Fiul Lui cel Unul-Născut”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XIV, IV, în PSB, vol. 21, p. 162)

⁸³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul Sfânt e prezentat pretutindeni de sfântul Atanasie ca Cel în care se împlinesc, sau se desăvârșesc de către Tatăl toate, în vreme ce Fiul e Cel prin care se împlinesc. De la Tatăl pornește orice lucrare, împlinindu-se prin Fiul în Duhul Sfânt. Tatăl este unica origine pentru toate. Fiul este mijlocul prin care, iar Duhul Sfânt este Cel în care se împlinesc toate. Duhul se află astfel în Fiul, dar purcede din Tatăl, cum se naște Fiul din Tatăl. Fiul nu e origine a Duhului, precum nu e origine pentru nimic, ci *locul* de odihnă al Duhului și de oprire a iubirii interioare între Persoanele dumnezeiești. Duhul pornind din Tatăl nu trece dincolo de Fiul, căci în Fiul se oprește iubirea Tatălui, a cărei mărturie I-o aduce Fiului Duhul. Fiul s-ar relativiza dacă ar fi pentru Duhul Sfânt un punct de trecere. În acest caz ar trebui să pornească din Tatăl și din Fiul o nouă Persoană care să-I mărturisească Duhului iubirea Lor. Mai sus sau mai jos decât Fiul nu e nimeni pentru Tatăl și din ființa Lui. Dacă Duhul ar merge mai departe de la Fiul, unindu-ne cu El, n-am deveni fii ai Tatălui. Numai adunându-ne în Fiul, în care Se odihnește Duhul, ne facem fii ai Tatălui. Aceasta nu e nici o punere a Duhului pe un plan inferior. Căci numai în Duhul e văzut Fiul în toată mărirea și frumusețea Lui neîntrecută. Iar faptul că Fiul Îl dă oamenilor pe Duhul nu e decât spre adunarea oamenilor în Cel iubit de Tatăl ca Fiu, ca în Cel în care Se odihnește Duhul pornit din Tatăl. Dacă prin Duhul s-ar trece dincolo de Fiul, lucrarea Lui n-ar fi spre înfierea noastră. (n.s. 13, p. 28)

„(...) glasul dumnezeiesc nu zice o dată: *Ceea ce a curățit Dumnezeu nu e spurcat*, ci de trei ori se face această vestire, ca să învățăm, prin primul glas că Dumnezeu care curățește e Tatăl; prin al doilea la fel, că Dumnezeu care curățește e Fiul cel Unul – Născut; și prin al treilea, de asemenea, că Dumnezeu care curățește tot ce e necurat e Duhul Sfânt (Fap., 11, 1-10).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia X, în PSB, vol. 29, p. 254)

„Tatăl, Fiul și Sfântul Duh împreună sfințesc, împreună dau viața, luminează, mângâie și desăvârșesc în același fel toate lucrările asemănătoare. Deci nimeni să nu atribuie în chip special acțiunii Duhului puterea de a sfinți, după ce am auzit în Evanghelie de Mântuitorul spunând Tatălui său în legătură cu ucenicii Săi: *Părinte, sfințește-i întru numele Tău* (In., 17, 17). Așadar, pentru ce-i care-s vrednici trebuie să credem că tot ce se lucrează în ei e în comun lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt: orice har, orice putere, orice înaintare morală, viața, mângâierea, schimbarea care duce la nemurire, trecerea la libertate, precum și toate celelalte bunuri care ajung până la noi.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe*, cap. I, în PSB, vol. 30, p. 434)

„Căci toate vin la noi de la Tatăl prin El în Duhul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul V, în PSB, vol. 40, p. 229)

„Căci tot ce se face de către Tatăl, este în mod deplin o lucrare a Fiului; și ceea ce se spune că se îndeplinește prin Fiul este neîndoielnic o operă a Tatălui. Căci toate se îndeplinesc de amândoi în egalitate, lucrând Tatăl, dar având în lucrarea Sa și voirea în orice prin Fiul și împreună cu Acela în Duhul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, p. 251)

„Firea dumnezeirii celei una se cunoaște de către noi și de către sfinții îngeri în Treimea Sfântă și cea deoființă. Și în ipostasul Lui distinct, Tatăl este desăvârșit, de asemenea și Fiul și Sfântul Duh. Dar voința creatoare a Unuia din cei numiți, referitoare la orice se spune că se face, este o lucrare a Lui, dar trece prin toată dumnezeirea și este rezultatul ființei comune celei mai presus de creațiune, dar și propriu și potrivit fiecărei Persoane în parte. Deci opera ce se împlinește este a firii celei una, dar se face prin trei ipostasuri și e potrivită Fiecăruia în mod special, Fiecare fiind desăvârșit în Sine. Deci lucrează Tatăl, dar prin Fiul în Duhul. Lucrează și Fiul, dar cu puterea Tatălui, înțeles din El și în El ca subzistență (ca ipostas) deosebit. Lucrează și Duhul. Căci Duhul este al Tatălui și al Fiului, lucrător în toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 262-263)

„(...) cum vom înțelege spusa: *Tatăl Meu până acum lucrează, și Eu lucrez* (In., 5, 17)? Căci Fiul nu spune că Dumnezeu-Tatăl lucrează în mod deosebit și de Sine cele privitoare la cele ce sunt, nici despre Sine nu spune că lucrează fără Tatăl și în mod oarecare deosebit de ființa din care este, ca o alta. Fiindcă ar fi doi Creatori, și nu unul, dacă ar lucra fiecare aparte și despărțit⁸³⁶. S-ar putea, în acest caz, ca Tatăl să nu aibă pururea pe Fiul în Sine, și Fiul, la fel, s-ar vedea neavând pururea pe Tatăl în Sine dacă s-ar întâmpla ca fiecare să lucreze ceva din cele ce sunt aparte și în mod separat, precum am spus mai înainte. Și n-ar fi adevărat ceea ce spune Fiul: *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 14, 10).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 58)

„(...) fiecare este și lucrează în fiecare, e vădit că, lucrând Tatăl, lucrează și Fiul la fel, ca Putere naturală și ființială și ipostatică a Lui; iar lucrând Fiul, lucrează și Tatăl, ca Izvor al Cuvântului creator, Care există în mod natural în Cel născut din El, ca și focul în căldura provenită din el.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 59)

„(...) prin toată Sfânta Treime vin la noi bunătățile și Tatăl e totul în toate prin Fiul și Sfântul Duh. Da e de observat și aceea că a crede în Fiul e ceva de

⁸³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mărturisim un singur Dumnezeu, deci și un singur Creator pentru că, deși sunt trei Persoane, ființa și lucrarea e una. De câte ori nu se întâmplă și ca doi sau mai mulți oameni să facă o singură lucrare: ridică un lemn împreună, spre exemplu. Dar ei își pot, de cele mai multe ori, și despărți lucrările. Numai mărginirea în putere îi face uneori să-și unească lucrările într-una. Dumnezeu săvârșește totdeauna în mod unit lucrarea Sa nu din mărginire, ci din deplinătatea unității de ființă și de iubire. Dar Tatăl nu Se confundă cu Fiul și cu Duhul în lucrarea comună ce o săvârșesc. El e Tatăl, Cel din Care pornește lucrarea, Fiul e Cel prin Care lucrarea se împlinește fără ca Tatăl să fie absent, și Duhul e Cel în Care se duce la capăt, fără să fie absenți Tatăl și Fiul din ea. Fiecare simte pe Ceilalți lucrând în lucrarea Sa. E un mod de-a trăi lucrarea unității, deci și persistența lor ca Persoane în această unitate. Dar crearea și susținerea și mântuirea în comun a lumii are o semnificație și pentru lume. Tatăl nu lucrează separat o parte a lumii, și Fiul, la fel. Ea se resimte de lucrarea comună a Sfintei Treimi. Însă, fiind creată de Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt, Tatăl pune pe ea pecetea faptului de-a proveni din El prin Fiul și de-a înainta spre unirea cu Dumnezeu, sau spre desăvârșire, prin maxima prezență în ea a Duhului Sfânt. În mod special, fapăturile conștiente primesc puțința de-a se face fii prin har prin unirea cu Fiul. În primul rând ele primesc o structură rațională, putând fi cunoscute de fapăturile conștiente prin rațiune. Căci sunt făcute prin Gândul înțelept care e și Putere. Chiar la om, în cuvânt e gând și putere, care poate înrăuri chiar fără sunet, prin oarecare telepatie. Lumea nu e produsă printr-un impuls necugetat, ci printr-o gândire înțeleaptă, care are în ea o putere atât de mare, că poate să o creeze din nimic. (n.s. 94, p. 58)

mare preț. Căci are drept cunună viața⁸³⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 384)

„(...) e neîndoielnic adevărat că nu greșește cineva spunând că toate lucrările Tatălui asupra unora, sau voirile Lui, sunt ale Sfintei Treimi, la fel și ale Fiului, și ale Sfântului Duh. Din această cauză, spunându-se că Dumnezeu și Tatăl descoperă pe Fiul și cheamă la El pe cei gata să creadă, se arată că aceasta face și Fiul și nu mai puțin Duhul Sfânt⁸³⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 390)

„(...) dumnezeirea este una după fire, înțeleasă în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh, deci că nu lucrează fiecare în mod împărțit în ceva din cele ce sunt (cele create), ci orice s-ar spune că se face prin Unul este numaidecât operă a întregii firi dumnezeiești. Căci Sfânta Treime fiind Una prin deoființime, Una este numaidecât și puterea Ei în toate. Căci toate sunt din Tatăl prin Fiul în Duhul. Astfel, ceea ce am spus de multe ori, aceea o spunem iarăși. Căci, deși e obositor a repeta aceleași, ele cuprind adevărul. Dar e obiceiul Mântuitorului Hristos să atribuie lucrării Tatălui toate câte întrec puterea omului. Căci S-a smerit pe Sine făcându-Se om⁸³⁹. Și, deoarece a primit chipul robului, nu nesocotește măsura robului (Filip., 2, 7-8). Totuși, nu Se pune în afara facerii tuturor împreună cu Tatăl, ci Cel ce L-a născut pe El lucrează toate prin El, după spusa Mântuitorului însuși. Căci zice: *Tatăl, Care rămâne în mine, El face lucrurile* (In., 14, 10)⁸⁴⁰. Punând deci pe seama iconomieii celei în trup ceea ce se cuvine ei, atribuie lui Dumnezeu și Tatăl cele mai presus de puterea omului.”

⁸³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În fiecare Persoană a Treimii Se află și celelalte două, lucrând împreună. În Fiul sunt pus în legătură de fiu cu Tatăl, și această simțire o am prin Duhul ce mi Se dă prin Fiul. Dar legătura trăită de mine cu Sfânta Treime pornește de la credința mea în Hristos ca Fiul lui Dumnezeu. Căci El a venit vizibil aproape de oameni prin faptul că S-a făcut om. Dar prin Hristos ne punem în legătură cu Sfânta Treime numai dacă El este Fiul de o ființă cu Tatăl. Cei ce neagă aceasta rămân despărțiți de Dumnezeu (...). (n.s. 689, p. 384)

⁸³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul, lucrând în unii oameni, o face cu conștiința că face aceasta pentru că Tatăl o dorește, deci nu fără lucrarea Tatălui, se poate spune că lucrarea Lui este și lucrarea Tatălui, iar lucrarea Tatălui este și lucrarea Fiului. Ei sunt uniți în lucrare, fără să Se confunde ca Persoane. În aceasta se arată desăvârșita Lor iubire, care se reflectă într-un fel și în relația persoanelor umane ce se iubesc. (n.s. 704, p. 390)

⁸³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate faptele mai presus de puterea omului sunt ale tuturor celor Trei Persoane dumnezeiești. Dar, întrucât Dumnezeu-Cuvântul S-a făcut și om, atribuie acele fapte de cele mai multe ori nu Siei, ci lui Dumnezeu-Tatăl, ca să Se pună pe Sine în relief ca om. (n.s. 756, p. 415)

⁸⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl face lucrările aflându-Se în Fiul, Care nu e pasiv, ci e și El lucrător, deci le face împreună cu Fiul. Sau: Tatăl lucrează toate prin lucrarea Fiului. E cea mai deplină unitate între Persoanele Care totuși nu se contopesc. Într-un anumit grad, aceasta se întâmplă și între oameni. Când copilul face ceva încurajat de mama, trăiește în lucrarea sa și lucrarea mamei. (n.s. 757, p. 415)

(Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 414-415)

„Dar El spune: *nu fac de la Mine nimic*, nu ca o slugă, sau vreun ucenic și așteptând să I se poruncească de către Tatăl, sau ca cel învățat spre împlinirea minunilor, ci arată mai degrabă în modul cel mai exact că, provenind din ființa lui Dumnezeu și Tatăl și răsărind ca o Lumină din sânul nepătruns al Tatălui în mod negrăit și fără început și subzistând etern împreună cu El, și fiind și cugetându-Se că e chipul și pecetea ipostasului Lui, are aceeași cugetare, ca să spun așa, și aceeași lucrare cu El în toate. Și, ca să ne învețe clar că este în toate împreună-voitor cu Cel ce L-a născut, zice: *Nu fac de la Mine nimic*. E asemenea cu a zice: Nu Mă despart printr-o voință specială de cea care se află în Dumnezeu-Tatăl. Toate câte le voiește și le hotărăște Tatăl prin firea Lui, acelea sunt și în Mine, deoarece am strălucit din sânul Lui și sunt rodul adevărat al ființei Lui. Sunt greu de explicat acestea și nu e ușor de a exprima prin grai cele ce nu sunt accesibile înțelegerii. Totuși, aducându-le pe cât se poate pe acestea la o oarecare înțelegere, vom câștiga o răsplată cerească și ne vom păstra mintea nerănită și neclătinată prin abaterile spre altceva.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 557)

„(...) sunt Dumnezeu și Fiu după fire, că nu sunt nicidecum voitor prin Mine, ci împreună-voitor cu Dumnezeu-Tatăl și ceea ce face El, acelea nu șovăi să le fac și Eu, și de asemenea vorbesc cele ce Îl știu și pe El spunând. Căci sunt de aceeași ființă cu Cel ce M-a născut⁸⁴¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 587)

„(...) ceea ce face Tatăl, aceea se împlinește prin Fiul în Duhul. Și iarăși, ceea ce face Fiul, aceea se zice că face Tatăl în Duhul⁸⁴². De aceea și spune: *De la Mine nu fac nimic, ci Tatăl care este în Mine face lucrările*.” (Sf. Chiril al

⁸⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul e de-o-ființă cu Tatăl, dar e Persoană deosebită. Deci lucrează și spune ceea ce lucrează și spune Tatăl, dar ca un alt lucrător și voitor, adică sunt doi împreună-lucrători și voitori. Ființa comună se manifestă într-o desăvârșită împreună-lucrare și voire a Ambilor, care arată și o iubire desăvârșită. Ființa comună nu anulează deosebirea Persoanelor. Persoanele deosebite nu împart ființa, voința, lucrarea. Fiul poate spune: Trăiesc în lucrarea și vorbirea Mea lucrarea și voirea Tatălui, sau în voirea și lucrarea Tatălui, voirea și lucrarea Mea. Dar deosebirea personală nu indică numai o doime de Persoane neidentice, ci și o deosebire de poziție în voirea și lucrarea comune. Dar nu Tatăl face și voiește ceea ce vede pe Fiul făcând și voind, ci invers. Fiul face și vorbește tot ce vede pe Tatăl făcând și vorbind, dar voind și făcând aceleași cu o totală bucurie, ca și când le-ar face și vorbi dintr-o pornire proprie. (n.s. 1113, p. 587)

⁸⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De multe ori chiar noi trăim o influență, deci un ajutor, un îndemn verbal, sau tăcut, de la alții, realizând un scop, deci simțim lucrarea noastră întregită de a altora. Aceasta mai ales când suntem într-o relație iubitoare cu aceia. Este greu să credem că lucrarea noastră este cu totul individuală. (n.s. 1366, p. 731)

Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 731)

„(...) Dumnezeuirea fiind cugetată una în Tatăl și în Fiul și în Duhul, orice cuvânt de la Tatăl este prin Fiul în Duhul. Și toată fapta, sau minunea, se lucrează de la Tatăl prin Fiul în Duhul. Căci nu e Fiul în afară de ființa Tatălui, nici Duhul Sfânt. Iar Fiul Unul-Născut fiind în Tatăl și având pe Cel ce-L naște în Sine, spune că Tatăl lucrează. Căci firea Tatălui este lucrătoare, strălucind în Fiul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 854)

„(...) Sfânta Treime Se vede și Se slăvește în întregime de către noi chiar și într-o Persoană. Căci numai pe Dumnezeu Mântuitor, nevăzând în parte în Tatăl, în parte în Fiul, sau în parte în Sfântul Duh darurile cu care, primindu-le, suntem miluiți, ci declarând că mântuirea noastră este fapta unei unice Dumnezeuiri. Căci deși părem că atribuim fiecărei Persoane ceva din cele ce se fac cu noi, sau din cele lucrute cu creația, nu mai puțin credem că toate sunt de la Tatăl prin Fiul în Duhul. Deci înțelegem cu multă dreptate că Tatăl ne hrănește în dreapta credință prin Duhul, sau El lucrează, adică ne privește și ne vede și ne învrednicește de grija îndreptării, prin Fiul în Duhul. Socotim că e mai bine să înțelegem așa decât altfel. Căci, dacă admitem că fiecare dintre cele trei Persoane lucrează în mod separat cele referitoare la noi (ceea ce nu atribuim și Alteia), cum nu va fi neîndoielnic că, deoarece Fiul S-a numit acum viță, iar Tatăl, lucrător, suntem hrăniți în mod special și susținuți în buna existență numai de Fiul, iar de la Tatăl nu avem decât îngrijirea? Căci e propriu viței să hrănească mlădițele ei, iar lucrătorului, numai să se îngrijească de ea. Dar, dacă cugetăm drept, vom socoti că nici aceea nu se face fără Tatăl, nici aceasta, fără Fiul și nimic nu se va înfăptui fără Sfântul Duh. Toate sunt, precum am spus, de la Tatăl prin Fiul în Duhul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, pp. 924-925)

„Iar dacă credem că Fiul este prin fire și cu adevărat în Tatăl Său și are în firea Sa pe Cel ce L-a născut, toate se vor săvârși prin Amândoi, ca dintr-o unică Dumnezeuire, în Duhul. Astfel, nici Tatăl nu va fi socotit că ne hrănește în afara Fiului, nici Fiul nu va fi socotit străin de lucrarea Tatălui în noi. Căci unde se vede unitatea firii în rațiuni identice, nu se împarte nici lucrarea, chiar dacă s-ar înțelege că e variată și diferită⁸⁴³. Iar ființa, adică Dumnezeuirea adevărată și cea după fire, fiind înțeleasă ca una în trei ipostasuri, în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh, cum nu s-ar spune foarte clar și neîndoielnic că uneori lucrarea este a

⁸⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl lucrează în alt mod decât Fiul și Duhul, dar lucrarea Lui nu e despărțită de a Lor, căci pornește din Tatăl și se efectuează prin Fiul, sfârșindu-se în Duhul. (n.s. 1755, p. 925)

Unuia, dar ca rezultat al întregii și unicei Dumnezeiri, aflându-se în ea aceeași putere a firii?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 925)

Aproprierea

„Principala bunătate este fără îndoială Tatăl: din ea S-a născut Fiul, Care este în toate privințele *chipul bunătății Sale* (Mt., 15, 10). Într-adevăr, nu există în Fiul altă bunătate decât cea care este în Tatăl. Acesta-i motivul pentru care Mântuitorul zice, pe bună dreptate, în Evanghelie (Mc., 10, 18): *nimeni nu este bun decât numai Unul Dumnezeu, Tatăl*. Prin aceasta trebuie să înțelegem că Fiul nu are altă bunătate decât numai aceea care este în Tatăl. Și mai e numit Fiul, pe bună dreptate, chipul Său, pentru că nu vine din alt loc decât din această bunătate, care e și începutul, pentru ca să nu se vadă în Fiul altă bunătate decât cea care e în Tatăl, iar nu o bunătate străină sau diferită. De aceea nu trebuie luate drept blestem cuvintele *nimeni nu e bun decât numai Unul Dumnezeu Tatăl*, ca și cum am vedea aici o tăgăduire a bunătății lui Hristos sau a Duhului Sfânt, ci — după cum s-a spus mai înainte — trebuie să situăm în Tatăl bunătatea primordială: Fiul, Care Se naște din El, sau Duhul, Care purcede din El⁸⁴⁴ reproduc în Ei, fără îndoială, firea (autentică) a acestei bunătăți care este în izvorul din care S-a născut Fiul și din care a purces Duhul Sfânt.

Dacă atributul *bun* s-a dat de către Scripturi și altor ființe, fie că erau îngeri, oameni, slujitori, comoară chiar, în toate aceste cazuri s-a vorbit în sens larg, fiind vorba doar de o bunătate întâmplătoare, nu de una substanțială.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, XIII, 2, în PSB, vol. 8, pp. 68-69)

„După cum nimeni nu trebuie să se poticnească de faptul că Tatăl e Dumnezeu și de faptul că și Mântuitorul e Dumnezeu, tot astfel, întrucât Tatăl e numit *Atotputernicul*, nimeni nu trebuie să se tulbure pentru faptul că și Fiul este numit *Atotputernicul*⁸⁴⁵. Corespunde așadar adevărului ceea ce a zis El către Tatăl: *Toate ale Mele sunt ale Tale și ale Tale sunt ale Mele și M-am preamărit întru ei* (In., 17, 10). Iar dacă tot ce este al Tatălui este și al lui Hristos, printre attributele pe care le aflăm în Tatăl este și atotputernicia: or, fără nici o îndoială se cade ca și Fiul cel Unul-Născut să fie *atotputernic* pentru ca tot ce are Tatăl să le aibă așijderea și Fiul.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, X, 2, în PSB, vol. 8, p. 66)

⁸⁴⁴ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Termenul tehnic procedens (= εἰσπορεύων) poate să fi fost creat de Rufin, dat fiind că Origen spusese însuși (I, prefață 4 și aici, mai jos: I, 3, 3) că nu știe cum să exprime originea Duhului. (n.s. 200, p. 69)

⁸⁴⁵ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Întrucât izvorul e tot numai unul, Tatăl, însă unitatea de voință și de lucrare este veșnică. (n.s. 181, p. 66)

„Cuvântul lui Dumnezeu este viu, împlinitor și creator, și că nu există propriu-zis deosebire, în ce privește firea, între Cuvânt și Cel din care se naște.

După cum, fiind vorba de oameni, spunem că din minte iese cuvântul, dar nu se confundă cu ea și nici nu e total despărțit de ea, ci întrucât purcede din ea este ceva specific dar și deosebit de ea, însă, în același timp, ca manifestare a minții, iarăși nimeni n-ar putea spune despre cuvânt că nu stă în legătură cu mintea, ci că au natură comună (...) tot așa stau lucrurile și în ce privește pe Cuvântul lui Dumnezeu: având viață aparte, Cuvântul se deosebește de Cel care l-a dat-o; după natură, însă, este una cu Cel ale Căruia însușiri, ca Dumnezeu ce este, le are deopotrivă. Căci vrând să vorbim de Tatăl și să-I înșirăm însușirile specifice, ca bunătate, putere, înțelepciune, veșnicie, depărtarea de rău și de moarte, cu un cuvânt desăvârșirea deplină sau oricum ne-am exprima, în mod automat vom atribui aceleași însușiri și Fiului, care-și are existența din Tatăl.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 1, în PSB, vol. 30, p. 290)

„(...) Dumnezeu Tatăl are nemurirea, această demnitate se va afla în mod ființial și în Fiul și va fi împreună numit numaidecât nemuritor, sau nemurirea însăși prin fire. Și împodobit cu măririle Născătorului, va fi împreună închinat cu El de noi înșine și de sfinții îngeri.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul III, în PSB, vol. 40, p. 115)

„(...) însușirile proprii ale ființei lui Dumnezeu Tatăl sunt și ale Fiului, mai bine-zis tot ce se poate spune că e propriu Tatălui după fire, a arătat că este propriu și Fiului.

(...) deci Fiul nu este prin nimic mai mic decât Dumnezeu Tatăl, dacă se cunoaște ceea ce este după fire, remarcându-Se prin aceleași însușiri ale dumnezeirii. Căci prin aceasta este și pecete a ipostasului Tatălui. Fiindcă prin El și în El se observă firea Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, p. 230)

„(...) nu e clar că se distinge de către noi foarte bine prin deosebirea ipostasului propriu ce este Tatăl, ce este Fiul și ce este Duhul? Totuși, prin întâlnirea în unitatea firii, toate sunt ale tuturor, prezența, cuvintele, participarea, lucrarea și slava și câte înfrumusețează firea dumnezeiască.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, pp. 286-287)

„(...) una este Dumnezeirea și așa se vede în Sfânta și cea de o ființă Treime. Astfel voirile și lucrarea, ce se arată proprii și se atribuie fiecăruia, le socotim ca aparținând întregii Dumnezeiri. Căci firea dumnezeiască și nedespărțită nu lucrează în mod divizat, în ceea ce privește rațiunea cea una a Dumnezeirii, ci fiecare din cele cugetate subzistă în ipostas propriu. Căci ceea ce este Tatăl este și Fiul și Sfântul Duh asemenea.” (Sf. Chiril al Alexandriei,

Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 391)

„(...) deoarece în Tată este o singură Dumnezeuire și stăpânire și puterea neschimbată a aceleiași firi, cu siguranță faptele Fiului sunt fapte ale lui Dumnezeu Tatăl, și faptele lui Dumnezeu-Tatăl sunt, iarăși, fapte ale Fiului⁸⁴⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 557)

„Căci toate câte este Tatăl este și Fiul, afară de nenaștere (căci Fiul e născut), și toate câte este Fiul este și Duhul Sfânt, afară de naștere (căci Duhul e purces).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 124)

Relațiile interpersonale

„Precum nu se poate vorbi de un tată al Tatălui, așa nu se poate vorbi de un frate al Fiului. Cum s-a spus înainte, alt dumnezeu al Tatălui n-a fost. Iar alt Fiu nu există. Căci este Unul Născut. De aceea unul și singur este Tată al unui unic și singur Fiu. Și numai în dumnezeire a fost și este pururea un Tată și un Fiu⁸⁴⁷. La oameni, dacă cineva se zice tată, el a fost fiu al altuia și dacă se zice fiu, a fost tată al altuia. Deci la oameni nu se păstrează în mod propriu și exclusiv numele de tată și de fiu⁸⁴⁸. Avraam, fiind fiul lui Tara, s-a făcut tată al lui Isaac; și Isaac, fiind fiu al lui Avraam, s-a făcut tată al lui Iacov. Acesta e

⁸⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceleași fapte sunt săvârșite atât de Tatăl ca Subiect, cât și de Fiul ca Subiect. Faptul că sunt săvârșite de Tatăl ca Subiect, nu le face săvârșite mai puțin de Fiul ca Subiect, și viceversa. Ei săvârșesc toate împreună într-o strânsă comuniune ca Subiecte, Tatăl ca Tată, și Fiul ca Fiu. Tocmai pentru că Îi place Tatălui să le săvârșească, Îi place și Fiului; și Tatăl vrea ca faptele Lui să le săvârșească și Fiul. (n.s. 1049, p. 557)

⁸⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În dumnezeire Tatăl este de la Sine. De aceea are un singur Fiu. Nici Tatăl nu Se relativizează, nici Fiul, cum ar fi când Tatăl ar avea mai mulți fii. Precum Unul e Tatăl, așa Unul este și Fiul. Nu se slăbește afecțiunea Tatălui unic față de Fiul unic și nici afecțiunea Fiului față de Tatăl unic. Ei sunt pereche veșnic unită în Duhul Sfânt. (n.s. 34, p. 41)

⁸⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Dumnezeu calitatea de Tată și de Fiu e liberă de orice relativizare, nu se schimbă. O persoană este permanent numai Tată și alta numai Fiu, cu un sentiment pur, corespunzător. Calitatea de Tată e trăită în toată puritatea ei în mod absolut, și cea de Fiu de asemenea. Și e un sentiment patern care leagă pe Tatăl exclusiv și absolut de un unic Fiu și invers. Tatăl e dumnezeirea întreagă în mișcarea dăruitoare a ființei Sale, Fiul, dumnezeirea întreagă în starea primitoare a ființei, iar Duhul Sfânt e dumnezeirea întreagă în bucuria ce rezultă din mișcarea dăruitoare și primitoare desăvârșită a celorlalte două. (n.s. 35, p. 41)

modul naturii omenești⁸⁴⁹. Căci sunt părți unii altora. Și fiecare născându-se se face parte a unui tată, ca să se facă și el tată al altuia. Dar în dumnezeire nu este așa. Căci nu e Dumnezeu ca omul și nici nu are o fire împărțită⁸⁵⁰. De aceea nici nu naște Tatăl pe Fiul împărțindu-Se, ca să Se facă și tată al altuia, fiindcă nici El nu este dintr-un tată. Nici Fiul nu e parte a Tatălui. De aceea nici nu naște cum S-a născut El, ci e întreg chipul și strălucirea unui întreg⁸⁵¹. Numai în dumnezeire Tatăl este în mod propriu (prin excelență *χρῖστος*) Tată; și Fiul în mod propriu Fiu. Între ei, Tată a fost pururea Tată, iar Fiul, pururea Fiu. Și precum Tatăl nu va fi niciodată fiu, așa nici Fiul nu va fi niciodată tată⁸⁵². Și precum Tatăl nu va înceta niciodată să fie singur Tată, așa nu va înceta Fiul niciodată să fie singur Fiu. E deci o nebulă și a cugeta și a zice de Fiul că e frate, sau de a da tatălui numele de bunic⁸⁵³. De aceea în Scripturi nu s-a numit Duhul nici fiu, ca să nu se socotească frate; nici fiu al Fiului, ca să nu se înțeleagă Tatăl ca bunic⁸⁵⁴. Ci Fiul S-a numit Fiu al Tatălui. Și Duhul, Duh al

⁸⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e mod propriu al firii umane să fie numai paternă, sau numai filială. Omul nu trăiește exclusiv și în toată intensitatea paternitatea sau filiația. Prin aceasta persoanele umane nu sunt distincte în toate, nici atât de intens legate între ele. Ființa omenească e mai puțin imprimată de distincțiile personale decât cea dumnezeiască. Persoanele umane fiind numeroase, unitatea firii lor e menținută prin relații reciproce mai bogate, de născători și născuți și de alte înrudiri. (n.s. 36, p. 41)

⁸⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deși oamenii par să aibă o fire mai unită prin relațiile reciproce mai bogate de născători și născuți, totuși aceasta înseamnă și o împărțire a firii lor și a atenției între ei, pe când la Dumnezeu firea nu se împarte, ci fiecare Persoană are toată firea fie ca Tatăl, fie ca Fiul. Nu e necesar să se comunice firea multiplu împărțită prin multiple nașteri. Tatăl Se comunică întreg Fiului. Toată atenția Tatălui e îndreptată spre unicul Fiul și a Fiului spre Cel ce e Tatăl Său. (n.s. 37, p. 42)

⁸⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cauza pentru care un tată omenesc poate fi fiu al altei persoane stă, după sfântul Atanasie, în faptul că născând pe altul, rămân cu o fire nedată întreagă celui născut. De aceea el poate intra într-o nouă legătură. Dar Fiul dumnezeiesc nu primește parțial o fire. El rămâne desăvârșit una cu Tatăl. Fiul nu poate deveni ca chip, izvor, nici Tatăl din izvor, chip. Tatăl Își păstrează prin nenaștere firea Sa ca origine, precum Fiul, pe cea de Născut prin naștere. Tatăl nu L-ar iubi altfel în veci ca Tată pe Fiul. Unde ar fi atunci o paternitate neschimbată și o filiație neschimbată, ca izvoare inepuizabile ale paternității și filiației dintre oameni? (n.s. 38, p. 42)

⁸⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În aceasta se arată temelia neclătinată a identității persoanelor. Există undeva o pereche de Persoane neschimbate în rolul Lor. Ele sunt izvorul iubirii tuturor părinților și tuturor fiilor creați, al neschimbării relației de fiu și de tată care există totuși între două persoane, sau între o persoană și mai multe, ca unul din temeiurile identității lor. (n.s. 39, p. 42)

⁸⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Bunicul apare acolo unde fiul se face tată al altuia. Dar aceasta nu se întâmplă la Dumnezeu. Fiul e chipul întreg, deci exclusiv al Tatălui. Nici Tatăl nu e izvorul altui chip, nici Fiul nu e numai în parte chip al Tatălui. (n.s. 40, p. 42)

⁸⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În doctrina Filioque nu se ține seama de aceasta. În ea Fiul e un fel de Tată al Duhului, împreună cu Tatăl. Nu se mai păstrează pură nici calitatea Tatălui de Tată, nici a Fiului de Fiu. Persoana nu diminuează calitatea de unicitate a Ei în treapta supremă a existenței. La noi se menține unicitatea, întrucât o persoană umană nu dă ca tată toată firea fiului. La Dumnezeu nu s-ar putea menține această unicitate astfel, întrucât Tatăl dă toată firea

Tatălui. Și așa e o singură dumnezeire a Sfintei Treimi și o credință în Ea.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XVI, în PSB, vol. 16, pp. 41-42)

„Păstrând în chip special ceea ce e propriu fiecăruia și spunând fiecăruia ceea ce este și crezându-L astfel, le referim în chip natural la o unică Dumnezeire, nesuferind să le înțelegem cu totul despărțite pentru faptul că Fiul Se numește și Cuvântul și Înțelepciunea și Strălucirea și Pecetea și Puterea Tatălui⁸⁵⁵. Căci e Cuvânt și Înțelepciune fiindcă e din Minte și Se află intim în mod nedespărțit în Minte pentru reciprocitatea celor indicate. Fiindcă Mintea se vede în Cuvânt și în Înțelepciune, și Cuvântul, invers, în Minte. Și nimic nu se află între ele sau nu o desparte pe una de alta. Iar Putere se numește ca existând în mod nedespărțit în Cel ce o are prin fire și neputând în nici un fel să se despartă ca un accident, aceasta întâmplându-se numai în cazul coruperii suportului. Dar Pecete este iarăși ca Unul ce coexistă prin fire și nu se poate despărți de ființa a cărei Pecete este.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 59)

„Căci cum s-ar socoti că se poate despărți cel ce naște de cel născut și provenit în mod neîmpărțit? Ci amândoi sunt una și aceeași prin fire și unul nu este nicidecum fără altul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 61)

„Este (Fiul — n.L.P.) în Tatăl, precum și strălucirea este în cel ce emite strălucirea; și e altceva după rațiunea cuprinsă în cugetare și, iarăși, nu altceva, ca contemplat împreună cu El, pentru că se spune că este din El și iarăși este în

Sa Fiului, ci prin faptul că Tatăl e numai Tată și Fiul numai Fiu. Dar prin aceasta Tatăl ne rămâne și nouă exclusiv Tată și Fiul exclusiv Frate, accentuând valoarea acestei calități a noastră. Sau noi devenim exclusiv fii ai Tatălui, uniți cu Fiul ca Fiu. Tatăl suprem nu se relativizează pentru noi. Dar prin aceasta și valoarea noastră de fii ai Tatălui, iubiți de Tatăl, rămâne în veci. Dumnezeu ar putea crea la nesfârșit alte lumi, ca să-Și arate dragostea Sa infinită. Dar infinitatea dragostei Sale adevărate Și-o poate păstra nu creând la infinit alte persoane, ci ridicându-le la infinit pe cele pe care le creează prin arătarea dragostei de Tată și de Frate și în simțirea de către ele a acestei iubiri. De aceea nu sunt nici tați mai mulți, nici fii mai mulți cărora să le arate dragostea. Iar noi vom urca la nesfârșit în trăirea înfierii, sau a alipirii la Fiul și în simțirea dragostei părintești. (n.s. 41, p. 42)

⁸⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul e și deosebit, dar și unit cu Tatăl, pentru că este Cuvântul și Înțelepciunea și Puterea Tatălui. Când se spune că *la început era Cuvântul*, se spune că era Cuvântul Tatălui, iar prin aceasta se înțelege că este și deosebit, și unit cu Tatăl. Cuvântul cuiva nu e mai mic ca acela și nici despărțit de el. Dar la Dumnezeu Cuvântul e atât de puternic, că are și caracter de Persoană. Uneori și omul vede în cuvântul său o putere aproape personală, deosebită de persoana sa, dar în același timp unită cu el. Dumnezeu e prin fire Născător de Cuvânt, trăind cu El o comuniune. (n.s. 97, p. 59)

El⁸⁵⁶. Și acestea nu trebuie înțelese ca cele ce se împart și se despart în general și după ființă. Căci sunt una după identitatea ființei și se văd prin înțelegere ca cele ce se deosebesc, dar nu se despart⁸⁵⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. V, în PSB, vol. 41, p. 345)

„Căci faptul de-a exista ca ipostas propriu nu-L face pe Fiul străin de ființa Celui ce-L naște. Căci este în mod recunoscut din Tatăl, întrucât este din ființa Lui⁸⁵⁸. Și iarăși este în Tatăl pentru că este în El prin fire. E ceea ce spune El însuși, zicând odată: *Eu de la Tatăl am ieșit și am venit* (In., 8, 42), iar altă dată: *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 10, 38). El nu pleacă spre o identitate cu totul separată și deplină, deoarece Sfânta Treime se cugetă într-o unică Dumnezeuire. Și fiind în Tatăl printr-o rațiune sau relație nedistanțată, Fiul va fi înțeles ca o manifestare sau o strălucire, în deoființime, din El în mod negrăit. Căci este Lumină din Lumină. Deci, este în Tatăl și din Tatăl în mod nedistanțat și deosebit, aflându-Se ca o pecete, sau ca un chip al arhetipului, înțeles într-o existență ipostatică proprie⁸⁵⁹. Dar nu dăm în mod simplu această învățătură, ci o întărim în toate cu pilde luate din Lege, apărând adevărul ei față de eterodocși. Astfel, Legea poruncește celor din Israel să aducă preț de răscumpărare, pentru capul fiecăruia, o jumătate de didrahmă. Iar un statir însemna o didrahmă (două drahme). În aceasta se afla ca într-o umbră Hristos, care Se aduce pe Sine pentru toți, ca de către toți, preț de răscumpărare lui Dumnezeu și Tatăl, aflându-Se cu Tatăl ca într-o didrahmă, dar nu în mod despărțit, deoarece într-o monedă (într-un statir) se aflau cele două drahme. Așa trebuie înțeles și Fiul în raport cu Tatăl, și Tatăl iarăși în raport cu Fiul, Amândoi într-o fire, distinct fiecare, ca existând în ipostas deosebit, dar nu despărțit, nici unul fără altul. Și, precum, erau într-o monedă două drahme, fiecare dintre ele fiind de aceeași măsură și nici una mai mică decât cealaltă, așa să înțelegi nedeosebirea ființei Fiului față de a lui Dumnezeu-Tatăl, sau, iarăși, a Tatălui

⁸⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul e din Tatăl, strălucind din El, dar e și în Tatăl, pentru că strălucirea, venind din Cel ce strălucește, este în El. Se întâmplă aceasta și în relațiile omenești. Copilul este din mamă, dar mama îl simte și în ea. În iubirea dintre mamă și copil nu se poate pune că, fiind copilul din ea, mama nu-l simte și în ea. Abia creștinismul, prin învățătura *Despre Sfânta Treime*, a dat un temei tainei relațiilor dintre persoane. (n.s. 621, p. 345)

⁸⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Vorbește în general despre cele de o ființă. Cele ce se nasc se deosebesc ca ipostasuri de cele din care se nasc, dar nu se despart. Aceasta are loc și la oameni. (n.s. 622, p. 345)

⁸⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Arienii declarau vag că *Fiul* este *din* Tatăl, dar nu recunoșteau că este din ființa Lui, ci doar din puterea Lui. (n.s. 638, p. 350)

⁸⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul e pecetea Celui ce Se arată în ea ca modelul nedespărțit de Acesta, dar Se vede totuși ca un chip deosebit de model. (n.s. 639, p. 350)

față de cea a Fiului⁸⁶⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 350-351)

„Căci Duhul este al lui Dumnezeu-Tatăl, dar este și al Fiului, nu ca și cum ar fi împărțit între cei Doi. Deoarece Fiul este din Tatăl și în Tatăl după fire, fiind rodul adevărat al ființei Lui, I se adaugă și Lui Duhul Tatălui după fire, Care se revarsă din Tatăl și, prin Fiul, se dăruiește făpturii. Și nu face aceasta Fiul ca un slujitor, ci, cum am spus adineauri, răsărind prin Cuvântul cel de-o-ființă și se arată din El în mod nemijlocit și împărțit. Dar, Fiul rămânând în mod real pururea⁸⁶¹, spunem de Fiul că este de-Sine-stătător (în ipostas propriu) și că are în Sine pe Cel ce L-a născut. Iar că Duhul Tatălui se arată al Fiului și al Tatălui (al Tatălui, Care Îl trimite sau făgăduiește să-L împartă Sfinților, dar Îl dă și Fiului pentru identitatea ființei, pe care o are cu Tatăl) și că în toate este lucrător Tatăl prin Fiul, a spus iarăși foarte clar Fiul, zicând: *Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, Îl voi trimite la voi* (In., 16, 7).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1048)

Însușirile, calitățile și proprietățile Persoanelor

„*Ființa și persoana se deosebesc atât de mult una de alta pe cât se deosebește generalul de particular, cum e de pildă cazul cu ființa vie a unei mulțimi de oameni sau numai a unui individ singuratic. De aceea mărturisim că există o singură ființă în divinitate, pe câtă vreme în categoria existențelor particulare nu facem nici o deosebire, doar să luăm persoana ca ceva particular, așa că despre Tatăl, despre Fiul și despre Duhul Sfânt dobândim o noțiune precisă și limpede. Pentru că dacă nu contemplăm notele specifice ale fiecăruia, cum sunt paternitatea, înfierea și sfințirea, ci mărturisim pe Dumnezeu după însușirea generală a ființei, atunci nu-i cu putință să explicăm în mod sănătos*

⁸⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Legea veche porunea să se dea ca preț de răscumpărare pentru orice om o drahmă, dar într-un statir se cuprindeau două drahme. Această drahmă era umbra lui Hristos. El Se află într-o fire cu Tatăl, dar e distinct de El întrucât numai El Se aduce Tatălui. Hristos Se aduce preț de răscumpărare *pentru toți, ca de către toți*. Se identifică oarecum cu fiecare, încât, aducându-Se pentru fiecare, face pe acela să simtă că el Îl aduce, sau că în Hristos se aduce pe sine. Hristos Se simte una cu cel pentru care Se aduce, în așa fel că acela e cel ce se aduce. Toată explicarea cuvintelor lui Hristos despre pecetea Tatălui în El (In., 6, 27) a fost o pledoarie a Sfântului Chiril pentru unitatea de ființă a Fiului cu Tatăl. Fără această unitate de ființă a Fiului întrupat cu Tatăl, n-am fi putut fi mântuiți prin unirea cu Fiul lui Dumnezeu. (n.s. 640, p. 351)

⁸⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul se dă oamenilor prin lucrări deosebite, dar în Fiul rămâne pururea întreg ca Persoană deosebită. (n.s. 1975, p. 1048)

credința. Trebuie dar să adăugăm ființei ceea ce-i comun tuturor celor trei persoane, exprimându-ne crezul în felul următor: dumnezeirea, e comună, paternitatea e ceva specific, iar împreunându-le pe amândouă spunem: cred în Dumnezeu - Tatăl. Tot așa trebuie să procedăm și când vom mărturisi despre Fiul, împreunând ceea ce-i general cu ceea ce-i particular și când putem spune: Cred în Dumnezeu-Fiul. Și tot așa vom mărturisi și despre Duhul Sfânt, făcând legătura între general și special spunând: cred și într-un Duh Sfânt dumnezeiesc. Așa că peste tot devine clar că în mărturisire se păstrează unitatea în divinitate pe de o parte și specificul persoanelor prin separarea însușirilor atribuite fiecăreia, pe de altă parte”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 236, II, în PSB, vol. 12, pp. 491-492)

„Mintea, care a reușit să se curățească de patimile cele materiale, care a putut să părăsească toată zidirea înțelegătoare și, ca un pește, să iasă din adânc și să înoate la suprafața apei, ajunge în regiunea curată a creației și vede pe Duhul cel Sfânt acolo unde este Fiul și unde este Tatăl, în unire cu Ei într-o singură ființă și într-o singură fire, având pe toate: bunătatea, dreptatea, sfințenia, viața. Scriptura spune: *Duhul Tău cel bun* (Ps., 142, 12); și iarăși: *Duh drept* (Ps., 50, 11.); și iarăși: *Duhul cel Sfânt* (Ps., 50, 12.); iar apostolul spune: *Legea Duhului vieții* (Rom., 8, 2). Nici una din aceste însușiri nu este dobândită în urmă și nici adăugată mai târziu, ci după cum căldura este nedespărțită de foc și strălucirea de lumină tot așa este nedespărțită și de Duhul: sfințirea, viața, bunătatea și dreptatea.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 512)

„Într-adevăr, nu cunoaștem între numirile atribuite firii divine să existe vreo deosebire în înțelesul de mai bine sau mai puțin bine și nici nu ne putem închipui c-ar fi corect să atribuim Duhului însușiri mai mărunte, pe care le-am socoti inferioare față de celelalte persoane dumnezeiești. Toate noțiunile ca și conceptele care se potrivesc lui Dumnezeu sunt între ele de o egală vrednicie.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Epistola despre Sfânta Treime către mai marele doctorilor, Eustahe*, cap. IV, în PSB, vol. 30, p. 432)

„(...) având ochiul înțelegerii luminat (fericitul Ioan — n.L.P.) nu ignoră că se vor ridica unii care din multa neștiință vor spune că Însuși Tatăl e și Fiul, și vor menține numai cu numele Sfânta Treime, nerecunoscând că este în ipostasuri deosebite, ca Tatăl să fie înțeles ca Tată, și nu ca Fiu, iar Fiul iarăși să fie în mod propriu Fiu, și nu Tată, cum o arată învățătura adevărată.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 24)

„(...) sfânta și cea de o ființă Treime se deosebește și prin deosebirile de nume, și prin însușirile și proprietățile și calitățile Persoanelor. Fiindcă Tatăl este

Tată, și nu Fiul, Fiul este Fiul, și nu Tată, și Duhul Sfânt este Duh propriu Dumnezeirii. Ei se cuprind în aceeași rațiune a ființei, neînfrățându-ne trei dumnezei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 832)

„Iar calitatea ipostatică a Tatălui e nenașterea, a Fiului, nașterea (faptul de a fi născut), a Duhului Sfânt, purcederea; adică nenașterea, nașterea și purcederea, care se numesc și proprietăți (însușiri proprii, personale). Ele aparțin numai Lui în mod natural sau ipostatic, și nu altuia. Din acestea se constituie deosebirile ființiale în Dumnezeu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 20, în PSB, vol. 81, p. 309)

Nașterea Fiului din Tatăl

„(...) atunci când spunem un cuvânt, noi dăm naștere unui cuvânt nu prin sciziune, pentru ca să credem că se împuținează cuvântul din noi atunci când vorbim. Și, după cum vedem că dintr-un foc ia naștere alt foc, nemicșorându-se acela din care s-a făcut aprinderea, ci rămânând același, iar acela care a fost luat de el se pare că este același și că nu împuținează pe acela din care s-a aprins. De altfel, și cuvântul *Înțelepciune* îmi va fi o mărturie că acest Dumnezeu însuși, Care S-a născut din Părintele tuturor, este și Cuvântul și Înțelepciunea și Puterea și Slava Celui ce L-a născut.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, partea întâi, LXI, în PSB, vol. 2, pp. 213-214)

„Și precum o rază când purcede de la soare este o parte din tot, deoarece soarele va rămâne în rază ca una ce a purces din el, la fel și substanța nu se desparte, ci se întinde, ca și lumina născută din lumină, materia creatoare rămâne veșnic întreagă, izvor nesecat (...) Astfel și ceea ce a purces de la Dumnezeu este Dumnezeu și Fiul al lui Dumnezeu, amândoi fiind Unul și Același (...) Dumnezeu din Dumnezeu (...) a pornit din izvorul Său fără să se fi rupt din el pentru totdeauna.” (Tertulian, *Apologeticul*, XXI, în PSB, vol. 3, p. 70)

„(...) Fiul, Cel Unul-Născut; născut din Tatăl, Dumnezeu adevărat, desăvârșit din Cel desăvârșit; Icoana cea vie, Care reflectă în El pe Tatăl întreg ... ”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

„(...) nașterea din Dumnezeu nu e pătimire și împărțire a acelei fericite ființe. Nu e deci lucru de necrezut a avea Dumnezeu un Fiul, născut din ființa Lui proprie. Și nu cugetăm la o pătimire și la o împărțire a ființei Lui Dumnezeu,

spunând de Fiul că e născut din El. Ci credem mai degrabă că nașterea cea una e propria și adevărata naștere a lui Dumnezeu.

Arătându-se și dovedindu-se că Fiul este Cel născut din ființa Tatălui, nu mai e îndoială pentru nimeni, ba, dimpotrivă, e vădit că Acesta e înțelepciunea și Cuvântul Tatălui, în Care și prin Care creează și face toate; și strălucirea, prin care luminează toate și Se descoperă celor cărora voiește.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XVI, în PSB, vol. 15, p. 174)

„Nici nu este Fiul dintr-o emanare (curgere) a Tatălui, nici nu S-a născut dintr-un tată care s-a născut și el. De aceea nici nu S-a născut pentru a naște⁸⁶². Astfel, numai în dumnezeire Tatăl este în mod propriu Tatăl și Fiul în mod propriu Fiul și numai în Ei singuri e un fapt stabil ca Tatăl să fie veșnic Tatăl și Fiul veșnic Fiul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, XXI, în PSB, vol. 15, p. 182)

„Deci cel ce întreabă pentru ce Fiul nu e născător al unui fiu, să întrebe pentru ce Tatăl nu a avut un tată? De fapt, ambele acestea sunt absurde și pline de toată necredința.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, XXI-XXII, în PSB, vol. 15, p. 182)

„Tatăl, principiul tuturor, cauza existenței existențelor, rădăcina a tot ce este viu. Din El a ieșit izvorul vieții, înțelepciunea, puterea, chipul întru totul asemenea nevăzutului Dumnezeu (Col., 1, 15), Fiul născut din Tată.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, II, în PSB, vol. 17, p. 510)

„Dar Fiul și Dumnezeu și Domnul nu are calitatea de-a fi Dumnezeu din voia lui Dumnezeu-Tatăl, ci are ceea ce Îi e propriu după fire⁸⁶³ strălucind din însăși ființa Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 107-108)

⁸⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu s-a născut cu pornirea de a naște, ca să fie supus acestei porniri. El nu e numai primul, ci și ultimul născut și exclusiv născut. El nu e o verigă dintr-un lanț de indivizi fără valoare absolută. El e întors total spre Tatăl. El are în Tatăl totul în eternitate. Trăiește exclusiv din ființa infinită și din dragostea absolută a Tatălui și în sânul iubirii Tatălui, dăruit și El total iubirii de Tată față de Fiul. (n.s. 49, p. 182)

⁸⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Noi devenim fii ai lui Dumnezeu prin voința lui Dumnezeu, căreia I ne deschidem prin voia noastră. Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut are această calitate prin naștere din ființa Tatălui. Aici se afirmă din nou caracterul de Persoană al Tatălui, și al nostru. Dar Tatăl nu S-ar putea face și Tatăl nostru dacă n-ar avea un Fiu născut din ființa Lui, dacă n-ar avea prin fire simțirea și puterea de-a fi Tată și dacă Fiul n-ar avea în această calitate a Lui puterea de-a ne transmite și nouă iubirea Sa de Fiu față de Tatăl, prin voința Lui iubitoare. Iubirea ține de ființa dumnezeiască, dar se poate îndrepta și spre existențele pe care le creează. (n.s. 183, p. 108)

„(...) *Unul-Născut, Dumnezeu, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut*. Fiindcă, după ce a spus Unul-Născut și Dumnezeu, adaugă îndată: *Cel ce este în sânul Tatălui*, ca să se înțeleagă că Fiul e din El și în El prin fire, spunând, în loc de ființă, sân, din pilda văzută în trup⁸⁶⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 128)

„Căci ați ignorat că Dumnezeu-Tatăl, făcându-le toate în chip nepătimitor, va și naște nepătimitor și este mai înalt decât focul⁸⁶⁵. Căci suntem siliți să recurgem și la acest exemplu îngroșat, ca să înțelegem că arderea din Cel ce naște nu se efectuează prin pătimire și tăierea cea după trup.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 346-347)

„Iudeii Îl micșorează pe Iisus, necunoscând pe Tatăl Lui Cel din ceruri și neștiind în nici un fel că El este Fiul prin fire al Celui ce stăpânește peste toate⁸⁶⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 388)

„(...) deoarece Cuvântul s-a ivit din Minte și strălucirea, din soare, cele ce nasc nu trebuie socotite că sunt golate de cele ce ies din ele, ci vom vedea și pe acelea existând în acestea și pe acestea în acelea. Căci mintea nu este niciodată lipsită de cuvânt (de rațiune), dar nici cuvântul (rațiunea) neavând în sine mintea care îi dă formă. Și pe una o vom înțelege asemenea celeilalte⁸⁶⁷.”

⁸⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nedespărțirea între Persoană și ființă în Dumnezeu (dar și în om) se arată în faptul că nici Persoana nu naște fără ființă, nici ființa fără persoană. Persoana naște altă persoană din ființa sa, dând ființa sa și altei persoane. Totuși, persoana care naște se deosebește de cea născută. Se deosebesc ca persoane, nu în ființă. Una dă ființă prin naștere, alta o primește prin naștere. Una e tată, alta, fiu. Toate câte le are Tatăl prin ființă, le are și Fiul, afară de faptul că Unul naște, Altul e născut, Unul îndreaptă iubirea spre Celălalt, iar Celălalt o întoarce spre Primul. *Sânul* Tatălui e intimitatea ființei Lui. Întrucât Fiul nu Se desparte prin ființă de Tatăl, rămâne în sânul Lui, dar e totuși deosebit ca persoană de Tatăl, deși Se află în intimitatea ființei cu Tatăl. (n.s. 215, p. 128)

⁸⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tot ce se primește prin lucrare de la altcineva se poate pierde. Dacă Dumnezeu ar da ființa Sa Fiului, s-ar micșora chiar în ființă. De aceea, adversarii au rămas consecvenți cu ei înșiși declarând că Tatăl n-a dat nimic din ființa Sa Fiului, dându-i asemănarea printr-o lucrare exterioară. Dar ei n-au înțeles că nașterea în Dumnezeu nu implică pătimirea desprinderii a ceva din ființa Lui. (n.s. 628, p. 347)

⁸⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Fiul prin fire*, adică nu prin adopțiune, sau printr-un act de voință, ci născut în baza faptului că Tatăl are chiar în firea Lui dumnezeiască capacitatea de a naște pe Fiul. Nu naște firea prin Sine, ci întrucât este purtată de Persoana Tatălui. Firea umană nu naște un om prin sine, ci întrucât e într-o persoană. Sau persoana naște altă persoană întrucât e purtătoarea unei firi înzestrate cu capacitatea de a naște (...). (n.s. 698, p. 388)

⁸⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Persoana Fiului este numită Rațiunea sau Cuvântul, iar Tatăl, Mintea din Care se arată Rațiunea, fără să se despartă de Minte. Dar Amândouă sunt Persoane în Dumnezeu. De altfel, o persoană care gândește sau vorbește nu poate fi cugetată astfel fără

(Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 463)

„Ce limbă va putea explica nașterea negrăită a Fiului din Tatăl? Sau ce minte nu va obosi în aceasta? Că s-a născut din Dumnezeu și Tatăl, știm și credem. Dar modul acestui fapt este neînțeles de nici o minte, și orice cercetare este periculoasă, sau supusă greșelii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 505)

„Dar Se slăvește și Tatăl, când arată că are un Fiu născut din El la fel cum este El⁸⁶⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 777)

„(...) *Am ieșit de la Tatăl* vom socoti că înseamnă: M-am născut și am strălucit din ființa Lui, primind existența și fiind cugetat în mod de Sine subsistent, fără să Mă despart întru nimic de El. Căci Tatăl este în Fiul, și Fiul, prin fire, în Tatăl.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 1002)

Nașterea Fiului din Tatăl din veșnicie

„(...) Unul este Dumnezeu, Care s-a arătat prin Iisus Hristos, Fiul Lui, Care este Cuvântul Lui ieșit din tăcere, Care în toate a bineplăcut Celui ce L-a trimis (In. 8, 29).” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către magnezieni), cap. VIII, 2, în PSB, vol. 1, p. 201)

„Fiul lui Dumnezeu este născut mai înainte de întreaga creație, ca El să fie Tatălui sfetnic pentru creația Lui (Pilde, 8, 27-30).” (Herma, *Păstorul*, pilda IX, în PSB, vol. 1, p. 364)

să fie altă persoană la care gândește sau căreia îi vorbește. Rațiunea sau Cuvântul implică o Persoană, la Care prima Persoană gândește, sau Căreia Îi vorbește. La ce să gândesc dacă nu la o persoană cel puțin de valoarea și de adâncimea mea? Și cui să vorbesc dacă nu unei persoane care îmi dă bucurie ascultându-mă? Dacă altă persoană cel puțin egală îmi este necesară ca să gândesc și ca să vorbesc, cum n-ar fi cu atât mai mult necesară o altă Persoană gândirii și vorbirii desăvârșite a Persoanei Tatălui? Și anume o persoană de gradul suprem ca și Tatăl însuși? Cuvântul desăvârșit comunicant al Tatălui se cere ascultat de o Persoană capabilă de comuniunea desăvârșită cu El. Iar gândirea desăvârșită a Tatălui cere altă Persoană desăvârșită spre care să se comunice și care să o înțeleagă. (n.s. 885, p. 469)

⁸⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Dumnezeu n-ar avea un Fiu atotputernic ca și El, nu ar putea dovedi că e Dumnezeu adevărat, un Dumnezeu Care poate naște pe cineva la nivelul Lui. Dumnezeul gnosticilor, care nu poate naște decât *eoni*, sau zei inferiori, nu este un Dumnezeu atotputernic. Un tată omenesc care n-ar putea naște decât existențe inferioare ar fi un tată care decade prin actul nașterii. (n.s. 1473, p. 777)

„Având, aşadar, Dumnezeu în El Însuşi Cuvântul Lui imanent, L-a născut împreună cu Înțelepciunea Sa, scoţându-L înainte de crearea universului. Pe Acest Cuvânt L-a avut slujitor pentru cele făcute de El şi prin El a făcut toate (In. 1, 3).” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic*, cartea a doua, X, în PSB, vol. 2, p. 399)

„(...) cum ne-am putea închipui sau cum am putea crede că Dumnezeu-Tatăl ar fi putut să existe chiar şi o clipită mărunţă fără să nască (din veci) această Înțelepciune? Ori se va spune cumva că fie că Dumnezeu n-a putut naşte această Înțelepciune înainte de a o zămisli şi de aceea ea n-ar fi existat, ci că ar fi fost chemată la viaţă abia mai târziu, fie că de fapt Dumnezeu ar fi putut-o naşte dar n-ar fi voit-o. Însă aceasta chiar şi numai gândindu-ne am huli pe Dumnezeu. Or, e lucru limpede pentru oricine că amândouă aceste alternative ascund în sine un lucru nebunesc şi nelegiuit. Căci nu se potriveşte nici să spui că Dumnezeu a înaintat de la neputinţă la putinţă, dar nici că, având putinţa s-o facă, totuşi ar fi neglijat ori ar fi amânat să nască Înțelepciunea! Acesta-i temeiul pentru care, din clipa în care L-am cunoscut pe Dumnezeu, L-am cunoscut ca Tată al Fiului Său cel Unul născut, căci Fiul S-a născut din Tatăl şi din El Şi-a primit fiinţa, desigur fără ca acest lucru să se fi petrecut într-un anume răstimp, fie că am gândi lucrurile cronologic, fie că mintea şi le-ar putea imagina cumva, aşa zicând, teoretic ca avându-şi o existenţă logică. Aşadar trebuie să credem că Înțelepciunea S-a născut înainte de orice început, în orice chip ar putea fi conceput acesta. În această fiinţă, de sine stătătoare, a Înțelepciunii se cuprindeau virtual toate forţele şi toate tiparele creaţiilor viitoare⁸⁶⁹ fie că avem în vedere pe fiinţele primare, fie, realităţile secundare⁸⁷⁰ sau întâmplătoare, toate fiind stabilite şi rânduite de mai înainte prin purtarea de grijă a providenţei. Din pricina acestor fapte, pe care le avea în Sine prefigurate şi schiţate, Înțelepciunea zice prin gura lui Solomon că Ea a fost zidită *la începutul lucrărilor Sale* şi aceasta pentru că Ea este aceea care cuprinde în Sine toate începuturile, toate temeiurile şi speciile tuturor fapturilor⁸⁷¹.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, II, 2, în PSB, vol. 8, pp. 56-57)

„Această naştere veşnic şi neîntreruptă seamănă cu iradierea provocată de un focar luminos⁸⁷². Într-adevăr, Fiul nu este fiu printr-o acţiune exterioară

⁸⁶⁹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Lumea ideilor nu are pentru Origen o existenţă independentă, ci se cuprinde în Fiul, Care e Înțelepciunea însăşi. (n.s. 121, p. 56)

⁸⁷⁰ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Să fi înţeles Origen prin cele *primare* pe fapţurile cugetătoare, iar prin cele *secundare* celelalte vieţuitoare? (n.s. 122, p. 56)

⁸⁷¹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: În aceste *începuturi*, Origen va fi cuprins nu numai ideile (genurile şi speciile), ci şi raţiunile şi germenii fiinţelor viitoare. (n.s. 123, p. 57)

⁸⁷² Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Aceeaşi imagine şi la Iustin (*Dialog*, 61, 128) şi la Tertulian (*Adv. Prax.* 8, 5) şi pare a fi luată din I Ioan 1, 5 sau Evrei, 1, 3. (n.s. 137, p. 59)

sau printr-o adoptare de către Duhul Sfânt⁸⁷³, ci El este Fiu prin fire.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, IV, 2, în PSB, vol. 8, p. 59)

„(...) *Dumnezeu este Lumină* (I In., 1, 5). Fiul cel unul-Născut este aşadar strălucirea acestei Lumini; pleacă din Ea, dar rămâne nedespărţit de Ea⁸⁷⁴, aşa cum pleacă raza din focarul luminos şi *luminează toată făptura* (In., 1, 9).” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VII, 2, în PSB, vol. 8, p. 62)

„Iar dacă ar avea cineva să susţină că Înţelepciunea n-ar fi existat mai înainte, ci că Ea ar fi venit la fiinţă abia mai târziu, să ne spună acela de ce Tatăl, Care I-a dat fiinţa, nu a creat-O mai devreme. Şi dacă I-a rânduit la un moment dat un început, când acest suflu s-a pornit din puterea lui Dumnezeu, atunci îl vom întreba iarăşi de ce n-a avut loc acest lucru înaintea celui *început* de care se vorbeşte? Şi astfel, tot căutând într-una ceea ce s-a întâmplat *mai înainte* şi împingând tot mai departe întrebările vom ajunge la urmă să înţelegem că, întrucât Dumnezeu nu a fost niciodată lipsit de putere şi de voinţă, nu a existat niciodată temei sau pricină ca Dumnezeu să nu fi fost în stare vreodată să nu facă binele pe care-l dorea. Acest fapt ne arată că acest *sufly al puterii lui Dumnezeu* a existat în toată vremea şi că n-a avut nici un alt început decât pe Dumnezeu însuşi. Iar ceea ce spune Apostolul, când zice că *Hristos este puterea lui Dumnezeu*, nu trebuie să numim numai *sufly al puterii lui Dumnezeu*, ci *putere din puterea Lui*.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, IX, 2, în PSB, vol. 8, p. 64)

„La dreptul vorbind numim perpetuu sau veşnic ceva ce n-a început să existe şi care nu va înceta să fie ceea ce este⁸⁷⁵. Acest lucru îl exprimă evanghelistul Ioan atunci când zice (1, 5; 9, 5) că *Dumnezeu este lumină*. Într-adevăr Înţelepciunea e strălucirea luminii Lui nu numai în calitatea ei de a lumina, ci şi întrucât ea e lumină veşnică: în modul acesta Înţelepciunea este în acelaşi timp şi strălucire veşnică şi strălucire a veşniciei. Dacă această afirmaţie va fi înţeleasă după cum se cuvine, atunci va reieşi limpede că fiinţa Fiului vine de la Tatăl însuşi, dar nu în timp şi nu după un anumit început — cum am mai spus-o — ci chiar de la Dumnezeu însuşi.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, XI, 2, în PSB, vol. 8, pp. 67-68)

⁸⁷³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: De pildă printr-o adoptare, Rom., 8, 15. (n.s. 138, p. 59)

⁸⁷⁴ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Deofiinţimea Tatălui şi Fiului. (n.s. 160, p. 62)

⁸⁷⁵ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Aşa cum zice în alt loc (Omilia Ier., IX, 4). (n.s. 189, p. 67)

„Cu toate că Dumnezeu Tatăl e nevăzut dar și nedespărțit de Fiul, totuși nu a născut pe Fiul prin emanație⁸⁷⁶, cum cred unii⁸⁷⁷, căci dacă Fiul ar fi o simplă emanație din Tatăl în sensul în care ne-o spune cuvântul *emanație* când e vorba de nașterea sau reproducerea animalelor și a oamenilor, în chip necesar ar trebui ca cel adus la viață și cel pe care l-a adus să aibă amândoi trupuri. Așadar, noi nu spunem, cum cred ereticii⁸⁷⁸, că o parte din substanța Tatălui s-a schimbat devenind Fiul sau că Fiul a fost zămislit de Tatăl din nimic, adică fără să fi avut vreo legătură cu substanța Sa încât să se fi înregistrat vreun moment când El n-ar fi existat, ci zicem că, înlăturând orice reprezentare fizică, Înțelepciunea sau Cuvântul lui Dumnezeu S-a născut din Tatăl cel nevăzut și fără de trup, așa cum voința purcede din cugetare⁸⁷⁹. De aceea nu va părea absurd că, fiind numit și fiu al dragostei, să concepem pe Fiul și ca fiu al voinței. Dar Ioan mai spune și că *Dumnezeu este lumină* (In., 1, 4-5), iar Pavel lămurește că Fiul este *strălucirea luminii veșnice* (Evr., 1, 3). După cum niciodată n-a existat lumină fără strălucire, tot așa nici Fiul nu poate fi înțeles fără Tatăl de vreme ce e numit pecete și expresie a substanței Sale, Cuvântul Său și Înțelepciunea Sa. Cum ar fi, dar, cu puțință să se spună că a existat un timp când Fiul nu exista? Așa ceva⁸⁸⁰ e tot una cu a spune că a existat o vreme când Adevărul nu exista și când n-au existat nici Înțelepciunea și nici Viața, dat fiind că ființa lui Dumnezeu tocmai prin acestea se caracterizează: niciodată vreuna din aceste calități nu au putut fi despărțite de ființa Tatălui, căci sub aspect intelectual ele se prezintă mai multe, totuși după ființă ele sunt una singură și în ele se află deplinătatea dumnezeirii⁸⁸¹.

⁸⁷⁶ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: După cum a spus-o și mai înainte (I, 2, 6) Origen afirma că nașterea Fiului n-a fost o *προβολή* (prolatio, la Rufin) adică o generație ca a omului și a altor animale, unde se introduce o sciziune în substanța divină, ci a fost o naștere liberă din voința Tatălui. (n.s. 1538, p. 298)

⁸⁷⁷ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Cum susțin valentinienii. (n.s. 1539, p. 298)

⁸⁷⁸ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Cum afirmau aderenții gnostici ai lui Vasilide. (n.s. 1540, p. 298)

⁸⁷⁹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Aici, după cuvântul *putetur* s-au propus două fragmente: unul de către Iustinian (Mansi IX, 525), în care se constată că s-au interpolat cuvintele *χρίσμα σοφία*, care la început fuseseră o notă marginală a copistului și apoi a fost introdusă în text, al doilea păstrat la sfântul Atanasie (*De decr. Nic. syn.* 27, 1-2), în care acesta spunea: *afirmația că Logosul e din veci cu Tatăl și nu-i din altă esență sau ipostas, ci din aceea a Tatălui, cum au zis membrii Sinodului, s-o auziți din nou căci provine de la harnicul Origen. Ceea ce a scris el sub formă de întrebare și de exercițiu, trebuie s-o primim nu ca și cum ar fi părerea lui, ci a celor care obișnuiesc să se certe, iar după ce înșiră părerile ereticilor adaugă și părerile sale proprii.* Εἰ ἐστὶν εἰχῶν. Deci Origen era, zice Atanasie, pe linia Niceii căci combate formula: *ἡ ὅτε ὅτε οὐχ ἡ ὅτε*. (n.s. 1542, p. 298)

⁸⁸⁰ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Origen este cel dintâi care a formulat celebrul argument *n-a existat un moment în care Fiul să nu fi existat*. (n.s. 1546, p. 298)

⁸⁸¹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Un alt fragment din lucrările sfântului Atanasie (*De decr. Nic. Syn.* 27, 3) confirmă părerea corectă a lui Origen despre nedespărțirea Fiului de Tatăl, fragment pe care Rufin l-a redat prescurtat, dar al cărui cuprins se află tot la prima carte (I, 4, 4). (n.s. 1547, p. 299)

Pe de altă parte, afirmația noastră că n-a putut exista vreme când Fiul să nu fi existat trebuie înțeleasă cu precauție căci și cuvintele au uneori o anumită semnificație legată de timp, un *când* sau un *niciodată*⁸⁸². Or, ceea ce trebuie înțeles despre Tatăl, despre Fiul și despre Duhul Sfânt este ceva mai presus de orice timp, de orice veac, de orice veșnicie. Singură Treimea depășește orice semnificație ce s-ar putea atribui nu numai caracterului temporal, ci chiar și celui *veșnic*, pentru că în afară de Treime toate celelalte ființe se pot măsura cu veacurile, cu timpurile⁸⁸³.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, I, 4, în PSB, vol. 8, pp. 297-299)

„Într-adevăr, tot ce aparține Tatălui le putem vedea oglindite în Fiul, întrucât Fiul rămâne întreg în Tatăl, și în același timp El are pe Tatăl întreg în Sine însuși (In., 14, 11). De aceea ipostasul Fiului e într-un fel făptura și înfățișarea care ar permite recunoașterea Tatălui, iar ipostasul Tatălui e recunoscut sub forma Fiului, deși atributele pe care le știm în Ei rămân spre deosebire netă a ipostasurilor”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, VIII, în PSB, vol. 12, p. 185)

„După ce au spus *Lumină din Lumină* și (...) au mărturisit că Fiul e *născut, iar nu făcut* din substanța ori din ființa Tatălui, ei (Părinții Sinodului de la Niceea) (...) ”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 52, II, în PSB, vol. 12, p. 217)

„(...) El este chiar lumina care se revarsă de sus, din dumnezeirea cea veșnică și fără început.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Prolog, 6, în PSB, vol. 14, p. 192)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu, prin Care își capătă ființă toate, izvorăște în chip negrăit, revărsându-se de sus, din Bunul Tată, ca apa râului dintr-un nesecat și veșnic izvor, aducând tuturor prisos de mântuire.

Un soi de pildă poate fi aflată chiar din alcătuirea noastră. Intellectul⁸⁸⁴ este o facultate cu desăvârșire nevăzută. Nici un om nu s-a priceput vreodată să arate ce și cum este el, de fapt, aidoma unui împărat, el sălășluiește undeva înăuntru, în cele mai nepătrunse locuri ale alcătuirii noastre, de unde însă singur poruncește ce anume trebuie făcut. Astfel purcede din el singură-născuta sa facultate a graiului, izvodită în chip tainic (și în virtutea unei puteri cu neputință

⁸⁸² Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Ambele aceste expresii (*când* și *niciodată*) sunt nepotrivite dacă le folosim în legătură cu divinitatea, zicea încă Platon (*Timeu*, 37e). Ideea va fi frământată mai ales în timpul controverselor ariene din sec. IV. (n.s. 1548, p. 299)

⁸⁸³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Merită a fi subliniată afirmația lui Origen că timpul începe deodată cu creația; dar spre deosebire de apologeți care afirmă că Logosul există un timp în Tatăl în mod impersonal și abia după o vreme în mod personal, Origen afirmă divinitatea și veșnicia netă a Logosului. (n.s. 1549, p. 299)

⁸⁸⁴ Tâlcuirea D-lui Radu Alexandrescu: Sau mintea, voûç (n. tr.). (n.s. 337, p. 223)

de numit) parcă în adâncurile cele mai secrete ale ființei părintești. Și tot astfel ajunge aceasta să fie pentru toată lumea cel dintâi vestitor al cugetului părintesc, dând fățiș de știre cele vrute de părintele ei în acele ascunse locuri. Și iar așa ajunge și lumea să se împărtășească din foloasele graiului, chiar dacă nimeni nu i-a putut vreodată vedea părintele cu ochii. Or, cam în același chip (deși, mai curând, mai presus de orice chip și asemuire), Cuvântul cel desăvârșit al lui Dumnezeu, Împăratul a toate (Cuvântul, spun, Care fiind Fiul Unul-Născut al Tatălui, nu-și are temeiul numai în posibilitatea rostirii și a Cărui natură nu e determinată nici de alcătuirea silabică, nici de substantive sau verbe, și nu se face cunoscut sub chipul unui glas purtându-se spre noi prin aer, ci este Cuvântul cel viu și activ tocmai al lui Dumnezeu, cel aflat mai presus de toate), fiind El esențialmente — dacă se poate spune astfel — puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, se naște din împărăteasca Dumnezeire a Tatălui ca o odraslă bună a unui părinte și el bun, rourând — spre mântuirea tuturor lucrurilor — întreaga zidire, și scăldând cu propria-I desăvârșire totul în săvârșirea vieții și a rațiunii, a înțelepciunii și a luminii și a tot binelui, cernind nu numai peste creaturile Sale aflate cel mai aproape și la îndemâna Sa, ci chiar și peste cele de departe, de pe pământ, din mări și din oricare altă modalitate de existență.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 12.2.-12.4., în PSB, vol. 14, pp. 223-224)

„(...) se cere aici să admitem posibilitatea a două feluri de naștere. Una este cea pe care o știm cu toții, și care are loc pe cale firească; cealaltă se petrece în virtutea unei cauze veșnic-izvorătoare al cărei temei nu poate fi contemplat decât de dumnezeiasca pronie sau, dintre oameni, de cei care au izbutit să-I merite dragostea.” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, cartea V, 11.8., în PSB., vol. 14, p. 268)

„Spuneți, deci, răucredincioșilor și răugrăitorilor, ce era atunci când nu era Fiul? Dacă spuneți că Tatăl, hula voastră e și mai mare. Pentru că nu e îngăduit să se spună că Acela era cândva. Căci cândva arată când era El. Dar El era pururea și este și acum, dacă este și Fiul; pentru că El este Cel ce este dacă e

și Tatăl Fiului⁸⁸⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XI, în PSB, vol. 15, p. 166)

„Deci cine va fi atât de fără minte, ca să se îndoiască despre Fiul că e pururea? Căci cine a văzut cândva lumina fără strălucirea luminii, ca să spună despre Fiul că *era cândva când nu era*, sau că *înainte de a Se naște nu era*⁸⁸⁶. Iar ceea ce se spune în psalmul 144 către Fiul: *Împărăția Ta e împărăția tuturor veacurilor*. Nu îngăduie cuiva să cugete nici cel mai mic interval în care să nu fi fost Cuvântul. Căci dacă orice interval se măsoară în veacuri, iar Împăratul tuturor veacurilor și Făcătorul lor este Cuvântul, va fi numaidecât o nebunie ca nefiind înainte de El nici cel mai mic interval, să se spună că *era cândva când nu era* Cel veșnic și că *Fiul este din nimic*⁸⁸⁷.

⁸⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl nu putea fi Tată când nu era Fiul. El nu era și nu este Tată decât dacă era și este și Fiul. El n-a putut fi *cândva* când nu era Fiul. Căci Tatăl este *Cel ce este*, adică este existența de la Sine și prin excelență numai dacă este și Tată. Dacă nu e Tatăl Fiului, nu e peste tot înainte de aceea. El Se schimbă, ca toate. Dacă nu a născut din veci pe Fiul, El nu a fost din veci *Cel ce este* și la aceasta nu poate ajunge prin dezvoltare. Un Dumnezeu care nu poate naște din Sine un egal al Său, nu are puterea deplină a lui Dumnezeu, deci nu e Dumnezeu. Dacă a fost un timp când nu L-a putut naște pe Fiul, nu L-a putut naște niciodată. De aceea arienii conchideau logic că Fiul nici nu S-a născut vreodată din Dumnezeu, deci că Dumnezeu n-a fost niciodată Tată. Ci că Fiul e o creatură. Dar este un lucru infinit mai mare să poată naște cineva un egal cu Sine, din Sine, decât să facă un lucru infinit inferior Lui. (n.s. 16, p. 166)

⁸⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-ar fi o Rațiune din veci, cum ar fi putut apărea peste tot o rațiune înțelegătoare? Iar acea Rațiune din veci nu poate fi decât personală, căci nu poate exista o raționalitate fără subiect. (n.s. 21, p. 169)

⁸⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Împăratul timpului trebuie să fie mai presus de timp, să nu fie supus timpului, să nu fie produs de timp. Căci în acest caz timpul ar fi împăratul. Nu e timp *înaintea* Lui, ci El este *mai înainte de orice timp*. Eternitatea timpului face ca toată realitatea să fie relativă, să se desfășoare în timp, să aibă în ea o neputință de a ajunge la o desăvârșire. Adevărul care e realitatea adevărată nu devine, ci există din veci. Numai pentru că este un adevăr sau o realitate desăvârșită din veci sunt și unele adevăruri care devin. Dar ele se și desfac, sau sunt depășite. Iar aceasta arată că nu sunt în ele totul. Deci nici una din acestea nu e adevărul deplin și veșnic persistent. Adevărul deplin are în sine totdeauna totul. De el nu se poate spune că a fost adevărul, sau va fi, sau este acum, dar nu va mai fi și n-a fost. De aceea Domnul zice totdeauna despre Sine *sunt*, într-un prezent etern. Pe de altă parte o realitate plenară nu poate fi impersonală, nu poate fi lipsită de conștiința de sine, singura care dă unei existențe cea mai bogată complexitate. O realitate, oricât ar fi de adâncă și de puternică, dacă nu știe de sine, e ca și când n-ar fi; dacă nu e pentru sine și dacă nu e din veci nimeni pentru care să fie, dacă nu e nimeni care să știe de ea, e ca și când n-ar fi. Pe lângă aceea, dacă există persoane în planul nostru, ca realități infinit superioare față de obiecte, realitatea supremă trebuie să cuprindă în sine caracterul personal. Cum s-ar finaliza în persoane realitatea noastră, dacă n-ar fi în baza ultimă a realității acest caracter? În acest sens Dumnezeu e *lumină*. De aceea, înțelegerea răsăriteană a lui Dumnezeu ca lumină, nu e inferioară celei care înțelege pe Dumnezeu ca *întuneric*. Cum a spus Jean Daniélou în *Platonisme et théologie mystique*. (n.s. 22, p. 169)

Însuși Domnul zice: *Eu sunt Adevărul* și nu zice: *Am fost făcut adevăr*, ci totdeauna zice *sunt*⁸⁸⁸.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XII, în PSB, vol. 15, pp. 168-169)

„Ci (Fiul – n.L.P.) e Născutul lui Dumnezeu și, fiind propriu lui Dumnezeu Celui ce există pururea, există din eternitate. Căci e propriu oamenilor a naște în timp din cauza nedesăvârșirii firii; și e propriu lui Dumnezeu să aibă un Născut etern, pentru desăvârșirea eternă a firii⁸⁸⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XIV, în PSB, vol. 15, p. 171)

„Iar dacă e Fiu (căci aceasta o spune și Tatăl și o strigă și Scripturile), iar Fiul nu e altceva decât Cel ce Se naște din Tatăl, iar Cel ce Se naște din Tatăl e Cuvântul și Înțelepciunea și Strălucirea Lui, ce trebuie spus decât că, zicând ei: *A fost odată când n-a fost*, jefuiesc pe Tatăl ca niște tâlhari de Cuvântul și spun împotriva Lui că a fost odată fără Cuvântul propriu și fără Înțelepciunea Sa⁸⁹⁰ și că lumina a fost odată fără strălucire⁸⁹¹ și izvorul era neroditor și uscat⁸⁹². Căci chiar dacă făcându-se că se tem de cuvântul *timp*, pentru cei ce i-ar osândi

⁸⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Sunt* la prezentul permanent arată că nu a fost cândva când n-a fost, sau va fi, dar încă nu este, ci e veșnic. (n.s. 22a, p. 169)

⁸⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Dumnezeu nu se poate produce o schimbare așa de mare ca nașterea în timp. Pentru că aceasta L-ar supune evoluției, sau unei legi a schimbării. El n-ar mai fi Dumnezeu în acest caz. (n.s. 25, p. 171)

⁸⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un Dumnezeu care nu ar fi Tată al unui Cuvânt e un Dumnezeu lipsit de Rațiune, de Înțelepciune, de sfat și comuniune. Este o esență supusă unor legi oarbe, ea însăși fiind oarbă spiritual. (n.s. 25a, p. 172)

⁸⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul S-ar fi născut mai târziu, Tatăl ar fi devenit și El Tată mai târziu. Dar aceasta ar însemna că s-a întâmplat ceva ulterior în ființa Tatălui sau în însăși ființa dumnezeiască. Sfântul Atanasie stă pe temeiul ultimei expresii a Sinodului de la Niceea: *Născut din ființa Tatălui*. El nu desparte între ființă și proprietățile personale: naștere, purcedere. Desigur aceste proprietăți deosebind Persoanele, nu sunt comune Lor. Dar ele se produc în mod distinct în ființa însăși. Ființa întreagă este posedată în mod deosebit de Tatăl, de Fiul și de Sfântul Duh. Și de modul posedării de către Tatăl, ține și nașterea Fiului de către El, din însăși ființa Sa, care e și a Fiului, într-un alt mod. Tatăl dă Fiului ființa ce o are, Fiul o primește. Dar ființa însăși se lasă dată și totodată primită. Dacă ființa ar fi fost dată și primită de-abia mai târziu, ar însemna că în ea s-a produs un fenomen important nou, echivalent cu o prefacere. (n.s. 25b, p. 172)

⁸⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu poate fi lipsit cândva de fecunditate. Aceasta ar însemna lipsa de putere și de viață în El și nu ar mai putea fi numit nici Creatorul. Dar în realitate, El nu creează numai făpturi străine de El. Dacă El e *lumina*, dacă El gândește, fecunditatea Lui cea mai proprie este un rod al gândirii și nu un rod nesubzistent, ci subzistent, ipostatic. Alta e gândirea când e împreună-gândire. Altă plinătate are un Subiect când e împreună Subiect cu altul și când între Sine și celălalt subiect este o armonie ca între Tată și Fiu. Dacă nu ar rodi o Rațiune-Subiect ar însemna că nu este El însuși capabil de o Rațiune deplină; ar însemna că are o Rațiune neputincioasă să meargă până la ipostazierea ei într-un Subiect-Fiu. Chiar omul când gândește să aibă un fiu, va putea să-l aibă. Dumnezeu rămâne cu o rațiune neputincioasă? (n.s. 26, p. 172)

pentru aceasta, și spun că El este înainte de timp, totuși dau unele intervale, în care își nălucesc că El nu era. Prin aceasta dau să se înțeleagă timpuri și Îl lipsesc pe Dumnezeu, plini de toată necredința, de Rațiune⁸⁹³.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XIV, în PSB, vol. 15, p. 172)

„Dacă, după voi (arienii — n.L.P.), Fiul este din nimic și n-a fost înainte de a Se naște, fără îndoială că S-a numit Fiul și Dumnezeu și Înțelepciune prin împărtășire⁸⁹⁴. Căci așa se socotesc că există și sunt sfințite toate celelalte. Dar atunci trebuie să spuneți de cine Se împărtășește Fiul? Dacă toate celelalte se împărtășesc de Duhul, El (Fiul) de cine Se împărtășește, după voi? De Duhul? Dar mai degrabă Duhul ia de la Fiul, cum a spus El însuși; și e o nebunie să se spună că El Se sfințește de Duhul. Deci Se împărtășește de Tatăl. Căci numai aceasta a mai rămas și e necesar să se spună. Altfel ce este El și de unde este? Dacă e din ceva din afară de Tatăl, nu mai e părtaș la Tatăl, ci la ceea ce e în afară de Tatăl și nu mai e atunci nici al doilea după Tatăl, având înainte de Sine acel ceva⁸⁹⁵. Și nu mai trebuie numit nici Fiul Tatălui, ci al acelui ceva de care împărtășindu-Se S-a numit Fiul și Dumnezeu. Dar aceasta e o nebunie și o lipsă a dreptei credințe, odată ce Tatăl însuși a spus: *Acesta este Fiul Meu cel iubit*; dar a spus și Fiul că Tatăl Lui este Dumnezeu. Deci din acestea e vădit că acel ceva de care se împărtășește nu e din afară, ci e ființa Tatălui. Și dacă acel ceva e altceva decât Ființa Fiului, va urma aceeași absurditate, acela aflându-se la mijloc între Tatăl și ființa Fiului, orice ar fi acesta.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XV, în PSB, vol. 15, p. 173)

„Deci vedem pe Cuvântul pururea fiind, și fiind din Acela, și fiind propriu ființei Celui al Cărui Cuvânt este și neavând un înainte și un după El. E așa cum vedem și strălucirea din soare, ca fiind proprie lui și neîmpărțind, nici micșorând ființa soarelui, ci fiind și ea întreagă, dar și strălucirea desăvârșită și

⁸⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un Dumnezeu fără Cuvântul veșnic e un Dumnezeu lipsit de Logos, de Rațiune. E o esență oarbă, inconștientă. Dar cum poate emite atunci din Sine rațiunile arătate în lume? (n.s. 26a, p. 172)

⁸⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie face o deosebire netă între comuniunea în ființă cu Tatăl, proprie Fiului, și existența prin împărtășire de puterea lui Dumnezeu, proprie făpturilor. Aceasta nu înseamnă că puterea folosită de făpturi este necreată, ci că puterea lui Dumnezeu creează și susține existența și puterile lor. E indicată aci distincția între ființa lui Dumnezeu și energiile Lui necreate. Dar învățătura despre ele va deveni clară de abia prin sfântul Grigorie Palama. Sfântul Atanasie face însă o deosebire între felul cum se împărtășesc făpturile de Dumnezeu și felul împărtășirii Fiului de însăși ființa Tatălui. (n.s. 27, p. 173)

⁸⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi din altceva, Fiul n-ar mai fi numai Fiul al Tatălui, ci al acelui altceva din care este; și n-ar mai fi al doilea după Tatăl, ci după aceea din care a fost făcut, care ar fi la mijloc între ființa dumnezeiască și Fiul. S-ar introduce niște trepte între Dumnezeu și Fiul. Și cu ce rost? Ar face mai explicabilă producerea așa zisei prime trepte de către Dumnezeu? (n.s. 27a, p. 173)

întreagă, nemicșorând ființa luminii, ci fiind ca ceva născut cu adevărat din ea. Așa vedem și pe Fiul, nu din afară, ci născut din Tatăl și pe Tatăl rămânând întreg, iar Chipul subzistenței Lui păstrând pururea asemănarea desăvârșită a Tatălui Lui și Chipul Lui, încât cel ce Îl vede pe El vede în El și subzistența al cărei Chip este. Căci din lucrarea Chipului cunoaștem cu adevărat dumnezeirea subzistenței⁸⁹⁶. Aceasta învățând-o și Fiul, a spus: *Cel ce rămâne întru Mine, Acela face lucrările pe care le fac Eu* (In., 14, 12); și: *Eu și Tatăl una suntem*” (In., 10, 20), și: *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 14, 10).

Să încerce deci erezia dușmană a lui Hristos mai întâi să împartă pildele aflate în fapte și să spună: era odată soarele fără strălucire, sau aceasta nu este proprie ființei soarelui, sau e proprie, dar prin împărțire e o parte a luminii. Și iarăși, să despartă cuvântul și să spună că acesta este străin minții, sau că a fost odată când n-a fost, sau că nu e propriu ființei minții, sau că e prin împărțire parte a aceleia. La fel, să despartă chipul și lumina și puterea, cum o fac cu cuvântul și cu strălucirea și să născopească apoi cele ce vor. Iar dacă nu pot avea o astfel de îndrăzneală în acelea, cum își pot întinde în chip deșert nebunia și mai mare la cele ce sunt mai presus de fapte și de firea lor și să încerce cele cu neputință?” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Doilea împotriva arienilor, XXXIII, în PSB, vol. 15, p. 268)

„Dar nu trebuie întrebat nici cum e cuvântul din Dumnezeu sau cum naște Dumnezeu și care e modul nașterii lui Dumnezeu. Ar fi prost cineva dacă ar îndrăzni să întrebe astfel de lucruri, pentru că e un lucru negrăit și propriu firii lui Dumnezeu, cunoscut numai Lui și Fiului. La fel e prost a voi cineva să tâlcuiască aceasta în cuvinte. Aceasta e egal cu a întreba: unde e Dumnezeu și cum e Dumnezeu și cum e Tatăl? Dar precum a întreba de aceasta e un lucru lipsit de evlavie și e propriu celor ce nu cunosc pe Dumnezeu⁸⁹⁷, așa nu se cuvine a întreba nici despre astfel de lucruri, nici despre nașterea Fiului, nici a coborî pe Dumnezeu și înțelepciunea Lui la măsura și la slăbiciunea noastră. Dar aceasta nu trebuie să ne facă să cugetăm contrar adevărului. Dacă nu află cineva răspuns întrebând despre aceasta, aceasta nu trebuie să-l facă să nu creadă celor scrise. Căci mai bine este ca cei ce nu pricep să tacă și să creadă, decât să nu creadă din pricina neînțelegerii⁸⁹⁸. Căci cel ce nu pricepe poate să aibă întrucâtva

⁸⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chipul are și El o lucrare, deci e viu. Dar lucrarea Lui e însăși lucrarea revelată, sau intrată în mișcare a Tatălui: ca subzistență, ca obârșie de temelie a Fiului. (n.s. 90, p. 268)

⁸⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce cunoaște pe Dumnezeu Îl cunoaște ca fiind mai presus de cunoaștere. (n.s. 95, p. 271)

⁸⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) Adevărurile acestea generale despre Dumnezeu nu pot fi pricepute până la epuizare. Nici cele din existența noastră și a lumii nu le înțelegem deplin și nu le vom înțelege niciodată deplin. Deci trebuie să vedem o împăcare între ceea ce înțelegem și ceea ce nu înțelegem, între sens și taină, între exprimabil și apofatic, între rațional și suprarățional, între cunoaștere și credință. A se reține numai ceea ce se înțelege înseamnă a se rămâne într-o monotonă și îngustă superficialitate. Chiar domeniul infinit al tainei e sesizat

iertare, pentru că cercetând s-a liniștit. Dar cel ce, nepricepând, își născocesc cele necuvenite și grăiește cele nevrednice de Dumnezeu rămâne cu osânda îndrăzelii neiertată. Căci cel dintâi poate avea din aceste taine neînțelese o mângâiere din Scripturi, ca să primească cum se cuvine cele scrise. Dar să înțeleagă ca o pildă cuvântul nostru; anume că, precum cuvântul propriu al nostru este din noi și nu un lucru din afară de noi, așa și Cuvântul propriu lui Dumnezeu este din El. Dar nu e făptură ca cuvântul oamenilor⁸⁹⁹. Altfel ar trebui să cugetăm și pe Dumnezeu om⁹⁰⁰.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Doilea împotriva arienilor, XXXVI, în PSB, vol. 15, pp. 271-272)

„Astfel și Ioan, teologhisind despre Fiul și cunoscând deosebirea cuvintelor, nu a zis: *La început s-a făcut, sau a fost creat*, ci *La început era Cuvântul*, ca prin expresia *era* să se cunoască totodată că e născut și să nu cugete cineva nici un interval între Tatăl și Fiul, ci să creadă că Fiul există pururea și etern.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Doilea împotriva arienilor, LVIII, în PSB, vol. 15, p. 295)

„Dar Fiul e așa cum e și Tatăl. Căci Cuvântul și înțelepciunea Tatălui este Născutul ființei Lui proprii. Pentru că aceasta este propriu Fiului Tatălui și aceasta este propriu Tatălui Fiului, că nu arată nici pe Dumnezeu vreodată fără Cuvânt (fără Rațiune), nici pe Fiul ca neexistând vreodată⁹⁰¹. Pentru că altfel, de ce ar fi Fiul, dacă nu e din Tatăl? Sau de ce ar fi Cuvânt și Înțelepciune, dacă n-ar fi pururea și propriu Tatălui?⁹⁰²

printr-o adâncă intuiție. Prin rațional se vede, dincolo de el, supრაраționalul, oceanul misterios al existenței; sensul adânc al raționalului licărește din fundamentul lui supრაраțional. Nu poți fi deplin rațional dacă nu vezi dincolo de el adâncul infinit al supრაраționalului. (n.s. 96, pp. 271-272)

⁸⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pilda, simbolul, chipul îți dă un înțeles, dar nu cu totul adecvat. Este în ele un amestec de înțeles și neînțeles. (n.s. 97, p. 272)

⁹⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul nostru seamănă cu al lui Dumnezeu, deci ne ajută să-L înțelegem pe Acela. Dar al nostru ține de făptură, pe când al lui Dumnezeu e necreat. Din acest punct de vedere e diferit ca înțeles de Cuvântul lui Dumnezeu. (n.s. 98, p. 272)

⁹⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Rațiunea sau Cuvântul Tatălui nu are desăvârșirea ce constă în caracterul ipostatic, Tatăl nu are Rațiune sau Cuvânt; iar dacă Tatăl nu poate fi fără Rațiune sau Cuvânt, Acesta nu poate fi cugetat ca neexistând vreodată. Tatăl cugetând din etern, ceea ce cugetă are caracter ipostatic. Aceasta e esența argumentării sfântului Atanasie. Pe ea se bazează convingerea lui despre Dumnezeu în Treime. (n.s. 39, p. 179)

⁹⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: N-ar fi Rațiune supremă, dacă n-ar fi obârșia supremă. Ar fi o Rațiune relativă. (n.s. 39a, p. 179)

Deci, când oare a fost Dumnezeu fără ceea ce e propriu Lui?⁹⁰³ Sau cum poate cugeta cineva despre ceea ce e propriu lui Dumnezeu, ca despre ceva străin și deosebit de El?” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; cuvântul întâi împotriva arienilor, XIX-XX, în PSB, vol. 15, p. 179)

„Fiul este Născutul propriu al ființei și al firii Tatălui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Către același episcop Serapion, III, în PSB, vol. 16, p. 89)

„(...) ființa Tatălui este fără început și rădăcină și izvor al Fiului.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola despre sinoadele ce s-au ținut la Rimini, în Italia și la Seleucia, în Isauria*, XLV, în PSB, vol. 16, p. 159)

„Este o identitate de ființă, pentru că Fiul este din Tatăl, nu făcut la poruncă, ci născut din fire; nu tăiat din Tatăl, ci, în timp ce Tatăl rămâne desăvârșit, Fiul strălucește desăvârșit.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 592)

„Să iei, zice, din apa râului și s-o verși pe uscat. Și va fi apa pe care o vei lua din râu, sânge pe uscat (Ieș., 4, 9). Apa e chip sau semn al vieții. Căci este cu adevărat necesară spre aceasta și foarte folositoare celor de pe pământ. Deci Fiul, Viața adevărată, S-a născut ca dintr-un râu, din Tatăl care dă viață tuturor. Precum este lumină din lumină, așa este și Viața din Viață. Moise a fost învățat că Fiul nu stă de Sine, în afară de orice, ci este după fire din Dumnezeu și Tatăl⁹⁰⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, Cartea a Doua a Glafirelor la Ieșire, 4, în PSB, vol. 39, p. 329)

„Era din și pentru totdeauna, fiind în Tatăl ca izvor, după însăși spusa Lui: *Eu am ieșit și am venit din Tatăl* (In., 16, 28). Deci Tatăl fiind înțeles ca izvor⁹⁰⁵, Cuvântul era în El Înțelepciune și Putere și Pecete și Strălucire și Chip

⁹⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E propriu lui Dumnezeu să aibă un Fiu, adică un Cuvânt, sau o Rațiune, prin care să Se cugete și să Se exprime pe Sine însuși sau întreaga ființă a Sa, și aceasta să ia, ca Chipul desăvârșit al Lui, caracter ipostatic. Altfel cugetarea sau înțelepciunea lui Dumnezeu, prin care Se cugetă pe Sine, ar fi nedesăvârșită. Dumnezeu n-ar afla printr-o astfel de cugetare în mod deplin cunoștința despre Sine, adică despre întreaga Lui putere. Ar rămâne închis într-un fel de cugetare neputincioasă. (n.s. 40, p. 179)

⁹⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Persoana naște, sau e născută. Și aceasta înseamnă că dă sau primește ființa de la o persoană ca persoană. Există o comunitate de ființă între persoane, dar ființa nu stă decât în persoană și nu într-o singură persoană, ci în mai multe, care dau și primesc ființa. Fiul nu subzistă de Sine în afară, ci unit cu Tatăl. (n.s. 589, p. 329)

⁹⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul a dat Tatălui caracter de Tată. Altfel, Tatăl ar fi fost indefinit ca Tată. Ar fi fost un Dumnezeu indefinit ca Dumnezeu al iubirii. O persoană făcând pe alta fiu, aceea o face pe prima tată. Tatăl făcând pe Fiul Cuvânt, Cuvântul face pe Tatăl cuvântător. Relația Lor face ca însușirile unei Persoane să corespundă cu însușirile întregitoare ale celeilalte. (n.s. 16, p. 20)

al Lui. Și dacă nu era nici un timp când Tatăl era fără Cuvânt și Înțelepciune și Pecete și Strălucire, e necesar să mărturisim că este etern Fiul, Care este acestea pentru Tatăl cel etern⁹⁰⁶. Căci cum este Pecete și Chip întocmai, dacă nu Se vede format potrivit frumuseții Aceluia al Cărui Chip este?

Dar nu va fi nedrept nici a înțelege pe Fiul existând în Tatăl ca într-un izvor. Căci numai Aceluia din Care este I se cuvine numele de izvor. Iar Fiul este în Tatăl și din Tatăl nu fiind născut în afara Lui, sau în trup, ci existând în ființa Tatălui și strălucind din ea, ca strălucirea soarelui din acesta, sau asemenea căldurii naturale din focul de a cărui fire ține. Căci în aceste pilde se poate vedea cum una este născută din alta, dar coexistând pururea cu ea și fiind nedespărțită, în așa fel că fără una nu se poate vedea cealaltă în sine și păstrând rațiunea adevărată a firii aceleia. Căci, cum ar fi soarele fără strălucirea lui, sau strălucirea, neexistând soarele a cărui strălucire este? Sau cum ar fi foc, dacă ar fi lipsit de căldură, sau de unde ar fi căldura, dacă nu din foc, sau altceva care nu e străin de calitatea ființială a focului? Deci, precum în acestea existența unora în cele din care sunt nu contrazice coexistența ambelor, ci cele născute se arată pururea existând împreună cu cele ce le nasc și moștenitoare ale aceleiași firi cu acelea, așa e și cu Fiul⁹⁰⁷. De fapt, El e înțeles și declarat în Tatăl și din Tatăl și nu ni Se va arăta exterior și străin Tatălui, sau ivindu-Se după El, ca al doilea, ci fiind în El și coexistând pururea cu El și arătându-Se din El, prin modul negrăit al nașterii dumnezeiești.

Că lui Dumnezeu și Tatăl I se spune de către sfinți (autorii Scripturii) și început al Fiului, dar numai ca Celui de la Care vine Fiul, auzi de la Psalmist, care prevestește a doua arătare a Mântuitorului nostru prin Sfântul Duh, spunând către Fiul însuși: *cu Tine este Începutul în ziua puterii Tale, în strălucirea sfinților Tăi* (Ps., 109, 3). Căci e zi a puterii Fiului cea în care va judeca toată lumea și va răsplăti fiecăruia după faptele lui. Cu adevărat va veni ziua Aceluiași Care este în Tatăl și are în Sine pe Tatăl ca Început neînceput al ființei Sale, numai prin faptul că este din El, căci există din Tatăl⁹⁰⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 20-21)

⁹⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu Fiul singur este Înțelepciunea și Puterea Tatălui, ci împreună cu Tatăl. Dar o Persoană singură nu le are pe acestea. (n.s. 17, p. 21)

⁹⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: La Dumnezeu este o așa de mare unire după fire a Fiului născut din Tatăl cu Tatăl, încât Fiul rămâne pururea în Tatăl, fără să-Și piardă nici unul proprietatea Lui: Tatăl, pe cea de Tată, Fiul, pe cea de Fiu. Fiul coexistă cu Tatăl, existând totodată în Tatăl, dar neconfundat cu El. (n.s. 18, p. 21)

⁹⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În trei feluri se poate sune despre Tatăl că e *început* al Fiului: prin faptul că Tatăl Îl naște fără de început, prin faptul că, fiind în El, Se arată prin El la întrupare, și prin faptul că Se arată prin El la Judecata din urmă. În toate aceste trei feluri se arată că Fiul este *din*, dar și *în* Tatăl, dar este deosebit de Tatăl. În nici unul din aceste feluri Tatăl nu e declarat început al Fiului, ca existând înainte de Fiul. (n.s. 19, p. 21)

„Dacă Dumnezeu Cuvântul Cel ce strălucește din Dumnezeu este Fiu cu adevărat, e cu totul necesar să mărturisească și adversarii că El este din ființa Tatălui. Căci aceasta înseamnă filiația adevărată⁹⁰⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 34)

„Tatăl este împreună cu Fiul nu pentru că Acesta n-ar putea să facă ceva din cele ce sunt, ci pentru că este întreg în Fiul pentru identitatea ființei și pentru extrema și nemijlocita apropiere de El deoarece Fiul a provenit în mod natural din Tatăl⁹¹⁰. E ca și cum ar zice cineva că împreună cu mirosul ce se răspândește din floare și în lucrarea răspândită din mireasmă este floarea însăși, deoarece mirosul provine natural din ea. Dar o spunem pentru înțelegerea ce rezultă din această pildă. Căci firea cea mai presus de toate e mai presus și de această pildă, primind puține ajutoare din ea în înțelegerea Sa.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, pp. 57-58)

„(...) pe Fiul Îl vedem strălucind din ființa Tatălui în mod născut și existând în ea și din ea, subzistând ca Dumnezeu-Cuvântul în ipostas propriu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 58)

„(...) când zice *în sânul*, voiește să spună că Fiul Se arată din sânul născător al Tatălui, ca o strălucire potrivită lui Dumnezeu și ca o negrăită înaintare spre ipostasul propriu, dar avându-L totuși pe Tatăl în Sine, întrucât nu prin despărțire sau prin diviziunea cea după trup S-a ivit Născutul dumnezeiesc din Tatăl. Și de fapt Fiul însuși zice undeva că El este în Tatăl, dar, iarăși, că are în Sine pe Tatăl. Căci ceea ce e propriu ființei Tatălui, trecând în mod firesc (natural) în Fiul, arată în El pe Tatăl. Și Tatăl are iarăși în Sine pe Fiul, înrădăcinat în identitatea neschimbată a ființei și ca ieșind din El, dar nu prin împărțire sau distanțare spațială, ci existând în El și împreună existând pururea.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 10, în PSB, vol. 41, pp. 126-127)

⁹⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe cât de important este să recunoaștem în Dumnezeu un Tată și un Fiu, ca Persoane deosebite, tot pe atât de important e să-I cunoaștem de o ființă. Căci nu se poate naște o persoană din alta dacă nu sunt de o ființă. Nașterea înseamnă atât unitatea de ființă, cât și deosebirea ca persoane între cel ce naște și cel născut. (n.s. 45, p. 34)

⁹¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din declarațiile Sfântului Chiril că Fiul provine din Tatăl *în mod natural, sau prin fire*, nu trebuie înțeles că Fiul nu provine din Tatăl ca Persoană specifică, sau ca Fiu. Nu firea cugetată în sine naște pe Fiul, căci firea nu există decât în Persoane: în Persoana Tatălui, Care naște din ea pe Fiul, și în Fiul, Care Se naște din firea ce există concret ca fire a Tatălui. Firea dumnezeiască există concret în trei Persoane și în relațiile dintre ele. Fiul Se naște și El ca Dumnezeu, sau ca purtător al firii dumnezeiești, dar în calitate de Fiu. (n.s. 93, p. 57)

„(...) toată fiimea este din Fiul, pentru că El este în mod propriu și singurul cu adevărat Fiu, nu fals și cu nume mincinos, ci din ființa lui Dumnezeu-Tatăl, nu prin rupere, sau curgere, sau diviziune, sau tăiere, căci firea dumnezeiască e cu desăvârșire nepătimitoare; ci ca Unul din Unul, pururea coexistând și fiind împreună etern și interior prin fire Născătorului, fiind în El și provenind din El în mod neîmpărțit și nedespărțit. Aceasta fiindcă Dumnezeirea nu se poate circumscrie nici după trup, nici prin spațiu, nici de așa fel ca să parcurgă distanțe, sau să facă mutări, ci, precum provine din foc căldura cea aflată în el, părând înțelegerii că se împarte și fiind altceva decât focul, dar fiind din el și în el după fire și provenind din el fără să-l micșoreze întru nimic prin despărțire, sau prin împărțire și curgere, căci se păstrează întreagă în focul întreg, așa vom cugeta și nașterea dumnezeiască, folosind înțelegerea cea mai potrivită pentru Dumnezeu. Și, crezând că Fiul subzistă în mod propriu, nu-L vom vedea pe El exterior Dumnezeirii celei una și negrăite, nici nu vom spune că e de altă ființă decât Tatăl. Căci în acest caz n-a mai fi cugetat în chip drept Fiu, ci altceva decât aceasta, și ne-ar răsări un dumnezeu recent, altul decât Cel cu adevărat și singur existent. Căci ceea ce nu e de o ființă cu Dumnezeu cel prin fire, cum nu va cădea din calitatea de a fi Dumnezeu adevărat?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 149)

„(...) Cuvântul Care luminează în mod negrăit din Tatăl, având nașterea proprie de sus, și existând ca dintr-un izvor din ființa Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. II, în PSB, vol. 41, p. 189)

„(...) Tatăl însuși, ca (...) Cel ce a născut din firea Sa pe Fiul, ca dintr-un izvor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. VIII, în PSB, vol. 41, p. 266)

„(...) și obârșia Lui este dintru început, din zilele veacului (Mih., 5, 1). Prin obârșie indică aici ieșirea la existență (ipostatică) proprie Unuia-Născutului din ființa Născătorului ca o strălucire din lumină, înainte de tot veacul și ziua și clipa.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 506)

„(...) precum dintr-un izvor dulce iese o undă dulce și din pomi de soi bun ies și roduri bune, așa socotesc că trebuie să credem că Cel ce este din Dumnezeu după fire este Dumnezeu adevărat și Cel născut din Tatăl etern este etern ca și Născătorul Lui. Era potrivit deci să spună către iudei: *Sau faceți pomul rău, și rodul va fi rău, sau faceți pomul bun, și rodul lui va fi bun* (Mt., 12, 33). *Căci nu poate pomul bun să facă roade rele, nici omul rău să facă*

roade bune (Mt., 7, 18). Cum se poate deci întâmpla, sau, mai bine-zis, cum nu este o mare nebunie să se creadă că Cel Născut din Tatăl nemuritor este muritor, sau să se numere între cei stricăcioși Cel ce nu știe de stricăciune?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 646-647)

„(...) a provenit din ființa Tatălui ca o strălucire din lumină, sau cum iese un râu dintr-un izvor. Deci, cei ce văd pe Fiul pot vedea ființa Tatălui și pot înțelege din Fiul ceea ce e propriu Tatălui. Căci, deoarece toată existența Fiului iese din ființa Tatălui, Fiul este în Tatăl și, invers, Tatăl este în Fiul, deoarece ceea ce este Tatăl prin fire, aceea este și Cuvântul Cel ce provine din El, fiindcă Tatăl Se arată și este în Fiul, așa cum este în râu izvorul din care el izvorăște. Căci ceea ce e propriu ființei Tatălui se află în Fiul, și chipul Dumnezeirii, ca să zic așa, Îl arată pe Tatăl în Sine.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, pp. 737-738)

„(...) El (Hristos — n.L.P.) este în Tatăl și are pe Tatăl în Sine, adică poartă firea Tatălui în ipostasul Său, ca un adevărat Născut, ca rod adevărat, ca Fiu provenit în chip natural din Tatăl⁹¹¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 856)

„(...) Tatăl este ca o rădăcină și izvor al propriului Născut.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1055)

„Socotind că este imens acel *era* (τὸ ἦν) despre Dumnezeu Cuvântul și că întrece puterea de înțelegere a creaturilor preacredinciosului Ioan (Evanghelistul) a evitat să ne spună despre nașterea și creația Lui și nici nu a îndrăznit să numească cu aceleași cuvinte pe Cel ce face, odată cu cele făcute, nu că era nenăscut (Unul este nenăscut, Tatăl) ci că ipostasa inexprimabilă a Unuia-Născut, Dumnezeu, este peste puterea de gândire a Evangheliștilor și, într-adevăr, și peste puterea de înțelegere a îngerilor.

Eu nu cred că trebuie socotiți printre cei credincioși aceia care îndrăznesc să discute ceva dintre acestea, pentru faptul că nu ascultă de cuvintele: *Nu căuta cele mai sus decât tine și nu cerceta cele ce te depășesc* (Înț. Sir., 3, 20).

⁹¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul Se naște în mod natural din Tatăl. Aceasta nu înseamnă că natura sau firea naște pe Fiul, sau că ea e Tatăl, ci ea este în Tatăl ca în ipostasul care naște. Deci Fiul nu e creat din nimic, sau format din ceva deosebit de ființa Tatălui. Nu natura naște, ci un ipostas purtător al naturii naște un alt ipostas purtător al aceleiași naturi. (n.s. 1633, p. 856)

Într-adevăr, cunoașterea multor altor lucrări care sunt cu totul mai simple, depășește puterea omenească de înțelegere așa cum sunt cuvintele lui Pavel: *cele ce ochiul nu a văzut și urechile nu au auzit și la inima omului nu au ajuns, câte a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc* (I Cor., 2, 9), ci și astrele, cum spune Dumnezeu lui Avraam *că nu poate să le numere* (Fac., 15, 5). Și încă zice: *Cine va putea număra nisipul mărilor și picăturile de ploaie* (Înt. Sir., 1, 2).

Atunci cum ar putea cineva să cerceteze ipostaza lui Dumnezeu-Cuvântul, fără numai dacă, cuprins de o stare de nebunie, ar încerca acest lucru? Despre aceasta duhul profetic spune: *Iar neamul Lui cine-L va spune?* (Is., 53, 8).

Iată că însuși Mântuitorul nostru, sprijinind pe stâlpii tuturor celor ce sunt în lume — mă gândesc la Apostolii cei inspirați — S-a străduit să-i despovăreze de cunoașterea acestor lucruri spunându-le tuturor acestora că nu există (nu e posibilă) înțelegerea pe cale naturală, și că numai Tatălui îi este rezervată cunoașterea acestui mister divin, căci zice: *Nimeni nu cunoaște cine este Fiul, fără numai Tatăl și pe Tatăl nimeni nu-L cunoaște fără numai Fiul* (Mt., 11, 27). Despre acest lucru socotesc că zice Tatăl: *Taina Mea, Mie* (Is., 24, 16; Col., 1, 15).” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 4, 19-21, în PSB, vol. 44, p. 26)

„Ce înseamnă aceasta: *Din pântece mai înainte de luceafăr Te-am născut?* (Ps., 109, 3). Oare nu arată filiația firească, directă, prin nașterea din Tatăl (a Fiului) și nu prin respectarea rânduielilor firești și prin năzuința spre sporire, ci prin însușirea firii divine, Care a provocat-o? De aici rezultă că Unul-Născut din Tatăl are o filiație permanentă, iar filiația ființelor raționale nu aparține însăși firii lor, ci se produce prin respectul față de rânduielele firii și prin darul lui Dumnezeu.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 4, 34, în PSB, vol. 44, p. 29)

„Din veșnicie, adică înainte de facerea lumii, înainte de tot ce se poate numi timp, a existat substanța divină a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, aceștia totuși nefiind trei Dumnezei, ci unul. Tatăl are pe Fiul născut din substanța Sa și din veșnicie, printr-o rațiune cunoscută Lui, credința mărturisind că Fiul nu este Tatăl, nici Tatăl n-a fost vreodată Fiul, ca să nu cugete gândul omenesc că neamul dumnezeiesc s-a înmulțit la nesfârșit. Nici Fiul n-a devenit vreodată Tată, deși este de aceeași natură cu Tatăl și din veșnicie împreună cu El, pentru ca neamul dumnezeiesc să nu fie socotit că se va înmulți la nesfârșit.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 4, în PSB, vol. 72, p. 28)

„Fiul e născut din Tatăl, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, și așa cum s-a mai spus, nimeni nu cunoaște nașterea Lui, decât numai Tatăl.”

(Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a V-a, cap. VIII, în PSB, vol. 75, p. 172)

„(...) nașterea Fiului din Tatăl e mai presus și de voință. Căci voința nu e la mijloc între Fiul și Tatăl, nici nu e cugetată voința Tatălui înainte de Fiul, pentru că nici Tatăl nu exista înainte de Fiul, precum nici Mintea înaintea Cuvântului din ea, nici lumina, înainte de strălucire. Căci Tatăl și Fiul, Cel născut fără de început din El, având deodată existența au și o singură voință, simplă și nedespărțită, precum și o singură ființă și fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 86, în PSB, vol. 80, pp. 231-232)

Nașterea Fiului din Tatăl – analogii cu lucrurile din lume

„Când învățăm deci că Fiul este din ființa Tatălui, și anume că e născut, iar nu făcut, atunci nu trebuie să ne ducem cu gândul la niște înțelesuri trupești ale fenomenelor naturale. Căci ființa Tatălui nu a fost împărțită, așa încât de la Tatăl să treacă să ajungă și la Fiul, și nici nu se naște printr-un fel de scurgere sau prin producere, așa cum se întâmplă cu pomii care rodesc, ci chipul nașterii dumnezeiești nu se poate explica și nici înțelege de cugetarea omenească. E un semn de cugetare nedemnă și senzuală să asemeni lucrurile veșnice cu cele stricăcioase și trecătoare și să crezi că Dumnezeu Se naște așa cum se nasc ființele trupești, câtă vreme în vederea dreptei credințe trebuie să cugetăm cu totul altfel, gândindu-ne că numai ființele muritoare se comportă așa, pe când în cazul lui Dumnezeu, Cel nemuritor, lucrurile stau cu totul altfel. Așadar, nici nu trebuie să tăgăduim nașterea dumnezeiască, dar când contemplăm pe Dumnezeu nu trebuie nici să ne întinăm cugetul cu noțiuni materiale”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 52, III, în PSB, vol. 12, p. 218)

Tatăl - izvorul Fiului și al Duhului Sfânt

„(...) Tatăl e originea și izvorul Fiului și al Duhului Sfânt (...); nu se poate concepe în El un *înainte* sau un *după*.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, I, 2, în PSB, vol. 8, p. 115)

„(...) din Tatăl se naște Fiul, prin Care au fost făcute toate și de Care e subînțeles inseparabil și Duhul Sfânt, căci nu poți ajunge să te gândești la Fiul fără să fi fost mai întâi luminat de Duhul. Deci întrucât Duhul Sfânt, din Care izvorăște asupra creației orice împărțire de bunuri, e în strânsă legătura pe de o parte cu Fiul, cu Care îl și concepem în chip imediat, dar pe de altă parte e strâns

legat și de Tatăl (Care e cauza Lui, căci din El purcede) judecând-o după ipostas, însușirea proprie a Duhului Îl situează în urma Fiului și împreună cu Fiul, dar ființa Și-a luat-o prin purcedere de la Tatăl. Căci Fiul e Cel care face cunoscut și pe Duhul Cel purcezător din Tatăl, ca unul Care fiind singur născut în chip unic a ieșit strălucind ca o lumină din Lumina cea nenăscută, așa încât potrivit acestei însușiri distinctive El nu se confundă nici cu Tatăl, nici cu Duhul Sfânt, ci se recunoaște singur după însușirea de care am vorbit”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, IV, în PSB, vol. 12, p. 180)

„Mântuitorul și Duhul cel Sfânt sunt din Tatăl.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, IV, în PSB, vol. 17, p. 252)

„Este Tatăl, Cel Care are existența desăvârșită și cu totul completă; El este rădăcina și izvorul Fiului și Duhului Sfânt.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 594)

„Fiul a ieșit din Tatăl prin naștere, iar Duhul din Dumnezeu într-un chip care nu se poate spune prin cuvinte.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, **Omilia a XXIV-a, VII, în PSB, vol. 17, p. 598**)

„Nenașterea și nașterea și purcederea nu taie în trei ființe și firi inegale firea și puterea cea una a negrăitei Dumnezeiri, dar caracterizează persoanele sau ipostasurile în care sau care este Dumnezeirea sau ființa și firea cea una⁹¹².” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 124)

Duhul Sfânt purcede din Tatăl și strălucește din Fiul

„(...) Unul fiind Fiul, sau Cuvântul cel viu, Una trebuie să fie desăvârșita și deplina lucrare sfințitoare și luminătoare și vie a Lui și darul⁹¹³ de care se

⁹¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate ființa e trăită de Tatăl ca având-o din veci și comunicând-o prin naștere Fiului și prin purcedere Duhului Sfânt și ca primită de Fiul și de Duhul de la Tatăl, de Primul prin naștere, de al Doilea prin purcedere. Tatăl trăiește pe Fiul ca Cel ce are aceeași ființă cu El, primită de la El: și Fiul, pe Tatăl ca pe cel Care Îi comunică și de la Care primește aceeași ființă. Trăiesc astfel împreună aceeași ființă într-o continuă comunicare iubitoare, în care fiecare ipostas are propria poziție și tocmai în aceasta stând iubirea între ele. (n.s. 240, p. 124)

⁹¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) Duhul e atenția Tatălui către Fiul și mărturia Lui personificată către Fiul despre dragostea Sa către El și odihna Lui în Fiul. Dar aceasta este o atenție activă, mărturia unui ipostas, și numai persoana e capabilă de lucrare. În forma aceasta lucrătoare, ipostatică, se manifestă atenția Tatălui și mărturia dragostei Lui și față de noi, dar nu ca spre unii ce am fi în afara Fiului, ci adunați în Fiul. Duhul presupune totdeauna pe doi. Dacă Fiul e conștiința ipostasiată a Tatălui de Sine, dacă Tatăl e cu Fiul într-un dialog interior, sau într-o convorbire a Sa cu Chipul Său, în Duhul se depășește această convorbire între doi, fără a se

spune că purcede din Tatăl, pentru că strălucește⁹¹⁴ și se trimite și se dă de la Fiul cel mărturisit din Tatăl. Neîndoielnic Fiul e trimis de Tatăl. Căci zice: *Așa a iubit Dumnezeu lumea, că și pe Unul Născut Fiul Său L-a trimis* (In., 3, 16). Iar Fiul Îl trimite pe Duhul⁹¹⁵. Căci zice: *de voi pleca Eu, voi trimite pe Mângâietorul* (In., 16, 7).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XX, în PSB, vol. 16, pp. 47-48)

Duhul Sfânt curge din Tatăl prin Fiul

„(...) Duhul este al lui Dumnezeu și Tatăl și al Fiului⁹¹⁶, ca Unul ce este ființial din amândoi, adică curge din Tatăl prin Fiul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, Cartea Întâia, în PSB, vol. 38, p. 21)

„(...) Duhul, fiind din ființa lui Dumnezeu Tatăl și a Cuvântului ieșit din Tatăl și prezent în El prin fire, concentrează în Sine tot ce e propriu dumnezeirii; El are dumnezeirea ca izvor, ca Cel ce se varsă din Tatăl prin Fiul⁹¹⁷ și sfințește creația.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 237-238)

Duhul Sfânt de la Tatăl purcede

„(...) provine din Dumnezeu (ca Dumnezeu), nu prin naștere ca Fiul, ci ca suflare a gurii Sale. Desigur, gura (nu trebuie înțeleasă) ca mădular (al lui

desființa, ci se desăvârșește ca iubire prin care Unul cere și Altuia să fie martor al iubirii Sale față de celălalt și să Se bucure de iubirea Sa față de Acela. (n.s. 54, pp. 47-48)

⁹¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Expresia *strălucirea* Duhului din Fiul a folosit-o în sec. XII patriarhul Grigorie Cipriotul. Duhul strălucește din Fiul, dar nu purcede din El, pentru că nu trece dincolo de Fiul în provenirea Sa din Tatăl. Ci El Își primește existența din Tatăl ca iradiere a iubirii Tatălui spre Fiul. Când apar faptele și Fiul Se face om, această odihnă și strălucire devine proprie și umanității Lui și celor ce se unesc cu El. (n.s. 55, p. 48)

⁹¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Repetăm: Fiul Îl trimite pe Duhul ca Fiu, nu ca Tată, adică imprimând în ei simțirea de fii, ca Cel ce Îl are ca Fiu de la Tatăl, ca cel ce îi adună pe oameni în Sine ca împreună fii, nemergând prin Duhul dincolo de Sine, cum Tatăl nu Se îndreaptă, purcezend pe Duhul, dincolo de Fiul. (n.s. 56, p. 48)

⁹¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Curge din Tatăl prin Fiul*, nu înseamnă că provine și din Fiul ca izvor. Cu atât mai puțin că Tatăl și Fiul sunt un singur izvor. Duhul vine din Tatăl în Fiul, se odihnește în Fiul, strălucește din Fiul, cum vor spune Sf. Ioan Damaschin și Patriarhul Sfânt (...) Duhul Sfânt întipărește în suflet chipul, fără să rămână El însuși sufletul omului. (...) El nu iese din Fiul mai departe de El, ci purcezend din Tatăl se mișcă în Fiul. (n.s. 11, p. 21)

⁹¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Se varsă din Tatăl prin Fiul, dar nu purcede. Se varsă* (procheomenon) când Se dăruiește creaturii (creației) pentru a se sfinți. (n.s. 346, p. 237)

Dumnezeu), nici Duhul, ca o suflare ce se risipește, ci gura (trebuie înțeleasă) într-un chip vrednic de Dumnezeu și Duhul ca ființă vie, dătătoare de sfințenie. În felul acesta se exprimă intimitatea (cu celelalte persoane) și se păstrează insondabil modul provenienței (Sale). (Duhul) se mai zice și Duh al lui Hristos, pentru că este legat ființial de El.” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. XVIII, în PSB, vol. 12, pp. 60-61)

„(...) că noi nu numim pe Duhul Sfânt nici *nenăscut*, întrucât cunoaștem numai un singur *Nenăscut* și un singur început al tuturor lucrurilor, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos; dar nici *născut* nu-L numim pe Duhul Sfânt, pentru că am învățat din tradiția credinței că numai Fiul este Cel Unul-Născut; dar am mai învățat că Duhul adevărului de la Tatăl purcede și mărturisim că fără să fi fost creat, Duhul e și El din Dumnezeu”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 125, II, în PSB, vol. 12, p. 306)

„Duhul cel din Dumnezeu, *Care de la Tatăl purcede* – adică Cel Care iese din gura Lui, ca să nu socotești că Duhul este unul dintre cele din afară și dintre creaturi, ci să crezi că-și are ipostaza de la Dumnezeu – are în El toate puterile.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, IV, în PSB, vol. 17, p. 252)

„Fiind însă Duhul de o fire, Se revarsă din Tatăl ca dintr-un izvor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, p. 236)

„Căci este neîndoielnic că purcede din însăși firea lui Dumnezeu Tatăl.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 301)

„Vom zice deci, judecând drept, că din Tatăl și în Tatăl este în mod natural Fiul, iar din El și în El este și Duhul Fiului, adică Cel Sfânt⁹¹⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 875)

„Căci vorbind de Duhul adevărului, adică de Duhul Său, zice că El purcede de la Tatăl. Fiindcă, precum este prin fire al Fiului, existând în El și prin

⁹¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tot din Tatăl și în Tatăl este și Duhul Sfânt, dar Acesta se numește și Duhul Fiului, ceea ce arată și mai mult că Fiul nu devine origine, sau un fel de Tată al Duhului. Duhul este din Tatăl și în Tatăl, ca Duhul iubirii Lui față de Fiul, îndreptat spre Fiul, ca să țină și în Fiul iubirea vie față de Tatăl. În Tatăl e inițiativa iubirii, și ea se întoarce și de la Fiul ca răspuns. Cuvântul e prima formă de revelare a Tatălui. Suflarea, ca Viață, e a doua formă. Cele două revelări sunt unite, dar deosebite. Duhul reprezintă comuniunea deplină. Suflarea e sfântă, pentru că e comuniune deplină. (n.s. 1665, pp. 875-876)

El, așa este și al Tatălui⁹¹⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 973)

„Tatăl are din Sine și în Sine pe Duhul Său, la fel și Fiul are pe Duhul în Sine, deoarece Duhul este de o ființă cu Tatăl și purcede din El⁹²⁰, având în Sine prin fire toate cele proprii Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 1159-1160)

„Fără îndoială hotărârile Sinodului Prea Sfântului Papă (Teodor) au fost criticate de cei din capitala imperiului, dar nu în toate capitolele de care ați scris, ci numai în două, dintre care unul se ocupă cu învățătura despre Dumnezeu (cu teologia), când spune: *Duhul Sfânt purcede și din Fiul* (...). Cel dintâi capitol aduce în acord cu el texte ale Părinților romani, dar și ale lui Ciril din Alexandria din sfânta lucrare a lui despre Sfântul Ioan Evanghelistul. Din acestea i-a arătat pe aceia ca nefăcând pe Fiul cauză a Duhului. Căci ei cunosc pe Tatăl ca singura cauză a Fiului și a Duhului, a Unuia prin naștere, și celuilalt prin purcedere. Ci (o spun aceasta) ca să arate că Duhul iese prin Fiul și ca prin aceasta să arate

⁹¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Chiril spune că Duhul este *în Fiul și provine*, sau iese *prin Fiul*, dar *purcede din Tatăl*. Purcezând din Tatăl, Își ia existența din Tatăl și se află în Fiul, prin Care ni se dă, sau ne strălucește. Duhul și Fiul sunt nedespărțiți, dar Amândoi provin *din Tatăl*. De aceea, Duhul este și al Fiului, Fiul avându-L de la Tatăl. Tocmai faptul că Fiul are pe Duhul de la Tatăl, din Care El Se naște, și că Tatăl purcede pe Duhul ca să fie în Fiul, Îl arată pe Fiul și mai deplin ca fiind de o ființă cu Tatăl. Duhul purcede din Tatăl ca izvor, și ne vine din Fiul ca Cel în Care este prin unitatea de ființă, nu ca dintr-o ființă diferită de a Duhului. (n.s. 1825, p. 973)

⁹²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este de remarcat că Sfântul Chiril spune despre Tatăl că are pe Duhul provenind sau purcezând din Sine, pe când despre Fiul, numai că Îl are *în Sine*, deci nu purcede de la El. Dar Fiecare are pe Duhul în Sine, deci Îl au Amândoi, trăind în Duhul, în alt fel, unitatea Lor. (n.s. 2194, p. 1160)

unitatea ființei neschimbate a Lor⁹²¹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 9, în PSB, vol. 81, pp. 251-252)

„Luați Duh Sfânt” [Ioan 20, 22]

„Iar odată înviat din morți, modelându-și firea omului ca icoană dumnezeiască, le-a insuflat Duhul Sfânt sfinților apostoli ca celor dintâi, zicând: *Luați Duh Sfânt* (In., 20, 22). Dar a spus și dumnezeiescul Pavel: *Căci n-ați luat iarăși duh de robie spre temere, ci ați luat Duhul înfierii, întru care strigăm: «Avva, Părinte»* (Rom., 8, 15)⁹²².

Deci în Israil era duh de robie, iar în noi, cei (...) din Biserica neamurilor, e Duhul lui Dumnezeu spre înfiere, care ne face casa Lui duhovnicească.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a cincea a Glafirelor la Facere, 2, în PSB, vol. 39, p. 154)

„Căci după ce a înviat Hristos din morți, călcând moartea, și prădând iadul și spunând celor din legături: *Ieșiți! Și celor din întuneric: Luminați-vă!* (Is., 49, 9), a înfrumusețat din nou prin Duhul firea omului, ca la începutul neamului, și a zidit-o din nou spre sfințenie, suflând Duhul în Sfinții Apostoli și

⁹²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim arată cum se înțelegea atunci Filioque de către catolici: ca distingându-se în aplicarea purcederii la relația între Duhul și Tatăl și între Duhul și Fiul. În relația dintre Duhul și Fiul expresia nu înseamnă decât identitatea de ființă și un fel de ieșire la arătare (προϊέναι) a Duhului prin Fiul, nu o primire a existenței Lui din Fiul, cum o primește din Tatăl. Catolicii au ajuns la identificarea provenirii Duhului din Fiul cu provenirea Lui din Tatăl (ca dintr-un singur principiu), pentru că au folosit aceiași termeni pentru amândouă: *procedere* și *prodire*, ceea ce Părinții răsăriteni n-au făcut niciodată. Pe baza acestui loc teologii catolici de după aceea au dat pe Sf. Maxim în mod greșit ca martor răsăritean aprobativ al învățăturii lor. În această identificare a termenului *procedere* cu *prodire* (ekporeusis și proienai) cei din Constantinopol au văzut o identificare a provenirii Duhului din Fiul cu provenirea Lui din Tatăl. Sfântul Maxim le arată că latinii cunosc în *procedere* două înțelesuri: purcederea Duhului din Tatăl și ieșirea Lui prin Fiul. Deci ei cred ca și grecii. Numai neobișnuința cu limbajul mai expresiv al grecilor îi face să pară că confundă provenirea Duhului din Fiul cu provenirea din Tatăl (vezi despre această chestiune: Jean Miguel Garrigues, *L'Esprit qui dit Père*, 1982, ed. Tequi, Saint Cénere, p. 79-80). E vorba de papa Teodor. Se poate pune întrebarea: pentru ce Duhul iese sau Se arată prin Fiul și nu și invers? Un răspuns potrivit ar fi, credem: pentru că Duhul pune pe Fiul — prin participarea la bucuria Tatălui de El — într-o lumină maximă. (n.s. 539, p. 252)

⁹²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Am luat Duhul Fiului care a trecut din Hristos ca Dumnezeu în El ca om. E Duhul supremei intimități, Duhul iubirii supreme care unește pe Fiul, cu Tatăl. E Duhul prin care Hristos ne face împreună fii cu Sine ai Tatălui ceresc. E extrema frățietate cu Sine pe care o primim prin Duhul lui Hristos. (n.s. 257, p. 154)

zicând: *Luați Duh Sfânt* (In., 20, 22)⁹²³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege*, 3, în PSB, vol. 39, p. 461)

„Căci s-a scris că a suflat asupra ucenicilor zicând: *Luați Duh Sfânt* (In., 20, 22). Deci nu va nega cineva, ci mai degrabă va afirma că Fiul fiind Subiect al bunătăților naturale ale lui Dumnezeu-Tatăl, în mod ființial, în același mod cum le are și Tatăl, nu-L are pe Duhul dobândit din afară. Căci e greșit, sau, mai mult, e nebunie a cugeta astfel. Ci, precum fiecare dintre noi are în sine duhul propriu și-l răspândește din cele dinlăuntru în afară, așa e și Hristos. De aceea a suflat Hristos trupește, arătând că, precum iese din gura omului suflarea trupească, așa iese și din ființa dumnezeiască Duhul din El.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 880)

„(...) Tatăl este în Fiul și Fiul în Tatăl. Deci Tatăl nu dă pe Mângâietorul, sau pe Duhul Sfânt, în mod deosebit, și Fiul în mod deosebit, ci Duhul Se dăruiește Sfinților de la Tatăl prin Fiul. Pentru aceasta se spune despre Tatăl că e Cel ce dăruiește, și despre Fiul că e Cel prin care Tatăl dăruiește toate. Și spunându-se despre Fiul că e Cel ce dăruiește, se spune despre Tatăl că e Cel din care Fiul dăruiește toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 880)

Trimiterea Duhului Sfânt în lume de către Fiul

„(...) în sânul Sfintei Treimi nu există nici o dezbinare, ci ceea ce se numește *darul Duhului Sfânt* dobândim prin mijlocirea Fiului și prin lucrarea Tatălui: *toate le lucrează unul și același Duh, împărțind fiecăruia deosebit, după cum voiește.*” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, VII, 3, în PSB, vol. 8, p. 78)

„Iisus Hristos ieri și astăzi fiind același și rămânând neschimbat în veci același, este Cel ce-L dă (pe Duhul Sfânt — n.L.P.) și Îl primește, dându-L ca Cuvântul lui Dumnezeu și primindu-L ca om. Nu e deci Cuvântul ca Cuvânt cel ce Se îmbunătățește; căci le avea pe toate și le are pururea. Ci oamenii cei ce au un început în a primi întru El și prin El. Deci spunându-se că El Se unge acum, noi suntem cei ce suntem unși întru El. Pentru că și botezându-Se El, noi suntem cei ce ne botezăm. Toate acestea le face Mântuitorul mai vădite, zicând Tatălui: *Și Eu slava ce Mi-ai dat-o Mie, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una*

⁹²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se afirmă aci înțelesul mântuirii ca înnoire, ca îndumnezeire a firii noastre prin Duhul ce ne vine din Hristos cel înviat ca om, sau din umanitatea Lui înviată. (n.s. 794, p. 461)

suntem (In., 17, 23). Pentru noi deci a cerut slava și pentru noi s-a spus că *a luat, I s-a hărăzit, a fost preainălțat*, ca și noi să ne înălțăm întru El, precum S-a și sfințit pe Sine pentru noi, ca noi să ne sfințim întru El.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XLVIII, în PSB, vol. 15, p. 215)

„Dar prin cine și de la cine trebuie să se dea Duhul, dacă nu prin Fiul, al Căruia și este Duhul? Și când am putut lua noi Duhul, dacă nu când S-a făcut Cuvântul om?⁹²⁴ Și precum arată spusa Apostolului, că nu ne-am fi mântuit și preainălțat dacă Cel ce este chipul lui Dumnezeu n-ar fi luat chip de rob, la fel arată și David că nu ne-am fi împărtășit altfel de Duhul și nu ne-am fi sfințit dacă n-ar fi spus Însuși Cuvântul, Dătătorul Duhului, că Se unge pe Sine pentru noi. Căci sfințindu-Se întâi trupul întru El și spunând El că a luat pentru noi în trupul Său Duhul ca om, noi avem ca urmare harul Duhului, primit din plinirea Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, L, în PSB, vol. 15, p. 217)

„N-a unit vreun înger cu dumnezeirea, nici nu ne-a legat pe noi cu Sine și cu Tatăl prin vreo făptură, ci în Duhul Sfânt⁹²⁵, pe Care Hristos însuși făgăduindu-L, n-a spus că va trimite un înger, ci *Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede și din al Său ia și ne dă nouă* (In., 15, 26; 16, 14).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XI, în PSB, vol. 16, p. 36)

⁹²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul e al Fiului. Dar al Fiului în calitate de primit al Lui de la Tatăl. Deci numai Fiul ni-L putea da, făcându-ne asemenea Sieși, primitori ai Duhului cel primit și de El de la Tatăl. Cu deosebire Fiul ni Se face dătător al Duhului prin faptul că Se face om. Omenescul Lui Îl face, în mod și mai accentuat, mijlocitor al Duhului către noi. Dându-Și-L Sieși ca om, ni-L dă prin aceasta și nouă, celor uniți cu El. În Duhul S-a făcut Fiul și ca om Fiul prea iubit al Tatălui și în Duhul ne facem și noi fii iubiți ai Tatălui împreună cu Hristos ca om. (n.s. 133, p. 217)

⁹²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ne-ar fi legat cu Sine, ridicându-ne în vreo creatură, tot în planul creat am fi rămas. Aci e greșeala învățaturii catolice despre grația creată. Dumnezeu ne unește cu Sine, ridicându-ne în Duhul cel necreat. Duhul Sfânt e Persoana dumnezeiască în care se oprește urcușul nostru. Pentru că prin Duhul se oprește, sau se odihnește dumnezeirea în Fiul. Dar tocmai de aceea în El e adusă creațiunea la existență și în El se susține în existență și se desăvârșește. A cădea din Duhul e a cădea din Dumnezeu, în Care este existența ineputabilă. Prin Cuvântul ne aduce Tatăl la existență, ne susține și ne desăvârșește, dar în Duhul. Dincolo de Duhul, în afară de Duhul ce Se odihnește în Fiul nu mai e nimic dumnezeiesc. Aceasta ar fi o întindere a lui Dumnezeu în toate ca produse ale esenței Lui. Duhul arată distincția creaturilor de Dumnezeu, dar le și adună în Dumnezeu. Odihnindu-Se Duhul în Fiul, sau oprindu-Se ca mărturie a iubirii Tatălui în Fiul, adunați în El, suntem adunați în Fiul și ne bucurăm de iubirea Fiului față de Tatăl ca niște fii, dar și de iubirea Tatălui ca față de fii. În toate se vede că Duhul nu purcede și din Fiul. Aceasta ar duce spre un fel de panteism degraționist. Suntem adunați în Treime, pentru că Treimea Se oprește, prin Duhul, în Fiul, sau Duhul, venind din Tatăl peste Fiul, Îl ține pe Fiul privind la Tatăl și pe Tatăl privind la Fiul. Treimea rămâne astfel în Ea însăși. (n.s. 23, p. 36)

„Și fiindu-ne dat nouă (căci Domnul a zis: *Luați Duh Sfânt* (In., 20, 22), Dumnezeu este în noi. Căci așa a spus Ioan: *De ne iubim unii pe alții, Dumnezeu rămâne în noi. În aceasta cunoaștem că rămânem în El și El în noi, că din Duhul Lui ne-a dat nouă* (I In., 4, 12-13).⁹²⁶” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XIX, în PSB, vol. 16, p. 46)

„*Câte Le-am auzit de la Tatăl, acelea le și grăiesc în lume* (In., 8, 26). Iar Duhul le ia din Fiul. *Căci din al Meu va lua și va vesti vouă* (In., 16, 14)⁹²⁷.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XX, în PSB, vol. 16, p. 48)

„(...) *Nu dă Duhul cu măsură*, după cuvântul lui Ioan Botezătorul (In., 3, 31)⁹²⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, în PSB, vol. 39, p. 380)

⁹²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu ne iubește pentru că ne dă Duhul Lui, Care Se odihnește ca iubire peste Fiul, odihnindu-ne și pe noi în Fiul. Tatăl ne iubește pentru că iubește pe Fiul și ne dă Duhul Fiului, întărind în noi Duhul de fii. Dumnezeu este în noi prin Duhul, așa cum Tatăl este în Fiul prin Duhul. Duhul este suflarea lui Dumnezeu, este atenția Lui; este atenția Tatălui spre Fiul și odată cu aceasta spre noi. E atenție și odihnă. Nu te odihnești decât în celălalt pe care-l iubești. Odihnindu-Se Tatăl în Fiul prin Duhul, Se odihnește și în noi. Dar ne face și pe noi să ne odihnim în El prin Duhul, împreună cu Fiul. Odihna o găsești în altul când ai dragoste față de el. Dar nu te odihnești deplin în celălalt, dacă nu te bucuri de el împreună cu altul. Al treilea te asigură deplin că celălalt te poate odihni. Te odihnești deplin în celălalt când te bucuri împreună cu altul de El prin iubire. (n.s. 49, p. 46)

⁹²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul ia ale Fiului ca să le dea celor pe care vrea Tatăl să-i facă fii. Deci Duhul ia de la Fiul ca de la Fiul, nu ca de la Tatăl, dar ia de la Fiul din voința Tatălui. De aceea nu se trimite Duhul făpturilor direct de către Tatăl, ci prin Fiul. (n.s. 57a, p. 48)

⁹²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul care comunică Duhul altuia, îl comunică cu măsură, atâta cât poate primi și el datorită limitărilor lui. Dumnezeu însă Îl dă fără măsură, pentru că Îl are din Sine, sau porcede din Sine în mod nemărginit, sau și prin Duhul lucrează Dumnezeu în interiorul oamenilor, sau asupra gândirii, simțirii și voinței lor. Dar numai dintr-un Dumnezeu transcendent lumii, neprovenit din lume, poate ridica pe om peste robia lumii, a patimilor ce-l alipesc la ea. Iar aceasta n-o poate face decât un Duh care întărește persoana în comuniune, deci trebuie să fie și El Persoană, trăitoarea supremei comuniuni, sau condiția supremei comuniuni ca Persoane în care Doimea de persoane e depășită. (n.s. 680, p. 380)

„Iar numele de Duhul Sfânt Îl vei da Celui ce se revarsă prin fire din Dumnezeu Tatăl prin Fiul, arătându-ne sub chipul suflării existența Sa⁹²⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul II, în PSB, vol. 40, p. 53)

„(...) pregătindu-Se Hristos să Se întoarcă la cer, a grăit celor ce credeau în El: *Nu vă voi lăsa pe voi orfani. Voi veni la voi* (In., 14, 18); și: *Iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului* (Mt., 28, 20). Și ne-a trimis din cer pe Mângâietorul, prin care și în care este cu noi și locuiește în noi, nevărsând în noi un Duh străin, ci Duhul propriu al ființei Lui și al celei a Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, p. 286)

„(...) le făgăduiește (Hristos ucenicilor — n.L.P.) să li Se dea pe Sine altfel, prin Duhul Adevărului, adică al Său⁹³⁰, pe care Îl numește Mângâietorul. Căci nu este de înțeles Duhul ca străin de ființa Unuia-Născutului, ci El iese în chip natural din ea, nefiind altceva decât Fiul, cât privește identitatea firii, deși se cugetă ca subsistând în mod propriu⁹³¹. Deci Duhul Adevărului, zice, ne va călăuzi la toată cunoștința Adevărului⁹³².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, capitolul al Doilea, în PSB, vol. 41, p. 989)

Creația adusă „dintru neființă la ființă” de Sfânta Treime

„Scriptura spune că toate s-au făcut în El și prin El. Despre aceasta ne încredințează zicând: *El a zis și s-au făcut; El a poruncit și s-au zidit* (Ps., 32, 9). Tot despre aceasta ne asigură și marele Moise la începutul cărții despre facerea lumii, zicând: *Și a zis Dumnezeu: Să facem pe om după chipul și asemănarea*

⁹²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e vorba aici de *purcederea din Tatăl prin Fiul* în existența veșnică a Persoanelor Sfintei Treimi, ci de trimiterea Lui de la Tatăl prin Fiul întrupat oamenilor. Aceasta se vede și din rândurile următoare, în care se afirmă că Fiecare își are proprietatea Lui personală neamestecată cu a Altuia: Tatăl naște pe Fiul și purcede pe Duhul Sfânt, Fiul Se naște din Tatăl și Duhul purcede din Tatăl. În orice caz, *revărsarea Duhului din Tatăl prin Fiul* nu poate fi înțeleasă ca purcederea Duhului din Tatăl și Fiul, *ca dintr-un singur principiu*, cum se afirmă în teologia catolică. Tatăl și Fiul nu Se topesc într-un singur izvor al Duhului. (n.s. 59, p. 53)

⁹³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos, dându-ne Duhul Său, ca Duhul Adevărului, împreună cu El Se dă pe Sine. Duhul e nedespărțit de Fiul, de Adevărul, și viceversa. Nu poate fi primit Adevărul fără a primi Iubirea Lui. În iubire sunt totdeauna cel puțin doi. Primind iubirea Adevărului, primesc Adevărul, și viceversa. (n.s. 1855, p. 988)

⁹³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul este în Fiul, dar nu sunt identici ca ipostas, ci sunt identici în ființă. Tot ce-mi comunică Duhul este al Fiului, și invers. (n.s. 1856, p. 989)

⁹³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O persoană se cunoaște prin alta atunci când ele sunt unite desăvârșit prin ființă și iubire. Se cunoaște atât ca și conținut, cât și ca subiect deosebit, dar strâns unit prin iubirea cu persoana care vorbește. (n.s. 1857, p. 989)

Noastră (Fac., 1, 26). Iar despre facerea cerului și a pământului și a tuturor, Tatăl a zis către Fiul: *Să se facă cerul și să-și adune apele, să se arate uscatul; și pământul să scoată iarbă și toată vietatea* (Fac., 1, 6, 9, 12, 20).

Din aceste cuvinte ar putea cineva să mustre pe iudei ca neînțelegând cu adevărat Scriptura. Căci ar putea întreba: *Cu cine vorbea Dumnezeu ca să dea poruncă?* Dacă porunca și vorbea celor ce se creau de către El, vorbirea ar fi fost de prisos. Căci acelea încă nu erau, ci urmau să fie. Dar nimenea nu vorbește celui ce încă nu este, nici nu poruncește și spune să se facă celui ce încă nu a fost făcut. Iar dacă Dumnezeu porunca celor ce vor fi, trebuia să zică: *Fă-te, cerule și fă-te, pământule și ieși verdeață; și fă-te, omule!* Dar El n-a făcut aceasta, ci a poruncit, zicând: *Să facem om; și să scoată verdeața.* Din acestea se vede că Dumnezeu a vorbit despre acestea cuiva apropiat. Deci e necesar să înțelegem prin aceasta pe cineva, căruia vorbindu-i s-au făcut toate. Dar cine ar fi Acesta, dacă nu Cuvântul Lui? Căci cui ar putea spune cineva că vorbește Dumnezeu, dacă nu Cuvântului Său? Sau Cine era împreună cu El când făcea toată ființa creată, dacă nu Înțelepciunea Lui, care zice: *Când făcea cerul și pământul, eram împreună cu El* (Pilde, 8, 27).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLVI, în PSB, vol. 15, pp. 83-84)

„*Și a făcut Dumnezeu pe om* (Fac., 1, 27).

Scriptura nu spune: *Au făcut.* A evitat aici pluralul persoanelor. Instruind pe iudei prin primele cuvinte⁹³³, iar prin ultimele⁹³⁴ excluzând păgânismul, Scriptura revine cu tărie la monadă, ca să înțelegi pe Fiul împreună cu Tatăl și să fugi de primejdia politeismului.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a IX-a, VI, în PSB, vol. 17, p. 180)

Sălășluirea Sfintei Treimi în noi

„(...) căci după cum atunci când prinzi una din marginile unui stejar, automat tragi și pe cealaltă, tot așa când tragi Duh (...) prin El tragi în același timp și pe Fiul, și pe Tatăl. Dacă înțelegi cu adevărat pe Fiul, Îl vei vedea din amândouă părțile, El va aduce, pe de-o parte, pe Tatăl și din cealaltă pe Duhul Său propriu. Într-adevăr, Cel Care e mereu în Tatăl, Acela nu va putea fi rupt de Tatăl și nu va fi niciodată despărțit de Duhul Său, Care lucrează totul în toți. Și tot așa, dacă primești pe Tatăl, prin puterea Lui primești în același timp și pe Fiul și pe Duhul, pentru că nu-i cu puțință în nici un fel să-ți închipui o întrerupere sau o împărțire în așa fel încât Fiul să fie cugetat fără Tatăl sau ca Duhul să fie despărțit de Fiul, ci concepi în același timp în Ei o comunitate și o deosebire negrăită și cumva neînțeleasă, fără ca deosebirea ipostaselor să rupă

⁹³³ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Prin: *Să facem pe om după chipul Nostru.* (n.s. 29, p. 180)

⁹³⁴ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Prin: *Și a făcut Dumnezeu pe om.* (n.s. 30, p. 180)

continuitatea ființei, fără ca această comunitate de substanță să elimine particularitatea semnelor distinctive”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, IV, în PSB, vol. 12, pp. 181-182)

„Căci fiind Duhul în popor, Dumnezeu însuși era cu ei prin Fiul în Duhul⁹³⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XII, în PSB, vol. 16, p. 37)

„Tatăl fiind izvorul, iar Fiul numindu-Se râul, se spune de noi că bem Duhul. Căci s-a scris că *noi toți dintr-un Duh ne-am adăpat* (I Cor., 12, 13)⁹³⁶. Iar adăpându-ne din Duhul, bem pe Hristos. Căci *au băut din băutura duhovnicească ce avea să vină. Iar piatra era Hristos* (I Cor., 10, 4). Și iarăși, Hristos fiind Fiul adevărat, noi primind pe Duhul, suntem făcuți fii⁹³⁷.” (Sf.

⁹³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl fiind prin Fiul în Duhul, fiind noi în Duhul, suntem prin Fiul în Tatăl însuși. Duhul purcede din Tatăl în Fiul, nu trece de Fiul. Deci aflându-ne noi în Duhul, nu suntem mai jos de Fiul, ci în Fiul în care este Duhul și prin Fiul suntem legați de Tatăl ca fii. Dragostea Tatălui care se odihnește prin mărturia Duhului Sfânt în Fiul, se odihnește și în noi. Suntem ridicați astfel în afecțiunea Tatălui. Totul e adunat după har în Sfânta Treime. Tatăl ne trimite prin Fiul pe Duhul, ca adunându-ne în Duhul să fim conduși în Fiul și prin Fiul în Tatăl. Căci Fiul e în relație filială cu Tatăl. Prin Fiul Se trimite Duhul filiației făpturilor. Prin Fiul ni Se trimite Duhul pentru că Se află *în Fiul* venind din Tatăl. Mai ales ni se dă prin Fiul întrupat, intrat în legătură cu noi prin firea Sa omenească. Dar ne este dat de Fiul ca să ne adune în Sine, odată ce Duhul este în Sine. Este o mișcare a Duhului de la Tatăl prin Fiul spre noi și de la noi prin Duhul în Fiul și prin El spre Tatăl. Treimea Se mișcă în Sine în felul acesta și face și cu noi la fel. Când ni se spune că Tatăl conduce pe oameni prin Fiul în Duhul, sau prin Duhul în Fiul, se arată că Duhul nu e un locaș despărțit de Fiul, sau nu e ultimul în care ne conduce Tatăl, ci Fiul e ultimul locaș în care suntem readunați, dar în acest ultim locaș Se odihnește Duhul. (n.s. 26, pp. 37-38)

⁹³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul e apa vie a Fiului, pusă la dispoziția noastră ca să ne facă vii prin comuniunea cu Sfânta Treime și între noi. (n.s. 47, p. 45)

⁹³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta arată cât de mult este unit Duhul cu Fiul. Nu poate fi primit Fiul decât prin Duhul. Nu putem avea pe Duhul decât unindu-ne cu Fiul. Duhul este în Fiul, sau Fiul în Duhul. Duhul nu vine în noi singur, de Sine și pentru Sine, ci ca să ne câștige dragostea pentru Fiul și Tatăl. Bând Duhul ca pe o apă, o bem din râul Fiului și din izvorul Tatălui. Fiul ne adună prin Duhul în Sine ca Fiu, sau Duhul Sfânt ne imprimă calitatea de fii, făcându-ne să ne simțim fii ai Tatălui împreună cu Fiul, sau ca Fiul. Dacă Duhul ar purcede și de la Fiul, Acesta n-ar mai avea pe Duhul în Sine ca Fiu, ci ca Tată, și ni l-ar da ca Duh de Tată; sau primind pe Duhul în noi nu ar mai imprima în noi calitatea de Fiu, așa cum primind pe Fiul nu ne imprimă calitatea de Tată. S-ar imprima în noi calitatea Duhului deosebită de filiație; Duhul ar veni în noi pentru Sine. Poate de aceea s-a dezvoltat în Occident fie un hristomonism neduhovnicesc, fie un entuziasm al trăirii Duhului fără Hristos, un entuziasm harismatic pur sentimental, lipsit de filiație și de interes pentru cunoașterea mistică a lui Dumnezeu cel în Treime. Fiul vrea să ne bucure dăruindu-ne pe Duhul, și Duhul imprimă în noi pe Fiul. Aceasta e urmarea faptului că Duhul e *în Fiul*. Fiind ridicați în Duhul, suntem uniți în El cu Fiul în dragostea față de Tatăl, având lucrătoare în noi iubirea Tatălui față de Fiul. Totul e spre înfierea noastră. (n.s. 48, p. 45)

Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XIX, în PSB, vol. 16, pp. 44-45)

„Iar dacă ar încerca cineva să întrebe cum sunt acestea: cum Duhul fiind în noi, se spune că Fiul este în noi, iar că Fiul fiind în noi, se spune că Tatăl este în noi, sau cum fiind peste tot Treime, Treimea e înțeleasă în Unul, sau cum Unul fiind în noi, se zice că Treimea este în noi, — să despartă întâi strălucirea de lumină, sau înțelepciunea de înțelept, sau să spună cum sunt acestea. Iar dacă nu poate aceasta, cu atât mai mult e o îndrăzneală a celor nebuni să iscodească acestea despre Dumnezeu. Căci dumnezeirea nu se predă, cum s-a spus, prin dovedirea raționamentelor, ci prin credință și prin cugetare binecredincioasă unită cu evlavie.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XX, în PSB, vol. 16, p. 47)

„Căci e nedespărțit Duhul de Cuvântul. (...) Iar Hristos fiind în noi, este și Tatăl.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXXI, în PSB, vol. 16, p. 63)

„Căci, sălășluindu-Se în noi Mântuitorul nostru Iisus Hristos prin Sfântul Duh, va fi împreună cu El numaidecât și Cel ce L-a născut pe El⁹³⁸. Căci Duhul lui Hristos este și Duhul Tatălui. De fapt dumnezeiescul Pavel când zice că Duhul e propriu Tatălui, când că e Duhul Fiului, necontrazicându-se în cuvintele sale, ci exprimând adevărul prin amândouă⁹³⁹. Căci așa este Duhul prin fire.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 898)

„Izbăvitorule, să ne privești
Ca-mpreunând cei Trei ce vin
Pe robii tăi să îi unești
În veacul vecilor. Amin.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri*, Imnul VIII (*Ale Mântuitorului veșnice daruri*), în PSB, vol. 53, p. 354)

⁹³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă și tatăl creat este totdeauna cu gândul sau cu sufletul său acolo unde este fiul lui, cum n-ar fi Tatăl ceresc, Care e unit prin iubire desăvârșită cu Fiul, acolo unde este Fiul Său? (n.s. 1709, p. 898)

⁹³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unde e Duhul este atât Fiul, cât și Tatăl. Căci sunt uniți în unda iubirii care se mișcă între Amândoi, pornind din Tatăl spre Fiul și întorcându-se din Fiul spre Tatăl. De aceea și noi trăim în Duhul iubirea Fiului față de Tatăl, iubirea noastră față de Fiul ca Frate al nostru, iubirea Tatălui față de Fiul și iubirea noastră față de Tatăl prin iubirea față de Fiul. (n.s. 1710, pp. 898-899)

DUMNEZEU TATĂL⁹⁴⁰

„(...) lumea e învinuită că nu știe pe Tatăl, adică pe Dumnezeu adevărat și prin fire⁹⁴¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Cartea a Unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1069)

„Fiul a arătat numele Tatălui (In., 17, 6 – n.L.P.) aducându-ne la cunoașterea și la vederea sigură că nu e numai Dumnezeu (fiindcă s-a propovăduit aceasta și înainte de venirea lui Hristos, prin Scriptura de Dumnezeu insuflată), ci că, pe lângă faptul că e Dumnezeu cu adevărat, este și Tată, nu printr-un nume mincinos, ci având în Sine și din Sine pe Cel Născut al Său, împreună veșnic cu firea, fiindcă nu L-a născut în timp pe Creatorul veacurilor. De aceea, numele de Tată Îi este mai propriu lui Dumnezeu, decât cel de Dumnezeu. Căci numele de Dumnezeu indică demnitatea, pe când cel de Tată, proprietatea ființială. Spunând cineva Dumnezeu, arată pe Domnul tuturor, iar numindu-L Tată, exprimă proprietatea: arată că a născut⁹⁴². Numele de Tată, care e mai propriu și mai adevărat, I-l acordă lui Dumnezeu și Fiul însuși, Care nu zice: Eu și Dumnezeu, ci *Eu și Tatăl una suntem* (In., 10, 30), iar altă dată zice despre Sine: *Pe El L-a pecetluit Dumnezeu-Tatăl* (In., 6, 27). Dar și când a poruncit ucenicilor Săi să boteze toate neamurile, nu le-a spus să facă aceasta în numele lui Dumnezeu, ci a legiuit pe față să se facă *în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh* (Mt., 28, 19).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu*

⁹⁴⁰ Ortodoxia nu desparte niciodată Persoanele Sfintei Treimi, adică pe Tatăl de Fiul și de Duhul Sfânt, căci Ele nu sunt una lângă alta, ci una într-alta, se conțin și se dăruiesc reciproc. Sfinții Părinți nu au scris vreun tratat sau vreo operă specială despre Dumnezeu Tatăl și nici nu aflăm în vreuna din lucrările lor învățătura completă despre acest subiect. În *Mărturisirea credinței ortodoxe*, Sfântul Grigorie Palama prezintă succint învățătura ortodoxă despre Dumnezeu Tatăl, spunând: *Tatăl este fără de început, nu doar fiindcă este veșnic, ci și pentru că nu are în nici un chip vreo cauză: El singur este cauza și rădăcina și izvorul Dumnezeirii contemplate în Fiul și în Sfântul Duh; El singur este cauza primă celor ce s-au făcut: El este nu numai Ziditor, ci este și singur Tată al unicului Fiu și Purcezător al unicului Duh Sfânt; El este veșnic și din veșnicie este Tată și din veșnicie este singur Tată și Purcezător; este mai mare decât Fiul și decât Duhul, dar numai ca principiu fundamental; în toate celelalte este egal cu ei și toți se bucură de aceeași cinstire.* (P.G., CLI, col. 763). – n.L.P.

⁹⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un Dumnezeu care nu e Tată nu e Dumnezeu adevărat și prin fire, căci e un Dumnezeu lipsit de iubire. Și un Dumnezeu lipsit de iubire prin fire nu poate fi Dumnezeu adevărat. (n.s. 2017, p. 1069)

⁹⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un Dumnezeu care n-ar fi născut un Fiu, care n-ar fi Tată, ar fi un Dumnezeu lipsit de iubire, de comuniune. Iar dacă ar fi silit să facă ceva, n-ar fi atotputernic, n-ar fi liber. Dacă n-ar exista un Tată ceresc, n-ar exista nici tați pământești, care reprezintă tot ce e mai înalt între oameni. Un Dumnezeu care n-ar fi Tată ar fi o esență panteistă, n-ar indica proprietatea Lui de Dumnezeu liber și iubitor, de adevărat Dumnezeu. (n.s. 1927, p. 1023)

la Evanghelia Sfântului Ioan, cartea a unsprezecea, cap. 7, în PSB, vol. 41, pp. 1023-1024)

DUMNEZEU FIUL

Numele „Iisus”⁹⁴³

„Numele *Iisus* nu este un nume elinesc, ci ebraic, care tâlcuit în limba greacă înseamnă Sotir, adică Mântuitor; și se numește Mântuitor, pentru că a mântuit pe poporul Său.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia II, II, în PSB, vol. 23, p. 30)

„Numele de Iisus și de Mântuitor erau foarte cunoscute la iudei. Și pentru că faptele viitoare ale Domnului Iisus aveau să fie neobișnuite, de aceea numele acesta a fost purtat și de altul, de Iisus al lui Navi, preînchipuire a Domnului Iisus, ca de la început să se înlăture orice tulburare ce ar fi putut fi provocată de un nume nou. În Scriptură se spune că Iisus al lui Navi, urmând lui Moise, a dus pe poporul iudeu în pământul făgăduinței. Aceasta e preînchipuire. Iată acum și faptul! Iisus al lui Navi a dus poporul iudeu în pământul făgăduinței; Domnul Iisus a dus pe poporul Său în cer și la bunătățile cele cerești. Iisus al lui Navi, după moartea lui Moise, Domnul Iisus, după încetarea legii. Acela, conducător de popor, acesta, împărat.

Dar ca nu cumva când auzi numele Iisus să te rătăcești din pricina acestui nume, evanghelistul Matei a adăugat: *Iisus Hristos, Fiul lui David*. Celălalt Iisus nu era din seminția lui David, ci din altă seminție.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia II, III, în PSB, vol. 23, p. 30)

Numele „Hristos”

„(...) cuvântul *hristos*, adică uns, este plăcut, folositor și lipsit de batjocură.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea întâi, XII, în PSB, vol. 2, p. 384)

⁹⁴³ Iisus este forma greacă a lui [Ioshua] ce în ebraică înseamnă Domnul este mântuirea sau mântuitorul. Vorbind despre acest nume, Bernard de Clairvaux eclama: *Numele de <<Iisus>> nu-i numai lumină, ci și hrană, untdelemn, fără de care hrana sufletului este uscată; sare, fără de care, ca un condiment, orice se pune înaintea noastră este fără gust; în sfârșit miere în gură, melodie în ureche, bucurie în inimă și în același timp medicament. Orice convorbire religioasă în care nu se aude numele acesta este absurdă.* (Bernard de Clairvaux cf. Nicolae Moldoveanu, *Dicționar de înțelepciune patristică*, Edit. Casa Școalelor, București, 1997, p. 263) – n.L.P.

„Iar spunând *Hristos*, nu dăm acest nume eternității dumnezeiești, ci trupului purtător de dumnezeire, Celui ce S-a arătat pe pământ și a petrecut cu oamenii, Celui odrăslit din feciorie, întru Care a locuit toată plinătatea dumnezeirii trupește, făcându-se pârga noii frământături, prin care Cuvântul a îmbrăcat firea noastră făcând-o neîntinată, curățită de toate patimile concrescute în ea.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănușită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XIII-a, în PSB, vol. 29, p. 295)

„ (...) întrucât demnitatea împărătească stă mai presus de orice alt merit și de orice altă putere sau stăpânire, iar numele *Hristos* înseamnă în primul rând și mai cu seamă puterea împărătească (fiindcă *Hristos* se tâlcuiește *uns*, iar din istorie aflăm că mai înainte a fi cineva împărat trebuia să fie uns) (...) deoarece în demnitatea împărătească se cuprinde toată puterea celorlalte demnități (...)” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 457)

„(...) nu se numește *Hristos* pentru Sine, sau ca fiind aceasta în mod ființial, cum este *Fiu*, ci ca *Unul* în mod excepțional față de altul. Căci nimeni nu este între *hristoși* ca *El*. Totuși, *El* se numește *Hristos* prin asemănarea cu noi. Căci numele Lui propriu și excepțional și care constituie realitatea specială este acela de *Fiu*, iar cel de *Hristos* îl are comun cu noi. Căci este *Hristos* fiindcă a fost uns, întrucât S-a făcut om⁹⁴⁴. Deci, dacă faptul că a fost uns îl vom vedea răspunzând trebuinței omenești, numele *Hristos* se înțelege prin asemănare cu noi, însă nu cum se înțelege numele de *Fiu*.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 446)

Puterea numelui „Hristos”

„Avraam, auzind că Lot a fost luat prizonier, a numărat cele 318 slugi ale sale, a ieșit la luptă și a biruit numerosul număr de dușmani (Fac., 14, 14-15). Se

⁹⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numele de *Hristos* îl are Fiul lui Dumnezeu comun cu noi, pentru că înseamnă *uns*. Și a fost uns pentru că S-a făcut, ca om, plăcut lui Dumnezeu. Dar și oamenii pot primi această ungere, deci se pot numi *hristoși*, dacă se unesc cu *El*. Dar numai *El* este *Hristosul* prim, deci în mod articulat. Căci numai pentru că în *El* a fost uns primul om, pot fi unși și alții. Dar Fiul în sens propriu, ca Cel născut din Tatăl, este numai *El*. Noi putem să fim fii numai prin har, sau prin unirea cu *El*. *El* este *Hristosul* prin excelență ca om, pentru că este și Dumnezeu. Primind ungerea sau numele de *Hristos*, S-a făcut asemenea nouă; dar ca *Fiu* ne-a făcut *El* asemenea Lui, însă nu prin naștere, ci prin har. (n.s. 825, p. 446)

spune că numărul 300⁹⁴⁵, după forma sa, este tipul semnului Domnului⁹⁴⁶; iota, ι (= 10) și eta, η (= 8), reprezintă numele cel mântuitor⁹⁴⁷. Deci slugile lui Avraam arată mântuirea, cu alte cuvinte: cei care aleargă la semn și la nume⁹⁴⁸ ajung domni ai prizonierilor și ai multor neamuri necredincioase care au urmat acelora.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XI, 84.2.-84.4., în PSB, vol. 5, p. 434)

„(...) numele lui Iisus: s-a văzut deja că numele Lui scoate multe duhuri necurate din suflete și din trupuri și promovează virtutea în cei din care au fost alungați demonii.” (Origen, *Filocalia*, XVII, 2, în PSB, vol. 7, p. 376)

„(...) simpla invocare în numele lui Iisus, pe care o rosteau adevărații închinători, a vindecat mulți bolnavi de duhuri necurate și de alte suferințe.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VIII-a, cap. LVIII, în PSB, vol. 9, p. 554)

„Căci unde este numit Hristos și există credința în El se smulge toată cinstirea idolilor, se dă pe față toată amăgirea dracilor; nici un demon nu poate suferi nici măcar numele Lui, ci numai la auzul Lui o ia la fugă⁹⁴⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXX, în PSB, vol. 15, pp. 125-126)

„Cine e deci acest Hristos, Care prin numirea și venirea Lui le-a umbrat și le-a desființat pe toate și singur El are putere împotriva tuturor și a umplut toată lumea de învățătura Lui? Să spună elinii, care râd și nu se rușinează. Dacă e om, cum un singur om a putut întrece puterea tuturor zeilor și i-a dovedit pe aceia, prin puterea Lui, ca nefiind nimic? Iar de spun că e vrăjitor (magician), cum e cu puțință ca un vrăjitor să desființeze toată vrăjitoria (magia) și nu, mai degrabă, să o întărească? Dacă ar fi biruit numai pe unii vrăjitori dintre oameni, sau ar fi fost copleșit numai vreunul dintre ei, pe drept cuvânt ar fi fost socotit de ei că i-a biruit pe alții numai printr-un mai mare meșteșug. Dar dacă prin Crucea Lui a biruit toată vrăjitoria și a făcut să dispară însuși numele acesteia, e vădit că

⁹⁴⁵ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: În grecește cifra 300 este reprezentată prin T. (n.s. 340, p. 434)

⁹⁴⁶ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Adică: a crucii. (n.s. 341, p. 434)

⁹⁴⁷ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Prima și a doua literă din numele Domnului, Ἰησοῦς. Numărul 318 se scrie în grecește τμή, care simbolic înseamnă: Cruce Iisus. (n.s. 342, p. 434)

⁹⁴⁸ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Adică: la semnul crucii și la numele Iisus. (n.s. 343, p. 434)

⁹⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie, ca toți părinții Bisericii, urmând sfintele Scripturi (Matei, 28, 20; Ioan, 14, 21; II Cor., 13, 9; Gal., 2, 20), avea ferma convingere că în cei credincioși e prezent și lucrează Hristos, că credința nu înseamnă numai o siguranță în faptul că Hristos există, ci un semn al acestei prezențe și lucrări a lui Hristos în lume. Chiar numele lui Iisus rostit cu credință e un semn al puterii lui lucrătoare. Aceasta era o concluzie firească trasă din învierea lui Hristos. Dacă El e viu, e și lucrător. Și întrucât prin trupul Lui înviat lucrează Dumnezeu, lucrarea Lui nu are loc pe o rază restrânsă, ci oriunde e mărturisit prin credință. (n.s. 80, p. 126)

Hristos nu e vrăjitor, odată ce și dracii chemați de vrăjitori fug de El ca de Stăpânul lor. Să ne spună deci elinii cine este El, dacă întreaga lor străduință e să rădă de El. Vor zice poate că a fost și El un demon și de aceea a avut putere. Spunând aceasta se vor face ei înșiși de răs, putând fi rușinați de dovezile noastre de mai înainte. Căci cum poate fi demon Cel ce alungă pe demoni? Fără îndoială dacă ar fi alungat numai draci, cu drept cuvânt s-ar fi putut socoti că a avut putere asupra celor mai mici, de la căpetenia lor, ceea ce spuneau și iudeii, vrând să-L facă de ocară. Dar dacă cu numele Lui e scoasă și alungată toată nebunia dracilor, arătat este că rățesc spunând aceasta și că Domnul nostru Iisus Hristos nu e vreo oarecare putere drăcească. Deci dacă Mântuitorul nu e nici simplu om, nici vrăjitor, nici demon, ci a desființat și umbrit cu dumnezeirea Lui și închipuirea poezilor și nălucirea dracilor și înțelepciunea elinilor, e vădit și se va mărturisi de toți că este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, sau Cuvântul și Înțelepciunea și Puterea Tatălui⁹⁵⁰. De aceea faptele Lui nu sunt omești, ci mai presus de om; ele se cunosc cu adevărat ca ale lui Dumnezeu atât din ele înseși, cât și din compararea lor cu cele ale oamenilor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLVIII, în PSB, vol. 15, pp. 145-146)

„Iar noi, pomenind numele lui Hristos cel răstignit, punem de fugă pe toți dracii.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, LXXVII, în PSB, vol. 16, p. 236)

⁹⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acestea sunt cele trei numiri date în mod regulat de sfântul Atanasie Fiului lui Dumnezeu: Cuvântul, Înțelepciunea, Puterea Tatălui. Cuvântul Îl arată ca persoană în comuniune și dornic de comuniune ca unul ce Se comunică; Înțelepciunea, ca fiind Subiect cunoscător, Izvorul tuturor sensurilor; Puterea, ca cel ce nu e numai comuniune și sens, ci și Subiectul tuturor puterilor firii și al celor mai presus de fire. În puteri sunt sensuri, în sensuri puteri și toate sunt spre comunicare, deci toate sunt ale unei Persoane supreme. Cuvântul, Înțelepciunea și Puterea lui Dumnezeu a luat firea noastră ca s-o refacă și fortifice ca și Cuvânt comunicat, ca sens comunicat și ca putere manifestată asupra morții, patimilor, lumii. Noi am slăbit în toate aceste trei privințe. Viața noastră e mereu însoțită de neputința de a ne comunica deplin, de a înțelege deplin pe ceilalți, de a putea birui cu totul atracțiile lumii inferioare și de a răbda greutățile. Aceste forme de neputință sunt tot atâtea forme, care ne slăbesc, ducându-ne spre moarte. De câte ori copiii nu se pot comunica părinților și părinții copiilor și de aceea nu se înțeleg unii pe alții, chiar dacă se iubesc! Copiii îi acuză pe părinți că nu i-au înțeles, că nu le-au avut grijă, deși părinții nu au dormit ani de-a rândul de grija copiilor. Dar n-au putut face cât au voit pentru ei. Și aceasta le-a mărit și mai mult suferința. Cuvântul întrupându-Se a pogorât și în aceste neputințe ale noastre (chenoza), suferind cu noi pentru ele, dar ne ajută să le depășim, sau să cerem iertare lui Dumnezeu și unii altora pentru ele. Unde nu e folosit ajutorul lui Hristos pentru a se cere această iertare de la Dumnezeu și întreolaltă, omul ajunge prin scurtele țâșniri ale infernului în viața sa la infernul deznădejdiei definitive, prin învățarea într-o necomunicare definitivă, a aducerii la neputința totală a calității sale de cuvânt cuvântător. (n.s. 110, pp. 146-147)

Întruparea — „Taina cea ascunsă din timpuri veșnice” [Romani 16, 25]

„Auzi cum zice că s-a dat harul în Hristos înainte de vremuri veșnice. Dar s-au știut și s-au hotărât de mai înainte de către Dumnezeu și Tatăl cei ce vor fi asemenea chipului Fiului Său. Căci s-a știut de mai înainte, cum am spus, modul întrupării. Dar s-a împlinit la vremea convenită vindecarea bolilor. Aceasta o va mărturisi iarăși Pavel, scriind așa: *Iar celui ce poate să vă întărească după Evanghelia mea și după propovăduirea lui Iisus Hristos, potrivit cu descoperirea tainei celei ascunse din timpuri veșnice*⁹⁵¹. *Iar acum arătată prin Scripturile proorocilor după porunca veșnicului Dumnezeu, și cunoscută la toate neamurile spre ascultarea credinței, Unuia înțeleptului Dumnezeu prin Iisus Hristos, căruia fie slava în veac. Amin* (Rom., 16, 25-27).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea întâia, 4-5, în PSB, vol. 39, pp. 15-16)

„Și (Mântuitorul — n.L.P.) a fost iubit, zice, și dinainte de întemeierea lumii, arătând prin aceasta puterea tainei Lui și că a fost cunoscută, de mai înainte, de Dumnezeu-Tatăl calea mântuirii noastre, săvârșită prin mijlocirea lui Hristos⁹⁵².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1066)

Întruparea „la plinirea vremii” [Gal. 4, 4]

„La întrebarea de ce oare n-a fost propovăduit altă dată printre neamuri și la toți oamenii, așa cum se face astăzi, iată ce lămurire s-ar putea aduce: viața pe care o duceau oamenii de altădată nu le îngăduia să cuprindă cu mintea învățătura atât de înțeleaptă și de desăvârșită⁹⁵³ adusă de Hristos.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâi, II, 17, în PSB, vol. 13, p. 34)

„Or, în clipa când — sătui să tot fie purtați încolo și înapoi și să se lase sfâșiați fără milă (dar nu de lupi sau de cine știe ce sălbăticiuni, ci de demonii

⁹⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sf. Apostol Pavel și Sf. Chiril numesc veșnicia în care a gândit Dumnezeu cele ale lumii înainte de a o crea, *timpuri veșnice*. Ea e deosebită de *eternitatea* lui Dumnezeu. E o veșnicie a lui Dumnezeu în care se gândește la lumea temporală. (n.s. 20, p. 16)

⁹⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin aceasta Sfântul Chiril spune că Fiul lui Dumnezeu a fost iubit înainte de întemeierea lumii ca Cel ce Se va întrupa ca om. Astfel, știa de atunci că oamenii vor cădea din legătura cu El și vor avea nevoie de mântuire, că le va arăta iubirea trimițând pe Fiul Său să Se facă om. (n.s. 2011, p. 1066)

⁹⁵³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: La întrebarea de ce întruparea Domnului a venit așa târziu, a răspuns Eusebiu mai pe larg în *Praeparatio evangelica* și în *Demonstratio evang.* (n.s. 27, p. 34)

cei răi și cruzi și de duhurile cele silnice și pierzătoare de suflete) — au început oamenii să simtă lipsa unui ajutor mai puternic decât tot ajutorul ce le putea veni de la oameni, a sosit printre noi de bunăvoie Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, dând ascultare îndemnului primit de la preabunul Său Tată.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 13.15., în PSB, vol. 14, pp. 232-233)

„Căci proorocia arată că Dumnezeu va veni și va face cunoscute semnele și timpul venirii Lui: orbii vor vedea, șchiopii vor umbla, surzii vor auzi și limba gângavilor se va face limpede. Toate acestea se spun despre venirea lui Dumnezeu. Dar să spună când s-au făcut astfel de semne în Israel, sau unde s-a întâmplat așa ceva în Iudea? A fost curățit leprosul Neeman, dar nu a auzit nici un surd, nu a umblat nici un olog. Ilie și Elisei au înviat un mort, dar nici un orb din naștere nu a văzut cu adevărat. Mare lucru este și să fie înviat un mort. Dar nu e o minune așa de mare ca cea făcută de Mântuitorul. Și dacă Scriptura nu a trecut sub tăcere vindecarea leprosului și învierea copilului văduvei, dacă s-ar fi întâmplat să umble vreun olog și să vadă vreun orb mai înainte, fără îndoială le-ar fi arătat și pe acestea. Dar dacă nu au grăit Scripturile, e vădit că nici nu s-au petrecut acestea mai înainte. Când s-au făcut deci acestea, dacă nu când a venit însuși Cuvântul lui Dumnezeu în trup? Și când a venit, dacă nu atunci când au umblat ologii și au vorbit limpede gângavii și au auzit surzii și au văzut orbii din naștere? De aceea și iudeii care le priveau vorbeau de ele ca de niște fapte de care nu au auzit să se fi întâmplat altădată: *Din veac nu s-a auzit să fi deschis cineva ochii vreunui orb din naștere. De nu era Acesta de la Dumnezeu, nu putea face nimic* (In., 9, 32-34).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. V, XXXVIII, în PSB, vol. 15, p. 133)

„Dacă era bună și compatibilă cu Dumnezeu întruparea, de ce a întârziat atât de mult buna ei realitate? De ce n-a fost oprit răul la început, când încă nu se împrăștiase?

La această observație răspunsul nostru e scurt: amânarea s-a făcut din înțelepciunea și prevederea Celui care voia să fie folositor făpturii. În bolile trupesti, când au loc infecții în țesuturi, cei ce vindecă în mod științific bolile trupului, încă înainte de a începe tratamentul cu astringente și cu alte metode, ei așteaptă să iasă la suprafața pielii tot răul adunat înăuntru și abia după ce văd ce fel este rana, abia atunci aplică leacul corespunzător. Tot așa, după ce odată veninul răutății s-a încuibat în sângele omenirii, Doctorul lumii întregi a așteptat până când n-a mai găsit ascunsă în trupul nostru nici un fel de răutate.

(...) când, însă, răutatea a atins culmea și când nu mai exista nici o perversitate pe care să n-o fi încercat omenirea, abia atunci a venit Dumnezeu, în clipa când boala era mai progresată, iar nu de la început, pentru ca vindecarea ce a adus-o să treacă la întreg cuprinsul bolii.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele*

cuvânt catehetic sau despre învățământul religios, cap. 29, în PSB, vol. 30, p. 327)

„(...) firea dumnezeiască (...) a luat mai degrabă chipul potrivit timpului⁹⁵⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 846)

Întruparea — rațiunea tainică pentru care nu S-a întrupat altă Persoană a Sfintei Treimi

„Însă din faptul că Sfânta și închinata Treime este de o ființă, nu urmează că poate atribui cineva oricărei Persoane a ei, căreia ar voi, rațiunea întrupării. Căci nu S-a făcut om Însuși Tatăl, nici Duhul Sfânt, ci numai Fiul. Așa ne-au învățat dumnezeieștile Scripturi⁹⁵⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a doua a Glafirelor la Facere, 7, în PSB, vol. 39, p. 65)

Întruparea – cauzele și scopul Întrupării

„Dacă n-ar fi venit în trup, cum ar fi putut oamenii rămâne vii uitându-se la El, odată ce nu pot să se uite cu ochii liberi la razele soarelui, care este lucrul mâinilor Lui și care are să înceteze de a fi?

Așadar, Fiul lui Dumnezeu pentru aceasta a venit în trup ca să umple măsura păcatelor celor care au prigonit de moarte pe proorocii Lui.

Deci pentru aceasta a suferit. Că zice Dumnezeu că de la ei vine rana trupului Lui: *Când vor bate pe păstorul lor, atunci vor pieri oile turmei*.

El Însuși a voit să pătimească așa; că trebuia să pătimească pe lemn. Profetul, care a proorocit despre El, spune: *Izbăvește sufletul meu de sabie; și: Pironitu-mi-au trupul, că adunările celor răi s-au ridicat asupra mea*.

⁹⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Timpul stă în legătură cu treapta de înțelegere și cu trebuințele omului. Timpul nu e gol, ci se modelează după om, sau omul se modelează după el. Am nevoie să parcurg un timp pentru a ajunge să înțeleg ceva, și modul de înțelegere e determinat de timpul pe care l-am parcurs și la care am ajuns. În acest sens și Fiul lui Dumnezeu Se face om *la plinirea vremii*, sau când omul era pregătit să-L înțeleagă, și primește moartea după ce ucenicii au cunoscut toată învățătura Lui. Dumnezeu însuși ține seama de timp, pentru că El a legat dezvoltarea omului de timp. (n.s. 1610, p. 846)

⁹⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există o rațiune tainică pentru care nu s-a întrupat altă Persoană a Sfintei Treimi, ci numai Fiul. Noi am putea vedea în această rațiune două motive a) că Dumnezeu vrea să ne facă prin întruparea Fiului și pe noi fii, și b) că Fiul fiind totodată și Cuvântul lui Dumnezeu, *prin Care* a creat toate, voiește ca tot prin El să ne și recreeze, refăcând pecetea de dreaptă raționalitate pe care a imprimat-o El în noi prin actul creației. (n.s. 98, p. 65)

Și iarăși spune: *Iată am dat spatele Meu spre biciuiri și obrajii Mei spre pâlmuiri, iar fața Mea am pus-o ca o piatră tare.*” (Barnaba, *Epistola*, cap. V, 10-14, în PSB, vol. 1, pp. 141-142)

„(...) nu li s-a dat creștinilor învățătura lor ca o născocire pământească, nici creștinii nu pretind că păzesc cu atâta grijă o învățătură trecătoare, nici nu li s-a încredințat rânduiala unor taine omenești, ci, cu adevărat, Însuși Atotputernicul, Atoateziditorul și nevăzutul Dumnezeu, El Însuși, din ceruri, a așezat în oameni și a întărit în inimile lor adevărul și cuvântul cel Sfânt și mai presus de înțelegere. N-a trimis oamenilor, cum și-ar închipui cineva, un slujitor sau un înger sau o căpetenie sau pe cineva din cei care cârmuiesc cele pământești sau pe cineva din cei cărora li s-a încredințat conducerea celor cerești, ci pe Însuși Meșterul și Creatorul universului, prin care a creat cerurile, prin care a închis marea în hotarele ei (Ps., 103, 10; Pilde, 8, 27-29; Iov, 26, 10; 38, 8-11), ale Căruia taine le păstrează cu credincioșie toate stihiiile lumii, de la Care soarele a primit porunca să păzească măsurile drumurilor zilei, de a Căruia poruncă ascultă luna, ca să lumineze noaptea, Căruia I se supun stelele, care urmează drumul lunii, prin care toate au fost rânduite și hotărâte, Căruia I se supun cerurile și cele din ceruri, pământul și cele de pe pământ, marea și cele din mare, focul, aerul, adâncul, cele din înălțimi, cele din adâncuri, cele de la mijloc. Pe Acesta L-a trimis oamenilor. L-a trimis, oare, cum ar putea gândi unul din oameni, spre a împila, spre a înspăimânta, spre a îngrozi? Nicidecum! L-a trimis cu bunătate și blândețe, cum trimite un rege pe fiul său, L-a trimis ca Dumnezeu, L-a trimis la oameni, L-a trimis ca să mântuie, ca să convingă, nu să silească; că Dumnezeu nu silește. L-a trimis ca să cheme, nu ca să alunge; L-a trimis ca să iubească, nu ca să judece (In., 3, 17).” (*Epistola către Diognet*, cap. VII, în PSB, vol. 1, pp. 414-415)

„(...) Hristos S-a făcut om, născându-Se, după voința lui Dumnezeu și Tatăl, pentru oamenii care vor crede în El și pentru nimicirea demonilor.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia A Doua în favoarea creștinilor*, VI, în PSB, vol. 2, p. 107)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu s-a făcut om, ca și tu să afli de la om, că omul poate ajunge Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. I, 8.4., în PSB, vol. 4, p. 75)

„(...) Cuvântul S-a făcut trup, pentru ca să poată fi și contemplat (In., 1, 14).” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. III, 16.5., în PSB, vol. 5, p. 320)

„(...) a luat trup sensibil și a venit pe pământ ca să arate oamenilor că le este cu putință să se supună poruncilor.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VII-a, cap. II, 8.6., în PSB, vol. 5, p. 480)

„De ce să nu bagi în seamă că Dumnezeu pentru tine a luat asupra Lui ceea ce se potrivește cel mai puțin naturii Sale?” (Origen, *Omilia la Cartea Facerii*, omilia IX, cap. II, în PSB, vol. 6, p. 45)

„(...) voind să Se arate oamenilor și să trăiască printre ei pentru mântuirea neamului omenesc, Mântuitorul a luat suflet de o fire asemănătoare cu a noastră⁹⁵⁶, dar asemănător în același timp și Lui, Fiului, prin scop și putere, încât să poată împlini fără scădere toate hotărârile și toate planurile mântuitoare ale Cuvântului și ale Înțelepciunii.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, 4, IV, în PSB, vol. 8, pp. 301-302)

„(...) Dumnezeu însuși, Care a venit pentru mântuirea neamului omenesc (...)” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a I-a, cap. LXVIII, în PSB, vol. 9, p. 93)

„(...) scopul primei Lui veniri n-a fost ca să judece pe oameni, ci ca să-i învețe prin cuvânt și faptă ce trebuie să facă și ce nu, nu să pedepsească pe cei răi și să dea fericire celor buni, ci ca să vestească, în chip minunat și cu putere dumnezeiască, învățătura Sa la întreg neamul omenesc, așa după cum fusese prezis de către prooroci.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. XXXVIII, în PSB, vol. 9, p. 131)

„Dar nici Iisus însuși și nici ucenicii Lui n-au cerut celor ce pășeau pe urmele Lui să creadă pur și simplu în divinitatea și în minunile Lui, fără ca El să fi luat asupra-Și, prin întrupare, fire omenească tocmai prin aceea că a luat asupra Lui din același trup care *pofteste împotriva duhului*. Dar ei au văzut cum puterea dumnezeiască a coborât în natura omenească și în realitatea omenească impunându-Se cu suflet și cu trup omenesc, pentru a colabora împreună, prin credință, spre mântuirea celor ce au credință în El.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. XXVIII, în PSB, vol. 9, p. 188)

„(...) Dumnezeu-Cuvântul, Iisus, a fost trimis să fie doctor pentru cei slăbănogi, dascălul dumnezeieștilor taine pentru oamenii care, după ce s-au curățat de vechile patimi, nu vor să mai trăiască în păcate.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. LXII, în PSB, vol. 9, p. 213)

„(...) după noi, o asemenea coborâre are un scop îndoit: întâi, acela de a întoarce, așa cum se spune în Evanghelie, *oile pierdute ale casei lui Israel* (Mt.,

⁹⁵⁶ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Despre sufletul omenesc luat asupra-Și de Hristos s-a vorbit mai înainte: II, 6, 3; II, 8, 2. (n.s. 1565, p. 302)

10, 6; 15, 24), iar în al doilea rând, acela de a lua de la vechii iudei, pentru necredința lor, împărăția, numită a lui Dumnezeu, și de a o încredința altor lucrători, creștinilor, care vor *aduce* lui Dumnezeu roadele împărăției Lui, la timpul cuvenit, când fiecare faptă este rod al Împărăției (Mt., 21; 41; 43).” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. III, în PSB, vol. 9, p. 231)

„El era la început la Dumnezeu (In., 1, 1), dar din pricina celor care se lipiseră de trup și deveniseră cu totul trupești, *S-a făcut trup* (In., 1, 14), ca să poată fi cuprins de cei ce nu-L puteau vedea atunci când, în calitate de Cuvânt, era la Dumnezeu și era Dumnezeu. Vorbindu-se oamenilor despre El *trupește*, fiind propovăduit ca având trup, El cheamă la Sine pe cei ce sunt trupuri ca să-i facă mai întâi să se apropie de înfățișarea trupească a Cuvântului celui întrupat, iar după aceea să-i înalțe până la a-L vedea așa cum era înainte de a Se fi făcut trup. Așa că ei, văzând că se ajută sufletește și înălțându-se mai presus de inițierea cea trupească, zic: *Chiar dacă am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem după trup* (II Cor., 5, 16). Așadar, El *S-a făcut trup* și, făcându-Se trup, S-a sălășluit printre noi, iar nu în afară de noi.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXVIII, în PSB, vol. 9, pp. 429-430)

„(...) Domnul a luat firea lui (a omului — n.L.P.) și a îmbrăcat-o (ca pe un veșmânt); a făcut aceasta pentru ca nu cumva omul — copleșit de înșelăciunile plăcerii, iarăși să se afunde. Iată pentru ce Cuvântul a îmbrăcat firea omenească, pentru ca în felul acesta să fie anulată sentința pierzării, iar șarpele să fie învins.

Cel viclean trebuia învins tocmai de cel supus de el prin viclenie, și nu de altcineva. Era imposibil să fie desființată de altcineva sentința de condamnare și moartea, afară de omul căruia i s-a zis: *pământ ești și în pământ vei merge*; acesta, reintrând în luptă, trebuia să desființeze sentința care, din cauza lui, plana asupra tuturor oamenilor, așa încât, *după cum mai înainte toți mureau în Adam, la fel iarăși toți să fie vii în Hristos*, care s-a îmbrăcat cu firea lui Adam (I Cor., 15, 22).” (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, discursul III (al Thaliei), VI, în PSB, vol. 10, p. 61)

„Ceea ce fusese imposibil pentru legea naturală din noi a binelui, — pentru că era fără putere, copleșită de poftele cuibărite în trup -, a fost realizat de Dumnezeu prin trimiterea Fiului Său care a luat un trup asemănător trupului nostru (întruparea a fost reală și nu aparentă). El a venit ca păcatul să fie condamnat pierzării, ca legea păcatului să nu mai rodească în trup, ci cea naturală a binelui, ca oamenii să nu mai dea ascultare poftelor trupului, ci poruncii Duhului (Rom., 8, 3, 7; 5, 8, 4).” (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre înviere*, discursul al doilea, VI-VIII, PSB, vol. 10, p. 175)

„Pricina arătării Sale aici în mijlocul nostru a stat în cele învederate: ele toate L-au făcut să vrea unirea cu toți oamenii.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 13.16., în PSB, vol. 14, p. 233)

„(...) cum altfel ar fi putut esența cea dumnezeiască, cea insesizabilă, cea nematerială și nevăzută, să se manifeste unor ființe învățate să caute pe Dumnezeu într-o lume a devenirii (ba chiar aici, jos, pe pământ) – așadar unor ființe care nu mai erau în stare (sau căroră le lipsea voința) să contemple pe izvoditorul și creatorul tuturor lucrurilor – altfel decât sub chipul și sub înfățișare omenească? De asta S-a plecat El până la a intra în legătură cu oamenii prin mijlocirea unui instrument supus morții: adică în temeiul unui soi de analogii – și numai fiindcă le era lor dragă calea asta; fiindcă (după cum se zice) cele asemenea se atrag. De asta S-a arătat Cuvântul lui Dumnezeu pe această cale: adică avându-i în vedere pe toți cei pe care nu-i mulțumește decât lucrul văzut cu ochii lor, care-și caută dumnezeii în statui și în tot soiul de imagini sculptate dar neînsuflețite; care-și imaginează că natura dumnezeiască ar putea sălășlui undeva în materie sau în trup, și care aclamă pe alții (tot oameni și, prin însăși condiția lor, tot muritori) ca zei. De asta Și-a pregătit El – cu rostul unui instrument – un trup, un adevărat templu preasfânt care să fie sălașul vizibil al puterii celei spirituale, imagine minunată și preasfântă, mai de preț decât toate neînsuflețitele sculpturi. Orice imagine făcută din materie neînsuflețită și lucrată de mâinile unor meșteri ca să închipuie ceva – fie din bronz, fie din fier, din aur, din fildeș, din piatră sau lemn – poate prea bine să se transforme într-un sălaș al demonilor; dar chipul acela dumnezeiesc, croit în virtutea dumnezeieștii înțelepciuni, participa în același timp și la viață și la stările cele gândite⁹⁵⁷. Era un chip încărcat cu toate virtuțile, sălaș al Cuvântului lui Dumnezeu și templu sfânt dumnezeieștii sfințenii.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 14.5., în PSB., vol. 14, pp. 233-234)

„Un mit al elinilor spune despre Orfeu că el izbutea să îmblânzească tot felul de fiare, potolindu-le instinctele prin darul său de a cânta și lovind cu plectrul în corzile instrumentului. Poveste redată și printr-un dans; fiindcă, iată, ajung oamenii să creadă că lira asta neînsuflețită ar putea domestici niște jivine, ba chiar că ar putea clinti stejarii sub chemarea muzicii! Or, Preaînțeleptul și întru-totul-priceputul Cuvânt al lui Dumnezeu, punând la cale tot soiul de leacuri sortite sufletelor omenești celor robite puzderiei de rele, a luat de astă dată în mână un instrument muzical care era chiar opera înțelepciunii Sale: anume omul, pe care l-a făcut să înalțe în auzul ființelor cuvântătoare (iar nu într-al unor jivine necuvântătoare) cântări peste cântări, pentru a le cui prin remediile

⁹⁵⁷ Tâlcuirea D-lui Radu Alexandrescu: *Gândite* (cu valoare acordată acestui determinativ în vechea terminologie bisericească) sau *spirituale* (termen modern, mai ambiguu), (n.s. 349, p. 234)

dumnezeieștii învățături toată stricăciunea elinilor și barbarilor, precum și iraționalele, animalicele patimi ce pun stăpânire pe suflet; iar sufletelor bolnave care-l caută pe Dumnezeu în lumea aceasta a devenirii și în ce e trupesc oferindu-le – ca un adevărat și suveran doctor – tocmai leacul căutat de ei și potrivit lor: un Dumnezeu în trup omenesc. După care, de vreme ce la cerințele noastre trupești Îi era gândul nu în mai mică măsură decât la cele ale sufletului, (a îngăduit) ochilor noștri trupești să vadă niște minuni nemaipomenite – miracole și fapte ale puterii dumnezeiești. Urechilor noastre trupești le-a dat învățătură cu o limbă de asemeni trupească, ducând la bun sfârșit prin mijlocirea acestei înfățișări de om luate de El toate cele privitoare la adevărata dumnezeire, și pe care oamenii numai așa mai erau în stare să le priceapă.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 14.5-6., în PSB., vol. 14, pp. 234-235)

„Pricina hotărârii de a coborî stă – așa cum cu mult înainte o și spusese răproorocii – în purtarea de grijă față de toate; la urma urmei este firesc ca un creator să se îngrijească de creația lui. ” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, cartea V, 11.9., în PSB., vol. 14, p. 268)

„(...) aceasta a devenit adevărata cauză a coborârii – mai bine spus: ea a făcut necesară coborârea – pe pământ a Mântuitorului, Care veghează în pronia Sa asupra tuturor: căci nu putea fi găsit nimeni, nici un tămăduitor în stare să scoată cu adevărat lumea de sub puterea unor rele atât de mari și a unei asemenea grozăvii!” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, cartea V, 11.14., în PSB., vol. 14, p. 269)

„(...) rostul luării-asupra a trupului era limpede: fiindcă prin ea (prin întrupare și patimă – n.L.P.), El avea să nimicească vlăstarele nedreptății și desfrâului, care aduceau stricăciunea în dreptele lucrări și năravuri omenești, și pentru ca întreg pământul să încapă sub stăpânirea rațiunii și a cumpătării. În acest scop era nevoie ca în mai toate sufletele să domnească legea dată lumii de Mântuitorul și să se întărească credința în Dumnezeu, să piară credința în idoli, care a dus nu numai la adevărate măceluri în rândurile viețuitoarelor necuvântătoare, ci chiar la jertfe omenești rituale și la înfiorătoare pângărire a altarelor.” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 16.1., în PSB., vol. 14, p. 276)

„(...) nu vei crede că Mântuitorul a purtat trup în virtutea firii⁹⁵⁸, ci că fiind netrupesc prin fire și Cuvântul însuși, din iubirea de oameni și din bunătatea Tatălui Său, S-a arătat nouă, pentru a noastră mântuire, în trup omenesc.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, I, în PSB, vol. 15, p. 90)

„Noi am fost motivul pogorării Lui, și neascultarea noastră a făcut iubirea de oameni a Cuvântului ca Domnul să vină la noi și să Se arate între oameni. Pentru că noi am fost pricina întrupării Lui și pentru a noastră mântuire S-a lăsat mișcat de iubirea de oameni ca să Se sălășluiască în trup omenesc și să Se arate în el.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. I, IV, în PSB, vol. 15, p. 93)

„Stricându-se și pierzându-se astfel de ființe raționale (cuvântătoare), ce trebuie să facă Dumnezeu, Care e bun? Să lase stricăciunea să se întărească împotriva lor și să stăpânească moartea asupra lor? Dar atunci ce nevoie ar mai fi fost ca aceste ființe să fi fost făcute chiar și la început? Ar fi trebuit mai bine să nu fi fost făcute decât, odată făcute, să greșească și să se piardă. Căci dacă după ce l-a făcut pe om, ar privi cu nepăsare stricarea lucrului făcut, din această lipsă de grijă s-ar vedea mai mult slăbiciunea și lipsa Lui de bunătate, decât dacă nu l-ar fi făcut la început. Căci dacă nu l-ar fi făcut, nu ar fi fost cineva care să vadă slăbiciunea Lui. Dar odată ce l-a făcut și l-a creat ca să existe, era cu totul fără înțeles să se piardă lucrul Său și mai ales sub ochii Săi ca ai celui ce l-a făcut. Deci nu putea să lase pe oameni să fie stăpâniți de stricăciune, căci acest lucru era necuvenit și nepotrivit cu bunătatea lui Dumnezeu.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. I, VI, în PSB, vol. 15, p. 97)

„Văzând neamul rațional (cuvântător) pierdut și moartea împărășind asupra lui prin stricăciune, văzând amenințarea cu stricăciunea de pe urma neascultării stăpânind asupra noastră și că nu se cuvenea să se înlăture legea (morții) înainte de a se împlini, văzând că nu avea nici un înțeles să se piardă cele ce El însuși crease, mai văzând și răutatea covârșitoare a oamenilor, care crescuse pe încetul împotriva lor înșiși, încât ajunsese de nesuferit și, în sfârșit, văzând că toți oamenii erau supuși morții, — S-a milostivit de neamul nostru și S-a îndurat de neputința noastră. Și pogorând la stricăciunea noastră și nesuferind stăpânirea morții prin care se pierdea ceea ce a făcut și se nimicea lucrul Tatălui Său privitor la oameni, Își ia trup, un trup care nu e străin de al nostru. Căci nu a voit să fie simplu în trup, nici nu a voit să se arate numai. Căci

⁹⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mântuitorul Hristos a avut trup nu pentru că era prin fire om; sau Fiul lui Dumnezeu S-a îmbrăcat în trup nu pentru că firea Lui dinainte de întrupare îl mâna fără voie la aceasta, printr-o lege sădită în El. Aceasta ar fi un fel de identificare monofizită sau panteistă, a lui Dumnezeu, cu lumea. (n.s. 4, p. 90)

ar fi putut, dacă ar fi voit, să-Și facă arătarea Sa printr-un alt trup mai mare. Ci îl ia pe al nostru, și pe acesta nu în chip simplu, ci din Fecioară neprihănită și neîntinată și neștiutoare de bărbat (I Pt., 1, 18), un trup curat și cu adevărat străin de unirea femeii cu bărbatul. Căci fiind puternic și făcător al tuturor, Își pregătește El însuși în Fecioara trupul ca templu și Și-l face propriu, ca pe o unealtă (organ), făcându-se cunoscut și locuind în el. Și astfel, luând din cele ale noastre un trup asemenea celui al nostru, l-a predat morții pentru toți, pentru că toți erau supuși stricăciunii morții, aducându-l (jertfă) Tatălui. Și o face aceasta cu iubire de oameni, pentru ca, murind toți în El (Rom., 6, 8), să se desființeze în El legea stricăciunii oamenilor⁹⁵⁹ (adică, împlinindu-se și istovindu-se în trupul Domnului până la capăt puterea ei, să nu mai aibă putere împotriva oamenilor asemănători)⁹⁶⁰, și să întoarcă spre nestricăciune pe oameni, întorși odinioară spre stricăciune, și să-i ducă din nou din moarte la viață mistuind, prin trupul pe care Și l-a însușit și prin harul învierii, moartea lor, asemenea unei trestii mistuite de foc⁹⁶¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. II, VIII, în PSB, vol. 15, pp. 99-100)

„Pentru că de vreme ce moartea stăpânea peste oameni pornind de la oameni, desființarea morții și învierea spre viață s-au făcut și ele prin întruparea lui Dumnezeu Cuvântul⁹⁶².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea*

⁹⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unit ființial cu noi toți în umanitate, moartea Lui poate fi însușită de toți prin comuniune, dar moartea Lui fiind în același timp dăruire Tatălui e și o eliberare de păcat și o umplere de puterea dumnezeiască, ea are acest efect pentru toți. Depinde numai de ei să-și însușească cu voia această putere aflată în ea. (n.s. 31, p. 100)

⁹⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În trupul Domnului, cu care erau legate prin fire virtual trupurile tuturor, s-a împlinit legea morții și a stricăciunii ce duce la ea, intrată în trupul omenesc după despărțirea de Dumnezeu; dar s-a împlinit oarecum istovindu-și puterea. Căci moartea Lui fiind, prin lipsa Lui de păcat, și o dăruire lui Dumnezeu, legea morții a fost învinsă în El. (n.s. 32, p. 100)

⁹⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul înviat al Domnului era plin de focul dumnezeiesc, sau al Duhului din sufletul Lui, cum se spune în cântările de la Duminica Tomii. Acest foc, care e însăși puterea de viață a dumnezeirii, a biruit slăbiciunea trupului care-l supunea stricăciunii; dar a biruit această stricăciune nu fără a fi întărit voința Sa omenească de a nu se lăsa stăpânit de slăbiciunea afectelor, care întrețin stricăciunea trupului și duc la moartea definitivă. (n.s. 33, p. 100)

⁹⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin trupuri a venit în oameni moartea și s-a prelungit. Trebuia ca tot prin cineva purtând trup să fie suportată moartea pentru a fi biruită și să se transmită și celorlalți biruința asupra ei prin înviere. Prin trupuri se transmite celor slăbiți de păcat stricăciunea și moartea; prin trupul Celui ce are viață nemuritoare se transmite lor biruința asupra morții și învierea. Prin trup comunică omul cu oamenii; prin trup comunică Fiul lui Dumnezeu cu oamenii. Dar oamenii își comunică unii altora prin trup stricăciunea și moartea; Cuvântul lui Dumnezeu le comunică puterea prin care a biruit moartea și învierea. Prin trup se face păcatul; prin trup se biruiește păcatul. Deplina comunicare între Dumnezeu și oameni, ca să le transmită Dumnezeu acestora viața Lui nemuritoare, nu se putea face decât tot numai prin trup. Nimic nu arată mai mult însemnătatea de neînlocuit a trupului decât încadrarea lui în solidaritatea de destin a tuturor oamenilor, în despărțirea și unirea lor prin trup cu

Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. II, X, în PSB, vol. 15, p. 102)

„Și ce folos ar avea Dumnezeu-Creatorul, sau ce slavă ar avea El, dacă oamenii făcuți de El nu I se închină Lui, ci socotesc că alții sunt cei ce i-au făcut? (Zei — n.L.P.), în acest caz, Dumnezeu i-ar fi făcut pentru alții și nu pentru Sine. Căci un împărat, chiar dacă e om, nu lasă cetățile întemeiate de el să se supună și să slujească altora, sau să-și caute scăparea la alții; ci le atrage luarea aminte prin scrisori și le trimite solii prin prieteni, iar de e nevoie vine el însuși pentru a-i îndupleca prin prezența sa ca să nu slujească altora, ca lucrul făcut de el să apară fără rost. Dar atunci nu Se va arăta cu mult mai mult Dumnezeu făpturilor Sale, ca să nu fie rătăcite de la El și să slujească celor ce nu sunt? Mai ales că o astfel de amăgire ni se face pricină de pieire și cele Ce s-au făcut odată părtașe de chipul lui Dumnezeu nu trebuiau să se piardă.

Deci, ce trebuia să facă Dumnezeu? Ce altceva decât să înnoiască existența lor după chipul Său, ca prin acesta să-L poată cunoaște oamenii iarăși pe El? Dar aceasta cum s-ar fi putut întâmpla altfel, decât venind Însuși Chipul lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru Iisus Hristos? Căci prin oameni nu era cu putință, de vreme ce ei au fost făcuți *după* chipul Lui⁹⁶³. Dar nici prin îngeri, căci ei nu sunt chipuri⁹⁶⁴. De aceea a venit Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Care în calitate de Chip al Tatălui să poată rezidi pe omul cel *după* chipul Lui. Iar aceasta nu se putea întâmpla dacă nu era nimicită moartea și stricăciunea⁹⁶⁵. De aceea, pe drept cuvânt a luat El trup muritor, ca să poată fi nimicită în El moartea, iar oamenii cei după chipul Lui să fie reînnoiți. Deci nu putea împlini altceva această trebuință decât Chipul Tatălui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. III, XIII, în PSB, vol. 15, pp. 106-107)

„Căci atunci când un chip înscris în lemn e șters de petele din afară, este nevoie să vină din nou cel al căruia este chipul, ca să poată fi înnoit chipul în materia aceea.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și*

Dumnezeu. (n.s. 39, pp. 102-103)

⁹⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce este și el după chipul Altuia, ca și semenii săi, nu poate înnoi calitatea sa de a fi după chipul Aceluia, ci numai Acela însuși poate face aceasta. (n.s. 49, p. 107)

⁹⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îngerii nu sunt chipuri după care omul să fie după chipul lor. Ci noi avem ca model, ca chip normativ, pe Însuși Cuvântul, sau Rațiunea supremă personală, necreată. Nu în comunicare cu îngerii avem viața eternă. (n.s. 50, p. 107)

⁹⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Forța nimicitoare a specificului omului, de existență *după* chipul lui Dumnezeu, adică rațional, prin comuniunea fără sfârșit cu Rațiunea personală supremă, e stricăciunea și moartea, sau neființa, care, grefată pe ființă, face ființa nedeplin rațională, deci nedeplin existentă, prin ieșirea din comuniunea dialogică responsabilă cu Cuvântul vieții. Din nou sfântul Atanasie identifică existența deplină cu raționalitatea deplină, care se păstrează în comuniune cu Rațiunea supremă. (n.s. 51, p. 107)

despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. III, XIII-XIV, în PSB, vol. 15, pp. 106-107)

„Prea Sfântul Fiu al Tatălui, Cel ce e chipul Tatălui, a venit în locul nostru, ca să înnoiască pe omul făcut după chipul Lui și să-l afle pe cel pierdut, prin iertarea păcatelor, precum zice El însuși în Evanghelie: *Am venit să aflu și să mântuiesc pe cel pierdut* (Lc., 19, 10). De aceea a spus și către iudei: *De nu se va naște cineva din nou...* (In., 3, 6). Prin aceasta nu a vorbit despre nașterea din femeie, cum se gândeau aceia, ci de sufletul născut și zidit din nou, după chipul Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. III, XIV, în PSB, vol. 15, p. 107)*

„(...) vrând să folosească pe oameni, vine ca om, luându-Și un trup asemănător lor, pentru ca cei ce n-au voit să-L cunoască din purtarea de grijă și din cârmuirea tuturor să-L cunoască din cele de jos - înțeleg din faptele trupului, adică din faptele săvârșite prin trup - pe Cuvântul lui Dumnezeu în trup și, prin El, pe Tatăl Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. III, XIV, în PSB, vol. 15, p. 108)*

„Deci odată ce a căzut cugetarea oamenilor în cele supuse simțurilor, Cuvântul S-a pogorât pe Sine ca să Se arate prin trup, pentru ca să întoarcă spre Sine ca om și să îndrepte simțurile lor spre Sine⁹⁶⁶; și așa văzîndu-L aceia pe El ca om, să se convingă prin faptele săvârșite de El că este nu numai om, ci și Dumnezeu și Cuvântul și Înțelepciunea adevăratului Dumnezeu.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. III, XVI, în PSB, vol. 15, p. 110)*

„Pricina arătării Lui în trup am spus-o înainte, atât pe cât mi-a fost cu putință și pe cât am putut să înțeleg. Pricina aceasta a fost că nu era cu putință altuia să prefacă stricăciosul în nestricăcios decât numai Mântuitorului, Care a făcut și la început toate din cele ce nu sunt. De asemenea, că nu era cu putință altuia să rezidească în om existența după chipul lui Dumnezeu decât Chipului Tatălui⁹⁶⁷. Și nu era cu putință altuia să facă prin înviere, pe muritor nemuritor, decât celui ce era însăși Viața, adică Domnul nostru Iisus Hristos⁹⁶⁸. Și nu putea învăța despre Tatăl și nu va surpa credința în idoli decât Cărmuitorul care a orânduit toate și e singur Fiul Unul-Născut și adevărat al Tatălui.

⁹⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Să dea simțurilor un alt conținut, să le ajute să vadă printr-un trup cele mai presus de trup. Astfel s-au putut sfinți înseși simțurile. (n.s. 58a, p. 110)

⁹⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Făcându-Și Creatorul proprie firea omenească creată, El însuși S-a făcut ipostas al ei, ca ea să viețuiască în conformitate cu El ca model, adică să revină la existența după chipul Lui pentru eternitate. (n.s. 65a, p. 114)

⁹⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Cel ce a orânduit toate putea să restabilească rânduiala lor căzută în dezordine. Căci din El, ca Rațiune supremă, curge puterea bunei orânduiei a tuturor, sau raționalitatea lor adevărată. (n.s. 66, p. 114)

Dar de vreme ce mai trebuia să și plătească datoria tuturor — căci, precum am spus înainte, trebuia să moară numaidecât, acesta fiind mai ales motivul pentru care a venit la noi⁹⁶⁹ — după dovezile dumnezeirii Sale date prin fapte, a adus și jertfa pentru toți, dând templul Său spre moarte (Evr., 9, 12, 24), ca să facă pe toți nevinovați și iertați de neascultarea de la început (Apoc., 12, 9)⁹⁷⁰ și să Se arate totodată pe Sine mai înalt decât moartea, arătând trupul Său nestricăcios drept pârga învierii tuturor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XX, în PSB, vol. 15, pp. 114-115)

„Plato, admirat de elini, zice că cel ce a născut lumea, văzând-o cuprinsă de furtună și în primejdie să cadă în starea neasemănării, se așază la cârma sufletului și vine în ajutorul ei și îndreptează toate greșalele ei⁹⁷¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLIII, în PSB, vol. 15, pp. 139)

„Oamenii, întorcând spatele Binelui, au dat chip nimicului, înlocuind Adevărul, și au îmbrăcat în cinstea cuvenită lui Dumnezeu demonii, oamenii și pietrele, căutând cunoașterea lor în locul cunoașterii lui Dumnezeu. De aceea, pe drept cuvânt, de vreme ce nu era potrivit bunătății lui Dumnezeu să treacă cu vederea o astfel de stare și de vreme ce oamenii nu-L puteau cunoaște pe El ca orânduind și cârmuind toate, ia o parte a întregului, adică trupul omenesc, ca organ al Său și Se sălășluiește în el, pentru ca, de vreme ce nu L-au putut cunoaște în întreaga lume, să-L cunoască măcar într-o parte a ei; și de vreme ce nu L-au putut vedea în puterea Lui nevăzută, să-L poată înțelege și vedea din ceea ce le era asemănător.

Căci fiind oameni, vor putea cunoaște, din trupul asemănător cu al lor și din faptele dumnezeiești săvârșite prin el, mai repede și mai din apropiere, pe Tatăl Lui, socotind că cele săvârșite de El nu sunt fapte omenești, ci fapte ale lui Dumnezeu. Și dacă ar fi cu neputință să fie cunoscut, după ei, Cuvântul prin faptele trupului cunoscut, și mai cu neputință ar fi să fie cunoscut din ceea ce se face în întreaga lume⁹⁷².

⁹⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Neascultarea nu se putea vindeca total decât prin jertfă, opusul radical al neascultării egoiste. (n.s. 66a, p. 114)

⁹⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul Cel ce e viața a luat trupul nostru muritor mai ales pentru ca, primind moartea în acest trup, s-o învingă pentru noi toți, sau să întindă biruința aceasta a morții la toți. (n.s. 66b, p. 115)

⁹⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E un citat liber din Plato, *Polit.* 273 d. (vezi la P. Th. Camelot, *Sources Chretiennes*, p. 293, nr. 2). (n.s. 97, p. 139)

⁹⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie revine de multe ori asupra ideii că așa cum sufletul nu se poate vedea direct, ci numai prin faptele trupului, așa nici Cuvântul nu poate fi văzut direct, ci numai din univers și din faptele săvârșite în trupul ce l-a luat. Argumentarea lui se întemeiază în fond pe raționalitatea lucrurilor și a faptelor trupești cărora trebuie să le stea la bază o Rațiune personală supremă, creatoare și proniatoare, iar în Hristos, aceeași

Căci așa după cum nu Se împărtășește de nimic din cele ale creațiunii, deși este în creațiune, ci mai degrabă toate se împărtășesc de puterea Lui, tot așa, folosindu-Se de trup ca de un organ, nu S-a împărtășit de nimic din ale trupului, ci mai degrabă a sfințit trupul⁹⁷³.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLIII, în PSB, vol. 15, p. 139)

„(...) trebuie știut și aceea că stricăciunea care s-a produs nu era în afara trupului, ci străbătuse în el și era nevoie ca, în locul stricăciunii, să pătrundă în el Viața; precum intrase moartea în trup, așa să intre și Viața în el. Dacă moartea ar fi fost în afara trupului, se cădea să rămână și Viața în afara lui. Dar de vreme ce moartea pătrunsese în trup și stăpânea asupra lui, fiind unită cu el, era nevoie ca și Viața să pătrundă în trup, ca, îmbrăcând Viața, trupul să lepede stricăciunea⁹⁷⁴. Altfel, dacă Cuvântul ar fi fost în afara trupului și nu în el, moartea ar fi fost biruită de El în mod fizic, întrucât ea n-ar fi avut putere împotriva vieții, dar ar fi rămas în trup stricăciunea venită împreună cu ea⁹⁷⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLIV, în PSB, vol. 15, pp. 140-141)

„Cu dreptate s-a convenit să îmbrace Mântuitorul trupul, ca, unindu-se trupul cu Viața, să nu mai rămână muritor în moarte, ci, ca unul ce a îmbrăcat nemurirea, să rămână nemuritor în înviere. Căci odată ce a îmbrăcat stricăciunea n-ar fi înviat dacă n-ar fi îmbrăcat Viața. Și iarăși moartea nu se arată în sine, ci

Rațiune personală care Și-a făcut propriu în mod deosebit trupul asumat. Argumentarea se mai bazează și pe faptul că, așa cum în natură și în istorie se fac lucruri care nu totdeauna decurg în mod automat din cele anterioare, ci variază pe baza unei alegeri superioare, așa și prin trupul omenesc se fac fapte alese, dintre multele fapte posibile, de un agent liber. În Hristos faptele săvârșite prin trup se deosebesc și mai clar de cele alese dintre multele fapte naturale posibile. În El Persoana superioară naturii se cunoaște și mai vădit prin fapte deosebite de faptele obișnuite ale omului. (n.s. 95, p. 139)

⁹⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfințirea trupului a constat în a-l face organ al unor stări și fapte bune mai presus de cele naturale. Prin aceasta subiectul Lui s-a făcut și mai clar cunoscut ca Dumnezeu. El nu a luat de la noi puterea de a fi, ci El a dat trupului din ale Lui. (n.s. 96, p. 139)

⁹⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îmbrăcarea vieții de către trup înseamnă străbaterea lui de viața lui Dumnezeu. Moartea era în trup nu ca ceva static, ci ca o forță de descompunere. Așa trebuia să ajungă și Viața, sau Cuvântul, izvorul personal al vieții, lucrător pozitiv în trup. Iar moartea lucra în trup, pentru că trupul era purtător de suflet și sufletul încuviința patimile lui. Trebuia vindecă deci acest trup purtat de un suflet, sau de un subiect ce încuviința patimile. De aceea a luat trupul omenesc, purtător de suflet, Subiectul vieții dumnezeiești. (n.s. 100, p. 141)

⁹⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea ar fi putut fi învinsă fizic de Cuvântul vieții, dacă El ar fi rămas în afara omului. Dar stricăciunea care e și efectul unei stări morale, nu ar fi putut fi biruită din afară, ci numai prin întărirea lăuntrică a voinței omului, prin unirea voinței Cuvântului cu ea, prin colaborarea subiectului uman cu cel dumnezeiesc. Așa se explică de ce vor învia și păcătoșii, pentru că și ei o doresc aceasta, dar într-un trup stricăcios, sau pentru o moarte veșnic *vie*, pentru că nu colaborează cu Cuvântul întrupat. (n.s. 101, p. 141)

numai în trup. De aceea a îmbrăcat El trupul, ca aflând moartea în trup, în el să o nimicească⁹⁷⁶.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 141)

„De aceea cu dreptate a luat trup Cuvântul lui Dumnezeu și S-a folosit de om ca de un organ, ca să facă viu trupul și ca, precum este cunoscut din creațiune prin fapte, așa să lucreze și în om și să Se arate pe Sine pretutindeni, nelăsând nimic gol de dumnezeirea și de cunoștința Sa.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLV, în PSB, vol. 15, pp. 141-142)

„De când au început oamenii să părăsească credința în idoli, dacă nu de când a venit Dumnezeu-Cuvântul cel adevărat la oameni? De când au început să înceteze pretutindeni vrăjitoriile, dacă nu de când S-a arătat pe pământ Mântuitorul? De când au început să fie disprețuiți așa numiții de poeți zei și eroi, ca niște simpli oameni muritori, dacă nu de când Domnul a săvârșit biruința asupra morții și de când a făcut nestrăicis trupul luat de El, înviindu-l din morți? De când a fost disprețuită înșelăciunea și nebunia dracilor, dacă nu de când Puterea și Cuvântul lui Dumnezeu, Care e și Stăpânul tuturor acestora, pogorând pentru slăbiciunea oamenilor, S-a arătat pe pământ? De când meșteșugul și școlile vrăjitoriei au început să fie părăsite, dacă nu de când s-a produs arătarea dumnezeiască a Cuvântului între oameni? Și peste tot, de când a înnebunit înțelepciunea elinilor, dacă nu de când Înțelepciunea cea adevărată a lui Dumnezeu S-a arătat pe pământ?⁹⁷⁷

Căci odinioară toată lumea și tot locul erau amăgite de credința în idoli și oamenii nu se gândeau la nimic altceva decât să cinstească pe idoli ca zei. Dar acum, în toată lumea, oamenii părăsesc superstiția idolilor și aleargă la Hristos și, închinându-se Lui, cunosc prin El și pe Tatăl, pe care nu-L știau⁹⁷⁸.” (Sf.

⁹⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca să se întâlnească cu moartea, Cuvântul trebuia să o întâlnească într-un trup, adică acel trup trebuia să moară. Dar El fiind Viața, a îngăduit morții să lucreze numai până ce s-a produs ca moarte. Dar îndată după aceea, a scos trupul de sub efectul ei. (n.s. 102, p. 141)

⁹⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie accentuează cu atâta putere aspectul cosmic al mântuirii, din necesitatea de a arăta că natura nu e una cu Dumnezeu și deci idolii n-au nici o justificare, pentru că ea e supusă lui Dumnezeu arătat în Hristos. Ea nu e Dumnezeu; dar Dumnezeu Cuvântul întrupat în om lucrează în calitatea de Stăpân al ei, pe care o are ca Persoană dumnezeiască, dar și ca Persoană a firii omenești. Prin aceasta El confirmă stăpânirea și superioritatea omului asupra naturii. Numai pe verticala omului ca persoană conștientă superioară naturii Se poate afla Dumnezeu ca Stăpân suprem al naturii. (n.s. 107, p. 143)

⁹⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cât nu s-a știut, prin Cuvântul cel întrupat, că El e Fiul lui Dumnezeu, nu se știa că Dumnezeu e un Tată care are un Fiul, și deci că amândoi ca Persoane sunt mai presus de natura zeificată, supusă legilor. Arătându-Se în trup Fiul lui Dumnezeu, oamenii au văzut deci că natura nu e decât natură, deci opera lui Dumnezeu, Care poate da legi, dar e mai presus de legi. Prin aceasta au părăsit închinarea la idoli neputincioși. (n.s.

Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLVI, în PSB, vol. 15, p. 143)

„El S-a întrupat, ca noi să fim îndumnezeiți⁹⁷⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LIV, în PSB, vol. 15, p. 151)

„(...) fiind Dumnezeu, S-a făcut pe urmă om, ca să ne îndumnezeiască.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, XXXIX, în PSB, vol. 15, p. 202)

„Hristos a murit și a fost înălțat ca om, așa se spune că a luat ca om ceea ce avea pururea ca Dumnezeu, ca să ajungă la noi și acest har dăruit. Pentru că nu S-a micșorat Cuvântul luând trup, ca să ceară să ia El har, ci mai vârtos a îndumnezeit ceea ce a îmbrăcat și a dăruit aceasta și neamului oamenilor. Căci precum Cuvântul era pururea închinat, fiind și existent în chipul lui Dumnezeu, așa Același, fiind și numindu-Se și om și ca atare numindu-Se Iisus, are nu mai puțin toată zidirea sub picioarele Lui, încovoindu-și genunchii în fața Lui întru numele Lui⁹⁸⁰.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLII, în PSB, vol. 15, p. 206)

„Într-adevăr faptul că puterile din ceruri, îngerii și arhanghelii care se închină pururea Lui, I se închină și acum Domnului în numele lui Iisus, este un har și o înălțare a noastră; căci Fiul lui Dumnezeu este închinat chiar făcut om și puterile cerești nu se smintesc văzându-ne pe toți cei de un trup cu El ridicați în

107a, p. 143)

⁹⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aci celebra sentință a sfântului Atanasie: *Dacă Cuvântul întrupat nu e Fiul lui Dumnezeu, omul nu e îndumnezeit*. (n.s. 115, p. 151)

⁹⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În umanitatea lui Hristos e concentrată toată bogăția și înălțimea darurilor dumnezeiești ce au să se reverse peste noi în veci. A primit ca om ceea ce avea din veci ca Dumnezeu. Umanitatea Lui e un fel de legătură între Dumnezeu și noi. Căci ea nu e despărțită de dumnezeirea Lui (ele sunt unite *în chip nedespărțit*). Iar ipostasul Lui trăit ca unitate de Subiect este unul. Însă Subiectul acesta se resimte și de umanitatea pe care o poartă. Ca atare are în El ceva receptiv, dar nu pasiv. Același Subiect al lui Hristos, fiind divino-uman, e și dăruitor și primitor. Ba mai mult: în relația Lui cu oamenii e nu numai uman, sau inel pasiv de transmitere a darurilor primite, ci și divin, deci dăruitor. Sau chiar în elementul uman prezent în Subiectul Lui cel unul e și o mișcare de dăruire activă, nedespărțită de mișcarea activă dăruitoare a caracterului divin al subiectului Său. Aceasta s-a întâmplat mai ales când a primit un nume *mai presus de tot numele*, când fără să-și schimbe firea, omenitatea a primit tot ce avea dumnezeirea. Chiar și în trăirea noastră ca subiect se află nu numai o notă activă, ci și una receptivă. Iar în comunicarea către alții a ceea ce avem, ne trăim dând nu numai ce avem sau am produs noi, ci și ceva ce am primit de mai sus. Nici chiar viața personală a omului simplu nu e despărțită de cea dumnezeiască. Dar în Subiectul lui Hristos nota dăruitoare e trăită cu altă intensitate și claritate. Căci Hristos Se trăiește nu numai ca Eu, ci și ca Tu și ca El deși Se trăiește și ca Eu uman. (n.s. 113, pp. 206-207)

ținuturile lor⁹⁸¹. Aceasta nu s-ar fi putut întâmpla, dacă Cel aflat în chipul lui Dumnezeu n-ar fi luat chip de rob și nu S-ar fi smerit îngăduind trupului Său să ajungă până la moarte⁹⁸².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLII, în PSB, vol. 15, p. 207)

„Căci ceea ce s-a scris de Pavel: *Pentru că fiind în chipul lui Dumnezeu, S-a făcut om și S-a smerit pe Sine până la moarte, de aceea și Dumnezeu L-a preînălțat pe El*, se spune și de către Petru. Pentru că, deoarece fiind Dumnezeu S-a făcut om, iar semnele și minunile L-au arătat ca Dumnezeu celor ce-L priveau, nu era cu putință să fie ținut El de moarte. Iar omului nu-i era cu putință o astfel de izbândă. Căci omului îi este proprie moartea. De aceea Cuvântul, fiind Dumnezeu, S-a făcut trup, ca omorât fiind cu trupul să facă vii pe toți prin puterea Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 210)

„Oare nu vedeți că și aceasta s-a săvârșit și s-a scris pentru noi și în favoarea noastră, ca, făcându-Se Domnul om, să ne facă pe noi, cei ce suntem muritori și vremelnici, nemuritori și să ne introducă în împărăția cerurilor?⁹⁸³” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLVIII, în PSB, vol. 15, p. 214)

„Dar fiindcă este Dumnezeu, fiind Fiul lui Dumnezeu, și este Împărat din veci, fiind strălucirea și pecetea Tatălui, pe drept cuvânt El este Hristos cel așteptat, pe Care Tatăl Îl prevestește oamenilor, descoperindu-L sfinților Săi prooroci, ca, precum prin El am fost făcuți, așa întru El să se facă răscumpărarea tuturor de păcate și toate să fie supuse Împărăției Lui⁹⁸⁴. Și aceasta este cauza

⁹⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu socotesc că aceasta ar micșora pe Dumnezeu. (n.s. 115, p. 207)

⁹⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tocmai în faptul că a lăsat trupul Lui să ajungă până la moarte, s-a arătat puterea Lui și iubirea Lui de oameni. Căci a primit moartea noastră în trupul Lui, ca să o biruiască dinăuntru, pentru a ne ajuta și nouă să o biruim prin spirit, prin contribuția credinței noastre, dând omului o astfel de putere. S-a smerit ca să ni Se facă apropiat, dar și ca să ne apropie de El pentru veci. S-a smerit El și ne-a înălțat, pe noi, acesta e marele și veșnicul paradox. Pare o nebunie această coborâre, dar e o măreție mai presus de toate în această coborâre înălțătoare. Prin ea a înălțat trupul nostru, dar S-a slăvit și pe Sine ca Dumnezeu. (n.s. 116, p. 207)

⁹⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu e Cineva desăvârșit din veci, nu putem ajunge nici noi la desăvârșire. N se poate ajunge la o desăvârșire prin simpla evoluție, dacă nu e din veci o existență personală desăvârșită. O evoluție fără o astfel de entitate personală desăvârșită din veci, din care să ne vină puterea spre desăvârșire, nu ajunge niciodată la desăvârșire. (n.s. 126a, p. 214)

⁹⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Făcuți toți prin El și după chipul Lui, au rămas atârnați în oarecare grad de El și o refacere a lor trebuie să echivaleze cu o refacere a calității depline de chipuri ale Lui. De aceea prin El și întru El se poate săvârși și refacerea lor, sau reșezarea în viața lor deplină, ca viață întru El. Ei sunt făcuți ca cuvinte ipostatice după chipul Cuvântului ipostatic și ca fii ai Tatălui după chipul Fiului unul născut al Tatălui. Restabilirea lor nu e altceva decât

ungerii săvârșite cu El și a venirii în trup a Cuvântului.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLIX, în PSB, vol. 15, p. 216)

„Mântuitorul a venit ca să mărturisească și să primească moartea pentru noi și ca să învie pe oameni și să strice lucrurile diavolului. Aceasta este cauza (scopul) venirii Lui în trup.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LV, în PSB, vol. 15, p. 291)

„Nu pentru Sine a venit, ci pentru mântuirea noastră și pentru a surpa moartea și a osândi păcatul și pentru ca orbii să vadă și ca să învie pe toți din morți. Iar dacă n-a venit pentru Sine, ci pentru noi, nu pentru Sine a fost creat (ca om), ci pentru noi⁹⁸⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al doilea împotriva arienilor, LV, în PSB, vol. 15, p. 292)

„Dar facerea Lui ca om nu s-ar fi produs, dacă n-ar fi existat drept cauză trebuința oamenilor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al doilea împotriva arienilor, LVI, în PSB, vol. 15, p. 294)

„Dacă Dumnezeu, vrând să-Și arate puterea, ar fi grăit numai, desigur blestemul s-ar fi dezlegat și așa, arătându-se puterea Celui ce ar fi poruncit. Dar omul ar fi devenit numai așa cum era și Adam înainte de călcarea poruncii, luând harul din afară, neavîndu-l articulat cu trupul⁹⁸⁶. Căci așa era și atunci, când a fost așezat omul în rai. Ba poate ar fi fost și mai rău, pentru că învățase să păcătuiască. Fiind deci astfel, dacă ar fi fost iarăși ispitit de șarpe, s-ar fi ivit din nou trebuința să poruncească și să se dezlege blestemul. Și așa s-ar fi ivit trebuința aceasta la nesfârșit și oamenii ar fi rămas vinovați mereu, robind păcatului. Iar păcătuind pururea, pururea ar fi avut nevoie de iertare și niciodată n-ar fi fost eliberați definitiv, fiind în ei înșiși trupuri și pururea supuși legii pentru slăbiciunea trupului lor⁹⁸⁷.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei*

restabilirea acestor însușiri ale lor și ea nu se poate face decât prin modelul lor plin de putere, prin unirea lor cu El. Fiul și Cuvântul face vădită iubirea lor de către Dumnezeu și sensul lor în Dumnezeu. Omul le face vădite pe acestea în lume, ca ființe capabile de iubire și de cuvânt responsabil. (n.s. 130, p. 216)

⁹⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El vine pentru noi, nu pentru Sine, dar ca să ne folosească nouă, nu ca să-Și folosească Lui prin noi. Nu El câștigă de la noi, ci noi de la El. (n.s. 136, p. 292)

⁹⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum sentința de la început prin care s-a hotărât ca omul să moară n-a fost numai o sentință juridică, ci o retragere a lui Dumnezeu din omul care I s-a închis, așa în Hristos nu se retrage sentința de condamnare numai juridic, ci în mod eficient, întrucât Fiul lui Dumnezeu asumă firea noastră fără de păcat și o duce la înviere. Numai în calitate de Fiul lui Dumnezeu putea face ambele aceste lucruri, dar cu o umanitate care în Adam s-a închis lui Dumnezeu, iar în Hristos I s-a făcut ascultătoare. (n.s. 176, p. 307)

⁹⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din această expunere se vede că o eliberare adevărată de păcat și de moarte nu le putea veni oamenilor decât din maxima unire a lor cu Dumnezeu. Iar aceasta nu putea fi alta decât asumarea firii umane de ipostasul Fiului lui Dumnezeu. Prin aceasta

cuvinte împotriva arienilor; Cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXVIII, în PSB, vol. 15, p. 307)

„Dacă lucrurile dumnezeirii Cuvântului nu s-ar fi săvârșit prin trup, omul nu s-ar fi îndumnezeit⁹⁸⁸. Și iarăși dacă cele proprii trupului nu s-ar fi socotit ale Cuvântului, omul nu s-ar fi eliberat desăvârșit de ele. Și chiar dacă acesta s-ar fi liniștit puțin timp de ele, cum am spus înainte, totuși ar fi rămas păcatul și stricăciunea în el, așa cum s-a întâmplat cu oamenii dinainte.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXXIII, în PSB, vol. 15, p. 362)

„(...) venind Cuvântul în Sfânta Fecioară Maria, a venit în ea împreună cu El și Duhul; și Cuvântul S-a plăsmuit și Și-a format în ea trupul Său din Duhul⁹⁸⁹, voind să adune și să aducă prin Sine creația Tatălui și să împace toate întru Sine, *împăcând cele din cer și cele de pe pământ* (Col., 1, 20)⁹⁹⁰.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXXI, în PSB, vol. 16, p. 64)

„Căci n-a adus trupul vreo lipsă de slavă Cuvântului. Să nu fie! Ci mai degrabă El S-a slăvit prin trup⁹⁹¹. Prin faptul că Fiul, Care este în chipul lui

Dumnezeu S-a făcut om, iar omul s-a făcut Dumnezeu pe veci, fără ca Dumnezeu să Se altereze, fără ca omul să se piardă în Dumnezeu. O mai mare unire ca aceasta nu se putea. Fiind noi în comunicare cu Hristos care e om, pentru firea noastră asumată de El, din ipostasul dumnezeiesc ce o poartă ni se poate comunica direct puterea dumnezeiască. Căci umanitatea Lui comună cu a noastră primește din ipostasul Lui divin tot ce are El ca Dumnezeu. În comunicarea cu Hristos sunt deschise pentru oameni toate puterile existente în Dumnezeu, dar în formă omenească. O cinste mai mare nu se poate cugeta pentru om, ca umanitatea sa aibă ca ipostas pe Însuși Fiul lui Dumnezeu, într-unu din concretizările ei, sau ca Fiul lui Dumnezeu să Se facă purtătorul firii omenești, sau Fiu al Omului. Prin aceasta Dumnezeu S-a angajat în păstrarea eternă a umanului la nivelul maxim posibil. (n.s. 177, pp. 307-308)

⁹⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai fiind străbătute, curățite, întărite și tot mai desăvârșite de lucrările dumnezeiești ale Cuvântului, trupul și sufletul omenesc s-au îndumnezeit. Aceasta s-a făcut lucrând Dumnezeu-Cuvântul însuși în și prin trupul devenit propriu al Lui. Și numai prelungindu-se aceasta în veci. În umanitatea Cuvântului lucrează ca Subiect Cuvântul; și aceasta, în veci. Se menține astfel în veci în mijlocul oamenilor un focar, din care iradiază Focul îndumnezeitor. (n.s. 91, p. 362)

⁹⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Așa cum Duhul e în Cuvântul neîntrupat, așa trece și în trupul ce începe El să Și-l formeze. Astfel Cuvântul Își formează trupul, dar nu fără lucrarea Duhului. (n.s. 114, p. 64)

⁹⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrarea de mântuire începe odată cu începutul întrupării în pântecul Fecioarei. E o lucrare în care e prezentă iarăși întreaga Sfântă Treime plină de iubire în Ea însăși. (n.s. 115, p. 64)

⁹⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul n-a acoperit slava Cuvântului și în acest sens nu L-a privat de slavă, ci mai vădit s-a făcut un transparent al slavei Cuvântului. Căci prin trup grația Cuvântului și săvârșea faptele Sale minunate. Și e o slavă și pentru Dumnezeu și pentru trup, ca

Dumnezeu, a luat chip de rob (Filip., 2, 7-8), nu S-a micșorat în dumnezeire, ci mai vârtos S-a făcut eliberatorul a tot trupul și a toată creațiunea. Și faptul că Dumnezeu a trimis pe Fiul Lui născut din femeie (Gal., 4, 6), nu l-a adus rușine, ci mai degrabă slavă și mare har. Căci S-a făcut om, ca pe noi să ne îndumnezeiască întru Sine⁹⁹². Și S-a făcut din femeie și S-a născut din fecioară, ca nașterea noastră răătăcită să o readucă la Sine⁹⁹³ și să devenim la sfârșit neam sfânt și părtași firii dumnezeiești, cum a scris fericitul Petru (II Pt., 1, 4). *Și ceea ce era cu neputință legii, fiind slabă prin trup, a săvârșit Dumnezeu trimițând pe Fiul Său în asemănarea trupului păcatului și pentru păcat a osândit păcatul în trup* (Rom., 8, 3).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către episcopul Adelfie, împotriva arienilor*, IV, în PSB, vol. 16, pp. 181-182)

„(...) Pavel scrie: *Așteptând fericita nădejde și arătarea slavei marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care S-a dat pe Sine pentru noi ca să ne răscumpere pe noi de tot păcatul și să-Și curățească Sieși popor ales, râvnitor de fapte bune* (Tit., 2, 13). Dar cum S-ar fi dat pe Sine pentru noi, dacă n-ar fi purtat trup? Căci S-a dat pentru noi, aducându-l pe acesta, ca, primind moartea în el, să surpe pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul (Evr., 2, 14). De aceea și mulțumim totdeauna în numele lui Iisus Hristos și nu desființăm harul venit la noi prin El. Căci prezența Mântuitorului în trup s-a făcut izbăvire de moarte și mântuire a toată zidirea. Drept aceea, iubite și prea dorite, cei ce iubesc pe Domnul să țină minte acestea.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către episcopul Adelfie, împotriva arienilor*, VI, în PSB, vol. 16, p. 183)

„Pentru noi și mântuirea noastră, Cel Ce este în sânul Tatălui a primit să ia chip de rob, să îndure toate celelalte suferințe trupești, să se nască din femeie, să se nască din Fecioară, să stea nouă luni în pânțe, să fie înfășat, să fie socotit Iosif, logodnicul Mariei, tată al Său, să crească trupește puțin câte puțin, să se

Dumnezeu să grăiască și să lucreze prin el. E o slavă și pentru Dumnezeu și pentru rațiunea umană și pentru cuvântului omului, ca Dumnezeu să-Și arate inteligibilitatea prin ele și să comunice cu omul prin ele. E o slavă pentru Dumnezeu și pentru om ca iubirea lui Dumnezeu să ia forma accesibilă simțirii omenești, ca măreția dumnezeiască să strălucească în smerenia omenească. (n.s. 4, p. 181)

⁹⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Atât în faptul că S-a făcut om, cât și în acela că prin aceasta ne-a îndumnezeit, se arată capacitatea omului, dată lui de Dumnezeu prin creație, ca Dumnezeu însuși să Se facă om, fără să înceteze de a fi și Dumnezeu, și omul să fie ridicat la treapta de Dumnezeu prin har. Omul n-a fost creat ca o ființă despărțită de Dumnezeu, *aruncat în lume* cu dispreț, de Dumnezeu, ca să se piardă în ea, cum zice Heidegger. În om a binevoit să Se altoiască Dumnezeu, ca omul însuși să fie altoit în Dumnezeu. Însușirile omului sunt capabile să fie mijloace folosite de Dumnezeu pentru manifestarea Lui și ca prin ele omul să se adâncească tot mai mult în Dumnezeu și să crească tot mai mult ca om adevărat. (n.s. 5, p. 182)

⁹⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pofa ne-a dus la o naștere tot mai puțin legată de lucrarea lui Dumnezeu în ea. Prin nașterea din Fecioara, liberă de orice pofță, Dumnezeu a readus deplin nașterea omului sub puterea spirituală a Lui. (n.s. 6, p. 182)

taie împrejur, să aducă jertfă, să flămânzească, să înseteze, să obosească și în sfârșit să sufere moartea, și nu o moarte oarecare, ci una socotită de ocară, adică moarte pe cruce; și pe toate acestea pentru noi și pentru mântuirea noastră le-a primit Creatorul universului, Cel neschimbat, Cel Ce a adus pe toate de la neființă la ființă, Cel Ce se uită pe pământ și-l face pe el de se cutremură (Ps., 103, 33) strălucirea slavei Căruia nici heruvimii, puterile acelea netrupești, nu pot s-o vadă, ci-și acoperă cu aripile fețele, arătându-ne minunea, pe Care Îl laudă neconținut îngerii, arhanghelii și miile de mii de îngeri; Acesta, pentru noi și mântuirea noastră, a primit să Se facă om, ne-a deschis calea unei îmbunătățite viețuiri și ne-a dat o învățătură îndestulătoare prin tot ce a făcut în trupul pe care l-a luat. Ce cuvânt de apărare ne mai rămâne, deci, când după ce s-au făcut atâtea pentru mântuirea noastră, noi ne pierdem vremea cu lucruri de nimic, trădându-ne mântuirea prin trândăvia noastră?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia XXIII, VI, în PSB, vol. 21, pp. 283-284)

„În cele din urmă, Dumnezeu a văzut că chiar după atâta purtare de grijă, oamenii tot mai au nevoie de multa și nespusa Lui iubire de oameni; a văzut că n-au avut nici o putere, nici patriarhii, nici profeții, nici minunile acelea nemaiîntâlnite, nici pedepsele, nici îndemnurile adresate fiecărui om, nici acele repetate robii; de aceea, îndurându-se de neamul nostru, a rânduit, să se nască din Fecioară și să ia chip de rob (Filip., 2, 7), Doctorul trupurilor și al sufletelor, Fiul Lui Cel Unul Născut, sculându-L ca să spun așa, din sânurile părintești, a rânduit să petreacă împreună cu noi și să sufere toate slăbiciunile noastre, pentru ca să poată ridica de la pământ la cer firea noastră care zăcea jos undeva din pricina mulțimii păcatelor. Fiul tunetului, minunându-se de lucrul acesta și înțelegând covârșitoarea dragoste a lui Dumnezeu, arătată neamului omenesc, striga și spunea: *Așa a iubit Dumnezeu lumea* (In., 3, 16). Uită-te cât de mare minune cuprind aceste cuvinte! Spune *Așa*, gândindu-se la măreția celor ce vrea să ne spună.

De aceea își începe așa cuvântul său!

- Spune-ne Fericite Ioane, cum *Așa*? Spune-ne măsura, spune-ne măreția, învață-ne covârșirea cuvintelor pe care vrei să ni le spui!

- *Așa a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Lui Cel Unul Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în el să nu piară, ci să aibă viață veșnică.*

Ai văzut că aceasta e pricina venirii Fiului? A venit ca să găsească mântuire prin credința în El, cei care sunt pe calea pieirii.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia XXVII, I, în PSB, vol. 21, pp. 333-334)

„Că Fiul lui Dumnezeu nu S-ar fi smerit în zadar și în deșert atât de mult dacă n-ar fi vrut să ne înalțe pe noi. S-a născut după trup, ca tu să te naști după Duh; S-a născut din femeie, ca tu să încetezi de a mai fi fiu al femeii. Pentru aceasta Fiul lui Dumnezeu a avut o îndoită naștere: una asemenea nouă, și alta mai presus de noi. Pentru că S-a născut din femeie, Se aseamănă cu noi; dar pentru că nu S-a

născut nici din sânge, nici din voința trupului sau a bărbatului ci de la Duhul Sfânt, ne arată nașterea cea mai presus de noi, nașterea cea viitoare, pe care ne-o va dăruia nouă de la Duhul”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia II, II, în PSB, vol. 23, p. 29)

„Căci Unul este în toate, Care era și mai înainte de veacuri, dar Care S-a și născut în cele de pe urmă dintre veacuri, fără să aibă nevoie să se nască în timp. Căci cum ar avea nevoie de naștere în timp Cel ce există dinainte de timpuri și de veacuri? Dar a primit, pentru noi, care prin lipsă de voință ne-am stricat ființa, să Se facă ca noi, ca să aducă iarăși la ființă (la existență) ceea ce ajunsese în afara ființei (existenței)⁹⁹⁴.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, p. 78)

„Iar coborârea arată fapta iubirii de oameni. Căci deoarece nu ne putem înălța la Cel Prea Înalt, dacă nu Se pleacă Domnul la cele de jos, ca să înalțe pe cei blânzi, sufletul ce urcă spre cele de sus, cerând călăuzirea Celui de sus, dorește să Se pogoare El din înălțimea Lui, ca să Se facă apropiat celor de jos.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia X, în PSB, vol. 29, p. 251)

„(...) căci S-a golit pe Sine chip de rob luând (Filip., 2, 7) și S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru viața lumii. Și pentru noi S-a făcut sărac, ca noi să trăim în moartea Lui și să ne îmbogățim în sărăcia Lui și să împărțim în chipul robiei Lui (II Cor., 9, 8)⁹⁹⁵.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XV-a, în PSB, vol. 29, p. 319)

„Întrebi de ce a luat Dumnezeu trup omenesc? Dar ia depărtează din om darurile date de Dumnezeu și ai să vezi că nu mai ai după ce să recunoști în om

⁹⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Ne-am stricat ființa* sau am corupt-o, nu înseamnă numaidecât o nimicire totală a ființei. Deci, spunând sfântul Grigorie: *Să aducă iarăși la ființă ceea ce ajunsese în afară de ființă* poate să se înțeleagă: să aducă iarăși la Cel ce este, sau în Cel ce este (în cortul Lui), firea noastră care ieșise din Cel ce este, sau ieșise dintr-o adevărată existență, dar rămăsese totuși într-o existență chinuită, slăbită la maximum, într-o existență mincinoasă, amăgitoare, de coșmar. Dar se poate înțelege prin aceasta și o aducere la existența proprie a făpturilor, după ce ieșiseră din starea de existență proprie a lor, pe care acestea nu o pot avea decât în legătură cu Cel ce este cu adevărat (...) Pentru noua ancorare a ființei noastre în acest adânc a venit Fiul lui Dumnezeu, ancorând întâi în Sine firea omenească pe care a asumat-o, apoi, prin comuniunea cu El, pe toți cei ce primesc această comuniune. (n.s. 56, p. 78)

⁹⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-a mai spus: cei ce se unesc își comunică stările sufletești, simțirile, trăsăturile feței, însușirile. Pavel dorește și el să pătimească pentru Israel cum a pătimat Hristos. Hristos a coborât la noi, la sărăcia noastră, ba până la moartea noastră, dar a rămas înalt în coborârea Lui, bogat în sărăcia Lui, viu în moarte, ca să putem participa și noi la smerenia, la sărăcia și la moartea Lui, dar în ele să dobândim și să trăim adevărata înălțime, bogăție și viață. (n.s. 304, p. 319)

pe Ziditorul său. Căci doar după darurile primite se recunoaște binefăcătorul, așijderea după cele ce vedem că se întâmplă în lume, putem cunoaște firea Creatorului lumii. Iar dacă însușirea de căpetenie a Dumnezeirii e dragostea de oameni, atunci iată răspunsul la ceea ce cauți, iată pricina pentru care S-a întrupat Dumnezeu. Firea noastră slăbănogită, într-adevăr, avea nevoie de doctor, omul căzut de istoveală aștepta pe Cel ce-i va întinde mâna, cel ce-și pierduse viața aștepta pe Dătătorul ei, cel ce se depărtase de părtășia binelui avea nevoie de îndrumătorul care să-l readucă de unde plecase, tânjea după lumină cel ce zăcea la întuneric, cel căzut în robie își aștepta izbăvitorul, cel legat aștepta pe Cel care să-l dezlege, cel din jugul sclaviei, pe slobozitorul său. Erau aceste lucruri atât de mici și de neînsemnate, încât să nu poată îndemna pe Dumnezeu să coboare și să cerceteze pe oameni cum cercetează un doctor pe bolnavii săi, mai ales în starea nenorocită și vrednică de milă în care se găsea omenirea?” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 15, în PSB, vol. 30, pp. 309-310)

„Într-adevăr, dacă sălășluiește în Dumnezeu o putere atât de mare după cum am arătat în expunerea anterioară, dacă stă în puterea Sa de a omorî moartea și a deschide drum vieții, de ce nu-Și aduce la îndeplinire hotărârea printr-un simplu act de voință, fără a realiza mântuirea noastră printr-un ocol atât de mare, născându-se în trup, crescând până la bărbăție și suferind și moarte numai spre a-l mântui pe om, câtă vreme ne-ar fi putut mântui și fără să fi trecut prin atâtea ocoluri?

Față de o asemenea observație, ar fi destul să răspundem pentru cei care judecă limpede, că nu bolnavii sunt cei care prescriu medicilor metoda de tratament și nici nu dau lecții binefăcătorilor lor despre modul cum trebuie tratați, întrebându-i de ce se ating de porțiunea dureroasă a trupului sau de ce a întrebuițat într-un caz oarecare de lecuire cutare metodă și nu cealaltă, ci, gândindu-se numai la rezultatul binefacerii, primesc cu bucurie orice tratament.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 17, în PSB, vol. 30, p. 313)

„(...) nici împodobirea tuturor fapturilor și chiar nici legile neschimbate ale firii nu vădesc așa de mult atotputernicia divină și mai presus de cuvânt, pe cât dovedește această coborâre a lui Dumnezeu până la adâncul slăbiciunilor firii noastre. Putem vedea astfel înălțimea coborâtă în smerenie, fără ca nici în această înjosire să se piardă ceva din înălțimea ei. Vedem, așadar, cum Dumnezeirea s-a contopit cu firea omenească, Hristos Domnul rămânând însă în același timp și Dumnezeu și om.

Căci, după cum am mai spus mai înainte, neavând din fire cel rău putere de a intra în legătură cu prezența directă a lui Dumnezeu și nici să rabde a vedea față către față arătarea Lui, din aceste pricini, spre a da de înțeles aceasta celui ce dorea pentru noi un preț de răscumpărare, Dumnezeu s-a ascuns sub chipul

firii omenești pentru ca, după cum se întâmplă și cu peștii lacomi, cel rău să înghită deodată cu momeala trupului omenesc și undița Dumnezeirii și astfel, prin intrarea în împărăția morții și prin arătarea luminii în lumea întunericului, să piară odată pentru totdeauna ceea ce nu-i luminează și nu-i viață. Căci nu poate răbda întunericul să vadă în față lumina și nici moartea să persiste în față vieții.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 24, în PSB, vol. 30, pp. 320-321)

„Rostul luminii e să împrăstie întunericul, al vieții să înghită moartea. Întrucât, însă, noi am apucat pe un drum greșit îndată ce am fost creați și am căzut în ghearele morții, atunci de ce ni se pare greșită afirmația creștină că însăși curățenia întrupată se unește cu noi cei spurcați, viața cu cei morți, cărmaciul cu cei rătăciți, toate acestea pentru ca necurăția să se spele, rătăcirea să se îndrepte și cel mort să revină la viață?” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 24, în PSB, vol. 30, p. 321)

„(...) atunci însă se unise cu omul pentru ca omul să se îndumnezeiască prin acest amestec (...)” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 25, în PSB, vol. 30, p. 322)

„(...) în planul Iconomiei: după dreptate, diavolul își primește ca răsplată tocmai ceea ce a semănat atunci când a urzit de bunăvoia lui capcana înșelării oamenilor. Cu alte cuvinte, cel care momise pe om prin amăgirea plăcerilor, la rândul său e păcălit și el acum prin chipul de om pe care îl întâlnește în Dumnezeu. Desigur că intenția bună a Domnului schimbă în bine felul procedurii.

Diavolul a înșelat pe om pentru a-i corupe natura, în vreme ce Dumnezeu ca drept, bun și înțelept ce este, s-a folosit și El de un fel de *înșelăciune*, dar pentru a mântui pe cel căzut (...) Căci prin apropierea morții de viață, a întunericului de lumină, a stricăciunii de nestricăciune se înlătură și se nimicește răul, spre binele celui care a fost curățit de rele.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 26, în PSB, vol. 30, p. 323)

„Tot așa când Adam a călcat porunca lui Dumnezeu și a ascultat de șarpele cel viclean, s-a vândut pe sine diavolului, iar cel viclean s-a îmbrăcat cu sufletul, ca această creatură strălucită, pe care Dumnezeu o făcuse după chipul Său. Spune Apostolul în acest sens: *Fiul lui Dumnezeu a dezbrăcat începătorile și puterile, triumfând asupra lor prin cruce* (Col., 2, 15).

Dealtfel, pentru aceasta a venit Domnul ca să-i alunge pe aceștia și să-și reia înapoi propria casă și templu, adică pe om.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia I, 7, în PSB, vol. 34, p. 90)

„Dumnezeu, Cel nemărginit și necuprins, arătând iubire (față de oameni), S-a micșorat pe Sine și coborându-Se din slava Sa cea de negrăit, a îmbrăcat mădularele trupului acestuia. Deci, arătând blândețe și iubire față de oameni, Se întrupează, Se amestecă și cuprinde sufletele cele bineplăcute, sfinte și credincioase, cu care devine *un Duh*, așa cum spune (Apostolul) Pavel (I Cor., 6, 17). Sufletul (se amestecă) să zic așa, cu sufletul, ipostasul cu ipostasul, pentru ca sufletul să poată fi mereu tânăr, să trăiască viața cea nemuritoare și să se facă părtaș de slava cea veșnică, cea vrednică de El și bineplăcută Lui.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia a IV-a, 10, în PSB, vol. 34, p. 102)

„Venirea Domnului pentru om s-a făcut – (pentru acela care) zăcea mort în groapa întinericului, a păcatului, a duhului celui necurat și a puterilor cele viclene – ca să-l învieze încă din acest veac și să-l aducă la viață, să-l curățească de toată întunecimea, să-l lumineze cu lumina Sa și să-l îmbrace cu veșmintele cele cerești ale divinității.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXXIV, 2, în PSB, vol. 34, p. 242)

„Pentru acesta a venit Domnul nostru Iisus Hristos, pentru ca să schimbe, transforme și reînnoiască firea (noastră), pentru ca să recreeze sufletul cel ruinat de patimi, din cauza încălcării poruncii și să-l amestece cu Duhul Dumnezeirii Sale. El a venit pentru a ne da o minte nouă, un suflet nou, ochi noi, urechi noi și o limbă nouă și spirituală; într-un cuvânt, pentru a face pe cei ce cred în El oameni noi, *burdufuri noi*, ungându-i cu lumina cunoștinței Sale, pentru ca să pună (în ei) vin nou, adică pe Duhul Sfânt. Pentru că, zice: *Vinul cel nou în burdufuri noi trebuie să se pună* (Mt., 9, 17).

Că după cum dușmanul, atunci când a supus pe om, l-a făcut făptură nouă în folosul său, l-a îmbrăcat cu patimi rele, l-a uns cu duhul păcatului și a turnat în el vinul a toată nelegiuirea și învățătura cea rea, tot așa și Domnul, izbăvindul (din mâna) dușmanului, l-a făcut (un om) nou, l-a uns cu Duhul Său și a turnat în el vinul vieții, învățătura cea nouă.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLIV, 1-2, în PSB, vol. 34, pp. 260-261)

„Pentru aceasta a și venit Domnul, singurul doctor adevărat, pentru ca să vindece sufletele celor credincioși de patimile cele incurabile și să le curățească de murdăria leprei răutății.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLVIII, 3, în PSB, vol. 34, p. 277)

„Domnul S-a coborât la oameni ca să le arate că nimeni nu va fi lipsit de răsplată pentru lucrul cel bun.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Cuvinte Despre rugăciune, 8, în PSB, vol. 34, p. 300)

„Domnul cel fără de trup și necuprins, mișcat de nemărginita Lui bunătate, Se întrupează — așa zice că cel mare și ceresc se micșorează — pentru ca să Se unească cu creaturile Sale cele raționale, adică cu sufletele sfinților și cu îngerii, pentru ca aceștia să se împărtășească de viața veșnică a divinității Lui. (A luat trup ca să intre în comuniune cu ființe trupesti).” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Despre înălțarea minții, 6, în PSB, vol. 34, p. 317)

„Prin intermediul acestui suflet, Domnul atunci când vrea, Se face foc și arde tot ce este rău și vătămător, după cum zice și profetul: *Dumnezeul nostru este foc mistuitor* (Deut., 4, 24). Altă dată se face odihnă de negrăit, iar altă dată bucurie și pace, îmbrățișând (sufletul) din toate părțile și ocrotindu-l. (...) El se îmbracă în trup, pentru a deveni hrană duhovnicească și pentru a umple pe cei vrednici de desfătare duhovnicească.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Despre înălțarea minții, 7, în PSB, vol. 34, p. 317)

„Care este rostul venirii lui Hristos? În ce constă restabilirea și reșezarea firii în ea însăși? (Noi zicem că venind Hristos) a redat firii omenești vrednicia (firii) protopărintelui Adam și pe lângă aceasta — o, har al Duhului celui bun, cu adevărat mare și dumnezeiesc — i-a dat moștenirea cea cerească. Scoțând-o din temnița întunericului, (i-a arătat ușa) la care bătând, poate să intre în împărăția cerurilor. Pentru că zice (Mântuitorul): *Cereți și vi se va da, bateți și vi se va deschide* (Mt., 7, 7).

Prin această poftă intrând cineva, află libertatea sufletului său, își redobândește cugetele (cele curate), se îmbogățește în Hristos, locuiește împreună cu mirele Hristos prin comuniunea Duhului Sfânt. Iată (deci, în ce constă) iubirea cea de nedescris a Stăpânului față de omul făcut de El după chipul Său.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, cuvânt despre libertatea minții, 34, în PSB, vol. 34, p. 351)

„(...) pogorându-Se de bună voie în cele ale noastre Cuvântul Unul Născut al lui Dumnezeu, nu ca să fie stăpânit de moarte ca noi, aducându-Se și asupra Lui omorârea lui Adam (odată ce este Cel ce pe toate le face vii), ci ca luând chipul supus stricăciunii, să-l prefacă spre viață. De aceea S-a făcut trup.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea întâia, 5, în PSB, vol. 39, p. 18)

„(...) Hristos, care pentru noi S-a făcut ca noi, ca și noi să câștigăm pentru El slava în cele bune și să ne facem dumnezei mai presus de om, prin har și din iubirea de oameni. *Căci Eu am zis, spune, dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt* (Ps., 81, 6).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea întâia, 4, în PSB, vol. 39, p. 30)

„(...) Domnul Puterilor, care a și pregătit ca Fiul să fie binecuvântat în cer și pe pământ⁹⁹⁶. Căci scrie dumnezeiescul Pavel: *Iar când aduce în lume pe Cel Întâi Născut*⁹⁹⁷, zice: *Și să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu* (Evr., 1, 6)⁹⁹⁸. Dar ne spune undeva și marele David: *Tot pământul să se închine Ție și să-ți cânte Ție* (Ps., 65, 3)⁹⁹⁹. Aceasta spunem că este binecuvântarea de sus și cea de jos de la pământ care are toate. Adică în care este pentru Hristos toată virtutea și în care sunt rodurile de toate felurile ale evlaviei față de Dumnezeu¹⁰⁰⁰. Căci s-a spus undeva către Fiul: *Vizitat-ai pământul și îmbătându-l l-ai înmulțit, ca să-l îmbogățești pe el* (Ps., 44, 10)¹⁰⁰¹. S-a dat Lui binecuvântarea de sus; iar cea de la pământ e confirmată clar: *Din pricina binecuvântării sânilor și pântecelui, a tatălui și a mamei* (Fac., 49, 25-26). Prin aceasta se indică limpede și lămurit nașterea Unuia Născutului din Dumnezeu și Tatăl și cea prin Sfânta Fecioară, prin care se înțelege și s-a arătat ca om¹⁰⁰². Căci

⁹⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nimic nu face Fiul fără bunăvoința și împreună lucrare a Tatălui. El L-a trimis pe Fiul să ia față de om, pentru ca Tatăl să iubească fața oamenilor în fața omenească a Fiului Său și pentru că și Fiul să iubească pe oameni ca frați ai Săi și să iubească pe Tatăl și cu iubire de om, atrăgând și pe oameni în această iubire. Dar prin aceasta Tatăl nu s-a gândit numai la oameni, ci și la o slavă a Fiului cunoscută de oameni. De fapt jertfa pentru oameni a Fiului Său și în general bunătățile adânci și bogate arătate oamenilor prin familiaritatea în care a intrat cu ei, Îl fac iubit și slăvit de ei și de toată creația, căreia s-a arătat lumina Lui. (n.s. 433b, p. 253)

⁹⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Întâi-Născut ca Om nou, sau reînnoit, căci ca Dumnezeu este Unicul-Născut. (n.s. 434, p. 253)

⁹⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: I se închină îngerii acum lui Dumnezeu-Cuvântul ca om. Căci lui Dumnezeu I s-au închinat de la crearea lor. Acum și omul capătă în ochii îngerilor o valoare necunoscută de ei înainte. În om e recapitulat și transfigurat universul. El face legătura între lumea îngerească și cea materială. Dar omul revine la această slujire și putere a Lui numai când Hristos însuși Se face om. Acum e unificată prin umanitate în mod deplin și creația materială cu Dumnezeu. (n.s. 435, p. 253)

⁹⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar cosmosul material se închină și cântă în cor lui Dumnezeu când omul se umple de Hristos. Căci omul adună în El prin cunoaștere, organizare, înfrumusețare și exprimare tot universul. Chiar umanitatea asumată de Hristos nu e pasivă în El ca Dumnezeu, ci și activă la maximum devenită umanitate a ipostasului dumnezeiesc. Căci altfel actualizează în El prin umanitatea Lui puterea Lui, sau a umanității în a înțelege, descoperi și exprima bogățiile și adâncimile universului. (n.s. 436, p. 253)

¹⁰⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Altfel sunt virtuțile oamenilor care împun prin trup (frumusețea), puterea spiritului asupra creației materiale, care descopere sensurile ei, care o înfrumusețează, care fac spiritul stăpân asupra ispitelor ei și îi dau prin aceasta o tărie deosebită. Dar numai dacă știe de Dumnezeu, ca izvor de putere mai presus de lumea materială. Acestea le poate arăta și Fiul făcându-Se om. Și ele sunt binecuvântarea ce-I vine de la pământ. (n.s. 437, p. 253)

¹⁰⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În trad. rom.: *adăpându-l*. E bine și așa. Căci adăparea îl face roditor. Dar *îmbătându-l* arată entuziasmul care s-a dat sufletelor. Aceasta le-a îmbogățit cu cunoștința lui Dumnezeu, le-a deschis orizonturi nesfârșite, le-a înălțat în bunătate. (n.s. 438, p. 253)

¹⁰⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu s-ar fi făcut și hrănit ca om prin Sfânta Fecioară, Fiul lui Dumnezeu n-ar fi putut arăta în formă umană, nouă, bogăția Lui și deci n-ar fi avut binecuvântarea de la pământ, din pricina binecuvântării date pântecelui și sânelui Fecioarei de

fiind prin fire și cu adevărat Fiu al lui Dumnezeu și Tatăl, pentru noi a suportat nașterea din femeie și din pânțe și a supt sânii ei¹⁰⁰³. Căci nu S-a făcut om la părere, cum spun unii¹⁰⁰⁴, ci S-a făcut cu adevărat ceea ce suntem și noi¹⁰⁰⁵, urmând legile firii, și S-a folosit de hrană, deși a dat El însuși viață lumii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șaptea a Glafirelor la Facere, în PSB, vol. 39, pp. 253-254)

„Fiind Dumnezeu prin fire și în chipul lui Dumnezeu și Tatăl și deopotrivă cu El și numit de aceea și Întâiul Născut, Unul Născut S-a arătat pe pământ și cu oamenii a conviețuit¹⁰⁰⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 2, în PSB, vol. 39, p. 290)

„(...) Cel ce pentru noi S-a făcut ca noi¹⁰⁰⁷ ...” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, p. 298)

„Trebuia să se înlăture sentința: *Pământ ești și în pământ vei merge*, prin unirea negrăită a trupului căzut cu Cuvântul care tuturor le dă viață.

Trebuia ca, devenit trup al Lui, să se împărtășească de la El de nemurire. Căci ar fi un lucru dintre cele mai absurde să se poată pune foc în materie și în însușirea sensibilă ce-i aparține după fire, și să prefacă în el cele ce se fac părtașe de el, iar pe Cuvântul lui Dumnezeu să nu-L socotim că poate introduce propriul bine, sau viața, în trup. Mai ales pentru această pricină socotesc că Sfântul

către Dumnezeu. (n.s. 439, p. 253)

¹⁰⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sf. Chiril repetă că Hristos e Dumnezeu *după fire*. Dar nu o spune că e după fire ca om. Căci om Se face prin voință, nu e prin fire. Se face om, în chip iconomic, adică prin voință și nu pentru El, ci pentru noi, pentru mântuirea noastră. Dar aceasta nu înseamnă că n-a luat firea omenească. El a *suportat* nașterea din femeie, ca o *coborâre*, ca o smerire. El ia firea noastră, cum spune mai departe prin expresia *s-a făcut ceea ce suntem și noi, urmând legilor firii*. El urmează (cu voia) *legilor firii*. Acestea nu I se impun fără voie. El *suportă*, cu voia nașterea din femeie și suge sânii ei. El nu este om după fire, cum e Dumnezeu. În acest caz n-ar fi fost Dumnezeu din veci, care S-a făcut om când a voit. Sau ar fi om din veci. Ar fi un fel de om identic cu Dumnezeu. Dar în faptul că S-a făcut om cu voia, se arată că e și Dumnezeu cu o putere superioară omului, care îl poate mântui pe om. (n.s. 440, p. 254)

¹⁰⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta o susține dochetismul. (n.s. 441, p. 254)

¹⁰⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi făcut om ascultător de Tatăl, Fiul n-ar fi fost binecuvântat de Tatăl și ca om și n-ar fi primit închinarea sau binecuvântarea și de la pământ, sau de la toată creația. Dar aceasta a adus Tatălui o slavă nouă. (n.s. 442, p. 254)

¹⁰⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, deci deosebit de noi, dar în același timp făcut Frate cu noi. Numai așa ne putea mântui, unindu-ne în Sine cu Dumnezeu. Un Dumnezeu identic cu lumea, sau impersonal și fără un Fiu, nu ne poate mântui. (n.s. 518, p. 295)

¹⁰⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi făcut Fiul lui Dumnezeu om ca noi, n-am fi putut să restabilim în noi chipul lui Dumnezeu. Hristos a restabilit în El ca om chipul integral și desăvârșit al lui Dumnezeu, făcând umanitatea Sa proprie Cuvântului dumnezeiesc, după al Cărui chip a fost creat omul. (n.s. 529, p. 298)

Evangelist, pornind de la partea prin care a pățimit mai mult viețuitorul, a spus că Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup, ca să vadă cineva deodată atât rana, cât și leacul, pe cel ce boalește și pe doctor, pe cel alunecat spre moarte și pe Cel ce-l ridică la viață, pe cel biruit de stricăciune și pe Cel ce alungă stricăciunea, pe cel stăpânit de moarte și pe Cel mai tare ca moartea, pe cel lipsit de viață și pe Dăruitorul vieții.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 113)

„Fiindcă pentru aceasta S-a numit și *Adam cel de pe urmă* (I Cor., 15, 45), deoarece, prin umanitatea comună asumată, a îmbogățit toate cu bucurie și slavă, așa precum și Adam cel dintâi, cu stricăciune și tristețe. Deci în toți S-a sălășluit Cuvântul printr-Unul, Unul fiind rânduit Fiul lui Dumnezeu în putere, ca să vină prin Duhul Sfințeniei demnitatea aceasta la toată umanitatea și așa să ajungă și la noi printr-Unul dintre noi, ceea ce s-a spus: *Eu am zis: dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt* (Ps., 81, 6). Deci, în Hristos se eliberează robul, înălțându-se la unitatea tainică cu Cel ce poartă chipul robului, iar în noi vine prin imitare înrudirea cu Cel Unul, prin înrudirea după trup. Pentru care motiv nu Se face unul dintre îngeri, ci Cuvântul însuși ia sămânța lui Avraam? (...) Oare nu e clar tuturor că S-a coborât El însuși la rob, nepricinuindu-Și Sieși pentru aceasta vreo schimbare, ci S-a dăruit pe Sine însuși nouă, ca noi să ne îmbogățim din sărăcia Lui, ridicându-ne prin asemănarea cu El la bunătatea mai presus de toate a Lui, arătându-ne dumnezei și fii ai lui Dumnezeu prin credință? De aceea S-a sălășluit între noi Fiul și Dumnezeu cel după fire. De aceea și strigăm în Duhul: *Avva, Părinte*. Iar Cuvântul Se sălășluiește într-un templu asumat pentru noi și din noi, ca, avându-ne pe toți în Sine, să împace într-un trup pe toți cu Tatăl, cum zice Pavel (Rom., 8, 15)¹⁰⁰⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 114-115)

„Fiindcă deci întâiul Adam nu a păstrat harul dat lui de Dumnezeu, ne-a trimis Dumnezeu-Tatăl din cer pe al doilea Adam. Căci trimite spre asemănare cu noi pe Fiul Său cel neschimbat și nealterat prin fire și cu totul neștiutor de păcat¹⁰⁰⁹ ca, precum prin neascultarea celui dintâi am ajuns sub mânia

¹⁰⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În umanitatea asumată de El, ca Adam cel din urmă, e toată umanitatea, cum a fost umanitatea lui Adam cel dintâi, sau e umanitatea înnoită potențial, a tuturor. Din El ne renaștem prin Duhul Lui toți cei ce credem în El, ca fii ai lui Dumnezeu, așa cum Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om. S-a făcut frate cu noi în umanitate, ca noi să ne facem frați cu El în calitatea de Fiu al lui Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că n-a fost unic ca Persoană. Dar e un Unul din Care ne naștem spiritual toți prin faptul că e nu numai un Unul omenesc, ci Unul dumnezeiesc, iradiant al Duhului Sfânt. (n.s. 198, p. 115)

¹⁰⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca începătură nouă a vieții omenești ne vine un al doilea Adam, Care este totodată Fiul lui Dumnezeu și Care nu poate păcătui. Căci firea omenească nu se mai formează ca un ipostas de sine, ci se constituie în ipostasul dumnezeiesc. Și întrucât Acesta însuși se face noua începătură neamului omenesc, se poate spune că El este noul

dumnezeiască, așa, prin ascultarea Celui de al doilea, să scăpăm și de blestem și să înceteze și relele.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 144)

„(...) șerpilor săreau la cei din Israel în pustie, iar ei cădeau ca spicele și, arătându-și marea teamă către cel ce părea să privească fără grijă la primejdie, strigau cu glasuri înspăimântate și cereau scăpare de sus și de la Dumnezeu. Iar Acela fiindcă era bun și milostiv, ca Dumnezeu, poruncește lui Moise să le înalțe un șarpe de aramă. Și poruncește să vadă în el izbăvirea prin credință. Căci leacul celui mușcat stătea în privirea la el și credința împreună cu vederea privitorilor aducea izbăvirea de primejdiile cele din urmă. Aceasta e istoria. Dar prin ea se înfățișează ca un chip toată taina întrupării. Căci șarpele înseamnă păcatul amar și de oameni ucigător, care chinuia tot neamul omenesc de pe pământ, mușcând în multe moduri sufletul fiecărui om și vărsându-și în el veninul de multe feluri al răutății. Și nu puteau scăpa altfel de păcatul care îi biruia decât prin ajutorul cel din cer. S-a făcut deci Dumnezeu-Cuvântul întru asemănarea trupului păcatului, ca să osândească, precum, s-a scris, păcatul în trup (Rom., 8, 3) și să Se arate ca pricină veșnică de mântuire celor ce privesc la El printr-o credință tare și prin pătrunderea dogmelor dumnezeiești.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 176)

„Căci de aceea S-a făcut în trup, mai bine-zis trup, Cuvântul lui Dumnezeu, Care toate le poate, ca, prin lucrările Duhului Său, să întărească slăbiciunile trupului și să scape firea noastră de o cugetare prea pământească, ridicând-o numai la cele plăcute lui Dumnezeu. Deci slăbiciunea firii omenești, care e supusă durerii, e biruită pentru prima dată în Hristos, ca să treacă aceasta și la noi¹⁰¹⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 751)

ipostas fundamental al tuturor oamenilor care se alipesc spiritual de El. Aceasta pentru că în El, ca Cel prin Care s-a creat omul și la început, se afla rațiunea și puterea creatoare a omului: rațiunile după care s-au creat sau au existența toți oamenii. Din El, primind Duhul Lui, ne înnoim toți cei care ne naștem ca succesori ai primului Adam, Ioan Botezătorul și ucenicii lui, văzând la botezul lui Iisus Duhul pogorât peste El în chip de porumbel și auzind glasul Tatălui din cer, au avut prima dovadă comună despre existența lui Dumnezeu cel personal, mai precis despre Dumnezeu cel în Treime, din Care una dintre Persoane este Hristos. Ei au scăpat astfel de lipsa de sens a existenței, căci au aflat în mod sigur și despre nemurirea lor. (n.s. 249, p. 144)

¹⁰¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar dacă sufletul omenesc face trupul capabil de simțirea durerilor și plăcerilor naturale, Duhul dumnezeiesc îl întărește în curăție prin emoții, îl face să simtă la un nivel înalt, curat, durerile și plăcerile sau bucuriile. Durerea lui Hristos pentru moartea lui Lazăr era simțită real, dar la un alt nivel, la un nivel spiritualizat. (n.s. 1412, p. 751)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu Și-a unit Sieși firea întreagă a oamenilor, ca să mântuiască omul întreg. Căci ceea ce n-a luat, nici n-a mântuit.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 776)

„(...) înțeleptul Pavel, explicând cauza unică și adevărată a înomenirii, a spus: *ca toate să fie iarăși unite în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ...* (Efes., 1, 10)¹⁰¹¹. Și fapta unirii arată readucerea fapturilor la scopul spre care au fost create la început și de la care au căzut.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 889)

„Deoarece Dumnezeu-Tatăl voia să mântuiască neamul corupt de pe pământ, dar nu se putea face aceasta prin cineva dintre cei supuși facerii, fapta aceasta întrecând toată puterea creației¹⁰¹², a acceptat iconomia întrupării Însuși Cel ce cunoștea voia lui Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu cel Unul-Născut. S-a pogorât astfel la o stare de supunere voită, încât să ajungă până la moarte, și anume la moartea cea de necinste.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, pp. 946-947)

„Căci de aceea S-a arătat ca noi, adică S-a numit și S-a făcut om, ca pe cel devenit odinioară urât, pentru neascultarea de la început și pentru păcatul ce s-a introdus, să-l facă iubit de Dumnezeu. De aceea se spune că Hristos S-a făcut ușa, începutul și calea noastră în toate bunurile.” (Sf. Chiril al Alexandriei,

¹⁰¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De aceea Se face Fiul lui Dumnezeu om. Căci omul este făcut să fie în legătură cu toate, să le cuprindă pe toate, dar nu poate cuprinde și pe Dumnezeu. Dar Dumnezeu le poate cuprinde în mod mai apropiat, mai intim pe toate, le poate trăi pe toate și ne ajută și pe noi ca, uniți cu El, să le înțelegem altfel pe toate. Hristos îi cuprinde pe toți oamenii și toți vin cu toate cele cunoscute de ei în El, sau le pot cunoaște prin El în adâncimea lor pe toate. Omenirea se readună în Hristos ca în începutul sau căpetenia cea nouă a ei, prin faptul că El este de o ființă cu noi, dar și de o ființă cu Tatăl, sau Fiul Tatălui. Este noul Adam Care, nemaipăcătuiind și biruind moartea, ne dă și nouă această putere, pentru că este de o ființă cu noi, dar și cu Tatăl. Ne recapitulează astfel în Sine nu numai ca în noul om, ci și ca în Fiul lui Dumnezeu, Care ne face și pe noi frați ai Săi și fii ai Tatălui. Pe de o parte, ca om, este pentru noi un nou început de o fire cu noi, un Frate prin fire, pe de alta, ne face frați ai Săi și fii ai Tatălui prin har, întrucât El este de o ființă cu Tatăl. Face aceasta prin întruparea, jertfa pentru noi și învierea Sa, iar noi primim puterea Lui de-a ne uni cu El prin pogorârea Duhului Sfânt. (n.s. 1690, p. 889)

¹⁰¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu poate scăpa de corupere cineva care, făcând parte din creație, e supus și el coruperii. Numai Dumnezeu, mai presus de orice proces al coruperii, care rămâne în infinitatea puterii și vieții, poate face creația părtaşă la puterea care o scapă de procesul de corupere, ca să nu mai fie supusă morții. Căci numai Dumnezeu nu cade în trepte inferioare de existență. (n.s. 1789, p. 946)

Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 947)

„(...) a venit printre noi și S-a făcut om nu pentru Sine¹⁰¹³, ci a pregătit calea prin Sine și în Sine, pentru ca firea omenească să scape de moarte și să se întoarcă la nestricăciunea cea de la început.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1054)

„Ia aminte cum Cuvântul Unul-Născut al lui Dumnezeu a venit printre noi, ca și noi să ne facem asemenea Lui, pe cât e cu putință firii noastre, și să dobândim înnoirea prin har. Căci S-a smerit pe Sine ca să ducă la înălțime ceea ce este smerit prin fire și a purtat chip de rob (Filip., 2, 6-7), deși era Domn și Fiu al lui Dumnezeu prin fire, ca să ridice pe robul, prin fire, la slava înfierii după asemănarea Lui (Gal., 4, 4-5). Deci Se face ca noi, adică Om, ca și noi să ne facem ca El, adică dumnezei și fii (In., 10, 31). Își însușește cele proprii nouă și ne dă în schimb cele ale Lui. Dar vei vrea, cu drept cuvânt, să se spună cum și în ce mod. Voi explica după putere. Întâi, numește frați ai Săi pe cei aflați în poziția și firea de slugi (căci fapăturile sunt roabe ale Făcătorului), iar pe Dumnezeu îl numește Tată al Său și al nostru. Însușindu-Și cele omenești pentru a fi asemenea nouă, numește pe Dumnezeu nostru Dumnezeu Său, deși El este Fiu după fire, ca, precum noi urcăm prin asemănarea cu El la demnitatea mai presus de fire (căci nefiind fii după fire, am fost numiți fii ai lui Dumnezeu, fiindcă strigă în noi prin Duhul Său: *Avva, Părinte*), așa și El, fiindcă a primit chipul nostru (căci S-a făcut om, după Scripturi — Rom., 8, 15), are pe Dumnezeu ca Dumnezeu, deși e Dumnezeu adevărat după fire¹⁰¹⁴. Deci să nu te

¹⁰¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul lui Dumnezeu S-ar fi făcut om pentru Sine, înseamnă că ar fi avut nevoie să Se facă om, El nefiind deplin fără umanitate. Această idee ar fi proprie panteismului, care nu cunoaște decât esența ce evoluează spre alte forme existente virtual în ea. (n.s. 1990, p. 1054)

¹⁰¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos îi numește și după învierea Sa pe ucenici *frați*, ca să se știe că nici în această stare nu a părăsit firea omenească și că-i va ridica și pe ei, și pe toți cei ce vor crede în El, la înălțimea umanității Sale înviate, și alături de Sine, Care va sta lângă Tatăl. Ca Om înviat în mod deplin, urcă la Dumnezeu-Tatăl, făcându-i și pe ucenicii Lui (prezenți și viitori) să-L aibă pe Dumnezeu apropiat ca Tată. Faptul că i-a făcut *frați* ai Săi în mod conștient se va arăta în aceea că El însuși va spune în ei, unind glasul lor cu al Său, prin Duhul Său, către Dumnezeu: *Avva, Părinte*, cum spune din veci prin Duhul. Pe de altă parte, El S-a făcut și rămâne atât de mult Om, chiar de-L are pe Dumnezeu și în această calitate ca Tată, încât Îl trăiește pe Dumnezeu ca Dumnezeu, împreună cu oamenii. Îl are pe Dumnezeu și ca Tată, și ca Dumnezeu, făcându-i pe cei ce se unesc cu El să-L trăiască pe Dumnezeu și ca Tată și ca Dumnezeu. Prin Hristos se realizează o deplină unire între Dumnezeu și oameni, dar fără să înceteze deosebirea după fire dintre Dumnezeu și oameni. Dumnezeu a adus la ființă și o altă formă de existență, dar nu o ține separată de El, ci o unește deplin cu El în Hristos, Fiul Lui făcut Om, prin Duhul de Fiu al Fiului Său. Chiar înălțarea Fiului Său întrupat la cer unește deplin creația cu Dumnezeu, urcând-o la cer, unde El este din veșnicie, adică dinainte

smintești, chiar dacă îl auzi numind pe Dumnezeu Dumnezeu Său, ci înțelege ca un iubitor de învățătură și cugetă cu înțelepciune la tâlcul cuvântului. Căci zice că Dumnezeu este Tatăl Său și Dumnezeu nostru, spunând un lucru adevărat în amândouă privințele. Căci Dumnezeul tuturor este prin fire și cu adevărat Tatăl lui Hristos, dar nouă nu ne este Tată prin fire, ci mai degrabă Dumnezeu, ca Domn și Făcător. Dar Fiul unindu-Se cu noi, demnitatea ce-I este proprie și anume o dăruiește și firii noastre, numind pe Născătorul Său Tată comun. Primește în Sine ceea ce e natural firii noastre, adică asemănarea cu noi. Căci numește pe Tatăl Dumnezeu Său, nevrând să disprețuiască asemănarea cu noi pe care Și-a asumat-o datorită iubirii de oameni și bunătății aflate în El¹⁰¹⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 1148-1149)

„Ieronim¹⁰¹⁶, dascăl al celor drept credincioși, ale cărui scrieri strălucesc ca niște lămpi dumnezeiești în lumea întreagă, în cartea despre Eustochium zice: *Pentru izbăvirea noastră Fiul lui Dumnezeu Se face fiu al omului. Zece luni așteaptă în pânțe să Se nască și El, în al Cărui pumn e cuprins tot universul, este așezat într-un staul strâmt*. Tot el, în comentariul la Isaia, spune: *Domnul puterilor, împăratul slavei, a coborât în pânțe de fecioară și a intrat și a ieșit prin poarta de răsărit, care întotdeauna a fost închisă* (Iez., 44, 1) despre care Gavriil zice către Fecioară: *Duhul Sfânt Se va pogori peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri; pentru aceea și Sfântul care Se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema* (Lc., 1, 35), și în Pilde: *Înțelepciunea și-a zidit casă* (Pilde, 9, 1).” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XXVI, 1, în PSB, vol. 57, p. 877)

„Augustin¹⁰¹⁷, preot al cetății Hippo-Regius, zice: *Dar pentru ca oamenii să se nască din Dumnezeu, S-a născut mai întâi Dumnezeu dintre ei: Hristos Dumnezeu. Și Hristos la nașterea dintre oameni n-a căutat pe pământ decât mamă, fiindcă tată avea în cer, născut din Dumnezeu, prin Care suntem făcuți, și născut din femeie, ca prin El să ne facem, din nou.*” (Sf. Ioan Casian,

de întrupare. (n.s. 2165, pp. 1148-1149)

¹⁰¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Persoana Celui născut din Tatăl, făcându-Se și Persoană a firii noastre, numește pe Tatăl din Care S-a născut Tată al Său și ca Om, iar în unire cu El, Îl avem și noi ca Tată pe Cel ce L-a născut. (n.s. 2166, p. 1149)

¹⁰¹⁶ Tâlcuirea Prof. N. Chițescu: Hieronymus, Feric. Ieronim (331-421) a tradus Biblia în limba latină, a tradus și a continuat Cronica lui Eusebiu de Cezareea; îi aparțin de asemenea comentarii la cele mai multe texte biblice. (n.s. 233, p. 877)

¹⁰¹⁷ Tâlcuirea Prof. N. Chițescu: Fericitul Augustin (354-430) episcop de Hippo-Regius (oraș în nordul Africii) cunoscut mai ales prin *Confesiunile* sale, a fost un reprezentant de seamă al literaturii și spiritualității creștine din Apus. Înainte de a deveni creștin a scris opere filosofice, iar după botez tratate teologice și polemice (*Împotriva maniheilor, pelagienilor, arienilor* etc.) (...). (n.s. 238, p. 878)

Convorbiri duhovnicești, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XXVII, 1, în PSB, vol. 57, p. 878)

„La cuvântul din aceeași Cuvântare a aceluiași (Sf. Grigorie Teologul – Cuvântul teol. 3, despre Fiul - n.L.P.): *Căci Acesta, Care acum e disprețuit de tine, era odată mai presus de tine: omul de acum era odată necompus; ceea ce era a rămas, iar ceea ce nu era a luat asupra-Și; era la început în chip necauzat (căci care poate fi cauza lui Dumnezeu?), dar S-a făcut și mai pe urmă pentru o cauză; iar aceasta a fost pentru ca să te mântuiești tu, care-L ocărăști și care disprețuiești dumnezeirea pentru că a primit grosimea ta, unindu-Se prin mijlocirea minții cu trupul și făcându-Se Dumnezeu om de jos, căci (trupul) s-a împreunat cu Dumnezeu și a devenit unul (cu El), partea superioară biruind asupra celeilalte, ca să devin eu atât de mult Dumnezeu, pe cât S-a făcut Acela om* (Cuvântul Cit. cap. 19; P.G., 36, 100 A).

Acesta pe care îl disprețuiești, zice, a fost odată mai presus de tine, existând adică pentru Sine dincolo de orice veac și de orice natură, chiar dacă acum, S-a coborât pentru tine de bunăvoie sub amândouă. Omul de acum a fost necompus, fiind simplu după fire și după ipostas, ca unul ce era numai Dumnezeu, gol de trup și de toate ale trupului, chiar dacă acum, prin primirea trupului ce are un suflet mintal, S-a făcut ceea ce nu era, compus după ipostas, rămânând ceea ce era, simplu după fire, ca să te mântuiască pe tine. Căci numai aceasta a fost cauza nașterii Sale trupesti: mântuirea firii. Luând asupra Sa, ca pe o grosime, caracterul pătimitor (pasivitatea și pasibilitatea) al acesteia, S-a unit prin mijlocirea minții cu trupul, făcându-Se Dumnezeu om de jos, întrucât S-a făcut pentru toți toate câte suntem noi, afară de păcat: trup, suflet și minte; toate în câte stăpânea moartea și ceea ce alcătuiesc acestea în comun: om, Dumnezeu fiind văzut cu înțelegerea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 3, în PSB, vol. 80, pp. 49-50)

„Căci prin fire¹⁰¹⁸ a rămas stăpân și prin fire¹⁰¹⁹, S-a făcut rob pentru mine, robul, ca să mă facă stăpân al celui ce mă stăpânea în chip silnic prin amăgire. De aceea, lucrând ca un stăpân în cele ale robului, adică dumnezeiește cele trupesti, a arătat în cele trupesti puterea nepătimitoare și prin fire stăpânitoare, care a desființat prin patimă nestricăciunea și a procurat prin moarte viața nestricăcioasă. Și săvârșind ca un rob cele ale Stăpânului, adică trupestele dumnezeiești, a făcut arătată golirea (chenoza) cea negrăită, care a îndumnezeit prin trup pătimitor tot neamul omenesc devenit pământ prin stricăciune.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 4, în PSB, vol. 80, pp. 52-53)

¹⁰¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin firea dumnezeiască. (n.s. 8, p. 52)

¹⁰¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin firea omenească, deci cu adevărat, nu numai la părere. (n.s. 9, p. 52)

„(...) din dor nesfârșit după oameni S-a făcut cu adevărat Cel ce există prin fire însuși cel iubit (dorit).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5, în PSB, vol. 80, p. 55)

„(...) S-a întrupat pentru noi ca să mistuie în Sine păcatul nostru și ca să Se dea pe Sine tuturor celor ce văd în El chipul și exemplul (τύπον καὶ πρόγραμμα) viețuirii virtuose, îndeplinind ca un învățător bun și înțelept întâi prin Sine cele ce sunt de spus și de făcut spre pilduire nouă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 112 a, în PSB, vol. 80, p. 285)

„(...) pentru aceasta S-a arătat pe Sine și a așezat stăpânirea Sa și a venit în trup ca să mântuiască pe cei pierduți și să omoare fiarele cele rele ce se hrănesc din el; și să-l facă loc al păcii și pășune a oilor cuvântătoare, călăuzite prin fapte spre Dumnezeu¹⁰²⁰.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 8, în PSB, vol. 81, p. 58)

„Cuvântul dumnezeiesc și începător al lui Dumnezeu și Tatăl, printr-un mod negrăit al coborârii la noi, a binevoit să viețuiască cu noi prin trup, lucrând, pătimind și grăind acelea prin care voia ca pe noi, deveniți vrăjmași și dușmani ai Lui, să ne împace cu Dumnezeu și Tatăl și, înstrăinați de viața fericită, să ne readucă iarăși la ea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 11, în PSB, vol. 81, p. 61)

„(...) pricina și unicul temei al minunatei Sale veniri al trup este singură mântuirea noastră.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 11, în PSB, vol. 81, pp. 62-63)

¹⁰²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aci înțelesul ontologic-duhovnicesc al operei mântuitoare a lui Hristos. El S-a întrupat și S-a jertfit pentru a ridica trupul la eliberarea de patimi (afecte). Aceasta se conciliază cu ridicarea umanului la relația iubitoare cu Dumnezeu ca supremă existență în același timp personală și spirituală. Toate învățăturile de credință creștină sunt izvoare ale vieții spirituale și interpersonale superioare. Spiritualitatea și deplina și curata comuniune interpersonală țin împreună. În aceasta stă fericirea personală. Din această valență duhovnicească a învățăturilor dogmatice decurge și interpretarea simbolică a faptelor lui Dumnezeu față de om. Această interpretare e propriu-zis punerea în relief a valențelor spirituale ale actelor văzute. Urcarea lui Hristos pe muntele Sinai, sau pe Tabor, înseamnă un urcuș al sufletului spre Dumnezeu. Opera mântuitoare a lui Hristos înțelege că ridicare spirituală a umanului spre Dumnezeu începe chiar cu conceperea Lui ca om. Umanul începând să se formeze în ipostasul divin nu mai activează voința lui ca o socotință posibilă să se opună lui Dumnezeu, ci e activată de Fiul lui Dumnezeu Însuși în conformitate cu voința Sa divină și aceasta sub forța spirituală deosebită a ipostasului divin. Chiar în preajma morții pe cruce, în vremea patimilor, când umanul se teme de moarte, El nu face decât să manifeste pornirea naturii umane de a se menține în viață, care ține, după Sf. Maxim, de voința naturală umană. Dar aceasta se conformează voinței divine a ipostasului divin. Teologia occidentală nu a primit această explicare simbolică a Scripturii, pentru că nu cunoaște conținutul spiritual al învățăturilor creștine și al mântuirii. (n.s. 101, p. 58)

„(...) Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, Care S-a făcut om ca să adune la Sine firea omenească¹⁰²¹; și să o oprească să fie purtată în chip rău spre ea însăși, mai bine zis să se sfâșie și să se împartă împotriva ei¹⁰²²; să o oprească de a nu mai avea nici o stabilitate din pricina mișcării nestatornice a voinței spre orice lucru.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 17, în PSB, vol. 81, p. 147)

„(...) S-a făcut pentru noi ca noi.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 5, în PSB, vol. 81, p. 214)

Întruparea Domnului Hristos

„(...) El a venit, născându-Se om prin Fecioara Maria și rămânând astfel de-a pururea.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, partea a doua, CXIII, în PSB, vol. 2, p. 296)

„(...) puterea de admirație a minții omenești se simte cu totul depășită și puținătatea unei înțelegeri muritoare nu vede cum ar putea gândi și pricepe că această Putere atât de mare a măreției dumnezeiești, acest Cuvânt al Tatălui însuși, această Înțelepciune a lui Dumnezeu, prin Care a fost creat tot ce se vede și ce nu se vede, a fost în stare — trebuie s-o credem — să ia ființă în granițele strâmte ale acelui Om care S-a arătat în Iudeea, că Însăși Înțelepciunea lui Dumnezeu a intrat într-un pântec femeiesc, S-a născut ca un prunc, a țipat ca sugacii care plâng¹⁰²³.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, II, 6, în PSB, vol. 8, p. 142)

„(...) vom aminti cu evlavie despre venirea în trup și despre întruparea Fiului Celui Unul născut al lui Dumnezeu. Aici nu trebuie să înțelegem că întreagă slava dumnezeirii Sale a putut fi mărginită la cadrele modeste ale unui sărman corp omenesc încât toată bogăția Cuvântului dumnezeiesc, toată Viața

¹⁰²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar întruparea are în gândirea Părinților răsăriteni un rost mântuitor, nu numai jertfa lui Hristos. Căci prin întrupare ridică firea noastră din păcat și intră în relație strânsă cu noi toți ca om și în același timp ca Dumnezeu. (n.s. 307, p. 147)

¹⁰²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Inșii întorși în mod egoist numai spre ei înșiși sfâșie firea și aceasta o simt ca un rău ei înșiși, căci se luptă unii împotriva altora și suferă din lipsa de comuniune. Firea umană se realizează în persoane neuniforme, îmbogățindu-se unele pe altele și îmbogățind firea comună prin ceea ce aduce fiecare. Dar dacă ele se rup unele de altele, rămân în sărăcia lor unilaterală, ba chiar se împiedică în dezvoltare și suferă fiecare de nepăsarea tuturor. Hristos a venit ca să adune pe toți întreolaltă în Sine. (n.s. 308, p. 147)

¹⁰²³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Origen afirmă deplin umanitatea lui Hristos (cf. Prefața, I, 4; *C. Cels.*, IV, 19, și *Com. Ioan*, II, 26 (21): 163-166 etc. (n.s. 616, p. 142)

Sa, toată Înțelepciunea și Adevărul, care sunt ființa Sa, au fost luate de la Tatăl și silite să le micșoreze pe măsura micimii acestui trup și că prin urmare în alt loc n-ar mai fi fost în stare să acționeze ceva, ci mărturisirea noastră de credință trebuie să se ferească de două greșeli: de a crede, pe de o parte, că în Fiul ar lipsi ceva din dumnezeire, iar pe de altă parte, să se creadă că ar fi avut loc cumva o despărțire a Fiului¹⁰²⁴ de ființa cea pretutindeni prezentă a Tatălui. Căci până și Ioan Botezătorul exprima ceva asemănător acestui adevăr atunci când spunea mulțimilor, într-o vreme când Hristos nu Se arătase încă în trup: *în mijlocul vostru Se află Acela, pe Care voi nu-L știți, Cel care vine după mine, Care înainte de mine a fost și Căruia eu nu sunt vrednic să-i dezleg cureaua încălțăminteii* (In., 1, 27).” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, III, 4, în PSB, vol. 8, pp. 300-301)

„Căci omul n-ar fi fost mântuit în întregime dacă Hristos nu S-ar fi îmbrăcat cu structura întreagă a omului¹⁰²⁵. Ne lipsim de mântuirea trupului omenesc dacă afirmăm că trupul Mântuitorului a fost numai duhovnicesc.” (Origen, *Convorbirile cu Heraclide*, în PSB, vol. 8, p. 329)

„Cât despre dogmele atinse în Simbolul credinței privitoare la întruparea Domnului, noi nici nu le-am pus în discuție și nici nu am argumentat acceptarea lor, pentru că depășesc puterea noastră de înțelegere, întrucât, după cum știm, în momentul în care ne atingem de simplitatea credinței atunci nu vom mai putea pune capăt discuțiilor, pentru că veșnic principiul contradicției ne va duce tot mai departe și vom tulbura continuu cugetele oamenilor de rând prin introducerea celor mai stranii idei”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 258, II, în PSB, vol. 12, p. 528)

„Mântuitorul accepta simțirile firii ca să dea siguranța unei întrupări reale, nu numai aparente, dar că toate simțămintele viciate, care tulbură liniștea vieții, El le-a respins ca nevrednice de dumnezeirea Sa cea nepătată (Rom., 8, 3). De aceea s-a spus că S-a născut *întru asemănarea trupului păcatului*. De aceea, chiar dacă a luat asupra-Și trupul nostru cu afecțiunile lui firești, El n-a săvârșit păcat. După cum moartea, care ne-a fost transmisă prin trupul lui Adam, a fost înghițită de dumnezeire, tot așa și păcatul a fost suprimat de dreptatea care era în Iisus Hristos. Când vom învia vom lua un trup care nu va fi supus morții și nici păcatului”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 261, III, în PSB, vol. 12, pp. 539-540)

¹⁰²⁴ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Sigur că expresiile *a paterna substantia ... divulsio* au fost înțelese de Origen în sensul că Fiul are *hypostas* propriu față de cel al Tatălui; altfel, Fiul e nedespărțit de Tatăl în creație, în providență, în veșnicie. (n.s. 1561, p. 301)

¹⁰²⁵ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Formulare destul de reușită, cu mai bine de 100 de ani înainte, care a afirmat crezul ortodox, față de rătăcirea apolinaristă. (...). (n.s. 39, p. 329)

„Cel care s-a transformat și-a alcătuit un trup al Lui propriu, adică acest trup care a existat împreună cu natura divină condensată în el”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 262, II, în PSB, vol. 12, p. 541)

„(...) cuvântul dumnezeiesc și ceresc al lui Dumnezeu S-a arătat El însuși cu trup de om nedeosebindu-se de noi cu nimic în ce privește ființa acestui trup.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâi, II, 23, în PSB, vol. 13, p. 36)

(...) aceștia (proorocii — n.L.P.) vestiseră că va veni pe lume o ființă care va fi în același timp și Dumnezeu și om, care va săvârși fapte mai presus de fire și va învăța toate neamurile credința în Dumnezeul cel adevărat, ba, ceea ce-i mai mult, ei au prevestit și chipul tainic în care se va naște Iisus, apoi învățătura cu totul nouă pe care o va aduce El, faptele cu totul ieșite din comun pe care le va săvârși, precum și modul în care va muri și în care va învia din morți și, pe deasupra, și chipul în care El își va reageza pe veci o împărăție dumnezeiască în ceruri.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâi, II, 23, în PSB, vol. 13, p. 36)

„Căci nu a fost închis în trup; nici fiind în trup, lipsea din altă parte. Nici nu mișca trupul spre ceva, lăsând toate celelalte goale de lucrarea și de purtarea Lui de grijă. Ci, minune covârșitoare fiind, Cuvântul nu era cuprins de ceva în chip deosebit; ci mai degrabă le cuprindea El însuși pe toate. Și precum, deși este în toată zidirea, este în afară de toate după ființă, dar este în toate prin puterile Lui, orânduindu-le pe toate, întinzând în toate purtarea Lui de grijă și dăruind viață fiecăreia și tuturor deodată, tot așa, cuprinzând toate, este necuprins, fiind întreg numai în Tatăl în toate privințele.

Astfel fiind și în trupul omenesc și făcându-l viu El însuși, le făcea de asemenea vii pe toate și era în toate și în același timp în afară de toate. Și făcându-Se cunoscut din trup prin fapte, nu era mai puțin văzut prin lucrarea Sa în toate. E propriu sufletului să vadă prin cugetări și cele din afară de trupul său, dar nu să și lucreze în afară de trupul său, sau să miște cele departe de acesta prin prezența sa. Căci niciodată cugetând omul la cele de departe, nu le și mișcă și nu le mută. Nu mișcă soarele și nu face cerul să se învâртеască, șezând în casa sa. Ci le vede pe acestea mișcându-se și săvârșindu-se, dar nu are și puterea să facă el acestea.

Nu așa era însă Cuvântul lui Dumnezeu în trup. Căci nu era legat de trup, ci mai degrabă El îl stăpânea pe acesta. Încât era și în el și în toate, ba și în afară de cele ce sunt. Și totuși nu Se odihnea decât în Tatăl. Și lucrul cel mai minunat era că viețuia și ca om, dar dădea în calitate de Cuvântul viață tuturor și era în calitate de Fiul împreună cu Tatăl.

Astfel când Fecioara Îl năștea, El nu pătimea¹⁰²⁶, nici nu Se întina de trup, ci mai degrabă sfințea și trupul. Și fiind în toate, nu Se împărtășește de toate, ci mai degrabă tuturor le dă viață și le hrănește. Căci dacă soarele făcut de El și văzut de noi se învârtește pe cer fără să se întunece de corpurile de pe pământ pe care le atinge, nici nu e întunecat de întuneric, ci mai degrabă el le luminează și le curățește pe acestea, cu mult mai vătos Prea Sfântul Cuvânt al lui Dumnezeu, Care e și Făcătorul și Domnul soarelui, făcându-Se cunoscut în trup, nu Se întina, ci mai degrabă nestricăcios fiind și trupul Lui muritor aflându-se îl făcea viu și-l curăța și pe acesta.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XVII, în PSB, vol. 15, pp. 110-111)

„Căci Cel ce S-a coborât, același este și Cel ce a înviat. Căci S-a pogorât trupește; și Același a înviat, pentru că era Dumnezeu în trup¹⁰²⁷.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 209)

„Avea un trup adevărat și nu prin nălucire¹⁰²⁸. Domnul îmbrăcând trupul, l-a îmbrăcat pe acesta întreg cu toate pătimirile (afectele) lui, încât, precum spunem că trupul era al Lui, așa trebuie să se spună că și afectele trupului erau ale Lui, deși nu atingeau dumnezeirea Lui¹⁰²⁹. Căci dacă ar fi fost trupul altuia, s-ar fi spus că și pătimirile erau ale aceluia¹⁰³⁰. Dar dacă trupul a fost al Cuvântului (căci *Cuvântul trup S-a făcut* - In., 1, 14), e necesar să se spună că și afectele trupului erau ale Lui, al Căruia era și trupul. Iar fiind ale Lui afectele (pătimirile), cum sunt mai ales: a fi judecat, a fi biciuit, a înseta, crucea și

¹⁰²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu suporta pasiv nașterea, ci El însuși Și-o lucra. (n.s. 59b, p. 111)

¹⁰²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci referă și învierea la ipostasul Cel unul al lui Hristos. Învierea nu e a naturii, ci a Persoanei. Iar Persoana sau Ipostasul lui Hristos este una sau unul. În Ipostasul Lui este prezentă și natura Lui omenească. Deci înviind firea Lui omenească, învierea e și Operă a Ipostasului cel unul. Cuvântul lui Dumnezeu Și-a trăit El însuși într-un fel învierea cu trupul, dând-o ca Dumnezeu și primind-o ca om. Ca urmare, după înviere, s-a trăit ca Ipostas al unei naturi umane înfiate, de acum nemuritoare. (n.s. 119, p. 209).

¹⁰²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu era un trup nălucă, căci în acest caz n-ar fi fost scăpat trupul nostru de patimi și de moarte. Dar Cuvântul nu era numai la aparență Subiectul lui, căci în acest caz s-ar fi întâmplat de asemenea o mântuire la aparență. Ci era cu adevărat trupul real al Lui, efectuându-se în el faptele mântuitoare reale ale Cuvântului, care se transmiteau prin el și asupra altora și asupra naturii. (n.s. 87, p. 361)

¹⁰²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Erau ale Cuvântului întrupat, pentru că le trăia într-un mod imprimat de puterea dumnezeiască, sau erau ale Lui ca Subiect unitar, dar nu atingeau dumnezeirea Lui. (n.s. 88, p. 361)

¹⁰³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu ar fi luat Fiul lui Dumnezeu însuși trupul, ci ar fi lucrat din afară asupra trupului, trupul Lui n-ar fi devenit izvorul de vindecare al tuturor, ci Cuvântul ar fi lucrat asupra oamenilor numai prin îndemnuri ca și în Vechiul Testament. Nepătimind în el Cuvântul însuși, nu l-ar fi ridicat din moarte. (n.s. 89, p. 361)

moartea și celelalte slăbiciuni ale trupului, ale Lui sunt biruințele și harul. De aceea în mod consecvent și cuvenit se numesc acestea afecte (pătimiri) ale Domnului și nu ale altuia, ca și harul să ne poată fi dat de El¹⁰³¹. Și să nu ne facem închinătorii altuia, ci cu adevărat închinători ai lui Dumnezeu, pentru că nu chemăm nici Mântuitor pe nimenea dintre cei făcuți, nici vreun om comun, ci pe Fiul adevărat și Cel prin fire din Dumnezeu, Care S-a făcut și om.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XXXII, în PSB, vol. 15, pp. 361-362)

„De aceea, să nu râdă cineva zicând că a fost prunc, arătând vârsta și creșterea și că a mâncat, a băut și a pățimit. Acestea s-au spus ca nu cumva, tăgăduind unii cele proprii trupului, să tăgăduiască deplina Lui întrupare pentru noi. Și precum nu S-a făcut om prin legea naturii, așa se cuvenea să se arate că, luând El trup, a luat cele proprii trupului, ca să nu aibă crezare afirmarea lui Maniheu că întruparea a fost părută. Se cuvenea iarăși ca, viețuind El în trup, să nu ascundă cele ale trupului, ca să nu afle samosateanul motiv să spună că altul a fost omul decât Dumnezeu-Cuvântul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful*, IV, în PSB, vol. 16, p. 189)

„Dar când a binevoit să ia chip de rob, să primească pârga noastră, n-a luat închipuire de trup, nici aparență de trup, ci trup adevărat. De aceea a primit să vină cu toate cele ale noastre; să se nască din femeie, să fie prunc, să fie înfășat, să fie hrănit cu lapte și să sufere de toate celelalte, ca să se creadă adevărul întrupării și să se coasă gurile ereticilor. Pentru aceea a dormit în corabie, a călătorit, a ostenit, a îndurat toate cele omenești, ca prin fapte să poată fi încredințați toți oamenii. Pentru aceea a stat înaintea scaunului de judecată, a fost răstignit, a suferit, moartea cea plină de rușine și a fost pus în mormânt, ca prin toate să se învedereze întruparea Sa. Dacă n-a luat cu adevărat trupul nostru, atunci nici n-a fost răstignit, nici n-a murit, nici n-a fost îngropat, nici n-a înviat.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia LVIII, III, în PSB, vol. 22, pp. 250-251)

„Iosif, însă va fi și un tip al celor viitoare; a arătat mai dinainte, în umbră, realitatea de mai târziu. Și după cum Iosif s-a dus la frații săi ca să-i cerceteze, iar ei n-au ținut seamă că le e frate, nu s-au uitat nici la pricina pentru care a venit, ci mai întâi s-au sfătuit să-l ucidă, dar mai pe urmă l-au vândut barbarilor, tot așa și Stăpânul nostru, mergând pe urmele iubirii Sale de oameni a venit să

¹⁰³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie expune aci o concepție despre har legată de înțelegerea ontologică a mântuirii. Harul e puterea eliberării de afecte și de moarte, ce ne vine din trupul Cuvântului pentru că Acesta a biruit în el moartea. E puterea prin care se prelungește în noi în mod activ starea umanității curate și înviate a Cuvântului; puterea biruirii păcatelor prin răbdarea crucii (sau a afectelor) de către Cuvântul însuși. E puterea prin care înaintăm spre înviere și îndumnezeire, dându-ne calitatea de fii ai Tatălui ceresc în unire cu Cuvântul. (n.s. 90, pp. 361-362)

cerceteze neamul omenesc; a luat trupul nostru, primind să fie fratele nostru; și a venit. Pavel striga, zicând: *Că nu pe îngeri a luat, ci sămânța lui Avraam; de aceea trebuia să se asemene întru toate fraților Săi* (Evr., 2, 16-17). Dar iudeii cei nerecunoscători au căutat să ucidă pe Doctorul trupurilor și al sufletelor, pe Cel Ce a făcut nenumărate minuni în fiecare zi; și-au adus la împlinire ucigașul lor gând și au răstignit pe Cel Ce a primit să ia chip de rob pentru mântuirea noastră. Iudeii au căutat să-L ucidă și L-au ucis răstignindu-L pe cruce; frații lui Iosif, însă, s-au sfătuit să-l ucidă, dar nu au dus la îndeplinire sfatul lor. Că trebuia ca tipul să fie mai mic decât realitatea; de n-ar fi așa, Iosif n-ar mai fi tip celor ce aveau să fie mai târziu. De aceea el este o umbră premergătoare a celor ce aveau să se întâmple în viitor. Și gândește-te la minunea petrecută cu Iosif! Nu l-au ucis, ci l-au vândut; apoi au mânjit haina cu sângele unui ied și au dus-o tatălui, vrând să-l convingă că Iosif a fost ucis. Vezi că toate acestea s-au făcut pentru ca totul să fie ca într-o umbră, numai icoană a celor ce se vor întâmpla, dar să se păstreze realitatea?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LXI, III, în PSB, vol. 22, pp. 274-275)

„Atunci nu nepătimirea firii s-a schimbat în patimă, ci ceea ce era schimbăcios și pătimitor s-a preschimbat, prin părtășia cu ceea ce e neschimbăcios, în nepătimire.”¹⁰³² (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*, în PSB, vol. 29, pp. 44-45)

„(...) firea omenească Te-a cunoscut pe Tine, cum Te și cunoaște, ca pe Cel ce Te-ai făcut umbrat prin întrupare (iconomie). Pentru că de nu Te-ai fi umbrat pe Tine însuși, acoperind raza cu neputință de răbdare a dumnezeirii cu chipul robului, cine ar fi suportat arătarea Ta?”¹⁰³³ Căci *nimeni nu va vedea fața lui Dumnezeu și va trăi* (Ieș., 33, 20). Ai venit, așadar, Frumosule, dar făcându-Te așa cum Te putem primi. Ai venit umbrind razele dumnezeirii cu învelișul trupului. Căci cum ar fi putut firea muritoare și pieritoare să se unească în împreună – viețuire cu cea nepieritoare și neapropiată, dacă nu ar fi mijlocit între noi, cei ce viețuim în întuneric, și între lumină, umbra trupului?” (Sf. Grigorie

¹⁰³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin Întrupare firea dumnezeiască nepătimitoare a Cuvântului *s-a schimbat după înfățișarea și chipul nostru*, a luat o stare capabilă să se însoțească cu firea noastră pătimitoare. Dar când se întoarce în sânul Tatălui, atunci nu se mai schimbă nepătimirea ei spre capacitatea de a se însoți cu firea noastră pătimitoare, ci firea noastră schimbăcioasă și pătimitoare se schimbă prin părtășie (prin comuniune) cu firea Sa dumnezeiască și neschimbăcioasă, în fire nepătimitoare (...) (n.s.15, p. 45).

¹⁰³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cum ar fi putut sufletul nostru să rămână neconfundat în îmbrățișarea iubitoare cu Dumnezeu Cuvântul, dacă Acela nu S-ar fi acoperit cu umbra trupului Său? E o umbră lină, care filtrează lumina dumnezeiască în mod blând, mângâietor. Căci chiar din mădulele lui, își face mijloace de mângâiere a noastră. Numai iubirea lui Dumnezeu ca Persoană poate să se poarte cu atâta delicatețe față de cei pe care îi iubește, umbrindu-și prin întrupare tăria de nesuportat a luminii. (n.s. 83, p.161)

de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia IV, în PSB, vol. 29, p. 161)

„În Hristos ceva este necreat, iar ceva, creat. Și spunem că necreat în El este faptul de a fi etern, dinainte de veci și Făcător al tuturor lucrurilor; iar creat, trupul ce Și l-a plăsmuit asemenea trupului smereniei noastre, prin întruparea cea pentru noi.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia XIII, în PSB, vol. 29, p. 290)

„(...) fiind vorba de Dumnezeu care s-a arătat în trup, credem că minunile care au însoțit activitatea sa sunt destulă mărturie, că însuși Dumnezeu s-a arătat în trup, întrucât în toate faptele pe care le-a săvârșit vedem însușiri care se potrivesc numai firii dumnezeiești. Numai un Dumnezeu a putut da viață oamenilor, numai El poate purta de grijă la toate, numai El poate da mâncare și băutură celor ce se bucură de viață în trup, numai Dumnezeu poate face bine unde și când trebuie, numai El poate readuce firea omenească cea măcinată de boli la sănătatea de mai înainte, numai El e în stare să stăpânească în același fel făptura întreagă, pământ, apă, văzduh și cele mai pe deasupra ale lor, numai Dumnezeu poate avea putere peste tot și să biruiască înainte de toate moartea și stricăciunea. Dacă, la cele înșirate până aici, ar fi ceva nepotrivit cu ideea de Dumnezeu, pe bună dreptate ar putea păgânii să respingă tainele credinței noastre; dacă însă în tot ce am spus despre El nu-i nimic potrivit ideii de Dumnezeire, atunci ce piedică se mai pune credinței?” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 12, în PSB, vol. 30, p. 308)

„Dacă ne uităm la ambele capete ale vieții omenești, atunci înțelegem și de unde venim și încotro ne ducem: în dureri se naște omul, în dureri se sfârșește. În legătură, însă, cu întruparea Domnului, nu întâlnim nici naștere din dureri, nici moarte urmată de stricăciune, căci acolo unde nașterea nu s-a făcut din poftă bărbătească, nici moartea n-a fost urmată de stricăciune.

Nu crezi într-o astfel de minune? Mă bucur! Prin aceasta tu mărturisești că minunile, din pricina cărora nu admiți cele spuse înainte, depășesc rânduilele firii. Mărturia că Dumnezeu s-a arătat în trup să-ți fie tocmai faptul că învățătura noastră despre El nu se încadrează în rândul unor învățături obișnuite. Religia de toate zilele, pe care o propovăduim, nu se sprijină, oare, pe legi suprafirești? Căci dacă ceea ce se istorisește despre Hristos intră în rândul lucrurilor firești, ce-ar mai fi dumnezeiesc în El? Iar dacă, dimpotrivă, aceste istorisiri rămân totuși în domeniul suprafirescului, în care tu nu crezi, atunci aici e dovada că cel propovăduit e Dumnezeu adevărat.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 13, în PSB, vol. 30, p. 308)

„După cum nici eonii cei de sus, nici cei de jos nu pot cuprinde și înțelege măreția lui Dumnezeu, tot așa nici lumile cele de sus, nici cele de pe pământ, nu pot să cuprindă cu mintea subțirimea lui Dumnezeu, cum s-a micșorat printre cei mici și slabi. Că precum de neînțeleasă este măreția Sa, tot așa și subțimea Sa.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXXII, 7, în PSB, vol. 34, p. 238)

„(...) arătarea feței Domnului pricinuieste îndată mila, dacă este adevărat că în cunoașterea lui Dumnezeu se cuprinde și împărtășirea de viață veșnică. Căci așa a zis Mântuitorul către Tatăl Cel din ceruri și Dumnezeu: *Aceasta este viața de veci, ca să Te cunoască pe Tine, singurul, adevăratul Dumnezeu și pe Iisus Hristos, Cel pe Care L-a trimis* (In., 17, 3). *Iar că fața lui Dumnezeu și Tatăl este Fiul*, Care S-a arătat nouă, nu se va îndoi, socotesc, nimeni. Fiindcă El este pecetea și asemănarea și chipul Lui și prin El și împreună cu El cunoaștem pe Tatăl, iar cunoașterea aceasta e însoțită în chip necesar de miluirea noastră. Căci ne-am îndreptat din credință și nu din faptele dreptății, pe care le-am făcut noi, ci după marea milă a Lui (Tit, 3, 5)¹⁰³⁴. Și prin îndurarea lui Dumnezeu am fost ușurați de povara stricăciunii și ne-am prefăcut spre înnoirea vieții în Hristos.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a unsprezecea, în PSB, vol. 38, pp. 403-404)

„Căci era Dumnezeu după fire și S-a făcut trup. În acestea constă întreaga taină a lui Hristos¹⁰³⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a patra a Glafirelor la Facere, 11, în PSB, vol. 39, p. 144)

¹⁰³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul întrupându-Se ne-a arătat fața Tatălui. Căci El e fața Tatălui. Iar fața cuiva se arată altuia când are milă de El. Pe față se arată mila. Cine nu-și arată fața, nu e milos. În Dumnezeu e atâta milă față de noi că ne arată vizibil fața Sa. Fața lui Hristos ni se arată ca față interesată de noi la maximum prin mila vie întipărită pe ea. Cât de uman ni se arată Dumnezeu în mila Lui! Sau cât de dumnezeiești ne arătam noi când suntem miloși! Dumnezeu nu manifestă față de noi o atitudine de dreptate, ci de milă. Dacă ne-ar trata după dreptate, nu ne-ar iubi. Iar noi niciodată n-am merita mântuirea. (n.s. 467, p. 404)

¹⁰³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De fapt toată taina lui Hristos consta în acestea trei: Fiul lui Dumnezeu se face om, golindu-Se de slavă, duce această coborâre până la moarte, învie cu trupul pe care L-a asumat. În coborârea Lui nu părăsește puterea Lui, ci o comunică și trupului pe care-l asumă. Dacă omul ca creatură a lui Dumnezeu ar muri definitiv, însăși puterea Creatorului li s-ar dovedi limitată. Moartea ar fi mai tare ca El. Cel ce poate crea, poate și recrea. Dar omul nu e creat ca obiect; Dumnezeu îi poate da deci o participare și la primirea morții, și la biruirea ei. În crearea omului ca chip al Cuvântului dumnezeiesc pentru o relație dialogică cu El, se arată marea prețuire acordată omului și o putere de-a se comporta ca subiect în această relație. Moartea îi vine din faptul că nu rămâne ca subiect în relația iubitoare cu Dumnezeu, și e învinsă, dându-i-se puterea să revină în unitatea sa personală cu Fiul lui Dumnezeu însuși, la acea relație într-un mod de nepierdut. Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om, deci și Subiect uman, biruiește moartea și ca om, făcând din desființarea omului prin ea, un somn trecător. (n.s. 235, p. 145)

„(...) S-a născut ca atare în timpurile de pe urmă ale veacului celui prezent și fiindcă după El n-a mai fost altul¹⁰³⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 4, în PSB, vol. 39, p. 200)

„Fiindcă după firea Lui, El este Însuși Domnul slavei, chiar dacă spune în chip iconomic pentru asemănarea cu noi¹⁰³⁷: *Părinte, slăvește pe Fiul Tău* (In., 17, 1).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 4, în PSB, vol. 39, p. 201)

„Și nu a zis că Cuvântul a venit la trup, ci că S-a făcut trup, ca să nu se înțeleagă că a venit ca la Prooroci, sau ca la alții dintre Sfinți, prin relație, ci că El însuși S-a făcut cu adevărat trup, adică om. (...) De aceea El este și Dumnezeu după fire în trup și cu trupul, împrăștiindu-Și-l, și în același timp fiind înțeles ca altceva decât trupul, fiind închinat în trup și împreună cu trupul, potrivit spusei de la Proorocul Isaia: *Bărbați înalți la Tine vor trece și Îți vor robi Ție și vor urma Ție legați de mâini și de picioare și se vor închina Ție și Ție se vor ruga, că în Tine este Dumnezeu și nu este Dumnezeu afară de Tine* (Is., 45, 14). Iată că spun că în El este Dumnezeu, nedespărțind trupul de Cuvântul. Și iarăși au afirmat că nu este alt Dumnezeu afară de El, unind cu Cuvântul ceea ce poartă El, ca propriu Lui, adică templul luat din Fecioară, căci Hristos este Unul din două.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 113)

„Și S-a sălășluit între noi (In., 1, 14)

Evanghelistul explică în mod folositor spusa și duce la o înțelegere mai clară semnificația afirmației. Căci, deoarece a spus că Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup, ca nu cumva cineva din multă neștiință să cugete că El a ieșit din firea Sa și S-a prefăcut în mod real în trup (și să pătimească ceea ce era cu neputință, căci Dumnezeirea este departe de orice schimbare și prefacere în altceva, după rațiunea modului de a fi), foarte bine a adăugat Teologul îndată: *Și S-a sălășluit între noi*, ca să înțelegi prin aceasta pe Cel ce S-a sălășluit și pe aceea în care S-a sălășluit, ca să nu socotești că El S-a prefăcut în trup, ci S-a sălășluit în trup, folosindu-Se, ca de templul propriu, de trupul luat din Sfânta Fecioară. *Căci în El locuiește toată plinătatea dumnezeirii trupește*, cum zice Pavel (Col., 2, 9).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 114)

¹⁰³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Fiu al Lui ca om în timpurile de pe urmă. Nu-L are Tatăl din veci Fiu ca om. Nu are din veci Tatăl un Fiu omenesc. În acest caz oamenii ar fi din veci, ar fi dumnezeu după ființă. (n.s. 350, p. 200)

¹⁰³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Arătând că S-a întrupat și ca atare S-a făcut om de bună voie, deci nu e numai Dumnezeu, cere Tatălui să-L slăvească, se înțelege în calitatea Sa de om. (n.s. 353, p. 200)

„(...) deși spunem că S-a întrupat, nu zicem că S-a îmbrăcat numai în trup Cuvântul lui Dumnezeu, ci prin numele de trup e arătat omul întreg¹⁰³⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 548)

„Căci precum cărbunii sunt prin fire lemn, iar lemnul e întreg în ei, deși sunt plini de foc și au puterea și lucrarea lui, așa și Cuvântul, fiind foc, ca Dumnezeu, *S-a făcut om și S-a sălășluit între noi*. Dar deși era văzut și om, ca noi, în înțeles iconomic, toată plinătatea Dumnezeirii locuia în El, după modul unirii. Prin aceasta arată că face și prin trupul Său lucrările cele mai demne de Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 783)

„Iar întrucât S-a făcut om ca noi, S-a unit, afară de păcatul nostru, cu cei de pe pământ și S-a făcut Mijlocitor, unind în Sine cele ce tind spre unitate și iubire între ele¹⁰³⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 840)

„Dar e propriu Lui, întrucât S-a făcut om, dar a rămas și ceea ce a fost, este și va fi pururea, să se spună că a șezut pentru noi unde nu era¹⁰⁴⁰. (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1033)

¹⁰³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu n-a luat numai trupul ca pe o haină exterioară, ci S-a făcut om întreg, rămânând Dumnezeu întreg. Dumnezeu însuși Și-a însușit modul de gândire, de simțire, de exprimare omenesc. S-a înomenit în întregime, fără să înceteze să fie și Dumnezeu. Dar nu un Dumnezeu despărțit de umanitate. Nici Dumnezeirea, nici umanitatea nu erau trăite de El separat. Trăia și trăiește în veci omenește cele dumnezeiești și dumnezeiește, cele omenești. Umanitatea a fost făcută de Dumnezeu Însuși capabilă să fie trăită de Persoana Lui dumnezeiască și să simtă acest lucru în umanitatea ei, sau în mod omenesc. (n.s. 1031, p. 548)

¹⁰³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeirea voiește, și umanitatea tinde spre unirea și iubirea dintre ele, fără confundare, căci fiecare vrea să se bucure de cealaltă. Dar Dumnezeu vrea să-Și apropie umanul, nefiind silit de o trebuință, pe când umanul tinde spre unirea cu desăvârșirea dumnezeiască, dintr-o trebuință. Totuși, nu merge spre aceasta decât în libertate. Dumnezeu e fericit și fără umanitate, deși Se bucură de iubirea ei. Omul aspiră spre Dumnezeire, nefiind fericit fără ea. Căci a fost creat pentru a se desăvârși și a fi fericit în unirea cu existența personală desăvârșită. Dar poate trăi și fără această desăvârșire, fără propria fericire. Pentru a înainta spre împlinirea aspirației sale spre desăvârșirea pe care o poate avea numai în Dumnezeu, are nevoie numaidecât de puterea dumnezeiască. Și aceasta ni se pune la dispoziție deplin în Hristos. (n.s. 1597, p. 840)

¹⁰⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu nu S-a pogorât de la înălțimea Sa de Dumnezeu făcându-Se om. Dar tocmai de aceea S-a putut înălța și ca om la înălțimea Lui dumnezeiască, după ce a primit pentru o vreme smerenia noastră acoperindu-Și slava. (n.s. 1944, p. 1033)

„Cel ce domnea la început împreună cu Tatăl primește aceasta (stare) cu trupul ca pe un dar (îmbrăcăminte pământească și trecătoare în formă omenească), ceea ce Îi aparținea prin fire, cerând ca pe un dar ceea ce era al Său prin fire¹⁰⁴¹, căci era și este în chipul și egalitatea Tatălui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1062)

„Fiul vine în noi trupește, ca om, unindu-Se cu noi prin binecuvântare tainică, și duhovnicește, ca Dumnezeu, prin lucrarea și harul Duhului Său, Care recrează duhul din noi spre înnoirea vieții și ne face părtași firii Sale dumnezeiești. Deci Hristos se arată ca veriga de unire a noastră cu Dumnezeu-Tatăl, unindu-ne cu El, Care e om, dar și prin fire Dumnezeu din Dumnezeu, Născătorul Său. Căci firea supusă stricăciunii nu putea trece altfel la nestricăciune dacă nu pogora la ea firea mai presus de orice schimbare, ridicând spre binele propriu pe cel ce cade prin stricăciune, pururea, și, prin împărtășirea și unirea cu ea, o ridică din hotarele proprii firii create, replăsmuind potrivit Sieși pe cel ce nu este astfel în sine. Deci ne-am desăvârșit din unitatea cu Dumnezeu-Tatăl, prin mijlocirea lui Hristos. Căci am fost slăviți, primind, cum am spus adineauri, în noi, trupește și duhovnicește, pe Fiul adevărat și prin fire, Care este unit ființial cu Tatăl; ne-am făcut părtași și am intrat în comuniune cu firea mai presus de toate.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1063)

„Căci despre Cel ce singur este fără de păcat se amintește și acest fapt unic: *A trimis Dumnezeu pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului*. Luând ființa adevărată și întreagă a trupului omenesc, trebuie să credem că a luat în ea nu păcatul însuși, ci asemănarea păcatului. Asemănarea nu trebuie raportată la adevărul trupului, cum înțeleg unii eretici, ci la chipul păcatului. Era în el trup adevărat, dar fără păcat, asemănător însă, de bună seamă, celui ce păcătuiește. Și aceasta se referă la vicii și obiceiuri. Avea asemănarea trupului păcătos când, ca un om neștiutor și preocupat de hrană, întreba: *Câte pâini aveți?*. Dar dacă trupul nu-i era supus păcatului, sufletul nu-i era fără știință, fiindcă evanghelistul adaugă pe dată: *Iar aceasta o zicea ca să-i încerce, căci El știa ce avea să facă*. Avea trupul asemenea celui ce păcătuiește, când ca un însetat cerea apă femeii samaritence. Dar nu era pătat de tina păcatului, fiindcă, dimpotrivă, femeia a fost chemată să ceară apă vie, care împiedicând-o să-i mai fie vreodată sete, să se facă în ea fântână de apă țâșnitoare spre viața veșnică. Avea adevărul acestui trup când dormea pe corabie. Dar ca să nu se înșele prin asemănarea păcatului cei ce călătoreau cu El, *ridicându-Se a certat vânturile și*

¹⁰⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acest text foarte subtil, ca atâtea altele, pare să spună că nu numai Dumnezeu vrea ca Fiul Său să-Și asume omenescul pentru a-l înălța la viața Sa, ci și omenescul cere să primească prin har viața dumnezeiască pe care Fiul lui Dumnezeu o are prin fire. (n.s. 2002, p. 1062)

marea și s-a făcut liniște mare. Părea supus păcatului printr-o soartă comună cu a tuturor când se spunea despre El: Acest om de ar fi prooroc ar ști cine este și ce fel este femeia care se atinge de picioarele Lui. Dar n-a avut adevărul păcatului, fiindcă, respingând gândul defăimător al fariseului, pe dată i-a iertat femeii păcatele. Se socotea că poartă trup păcătos împreună cu ceilalți, când, găsindu-Se ca un om sub amenințarea morții și a chinurilor, se ruga: Părinte, dacă este cu puțință, treacă de la Mine paharul acesta, și: Întristat este sufletul Meu până la moarte. Dar acea tristețe nu cunoștea atingerea păcatului, fiindcă Dătătorul de viață nu putea să se teamă de moarte. El spune: Nimeni nu-mi ia viața, ci Eu o dau de la Mine însumi. Putere am ca să o dau și putere am ca s-o iau iarăși.

Așadar, este o mare deosebire între Acel om, care S-a născut din fecioară, și toți ceilalți, care provin din împreunarea celor două sexe, pentru că noi toți purtăm în trup nu asemănarea, ci adevărul păcatului, pe când El, întrupându-Se cu adevărat, a primit nu adevărul, ci asemănarea păcatului.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a III-a, A doua convorbire cu părintele Theonas, cap. XI, 1-5, cap. XII, 1, în PSB, vol. 57, pp. 698-699)

„A trimis, zice apostolul, Dumnezeu pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului. Pentru că, precum spunea, L-a trimis în trup, a scos din El păcatul trupului. A trimis Dumnezeu pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului, pentru ca în adevărata întrupare să se știe că n-a fost adevărul păcatului și, pe cât se înțelegea adevărul pentru trup, pe atât să fie asemănarea păcatului cu păcatul. De vreme ce tot trupul este păcătos, iar El a avut trupul fără păcat, a avut în Sine numai asemănarea cu trupul păcătos. Era în trup, dar a fost lipsit de adevărul păcatului, fiindcă a fost fără păcat.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a IV-a, cap. III, 3-4, în PSB, vol. 57, p. 808)

„Carele pentru noi a venit și S-a născut din Fecioara Maria. Dacă s-a născut din Maria un om, de ce să se spună că a venit? Căci nu vine decât cel ce se are în ființa sa ca să poată veni. Dar cel ce nu primise încă puțința de a veni, cum putea să vină? Vezi, așadar, că în însuși numele de venire cel ce vine însemnează că există mai înainte, fiindcă n-ar fi avut puțința de a veni decât cel ce prin faptul că era, a putut să vină. Dar înainte de zămislire în nici un chip n-a fost om; deci ca om n-a avut în Sine puțința de a veni. Astfel, este sigur că a venit Dumnezeu, Căruia mai dinainte îi era cu puțință să vină, Care fiindcă era, a venit și Care fiindcă întotdeauna ar fi putut să vină, întotdeauna a fost.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. VIII, 3-4, în PSB, vol. 57, p. 841)

„Căci n-a fost veșnic acel trup născut din trupul Fecioarei, ci Dumnezeu, Care a existat întotdeauna, a venit din trupul fecioarei, în trupul omului.

Cuvântul trup S-a făcut, adică n-a avut trupul cu Sine, ci s-a unit cu trupul omului prin bunăvoința dumnezeirii.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XX, 2, în PSB, vol. 57, p. 851)

„Tu spui că El, chiar după venirea Sa, S-a ascuns. Eu spun că nici înainte de a veni n-a stat ascuns. Oare de acel mare patriarh, căruia arătarea lui Dumnezeu i-a dat nume, care de la numele de luptător s-a ridicat la cel de Israel, s-a ascuns taina lui Dumnezeu care avea să se nască din fecioară? Acesta, fiindcă a înțeles minunea viitoare întrupări, din lupta cu un om, a zis: *Am văzut pe Dumnezeu în față și mântuit a fost sufletul meu!* Ce văzuse, te întreb, de credea că a văzut pe Dumnezeu? Oare între tunete și fulgere i s-a arătat Dumnezeu, sau deschizându-se cerul de la sine i s-a înfățișat strălucind chipul Dumnezeirii? Nimic din acestea, ci dimpotrivă a văzut un om și a recunoscut pe Dumnezeu. Cu adevărat vrednic a fost de numele căpătat, fiindcă, mai mult prin ochii lăuntrici, decât prin cei din afară, a meritat vrednicia numelui dat de Dumnezeu. Vedeă o înfățișare omenească luptând cu el și dădea mărturie că a văzut pe Dumnezeu. Știm oricum că acea înfățișare de om era adevărul lui Dumnezeu, fiindcă în care înfățișare era atunci văzut Dumnezeu, în acel adevăr al înfățișării însăși avea să vină după aceea. De altfel, de ce să ne mirăm, dacă un patriarh atât de mare a crezut fără vreo îndoială că i S-a arătat Însuși Dumnezeu în chip limpede, dacă el însuși zice: *Am văzut pe Dumnezeu în față și mântuit a fost sufletul meu!* Ce i-a arătat Dumnezeu atât de mare din Dumnezeirea Sa, de l-a făcut să spună că i s-a arătat fața lui Dumnezeu? Pe cât se vede, i s-a arătat numai om, Cel Care-l învinsese în luptă. Dar Dumnezeu făcea prin semne prevestitoare ca să nu fie nimeni care să nu creadă că Dumnezeu S-a născut din om, după ce chiar patriarhul văzuse înainte pe Dumnezeu în înfățișare omenească.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. VIII, 2-4, în PSB, vol. 57, p. 863)

„(...) noi nu tăgăduim că trupul Domnului a fost zămislit de Duhul Sfânt, dar afirmăm că trupul a fost zămislit în conlucrare cu Duhul și adăugăm că Fiul lui Dumnezeu și-a creat omul Său, aceasta spunând și mărturisind în Scripturile Sfinte, Însuși Duhul Sfânt: *Înțelepciunea și-a zidit casă* (Pilde, 9, 1). Vezi, așadar, că a fost zidit și desăvârșit de Fiul lui Dumnezeu ceea ce s-a zămislit de către Duhul Sfânt. Nu pentru că una ar fi lucrarea Fiului lui Dumnezeu și alta cea a Duhului Sfânt, ci pentru că prin unitatea Dumnezeirii și a slavei, lucrarea Duhului este zidirea Fiului lui Dumnezeu este conlucrare a Duhului Sfânt. Dar, precum citim, nu numai Duhul Sfânt S-a coborât peste Fecioară, dar și puterea Celui Prea Înalt a umbrit-o, încât, fiindcă înțelepciunea însăși este plinătatea Dumnezeirii, înțelepciunea zidindu-și casă nimeni să nu pună la îndoială că a fost de față toată plinătatea Dumnezeirii.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri*

duhovnicești, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XVII, 3-4, în PSB, vol. 57, p. 869)

„Grigorie¹⁰⁴², un foarte strălucitor luceafăr al științei și învățaturii, care, deși s-a săvârșit din viață, chiar și acum trăiește prin autoritatea și credința lui, și care, chiar dacă nu mai este trupește în biserică, glasul și învățătura lui sunt la fel de puternice ca înainte, zice: *Așadar, Dumnezeu, după ce S-a născut din fecioară, fiindcă prin ea și-a luat natura omenească, fiind una din două părți contrariu, din trup și din Duh, printr-unul îndumnezeiește, iar prin celălalt este îndumnezeit. O, nou și nemaiauzit amestec, o minunată și nemaîntâlnită unire! Cel ce este, Se naște, Ziditorul este zidit și Cel necuprins este cuprins, mijlocitor fiind între trup și Dumnezeu, sufletul și Acela Care îi îmbogățește pe toți se face sărac. De asemenea, la sărbătoarea Epifaniei: Dar ce se petrece? Ce se face despre noi sau pentru noi? Se produce o nouă și nemaiauzită schimbare a firilor și Dumnezeu Se face om. Și tot acolo: Și Fiul lui Dumnezeu a început să fie Fiul omului, nu schimbat din ceea ce era, căci nu este schimbător, ci și-a însușit ce nu era, căci milostiv este, ca să poată fi cuprins Cel ce nu putea fi cuprins. Vezi cât de strălucit și de măreț predică slava Dumnezeirii, pentru ca să arate vrednicia întrupării, știind minunatul învățător al credinței că acestea toate pe care ni le-a dăruit Dumnezeu venind în lume sunt un cumul de binefaceri și nu o micșorare a cinstei Sale, fiindcă, ceea ce a dat Dumnezeu omului trebuie să ne sporească dragostea față de El, nu să-I micșoreze vrednicia.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XXVIII, 2-4, în PSB, vol. 57, p. 879)*

„Ascultă, acum ce a propovăduit și simțit despre întruparea Fiului lui Dumnezeu acel Ioan¹⁰⁴³, podoabă a preoțimii din Constantinopol, a cărui sfințenie, fără vreo furtună a prigoanei păgâne, a ajuns la meritele muceniciei. El spune: *Și pe cel pe Care, dacă ar fi venit numai ca Dumnezeu, nici cerul, nici pământul, nici mările și nici o făptură nu L-ar fi putut ține, L-au purtat pânțele neîntinate ale Mariei.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XXX, 1, în PSB, vol. 57, p. 880)

¹⁰⁴² Tâlcuirea Prof. N. Chițescu: Sfântul Grigorie de Nazianz (338-390), fiu al episcopului din Nazianz și prieten bun cu Sf. Vasile cel Mare, a urcat treptele ierarhice până la scaunul de episcop al Constantinopolului (379) pe care l-a părăsit în timpul sinodului al II-lea ecumenic (381). Au rămas de la el scrisori, cuvântări, poezii, multe reflectând frământările religioase ale vremii. (n.s. 239, p. 879)

¹⁰⁴³ Tâlcuirea Prof. N. Chițescu: Sf. Ioan Hrisostomul (345-407), preot în Antiohia, a fost ales în 397 patriarh de Constantinopol, dar nu pentru mulți ani, căci, datorită unor intrigi, a fost demis din scaun (403), printr-un sinod alcătuit în acest scop dintre episcopii supuși brațului secular. Au rămas de la el *Omiliile*, care l-au făcut celebru (este de prisos să amintim că ele i-au dat numele), precum și alte multe scrieri. (n.s. 241, p. 880)

„Și a coborât acolo chiar viața voastră și a adus moartea noastră, și a ucis-o din bogăția vieții sale și a tunat, strigând ca să ne întoarcem de aici în acel ascuns de unde a venit la noi chiar în pânțele feciorelnic unde s-a unit cu El firea omenească, carne muritoare, ca să nu fie mereu muritoare. Și de aci *Ca un mire care iese din camera sa de nuntă, bucura-se-va ca un uriaș care aleargă în drumul său* (Ps., 18, 56).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a IV-a, XII, (19), în PSB, vol. 64, p. 110)

„Căci e stabilit că S-a făcut cu adevărat om, în toate privințele, afară de păcat (care nu are nici o rațiune care să fi fost semănată în fire), dar nu afară de lucrarea naturală a cărei rațiune definește firea, caracterizând în chip natural pe toți cei ce o au după ființă. Fiindcă predicatul dat unora în mod comun și general e o definiție a ființei lor, și lipsa acelui predicat provoacă stricăciunea acelei firi dacă nici o existență lipsită de ceea ce-i aparține prin fire nu poate rămâne ca ceea ce este.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 2, în PSB, vol. 80, p. 49)

„(...) aceasta s-a făcut *mai presus de oameni*, fiindcă s-a petrecut dumnezeiește, fără bărbat, s-a făcut și *după oameni*, fiindcă s-a petrecut omenește, prin legea zămislirii și dezvoltării în pânțele femeiesc. *Și a luat din ființa oamenilor ființă Cel mai presus de ființă*. Căci nu a produs numai în noi nălucirea că ar avea în Sine o formă trupească, după aiurelile maniheilor, nici n-a adus cu Sine din cer un trup consubstanțial, după poveștile lui Apolinarie. Ci după ființa întregă S-a făcut cu adevărat om, adică prin primirea trupului străbătut de suflet mintal, pe care l-a unit cu Sine după ipostas.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5, în PSB, vol. 80, pp. 55-56)

„Căci nu S-a subordonat firii (omenești) făcându-Se om; dimpotrivă, mai degrabă a ridicat la Sine firea, făcând-o o altă taină, iar El rămânând cu totul necuprins. Și întruparea Sa, care a avut o origine supraființială, a arătat-o ca fiind mai necuprinsă decât orice taină. Peste tot El a devenit cu atât mai comprehensibil prin întrupare, cu cât S-a arătat prin ea mai necuprins¹⁰⁴⁴. *Căci e*

¹⁰⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim dezvoltă ideea că Hristos e om adevărat, precizând că El are o fire omenească înzestrată cu lucrarea ei naturală. Căci *fără lucrare nu e decât ceea ce nu există*. Însă prin faptul că nu S-a supus firii omenești în starea ei de împătımire, ci a ridicat-o la Sine, a făcut-o cu atât mai străvezie cu cât era mai deplin omenească. Sau prin întrupare pe de o parte S-a acoperit de trup, pe de alta S-a făcut străveziu prin trup. La fel prin toate faptele omenești, pe de o parte S-a ascuns, întrucât erau omenești, pe de alta S-a făcut străveziu, întrucât, rămânând în granițele adevărate ale firii limitate, nu căuta să o lărgască supunându-Se afectelor, ci le biruia pe acestea. *Peste tot El S-a făcut cu atât mai cunoscut prin întrupare, cu cât S-a arătat mai necuprins (de firea omenească)*. Căci S-a ascuns și prin arătare, zice Dionisie Areopagitul, sau S-a arătat și sub acoperământ. Căci chiar în faptul arătării ca om se arată ascunzimea (se făcea străvezie dumnezeirea). E ascuns sub acoperământul Său omenesc, dar se vede că cel ascuns e mai presus de om, sau nu e numai

ascuns și după arătare, zice dascălul, sau, ca să spun mai dumnezeiește, și în arătare. Fiindcă misterul lui Iisus rămâne ascuns și nu poate fi scos la iveală nici de cuvânt, nici de minte, ci chiar spus, rămâne negrăit și chiar înțeles, rămâne necunoscut (Sf. Grigorie Teologul, *Ep. 3*; PG., 3, 1069). Ce ar putea dovedi mai mult ca aceasta supraființialitatea divină, care-și păstrează chiar în arătare ascunsul, în cuvânt negrăitul și în fața minții (cugetătoare) necunoștibilitatea în sens de depășire, ba mai mult, în coborârea în ființă (în substanțializare) supraființialitatea. *Căci prin abundența ei, chiar coborând cu adevărat în ființă, S-a făcut ființă într-un chip mai presus de ființă. El a înnoit adică legile naturale ale facerii, făcându-Se om cu adevărat fără sămânța speciei din bărbat. O arată aceasta fecioara, care naște în chip suprafiresc pe Cuvântul cel mai presus de ființă, fără bărbat, din sângele ei feciorelnic, în mod omenesc plăsmuindu-L printr-o rânduială străină de fire.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5a, în PSB, vol. 80, pp. 56-57)

„Căci cine a cunoscut cum Se întrupează Dumnezeu, rămânând Dumnezeu? Și cum rămânând Dumnezeu adevărat este totodată om adevărat, arătându-Se pe Sine, ca fiind cu adevărat amândouă într-o subzistență naturală și prin fiecare din ele arătând pe cealaltă, neschimbându-Se prin nici una din ele? Acestea numai credința le cuprinde, cinstind prin tăcere pe Cuvântul, Căruia nu-I corespunde prin fire nici o rațiune a celor create.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, p. 62)

„Socotesc că n-a fost un lucru așa de uimitor, deși a fost așa de mare, că Dumnezeu a așezat firea oamenilor apărută prin prima creațiune în comuniune cu Sine prin insufflare. Căci atunci ea era curată, ca una ce era cinstită de mâna lui Dumnezeu. El împărtășea celui asemenea frumusețea dumnezeiască a chipului. Mai uimitor lucru a fost că a primit să stea în convorbire cu aceasta după ce aceasta s-a întinat și s-a depărtat de Dumnezeu prin patimile ce și le-a îngăduit și să Se facă părtaş de ceea ce e mai rău, întinzând minunea până la unirea miraculoasă a ei cu Cel ce n-are nici un amestec cu cele create. Căci înainte firea nu primise unirea cu Dumnezeu după nici un mod sau rațiune a ființei sau ipostasului în care se contemplă în general toate cele ce există. Dar acum a primit să fie una cu El după ipostas, prin unirea negrăită, păstrându-și

om. *Fiindcă prin taina Sa Iisus rămâne ascuns și nu poate fi scos la iveală nici de cuvânt, nici de minte, ci, chiar spus, rămâne negrăit și chiar cunoscut, rămâne necunoscut* (*Ep. 3*; PG 3, 1069). Misterul ține de Dumnezeu, care nu poate fi hotărnicit, în adâncimea Lui, de arătarea omenească. Dar revelarea Lui ca mister și înțelegerea Lui ca mister ineputabil e prilejuită de acoperământul omenescului Său. Numai prin umanitatea Lui Îl cunoaștem că e Dumnezeu, dar și că nu-L cunoaștem ca atare în mod deplin. În general numai prin om Se poate cunoaște, numai prin om Se poate releva Dumnezeu, dar în același timp numai prin El Se cunoaște ca neputând fi cunoscut, descoperit și Se revelează ca mister infinit. Prin aceasta sfântul Maxim a arătat și îndreptățirea icoanei pe care iconoclasmul inspirat de origenism o refuză. (n.s. 11, p. 56)

după ființă rațiunea proprie neschimbată și nedeosebită de ființa dumnezeiască cu care are, prin unire, unitatea de ipostas, păstrându-se deosebirea. Aceasta, pentru ca rațiunea ființei, după care a fost făcută și este, să-și păstreze ființa ei nemicșorată în nici un fel, iar prin rațiunea modului de existență a ființei să primească a subzista dumnezeiește, ca să nu cunoască și să nu admită nicidecum tendința mișcării în jurul a altceva. Prin aceasta Cuvântul înfăptuiește cu firea oamenilor o comuniune cu mult mai minunată decât prima, unind cu Sine în chip esențial după ipostas însăși firea noastră.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 101, în PSB, vol. 80, p. 250)

„(...) taina întrupării dumnezeiești e nebunie și slăbiciune a lui Dumnezeu, după sfântul apostol Pavel (II Cor., 1, 3, 4; I Cor., 1, 24), și un joc al lui Dumnezeu, după minunatul și marele dascăl Grigorie, ca una ce depășește în chip supraființial toată rânduiala și armonia întregii firi, puteri și lucrări¹⁰⁴⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 179, în PSB, vol. 80, p. 347)

„(...) a fost Unul și Același și înainte de trup și a rămas și după trup și din întruparea Cuvântului n-a avut nici un adaos al Sfintei Treimi, nici vreo

¹⁰⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel mai mare val al iubirii lui Dumnezeu pornit spre noi este întruparea Fiului Său. Acest val e de aceea și mai neînțeles de noi. Această faptă ni se pare o nebunie din cauza suprabunătații și înțelepciunii manifestate în ea; ea ne apare ca o slăbiciune a lui Dumnezeu, din cauza puterii supraabundente arătate în ea. Căci e o putere supraabundentă slăbiciunea care înfăptuiește ceea ce nu poate înfăptui puterea firii noastre, aceea care face pe Dumnezeu om purtător al slăbiciunilor noastre pentru a le învinge din lăuntrul firii noastre, ca să ne arate că o putem face și noi, sau care ne dă și nouă această putere de a le învinge din lăuntrul firii noastre. Și e o înțelepciune supraabundentă nebunia care înfăptuiește ceea ce nu poate înfăptui și nici nu se poate gândi să înfăptuiască înțelepciunea omenească: scăparea de moarte și îndumnezeirea omului. Mintea noastră stă înmărmurită în fața acestui paradox: o nebunie mai înțeleaptă ca orice înțelepciune. Dar în acest paradox care se refuză înțelegerii, simțim totuși zvonul unei avalanșe de iubire, de înțelepciune și de putere, care întrece toate iubirile, toate înțelepciunile și toate puterile. (...) Nu poate fi puternic și înțelept cineva decât prin ceea ce zidește pe alții, prin ceea ce îi ridică, prin ceea ce le dă viață adevărată. Iar aceasta este iubirea lor, respectul lor, smerenia în raport cu ei, jertfa pentru ei. Acestea par slăbiciune și nebunie oamenilor lacomi de putere și mărire orgolioasă. Cum ar fi putut să câștige Fiul lui Dumnezeu pe oameni, dacă nu S-ar fi apropiat de ei cu dragostea cuceritoare a smereniei? Dar cine poate face așa, cine poate să se jertfească pentru ei, dacă nu are o altă putere decât puterea omenească? Poate că slava în care va apărea Hristos la sfârșit nu va fi o trecere a Lui, de la smerenie și pogorământ, la înălțare în sens lumesc, ci creșterea oamenilor prin înduhovnicire la înțelegerea că în acestea stă slava adevărată a lui Hristos. Dumnezeu nu e sursa gândurilor de trufie ale altora, ca să pună în locul lor trufia mării Sale. Ci El condamnă orice trufie (II Cor., 9, 5). Pe lângă aceasta slava deosebită de care Se va bucura Domnul atunci va fi să vadă înstăpânite în oameni aceste valori. Actul suprem în care se arată *slăbiciunea* lui Dumnezeu din iubire față de noi s-a arătat în crucea Lui față de noi. Dar tot acest act reprezintă și iubirea Lui supremă, prin care infirmă *înțelepciunea* și *puterea* neputincioasă a noastră. Cât de redusă este puterea noastră față de această putere a lui Hristos! Cât de mică e mărirea la care renunță omul pentru Hristos, în comparație cu mărirea la care renunță Fiul lui Dumnezeu pentru noi! (n.s. 441, pp. 347-348)

micșorare a Ei¹⁰⁴⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 69-70)

„(...) S-a arătat prin trup ca Cel prin fire de oameni iubitor, făcându-Se încăput, prin nașterea adevărată din femeie, precum a voit, în cele ale noastre¹⁰⁴⁷.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 142)

„Căci El arată cu îmbelșugare toate ale firii afară de păcat, ca să închidă gura ereticilor¹⁰⁴⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 12, în PSB, vol. 81, p. 264)

„(...) S-a făcut om adevărat, nelipsindu-Se de nici una din cele ale noastre, afară de păcat¹⁰⁴⁹, ci având toate cele după fire ale ființei noastre în mod neschimbat, câte le avem și noi, precum și cele ale ființei dumnezeiești fără de început.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 13, în PSB, vol. 81, p. 282)

¹⁰⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu întrupându-Se rămâne Unul din cele trei ipostasuri ale Sfintei Treimi, nici sporit, nici micșorat. Deci Treimea însăși nu primește nici un adaos, nici o micșorare. Dar Cel ce e în mod plinar Unul din cele trei ipostasuri ale Sfintei Treimi trăiește totodată cele omenești, fără să piardă ceva din plenitudinea Sa, sau să adauge ceva la Ea; fără să Se coboare din înălțimea Sa ca ipostas al Sfintei Treimi. Coborârea constă doar în primirea umanității în ipostasul Său. Așa cum Treimea nu-și adaugă ceva și nu Se micșorează în Ea însăși creând și folosindu-și puterea în conservarea și cârmuirea lumii, așa nu-și adaugă ceva și nu Se micșorează nici unindu-Se cu creatura umană înălțându-o la maximum. Treimea e infinit mai presus de cele ale creației și ale omului chiar înălțându-le pe acestea cât mai mult posibil. Pe lângă aceea Fiul lui Dumnezeu, trăind cele omenești la nivelul cel mai înalt, trăiește ale ei ca pe niște potențe ale dumnezeirii Sale în forma umană. (n.s. 110, p. 70)

¹⁰⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce iubește e chiar prin aceasta mai prezent prin trupul său altora. Fiul lui Dumnezeu la culme de oameni iubitor, nu numai că S-a putut întrupa din iubire și a putut pătimi, luând trupul, ci a putut să-și arate prin trup iubirea mai mult ca orice om. (n.s. 299, p. 142)

¹⁰⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Arătând Hristos toate ale trupului, afară de păcat, închidea gura ereticilor care negau că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat de fapt. Și dacă n-a încadrat firea omenească în ipostasul Său dumnezeiesc, n-a vindecat slăbiciunea ei pricinuită de păcat. Este implicat aci sensul ontologic al mântuirii, sau mântuirea ca întărire a firii noastre prin penetrarea ei de Dumnezeu. O fire omenească purtată de Subiectul dumnezeiesc nu poate păcătui. Dar acest subiect nu anulează voia omenească. Căci El e purtătorul acestei voințe. Prin voința omenească voiește El Însuși. El voiește ferm ca Dumnezeu, dar dă această fermitate voinței omenești. (n.s. 569, p. 264)

¹⁰⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai păcatul e contrar lui Dumnezeu și existenței create de El, ca voință și necomunicare cu El. (n.s. 599, p. 282)

Întruparea Domnului Hristos - eveniment uimitor și neasemuit pentru umanitate

„O stea a strălucit pe cer mai mult decât toate stelele; lumina ei era nespusă și noutatea ei minuna; toate celelalte stele, împreună cu soarele și luna, horă făceau în jurul stelei, care covârșea cu lumina ei pe toate. Și tulburare a fost. De unde noutatea aceasta că steaua nu se aseamănă cu celelalte stele? Atunci orice magie s-a nimicit și orice legătură a răutății a pierit; neștiința s-a risipit; iar vechea împărăție a căzut, când Dumnezeu S-a arătat în trup omenesc spre înnoirea vieții veșnice (Rom., 6, 4). A luat început ceea ce fusese hotărât de Dumnezeu și prin aceasta toate se puneau în mișcare, pentru că se pregătea nimicirea morții.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole*, (Sf. Ignatie, către efeseni), cap. XIX, în PSB, vol. 1, p. 196)

„(...) lumea asta a noastră, a oamenilor, n-a cunoscut din veac decât un singur eveniment cu adevărat ieșit din comun, uimitor și neasemuit: atunci, anume, când Fiul lui Dumnezeu S-a arătat cu adevărat pe pământ” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 17.15., în PSB., vol. 14, p. 249)

„Este dovada celei mai mari puteri, anume ca Dumnezeu să poată fi în fire de om. Facerea cerului și a pământului, a mării și a aerului, facerea celor mai mari stihii ale lumii și dacă te gândești la facerea celor mai presus de lume și a celor de sub pământ, toate acestea nu arată atât de mult puterea lui Dumnezeu-Cuvântul cât iconomia întrupării și pogorământul la smerenia și slăbiciunea firii omenești.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XLIV, V, în PSB, vol. 17, p. 290)

„(...) mare cu adevărat este ziua lui Israel, adică a seminției lui Dumnezeu, sau a Fiului¹⁰⁵⁰.”

De această zi ne-a amintit și dumnezeiescul David, zicând: *Aceasta e ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa* (Ps., 117, 24). Dar și preaînțeleptul Pavel: *Iată acum vremea bunei așteptări, iată ziua mântuirii* (II Cor., 6, 2), în care adică ne-am mântuit, Hristos chemându-ne la aceasta¹⁰⁵¹. Căci a spus înțeleptul ucenic: *Nu este alt nume sub cer, dat oamenilor, în care trebuie să ne mântuim noi* (Fap., 4, 12)¹⁰⁵².” (Sf. Chiril al

¹⁰⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mare este ziua în care Fiul lui Dumnezeu se va face om, sau începutul unei omeniri noi. (n.s. 294, p. 175)

¹⁰⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Așteaptă omul timpuri grele. Dar ziua întrupării Fiului lui Dumnezeu este așteptată ca cel mai mare bine. Aceasta e ținta în care începe împlinirea timpului, sau a istoriei. E ziua în care se umple timpul de sens. Căci e ziua începutului mântuirii sau a scăpării omenirii de rău și de moarte. (n.s. 295, p. 175)

Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a cincea a Glafirelor la Facere, 1, în PSB, vol. 39, p. 175)

Întruparea — roadele Întrupării Domnului Hristos

„(...) întruparea Domnului, cel mai mare bun de pe pământ, prin care se mijlocește legătura și comuniunea cu Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VII-a, cap. IX, 52.1., în PSB, vol. 5, p. 508)

„Dar ție ce-ți poate folosi faptul că Hristos a venit în trup, dacă n-a venit și în sufletul tău? Să-L rugăm ca în fiecare zi să se împlinească și în noi venirea Lui, ca să putem spune: Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine (Gal., 2, 20). Căci dacă Hristos trăiește (numai) în Pavel și nu trăiește și în mine, ce câștig este pentru mine? Dar câtă vreme El a venit și pentru mine și eu mă bucur întocmai ca și Pavel, voi putea spune întocmai ca și Pavel: Nu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine.” (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, omilia a XXII-a, III, în PSB, vol. 7, p. 112)

„(...) în urma întrupării lui Hristos, Dumnezeu îndreptează nu pe aceia care nu doresc, ci pe aceia care, conform învățaturii creștine, și-au ales o viață virtuoasă, plăcută voii Sale.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. III, în PSB, vol. 9, p. 231)

„Până la (Hristos) toți oamenii erau robii celui rău și nimeni dintre cei de demult n-a bineplăcut Domnului; legea nu era suficientă pentru a elibera omenirea de stricăciune, până când fecioria, luând locul legii, a stăpânit peste oameni la porunca lui Hristos.

Cei de demult n-ar fi fost împinși adesea la lupte, ucideri, adulter și idololatrie, dacă dreptatea izvorâtă din lege ar fi fost capabilă să-i mântuiască. Atunci (oamenii) se găseau fără încetare în mijlocul a mari și numeroase nenorociri. Dar, de când Hristos s-a făcut om și și-a împodobit trupul cu armura fecioriei, tiranul cel crud, prințul necumpătării a fost învins, iar pacea și credința domnesc (peste tot); oamenii nu mai sunt idololatri ca odinioară.” (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, Discursul X (al Domninei), I, PSB, vol. 10, pp. 108-109)

¹⁰⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numele Hristos e numele Fiului lui Dumnezeu dat nouă, ca venit între noi sub cer. Dacă n-ar exista un Fiu al lui Dumnezeu după ființă, deci nu supus legilor lumii care duc la moarte, și dacă Acesta nu S-ar fi făcut om, luând un nume între numele noastre, și purtând viața noastră de sub cer, n-ar exista mântuire. (n.s. 296, p. 175)

„Or dacă venirea Mântuitorului n-ar fi avut loc în trup, atunci Mântuitorul n-ar fi plătit morții prețul răscumpărării noastre și n-ar fi nimicit puterea morții. Într-adevăr, dacă ceea ce fusese supus puterii morții ar fi fost altceva decât ceea ce a luat asupra-Și Mântuitorul, atunci moartea n-ar fi încetat de a-și arăta mai departe lucrarea și n-am fi avut nici un folos din suferințele îndurate prin trupul purtător de dumnezeire. Dacă Mântuitorul n-ar fi omorât păcatul în trup, noi n-am fi fost înviați în Hristos, ci am fi rămas morții în Adam; ceea ce căzuse n-ar fi fost reînnoit, ceea ce fusese zdrobit și doborât n-ar fi fost ridicat din nou; ceea ce devenise străin de Dumnezeu, prin înșelăciunea diavolului, n-ar fi fost din nou înrudit și înfiat de Dumnezeu”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 261, II, în PSB, vol. 12, p. 538)

„Dat fiind că oamenii, întorcând spatele contemplării lui Dumnezeu și având ochii scufundați în jos ca într-un adânc, îl căutau pe Dumnezeu în cele ale simțurilor, închipuindu-și ca zei oameni muritori și demoni, Cuvântul lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru comun și de oameni iubitor, își ia trup și viețuiește ca om între oameni și atrage simțurile tuturor oamenilor, ca cei ce cugetau că Dumnezeu este în cele trupesti să cunoască adevărul din faptele ce le lucrează Domnul prin trup și prin El să cugete la Tatăl¹⁰⁵³. Căci fiind oameni și cugetând toate cele lumești erau atrași de toate cele spre care se îndreptau simțurile lor și din toate părțile învățau adevărul. De erau copleșiți de zidire, o puteau acum vedea mărturisind pe Domnul Hristos; iar de era atrasă cugetarea lor de oameni, în așa măsură că îi putea socoti zei, din faptele Mântuitorului, comparând faptele Lui și ale acelor, li se arăta că între oameni singur Mântuitorul e Fiul lui Dumnezeu, cele săvârșite de ei nefiind asemenea celor făcute de Dumnezeu-Cuvântul¹⁰⁵⁴. Chiar de erau robiți de demoni, văzându-i

¹⁰⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici sfântul Atanasie arată adevăratul înțeles al învățării oamenilor prin trupul lui Hristos. Nu e vorba de o învățare a lor din experiența unui păcat depășit, ci dintr-un model de trup prin care se vedea curăția sufletului omenesc și prin el prezența ajutătoare a puterii dumnezeiești. Hristos le dădea putința să sfințească înseși simțurile obișnuite, să nu se ispitească de cele materiale și de semenii lor ce păcătuiau cu trupul, arătându-le un trup ce persistă în înfrânare și văzând prin el pe Dumnezeu-Cuvântul. Trupul lor se raționaliza, primea putere să se raționalizeze, privind trupul deplin raționalizat prin Rațiunea personală supremă, Care-l asumase. De altfel și oamenilor din rai li se poruncise să se mențină în curăție și prin privirea curată cu simțurile la lucrurile firii. Nu ajunge numai *credința umilă a fiecărui credincios* în Hristos, ca el să se mântuiască, ci e necesar a fi un efort spre menținerea trupului în înfrânarea de la păcat, după pilda lui Hristos. Altfel în ce ne-ar fi ajutat Cuvântul lui Dumnezeu întrupându-Se? (n.s. 56, p. 109)

¹⁰⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Odată ce au cunoscut prin simțuri pe Cuvântul în trup, n-au învățat numai să se silească să-L urmeze, ci au învățat, prin comparația celorlalți oameni cu El, să nu-i mai socotească zei, iar zidirea de care se minunează o vedeau ca operă a Lui. Deci oriunde și-ar fi îndreptat simțurile, după ce au cunoscut prin simțuri pe Cuvântul în trup, nimic nu-i mai ispita să le socotească pe cele văzute mai presus de El. Simțurile lor au fost eliberate de această ispită. Simțurile sunt și ele puteri organizate rațional, prin care rațiunea-subiect poate sesiza rațiunile lucrurilor. (n.s. 57, p. 109)

pe aceștia alungați de Domnul, au putut cunoaște că numai Acesta este Cuvântul lui Dumnezeu și că demonii nu sunt zei. Iar dacă mintea lor era preocupată de morți, încât să creadă în ei ca în niște eroi, sau, cum îi numeau preoții, zei, văzând învierea lui Hristos mărturiseau că acestea sunt minciuni și că singurul Domn adevărat este Cuvântul lui Dumnezeu care a biruit moartea¹⁰⁵⁵. De aceea S-a și născut și a venit ca om și a murit și a înviat, tocind și umbrind prin faptele Sale cele laudate ale oamenilor care au fost, ca oriunde ar fi atrași oamenii, să-i înalțe de acolo și să le facă cunoscut pe Tatăl Său cel adevărat, precum El însuși zice: *Am venit să mântuiesc și să aflu pe cel pierdut* (Lc., 19, 10).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. III, XV, în PSB, vol. 15, pp. 108-109)

„Odinioară oamenii socoteau eroi și zei pe cei numiți de poeți așa, pe Zeus, Cronos și Apollo, și rățăceau aducându-le închinare. Astăzi însă Mântuitorul, arătându-Se între oameni, aceia s-au făcut cunoscuți ca fiind oameni muritori și numai Hristos S-a făcut cunoscut ca Dumnezeu, sau ca Dumnezeu-Cuvântul adevăratului Dumnezeu¹⁰⁵⁶.

Dar ce să spunem de vrăjitoria de care se minunează ei? Înainte de venirea Cuvântului înflorea la egipteni, la chaldei și la hinduși și uimea pe privitori. Dar de la venirea Adevărului și de la arătarea Cuvântului a fost dată și aceasta pe față și a încetat cu totul.

Iar despre înțelepciunea elinilor și grăirea măreață a filosofilor socotesc că nimenea nu are nevoie de un cuvânt din partea noastră. Căci văd toți minunea că înțelepții elinilor scriind atâtea, n-au putut să convingă pe nimeni din locurile apropiate lor despre nemurire și despre viața în virtute; dar Hristos, prin cuvinte simple și prin oameni neînvățați în ale vorbirii, a convins în toată lumea foarte multe grupuri de oameni să disprețuiască moartea, să cugete la cele nemuritoare, să părăsească cele trecătoare, să privească la cele veșnice și să nu pună nici un preț pe slava de pe pământ, ci să caute numai nemurirea.

Toate acestea spuse de noi nu sunt numai cuvinte, ci au mărturia adevărului din experiența însăși. Să vină cel ce voiește să privească dovada virtuții în fecioarele lui Hristos și în tinerii ce păzesc curăția fecioriei, iar credința în nemurire, în ceata așa de mare a martirilor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea*

¹⁰⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cum ar fi zei cei ce n-au putut învia? Ei arătau prin aceasta că nu sunt dumnezei, întrucât singur Hristos a înviat, vedeau că singur El este Dumnezeu. (n.s. 58, p. 109)

¹⁰⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin Hristos, cunoscut ca Fiul lui Dumnezeu întrupat, Cel mai presus de natură, s-a cunoscut că Dumnezeu e transcendent naturii, deci oamenii nu se mai închină forțelor naturii, socotite zei, dar neputând ajuta în nici un fel omului, ca supuse unor legi implacabile. Dar Dumnezeu cel transcendent naturii S-a cunoscut în Fiul Lui cel făcut om, totodată ca Dumnezeu de oameni iubitor, Cel venit între ei, ca Dumnezeu care-i poate ajuta, arătându-Se prin faptele Lui totodată în mod clar ca Dumnezeu cel transcendent naturii. (n.s. 107b, p. 144)

Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. VI, XLVII-XLVIII, în PSB, vol. 15, pp. 144-145)

„Și, peste tot, biruințele Mântuitorului cele câștigate prin întrupare, sunt de așa fel și atât de mari, că dacă ar voi cineva să le povestească, s-ar asemana celor ce privesc la noianul mării și voiesc să numere valurile ei. Căci precum nu poate cuprinde cineva cu ochii toate valurile, pentru că pe măsură ce se apropie copleșesc simțul celui ce încearcă să le cuprindă, la fel celui ce voiește să cuprindă faptele lui Hristos în trup, îi este cu neputință să le primească pe toate, fie și numai în cugetare, cele ce întrec gândirea lui fiind mai multe decât cele pe care socotește că le-a cuprins.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LIV, în PSB, vol. 15, p. 152)

„Iată cum ceea ce pare oamenilor o nebunie a lui Dumnezeu, s-a făcut prin Cruce mai de cinste decât toate. Căci prin aceasta s-a așezat în El învierea noastră. Și nu numai Israel, ci și toate neamurile, cum a prezis proorocul, părăsesc idoliilor lor și recunosc ca adevăratul Dumnezeu pe Tatăl lui Hristos și a încetat închipuirea demonilor și e închinat singur Dumnezeu cel adevărat întru numele Domnului nostru Iisus Hristos¹⁰⁵⁷. Iar în faptul că se aduce închinare Domnului chiar venit în trup și numit Iisus și că se crede că El este Fiul lui Dumnezeu și prin El este cunoscut Tatăl, se arată, precum s-a zis, că nu Cuvântul, întrucât e Cuvânt, a primit acest har, ci noi. Căci prin înrudirea Lui cu noi după trup, am devenit și noi temple ale lui Dumnezeu și ne-am făcut fii ai lui Dumnezeu, așa încât se aduce închinare Domnului și în noi și cei ce ne privesc vestesc — cum zice Apostolul (I Cor., 14, 25) — că *Dumnezeu este cu adevărat în aceștia*.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLII-XLIII, în PSB, vol. 15, pp. 207-208)

„E și aceasta un semn al bunătății arătate de El nouă, că am fost înălțați prin faptul că este în noi Domnul cel Preaînalt și că I s-a dat harul pentru noi, pentru că S-a făcut om ca noi Domnul care ne dă harul. Și însuși Mântuitorul S-a smerit pe Sine luând trupul nostru smerit; și a luat chip de rob, îmbrăcând trupul robii păcatului. Și n-a avut nimic de la noi spre îmbunătățire; căci El nu are nevoie de nimic și e deplin Cuvântul lui Dumnezeu. Ci mai vârtos noi ne-am îmbunătățit de la El¹⁰⁵⁸.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLIII, în PSB, vol. 15, p. 208)

¹⁰⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără temeiul ce ni-l dă Hristos n-am îndrăzni să spunem Tatălui Tată, să ne închinăm Lui ca atare. Temeiul stă în faptul că Fiul lui Dumnezeu Se face om. (n.s. 116a, p. 207)

¹⁰⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul nostru asumat de Cuvântul a devenit atât de cinstit prin deoființimea cu trupul Cuvântului că a devenit și el templu al lui Dumnezeu. Deci trupul nostru a fost înălțat, nu Cuvântul. (n.s. 116c, p. 208).

„Căci dacă nu S-ar fi făcut Domnul om, n-am fi înviat noi din morți, răscumpărați de păcate, ci am fi rămas morți sub pământ; nici n-am fi fost înălțați la cer, ci am zăcea în iad.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul întâi împotriva arienilor, XLIII, în PSB, vol. 15, p. 208)

„Legea prin îngeri s-a grăit și ea n-a desăvârșit pe nimeni, căci avea nevoie de venirea Cuvântului, cum a spus Pavel. Iar venirea Cuvântului a desăvârșit lucrul Tatălui¹⁰⁵⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul întâi împotriva arienilor, LIX, în PSB, vol. 15, p. 225)

„Iar dacă nu S-ar fi creat pentru noi nu ne-am fi creat în El¹⁰⁶⁰. Iar dacă n-am fi fost creați în El, nu L-am avea pe El în noi, ci L-am fi avut în afară, adică am fi primit de la El învățătura ca de la un învățător. Iar dacă ne-am fi aflat noi astfel, păcatul ar fi împărățit tot așa de mult peste trup, rămânând în trup și nefiind scos din el.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al doilea împotriva arienilor, LVI, în PSB, vol. 15, p. 293)

„Căci Cuvântul îmbrăcând trupul, precum s-a arătat de multe ori, s-a vindecat toată mușcătura șarpelui din el¹⁰⁶¹. Și orice rău odrăslea din mișcările cărnii s-a tăiat, și împreună cu ele s-a desființat moartea ca urmare a păcatului. Căci Domnul însuși zice: *Vine stăpânitorul lumii acesteia și nu află nimic întru Mine* (In.,

¹⁰⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În iconomia Lui, Dumnezeu a urmărit ridicarea oamenilor la treapta de fii ai Tatălui și de frați ai Fiului, după har, în unirea lor cu El arătându-se cea mai caldă iubire a Sfintei Treimi. Această operă nu se putea duce la sfârșit decât prin înomenirea Fiului. Îngerii, ca făpturi mai apropiate de Dumnezeu, ne puteau ridica cel mult prin împlinirea poruncilor trimise nouă prin ei la o apropiere mai mare de Dumnezeu, dar nu ne puteau face fii ai Tatălui, pentru că nici ei nu sunt fii. Pe de altă parte noi fiind îmbrăcați în trupul devenit muritor, nu puteam scăpa de moartea trupului decât prin Fiul lui Dumnezeu, Care, luând trupul nostru, i-a biruit moartea. (n.s. 141a, p. 225)

¹⁰⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ne-am creat ca oameni noi în El, pentru că El a fost creat ca om nou pentru noi, fără să fie creatură în Sine. În cazul din urmă nu ne-am fi creat din nou în El. (n.s. 140, p. 239).

¹⁰⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Orice păcat, orice patimă e o rană purulentă în noi, în care a avut un rol și mușcătura demonilor. Invidia e o rană dureroasă în sufletul nostru produsă și de o mușcătură a Șarpelui spiritual. Gândul rău despre altul e și el o mușcătură, care lasă o rană în mine. Dar manifestată în cuvânt, în faptă față de altul produce și în acela, ca o mușcătură, o rană purulentă. Mândria mă chinuiește ca o rană adâncă. Toate sunt în același timp insuficiențe, neputințe ce ne duc spre moarte. Și nu le putem vindeca prin noi înșine. Dimpotrivă, le înmulțim, le adâncim. Fiul lui Dumnezeu, luând firea noastră, a vindecat aceste răni din ea. Se vede și din aceasta înțelesul ontologic al mântuirii în gândirea sfântului Atanasie. Cu cât rațiunea care se plasticizează în existența mea e mai tare, cu atât menține mai tare existența mea realizată prin puterea lui Dumnezeu. De aceea Cuvântul dumnezeiesc, suprema Rațiune, după al cărei chip e și rațiunea plasticizată în mine, poate vindeca plasticizarea realizată de aceasta în firea omenească asumată de El și prin puterea iradiată din aceasta și în noi. (n.s. 180, p. 308)

14, 30). Sau cum spune Ioan: *Spre aceasta s-a arătat, ca să strice lucrurile diavolului* (I In., 3, 8). Iar acestea fiind desfăcute de la trup, toți am fost eliberați pentru înrudirea trupului¹⁰⁶². Și așa ne-am unit și noi Cuvântul. Iar unindu-ne cu Dumnezeu, nu mai rămânem pe pământ¹⁰⁶³, ci, precum a spus El, unde este El și noi vom fi (In., 14, 3). Și astfel nu ne vom mai teme de șarpe, căci s-a golit de putere, fiind gonit din trupul propriu de Mântuitorul, Care spune: *Mergi înapoia Mea, satano!* (Mt., 4 10); și așa e aruncat în afara raiului, în focul cel veșnic.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXIX, în PSB, vol. 15, p. 308)

„Și precum Domnul, îmbrăcând trupul, S-a făcut om, așa noi oamenii suntem îndumnezeiți, fiind preluați de Cuvântul prin trupul Lui, și de aceea moștenim viața veșnică.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 365)

„Dar nici făcându-Se trup n-a încetat să fie Dumnezeu; și nici, pentru că e Dumnezeu, nu ocolește omenescul. Să nu fie! Ci mai vârtos, Dumnezeu fiind, a luat trupul și fiind în trup a îndumnezeit trupul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXXVIII, în PSB, vol. 15, pp. 368-369)

„Fiindcă precum El, luând trupul nostru, a imitat ale noastre, așa noi, primidu-L pe El, ne împărtășim de nemurirea Lui¹⁰⁶⁴.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al treilea împotriva arienilor, LVII, în PSB, vol. 15, p. 389)

„Dușmanul mântuirii noastre, deci, împins de invidie, a meșteșugit ca cel întâi-zidit, care era nemuritor, să fie osândit la moarte; dar Stăpânul cel purtător de grijă și iubitor de oameni, prin moartea Sa, ne-a dăruit iarăși nemurirea și am dobândit bunătați mai mari decât am pierdut. Diavolul ne-a izgonit din rai, dar Stăpânul ne-a urcat la cer, diavolul a făcut să fim osândiți la moarte, dar

¹⁰⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Desprinse fiind patimile din trupul asumat de Cuvântul, ne-am putut elibera și noi de ele, datorită înrudirii comunicante (συγγένεια) după trup, sau a unității de natură între trupul Lui și al nostru. E o mare taină unirea neconfundată a firii diferitelor persoane omenești. Persoanele umane nu au nici o fire despărțită, nici o fire nerepetată în fiecare. E o comunicare de la una la alta, chiar fără cuvinte și acte. Ce se întâmplă cu fiecare are repercusiuni asupra tuturor, fie bun, fie rău. Totuși are și voința un rol, slăbind comunicarea dar neanulând-o, ci strâmbând-o, dar putând-o și întări și adânci în bine. (n.s. 181, pp. 308-309)

¹⁰⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În viața pătimasă, neliberă. (n.s. 182, p. 309)

¹⁰⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El a luat trupul nostru pătimitor și muritor ca, răbdându-le acestea întărit de puterea dumnezeiască, să putem lua noi acest trup întărit prin prezența lui Dumnezeu și așa să scape și trupul nostru de patimi și de moarte. (n.s. 146, p. 389)

Stăpânul ne-a dăruit nemurirea; diavolul ne-a lipsit de desfătarea paradisiului, dar Stăpânul ne-a pregătit împărăția cerurilor. Ai văzut că iscusința Stăpânului a întors împotriva capului diavolului armele făurite de invidia lui împotriva mântuirii noastre? Nu numai că ne-a învrednicit de mai mari bunătăți, dar ni l-a dat și pe diavol în mâinile noastre, spunându-ne: *Iată v-am dat vouă putere să călcați peste șerpi și peste scorpii* (Lc., 10, 19)". (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XLVI, IV, în PSB, vol. 22, p. 144)

„Ți-am văzut, îi spune Dumnezeu lui Avraam cugetul tău iubitor de Dumnezeu, și iată ți-am gătit ce-ai spus mai înainte copilului tău. *Și l-a luat și l-a adus jertfă în locul lui Isaac fiul său*. Ai văzut iubirea de oameni a lui Dumnezeu? Jertfa a fost adusă; patriarhul și-a arătat cugetul său iubitor de Dumnezeu, i s-a încununat voința, luând pe Isaac au plecat încununați cu nenumărate cununi. Toate acestea au fost închipuirea crucii. De aceea și Hristos spunea iudeilor: *Avraam, părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua mea; și a văzut-o și s-a bucurat* (In., 8, 56).

– Cum a văzut-o când a trăit cu atâția ani înainte?

– Prin tip, prin umbră. După cum aici a fost adusă jertfă oaia în locul lui Isaac, tot așa și Mielul cel cuvântător a fost adus jertfă în locul lumii. Trebuia ca prin umbră să fie preînchipuit adevărul.

Vezi-mi iubite, că toate au fost preînchipuite prin umbră. Unul-născut acolo, unul-născut aici. Fiu iubit și adevărat acolo, fiu iubit și adevărat aici. *Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit* (Mt., 3, 17). De tată a fost adus Isaac jertfă, pe Acesta Tatăl L-a dat. Și strigă Pavel zicând: *El, Care n-a cruțat pe Fiul Lui, ci L-a dat pentru noi toți, cum nu ne va dărui toate împreună cu El?* (Rom., 8, 32).

La atât se mărginește umbra. Adevărul este, însă, mult superior. Da, Mielul Acesta cuvântător s-a jertfit pentru întreaga lume, Mielul Acesta a curățit întreaga lume! El a scăpat pe oameni de rătăcire și i-a readus la adevăr; El a făcut pământul cer, nu schimbând firea stihilor, ci făcând pe oamenii de pe pământ să aibă viețuirea cea din ceruri. Prin El a pierit toată slujirea idolilor, prin El oamenii nu se mai închină la pietre și la lemne, nici nu se mai pleacă cei cinstiți cu rațiune în fața lucrurilor celor fără de simțire, ci toată înșelăciunea a fost alungată, iar lumina adevărului a luminat lumea. Ai văzut superioritatea adevărului? Ai văzut ce este umbra și ce este adevărul?" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XLVII, III- IV, în PSB, vol. 22, pp. 151-152)

„Vorbesc despre marea taină a dreptei credințe, prin care Dumnezeu S-a arătat în trup; despre Cel ce era în chipul lui Dumnezeu și a petrecut între oameni în trup, cu față de rob; despre Cel care, după ce Și-a însușit ca pârgă firea pieritoare a trupului, pe care a luat-o asupra Sa prin fecioria nestrictă, sfințește împreună cu ea, întru nestrictăciune, firea comună, prin cei ce se unesc cu El, prin împărtășirea de taină, hrănind trupul Său, adică Biserica, și articulând

în chip cuvenit mădulele ce odrăslesc prin credință în trupul comun. Prin aceasta orânduiește totul în chip frumos, făcându-i pe credincioși ochi, gură, mâini și celelalte mădule, într-un mod cuvenit și armonic. Căci așa zice Pavel: *Un trup este, dar multe mădule* (I Cor., 12, 14 urm.).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XIII-a, în PSB, vol. 29, pp. 290-291)

„Într-adevăr, cine nu știe că înșelăciunea diavolească a cuprins aproape toate colțurile pământului și că a pus stăpânire pe viața omului prin nebunia închinării la idoli, cum a devenit un obicei la toate popoarele lumii de a cinsti chipurile cioplite, aducându-le jertfe de animale vii și punând pe altare tot felul de murdării? Din clipa în care, s-a arătat, însă, prin mijlocirea firii omenesti (Tit, 2, 11), harul lui Dumnezeu, cel ce mântuie pe toți, cum zice Apostolul, din acel moment precum piere fumul așa au pierit toate: a încetat nebunia tălmăcirii semnelor de noroc și a proorocirilor deșarte, s-au înlăturat procesiunile animale și măcelările pline de spurcăciuni ale hecatombelor, iar la cele mai multe popoare au dispărut în întregime altarele păgâne, curțile templelor, tămâierile sacre și chipurile idolești de prin piețe sau din poieni, în sfârșit toate lucrurile prin care slujitorii demonilor se înșelau pe ei înșiși și pe cei care trăiau în apropierea lor, încât în multe locuri nu-și mai aduce aminte omenirea nici dacă au mai existat vreodată asemenea lucruri.

În locul lor s-a ridicat pe întregul pământ, în numele lui Hristos, pe lângă biserici și altare, o preoție nesângerată și neprihănită, precum și o filozofie înaltă, care pune preț mai mult pe faptă decât pe vorbă și care vorbește aproape cu dispreț față de viața trupească și-și râde parcă de moarte.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 18, în PSB, vol. 30, p. 314)

„Hristos (Fiul lui Dumnezeu), mișcat de bunătatea Sa, cea mai presus de minte și de cuvânt, Se micșorează și Se întrupează, Se amestecă și Se îmbracă cu sufletele, prietenele Lui, *făcând cu ele un duh* (I Cor., 4, 17), după cum spune un cuvânt al Sfântului Apostol Pavel. Sufletul (Său se unește) cu sufletul (omenes), firea sa cu firea (omenească), încât sufletul trăiește în Dumnezeire, se face pătaș la viața cea nemuritoare și se desfată cu plăcerea cea nestricăcioasă și cu slava cea negrăită.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, Despre înălțarea minții, 6, în PSB, vol. 34, p. 317)

„Căci în Hristos s-a surpat peretele despărțiturii și noi cei ce eram odinioară depărtați și despărțiți, din pricina păcatului, ne-am unit prin El și în El cu Dumnezeu și Tatăl, desființând vechea dușmănie. Căci El este pacea noastră, cum zice Scriptura (Efes., 2, 14).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a treia, în PSB, vol. 38, pp. 107-108)

„Căci ceea ce pricinuieste primăvara în munți și dumbrăvi, înconjurând arborii cu frunză nouă, aceea a împlinit venirea Mântuitorului nostru la noi. Iar aceasta a avut loc la vremea sa, adică în anul al doilea și nu în timpul dintâi, în care era în vigoare legea și ceata proorocilor, și în care stăpânea moartea. Căci aceasta a (stăpânit) împărătit de la Adam și până la Moise (Rom., 5, 14).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a zecea, în PSB, vol. 38, p. 329)

„(...) luând în Sine cele omenești, și coborând în chip iconomic¹⁰⁶⁵ în cele ale noastre cele ale Lui, nu se rușinează să ne numească frați, odată ce am fost chemați la înfiere (Efes., 1, 5), prin El¹⁰⁶⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, p. 295)

„(...) Dumnezeu fiind prin fire S-a pogorât prin golire (prin chenoză) (Filip., 2, 7) și S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi, după Scripturi (In., 1, 14), s-au îmbogățit cu harul dumnezeiesc și atotprețios. *Căci celor ce L-au primit pe El, le-a dat lor putere să se facă fii ai lui Dumnezeu* (In., 1, 12)¹⁰⁶⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege*, 1, în PSB, vol. 39, p. 440)

„Căci, dacă nu S-ar fi făcut om, nici noi nu ne-am fi învrednicit de o unire cu El (de o altoire a firii noastre în firea Lui), sădindu-ne în El ca niște mlădițe și primind de la El puterea rodirii, prin împărtășirea de Duhul, ca să producem rodul viețuirii de Dumnezeu iubitoare, pe care-l numește *mult*, declarându-l pe cel din slujirea Legii rămas în urmă și arătându-l ca fiind între cele mici și puține. Căci *Legea n-a desăvârșit nimic*, după cuvântul lui Pavel (Evr., 7, 18).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 944)

¹⁰⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În chip iconomic: cu voia și pentru a ne mântui, nu fără voie ca noi. (n.s. 519, p. 295)

¹⁰⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Odată ce Fiul Unul-Născut S-a făcut și om între noi, ne-a făcut și pe noi fii ai Tatălui unindu-Se după firea Lui omenească cu noi. Tatăl vede pe Fiul Său cu față omenească, de aceea vede în orice față de om un fiu al Său, dacă acesta își însușește dragostea Fiului Său față de El. (n.s. 520, p. 295)

¹⁰⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ce s-au alipit de Fiul, au fost primiți de Tatăl ca fii. Fiul le-a dat simțirea Sa de fii ai Tatălui, ca să se simtă și ei fii. Tatăl L-a făcut pe Fiul Său Om, ca în orice față de om să vadă un fiu al Său, dacă acela se alipește de Fiul Său. (n.s. 766, p. 440)

„(...) Unul-Născut S-a făcut om spre slava Dumnezeu-Tatăl¹⁰⁶⁸. Din acest motiv s-au putut face ucenici ai Săi și cei ce viețuiau pe pământ. Căci celor vechi de odinioară Dumnezeu le grăia prin Prooroci (Evr., 1, 1), iar despre noi s-a spus: *Și vor fi toți învățați de Dumnezeu* (In., 6, 45). Căci ne-a dăruit cuvântul Lui nouă, celor ce am crezut în El, nemijlocind un altul, căci nu s-a făcut vreun altul mijlocitor al voilor Lui către noi, precum Moise celor din Israel în muntele Sinai, sau Proorocii de după Moise celor ca ei, ci Hristos ne-a învățat pe noi. De aceea, toți suntem învățați de Dumnezeu¹⁰⁶⁹. Dar n-am fi fost făcuți ucenici ai Lui și n-am fi adus rodul iubirii de Dumnezeu, și încă mult rod, dacă Tatăl nu S-ar fi preaslăvit prin bunătate, binevoind față de noi așa de mult, încât Cuvântul provenit din ființa Lui să Se facă și om. Aceasta să înțelegem când auzim dumnezeiasca Scriptură spunând că a dat pe propriul Său Fiu, căci a binevoit cu Cel ce a hotărât să pătimească pentru noi, și de aceea se și spune în mod foarte hotărât că L-a dat.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, p. 945)

„(...) nu numai că ne-a mântuit pe noi cei ținuti sub păcat, ci ne-a împărțășit și din puterea dumnezeiască, dezlegând în sine pedeapsa (τὸ ἐπίτιμον) noastră. Puterea aceasta lucrează neschimbabilitatea sufletului și nestrăciunea trupului, prin dispoziția identică a voii spre ceea ce-i bun prin fire, în cei ce se străduiesc cu fapta să cinstească harul. Aceasta cred că o spune Sfântul (Grigorie - n.L.P.) prin cuvintele: *Ca să mistuie în Sine ceea ce e mai rău, cum mistuie focul ceara sau soarele, umezeala pământului; iar eu să mă împărțășesc de ale Lui prin amestecare*, devenind adică, prin har, curat de

¹⁰⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Faptul că Dumnezeu Se face om, fără a înceta să rămână și Dumnezeu, e cea mai mare cinstire pentru om. În aceasta se arată cu ce existență valoroasă și plină de înalte capacități a fost creat omul. Nu e mare lucru pentru Dumnezeu să facă să se nască firea omenească și în Persoana proprie, dar e un lucru negrăit de mare pentru această fire să fie născută ca fire a Persoanei Lui, să Se manifeste Dumnezeu însuși prin ea. E o pogorâre extraordinară a Lui, dar și o înălțare extraordinară a firii omenești. Aceasta nu aduce propriu-zis o slavă nouă Fiului și Tatălui decât în sensul că arată marea Lor iubire și faptul că existența pe care o creează din nimic primește să se bucure de descoperirea acestei iubiri, sau a măreției și iubirii Lor de oameni. Aceasta e măreția smereniei lui Dumnezeu. Ea rezultă dintr-o iubire ce dă unei existențe pe care o creează din nimic un preț nesfârșit, etern și capacitatea de a-L descoperi. (n.s. 1786, p. 945)

¹⁰⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A fi învățați toți de Dumnezeu înseamnă a Se fi făcut Dumnezeu om, ca să le vorbească tuturor în graiul lor. Căci odinioară le vorbea prin Prooroci, pentru că avea nevoie de niște tălmăcitori ai unei învățături pe care nu o dădea El însuși în limba tuturor, ci prin înțelesuri spirituale, care erau insuflete unora spre a fi tălmăcite de ei în limba omenească. În Hristos, Dumnezeu însuși Se face om ca să le vorbească tuturor în limba lor. E o maximă apropiere de om. Dumnezeu devine asemenea omului, dar rămâne totodată Dumnezeu. (n.s. 1787, p. 945)

patimă, la fel cu El¹⁰⁷⁰.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 4, în PSB, vol. 80, p. 52)

„Prin taina ascunsă de veacuri și de generații, iar acum descoperită prin întruparea adevărată și desăvârșită a Fiului lui Dumnezeu, Acesta a unit cu Sine după ipostas, în chip neîmpărțit și neamestecat firea noastră, iar pe noi, prin Sfântul Său trup, cel din noi și al nostru, însuflețit mintal și rațional, ne-a fixat în Sine ca printr-o pârgă, și ne-a învrednicit să fim una și aceeași cu Sine după omenitatea Lui, după cum am fost rânduiți dinainte de veacuri să fim în El ca mădulare ale trupului Său, articulându-ne și încheindu-ne în Sine în Duh ca un suflet trupul și ducându-ne la măsura vârstei duhovnicești a plinătății Lui. Prin aceasta a arătat pe de o parte că noi spre aceasta am fost făcuți, iar pe de alta, că scopul prea bun dinainte de veacuri al lui Dumnezeu, cu privire la noi, n-a primit nici o schimbare, după rațiunea Lui, dar a venit la împlinire printr-un mod nou, introdus ulterior.

Căci trebuia ca odată ce Dumnezeu ne-a făcut asemănători Lui (prin aceea că avem prin împărtășire trăsăturile exacte ale bunătății Lui și a plănuț înainte de veacuri să fim în El) să ne și ducă la acest sfârșit prea fericit, dându-ne ca mod buna folosire a puterilor naturale; dar omul refuzând acest mod prin reaua întrebuințare a puterilor naturale, ca să nu se depărteze de Dumnezeu, înstrăinându-se, trebuia să introducă alt mod cu atât mai minunat și mai dumnezeiesc decât cel dintâi, cu cât ceea ce e deasupra firii e mai înalt decât ceea ce e după fire. Și acest mod este taina venirii atotainice a lui Dumnezeu la oameni, precum credem toți. *Căci dacă testamentul cel dintâi, zice Apostolul, ar fi rămas fără prihană, nu s-ar fi căutat loc pentru un al doilea* (Evr., 8, 7). Și de fapt este vădit tututurora, că taina ce s-a săvârșit în Hristos la sfârșitul veacului

¹⁰⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iisus Hristos ne-a adus nu numai eliberarea de voința noastră arbitrară (gnomică), contrară firii, sau de împătımirea păcătoasă (ἐμπάθεια), ci ne-a dat și puterea să ne eliberăm de afecte (τὸ παθητόν), ca pedeapsă (τὸ ἐπιτίμιον), intrată în fire după cădere, sau ca urmare a păcatului. Aceasta se va înfăptui deplin în viața viitoare, după pilda și din puterea trupului înviat al lui Hristos. În viața pământească le putem slăbi numai. La lumina lui Hristos putem distinge clar între păcat, și urmarea păcatului. Ceea ce a luat Iisus prin nașterea Sa ca om din firea noastră este totalitatea afectelor ireproșabile, ca urmare a păcatului ce ține de fire, în vederea existenței ei pământești; ceea ce avem noi în plus prin nașterea din trup e păcatul. În Hristos însuși prin suportarea de bunăvoie a morții și prin înviere, pedeapsa ca urmare a păcatului (τὸ ἐπιτίμιον) a fost înlăturată total. Dar în noi rămâne să se lucreze mai întâi înlăturarea păcatului și apoi să înaintăm spre slăbirea afectelor, dobândind nestrîciunea sufletului și implicit progresul spre nestrîciunea trupului. Aci sfântul Maxim rezumă ce spune sfântul Grigorie teologul în *Cuv. teol.* 3, cap. 20; PG, 36, col. 100 C-101 C. (n.s. 7, p. 52)

este dovada și urmarea greșelii protopărintelui de la începutul veacului¹⁰⁷¹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 7k, în PSB, vol. 80, p. 97)

„(...) a reînnoit firea, sau ca să spunem mai adevărat a înnoit-o și a readus-o la străvechea frumusețe a nestricăciunii prin sfântul Lui trup însuflețit rațional, pe care l-a luat din noi; ba mai mult, i-a procurat firii cu generozitate îndumnezeirea, din care nu mai poate nicidecum cădea, fiind întrepătrunsă cu însuși Dumnezeu cel întrupat, ca sufletul cu trupul, printr-o unire neamestecată și primind, datorită arătării Lui prin ea, să se ascundă atât de mult, cât de mult S-

¹⁰⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim introduce acum tema hristologică în viziunea lui. Scopul lui Dumnezeu dinainte de veacuri a fost ca noi să fim readunați în El și îndumnezeiți împreună cu tot cosmosul. Dacă n-am fi căzut în păcat, acest scop s-ar fi putut realiza prin buna folosire a puterilor umane naturale, în care era sădit impulsul binelui și atracția lui Dumnezeu ca Binele suprem, impuls și atracție care nu se manifestau fără o lucrare a lui Dumnezeu în natura umană. Dumnezeu S-ar fi sălășluit tot mai deplin în firea umană sau ar fi devenit tot mai transparent în ea, și ea, tot mai proprie Lui printr-o dezvoltare a legăturii naturale dintre ea și Dumnezeu. Dar reaua întrebuintare a puterilor naturale, adică refuzul lor de a lucra conform impulsului spre bine sădit în ea, a slăbit aceste puteri, în așa măsură că a trebuit ca Însuși Fiul lui Dumnezeu să Se facă subiectul acestor puteri pentru ca ele să lucreze în conformitate cu binele și în direcția unirii depline cu Dumnezeu. El a recurs la un mod nou de conducere a firii umane la unirea cu Sine, la un mod cu atât mai înalt, cu cât ceea ce e mai presus de fire e mai înalt decât ceea ce e conform firii. Desigur, modul supranatural al unirii creațiunii cu Dumnezeu prin Hristos nu face, pe de altă parte, decât să restabilească puterile firii și s-o aducă pe aceasta la același scop la care ea ar fi ajuns dacă n-ar fi căzut. Hristos n-a lucrat fără puterile firii, ci prin acestea, restabilindu-le în acest scop. El nu realizează numai o mântuire juridică, printr-un act prin care nu angajează efortul firii umane, și nu o conduce pe aceasta nefolosind și acest efort la îndumnezeire, ca în teologia occidentală.

Întâlnim aci din nou optimismul antropologic al sfântului Maxim, solidar cu al tuturor părinților răsăriteni. Natura umană e capabilă să devină natura restabilită și îndumnezeită în ipostasul divin. Numai întrucât e capabilă de aceasta, natura umană poate redeveni *pārticică* a lui Dumnezeu. (n.s. 72, pp. 97-99)

a făcut El arătat prin ea și S-a socotit ieșit din ascunzimea Sa naturală¹⁰⁷².” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 109, în PSB, vol. 80, p. 273)

„În felul acesta, a cinstit și nașterea noastră cea din trupuri, după acest sfânt și mare învățător, făcându-Se om cu adevărat și născându-Se omenește, ca să ne elibereze pe noi din lanțurile nașterii și din legea la care eram osândiți din pricina păcatului, de a fi semănați și de a răsări asemenea ierbii, cum zice undeva marele și văzătorul celor mari Iezechiel, ridicat tainic la cele dumnezeiești, unde a cunoscut cauza iconomieii de acum cu privire la om. Căci zice acesta adresându-Se Ierusalimului: *Acestea zice Domnul Ierusalimului: rădăcina ta și nașterea, din pământul Canaan; tatăl tău, amoreu și mama ta, heteancă. În ziua în care te-ai născut, nu ți-au legat buricul tău și n-ai fost scăldată în apă, nici frecată cu sare și în scutece n-ai fost înfășată. Și ai fost aruncată pe fața câmpului pentru viclenia sufletului tău în ziua în care te-ai născut. Și am trecut pe lângă tine și te-am văzut pe tine tăvălită în sângele tău și am zis : Din sângele tău, viața ta. Înmulțește-te, că rod al țarinei te-am dat* (Iez., 16, 3 urm.)¹⁰⁷³.

¹⁰⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, acceptând atât existența omenească creată cu rațiunea ei, cât și existența născută cu modul ei, a readus existența prin naștere la frumusețea de la început, adică la starea de nepăcătuire, ba chiar la îndumnezeire. Căci această existență a fost într-o întrepătrundere cu Dumnezeu însuși, într-o unire neamestecată, încât însușirile ei de pe urma nașterii s-au ascuns atât de mult în Dumnezeu pe cât de mult S-a arătat prin ele Dumnezeu, ieșit din ascunzimea Lui naturală. Firea noastră asumată de El prin nașterea de pe urma păcatului și-a ascuns în El atât de mult ceea ce-i era propriu (nașterea din poftă, păcătoșenia), pe cât de mult s-a arătat în aceste însușiri primite de ea dumnezeirea Lui. Firea noastră de după păcat e făcută în Hristos un mediu de revelare a Lui ca Dumnezeu. Omul Iisus a fost atât de minunat, că revela pe Dumnezeu fără să Se știrbească ca fire omenească, ci tocmai prin revenirea ei la rațiunea ei neștirbită, întrucât chiar în aducerea ei la existență se arată în parte facerea omului de la început prin Dumnezeu. Iisus ca om în parte Se face fără de păcat, în parte, Se naște ca să intre în legătură cu omenirea existentă. Astfel chiar prin modul facerii lui, omul e rânduit să fie un transparent al lui Dumnezeu. Nu e adus la existența pământească spre pedeapsă în sens origenist. Dumnezeu l-a adus la existență ca om prin suflarea iubirii Sale, sau adierii infinitului dumnezeiesc al Duhului Sfânt în care trebuia omul să respire permanent. Printr-o suflare a început să se formeze și în Fecioara umanitatea lui Hristos, printr-o suflare asemănătoare cu cea a facerii de la început, dar incomparabil mai eficientă. Și printr-o astfel de suflare ni se transmite și nouă în botez nașterea omului nou din Hristos, având să trăim pururea în adierea dragostei infinite, de-viață-dătătoare a Duhului Sfânt. De altfel, chiar în nașterea noastră din trupuri e implicată și o insuflare a lui Dumnezeu, chiar dacă sufletul dat prin ea nu rămâne în legătura originară a omului cu Dumnezeu. (n.s. 343, pp. 273-274)

¹⁰⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Taina unirii celor două firi în ipostasul unic al Cuvântului, fără alterarea nici unei firi, se explică prin faptul că firea omenească, departe de a fi micșorată sau alterată în însușirile ei de către firea dumnezeiască, este consolidată în ele sau întărită și desăvârșită în rațiunea ei. Și în realizarea ei plenară nu obligă firea dumnezeiască la o micșorare sau alterare în ființa ei, ci numai la un pogorământ în lucrările ei. Dumnezeu nu e contrar făpturii Sale; și făptura nu e contrară lui Dumnezeu. Există între ele o convergență. În *Opuscula theologica el polemica* sfântul Maxim spune: *A închipuit în mod nefantezist marele*

Deci Domnul, vrând să tămăduiască firea de osânda legii, datorită căreia odrăsleşte prin sămânță asemenea ierbii și are viață prin sânge ca celelalte animale, și s-o readucă la străvechiul har al nestricăciunii, a venit să o elibereze și să-i arate clar binele spre care, fiind creată la început, nu s-a mișcat deloc; apoi, să calce răul spre care mișcându-se îndată ce a fost creată, din pricina rătăcirii, și-a deșertat contrar firii toată puterea ei, și să lege de Sine puterea poftei ei (al cărei simbol e buricul), care a primit astfel o fermă și statornică deprindere a fecundității în bine; de asemenea, să o spele, adică să o curețe de petele neștiinței cu apa vărsată peste ea prin har, și să o învelească cu scutece, adică să întărească cu Duhul lucrarea ei naturală în direcția binelui pentru care a fost creată; iar prin aceasta să o facă curată și incapabilă de putreziciunea patimilor și, strângând-o în învelișul rațiunilor adevărate din lucruri ca în niște scutece, să o oprească de la orice revărsare în afara rațiunii ei¹⁰⁷⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 109, în PSB, vol. 80, pp. 274-275)

„Prin aceasta (Întrupare — n.L.P.), Domnul și Dumnezeuul nostru a cinstit nașterea noastră întreită, adică modurile generale ale facerii noastre în vederea existenței, a existenței bune și a veșnicei existențe: pe cea din trupuri,

mister al economiei pentru noi, neînlăturând nimic natural din partea asumată, afară de păcat (PG., 91, 32). Prin înlăturarea păcatului nu se înlătura ceva de la firea umană, ci mai degrabă se restabilește această în conformitatea ei naturală cu Dumnezeu și deci în deplina ei actualizare. *Căci nimic din cele naturale și nici firea nu se opune Cauzatorului firii* (op. cit., PG 91, 89). Venind cu libertatea dumnezeirii în firea noastră robită păcatului, a eliberat-o pe aceasta de la început de această robie, dăruindu-i de la început libertatea de păcat și deci, de automatismul animalelor și vegetalelor, apoi, de alterarea ce urmează acestei propagări automate. Iubirea nu răpește libertatea celui iubit, ci i-o întărește. Cel ce iubește vrea să fie iubit în mod liber.

Acceptând în libertate nașterea noastră, a cinstit-o pe aceasta, dar ne-a și eliberat din lanțurile pe care ea le imprima ființei noastre, suflând în firea umană născută din umanitatea noastră libertatea iubirii desăvârșite. Ba mai mult, prin libertatea ce i-a insuflat-o de a lupta contra pornirilor ce o opreau de la iubirea liberă a lui Dumnezeu, sau de a se lăsa abătută de la aceasta de durerile coruperii ce ne vin din această naștere, i-a dat puțința de creștere duhovnicească. În sfârșit, prin harul și prin forța divină cu care a pus în comunicare firea noastră, i-a dat nu numai puterea de a nu păcătui, ci și pe aceea de a redobândi incoruptibilitatea. Căci viața dumnezeiască este incoruptibilă și comunică incoruptibilitatea. Prin toate acestea, sfântul Maxim respinge pesimismul resemnat al origenismului platonizant, referitor la nașterea și la viața în trup. (n.s. 344, pp. 274-275)

¹⁰⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unind firea noastră cu firea dumnezeiască în ipostasul Său, Dumnezeu Cuvântul i-a făcut acesteia clară și atrăgătoare frumusețea binelui adevărat sau a izvorului existenței ei, spre care ea trebuie să se miște, ca să se întărească tot mai mult în existență. Puterea ei nu se mai cheltuiește în preocuparea de ceea ce nu are consistență. Firea noastră își recâștigă fecunditatea în bine odată ce ea soarbe din izvorul Infinit al binelui. Aflându-se într-un ipostas comun cu firea dumnezeiască, firea omenească e deschisă în Hristos oceanului de viață și de cunoștință sau de lumină ce se revărsa în ea prin har din prezența dumnezeiască infinită. În Hristos ea e înfășată în lumea ordonată și unitară a rațiunilor divine ale lucrurilor, încât nu se poate revărsa în afara lor spre suprafața pur sensibilă a lucrurilor. (n.s. 345, p. 275)

care e una pentru amândouă părțile, adică pentru suflet și pentru trup, prin faptul că sunt aduse împreună la existență, dar e împărțită în două pentru modul deosebit al facerii fiecăruia; aceasta e cea prin care primim existența; pe cea din botez, prin care primim îmbelșugat existența cea bună; și pe cea din înviere, prin care suntem preschimbați prin har spre existența veșnică¹⁰⁷⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 111, în PSB, vol. 80, p. 278)

„(...) zice dumnezeiește sfântul și marele Dionisie Areopagitul în primul capitol al scrierii *Despre numirile dumnezeiești*, unde zice despre dumnezeiasca întrupare: *În chip deosebit, din iubirea de oameni, căci S-a făcut părtaș de ale noastre cu adevărat în mod integral într-unul din ipostasurile Lui, readucând la Sine însuși și refăcând micimea omenească din care S-a compus (în chip negrăit) Iisus cel simplu; și Cel etern a luat prelungire temporală și S-a făcut interior firii noastre Cel ce în chip suprafințial e în afara întregii rânduiei a firii.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 112)

„El Însuși m-a luat pe mine întreg împreună cu ale mele, ca să-mi dăruiască mie întreg mântuirea¹⁰⁷⁶, dezlegând tot blestemul păcatului. Căci *ceea ce nu a fost luat a rămas nevindecă și ceea ce a fost unit cu Dumnezeu, aceea se și mântuiește*, cum zice cel cu numele de Teologul¹⁰⁷⁷.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 8, în PSB, vol. 81, p. 249)

„Căci S-a făcut om fără schimbare și confundare Cel ce e prin excelență de oameni iubitor, nelipsindu-Se de nimic în asumarea celor ale noastre, ca să nu-I lipsească Lui ceva din dărnicia harului, nici nouă ceva din mântuire¹⁰⁷⁸. Căci în acest caz n-ar fi dat toată mântuirea firii, deoarece n-ar fi asumat toată firea, ci ar fi micșorat mântuirea în măsura în care n-a asumat firea. *Căci ceea ce n-a fost luat n-a fost vindecă*, zice marele Grigorie.

¹⁰⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În această primă naștere neîntinată a Domnului spre existență ca om e implicată a doua naștere a Lui, cea prin botez, spre existența Lui cea bună pentru Dumnezeu și a treia naștere, cea a învierii, spre veșnica existență bună. Dar prin această naștere a Domnului e constituită și prima naștere a noastră, precum în ea sunt implicate și celelalte două nașteri ale noastre împreună cu ale Lui: cea spre existența cea bună, prin botez, și cea spre existența veșnică, prin înviere. Existența noastră prin naștere devine astfel prin Hristos existență veșnică. Astfel, existența noastră ca rezultat al nașterii din trupuri nu se anulează, ci e ridicată la existența veșnică. Din nou e respins origenismul, dar acum, pe temei hristologic. (n.s. 349, p. 278)

¹⁰⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci se arată sensul transformator, desăvârșitor al mântuirii, nu cel juridic. (n.s. 536, p. 249)

¹⁰⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Epist. I către Cledoniu. (n.s. 537, p. 249)

¹⁰⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-a luat ceva din cele omenești, ceea ce n-a luat e lipsit de har și nu mântuiește. Dacă n-a luat voia noastră, aceasta nu s-a umplut de har și deci nu se poate mântui nici în noi. Harul care ni se dă vine în toate componentele noastre prin componentele umanității Lui. (n.s. 560, p. 260)

Căci cum ar fi în noi Dumnezeu Cuvântul cel mai presus de ființă, întrupat din Duhul Sfânt și din Maria Pururea Fecioară și Maica lui Dumnezeu, prin asumarea trupului care are suflet înțelegător și rațional, făcându-Se om nou prin fire, înnoind pe omul vechi, dacă nu l-ar fi luat cu totul întreg afară numai de păcat, din care vine învechirea¹⁰⁷⁹ și pentru care natura a fost osândită la moartea care ne are pe noi ca hrană în măsura în care gustăm din păcat ghiftuindu-ne amarnic din neascultare? Și cum, coborându-Se El, ar fi înviat pe cel căzut, dacă n-ar fi unit cu Sine cu totul întreg după ipostas, afară numai de cădere, din care a provenit zdrobirea și pedeapsa? De aceea luând suflet înțelegător și rațional împreună cu trupul de o fire cu el (συμφοβοῦς αὐτῷ □ □ σώματος)¹⁰⁸⁰, adică pe omul întreg, fără de nici o pată și unindu-l cu Sine după ipostas, Însuși Dumnezeu Cel mai presus de fire, luând și voința naturală a sufletului, a avut și voința cu totul liberă. Căci dacă, călcând porunca nu fără voință, am avut nevoie de vindecarea ei, Însuși Dumnezeu Cel întrupat vindecând ceea ce e asemenea prin asumarea a ceea ce e asemenea. Iar luând-o pe ea, a luat și lucrarea ei rațională și vitală, căci cugetând și lucrând noi odinioară prin ea aveam nevoie de mântuirea ei. De aceea El a curățit-o prin zămislire de toată pata, îndumnezeind prin întrupare întreaga noastră fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 12, în PSB, vol. 81, pp. 260-261)

Întruparea - efectele Întrupării asupra creației¹⁰⁸¹

„Eu cred că la venirea Domnului Mântuitor, atât Avraam, cât și Isaac și Iacov s-au bucurat de mila lui Dumnezeu. Nu se poate crede că acei oameni, care au prevăzut această zi și care s-au bucurat de ea, să nu fi dobândit nimic din venirea Domnului la ziua nașterii Sale feciorelnice. Ce să mai zicem de patriarhi? Ascultător față de autoritatea Sfintei Scripturi, îmi voi lua îndrăzneala să urc și mai sus și să spun că prezența Domnului Iisus și întruparea Lui n-au

¹⁰⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Păcatul face pe om monoton, îl îngustează în preocuparea de cele trupești, în repetiția acelorași plăceri lipsite de noi și noi orizonturi spirituale. (n.s. 563, p. 261)

¹⁰⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci Sf. Maxim numește trupul de o fire cu sufletul spre deosebire de afirmarea de mai înainte, că în om sunt *două ființe*, sufletul și trupul. Dar folosește expresia nuanțată: *de o împreună fire*. (n.s. 564, p. 261)

¹⁰⁸¹ În Fiul lui Dumnezeu își află originea întreaga creațiune, prin El toate s-au zidit și în El sunt cuprinse rațiunile tuturor lucrurilor, de aceea în El toate își află rostul și împlinirea. Omul, prin căderea sa în păcat, a pus în primejdie însăși existența cosmosului, deoarece prin cădere s-a desfigurat opera Ziditorului. În Întrupare, Fiul vine și re-creează creația. Hristos va readuna toate într-Însul (Efes., 1, 10). După cum căderea omului a rupt echilibrul, atât în ființa acestuia, cât și în cosmos, tot astfel, Întruparea Fiului va readuce restabilirea armoniei cosmice și reunificarea întregii creații în Hristos. Prin Întruparea și coborârea Fiului lui Dumnezeu în lumea creată aveau să fie îndreptate urmările căderii. – n.L.P.

adus bucurie numai pământului, ci și cerului. Astfel vorbește sfântul Pavel: Prin sângele crucii Sale toate să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri (Col., 1, 20). Dacă, deci, prezența Domnului a fost folositoare pământului și cerului, de ce să ne fie teamă a spune că venirea Sa a fost folositoare și patriarhilor¹⁰⁸², mai ales ca să se împlinească cuvântul: *Să facă milă cu părinții noștri, aducându-și aminte de legământul Său cel sfânt, de jurământul cu care S-a jurat către Avraam, părintele nostru (Lc., 1, 73; Evr., 6, 17), ca fiind izbăviți din mâna vrăjmașilor să ne dea nouă fără frică să-I slujim (...)*

De obicei oamenii sunt scoși din mâna vrăjmașilor lor, dar nu fără să fi simțit frica (Lc., 1, 74). După ce te-ai îngrozit într-o situație grea și apoi ești eliberat de vrăjmași, ești frumos și bine eliberat, nu însă fără să fi gustat teama. Venirea Mântuitorului Iisus, însă, ne-a slobozit din mâna vrăjmașilor noștri fără frică. Dealtfel, noi nu am cunoscut pe vrăjmașii noștri și nu i-am văzut atacându-ne, însă, fără a ști, deodată, noi am fost smulși din cursele lor și din lațurile lor. Într-o clipită ne-a învrednicit pe noi să luăm parte la moștenirea sfinților (Col., 1, 13), fiind scoși din mâna vrăjmașilor noștri fără a simți frică, pentru a sluji lui Dumnezeu în sfințenie și în dreptate, în toate zilele vieții noastre (Lc., 1, 75).” (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, omilia a X-a, III-IV, în PSB, vol. 7, p. 96)

¹⁰⁸² Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Textul grecesc formulează și mai îndrăzneț această idee spunând: *cercetarea părinților s-a făcut prin venirea lui Hristos la noi și coborârea Lui până la iad*. În același timp, un comentator bizantin din sec. XIV, Macarie Hrysokefalul, ține să sublinieze că eliberarea noastră de teamă s-a făcut *pentru toate zilele vieții noastre*, adică pentru veșnicie. Migne, P.G., 13, 1821-1822. (n.s. 94, p. 96)

Chipul strălucitor și frumos al Domnului Hristos¹⁰⁸³

„Hristos strălucește mai puternic decât soarele. Prin El ochii orbilor își recapătă vederea (Is., 42, 18; Lc., 4, 18).” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni* (*Protrepticul*), cap. XII, 119.3., în PSB, vol. 4, p. 159)

„Or, după părerea generală, chiar dacă Scripturile spun despre Iisus că nu era arătos la chip, totuși nu spun că El ar fi fost grosolan, cum afirmă Celsus,

¹⁰⁸³ Dacă doctrina sau faptele Mântuitorului sunt atacate de unii, nimeni nu atacă existența Sa istorică, căci este apodictică. În vechea Istorie iudaică scrisă la sfârșitul secolului I - Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογία, paragrafele 63-64, istoricul Iosif Flaviu vorbește despre Iisus Hristos astfel: *Pe timpul acesta apare Iisus, un om înțelept, dacă e să-i spunem om. Căci era făcător de lucruri minunate, învățător al oamenilor care primesc cu plăcere cele adevărate; și ce-i drept, pe mulți iudei, dar și pe mulți dintre eleni i-a făcut să-l urmeze. Acesta este Hristosul. Și pe El, în urma pârsei celor dintâi dintre bărbații de la noi, Pilat L-a pedepsit cu răstignirea; dar cei ce L-au adorat la început nu au încetat să-L adore; căci li s-a arătat, după trei zile, iarăși viu, dumnezeieștii profeți spunând despre El acestea și alte nenumărate lucruri minunate. Nici chiar acum nu s-a sfârșit cu neamul creștinilor, care se numește astfel de la El.* Precizăm că în cartea a XVIII-a, cap. 5, același Iosif Flaviu vorbește în termeni la fel de frumoși și despre Sfântul Ioan Botezătorul. () Pliniu cel Tânăr relatează despre un *oarecare Hristos care a trăit în Ierusalim și a fost crucificat*. Istoricul Tacit relatează de asemenea despre Hristos și anume în legătură cu aprinderea Romei de către Nero. Talmudul evreilor prezintă faptele în legătură cu Iisus Hristos în formă deformată, lucru explicabil de altfel, dar nu contestă nicidecum existența Lui; cf. Prof. Diac. O. Bucevski, *Mântuitorul despre Sine*, în *Studii Teologice*, 1956, nr. 7-8, p. 421. La sfârșitul secolului a XVI-lea, într-o bibliotecă din Roma, s-a descoperit scrisoarea lui Lentulus, președintele poporului din Ierusalim pe care a adresat-o senatului roman. Printre altele, Lentulus vorbește și de Iisus, zugrăvind-i înfățișarea și arătându-i toate particularitățile care se deosebesc prea puțin de cele ale lui Nichifor, un monah din Constantinopol (veacul al XIV-lea) care ne-a oferit și el unele date în acest sens. Astfel, Lentulus scrie: *În vremea noastră s-a ivit și încă trăiește un om de mare virtute, cu numele Iisus Hristos, numit de ucenicii Săi, Fiul lui Dumnezeu. El a înviat morții și a vindecat boalele. Este de statură înaltă și are un exterior nobil. Înfațișarea lui este vajnică și expresivă, așa că privind la dânsul nu se poate să nu-l iubești și totdeodată să nu te temi de dânsul. Părul său este ondulat și creț, puțin mai întunecat decât acolo unde cade pe umeri. El se împarte în două după obiceiul nazarinenilor. Fruntea lui e curată și netedă, iar fața, fără nici o pată sau încrețire, dar arde pe ea cea mai dulce rumeneală. Nasul și gura lui au o frumusețe perfectă. El are o barbă plină, de aceeași culoare castanie ca și părul, nu lungă, dar despărțită în furculiță. Ochii îi sunt albaștri și pare că au lumini diferite în diferite timpuri. E groaznic când muștră și plin de duioșie când mângâie. Om iubitor și iubit, vioi, dar neconținut serios. Nu l-a văzut nimeni râzând, dar plângând a fost văzut. Statura lui era dreaptă, iar mâinile, prea frumoase la vedere. Vorbirea lui e uniformă și interesantă. El este smerit și blând, și cel mai minunat din fiii oamenilor; cf. Pr. Emanuel Copăcianu, *Chipul Domnului nostru Iisus Hristos*, în rev. *Mitropolia Banatului*, Anul XIV (1964), Nr. 4-6, p. 159. Așa va fi arătat fiul Mariei, dar în același timp și Fiul lui Dumnezeu. Așa ni l-a păstrat tradiția și așa l-au văzut primii săi adoratori. Dumnezeu fiind, e frumosul desăvârșit, veșnic, invariabil, nenăscut, nemuritor, fără dezvoltare sau micșorare în Sine. Tot ce există vine de la frumos și bine. (Pseudo-Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine*, 4, P.G., III, col. 705D). –*

după cum nici n-avem vreun indiciu că ar fi fost mic de statură. Iată cum se exprimă proorocul Isaia atunci când vestește că nu va apărea într-o înfățișare falnică și nici de o frumusețe suprafirească: *Cine va crede ceea ce noi am auzit și brațul Domnului cui se va descoperi? Crescut-a înaintea Lui ca o odraslă și ca o rădăcină în pământ uscat; nu avea nici chip, nici frumusețe, ca să ne uităm la El, și nici o înfățișare, ca să ne fie drag. Disprețuit era și cel din urmă dintre oameni* (Is., 53, 1-3). Se vede că Celsus a auzit de aceste cuvinte, pentru că le-a crezut favorabile ca să-l poată acuza. În schimb, el n-a dat atenție și altor cuvinte, celor din psalmul 44 și modului în care sunt rostite acolo: *încingându-Te cu sabia Ta, peste coapsa Ta, Puternice, cu frumusețea Ta și cu strălucirea Ta, încordează-Ți arcul, propășește și împărățește* (Ps., 44, 4-5).

Să zicem că n-a citit proorocia aceasta sau că a citit-o, dar a fost derutat de cei care o interpretează greșit, ca și cum psalmistul n-ar fi rostit nici o proorocie la adresa lui Iisus Hristos. Dar, ce-ar spune de același citat folosit tocmai în Evanghelie, unde însuși Iisus, după ce *a urcat într-un munte înalt, S-a schimbat la față înaintea ucenicilor* (Mt., 17, 4-5) și S-a înfățișat în chip măreț într-un timp când s-au arătat și *Moise și Ilie* (Lc., 9, 30), vorbind despre plecarea Lui din lume, așa cum avea să se Împlinească ea în Ierusalim. Doar zice unul din prooroci: *văzu-tu-L-am și n-avea nici chip, nici frumusețe* (Is., 53, 2). Însuși Celsus înțelege că această proorocie se referă la Iisus, cu toate acestea el rămâne orb când e vorba de tălmăcirea ei, și nu vede că, cu multe sute de ani înainte de nașterea Sa, tocmai înfățișarea sub care va veni a fost tema unei proorocii, iar aceasta e o puternică dovadă că acest Iisus, cu toate că nu era prea frumos la arătare, este însuși Fiul lui Dumnezeu. Întrucât vorbea și un alt proroc despre farmecul și despre frumusețea Lui, Celsus nu vrea să admită că această proorocie se referă la Iisus Hristos. Dacă s-ar putea confirma limpede din Evanghelie că *n-avea nici chip, nici frumusețe, disprețuit era și cel din urma dintre oameni*, atunci ai înțelege că spusele lui Celsus nu sunt luate din profeți, ci din Evanghelie. Dar, pentru că nici Evangheliile, nici apostolii nu afirmă că Iisus *n-avea nici chip, nici frumusețe*, iată-l silit să admită, pe față, că proorocia s-a realizat totuși în (Iisus) Hristos, fapt care nu mai îngăduie nici o altă învinuire împotriva lui Iisus¹⁰⁸⁴.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXXV-LXXVI, în PSB, vol. 9, pp. 436-437)

„(...) materia, care prin firea sa e supusă schimbării, stricăciunii și transformării, așa cum vrea Creatorul, și în stare de a primi orice calitate îi conferă Cel ce a plăsmuit-o, odată e în starea despre care s-a spus că *n-avea nici chip, nici frumusețe*, iar altădată o atât de măreață, de izbitoare și de încântătoare

n.L.P.

¹⁰⁸⁴ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Iisus a fost totuși Fiul lui Dumnezeu *Cel prezis* de prooroci, indiferent dacă a fost urât sau frumos. C. *Cels* I, 48; II, 64; IV, 16. (n.s. 319, p. 437)

încât strălucitoarea ei frumusețe face pe cei trei apostoli, care însoțiseră pe Iisus, să cadă cu fața la pământ (Mt., 17, 6).” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXXVII, în PSB, vol. 9, p. 437)

„(...) diferitele înfățișări ale persoanei lui Iisus erau legate de firea Logosului dumnezeiesc, căci El nu Se arată mulțimii în același fel în care S-a arătat celor care au fost în stare să-L urmeze până pe piscul muntelui de care am vorbit. Pentru cei care sunt încă la poala muntelui și care nu sunt pregătiți încă să-L urce, Logosul *nu are nici chip, nici frumusețe*, întrucât pentru ei înfățișarea Lui e vrednică de plâns și mult mai prejos decât L-ar fi putut arăta graiurile omenești, pe care unii i-au numit *fii ai oamenilor*. Căci, pe bună dreptate, s-ar putea spune că discursurile filosofilor, care sunt și ele niște *fii ai oamenilor*, par mult mai împodobite decât Cuvântul lui Dumnezeu, care a fost propovăduit mulțimilor, cuvânt care într-un fel pare chiar o *nebunie a propovăduirii* (I Cor., 1, 21). Iar din pricina acestei nebulii aparente a propovăduirii, cei ce se opresc în contemplarea lor numai la atâta, zic : *ne-am uitat la El și nu avea nici chip, nici frumusețe*. Totuși, celor care îl urmează și care au primit putere să-L însoțească, chiar și pe *muntele cel înalt*, li Se arată într-un chip mai dumnezeiesc.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXXVII, în PSB, vol. 9, pp. 437-438)

„Nu era minunat numai când făcea minuni, ci chiar când se arăta era plin de farmec. Lucrul acesta a vrut să-l spună profetul prin cuvintele: *Împodobit cu frumusețe, mai mult decât fiii oamenilor* (Ps., 44, 3); iar când Isaia spune că *n-avea chip, nici frumusețe* (Is., 43, 2), Isaia spune cuvintele acestea sau pentru că pune în comparație frumusețea Lui omenească cu frumusețea și slava nespusă și negrăită a Dumnezeirii Sale sau pentru că istorisește cele ce se vor petrece în timpul patimilor, necinstea suferită în vremea răstignirii și smerenia arătată în toate împrejurările de-a lungul întregii Sale vieți.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, omilia XXVII, II, în PSB, vol. 23, pp. 345-346)

„După cum pe Munte mulțimile au stat lângă Hristos nu numai când vorbea, ci L-au urmat și după ce a terminat cuvântarea Sa, tot așa și acum; L-au înconjurat nu numai când făcea minuni, ci și după ce a terminat. Aveau mare folos chiar numai uitându-se la chipul Domnului. Gândește-te cât trebuie să fi strălucit chipul Stăpânului nostru obștesc atunci, dacă Moise avea fața plină de slavă (Ieș., 34, 30), iar Ștefan arăta ca un înger? (Fap., 6, 15) Poate că mulți s-au aprins acum de dorința de a vedea chipul Domnului; dar dacă voim, vom vedea un chip cu mult mai frumos decât cel de atunci. Dacă vom duce viața aceasta cu îndrăznire, îl vom primi pe Domnul pe nori, întâmpinându-L într-un trup nemuritor și nestricăcios (I Tes., 4, 17)”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, omilia XXVII, II, în PSB, vol. 23, p. 346)

„(...) rămânem încremeniți de o admirație atât de mare văzând că această fire (firea Fiului lui Dumnezeu — n.L.P.), cea mai aleasă dintre toate, se leapădă de starea de mărire (Filip., 2, 7), făcându-se om și viețuind printre oameni, cum mărturisește *harul revărsat pe buzele Lui* și după mărturia pe care o aduce Tatăl ceresc (Mt., 3, 17), întărită apoi de semne și minuni nenumărate pe care le-a săvârșit.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, I, 6, în PSB, vol. 8, pp. 141-142)

„Cele pe care nu le cuprind oamenii, socotind că sunt cu neputință, pe acelea le dovedește El ca fiind cu putință¹⁰⁸⁶; și cele ce oamenii le batjocoresc, ca necuvenite lui Dumnezeu, pe acelea le face El ca întru totul cuvenite bunătății Lui; și cele pe care oamenii, făcând pe înțelepții, le iau în râs ca fiind omenești, pe acelea le arată dumnezeiești prin puterea Lui, risipind prin Cruce năluca idolilor, cu păruta Lui smerenie și înduplecându-i pe nevăzute, pe cei ce râd de El și nu cred, să recunoască dumnezeirea și puterea Lui¹⁰⁸⁷.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, Introducere: Unitatea lucrării lui Dumnezeu, I, în PSB, vol. 15, p. 90)

„Da, este un lucru cu totul neobișnuit că Dumnezeu Cel negrăit, Cel netălmăcit, Cel neînțeles, Cel asemenea Tatălui, a primit să vină pe pământ din pânțe fecioresc, a primit să Se nască din femeie și să aibă strămoși pe David și pe Avraam. Dar pentru ce spun pe David și pe Avraam? Lucru plin cu totul de spaimă și uimire este că a avut strămoși pe acele femei păcătoase despre care am vorbit mai înainte¹⁰⁸⁸. Când auzi acestea, ridică capul sus! Nu te gândești la ceva

¹⁰⁸⁵ Chenoza (>gr. Κένωσις, ή, Κένωμα, τό – a se goli, a se umili) este smerirea, umilirea cea de bunăvoie a Fiului lui Dumnezeu care S-a întrupat spre mântuirea oamenilor. Motivul Întrupării este iubirea lui Dumnezeu față de om. Această Întrupare a lui Dumnezeu în om a însemnat un act de smerenie. Rostul chenozei Fiului este unul ontologic, de ridicare a firii omenești din păcat și îndumnezeirea ei. Fiul lui Dumnezeu Și-a împrumutat cele omenești, afară de păcat, ca să urce firea omenească la cinstea împărătească. – n.L.P.

¹⁰⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tocmai în faptul că, întrupându-Se, Cuvântul S-a făcut așa de mic și de smerit, El a făcut un lucru pe care nu-l pot face oamenii și de aceea a dovedit chiar prin smerenia Lui că e Dumnezeu (ca să nu mai vorbim de faptele minunate și de învierea săvârșită prin trupul Lui). (n.s. 2, p. 90)

¹⁰⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Oamenii râd de smerenia lui Hristos și de crucea suportată de El, ca de niște lucruri prea omenești, deci nedemne de Dumnezeu. Dar chiar în acestea s-a arătat puterea Lui dumnezeiască, pentru că nici un om nu le-ar fi suportat cum le-a suportat El, prin puterea dumnezeiască. De aceea chiar, prin ele i-a atras pe oameni la credința în El. (n.s. 3, p. 90)

¹⁰⁸⁸ Este vorba de femei păcătoase, și anume de adultere, desfrânate, femei născute din căsătorii nelegitime, femei de alt neam, pagâne ș.a.m.d. Sf. Ioan, în capitolele anterioare oferă și exemple de astfel de femei : nevasta lui Urie, Tamara, Rahav, Rut etc. – n.L.P.

umilitor. Dimpotrivă, minunează-te că, fiind Fiu al Dumnezeului celui fără de început și adevărat Fiu, a primit să audă spunându-I-se Fiu al lui David, pentru ca pe tine să te facă fiu al lui Dumnezeu! A primit să Se facă rob Tatălui, pentru ca ție, robului, să-ți facă Tată pe Stăpânul”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia II, II, în PSB, vol. 23, p. 29)

„(...) Făcătorul tuturor, Cuvântul lui Dumnezeu Cel Unul-Născut, coborându-Se pe Sine spre deșertare (chenoză), s-a uns de către Tatăl și s-a făcut ca noi. Și scopul chenozei (deșertării) a fost să mântuiască pe cei de pe pământ¹⁰⁸⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a cincea a Glafirelor la Facere, I, în PSB, vol. 39, p. 177)

„Căci S-a pogorât la smerenie și S-a arătat ca noi, nu ca să pătimească ceva din ale celor ce s-au obișnuit să facă nedreptăți, deci nu renunțând să fie Dumnezeu și Fiu cu adevărat, ci ca să ridice pe cel ce era în stare de rob și de creatură, adică pe noi, la slava care se află în mod propriu numai la El singur,

¹⁰⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) cum se poate smeri Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om și încă un om smerit? Dacă Dumnezeu însuși a făcut pe om să se înalțe prin simțirea de iubire, de milă, iar aceasta înseamnă coborârea smerită la semenii care suferă de pe urma izolării prin mândria nefirească, oare nu e în Dumnezeu însuși capacitatea de simțire, de milă, de coborâre la cei ce suferă când ajung în mândria păcatului? Și nu e în această capacitate adevărata superioritate a lui Dumnezeu? Dumnezeu smerindu-Se cu înțelegere, cu milă de oameni, manifestă o mai mare putere decât rămânând nepăsător și rigid. Căci prin smerenie, milă și înțelegere îi câștigă. Prin milă devine om adevărat; prin milă se apropie cu adevărat de ei și ei se apropie de El. Se apropie de ei, arătând mila față de ei și trezind mila lor față de El. El flămânzește, obosește, pătimește durerile morții, arătând mila față de oameni și trezind mila lor. Ne face *frățiorii* Săi și El se face *frățiorul* nostru. Totuși El e tare în acestea. El le rabdă real, dar le și biruiește răbdându-le real, comunicând și oamenilor această putere. Îmbină paradoxal smerenia cu puterea. Se supune lor și e mai tare ca ele. Acesta e Dumnezeu făcut om. Fiul lui Dumnezeu se poate face subiectul firii capabilă de suferința de pe urma izolării de semenii, dar capabilă și de milă când biruiește mândria, și capabilă să-și rabde suferința biruind-o. Dumnezeu adevărat nu e un Dumnezeu încremenit în superioritatea Lui. În lucrările sau energiile Sale se poate situa în diferite grade și forme de viață, dar toate exprimă tăria neschimbată în bunătate a firii Sale. El se poate face până și subiectul firii noastre și a energiilor și pătimirilor ei, pe care El a făcut-o, pătrunzându-o de lucrările Sale, care închid în ele și simțirea și mila. În viața internă a Treimii nu e milă, pentru că Persoanele fiind perfect unite prin fire, nu suferă de singurătate. Oamenii sunt făcuți să înainteze la unitatea deplină și prin libertatea lor, folosind rău libertatea pot ajunge la suferința singurătății. Dar Dumnezeu are în iubirea față de făpturile Sale conștiință și virtualitatea milei pentru cazul că ajung la această suferință. Iar în milă e putința coborârii la cel ce suferă.

Chenoza Sa o mai poate trăi Hristos și ca, conștiință a dependenței umanității Sale de Dumnezeirea Sa. Dar în același timp El face umanitatea să se bucure de absolutitatea Lui ca Dumnezeu. Dar prin aceasta nu face umanitatea Sa independentă de dumnezeirea Sa. E o ridicare a umanității Sale prin coborârea la ea. Aici avem un nou paradox: participarea umanității Sale la caracterul absolut al ipostasului Său divin, dar neîncetarea ei de a fi umanitate dependentă de El ca ipostasul ei divin. Trupul meu participă la caracterul de subiect al spiritului meu, dar nu încetează de a fi trup, netransformat în spirit. (n.s. 298, p. 177)

făcându-ne fii ai lui Dumnezeu. Deci când e pus între noi, fiindcă S-a numit Întâiul Născut, nu-L forțăm să coboare la ceea ce e contrar firii Lui, departe de aceasta. Ci ne ridică mai degrabă El pe noi spre demnitatea cea mai presus de fire¹⁰⁹⁰. Căci a declara că firea dumnezeiască și negrăită a fost forțată sau învinsă de creatură, cum n-ar fi cu totul absurd? Deci făcându-Se ca noi, nu înseamnă că va fi cândva ca noi, ca Unul ce-ar fi lepădat ceea ce-I este propriu, ci noi ne-am ridicat prin El mai presus de noi, depășind, prin cinstirea din partea Lui, măsura noastră, înălțându-ne spre ceea ce e sus și deasupra noastră.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul IV, în PSB, vol. 40, pp. 152-153)

„(...) de dragul nostru, n-a ținut să rămână în demnități excelente și supreme, adică în chipul și egalitatea Tatălui, ci a ales golirea (chenoza) în trup, cu toate urmările ei normale și cuvenite, socotind această umilire ca nimic, numai ca să restabilească integritatea noastră, recreând firea de la început în El spre înnoirea vieții în Duhul¹⁰⁹¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul V, în PSB, vol. 40, p. 188)

„Dar chenoza (deșertarea, golirea) Îl coboară oarecum la ceea ce suntem noi, deși nu a fost silit Cel ce este împreună cu Tatăl, Împăratul tuturor, căci n-a fost silit vreodată Unul-Născut împotriva voii¹⁰⁹², ci mai degrabă prin voia Sa a primit deșertarea din iubire față de noi. Fiindcă S-a smerit pe Sine, cu voia, și nu din vreo necesitate¹⁰⁹³. Căci s-ar dovedi că S-a întrupat împotriva voii Sale dacă ar fi cineva care-L poate stăpâni și i-ar porunci să meargă fără voie spre aceasta.

¹⁰⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când Îl numim pe Hristos Întâiul născut, nu-L silim să coboare între noi, ci pe noi să ne ridicăm ca urmași ai Lui într-o viață în care e Întâiul dintre oameni, la o viață mai presus de firea noastră omenească. (n.s. 206, p. 153)

¹⁰⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îl admirăm pe Fiul lui Dumnezeu pentru că renunță pentru o vreme la strălucirea Lui supremă, luând chip de rob pentru a umple acest chip al nostru de strălucirea Lui dumnezeiască. Admirația aceasta arată că nu putem spune ce e mai mare în Fiul lui Dumnezeu: faptul de-a fi în strălucirea Tatălui Său, sau de-a Se coborî la noi din dragoste pentru noi, pentru a ne înălța și pe noi. Poate că trebuie să cugetăm că, capacitatea de-a Se pogorî la noi, când ne putea ridica la înălțimea Lui, se cuprinde în însăși înălțimea Lui extremă. Ea nu e înălțime egoistă, ci o înălțime în iubirea externă.

Am spus într-o notă anterioară că a face ceva din nimic este un semn al atotputerniciei lui Dumnezeu. Dar a uni Fiul lui Dumnezeu chipul Tatălui Său, pe care Îl poartă ca născut din ființa Lui, cu chipul omului creat de El, duce până la capăt iubirea extremă a lui Dumnezeu față de făptura atotputerniciei Sale, iubire arătată și în crearea acestei făpturi.

Dumnezeul credinței creștine este într-adevăr Dumnezeul supremei iubiri. El dă un sens pozitiv culminant existenței. Sensul acesta e formulat în trei învățături: a) un Dumnezeu al Treimii; b) Un Dumnezeu Creator al lumii; c) Fiul lui Dumnezeu făcut om. Se poate uni cu ei pentru veci, ca și cu frații Săi. Credința creștină vede pe Dumnezeu în culmea atotputerniciei și a iubirii, dar și valoarea culminantă a omului, creat pentru a fi unit cu Fiul lui Dumnezeu ca și cu un frate al Său. (n.s. 273, p. 188)

¹⁰⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu flămânzea de silă Hristos, nu pătimea fără voia Lui. Toate cele omenești, mărginirile, le suporta cu voia. Dar și în aceasta se manifesta puterea Lui dumnezeiască. Suporta cele omenești, afară de păcat. (n.s. 1939, p. 1031)

Deci S-a smerit pe Sine de bunăvoie pentru noi. Fiindcă altfel nu vom fi niciodată fii după har și dumnezei, dacă Unul-Născut nu Și-ar fi însușit pentru noi și din pricina noastră smerenia, al cărei chip luându-l și noi prin împărtășirea de Duhul, devenim fii ai lui Dumnezeu și dumnezei¹⁰⁹⁴. Deci, când spunem că a unit în oarecare mod omenescul cu Dumnezeirea, să nu te smintești, părăsind, cu neînțelegere, minunarea cuvenită măiestriei neasemănate pusă în cuvintele Lui, care păstrează pentru noi caracterul lor dublu, așa încât să vedem în același timp pe Dumnezeu și Omul, Care grăiește, împletind cu slava firii negrăite smerenia omenității, păstrând unirea armonioasă dintre cele două.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, Cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 1031-1032)

„Căci dacă S-a smerit pe Sine, a disprețuit rușinea (Evr., 12, 2) și, făcându-Se om pentru tine, a luat micimea smereniei tale (Filip., 2, 8), mare fiind cinstea Celui ce a primit-o¹⁰⁹⁵. Și mă mir că, auzind că S-a deșertat (fiindcă S-a deșertat pentru noi — Filip., 2, 7), nu te gândești la plinătate, ci, privind numai la smerenie, nu înțelegi înălțimea. Căci, cum S-ar fi deșertat, dacă n-ar fi fost desăvârșit ca Dumnezeu? Și în ce mod S-ar fi deșertat, dacă nu cugeți la înălțimile firii Lui negrăite?¹⁰⁹⁶ De aceea, fiind deplin și atotdesăvârșit, ca Dumnezeu, S-a deșertat pentru tine, pogorându-Se la asemănarea cu tine; și, fiind înalt, ca Fiu al lui Dumnezeu și din însăși ființa Tatălui, S-a smerit pe Sine Cel ce S-a coborât din înălțimile slavei dumnezeiești atât de mult, încât a cunoscut firea (noastră)¹⁰⁹⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 1149-1150)

¹⁰⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă fără voie ar fi devenit om și ar fi trebuit să suporte cele omenești, n-ar fi fost Dumnezeu atotputernic, ci ar fi fost supus, prin cine știe ce evoluție, legii trecerii de la cele puternice la cele slabe. Aceasta e concepția panteistă, care nu vede o deosebire de ființă între Dumnezeu și lume. Nu se poate să nu fie undeva o libertate unită cu atotputernicia. Fără ea, nimic nu s-ar explica. (n.s. 1940, p. 1032)

¹⁰⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Smerenia de bună voie a lui Hristos Îl arată ca Dumnezeu adevărat. Căci, dacă ar avea pe cineva superior Lui, s-ar smeri din voia sau rânduiala aceluia. Dar numai prin smerenia Sa de bună voie ne-a dat și nouă posibilitatea să fim asemenea Lui, adică fii ai lui Dumnezeu după har. Însuși Fiul lui Dumnezeu S-a făcut ca noi, pentru ca noi să ne putem uni cu El de bunăvoie și să ne înălțăm la demnitatea Lui. (n.s. 1941, p. 1032)

¹⁰⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În sine, micimea este un lucru de disprețuit. Dar când o ia cineva mărit, din iubire pentru cel mic, fapta acestei smeriri din iubire pentru cel mic devine o dovadă a înălțimii celui ce o săvârșește, iar când o face chiar Dumnezeu e o adevărată minune. (n.s. 2168, p. 1149)

¹⁰⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când ni se spune că Fiul lui Dumnezeu *S-a deșertat* făcându-Se om, nu trebuie să uităm plenitudinea în care a rămas. Și când vedem smerenia acceptată, nu trebuie să uităm înălțimea pe care a păstrat-o. Căci și golirea Celui ce are plenitudinea e tot un semn al plenitudinii, precum și smerirea Celui înalt e o dovadă a înălțimii Lui. Numai Cel înalt se poate smeri cu adevărat, arătând chiar în smerenie cât de înalt este. Și numai Cel ce are plenitudinea are de unde să Se deșerte, fără să o piardă. Acela aduce plenitudinea și înălțimea Lui într-o formă accesibilă și cuceritoare la cel spre care Se deșartă și spre care Se smerește. (n.s. 2169, p. 1149)

„(...) Dumnezeu care a făcut firea, iar când s-a îmbolnăvit de patimi a tămăduit-o cu înțelepciune din iubirea cea către noi. *S-a deșertat pe Sine chip de rob luând* (Filip., 2, 7), unind-o pe aceasta cu Sine după ipostas. Astfel S-a făcut întreg ca noi, din noi, pentru noi, făcându-Se atât de mult om, cât să pară celor necredincioși că nu e Dumnezeu; dar a rămas totuși atât de mult Dumnezeu cât poate să cugete rațiunea negrăită, adevărată și binecredincioasă a celor credincioși. Și aceasta a făcut-o ca să surpe lucrurile diavolului și, redând firii puterile neprihănite, să reînnoiască puterea iubirii prin care oamenii să se unească cu El și între ei și să se opună iubirii egoiste, primul păcat și primul făt al diavolului, care este și se cunoaște la rândul ei ca fiind maica patimilor de după ea. Pe aceasta nimicind-o prin iubire, Cel ce S-a dat pe Sine ca dar vrednic de Dumnezeu, a nimicuit prin ea și toată mulțimea de patimi care nu mai au după ea altă temelie sau cauză a existenței.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 2, în PSB, vol. 81, p. 31)

„(...) să vestim cu binecredincioșie și taina coborârii neschimbate pentru noi prin trup a Dumnezeului tuturor, mărturisind deodată pe Hristos cu adevărat Dumnezeu și om: Dumnezeu fiind în mod necauzat pentru Sine¹⁰⁹⁸, iar om făcându-Se pentru noi mai pe urmă. N-a părăsit ceea ce era pentru ceea ce S-a făcut, căci e neschimbat; nici n-a negat ceea ce S-a făcut pentru ceea ce era, căci

¹⁰⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât atât de mult din înălțimea Sa de Dumnezeu, fără a înceta să fie Dumnezeu, încât a putut fi într-un fel simțit și *văzut*, prin trupul asumat, ca Dumnezeu de către cei ce purtau firea omenească. Desigur că au putut să-L vadă ca Dumnezeu pentru că le-a dat puterea Sa dumnezeiască. Dar și aceasta este, pe de o parte, o coborâre la capacitatea oamenilor de a folosi puterea Lui, pe de alta, o înălțare a oamenilor. În general, omul nu e făcut pentru a trăi despărțit de Dumnezeu. Numai primind puterile dumnezeiești se realizează ca om deplin. Dar Dumnezeu L-a făcut pe om așa. Numai prin Dumnezeu sunt create și susținute toate și numai prin El, sau în unire cu El, se desăvârșesc toate. În toate se arată puterea lui Dumnezeu. Și numai pentru că are un Fiu Unul-Născut Dumnezeu poate să-Și arate puterea dumnezeiască, creând lumea și desăvârșind-o prin El. Altfel, sau n-ar putea ieși din *închisoarea* dumnezeirii Sale, sau S-ar naște din El o lume prin emanație, sau prin evoluție, fără voia Lui. În acest caz, nefiind nicăieri o libertate, n-ar fi niciunde o putere reală. Totul s-ar desfășura automat, ca o putere fără putere. (n.s. 2170, p. 1150)

¹⁰⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos ca Dumnezeu e necauzat și pentru Sine. Căci nașterea din Tatăl nu înseamnă că e cauza, ca toate cele create din nimic de o putere superioară lor. El e împreună cu Tatăl din veci. Tatăl nu a fost niciodată fără Fiul. Fiul ține de Tatăl. Existența din veci a Tatălui înseamnă existența din veci a Fiului. Este existența plenară ca iubire fecundă, care nu poate fi decât a unei Persoane pentru altă Persoană. Întrucât existența n-a început vreodată, existența din veci nu poate fi decât desăvârșită, plenară. Și această existență e una cu iubirea fecundă. Iar iubirea e a unei Persoane față de altă persoană. Unde nu este iubire, existența se vestejește. Deci existența cea fără început e existența personală treimică.

Omul ca creatură există pentru Dumnezeu. Dumnezeu e prin Sine și pentru Sine. Nu e nici o cauză și nici un scop în afară de Dumnezeu, pentru care ar exista El. El nu-Și are existența din altceva și nu există ca mijloc pentru altceva nici ca să-Și ajungă desăvârșirea înaintând spre altceva. El are în Sine desăvârșirea actualizată ca existență deplin iubitoare. (n.s. 303, p. 144)

era de oameni iubitor. Pentru că numai Lui, Care este propriu-zis, Îi era cu putință din belșugul de putere să Se facă fără schimbare în mod neamestecat ceea ce nu era¹⁰⁹⁹ și să rămână propriu ceea ce era și ceea ce S-a făcut.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 16, în PSB, vol. 81, pp. 144-145)

„Căci a binevoit să Se facă El Însuși sămânța întrupării Sale, ca să Se facă și om cu adevărat și să arate, prin zămislirea fără de sămânță și prin nașterea nestricăcioasă și firea înnoită, dar nepătimind prin înnoire nici o micșorare. Căci taina aceasta a fost o coborâre (chenoză) de bună voie a lui Dumnezeu la oameni pentru bunătatea Lui. Dar această coborâre de bună voie prin trup n-a fost o cădere a Dumnezeirii (din dumnezeire). Căci a rămas ceea ce era, deși S-a făcut ceea ce nu era. Căci era neschimbabil. Și a păstrat ceea ce S-a făcut, rămânând însă ceea ce era. Fiindcă era de oameni iubitor¹¹⁰⁰.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 19, în PSB, vol. 81, pp. 153-154)

Nașterea din Fecioară

„Dumnezeul nostru Iisus a fost zămislit de Maria, după rânduiala lui Dumnezeu, *din sămânța lui David* (In., 7, 42; Rom., 1, 3; 2 Tim., 2, 8) și din Duhul Sfânt.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către efeseni), cap. XVIII, 2, în PSB, vol. 1, p. 196)

¹⁰⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul prin care toate s-au făcut, făcându-Se om fără să Se schimbe. Își arată chiar în chenoză belșugul Său de putere. A Se putea coborî, arătând mărimea puterii Sale, e tot un semn de putere. El S-a făcut om pentru noi pe urmă, nu pentru că avea nevoie de noi. În acest caz ar fi trebuit să fie om din veci. S-a făcut om nu pentru nevoia Lui, ci a noastră. El a putut exista și fără a Se face om. Deci S-a făcut om din iubire. El S-a micșorat (a acceptat chenoză) din iubire. Aceasta este o altă formă a înălțimii Lui spirituale. El Se micșorează pentru cei mici, ca ei să poată suporta apropierea Lui, ca să simtă iubirea Lui, deci și ca să se poată înălța prin ea. Chenoză e o relație benevolă a lui Dumnezeu cu cei mai mici decât El, care, fiind creați într-o altă formă de existență, nu pot fi ca El prin fire, dar pot fi înălțați la nesfârșit în El. Chenoză e o micșorare a lui Dumnezeu în cadrul măririi Lui. E forma iubitoare față de cei mici a măririi Lui. Ea arată libertatea lui Dumnezeu în formele măririi Sale. Și aceasta se vede în faptul că, făcându-Se om, n-a încetat să fie Dumnezeu. (n.s. 304, p. 145)

¹¹⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cum S-ar fi arătat de oameni iubitor, dacă ar fi topit umanitatea pe care a asumat-o, sau n-ar fi rămas ca Dumnezeu izvorul vieții nemuritoare pentru aceasta? În panteismul monofizit nu poate exista iubire reală de oameni. Valorile cele cu adevărat mângâietoare ale umanității nu pot exista decât în relația dintre un Dumnezeu personal și omul ca persoană. Panteismul face iluzorii toate valorile care-l însușesc pe om și dau sens existenței. Prin această expunere Sf. Maxim afirmă deplinătatea firii omenești, contrar *hotărârii* lui Sergie pe care pare s-o aprobe în rândurile dinainte. (n.s. 320, p. 154)

„Celsus nu știe ce însemnătate avea nașterea feciorelnică și curată, fără de nici o stricăciune, a acelui trup care avea să slujească la mântuirea oamenilor. Celsus crede ca firea dumnezeiască a fost coborâtă în întinare și zice că a fost pângărită când a intrat în trup de femeie, până să i se croiască un trup propriu, sau atunci când firea dumnezeiască a luat asupra-și un trup. Celsus se aseamănă cu cei ce cred că razele soarelui se întinează în noroiul și în corpurile puturoase prin care trec, și nu rămân curate dacă le întâlnesc.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXXIII, în PSB, vol. 9, p. 434)

„Pricina hotărârii de a coborî stă – așa cum cu mult înainte o și spusese răzvrătirii – în purtarea de grijă față de toate; la urma urmei este firesc ca un creator să se îngrijească de creația lui. Dar, de vreme ce urma ca El să ia înfățișarea trupească și creată și să zăbovească un timp pe pământ (așa cum o cereau lucrurile), și-a rânduit o naștere zămislită fără căsnicie, adică în afara împreunării nuptiale: o naștere dintr-o fecioară sfântă (fiind Maica Domnului fecioară). Așa și-a făcut ființa aceasta dumnezeiască intrarea în timp; așa a devenit vizibilă esența cea spirituală; așa a putut lumina cea netrupească să devină trup.” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, cartea V, 11.9., în PSB., vol. 14, p. 268)

„(...) nașterea Lui, însă, e superioară nașterii noastre, pentru că s-a născut fără căsătorie. *Nașterea este o naștere omenească*, îi spune îngerul Fecioarei, *pentru că ai să ai în pântece; dar nașterea aceasta este mai cinstită decât o naștere omenească, pentru că se face fără împreunare. Îți spun asta ca să cunoști în ce se aseamănă și în ce se deosebește nașterea ta de celelalte nașteri.*

Uită-te cu câtă înțelepciune au fost făcute toate! Superioritatea nașterii Fecioarei n-a dus la pierderea asemănării și înrudirii cu celelalte nașteri, dar nici asemănarea n-a pus în umbră superioritatea, ci prin fapte s-a arătat și una și alta. Pe de o parte se aseamănă întru totul cu nașterea noastră, iar pe de altă parte se deosebește întru totul”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia XLIX, II, în PSB, vol. 22, p. 170)

„Nu merge (...) mai departe cu iscoditul! Nu căuta mai mult decât spun cuvintele evanghelistului! Nu te întreba: cum a lucrat Duhul Cel Sfânt această zămislire din Fecioară? Dacă nu ne putem explica chipul în care se plăsmuiește copilul când se naște în chip firesc, cum putem să ne explicăm, oare, o naștere săvârșită prin minunea Sfântului Duh? Ca să nu mai hărțuiești pe evanghelist, ca să nu te mai necăjești punând mereu aceste întrebări, scapă de orice nedumerire spunând: Dumnezeu a făcut minunea! Chiar evanghelistul spune așa: *Nu știu nimic mai mult; atât știu, că ceea ce s-a făcut, s-a făcut de la Duhul Sfânt.*

Să se rușineze dar cei care caută să pătrundă cu mintea lor nașterea cea de sus a Fiului! Dacă nimeni nu poate explica nașterea aceasta în timp din Fecioară, naștere cu nenumărați martori, prezisă cu atâția ani înainte, văzută și pipăită, cât de mare trebuie să fie nebunia acelor care iscodesc și încearcă să pătrundă cu mintea nașterea cea nespusă a Fiului din Tatăl? Nici arhanghelul Gavriil, nici Matei n-au putut să spună ceva mai mult, ci atât doar că S-a născut de la Duhul Sfânt; dar cum de la Duhul și în ce chip, nici unul din ei nu ne-a explicat. Nici nu era cu putință”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia IV, III, în PSB, vol. 23, p. 50)

„Se cădea să fie netulburat pântecul acela în care a pășit Creatorul universului! Se cădea să fie lipsit de orice frământare sufletească sufletul care a fost învrednicit să slujească unor taine atât de mare! Aceasta este pricina pentru care îngerul o vestește pe Fecioară înainte de zămislire, iar pe Iosif, atunci când avea să nască”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia IV, V, în PSB, vol. 23, p. 54)

„Apoi magii nu numai că I s-au închinat, ci, deschizând vistieriile lor, I-au adus daruri; și daruri nu ca unui om, ci ca unui Dumnezeu. Că tămâia și smirna sunt simboluri ale lui Dumnezeu. Ce i-a făcut, dar, pe magi să se închine Lui?

- Aceea ce i-a făcut să plece din țara lor și să facă un drum atât de lung, anume: steaua și lumina pusă de Dumnezeu în sufletul lor; ele i-au călăuzit treptat spre o cunoaștere mai desăvârșită a lucrurilor. De n-ar fi fost asta, nici nu I-ar fi arătat Pruncului o cinste atât de mare, când toate cele din jurul Lui erau sărăcicioase. Nimic din cele văzute de ei nu era strălucitor și mare, ci o iesle, o colibă și o Mamă săracă, ca să vezi descoperită filozofia magilor, ca să cunoști că n-au venit la El ca la simplu om, ci ca la Dumnezeu și binefăcător. De aceea nu i-a smintit nimic din cele văzute, ci I s-au închinat și I-au adus daruri, lipsite de toată greutatea legii iudaice; că nu I-au jertfit oi și viței, ci daruri care erau aproape de filozofia Bisericii noastre, adică: credință, ascultare și dragoste”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia VIII, I, în PSB, vol. 23, p. 101)

„Căci din toate miliardele de oameni de până acum și până ce va continua să curgă, prin naștere, firea celor ce vor veni, numai Acesta a venit în viața aceasta printr-un nou fel de naștere. Iar El nu a coborât firea ca să se nască, ci i-a slujit (...). Căci venind în viață prin trup și sânge, El singur S-a născut din curăția feciorească.

Zămislirea Lui a fost fără însoțire, iar nașterea, fără întinăciune și fără durere. Cămară de nuntă i-a fost puterea Celui prea înalt, care a umbrat ca un nor fecioria; torța de nuntă, lumina Sfântului Duh; patul, nepătimirea; și nunta, nestrăciunea. Deci bine este numit Cel ce S-a născut din aceasta *ales din zeci de mii* (...), ceea ce înseamnă că nu e din patul durerii. Căci numai nașterea Lui

nu e nașterea într-o durere, precum zămislirea e fără nuntă. Pentru că numirile de feciorie și naștere într-o durere nu se pot întâlni la una și aceeași¹¹⁰¹. Ci, precum ni s-a dat Fiul fără Tată, așa ni s-a născut și prunc fără naștere și durere. Căci precum n-a cunoscut Fecioara cum a luat ființă în trupul ei trupul purtător de Dumnezeu, așa n-a simțit nașterea. Încă proorocul a mărturisit nașterea fără dureri: Căci zice Isaia: *Înainte de a veni durerile nașterii, a scăpat și a născut fecior* (Is., 66, 7). De aceea a fost deosebit și străin în amândouă privințele de rânduiala firii, întrucât nici n-a început din plăcere, nici n-a ieșit la lumină prin dureri¹¹⁰².

Și aceasta se petrece, printr-o urmare firească, într-un chip cu totul convenit. Căci odată ce aceea care a introdus prin păcat moartea în fire a fost osândită să nască în întristări și dureri, trebuia desigur ca Maica Vieții să înceapă purtarea pruncului din bucurie, și să ducă la capăt nașterea prin bucurie¹¹⁰³. Căci zice arhanghelul către ea: *Bucură-te cea cu dar hărăzită*. (Lc., 1, 28), alungând prin cuvânt întristarea cea întipărită la începutul nașterii.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia XIII, în PSB, vol. 29, pp. 293-294)

„Omul se naște din împreunare firească între bărbat și femeie, iar după moarte trece în stricăciune. Dacă aceleași lucruri le-ar spune învățătura noastră și despre Hristos, atunci ai avea tot dreptul să refuzi a socoti drept Dumnezeu pe Acela pe care mărturia noastră îl așază în rândul firii. Dacă însă, dimpotrivă, auzi că și El s-a născut, dar atât felul cum a fost zămislit, cât și modul cum S-a născut trec dincolo de rânduile obișnuite în natură și de părtășia cu ea –

¹¹⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unde se zămislește într-o feciorie, deci fără împreunarea între bărbat și femeie, care strică fecioria, nu e nici nașterea într-o durere. Precum zămislirea se face sub puterea Duhului, care copleșește carnea și legea firii, așa și nașterea se face prin aceeași putere a Duhului, care copleșește legea firii potrivit căreia nașterea e însoțită de durere. Dacă însuși duhul din noi poate copleși până la un grad, prin întărirea dată de el, anumite procese și simțiri ale trupului, cu atât mai mult o poate face aceasta Duhul dumnezeiesc cel atotputernic, Care întărește și duhul nostru, ridicându-l peste nivelul cel mai înalt al celor ce-i sunt lui cu puțință. Duhul dumnezeiesc de-viață-făcător a putut actualiza în sămânța femeii virtualitatea bărbătească din ea, dat fiind că femeia poartă în ea virtualitatea bărbatului și bărbatul, pe a femeii, fapt care se arată într-un alt fel și în apariția Evei din Adam, la început. (n.s. 268, p. 294)

¹¹⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iisus, neprovenind din plăcere, în trupul Lui nu s-a imprimat pornirea spre plăcere, de aceea, suportând durerea fără a alerga în brațele plăcerii, a învins cu tărie durerea. Trupul e supus tendinței spre plăcere și e biruit de durere pentru că acestea sunt ca niște spasme ale cărnii în care s-a dezvoltat o sensibilitate exagerată, prin faptul că s-a slăbit puterea duhului (sufletului) asupra lui, în urma ieșirii din legătura strânsă cu Duhul dumnezeiesc. (n.s. 269, p. 294)

¹¹⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Eva, prin păcatul ruperii de Dumnezeu și a slăbirii duhului ei, a pricinuit întărirea senzațiilor trupesti în fire, deci tendința spre plăcere și frica de durerea sporită ce se naște din plăcere, era firesc ca Maria, care n-a căutat plăcerea împreunării cu bărbatul, ci a întărit în ea bucuria spirituală a unirii cu Dumnezeu, să fie ferită și de durere în nașterea ca om a Fiului Dumnezeiesc. (n.s. 270, p. 294)

ambele fiind cu totul străine de schimbările care duc la stricăciune – în acest caz necredința ta va trebui în mod logic și consecvent să facă loc credinței, afirmând că El n-a fost un om de genul celorlalți oameni care se nasc în chip firesc.

Or, dacă nu crezi că dacă a fost un astfel de om, atunci trebuie în mod necesar să crezi că era Dumnezeu. Cel ce a istorisit nașterea lui Hristos, acela a adăugat și faptul că nașterea Lui s-a făcut dintr-o fecioară (Mt., 1, 16, 23).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 13, în PSB, vol. 30, pp. 308-309)

„Dar din Sfânta fecioară s-a născut trupul dumnezeiesc, plăsmuit negrăit în Sfânta Fecioară, neținând seama de legile firii. Căci n-a avut lipsă de o aducere în ființă prin sămânță întâiul născut dintre sfinți, începătura celor ce au primit nașterea a doua din Dumnezeu prin Duhul, despre care s-a spus limpede: *Care nu din sânge, nici din voia trupului, ci din Dumnezeu s-au născut* (In., 1, 13). Deci a scăpat de osânda legii Sfânta Fecioară, nefiind însământată nicidecum, ci zămislind Pruncul dumnezeiesc prin lucrarea Sfântului Duh¹¹⁰⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a cincisprezecea, în PSB, vol. 38, pp. 539-540)

„(...) să înțelegi și cele despre hainele Lui. Ele s-au împărțit în patru părți, dar cămașa a rămas nesfâșiată. Și nu se va greși cu nimic, adăugându-se că, dacă cineva a luat cămașa țesută de sus ca un întreg nesfâșiat, în înțelesul ei mai înalt se indică Sfântul Trup al lui Hristos, pentru alcătuirea lui unitară, fără unirea și contribuția bărbatului și femeii, fiind țesut în forma convenită prin lucrarea și puterea de sus a Duhului¹¹⁰⁵. Aceste explicații nu aduc nici o pagubă credinței, ci descoperă înțelesul cel de folos, care nu trebuie respins, ci mai degrabă primit ca fiind cea mai bună descoperire a minții.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1124)

„(...) luând El trupul din Neprihănită fecioară ca dintr-un pământ nespurcat, iar de la Sine sădind viața, pe care Scriptura o socotește suflet mintal și chip al lui Dumnezeu, a făcut omenitatea Sa, sau S-a făcut pe Sine însuși de

¹¹⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nașterea Domnului nu din legea sângelui, ci din puterea Duhului care copleșește legea sângelui, o vede Sf. Chiril ca temelie a nașterii noastre celei de-a doua de la Sfântul Duh, naștere de care avem nevoie pentru viața noastră cea nouă. Dacă Fiul lui Dumnezeu nu S-ar fi născut de la Duhul Sfânt, nu S-ar fi inaugurat această nouă naștere a oamenilor prin nașterea Lui. Din Cel născut fără de sămânță, prin Duhul Sfânt, lucrează Duhul Sfânt ca să ne naștem și noi a doua oară nu din sânge, ci din Duhul Sfânt. (n.s. 586, p. 540)

¹¹⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o remarcabilă înțelegere a cămășii necusute din părți a lui Hristos, ci țesută ca un întreg, de sus, ca o reprezentare a trupului Său, care nu s-a urzit din contribuția bărbatului și femeii, ci a ieșit ca om întreg, de sus, prin lucrarea Sfântului Duh. (n.s. 2127, p. 1124)

bunăvoie om pentru noi în chip neschimbat, prin primirea trupului însuflețit mintal și rațional, ca Atotputernicul¹¹⁰⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 111, în PSB, vol. 80, pp. 277-278)

„(...) deodată cu zămisirea, care nu trebuie cugetată nici o clipă ca anterioară, Domnul a primit și Duhul de-viață-făcător, adică insuflarea ce ține de omenitatea Lui, sau sufletul mintal, împreună cu trupul cel din Neprihănită Fecioară, și nu după zămislire¹¹⁰⁷.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 111, în PSB, vol. 80, p. 278)

¹¹⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Domnul Iisus Hristos Se constituie ca om pe de o parte după oarecare asemănare cu Adam, deși e și născut după o oarecare asemănare cu noi, pe de alta, e făcut altfel decât Adam și altfel decât noi. El a adus neîntinarea într-un trup luat din trup omenesc ca al nostru, care a fost sălaș corespunzător pentru sufletul Lui neîntinat creat prin insuflare dumnezeiască. (n.s. 348, p. 278)

¹¹⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim ține să facă evident că nici la Domnul, nici la ceilalți oameni nu se admite o separare în aducerea la existență a sufletului și a trupului. Numai prin cugetare se poate distinge între aducerea la existență a sufletului prin insuflare de către Dumnezeu și a trupului, din alt trup, în cazul lui Hristos, și din alte trupuri, în cazul nostru, sau din pământ, în cazul lui Adam. Sunt două acte concomitente, indisolubil legate între ele, sau o pereche de acte neseperate având ca rezultat persoana umană, ca unitate desăvârșită. Sfântul Maxim a ținut să dea aceste două explicații pentru că unii considerau că în vorbirea sfântului Grigorie s-ar indica o a patra naștere, care ar putea implica o preexistență a sufletului.

Sfântul Maxim, deși distinge actul dumnezeiesc, prin care aduce sufletul la existență, de actul nașterii trupului din trup, le unește nu numai prin concomitența lor, ci și prin referirea unuia la altul și prin faptul că ele concură în a aduce la existență reală o persoană umană conformă unei rațiuni unitare a ei în Dumnezeu. De aceea credem că putem merge mai departe în accentuarea unității duale a actului prin care e adusă la existență o persoană omenească. O face de altfel aceasta însuși sfântul Maxim. De fapt, trupul omenesc, care se naște din trupuri, nu e numai o entitate biologică, ci e o raționalitate organizată, inarticulată chiar de la începutul formării într-o cunoscătoare sau într-un suflet conștient (rezultatele științei ne-au dovedit că însăși materia e o raționalitate plasticizată). Actul de zămislire a omului nou nu e numai zămisirea unui trup de către două trupuri de sex contrar, ci actul de zămislire a unui trup insuflat cu suflet rațional, deci a unei persoane umane integrale. N-am spune că prin aceasta ne declarăm aderenții traducianismului, după care sufletul vine din sufletul părinților, respingând creaționismul. E în actul de zămislire a unui om nou o misterioasă împreună-lucrare a lui Dumnezeu și a părinților și poate și o implicare, în parte, a sufletelor urmașilor (sau a rațiunilor lor) în cele ale înaintașilor, care ar corespunde unei implicări a rațiunilor lor în rațiunea generală a speciei umane, în Rațiunea supremă, actualizându-se ca persoane concrete prin colaborarea între părinți și Dumnezeu. Simțualitatea excesivă care s-a introdus în actul zămislirii noului om nu a făcut pe Dumnezeu să-Și retragă colaborarea la această zămislire, căci în acest caz ea nu s-ar produce.

Aceasta ne dă putința să admitem că în eventualitatea necăderii lui Adam și a Evei în păcat, zămisirea copiilor s-ar fi produs nu în afara unirii lor trupești, ci printr-o covârșire a senzualității trupești de o sensibilitate a dragostei spirituale sau de înfrânarea ei prin rațiunea sau prin mintea părinților (prin spiritul lor) trăitoare într-o accentuată intuire a lui Dumnezeu și a gustării bunătăților spirituale aflate în El. Pentru că după căderea în păcat zămisirea unui nou om nu se putea înfăptui decât în condiția excesivei sensibilități carnale, Dumnezeu

„(...) săvârșind taina cu adevărat atotnouă, pentru care și prin care au fost acelea, cea a întrupării Sale pentru noi, a înnoit firea în ce privește modul, dar nu rațiunea, luând trupul prin mijlocirea sufletului mintal, zămislindu-Se negrăit fără de sămânță și născându-Se fără stricăciune cu adevărat, ca om adevărat, având suflet mintal cu trup de la însăși zămislirea cea negrăită¹¹⁰⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 114, în PSB, vol. 80, p. 293)

Cuvântul Și-a zămislit trupul prin evitarea unirii între două trupuri, ceea ce a asociat zămislirea Lui cu o trăire spirituală curată a Fecioarei, produsă de lucrarea covârșitoare a Duhului Sfânt. Dumnezeu-Cuvântul, Rațiunea supremă, a întărit rațiunea Fecioarei ca să frâneze sensibilitatea ei trupească și a deschis mintea (spiritul) ei pentru sesizarea prezenței și lucrării lui Dumnezeu, întărind și rațiunea umanității pe care Și-o forma Fiul lui Dumnezeu. Aceasta a apropiat de facerea lui Adam zămislirea Lui ca om, care s-a produs printr-o formare a unui trup fără mijlocirea altui sau altor trupuri, dar a unui trup care se forma de la început ca un trup insuflat cu un suflet rațional, unit cu Dumnezeu prin harul Duhului Sfânt. Căci dacă rămânem la ideea Părinților despre concomitența creării sufletului și trupului, nu trebuie să se admită o distanță între crearea trupului și a sufletului înzestrat cu un anumit har dumnezeiesc. Distanța dintre crearea trupului și a sufletului e afirmată la facerea fiecărui om, pentru a distinge prin gândire între ceea ce are omul din materie și ceea ce dă Dumnezeu în mod direct (insuflarea sufletului unit cu un anumit har). Omul a fost creat ca un întreg. Trupul lui are de la început în el suflet și un anumit har, prin care e deschis unui alt orizont, mai precis, comuniunii cu Dumnezeu, nefiind închis în natură ca animalul. Insuflarea chipului dumnezeiesc în Adam reprezintă această deschidere a omului spre Dumnezeu prin suflet și o anumită legătură cu Dumnezeu, prin rațiunea care tinde la o cunoaștere infinită, până la totul absolut, și prin virtuți, până la binele la fel de infinit al comuniunii cu Dumnezeu.

Nașterea de după cădere, în care sensibilitatea trupurilor ce se unesc s-a accentuat puternic, a covârșit mult deschiderea oamenilor născători și născuți spre orizontul spiritual, închizând în mare măsură venirea la existență a urmașilor în procesul unor legi ale naturii, în care actul lui Dumnezeu părea acoperit. Dar nu a putut fi cu totul acoperit. Omul continuă a se naște nu numai cu trup, ci și cu suflet și într-o anumită legătură cu Dumnezeu, deci deschis spre orizontul spiritual infinit. În zămislirea și nașterea lui Hristos legea naturii e dezlegată sau deschisă iarăși în mod mai direct actului creator al lui Dumnezeu. Dar contribuția naturii umane nu e eliminată total. La ceilalți oameni care se alipesc lui Hristos, actul lui Dumnezeu, prin care omul e ajutat ca să se deschidă liber planului dumnezeiesc sau comuniunii cu Dumnezeu în mod deplin, se înfăptuiește în botez, căruia S-a supus și Hristos, născut cu unele strâmtorări ale trupului ca om. (n.s. 350, pp. 278-280)

¹¹⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate faptele din Vechiul Testament prin care Dumnezeu S-a manifestat intervenind în natură printr-un mod mai presus de modurile ce decurgeau din posibilitățile ei naturale, tăind sau deschizând astfel o cale nouă pentru creație, fără să o știrbească, spre a o conduce la împlinirea adevărată, au culminat în întruparea Fiului lui Dumnezeu conform acestui mod nou. Precum acele acte anterioare întrupării au arătat posibilitatea firii și a lui Dumnezeu pentru actul culminant al acestui mod, tot așa acest act culminant a pus începutul pentru învierea printr-un astfel de mod a întregii firi omenești și, cu ea, a întregii creații. Întruparea lui Hristos a fost deschiderea unei căi noi (χαριστομία) pentru întreaga creație, a căii de îndumnezeire a ei, a căii de ridicare a ei la nivelul de subiect și de mediu al energiilor divine necreate. (n.s. 368, p. 293)

„(...) (umanul din Mântuitorul – n.L.P.) a fost luat din ființa noastră prin asumarea negrăită din sângele Prea Sfintei și Neprihănitei Născătoare de Dumnezeu, cu care unindu-Se Cuvântul lui Dumnezeu ca o sămânță, S-a făcut trup, neieșind din faptul de a fi Dumnezeu după ființă. Și S-a făcut om desăvârșit ca noi, afară numai de păcat.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 209)

„(...) Omenescul Lui se deosebește de al nostru nu pentru rațiunea firii, ci pentru modul nou al nașterii, fiind Același ca noi, dar nu Același după nașterea fără sămânță, deoarece nu e umanitatea simplă, ci cu adevărat a Celui ce S-a făcut om pentru noi¹¹⁰⁹. Deci și capacitatea Lui de a voi era adevărat naturală ca a noastră, dar era întipărită totodată dumnezeiește într-un chip mai presus de noi. Căci e vădit că nașterea fără de sămânță și cea prin sămânță nu taie firea (a Lui de a noastră), ci ele sunt deosebiri păstrând aceleași firi, precum și nenașterea și nașterea¹¹¹⁰.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 210)

¹¹⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim deosebește între rațiunea celor create și mai ales a naturii umane și modul de folosire a ei de către om, care poate fi foarte variată, dar fără să iasă din rațiunea lor. În aceasta se arată că Dumnezeu a făcut toate după rațiune, sau cu o structură statornică, dar a lăsat loc libertății umane în folosirea acestei rațiuni. Astfel firea omenească și lumea întreagă are un caracter flexibil, fiind făcută pentru creșterea spirituală a omului și pentru manifestarea atenției dintre oameni în utilizarea lor. De ce n-am spune atunci că omul și lumea nu sunt opera unui Creator liber și El, Care urmărește creșterea omului în raporturile dintre el și semenii săi și cu cosmosul și cu Sine Însuși?

Dar pe lângă modurile care stau în puterea omului de ale folosi liber, s-a arătat și un mod care nu depinde de om, ci și l-a rezervat Dumnezeu. E modul nașterii fără de sămânță a Fiului lui Dumnezeu ca om și dintr-o Fecioară deschisă spiritului total lui Dumnezeu mai tare și ea într-un anumit grad decât legile firii. Aci umanitatea nu s-a mai format conform legii generale întărită după căderea în păcat, ci într-un mod mai presus de ea. Căci în acest caz Dumnezeu Însuși S-a făcut om și El nu Se putea supune modului nașterii ca om prin sămânță bărbătească, adică legii înstăpânite în fire. Cum s-ar fi arătat în acest caz că omul ce s-a născut acum e totodată Dumnezeu, stăpânul legilor? Aci se arată o supremă libertate față de legi. Totuși Cel ce Se naște e în același timp și om adevărat, format din sângele umanității existente, pentru a putea folosi cu libertate supremă legile cărora e supus omul prin slăbiciunile sale și cărora în parte e supus și El, pe de o parte supunându-Se lor, pe de alta biruindu-le. Această libertate supremă își are originea în libertatea față de legi, manifestată în conceperea Sa. Fără Hristos umanitatea ar fi rămas închisă în legile lumii, cu toată relativa libertate a ei față de ele, în care se arată că e făcută pentru biruirea lor deplină. (n.s. 447, p. 210)

¹¹¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum în Dumnezeu nenașterea Tatălui și nașterea Fiului nu taie firea comună, ci Ei aparțin aceleași firi, așa și nașterea din sămânță a noastră și cea fără sămânță a Fiului, ca om, nu taie firea omenească a Lui de a noastră. (n.s. 448, p. 210)

Despre steaua care s-a arătat la nașterea Pruncului Iisus

„(...) haide să dezlegăm problemele puse de cuvintele Evangheliei, începând cu dezlegarea problemelor puse de steaua de la naștere. Dacă vom afla ce stea a fost, de unde a fost, dacă a fost o stea din multele stele sau alta decât celelalte, dacă a fost o stea adevărată sau numai una aparentă, atunci vom înțelege cu ușurință și pe toate celelalte.

- De unde vom căpăta răspuns la aceste întrebări?

- Chiar din cele scrise în Evanghelie. Că n-a fost una din stelele cele multe, dar, mai bine spus, după părerea mea, n-a fost nici stea, ci o putere nevăzută, care a luat chip de stea, se vede în primul loc din mersul ei. Nu este, nu este vreo stea care să meargă pe cer cum a mers steaua aceasta; noi vedem că și soarele și luna și toate celelalte stele merg de la răsărit la apus; steaua aceasta, însă, mergea de la miazănoapte la miazăzi, că așa se află Palestina față de Persia. În al doilea loc, și din timpul în care s-a arătat putem vedea că steaua aceasta n-a fost una din multele stele. Nu se vedea noaptea, ci ziua nămiea mare pe când strălucea soarele; putere pe care n-o au nici stelele, nici luna; că luna depășește în strălucire pe toate celelalte stele, dar când se ivesc razele soarelui, se ascunde îndată și dispare. Steaua aceasta, însă, prin mărimea strălucirii sale, a biruit și razele soarelui; strălucea mai tare decât ele; lumina mai puternică, deși era atât de lumină.

În al treilea rând, se vede că nu era una din celelalte stele, pentru că apărea și apoi iarăși dispărea. Pe drumul până în Palestina steaua se arăta conducând pe magi; când au ajuns în Ierusalim s-a ascuns; apoi iarăși, când magii au părăsit pe Irod, după ce-i spusese pricina pentru care veniseră și au plecat, steaua iar s-a arătat; și acest lucru nu poate fi mișcarea firească a unei stele, ci a unei puteri înzestrate cu o rațiune deosebită. Nici nu avea un drum propriu; mergea când magii trebuiau să meargă; când stăteau ei, stătea și ea; slujea tuturor celor de trebuință. (Ieș., 13, 21 – 22). Era ca stâlpul cel de nor din pustie: oprea și scula tabăra iudeilor atunci când trebuia. În al patrulea rând, se vede bine că nu era o stea precum celelalte din chipul în care a arătat locul unde s-a născut Pruncul. Că n-a arătat locul rămânând sus pe cer - de altfel nici nu putea să le arate locul de rămăne sus -, ci l-a arătat pogorându-se jos. Știți doar că locul era atât de mic cât putea încăpea o colibă, dar mai bine spus, cât putea încăpea trupul unui prunc; iar o stea obișnuită nu putea să arate un astfel de loc pentru că o stea stă la o înălțime foarte mare și nu poate să arate un loc atât de mic, nici să-l facă cunoscut celor care vor să-l găsească. De lucrul acesta poți să te încredințezi uitându-te la lună; deși este cu mult mai mare decât stelele, totuși pare că este aproape de toți locuitorii lumii răspândiți pe o întindere atât de mare de pământ. Spune-mi, te rog, cum ar fi putut steaua să arate locul așa de îngust al ieslei și al colibeii de n-ar fi părăsit înălțimea aceea, de nu s-ar fi pogorât jos și n-ar fi stat chiar deasupra capului Pruncului? Acest lucru îl lasă evanghelistul să

se înțelegea când spune: *Și iată steaua mergea înaintea lor; până a venit și a stat deasupra unde era Pruncul* (Mt., 2, 9).

Iată, dar, câte pricini ne arată că steaua aceasta nu era una din multele stele ale cerului și că ea nu s-a arătat potrivit legilor care guvernează creația văzută.

Aș putea fi întrebat:

Dar pentru care pricină s-a arătat steaua?

- Ca să mustre nesimțirea iudeilor și să le ia orice cuvânt de apărare pentru nerecunoștința lor”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia VI, II în PSB, vol. 23, pp. 78-79)

„- Dar pentru ce Dumnezeu, mi s-ar putea spune, i-a adus pe magi prin arătarea stelei?

- Și ce-ar fi trebuit să facă? Să le trimită profeți? Magii n-ar fi primit mărturia profeților! Să le trimită glas din cer? Nu l-ar fi luat în seamă! Să le fi trimis înger? Dar și pe acesta l-ar fi trecut cu vederea! De aceea Dumnezeu lasă la o parte toate aceste mărturii și, făcând mare pogorământ, îi cheamă pe o cale obișnuită: le arată o stea mare și deosebită de celelalte stele, ca să-i minuneze și prin mărimea și prin frumusețea înfățișării ei, dar și prin felul mersului ei. Pavel a făcut la fel: elinilor le vorbește pornind de la altarul de pe Aeropag, (Fap., 17, 22-31) aducând ca mărturie pe poezii lor; iar iudeilor, care trăiau după lege, le vorbește pornind de la tăierea împrejur și de la jertfe. Pentru că fiecare om iubește acelea cu care este obișnuit, de aceea atât Dumnezeu cât și oamenii trimiși de El pentru mântuirea lumii se folosesc de ideile și de faptele cu care lumea era obișnuită. (...) Așa a făcut și cu magii; a vrut să-i cheme prin arătarea unei stele, ca să-i înalțe cu mintea mai sus de propria lor gândire. Pentru că, după ce i-a condus și i-a călăuzit și după ce i-a adus lângă iesle, nu le mai vorbește prin stea, ci prin înger. Așa au ajuns cu încetul mai buni”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia VI, III în PSB, vol. 23, pp. 80-81)

„(...) când steaua a ajuns deasupra Pruncului, steaua s-a oprit. Iar ca o stea, când să se ascundă, când să se arate și în sfârșit să se oprească după ce iar s-a arătat, înseamnă că era o stea cu o putere mai mare decât a unei stele obișnuite. Asta a întărit și mai mult credința magilor. De aceea s-au și bucurat. S-au bucurat că au găsit ce căutau; s-au bucurat că au ajuns vestitorii adevărului; s-au bucurat că n-au făcut în zadar atâta cale. Atât de mare le era dorul de Hristos! Și venind steaua s-a oprit chiar deasupra capului Pruncului, arătând că dumnezeiesc este Pruncul. Oprindu-se, steaua i-a făcut să se închine Pruncului, nu ca niște simpli barbari, ci ca unii din cei mai înțelepți dintre barbari. Vezi ce rost mare a avut steaua? În afară de profeție și de interpretarea arhierilor și cărturarilor magii au dat atenție și stelei”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia VII, IV în PSB, vol. 23, p. 95)

Unirea celor două firi în Hristos

„Pe cât vedem în Hristos unele trăsături omenești care par că nu s-ar deosebi deloc de fragilitatea obișnuită a muritorilor, pe atâta întâlnim și trăsături atât de dumnezeiești care nu se potrivesc nimănui altcuiva decât firii celei primare și negrăite a dumnezeirii. Aici judecata mărginită a omului șovăie și, cuprinsă de mirare, nu mai știe încotro să se încline, ce să aleagă, încotro să se întoarcă. Dacă într-o clipită Îl socoate cineva Dumnezeu, în cealaltă Îl vede supus morții; dacă-L socotește om, mâine zărește în El pe biruitorul împărăției morților, de unde Se întoarce cu pradă.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, II, 6, în PSB, vol. 8, pp. 142-143)

„(...) de la El a început să se întrepătrundă firea dumnezeiască și cea omenească, pentru ca aceasta din urmă să se îndumnezeiască prin comuniunea cu ceea ce este divin și nu numai în Iisus, ci și în toți care duc, în credință, viața propovăduită de Iisus, care îndreaptă spre iubirea de Dumnezeu și spre comuniunea cu El pe tot omul care își duce viața după îndemnurile lui Iisus (Gal. 5, 17).” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. XXVIII, în PSB, vol. 9, p. 189)

„(...) trupul Său muritor și sufletul omenesc, care se află în El, s-au ridicat la cea mai mare vrednicie, nu numai prin împreunarea lor, ci și prin unirea și legătura cu El, împărtășindu-se din dumnezeirea Lui.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. XLI, în PSB, vol. 9, p. 198)

„(...) n-avea nici să decadă din ce fusese El mai înainte și să se lepede de dumnezeirea Sa. Fiindcă dacă nici măcar razelor soarelui nu li se întâmplă nimic — deși ele răzbat până-n tot locul și se aștern în drumul lor, printre altele, și peste necurăția mortăciunilor — ei bine cu atât mai puțin ar putea pătimi netrupeasca putere a Cuvântului lui Dumnezeu, în sinea ei; și cu atât mai puțin va fi fost ea afectată sau degradată din starea ei anterioară, de vreme ce legătura ei cu trupul va fi fost făcută în afara legilor trupului.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 14.4., în PSB, vol. 14, p. 234)

„(...) cele proprii trupului se zic ale Lui¹¹¹¹, fiindcă era în trup. Așa era propriu Lui a flămânzi, a înseta, a pătimi, a obosi și cele asemenea care țin de trup¹¹¹². Iar faptele proprii Cuvântului, cum e a scula morții, a face pe orbi să

¹¹¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul S-a făcut subiectul trupului. (n.s. 77, p. 359)

¹¹¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul e al Lui, pentru că ale Lui sunt toate cele primite prin trupul asumat. Aceasta e marea taină a lui Dumnezeu și a omului: că Dumnezeu poate trăi cele ale omului și omul pe cele ale lui Dumnezeu. (n.s. 78, p. 359)

vadă, a vindeca pe cea care suferea de curgerea sângelui, le făcea prin trupul Său¹¹¹³. Și Cuvântul purta slăbiciunile trupului ca ale Sale¹¹¹⁴. Căci trupul era al Lui. Și trupul slujea faptelor dumnezeirii, căci în el se săvârșeau. Fiindcă era trupul lui Dumnezeu¹¹¹⁵. De aceea a zis proorocul: *Acesta neputințele noastre le poartă* (Is., 53, 4; Mt., 8, 17). El n-a zis: neputințele noastre le-a vindecat, ca unul ce ar fi fost afară de trup și le-ar fi vindecat numai, cum a făcut totdeauna, lăsând pe oameni iarăși supuși morții. Ci a purtat neputințele noastre și poartă păcatele noastre, ca să arate că S-a făcut El însuși om pentru noi, și trupul care le are pe acestea în sine este trupul Său.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XXXI, în PSB, vol. 15, pp. 359-360)

„Când ne uităm la o lumină aprinsă, vedem lumina, dar și materia din care se alimentează și mintea le distinge pe una de alta, dar nu le poate despărți spre a arăta într-un loc focul și în altul materia respectivă, ci amândouă formează un întreg, o torță. Tot așa și în ceea ce ne preocupă. Fiindcă nimeni nu are voie să obiecteze că, de exemplu, în pilda respectivă, focul e trecător și nu reținem decât ceea ce e esențial luminării, restul nu ne interesează. După cum vedem, așadar, că se întinde flacăra torței pe toată fața materiei, dar n-o vedem

¹¹¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta e iarăși marea taină a trupului omenesc: că cele dumnezeiești se pot manifesta prin trup. (n.s. 79, p. 359)

¹¹¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când sufăr de o înțepătură în trup, nu pot spune că mă doare trupul, ci că mă doare pe mine în întregime, deși nu e înțepat sufletul. Tot așa Cuvântul întrupat simțea slăbiciunile și durerile trupului ca fiind ale Sale, nesimțindu-Se ca Persoană unitară nesimțitor față de ele, deși neputințele și durerile flămânzirii, oboselii, pătimirii nu atingeau propriu zis dumnezeirea. În acest sens dumnezeirea era nepătimitoare. Dar aceasta nu însemna că El nu simțea în întregimea Lui ca Persoană durerile și slăbiciunile. E o mare taină în a avea omul de ex. sufletul neînțepat, neflămând și totuși în a suferi ca un întreg nedespărțit cele ce ating numai trupul. În acest sens Dumnezeu-Cuvântul nu privea imposibil la suferințele trupului Său, deși nu cu dumnezeirea flămânzea și nu ea era străpunsă de cuie. Avem aci marea taină a unității Persoanei Lui, care era atât purtătoarea dumnezeirii cât și a firii omenеști. (n.s. 80, p. 360)

¹¹¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o mare taină cum poate fi trupul organul faptelor dumnezeiești. Aci se arată cum și el este un extraordinar complex rațional plasticizat, chip al sufletului, care la rândul lui este chip al Cuvântului (al Logosului dumnezeiesc), între toate fiind totodată o comunicare. Raționalitatea plasticizată a trupului este o raționalitate sensibilă, fiind trăită de el mai ales ca atare. Dar prin aceasta el e articulat în suflet (sau sufletul e *inserat* în trup, cum spune Bergson); iar Dumnezeu-Cuvântul, în firea Sa omenească. El a făcut trupul însuflețit capabil să fie unealtă a faptelor dumnezeiești, mai presus de puterile lui naturale, dar și să se umple de dulceața unei sensibilități superioare celor naturale. De aceea trupul lui Hristos se resimțea de faptul că era al lui Dumnezeu, precum și Dumnezeu Își însușea sensibilitatea trupului în săvârșirea și pătimirea celor proprii trupului. Dumnezeu a binevoit să Se umanizeze, precum umanitatea Lui s-a îndumnezeit. Îndumnezeirea n-a anulat omenescul, ci l-a înălțat și umanizarea n-a coborât dumnezeirea de la firea ei, ci i-a dat prilejul de a participa la simțirea celor omenești. Poate că așa cum în simțirea conștientă a trupului omenesc al nostru se întâlnește sufletul cu trupul, așa în simțirea trupului lui Hristos se întâlnește dumnezeirea cu umanitatea Lui constătătoare din suflet și trup. (n.s. 81, p. 360)

închizându-se și mărginindu-se numai la volumul ei, tot așa, în legătură cu unirea firii dumnezeiești sau cu apropierea ei de cea omenească, cine ne oprește să ne formăm cu privire la această unire sau apropiere o idee vrednică de Dumnezeire, convinși fiind că, deși se află în om, această Dumnezeire n-are margini?” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 10, în PSB, vol. 30, pp. 306-307)

„Dacă te vei întreba cum se poate uni Dumnezeirea cu omenitatea, atunci va trebui mai întâi să-mi spui cum se face unirea sufletului cu trupul și dacă nu vei ajunge să pricepi cum se face aceasta, atunci de cealaltă nici să nu-ți treacă prin minte a te apropia. Mai mult, după cum în primul caz suntem convinși că sufletul e ceva complet deosebit de trup – pe motiv că imediat ce pleacă sufletul din trup, acesta e mort și fără mișcare și totuși modalitatea unirii lor n-o cunoaștem – tot așa și în al doilea caz mărturisim, că în măreția ei inaccesibilă, firea dumnezeiască e și mai departe de cea muritoare și stricăcioasă și că tot așa de puțin putem pricepe și cum se unește Dumnezeu cu omul.

Și totuși, pe baza minunilor raportate de Biblie, noi nu avem dreptul să ne îndoim că Dumnezeu S-a născut cu trup omenesc. Cum s-a făcut însă această întrupare, renunțăm de a cerceta, întrucât ea depășește puterile minții noastre.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 11, în PSB, vol. 30, p. 307)

„Dacă (...) am afirma că Dumnezeu S-a unit cu firea noastră, care ea însăși tot din El își are începutul și ființa, atunci în ce constă greșeala credinței noastre cu privire la ideea despre Dumnezeu, câtă vreme nu există nicăieri în această credință a noastră despre Dumnezeu nici o înclinare spre patimă sau spre slăbiciune? Căci noi nu zicem, că doctorul care vindecă pe bolnav, trebuie neapărat să se îmbolnăvească și el, ci vom spune că, chiar dacă ia contact cu boala, el tot rămâne teafăr.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 16, în PSB, vol. 30, p. 312)

„El legiuiește cele ce le voiește, și a fost Mijlocitor în înțelesul că în El s-au întâlnit și s-au adunat într-o unitate Dumnezeirea și omenitatea¹¹¹⁶. Căci prin

¹¹¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) El e Omul desăvârșit, pentru că e și Dumnezeu. Ne mijlocește prin aceasta puterea dumnezeiască. El face parte după ființă numai dintre oameni. Mijlocitorul adevărat trebuie să aibe în sine ambele părți între care mijlocește, Moise primește de la Dumnezeu un mesaj pentru oameni. Dar nu unește în sine Dumnezeirea și umanitatea. Deci nu poate uni nici pe oameni cu Dumnezeu în Sine. Hristos e după o fire a Sa Dumnezeu, după alta om. În El unirea între Dumnezeu și om sau oameni e dusă la capăt, fără să-i confunde. În afară de Hristos nu există decât sau despărțirea între Dumnezeu și om, sau panteism. Oamenii simțeau aspirația după desăvârșirea prin împlinirea legii în plinătatea ei. Dar prin ei înșiși n-o mai putea împlini. De aceea se face Dumnezeu Însuși și om. Cuvântul El Însuși să dea legea, ca dar, să o și dea, dar să o și îplinească în plinătatea ei se întemeiază pe faptul că El e Mijlocitorul, în sensul că este ipostasul care unește în Sine Dumnezeirea și umanitatea, deci

Hristos se înțelege acestea amândouă deodată.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a doua, în PSB, vol. 38, p. 61)

„Ci precum a fost desăvârșit în Dumnezeu, așa și în umanitate, dar compus în chip negrăit și mai presus de minte în Unul¹¹¹⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 4, în PSB, vol. 39, p. 198)

„(...) Unul Născut fiind Viață și născut din Viața lui Dumnezeu și Tatăl ca printr-o curgere din El, S-a unit într-un mod oarecare cu umanitatea din pământ, ca apa cu pământul. *Căci în Hristos a locuit trupește toată plinătatea Dumnezeirii* (Col. 2, 9). Deci s-a unit cu firea omenească, cum nu poate înțelege și exprima cineva¹¹¹⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 4, în PSB, vol. 39, p. 329)

„(...) taina lui Hristos e cu adevărat greu de privit¹¹¹⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a treia a Glafirelor la Ieșire, 2, în PSB, vol. 39, p. 348)

„(...) *Nimeni nu s-a suit la cer, decât Cel ce S-a pogorât din cer, Fiul Omului*. Dumnezeu-Cuvântul, pogorându-Se din cer, zice că S-a pogorât Fiul Omului, refuzând să spună că S-a împărțit după întrupare în două Persoane și neîngăduind unora să spună că altul este Fiul, Cel ce a luat templul din Fecioară pentru trebuința noastră, și altul Cuvântul, Cel ce a odrăslit din Tatăl, cu păstrarea celor proprii fiecăruia după fire. Căci, precum este Cuvânt din

mijlocește în Sine Însuși între Dumnezeu și umanitate și ca atare între Dumnezeu și umanitate, în general. Moise nu e la mijloc, propriu-zis, între Dumnezeu și oameni. (n.s. 70, p. 61)

¹¹¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ideea de persoană compusă a fost preluată și de *călugării sciți* (daco-romani din Dobrogea la începutul sec. VI, apoi de Leonțiu de Bizanț și Sf. Maxim Mărturisitorul). E un paradox plin de taină unitatea persoanei și bogăția ei de facultăți și de componente. (n.s. 343, p. 198)

¹¹¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu este în Sine neînțeles; dar nici firea omenească nu este deplin înțeleasă. Cu atât mai mult nu se poate înțelege unirea lor într-o Persoană. Afirmățiile evanghelice și formulările dogmatice ale Bisericii nu pretind să explice deplin aceste taine. Ele conturează doar cadrul larg al înțelesului lor. Omul e persoană și nu obiect, Dumnezeu e existența desăvârșită, veșnică, izvorul existenței, una în ființă și întreit în Persoane; Hristos e Persoana Fiului lui Dumnezeu, Care S-a făcut și Persoană a firii omenești. În aceste cadre sunt adâncuri nesfârșite, despre care se poate cugeta, cu condiția ca să nu iasă din ele. (n.s. 590, p. 329)

¹¹¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos ni S-a făcut cunoscut ca Fiul lui Dumnezeu cel făcut om și Îi simțim binefăcătoreea prezență în noi. Și totuși nu putem pătrunde tot adâncul tainei Lui, sau al unirii maxime a dumnezeirii cu umanitatea într-o Persoană. Vedem și persoana semenului nostru și o distingem de persoanele altora. Dar nu putem înțelege toată taina ei. Cunoașterea și necunoașterea se unesc paradoxal în privința existențelor importante. (n.s. 621, p. 348)

Dumnezeu, așa este și om din femeie. Dar Unul este Hristos din amândouă, neîmpărțit în fiimea și în slava demnă de Dumnezeu. Dar cele ce se cuvin numai Cuvântului le face proprii templului luat din Fecioară și Își împrăziă cele ce se cuvin numai trupului. De aceea zice că S-a pogorât din cer Fiul Omului. Dar Se teme și Se înspăimântă și Se neliniștește în vremea patimii. Căci s-au înfățișat ca suferite de El patimile cuvenite numai umanității¹¹²⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 175)

„(...) observă cum, deși aștepta să Se despartă numai după trup (căci este totdeauna împreună cu noi prin puterea Dumnezeirii), zice că va mai fi puțin timp cu noi, indicându-Se prin parte pe Sine în întregime, ca nu cumva să încerce cineva să taie pe Hristos în doi, ci să înțeleagă și să primească pe Cuvântul născut din Dumnezeu-Tatăl și templul Său luat din Sfânta Fecioară ca Unul, nu pentru că ar fi de aceeași ființă, ci pentru că, după unirea negrăită, tăierea Lui nu este conformă dreptei credințe. Căci Hristos este Unul din două¹¹²¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 818-819)

„(...) astfel este în toate scrierile sfinte unificat și încorporat Domnul, ca om în Dumnezeu, încât nimeni nu poate să-L deosebească nici în timp pe om de Dumnezeu, nici în pătimire pe Dumnezeu de om. Dacă te uiți la timp, vei găsi întotdeauna pe Fiul omului împreună cu Fiul lui Dumnezeu, iar dacă ai în vedere pătimirea, Îl vei afla întotdeauna pe Fiul lui Dumnezeu împreună cu Fiul omului. În așa fel este unit și nedespărțit în Hristos Fiul omului și Fiul lui Dumnezeu, încât, precum arată Scriptura, nu poate fi despartit nici omul de Dumnezeu în

¹¹²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici se afirmă taina unității celor două firi în unica Persoană a lui Hristos. El este Fiul lui Dumnezeu și, odată pogorât din cer, tot El este și Fiul Omului. Toate ale omului și le face proprii Fiul lui Dumnezeu, și toate ale Sale, ca Fiul lui Dumnezeu, le face proprii Sieși ca om. Pătimește Dumnezeu cele omenești și Se umple de slavă dumnezeiască Cel făcut om. Nu firea omenească își face proprii și trăiește cele dumnezeiești, nici firea dumnezeiască nu-și face proprii și nu trăiește cele omenești, ci Persoana cea una le are și le trăiește și pe unele, și pe altele: ca Dumnezeu, pe cele omenești, și ca om, pe cele dumnezeiești. În aceste precizări Sfântul Chiril arată învățătura Bisericii, pe care o va afirma împotriva lui Nestorie, care vedea două persoane deosebite în Hristos, una având cele dumnezeiești, și una cele omenești. Negrăita și tainica valoare dată de Dumnezeu omului se arată în faptul că Fiul lui Dumnezeu Se face Fiul Omului, că Ipostasul dumnezeiesc Se face ipostas al firii omenești, umplută de Duhul cel Sfânt al Lui, deci curată de orice patimă reproșabilă, chiar de la conceperea din Sfânta Fecioară. (n.s. 299, p. 175)

¹¹²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos e o Persoană în două firi. Persoana întreagă a lui Hristos e și Dumnezeu, și om, atât pe pământ, cât și în cer. Căci în Persoana cea una a lui Hristos trăiesc toate ale ambelor firi. Eu trăiesc ca persoană întreagă chiar în punctul din picior unde sunt înțepat. Hristos nu mai e cu trupul pe pământ, dar e Persoana care trăiește și cele omenești de pe pământ, deci e și în mine, care mă unesc cu El ca Persoană. Deși eu Îl simt mai puțin, sau deloc. El se simte în mine, sau mă simte pe mine unit cu Persoana Lui. (n.s. 1548, p. 819)

timp, nici Dumnezeu de om în pătimire. De aceea este scris: *Nimeni nu s-a suit în cer decât Cel Care S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer* (In., 3, 13). Așadar, pe când Fiul lui Dumnezeu vorbea pe pământ, dădea mărturie că în cer este Fiul omului și că același Fiul al omului, despre Care spunea că Se va sui la cer, S-a coborât din cer. Sau: *Dacă veți vedea pe Fiul omului suindu-se acolo unde era mai înainte* (In., 6, 62). Precum se vede, pe Cel pe care mai înainte Îl numește născut din om, Îl arată totuși că a fost întotdeauna întru cei de sus. Dar și apostolul, dacă este vorba de timp, mărturisește că toate au fost făcute prin Hristos: *Un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate și noi prin El* (I Cor., 8, 6). Iar dacă ne gândim la pătimire, spune că a fost răstignit Domnul slavei: *Căci dacă L-ar fi cunoscut, niciodată n-ar fi răstignit pe Domnul slavei* (I Cor., 2, 8).” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XXII, 2-4, în PSB, vol. 57, p. 852)

„Astfel, chiar dacă nu trebuie să se spună că e om fără început și Dumnezeu pătimitor, se propovăduiește totuși că în Unul Domnul Iisus Hristos este și Dumnezeu și omul și în veșnicie și în moarte. Vezi, așadar, că Hristos este toate și numele Lui este o însemnare a ambelor firi, fiindcă și omul și Dumnezeu născut astfel cuprinde în Sine toate, încât să se știe că în numele Lui nu lipsește nimic. Așadar, în trecut, înainte de nașterea din Fecioară nu este aceeași veșnicia omului și a lui Dumnezeu ci, fiindcă în pântecul Fecioarei s-a unit Dumnezeu cu omul, s-a făcut ca în Hristos să nu poată fi numit în nici un chip unul fără celălalt.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XXII, 5-6, în PSB, vol. 57, pp. 852-853)

„Credința Bisericii universale mărturisește că în Hristos rămân ambele naturi, că ele persistă perfecte și că nu se schimbă una în alta, că deci Hristos constă în ambele și din ambele naturi: în ambele, fiindcă rămân ambele, și din ambele, fiindcă din adunarea celor două care rămân se face una persoana lui Hristos.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 5, cap. VII, în PSB, vol. 72, p. 44)

„Cuvântul lui Dumnezeu, fiind întreg ființa deplină (căci era Dumnezeu) și întreg ipostas neștirbit (căci era Fiul), golindu-Se, S-a făcut sămânță a propriului trup și compunându-Se, prin zămislire negrăită, S-a făcut ipostas al trupului pe care l-a luat, și prin această taină nouă făcându-Se cu adevărat întreg om, în chip neschimbat, a fost același ipostas al celor două firi, al celei necreate și al celei create, nepătimitoare și pătimitoare, primind fără nici o lipsă toată rațiunile naturale al căror ipostas era. Iar dacă a primit în mod ființial toate rațiunile naturale al căror ipostas era, foarte înțelept a atribuit învățătorul patimile trupului Aceluia, Lui Însuși, devenit compus după ipostas prin asumarea trupului, ca să nu fie socotite ale unui om simplu. Căci trupul era al

Lui, și după trup era cu adevărat Dumnezeu pătimitor împotriva păcatului¹¹²². Deci învățătorul — arătând deosebirea dintre ființă, după care Cuvântul, chiar întrupându-Se, a rămas simplu și întreg ipostas, după care, prin asumarea trupului, S-a făcut compus și a viețuit în vederea mântuirii ca Dumnezeu pătimitor — zice: *Ca nu cumva, atribuind din neștiință firii cele ale ipostasului, să ne închinăm, ca arienii, unui dumnezeu pătimitor prin fire*¹¹²³.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 2, în PSB, vol. 80, pp. 47-48)

¹¹²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Luând firea omenească în sinea sa, Fiul lui Dumnezeu a făcut-o parte a sinei sau a ipostasului Său. Sinea Sa, după întrupare, cuprinde și firea umană. Conștiința Lui de sine implică și umanitatea Sa. De aci se vede că noțiunea de ipostas are, pe lângă sensul de întreg ce stă de sine, și pe acela de a avea în cadrul său un factor spiritual. În om, acesta este mintea, care e centrul sufletului. Și întrucât ipostasul sau persoana ca întreg e ultimul for al deciziilor și actelor sale, de el ține și libertatea. Iar întrucât el face ca trupul să se integreze în această unitate, trebuie să vedem în el o putere care leagă trupul de sine, un fel de virtualități care se actualizează în organizarea trupului și în susținerea lui. În spirit sunt deci ca virtualități atât țesătura rațională care ia forma plastică a trupului, cât și sensibilitatea trăită conștient prin trup în legătură cu lumea. Acestei raționalități îi corespunde rațiunea cunoscătoare aflătoare în spirit sau în minte. Pe de altă parte sinea conștientă a omului, ca bază spirituală a ipostasului, are și o dimensiune a profunzimii, care o face de nedefinit, unii Părinți îi spun acestei dimensiuni *inimă*, socotind-o ca un fel de centru al tuturor puterilor sufletului și trupului, legând întregul uman și cu înfinitatea lui Dumnezeu. Iar întrucât firea umană e menită să cuprindă toate rațiunile celor create, Logosul întrupându-Se Se face ipostas al tuturor acestor rațiuni.

Dar pe când cuprinderea și adâncimea sinei sau ipostasului sau persoanei umane include trupul și sufletul ca două părți ce formează o singură fire, ce se zămislește și se naște deodată și se repetă ca ipostas propriu și nou în mod general, iar adâncimea sinei pătrunde în înfinitatea dumnezeiască ca în ceva străin de ea însăși, ipostasul lui Hristos are o extindere de altă lărgime și adâncime, unind în sinea sa atât firea dumnezeiască, cât și firea omenească, iar sinea sa nu pătrunde în Dumnezeu cel infinit ca în ceva străin, ci El însuși este prin sinea sa și Dumnezeu cel infinit. Și totuși, cele două părți sunt unite într-un ipostas, încât Hristos se trăiește atât ca om cât și ca Dumnezeu. Taina cea mare este unirea celor două părți atât de distanțate într-un ipostas, sau o persoană. Este cu neputință de înțeles ce repercusiuni trebuie să aibă asupra firii umane această uniune a firii umane și divine într-un ipostas. Este cu neputință de înțeles cum se deschid minții umane a lui Hristos adâncimile divine. Cum simte Fiul lui Dumnezeu ca ale sale pătimirile trupului? Putem folosi eventual o analogie: mintea omenească nu e înțepată de cuiele de care e înțepat trupul; totuși ea participă într-un mod spiritual la durerea simțită de trup. Ba propriu-zis mintea face trupul să simtă și mai intens înțepăturile. Dacă în spiritul nostru se reflectă într-un mod spiritual durerile simțite de trup, nu se reflectă oare și în temelia divină sau în ipostasul lui Hristos durerile trupului Său?

Însușindu-Și odată cu firea omenească afectele sau pătimirile intrate în această fire după căderea în păcat, Hristos le limitează pe de altă parte în satisfacerea lor (foamea d. ex.), sau pune toată răbdarea, întărită în El de dumnezeirea Lui, în suportarea lor (a chinurilor morții). Prin aceasta le satisface sau le rabdă în chip nepăcătos, sau înfrânge ispita care vine de obicei prin ele spre păcătuire, comunicându-ne și nouă această putere de ordin spiritual. El pătimește nu satisfăcând patimile, deci nu păcătuind, ci le pătimește împotrivindu-Se păcatului pentru că nu primește păcatul; iar prin aceasta slăbește patimile care de obicei prilejuiesc păcatul. (n.s.)

„*A devenit unul*, dar nu *una*, a zis învățătorul (Sf. Grigorie Teologul — n.L.P.) arătând că și în identitatea ipostasului cel unic a rămas necontopită eterogenitatea celor unite. Căci primul termen indică ipostasul, iar al doilea, firea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 3, în PSB, vol. 80, p. 50)

„Lucrând prin comunicarea acestor însușiri a adevărit clar firile, al căror ipostas El era, și lucrările naturale sau mișcările lor, a căror unire fără contopire era. Căci n-a primit împărțirea în cele două firi al căror ipostas era, odată ce corespunzător cu Sine însuși lucra în chip unitar și prin fiecare din cele făcute de El manifesta, deodată cu puterea dumnezeirii Sale, în chip nedespărțit, lucrarea trupului propriu. Căci El fiind unul, nimic nu era mai unitar, ca El, nici mai unificator și mai păstrător al celor ale Lui, ca El. De aceea, Același era, și Dumnezeu ce pătimea cu adevărat și om ce săvârșea minuni cu adevărat, fiind ipostasul adevărat al unor firi adevărate, prin unire negrăită. Lucrând prin acestea în comuniunea lor și corespunzător cu fiecare, Se arăta conservându-le cu adevărat necontopite și conservându-Se necontopit, odată ce a rămas prin fire nepătimitor și pătimitor, nemuritor și muritor, văzut și cugetat ca cel ce Același era Dumnezeu prin fire și om prin fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 4, în PSB, vol. 80, p. 53)

„Și lucra ale omului mai presus de om, arătând într-o unire supremă lucrarea omenească concrescută (συμφυῖσιν) cu puterea dumnezeiască. Pentru că și firea (omenească) era întrepătrunsă în întregime de firea dumnezeiască (περιεχώρησε), fiind unită în mod necontopit cu aceea, și neavând nicidecum ceva dezlegat (ἀπόλυτον) și despărțit de dumnezeirea unită cu ea după

2, p. 48)

¹¹²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Astfel pătimirile firii sunt asumate de ipostasul Cuvântului, întrucât El Își *lărgeste* paradoxal, prin cheneză, ipostasul, prin asumarea și experiența firii noastre, dar nu imprimând în firea Lui dumnezeiască pătimirile firii umane. El suportă pătimirile firii noastre ca ipostas, sau ca Cel ce a devenit un ipostas în care se cuprinde și firea umană. Dar nu prin firea lui dumnezeiască, cum ziceau arienii, în sens panteist. (n.s. 3, p. 48)

ipostas¹¹²⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5d, în PSB, vol. 80, p. 59)

„Căci comunicarea aceasta trece, prin reciprocitate, atributele naturale ale fiecărei părți din Hristos celeilalte, fără prefacerea și contopirea unei părți în cealaltă, în ce privește rațiunea firii. Puterea tăietoare a sabiei înroșite în foc devine putere arzătoare, și puterea arzătoare, putere tăietoare. Căci precum s-a unit focul cu fierul, așa s-a unit și puterea arzătoare a focului cu puterea tăietoare a fierului, și fierul a devenit arzător prin unire cu focul, iar focul tăios, prin unirea cu fierul, dar în nici un fel nu pătimește nici una vreo prefacere în cealaltă prin comunicare de pe urma unirii, ci fiecare rămâne, și după primirea însușirii de la partea cu care s-a unit, necăzută de la însușirea cea proprie după fire. Așa și în taina dumnezeieștii întrupări, dumnezeirea și omenitatea s-au unit după ipostas, fără să iasă nici una din lucrarea sa naturală din cauza unirii, dar în același timp fără să aibă după unire desfăcută lucrarea ei și distinctă de cea a firii cu care s-a unit și cu care subzistă împreună. Căci în toată puterea de activitate a dumnezeirii Sale, Cuvântul întrupat a avut, în baza unirii nedesfăcute, întrepătrunse (συμφυῖσθαι), toată puterea pătimitoare a omenității Sale. Astfel Dumnezeu fiind, săvârșea omenește minunile, împlinindu-le prin trupul prin fire pătimitor, și om fiind suporta dumnezeiește patimile firii, făcând aceasta cu putere dumnezeiască. Mai bine zis le împlinea și pe unele și pe altele în chip teandric, ca Cel ce era deodată Dumnezeu și om¹¹²⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, pp. 63-64)

¹¹²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unirea celor contrare se arată nu numai în formarea trupului real, dar în mod mai presus de cel natural, ci și în calitatea de Maică și Fecioară a Născătoarei de Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu întrupându-Se a respectat rațiunea firii omenești, dar a înnoit modul venirii ei la existență. Păstrarea rațiunilor firilor Lui și a lucrărilor lor se îmbină cu unirea lor, datorită unității de ipostas a Celui ce le unește în Sine și lucrează prin ele. La urma urmelor toate se reduc la El ca ipostas. Din El provin rațiunile celor distincte de firea și de lucrarea lui dumnezeiască și modul lor de a lucra. Pentru ce nu le-ar putea uni și n-ar putea lucra prin ele într-un mod mai unitar? Între firea omenească creată și firea dumnezeiască din care cea dintâi își ia puterea existenței nu e o contradicție care să facă imposibilă unirea lor fără confuzie și Cel ce Se folosește distinct de lucrarea fiecăreia din ele de ce nu S-ar putea folosi și de o unire mai intimă a lucrărilor lor? De ce n-ar fi putut uni rațiunea firii create cu un mod nou, *mai presus de fire*, în ce privește aducerea ei la existență? (n.s. 14, p. 59)

¹¹²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Expresia *lucrare teandrică* nu exprimă o lucrare unică a unei firi compuse din cea dumnezeiască și cea omenească, căci noutatea ei exprimă o calitate, nu o câtime, deci nu o singură lucrare. Dacă sunt două firi, trebuie să admitem și două lucrări unite prin ipostasul unic care le săvârșește. Dacă ar fi o singură lucrare, cum ar săvârși Hristos prin ea minuni, suportând în același timp prin ea patimile? Deci suferirea pătimirilor este și ea teandrică, cum e și săvârșirea minunilor. Dacă s-ar socoti că e o singură lucrare, s-ar socoti că e și o singură fire, căci nu există fire fără lucrare. Ar fi o fire rezultată din contopirea celor două firi. Și în acest caz în Sfânta Treime ar apărea o a patra persoană cu o fire deosebită, sau persoana aceasta, identică cu Fiul cel întrupat, ar înceta să mai fie o persoană dumnezeiască nemaiaivând o fire dumnezeiască. (n.s. 19, p. 63)

„Și ce e mai minunat e că, fiind Dumnezeu prin fire și binevoind să Se facă și om prin fire, nu a schimbat hotarele nici unei firi prin cealaltă, ci fiind întreg Dumnezeu, a rămas și întreg om.

Faptul că era Dumnezeu nu L-a împiedicat de a Se face om, nici faptul că S-a făcut om nu I-a micșorat existența Sa ca Dumnezeu. Dar S-a păstrat Unul și Același prin amândouă, fiind amândouă cu adevărat în chip natural. Nu S-a împărțit din pricina păstrării neatinse a deosebirii naturale celei după ființă a părților și nu S-a amestecat din pricina unității culminante a ipostasului; nu S-a prefăcut în firea de jos și nu a căzut în ceea ce nu era.

Nu a împlinit economia în mod părelnic, luând chip și figură de trup și toate celelalte ce se atribuie unui suport, dar fără suportul lor, ci luând în sens propriu și real și cu adevărat însăși firea omenească, Și-a unit-o Sie după ipostas, în mod neschimbat, nealterat, nemicșorat și neîmpărțit, păstrând-o necăzută din rațiunea și hotarul ei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 109, în PSB, vol. 80, p. 274)

„Pentru ea (iubirea) Însuși Făcătorul firii (lucru cu adevărat înfricoșător de auzit!) îmbracă firea noastră, unind-o pe aceasta, fără schimbare, cu Sine după ipostas, ca s-o oprească de a fi purtată încolo și încoace și să o aducă la Sine, adunată în ea însăși și neavând față de El sau față de ea nimic care să o despartă prin socotință (χατὰ γνώμην)¹¹²⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 2, în PSB, vol. 81, p. 36)

„(...) S-a făcut om pentru noi și S-a întrupat din Sfânta, preaslăvita pururea Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu în înțeles propriu și cu adevărat; că Și-a unit Lui după ipostas trupul luat din Ea, de o ființă cu noi, însuflețit de suflet rațional și înțelegător, nici într-o clipită a ochiului nepreexistând ca ipostas, ci primind și faptul de a fi, și faptul de a subzista în Însuși Cuvântul lui Dumnezeu¹¹²⁷; pe Cel ce, fiind El Dumnezeu desăvârșit, Se

¹¹²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Printr-o voire pe baza unei socotințe individuale, firea omenească e despărțită și de rațiunea ei și de Dumnezeu Cuvântul după care e creată. Dumnezeu Cuvântul asumând firea noastră a unificat-o în ea însăși și cu Dumnezeu, făcându-i-Se transparent. De la Hristos pornește deci unificarea firii umane în ea însăși și cu Dumnezeu Cuvântul. Cei ce se alipesc Lui ajung și ei la această unitate. (n.s. 67, p. 36)

¹¹²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nici o clipită de ochi trupul lui Hristos (firea Lui omenească) n-a existat înainte de a fi în El ca ipostas, adică n-a existat ca unitate de sine. În acest caz ipostasul dumnezeiesc s-ar fi unit cu un ipostas omenesc. Maria ar fi zămislit un om pe cale obișnuită. În acest caz în Hristos ar fi două persoane, în sens nestorian, sau Cuvântul ar fi anulat o persoană umană unindu-se cu ea. Dar Fiul lui Dumnezeu dă atâta cinste umanității că Și-o formează ca unitate proprie din primul moment. E suprema cinste la care e ridicată firea omenească. Firea omenească a Cuvântului nu vine într-o existență umană de sine, ci-și formează o existență care-L are pe El ca suport, ca ipostas. Se formează în suportul infinit necreat, care îi dă și ei o stabilitate neslăbită și prin unirea cu firea din ceilalți oameni îi dă și acesteia fermitate. În fiecare ipostas uman firea umană primește o existență concretă ca o unitate deosebită de altele. În Hristos firea umană primește o existență concretă într-o unitate

face om desăvârșit¹¹²⁸, nelipsindu-I nici existența ca Dumnezeu prin faptul că S-a făcut om, și nefiind nici împiedicat de a Se face ceea ce nu era, adică om, de faptul de a fi rămas ceea ce era, adică Dumnezeu, ci fiind aceasta Se face și aceea, adevărind spre crezare amândouă împreună, dumnezeirea și umanitatea¹¹²⁹, prin minunile dumnezeiești și prin patimile omenești după firea și ființa pe care o are, una cu a Tatălui, mărturisindu-L necreat, nevăzut, nescris împrejur, neschimbat, nealterat, nepătimitor, nestricăcios, nemuritor, creator al tuturor, iar după firea trupului Lui și a noastră, pe același creat, pătimitor, circumscris, încăput, muritor; pe același, dar nu după aceeași, pentru cele din care și în care are existența, de o ființă cu Dumnezeu și Tatăl după dumnezeire și pe Același de o ființă cu noi după umanitate; îndoit în fire, sau în ființă. Căci fiind mijlocitor între Dumnezeu și oameni (I Tes., 2, 5) trebuie să păstreze unitatea naturală cu cele între care mijlocește, fiind amândouă. Aceasta pentru ca unind cu adevărat în Sine și prin Sine cele pământești cu cele cerești, să aducă firea materială a oamenilor, războită de păcat, lui Dumnezeu și Tatăl, mântuită, împăcată și îndumnezeită, nu prin identitatea ființei, ci prin puterea negrăită a înomenirii, spre a ne face și pe noi părtași firii dumnezeiești (II Pt., 1, 4) prin sfântul Lui trup ca pârgă. De aceea Același e cunoscut ca fiind deodată

cu firea dumnezeiască în ipostasul dumnezeiesc, dar fără să se confunde între ele, cum nu se confundă sufletul cu trupul în ipostasul uman. (n.s. 106, p. 68)

¹¹²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se face om desăvârșit, pentru că El nu e un om clătinat în existența Lui ca ceilalți, ci un om în care se realizează prin ipostasul Lui divin toate potențele umane. (n.s. 107, p. 68)

¹¹²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta e învățătura ortodoxă deosebită de cea monofizică sau nestoriană. După învățătura monofizică menținerea Fiului lui Dumnezeu ca Dumnezeu adevărat L-ar împiedica să Se facă om, iar existența Lui ca om adevărat L-ar împiedica de a fi și Dumnezeu. La baza învățăturii ortodoxe, care menține învățătura Evangheliei despre unirea divinului cu umanul, fără alterarea unuia sau altuia, într-o Persoană, stă învățătura despre creație și cea despre om ca chip al lui Dumnezeu. Dacă omul e creat de Dumnezeu și e creat după chipul Lui, Dumnezeu poate intra într-o unire maximă cu omul, dar fără să anuleze caracterul lui de creatură și de chip al lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu l-a creat pe om și l-a creat după chipul Lui, îl iubește așa de mult că Se poate și uni cu el, dar fără să-l anuleze ca creatură și ca chip. Chipul e așa de iubit de Dumnezeu care l-a creat după modelul Său, încât Creatorul poate merge până la unirea maximă cu el, dar păstrându-l ca chip și ca creatură. Chiar în relația Creatorului cu creatura este o anumită unire a lui cu ea. Creatura nu se poate menține dacă nu o menține Creatorul, deci dacă nu o iubește. Cu atât mai mult când ea poartă chipul Lui. De ce n-ar duce atunci Creatorul unirea Sa cu creatura și cu chipul Său până la gradul maxim fără să o nimicească? S-ar putea spune că iubind chipul Său creat, Dumnezeu Se iubește într-un anumit sens pe Sine în calitate de model al ei, adică al chipului. De aceea El vrea să și desăvârșească chipul Său, ducându-L cât mai aproape de Sine. El Se are, așa zicând, în chipul Său, pe Sine Însuși, sau o proiecție a Sa. Ea e dovada și semnul puterii și măreției Sale. De ce n-ar face o oglindă cât mai desăvârșită a prezenței sale? De ce n-ar căuta să o facă să Se vadă cât mai deplin pe Sine în ea, făcându-Se purtătorul personal al firii umane și îndumnezeind-o? Taina înomenirii Sale și a îndumnezeirii umanului e o treaptă consecventă a creației. (n.s. 108, p. 69)

Dumnezeu și om¹¹³⁰, în realitate și nu numai cu numele. Dar nu îndoit după ipostas, sau ca persoană.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 68-69)

„(...) potrivit înțelegerii sfinților învățători ai Bisericii, e cu totul binecredincios ca urmând și noi lor să mărturisim că sunt două firi neasemenea după ființă, care s-au adunat într-o unire negrăită; dar să credem că acestea au rămas neamestecate și după ce s-au unit. Însă a spune că au rămas neamestecate nu înseamnă să introducem vreo împărțire oarecare. Să nu fie! Ci înseamnă că deosebirea rămâne neschimbată¹¹³¹. Nici nu e același lucru deosebirea cu împărțirea. Deosebirea e rațiunea după care se deosebesc suporturile și arată cum este ceva, adică cum că trupul este prin fire și ființă ceea ce este; și iarăși că Dumnezeu Cuvântul este prin fire și ființă ceea ce este. Iar împărțirea este tăiere deplină, sau taie cu totul suporturile și le pune să subziste ca părți de sine și despărțite între ele. Dacă deci rațiunea aceasta se păstrează și după unire, arată și pe Cuvântul că nu S-a schimbat în trup și trupul neieșit din definiția (din hotarul) cea după fire, ci pe fiecare adevărit ca rămas după ființă ceea ce este prin fire, deși s-a făcut unirea între ele, cum nu e drept să mărturisim că deosebirea firilor care s-au unit împreună se păstrează și după unire? (...) E arătat și vădit tuturor că nici Dumnezeirea nu S-a schimbat în trup, nici trupul nu s-a strămutat în Dumnezeire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 70-71)

„Părinții învățându-ne pururea rațiunile celor adunate împreună, ne arată că înseși cele adunate au concurat amândouă într-o Persoană și într-un ipostas al Fiului. Iar dacă e așa, cum nu e necesar ca, iarăși după Părinți, odată ce știm păstrate rațiunile, să afirmăm și deosebirea lor și că după unire se păstrează în proprietatea cea după fire fiecare din cele adunate; iar mărturisind că amândouă sunt o Persoană unică și un ipostas unic al Fiului, să cunoaștem cu exactitate că

¹¹³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Dumnezeu și omul ar fi rămas numai un altul și altul, oricât ar fi înaintat în relația de parteneri ai dialogului dintre ei, Dumnezeu n-ar fi mers până la capăt în cinstirea chipului Său uman. Dialogul Lui cu omul ar fi rămas mereu ca între străini. Omul n-ar fi văzut pe Dumnezeu devenit Sine a sa, dar totuși ca pe Absolutul care-l urcă până la Sine și Dumnezeu nu Și-ar fi însușit cu toată iubirea umanitatea urcând-o până la treapta de parte a Persoanei Sale absolute. Identificarea omului cu Dumnezeu de către Dumnezeu ar fi fost egală cu nimicirea ei disprețuitoare. Rămânerea Lui ca Persoană separată ar fi pus și ea o limită iubirii Sale față de om. (n.s. 109, p. 69)

¹¹³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Neamestecate* nu înseamnă că firile rămân lângăolaltă la o linie la care se întâlnesc exterior. Căci ele se străbat interior. *Neamestecate* înseamnă numai că nici una nu se schimbă din ceea ce este, ca să aibă ca rezultat o singură fire. Omenescul e plin de dumnezeiesc, dar rămâne omenesc. Și invers. E așa cum se întâmplă cu trupul și cu sufletul. Trupul e plin de suflet și invers. Ba fiecare se imprimă în celălalt. Mișcarea materială a ochiului e penetrată de mișcarea văzătoare a sufletului. Totuși nu se preface nici una în cealaltă. Mâna lui Hristos care atinge ochii orbilor e plină de puterea dumnezeiască, dar întinderea mâinii e deosebită de puterea dumnezeiască. (n.s. 112, p. 70)

acestea sunt neîmpărțite¹¹³²?” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 71)

„(...) Înteptul Ciril zice limpede: *Nici nu se amestecă firile între ele, prin faptul că constituie un ipostas al Fiului, nici nu se împart (se despart) între ele prin faptul că sunt și rămân și se cugetă una și alta (evident după ființă) după unire*. Fiecare rămâne cu proprietatea și deosebirea ei naturală. Prin aceasta Cuvântul este Dumnezeu după fire și nu trup, deși Și-a făcut trupul propriu în chip iconomic¹¹³³, iar trupul nu este după fire Dumnezeu, deși a devenit propriu al Cuvântului după unire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 72)

„Deci trebuie să se spună două (firi) ca să nu afirmăm numai deosebirea simplă. Și numai pentru aceasta se folosește numărul: pentru a arăta că a rămas deosebirea celor ce s-au adunat la un loc ca a unora ce s-au păstrat după unire și nu s-au împărțit (despărțit)¹¹³⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 73)

¹¹³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă după unire, firile sunt o singură Persoană, ele sunt și deosebite și neîmpărțite (nedespărțite). Căci cum ar fi amândouă Persoană dacă nu s-ar păstra amândouă și dacă în același timp nu ar fi strict unite? Persoana e în același timp o realitate complexă (sau compusă, cum spune adeseori Sf. Maxim, urmând călugărilor sciți și lui Leonțiu de Bizanț) și unitară. O experiem aceasta și în persoana umană. Nu există persoană fără complexitate, dar nici fără unitate. Ea este unitatea care tinde să cuprindă totul. Hristos este în realitate unitatea conștientă atotcuprinzătoare. Dar așa cum în complexitatea persoanei umane există o bază, care e sufletul — pentru că el poate continua ca persoană și după ce trupul se desparte —, așa există și în Hristos o bază și ea este ipostasul divin. Firea umană este așa de intim încadrată în ipostasul divin, precum e trupul în sufletul persoanei umane; și atât de îndumnezeită, pe cât e de însuflețit trupul de către suflet. Deosebirea e că sufletul nu se poate manifesta cât e pe pământ fără trup. E făcut pentru trup și odată cu trupul, pentru materia pe care sufletul o face un trup acomodat lui în mod unic. Dar ipostasul divin poate exista fără firea umană și aceasta nu e făcută pentru a se manifesta ipostasul divin prin ea, deși poate servi ca un astfel de mijloc. Mișcările materiei pot fi folosite de mișcările sufletului care se întipăresc materiei, făcându-le mișcări ale trupului unui anumit suflet. La fel mișcările firii umane — gândirea, simțirea, vorbirea — pot fi folosite ca mijloace de manifestare ale actelor divine, care le înalță la această slujire, fără să le anuleze ca mișcări ale firii umane. La urma urmelor în unitatea sufletului sunt date potențial toate valențele care se pot ramifica în lucrările variate cărora le corespund mișcările trupului și cu care se îmbină mișcările sufletului. La fel în unitatea firii dumnezeiești sunt date unitar toate valențele mișcărilor sufletului și ale trupului, toată compoziția creației avându-și la urma urmelor originea în unitatea firii dumnezeiești. Toate sunt unite și toate distincte în diferite grade în toată existența. (n.s. 113, p. 71)

¹¹³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În chip iconomic, adică prin întrupare, pentru că înfăptuindu-se prin trup, nu-l anulează, ci-l unește cu Dumnezeu. (n.s. 115, p. 72)

¹¹³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numărul doi sau două în Hristos nu se folosește pentru a se exprima o dualitate despărțită, ci numai pentru a arăta că amândouă firile sunt reale. (n.s. 119, p. 73)

„Iar dacă numărul nu poate împărți (despărți), nici nu poate fi împărțit (despărțit) după rațiunea lui¹¹³⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 73-74)

„(...) noi mărturisind unirea și explicând exact și binecredincios modul ei, nu ne folosim de cuvântul cu sensul de *deosebire* pentru a indica unirea, ci, afirmând în mod cuvenit atât deosebirea, cât și unirea, păstrăm sensul *neschimbat* al celor indicate¹¹³⁶. De aci e vădit că el (Sf. Chiril) avea comun cu Nestorie a spune două firi prin faptul că le cunoștea deosebirea. Dar nu avea comun cu acela faptul de a mărturisi și unirea, spunând: *Un Hristos, un Fiu, un Domn și o fire a Cuvântului întrupată*, ceea ce Nestorie nu primea să spună. Căci spunând: *Așa și Nestorie, chiar dacă spune două firi, indicând deosebirea trupului și a lui Dumnezeu Cuvântul, nu mărturisește și unirea lor împreună cu noi*, nu voiește să indice altceva decât că Nestorie mărturisește deosebirea împreună cu noi, spunând două firi, dar nu mai mărturisește și unirea împreună cu noi, întrucât nu spune: *Un Hristos, un Fiu, un Domn și o fire a Cuvântului întrupată*¹¹³⁷.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 76)

„Dacă deci unirea a rămas pururea, dar rămân și cele unite pururea neamestecate, se păstrează și deosebirea celor unite, motiv pentru care a fost folosit numărul de Părinți¹¹³⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 77)

¹¹³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Între doi sau trei aflați la un loc nu e o totală despărțire. Toate lucrurile care se numără au o anumită legătură între ele. Între *doi oameni* nu e o despărțire totală, pentru că amândoi sunt oameni, sau de o fire. Între cele *două firi* ale lui Hristos nu este o despărțire, pentru că sunt ale unei unice Persoane. Totdeauna când zic doi sau mai mulți vorbind de o grupă, e o legătură între ei. Numai când se zice *unul* și *unul* e despărțire. Orice număr plural indică un trup ale cărui componente nu sunt total despărțite. Universul întreg, dacă i-am putea număra componentele prin număr, nu l-am despărți total între ele.

Mai menționăm aici că Sf. Maxim, urmând Sfântului Ciril din Alexandria, folosește termenul *neîmpărțit* (ἀ`διαί`ρετος) și în sensul de nedespărțit (ἀ`χωριςτος), care a fost folosit și el în definiția de la Calcedon. Pentru Sf. Maxim firile în Hristos sunt așa de unite, că se poate vorbi nu numai de o nedespărțire a lor, ci chiar și de o neîmpărțire. Așa cum de suflet și de trup se poate spune nu numai că nu pot fi despărțite, ci și că unitatea lor poate fi socotită chiar neîmpărțită. Noi am pus totuși (uneori) și termenul *nedespărțit*. (n.s. 123, p. 74)

¹¹³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă am spune numai că firile în Hristos sunt deosebite, n-am arăta că sunt unite cu adevărat. Dar spunând că ele sunt unite *neamestecat* se indică atât că cele două firi sunt unite, cât și că ele nu sunt contopite. (n.s. 127, p. 76)

¹¹³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim arată că Sf. Chiril n-a înțeles prin expresia *o fire a lui Dumnezeu Cuvântul întrupată* o singură fire în Hristos, cum susțineau monofiziții. Căci Sf. Chiril adaugă această expresie după ce spune de Nestorie că recunoaște *cu noi două firi în Hristos, dar nu mai recunoaște unirea lor împreună cu noi*. (n.s. 128, p. 76)

¹¹³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai în sensul acesta a fost păstrat numărul celor două firi, dar nu pentru despărțirea lor. (n.s. 130, p. 77)

„Ci în Același Hristos se află și se spun pururea amândouă în chip binecredincios, dar nu devenind aceleași, pentru că nici cele indicate nu sunt identice între ele¹¹³⁹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 77)

„(...) cei ce voiesc să fie cu adevărat binecredincioși, trebuie să mărturisească și o fire a lui Dumnezeu Cuvântul întrupată, ca să arate prin aceasta unirea extremă (culminantă)¹¹⁴⁰ și să spună iarăși două firi, ca să se arate deosebirea celor adunate împreună și păstrate neamestecat după unire, și nu pentru aceasta și numai pentru aceasta să se folosească de număr.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 78)

„Deci după Părinți unirea după ipostas este adunarea celor de altă ființă într-un ipostas, fiecare din cele ce s-au compus¹¹⁴¹ în El păstrând nealterată și nedespărțită proprietatea ei naturală față de cealaltă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 79)

„(...) sunt ale unui Hristos firile din care și în care se cunoaște constând¹¹⁴²; și ale unui om cele din care s-a compus și în care se cunoaște existând. Căci e unul în ipostas atât Hristos cât și omul cel ca noi, sau în întregul

¹¹³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele două firi nefiind identice, nici unirea lor nu produce o singură fire. (n.s. 133, p. 77)

¹¹⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Încadrarea firii umane în ipostasul divin e unirea culminantă (η ἁπλοῦς ἕνωσις) între Dumnezeu și creație. Dumnezeu e unit în diferite grade cu creația. Dar treapta supremă a unirii cu ea, fără să o topească în sine, e asumarea firii umane în Persoana Fiului lui Dumnezeu. Dacă s-ar fi unit ca Persoană cu o persoană umană, ar fi rămas în planul unirilor de mai înainte (cu proorocii), sau o unire mai deosebită cu un singur om (ca în formațiunile neoprotestante). În Hristos, Fiul lui Dumnezeu Se face El Însuși om. Prin aceasta Se unește la maximum nu numai cu firea omenească, ci și cu toți oamenii, făcându-Se unul dintre ei. El trăiește umanul ca al Său propriu. Prin aceasta comunică cu oamenii cum comunică ei, deși le comunică prin aceasta și puterea dumnezeiască la maximum. Dumnezeu duce prin aceasta la vârful cel mai înalt dragostea Sa pentru creațiune prin unirea cu umanul. În El S-a arătat ca un Dumnezeu al dragostei extinsă în afara naturii Sale, dar a arătat și libertatea și puterea Lui, unindu-Se cu o lume pe care El a creat-o. Altfel ar fi rămas un Dumnezeu închis în Sine. În acest caz n-ar fi fost Dumnezeu adevărat. Dar dragostea și libertatea aceasta sunt duse la capăt în întruparea ca om pentru veci. În Hristos avem dovada celei mai desăvârșite iubiri a lui Dumnezeu. Unde nu e întruparea, creația se arată fără un rost deplin, sau nici nu e creație și în ambele cazuri Dumnezeu nu e Dumnezeu deplin, adică atotputernic, iubitor și liber. (n.s. 135, p. 78)

¹¹⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Compunerea* ar putea indica modul special al unirii firilor într-un ipostas. Ea e mai mult decât relație. Ea dă o unitate părților fără să le confunde. (n.s. 137, p. 79)

¹¹⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lars Thunberg, *Microcosm and Mediator; The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*, Lund, 1965, observă că Sf. Maxim nu insistă asupra expresiei *din două firi* prea mult, pentru că el ține să afirme și faptul că cele două firi s-au păstrat în Hristos (p. 46). (n.s. 146, p. 82)

care constă din acelea ca din părți și care primește cu adevărat ca depline amândouă rațiunile deosebite ale existenței părților¹¹⁴³.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 82)

„Dar noi știind să unim în unitatea după ipostas proprietățile naturale neschimbate, evităm amestecarea și împărțirea, nefăcând nici unirea amestecare, ca unii ce n-am mai cunoaște deosebirea, nici deosebirea împărțire (despărțire), ca unii ce am cunoaște cele deosebite ca stând în mod divizat.

¹¹⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim nu folosește prea des expresia lui Leonte de Bizanț despre primirea firii omenești în ipostasul Cuvântului, ci folosește mai mult formula de la Calcedon, completată cu cea a Sinodului V ecumenic, că Hristos e un ipostas «compus» sau constatat *în* sau *din* două firi. Hristos menține neschimbate rațiunile firilor Sale. El vede o asemănare între felul cum e compus ipostasul lui Hristos din firea dumnezeiască și cea omenească și cel uman din suflet și trup. Dar menționează și deosebirea. Cele două componente umane formează nu numai un ipostas, ci și o *ființă* umană, pe când în Hristos ființa umană și cea divină nu formează o singură ființă. Ipostasul uman e prin aceasta un exemplar al ființei sau al speciei umane, care apare prin actul natural al nașterii, pe când Hristos e unic, născându-Se ca om în mod mai presus de fire. Aceasta implică și o mare deosebire între cele două firi în Hristos, decât cea dintre suflet și trup în om. În Hristos e unit necreatul sau Creatorul cu creatul, pe când în omul de rând sunt unite două părți ale creatului. Dar unitatea de ipostas face ca și Hristos să fie un singur Eu, ca și omul, sau să-Și trăiască ambele părți ca proprii cum și le trăiește omul. Hristos Și-a însușit așa de intim omenescul, că trăiește toate cele omenești ca ale Sale.

Unitatea de ființă între sufletul și trupul uman provine din faptul că materia devine trup prin suflet. Varietatea funcțiilor sufletești organizează și produce varietatea complexă a organelor și componentelor trupesti. Trupul nu e numai simplă materie până e trup. Funcțiile trupesti sunt trăite de om sufletește. El vede conștient prin ochii trupului ce se deschid. Omul simte sufletește durerea loviturilor în trup, spălându-și trupul omul spune: *eu mă spăl*. Eul e în toate. Hristos e și El un Eu care trăiește nu numai cele dumnezeiești, ci și cele omenești. În organele și funcțiile trupului e prezent nu numai un eu uman, ci un EU care se simte în același timp Eu uman și Eu divin. Căci trupul Lui e organizat și trăit în complexitatea lui nu numai de sufletul uman, ci și de Cuvântul dumnezeiesc, care de altfel, într-un grad mai redus, e prezent și în lucrarea sufletului de organizare a materiei în trupul unui om simplu.

Pe tema faptului că sufletul și trupul compun, după Sf. Maxim, o ființă în omul obișnuit, iar în Hristos firea dumnezeiască și omenească compun un ipostas, dar Sf. Maxim admite că și în om sufletul și trupul compun ipostasul, s-a născut o discuție între Sherwood și Lars Thunberg. Primul a văzut în aceasta o inconsecvență a Sfântului Maxim. Lars Thunberg vede în aceste două moduri ale compoziției la Sf. Maxim un sens mai neutral al ei. Nu e totuși nici el de acord cu Leonte, care, după acești teologi și alți teologi occidentali, atribuind în unitatea de ipostas a omului un rol principal sufletului, care asumă trupul cum asumă Cuvântul trupul nostru, lunecă într-un fel de origenism (Thunberg, *op. cit.*, p. 108-110). Socotim că în această egalizare de către teologia occidentală a trupului cu sufletul în om și deci și a Dumnezeirii cu umanitatea în Hristos, se manifestă un fel de nestorianism al creștinismului occidental, înrudit cu dualismul origenist. Faptul că trupul e asumat de suflet nu duce, după părerea noastră, spre origenism. Căci în suflet sunt puterile care organizează materia în trup. Sufletul omenesc nu poate fi fără un trup organizat conform identității unice a fiecărui suflet. Thunberg afirmă că Sf. Maxim declară trupul *co-ipostasiat* cu sufletul și nu *enipostasiat* în suflet (*op. cit.*, p. 111).

Aceasta socotesc că se arată învățând-o și marele Grigorie Teologul în marea *Cuvântare apologetică*, spunând: *Unul din amândouă și prin Unul amândouă*¹¹⁴⁴. E ca și când ar zice: Precum e Unul din două, adică în două firi Unul, ca Unul constituit din părți după rațiunea ipostasului, la fel prin Unul după ipostas, ca întreg, sunt amândouă părțile după rațiunea firii, adică cele două firi. E ceea ce spune și în a doua *Cuvântare despre Fiul*, dezvoltând-o mai clar: *Căci amândouă sunt Unul, dar nu prin fire, ci prin adunarea împreună*.

Tot aceasta se arată cugetând-o și fericitul Ciril în Epistola către Succens, în care, bazându-se pe exemplul omului, zice: *Deci cele două nu mai sunt două, ci prin amândouă se constituie un viețuitor*.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 90)

„Deci mărturisim pe Domnul nostru Iisus Hristos compus *din două firi* ca compus din Dumnezeire și umanitate; și *în două firi*, ca cei ce-L cunoaștem fiind în Dumnezeire și umanitate¹¹⁴⁵. Căci precum spunând din două firi, credem că El e din Dumnezeire și umanitate, așa spunând și în două firi, Îl arătăm pe El, cum se cuvine, existând în Dumnezeire și umanitate, ca nedespărțit după unire de nici una din cele două firi din care S-a constituit, ci ca existând și fiind cunoscut în ele, din care și este pururea¹¹⁴⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, pp. 92-93)

Dar textul din Sf. Maxim la care se referă nu are acest termen ci numai că sufletul și trupul sunt unite după ipostas (*Op. theol.*, PG 91, 152 A). În general, deși materia are în ea virtualitatea de a fi făcută trup de către suflet, posibilitățile active pentru aceasta sunt în suflet, nu în materie. Sufletul înalță materia la treapta de trup cu funcțiuni conștiente, nu materia materializează sufletul. Sufletul face din materie un trup ca instrument al actelor liber decise ale lui, nu materia supune repetiției complete a legilor ei sufletul. Trupul e *însuflețit de sufletul rațional și înțeleghător*, nu sufletul e materializat, după Sf. Maxim. De aceea nu trupul simte viața sufletului, ci sufletul simte cele ale trupului. Deci putem spune că și Dumnezeirea în Hristos simte trupul prin suflet.

În ce privește pe Hristos, Thunberg recunoaște că omul ca persoană nu poate fi izolat de faptul că natura umană are, în viziunea Sfântului Maxim, ipostasul ei în Logos. Și astfel este ea însăși *enipostasiată* (*op. cit.*, p. 112). (n.s. 147, pp. 82-83)

¹¹⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Cuv. 30, 4: Despre teologie*. (n.s. 167, p. 90)

¹¹⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Remarcăm aci un înțeles important al expresiei *în Dumnezeire și umanitate*, Hristos nu numai că le are pe acestea, ci și este ca ipostas în ele: e adâncit în Dumnezeirea infinită și în simțirea omenească. (n.s. 170, p. 92)

¹¹⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe când Sinodul IV din Calcedon declara pe Iisus *în două firi*, Sinodul V a adăugat și *din două firi*, expresie la care țineau monofiziții, dar n-a renunțat la expresia *în două firi* ca să arate că după unitatea Lui realizată din două firi n-a încetat să fie în două firi, cum pretindeau monofiziții. Omenescul nu e alterat de dumnezeiesc după ce e unit cu acela. Dimpotrivă, el e dus la cea mai deplină împlinire. Chiar învierea și *schimbarea la față* a omenescului nu e decât desăvârșirea la care a fost destinat să ajungă. Aceasta înseamnă că omenescul a fost făcut să se îplinească prin unirea cu divinul. El e făcut să devină un mediu tot mai desăvârșit al divinului. Așa cum omul e o singură persoană în suflet și trup, nedespărțit în trăirea sufletului și a trupului, așa e Hristos o singură Persoană în Dumnezeire și umanitate, nedesființându-se în trăirea Lui divinul și omenescul. (n.s. 171, p. 93)

„(...) ca să nu cădem sub vina blasfemiei, nu vom înceta să mărturisim, precum s-a spus, pe Hristos din două firi, ca fiind din Dumnezeu și umanitate; și două firi și în două firi, ca fiind în Dumnezeu și umanitate; și două firi, crezându-L pe Același ca fiind Dumnezeu și totodată Același fiind om. Căci nu e numai din acestea, ci și acestea; și nu numai acestea, ci și în acestea, cunoscându-L ca fiind întreg din părți și un întreg în părți și un întreg prin părți.” (Sf. Maxim Mărturisorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 93)

„Ucenicul adevărat și sincer al dreptei credințe înțelege că trupul este altceva după ființă decât Dumnezeu Cuvântul. Și cei ce afirmăm unirea după ipostas, înțelegem și mărturisim că unirea firilor s-a făcut într-un ipostas, întrucât nici una nu este, sau nu se înțelege în sine, ci împreună cu cea care este compusă sau coexistentă; nici, iarăși, amestecată după rațiunea ființială cu cealaltă, sau pătimind în oarecare fel o micșorare a deplinătății ei de natură din pricina unirii¹¹⁴⁷.

Și iarăși mărturisim unirea naturală în loc de adevărată, cum însuși Sfântul Ciril a spus și a explicat aceste ziceri; nu spre desființarea celor două firi, din care este Hristos după unire, sau a uneia din ele, cum au învățat Apolinarie, Eutihie și Sever, urmând lui Simon Magul, Valentin și Manes, cum pot vedea ușor cei ce voiesc din scrierile lui Sever identitatea dogmelor lui până și în identitatea cuvintelor, cu ale celor abătuți de la dreapta credință.” (Sf. Maxim Mărturisorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 94)

„(...) nu voim să facem unirea Cuvântului cu trupul produsă fără voie și fără o hotărâre liberă, nici pe Dumnezeu Cuvântul de o vârstă cu trupul în venirea la existență, sau trupul coetern cu Cuvântul prin existența fără de început, precum nu-L definim pe Hristos nici ca neavând în El nimic mai mult decât celelalte specii, văzute, după firea lor generală, ca părți spre completarea

¹¹⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu se micșorează prin unire nici o fire. Nici Dumnezeirea, nici umanitatea. Dumnezeirea însă nu se poate manifesta întreagă prin umanitate, sau are loc o creștere a umanității în capacitatea de mediu de manifestare al Dumnezeirii, dar nu iese din firea ei. Pe de altă parte umanitatea nu scade ca umanitate prin aceasta, ci-și arată tot mai actualizate potențele ei. În aceasta se arată tot mai mult conformitatea umanului cu divinul. Minunată creație a realizat Dumnezeu! (n.s. 173, p. 94)

totului conform celorlalte specii, produse de puterea care a întemeiat toate¹¹⁴⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 103)

„(...) Dumnezeu și Cuvântul, Care există dinainte de toți vecii, ba, vorbind mai propriu, e Făcătorul veacurilor și Și-a făcut coborârea (chenoza) la noi oamenii cu voia și prin libera hotărâre și S-a întrupat spre îndreptarea și înnoirea, dar nu spre completarea întregului (...)”¹¹⁴⁹” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 103)

„(...) să-L mărturisim Unul după rațiunea identității ipostatice, după care Hristos nu primește nicidecum nici o deosebire sau împărțire în Sine ca întreg, din pricina deosebirii firilor, în așa măsură că e crezut ca fiind un singur ipostas și înainte de trup, și după întrupare; și e închinat de către noi și slăvit ca Unul din Sfânta și împărăteasca Treime. Căci ipostasul lui Hristos e unul, ca întreg, neîmpărțindu-se prin nici o rațiune în proprietatea Lui caracteristică, de către

¹¹⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Hristos nu se vede nici o unire realizată involuntar prin natură; nici firea dumnezeiască venită la existență deodată cu trupul, sau trupul unit din eternitate cu Cuvântul; nici Cuvântul întregind ca o parte trupul, sau invers. Acestea sunt proprii firii compuse. Căci o fire compusă nu e întreagă decât primind existența deodată în toate părțile ei, în mod natural, deci fără voie, în același timp, și fiecare întregindu-se prin alta. Nu se poate cugeta despre firea omenească din Hristos nici una din acestea. Ar însemna să se pună Cuvântul pe același plan creat cu trupul, sau umanul pe același plan necreat, în sens panteist. N-ar mai fi o deosebire esențială între Dumnezeire și umanitate. Dumnezeirea ar fi numai cu numele, Dumnezeirea având și ea nevoie de completare prin trup. (n.s. 195, p. 103)

¹¹⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se arată aci cele trei motive pentru care Dumnezeirea n-a putut alcătui o fire compusă cu firea omenească a lui Hristos: a) după Dumnezeire, Hristos este etern și făcător al firii omenești; b) Dumnezeu Cuvântul S-a unit nu prin necesitatea firii Lui dumnezeiești, ci în mod liber cu firea omenească; c) nu Și-a unit firea dumnezeiască cu firea omenească pentru a completa firea omenească sau lumea, sau pe Sine Însuși, ci pentru a o înnoi.

Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om din libertate. Altfel n-ar fi Dumnezeu; ca orice om ar impune Dumnezeirii o unire cu Sine. Hristos e singurul Care S-a făcut om de la Sine, prin libertate deplină. Orice alt om e adus în existență fără voia lui și aceasta îi impune o îndatorire a ascultării. Dar în scopul acesta el e înzestrat în cadrul firii lui pe care nu el și-o dă în mod liber cu o anumită libertate. Dumnezeu Cuvântul însă Se face om în mod liber. Deci nu întregindu-Și Dumnezeirea Sa și nu întregind umanitatea Sa prin întrupare. Dacă Dumnezeirea s-ar întregi prin umanitate, El n-ar fi Dumnezeu. Deci El n-are o *fire compusă*, căci o fire compusă e întreagă numai având toate părțile ei. Dacă Dumnezeirea ar întregi umanitatea sau lumea, n-ar fi creat lumea sau umanitatea ca un întreg, fiindcă n-ar fi putut-o. Și în acest caz n-ar putea-o întregi nici prin întrupare, căci și El ar avea nevoie să Se întregească cu ea, deci ar avea o insuficiență în Sine. Toate cele făcute de Dumnezeu au fost *bune foarte*. Dar au fost *bune foarte* întrucât au fost capabile să ajungă la deplina unire cu Dumnezeu, contribuind și cu voia lor. Însă neurmând acest drum s-au slăbit prin voia lor. Și Creatorul lor a venit să le înnoiască și să le aducă la deplina înnoire cu El. (n.s. 196, pp. 103-104)

cele extreme, proprietate prin care se distinge de ele¹¹⁵⁰.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 13, în PSB, vol. 81, p. 106)

„(...) că este deodată Același și Dumnezeu, și om. Căci n-a lepădat ceea ce era, făcându-Se cu adevărat ceea ce nu era; fiindcă e de oameni iubitor¹¹⁵¹. Ci e întreg amândouă în mod natural după ipostas¹¹⁵², ca Unul din amândouă și salvând prin Sinea Sa unică (ὁ ἑνὸς ἐ□αυτοῦ) pe amândouă, fără schimbare și micșorare, ca fiind acestea cu adevărat prin unirea cea după ipostas.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 14, în PSB, vol. 81, pp. 115-116)

„(...) întrupându-Se din Duhul Sfânt și din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea fecioară Maria, S-a înomenit desăvârșit, adică S-a făcut om desăvârșit prin asumarea trupului care are suflet înțelegător și rațional și a luat în El firea și ipostasul omenesc, adică existența și subzistența, prin însăși zămislirea Cuvântului¹¹⁵³. Fiindcă Însuși Cuvântul a fost cu voia în loc de

¹¹⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ipostasul e unul, fiind Același înainte de întrupare și după întrupare. El nu e împărțit de firi, deși ele se păstrează în El. El are ceva propriu al Lui. Și acest ceva propriu nu poate fi împărțit de către firile Lui. Ci El le ține în unitatea Lui fără să le confunde. E taina identității unice și de nepierdut a fiecărei persoane, oricât de mult s-ar îmbogăți în conținutul ei. Ipostasul e forța unificatoare a tuturor facultăților, funcțiilor și conținuturilor lui. Ele nu se confundă, dar ipostasul le trăiește pe toate unite ca un eu unitar. El nu se repetă identic, cum se repetă firea în fiecare ipostas. Fiecare ipostas e unic, căci toate ipostasurile folosesc o natură comună în mod propriu. Ipostasul Cuvântului e nu numai unic între multe ipostasuri unice ale aceleiași naturi, ci unic și în sensul că nu are numai o natură comună cu celelalte, ci și natura divină unită cu ea, ca nici un altul. (n.s. 205, p. 106)

¹¹⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi alterat unitatea, Cuvântul nu s-ar fi dovedit de oameni iubitor. Dar și dacă n-ar fi rămas Dumnezeu, s-ar fi dovedit că nu poate sau nu vrea să rămână Dumnezeu în unirea maximă în care se așază cu umanitatea. Omul e mântuit, e înălțat până la Dumnezeu, e primit în comuniunea maximă cu Dumnezeu, fără să înceteze de a fi om. Omul e cinstit ca atare și e făcut capabil de aceasta ca atare. Nu există o incompatibilitate între Dumnezeu și om de așa fel, ca întâlnirea între ei să schimbe sau pe Dumnezeu, sau pe om. Omul e făcut de Dumnezeu ca creatură care poate fi ridicată la treapta de conținut al Persoanei dumnezeiești a Cuvântului. Nu e de esență divină, dar e făcut capabil de a fi conținut al vieții personale a lui Dumnezeu și prin aceasta toți oamenii sunt capabili de a fi parteneri ai lui Dumnezeu, deci ridicați prin har la nivelul Lui. Îl pot trăi pe Dumnezeu ca om și Dumnezeu mă poate trăi în calitatea de Dumnezeu pe mine ca om. Sunt ridicat în lărgimea nesfârșită a iubirii între mine și El. (n.s. 220, pp. 115-116)

¹¹⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Are în persoana Sa și firea dumnezeiască, și cea omenească. În acest sens El este în amândouă în mod natural sau prin fire, fără să Se facă o singură fire. Trăiește pe om în firea lui omenească, și pe Dumnezeu în firea Lui dumnezeiască. Dacă nu s-ar fi păstrat în El ambele firi, n-ar fi mântuit Dumnezeu pe om și nu l-ar fi ridicat la înălțimea de dumnezeu prin har. (n.s. 221, p. 116)

¹¹⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om asumând de bună voie umanitatea. Nu a fost adus la existența de om fără voie. Astfel prin asumarea de către Cuvântul, umanitatea Lui și-a primit și firea și subzistența concretă, sau ipostasul în El (καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν), Și-a primit firea umană, deosebită de oricare altă fire, dar și

sămânță, sau mai bine zis sămânța întrupării¹¹⁵⁴ și S-a făcut compus după ipostas Cel prin fire simplu și necompus, căci Unul și Același rămânând în persistența părților din care S-a constituit neschimbat, neîmpărțit și neamestecat ca să fie după ipostas Mijlocitorul între părțile din care S-a compus, a depășit în Sine distanța părților sau extremelor¹¹⁵⁵ *făcând pace și împăcând cu Dumnezeu și Tatăl* (Efes., 2, 16) prin Duhul firea omenească, ca Unul ce e Dumnezeu cu adevărat, după ființă și S-a făcut om cu adevărat prin fire după economie¹¹⁵⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 126-127)

„(...) prin cele prin care S-a unit cu extremele, a păstrat deosebirea între ele a părților¹¹⁵⁷, iar prin cele prin care se distingea de extreme, păstra identitatea după ipostas a părților deosebite¹¹⁵⁸.

existența concretă. Sfântul Maxim afirmă aci că umanitatea și-a primit și ipostasul în Dumnezeu-Cuvântul, spre deosebire de Leonte de Bizanț care spune că a fost *enipostasiată* în ipostasul Cuvântului. De fapt umanitatea nu și-a primit un ipostas deosebit în Hristos, deosebit de ipostasul Lui divin, sau o stare de Sine. Dar credem că Sf. Maxim vrea să spună că firea omenească, primind existența concretă în Fiul lui Dumnezeu, care are în Sine într-un grad maxim existența de Sine, și aceasta poate fi un temei pentru existența oricărui om, are cu atât mai mult în El un temei al existenței ei. (n.s. 248, p. 127)

¹¹⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Dumnezeu-Cuvântul sunt semințele spirituale ale tuturor creaturilor, cu atât mai mult a umanității Sale. Semințele spirituale pun în mișcare, când vrea purtătorul lor divin, și procesul nașterii persoanelor umane din trupuri. (n.s. 249, p. 127)

¹¹⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rămâne mereu nepătrunsă taină a ipostasului lui Hristos. El e *compus*, dar nu are *deosebiri* în Sine, cum spune în două locuri anterioare Sf. Maxim. Adică nu se poate spune că sunt în Persoana Lui două unități altfel caracterizate. Ci poartă întreagă aceleași caracteristici personale. Dar cum se poate explica această unitate? Se pare că aci se aduce o nouă contribuție la această explicare. Ipostasul unește (leagă, depășește = συνάπτων) în Sine distanța extremelor. Acest Sine care unește părțile trebuie să fie altceva decât părțile care-l compun, dar totuși este în ele ceva ce concură în ipostas. Căci cine le adună sau le leagă? Credem că nu putem înțelege prin acest Sine decât ipostasul etern al Cuvântului. Dar El are în Sine puterea prin care-Și formează firea umană și căreia îi corespunde ceva din ea. El are puterea de a Se face om, deci de a Se face compus, datorită virtualității firii umane ce o are în El și pe care o actualizează prin puterea Lui, pe de alta, prin puterea formării umanității Sale din fecioara Maria. Cuvântul întrupat e și compus prin părțile Sale, dar și mai presus de compunere prin faptul că El Își formează, pe lângă Dumnezeirea pe care o are, și umanitatea, răspunzând și unei tendințe din ea. Un subiect uman e și compus prin toate facultățile, mădularele și experiențele sale, dar și unitar ca cel ce se arată prin toate și e caracterizat prin toate. (n.s. 250, p. 127)

¹¹⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Prin fire*, căci a luat cu adevărat firea omenească, dar *după economie*, adică nu supunându-Se unei legi, ci asumând de bună voie umanitatea pentru a o mântui. (n.s. 251, p. 127)

¹¹⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu s-ar fi păstrat în Hristos deosebirea de natură a părților, El n-ar fi unit pe Dumnezeu cu oamenii fără să-i confunde. (n.s. 262, p. 131)

¹¹⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar păstrând unirea între extreme, nu le confundă, întrucât păstrează distincte părțile în ipostas. Persoana este factorul care unește părțile deosebite, fără să le confunde. (n.s. 263, p. 131)

Deci Hristos a păstrat și comunul și particularul fiecărei părți din care S-a compus. Comunul, în rațiunea identității după ființă a părților lui cu cele extreme, după care avea și după unirea părților între ele, deosebirea. Iar particularul, în rațiunea identității după ipostas a părților, prin care Se distingea de extreme, păstrând neamestecată distincția față de ele¹¹⁵⁹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 131)

„Deci trupul Cuvântului lui Dumnezeu s-a făcut ipostas. Căci niciodată n-a subzistat în sine, determinat prin însușirile proprii care-l disting de trupurile de un gen, nici măcar cât durează iuțimea unui singur gând, având o existență proprie separată de Cuvântul cu care era compus după ipostas și neavându-L pe Acesta în comun, ci a fost enipostasiat¹¹⁶⁰, ca Unul ce Și-a luat în El și prin El venirea la existență și S-a făcut prin unire trupul Lui și a fost unit cu El după ipostas, prin rațiunea unei particularități care-l distinge de al celorlalți oameni. Ba, pentru a spune mai clar, Și-a făcut propriu după ipostas ceea ce era al Cuvântului, precum s-a făcut și ființă comună a Celui căruia I s-a făcut cu adevărat trup prin unire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 133)

„Dacă Cuvântul care era prin fire Dumnezeu, prin asumarea trupului mintal însuflețit, S-a făcut om fără schimbare, e vădit că se adevărea din amândouă Unul și prin Unul Se adevărea pe Sine cu adevărat amândouă. Și prin aceasta Același avea și ceea ce e comun, și ceea ce e propriu fiecăreia din cele două. Prin acestea avea și unirea *cu* și distincția *de* cele două extreme¹¹⁶¹. Prin deosebirea naturală (după fire) a părților Sale era unit după ființă cu cele extreme; prin identitatea acelorași părți după ipostas, Se distingea de cele extreme¹¹⁶². Iar dacă El avea și deosebirea și identitatea, e vădit că era Același și

¹¹⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos are două identități. Una prin părțile sau prin firile Lui cu cele din care au fost luate, identitate care Îl ține într-o comuniune cu acelea, reprezentând ceea ce are El comun cu acelea. Alta este identitatea unității după ipostas a firilor Lui, prin care se păstrează distinct de extreme, dar prin care este de asemenea Mijlocitorul între ele, întrucât le are unite în același ipostas. Lipsa uneia dintre ele nu L-ar fi făcut Mijlocitor între ele. (n.s. 264, p. 131)

¹¹⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci Sf. Maxim folosește direct expresia *enipostasiei* a lui Leonte de Bizanț (ἐνυπόσταντος). (n.s. 272, p. 133)

¹¹⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avea și ceea ce avea comun cu Dumnezeu și ceea ce avea comun cu oamenii, dar și ceea ce avea propriu fiecare din aceste ființe în El: cea dumnezeiască, nașterea din Tatăl, cea omenească, nașterea fără de sămânță și fără de păcat. Prin cele ce le avea comune cu ambele extreme, avea legătura sau comuniunea cu ele; prin cele ce le avea propriu în fiecare, Se distinge de ambele extreme: Se distinge de Tatăl, căci era născut, Se distinge de oameni, căci nu era conceput ca ei. (n.s. 273, p. 133)

¹¹⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele două firi care se deosebeau în El, Îl uneau cu Tatăl și cu oamenii. Ceea ce unea cele două firi între ele prin particularitatea ipostatică întipărită în ele, ca Fiu al Tatălui și ca umanitate asumată fără de sămânță, Îl distinge și de Tatăl și de oameni. Dar tocmai prin aceasta aduce contribuția lui personală unică, de neînlocuit și fără asemănare,

Unul și două¹¹⁶³. Era Unul prin rațiunea monadei Sale neîmpărțite după ipostas. Era două prin rațiunea heterogenității după ființa părților Sale și după unire. Căci deosebirea este rațiunea după care se salvează heterogenitatea celor indicate și indică cum este ceva. Iar identitatea este neschimbarea prin care rațiunea lucrului indicat își are totala sa unicitate, necunoscându-se în el nici un fel de deosebire¹¹⁶⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 133-134)

„Dacă deci rațiunea după ființă a fiecăreia din cele unite a rămas după unire, fiindcă definiția ființei nici uneia n-a trecut în definiția ființei celeilalte, e evident că Dumnezeu lui Hristos a rămas Dumnezeu după ființă, neschimbându-se în ființa trupului; și umanitatea Lui iarăși a rămas umanitate după ființă, nepătimind o prefacere în firea Dumnezeirii. Iar dacă nici Dumnezeirea lui Hristos, nici umanitatea n-au trecut una în alta pentru unirea lor după ipostas, ci firile au rămas, după marele Ciril, neamestecate, e clar că după unire s-a menținut deosebirea firilor păstrate în Hristos. Și nici o rațiune nu va contrazice aceasta.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 137)

„(...) propovăduim în chip binecredincios în Hristos atât identitatea, cât și deosebirea. Primul lucru, pentru ipostasul cel unul, pentru care mărturisim pe Dumnezeu Cuvântul Același cu trupul Său, ca să nu primească prealăudata Treime un adaos personal, devenind pătrime¹¹⁶⁵. Iar al doilea, din cauza diversității de ființă a celor din care este El, datorită căreia părțile lui Hristos nu trec câtuși de puțin una în alta. Căci nu se fac vreodată aceeași după ființă dumnezeirea și umanitatea, ca să nu fie nimic creat de o fire și de o ființă cu Dumnezeirea prin unire. Fiindcă a spune că o fire este de o ființă cu altă fire

în unirea lui Dumnezeu cu oamenii și mijlocirea între Dumnezeu și oameni. Prin firi era unit cu Dumnezeu și cu oamenii. Dar dacă ele n-ar fi fost unite prin ceva ce le era propriu, unirea Lui cu cele două părți extreme n-ar fi unit acele părți extreme între ele. Hristos a fost prin ipostasul Său, în care una cele două părți, puntea unificatoare între Dumnezeu și umanitate. (n.s. 273b, pp. 133-134)

¹¹⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi fost numai Dumnezeu sau om, n-ar fi putut uni părțile. Dacă ar fi fost numai două (Dumnezeu și om despărțiți), iar nu le-ar fi putut uni. Numai fiind Același și Unul și Două, a putut uni pe cei doi în Sine. Aci se arată din nou importanța ipostasului Său compus, dar totuși Unul. (n.s. 274, p. 134)

¹¹⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În persoana umană nu cunosc nimic ce ar putea scăpa din unitatea și identitatea ei. (n.s. 275, p. 134)

¹¹⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă umanul lui Hristos ar fi un ipostas deosebit, dar tot al Lui, s-ar adăuga Treimii un al patrulea ipostas, pentru că Hristos ar adăuga la ipostasul Lui încă unul. De aceea nu se poate spune că umanul lui Hristos are o anumită separație de ipostasul dumnezeiesc al lui Hristos. El e încadrat în ipostasul cel Unul al lui Hristos. În umanul Lui și în toate actele Lui umane și în toate calitățile Lui, ca și în firile Lui, e prezent același unic ipostas dumnezeiesc. E așa cum în om nu se poate separa ceva în care să nu fie prezent același unic ipostas. (n.s. 283, p. 137)

știm că e propriu unei cugetări nesănătoase. Căci nu e vreodată o fire de o fire și de o ființă cu altă fire. Fiindcă de o fire și de o ființă nu se poate spune că sunt decât indivizii ce aparțin prin aceeași specie unei singure ființe¹¹⁶⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 137)

„Iar dacă afirmând (monofiziții – n.L.P.) o unică fire compusă în Hristos după unire, socotește să-i atribuie o deosebire, ca uneia aflate în calitatea ei naturală¹¹⁶⁷, întâi ca fire compusă Hristos nu va fi de o ființă cu nici una din cele ce sunt (din cele create), dacă El este unul și singur după ființă și fire. Căci, precum s-a spus, o fire nu va fi vreodată de o ființă cu altă fire. Iar nefiind de o ființă cu vreuna dintre cele ce sunt (cu cele create), El nu va fi nici Dumnezeu, nici om¹¹⁶⁸, sau dacă va fi Dumnezeu, cel ce-L propovăduiește astfel va fi politeist, întrucât va spune de Tatăl și de Duhul Sfânt că sunt de o fire necompusă, deci simplă, iar de Hristos, cel de o fire compusă, că e tot Dumnezeu, deși fiind compus după fire nu e de o fire simplă. Va arăta astfel ca vestind două Dumnezeiri: una simplă și una compusă.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, pp. 139-140)

„(...) Cuvântul lui Dumnezeu și Tatăl, făcându-Se om cu adevărat din oameni, pentru oameni, cu oamenii, fără de păcat, nu S-a schimbat de a fi Dumnezeu făcându-Se om, nici nu S-a micșorat în a fi om cu adevărat, rămânând ceea ce era și este și va fi, adică Dumnezeu după fire; dar fiind pentru Sine Dumnezeu după ființă și fire, S-a făcut în mod neschimbat, prin iconomie, pentru noi cu adevărat om, prin asumarea trupului care are suflet mintal și rațional. De aceea este Același și Dumnezeu prin fire și cu adevărat Același și om prin fire, fiind Același și aceasta și aceea cu adevărat fără nici o lipsă, prin

¹¹⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mereu ne întâlnim cu taina persoanei ca unitate manifestată în complexitate. E o taină pe care au constatat-o și afirmat-o Părinții. Dar ea rămâne mereu neînțeleasă. Nu se poate spune că această unitate e dincolo de toate componentele prin care se manifestă. S-ar introduce ceva ontologic în plus la ființe, ceea ce Părinții au negat. Nu putem spune că e o sine ontologic deosebită de ființă sau de ființe. Dar e greu și să înțelegem o unitate formată din elementele unei ființe, ca la om, sau din două ființe, ca în Hristos. E misterul cel mai mare al existenței. Dar fără el totul ar fără sens. Poate că e ceva în părțile componente care face posibilă convergența și unitatea lor, fără desființarea lor. Dar aceasta nu se poate aplica persoanei îngerului. Unitatea aceasta misterioasă a persoanei umane nu poate avea temeiul decât în unitatea Persoanei dumnezeiești, care e în comunitate de ființă cu alte două Persoane distincte. Unitatea persoanei depășește planul formelor de existență ale naturii investigabile științific. (...) (n.s. 284, pp. 137-138)

¹¹⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Monofiziții afirmând o fire compusă în Hristos cunoșteau calitățile naturale ale divinului și umanului unite într-o singură fire. (n.s. 290, p. 139)

¹¹⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos ar avea o fire compusă nu ar fi de o fire nici cu Dumnezeu care e fire dumnezeiască, nici cu oamenii, care au o fire omenească. Căci El ar fi de o altă fire și în raport cu Dumnezeu, și cu oamenii. Hristos având o fire deosebită de orice fire, sau oricare fire fiind alta decât a Lui, El nu poate fi de o ființă cu nimeni. (n.s. 291, p. 140)

taina întrupării Lui desăvârșite, prin care a adunat în unitatea Sa după ipostas firile lui, nici una neanulându-se din pricina unirii, ci păstrând rațiunea și definiția ei, sau particularitatea naturală neamestecată și neprefăcută în cealaltă după unire. Căci unirea nu desființează deosebirea celor adunate într-un ipostas, dar înlătură și împărțirea (și despărțirea) lor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 17, în PSB, vol. 81, pp. 147-148)

„Așa au învățat Părinții, zicând: *Căci dacă amândouă sunt una, nu sunt prin fire, ci prin convergență, căci prin aceasta a primit în chip iconomic*¹¹⁶⁹ *pentru noi, ca un Bun, să Se facă compus Cel simplu prin firea, după care este și rămâne de o fire și de o ființă cu Tatăl, păzind-o pe aceasta neștirbită și după întrupare, pentru că nu e același lucru Dumnezeu și umanitatea. Căci deși S-a făcut Cuvântul lui Dumnezeu om, S-a făcut om prin asumarea trupului unit mintal cu El după ipostas în mod nedespărțit*¹¹⁷⁰. *De aceea este Același în mod propriu și Dumnezeu și om, ca Unul ce e Acea și S-a făcut aceasta; și este și aceasta și Acea fără știrbire.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 18, în PSB, vol. 81, pp. 149-150)

„(...) În Hristos unirii firilor îi urmează, după toată rațiunea, unitatea ipostasului, cum învață Părinții, deosebirea firilor din care este Hristos, păstrate în mod neamestecat și neîmpărțit (și nedespărțit).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 18, în PSB, vol. 81, p. 150)

„(...) S-a făcut toate pentru noi, a lucrat de bună voie pentru noi, nearătând în chip mincinos nici ființa noastră, nici vreuna din însușirile ei ireproșabile și naturale, deși a îndumnezeit-o pe aceasta împreună cu toate acelea, făcând-o arzătoare asemenea unui fier și arătând-o organ al lucrării

¹¹⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu prin lege, ci de bunăvoie, pentru mântuirea noastră. (n.s. 312, p. 150)

¹¹⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt niște precizări interesante ale motivelor pentru care nu s-a schimbat prin întrupare Dumnezeu Cuvântului: a) El S-a făcut om, asumând (de bunăvoie) umanitatea, nu născându-Se ca atare în virtutea legii generale. Deci El are ca Dumnezeu o libertate față de umanitatea asumată; b) S-a făcut om, unindu-Și trupul cu Sine în mod mintal (înțelegător), deci printr-un act de gândire liberă, dar eficientă; sau Și-a unit Dumnezeu cu firea umană prin mintea acesteia, întipărimdu-Se Cuvântul în mintea acesteia și prin ea în trupul ce Și-l formează prin ea. Desigur că mintea trupului a început să se formeze deodată cu trupul ei, în Fecioara, prin lucrarea Cuvântului. Ca Dumnezeu existând din veci, iar ca om Se face pe Sine însuși în timp. El Se știe ca Dumnezeu Făcătorul Său ca om. Orice om se știe făcut de o putere superioară. Hristos Se știe ca om făcut de El Însuși. Umanitatea Lui stă în puterea Lui. El are în Sine ca om transparența Sa ca Dumnezeu. El Se știe ca Dumnezeu Făcătorul Său ca om. Orice om se știe făcut de o putere superioară. Hristos Se știe ca om făcut de El Însuși. Umanitatea Lui stă în puterea Lui. El are în Sine ca om transparența Sa ca Dumnezeu. El Se știe pe Sine ca Dumnezeu Creator identic cu Sinea Sa ca om, creată de Sinea Sa ca Dumnezeu. (n.s. 313, p. 150)

dumnezeiești, ca Unul ce a pătruns-o cu totul și la culme prin unirea cu ea¹¹⁷¹ în mod neamestecat, în unul și același unic ipostas.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 209)

„(...) trebuie să se păstreze în toate și firea asumată de Cuvântul lui Dumnezeu Cel întrupat și înomenit în mod desăvârșit pentru noi, împreună cu însușirile naturale ale ei, fără de care nu e nici fire ceea ce a asumat, ci numai o nălucire goală; dar să se păzească și unirea. Cea dintâi să se păstreze în deosebirea ei naturală, iar a doua să fie cunoscută în identitatea ipostatică. Și așa să se arate cu înțelepciune și binecredincioșie rațiunea întreagă a iconomiei, în același timp neamestecată și neîmpărțită.

Vestind-o pe aceasta cu dreaptă credință, te vei arăta vestind, potrivit făgăduinței și bunătății tale, aici prin nădejde, iar acolo cu bucuria de ele prin trăire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 211)

„(...) s-a dovedit chiar din sfințita învățătură a învățătorului (Ciril) că menține și deosebirea lucrărilor naturale, precum se arată păzind și deosebirea firilor din care sunt lucrările și după unire, deși păstrează unirea. Deosebirea o arată zicând: poruncă a tot făcătoare și atingere; iar unirea, spunând că lucrarea e una și înrudită. Prin acestea înlătură atât împărțirea cât și despărțirea tainei lui Hristos. Iar cei ce nu înțeleg așa, ci înțeleg *lucrarea înrudită* ca fiind o singură lucrare a Cuvântului și a trupului, dogmatizează amestecarea într-o ființă, susținută de Eutihie și Apolinarie. Deci trebuie păstrată în toate nevătămată atât rațiunea nevătămată, cât trebuie păzit și modul iconomiei nestrictate¹¹⁷². Aceasta ca să nu pătrundă împotriva adevărului urâta pereche: despărțirea sau confundarea.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 6, în PSB, vol. 81, p. 226)

¹¹⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *A pătruns-o* = περιχωρήσας. Dumnezeu Cuvântul a intrat cu umanitatea Sa într-o perihoreză, El mișcându-Se în ea și învăluind-o, și ea mișcându-se în El și manifestându-L. Sfântul Maxim folosește și pentru relația Dumnezeirii și umanității în Hristos termenul *perihoreză*, folosit și pentru relația între Persoanele dumnezeiești. Precum cele trei Persoane dumnezeiești se mișcă una în alta fără să se confunde, așa e și cu cele două firi în Hristos. (n.s. 446, p. 209)

¹¹⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trebuie păstrată nealterată rațiunea fiecărei firi, dar și modul unirii lor mântuitoare. Chiar în universul creat se arată în toată rațiunea fiecărui gen, sau componente, cât și modul unirii lor care nu le confundă. La fel se mențin Dumnezeirea și umanitatea în unirea lor. Dumnezeu n-a creat făpturile ca să le contopească între ele sau cu Sine prin unire. Modul unirii nu alterează rațiunile individuațiunii lor, sau componentele. Nici iubirea între oameni nu desființează persoanele lor. Se poate vedea valoarea și durata eternă a persoanelor, ca cele mai ireductibile și neînlocuibile unități. (n.s. 486, p. 226)

„(...) Unirea ipostatică este cea care adună și leagă ființele sau firile deosebite într-o persoană și într-un ipostas.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 11, în PSB, vol. 81, p. 258)

„(...) nerecunoscându-se în chip neamestecat deosebirea ființială a celor unite și a însușirilor lor naturale, în unirea lor extremă, nu se va cunoaște nici rațiunea unirii în mod neamestecat¹¹⁷³.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 12, în PSB, vol. 81, p. 267)

„(...) Învățătorul (Patriarhul Antiohiei, Anastasie Sinaitul (+599), numind, precum am spus, rezultatul celor două lucrări naturale, sau fapta care le cuprinde pe amândouă prin unirea lor, cu numele lor, a spus că este o singură lucrare pentru faptul că nu se săvârșește nimic dumnezeiesc sau omenesc separat, ci Unul și Același împlinește deodată ceea ce înfăptuiește din unirea firilor și în mod unificat printr-o perihoreză (interioritate reciprocă) unitară a lor¹¹⁷⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 19, în PSB, vol. 81, p. 299)

„(...) se păstrează și în unirea firilor deosebirea după ființă, care păstrează împreună cu ea și deosebirea însușirilor ființiale a firilor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 19, în PSB, vol. 81, p. 300)

„(...) Hristos întreg e și Domn și Dumnezeu și Atotputernic, dar are în Sine în mod neîmpărțit și neamestecat și trupul pe care l-a purtat pentru noi și pentru a noastră mântuire, trup pătimitor și nu atotputernic creat, circumscris, neatotputernic prin fire, dar având în Hristos o voință atotputernică. Căci nu prin ipostas este Hristos muritor și nemuritor, nici neputernic și atotputernic, văzut și

¹¹⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu se păstrează neconfundate firile unite în Hristos, nu se mai recunoaște nici unirea lor neamestecată, ci se afirmă o contopire a lor, care nu e propriu zis unire. În unire trebuie să se vadă cele unite. Nici o despărțire oarecare nu e unire adevărată, precum nu e nici contopirea unire. În fiecare din cele unite într-o persoană trebuie să fie ceva care face posibilă articularea celeilalte componente în ea, care face posibilă unirea lor. În materie trebuie să fie o raționalitate, care face posibilă articularea ei, ca trup, în sufletul rațional; în sufletul rațional trebuie să fie ceva care să se poată manifesta prin materia pe care el o face trup sau organ intim al său. Nici o componentă nu se contopește în alta, căci în acest caz nu i-ar aduce nici un folos celeilalte și nici ea n-ar avea nici un folos din unirea cu aceea. Dar nici nu rămân în oarecare fel despărțite, căci nici în acest caz n-ar aduce nici una vreun folos celeilalte. Capacitatea unei astfel de articulări trebuie să existe și între firea dumnezeiască și cea omenească. Aceasta, deși nu aduce un folos Dumnezeirii, aduce un folos umanității. Dar dacă și Dumnezeirii prilejul unui nou mod de revelare și de lucrare, prilej pe care însă și-l procură chiar Dumnezeirea. (n.s. 573, p. 267)

¹¹⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum Persoanele divine Se află într-o perihoreză, datorită unității de ființă, așa se află într-o perihoreză cele două firi ale lui Hristos datorită unității Persoanei. (n.s. 634, p. 299)

nevăzut, creat și necreat. Fiindcă altceva e prin fire și altceva prin ipostas¹¹⁷⁵. Și simplu vorbind, nu e un ipostas compus prin opoziția socotinței, ci prin proprietatea firilor.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 22, în PSB, vol. 81, pp. 315-316)

„Dar este evident că comunicarea nu este a uneia, ci a amândurora și neegale. E dăruirea prin reciprocitate în mod natural a celor proprii în mod natural fiecărei părți a lui Hristos prin unirea negrăită a lor fără prefacerea și amestecarea naturală a nici unei părți în cealaltă¹¹⁷⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 325)

„(...) Același era întreg Dumnezeu cu umanitatea și Același întreg om cu Dumnezeirea. Același ca om a supus în Sine și prin Sine umanitatea lui Dumnezeu și Tatălui, dându-ni-Se nouă ca chip (τύπον) și pildă desăvârșită prin

¹¹⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos este și una și alta, dar nu prin ipostas, ci prin firi. Dacă ar fi prin ipostas nemuritor și muritor ar fi două ipostasuri, sau fiind același ipostas și muritor și nemuritor n-ar putea învinge moartea. Numai pentru că este, datorită firilor rămase neschimbate, un ipostas compus, poate învinge în sine moartea trupului prin nemurirea dumnezeiască, sau slăbiciunea acestuia prin atotputernicia dumnezeiască. Dacă Hristos n-ar fi un ipostas în același timp compus din două firi și unic, n-ar avea loc în el o comunicare a însușirilor și nu le-ar copleși pe cele omenești, dar trăindu-le în același timp. Hristos trăiește slăbiciunea omenească, dar o și învinge; primește moartea, dar o învinge, fără să înceteze de a Se trăi și după moarte ca om.

Cum e cu puțință aceasta? Dumnezeu creând lumea, aceasta nu putea fi decât mărginită în ființă și în putere. Ca atare Dumnezeu Însuși a cugetat, creând-o, mărginirea ei și chiar eventualitatea morții ei prin ieșirea ei din legătura cu Sine. Și nu numai că le-a cugetat pe acestea, ci, întrupându-Se, le-a și experiat nu ca ale Sale, ci ca ale unei lumi create de El, dar nerămase în legătură cu El. În Hristos, Dumnezeu merge în direcția aceasta până la capăt, însușindu-Și prin experiență ca proprii mărginirea lumii create de El așa cum e trăită de ea după păcat și chiar moartea la care aceasta a ajuns prin slăbirea legăturii cu El. Dar Și le însușește ca să le învingă prin atotputernicia Sa nepărăsită de El. Nu învinge însă mărginirea prin fire a lumii, ci o face părtaşă, prin comunicare, de atotputernicia și înfinitatea Lui. Iar moartea o învinge desființând-o prin introducerea deplină a umanității asumate în viața sa nemuritoare.

Într-un fel Dumnezeu poartă cu puterea Sa toată lumea mărginită și pe fiecare dintre componentele ei, dar în mod deosebit de intim introduce în ipostasul Său firea omenească, căreia i-a imprimat în conștiința cugetătoare și în libertate chipul Său, care el însuși se cere după nemărginirea Creatorului. Hristos ca ipostas divin întrupat are o unică conștiință. Dar conștiința Lui știe atât de înfinitatea și de atotputernicia Lui ca Dumnezeu, cât și de mărginirea Lui ca om. E o conștiință unitară, dar compusă. Însă unirea nu rămâne numai la faptul că aceeași Persoană e conștientă de înfinitatea și de mărginirea Ei, ci constă și în faptul că conștiința mărginirii Sale umane e deschisă orizontului nemărginit al conștiinței nemărginirii Sale divine, sau ultima inundă cu lumina ei în prima. (n.s. 659, pp. 315-316)

¹¹⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se comunică slava cuvenită Dumnezeirii umanității și smerenia umanității Dumnezeirii, prin faptul că amândouă sunt ale aceluiași ipostas. Deci slava nu răsare din umanitate, nici ceea ce e smerit, din Dumnezeire. (n.s. 677, p. 325)

imitare ca și noi privind ca spre căpetenia mântuirii noastre să predăm ceea ce e al nostru lui Dumnezeu, ca să nu voim altceva decât ceea ce voiește El¹¹⁷⁷.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 331)

„Iisus înainta în înțelepciune și har” [Luca 2, 52]

„Iar fiindcă la fericitul Luca s-a scris: *Iisus înainta în înțelepciune și har* (Lc., 2, 52), purtătorul de Duh (Ioan), spunând că *e plin de har*, a indicat prin aceasta slava Fiului. Dar atunci, unde va înainta plinătatea Lui, sau va primi creșteri de dincolo de unde nu mai este nimic? Deci, nu întrucât este Cuvântul și Dumnezeu s-a spus că va înainta, ci că S-a arătat mereu mai minunat și mai bogat în har prin faptele Lui celor ce le vedeau, înaintând, cum trebuie spus mai adevărat, în înțelegerea celor ce se minunau de ele, și de Însuși cel desăvârșit ca Dumnezeu, ca și în har. Le-am spus acestea spre folos, deși ca o digresiune¹¹⁷⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 116)

Iisus „sporea cu înțelepciunea și cu vârsta” [Luca 2, 52]

„(...) nu Cuvântul, în calitate de Cuvântul, e Cel ce sporește, odată ce e desăvârșit, din Tatăl cel desăvârșit, și nu are nevoie de nimic, ci întrucât îi conduce și pe alții în sporire, s-a vorbit și aci de sporire, omenește. Căci și sporirea este a oamenilor. De aceea și Evanghelistul unește sporirea cu vârsta. Dar Cuvântul lui Dumnezeu nu se măsoară cu vârsta, ci vârstele sunt ale oamenilor. Deci și sporirea e a trupului¹¹⁷⁹. Iar crescând trupul, sporea în el și arătarea dumnezeirii pentru cei ce vedeau. Și cu cât se descoperea (se revela) mai mult dumnezeirea, cu atât creștea harul Lui ca om la toți oamenii¹¹⁸⁰. Căci ca prunc era purtat pe brațe, iar ajuns băiat a

¹¹⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos a avut umanitatea noastră așa cum o avem și noi, adică ca a propriei Sale Persoane. Numai așa a putut-o supune cu adevărat Tatălui și S-a putut socoti ca Fiu al Tatălui și ca om. (n.s. 690, p. 331)

¹¹⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Contrar părerii unor teologi mai recentți, că Iisus Hristos înainta în înțelepciune și har, ca om, Sfântul Chiril spune ici că *înaintarea* era o revelare tot mai accentuată a puterii și a slavei Sale. Căci în curăția și bunătatea maximă a firii Sale omenești, se arată toată înălțimea dumnezeiască, dar în forma umană. Fiindcă aceeași Persoană dumnezeiască Se arată lucrând și prin firea Sa omenească. (n.s. 201, p. 116)

¹¹⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar, cum a spus sfântul Atanasie mai înainte, prin *trup* trebuie să înțelegem întreaga fire omenească. Deci cu aceasta sporea Hristos. (n.s. 133, p. 383)

¹¹⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cu creșterea în vârstă, creșteau mijloacele prin care Se descoperea Cuvântul. Sporea în cuvintele prin care vorbea Cuvântul. Sfântul Atanasie pare a spune că descoperirea dumnezeirii sporea pe măsura creșterii trupului ca mijloc de comunicare a ei către

rămas în templu și îi examina pe preoți despre cele din Lege. Și crescând trupul pe încetul, și Cuvântul arătându-Se în el¹¹⁸¹, e mărturisit întâi de Petru, apoi de toți, că El este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. Aceasta chiar dacă iudeii cei vechi și aceștia de acum își închid ochii cu voia, ca să nu vadă că *a spori întru înțelepciune* nu înseamnă a spori înțelepciunea însăși, ci a spori mai degrabă El omenește în Ea. *Și Iisus sporea întru înțelepciune și har* (Lc., 2, 52). Iar de trebuie să spunem mai adevărat, El însuși sporea în Sine însuși¹¹⁸².

Dar care e sporirea de care se vorbește, dacă nu, precum am spus înainte, îndumnezeirea și harul transmise oamenilor de înțelepciune¹¹⁸³, când se desființează în ei păcatul și stricăciunea prin asemănare și înrudire cu trupul Cuvântului? Astfel crescând El în vârsta trupului, sporea în trup și arătarea dumnezeirii și S-a arătat tuturor că este templul lui Dumnezeu și că era Dumnezeu în trup.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, LII-LIII, în PSB, vol. 15, pp. 382-384)

„(...) nu Înțelepciunea în calitate de înțelepciune sporea în Sine, ci omenescul sporea întru înțelepciune¹¹⁸⁴, ridicându-se (ὕπεραβαίβων) câte puțin peste firea omenească și făcându-se și arătându-se tuturor ca organ al Ei spre lucrarea

ceilalți oameni. Căci trupul însuflețit e deschis spre Dumnezeu și spre oameni. S-ar putea cugeta aceasta și din afirmarea sfântului Atanasie că, pe măsura creșterii Lui cu trupul, sporea și arătarea harului prin El către oameni. Dar prin expresia *sporea în El arătarea dumnezeirii* pare totuși să afirme și o sporire a arătării dumnezeirii în firea Lui omenească. Aceasta se poate înțelege astfel: crescând El în organele Lui trupești și în facultățile sufletești, sesiza mai accentuat dumnezeirea în firea Lui omenească. El Se descoperea, ca Dumnezeu, Lui însuși, ca om, deși avea unită cu Sine ca om sau cu firea Sa omenească, deci adânc imprimată în ea, dumnezeirea Sa, în unirea lor într-o Persoană. Căci harul în care sporea *la oameni* nu era detașat de umanitatea Sa, fiind o umanitate imprimată de dumnezeire, o umanitate nouă, transfigurată, îndumnezeită. (n.s. 134, p. 383)

¹¹⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În ediția din P.G. e dată, dintr-un codice, și versiunea: *arătându-Se pe Sine Sieși* (ἐαυτῶ), care nu contrazice versiunea: *Se arăta pe Sine în el* (în trup = ἐν αὐτῶ), căci și trupul sau firea Sa omenească era a Lui. (n.s. 135, p. 383)

¹¹⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Această expresie exprimă explicarea dată la nota 64 (134). El își descoperea Sieși, ca om, dumnezeirea ce o avea unită adânc și ipostatic cu firea Sa omenească. El ca Dumnezeu Se descoperea Sieși ca om. În acest sens era o sporire în descoperirea dumnezeirii în umanitatea Sa, sau descoperirea dumnezeirii Sale în El se realiza pe măsura creșterii Sale trupești și sufletești ca om; dar și invers: la El sporirea umanității era puternic ajutată de dumnezeirea imprimată în umanitatea Lui. (n.s. 136, p. 383)

¹¹⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îndumnezeirea și harul veneau într-un fel de la Cuvântul tot mai mult pe măsura creșterii Lui în trup. Dar sporirea firii omenești în ele nu lăsa îndumnezeirea și harul detașate de firea omenească, ci aceasta se arăta cu o fire îndumnezeită și harul, ca o putere ce iradia mai departe din această fire. Și iradierea ei mai puternică în oameni îi îndumnezeiește pe aceștia sau are loc când fac și ei eforturi de a crește. (n.s. 137, p. 383)

¹¹⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omenescul din Iisus sporea *în înțelepciune* nu numai în sensul că devenea mai înțelept, ci și în sensul că înainta în înțelepciunea dumnezeiască aflătoare în el, sau pătrundea tot mai mult în Ea, mai bine zis sporea în conștiința că e unit cu Ea; sau înțelepciunea unită ipostatic cu firea omenească Se arăta tot mai mult acesteia și sporea înțelepciunea ei și prin aceasta Se arăta tot mai mult și oamenilor. (n.s. 139, p. 384)

dumnezeirii și spre strălucirea Ei¹¹⁸⁵. De aceea nici nu a spus *Cuvântul sporea*, ci *Iisus*, nume cu care S-a numit Domnul când S-a făcut om. Aceasta arată că sporirea este a firii omenești, precum am spus înainte.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, LIII, în PSB, vol. 15, p. 384)

„Iar El cunoștea nu prin învățătură sfaturile Tatălui, ci ca Unul ce era El însuși înțelepciunea și sfatul Tatălui¹¹⁸⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Numeri*, cartea Glafirelor la Numeri, 3, în PSB, vol. 39, p. 411)

**„copilul creștea și se întărea cu duhul, umplându-se de înțelepciune”
[Luca 2, 40]**

„(...) creșterea lui Hristos trebuie înțeleasă ca sporirea slavei, pe care o are pururea mai largă și mai strălucitoare, fiind înțeles de cei din lume că e prin

¹¹⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omenescul din Iisus, înaintând tot mai mult întru înțelepciunea cu care era unit ipostatic, se ridica nu peste firea lui, ci peste puterile ei, întrucât firea lui omenească cu puterile ei devenea un organ tot mai adecvat manifestării dumnezeirii prin ea sau prin puterile ei. Aceasta o făcea și transparentă pentru dumnezeirea ce se descoperea prin ea. Transparentă nu numai privirii cunoscătoare, ci întregii simțiri a iradierii puterii ei de către ființa celor ce veneau aproape. Dar și Hristos își simțea organele trupești și sufletești ridicate peste nivelul lor natural și umplute de o putere dumnezeiască. Lucrarea dumnezeiască a înțelepciunii strălucește pe fața trupului. (n.s. 140, p. 384).

¹¹⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos ca Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu avea în Sine cunoștința celor ce le grăia. Și le grăia cu autoritatea sau cu puterea proprie (Mt., 7, 29). Iar cunoștința Lui se acoperea cu ființa dumnezeiască nemărginită. Deși ca om *sporea cu înțelepciunea și cu vârsta* (Lc., 2, 52), sporea din Sine. El știa ca om că ia din Sine ca Dumnezeu toată învățătura Sa. Dumnezeirea din care își lua învățătura nu-I era străină. Dar în calitatea de Fiu al Tatălui, nu se simțea singur ca izvor infinit al cunoștinței Sale, ci unit cu Tatăl. Era o cunoștință comunitară în care totuși se simțea în calitatea deosebită de Fiu. Și umanitatea căreia îi comunica din Sine ca Dumnezeu cunoștința Sa la nesfârșit, avea și ea sentimentul că o primește de la Fiul în care este Tatăl, ca pe o cunoștință filială. Hristos ca Fiu după fire al Tatălui e atât de unit în cunoștința Lui cu Tatăl, încât se și spune ca Înțelepciunea și Sfatul Tatălui. Nu poate cunoaște nici copilul omenesc pe tatăl său decât întipărit de sentimentul lui patern, datorită faptului că-l are pe el ca, copil. Însuși Tatăl se cunoaște ca ipostas patern datorită Fiului. Cunoștința lor e nedespărțită, deși nu-i confundă și într-un fel e distinctă. (n.s. 716, p. 411)

fire Dumnezeu¹¹⁸⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șaptea a Glăfirelor la Facere, în PSB, vol. 39, p. 251)

Două voințe în Hristos

„(...) câți dintre Sfinții Părinți au pomenit de voia alegătoare a umanității lui Hristos au înțeles prin ea puterea doritoare prin esență a firii, adică voința naturală (voința naturii) sau voia alegătoare a noastră, existentă în Dumnezeu cel întrupat prin însușirea ei de către El¹¹⁸⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, p. 191)

„Căci omenescul lui Dumnezeu nu se mișca prin libera alegere, ca al nostru, ajungând prin sfătuirea cu Sine și prin judecată la cunoașterea celor contrare între ele, ca să nu se cugete putându-se schimba prin fire în alegere¹¹⁸⁹. Ci luând existența odată cu unirea cu Dumnezeu Cuvântul¹¹⁹⁰, a avut mișcarea nesupusă îndoielii, mai bine zis statornică, potrivit dorinței naturale sau voinței¹¹⁹¹, sau, ca să spunem mai propriu, și-a avut slăbiciunea nemișcată în El, potrivit venirii la o existență desăvârșit curată și îndumnezeită în Dumnezeu Cuvântul¹¹⁹². Căci imprimând-o și mișcând-o în mod natural, ca pe una proprie și naturală a Sa și a sufletului Său, a împlinit în mod real, și nu fictiv, marea taină a

¹¹⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar slava lui Hristos ca Dumnezeu crește mereu, pentru că și-o face tot mai străvezie prin umanitatea Lui și oamenii devin tot mai capabili să-i vadă măreția dumnezeiască prin umanitatea Lui, făcându-I-se tot mai intim. *Iar copilul creștea și se întărea cu duhul umplându-Se de înțelepciune* (Luca 2, 40), pentru că tot mai mult se descoperea prin înțelepciunea Lui omenească înțelepciunea dumnezeiască, tot mai mult se deschidea cea dintâi celei din urmă. (n.s. 432, p. 251)

¹¹⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim admite în Hristos, pe baza Părinților anteriori, o voie electivă, dar numai în înțelesul de voie nedeterminată în concret a firii noastre, ca voie actualizată a ceva sau altceva de către Dumnezeu Cuvântul Însuși. De aceea ea nu poate fi o voie care ar fi putut alege și răul, ci numai una care putea alege între două lucruri bune: a merge de ex. La Ierusalim sau a nu merge; a merge pe un drum sau pe altul. (n.s. 386, p. 191)

¹¹⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fără să nege puterea alegerii în Hristos, Sf. Maxim declară că omenescul Lui nu se mișca prin libera alegere între cele bune și cele rele. Căci El cunoștea cele bune și nu le putea alege pe ele, nepătimind de vreo slăbiciune necesară. (n.s. 389, p. 192)

¹¹⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nici o clipă umanitatea lui Hristos nu și-a avut existența în afara Cuvântului, deci în putința alegerii răului. (n.s. 390, p. 192)

¹¹⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu Cuvântul n-a anulat voia omenească, ci a readus-o la mișcarea ei conformă cu firea care își găsește și satisfacerea, și împlinirea în Dumnezeu. (n.s. 391, p. 192)

¹¹⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea omenească a primit substanțializare, sau a luat ființă în Dumnezeu Cuvântul, fiind în același timp desăvârșit îndumnezeită. În alți oameni Dumnezeu Cuvântul dă o substanță în afară de Sine rațiunii omului din El. Aci îi dă substanță sau ființă rațiunii umane din El în El Însuși, rămânând El Însuși ipostasul ei. (n.s. 392, p. 192)

întropării Sale pentru noi¹¹⁹³, neînlăturând nimic din ceea ce era natural, afară de păcat, care nu are nici o rațiune semănată în nici una din cele ce sunt (create)¹¹⁹⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, pp. 191-192)

„(...) și două voințe naturale, potrivit Părinților, dacă nu îndrăznim să spunem că e fără suflet și fără minte¹¹⁹⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, p. 193)

„(...) voința Lui nu ca una ce e a altei ființe, din altă ființă sau fire decât a noastră, ci pentru că s-a făcut pentru El și în El a unuia și aceluiași ipostas; și pentru că nu a fost adusă la existență în sine și pentru sine, ca noi. De aceea a și avut pe Cuvântul Însuși ca sămânță proprie care a înnoit modul nașterii¹¹⁹⁶, primind odată cu existența și existența în chip dumnezeiesc în ipostasul Lui¹¹⁹⁷. Aceasta pentru ca să se întărească ceea ce este al nostru și să se facă crezut ceea

¹¹⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea omenească I s-a făcut Lui naturală, odată ce Și-a însușit-o ca una din cele două naturi ale Sale. I-a fost așa de naturală cum ne este naturală și nouă firea noastră. Dar nu necesară. N-a simțit-o străină de Sine, ci familiară Lui și sufletului Său omenesc. Dar Cel ce o avea ca naturală și proprie Lui, fiind și Dumnezeu întipărit în ea, Și-a mișcat-o ca Dumnezeu, umplând-o de misterul prezenței și lucrării Sale ca Dumnezeu Cel întrupat. (n.s. 393, p. 192)

¹¹⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe cât de mult a fost îndumnezeită firea noastră asumată de El, pe atât de mult a rămas ea în întregimea ei. Întregul omenesc I-a devenit propriu. Numai păcatul I-a lipsit din omenesc, dar păcatul nu există prin vreo rațiune proprie vreuneia din fapte, căci nu are o astfel de rațiune nici în Dumnezeu. De aceea de abia firea fără de păcat e readusă la starea de fire neștirbită, nestrâmbată, deplină. Această unire a umanului cu divinul într-o Persoană, această posibilitate a lui Dumnezeu de a Se întipări în uman și de a Se manifesta astfel prin uman, de a-Și face voia umanului voia Sa, arată o tainică conformitate a omenescului cu Dumnezeu și o înrudire prin creație și har cu El. Umanul se poate întâlni cu Dumnezeu în nepătimire, adică în libertatea de patimi, care e totodată eliberarea de îngustarea în orizontul închis al lumii materiale. Teologia protestantă vrea să apropie pe Dumnezeu de om atribuindu-I pătimirea. Părinții răsăriteni apropie pe om de Dumnezeu prin despătimire, întrucât El e nepătimitor. (n.s. 394, p. 192)

¹¹⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos n-ar avea voință omenească, n-ar avea nici suflet, nici minte. Căci cum ar dori să fie și să lucreze cele bune și ca om, dacă n-ar cugeta la ele și n-ar simți bucurie pentru ele? Am văzut că pentru Sf. Maxim rațiunea stă în slujba mișcării firii spre împlinirea celor dorite ca bune. (n.s. 395, p. 193)

¹¹⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim arată aci că voința omenească în Hristos e numită voința Lui, și nu a omului, nu pentru că ar fi dumnezeiască, ci pentru că este a ipostasului dumnezeiesc făcut om, născându-se cu firea omenească din sângele Fecioarei; și pentru că ea nu e folosită de Hristos pentru El, cum folosim noi voința noastră, ci pentru noi, cum Dumnezeu pune toate ale Lui la dispoziția noastră. (n.s. 449, p. 211)

¹¹⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Alte motive pentru care voința omenească a lui Hristos se numește a Cuvântului întrupat, fără a fi voință dumnezeiască. (n.s. 450, p. 211)

ce e mai presus de noi¹¹⁹⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Gheorghe, 3, în PSB, vol. 81, p. 211)

„(...) acordul voinței omenești a Mântuitorului cu voința Lui dumnezeiască și părintească, ca a Cuvântului întrupat Care a dat ființă firii omenești și a îndumnezeit-o prin faptul că i-a dat ființă¹¹⁹⁹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 5, în PSB, vol. 81, p. 214)

„(...) după amândouă (firile) din care și în care și al căror ipostas era, Se făcea cunoscut ca fiind prin fire voitor al mântuirii, printr-una, ca binevoind împreună cu Tatăl și cu Duhul, iar prin alta *ascultător făcându-Se până la moarte, iar moartea pe cruce* (Filip., 2, 8) și împlinind prin trup marea taină a mântuirii¹²⁰⁰.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 5, în PSB, vol. 81, p. 214)

„(...) Cuvântul (...), având firea cea mai presus de ființă și suprainfinită împreună cu Tatăl și cu Duhul, deși *ca Dumnezeu dădea firii iarăși în chip liber, când voia, vreme să lucreze ale ei*¹²⁰¹, cum spune dumnezeiescul și marele

¹¹⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Voința noastră omenească devenind voința Cuvântului întrupat se întărește. Dar această întărire a ei face să se creadă totodată că Cel ce a luat-o este Dumnezeu. În această naștere a umanului fără de sămânță în Hristos, s-a făcut străvezie Dumnezeirea. (n.s. 451, p. 211)

¹¹⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin faptul covârșirii că ipostasul întrupat nu refuză paharul, își pune voia omenească de acord cu cea dumnezeiască. Prin aceasta voia dumnezeiască însăși se arată în Hristos manifestându-și unitatea în ferirea de pahar, iar voia omenească se deschide dumnezeirii. Dacă voia lui Hristos pe de o parte se oprește de a voi ceva contrar voii dumnezeiești, dar pe de alta se ferește de pahar, această ferire va fi și a voii dumnezeiești cu care este una. (n.s. 458, p. 214)

¹²⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin amândouă voile Hristos voia mântuirea noastră: prin cea dumnezeiască, binevoind împreună cu Tatăl și cu Duhul, iar prin cea omenească făcându-Se ascultător pentru noi Tatălui, ca, îndreptând astfel firea noastră în Sine și prin ea și pe cea din noi, să deschidă ușa la Tatăl sau să o deschidă pe ea Tatălui (și Sieși ca Dumnezeu). Deschiderea aceasta prin voia omenească înseamnă de fapt punerea de acord a voii omenești a Lui cu voia dumnezeiască. Și acest acord și l-a putut realiza în El pentru că El era ipostasul, sau Subiectul ambelor. Însuși Fiul lui Dumnezeu făcându-Se și om a deschis firea noastră prin voia ei, al cărei Subiect S-a făcut, lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu a deschis în Sine Dumnezeirea umanului și umanul lui Dumnezeu, prin voile lor. Subiectul voii dumnezeiești făcându-se și Subiect al voii omenești, El Însuși S-a făcut ca om ascultător Sieși ca Dumnezeu și, prin aceasta, și Tatălui. El Însuși, supremul subiect iubitor al Tatălui, în calitate de Fiu prin fire S-a făcut și Subiect uman plin de aceeași iubire filială față de Tatăl. (n.s. 459, p. 214)

¹²⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Învățătura cea dreaptă e că Iisus nu numai lucra cele omenești prin firea omenească, ci le și voia cu voia omenească, nu cu voia dumnezeiască. Totuși avea și voia dumnezeiască în voia omenească a acestora. Căci El îngăduia firii omenești să voiască, când era potrivit, cele ale ei: foamea, setea etc. Umanul nu era numai un instrument pasiv al voii dumnezeiești. Căci cum ar fi biruit astfel cele ale slăbiciunii omenești? Legătura între voia omenească și cea dumnezeiască era foarte subtilă în Hristos. Nu era nici o despărțire în ele și nici o contopire. Voia omenească nu se mișca fără voia dumnezeiască, iar cea

învățător al Nyssenilor, Grigorie (*Comentar la Ioan*, cartea IV). Căci dacă ar fi voit acestea numai ca Dumnezeu nu Același și ca om, sau ar fi fost El Însuși trup prin fire, sau schimbându-Se după ființă S-ar fi făcut trup prin căderea Dumnezeirii Sale, sau trupul Lui n-ar fi fost însuflețit în chip rațional, ci el ar fi fost în trupul Său cu totul neînsuflețit și nerațional. Iar dacă trupul a fost însuflețit în chip rațional, avea și voie naturală, căci tot ce e prin fire rațional e numaidecât și voit prin fire¹²⁰². Și dacă are voința naturală ca om, voia desigur după ființă acelea pe care El ca Dumnezeu, creând-o, le-a sădit în fire în chip natural, ca ținând de constituția și de menținerea ei¹²⁰³. Căci n-a venit ca să strice firea, pe care El Însuși a făcut-o ca Dumnezeu și Cuvântul, ci a venit să îndumnezeiască cu totul firea pe care El Însuși a voit, cu bunăvoința Tatălui și cu împreună lucrarea Duhului, să o unească cu Sine după ipostas împreună cu toate însușirile ce-I aparțin în mod natural, afară de păcat.

Deci ca Dumnezeu prin fire a voit cele dumnezeiești și părintești prin fire. Căci ea împreună voit cu Născătorul Lui. Iar ca om, voia iarăși Același cele omenești prin fire, păzind iconomia (întruparea) curată de orice nălucire, neîmpotrivindu-Se nicidecum voii Tatălui. Căci nimic din cele naturale, precum

dumnezeiască nu o silea pe cea omenească, ci aceasta se mișca benevol simțind dorința voii dumnezeiești. Fiecare din cele două voi își arată libertatea în lucrarea celeilalte. În oarecare măsură aceasta se întâmplă și în orice om care vrea să se conformeze voii dumnezeiești. Deosebirea cea mare stă poate în faptul că în Hristos voia omenească simțea mai clar dorința și mișcarea voii dumnezeiești. (n.s. 471, p. 220)

¹²⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rațiunea fără voință e fără rost. De ce aş raționa în împrejurările vieții mele, dacă nu pot alege prin judecată felul de a mă comporta în ele, sau cu ce faptă am să le răspund? În rațiune este implicată voința și conștiința că e de preferat să aleg binele. (n.s. 473, p. 220)

¹²⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu Cuvântul n-a venit să desființeze firea pe care a creat-o, deci nici voia pe care a sădit-o în ea ca să fie în armonie cu voia Lui și să sporească astfel în ceea ce îi este propriu prin comunicarea cu Dumnezeu, lucrând conform voii Lui. Deci însușindu-Și firea noastră Și-a însușit și voia ei în mișcarea ei dreaptă, deci în Dumnezeu, întrucât El a sădit în firea noastră această voie spre El. A venit să readucă voia firii noastre la conformitatea cu voia Sa, dar nu silind-o spre aceasta. S-a făcut El Însuși ca Dumnezeu Subiectul acestei voi a creaturii Sale, întărind libertatea pe care i-a dat-o ca să meargă pe calea proprie firii ei în conformitate cu voia Lui dumnezeiască. În aceste rânduri Sf. Maxim afirmă în mod clar conformitatea firii noastre, și deci a voii noastre, cu Dumnezeu ca bază a întrupării. Întruparea duce la capăt opera creațiunii, unind deplin creatura cu Creatorul și o îndumnezeiește după har. (n.s. 474, p. 220)

nici însăși firea, nu se împotrivește vreodată cauzei firii¹²⁰⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 6, în PSB, vol. 81, pp. 220-221)

„Că a avut voie omenească după fire, precum și dumnezeiască după ființă, arată în mod vădit Însuși Cuvântul prin ferirea omenească iconomică de moarte, manifestată de El. Aceasta L-a făcut să spună: *Părinte, de este cu putință, să treacă acest pahar de la Mine*, ca să arate slăbiciunea trupului Său și că nu S-a făcut cunoscut celor ce-L vedeau prin nălucire, înșelându-le simțirea; ci că a fost cu adevărat și în mod propriu om, mărturisind-o aceasta voința Lui naturală, care s-a ferit de moarte prin economie¹²⁰⁵.

Dar că iarăși a fost îndumnezeită voința Lui omenească în întregime prin consimțire cu cea dumnezeiască, fiind mereu mișcată și întipărită de ea, e vădit din faptul că împlinea în mod desăvârșit numai judecata voii Tatălui, de care spunea ca om: *Să nu se facă voia Mea, ci a Ta*. Ni S-a dat și prin aceasta pe Sine model și pildă spre nesocotirea voii noastre prin împlinirea deplină a celei dumnezeiești chiar dacă am vedea atârând prin aceasta moartea asupra noastră¹²⁰⁶.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 6, în PSB, vol. 81, pp. 221-222)

„Așa a învățat și marele Grigorie Teologul, în *Al doilea Cuvânt despre Fiul*, zicând în chip clar: *Voirea Aceluia nu avea nimic potrivit, fiind întreagă îndumnezeită*. Deci Îi era propriu să voiască omenește, după acest mare învățător. Căci nu se întâmpla aceasta prin socotința proprie, ci prin voința naturală în sens propriu întipărită continuu de Dumnezeirea Lui după ființă și mișcată spre împlinirea economiei (a mântuirii) și îndumnezeită prin consimțirea

¹²⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos n-ar fi împlinit voia Tatălui, s-ar fi dovedit că nu e nici Fiul Lui adevărat și n-a luat nici firea omenească adevărată. Deci întruparea, ridicarea din păcat și mântuirea ar fi fost o nălucire. Căci atât ca Fiul adevărat al lui Dumnezeu, cât și ca Cel ce a luat firea omenească creată ca Dumnezeu, ridicată din păcat (singura cu care Se putea uni Fiul lui Dumnezeu), S-a dovedit prin împlinirea voii Lui de mântuire a umanului. Sfântul Maxim manifestă un mare optimism în înțelegerea firii omenești. Faptul că ea, voind ceea ce voiește Dumnezeu, voiește ceea ce o promovează cu adevărat, arată că e făcută să se deschidă prin voia sa adevăratului Dumnezeu. În faptul că omul închizându-se capricios în sine prin voia sa nu se simte bine în mod statornic și nu crește spiritual, se arată că el a fost făcut să se depășească, prin voia sa, pe sine, ca să se realizeze pe sine, că a fost făcut ca o ființă ce tinde spre desăvârșirea în Creatorul ei. (n.s. 475, p. 221)

¹²⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi ferit de moarte, nu ar fi fost om. Deci n-ar fi fost Dumnezeu întrupat și nu ne-ar fi mântuit. (n.s. 476, p. 222)

¹²⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trecem peste voia noastră, o călcăm, n-o împlinim, când împlinim voia dumnezeiască, chiar dacă renunțând la voia noastră renunțăm la apărarea vieții noastre prin ea. Dar în această renunțare la voia noastră în favoarea celei dumnezeiești, se manifestă în altfel voia noastră, mai bine zis voia noastră cea adevărată. Și prin ea asigurăm firii noastre adevărata viață, cea în Dumnezeu, sau din izvorul vieții adevărate în locul unei vieți trecătoare, mai mult aparente. Mai mult împlinim voia noastră când împlinim prin ea voia lui Dumnezeu, decât atunci când căutăm să o împlinim împotriva voii lui Dumnezeu. Slăbirea aceasta a voii a adus-o păcatul. (n.s. 477, p. 222)

și legătura cu cea părintească și devenită și numită și dumnezeiască cu adevărat prin unirea în sens propriu cu aceea, dar nu prin fire. Căci nu a ieșit nicidecum, îndumnezeindu-se, din fire¹²⁰⁷. Căci spunând *îndumnezeită întreagă*, învățătorul a înfățișat unirea voinței omenești din El cu voia dumnezeiască și părintească a Lui, depărtând deplin toată împotrivirea și pe cei ce voiesc cele contrare tainei lui Hristos¹²⁰⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 6, în PSB, vol. 81, p. 223)

„Ei (Părinții) spun: *E o dorință naturală și o dorință înăscută și firească a nu voi trupul să moară. Fiindcă aceasta este o osândă a firii. Și cum ar spune că voința e comună ambelor? Sau cum s-ar arăta deosebirea firilor într-o singură voință? Căci e cu totul necesar să concure voința cu firea și firea să nu voiască să moară și să se lipsească de viața prezentă. Și precum a flămânzi și a înseta nu e un rău, așa nici a dori să rămână în viața prezentă. Și e sădită în fire iubirea față de cele prezente. Și iarăși: Ține de trupul pe care l-a luat cu toate însușirile lui naturale, să se ferească de moarte.*

Acestea sunt învățăturile pururea pomeniților Atanasie, Vasilie, Grigorie, Ioan, Teofil, Ciril și ale celorlalți Părinți probați. Și ce dovadă mai mare decât acestea se poate aduce despre voințele naturale pe care le susțin? Ce și cine s-ar putea opune acestora, când nu e nimic îndoielnic în ele și nimic neclar?” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 18, în PSB, vol. 81, pp. 295-296)

¹²⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Îndumnezeirea nu înseamnă ieșirea firii noastre din ceea ce este ea. Aceasta înseamnă că e făcută pentru îndumnezeire; că în starea de îndumnezeire se realizează în mod deplin. Iarăși apare conformitatea umanului cu divinul. Omul se cere după prezența transcendenței dumnezeiești în sine, cum se cere plămânul după aer. Îndumnezeirea e desăvârșirea bunătății în om, în care el simte în modul cel mai deplin și neștirbit umanitatea lui. (n.s. 479, p. 223)

¹²⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Învățăturile contrare tainei lui Hristos se opun îndumnezeirii. Sfântul Maxim vede îndumnezeirea concentrată în acordul deplin al voii omenești a lui Hristos cu voia Lui dumnezeiască. De voie atârână toată bunătatea, dar și toată răutatea. Prin acordul voii omenești cu cea dumnezeiască se deschide Dumnezeirea omenescului și omenescul Dumnezeirii. Voia este ușa firii noastre care se poate închide și deschide lui Dumnezeu, întâlnind ușa închisă sau deschisă a lui Dumnezeu, reprezentată de voia Lui. Voința bună face întreg omul bun, căci e deschisă cu drag lui Dumnezeu și semenilor. Voința bună se află în unire cu voia lui Dumnezeu prin care se revărsă bunătatea Lui nesfârșită din izvorul ei. În unire cu voia lui Dumnezeu, omul trăiește bunătatea sa în întâlnire cu cea dumnezeiască, fără să se confunde bunătatea sa cu cea dumnezeiască, întrucât pe a sa o simte provenind din cea dumnezeiască, iar pe cea dumnezeiască, izvor al bunătății sale. Cine ajunge în preajma unui om bun simte în acela bunătatea lui, dar și pe cea a lui Dumnezeu ca izvor al bunătății lui. Simte persoana omului în întâlnirea ei cu Persoana cea bună a lui Dumnezeu sau cu Sfânta Treime.

Prin voință omul arată că este o persoană deosebită de Dumnezeu, dar se și poate pune de acord cu El ca Persoană, când nu I se opune. (n.s. 480, p. 223)

„(...) prin cea (voința) naturală și omenească era în acord cu cea părintească și dumnezeiască, neavând deosebirea față de aceea dintr-o făptuire contrară, ci, dându-Se astfel pe Sine nouă ca model, o supunea pe a Sa de bună voie; și o recomanda pe a Tatălui, ca imitându-L în aceasta și noi și renunțând la a noastră s-o împlinim pe cea dumnezeiască cu toată sârguința. Aceasta o spune așa: *Când s-a scris: «N-am venit să fac voia Mea, ci a Tatălui care M-a trimis» (In., 6, 38) și: «Nu ceea ce Eu voiesc, ci Tu, Părinte» (Mt., 14, 36), acestea nu sunt ale unei voințe deosebite, adică potrivnice și contrar lucrătoare, ci ale iconomiei (întrupării) omenești care și-a însușit din compătimire cele ale noastre.* (...) Deci, cum am spus, nu afirmă desființarea voinței naturale și omenești, ci a celei pătimase și contrare firii. Și vorbind în general, a mărturisit pe Dumnezeu Cel întrupat având voința noastră, dar liberă de orice păcat.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 19, în PSB, vol. 81, p. 306)

„Pyrhus: Este cu putință să se afle într-o singură Persoană două voințe fără contradicere între ele?

Maxim: Dacă nu pot fi în una și aceeași persoană două voințe fără contradicere, atunci, după tine, ele pot fi în contradicere. Iar dacă e așa, mărturisești că sunt două și nu te mai opui numaidecât numărului, ci numai lipsei de contradicere. Deci rămâne să se caute cauza producătoare a luptei. Care spui deci că e aceasta? Oare voința cea după fire sau păcatul? Dacă vei spune că e voința cea după fire, iar cauza acesteia nu e altul decât Dumnezeu, atunci, după tine, făcătorul luptei e Dumnezeu. Iar de vei zice că e păcatul, iar păcat (Hristos) n-a făcut, Dumnezeu Cel întrupat n-a avut nici o contradicere în voințele Sale cele după fire. Căci lipsind vreo cauză, evident că nu va fi nici ceea ce e cauzat de ea¹²⁰⁹.

Pyrhus: Deci e propriu firii a voi?

Maxim: Da. A voi simplu e propriu firii.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 322)

„Maxim: În Sfintele Evanghelii s-a spus despre Domnul că *a doua zi a voit Iisus să intre în Galileea* (In., 1, 43). E vădit că a voit să intre, întrucât nu era acolo. Dar nu era cu umanitatea. Căci cu Dumnezeirea nu lipsea de nicăieri. Așadar, a voit să intre ca om, nu ca Dumnezeu. Și era voitor ca om.

Și în altă parte iarăși: *Voiesc ca precum unde sunt Eu și ei să fie* (In., 17, 21). Ca Dumnezeu Hristos este deasupra locului unde este, căci nu e într-un loc

¹²⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Contrazicerea voinței omenești față de cea dumnezeiască vine din păcat. Păcatul e act al voinței, nu al ființei omenești. Dar voința nu e dată de Dumnezeu? Da, dar *prin voință Dumnezeu îl face pe om liber, nu sclav. Și voința nu-l silește la păcat.* (n.s. 671, p. 322)

ca Dumnezeu. Dar firea noastră nu poate fi deasupra locului. Urmează deci că în calitate de om voiește ca unde este El să fie și ei. Deci era Același și voitor ca om.

Și în alt loc iarăși: *Și venind la acel loc, a spus: «Mi-e sete!».* Și i-au dat Lui vin amestecat cu fiere și gustând, nu a voit să bea (Mt., 27, 34). După care parte se zice că a însetat? Dacă după Dumnezeire, va fi pătimitoare Dumnezeirea Lui, poftind băutura contrar naturii (ei). Iar dacă după umanitate, atunci a însetat după acea parte după care n-a voit să bea ceea ce era neplăcut prin fire. Deci era voitor Același și ca om.

Și în alt loc iarăși: *Și umbla Iisus prin Galileea. Căci nu voia să umble prin Iudeea, pentru că Îl căutau iudeii să-L omoare* (In., 7, 1). Dacă umblarea e a trupului prin fire, nu a Dumnezeirii unită cu trupul după ipostas, urmează că Același umbla ca om prin Galileea și nu voia să umble prin Iudeea. Deci era Același voitor și ca om.

Și în alt loc iarăși: *Și ieșind de acolo, străbăteau Galileea. Dar El nu voia ca cineva să știe* (Mc., 9, 29). Toți mărturisesc că umblarea este, cum s-a spus, prin fire a umanității Domnului, nu a Dumnezeirii. Iar dacă Îi era proprie plimbarea ca om, dar nu ca lui Dumnezeu prin fire, urmează că străbătea cu ucenicii și nu voia să știe cineva, ca om. Deci era voitor Același și ca om.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 338)

Lucrarea dumnezeiască și cea omenească în Hristos

„Când a fost nevoie să ridice pe soacra lui Petru cuprinsă de friguri (Mt., 8, 14), a întins mâna omenește, dar a oprit boala dumnezeiește¹²¹⁰. Și orbul din naștere a fost atins de scuipatul omenesc ieșit din trup, dar prin tina purtătoare a scuipatului a deschis ochii dumnezeiește (In., 9, 6). Către Lazăr a trimis glas omenesc, ca un om, dar l-a sculat din morți dumnezeiește, ca Dumnezeu¹²¹¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXXII, în PSB, vol. 15, p. 361)

¹²¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin mâna ce o întindea se simțea puterea dumnezeiască. Mâna Lui nu era ca o mână fără putere. Lucrarea dumnezeiască nu era despărțită de mâna ce atingea trupul bolnav. În aceasta se arată că mâna era a lui Dumnezeu, asumată fiind de ipostasul Cuvântului. (n.s. 85, p. 361)

¹²¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar prin glasul trimis spre Lazăr aflat cu trupul în mormânt, lucra puterea dumnezeiască. Glasul omenesc și lucrarea dumnezeiască nu erau despărțite. Se simțea puterea dumnezeiască în glasul omenesc. Nu era un glas ca al oricărui om, ci era plin de puterea dumnezeiască. De aceea se spune că glasul era al Cuvântului, și puterea era a omului Hristos Iisus. (n.s. 86, p. 361)

„(...) când se spun în Evanghelie cele omenești despre Mântuitorul, trebuie să privim iarăși la firea celor spuse și, văzându-le ca fiind străine de Dumnezeu, să nu le punem pe socoteala dumnezeirii Cuvântului, ci pe seama umanității Lui. Căci deși Cuvântul însuși S-a făcut trup, pătimirile (afectele) erau ale trupului. Dar dacă trupul e purtat dumnezeiește în Cuvântul, harul și puterea sunt ale Cuvântului. Căci făcea lucrurile (faptele) Tatălui prin trup. Dar arăta nu mai puțin afectele trupului în Sine. Așa a întrebat și a sculat pe Lazăr; a mirat pe Maica Sa, zicând: *încă n-a sosit ceasul Meu* (In., 2, 4), însă îndată a prefăcut apa în vin. Căci era Dumnezeu adevărat în trup și trup adevărat în Cuvântul. De aceea din fapte Se făcea cunoscut pe Sine ca Fiu al lui Dumnezeu și îl făcea cunoscut pe Tatăl Său, iar din afectele trupului arăta că poartă trup adevărat și că acesta era propriu al Lui¹²¹².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al treilea împotriva arienilor, XLI, în PSB, vol. 15, p. 372)

„(...) Dumnezeu fiind și om făcându-Se, ca Dumnezeu a sculat morți, a vindecat pe toți, a prefăcut apa în vin; căci nu erau acestea faptele omului. Iar purtând trup, înseta și obosea și pătimea, căci acestea nu erau proprii dumnezeirii. Și ca Dumnezeu zicea: *Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine* (In., 14, 11). Iar ca purtător de trup mustra pe iudei: *De ce căutați să Mă omorâți pe Mine, omul care v-am vorbit despre adevărul pe care l-am auzit de la Tatăl Meu?* (In., 8, 40). Iar acestea nu se săvârșeau în mod despărțit, după calitatea celor ce se săvârșeau, ca cele ale trupului să se arate fără dumnezeire, iar cele ale dumnezeirii, fără trup. Toate se săvârșeau în chip unit și unul era Domnul care le făcea acestea în mod minunat prin harul Lui. Căci scuipa omenește, dar scuipatul era îndumnezeit. Fiindcă prin el făcea ochii orbului din naștere să vadă. Și vrând să Se arate pe Sine Dumnezeu, zicea aceasta cu limbă omenească: *Eu și Tatăl una suntem* (In., 10, 30); și vindeca cu însoțirea voinței omenești. Iar întinzând mâna, a vindecat pe soacra lui Petru care zăcea de friguri, și a sculat din morți pe fiica mai marelui sinagogii, care murise. (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Către același episcop Serapion, XIV, în PSB, vol. 16, p. 98)

„Dar ereticii, din neștiința lor, și-au ieșit din minți. Și unii văzând cele trupești ale Mântuitorului, au tăgăduit afirmația: *La început era Cuvântul* (In., 1,

¹²¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Le făcea și pe cele omenești și pe cele dumnezeiești în mod unit. Suporta afectele omenești, dar le și biruia. Întreba ca un om neștiutor și afla răspunsul de la Sine, ca Dumnezeu. Căci dumnezeiescul își deschidea ușa la bătaia omenescului; simțirea foamei îi dădea prilejul s-o învingă. Dacă n-ar fi simțit-o real, n-ar fi avut prilejul să-și arate puterea asupra ei. Dacă n-ar fi avut prilejul să rabde stările legate de trupul Său ca niște pasivități involuntare și dureroase, nu le-ar fi putut învinge. Răbdarea afectelor l-a făcut mijloc de biruire a lor prin arătarea puterii dumnezeiești. Cel întrupat nu dă altă putere umanului Său în suportarea afectelor decât pe cea a răbdării. Și aceasta ține de chenoza Cuvântului. Ontologia prefacerii în bine a umanului are ca bază eticul, sau spiritualitatea. Omul nou e omul spiritualizat. La aceasta e ajutat de Duhul Sfânt. (n.s. 113, pp. 372-373)

1); iar alții, privind cele ale dumnezeirii, n-au recunoscut afirmația: *Cuvântul trup S-a făcut* (In., 1, 14). Iar apostolul credincios, cunoscând iubirea de oameni a Domnului și văzând semnele dumnezeirii, s-a minunat de Domnul în trup. Dar privind iarăși cele proprii trupului, se uimește peste măsură, cunoscând lucrarea dumnezeirii din ele.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Către același episcop Serapion, XIV-XV, în PSB, vol. 16, pp. 98-99)

„Și *lucra mai presus de om cele omenesti*, schimba prin pașii Săi firea elementelor, fără schimbare. O arată aceasta limpede apa nestatornică ce susține, fără să cedeze, greutatea picioarelor materiale și pământești, rămânând printr-o putere mai presus de fire nedesfăcută (ἀδιόχυτον). Căci umbla cu adevărat cu picioarele uscate, ce aveau un volum corporal și o greutate materială, pe apa fluidă și nestatornică, trecând pe mare ca pe uscat și arătând prin această umblare, deodată cu puterea dumnezeirii Sale și nedespărțită de ea, lucrarea naturală a trupului; căci mișcarea aceasta de trecere aparținea prin fire trupului, și nu dumnezeirii suprainfinite și supraființiale, unită cu El după ipostas. Căci odată ce Cuvântul mai presus de ființă Și-a luat o ființă (S-a substanțializat) în mod omenesc, El avea ca proprie Lui, împreună cu ființa umană, și micimea ființei ce-L caracteriza în mod general ca om și arăta forma speciei în chip natural prin toate cele ce le lucra ca om. Fiindcă S-a făcut cu adevărat om, respirând, grăind, umblând, mișcându-Și mâinile, folosindu-Se în mod firesc de simțuri pentru perceperea lucrurilor sensibile, flămânzind, însetând, mâncând, dormind, ostenind, lăcrimând, agonizând, deși era Puterea de sine subzistentă, și în general făcând toate celelalte prin care, lucrând liber, mișca firea asumată, așa cum mișcă sufletul în chip natural trupul unit cu el. Căci firea aceasta devenise și se numea cu adevărat a Lui, sau, vorbind propriu, El însuși S-a făcut ceea ce este în mod real și firea, și a împlinit, în afară de orice nălucire, iconomia cea pentru noi.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5b, în PSB, vol. 80, p. 57)

„Și *cu adevărat S-a făcut om mai presus de om*, unind întreolaltă în chip neștirbit modurile mai presus de fire și rațiunile cele după fire. Astfel celor ce le era cu neputință să se împreune, S-a făcut El, Căruia nimic nu-I este cu neputință, unire adevărată, nelucrând prin nici una din cele două, al căror ipostas era, în mod separat de cealaltă, ci mai degrabă adevărind prin fiecare pe cealaltă. Căci fiind amândouă cu adevărat, ca Dumnezeu mișca propria Sa omenitate, iar ca om manifesta propria Sa dumnezeire. Ca să spun așa, pătimea dumnezeiește, căci pătimea de bunăvoie, odată ce nu era simplu om, și săvârșea minuni omeneste, căci le săvârșea prin trup, odată ce nu era Dumnezeu gol (γυμνός). Încât patimile Lui erau minunate fiind înnoite prin puterea dumnezeiască, cea după fire, a celui ce pătimea, iar minunile Lui era pătimate, fiind săvârșite prin

puterea pătimitoare, cea după fire, a trupului celui ce le săvârșea¹²¹³. Aceasta știind-o învățătorul, zice: *În sfârșit, săvârșea cele dumnezeiești, nu ca Dumnezeu*, adică nu numai dumnezeiește, despărțite de trup, căci nu era numai mai presus de ființă; *nici cele omenești, ca om*, adică nu numai trupește, despărțite de dumnezeire, căci nu era numai om; *ci întrucât era Dumnezeu înomenit, ne-a arătat viețuirea printr-o lucrare nouă teandrică*. Și de fapt iubitorul de oameni, făcându-Se cu adevărat om prin asumarea trupului însuflețit mintal și în baza unirii neîmpiedicate înomenindu-Și lucrarea dumnezeiască prin unitatea de viață (τῇ σὺμφυιᾷ) cu cea omenească, a împlinit iconomia cea pentru noi în mod teandric, adică lucrând deodată dumnezeiește și omenește, atât cele dumnezeiești cât și cele omenești, sau, mai limpede spus, manifestând deodată o lucrare dumnezeiască și omenească.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5d, în PSB, vol. 80, pp. 60-61)

„Dacă definiția oricărei firi o constituie rațiunea lucrării ei ființiale, cel ce n-ar spune că aceasta e îndoită ar admite mituri cu centauri. Și apoi dacă ar fi așa, cel ce ar fi astfel având o singură lucrare — și aceasta, naturală — cum ar putea săvârși cu ea minunile și patimile, care se deosebesc întreolaltă prin rațiunea firii, fără să urmeze nici o privațiune absenței unei capacități a firii? Căci nici una din existențe nu poate înfăptui prin una și aceeași lucrare cele contrare, fiind ținută în marginile definiției și ale rațiunii firii. De aceea nu e permis a spune că în Hristos e simplu o singură și naturală lucrare a dumnezeirii și a trupului, dacă dumnezeirea și trupul nu sunt, după calitatea naturală, unul și același lucru. Căci în acest caz ar fi și o singură fire, iar Treimea ar deveni pătrime. Fiindcă nici după fire, nici după putere, nici după lucrare, nu S-a făcut, zice, una cu trupul. Pentru că prin nimic din ce e Fiul una cu Tatăl și cu Duhul Sfânt pentru ființa cea una, nu S-a făcut una cu trupul din pricina unirii, chiar dacă l-a făcut pe acesta prin unirea cu Sine de viață făcător, deși prin fire era muritor. Căci altfel S-ar fi arătat ca fiind de o fire schimbăcioasă și schimbând ființa trupului în ceea ce nu era, iar unirea făcându-l una după fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, p. 62)

¹²¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nelucrând separat prin nici una din cele două firi, căci nu se putea separa ca ipostas unificator de nici una, adevărea prin fiecare pe cealaltă. Prin firea omenească făcea vădită pe cea dumnezeiască, deși nu era nici un gol în firea omenească prin care să răzbească la vedere descoperită cea dumnezeiască. Omenescul acoperea dumnezeirea Lui în întregime cu întregimea lui, dar în întregimea omenescului se străvedea dumnezeiescul, căci era un omenesc biruitor al păcatului și liber de neputințele necesității în asumarea liberă a acestor slăbiciuni. Făcea și minuni, care arătau și mai mult dumnezeirea, dar le făcea omenește, căci dumnezeirea nu se arăta în nici o lucrare a ei în mod descoperit. Dumnezeirea lucra minunile prin Duhul, Care Se arăta biruitor în acceptarea coborârii depline, a renunțării la o așa zisă umanitate, care de fapt era subumană. Înseși pătimirile erau minunate prin modul lipsit de orice grijă de Sine în care le suporta și minunile erau pătimite căci apăreau din ascultarea și pătimirea liberă în care nu se mai simțea deloc omenescul, ca un zid de piatră între el și Dumnezeu. (n.s. 17, p. 61)

„Căci lucra cele dumnezeiești trupește, pentru că le lucra prin trupul nelipsit de lucrarea naturală. Și cele omenești, dumnezeiește, pentru că le făcea cu voia în chip stăpânitor (liber)¹²¹⁴, nu primea experiența pătimirilor omenești prin vreo silă¹²¹⁵. Căci nu lucra cele dumnezeiești dumnezeiește, pentru că nu era Dumnezeu gol; nici cele omenești, trupește, pentru că nu era simplu om¹²¹⁶. De aceea minunile nu erau fără pătimire; și pătimirile nu erau fără minune. Ci cele dintâi, ca să spun ceva adevărat, nu erau pătimate; iar cele de al doilea erau minunate¹²¹⁷. Și amândouă erau paradoxale (uneau contrariile), pentru că erau și dumnezeiești și omenești, ca provenind din unul și același Dumnezeu Cuvântul întrupat, adevărind prin amândouă adevărul celor din care și care era¹²¹⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, Ep. 19, în PSB, vol. 81, pp. 154-155)

„(...) Dacă lucra în mod natural¹²¹⁹ prin fiecare din cele cărora le era ipostas, neîmpărțindu-Se, e vădit că împreună cu firile al căror ipostas era, avea

¹²¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Făcea minuni prin trupul pe care îl păstra nealterat. Dacă n-ar fi păstrat trupul nu S-ar fi arătat săvârșind minuni.

Pătimea cele omenești dumnezeiește, pentru că nu era supus lor fără voie, ci cu voie, fiind într-un fel stăpân peste ele. Toate erau paradoxale în El. Accepta cu voia pătimirile și simțea că le-ar putea înlătura, dar totuși le suporta în toată intensitatea lor. Suferea foamea, când putea să nu o sufere. Numai așa a putut întări firea omenească. Căci pătimea cele omenești, dar le pătimea cu voia omenească întărită de cea dumnezeiască, însă numai atâta cât să le suporte, nu ca să nu le simtă. (n.s. 321, p. 154)

¹²¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Le pătimea real, dar pentru că le accepta cu voia în mod liber El a ridicat la libertate deplină firea noastră. (n.s. 322, p. 154)

¹²¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu făcea și nu suferea cele omenești numai cu puterea trupului. Căci nu ar fi putut face cele ce le făcea, nici suferi cele ce le suferea numai cu puterea unui trup lipsit de puterea dumnezeiască. (n.s. 324, p. 154)

¹²¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ea o minune chiar suportarea patimilor. (n.s. 324, p. 154)

¹²¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adeverea și prin minuni și prin pătimiri deodată atât Dumnezeirea, cât și umanitatea. Făcea minuni pentru că era și Dumnezeu și om Același; și pătimea așa cum numai El a pățimit (absolut liber, dar real), pentru că era și om și Dumnezeu. (n.s. 325, p. 155)

¹²¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucra în mod natural prin fiecare fire Același unic ipostas, neîmpărțindu-se ca să lucreze prin firea umană ca om, iar prin cea divină ca Dumnezeu, adică a acceptat să întindă mâna Cel ce era în același timp om și Dumnezeu, neschimbând această lucrare a naturii omenești, fiindcă Cel ce săvârșea acest gest era și Dumnezeu. Săvârșea și pătimea cele omenești Dumnezeu Însuși pentru că era Același totodată om, și săvârșea cele dumnezeiești Omul pentru că era și Dumnezeu. Aceasta arată și mai mult tainica conformitate a omenescului cu dumnezeiescul, capacitatea primită de om prin creație de a se actualiza ca mediu sau organ al lucrării dumnezeiești, fără a fi anulat omenescul, ci arătând, tocmai în calitate de omenesc, capacitatea de mediu și organ al dumnezeiescului. (n.s. 405, p. 195)

și lucrările lor ființiale și susținătoare ale lor¹²²⁰, a căror unire era El însuși¹²²¹, lucrând corespunzător Sieiși și făcând cunoscute prin cele ce le lucra adevărul celor din care, în care și care era.

Deci Unul e Hristos din două firi¹²²², din Dumnezeire și umanitate, Cuvântul și Fiul Unul Născut și Domnul slavei, pe care Îl cunoaștem și Îl credem în ele cu adevărat, având și două mișcări sau lucrări naturale și generale și indicatoare ale celor din care era, ale căror rezultate erau diferitele fapte săvârșite în parte, care ieșeau din El și se săvârșeau de El fără o tăiere a celor din care era fără nici un fel de contopire. Căci nu suferea tăiere sau confundare Cel ce nu e supus niciodată prefacerilor și dă tuturor celor ce sunt statornicia și consistența existenței și a modului de existență.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, p. 195)

„Termenul *lucrarea teandrică* e o îmbrățișare deodată a lucrării dumnezeiești și omenești. Învățătorul a creat un termen corespunzător îmbrățișând, cum am spus, în rostire pe amândouă și, exprimând-o aceasta în chip unitar, a indicat concentrat lucrarea îndoită a Celui îndoit după fire. Căci după ce a spus mai înainte: *nelucrând cele dumnezeiești în modul lui Dumnezeu, căci nu era Dumnezeu simplu, dar lucrând cele dumnezeiești prin fire, căci era Dumnezeu după fire, însă prin trupul unit cu El după ipostas*¹²²³, *nici cele omenești, în modul omenească, căci nu era om simplu, dar lucrând în chip natural cele omenești, căci era om prin fire, dar cu stăpânirea dumnezeiască, nefiind dus de vreo nevoie și prin sila naturală ca noi spre lucrarea lor* (*Epistola întâi către Gaius*), a împletit lucrarea Lui dumnezeiască și omenească după fire, arătând că nici una din ele nu era fără cealaltă, ci cunoscute una în alta și una prin alta prin compenetrarea reciprocă (συμφω□ς), pentru unirea lor nedesfăcută le-a exprimat pe amândouă printr-un termen unitar în chip concentrat. Prin acest termen a arătat pe de o parte că lucra cele dumnezeiești și cele omenești deși nici în modul lui Dumnezeu, nici în cel al omului, căci, cum am spus, nu era Dumnezeu simplu, nici om simplu; totuși, lucrându-le cu

¹²²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrarea ține de ființă. Unde se vede lucrarea omenească, ea e dovada unei ființe omenești, sau arată că ființa nu poate fi fără o lucrare ce izvorăște din ea, sau se face prin ea. De aceea într-un fel lucrarea menține ființa, sau se arată constitutivă ei. Lucrarea omenească a lui Hristos arată că El are și firea omenească. (n.s. 406, p. 195)

¹²²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ipostasul sau Persoana lui Hristos e unirea firilor și a lucrărilor lor, fără să le confunde, cum e persoana umană unirea tuturor organelor trupești și facultăților sufletești, fără să le confunde. (n.s. 407, p. 195)

¹²²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim folosește nu numai expresia de la Calcedon *în două firi*, ci și cea de la Sinodul V ecumenic *din două firi*, singura acceptată de monofiziți. (n.s. 408, p. 195)

¹²²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucra cele dumnezeiești, dar nu ca Dumnezeu neîntreput, ci ca Dumnezeu întrupat. Vindeca orbirea, dar nu în chip nevăzut, ci prin tina adusă la ochii orbului cu mâna omenească, deci ca Dumnezeu întrupat. (n.s. 502, p. 233)

adevărat, adevărea deosebirea lucrărilor naturale. Pe de altă parte, cuprinzându-le pe acestea și exprimându-le sinoptic prin termenul potrivit de lucrarea teandrică, ne-a învățat unirea lor de nedespărțit.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 7, în PSB, vol. 81, p. 233)

„Căci este Același Dumnezeu și om. Dar zic că sunt și altele în oarecare fel comune și oarecum referindu-se la amândouă, adică la Dumnezeu și umanitate. Adică unele dintre expresii sunt foarte dumnezeiești, iar altele omenești; în sfârșit, altele dețin un loc oarecare de mijloc, arătând pe Fiul lui Dumnezeu ca fiind deodată Dumnezeu și om¹²²⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 8, în PSB, vol. 81, p. 245)

„Iar Ioan, care a avut gură de aur, mai bine zis gura lui Hristos, spune la începutul *Cuvântului despre văduva care a pus în vistierie doi bănuți: E simplu numele postului. Și în altele cu firi unite e deosebită lucrarea umanității, precum e deosebită puterea Dumnezeirii. Să dau un exemplu: jos obosește și sus adună stihiiile. Jos flămânzește și de sus aduce ploaie. Jos îi e frică și de sus pricinuieste tunete. Jos stă în fața judecătorului și de sus Se privește pe Sine Însuși. Cât privește milostivirea, în ea concurg amândouă lucrările. Căci Cel ce încununează dintre heruvimi pe cei milostivi, Același șezând în fața vistieriei cearcă pe iubitorii de oameni. Același zice în *Cuvântul către Toma împotriva arienilor*: Acestea auzindu-le, am curățit sufletul de necredință, am lepădat socotința îndoielnică, am îmbrăcat convingerea, m-am atins de trup, bucurându-mă și tremurând, am întins împreună cu degetele și ochii sufletului și am simțit două lucrări.*

¹²²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos fiind un unic ipostas sau Subiect, dar constând din două firi, poate săvârși unele lucrări în care se întâlnesc atât lucrările omenești, cât și cele dumnezeiești, fără să se anuleze, nici să se schimbe după fire. De ex. El simțea foamea, dar simțirea foamei nu-L făcea să-Și piardă stăpânirea de Sine. Sau vindeca, manifestând puterea dumnezeiască, dar folosindu-Se de mișcarea vreunui organ trupesc, sau asociind mila omenească. Dar erau și unele lucrări pe care le săvârșea numai omenește, oprind asocierea puterii dumnezeiești la ele; sau numai dumnezeiește, susținând în existență creațiunea, fără asocierea unui efort omenesc. Mai bine zis există o gradație în săvârșirea unor lucrări și trăirea unor simțiri mai mult cu Dumnezeirea, sau mai mult cu umanitatea. Dar totdeauna Își distinge ceea ce aduce din Dumnezeire și ceea ce aduce din umanitate în lucrările Sale. Chiar unirea între suflet și trup în persoana umană este o mare taină. Din această unire rezultă unitatea persoanei. Dar cum, din două părți necontopit unite, rezultă o unitate desăvârșită? La om aceasta se poate datora faptului că în suflet sunt puse puterile formatoare ale trupului, încât nu se poate cugeta un suflet realizat fără trup și nici invers. Deși deosebit de trup, sufletul nu e despărțit de ele. Poate o astfel de conformitate există și între firea umană și cea dumnezeiască, deși Dumnezeirea poate exista și fără a se uni cu cea umană. Poate de aceea Logosul dumnezeiesc are în Sine rațiunile tuturor creaturilor. De aceea El a putut să-Și formeze chipul Său uman și în Sine Însuși din Fecioara Maria, nu ca un ipostas aparte, ci în propriul Său ipostas. Aceasta poate explica unitatea ipostasului și manifestarea lui prin toate cele ce țin de cele două firi. (n.s. 527, pp. 245-246)

Dar și prea înțeleptul Ciril, întâi stătătorul Alexandriei, în capitolul 32 al Tezaurului zice: *Nu vom admite că e una lucrarea naturală a lui Dumnezeu și a făpturii, ca să nu ridicăm nici făptura la firea dumnezeiască, nici să coborâm înălțimea mai presus de toate a firii dumnezeiești la locul convenit celor create. Căci cele ce au o unică lucrare și o unică putere nedeosebită păstrează în mod necesar și o unitate a genului.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 12, în PSB, vol. 81, pp. 266-267)

„(...) Severian, întâi stătătorul Cabalei, (...) mărturisește: *Deci arată două voințe: una dumnezeiască și alta omenească.* (...) Ambrosie, marele mărturisitor, (...) vestește cu înțelepciune: *În ce mod aceeași lucrare e a altei ființe? Căci nu poate fi o singură lucrare unde e o ființă deosebită.* (...) Ciril al Ierusalimului (...) afirmă: *A arătat o lucrare îndoită, pătimind ca om, dar Același lucrând ca Dumnezeu.* (...) Dumnezeiescul Leo, care vorbește cu cumințenie: *Fiecare chip lucrează cu participarea celui alt ceea ce are propriu.* (...) Gură de Aur: *Și în altele e deosebită lucrarea firilor unite, a umanității și a Dumnezeirii. Iar când e vorba de milostivire, concurg amândouă lucrările. Și de aceea am simțit două lucrări.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 12, în PSB, vol. 81, p. 271)

„(...) oricare alt Părinte probat și dumnezeiesc afirmă, cum am arătat, scriind în Hristos o lucrare și două, primul lucru privind la unirea lucrărilor celor după fire precum și a firilor, iar al doilea la deosebirea lor ființială.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 19, în PSB, vol. 81, p. 301)

„Căci întinderea mâinii și atingerea și apucarea și amestecarea prin ea a tinei și frângerea pâinii și, simplu, tot ce se săvârșea prin mână, sau prin alt mădular, sau parte a trupului, era propriu lucrării naturale a umanității lui Hristos, prin care, ca om, era lucrător Același, Care era Dumnezeu prin fire și lucra în mod natural cele dumnezeiești, ca să se adeverească prin amândouă după fire, arătându-Se fiind cu adevărat Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, afară numai de păcat.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 351)

„Iar lucrarea susținătoare de viață a arătat-o în respirație, în grăire, în vedere, în auzire, în atingere, în mirosire, în fapta mâncării și a băuturii, în mișcarea mâinilor, în umblare, în dormire și în celelalte câte se arată în mod neschimbat în firea lucrării celei naturale¹²²⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul,

¹²²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) După Sf. Maxim lucrarea sau energia cea unică a firii omenești se arată într-o mulțime de fapte înrudite, sau de același fel omenesc. Hristos Și-a arătat lucrarea omenească în toate acestea. (n.s. 730, p. 351)

Epistole, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrrhus, 25, în PSB, vol. 81, p. 351)

„Și a lăcrimat Iisus” [Ioan 11, 35]

„Și a lăcrimat Iisus (In., 11, 35)

Evangelistul, văzând lăcrimând firea care nu lăcrimează, e mirat, căci pătimirea aceasta era proprie trupului, și nu potrivită Dumnezeirii. Iar Domnul lăcrimează, văzând pe omul făcut după chipul Său intrat în stricăciune, ca să ne scape de lacrimile noastre. Căci pentru aceasta a și murit, ca să ne izbăvim și noi de moarte. Îi curge doar o lacrimă și îndată o reține, ca să nu pară că este crud și fără milă, dar ne și învață să nu ne topim pentru cei ce au murit. Primul lucru e propriu compătimirii, al doilea e femeiesc și nebărbătesc. De aceea a îngăduit trupului Său să plângă puțin, deși El era ferit de lacrimi, de orice durere, pentru firea Sa dumnezeiască. Se minunează de lacrima Domnului și cei ce-L urăsc pe El. Căci cei ce filosofează la culme și se bucură de mare vază cu anevoie lăcrimează, ca unii ce biruie orice neajuns. Iudeii socoteau că lăcrimează pentru moartea lui Lazăr. Dar El lăcrima din milă pentru toată firea omenească, plângând nu numai pe Lazăr, ci cugetând la vechea întâmplare, când toată firea omenească a ajuns sub moarte, căzând cu dreptate sub pedeapsa aceasta¹²²⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 752)

Dumnezeirea lui Hristos

„(...) trebuie să gândim de Iisus Hristos, ca de Dumnezeu, ca de *Judecătorul viilor și al morților* (Fap., 10, 42), că nu trebuie să gândim lucruri mici despre mântuirea noastră. Dacă gândim lucruri mici de Iisus Hristos, și lucruri mici nădăjduim să primim. Cei care ascultă vorbindu-li-se de Hristos, ca și cum li s-ar vorbi de niște lucruri mici, păcătuiesc; de facem așa, păcătuim și noi, că nu știm de unde am fost chemați, de Cine și spre ce loc, că nu știm câte a

¹²²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea e cea mai cumplită tragedie pentru oameni. Merită cu adevărat să plângem din pricina ei. Și chiar Dumnezeu trăiește mila pentru oameni din pricina ei. Căci nu e o dispariție pur și simplu, ci un chin veșnic. De aceea El însuși Și-o însușește pentru a o birui, sau intră în ea pentru ca noi să nu rămânem în ea. Ea chinuiește pe om și înainte de-a se produce. Hristos o asumă, o așteaptă, o primește, dar nu rămâne în ea, ci o face trecere la viața veșnic fericită pentru Sine și pentru cei ce se unesc prin iubire cu El și cu ceilalți. Moartea e biruită de iubire, de bucuria iubirii de Dumnezeu Cel iubitor de oameni. (...) (n.s. 1414, p. 752)

suferit Iisus Hristos, pătimind pentru noi.” (Sf. Clement Romanul, *Omilie, numită a doua Epistolă către Corinteni*, cap. I, în PSB, vol. 1, p. 111)

„Ce spune oare altceva Moisi lui Isus, fiul lui Navi, când i-a pus acest nume, ca unui profet, decât numai ca să audă tot poporul că Tatăl descoperă toate despre Fiul Iisus? Așadar, Moisi îi spune lui Isus, fiul lui Navi, când i-a pus numele și când l-a trimis iscoadă a pământului: *Ia carte în mâinile tale și scrie ce zice Domnul, că Fiul lui Dumnezeu va tăia din rădăcină toată casa lui Amalic în zilele de pe urmă*. Iată iarăși Iisus, nu fiu al omului, ci Fiu al lui Dumnezeu, arătat în preînchipuire în trupul lui Isus al lui Navi.

Așadar, pentru că vor zice că Hristos este Fiu al lui David, David însuși, temându-se și înțelegând rătăcirea păcătoșilor, a profețit: *Zis-a Domnul Domnului Meu: Șezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe dușmanii Tăi așternut picioarelor tale*. Și iarăși, Isaia grăiește așa: *Zis-a Domnul lui Hristos Domnul Meu: Apucatu-L-am de mâna Lui dreaptă, ca să asculte de El neamurile și puterea împăraților voi sfărâma*. Iată că David Îl numește Domn și nu-L numește Fiu!” (Barnaba, *Epistola*, cap. XII, în PSB, vol. 1, p. 155)

„(...) e necesar să spun câteva cuvinte despre Hristos, ca despre Dumnezeu.” (Tertulian, *Apologeticul*, XXI, în PSB, vol. 3, p. 69)

„(...) este (Hristos — n.L.P.) Dumnezeu. Nu este cineva mai mare decât Cuvântul, nici nu există învățător pentru singurul Învățător.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea întâia, cap. VI, 25.2., în PSB, vol. 4, p. 180)

„În ce ne privește, potrivit învățăturii, care după convingerea noastră izvorăște din inspirația dumnezeiască, credem că nu există altă posibilitate de a da despre Fiul lui Dumnezeu o explicație mai înaltă și mai potrivită despre dumnezeirea Lui și de a-L face cunoscut oamenilor, decât pe baza Sfintei Scripturi, care a fost inspirată de Duhul Sfânt și care cuprinde Evangheliile și scrierile apostolice, precum și Legea și Proorocii, cum le-a înșirat Însuși Hristos¹²²⁷.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, I, 3, în PSB, vol. 8, p. 70)

„Învinuim, așadar, pe iudei care n-au recunoscut dumnezeirea lui Iisus cu toată mulțimea mărturiilor proorocilor, care-L descriu ca puterea cea mare a lui Dumnezeu, Stăpânul și Părintele tuturor fapturilor, căci după convingerea noastră despre El s-au rostit acele cuvinte de poruncă despre care citim în istoria creației descrisă de Moise: *să fie lumină!*, *să fie o tărie în mijlocul apelor* și tot ce a poruncit, Dumnezeu a poruncit și Fiul a făcut. Lui i-au fost adresate cuvintele (Fac., 1, 26): *să facem om după chipul și după asemănarea Noastră*, și credem că tot ce Tatăl a poruncit, Cuvântul a săvârșit. Și aceste lucruri le afirmăm nu numai pe temeiul unei presupuneri obișnuite, dealtfel, la iudei, ci ele

¹²²⁷ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Fără Scriptură nu există cunoștință sigură. (...) (n.s. 205, p. 70)

au fost spuse de însuși Dumnezeu și rostirea lor e următoarea: *El a zis și s-a făcut; El a poruncit și s-au zidit* (Ps., 32, 9). Iar dacă Dumnezeu a poruncit și făpturile au fost aduse la viață, atunci, în înțelesul și graiul acestor prooroci, cine ar fi fost în stare să împlinească porunca Tatălui dacă nu Cel care este, ca să zicem așa, Cuvântul și Adevărul?” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. IX, în PSB, vol. 9, p. 105)

„Căci dacă poruncind dracilor, aceștia se supun, aceasta nu este faptă omenească, ci dumnezeiască. Sau cine, văzîndu-L pe El tămăduind bolile, cărora le este supus neamul oamenilor, Îl mai socotește pe El om și nu Dumnezeu? Căci curăța leproși, făcea șchiopii să umble, deschidea urechile surzilor, dădea vedere orbilor și alunga pur și simplu toate bolile și toată neputința de la oameni. Iar din acestea oricine putea vedea dumnezeirea Lui. Căci cine, văzîndu-L dînd cuiva ceea ce-i lipsea prin naștere și deschizînd ochii orbului din naștere, nu ar fi înțeles că Lui Îi era supusă nașterea oamenilor și că El era făcătorul și ziditorul acesteia? Căci Cel ce dă ceea ce nu are omul din naștere, e vădit că e Domnul însuși al nașterii oamenilor¹²²⁸. De aceea, când a coborât la noi la început Și-a plăsmuit trupul Său din Fecioara, ca să dea tuturor o probă nu mică a dumnezeirii Sale prin faptul că Cel ce L-a plăsmuit pe acesta este și făcătorul celorlalte trupuri.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XVIII, în PSB, vol. 15, p. 112)

„Și cine, văzînd firea apelor schimbându-se și prefăcându-se în vin, nu putea înțelege că Cel ce a făcut aceasta e Domnul și Făcătorul firii tuturor apelor? De aceea a pășit și pe mare ca un Stăpîn și umbla pe ea ca pe pămînt, dînd privitorilor dovada stăpînirii Lui peste toate. Iar hrănind cu puține pâini atîta mulțime și făcînd din cele puține belșug mare, încît a saturat cu cinci pâini cinci mii de oameni și au rămas mai multe decît au fost, n-a făcut cunoscut altceva decît că El este Domnul purtării de grijă al tuturor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XVIII, în PSB, vol. 15, p. 113)

„Au fost mulți regi și tirani pe pămînt înainte de El; se istorisește despre mulți înțelepți și vrăjitori la caldeii și la egipteni și hinduși. Care dintre ei, nu zic după moarte, dar încă trăind a putut să-și impună atît de mult puterea, încît să umple tot pămîntul de învățătura lui și să întoarcă de la superstiția idolească o mulțime așa de mare, cîtă a atras Mîntuitorul nostru la El de la idoli? Filosofii elinilor au scris multe cărți pămîntești convingătoare și cu mult meșteșug în cuvinte. Ce-au dovedit ele așa de mult ca crucea lui Hristos? Până la moartea lor sofismele lor păreau să aibă ceva convingător. Dar chiar când trăiau se

¹²²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El completa ceea ce n-a dat în anumite cazuri nașterea. (n.s. 62b, p. 112)

contraziceau în cele ce socoteau că se impun ca adevărate în gândirea lor și se certau întreolaltă.

Dar e un fapt foarte minunat că Cuvântul lui Dumnezeu învățând prin cuvintele cel mai simple, a umbrat pe sofști și a golit de putere învățăturile lor, atrăgând pe toți la Sine și umplând bisericile Sale. Și ceea ce e uimitor este că pogorând la moarte ca om, a făcut de nimic vorbăria făloasă a înțelepților despre idoli. Căci a cui moarte a alungat demonii? Sau de moartea cui s-au înspăimântat dracii, ca de a lui Hristos?¹²²⁹ De aceea unde se rostește numele Mântuitorului, de acolo se alungă orice demon.

Și cine a smuls așa de desăvârșit patimile sufletești din oameni¹²³⁰, încât desfrânații s-au făcut feciorelnici, ucigașii n-au mai ținut sulile în mână, iar cei stăpâniți de frică s-au îmbărbătat? Și peste tot, cine a înduplecat pe barbari și pe cei ce locuiau în țări păgâne să lepede furia și să cugete cele pașnice, dacă nu credea în Hristos și semnul crucii? Cine a încredințat pe oameni așa de mult despre înviere, ca crucea lui Hristos și însăși învierea Lui cu trupul? Cu toate că elinii au scornit atâtea minciuni, totuși n-au putut născoci învierea idolilor lor, nevenindu-le în minte nicidecum că e cu putință ca după moarte să învie trupul din nou¹²³¹. Această închipuire le-ar fi fost de altfel aprobată, pentru că, cugetând astfel, ar fi dat pe față neputința idololatriei lor și ar fi recunoscut puterea lui Hristos, ca să se cunoască și din aceasta că e Fiul lui Dumnezeu. (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, L, în PSB, vol. 15, pp. 147-148)

„Care dintre oameni a învățat după moarte, sau chiar viețuind încă, despre feciorie, și n-a socotit că e cu neputință virtutea aceasta între oameni? Dar Mântuitorul nostru și Împăratul tuturor, Hristos, a pus atâta putere în învățătura Sa, despre aceasta, că și copiii care nu au ajuns la vârsta cunoscătoare a legii au făgăduit viața în feciorie, care e mai presus de lege. Cine dintre oameni a putut străbate vreodată așa de departe, încât să ajungă și la sciți și la etiopieni, sau la perși, sau la armeni, sau la goți, sau la cei de care se spune că locuiesc dincolo de ocean, sau la cei ce sunt peste Hircania, sau la egipteni și

¹²²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea lui Hristos a alungat demonii, pentru că prin ea aducându-Se ca dar lui Dumnezeu Tatăl și renunțând la Sine, a dat putere tuturor să depășească despărțirea egoistă și orgolioasă de Dumnezeu pentru că a fost cea mai mare coborâre (chenoză) a Celui mai presus de toate, a Fiului lui Dumnezeu făcut om ca să poată primi moartea noastră. Dracii, individuațiunile pervertite de extrema mândrie, și-au dovedit neputința față de această smerenie. (n.s. 111, p. 148)

¹²³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) sfântul Atanasie cugetă că Dumnezeu-Cuvântul a lucrat și asupra sufletului, sau a lucrat asupra trupului prin curățirea sufletului, deci n-a lucrat numai direct asupra trupului, cum spune Kannengiesser. Chiar prin coborârea Lui din dragoste pentru noi până la primirea morții ne-a dat putere să biruim mândria, lăcomia, pofta de plăceri trupești, toate patimile ca expresii ale egoismului. (n.s. 112, p. 148)

¹²³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta se opunea gândirii lor panteiste, în care toate individuațiunile apar și dispar definitiv. Dacă și-ar fi închipuit învierea, ar fi recunoscut eterna valoare a persoanei. (n.s. 113, p. 148)

caldei, care cred în vrăji și sunt peste măsură de superstițioși și de sălbatici în obiceiurile lor, ca să le propovăduiască despre virtute și feciorie și despre o credință protivnică idolilor, cum a făcut Domnul tuturor, Puterea lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos? Și El nu numai că le-a propovăduit prin ucenicii Săi, ci i-a și înduplecat în cugetul lor să lepede sălbăticia purtărilor și să nu se mai închine zeilor părinților lor, ci să-L recunoască pe El și prin El să creadă în Tatăl.

Odinioară închinându-se la idoli, elinii și barbarii se războiau între ei și erau cruzi cu cei de un neam și nu se afla cineva care să umble pe pământ, sau să străbată marea, fără să-și înarmeze mâna cu sulita, din pricina luptei neîmpăcate între ei. Toată viața lor o trăiau înarmați și sulita le slujea în loc de toiag și numai în ea le era ajutorul. Se închinau, cum am spus înainte, idolilor și aduceau demonilor jertfe; și totuși cei ce slujeau idolilor n-au putut fi îndreptați prin superstiția idolească. Dar când s-au mutat la învățătura lui Hristos, cugetarea li s-a străpuns cu adevărat în chip minunat, încât au lepădat cruzimea și nu se mai gândesc la lupte, ci în toate s-au făcut pașnici și plini de dorința de prietenie.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LI, în PSB, vol. 15, pp. 147-149)

„Sau cine e Cel ce i-a unit întreolaltă spre pace pe cei ce se urau, dacă nu Fiul cel iubit al Tatălui, Mântuitorul de obște al tuturor, Iisus Hristos, Care prin dragostea Lui toate le-a răbdat pentru a noastră mântuire? De altfel despre această pace ce o va aduce El se proorocise de demult. Căci spusese Scriptura: *Și-și vor preschimba săbiile lor în fiare de plug și sulitele lor în seceri și nu va mai ridica sabia un neam asupra altui neam și nu vor mai fi învățați să se lupte* (Is., 2, 4). Și nu e de crezut (ce s-a scris). Căci și acum barbarii care au sălbăticia purtărilor sădită în ei, cât timp jertfesc idolilor ce-i au, se înfurie unii împotriva altora și nu rămân nici un ceas fără sulită; când aud de învățătura lui Hristos, îndată se întorc de la războaie la lucrarea pământului și în loc de a-și înarma mâinile cu sulite, le întind la rugăciune; și peste tot, în loc de a se război între ei, se înarmează de acum împotriva diavolului și a dracilor, războindu-i pe aceștia cu fecioria și cu virtutea sufletului. Iată o dovadă a dumnezeirii Mântuitorului: ceea ce n-au putut învăța oamenii de la idoli au învățat de la El. Iar aceasta este o nu mică dovadă a neputinței și nimicniciei idolilor. Căci cunoscându-și dracii neputința lor, ațâțau odinioară pe oameni să se războiască între ei, ca nu cumva, încetând să se certe între ei, să se întoarcă împotriva dracilor¹²³². Căci, fără îndoială neluptându-se între ei, ucenicii lui Hristos se rânduiesc prin purtările și faptele lor în frontul împotriva dracilor și pe aceștia îi alungă, iar pe căpetenia lor, diavolul, îl iau în râs, prin aceea, că în tinerețe trăiesc în curăție, în încercări rabdă, în dureri stăruiesc, când sunt ocărăți suportă, lipsurile le disprețuiesc și,

¹²³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pacea între oameni arată prezența Logosului care toate le orânduiește și le armonizează, care scapă pe oameni de patima mândriei, lăcomiei, mâniei. (n.s. 113a, p. 150)

ceea ce e minunat, disprețuiesc chiar și moartea, făcându-se martiri ai lui Hristos.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LII, în PSB, vol. 15, pp. 149-150)

„Dar să mai arăt o dovadă foarte minunată a dumnezeirii Mântuitorului: care dintre oamenii de odinioară — fie el om simplu, sau vrăjitor, sau tiran, sau împărat — a putut lua sarcina să lupte împotriva întregii închinări la idoli și a toată oastea drăcească și a toată vrăjitoria și a toată înțelepciunea elinilor, care erau atât de tari și înfloreau și înfricoșau pe toți, și să se împotrivească cu o unică pornire tuturor, ca Domnul nostru, Fiul adevărat al lui Dumnezeu, Care dând pe față în chip nevăzut rătăcirea fiecăruia, îi atrage pe toți oamenii de la toate, încât unii calcă în picioare idoli cărora li se închinau, alții ard cărțile cu vrăjitoriile de care se minunau, iar în locul înțelepților aleg tâlcuirea Evangheliilor; pe cei cărora mai înainte li se închinau îi părăsesc, iar lui Hristos celui răstignit, de Care râdeau, I se închină, mărturisindu-L ca Dumnezeu; și așa numiții de ei zei sunt alungați cu semnul crucii, iar Mântuitorul cel răstignit e propovăduit în toată lumea, ca Dumnezeu și ca Fiul lui Dumnezeu; și zeii închinați la elini sunt defăimați de ei ca închipuiri spurcate, iar cei primesc învățătura lui Hristos au o viață mai curată ca aceia?

De sunt acestea și unele ca acestea omenești, să ne arate cine voiește, ca să ne convingem și noi, că unele ca acestea s-au produs și mai înainte. Iar de nu se arată și nu sunt acestea fapte omenești, pentru ce le resping necredincioșii fără nici o evlavie, nerecunoscând pe Stăpânul care le-a lucrat? Ei pătimesc ceva asemănător celui ce nu cunoaște pe Dumnezeu Făcătorul, din lucrurile zidirii. Căci dacă ar fi cunoscut, din puterea Lui arătată în toate, dumnezeirea Lui, ar fi cunoscut că și faptele prin trup ale lui Hristos sunt ale lui Dumnezeu Cuvântul. Iar cunoscându-L, *nu L-ar fi răstignit pe Domnul Slavei*, cum a zis Pavel (I Cor., 2, 8).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LIII, în PSB, vol. 15, p. 150)

„Precum cel ce dorește să vadă pe Dumnezeu, Care este prin fire nevăzut și nu poate fi nicidecum văzut, Îl înțelege și Îl cunoaște din faptele din natură, așa cel ce nu vede prin înțelegere pe Hristos să caute să-L afle măcar din faptele trupului și să cerceteze de sunt ale unui om. Și de sunt omenești, să râdă; iar de nu sunt omenești, ci cunoaște că sunt ale lui Dumnezeu, să nu râdă de cele ce nu sunt de răs, ci mai degrabă să se minuneze, că cele dumnezeiești ni s-au arătat printr-un mijloc așa de smerit și prin moarte a ajuns la toți nemurirea și prin întruparea Cuvântului s-a făcut cunoscută purtarea Lui de grijă pentru toate și că Dăruitorul și Făcătorul tuturor este Însuși Cuvântul lui Dumnezeu.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LIV, în PSB, vol. 15, p. 151)

„(...) Însuși Mântuitorul zice: *Precum Tatăl are viață întru Sine, așa a dat și Fiului să aibă viață întru Sine* - (In., 5, 26). Spunând *I-a dat* S-a arătat pe Sine că nu e Tatăl. Iar spunând *asa*, a arătat asemănarea și identitatea firii Fiului cu Tatăl. Deci dacă era odată când nu le avea Tatăl, e vădit că și Fiul era când nu le avea. Căci precum le are Tatăl, așa le are și Fiul. Iar dacă e necredincios lucru a spune că Tatăl nu le avea, dar e binecredincios a zice că Tatăl le are pururea, cum nu e absurd ca, odată ce Fiul zice *precum are Tatăl, așa are și Fiul*, aceștia să spună că nu are așa, ci altfel? Mai vrednic de crezare este ceea ce zice Cuvântul și a crede că toate câte spune că le-a luat, avându-le pururea, le are de la Tatăl. Căci Tatăl nu le are de la cineva, dar Fiul le are de la Tatăl.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXXVI, în PSB, vol. 15, p. 367)

„Nu cumva, însă, să-L socotești numai om pe Domnul nostru ignorându-I puterea dumnezeirii Lui din pricină că a trăit printre noi în asemănarea trupului păcatului!” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XLVIII, IV, în PSB, vol. 17, p. 314)

„Iar toate textele care-ți vorbesc de firea Lui trupească, cu care a lucrat mântuirea oamenilor, pe care ne-a arătat-o prin venirea Lui în trup, în care El spune că a fost trimis (In., 3, 17), că nu poate să facă de la El nimic (In., 5, 30), că a primit poruncă (In., 10, 18), și altele asemenea, să nu-ți dea pricini să micșoreze dumnezeirea Unuia-Născut. Pogorământul Fiului la slăbiciunea firii tale omenеști nu-ți dă dreptul să micșorezi vrednicia Celui puternic, ci înțelege firea Lui așa cum se cuvine unui Dumnezeu, iar cuvintele pline de smerenie, spuse despre El, interpretează-le având în vedere întruparea Sa pentru mântuirea oamenilor. Dacă aș vrea să vorbesc acum cu de-amănuntul de lucrul acesta, aș putea aduce, uitând de mine însumi, o mulțime nesfârșită de dovezi.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, II, în PSB, vol. 17, p. 511)

„Și a sfătuit Domnul Dumnezeu pe Adam (Fac., 2, 16).

Iată că și aici Scriptura folosește aceleași cuvinte ca mai sus: *Domnul Dumnezeu*, pentru ca prin repetarea acestor cuvinte să primim o învățătură precisă și să nu suferim pe cei care îndrăznesc să împartă aceste două nume: unul să-l dea Tatălui, iar pe celălalt Fiului. Pentru că ființa amândurora este una, de aceea și dumnezeiasca Scriptură dă, fără deosebire, același nume când Tatălui, când Fiului”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XIV, III, în PSB, vol. 21, p. 159)

„(...) într-una dintre *Epistole*, vorbind despre Mântuitorul nostru, după ce a spus că *toate au fost supuse sub picioarele Lui*, adaugă foarte drept: *Iar supunând toate, n-a lăsat nimic nesupus Lui* (Evr., 2, 8). Deoarece credem că

toate s-au făcut prin Fiul, nu-L vom înțelege ca unul dintre toate, ci-L vom socoti că este în afară de toate, deosebindu-Se de firea și specia celor făcute; deci, vom mărturisi că nu e altceva decât Dumnezeu din Dumnezeu după fire¹²³³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 57)

„Sau neplăcându-le să fie siliți să mărturisească pe Fiul cu adevărat Dumnezeu din Dumnezeu după fire, se abat din obișnuința de-a lupta cu adevărat spre al doilea înțeles al chipului, care constă numai în formă și pecete? Dar socotesc că, spunând aceasta, se vor omorî pe ei înșiși¹²³⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. VIII, în PSB, vol. 41, p. 268)

„(...) să mărturisim pe Fiul ca chipul lui Dumnezeu și Tatăl, neformat din unele însușiri trecătoare, nici numai împodobit cu demnități dumnezeiești, ci având ființial însușirile Celui ce L-a născut și fiind prin fire exact ceea ce se înțelege și Cel ce L-a născut, adică Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, Atotțiitorul, Creatorul, slăvit, bun, închinat și tot ce e unit cu cele spuse și care se cuvin lui Dumnezeu. Căci, arătându-L astfel în toate asemenea lui Dumnezeu și Tatăl, vom înfățișa adevărul cuprins în spusa Lui: *De nu va voi cineva să cinstească pe Fiul, nu-L cinstește nici pe Tatăl care L-a trimis pe El*¹²³⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. VIII, în PSB, vol. 41, p. 271)

„Căci, dacă mărturisesc lucrurile cele mai bune despre Mine, cinstesc pe Cel ce M-a născut, iar cei ce Îl acoperă cu cele mai de pe urmă ocări pe Cel ce S-a născut din El necinstesc pe Tatăl însuși¹²³⁶. În toate felurile Hristos Se

¹²³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă toate Îi sunt supuse Fiului lui Dumnezeu și nimic nu-I este nesupus, El este deasupra tuturor. Toate Îi sunt supuse întru totul, toate avându-L întru totul pe El ca și Creator, toate fiind create de El. Numai El nu depinde de nimic. Deci, numai El este necreat și Creator, ceea ce înseamnă că e Dumnezeu. (n.s. 91, p. 57)

¹²³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nerecunoscând pe Hristos ca Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om ca să scape umanitatea celor ce cred în El de moartea veșnică, își aleg ei înșiși moartea. Mai ales că ei nu mai cred prin aceasta nici în Dumnezeu. Căci un Dumnezeu impersonal și fără iubire nu există. (n.s. 479, p. 268)

¹²³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai dacă Hristos e chipul Tatălui în sensul că de aceeași ființă dumnezeiască, cel ce nu-L cinstește pe El nu cinstește nici pe Tatăl. Căci acela disprețuiește însăși ființa lui Dumnezeu, proprie și Tatălui. Dacă nu cinstesc pe fiul unui om, nu-l cinstesc nici pe tatăl lui. (n.s. 485, p. 271)

¹²³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul Îl laudă pe Tatăl prin toate cuvintele și faptele Sale vrednice de Acela, cei ce coboară pe Fiul în ceea ce spun despre El, Îl coboară pe Tatăl însuși. Și Îl coboară pe Fiul atribuindu-I fapte și purtări rele, contrare celor de Fiu. Prin acestea Îl coboară și pe Tatăl. În general, omul bun și curat Îl mărește pe Tatăl, căci numai de la El pot fi cele bune și curate. Iar dacă cel rău se declară fiu al Tatălui, în răutățile lui îl coboară pe Tatăl, el având ca Dumnezeu și tată pe diavolul. Cele mai incontestabile argumente despre existența

dovedește pe Sine prin cuvintele Sale¹²³⁷ și Se arată clar că este Dumnezeu după fire și prin cele ce zice că cinstește pe Tatăl.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 636)

„(...) nu se va micșora întru nimic înțelegerea dumnezeiască a Fiului, spunându-se că slava Lui este Tatăl, deoarece și Tatăl însuși e slăvit la fel de către Fiul, nu ca având nevoie (fiind lipsit) de slavă, ci deoarece și are slava de a fi cunoscut ca Tată al Unui astfel de Născut, Care este și El Dumnezeu¹²³⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 645)

„Căci cel ce zice că Domnul este Iisus, zice numaidecât în Sfântul Duh, după cuvântul lui Pavel (I Cor., 12, 3)¹²³⁹. Dar cugetând cineva cele opuse nu o face în Duhul Sfânt, ci va grăi mai degrabă în Belzebut.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 678)

„(...) observă cum, prin cuvântul Său, ajută pe de o parte la zidirea celor credincioși, iar pe de alta, nu ignoră grăirea bolnavă a ereticilor lipsiți de evlavie. Căci spune către ucenicii Săi: *Voi Mă numiți pe Mine Învățătorul și Domnul*, ca să nu socotească cineva că El nu este prin fire Domnul și

lui Dumnezeu le aduce cineva prin bunătatea și curăția lui. (n.s. 1207, p. 636)

¹²³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se dovedește pe Sine ca Hristos, deci ca Mesia dumnezeiesc, calitate pe care nu I-o recunosc căpeteniile iudaice, cum nu I-o recunosc nici sectele neoprotestante. (n.s. 1208, p. 636)

¹²³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pentru Dumnezeu-Tatăl este o slavă să aibă un Fiu Care este și El Dumnezeu. Dacă n-ar putea primi existența de la El decât creaturi minore, puterea Lui ar fi mărginită. Slava lui Dumnezeu se arată în faptul că poate naște un Fiu, Care e și El Dumnezeu, ca și Tatăl. Filosofile (în general panteiste) nu cunosc o origine atotputernică a existenței, întrucât toate cele ce se ivesc dintr-o esență sunt pline de insuficiență. Pentru credința creștină insuficiențele creației vin din faptul că nu este născută din Dumnezeu, ci este creată din nimic. Dar Dumnezeu are și un Fiu născut din El. Iar Acesta e desăvârșit și etern, ca și El. Numai având aceste puteri: de-a naște un Fiu egal și de-a crea din nimic o lume mărginită, dar putându-se îmbogăți cu nemărginirea Lui, se arată că este un Dumnezeu atotputernic, ceea ce explică totul. (n.s. 1226, p. 645)

¹²³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce recunoaște pe Iisus ca Domn, sau ca Dumnezeu, face aceasta prin Duhul Sfânt. Cel ce rămâne numai în rațiunea lui naturală nu va fi în stare să înțeleagă că e Fiul lui Dumnezeu făcut om. Zic și neoprotestanții *Domnul Iisus*, dar nu spun că e Dumnezeu cel întrupat. Dau termenului *Domn* un sens modern, care exprimă un respect pentru omul simplu, sau distins prin anumite calități de alții. Cel ce nu înțelege prin *Domnul Iisus* că Iisus este Dumnezeu, nu vorbește în Duhul Sfânt, ci în Beelzebut. A vorbi în Duhul Sfânt înseamnă a fi ridicat la înțelegerea lui Iisus ca fiind Cel egal în dumnezeire cu Duhul Sfânt. De fapt în cele următoare se precizează că fariseii spun în Beelzebut *Domnul Iisus*, dar nu mărturisesc nici ei și împiedică și pe alții să numească pe Hristos și să-L mărturisească. Și așa fac neoprotestanții. (n.s. 1268, p. 678)

Învățătorul, ci ca să arate că prețuiește aceste numiri date Lui de cei care Îl urmează, în mod necesar adaugă, înlăturând bănuielile aceloră: *Și bine ziceți, căci sunt*. Fiindcă nu Și-a dobândit ca pe un simplu nume de cinste pe cel de *Domn*, precum noi, rămânând slugi prin fire, am dobândi o strălucire după har prin numirile cele mai presus de fire și prețioase date de oameni.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a Noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 797)

„Privește la slava și la puterea Lui, privește la stăpânirea Lui neîmpiedică peste toate. Spune-mi, ce nu împlinește dintre cele mai presus de rațiune prin consimțiri neforțate și înainte de trup, și cu trupul? Privește la Cel ce ni Se arată atât de mare prin faptele înseși. De aceea zice: *Eu și Tatăl una suntem. Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl* (In., 14, 9)¹²⁴⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 842)

„O dată cu Cel născut cu adevărat se cugetă Persoana Celui ce naște prin fire. Și îndată ce cunoaște cineva pe Tatăl înțelege și pe Cel născut. Și, dacă află de Cel născut, înțelege îndată că a odrăslit dintr-un Tată. Deci din Amândoi se naște în ascultători cunoașterea Fiecăruia. Tăgăduind cineva că Dumnezeu este Tată cu adevărat, va desființa numaidecât și nașterea Fiului. Iar nemărturisind că Fiul este născut, va desființa împreună cu El și cunoștința despre Tatăl¹²⁴¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 867-868)

„De va afirma că Fiul se cinstește prin simplul nume al Dumnezeuirii, nefiind prin fire și cu adevărat ceea ce se spune că este, îi vom răspunde, cugetând cele cuvenite și spunând deschis: O, deșteptule! Dacă nu este Dumnezeu după fire, ne închinăm mai departe creaturii în locul Creatorului, și nu numai noi, care formăm această ceată pământească, ci și mulțimea Sfinților Îngeri. Ba vom acuza și pe tot Sfântul care L-a numit pe El Dumnezeu după fire

¹²⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar dacă nu poate să Se arate numai ca Dumnezeu, Se arată totuși ca atare prin umanitatea asumată. Numai cel ce își închide ochii cu voia nu vede, prin toată înfățișarea omenească a lui Hristos și prin toate manifestările Lui, dumnezeirea Lui și deci și dumnezeirea Tatălui, căci El Se arată încontinuu în relație cu Tatăl. El nu Se arată ca fiind unica Persoană dumnezeiască, ci Se arată mereu privind spre Tatăl nevăzut, iubind pe Altul tot așa de mare ca El. Nu arată că nu are nici o relație cu nimeni egal cu Sine, sau numai cu oamenii, care depind de El. Chiar faptul că umanitatea Lui este a unui ipostas mai presus de om, iar acesta se adresează și prin manifestările lui omenești altei Persoane, Căreia îi spune Tată, arată că, și ca Subiect al umanității Sale, e în relație cu un Tată. (n.s. 1604, p. 842)

¹²⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o expunere mai pe larg a faptului că cine nu cunoaște pe Fiul ca Dumnezeu nu-L cunoaște nici pe Tatăl ca Dumnezeu, dar și a faptului că cine nu cunoaște pe Dumnezeu ca Tată nu-L cunoaște nici pe Dumnezeu ca Fiu. Ei nu pot fi cunoscuți decât împreună, Unul ca Tată, și Altul ca Fiu. Dar aceasta e posibil numai dacă sunt împreună de o fire dumnezeiască. (n.s. 1652, p. 868)

și adevărat, iar mai mult decât pe toți vom învinui pe Fericitul care a spus despre El: *Știm iarăși că a venit Fiul lui Dumnezeu și ne-a dat nouă pricepere ca să cunoaștem pe Dumnezeu cel adevărat; și noi suntem în Dumnezeul cel adevărat, adică întru Fiul Său Iisus Hristos. Acesta este adevăratul Dumnezeu și viața de veci* (I In., 5, 20)¹²⁴².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, capitolul întâi, în PSB, vol. 41, p. 917)

„(...) privind la smerenia Lui după trup și disprețuind prin aceasta lipsa Lui de importanță, (iudeii — n.L.P.) se întrebau: *Nu este Acesta Iisus, fiul lui Iosif, și nu știm noi pe tatăl Său și pe mama Sa? Cum spune El acum: M-am pogorât din cer?* Vezi în acestea mizeria gândurilor iudaice? Considerând mulți că Domnul nu este cu adevărat Dumnezeu, pentru chipul trecător al trupului¹²⁴³, și nevrând să părăsească înțelegerea atotcoboară despre El, i-a asigurat pe Sfinți că Duhul le va arăta în modul cel mai vădit slava Lui. Și nu i-a încredințat despre aceasta numai prin cuvinte înțelepte, ci a încredințat mintea fiecăruia prin dovada reală că este Dumnezeu cu adevărat și rod al ființei lui Dumnezeu-Tatăl. Și care e dovada, sau cum îl face Duhul slăvit și recunoscut pe Hristos¹²⁴⁴? A arătat slava Lui lucrând minunat și dumnezeiește în toți și sădind știința exactă a tuturor în Sfinți. Firii care împărătește peste toate trebuie să i se atribuie cunoașterea a toate, nimeni neputând învăța și vedea toate dezvăluite și descoperite și neputând împlini cu ușurință ceea ce voiește, asemeni ei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, capitolul întâi, în PSB, vol. 41, p. 991)

„(...) fericitul Toma a dat mărturia cea mai dreaptă despre El, zicând: *Domnul meu și Dumnezeul meu* (In., 20, 28)¹²⁴⁵. Căci Domnului după fire și

¹²⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai o persoană trăiește în mod conștient viața ca valoare cuprinzătoare a tuturor valorilor. Și numai altă persoană îmi dă și mie un surplus de viață. Dar trebuie să existe și o Persoană care are și dă viața veșnică. Nu obiectele, nu esența care nu există real ca atare, dau viață. (n.s. 1743, p. 917)

¹²⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: După păcat, trupul nostru a căzut în mortalitate definitivă. Și Fiul lui Dumnezeu l-a asumat tocmai pentru ca să-l scape de mortalitate și corupție, întâi în El, și apoi în toți cei ce se unesc cu El prin credință. Dar căpeteniile iudaice nu vedeau aceasta. (n.s. 1859, p. 991)

¹²⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Știind Hristos că oamenii vor avea nevoie, după plecarea Lui dintre ei, de o dovadă a Dumnezeirii Lui, le făgăduiește că această dovadă le-o va da Duhul Sfânt, prin slăvirea ce l-o va aduce. Hristos spune că aceasta va fi o dovadă a Dumnezeirii Sale, pentru că Duhul nu va lucra aceasta de la Sine, ci de la Hristos, adică din unitatea Lui cu Hristos. (n.s. 1860, p. 991)

¹²⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ceilalți ucenici văzuseră urmele cuielor și coasta lui Iisus. Deci n-aveau motiv să mai spună cuvinte ca ale lui Toma, măcar că nici ei nu ajunseseră la credința neclintită. Titlul de *Domnul* în mod articulat se dă în Noul Testament: și, după aceea, în primele secole creștine, numai lui Hristos. El înseamnă Stăpânul suprem, calitatea de Dumnezeu unic. Vazându-L înviat cu adevărat, Toma Îl recunoaște ca Dumnezeu unic. Domnul, în mod articulat, este Cel ce stăpânește peste toate și nu e stăpânit de nimic. Acesta este Dumnezeul unic. Numai ca

Celui ce are stăpânirea peste toate Îi este propriu să fie Dumnezeu, precum în Cel după fire Dumnezeu se vede în mod desăvârșit și calitatea de a stăpâni peste toate și de a avea slava domniei peste ele.

Bagă de seamă că spune, la singular și în mod articulat, *Domnul meu și Dumnezeul meu*. N-a zis simplu *Domn al meu și Dumnezeu al meu* (nearticulat), ca să nu socotească cineva că îl numește Domn și Dumnezeu după asemănarea noastră sau a Sfinților îngeri. Căci sunt mulți domni și dumnezei (zei) în cer și pe pământ, cum ne-a arătat înțeleptul Pavel (I Cor., 8, 5), dar Unul este Domnul și Dumnezeu, ca Cel născut din Tatăl, Care este Domn și Dumnezeu după fire. În acest înțeles a spus: *Domnul meu și Dumnezeul meu*. Mai important pentru dovedirea acestui adevăr este că Mântuitorul l-a auzit pe ucenicul Său zicând aceasta, l-a văzut statornic în credința că El este Domn și Dumnezeu și a socotit că nu trebuie să-l mustre¹²⁴⁶, ci îl laudă, cu toată dreptatea, pentru că a spus aceasta. Și poți vedea că ceea ce spune e adevărat. La sfârșitul Evangheliei le spune celor ce cred așa: *Mergând, învățați toate neamurile* (Mt., 28, 19). Iar dacă poruncești celui ce cugetă astfel să învețe toate neamurile și l-a arătat învățător al lumii întregi, arată că dorește să avem o astfel de credință. Căci El este cu adevărat Domn și Dumnezeu după fire, chiar și după ce S-a făcut Om. Observă că ucenicul, când l-a pipăit mâinile și picioarele și coasta, l-a adus mărturie, nedespărțind pe Emanuel în doi Fii, ci recunoscându-L ca Unul și Același în trup, căci Unul este Domnul Iisus Hristos, după Scripturi.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 1170-1171)

„(...) nu se poate face despărțire, sau deosebire, între Hristos și Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu este întreg în Hristos și Hristos este în întregime în Dumnezeu. Nu poate fi vorba de nici o desfacere, de nici o dezbinare. Mărturisirea e una atât de simplă, una atât de evlavioasă, una atât de sănătoasă: a adora, a iubi, a cinsti pe Hristos-Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. VII, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 794)

„Căci nimeni nu mărturisește pe Dumnezeu, dacă nu-L mărturisește pe Hristos. De vreme ce în aceasta constă toată credința Bisericii și tot cultul în a-L

Stăpân al tuturor, deci și ca Dumnezeul tuturor, Hristos n-a putut fi stăpânit de moarte. Dar zicând *Domnul meu și Dumnezeul meu*, Toma exprimă și relația afectivă, de iubire: *Ești al meu, Doamne!* Toma găsește fundamentul suprem al existenței sale. În general, orice om e în căutarea absolutului, al fundamentului care e independent de toate. Nu ne mulțumim cu relația cu cele dependente, care nu ne pot da din ele viața fără sfârșit, nu ne pot da totul. Trebuie să fie Ceva care poate da un sens persoanelor umane și lucrurilor din lume legate de om, socotindu-le în legătură cu El, ca factor absolut independent. (n.s. 2214, p. 1170)

¹²⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toma, numindu-L pe Hristos Domnul și Dumnezeul suprem și unic, în mod articulat, Hristos nu l-a dezaprobat. Deci și El S-a socotit fiind Domnul și Dumnezeul cel unic. (n.s. 2215, p. 1171)

mărturisi pe Iisus Dumnezeu adevărat, cine a putut să înlăture respectul și cultul Lui mai mult decât cel ce a tăgăduit în El ceea ce cinstim noi toți? Ferește-te deci, te rog, ferește-te să nu-ți poată zice chiar ție cineva antihrist. (...) Dacă-L mărturisești pe Iisus și nu-L tăgăduiești ca Dumnezeu, nimeni nu-ți poate zice antihrist. Dar dacă-L tăgăduiești, de ce te superi că-ți zice cineva antihrist? Tu însuși, îți spun, îți dai acest nume, dacă-L tăgăduiești pe Hristos Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a V-a, cap. X, 2-3, în PSB, vol. 57, pp. 828-829)

Hristos — Cuvântul lui Dumnezeu

„Negreșit și Domnul este instrument muzical armonios și sfânt al lui Dumnezeu, Înțelepciune mai presus de lume, Cuvânt ceresc.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. I, 5.4., în PSB, vol. 4, pp. 72-73)

„Trebuie să se știe aceasta: Cuvântul Tatălui universului nu este cuvântul acesta pe care noi îl rostim, ci este Înțelepciune și Bunătate prea evidentă a lui Dumnezeu; este Putere atotputernică și cu adevărat dumnezeiască, Care este neînțeleasă chiar de cei ce o mărturisesc; este Voință atotputernică.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, capitolul I, 6.3., în PSB, vol. 5, p. 314)

„(...) El care este perfecțiunea însăși și Cuvântul însuflețit al Rațiunii primare însăși.” (Sf. Grigorie Taumaturgul, *Discursul adresat lui Origen*, IV, în PSB, vol. 10, p. 18)

„Și după cum atunci când auzi că Unul-Născut este numit *lumină*, nu te gândești la lumina aceasta materială, văzută cu ochii; și după cum atunci când auzi că este numită *viață*, nu te gândești la viața aceasta comună, pe care o trăiesc și animalele necuvântătoare, tot așa și atunci când auzi că Unul-Născut este numit *Cuvânt*, ferește-te ca nu cumva, din pricina slăbiciunii minții tale, să te cobori și gânduri pământești și josnice, ci caută să afli înțelesul acestui termen.

- Pentru ce este numit *Cuvânt*?
- Ca să-ți arate că iese din minte!
- Pentru ce este numit *Cuvânt*?
- Că s-a născut fără suferință!
- Pentru ce este numit *Cuvânt*?
- Pentru că este chipul Celui Care L-a născut, arătând în El Însuși în întregime pe Cel Ce L-a născut; și fără să se despartă întru ceva de Cel Ce L-a născut, are totuși o existență desăvârșită în El însuși, așa precum și cuvântul

nostru înfățișează în întregime gândirea noastră; că cele pe care le-am gândit în inimă pe acelea le rostim prin cuvânt; și astfel graiul nostru este înfățișarea gândirii inimii noastre, că din prisosința inimii grăiește cuvântul (Mt., 12, 34). Inima noastră este un fel de izvor, iar cuvântul rostit este ca un pâraieș care curge din acest izvor. Atâta curge cât țâșnește mai întâi din izvor; și cât este ascuns tot atâta se și arată.

Așadar Ioan L-a numit *Cuvânt*, ca să-ți arate nașterea impasibilă din Tatăl, să-ți teologhisească existența desăvârșită a Fiului și să arate prin asta legătura în afară de timp a Fiului cu Tatăl. Că și cuvântul nostru, născut din minte, se naște fără suferință; nici nu se taie, nici nu se împarte, nici nu curge; ci mintea, rămânând întreagă în propria sa ființă, dă naștere la un cuvânt întreg și desăvârșit; iar cuvântul ieșind în afară are în el toată puterea minții care l-a născut.

Ia, așadar, din termenul *Cuvânt* atât cât este evlavios pentru teologia Unuia-Născut și lasă la o parte și treci cu toată dibăcia peste tot ce vei găsi că este neadevărat și nepotrivit.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XVI-a, III, în PSB, vol. 17, pp. 517-518)

„El e Cuvântul lui Dumnezeu, care vrea pentru că are viață, făptuiește pentru că vrea și vrea numai ce-i bun și înțelept, întrucât tot ceea ce lucrează El e desăvârșit.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 1, în PSB, vol. 30, p. 286)

„Întrucât firea noastră e stricăcioasă și slăbănoagă desigur și viața omenească e efemeră, puterea fără consistență, cuvântul fără tărie. Dimpotrivă, când vorbim de natura Dumnezeirii, atunci și însușirile pe care i le atribuim vor trebui să fie pe măsura celei la care ne gândim. De aceea chiar dacă vorbim de un Cuvânt al lui Dumnezeu, nu trebuie să credem că El își are ființa doar în actul vorbirii sau al intonării, urmând ca după ce s-a sfârșit cu exprimarea unui cuvânt, ca la om, El să înceteze de a mai trăi; ci, după cum firea noastră trecătoare are un cuvânt trecător, tot așa și firea cea nestricăcioasă și care în veci nu se schimbă, are un Cuvânt veșnic și continuu statornic.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 1, în PSB, vol. 30, p. 288)

Fiul - chipul ipostasului Tatălui

„*Chip al lui Dumnezeu* (2 Cor., 4, 4) este Cuvântul Lui — Cuvântul dumnezeiesc este Fiu adevărat al Minții, este lumina luminii primitive.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. X, 98.4., în PSB, vol. 4, p. 146)

„Tălmăcind însă legătura și despărțirea Fiului de Tatăl, precum și însușirea Fiului de a fi privit la un loc cu infinitul și veșnicul Tată, infinit și veșnic, (Pavel – n.L.P.) L-a numit pe acesta *oglină*, adică *strălucire* a slavei, și *icoană*, adică *întipărire* a ipostasei, înțelegând prin cuvântul *oglină*, sau *strălucire*, legătura Lui cu Tatăl, iar prin acela de *icoană*, sau *întipărire*, egalitatea dintre amândoi. Căci între natura care răspândește strălucirea și strălucirea răspândită, nu se poate descoperi nimic deosebit, după cum nu se poate descoperi nimic deosebit nici între întipărirea lăsată de un obiect oarecare și obiectul care a lăsat întipărirea.

Într-adevăr, cel ce înțelege natura care strălucește pricepe totodată și strălucirea acesteia, iar cel ce are în minte măreția înfățișării (ipostasei) unui lucru, acela poate, negreșit, și să măsoare înfățișarea (ipostasa) acestui lucru cu întipărirea lui, pe care o are în față. Pentru acest motiv, Sfântul Apostol Pavel numește pe Domnul nostru Iisus Hristos și chip al lui Dumnezeu, cu aceasta nemicșorând întru nimic pe Domnul, ci, dimpotrivă, arătând măreția Fiului cu ajutorul chipului acestuia în care strălucește măreția Tatălui. Căci nici măreția Tatălui nu întrece limitele ei proprii, care sunt măreția Fiului, și nici întipărirea acestei măreții, care este măreția Fiului, nu este mai mare decât măreția Tatălui.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 464)

„Iar Fiu numesc pe Cel ce este din ființa Lui, și nu doar cinstit cu simplul nume de Fiu. Îl știu că este chipul întocmai a ceea ce Îi este propriu Tatălui, încât Fiul e văzut în mod desăvârșit în Tatăl, iar Tatăl înfățișează în El pe Cel ce strălucește în mod negrăit din Sine¹²⁴⁷. Tatăl are în Sine pe Fiul, dar este și El în Fiul, datorită identității ființei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, Cap. III, în PSB, vol. 41, p. 196)

„(...) *Eu și Tatăl una suntem.*

Aceasta zice Domnul, nu predicându-Se pe Sine ca Tată și nici arătând că cele două firi în ipostasa Sa sunt una, ci că Fiul S-a născut ca să păstreze exact chipul părintesc al Tatălui, având imprimat din fire asemănătoare cu El întru toate și fiind icoana neschimbată a Tatălui și chipul întipărit al Prototipului. De unde și lui Filip, care dorea să vadă atunci pe Tatăl, Domnul îi arată clar zicând, către el care îi spusese: *Arată-ne nouă pe Tatăl, cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl* (In., 14, 8-9), așa cum printr-o oglindă clară și vie a chipului celui dumnezeiesc al Lui se vede Tatăl.

¹²⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul este chipul Persoanei Tatălui, nu al ființei dumnezeiești în general, ci al proprietății care Îl distinge ca Persoană. Este un chip atât de exact al Tatălui, încât Tatăl Se vede în Fiul, și Fiul în Tatăl. Sunt doi, dar Unul este chipul celui alt în așa fel că nu vedem pe Unul fără Celălalt. Cu cât semăn mai mult cu tatăl meu, cu atât mai mult sunt văzut în tatăl, și tatăl în mine. Aceasta înseamnă și o nedespărțire între Tatăl și Fiul, deși nu Se confundă Unul cu Celălalt. (n.s. 335, p. 196)

Aceasta o spun la fel și în Psalmi Sfinții (bărbați): *În lumina Ta vom vedea lumină* (Ps., 35, 9). De aceea cel ce cinstește pe Fiul cinstește pe Tatăl.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 4, 37-40, în PSB, vol. 44, p. 30)

Hristos — Dumnezeu adevărat și Om adevărat

„(...) omul cel nou, Iisus Hristos.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole*, (Sf. Ignatie, către efeseni), cap. XX, în PSB, vol. 1, p. 196)

„(...) cu adevărat este *din neamul lui David după trup* (In., 7, 42; Rom., 1, 3), dar Fiu al lui Dumnezeu după voința și puterea lui Dumnezeu, născut cu adevărat din fecioară, botezat de Ioan, *ca să se împlinească de El toată dreptatea* (Mt., 3, 15).” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole*, (Sf. Ignatie, către smirneni), cap. I, în PSB, vol. 1, p. 219)

„Și cel ce desparte pe Cuvântul de trup respinge harul dat nouă prin el¹²⁴⁸. De aceea arienii, maniaci și prea necredincioși, să nu socotească și pe Cuvântul creatură, fiindcă trupul e creat, nici să nu bârfească trupul Cuvântului, fiindcă Cuvântul nu e creatură¹²⁴⁹. Ne mirăm de vicleșugul cugetării lor, pentru că le încurcă și le amestecă pe toate și născocesc pretexte numai ca să numere pe Creatorul între creaturi.

Dar să audă: dacă Cuvântul ar fi fost creatură, n-ar fi luat trupul creat ca să-l facă viu¹²⁵⁰. Căci ce ajutor vor primi creaturile de la o creatură având și ea

¹²⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai în templu, prin care Dumnezeu intră în legătură cu creațiunea, ni se dă harul, sau puterea Lui. În acest sens Dumnezeu-Cuvântul sfințește totul, fie el din piatră, fie trup omenesc. (n.s. 10, p. 185)

¹²⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Arienii nu puteau gândi că Dumnezeu însuși Și-a făcut trupul veșmântul Său, sau că Dumnezeu însuși S-a putut face om. De aceea afirmă că nu poate să fie Dumnezeu purtătorul trupului lui Hristos. Ei nu puteau înțelege că Creatorul lumii și al omului nu poate considera ca un lucru nedemn de El de a Se face și El însuși subiect al trupului creat de El. Ei nu puteau înțelege că odată ce Dumnezeu Cuvântul e permanent un fel de subiect susținător și cârmuitor al creației întregi, de ce n-ar putea fi un subiect mai intim al unei forme proprii a firii umane, ca punct central mai eficient în mijlocul creației și al umanității asupra întregii umanități. De aceea arienii sau declarau pe Cuvântul prezent în Hristos creatură, sau, luând forma nestoriană, declarau că Cuvântul dumnezeiesc nu-Și face cu adevărat propriu trupul, ci rămâne cu el în legătura în care este cu trupurile altor oameni. (n.s. 11, p. 185)

¹²⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu S-ar fi întrupat Fiul lui Dumnezeu însuși, întruparea ar fi fost inutilă. Căci numai Dumnezeu însuși, luând trupul, îl poate învia și poate asigura oamenilor nemurirea. Dacă s-a întrupat ca om o piesă a creațiunii, totul rămâne cum a fost, oamenii născând și murind definitiv în mod succesiv, fără nici un rost. Numai dacă cel întrupat este o persoană dumnezeiască, nemuritoare, fiecare om va primi o existență eternă în comuniune cu Persoanele Sfintei Treimi prin persoana dumnezeiască făcută om. Sfântul

nevoie de creatură? Numai pentru că Cuvântul, fiind Creator, a fost El însuși Făcătorul creaturilor, a îmbrăcat la sfârșitul veacurilor El însuși creatul, ca Creator, ca să-l poată învia¹²⁵¹. Căci creatura n-ar putea fi nicicând mântuită de către altă creatură, precum nici nu s-ar fi creat creaturile de către o creatură, deci dacă Cuvântul n-ar fi fost Creator. Deci să nu redea în mod mincinos învățătura dumnezeieștilor Scripturi, nici să nu smintească pe frații mai simpli.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către episcopul Adelfie, împotriva arienilor*, VIII, în PSB, vol. 16, pp. 185-186)

„Să se rușineze Marcion¹²⁵², să se rușineze Pavel din Samosata¹²⁵³, care nu vor să vadă ce-au văzut magii, strămoșii Bisericii!¹²⁵⁴ Nu mi-i rușine să-i numesc strămoși ai Bisericii! Să se rușineze Marcion, când vede că Dumnezeu este închinat în trup! Să se rușineze Pavel, când vede că nu este închinat numai ca simplu om! Că este Dumnezeu în trup o arată scutecele și ieslea; iar că magii nu I s-au închinat ca unui simplu om arată darurile acelea atât de bogate aduse de ei lui Hristos, pe când era încă Prunc, daruri care de obicei se aduc numai lui Dumnezeu. Să se rușineze și iudeii împreună cu Marcion și Pavel, când văd că le-o iau înaintea barbarii și magii și când nici după aceștia nu înțeleg să vină să se închine lui Hristos! Că tot ce s-a făcut atunci a fost o preînchipuire a celor viitoare! Chiar de la început, de la nașterea lui Hristos, s-a arătat că neamurile păgâne o vor lua-o înaintea poporului iudeu”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, omilia VII, IV în PSB, vol. 23, pp. 95-96)

„(...) iarăși S-a suit în corabie, deși putea să treacă marea cu piciorul; că nu voia să facă totdeauna minuni, ca să nu se creadă că e numai Dumnezeu, și

Atanasie nu poartă o luptă pentru o teorie, ci pentru mântuirea persoanelor umane, singura care dă sens existenței. (n.s. 12, p. 185)

¹²⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unii teologi protestanți spuneau nu de mult (și poate că unii mai spun și acum) că mântuirea în Hristos nu are nici o legătură cu învățătura despre Dumnezeu Creatorul și deci s-ar putea elimina partea întâi din Simbolul credinței. Dar o lume care nu e creată de Dumnezeu, ci există prin sine, nu poate fi nici ridicată din non-sensul planului în care se află, deci nu poate fi nici mântuită. Însă odată ce e creată de Dumnezeu nu e fără rost și nedemn de Dumnezeu de a Se fi făcut Subiectul creatului, ca să-l ridice la viața veșnică în unire cu Sine. Au știut Sinoadele de la Niceea și Constantinopol ce fac (pe baza unor Simboluri mai vechi, începând din primele timpuri creștine) atunci când au pus la începutul Crezului mărturisit la botez învățătura despre Dumnezeu-Creatorul. (n.s. 13, pp. 185-186)

¹²⁵² Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Marcion, eretic din secolul al doilea, predica antiteza dintre dreptate și har, lege și Evanghelie, iudaism și creștinism. După el totul își are originea în două principii veșnice și necreate: un Dumnezeu bun și un Dumnezeu drept, dar rău, creatorul lumii materiale și autorul Vechiului Testament (n. s. 22, p. 95).

¹²⁵³ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Pavel din Samosata, episcop al Antiohiei, eretic din sec. III, condamnat de trei sinoade ținute în Antiohia între 264 și 268, tăgăduia Dumnezeirea lui Hristos (n. s. 23, p. 95).

¹²⁵⁴ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Sf. Ioan Gură de Aur numește pe magi strămoși ai Bisericii, pentru că, înainte de întemeierea Bisericii, magii au propovăduit pe Hristos (n. s. 23, p. 95).

nu și om deplin”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXIX, I, în PSB, vol. 23, p. 362)

„După ce, prin minunile pe care le-au făcut, ucenicii au luat dovada puterii Lui, nu când L-au văzut făcând minuni, ci când ei înșiși au putut face atâtea minuni în numele Lui”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXXVIII, II, în PSB, vol. 23, p. 468)

„Prin aceste fapte ale Sale, Hristos n-a împlinit numai profețiile, nici n-a sădit numai dogmele adevărului, ci ne-a îndreptat și viața, dându-ne reguli pentru cele de neapărată trebuință, ca prin toate să desăvârșească viața noastră. De aceea când a fost să Se nască, n-a căutat casă strălucită, nici mamă bogată și de neam bun, ci săracă, logodită cu un dulgher; S-a născut într-o colibă și a fost așezat într-o iesle; nu Și-a ales ca ucenici retori și înțelepți, nici bogați și nobili, ci săraci, născuți din familii sărace și neînsemnate; când întindea masa, uneori pune pe masă pâini de orz, alteori, la vremea mesei, trimitea pe ucenici să cumpere de-ale mâncării din piață (In., 4, 8), când Își făcea patul, Și-L făcea din fân; când Se îmbrăca, Se îmbrăca cu haine ieftine, întru nimic deosebite de ale majorității oamenilor; casă nu avea. Dacă trebuia, de la un loc la altul mergea cu piciorul; și călătorea atât de mult pe jos că și obosea (In., 4, 6). Când stătea jos n-avea nevoie de scaun, nici de pernițe la picioare, ci stătea pe pământul gol, fie pe munte, fie lângă o fântână; iar la fântână n-a stat pentru altă pricină, ci numai ca să vorbească cu samarineanca (In., 4, 7). Pune apoi măsuri supărării; când trebuia să plângă, lăcrima potolit (In., 11, 35); pune, după cum am spus, reguli și hotare până unde trebuie să mergi, și nu mai departe. Pentru aceea și acum, pentru că se întâmplă ca unii oameni mai slabi să aibă nevoie de animale, și aici a pus o măsură, arătând că nu trebuie să fie purtați de cai, nici de catâri înhămați, ci să se folosească de asin; să nu se meargă mai departe, ci totdeauna să se mărginească la ceea ce au nevoie”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XLVI, II, în PSB, vol. 23, p. 763)

„Și fiindcă se lăsau atât de greu învățați (iudeii — n.L.P.) și nu suportau cuvintele dumnezeiești și cugetau și grăiau despre El numai lucruri mici, Mântuitorul Se coboară la starea lor copilărească, dar Se folosește totuși de o explicare amestecată, nerenunțând cu totul nici la cuvintele potrivite lui Dumnezeu, dar nedespărțindu-Se deplin nici de vorbele omenești. Deci, spunând ceva demn de puterea dumnezeiască, îndată pedepsește mânia nepricepută a ascultătorilor, adăugând ceva omenesc; și iarăși, spunând ceva omenesc, pentru economie, nu lasă să se vadă cele privitoare la El numai în cele mici, arătând de multe ori că este Dumnezeu prin puterea și cuvintele mai presus de om¹²⁵⁵.” (Sf.

¹²⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos Se pogoară la oameni vorbind de cele omenești ale Lui, ca să nu rămână cu totul deasupra înțelegerii oamenilor, dar adaugă și cuvinte prin care exprimă dumnezeirea Lui, ca să-i ridice la credința în El ca Dumnezeu. El le îmbină pe amândouă,

Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. IX, în PSB, vol. 41, p. 276)

„(...) de multe ori, în cele ce le știa ca Dumnezeu, arăta că nu le știa ca om. Observă acest lucru clar în istoria cu privire la Lazăr, cel din Betania, pe care cu o putere minunată și cu un glas potrivit Dumnezeuirii, aflându-se în a patra zi de la înmormântare și în început de putreziciune (In., 11, 39), l-a făcut să revină la viață. Dar ia seama în aceasta și la iconomia infinită. Căci, știind că Lazăr a murit și spunând aceasta mai înainte ucenicilor Săi ca Dumnezeu, a întrebat în chip omenesc, zicând: *Unde l-ați pus?* (In., 11, 34). Ce lucru minunat! Cel ce Se afla departe de Betania și nu ignora, ca Dumnezeu, că Lazăr a murit, cum cerea să afle mormântul? Vei spune, cugetând foarte bine, că Se prefăcea că întreabă dintr-o iconomie folositoare. Primește deci și în acest caz că, tot în chip iconomic, cele pe care le știa ca Dumnezeu, acestea zice că le învăța de la Tatăl. Nevrând să înfurie și mai tare nebunia iudeilor și să pedepsească mânia lor, nu le adresează un cuvânt neacoperit, deși I se potrivea să grăiască mai mult așa¹²⁵⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 596)

„(...) profetul zice: *Om este, și cine-L va cunoaște?* (Ier., 17, 9). Om după trup, dar mai presus de om după lucrarea dumnezeiască. Părea om când se atinge de cel leproș, dar mai presus de om Îl vindeca (Mt., 8, 3). Și când îl plângea pe Lazăr mort (In., 11, 35), plângea ca un om; dar era mai presus de om când porunea mortului să iasă afară, deși-i erau picioarele legate (In., 11, 44). Om părea când atârna pe cruce; dar mai presus de om când, deschizând mormintele, învia pe cei morți (Mt., 27, 52).” (Sf. Ambrozio al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a XLVI-a, 7, în PSB, vol. 53, p. 218)

pentru că de fapt este amândouă și coboară la noi prin cele omenești, ca să ne urce la Sine ca Dumnezeu. Ba, s-ar putea spune că unele se întregesc cu altele în așa măsură, încât nici cele omenești nu mai sunt despărțite de cele dumnezeiești, nici cele dumnezeiești, de cele omenești. În unele se văd celelalte. Hristos nu mai trăiește și nu mai e trăit în veci numai ca om, nici numai ca Dumnezeu. El e Dumnezeu care trăiește și Se arată în cele omenești și omul care nu mai este și nu se mai arată numai ca om, ci are în Sine și le arată pe cele omenești. A ridicat omenescul la calitatea de mediu al celor dumnezeiești și a coborât Dumnezeirea la arătarea ei în cele omenești. Totuși prin cele omenești transpar cele dumnezeiești în forme și trepte diferite. Dumnezeirea se arată și în smerenia omenească de pe pământ, dar și în lumina strălucitoare la care e ridicată umanitatea fără să se topească. (n.s. 497, p. 276)

¹²⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când îi vede pe iudei înfuriindu-se prea tare de afirmația Sa că e Dumnezeu, sau când Se manifestă ca atare, îi mai potolea vorbind ca un om. De fapt era amândouă, și aceasta o arată alternând manifestări smerite de om, cu fapte și afirmații dumnezeiești. Nu-i lăsa să cadă nici în cugetarea că e numai om, dar nu voia nici să-i înfurie prea mult, manifestându-Se ca Dumnezeu. Dar când săvârșea și vorbea de la nivelul omenesc, Cel ce făcea aceasta era tot ipostasul dumnezeiesc. El Și-a putut însuși aceste lucrări pentru că El a fost Creatorul și susținătorul lor. Și dacă este El aceasta, este și Tatăl Lui. (n.s. 1133, p. 596)

„Noi, adică toți cei cu dreaptă credință, noi spun, credem și una și alta: credem, înțelegem, știm și mărturisim că este și fiul omului, fiindcă s-a născut din om, și fiul lui Dumnezeu, fiindcă este zămislit de Dumnezeire. Tu susții de asemenea și una și alta, că este adică fiul lui Dumnezeu și al omului, sau că este numai al omului? Dacă susții că e numai fiul omului, ți se împotrivesc apostolii, strigă profeții, ți se împotrivește în sfârșit Duhul Sfânt, prin Care s-a făcut zămisirea. Gura-ți nerușinată este astupată de toate mărturiile înălțimilor cerești, este astupată de mărturiile scrierilor sfinte, este astupată, în sfârșit, de Evanghelia lui Dumnezeu, ca de o mână dumnezeiască. Marele Arhanghel Gavriil, care cu puterea cuvântului său l-a făcut pe Zaharia¹²⁵⁷ să creadă, oprindu-i glasul fiindcă nu crezuse, cu atât mai mult îți osândește cu gura sa blasfemia și nelegiuirea, când spune Fecioarei Maria, mama lui Dumnezeu: *Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri; pentru aceea și Sfântul care Se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu se va chema* (Lc., 1, 35). Vezi că, înainte de a fi după trup fiul omului, Iisus Hristos a fost numit Fiul lui Dumnezeu; Fecioara Maria având a naște pe Domnul, prin coborârea Duhului Sfânt și prin conlucrarea puterii celui Prea Înalt a zămislit Fiu. Prin aceasta înțelegi că obârșia Domnului și Mântuitorului nostru îi vine de acolo de unde îi este și zămisirea. De vreme ce S-a născut coborându-Se în fecioară în plinătatea întregii Dumnezeiri, n-ar fi putut fi Fiul omului fără să fi fost mai înainte Fiul lui Dumnezeu. De aceea îngerul lui Dumnezeu, trimis să binevestească sfânta naștere, după ce mai înainte vestise taina zămisirii, a pus și nume Celui ce avea să Se nască, zicând: *Sfântul care se va naște Fiul lui Dumnezeu Se va chema* (Lc., 1, 35). Este așadar, Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, fiindcă a fost zămislit de Dumnezeire și născut de Dumnezeire. Dacă e Fiul lui Dumnezeu, este fără îndoială Dumnezeu. Iar dacă este Dumnezeu, nu e lipsit de harul lui Dumnezeu. Și n-a fost lipsit de ceea ce El Însuși a făcut, căci *harul și adevărul prin Iisus Hristos s-au făcut* (In., I, 17).” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a II-a, cap. VI, 3-6, în PSB, vol. 57, pp. 786-787)

„Același a fost pe pământ Cel Care este și în ceruri, același și între cei de jos, Cel care este și între cei de sus, același în puținătatea omenească Cel Care este în măreția cerească. Și de aceea apostolul (I Cor., 16, 23), numind harul lui Hristos, numea harul lui Dumnezeu, fiindcă Hristos era tot ceea ce este Dumnezeu: toată puterea lui Dumnezeu în însăși zămisirea omului, toată dumnezeirea, toată plinătatea dumnezeirii. De acolo îi venea toată desăvârșirea dumnezeirii, de unde îi venise și obârșia. Nu putea fi fără Dumnezeu Acel om, Care tot ce era promise de la Dumnezeu. Astfel, mai întâi, vrei nu vrei, nu poți tăgădui că Domnul Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, fiindcă îngerul strigă în evanghelii: *Sfântul Care se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema*

¹²⁵⁷ Tâlcuirea Prof. N. Chițescu: Zaharia a devenit mut; cf. Luca I, 19-20. (n.s. 20, p. 786)

(Lc., I, 35).” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a II-a, cap. VII, 2, în PSB, vol. 57, p. 787)

„*Ci prin Iisus Hristos și prin Dumnezeu-Tatăl Care L-a înviat pe El din morți* (Gal. 1, 1). Strălucitul și minunatul învățător (Sf. Apostol Pavel – n.L.P.), știind că Domnul Iisus Hristos trebuie propovăduit și ca Dumnezeu adevărat și ca om adevărat, I-a propovăduit măreția Dumnezeirii fără să lase la o parte mărturisirea întrupării. A înlăturat, însă, atât închipuirile lui Marcion despre adevărata întrupare, cât și îngustimea lui Ebion despre desăvârșita Dumnezeire, pentru ca nu cumva, printr-o îndoită blasfemie, Domnul Iisus Hristos să fie crezut cu totul fie om și nu Dumnezeu, fie Dumnezeu și nu om.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. V, 1, în PSB, vol. 57, p. 791)

„(...) Toma, pipăindu-I trupul și cercetându-I rănila, când a descoperit adevărul corpului arătat, ce cuvinte a grăit? *Domnul meu și Dumnezeul meu* (In., 20, 28). Oare a spus ce spui și tu, că e om nu Dumnezeu, Hristos și nu Dumnezeire? S-a atins de trupul Domnului și a răspuns că este Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. XV, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 802)

„(...) prin taina Cuvântului lui Dumnezeu unit cu omul, și Cuvântul Care a fost trimis pentru mântuire e numit Mântuitorul și Mântuitorul născut în trup prin comunicarea cu Cuvântul se numește Fiul lui Dumnezeu; astfel, în nedespărțita slavă a ambelor nume, fiindcă Dumnezeu a fost unit cu omul, tot ce este om și Dumnezeu, în Hristos se numește Dumnezeu. (...) Propovăduiește că în El crede cu adevărat, pe El îl socotește plin de dumnezeiască dragoste, cine crede că Iisus este Fiul lui Dumnezeu. Cuvântul lui Dumnezeu este arătat Fiul lui Dumnezeu și prin aceasta vrea să se înțeleagă că unul născut Cuvântul lui Dumnezeu și Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu. Vrei să știi mai deplin că deși după trup Hristos S-a născut cu adevărat om din om, totuși din pricina unității de negrăit a tainei în care s-a unit omul cu Dumnezeu, nu este nici o distincție între Hristos și Cuvânt? Ascultă Evanghelia Domnului, sau mai degrabă ascultă-L pe Dumnezeu însuși vorbind despre Sine: *Aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis* (In., 17, 3). Mai sus ai auzit că a fost trimis Cuvântul lui Dumnezeu pentru a-i vindeca pe oameni, iar aici auzi că Acela Care a fost trimis este Iisus Hristos. Fă această despărțire, dacă poți, când vezi că este atât de mare unitatea dintre Hristos și Cuvânt, încât nu numai că se spune Cuvântul unit cu Hristos, ci, din cauza unității înseși, Hristos este numit Cuvântul.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a IV-a, cap. V, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 809-810)

„Ce-aș avea să mă întreb dacă este adevărat ceea ce a spus Dumnezeu, când nu trebuie să mă îndoiesc de cele spuse de Dumnezeu? *Nimeni nu s-a suit în cer decât Cel Care S-a coborât din cer; Fiul omului, Care este în cer.* Întotdeauna Cuvântul Tatălui a fost în cer. Și cum a amintit El că Fiul omului a fost întotdeauna în cer? Înțelege așadar învățătura că este Fiul omului Cel Care a fost întotdeauna Fiul lui Dumnezeu, de vreme ce El întărește că Acela Care a fost de curând Fiul omului a fost întotdeauna în cer. La aceasta se adaugă ceva și mai mare, anume că este același Fiul omului și Cuvântul lui Dumnezeu despre Care a spus că S-a coborât din cer și, atunci când vorbește pe pământ, arată că este în cer. *Nimeni nu s-a suit în cer, decât Cel Care S-a coborât din cer; Fiul omului, Care este în cer.* Cine este, te întreb, cel ce spune acestea? Hristos desigur. Dar unde era atunci când vorbea? Pe pământ, fără îndoială. El spune că atunci când S-a născut, S-a coborât din cer, că este în cer și că El este același Fiul omului, fiindcă din cer n-a putut coborî decât ca Dumnezeu și, când vorbește pe pământ, nu poate fi în cer decât ca Dumnezeu nesfârșit.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a IV-a, cap. VI, 4-6, în PSB, vol. 57, p. 811)

„(...) S-a coborât din cer Cuvântul lui Dumnezeu, dar s-a urcat Fiul omului: S-a urcat Același Care Se coborâse. Vezi, așadar, că este același Fiul omului și Cuvântul lui Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a IV-a, cap. VI, 7, în PSB, vol. 57, p. 811)

„(...) *A venit*, zice Mântuitorul în Evanghelie, *Fiul omului, ca să mântuiască pe cel pierdut* (Mt., 18, 11). Apostolul zice: *Vrednic de credință și de toată primirea este cuvântul că Iisus Hristos a venit în lume ca să mântuiască pe cei păcătoși, dintre care cel dintâi sunt eu* (I Tim., 1, 15). Dar și Ioan evanghelistul zice: *Între ale Sale a venit și ai Săi nu L-au primit* (In., 1, 11). Vezi, așadar, cum Scriptura spune într-un loc că a venit în lume Fiul omului, în alt loc Iisus Hristos, în alt loc Cuvântul lui Dumnezeu. Înțelege aci că este neasemănare de numiri, nu de lucruri, și că în felurita înfățișare de nume este o singură putere. Căci, deși Cel Ce a venit în lume este numit când Fiul omului, când Fiul lui Dumnezeu, când Cuvântul, în fiecare nume este arătat unul singur.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a IV-a, cap. VII, 2-3, în PSB, vol. 57, p. 812)

„(...) aceasta este credința cea adevărată și drept mărturisitoare: să crezi că Domnul Iisus a avut la fel ființa trupului adevărat și adevărul desăvârșitei dumnezeiri.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a V-a, cap. V, 3, în PSB, vol. 57, p. 822)

„Și de aceea Hristos se numește tot ce este Dumnezeu, fiindcă există atâta unitate între Hristos și Dumnezeu, încât nimeni, când zice Hristos, să nu

poată spune că în numele lui Hristos nu este Dumnezeu, și de asemeni, nimeni, când zice Dumnezeu, să nu-L socotească pe Hristos decât ca Dumnezeu. Astfel, de o ființă fiind prin taina și slava nașterii sfinte, Dumnezeu și Omul s-au făcut într-un tot Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a V-a, cap. VII, 1, în PSB, vol. 57, p. 824)

„Așadar, numai aceasta este credința sobornicească a întregii biserici, numai aceasta este adevărată, pentru care Domnul Iisus Hristos este precum om, la fel și Dumnezeu, precum Dumnezeu, la fel și om. *Oricine nu-L mărturisește pe Iisus nu este de la Dumnezeu*. Iar a nu-L mărturisi înseamnă a voi să rupi ce e unit și să desparți ce e de nedespărțit. Și ce este în Iisus unit și nedespărțit? Omul și Dumnezeu. Deci nu-L recunoaște pe Hristos cine-L desparte și-I sfășie în două dumnezeirea. (De altfel, dacă nu-L desface și nu-L desparte, Îl mărturisește; iar dacă-L deosebește și desface, nu-L mărturisește).” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a V-a, cap. X, 5, în PSB, vol. 57, p. 829)

„(...) Marta, pe când cu ochii trupești Îl vedea om, cu cei duhovnicești Îl mărturisea Dumnezeu, zicând: *Da, Doamne. Eu am crezut că Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care ai venit în lume* (In., 11, 27). De aceea Petru, sub descoperirea Duhului Sfânt, deși privea pe dianaforă pe Fiul omului, propovăduise totuși pe Fiul lui Dumnezeu, zicând: *Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu* (Mt., 16, 16). De aceea Toma, pe când pipăia trupul știa că pipăie pe Dumnezeu, zicând: *Domnul meu și Dumnezeul meu* (In., 20, 28). Căci toți Îl mărturiseau pe Hristos unul, și nu făceau din El doi.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XIX, 2, în PSB, vol. 57, pp. 849-850)

„(...) profetul vorbea despre El pe față oarecum către tot neamul omenesc: *Iată Dumnezeul vostru!* (Is., 40, 9) și în alt loc: *Acesta este Dumnezeul nostru* (Is., 25, 9) și *Dumnezeu puternic, Tatăl veacului ce va să vină și împărăția Lui nu va avea sfârșit?* dar și după ce a venit, de ce avea să-și ascundă venirea de aceia care pe față Îl mărturiseau că a venit? Oare nu știa Petru de venirea lui Dumnezeu când zicea: *Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu?* (Mt., 16, 16). Oare Marta nu-L știa pe Cel în Care crede, când spunea aceste cuvinte: *Doamne, eu am crezut că Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Care ai venit în lume?* (In., 11, 27). Toți, în sfârșit, care cereau fie leacuri pentru boli, fie vindecarea mădularelor, fie viața celor morți cereau acestea de la slăbiciunea unui om sau de la atotputernicia lui Dumnezeu?

Diavolul însuși, când Îl ispitea prin toate ocolurile șiretlicurilor, prin toată arta nemerniciei sale, ce presupunea neștiind, sau ce dorea să știe ispitind? Sau ce-l făcea atât de mult să caute pe Dumnezeu în smerenia unui om? Oare aflase aceasta din învățăturile de mai înainte, sau cunoscuse că a venit

Dumnezeu în trup de om? Hotărât nu. Dar din marile arătări ale semnelor, din marile încercări ale lucrurilor și din glasurile adevărului însuși era împins la bănuială și la cercetarea acestui lucru, ca unul care auzise odată de la Ioan: *Iată, Mielul lui Dumnezeu Cel Care ridică păcatul lumii* (In., 1, 29). Și iarăși de la același: *Eu trebuie să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?* (Mt., 3, 14). Porumbelul care, coborând din cer, s-a oprit deasupra capului Domnului, a dat semn limpede arătându-L Dumnezeu. Și glasul trimis de Dumnezeu nu prin ghicire, sau închipuiri, L-a arătat Dumnezeu zicând: *Tu ești Fiul Meu Cel prea iubit; întru Tine am binevoit* (Lc., 3, 22). Și de aceea, deși vedea pe dinafară în Iisus pe om, Îl cerceta ca pe Fiul lui Dumnezeu, zicând: *Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, zi ca aceste pietre să se facă pâini*. Oare privirea omului i-a răpit diavolului bănuiala Dumnezeirii încât, pentru că-L vedea om, credea că nu poate fi Dumnezeu? Hotărât nu. Dar ce spune? *Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, zi ca aceste pietre să se facă pâini* (Mt., 4, 3). Nu se îndoia că poate fi ceea ce întreba dacă este: Întrebarea lui era dacă este într-adevăr Dumnezeu, nu dacă poate, sau nu, să fie.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. X, cap. XI, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 864-865)

„Dar noi nu definim pe Iisus omenește, fiindcă nu-L dogmatizăm *om simplu*, tăind unirea cea mai presus de înțelegere. Desigur, nu fiindcă e Făcătorul oamenilor dăm numele de om Celui ce, după fire, fiind Dumnezeu, a luat cu adevărat ființa noastră (S-a substanțializat ca noi), ci ființial. *Dar nu e numai om*, fiindcă același e și Dumnezeu; însă *nici numai supraființial*, fiindcă același e și om. Căci nu e om simplu, nici Dumnezeu gol, ci e om cu adevărat Preaiubitul de oameni.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5, în PSB, vol. 80, p. 55)

„Se dă întreg pe Sine însuși, fără știrbire, și ia pe om întreg și deplin prin unirea negrăită și nevătămată, nemicșorând desăvârșirea nici unuia. Și este cu adevărat același Dumnezeu întreg și același Om întreg, dându-Se pe Sine însuși mărturie, prin desăvârșirea celor două firi în care este cu adevărat, despre neschimbabilitatea și constanța amândurora. Așa desface Dumnezeu legile firii, folosindu-Se de fire în cele ale firii, în chip mai presus de fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 95, în PSB, vol. 80, p. 242)

„Căci nu declarăm pe Hristos om îndumnezeit, ci Dumnezeu în mod desăvârșit înomenit, Care Și-a făcut vădită, prin trupul mintal însuflețit și prin fire lucrător, puterea nesfârșită de infinite ori în mod infinit suprainfinită a Dumnezeirii Sale negrăite¹²⁵⁸. Îl vestim pe Același întreg Dumnezeu și om cu

¹²⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul lui Hristos, purtător de suflet mintal, rămâne lucrător prin fire. Dar prin el, dar și prin lucrarea lor, e lucrătoare totodată puterea infinită, ba de infinite ori infinit suprainfinită a Dumnezeirii, putere care în sfinți nu se manifestă în această infinitate suprainfinită, căci nici trupul lor n-a devenit trupul ipostasului Fiului lui Dumnezeu. Minunea

adevărat, pe Același fiind desăvârșit și atotdeplin amândouă acestea prin fire și având fără nici o lipsă tot ce e propriu fiecăruia afară de păcat, care nu are nici o rațiune¹²⁵⁹. Căci fiind ipostas al firilor, a primit în mod natural și rațiunile ființiale ale lor. Iar dacă a primit rațiunile ființiale ale firilor al căror ipostas a fost, a avut pe drept cuvânt și lucrarea naturală însuflețită a trupului a cărei rațiune ființială s-a semănat în fire¹²⁶⁰. Iar dacă a avut ca om o lucrare naturală, prin a cărei rațiune se susține firea, e firesc că a avut și ca Dumnezeu o lucrare naturală (a naturii dumnezeiești), care revela Dumnezeirea mai presus de ființă. Căci fiind Dumnezeu desăvârșit și același om desăvârșit, lucra în mod natural prin amândouă cele cărora le era ipostas, neîmpărțindu-Se¹²⁶¹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Către Prea Cuviosul presbiter Marin, 11, în PSB, vol. 81, pp. 194-195)

„(...) Îi atribuim după fire lui Hristos, ca Aceluiași întreg și Unul și Singur, toate cele ale firilor din care este, afară de păcat. Îl mărturisim pe Același și pătimitor și nepătimitor, și necreat și creat, și pământesc și ceresc, și văzut și cugetat, și încăput și neîncăput după fire.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 8, în PSB, vol. 81, p. 244)

„(...) noi credem că din cele ce este Hristos, în acelea și este. Și în cele în care este Hristos, acelea sunt Hristos. Fiindcă El este totodată Dumnezeu și om; și este în Dumnezeire și umanitate; și S-a făcut Unul din Dumnezeire și umanitate.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 17, în PSB, vol. 81, p. 295)

e că trupul omenesc însuflețit mintal poate deveni în Hristos — nu cu înlăturarea lucrării lui naturale — organ al lucrării puterii infinite a Dumnezeirii. Nu numai mintea, ci chiar trupul omenesc se deschide în Hristos lucrării infinite a lui Dumnezeu. În Hristos s-a făcut cunoscută o uluitoare capacitate cu care Dumnezeu a înzestrat la creație trupul omenesc, o capacitate de organ al lucrării întregii înfinități a puterii dumnezeiești. (n.s. 401, p. 194)

¹²⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Păcatul ca rău practicat de om nu are nici o rațiune în Dumnezeu și în sine însuși. El nu produce decât dezordine în om și în jurul lui. El face pe omul însuși nerațional sau tulbură rațiunea lui. Hristos e și ca om cel mai perfect rațional. (n.s. 402, p. 194)

¹²⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrarea are și ea o rațiune, conformă rațiunii trupului însuflețit mintal. Nici o faptă nu e fără rațiune, fără un scop, fără o manifestare a raționalității trupului într-un anumit fel. Lucrarea ca sumă a faptelor raționale e și ea rațională. De aceea Hristos Își poate imprima în lucrarea rațională omenească lucrarea Sa dumnezeiască conformă lucrării raționale a trupului. (n.s. 403, p. 195)

¹²⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E de remarcat că pe când în sfinții îndumnezeiți Sf. Maxim vede lucrarea omenească redusă la o funcție receptivă, în Hristos afirmă menținerea activă a ei împreună cu lucrarea dumnezeiască. Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om ca să restabilească în toate privințele tot ce e propriu omului. El a venit să arate cât de total lucrarea omenească se poate face organ al lucrării dumnezeiești. (n.s. 404, p. 195)

„Căci cuvântul: *Nu precum Eu voiesc, ci precum Tu* nu arată nimic altceva decât că a îmbrăcat trup cu adevărat temător de moarte. Căci e propriu trupului a se teme de moarte, a se feri de ea și a se întrista până la moarte. Acum însă îl lasă lipsit și gol de lucrarea lui, ca să adeverească slăbiciunea și firea lui. Însă tot acum nu ascunde (nici puterea Lui), ca să afle că nu era simplu om. Căci precum dacă ar fi arătat prin toate numai cele omenești, s-ar fi socotit numai om, așa dacă ar fi împlinit totdeauna numai cele ale Dumnezeuirii, nu s-ar fi adevărat învățătura despre întrupare (iconomie). De aceea variază și împreună atât cuvintele, cât și faptele, ca să nu dea prilej nici bolii nebune a lui Pavel de Samosata, nici celei a lui Marcion și Maniheu¹²⁶². Și așa și prezice moartea viitoare ca Dumnezeu, dar Se și ferește de ea ca om.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 22, în PSB, vol. 81, p. 316)

„La început era Cuvântul”

„Nu-i nimeni care să nu preamărească soarele de pe cer, să nu-i admire măreția lui, frumusețea lui, simetria razelor sale și lumina lui strălucitoare; dar dacă s-ar ambiționa să-și ațintească privirile ochilor lui pe discul soarelui, nu numai că nu va mai putea vedea frumusețea admirată, dar își va pierde și vederea. Mi se pare că tot așa va păți și mintea care se ambiționează să cerceteze exact cuvintele: *La început era Cuvântul*.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XVI-a, I, în PSB, vol. 17, p. 514)

„Unde este hulitorul? Unde este limba care luptă împotriva lui Hristos, care spune: *Era un timp când nu era?*. Ascultă Evanghelia: *La început era*. Dacă era la început, atunci când nu era? Să plâng necredința lor sau să mă scârbesc de neștiința lor?” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XVI-a, II, în PSB, vol. 17, p. 516)

„*La început era Cuvântul*.”

Nimic nu este mai vechi ca începutul, dacă ne gândim la definiția *începutului*. Căci nu va exista niciodată vreun început al începutului¹²⁶³, sau cugetându-se vreun alt început existent înainte; și așa, mai departe se va nega

¹²⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Gândirea lui Pavel de Samosata mergea spre panteism, recunoscând în Hristos numai Dumnezeirea; a lui Marcion și Maniheu mergea spre dualism, recunoscând în Hristos numai umanul. (n.s. 660, p. 316)

¹²⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci *începutul*, înțeles ca început nu al unui lucru singular, ci început general, nu poate avea nimic înaintea lui. Cel ce era la acest început general este din eternitate. (n.s. 6, p. 19)

existența unui început adevărat¹²⁶⁴. Căci altfel, dacă se întâmplă să existe altul mai înainte de începutul adevărat, cuvântul nostru despre început va merge la nesfârșit, răsărind mereu altul și declarând ca al doilea pe cel la care s-a oprit căutarea noastră. Deci nu va fi început al începutului pentru cugetarea exactă și adevărată, ci cuvântul despre el va exprima înfinitatea și necuprinderea lui. Deci mersul mereu înapoi neavând sfârșit și depășind măsura veacurilor, Fiul nefiind născut în timp, Se va afla existând mai degrabă etern împreună cu Tatăl, căci *era la început*.

Iar de *era la început*, spune-mi, ce minte va zbura peste puterea acelui *era*?¹²⁶⁵ Când se va opri deci ca într-un sfârșit acel *era*, o dată ce fuge mereu înaintea gândului ce-l urmărește și mereu înaintea cugetării ce-i urmează¹²⁶⁶? Uimit de aceasta, Proorocul Isaia zice: *Neamul Lui cine-l va spune? Că s-a luat de pe pământ viața Lui* (Is., 53, 8). Căci cu adevărat ridicată de pe pământ este viața Unuia-Născutului, adică e mai presus de toată înțelegerea celor ce sunt pe pământ și mai presus de tot cuvântul, fiind de neexplicat. Iar dacă este peste mintea și cuvintele (rațiunile) din noi, cum ar fi El creat, când înțelegerea noastră nu poate circumscrie în timp și în cuvânt nici cele făcute?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 18-19)

¹²⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă lumea n-are un început, ea e din veci. O lume deosebită de Dumnezeu este numai o lume care pe cineva ca început, care nu are la rândul lui un alt început. Dar e absurd a cugeta o lume, plină de marginirile și imperfecțiunile evidente, care să nu aibă un început suprem, care e deci altfel decât ea, și care nu are o desăvârșire în lipsa Lui de început, El fiind începutul prin excelență. Spunându-se: *la început era Cuvântul*, El este pus în legătură cu lumea, care are un început. Lumea nu a apărut independent de El, spunându-se doar că El exista atunci când a apărut lumea. Ci El a fost cauza ei necauzată, cum spune Evanghelistul în versetul 3. (n.s. 7, p. 19)

¹²⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ce minte va putea trece dincolo de acel *era*? Aceasta pentru că nu se va putea trece pururi la alt și alt început, parcurgând orice măsură a veacurilor. (n.s. 8, p. 19)

¹²⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acel *era* nu-și are o margine sau un sfârșit în trecut. Gândirea care vrea să sară dincolo de el e mereu anticipată de acel *era*. Sau acel *era* aleargă mereu înaintea gândirii care vrea să ajungă la capătul lui. Acel *era* are în sine nesfârșirea în timp și în veacuri. În zadar se silește gândirea să treacă peste ele pentru a ajunge la capătul acelui *era*. Acel *era* fuge mereu înaintea gândirii care vrea să-l ajungă. (n.s. 9, p. 19)

„Căci un început prin sine nu s-ar putea cugeta niciodată¹²⁶⁷ fără să tindă spre sfârșitul lui¹²⁶⁸. (...)

Deci fiindcă Fiul e mai vechi și decât veacurile înseși¹²⁶⁹, e liber de calitatea de-a fi fost născut în timp.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 20)

„Afirmându-se deci de către unii că e unul dintre cei făcuți în timp, în mod necesar fericitul Evanghelist pornește cu asprime asupra celor ce învață astfel și scoate pe Fiul de sub orice robie și Îl înfățișează ca pe ființa liberă și stăpânitoare a tuturor și Îl afirmă existând în mod firesc în ea, zicând: *La început era Cuvântul*. Și unește cu termenul *la început* în mod folositor pe cel de *era*, ca să se înțeleagă nu numai plin de slavă, ci și înainte de veci. Și astfel a pus termenul *era* ca să înalțe înțelegerea celui ce cugeta la o naștere adâncă, necuprinsă și negrăită, ce are loc în afara timpului. Căci termenul *era*, spus în mod nedefinit, la ce loc ne va opri, o dată ce merge pururea înaintea minții ce-l urmărește? Și dacă socotește cineva că se află vreo oprire a lui, îl face pe acesta început a ceea ce e dincolo de orice drum¹²⁷⁰.

Era deci *Cuvântul la început*, adică în Începutul cel peste toate, și existând din El în mod natural, și având o demnitate stăpânitoare. Iar dacă acest lucru este adevărat, cum va mai fi creat sau făcut? Unde se spune în general că *era*, în ce mod se va putea spune că vreodată nu era? Sau cum se va spune aceasta

¹²⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu s-ar putea cugeta ceva care începe prin sine. Orice începe nu începe prin sine; deci nu are viața în sine. Fiul era la început. Aceasta înseamnă că Cuvântul n-a început vreodată să existe, că n-are început. Când spune despre Fiul că era la început, implică în această calitate a Lui faptul că El era atunci când a început ceva, adică lumea, să existe. El este înainte de orice început. Dar *El era la început* înseamnă și că în El este începutul lumii care a început să existe. Numai Cuvântul, implicând în El voința și gândirea, poate face să înceapă ceva nou cu adevărat. Altfel, toate sunt numai actualizări printr-o lege ceea ce e dat virtual într-o esență generală. De aceea, până la un anumit grad, și omul prin cuvânt e mereu început a ceva. Iar Dumnezeu-Cuvântul e început a toate. De aceea El a făcut lumea, ca s-o înnoiască mereu și ca oamenii să spună și să facă și ei mereu ceva. (n.s. 11, p. 20)

¹²⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ceea ce are un început - și-l are totdeauna prin altcineva - va avea și un sfârșit. Căci nu are în sine puterea existenței din veci și deci până în veci. Ca urmare, Fiul este Viața în Sine, neavând nici început, nici sfârșit, pentru că nu e din altcineva, deci nu e mărginit. (n.s. 12, p. 20)

¹²⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Veacurile reprezintă nu numai toate marile unități de timp, ci implică în ele și o legătură cu eternitatea. Căci eternitatea depășește toate unitățile temporale și străbate prin ele. (n.s. 14, p. 20)

¹²⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul era în Tatăl, dar acest *era*, fiind spus în mod indefinit, nu arată vreun moment în care a început să fie în Tatăl, ca Început al Lui. E în Tatăl dinainte de orice timp. (n.s. 22, p. 23)

împotriva Fiului?¹²⁷¹” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 23)

„În cele dinainte (fericitul Ioan - n.L.P.) a învățat că Cuvântul era într-un început, (adică) precum am spus mai înainte, în Dumnezeu-Tatăl¹²⁷².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 24)

Hristos nu e simplă creatură

„(...) cum de a fost posibil ca un om crescut în condiții modeste și sărace, care nu s-a bucurat de o educație mai aleasă și nici de o învățătură în ale oratoriei în stare să-l fi îndreptățit să poată vorbi mulțimilor în chip lingușitor și atrăgător, cum de a ajuns să fie conducător de popoare care răspândește în omenire o doctrină care desființează obiceiurile evreilor dar respectă încă pe proorocii lor și nimicește legile elinilor¹²⁷³ mai ales în ceea ce privește divinitatea? Cum a fost posibil ca un astfel de om, crescut în aceste condiții, și Care, după cum spun chiar și dușmanii Lui, n-a avut de la cine să învețe ceva mai deosebit și mai important, Care n-a fost inițiat de nimeni într-o știință mai adâncă, să fi putut propovădui învățături atât de înalte despre judecata lui Dumnezeu, despre pedepsirea celor răi și despre răsplătirea celor buni, încât cuvintele Lui n-au convins numai pe oamenii simpli și neînvățați, ci și pe mulți din straturile mai sus puse și chiar persoane care sunt în stare să aprecieze, sub vălul expresiilor în aparență banale (care am putea spune că le îmbracă), învățături de o semnificație interioară ascunsă?” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea I, cap. XXIX, în PSB, vol. 9, p. 54)

„Cine, dar, din cei care ar parcurge cât de cât cu atenție firea lucrurilor n-ar rămâne surprins de admirație în fața acestei ființe Care, prin mărirea Lui, a biruit și a lăsat în urmă toate măririle care au dus la decadență, și pe toți bărbații

¹²⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când se spune că era la orice început sau în începutul a toate, Care este Tatăl, nu se mai poate spune că nu era vreodată. Deci se afirmă existența din eternitate a Fiului. (n.s. 23, p. 23)

¹²⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Ioan, folosind — în primul capitol al Evangheliei — pentru Hristos ca Dumnezeu numele de Cuvântul, a arătat prin aceasta caracterul de Persoană activă al Fiului în dialog cu Tatăl, deci cu altă Persoană, și, prin aceasta, a subliniat faptul că începutul tuturor nu e o esență, ci o comuniune supremă, gânditoare și liberă de Persoane. Sfântul Chiril numește mai des pe acest Cuvânt Fiul etern al Tatălui. Dar prin folosirea termenului *întru început* se indică nu atât relația Lui, cu lumea, cum dă de înțeles traducerea lui în Biblia românească cu *La început*, ci cu Tatăl. Deși Îl numește mai mult Fiul, prin acest nume arată nu mai mult relația Lui cu Tatăl, cum o implică de altfel și termenul *Cuvântul* care era din eternitate. (n.s. 25, p. 24)

¹²⁷³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Adică ale păgânilor. (n.s. 70, p. 54)

vestiți ai tuturor timpurilor? Dealtfel, rar se întâmplă ca oamenii vestiți să fi ajuns să dobândească un nume strălucit pentru mai multe isprăvi deodată, ci unul s-a distins prin filosofie, altui prin valoare militară, dintre barbari unii prin forța lor magică, alții prin alte merite, dar totdeauna a fost mic numărul celor care, în același timp, au stârnit admirația altora, dar au și dobândit o faimă reală. În schimb, pe lângă alte mari calități, Iisus e preamărit în același timp atât pentru înțelepciunea Lui, pentru minunile pe care le-a săvârșit, cât și pentru atotputernicia cu care conduce lumea. El n-a silit ca un tiran pe cei din jurul Lui să-L urmeze, chiar dacă ar fi certați cu legile, nici ca un tâlhar care ațâță pe cei din ceata lui împotriva oamenilor, nici ca un bogătaș care nu poartă de grijă decât de scopurile cu care leagă pe cei din jurul lui, și nici ca unul din cei osândiți de toată lumea, ci a acționat totdeauna ca propovăduitor al învățaturii lui Dumnezeu cel peste toate, al cinstirii care I se cuvine și al întregii legi morale, învățătură care are darul de a uni, în chip familiar, cu Dumnezeu Atotputernicul pe oricine își potrivește viața cu a Lui.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea I, cap. XXX, în PSB, vol. 9, p. 55)

„Dar dacă n-ar fi fost decât om, nu știu cum s-ar fi încumetat să răspândească peste tot pământul credința Sa și învățătura Sa, și cum ar fi fost în stare, fără ajutorul lui Dumnezeu, să-și ducă planul la îndeplinire și să biruiască pe toți cei care se împotrivesc răspândirii învățaturii Sale: regi, împărați, senat roman și peste căpetenii și popoare? Cum să pui în sarcina firii omenești, care n-ar avea la urma urmei nimic superior, puterea de a converti o atât de mare mulțime de oameni, și încă nu numai oameni culți, ci și din cei care sunt foarte neînvățați și robiți de patimile lor și care pentru neștiința lor sunt cu atât mai greoi în întoarcerea spre renunțare cu cât sunt lipsiți de rațiune? Întrucât, însă, Hristos este *puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea Tatălui* (I Cor., 1, 24) a rânduit toate acestea și rânduiește și acum.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. LXXIX, în PSB, vol. 9, p. 166)

„Căci cum ar spune adevărul despre Tatăl, acela care tăgăduiește pe Fiul care ni L-a descoperit pe Tatăl? Sau cum ar cugeta drept despre Duhul, vorbind urât despre Cuvântul, Care-L dăruiește? Și cine va crede acestuia vorbind despre înviere, odată ce tăgăduiește pe Hristos, Care S-a făcut pentru noi întâiul născut din morți (Col., 1, 10)? Sau cum, nerecunoscând nașterea adevărată a Fiului din Tatăl, nu va rătăci și în privința venirii Lui în trup? Căci și iudeii de odinioară, tăgăduind pe Cuvântul și zicând: *Nu avem alt împărat decât pe Cezarul* (In., 19, 15), au tăgăduit deodată cu aceasta toate și s-au golit de sfeșnicul luminii, de mireasma mirului, de cunoștința proorociei și de însuși adevărul, iar acum, neînțelegând nimic, sunt ca cei ce umblă în întuneric.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, VIII, în PSB, vol. 15, pp. 162-163)

„Dar noi ne ținem cu îndrăzneală de dreapta credință, pe temeiul dumnezeieștilor Scripturi, punând-o ca un sfeșnic în candelabru și zicând: Acesta este Fiul adevărat al Tatălui, prin fire, propriu ființei Lui, înțelepciunea unic născută și Cuvântul adevărat și unic al lui Dumnezeu. Nu este creatură și făptură, ci Născutul propriu al ființei Lui. De aceea e Dumnezeu adevărat de o ființă cu Tatăl adevărat. Iar ceilalți, cărora le-a spus: *Eu am zis: dumnezei sunteți* (Ps., 81, 6) numai prin Împărtășanie au pe Cuvântul prin Duhul, având harul acesta de la Tatăl. Căci e pecetea ipostasului Tatălui (Evr., 1, 3) și luminează din lumină și putere și chip adevărat al ființei Tatălui¹²⁷⁴. Căci aceasta a spus-o Însuși Domnul: *Cel ce Mă vede pe Mine a văzut pe Tatăl* (In., 12, 9).

Și a existat pururea și nu a fost niciodată când nu a fost. Căci Tatăl fiind veșnic, veșnic este și Cuvântul și Înțelepciunea Lui¹²⁷⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, IX, în PSB, vol. 15, p. 163-164)

„Să răspundă (arienii — n.L.P.) ținând seama de ceea ce s-a spus: *Dumnezeu era Cuvântul* (In., 1, 2). Mai bine zis: să răspundă la întrebare înșiși susținătorii ereziei, ținând seama de aceste cuvinte. Că din acest cuvânt se va cunoaște ce se cuvine să se spună despre întreaga învățătură a ambelor părți: de era Cuvântul sau nu era; de a fost pururea sau a fost cândva când n-a fost; de a fost veșnic sau de la cineva și de cândva; de este Dumnezeu adevărat sau prin fapta altcuiva și prin împărtășire și prin închipuire; de trebuie să fie numit unul dintre cele făcute sau să fie văzut în unire cu Tatăl; de e neasemenea după ființă cu Tatăl sau de e asemenea și propriu ființei Tatălui; de e făptură sau prin El s-au făcut făpturile; de e Cuvântul Tatălui sau altul decât Acesta.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, IX, în PSB, vol. 15, p. 164)

„Dacă Dumnezeu este Făcător și Ziditor, dar creează făpturile prin Fiul și nu se pot cunoaște cele făcute decât ca făcute prin Cuvântul, cum nu e o blasfemie ca odată ce Dumnezeu este Făcătorul, să se spună că, Cuvântul Lui Ziditor și Înțelepciunea Lui n-au fost cândva? Căci aceasta este egal cu a zice că nici Dumnezeu nu e Făcător, neavând din Sine pe Cuvântul Creator în care creează, ci e venit din afară și e străin Lui și neasemenea Lui, după ființă¹²⁷⁶.

¹²⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul e Chipul sau Pecetea Tatălui imprimată viu în interiorul Lui. Ca să folosim ca imagine o realitate din lume: într-o mare iubire eu trăiesc eu-ul cel iubit în interiorul eu-ului meu ca și eu-ul propriu, cu tot conținutul lui de simțiri. Simțirile lui sunt simțirile mele, dar rămân și ale lui; dar simțirile lui sunt în același timp provocate de mine. Eu mă văd trăit în el și prin aceasta e chipul meu, și eu îl trăiesc în interiorul meu. (n.s. 9, pp. 161-164)

¹²⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Niciodată n-a lipsit în Dumnezeu calitatea de Tată și de Fiu. Căci dacă ar fi apărut acestea după un timp, Dumnezeu ar fi supus unei evoluții, deci unei legi care ar fi superioară Lui și atunci El n-ar mai fi Dumnezeu. (n.s. 10, p. 164)

Apoi să ne spună, mai bine zis să vadă, greșeala ce o săvârșesc zicând: *Era cândva când nu era și nu era înainte de a Se naște*. Căci dacă Fiul nu e din veci împreună cu Tatăl, nu e Treimea din veci, ci mai înainte a fost monadă și S-a făcut Treime mai târziu prin adaos, deci cunoștința lui Dumnezeu despre Sine a crescut și s-a constituit cu înaintarea vremii¹²⁷⁷. Și iarăși, dacă Fiul nu e născut propriu al ființei Tatălui, ci a fost făcut din nimic, Treimea însăși a luat existența din nimic și a fost cândva când n-a fost. Și o vreme Treimea e cu lipsă, apoi e deplină. A fost cu lipsă înainte de a se fi făcut Fiul, și deplină după ce a fost făcut. Și deci și făcutul se numără împreună cu Făcătorul¹²⁷⁸, și Cel ce S-a făcut cândva e socotit împreună cu Cel pururea existent și — ce e mai mult — Treimea e socotită neasemenea cu Ea însăși, constând din firi străine și deosebite. Iar aceasta înseamnă a nu spune alta decât că firea Treimii e ceva făcut. Și cum ar întemeia ea o dreaptă credință, dacă nu e asemenea ei însăși, ci se completează din ceea ce adaugă timpul și uneori nu e așa, alteori e așa? Căci ea va lua iarăși un adaos din afară de ea și aceasta, la nesfârșit, dat fiind că odată și la început s-a constituit din adaosuri. Nu încapă îndoială în acest caz că ea se și micșorează. Căci cele ce se adaugă e vădit că se pot și înlătura.

Dar nu este așa (simplă creatură – n.L.P.); să nu fie.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, XVII-XVIII, în PSB, vol. 15, pp. 175-176)

„Căci dacă există Dumnezeu, ca lumină, există și strălucirea ei; și dacă există suportul, există și chipul lui întreg; și dacă există Tatăl, există și adevărul. Să se gândească deci cei ce fac atârănător chipul și arătarea dumnezeirii de timp, în ce prăpastie de rătăcire cad. Pentru că dacă n-a fost Fiul înainte de a Se naște, nu a fost pururea Adevărul¹²⁷⁹. Dar aceasta nu e îngăduit să se spună. Căci existând Tatăl, a fost pururea în El Adevărul, Care este Fiul cel ce zice: *Eu sunt Adevărul* (In., 14, 6); și subzistând suportul, numaidecât e drept să fi fost și arătarea și chipul lui. Căci nu se zugrăvește din afară Chipul lui Dumnezeu, ci Însuși Dumnezeu este Născătorul Lui, în care privindu-Se pe Sine Se bucură de

¹²⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Dumnezeu nu are o Rațiune ipostatică, n-a putut face lumea prin Ea. În acest caz e făcută după o rațiune nedumnezeiască, fiind un fel de realitate total străină, adică nici nu e propriu zis opera lui Dumnezeu. Dumnezeu nu are în acest caz o Rațiune după care și prin care să creeze lumea. Nici nu se mai poate ști dacă mai există propriu zis un Dumnezeu, sau dacă El mai are vreo legătură cu lumea. (n.s. 31, p. 175)

¹²⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta înseamnă o evoluție panteistă involuntară a unei realități care nu poate fi numită Dumnezeu. (n.s. 31a, p. 175)

¹²⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Completându-Se cu Cuvântul făcut mai târziu, Treimea astfel completată nu se mai poate spune că e Treime. Pentru că ea nu e pur nefăcută, sau necreată, ci e un amestec din necreat și creat. În general nu se mai face o deosebire netă între necreat și creat. Arianismul era în fond tot un panteism, nefăcând o distincție netă între necreat și creat, cum crede Spassky (a se vedea Introducerea). (n.s. 31b, p. 175)

¹²⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Adevărul ca ceva veșnic nu poate fi unde realitatea se completează prin evoluție. O realitate lipsită de rațiune, sau de conștiința de sine, nu cuprinde totul, deci nu e adevărul. (n.s. 44a, p. 180)

El, cum Însuși Fiul zice: *Eu eram întru care Se bucura* (Pilde, 8, 30). Când deci nu Se privea Tatăl în chipul Său?¹²⁸⁰ Sau când nu Se bucura de El, ca să îndrăznească ei să spună: *Chipul este din nimic și: Nu se bucura Tatăl, înainte de a Se face Chipul*. Dar cum S-ar vedea Făcătorul și Creatorul pe Sine într-o ființă creată și făcută? Căci Chipul trebuie să fie așa cum este și Tatăl Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, XX, în PSB, vol. 15, pp. 180-181)

„Iar dacă ei (arieni — n.L.P.) vorbesc despre Dumnezeu și despre Cuvântul Lui, să adauge cele ce lipsesc la întrebare și să întrebe așa: *Dumnezeu cel ce este a fost cândva fără Cuvânt (Rațiune)? Și fiind lumină, a fost vreodată neluminos? Sau a fost pururea Tată al Cuvântului?* Sau iarăși: *Tatăl cel ce este a făcut pe Cuvântul care nu exista sau care nu era, sau Îl are pe Cuvântul care e propriu ființei Sale ca născut pururea, împreună cu El?* Întrebând așa, se vor arăta că întreabă despre Dumnezeu și despre Cel din El și îndrăznesc să discute despre Dumnezeu în mod sofistic. Și cine va putea să-i rabde, spunând că Dumnezeu a fost cândva fără Cuvânt (fără Rațiune)? Căci iarăși au căzut în cele de mai înainte. Pentru că, chiar dacă încearcă să ocolească aceasta și să o acopere cu sofismele lor, nu pot. Fiindcă nimeni nu voiește nici măcar să-i audă îndoindu-se de faptul că Dumnezeu nu a fost pururea Tată, ci S-a făcut mai pe urmă, ca de la aceasta să ajungă la născocirea că și Cuvântul (Rațiunea) Lui nu a

¹²⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-ar putea spune că sfântul Atanasie identifică pe Fiul cu conștiința de Sine a Tatălui. Căci conștiința de sine nu înseamnă altceva decât gândirea la sine, vederea spirituală a sinei proprii, a întregii ființe proprii. De-abia aceasta dă putința pentru conștiința despre altele, în cazul lui Dumnezeu, putința gândirii la crearea altor lucruri și la susținerea și desăvârșirea lor. Dumnezeu nu putea fi lipsit cândva de conștiința de Sine și de bucuria de Sine, dată fiind plenitudinea Sa. Propriu-zis aceasta e caracteristica personală a conștiinței de Sine. Dar conștiința de Sine a lui Dumnezeu nu-L lasă într-o singurătate monopersonală. De altfel și omul prin conștiința de sine se află oarecum într-o convorbire cu sine, e scos din singurătatea absolută. Orice exprimare a omului, care rămâne statornică și vie, e ca un alt sine (o poezie mare, de exemplu). Dar la Dumnezeu orice exprimare e totală. Fără această exprimare și conștiința de Sine a Lui s-ar afla într-o totală neștiință de Sine. Ea e un fel de reduplicare, de ieșire din singurătate care e egală cu inconștiența. Pe om conștiința îl muștră pentru faptele rele, aproape ca o persoană; îl face să se bucure pentru faptele bune, aproape ca de ale altei persoane. Se poate spune că în om conștiința reprezintă gândul la ce-ar spune alte persoane despre el. În orice caz ea implică legătura omului cu alte persoane (și, în ultima analiză, cu Dumnezeu); reprezintă judecata altor persoane aflate alături de el, pentru că asemenea persoane nu există în interiorul lui. Dar la Dumnezeu conștiința de Sine trebuie să fie ea însăși o altă persoană. Desigur precum în om conștiința nu reprezintă numai ceva deosebit de om, ci și ceva al lui, fiind însă și ceva deosebit de el în ea, cu atât mai mult în Dumnezeu conștiința este și a Tatălui, dar ea reprezintă și pe Fiul. În ea Se întâlnește Tatăl cu Fiul, mai mult decât se întâlnește în conștiința unui om el însuși cu ceilalți. Fără Fiul Tatăl nu S-ar cunoaște pe Sine și fără Tatăl Fiul n-ar fi conștient ca Chip ipostatic al Lui. A se privi pe sine spiritual e una cu conștiința de sine. Dumnezeu nu a fost niciodată fără conștiința care să-I dea siguranța despre Sine ca un Altul. (n.s. 45, pp. 180-181)

fost cândva¹²⁸¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, XXI, în PSB, vol. 15, p. 182)

„Negând pe Cuvântul (Rațiunea), fără rațiune e și întrebarea lor¹²⁸². Căci precum dacă cineva văzând soarele ar întreba despre strălucirea lui și ar zice: *acest soare care este a dat o strălucire care nu este, sau care este?*, s-ar socoti că nu are o cugetare cuminte, ci prostească, pentru că ceea ce este din lumină cugetă că e din afară și întreabă despre ea, când, unde și cum, și dacă a fost făcută, la fel, cel ce cugetă unele ca acestea despre Fiul și Tatăl și întreabă despre ele, e stăpânit de o nebunie cu mult mai mare, pentru că Îi aduce Tatălui din afară pe Cuvântul cel din Tatăl, și pe Cel născut din fire Îl numește, născocind, făptură, zicând: *Nu era înainte de a Se naște*. Să audă însă la întrebarea lor că Tatăl cel ce este a făcut pe Fiul care era. Căci *Cuvântul trup S-a făcut* (In., 1, 14). Și fiind El Fiul lui Dumnezeu, Tatăl L-a făcut la sfârșitul veacurilor și Fiu al Omului.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, XXV, în PSB, vol. 15, p. 187)

„Deci dacă Apostolul ar fi spus: *Fiul întrece pe îngeri cu atât mai mult, sau e cu atât mai mare*, ați fi avut motiv să comparați pe Fiul cu îngerii. Dar zicând că e mai presus și atâta se deosebește cât se deosebește Fiul de robi, Îl arată ca fiind altul pe Cel ce a întemeiat toate; Îl arată ca altul decât toți creați. Iar fiind altul și de altă ființă decât firea celor creați, ce comparație și asemănare ar putea fi între ființa Lui și cele create? Și dacă L-ar cugeta cineva asemănător, l-ar respinge Pavel care zice: *Căci căruia dintre îngeri i-a spus vreodată: Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut?* Iar de îngerii Săi tot el zice: *Cel ce face pe îngerii Săi duhuri și pe slujitorii Lui pară de foc* (Evr., 1, 5, 7).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, LVII, în PSB, vol. 15, p. 223)

„La început, Doamne, ai întemeiat pământul și cerurile sunt lucrul mâinilor Tale. Acestea vor pieri, iar Tu rămâi (Evr., 1, 8, 10, 11). Din acestea ar

¹²⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Când arienii încep să întrebe, bazați pe ceea ce se întâmplă la oameni (de ex.: *Ai avut un copil înainte de a-l naște?*), oamenii pot fi amăgiți. Dar când încep să-i întrebe pornind de la Dumnezeu (*A fost vreodată când Tatăl n-a fost Tată?*), oamenii resping imediat erezia lor, anume că Tatăl n-a fost totdeauna Tată, căci nu admit să se introducă în Dumnezeu o astfel de schimbare. (n.s. 59, p. 185)

¹²⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine întreabă caută un sens, o rațiune. Dacă nu e o Rațiune supremă, o Rațiune ca fundament al realității, nu poate fi rațiune în nimic, nici întrebare despre ea. Însuși faptul că întrebăm, că trebuie să întrebăm, însemnează că e o rațiune în toate, deci și în fundamentul ultim al tuturor spre care înaintăm întrebând mereu. Aceasta cu atât mai mult, pentru că cine începe să întrebe nu se oprește niciodată, până nu urcă cu întrebările până la ultima cauză, până la ultimul sens, la care însă nu află răspuns deplin niciodată, pentru că e dincolo de tot ce pricepem noi, dar despre care dăm răspunsuri tot mai adecvate. (n.s. 63, p. 187)

putea vedea și ei, dacă ar voi, că altul este Făcătorul și altele făpturile. Acela este Dumnezeu, iar acestea sunt creaturi făcute din cele ce nu sunt. Căci ceea ce spune acum că acestea vor pieri, nu o spune pentru că zidirea este spre pieire, ci ca să arate firea celor făcute din sfârșitul lor. Pentru că cele ce pot pieri, chiar dacă nu pier din cauza harului Celui ce le-a făcut pe ele, totuși s-au făcut din cele ce nu sunt și ele mărturisesc că n-au fost cândva.

De aceea, întrucât acestea au o astfel de fire, despre Fiul se spune *dar Tu rămâi*, ca să se arate eternitatea Lui. Căci neavând puțința să piară, cum au cele făcute, ci având rămânerea de-a pururi, e străin Lui să I se spună că *nu era înainte de a Se naște*; ci Îi este propriu să fie de-a pururi și să rămână împreună cu Tatăl.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, LVIII, în PSB, vol. 15, p. 224)

„Dacă deci nu e Fiu, să I se spună făptură și să I se atribuiască și Lui toate cele ale făpturilor. Și să nu se mai spună că e Fiul unic și Cuvântul și Înțelepciunea. Și Dumnezeu însuși să nu Se mai numească Tată, ci numai Făcător și Creator al celor făcute de El. Și să se socotească zidirea chip și pecete a voii creatoare a Lui. Iar El, potrivit socoteinței lor, să nu se mai considere ca având fire născătoare, ca să fie din ființa Lui Cuvântul, Înțelepciunea și peste tot un Chip¹²⁸³. Căci dacă nu e Fiu, nu e nici Chip. Iar nefiind Fiu, cum spuneți că Dumnezeu este Creator, dacă toate cele făcute se fac prin Cuvântul și întru înțelepciune și fără Acesta nu s-ar putea face ceva și, dacă, chiar și după voi, fără El nu are întru Cine și prin Cine să facă toate? Iar dacă ființa dumnezeiască nu e, după voi, roditoare, ci pustie, ca o lumină ce nu luminează, ca un izvor uscat, cum nu vă rușinați să spuneți că are o lucrare (energie) creatoare? Și desființând ceea ce e după fire, cum nu vă rușinați voind să preferați ceea ce e după voință?¹²⁸⁴ Căci dacă pe cele din afară și care nu au fost mai înainte, voind să fie, le creează și Se face Făcător al lor, trebuie socotit că e cu mult mai înainte Tată

¹²⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu e un Fiu, ca chip al lui Dumnezeu Tatăl prin care se aduce la existență creațiunea, creațiunea iese direct din dumnezeu ca chip al lui. În acest caz creațiunea e o emanație din dumnezeu în sens panteist. Așa-zisul dumnezeu în acest caz e o esență, din care iese fără voia ei lumea. Totul e supus în acest caz unei fatalități oarbe, fără sens.

Numai distincția între un Fiu care e din ființa lui Dumnezeu, ca Tată, și între o lume creată prin voința lui Dumnezeu, evită panteismul, salvându-se transcendența lui Dumnezeu de o lume neidentificată cu El și nesupusă exclusiv unor legi involuntare. Numai în acest caz lumea e creată prin voința lui Dumnezeu, fiind deosebită de ființa Lui; și dacă e creată prin voință, e creată și prin cugetare, căci voința liberă nu lucrează fără cugetare și fără un scop. Dacă Dumnezeu nu e un Tată care are un Fiu, El n-are o viață personală. Căci un dumnezeu monopersonal, fiind lipsit de o viață personală întreținută de o comuniune interpersonală, nu e propriu zis un Dumnezeu personal. El e mai degrabă o esență din care lumea iese fără voia Lui. De aceea un dumnezeu monopersonal nu poate avea o voință și o simțire iubitoare și deci o cugetare liberă. El nu are în acest caz o conștiință de sine, prin care își vede chipul său; nu are propriu zis o sine. Numai un Dumnezeu cunoscându-Se pe Sine în chipul Său vede bogăția Sa și poate cugeta și avea o lume conformă ei. (n.s. 1, p. 232)

al Celui născut din ființa Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; cuvântul al doilea împotriva arienilor, II, în PSB, vol. 15, pp. 232-233)

„Nu împotriva noastră este lupta arienilor, ci, prefăcându-se că luptă cu noi, luptă de fapt cu dumnezeirea însăși. Căci dacă ar fi fost a noastră spusă: *Acesta este Fiul Meu* (Mt., 17, 5), disprețuirea lor din partea noastră ar fi fost mică. Dar dacă spusă este a Tatălui, precum a fost auzită de ucenicii înșiși, și dacă Însuși Fiul zice despre Sine: *Înainte de toți munții M-a născut pe Mine* (Pilde, 8, 25), cum nu se luptă și ei împotriva lui Dumnezeu ca giganții mitologiei, având limba sabie ascuțită a necredinței, cum spune psalmistul (Ps., 56, 5)? Nu s-au temut nici de glasul Tatălui, n-au respectat nici cuvintele Mântuitorului, n-au crezut nici sfinților. Dintre aceștia unul scrie: *Care e Strălucirea slavei și Chipul ipostasului Lui* (Evr., 1, 3) și: *Hristos, puterea lui Dumnezeu și Înțelepciunea lui Dumnezeu* (I Cor., 1, 24); iar psalmistul zice: *Că la Tine este izvorul vieții, întru lumina Ta vom vedea lumină* (Ps., 35, 10) și: *Toate cu înțelepciune le-ai făcut* (Ps., 103, 24). Iar proorocii zic: *Și a fost Cuvântul Domnului către mine* (Ier., 2, 1). Și Ioan zice: *La început era Cuvântul* (In., 1, 1); iar Luca: *Precum ne-au predat nouă cei ce au fost de la început văzătorii și slujitorii Cuvântului* (Lc., 1, 2). La rândul lui, David zice iarăși: *A trimis pe Cuvântul Său și i-a vindecat pe ei* (Ps., 106, 20).

Toate acestea ținutesc la stâlp erezia ariană și arată veșnicia Cuvântului și că nu e străin, ci propriu ființei Tatălui. Căci cine a văzut vreodată lumină fără strălucire? Sau cine îndrăznește să spună că e străin chipul de ceea ce subzistă? Sau cum nu e un aiurit cel ce spune că Dumnezeu a fost vreodată fără Cuvânt (Rațiune) și fără Înțelepciune? Căci astfel de pilde și astfel de chipuri le-a dat Scriptura, ca, firea omului fiind neputincioasă, să înțeleagă pe Dumnezeu și să putem să pricepem pe cât e cu putință din acestea, fie măcar cât de puțin și de întunecos, ceva cu privire la El.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; cuvântul al doilea împotriva arienilor, XXXII, în PSB, vol. 15, pp. 266-267)

„(...) dacă Fiul ar fi creatură, omul ar fi rămas muritor, nefiind unit cu Dumnezeu. Căci nu creatura a unit vreodată creaturile cu Dumnezeu, având și ea să caute pe cineva care să o unească cu El¹²⁸⁵. Nici nu poate o parte a creației să

¹²⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu poate avea o lucrare operând ceva în extern dacă nu e roditor prin ființă. Omul poate lucra asupra unei lumi exterioare, pentru că e roditor și prin ființa lui. Dar până la un punct și lumea ține de el, îl completează pe el. Totuși e deosebire și la el între ceea ce naște și ceea ce face omul. Ceea ce face e mai mult opera voinței, decât ceea ce naște. La animale nu e nici nașterea, nici mișcarea între lucruri cu efectele ei, opera voinței. Ele sunt mai identificate cu natura. Dar la om relațiile interpersonale au ca premise nașterile, deci unitatea de natură; așa e și la Dumnezeu. (n.s. 2, p. 233)

¹²⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Cel necreat poate lega cu Sine ceea ce e creat, în așa fel ca să-l scape de amenințarea nimicului din care a fost adus la existență. Între existentul necreat și nimic este o prăpastie, pe care numai Necreatul existent o poate trece, putând aduce la

fie mântuitoarea creației, având și ea nevoie de mântuire.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXIX, în PSB, vol. 15, p. 308)

„Astfel a luat și trupul făcut și omenesc, ca, înnoindu-l în calitate de Făcător, să-l îndumnezeiască în Sine, și așa să ducă în împărăția cerurilor pe toți după asemănarea aceluia. Dar nu s-ar fi îndumnezeit omul unindu-se tot cu o creatură, deci dacă Fiul n-ar fi fost Dumnezeu adevărat. Nici n-ar fi îndrăznit omul să stea în fața Tatălui, dacă n-ar fi Cuvântul prin fire și adevărat al Lui, Cel ce a îmbrăcat trupul. Și precum nu ne-am fi eliberat de păcat și de blestem, dacă trupul pe care l-a îmbrăcat Cuvântul n-ar fi fost trup omenesc¹²⁸⁶ — căci nu avem nimic comun cu ceea ce ne este străin — așa nu s-ar fi îndumnezeit omul dacă Cuvântul care S-a făcut trup n-ar fi fost prin fire din Tatăl și cu adevărat și propriu al Lui. Căci de aceea s-a făcut această unire, ca omul prin fire să se unească cu Cel prin fire Dumnezeu și mântuirea omului și îndumnezeirea lui să fie sigură. Deci cei ce tăgăduiesc că Fiul este prin fire din Tatăl și propriu ființei Lui să tăgăduiască și că a luat trupul adevărat omenesc din Pururea-fecioara Maria. Căci n-am mai fi avut nici un folos nici dacă Cuvântul n-ar fi fost Fiul prin fire și adevărat al lui Dumnezeu, nici dacă n-ar fi fost trup adevărat cel pe care l-a luat.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXX, în PSB, vol. 15, pp. 309-310)

„(...) Fiul este Cel ce este¹²⁸⁷ și Dumnezeu peste toate, ca și Tatăl. Aceasta s-a arătat. El nu este făcut, ci e Făcător¹²⁸⁸; nu este creat, ci Creator și Făcător al lucrurilor Tatălui. Căci prin El s-au făcut veacurile (Evr., 1, 2)¹²⁸⁹. Și *toate printr-Însul s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut*¹²⁹⁰. Precum a învățat

existență creatura din nimic. Dar putând face aceasta, Dumnezeu poate rămâne continuu prezent cu puterea Sa în creatură, în vreme ce creatura nu poate ieși prin ea din nimic ca să se unească cu Dumnezeu, nici nu poate sili pe Dumnezeu să rămână unit cu ea. (n.s. 178, p. 308)

¹²⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi îmbrăcat Cuvântul trupul altei specii, nu s-ar fi mântuit neamul omenesc. Pe cât de important e pentru oameni faptul că Cuvântul e Dumnezeu, tot pe atât de important e faptul că a luat trupul nostru. (n.s. 185, p. 309)

¹²⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El e pururea Cel ce este, nu ceva ce n-a fost vreodată, sau a fost numai gândit de altcineva și a fost făcut de acela. Nu se poate merge așa la infinit. El e Cel ce este într-un prezent etern, nu ceva ce a fost făcut cândva. (n.s. 133, p. 71)

¹²⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu se face, e veșnic. Dacă e Făcător, e numai Subiect, nu e obiect în nici o privință. (n.s. 134, p. 71)

¹²⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă prin El s-au făcut veacurile, El este înainte de veacuri, din eternitate. Deci n-a fost făcut cândva. (n.s. 135, p. 71)

¹²⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă *toate printr-Însul s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut din câte s-au făcut*, El nu e din cele făcute. El este pur și simplu din eternitate prin Sine. Nimic n-a avut putere peste El, care să-L facă. El e liber în mod absolut, deci e Persoana absolută, neavând în El nimic de obiect, nimic supus unei puteri superioare. Toate cele supuse, dependente, se explică în existența lor printr-o realitate nesupusă vreunei puteri superioare, vreunei legi. E Subiect absolut în putere și libertate. Mai mult, toate cele ce au o dependență,

Apostolul din psalm, El a întemeiat la început pământul și cerurile sunt lucrurile mâinilor Lui (Evr., 1, 10; Ps., 101, 26).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, IV, în PSB, vol. 16, p. 71)

„(...) iar de ziua sau de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii, nici Fiul. Cuvântul are un înțeles bun. Aceia (ereticii arieni — n.L.P.) însă socotesc că zicând *nici Fiul*, se arată ca neștiutor, fiindcă e creatură. Dar nu este așa. Nicidecum! Căci precum zicând: *M-a zidit* a zis-o omenește, așa zicând *nici Fiul* a spus-o tot omenește. Și a spus-o dintr-o pricină binecuvântată. Căci fiindcă S-a făcut, precum s-a scris, om, iar propriu omului este să nu știe, și să flămânzească și celelalte (pentru că nu știe, de nu aude și nu află), de aceea Își arată și neștiința omului, ca unul ce S-a făcut om: întâi, ca să arate că are cu adevărat trup omenesc; apoi ca, având neștiința omenească în trup, eliberând-o și curățind-o de toate, să înfățișeze Tatălui umanitatea sfântă și desăvârșită¹²⁹¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, IX, în PSB, vol. 16, p. 77)

„(...) zicând: *Nimeni nu știe, nici Fiul*, o zice iarăși ca om. Căci e propriu oamenilor să nu știe. Dar zicând: *Nimeni nu cunoaște pe tatăl decât Fiul nici pe Fiul, decât Tatăl* (Mt., 11, 27), El arată că cunoaște cu mult mai mult decât fapăturile. De aceea ucenicii au spus Domnului în Evanghelia după Ioan: *Acum știm că toate le știi* (In., 16, 30). E vădit deci că nu e nimic ce nu știe El, Care e Cuvântul prin care toate s-au făcut. Iar între toate fiind și ziua aceea, fără îndoială că prin El va fi și ziua aceea, chiar dacă strigă arienii contrarul, în neștiința lor.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop*

dovedindu-se ca făcute, sunt dependente de El și nu poate fi ceva independent de El. Căci atunci n-ar fi putut să facă toate câte s-au făcut. Ar fi strâmtorat de acela care n-a fost făcut de El. N-ar fi Atotputernic și Atotștiitor. (n.s. 136, p. 71)

¹²⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trebuia ca foamea, setea, neștiința, frica de moarte, moartea să le învingă ca om ajutat de Dumnezeu, dinăuntru, căci nu se putea întări firea noastră împotriva lor fără a face și ea un efort prin voința ei liberă. Iar puterea dumnezeiască nu putea susține efortul omenesc decât comunicându-i-se umanității de însuși ipostasul dumnezeiesc, care i-a devenit ipostas propriu. Oarecum Însuși Subiectul dumnezeiesc biruia în Hristos slăbiciunile omenești și moartea, dar folosindu-Se și de eforturile omenești, sau suportându-le pe acestea ca un om. Ipostasul dumnezeiesc, devenit ipostas al firii noastre, a coborât în lucrarea Sa la nivelul posibilităților maxime a lucrării omenești. Un Dumnezeu care ne-ar comunica puterea Sa numai din exterior, nefăcându-Se El însuși subiectul firii omenești și necomunicându-i acesteia Duhul Său care-i dă tărie, n-ar putea birui slăbiciunile și moartea omului de pe urma păcatului. Prin aceasta firea omenească e dăruită și se dăruiește Tatălui curățită și sfințită de Însuși Fiul prin puterea întăritoare a Duhului, ca fire proprie a Lui. În Fiul Său Tatăl iubește și omenescul asumat de Fiul Său în care trece și Duhul ce Se odihnește în Fiul Său din eternitate. Avem aci sensul ontologic al mântuirii, derivând din relația Persoanelor treimice, nu cel juridic care s-a dezvoltat în Occident. (n.s. 146, p. 77)

Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură, IX, în PSB, vol. 16, p. 77)

„Cine ar putea descrie mărimea copleșitoare a nebuniei lor? Sau cine, cum a spus proorocul, ar putea găsi ceva asemănător cu necinstirile aduse de ei lui Dumnezeu? Au arătat prin acestea mai drepti pe sodomiți și au întrecut neștiința elinilor. Au întrecut și pe vrăjitorii lui Faraon și nu se pot asemăna decât cu arienii cei nebuni, uniți în aceeași necredință. Căci iudeii văzând faptele Tatălui prin Fiul, le atribuie lui Beelzebut. Iar arienii văzând și ei aceleași fapte, numără pe Domnul, care le săvârșește, între creaturi, spunând că El este din cele ce nu sunt; și că nu era înainte de a fi făcut. Fariseii privind pe Domnul în trup bombăneau, zicând: *Pentru ce Tu, om fiind, Te faci pe Tine Dumnezeu?* (In., 10, 33). Iar dușmanii lui Hristos, văzându-L pătimind și dormind, Îl hulesc, zicând: *Cel ce le suferă pe acestea nu poate fi Dumnezeu adevărat și de o ființă cu Tatăl.*

Și în general, dacă ar voi să cerceteze cineva în paralelă urâtele cugetări ale ambelor grupuri, i-ar afla, cum am spus înainte, căzuți împreună în groapa aceleiași nebunii.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Către același episcop Serapion, XXII, în PSB, vol. 16, p. 106)

„De aceea Domnul a declarat de neiertat osânda pentru acestea atât a unora cât și a altora, zicând: *Oricăruia care ar grăi împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta nici în veacul acesta nici în cel viitor* (Mt., 12, 32). Și pe drept cuvânt. Căci cel ce neagă pe Fiul, pe cine rugându-l, îl va putea avea ca Mântuitor? Sau ce viață, sau odihnă va aștepta, cel ce respinge pe Cel ce a zis: *Eu sunt viața* (In., 14, 6)¹²⁹²; și: *Veniți la Mine toți cei obosiți și împovărați și Eu vă voi odihni* (Mt., 11, 28)¹²⁹³.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Către același episcop Serapion, XXII-XIII, în PSB, vol. 16, p. 106)

¹²⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos nu e Fiul lui Dumnezeu, oamenii n-au pe nimeni care, luând firea lor, să le asigure învierea și viața eternă. N-au în cine fi prezentați în fața Tatălui, ca ridicați din starea care-i duce, prin lucrarea păcatului în ei, sau a urmărilor păcatului, la moartea eternă. N-are cine să dea lumii acesteia un rost. În sensul acesta, cel ce disprețuiește pe Hristos, declarând că nu e Dumnezeu, nu poate avea iertare de păcate nici în viața aceasta, nici în cea viitoare. Căci cine va mijloci pentru el în fața Tatălui, ca să fie iertat? Cine îi va putea asigura în El viața veșnică întru fericire? În acest sens de existența unui Fiu etern în Dumnezeu și de întruparea Lui depinde viața veșnică a oamenilor întru fericire și sensul vieții lor în lume și însuși sensul lumii legată de oameni. Numai în acest caz, lumea aceasta și viața oamenilor în ea nu se arată ca singura realitate, ci ca creată de un Dumnezeu personal, etern și ca atare putând fi scăpată de corupere și moarte și căpătând un sens. În afară de Hristos ca Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, totul e fără sens. Omul capătă adâncime de taină și de valoare nesfârșită numai în Hristos. Fără Hristos omul apare ca o înfiripare superficială și trecătoare. Toată existența devine o platitudine inexplicabilă, Hristos e viața nesfârșită și sensul existenței, sau *Adevărul*. (n.s. 180, p. 106)

¹²⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Viața omului fără nădejdea vieții eterne întru fericire este o *oboseală* și o *povară* plictisitoare, căci e lipsită de sens. (n.s. 181, p. 106)

„Și mințind odată niște arieni că el (Cuviosul Antonie — n.L.P.) cugetă aceleași ca ei, s-a supărat și s-a mâniat împotriva lor. Apoi, rugat de episcopi și de toți frații, a coborât din munte și venind în Alexandria, i-a dat pe față în predici pe arieni, sunând că erezia lor e cea mai rea și înainte mergătoarea lui Antihrist. Și învătă poporul că Fiul nu este făptura lui Dumnezeu, nici n-a fost făcut din cele ce nu sunt, ci că e Cuvântul veșnic și Înțelepciunea ființei Tatălui. Pentru aceea este necredincios lucru a spune: *Era cândva când nu era*. Căci Cuvântul a fost pururea existând împreună cu Tatăl. *De aceea să nu aveți nici o comuniune cu preanecredincioșii arieni. Căci lumina nu are nimic comun cu întunericul. Voi sunteți creștini binecredincioși; iar aceia, spunând că Fiul și Cuvântul cel din Tatăl este făptură, nu se deosebesc întru nimic de păgâni, închinându-se făpturii în locul Creatorului Dumnezeu (I Cor., 6, 14). Credeți că și zidirea însăși e scârbită de ei, că numără pe Ziditorul și Domnul tuturor, întru Care toate s-au făcut, între cele făcute.*

Poporul întreg se bucura auzind dată anatemei erezia dușmană lui Hristos de un astfel de bărbat.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, LXVIII-LXIX, în PSB, vol. 16, p. 232)

„Iar cugetarea apoasă despre El constă în a socoti că nu este Dumnezeu după fire, ci în a-L coborî în planul făpturilor. E ceea ce nu pregetă a face unii cu neștiință, trăgându-L spre voia lor și făcându-L ca pe o hrană a nedreptății lor¹²⁹⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 2, în PSB, vol. 39, p. 291)

„Dumnezeieștile Scripturi dau Fiului multe și felurite nume. Căci spun că El este Înțelepciunea și Puterea Tatălui, după spusa lui Pavel: *Hristos e Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu* (I Cor., 1, 24). S-a mai spus că este Lumina și Adevărul Lui, după cum e cântat de unul dintre Sfinți în Psalm: *Trimite lumina Ta și adevărul Tău* (Ps., 42, 3). I s-a spus și Dreptate, după spusa: *Întru dreptatea Ta fă-mă să viețuiesc* (Ps., 118, 40). Căci în Hristos face vii Tatăl pe cei ce cred în El. A

¹²⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O făceau în acele timpuri arienii și o fac astăzi într-un mod mai neprecizat formațiile neoprotestante, care nu spun niciodată: *Hristoase, Dumnezeule*, sau: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu*, ci simplu: *Iisuse bun, Iisuse dulce*. Deci nu zic nici: *Hristos Mântuitorul*, pentru că de fapt dacă nu e Dumnezeu, n-a înviat și nu ne va învia nici pe noi. Tot ce spun despre Isus e foarte apos. În cântările lor nu se precizează nimic despre cele de mai sus, ci sunt expresii ale unui sentiment gol de orice conținut. Crucea Lui nu e amintită, căci nu e un mijloc prin care a învins moartea. Fiind om, nu S-a născut din Fecioară. Acest *Iisus* nu ne dă nimic, decât cel mult o pildă de viață mai morală în viața aceasta. Iar dacă acest *Iisus* nu e Dumnezeu, nu există nici Sfânta Treime, ca Dumnezeu dragostei. Totuși declară că au descoperit Evanghelia, deși ea plină de Treime și de Hristos ca Fiul Unul-Născut al Tatălui. Lăsând în umbră învierea, multe din ele nu cinstesc nici Duminica, ci Sâmbăta, ca sărbătoare a creațiunii, prin odihnă nevăzând o viață dincolo de timpul creațiunii. (n.s. 504, p. 291)

fost numit și Sfat al Tatălui, după spusa: *Cu Sfatul Tău m-ai povățuit* (Ps., 72, 23). Dacă Fiul este toate acestea pentru că este din Dumnezeu-Tatăl să ne spună cei ce laudă rățacirea lui Arie și sunt plini de nebunia lui, cum este mai mic decât El? Înseamnă că, dacă este așa cum zic ei, Tatăl nu este înțelept și puternic în mod desăvârșit, nu e lumina desăvârșită, nu e adevărul desăvârșit, nici drept în mod desăvârșit, nici desăvârșit în Fiul, Care e toate acestea pentru Tatăl. Dar a cugeta sau a vorbi așa e o abatere de la dreapta credință. Tatăl e desăvârșit pentru că le are pe toate în mod desăvârșit¹²⁹⁵. Deci e desăvârșit și Fiul, Înțelepciunea, Puterea, Lumina și Adevărul, Dreptatea și Sfatul Tatălui. Iar Cel ce e plinirea desăvârșirii în Născătorul Său, cum ar fi conceput ca fiind mai mic?

Altul. Iar dacă Fiul ar fi mai mic decât Dumnezeu-Tatăl, aducându-I închinare noi și sfinții îngeri, vom fi descoperiți ca adorând doi dumnezei; dacă nu se va recunoaște identitatea firii, cel mai nedesăvârșit ar fi la fel cu Cel desăvârșit. Căci e mare diferența între cei ce nu sunt la fel prin rațiunea firii, și aceasta aduce o tăiere, o înstrăinare între ei. Dar credința noastră nu primește un număr de mai mulți dumnezei, ci Unul fiind Dumnezeu-Tatăl, Fiul Se află în unitate cu El și evident că și Sfântul Duh. Deci nu se poate aduce nici un reproș Fiului. Căci cum va fi mai mic Cel ce este în unitate cu Tatăl Cel desăvârșit și e unit cu El în mod natural în unitatea ființei?¹²⁹⁶

Altul. Fiul este plinătatea. *Căci din plinătatea Lui noi toți am luat* (In., 1, 16). Dar atunci, cum va fi mai mic? Căci e cu neputință să fie unitate între cele ce sunt contrare.

Altul. Dacă Fiul e mai mic și umple toate, unde va mai încăpea ceea ce are Tatăl mai mare? Și se poate spune aceasta și trupește, ca printr-o pildă, deși altfel se înțeleg mărimea și micimea în cele netrupești.

Altul. Dumnezeu este mai presus de tot numele, iar Fiul este moștenitorul Lui. Dar dacă nu este desăvârșit pentru că e mai mic, mărimea nu constă în a fi, sau în a fi peste toate. Dar a fi Dumnezeu constă în aceasta. Deci a cugeta și a grăi acestea e absurd. Prin urmare, Fiul este desăvârșit și Dumnezeu, ca Unul ce este peste tot numele.

Altul. Fericitul Ioan spune despre Fiul: *Nu dă Duhul cu măsură* (In., 3, 34), se înțelege, celor vrednici. Deoarece nu e măsură în Fiul, este nemăsurat și întrece toată câtimea cuprinderii ca Dumnezeu. Deci, cum e mai mic Cel nemăsurat?

Altul. Dacă Fiul este mai mic, iar Tatăl mai mare, e vădit că fiecare lucrează în chip diferit și potrivit măsurilor ce le are în sfințirea noastră. Și va sfinți

¹²⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar și altfel, dacă n-ai în dialog o persoană egală cu tine, scazi și tu în toată înțelegerea și puterea ta spirituală. Se afirmă aici condiționarea desăvârșirii lui Dumnezeu de existența Lui ca și comuniune interpersonală. Numai în comuniune cu altă Persoană egală cu Sine are, și Una și Alta, desăvârșirea. (n.s. 36, p. 31)

¹²⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Tatăl ca Dumnezeu e desăvârșit, iar Fiul e mai mic decât El, nu poate fi unit în mod desăvârșit cu El. Creatura, oricât s-ar înălța spre unirea cu Dumnezeu prin harul Lui, nu va ajunge niciodată la unitatea deplină cu El. Căci nu devine persoană a infinității firii Lui. (n.s. 37, p. 31)

mai mult Tatăl și mai puțin și potrivit Lui, Fiul. Deci va fi și Duhul îndoit, mai mic în Fiul și mai mare în Tatăl. Și cei ce se sfințesc desăvârșit de Tatăl, nu se sfințesc desăvârșit prin Fiul. Dar în acestea este o mare absurditate a gândurilor. Căci unul este Duhul Sfânt și una este sfințirea dăruită prin fire în mod desăvârșit de Tatăl prin Fiul. Deci nu e mai mic Cel ce are lucrarea cu Tatăl cel desăvârșit și pe Duhul cel bun al firii proprii Celui ce L-a născut, pe Duhul viu și ipostaziat, precum Îl are și pe Tatăl¹²⁹⁷.

Altul. Dacă Fiul era în chipul Tatălui și întocmai cu El, după spusa lui Pavel (Filip., 2, 6), cum este mai mic decât Tatăl? Căci, în acest caz, modul întrupării și al smeririi nu cred că ar fi golit pe Fiul de demnitatea ce I se cuvine prin fire. E o smerire care va înceta la a doua Lui venire din cer¹²⁹⁸. Dar L-am auzit zicând că *va veni întru slava Tatălui Său* (Mc., 8, 38). Dar cum va veni întru slava Tatălui, Cel ce este mai mic decât El?

Altul. Dumnezeu-Tatăl spune undeva, printr-unul dintre Prooroci: *Slava Mea n-o voi da altuia* (Is., 48, 11). Voi întreba deci pe cei ce necinstesc fără evlavie pe Fiul, mai bine-zis și pe Tatăl prin Fiul (*Căci cel ce nu cinstește pe Fiul nu-L cinstește nici pe Tatăl* - In., 5, 23): Oare, dacă, precum socotesc ei, Fiul este mai mic decât Tatăl, e de o ființă cu El sau nu? De vor spune că e de-o-ființă, de ce Îl socotesc în deșert mai mic? Căci cele ce sunt de aceeași ființă și fire nu prezintă între ele o treaptă mai mare și alta mai mică în felul lor de-a fi. Deci aceasta trebuie s-o cerceteze. Dar poate nu vor fi de acord cu noi nici în aceasta și nu vor admite că Fiul este de-o-ființă cu Tatăl, o dată ce, după ei, este mai mic. Dar atunci, va fi cu totul altul și străin de Tatăl. Și atunci, cum va mai avea slava Lui? Căci, după cum spune fericitul Daniel: *Lui I s-a dat cinstea și Împărăția* (Dan., 7,14). Deci, sau minte Dumnezeu-Tatăl, spunând: *Slava Mea n-o voi da altuia* (Is., 48,11), sau, dacă este adevărat și a dat slava Lui Fiului, Acesta nu e altfel decât El, fiind rodul ființei Lui și Născutul Lui adevărat. Iar Cel ce este la fel cu Tatăl după rațiunea ființei, cum va fi mai mic decât El?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 30-32)

¹²⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul întrupat ar fi mai mic decât Tatăl, n-ar fi Fiu adevărat al Lui, și lucrarea Lui de sfințire a noastră n-ar fi una cu lucrarea Tatălui, deci nu ne-ar face și pe noi prin lucrarea Lui fii după har ai Tatălui. În acest caz, Tatăl fiind singur Dumnezeu, noi n-am fi îndumnezeiți prin Fiul, ca Fiul prin fire al Tatălui. Iar Duhul ce ni s-ar da prin Hristos ar fi un Duh deosebit prin fire și de Tatăl, și de Fiul, deci nu ne-ar pune în legătură spirituală nici cu Tatăl, nici cu Fiul. (n.s. 38, p. 32)

¹²⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul ar fi mai mic decât Tatăl, nu s-ar mai putea vorbi de o smerire a Lui prin întrupare. El ar fi prin fire în această treaptă smerită care n-ar înceta o dată cu slăvirea lui Hristos la a doua venire. Dacă nu S-ar fi smerit Fiul făcându-Se om, nici nu ne-ar putea înălța la slavă dumnezeiască împreună cu Sine, la a doua Lui venire. Venirea lui Hristos ca om n-ar fi fost un eveniment cu urmări mântuitoare și îndumnezeitoare pentru oameni dacă El n-ar fi întocmai ca Tatăl prin firea Lui. (n.s. 39, p. 32)

„Și dacă Tatăl este desăvârșit Lumină, și Fiul e de asemenea Lumină, cum va fi mai mic ca El? Căci, în acest caz, nu va mai fi desăvârșit lumină, ci va fi cuprins în parte de întuneric și va minți Evanghelistul care zice: *Întunericul nu L-a cuprins pe El* (In., 1, 5)¹²⁹⁹. Și dacă Tatăl e Viață, și Fiul e de asemenea Viață, cum va fi mai mic ca El? Căci, în acest caz, nu este în mod desăvârșit viață în noi, chiar dacă locuiește Hristos în omul dinlăuntru. Dar cei ce au crezut sunt în parte morți dacă Fiul cel venit în ei, fiind mai mic, nu este în mod deplin viață¹³⁰⁰. Și deoarece trebuie să alungăm cât mai departe absurditatea acestora, spunem că Fiul este desăvârșit în Tatăl și egal cu El datorită identității ființei.

Altul. Dacă Fiul e mai mic ca Tatăl, și pentru aceasta nu e de o ființă cu Acela, El este cu totul străin după fire de Tatăl. Deci nu e Fiu și nici peste tot Dumnezeu. Căci cum s-ar numi Fiu cel ce nu e din Tatăl; sau cum e Dumnezeu cel ce nu e din Dumnezeu după fire? Ce spun la aceasta cei ce afirmă că cei ce nu primesc credința în Fiul, ci Îl disprețuiesc pe Acesta, cred în Tatăl?¹³⁰¹ Deoarece credința pornește de la Fiul, pe drept cuvânt rățacim nerecunoscând pe Dumnezeul Adevărat¹³⁰². Dar aceasta este o absurditate. Deci, crezând în Fiul, credem și în Tatăl și în Sfântul Duh. Deci Fiul nu este străin de Tatăl, ca unul ce e mai mic, ci, una cu El, pentru că este din El după fire, și de aceea și egal cu El și desăvârșit.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 3, în PSB, vol. 41, pp. 33-34)

„(...) *Călcând cineva Legea lui Moise, va fi ucis fără milă, pe cuvântul a doi sau trei martori. Dar gândiți-vă cu cât se va învrednici de o pedeapsă mai aspră cel ce va călca în picioare pe Fiul lui Dumnezeu* (Evr., 10, 28-29). Căci Îl calcă neîndoielnic pe Acesta nesocotindu-L Fiu adevărat, ci împreună-slujitor cu Moise, frate cu cel creat prin faptul de-a fi fost creat, chiar dacă prin superioritate în mărire și bunătate întrece pe alții în slavă¹³⁰³. Și este adevărat cuvântul lui Pavel. Căci va plăti printr-o pedeapsă cu mult mai grea cel ce a

¹²⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum Tatăl se cunoaște deplin și cunoaște toate și le dă sens tuturor, așa se cunoaște și dă sens tuturor și Fiul. Numai în Dumnezeu personal e sens. Are în Sine sensul infinit și dă sens tuturor. Esența impersonală nu e preocupată de sens, nu știe de el, deci nici nu-l posedă și nici nu-l poate da celor ce ies din ea. (n.s. 42, p. 33)

¹³⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În faptul de a ne ajuta să învingem pentru veci moartea, Hristos ne dă viața deplină. Dar dacă El nu este Viața deplină ca Fiul lui Dumnezeu, fiind mai mic decât Tatăl, nu ne va putea da nici nouă puterea vieții deplin scăpate de moarte. Numai în comuniune cu Viața desăvârșită, sau veșnică prin sine, putem rămâne și noi în viața fără de moarte. Dar viața deplină e totodată bucurie conștientă de ea. Iar Dumnezeu e Cel ce Se bucură de comuniunea personală prin Sine în mod desăvârșit. (n.s. 43, p. 33)

¹³⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De ce mai vorbesc de Dumnezeu-Tatăl cei ce nu cred că Hristos e Fiul lui Dumnezeu cel întrupat? Cine nu crede că Dumnezeu are un Fiu nu mai are dreptul să spună că crede în Tatăl. Cei ce disprețuiesc pe Hristos ca Fiu nu mai văd în Dumnezeu un Tatăl, deci lipsesc pe Dumnezeu de viața iubitoare, care se prelungește și către noi. (n.s. 44, p. 33)

¹³⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iar dacă, necrezând în Fiul, nu credem nici că în Dumnezeu o Persoană este Tatăl, respingem în Dumnezeu iubirea. Dar un Dumnezeu fără iubire nu mai este Dumnezeu adevărat. (n.s. 44b, p. 34)

călcăt în picioare pe Fiul, pentru că n-a disprețuit o creatură, nici un împreună-slujitor cu Moise.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 178)

„Pentru ce e slăvit împreună cu Dumnezeu și Tatăl? Pentru ce șade deasupra Puterilor celor mai înalte, ca Dumnezeu? Oare, sfinții Serafimi ignoră, împreună cu noi, că se abat mult de la ceea ce se cuvine slăvindu-L (ca Dumnezeu) pe Cel ce nu este Dumnezeu prin fire? Fiindcă rățesc numind Domnul Savaot pe Cel cinstit cu cele egale lor. Căci oare nu spunem că trebuie văzute și Puterile cele prea înalte, Începătoriile și Tronurile și Stăpâniile și Domniile ca purtătoare ale chipului lui Dumnezeu, pe cât este cu puțință? Fiindcă, dacă ființa cea atât de mică din creație, înțeleg omul, a fost cinstită cu atâta frumusețe, ce motiv ar exista să nu socotim că cele cu mult mai înalte decât noi au fost așezate cu mult deasupra noastră? Deci, cum Îl numesc pe Domnul Savaot și stau împrejurul Lui ca niște străji, slujind ca Împăratului tuturor?¹³⁰⁴ Și pentru ce motiv șade de-a dreapta Tatălui robul, cu Stăpânul, făptura, cu Creatorul?¹³⁰⁵ Sau oare nu se cuvine mai degrabă să se laude nepătimirea neclintită prin trezvie, când e văzută în cele create, decât în Dumnezeu cel prin ființă, Care are neputința pătimirii prin fire?¹³⁰⁶ Dar acest lucru este evident, chiar dacă aceia nu o spun.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 348)

„*Au răspuns slujitorii:*

Niciodată n-a vorbit așa un om (In., 7, 46)

(...) Căci, temându-se arhieriei și fariseii ca nu cumva mulțimile iudaice să fie mișcate de cuvintele Mântuitorului, trimit pe slujitori ca să-L prindă —, luându-le grija cu privire la El. Dar au pățimit bănuiala care-i neliniștea, trimișii

¹³⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă cineva disprețuind Legea lui Moise, deci pe Moise ca și creatură, era ucis, cu cât mai mult nu va fi sortit morții cel ce disprețuiește pe Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om și ne-a dat Evanghelia vieții veșnice? Cine disprețuiește iubirea lui Dumnezeu se închide ei și nu va iubi nici pe Dumnezeu iar dacă iubirea lui Dumnezeu cel nemuritor ne va ține veșnic în viață, lipsa ei este una cu moartea noastră. (n.s. 306, p. 178)

¹³⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos ar fi numai o făptură ce are o anumită asemănare cu Dumnezeu, cum ne-am închina Lui ca lui Dumnezeu? Și cum I s-ar închina toate Puterile cele mai înalte, care sunt și ele după chipul lui Dumnezeu, numindu-L Domnul Savaot, sau Stăpânul oștirilor, ca pe Dumnezeu? (n.s. 631, p. 348)

¹³⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos ar fi numai creatură, fie ea cea mai înaltă, cum ar șede creatura de-a dreapta Creatorului, robul, de-a dreapta Stăpânului, stăpânind peste toate? În aceasta se vede că Hristos nu e numai creatură, ci și Dumnezeu-Creatorul. Tatăl Îl așază de-a dreapta Sa, arătând prețuirea ce o dă firii umane, dar numai pentru că ea este asumată de Fiul Său făcut om. (n.s. 632, p. 348)

¹³⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un motiv pentru care Dumnezeu Tatăl așază pe Fiul Său întrupat la dreapta Sa e acela că a rămas în trezvia nepăcătuirii chiar cu firea Sa omenească. Tatăl a văzut în Hristos firea omenească ridicată la această curăție deplină, pe care Dumnezeu o are prin fire, și prin contribuția voii ei. (n.s. 633, p. 348)

lor întorcându-se. Și află aceasta fără să vrea, auzind de la cei ce le spun crezând că aceasta ceea ce era contrar părerii lor: *Niciodată n-a grăit astfel un om.*” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 540-541)

(...) cine a îndrăznit să spună: *De însetează cineva, să vină la Mine și să bea*¹³⁰⁷? Când ne-a spus însuși marele Moise: *Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu. Căci râuri de apă vie vor curge din pântecele lui?* Acestea L-am auzit pe El grăindu-le. Este fără îndoială Dumnezeu prin fire o dată ce Se arată pe Sine fără teamă prin cuvintele mai presus de om¹³⁰⁸. Cum n-ar socoti cineva supus celui mai mare păcat și împăcându-se cu cea mai mare primejdie pe cel ce ar căuta să-și aroge ca proprie și cu sila calitatea Celui mai presus de creație? Sau cum s-ar fi lăsat amăgit de către noi fără voie Cel ce este atât de mult mai presus de noi, pe cât este Dumnezeu mai presus de oameni?¹³⁰⁹ Deci slujitorii prezintă ca dovadă clară că Domnul este Dumnezeu după fire, spusa: *Niciodată n-a grăit așa un om.*” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 541-542)

„Deoarece, privind, zice, numai la trup, credeți că sunt simplu om și socotiți că sunt unul ca voi, iar demnitatea Dumnezeirii și slava rezultată de aici nu o luați în seamă, vă va fi un semn cu totul clar că sunt cu adevărat Dumnezeu din Dumnezeu și Lumină din Lumină îndrăzneala voastră extremă și cu totul nelegiuită, adică crucea și moartea trupului pe cruce¹³¹⁰. Căci, când veți vedea rezultatul, nedorit de voi, al necredinței voastre și lațul morții zdrobit, o dată ce voi învia din morți, veți fi în mod necesar de acord, fără să vreți, cu cuvintele Mele spuse vouă și veți mărturisi că sunt Dumnezeu prin fire. Căci voi fi mai tare ca moartea și stricăciunea, deoarece, fiind Viața prin fire, voi învia templul Meu (In., 2, 19). Dar dacă este propriu lui Dumnezeu cel prin fire să stăpânească moartea și să sfarme lanțurile corupției, și nu alteia dintre existențe, cum nu Mă voi dovedi nesupus nici unei împotriviri și îndoieli, putând să biruiesc toate, de

¹³⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cu toată smerenia care-L făcea apropiat celor mai smeriți dintre oameni (bolnavi, păcătoși, disprețuiți), Se declară și Dumnezeu mai presus de toți oamenii. Cum ar fi putut cineva atât de smerit să Se arate pe Sine Dumnezeu mai presus de toate, dacă n-ar fi fost Dumnezeu adevărat? (n.s. 1021, p. 541)

¹³⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai smerenia L-ar fi împiedicat pe Iisus să Se prezinte pe Sine ca Dumnezeu, ci și teama de pedeapsă din partea lui Dumnezeu, dacă n-ar fi fost de fapt Dumnezeu. Ar trebui să-L socotim nu numai lipsit de aceste două însușiri, ci și cu totul fără respect, dacă S-ar fi declarat pe Sine Dumnezeu, amăgindu-Se, fără să fie, cum spunea Ernest Renan, fapt cu adevărat contrar întregii purtări a lui Iisus Hristos. (n.s. 1022, pp. 541-542)

¹³⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cum S-ar lăsa amăgit de laudele noastre, încât să Se arate drept Dumnezeu, Cel ce este atât de mult deasupra oamenilor? (n.s. 1023, p. 542)

¹³¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel mai vădit semn al Dumnezeirii lui Hristos se va da iudeilor prin cea mai extremă faptă a necredinței lor, sau a socotinței lor că El e numai trup. Căci răstignirea Lui pe cruce de către ei va fi prilej să vadă, în învierea prilejuită de cruce, că nu e simplu om, ci Dumnezeu. (n.s. 1110, p. 585)

necontestat? Așadar, Mântuitorul a spus că crucea Lui va fi un semn pentru iudei și o dovadă cu totul vădită că El este Dumnezeu după fire.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 585)

„Fiindcă, zicând simplu și absolut, fără să adauge altceva: *Nimic nu fac de la Mine*, nu vom spune că Își declară firea slabă în vreo privință, ci indică pe Altul adevărat și ireproșabil. Dar să aplicăm, prin strămutare, înțelesul cuvântului la om, ca să vedem exact ce spune: Să cugetăm doi oameni având aceeași fire, egali între ei și în putere și cu aceeași gândire, apoi unul dintre ei să spună: Nu fac nimic de la mine. Oare o spune aceasta fiind slab, sau pentru că nu poate face de la sine nimic, sau ca având în toate pe celălalt împreună-voitor și gândind aceleași și fiind unit cu el? Înțelege aceasta și despre Fiul, mai bine-zis gândește-L mult mai presus. Căci, deoarece, săvârșind minuni necuprinse cu mintea, Îl atacau iudeii fără judecată, învinuindu-L în tot felul pentru călcarea sâmbetei și acuzându-L de nesocotirea Legii, arată pe Dumnezeu-Tatăl consimțind cu El în toate și fiind împreună-voitor cu El, umilind cu măiestrie mânia neînfrânată a celor necredincioși. Căci era potrivit să-i înspăimânte pe unii care voiau să-L învinuiască, spunându-le că toate le face după voia Tatălui și arătându-le că voia Sa se cuprinde în voia Aceluia. Iar faptul de-a lucra Fiul toate după voia Tatălui nu-L va arăta mai mic și slujitor, ci fiind din Acela și în El și de o ființă cu El. Căci, deoarece El însuși este Înțelepciunea Tatălui și Sfatul Lui viu, mărturisește că nu face altceva decât ceea ce voiește Tatăl, a Căruia Înțelepciune și Sfat este, o dată ce și înțelegerea din noi nu face ceva de la ea, ci împlinește tot ce ceea ce ni se pare nouă bun¹³¹¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 5, în PSB, vol. 41, p. 591)

„(...) precum am spus de multe ori prin multe cuvinte, ei (iudeii — n.L.P.) socotesc că El este om simplu și unul dintre noi, ignorând cu desăvârșire pe Dumnezeu-Cuvântul Unul-Născut, unit cu trupul¹³¹².” (Sf. Chiril al

¹³¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu există o înțelepciune impersonală, ci a persoanei, sau personală. Sau persoana însăși este înțelepciune ipostaziată. Nu există persoană fără cugetare, nici cugetare fără persoană. Iar Dumnezeu este suprema Înțelepciune personalizată. Dar Înțelepciunea nu e unipersonală. Înțelepciunea este cea prin care se armonizează relația dintre două sau mai multe Persoane. Tatăl își arată Înțelepciunea în armonia Lui cu Fiul. Sau în Fiul se arată Înțelepciunea Tatălui. Deci și Sfatul dumnezeiesc se realizează prin unitatea de gândire dintre Tatăl și Fiul. O persoană nu poate face abstracție în gândirea ei de alta, nici chiar în Dumnezeu. (n.s. 1125, p. 591)

¹³¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ce nu primesc pe Iisus Hristos decât ca om simplu, și nu ca Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, nu înțeleg nimic din cele spuse de El și nu-și pot explica faptele Lui minunate. Cuvintele Lui nu pot fi inventate. Căci, deși nu puteau fi spuse de un om simplu, fiindcă nici un alt om nu a putut spune cuvinte de nivelul și de calitatea lor, ele sunt nu numai de o coerență și de o înțelepciune perfecte, dar și deschid omului calea care-l poate ridica la desăvârșirea umană. Cei ce nu cunosc decât umanul obișnuit și nu admit că

Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a șasea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 642)

„(...) *Credeți Mie că Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine, iar de nu, credeți-Mă pentru lucrările acestea*. Dar cine va mai numi creștin pe cel ce cugetă și judecă astfel despre Hristos? Căci e foarte clar că nu-L mai numește cu adevărat Hristos¹³¹³, fiindcă, atribuindu-I în mod primejdios măsura potrivnică, a creaturilor, declară ca Dumnezeu și ca născut din Dumnezeu pe cineva care e doar purtător de Dumnezeu și părtaș la Dumnezeu. Scopul acestuia este să-L despartă în tot modul pe Hristos de ființa lui Dumnezeu-Tatăl și să taie unitatea naturală și ființială pe care o are cu Tatăl Său și Dumnezeu¹³¹⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 859)

„După ei, nici nu este Fiu cu adevărat! Căci nu l-ar putea cugeta și primi cineva ca Fiu pe cel folosit în rol de unealtă. Deci Tatăl l-a născut ca unealtă a lucrării sau înțelepciunii și se arată concepându-l ca altceva decât este El însuși. Dar cum se putea întâmpla aceasta? Cum nu e cu totul absurd a cugeta așa ceva? Căci, socotind pe Fiul ca unealtă slujitoare, nemărturisindu-L ca Născut cu adevărat și negând nașterea Lui negrăită, adică cea din ființa lui Dumnezeu-Tatăl, vei micșora însăși slava Născătorului¹³¹⁵. Tatăl n-ar mai fi în acest caz Tată cu adevărat. Căci Cel ce n-a născut din Sine pe cineva, al cui Tată ar fi după fire? Sfânta Treime ar fi un nume cu totul mincinos, nici Tatăl nefiind Tată cu adevărat, nici Fiul,

Dumnezeu însuși S-a făcut în Hristos om nu pot înțelege cum a fost posibil ca El să spună și să facă astfel de lucruri. Fără Hristos, lumea ar fi rămas închisă în îngustimea ei monotonă; nu s-ar fi deschis gândirii și aspirațiilor morale o lumină care să le scoată din întunericul pretins rațional, dar, în același timp, fără sens și întunecat al acestei lumi. (n.s. 1216, p. 642)

¹³¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine nu recunoaște pe Iisus ca Hristos, sau ca Dumnezeu, nu mai are drept să se numească creștin. Din acest motiv, membrii grupărilor neoprotestante evită numele de *creștini*, preferând orice alte numiri: baptiști, iehoviști, adventiști. Folosind numele de evangheliști, evită să spună că se mântuiesc prin Hristos ca Dumnezeu, înțelegând după puterile lor învățătura Lui, cum cugetă și budiștii, sau confucianiștii, care cred că se mântuiesc folosind învățătura întemeietorilor religiilor lor prin puterile proprii, nu din unirea lor cu acele persoane. Dar aceia nu sunt Persoane dumnezeiești. Sfântul Chiril dezaprobă aici pe cei ce spuneau că Hristos are pe Dumnezeu lucrând în El, în sensul în care spune și Pavel că are pe Hristos lucrând în sine, sau în sensul în care se spune despre cineva că e părtaș Dumnezeirii, sau teofor (purtător de Dumnezeu). Hristos are pe Dumnezeu în Sine ca Tată Care L-a născut din firea Lui. (n.s. 1639, p. 859)

¹³¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aici Sfântul Chiril explică ce înseamnă expresia că Fiul Se află ființial în Dumnezeu-Tatăl și viceversa. E unitatea Lor de ființă, nu o simplă prezență a lui Dumnezeu în om prin lucrarea îndumnezeitoare. (n.s. 1640, p. 859)

¹³¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum un Dumnezeu care n-ar putea crea o lume din nimic n-ar fi un Dumnezeu atotputernic, deci un Dumnezeu adevărat, așa și un Dumnezeu care n-ar putea naște din veci un Fiu egal cu El ar fi un Dumnezeu steril, lipsit de fecunditate și iubire. În ce s-ar vedea slava Lui, iubirea Lui? Cât de îngust ar apărea un astfel de Dumnezeu! N-ar avea delicatețea și profunzimea iubirii paterne, dar nici a unui Fiu model. (n.s. 1641, p. 861)

Fiu după fire. Și în mod asemănător acestei cugetări ar urma și o defăimare a Duhului. Deci ne-am înșela în credință, și aceasta ar fi mincinoasă!

Ar născoci mituri și Sfânta Scriptură numind pe Dumnezeu Tată. Și dacă Fiul nu este Dumnezeu după fire, ca născut din Dumnezeu-Tatăl, ne-am înșela și noi, și cetatea de sus s-ar împreuna cu cei de pe pământ, ca și mulțimea preacurată a îngerilor, care slăvește pe Dumnezeu cel după fire și se închină Lui! Cum să slăvească un purtător de Dumnezeu o unealtă și una dintre creaturi, după urâta gândire a aceloră? (...) Spune-mi, pentru ce nu-și mărturisește și El firea împreună cu noi¹³¹⁶? Pentru ce noi suntem slujitori, iar El este Domn? Căci, deși suntem numiți și noi fii, cunoscând nu mai puțin firea noastră, nu ne atribuim o slavă mincinoasă. Deci, spune-mi, pentru care cauză, dacă este ca noi, și deloc mai mare ca noi, întrucât nu e Dumnezeu după fire (aceasta o socotesc cei neînvățați), nu mărturisește robia Sa împreună cu noi? Pentru ce atribuindu-Și cinstea și slava proprii și aparținătoare în mod special firii dumnezeiești, se află spunând Sfinților ucenici: *Voi Mă numiți pe Mine Domnul și Învățătorul, și bine ziceți. Căci sunt.* Acestea le spune Mântuitorul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 860-861)

„Iar cei ce adunau banii după Lege, apropiindu-se de Petru, l-au întrebat: *Învățătorul vostru nu plătește drahma?*. Deoarece Hristos a fost întrebat, se cuvine să vedem ce i-a răspuns lui Petru: *Împărații pământului de la cine iau dare sau dajdie? De la fii sau de la străini?*. Iar Petru, răspunzând cu înțelepciune și cu dreptate că cel străin de împărat în privința neamului sau rudeniei e supus legilor sau birurilor, Hristos a adăugat îndată, însușindu-Și mărturia potrivită cu adevărat lui Dumnezeu: *Deci fiii sunt liberi* (Mt., 17, 24, 26). Deci, dacă ar fi fost împreună-rob, și nu Fiu cu adevărat, născut din ființa Tatălui, nici având familiaritatea naturală față de Născătorul, de ce ar fi supus pe toți ceilalți dării, ca pe unii ce trebuia să plătească dajdie — pentru că se aflau în poziția de străini și slujitori —, iar libertatea față de ea a mărturisit-o numai pentru Sine?¹³¹⁷” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 861-862)

„Vor numi, oare, pe Pavel purtător de Dumnezeu dacă locuiește în El Hristos prin Duhul Lui? Sau vor aiuri, negând aceasta? Dacă vor spune că Pavel nu este cu adevărat purtător de Dumnezeu, aceasta va ajunge spre a-i convinge

¹³¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul e și El de o fire creată, de ce nu mărturisește aceasta? (n.s. 1642, p. 861)

¹³¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toți sunt *fii* ai lui Dumnezeu, dar fii care au de plătit dajdie lui Dumnezeu, fiind străini după fire de Dumnezeu. Dar Hristos, nefiind străin de Dumnezeu după fire, nu trebuie să plătească nici un fel de dajdie lui Dumnezeu. El n-are nimic de la Dumnezeu pentru ca să aibă o dependență față de El. Și cei ce cred în Dumnezeu sunt *fii* ai Lui, dar nu fii de un neam sau de o ființă cu El, ca Hristos. Au și ei o anumită libertate, dar dăruită, nu de la ei înșiși. (n.s. 1643, p. 862)

pe toți să se lepede de flecăreala lor și să-i respingă în totalitate ca pe unii ce nu se feresc să spună mereu cele absurde. Iar dacă, evitând aceasta, se vor întoarce spre trebuința de-a spune adevărul, și vor mărturisi pe Pavel cu adevărat purtător de Dumnezeu, pentru faptul că locuiește Hristos în el, cum nu vor fi dovediți că spun cu mare necredință că Fiul este străin de ființa lui Dumnezeu¹³¹⁸? Căci Pavel nu e purtător de Dumnezeu dacă Fiul nu e Dumnezeu după fire.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 862)

„(...) cine nu va coborî la atâta nebunie încât să îndrăznească a spune: *Cine mă vede pe mine, vede pe Hristos. Eu și Hristos una suntem?*¹³¹⁹” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 867)

„Apoi, spune-mi, cum a făcut clară dovada că S-a hotărât să pătimească pentru noi¹³²⁰? Căci zice: *Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi* (In., 15, 13). Și de ce a cerut în mod clar de la noi o astfel de iubire, care să ne silească să împlinim cele plăcute Lui, *De Mă iubiți, păziți poruncile Mele* (In., 14, 15)¹³²¹? Dar când vom păzi deplin porunca dumnezeiască, nesocotind cele prezente?¹³²²” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 886-887)

„Când Hristos voiește să fim primiți în unirea cu Dumnezeu-Tatăl, cheamă asupra firii noastre binecuvântarea de la Tatăl și declară că puterea pe care o aduce harul va fi o muștrare a celor ce socotesc că El nu este de la Dumnezeu¹³²³.

¹³¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă vor nega că Pavel este purtător de Dumnezeu, ceea ce este absurd, cum nu vor nega și că Hristos este Dumnezeu? Admițând primul lucru, trebuie să admită și pe al doilea. (n.s. 1644, p. 862)

¹³¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos e simplu om, fiecare om poate spune că cine îl vede pe el vede pe Hristos. Iar dacă Hristos, fiind simplu om, e chipul neschimbat al Tatălui, cum nu va spune că și Tatăl este om? Deci nu ar exista un izvor personal al vieții eterne. Totul ar fi dominat în acest caz de moarte, sau de non-sens. (n.s. 1651, p. 867)

¹³²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă e simplu om, a pățimit pentru el, căci fiecare om de rând pătimește prin firea lui. (n.s. 1685, p. 886)

¹³²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-ar fi Dumnezeu, nu ne-ar cere să împlinim din iubire toate poruncile Lui. (n.s. 1685, p. 886)

¹³²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai dacă e Dumnezeu ne poate cere să-i împlinim poruncile, neținând seama de plăcerile pe care ni le oferă trupul. (n.s. 1651, p. 867)

¹³²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai dacă este una în ființă cu Tatăl, dar are și firea noastră, Hristos ne poate uni cu Dumnezeu-Tatăl. Cei ce nu-L socotesc de-o-ființă cu Tatăl, ci doar o creatură, se păgubesc pe ei înșiși, în unirea cu El rămânând închiși în granițele creatului, care este supus coruperii și morții. Dacă numai veșnicia personală dă un sens vieții, iar aceasta n-o putem primi decât prin unirea cu Dumnezeu, și numai Hristos, Dumnezeu făcut om, ne asigură această veșnicie, înseamnă că numai Hristos dă un sens existenței omenești și deci lumii în

Ce rost mai are această falsă acuzație, dacă El prin Sine duce spre Tatăl pe cei pe care i-a adus la Sine prin credința și iubirea lor sinceră?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1063)

„Dacă toate s-au făcut prin El, cum Cel ce a dăruit celor făcute ca să existe, El însuși, nu a existat odată? Nici o rațiune nu socotește că cel ce face ceva (creatorul) are aceeași fire cu cele făcute de el. Căci dacă El (Fiul) însuși a fost de la început, atunci toate prin El s-au făcut și le-a făcut din cele ce nu erau.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 4, 17, în PSB, vol. 44, p. 25)

„A zice că nu există strălucirea slavei (în Fiul) înseamnă a înlătura lumina cea dintru început, care dă această strălucire. Iar dacă și chipul lui Dumnezeu nu a fost totdeauna în Fiul este clar că nici Cel al Căruia este chipul (Dumnezeu) nu este întotdeauna. Dacă Cel care are chipul ipostazei lui Dumnezeu nu există, atunci se înlătură întru totul și Acela Care este închipuit de El.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 4, 27-28, în PSB, vol. 44, p. 27)

„O, nelegiuită mândrie, o nemăsurată nebunie, slavă deșartă, unită cu tristețea întunecată, cuget satanic, care a învățat sufletele lor lipsite de evlavie! Nu i-a rușinat pe aceștia (pe arieni — n.l.p.) claritatea divină a vechilor Scripturi și nici evlavia unanimă pentru Hristos a împreună slujitorilor noștri! Nu a slăbit pornirea lor contra Acestuia! Nici chiar puterile diavolești nu vor lăuda sacrilegiul lor, căci acestea se feresc să spună cuvântul de blasfemie contra Fiului lui Dumnezeu.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 4, 42, în PSB, vol. 44, p. 31)

„Au fost episcopi venerabili, cu aproape 130 ani înainte, și ai Romei mari și ai orașului nostru, care au acuzat pe cei care ziceau că Fiul este o creatură și că nu este deoființă cu Tatăl. Eusebiu, cel ce a fost episcop al Cezareei a știut acest lucru, el care mai înainte susținuse erezia lui Arie, dar apoi a subscris hotărârilor sinodului de la Niceea. El a scris celor ai săi, afirmând cu tărie că: am aflat că unii dintre episcopii învățați și vestiți dintre cei de demult și scriitori folosesc expresia deoființă, când vorbesc despre dumnezeirea Tatălui și a Fiului¹³²⁴.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 8, 15, în PSB, vol. 44, p. 44)

general. (n.s. 2006, p. 1063)

¹³²⁴ Tâlcuirea Pr. V. Sibiescu: Sf. Atanasie, *De Synodis*, 43-44, *De sententia Dionysii*, 18 (n.s. 123, p. 44)

„Căci cei ce despart pe Fiul de Ființa și de dumnezeirea Tatălui și care înstrăinează Cuvântul de Tatăl se cuvine să fie despărțiți de Biserica sobornicească și să fie străini de numele de creștini. Să vă fie vouă deci și tuturor anatema pentru că au falsificat Cuvântul adevărului (II Cor., 2, 17), căci porunca apostolică este: dacă cineva vă va învăța ceva înafară de cele ce ați primit, să fie anatema (Gal., 1, 8). Să faceți cunoscut ca să nu aibă nimeni comuniune cu aceștia, căci nu este nici o legătură între întuneric și lumină. Pe aceștia să-i îndepărtați deoarece, nu este nici o potrivire între Hristos și Veliar. Feriți-vă, prea iubiți frați, ca nici să (nu) scrieți acestora și nici să primiți scrisori de la ei. Râvniți și voi, prea iubiți frați și împreună liturghisitori ca fiind de față cu duhul vostru la sinod (de la Sardica) să fiți de acord cu noi și să aprobați, prin semnătura voastră ca să se păzească de către toți împreună liturghisitorii de pretutindeni hotărârea noastră¹³²⁵.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea a II-a, 8, 34-36, în PSB, vol. 44, pp. 90-91)

„Este o arătare a necinstirii, nu o mărturisire a respectului, a-L socoti pe Hristos ca pe o ființă născută ca și celelalte. Ce este mai necuviincios decât să-L crezi așa cum suntem noi?” (Sf. Ambrozio al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea I, 4, în PSB, vol. 53, p. 27)

„Trebuie să ne aducă un spor de dragoste și de cinstire față de El respectul pentru nașterea Lui atât de umilă și pietatea pentru patimile Sale atât de mari. În orice caz e cea mai mare și cea mai îngrozitoare nelegiuire ca să aibă din partea noastră cu atât mai puțină cinstire, cu cât este mai mare dragostea Lui pentru noi.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a II-a, cap. III, 10, în PSB, vol. 57, p. 782)

„(...) apostolul Pavel, știind că în Hristos sunt toate comorile bogățiilor cerești, pe bună dreptate scrie bisericilor: *Harul Domnului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți* (I Cor., 16, 23). Cine propovăduise foarte des că este Același Dumnezeu și Hristos, că toată slava Dumnezeirii există în El și că toată plinătatea Dumnezeirii locuiește întrupată în El, cere pe bună dreptate adesea harul lui Hristos, fără să fie nevoie de adăugarea numelui lui Dumnezeu (fiindcă de îndată ce a propovăduit destul de des că există același har al lui Dumnezeu, ca și al lui Hristos, acum cere din plin harul lui Hristos), fiindcă știe că în harul lui Hristos se cuprinde tot harul lui Dumnezeu. Așadar, zice *Harul Domnului nostru Iisus cu voi cu toți*. Dacă Iisus Hristos ar fi doar om, înseamnă că Apostolul, când cerea pentru biserici harul lui Hristos, le dorea harul unui om, zicând: *Harul lui Hristos cu voi* înseamnă că zicea: *harul omului cu voi, harul cărnii cu voi, harul slăbiciunii trupești, harul șubrezeniei omenești*. Pentru ce spunea numele harului însuși, dacă cerea harul unui om, de vreme ce nu există

¹³²⁵ Din scrisoarea sinodală trimisă *episcopilor din toată lumea*, de către episcopii adunați la sinodul de la Sardica, în toamna anului 342 sau 343 - n.L.P.

motiv de a cere celui ce n-are ce i se cere, că deci nu trebuia cerut să li se dea harul acelui care nu avea, cum spui tu, însăși substanța harului cerut. Vezi, așadar, că sunt de răs aceste prostii, sau sunt mai degrabă de plâns, decât de răs.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a II-a, cap. V, 4-7, în PSB, vol. 57, p. 785)

„(...) tot harul, toată virtutea, toată puterea, toată Dumnezeuirea, în sfârșit toată plinătatea Dumnezeuirii și a slavei însăși cu El și în El au fost întotdeauna. Fie în cer, fie pe pământ, fie în pânțe, fie la naștere, nimic n-a lipsit vreodată lui Dumnezeu ceva din Dumnezeu. Întotdeauna dumnezeirea este cu Dumnezeu, neseparată de El nici în loc nici în timp. Pretutindeni este tot, pretutindeni desăvârșit, nedespărțit, neschimbat, nemicșorat, fiindcă lui Dumnezeu nu I se poate nici adăuga, nici înlătura ceva. Astfel, dumnezeirea n-are micșorare, după cum n-are nici adaos.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a II-a, cap. VII, 1, în PSB, vol. 57, p. 787)

„Spune-mi (...), ereticule, dușman al tuturor, dar mai ales al tău însuși, pentru care crucea Domnului nostru Iisus Hristos este sminteală ca pentru iudei și nebunie ca pentru păgâni, care respingi taina adevăratei mântuiri din sminteala unora și n-o înțelegi din nebunia altora: de ce învățătura apostolului Pavel a fost pentru păgâni nebunie și pentru evrei sminteală? Oare cu ce ar fi putut să supere pe oameni, dacă El ar fi propovăduit că Hristos, așa cum susții tu, a fost doar un om? Pentru cine putea fi de necrezut, sau de neînțeles, nașterea Lui, pentru cine patimile, pentru cine crucea, pentru cine moartea? Ce avea nou și nemaiauzit în sine propovăduirea Sfântului Pavel, dacă ar fi spus că Hristos omul a pătimit ceea ce pătimesc și oamenii zilnic prin starea lor de oameni? Dar tocmai aceasta nu înțelegea prostia păgână și respingea necredința iudaică, anume mărturisirea apostolului că Hristos, pe care ei, ca și tine, îl socoteau doar om, este Dumnezeu. Aceasta era ceea ce respingea înțelegerea celor neevlavioși, ceea ce nu puteau răbda urechile celor necredincioși: să se predice în omul Iisus Hristos nașterea lui Dumnezeu, să se susțină patimile, să se vestească răstignirea lui Dumnezeu. Aceasta era grav și de necrezut, pentru auzul omenesc era de necrezut ceea ce nu se mai auzise că s-ar fi întâmplat firii dumnezeiești. Astfel, printr-o asemenea afirmație și învățătură, ești sigur că niciodată predicile tale nu vor fi pentru păgâni nebunie și pentru iudei sminteală: niciodată tu nu vei fi răstignit împreună cu Petru de către iudei și păgâni, niciodată tu nu vei fi ucis cu pietre împreună cu Iacob, sau osândit la moarte împreună cu Pavel. Căci propovedania ta n-are nimic supărător. Afirmi că s-a născut omul, că a pătimit omul. Nu poți să te temi că vei fi prigonit de iudei și de păgâni, fiindcă prin cuvântările tale doar ideile lor le susții.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. IX, 1-3, în PSB, vol. 57, p. 796)

„Ce ai să faci? Să-ți astupi poate urechile, ca să n-auzi; Aceasta au făcut și iudeii, când propovăduia Pavel. Orice ai face, Hristos este în cer și în Dumnezeu și cu El și în El în cei de sus, în care este, și în cei de jos în care a fost. Să-L prigonești cu iudeii de acum nu mai poți, dar faci ceea ce poți: Îl prigonești în credință, Îl prigonești în biserică, Îl prigonești cu sulita părerilor tale, Îl prigonești cu sabia relei învățături. Poate faci ceva mai mult decât unul dintre vechii iudei; tu Îl prigonești pe Hristos acum, după ce cei ce L-au prigonit au crezut. Dar poate socotești că e mai mică nelegiuirea, fiindcă acum nu poți întinde mâna împotriva Lui. Nu e mai mică, îți spun, nu e mai mică prigoana aceea grea, decât cea prin care nelegiuirii Îl prigonesc în credincioșii Săi. Dar te supără numele crucii Domnului; aceasta i-a supărat întotdeauna și pe iudei. Te îngrozești să auzi că Dumnezeu a pățit. Această pătimire a luat-o în răs și rătăcirea păgână. Așadar, te întreb acum: prin ce te deosebești de ei, dacă în această stricăciune te potrivești cu ei? Dar eu dreapta propovăduire despre sfânta cruce, dreapta propovăduire despre pătimirea Domnului nu numai că n-o micșorez, ci, pe cât este în dorința și puterea mea, o măresc. Pe Cel Care a fost răstignit Îl voi preaslăvi nu numai ca putere și înțelepciune a lui Dumnezeu, însușiri decât care nimic nu e mai mare, ci chiar ca Domn și Stăpân al întregii Dumnezeiri și măririi.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. X, 1-3, în PSB, vol. 57, p. 797)

„Cuvântul dumnezeiesc spune că Domnul slavei a fost răstignit de către stăpânii acestui veac, iar tu tăgăduiești; și cei ce-L răstigneau tăgăduiau că-L răstignesc pe Hristos. Cei ce-L mărturisesc sunt de partea mărturie apostolului; iar partea ta trebuie să fie alături de cei ce-L prigonesc. Așadar, ce s-ar mai putea spune în această privință? Apostolul spune că a fost răstignit Stăpânul slavei. Schimbă ceva dacă poți: desparte pe Iisus de Dumnezeu dacă ești în stare. Sigur nu poți tăgădui că Hristos a fost răstignit de iudei, iar Cel Care a fost răstignit este Domnul slavei. Așadar, ești nevoit sau să tăgăduiești că Hristos a fost pironit pe cruce, sau să mărturisești că a fost pironit Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. X, 6-7, în PSB, vol. 57, p. 798)

„Așadar, susții că Hristos e numai om, nu Dumnezeu, și că deci e Fiul omului, nu Fiul lui Dumnezeu. Ce răspunde la acestea Petru? *Tu ești Hristosul*, zice el, *Fiul lui Dumnezeu celui viu*. Pe acest Hristos, pe Care tu Îl numești Fiul omului, el Îl mărturisește Fiul lui Dumnezeu. Pe cine vrei să credem, pe tine, sau pe Petru? Nu cred că ești atât de fără obraz, să îndrăznești a te socoti pe tine mai presus de apostoli. Deși, de altfel, îndrăzneala ta n-are margini. Și cum n-ai putea disprețui pe apostoli tu, care ai putut să-L tăgăduiești pe Dumnezeu? *Tu ești*, zice el, *Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu*. Oare au aceste cuvinte ceva nelimpede sau de neînțeles? Simplă și deschisă mărturisirea, Îl propovăduiește pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Tăgăduiești poate aceasta, dar dă mărturie pentru

ea apostolul; sau spui că minte apostolul? Este o urâtă minciună cea care-l acuză pe apostol de minciună. Sau vrei să spui că e vorba de un alt Hristos? Dar acesta e un nou soi de nemaiauzită născocire. Ce rămâne, deci? Un singur lucru și anume, de vreme ce se citește ceva și este adevărat ce se citește, silit de trebuință sau de puterea adevărului, întrucât nu poți să aperi un neadevăr, să încetezi a lupta împotriva adevărului.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. XII, 5-7, în PSB, vol. 57, p. 800)

„(...) să vedem cum a fost socotit răspunsul lui Petru de către Cel care-L întrebase; căci dacă Dumnezeu Însuși i-a lăudat răspunsul, aceasta înseamnă mai mult decât ce a spus apostolul. Așadar, la cuvintele apostolului *Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu*, care a fost răspunsul Mântuitorului? *Fericit ești, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri* (Mt., 16, 17). Dacă nu-ți place mărturia apostolului, primește-o pe cea a lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu, lăudând cuvintele apostolului, le-a investit cu autoritatea Lui, astfel încât, chiar dacă acele cuvinte au ieșit din gura apostolului, totuși Dumnezeu, care le-a aprobat, le-a făcut să fie ale Lui. *Fericit ești, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri*. Așadar, în cuvintele apostolului vezi mărturia Duhului Sfânt, a Fiului de față și a lui Dumnezeu Tatăl. Ce vrei mai mult, ce-ți mai trebuie altceva? Fiul a lăudat, Tatăl a luat parte, Duhul Sfânt a descoperit. Prin urmare, spusa Apostolului este mărturia întregii Dumnezeiri, căci acest cuvânt al lui în mod necesar are autoritatea Celui de la Care a plecat. Așadar, *Fericit ești, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri*. Deci, dacă nu carnea și sângele au insuflat lui Petru aceste cuvinte, înțelegi cine ți le-a insuflat ție. Dacă pe cel care a mărturisit că Hristos este Dumnezeu l-a învățat Duhul lui Dumnezeu, vezi că pe tine, care ai putut tăgădui, te-a învățat duhul diavolului.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. XIII, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 800-801)

„Dar după acele cuvinte, prin care Domnul l-a lăudat pe Petru, ce alte cuvinte mai urmează? *Și Eu îți zic ție*, spune Domnul, *că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea* (Mt., 16, 18). Vezi că spusele lui Petru sunt credința Bisericii și este în afara Bisericii cine nu se ține în credința Bisericii, *și îți voi da*, zice Domnul, *cheile împărăției cerurilor* (Mt., 16, 19). Înțelege ce te așteaptă. Nu vei putea intra pe ușa acestei chei, fiindcă ai tăgăduit credința acestei chei. *Și porțile iadului*, zice Domnul mai departe, *nu o vor birui* (Mt., 16, 18). Porțile iadului sunt credința cea rea a ereticilor. Cât de departe este cerul de iad, atât de departe de cer cel ce tăgăduiește că Hristos este Dumnezeu.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. XIV, 1-2, în PSB, vol. 57, p. 801)

„Așadar, de ce s-a atins apostolul Toma, când s-a apropiat să-L pipăie pe Domnul? De Hristos, fără nici o îndoială. Și ce a grăit cu voce tare? *Domnul meu și Dumnezeu meu*. Mergi acum, dacă poți și desparte pe Hristos de Dumnezeu. Schimbă aceste cuvinte, dacă poți. Folosește acea dezbatere dialectică, folosește înțelepciunea lumească și acea proastă simțire cu vorbe pline de vicleșug: întoarce pe toate fețele și răsuțește tot ce poți, fie cu sufletul, fie cu meșteșugul. Orice-ai zice, orice-ai face, de-aici nu poți ieși nicăieri, decât dacă recunoști că apostolul s-a atins de Dumnezeu. Dacă vrei să poți cumva, schimbă cuprinsul istorisirii evanghelice în așa fel, încât citind că reiasă că apostolul Toma nu s-a atins de corpul Domnului și nici n-a zis că Domnul Hristos este Dumnezeu. Dar în nici un chip nu se poate schimba ce s-a scris în Evanghelia Domnului. Căci *cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece* (Mt., 24, 35). Iată, și acum apostolul Toma îți strigă ceea ce a mărturisit atunci: este Iisus Dumnezeu Cel de Care m-am atins, este Dumnezeu Cel ale Căruia părți ale trupului le-am pipăit, n-am întâlnit ceva netrupesc, și n-am găsit ceva de neatins, n-am aflat duhul cu mâna, încât numai de aceea să fiu crezut că am zis: este Dumnezeu. Căci *duhul*, după spusele Domnului meu, *nu are carne și oase*. Deci de corpul Domnului m-am atins, carnea și oasele Lui le-am pipăit, degetele mele le-am pus pe locul rănilor și despre Hristos, Domnul meu, pe care-L pipăisem, am strigat *Domnul meu și Dumnezeu meu*. Nu știu să fac deosebire între Hristos și Dumnezeu, nu mă pricep să despici pe Dumnezeu de Sine Însuși. Tu simți altfel decât mine și vorbești altfel decât mine. Eu știu că Hristos nu e altceva decât Dumnezeu. Aceasta am păstrat cu tovarășii mei apostoli, aceasta am spus în Biserici, aceasta am propovăduit neamurilor, aceasta îți grăiesc și ție: Hristos este Dumnezeu, Hristos este Dumnezeu. Mintea sănătoasă nu simte altceva, credința sănătoasă nu spune altceva, dumnezeirea nu se poate despica de sine.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. XV, 3-6, în PSB, vol. 57, pp. 802-803)

„(...) îți voi arăta un (...) semn ceresc, pe care nici demonii nu l-au tăgăduit, întrucât, constrânși de necesitatea adevărului, deși îl vedeau pe Iisus în trup, strigau totuși că este Dumnezeu ceea ce au văzut. Ce zice, așadar, evanghelistul de Domnul Iisus? *Iar botezându-Se Iisus, îndată ce a ieșit din apă, iată cerurile s-au deschis și a văzut Duhul lui Dumnezeu pogorându-Se ca un porumbel și venind peste El. Și iată, glas din ceruri care a zis: «Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru care am binevoit»* (Mt., 3, 16-17). Ce-ai de zis despre acestea, eretice? Nu-ți place cuprinsul celor spuse, sau persoana care le-a spus? Fără îndoială, nici înțelegerea celor spuse n-are nevoie de tălmăcire, nici vrednicia vorbitorului de recomandarea cuvintelor; este Dumnezeu Tatăl Cel care a vorbit, este limpede ceea ce a spus. Oare ce va putea să rostească glasul tău atât de neobrăzat și de nelegiuit, încât să spui că trebuie crezut despre Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu și nu despre Dumnezeu Tatăl? *Acesta este*, a spus, *Fiul Meu Cel iubit, întru care am binevoit*. Dar vei încerca poate să spui, așa

cum îți este nebunia, că aceste vorbe arătau Cuvântul, nu pe Hristos. Spune-mi, te rog, cine era Cel Ce Se boteza? Cuvântul sau Hristos? Trupul sau duhul? În nici un chip nu poți tăgădui că a fost Hristos.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a III-a, cap. XVI, 2-3, în PSB, vol. 57, pp. 803-804)

„(...) este cu mult mai mare nelegiuirea ta, fiindcă ei (păgânii și iudeii — n.L.P.) Îl tăgăduiau prin ceea ce pătimirea Îl arată om, pe când tu-L tăgăduiești pe Cel pe Care învierea L-a dovedit Dumnezeu. Și prin aceasta ei Îl prigoneau pe pământ, tu Îl prigonești și în cer. Și nu numai atât; dar ceea ce e mai crud și mai nelegiuit, ei Îl tăgăduiau din neștiință, tu după credință, ei necunoscând pe Domnul, tu mărturisindu-L pe Dumnezeu, ei sub râvna pentru respectul legii, tu sub mărturisirea de împotrivor, ei pe Cel de Care se socoteau străini, tu pe Cel al Cărui preot ești. Crimă nemernică și nemaiauzită! Îl prigonești prin tăgăduire pe Cel de vrednicia Căruia te folosești.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XII, 3, în PSB, vol. 57, p. 845)

„Dar, după părerea mea, cel ce tăgăduiește în Dumnezeu o parte tăgăduiește totul și cel care nu-L mărturisește că a fost întotdeauna Îl tăgăduiește întotdeauna. La fel și tu, chiar dacă ai zice că Domnul Iisus Hristos Care S-a născut din Fecioara Maria este azi în cer Dumnezeu adevărat, totuși, dacă ai spune că n-a fost întotdeauna Dumnezeu, nu L-ai mărturisi cu adevărat.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XIV, 2-3, în PSB, vol. 57, p. 846)

„(...) când tăgăduiești pe unul singur Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ai tăgăduit totul. În aceasta stă rațiunea tainei bisericești și a drepte credințe, că, acela care tăgăduiește o parte a tainei, nu poate mărturisi partea cealaltă. Căci atât de legate și de încorporate sunt toate, încât nu poate fi una fără alta, ci cel ce a tăgăduit numai o parte din toate, nu-i mai folosește la nimic să le creadă pe celelalte toate. Dacă tăgăduiești că Domnul Iisus Hristos este Dumnezeu, este de trebuință ca, tăgăduind pe Fiul lui Dumnezeu, să-l tăgăduiești și pe Tatăl, fiindcă, după cum spune Dumnezeu Însuși, *Oricine tăgăduiește pe Fiul nu are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul are și pe Tatăl* (I In., 2, 28). Tăgăduind astfel pe Cel născut, îl negi și pe Cel ce L-a născut. Tăgăduind că este Fiul lui Dumnezeu Cel născut în trup, urmează să tăgăduiești și pe cel născut în Duh, fiindcă este Același Cel născut în trup, Care mai înainte a fost născut în Duh. Necrezând deci în Cel născut în trup, trebuie să nu crezi nici în Cel ce a pătimit. Necrezând însă în patimile Lui, ce rămâne decât să tăgăduiești și învierea, fiindcă credința în Cel sculat din morți vine din credința în Cel Ce a murit și nu poate sta în picioare adevărul învierii, dacă nu i-a precedat faptul morții. Tăgăduind, așadar, pe Cel Ce a pătimit și a murit, tăgăduind și pe Cel ce a înviat

din morți, însemnează că tăgăduiești și pe Cel ce S-a înălțat la cer, fiindcă înălțarea fără înviere nu putea să fie și cel ce nu crede în înviere, nu poate crede nici în înălțare, precum spune apostolul: *Cel Care S-a pogorât, Acela este Care S-a suit*. Așadar, după tine Domnul Iisus Hristos nici n-a înviat din morți, nici nu S-a ridicat la cer, nici nu S-a așezat de-a dreapta Tatălui, nici nu va veni acea zi așteptată a judecății de apoi și nici nu va judeca viii și morții.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XVII, 1-3, în PSB, vol. 57, pp. 848-849)

„Cel ce știa că Domnul Iisus Hristos S-a născut din Maria știa că a fost înfășurat în scutece într-un staul, că a fost sărac la începuturile Lui omenești, că i-a fost lipsită copilăria de serviciile obișnuite ale leagănului. Nu se îndoia că are trup adevărat, că S-a născut om adevărat. Dar de ce i s-a părut puțin aceasta ca să fie sigur că e Dumnezeu? De ce pe Cel pe care-L știa sigur că este om Îl credea că poate fi Dumnezeu? Învață deci, nefericită nebunie, învață, nesănătoasă și crudă neevlavie, învață că și diavolul este mai puțin necredincios. El a zis: *Dacă ești Fiul lui Dumnezeu* (Mt., 4, 3), tu zici: Nu ești Fiul lui Dumnezeu. Tu tăgăduiești ceea ce el a întrebat. Nu s-a găsit până acum cineva, în afară de tine, care să fi întrecut neevlavia diabolică. Ceea ce el a mărturisit că poate fi în Domnul tu nu crezi că a putut fi.

Dar a încetat cumva după aceea și a părăsit bănuiala după ce i-au fost zădărnice ispitirile, fiindcă nu găsea ce căuta? Ba, dimpotrivă, a rămas mereu în el întotdeauna bănuiala și, chiar până la răstignirea pe cruce, i s-a mărit prin temerile-i proprii. Ce să mai spun? N-a încetat să bănuiască că e Fiul lui Dumnezeu nici chiar după ce a aflat că li s-a îngăduit atât de mult prigonitorilor împotriva Lui. Dar, dușman iscusit, în înseși pătimirile trupești văzând semnele Dumnezeirii, deși L-ar fi vrut numai om, era împins totuși să-L bănuie Dumnezeu, fiindcă deși ar fi vrut să creadă altceva, era totuși silit după semne sigure să constate tocmai ceea ce nu voia. Și nu e de mirare. Deși-L vedea scuipat, lovit, batjocorit și pus pe cruce, își dădea seama că, întru atâtea injurii și schingiuri, puterile dumnezeiești totuși prisosesc. Când catapeteasma templului s-a despicat, soarele a apus, ziua s-a întunecat, toate au simțit puterea pătimirii și toate care nu știau că e Dumnezeu au cunoscut lucrarea Dumnezeirii. Și de aceea diavolul, văzând aceasta și tremurând, a încercat în toate felurile să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu în însăși pieirea omului, zicând prin acei care-L răstigniseră: *Dacă este Fiul lui Dumnezeu să Se coboare acum de pe cruce și vom crede în El* (Mt., 27, 42). A mințit că Domnul Dumnezeul nostru prin pătimirea trupului aduce răscumpărarea izbânzii omenești și că prin ea el, diavolul, este subjugat și nimicit, iar noi suntem răscumpărați și mântuiți și de aceea dușmanul neamului omenesc, în tot felul și prin toate viclesugurile, a voit să zădărnicească orice a văzut că se înfăptuiește pentru răscumpărarea tuturor. *Dacă este Fiul lui Dumnezeu, să Se coboare acum de pe cruce și vom crede în El*, pentru ca Domnul, stăpânit de ocara cuvintelor, să părăsească taina, până să

pedepsească injuria. Vezi deci că Domnul chiar pe cruce este numit Fiul lui Dumnezeu, vezi că ei bănuiesc ceea ce numesc. Învăță astfel, cum am spus mai sus, chiar de la prigonitori, sau de la diavolul, să crezi în Fiul lui Dumnezeu. Cine a fost vreodată la înălțimea necredinței diabolice? Cine a întrecut-o? El L-a bănuie că este Fiul lui Dumnezeu chiar când a îndurat moartea, iar tu-L tăgăduie chiar când a înviat; el L-a bănuie Dumnezeu, chiar dacă nu i S-a dat pe față, tu-L tăgăduiești chiar dacă S-a arătat.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XII, cap. XIII, 1-4, în PSB, vol. 57, pp. 865-866)

„Nu pot face de la Mine nimic ...” [Ioan 5, 30]

„(...) *Nu pot face de la Mine nimic precum aud, judec*. La prima vedere, pare că prin aceste cuvinte aprobă neînțelegerea iudeilor. Căci dă cuvântului o formă prin care pare să exprime o oarecare slăbiciune, și nu o putere liberă. Dar nu acesta este adevărul. Deoarece Fiul este în toate deopotrivă cu Tatăl, are prin fire aceeași lucrare și putere. Dar spunând că nu poate face de la Sine ceva, ci judecă așa cum aude, Se arată pe Sine, în alt mod, iarăși egal în cunoștință și putere cu Dumnezeu și Tatăl. Căci nici Tatăl nu poate fi înțeles singur și lucrând ceva de la Sine referitor la creaturi (la cele ce sunt) fără Fiul, avându-L pe El ca tărie și putere. De aceea *toate prin El s-au făcut și fără de El nimic...* (In., 1, 3)¹³²⁶. Și totuși, nu socotim că Fiul e întărit de Tatăl pentru slăbiciunea Lui, ci Îi atribuim și Lui puterea în toate. Căci n-ar mai fi Dumnezeu după fire dacă ar avea dobândită frumusețea Dumnezeirii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. IX, în PSB, vol. 41, p. 277)

„(...) spusa: *Nu pot face de la Mine nimic, precum aud, judec*, eliberează pe Fiul de orice disprețuire pentru declarația Sa că nu poate face nimic din propria putere. Căci Se afirmă în mod clar iubitor al Tatălui și împreună-voitor în toate cu Cel ce L-a născut¹³²⁷. Căci dacă, din pricina slăbiciunii Lui I s-ar

¹³²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum Fiul nu poate exista și nu poate fi gândit fără Tatăl, nici Tatăl nu poate exista și nu poate fi gândit fără Fiul. Faptul acesta se exprimă prin afirmarea că Fiul este Puterea și Înțelepciunea Tatălui. Tatăl are o poziție de izvor față de Fiul. Dar n-ar fi izvor dacă din El n-ar izvorî Fiul. Fiul nu poate face nimic dacă nu izvorăște ca putere din Tatăl. Dar nici Tatăl n-ar fi izvorător de putere dacă Fiul n-ar fi Puterea Lui. De aceea nici Tatăl, nici Fiul, nu face nimic singur, ci Fiecare lucrează împreună cu Celălalt, dar nu din exterior, ci Unul în interiorul Celuilalt. Oare nu se întâmplă aceasta și cu persoanele umane, într-un anumit grad? Oare, când copilul lucrează ceva, nu lucrează și tatăl cu el, încurajându-l? Sau nu compătimente cu el? (n.s. 500, p. 277)

¹³²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: La motivul că Fiul face numai ceea ce vede pe Tatăl făcând, pentru faptul că primește ființa de la Tatăl, Sf. Chiril adaugă aici și motivul iubirii față de Tatăl. (n.s. 503, p. 278)

dăruî puterea de la Tatăl, neavând El însuși putere îndestulătoare, cum n-ar fi trebuit să spună mai degrabă: *Nu pot să fac de la Mine nimic, ci primesc puterea de la Tatăl?* Dar, nespunând aceasta, ci adăugând, la declarația că nu poate lucra de la Sine, că judecă așa cum aude, e vădit că nu din slăbiciunea de-a lucra unele sau altele a spus că nu poate, ci pentru că nu se întâmplă să calce în vreo privință voia Tatălui. Căci înțelegându-se o unică Dumnezeire în Tatăl și în Fiul, va fi numaidecât și o unică voință și nu se va înțelege vreodată firea dumnezeiască opunându-se Sieși nici în Tatăl, nici în Fiul, nici în Sfântul Duh, ci ceea ce-I place Tatălui, aceasta este voia întregii Dumnezeiri. Deci în mod necesar Fiul Se prezintă pe Sine împreună-binevoind și consimțind cu Tatăl în orice hotărâre I-ar conveni Acestuia, declarând că nu poate face ceva care nu e după voia Tatălui¹³²⁸. Aceasta înseamnă: *nu pot face de la Mine însumi*. E ca și cum, dacă ar zice că nu poate săvârși păcatul, nimeni, judecând drept, nu L-ar acuza de slăbiciune, ci ca expunând mai degrabă însușirea vrednică de prețuire și demnă de Dumnezeu a firii proprii, prin care arată că e neschimbat și nealterat. Astfel, când mărturisește că nu poate face de la Sine nimic, ne vom uimi mai degrabă, văzând în aceasta rodul neschimbat al firii neschimbate, și nu vom înțelege în mod necuvenit declarația că *nu poate*, ca pe un semn al slăbiciunii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. IX, în PSB, vol. 41, pp. 278-279)

Domnul Hristos — și vestiții înțelepți, eroi și împărați ai lumii

„Cu toate că între elini și barbari s-au arătat mulți legiuitori și mulți dascăli care au propovăduit învățături ce făgăduiau adevărul, totuși noi nu am găsit nici un legiuitor care să fi fost în stare să trezească și în sânul altor popoare râvna pentru primirea învățaturii lui și cu toate că cei care făgăduiau să spună adevărul foloseau toată aparatul demonstrațiilor pe care le credem logice, nici unul din ei n-a reușit să sădească adevărul recunoscut de ei în mintea mulțimii mai numeroase din sânul unui singur popor¹³²⁹. Și cu toate acestea legiuitorii ar fi dorit ca legile pe care le socoteau bune să fie respectate, dacă ar fi fost cu putință, de întreg neamul omenesc, iar învățătorii ar fi vrut ca ceea ce li se părea

¹³²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Neputința Fiului de-a nu face ceea ce nu vede pe Tatăl făcând, în care se implică acordul judecății Lui cu cea a Tatălui, arată că în aceasta nu e numai o necesitate dorită de Amândoi, ca o lege a ființei celei una, ci și un acord voit, din iubire, al Fiului cu Tatăl. Ei nu au numai o unitate de ființă, ci și o unitate de voință, sau un acord voit. Chiar la oameni, copilul nu e de acord cu mama numai pentru că e născut de ea, având aceeași fire, ci și pentru că voiește să fie de acord cu ea din iubire. Voința nu e făcută de prisos prin unitatea ființei. (n.s. 504, p. 279)

¹³²⁹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Se cunoaște din tratatul *C. Cels.* (I, 27; I, 64; III, 51; VI, 2 urm.) argumentul folosit de Origen în combaterea neputinței filosofiei antice de a schimba moravurile oamenilor. (n.s. 1294, p. 263)

lor că formează adevărul să aibă răspândire peste întreg pământul. Dar întrucât nu au fost în stare să îndemne pe oamenii care vorbeau diferite limbi și care țineau de diferite neamuri să respecte legile și să admită învățăturile lor, nici unii, nici alții nici măcar nu și-au dat silința să facă așa ceva, căci și-au dat seama pe bună dreptate că ar fi cu neputință să realizeze așa ceva. În schimb, în întreaga Grece și în ținuturile barbare din întreaga lume se află mulțimi nenumărate de oameni care au părăsit tradițiile părinților și pe cei pe care-i socoteau zei, primind în locul lor legile lui Moise și urmând învățăturile lui Iisus Hristos.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, 1, I, în PSB, vol. 8, p. 263)

„(...) fost-a vreodată, din negura timpului, vreun împărat, vreun cârmuitor, vreun filosof sau vreun legiuitor, ori vreun prooroc (fie el elin sau barbar) care să fi atins un asemenea grad de virtute (și nu atât după moarte, ci încă în viață fiind ca ființă care răsuflă și-i încă plină de vlagă!), încât numele lui să fi ajuns pretutindeni în lume în auzul și pe buzele tuturor? Or, faptul acesta n-a fost lucrarea nimănui altul decât numai și numai a Mântuitorului nostru, și a fost săvârșit de El după biruința Lui asupra morții (vestită de El ucenicilor Săi și de El dusă la bun sfârșit). Drept care le și spusese El: *Mergeți acum și învățați toate neamurile în numele Meu*, prin care cuvinte El le dăduse din timp de veste și le descoperise că Evanghelia Lui urma să fie cunoscută în toată lumea și tuturor neamurilor, în chipul unei mărturii. Iar graiului Său, fapta-i urmasa pe dată: fiindcă pe dată – și nu zăbavnic – de cuvintele Sale s-a umplut lumea toată (...)

Dar mergi acum mai departe și mai gândește-te și la lucrul următor: fost-a vreodată, din veac, vreun om care să fi întocmit – prin singură puterea cuvintelor sale, deci fără să scrie nimic – niște dreptare de viață pline de cucernicie și de înțelepciune? Și care să fi fost în stare a semăna din lucrarea învățăceilor săi cu atâta ușurință peste tot omul, pretutindeni deschizând vetre de învățătură și făcând ca tot omul, fie el elin sau barbar, să se recunoască în semenul său de la un cap și până-n celălalt depărtat cap al lumii? Să-ți răspund eu: n-a fost nici unul¹³³⁰. Înseamnă, deci, că și privită așa, aceasta a fost numai lucrarea Mântuitorului nostru, care, săvârșită după moartea Lui, se face mărturie a dumnezeieștii Sale vieți și puteri. Dar dacă nici asta nu-l poate încredința pe necredincios, să ne spună el nouă celor dornici de lămurire, care alt vestit înțelept izbutit-a să pună capăt sălbaticelor și crudelor moravuri ale barbarilor doar în virtutea unor legi pline de omenire, făcându-i, bunăoară, pe sciții ascultători ai învățăturii Lui să nu se mai mănânce între ei, pe perși să nu mai nuntească cu mamele lor, pe alții să nu-și mai dea câinilor morții sau să nu-și mai spânzure bătrânii, și pe alții să nu mai săvârșască alte soiuri de fapte

¹³³⁰ În decursul secolelor, nici una din marile personalități ale lumii n-a exercitat atâta influență asupra discipolilor săi ca Iisus Hristos, influență care să dureze milenii, fără să sufere nici o micșorare și fără să fie nevoie de corectări doctrinare. – n.L.P.

asemănătoare acestora, îngrozitoare și bestiale. Totuși, cele pomenite nu-s decât niște dovezi mărunte ale dumnezeieștii vieți de după moarte a Mântuitorului nostru. (...) Dar cine altul decât nu Mântuitorul nostru a făcut ca cei mai mari închinători la idoli (grăiesc aici despre egipteni, de la care le-a venit și elinilor încurcata lor credință în zei), să nu se mai lase înșelați și să nu mai înconjoare cu suprema cinstire tot soiul de jivine, de șerpi, până și viețuitoarele cele mai neghioabe și mai biete, să nu mărturisească alt Dumnezeu decât pe Cel aflat mai presus de toate și să se lupte pentru credință până la răzbierea prin moarte? Cine – din adâncurile vremilor – izbutit-a să pună pe fugă din (marea) noastră turmă, a oamenilor, cu brațul Său nevăzut și puternic, primejdioasa, cumplita spiță a demonilor (care cândva, răvășise întreaga noastră natură omenească, iar prin lucrarea idolilor vârase multă sminteală în credința oamenilor), ca pe niște fiare neîndurate? Cine altul a îngăduit vreodată cu tărie celor ce-și rânduiesc viața în chip cinstit și neprefăcut după filosofia dată de El, ca – în temeiul invocării Lui în stările cele mai curate ale rugăciunii purtate de El mai departe până la Dumnezeul tuturor – să pună pe goană ultimele rămășițe ale duhurilor rele; cine altul, dacă nu tocmai Mântuitorul nostru? Cine altul de nu singur Mântuitorul nostru învățatu-Și-a participanții la Taine să săvârșească jertfele cele fără sânge, duhovniceasca jertfă ce se aduce în rugăciune și în taințele cuvântării-de-Dumnezeu? Iată deci cum de au luat ființă, pe toată fața pământului, altarele și sanctuarele bisericilor noastre – rostul lor fiind să înalțe Dumnezeului și Împăratului nostru Celui unic și suprem (și numai Lui!), din mijlocul neamurilor, sfințitele liturghii ale cugetatelor și duhovniceștilor noastre jertfe.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 16.8-10, în PSB., vol. 14, pp. 242-244)

„Și cum să nu ne minunăm peste poate văzând cum nu numai cei care-L urmaseră, dar și cei ce aveau să le urmeze aceloră – iar mai apoi urmașii acestora, și cei de mai apoi, și tot așa până chiar în zilele noastre – tuturor, deci, într-atât li s-au întetit puterile sufletești, încât, deși nu se făcuseră prin nimic vinovați de moarte, au suferit cu bucurie pedepse peste pedepse lăsându-se schingiuiți în fel și chip, mânați de credința lor în Dumnezeul a toate?

Dar fost-a vreodată vreun împărat a cărui domnie să fi ținut cât veacul? Care altul s-a arătat în stare să poarte asemenea lupte după moarte și să-și biruie dușmanii, supunând țărâm după țărâm, ținut după ținut și cetate după cetate, până ce va fi ajuns stăpân și peste Elada și peste lumea barbară, zdrobindu-și potrivnicii prin nearătata putere a nevăzutului Său braț? Iată însă și lucrul cel mai de căpetenie din tot ce am vorbit noi până acum: pacea adusă peste toată fața pământului prin puterea Lui (despre care am mai avut noi prilejul să stăm de vorbă), această pace oare nu va închide nici ea clevetitoarele guri, de ne vom gândi că buna înțelegere dintre popoare și consensul lor au coincis cu lucrarea învățaturii Mântuitorului și poruncii date de El întregului univers, precum și de

ne vom gândi că pacea aceasta a întregului univers – aidoma rânduiei de El gătită neamurilor – fusese vestită din vremi de proorocii lui Dumnezeu?

Întregul crug al acestei zilei nu mi-ar ajunge – o, împăratul meu – de aş vrea să adun laolaltă şi să înşir învederatele dovezi ale dumnezeieştii tăriei a Mântuitorului nostru, care pot fi văzute şi astăzi în lucrările Sale. Sigur este că din negura veacurilor, nici printre elini, nici printre barbari, n-a fost nici un om care să fi dat dovada forţei unor asemenea dumnezeieşti attribute, aşa cum a fost Mântuitorul. Căci ce să mai vorbim despre oameni, când până şi acele personaje în care toate neamurile vedeau nişte zeităţi n-au fost în stare să dea aici, pe pământ, dovada unei asemenea virtuţi? Şi să ne spună cine va pofti, să vină oricare filosof încoace şi să arate despre care zeu sau despre care erou din câţi pururi fost-au ştiţi a auzit el că va fi dăruit oamenilor nişte învăţături în măsură să le cheazăşuiască viaţa veşnică şi împărăţia cerească, asemenea Mântuitorului nostru, făcând puhoaiile de lume de pretutindeni să se ajute între ele în practicarea înțeleptelor Sale învăţături, hotărându-le să nu se mai gândească decât la cer şi să nădăjduiască în petrecerea cerească gătită sufletelor iubitoare de Dumnezeu? Fost-a vreodată vreun zeu – sau fiinţă de om ajunsă erou – care să fi revărsat – asemenea soarelui – de la răsărit şi până la apus, belşugul de lumină al învăţaturii sale, făcând ca peste tot pământul un popor după altul să slujească în acelaşi chip aceluiaş unic Dumnezeu? Care zeu sau care erou – din câţi vor fi fost ei – izbutit-a să înlăture pe toţi zeii şi eroii elinilor şi barbarilor (...) ajungând să stăpânească peste toţi zeii şi eroii cunoscuţi şi singur să fie aclamat de toate neamurile ca Fiu al lui Dumnezeu? Cine altul a lăsat cuvânt locuitorilor nesfârşitelor întinderi ale pământului, fie ei pe pământ sau pe mare, să se adune în fiecare săptămână într-un loc spre a ţine praznicul zilei Domnului? Şi cine i-a învăţat să nu-şi îmbuibă trupul, ci să-şi învigozeze sufletele prin dumnezeieştile Sale învăţături? Fost-a vreun zeu sau vreun erou, care, războit asemenea Mântuitorului nostru, să-şi fi biruit vrăjmaşii aşa cum i-a biruit El? Şi nu trebuie trecut cu vederea că, de la începutul începuturilor şi până acum, ei nu şi-au conţinut atacurile îndreptate împotriva învăţăturilor şi poporului Său! Numai că El, ca un nevăzut, în chip nevăzut Şi-a mânăat credincioşii – odată cu sfintele Sale locaşuri – pe culmile slavei!

E oare nevoie să ne străduim să înşirăm în vorbă dumnezeieştile lucrări cele mai presus de cuvânt ale Mântuitorului nostru? (Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare*, 17.11-15., în PSB., vol. 14, pp. 248-249)

„Au fost mulţi regi şi tirani pe pământ înainte de El; se istoriseşte despre mulţi înțelepţi şi vrăjitori la caldeii şi la egipteni şi hinduşi. Care dintre ei, nu zic după moarte, dar încă trăind a putut să-şi impună atât de mult puterea, încât să umple tot pământul de învăătura lui şi să întoarcă de la superstiţia idolească o mulţime aşa de mare, câtă a atras Mântuitorul nostru la El de la idoli? Filosofii elinilor au scris multe cărţi părute convingătoare şi cu mult meşteşug în cuvinte. Ce-au dovedit ele aşa de mult ca crucea lui Hristos? Până la moartea lor

sofisme lor păreau să aibă ceva convingător. Dar chiar când trăiau se contraziceau în cele ce socoteau că se impun ca adevărate în gândirea lor și se certau întreolaltă.

Dar e un fapt foarte minunat că Cuvântul lui Dumnezeu învățând prin cuvintele cel mai simple, a umbrat pe sofști și a golit de putere învățăturile lor, atrăgând pe toți la Sine și umplând bisericile Sale. Și ceea ce e uimitor este că pogorând la moarte ca om, a făcut de nimic vorbăria făloasă a înțelepților despre idoli. Căci a cui moarte a alungat demonii? Sau de moartea cui s-au înspăimântat dracii, ca de a lui Hristos?¹³³¹ De aceea unde se rostește numele Mântuitorului, de acolo se alungă orice demon.

Și cine a smuls așa de desăvârșit patimile sufletești din oameni¹³³², încât desfrânații s-au făcut feciorelnici, ucigașii n-au mai ținut sulile în mână, iar cei stăpâniți de frică s-au îmbărbătat? Și peste tot, cine a înduplecat pe barbari și pe cei ce locuiau în țări păgâne să lepede furia și să cugete cele pașnice, dacă nu credința în Hristos și semnul crucii? Cine a încredințat pe oameni așa de mult despre înviere, ca crucea lui Hristos și însăși învierea Lui cu trupul? Cu toate că elinii au scornit atâtea minciuni, totuși n-au putut născoci învierea idolilor lor, nevenindu-le în minte nicidecum că e cu putință ca după moarte să învie trupul din nou¹³³³. Această închipuire le-ar fi fost de altfel aprobată, pentru că, cugetând astfel, ar fi dat pe față neputința idololatriei lor și ar fi recunoscut puterea lui Hristos, ca să se cunoască și din aceasta că e Fiul lui Dumnezeu. (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, L, în PSB, vol. 15, pp. 147-148)

„Care dintre oameni a învățat după moarte, sau chiar viețuind încă, despre feciorie, și n-a socotit că e cu neputință virtutea aceasta între oameni? Dar Mântuitorul nostru și Împăratul tuturor, Hristos, a pus atâta putere în învățătura Sa, despre aceasta, că și copiii care nu au ajuns la vârsta cunoscătoare a legii au făgăduit viața în feciorie, care e mai presus de lege. Cine dintre oameni a putut străbate vreodată așa de departe, încât să ajungă și la sciți și la

¹³³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea lui Hristos a alungat demonii, pentru că prin ea aducându-Se ca dar lui Dumnezeu Tatăl și renunțând la Sine, a dat putere tuturor să depășească despărțirea egoistă și orgolioasă de Dumnezeu pentru că a fost cea mai mare coborâre (chenoză) a Celui mai presus de toate, a Fiului lui Dumnezeu făcut om ca să poată primi moartea noastră. Dracii, individuațiunile pervertite de extrema mândrie, și-au dovedit neputința față de această smerenie. (n.s. 111, p. 148)

¹³³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici o indicație apriată că sfântul Atanasie cugetă că Dumnezeu-Cuvântul a lucrat și asupra sufletului, sau a lucrat asupra trupului prin curățirea sufletului, deci n-a lucrat numai direct asupra trupului, cum spune Kannengiesser. Chiar prin coborârea Lui din dragoste pentru noi până la primirea morții ne-a dat putere să biruim mândria, lăcomia, pofta de plăceri trupești, toate patimile ca expresii ale egoismului. (n.s. 112, p. 148)

¹³³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta se opunea gândirii lor panteiste, în care toate individuațiunile apar și dispar definitiv. Dacă și-ar fi închipuit învierea, ar fi recunoscut eterna valoare a persoanei. (n.s. 113, p. 148)

etiopieni, sau la perși, sau la armeni, sau la goți, sau la cei de care se spune că locuiesc dincolo de ocean, sau la cei ce sunt peste Hircania, sau la egipteni și caldei, care cred în vrăji și sunt peste măsură de superstițioși și de sălbatici în obiceiurile lor, ca să le propovăduiască despre virtute și feciorie și despre o credință protivnică idolilor, cum a făcut Domnul tuturor, Puterea lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos? Și El nu numai că le-a propovăduit prin ucenicii Săi, ci i-a și înduplecat în cugetul lor să lepede sălbăticia purtărilor și să nu se mai închine zeilor părinților lor, ci să-L recunoască pe El și prin El să creadă în Tatăl.

Odinioară închinându-se la idoli, elinii și barbarii se războiau între ei și erau cruzi cu cei de un neam și nu se afla cineva care să umble pe pământ, sau să străbată marea, fără să-și înarmeze mâna cu sulita, din pricina luptei neîmpăcate între ei. Toată viața lor o trăiau înarmați și sulita le slujea în loc de toiag și numai în ea le era ajutorul. Se închinau, cum am spus înainte, idolilor și aduceau demonilor jertfe; și totuși cei ce slujeau idolilor n-au putut fi îndreptați prin superstiția idolească. Dar când s-au mutat la învățătura lui Hristos, cugetarea li s-a străpuns cu adevărat în chip minunat, încât au lepădat cruzimea și nu se mai gândesc la lupte, ci în toate s-au făcut pașnici și plini de dorința de prietenie.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LI, în PSB, vol. 15, pp. 147-149)

„Sau cine a Cel ce i-a unit întreolaltă spre pace pe cei ce se urau, dacă nu Fiul cel iubit al Tatălui, Mântuitorul de obște al tuturor, Iisus Hristos, Care prin dragostea Lui toate le-a răbdât pentru a noastră mântuire? De altfel despre această pace ce o va aduce El se proorocise de demult. Căci spusese Scriptura: *Și-și vor preschimba săbiile lor în fiare de plug și sulilele lor în seceri și nu va mai ridica sabia un neam asupra altui neam și nu vor mai fi învățați să se lupte* (Is., 2, 4). Și nu e de crezut (ce s-a scris). Căci și acum barbarii care au sălbăticia purtărilor sădită în ei, cât timp jertfesc idolilor ce-i au, se înfurie unii împotriva altora și nu rămân nici un ceas fără sulită; când aud de învățătura lui Hristos, îndată se întorc de la războaie la lucrarea pământului și în loc de a-și înarma mâinile cu sulite, le întind la rugăciune; și peste tot, în loc de a se război între ei, se înarmează de acum împotriva diavolului și a dracilor, războindu-i pe aceștia cu fecioria și cu virtutea sufletului. Iată o dovadă a dumnezeirii Mântuitorului: ceea ce n-au putut învăța oamenii de la idoli au învățat de la El. Iar aceasta este o nu mică dovadă a neputinței și nimicniciei idolilor. Căci cunoscându-și dracii neputința lor, ațâțau odinioară pe oameni să se războiască între ei, ca nu cumva, încetând să se certe între ei, să se întoarcă împotriva dracilor¹³³⁴. Căci, fără îndoială neluptându-se între ei, ucenicii lui Hristos se rânduiesc prin purtările și faptele lor în frontul împotriva dracilor și pe aceștia îi alungă, iar pe căpetenia

¹³³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pacea între oameni arată prezența Logosului care toate le orânduiește și le armonizează, care scapă pe oameni de patima mândriei, lăcomiei, mâniei. (n.s. 113a, p. 150)

lor, diavolul, îl iau în râs, prin aceea, că în tinerețe trăiesc în curăție, în încercări rabdă, în dureri stăruiesc, când sunt ocărăți suportă, lipsurile le disprețuiesc și, ceea ce e minunat, disprețuiesc chiar și moartea, făcându-se martiri ai lui Hristos.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LII, în PSB, vol. 15, pp. 149-150)

„Dar să mai arăt o dovadă foarte minunată a dumnezeirii Mântuitorului: care dintre oamenii de odinioară — fie el om simplu, sau vrăjitor, sau tiran, sau împărat — a putut lua sarcina să lupte împotriva întregii închinări la idoli și a toată oastea drăcească și a toată vrăjitoria și a toată înțelepciunea elinilor, care erau atât de tari și înfloreau și înfricoșau pe toți, și să se împotrivească cu o unică pornire tuturor, ca Domnul nostru, Fiul adevărat al lui Dumnezeu, Care dând pe față în chip nevăzut rătăcirea fiecăruia, îi atrage pe toți oamenii de la toate, încât unii calcă în picioare idoli cărora li se închinau, alții ard cărțile cu vrăjitoriile de care se minunau, iar în locul înțelepților aleg tâlcuirea Evangheliilor; pe cei cărora mai înainte li se închinau îi părăsesc, iar lui Hristos celui răstignit, de Care râdeau, I se închină, mărturisindu-L ca Dumnezeu; și așa numiții de ei zei sunt alungați cu semnul crucii, iar Mântuitorul cel răstignit e propovăduit în toată lumea, ca Dumnezeu și ca Fiul lui Dumnezeu; și zeii închinați la elini sunt defăimați de ei ca închipuiri spurcate, iar cei primesc învățătura lui Hristos au o viață mai curată ca aceia?

De sunt acestea și unele ca acestea omenești, să ne arate cine voiește, ca să ne convingem și noi, că unele ca acestea s-au produs și mai înainte. Iar de nu se arată și nu sunt acestea fapte omenești, pentru ce le resping necredincioșii fără nici o evlavie, nerecunoscând pe Stăpânul care le-a lucrat? Ei pătimesc ceva asemănător celui ce nu cunoaște pe Dumnezeu Făcătorul, din lucrurile zidirii. Căci dacă ar fi cunoscut, din puterea Lui arătată în toate, dumnezeirea Lui, ar fi cunoscut că și faptele prin trup ale lui Hristos sunt ale lui Dumnezeu Cuvântul. Iar cunoscându-L, *nu L-ar fi răstignit pe Domnul Slavei*, cum a zis Pavel (I Cor., 2, 8).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LIII, în PSB, vol. 15, p. 150)

„Precum cel ce dorește să vadă pe Dumnezeu, Care este prin fire nevăzut și nu poate fi nicidecum văzut, Îl înțelege și Îl cunoaște din faptele din natură, așa cel ce nu vede prin înțelegere pe Hristos să caute să-L afle măcar din faptele trupului și să cerceteze de sunt ale unui om. Și de sunt omenești, să râdă; iar de nu sunt omenești, ci cunoaște că sunt ale lui Dumnezeu, să nu râdă de cele ce nu sunt de râs, ci mai degrabă să se minuneze, că cele dumnezeiești ni s-au arătat printr-un mijloc așa de smerit și prin moarte a ajuns la toți nemurirea și prin întruparea Cuvântului s-a făcut cunoscută purtarea Lui de grijă pentru toate și că Dăruitorul și Făcătorul tuturor este Însuși Cuvântul lui Dumnezeu.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LIV, în PSB, vol. 15, p. 151)

Despre minunile săvârșite de Mântuitorul Hristos

„(...) El ale Cărui minuni întreceau pe ale lui Moise prin mărimă și prin caracter dumnezeiesc, și care s-au dovedit lucrătoare tocmai prin aceea că erau condamnate ca scorniri și închipuiri omenești, care aveau valoare doar pentru iudei, dar care lăsau să se întrevadă că Cel care învață și săvârșea astfel de lucrări era mai mare și decât proorocii (...)” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. LII, în PSB, vol. 9, p. 143)

„Întrucât dumnezeirea Domnului și Mântuitorului nostru devenise cunoscută oamenilor în urma săvârșirii puternicelor și tainicelor Sale minuni, au fost câștigați multe mii de oameni chiar și dintre cei care locuiau în ținuturi străine, din cele mai îndepărtate de Iudeea, mai ales pentru că nădăjduiau că vor putea fi vindecați de boli și de suferințe de tot felul.

Așa se face că regele Abgar, care domnea cu mare cinste peste popoarele de dincolo de Eufrat și care suferea cumplit de o boală trupească, după socotințele omenești cu neputință de vindecat, auzind de vestitul nume al lui Iisus și de minunile Lui recunoscute de toți, l-a trimis printr-un sol o smerită scrisoare, rugându-l să vină și să-l vindece de boală.

Neputând să dea altfel ascultare acestei cereri, Iisus l-a învrednicit totuși de o scrisoare specială¹³³⁵, prin care-i făgăduia că-i va trimite pe unul din ucenicii Săi ca să-l vindece și să-l mântuiască pe el și pe toți supușii lui.

După scurtă vreme făgăduința făcută regelui s-a și împlinit, căci după ce Iisus a înviat din morți și s-a înălțat la cer, Toma, unul din cei doisprezece apostoli, a trimis la Edessa, printr-o lucrare dumnezeiască, pe Tadeu, care și el era numărat în rândul celor șaptezeci de ucenici ai lui Hristos, ca vestitor și propovăduitor al învățăturii despre Hristos, așa încât prin el au fost aduse aici la îndeplinire toate făgăduințele Mântuitorului.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâi, XIII, 1-4, în PSB, vol. 13, pp. 59-60)

¹³³⁵ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Abgar V Uchama (sau Avgar ori Augar), regele din Osroene — cu capitala Edessa, a fost persoană istorică, domnind la Edessa în două rânduri: odată între anii 4 î.d.Hr. și 7 d.Hr., a doua oară între anii 13-60 d.Hr. Provincie romană încă de pe vremea lui Traian, statul Osroene este primul stat creștin de la finea sec. II, când domnea regele Abgar IX *cel mare*, fapt pentru care a fost confundat Abgar V cu acest suveran. Spre a da vechime și faimă mare, de origine apostolică acestui stat de la marginea imperiului creștin, s-a compus o corespondență legendară, între Abgar și Iisus. Fiind bolnav, Abgar cere lui Iisus să vină să-l vindece. Iisus i-ar fi răspuns că nu poate merge personal, dar îi va trimite un ucenic în persoana lui Tadeu, care venind l-a vindecat și a creștinat pe toți. Critica recunoaște autentică scrisoarea lui Abgar, dar celelalte amănunte sunt romanțate. Eusebiu a copiat legenda din arhivele Edessei. Corespondența a circulat și pe pământul românesc de mult timp. N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura română*, București, 1974, vol. II, pp. 167-174. (n.s. 128, p. 60)

„(...) femeia aflată cu curgerea sângelui (Mt., 9, 20; Mc., 5, 25; Lc., 8, 43), despre care suntem informați de Sfintele Evanghelii că și-a aflat vindecarea de suferințe, era originară, se zice, tocmai din această localitate¹³³⁶; s-ar vedea și azi casa ei în acest oraș, ba ar mai exista și alte urme minunate legate de minunea pe care Mântuitorul a săvârșit-o aici.

Într-adevăr, pe o piatră ridicată din fața ușilor acestei case, în care a locuit femeia, se vede o statuie de bronz reprezentând o femeie în rugăciune. Alături de ea, din același metal, se vede figura unui bărbat stând în picioare, purtând pe umeri o mantie și întinzând o mână spre femeie. La picioarele bărbatului crește lângă statuie o plantă stranie care se înalță până la tivitura paltonului de aramă și care ar fi leacul potrivit tuturor bolilor.

Se spune că această statuie imita chipul Mântuitorului. Ea se păstrează până azi și am văzut-o și eu cu ochii mei când am trecut prin acest oraș. Nu-i nimic de mirare că păgânii de altădată, pe care Mântuitorul i-a dăruit cu atâtea binefaceri, să-I fi ridicat astfel de monumente.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea a șaptea, XVIII, 1-4, în PSB, vol. 13, pp. 287-288)

„(...) de cum se atinge (Hristos — n.L.P.) de ceva cu dumnezeiasca și netrupeasca sa putere, în chip necesar îi dă viață și-l împărtășește din lumina Lui spirituală. Trupul de care se atinge se sfințește și pe dată se luminează; orice boală, orice betșug și toată suferința pier, făcând ca acelea ce sunt lipsite să primească în schimb câte ceva din plinătatea Lui.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 14.11., în PSB, vol. 14, pp. 235-236)

„(...) văzându-L scuișând și întinzând mâna și strigând pe Lazăr, nu spunem că minunile au fost omenești, deși s-au săvârșit prin trup, ci ale lui Dumnezeu¹³³⁷ (...)” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al treilea împotriva arienilor, XLI, în PSB, vol. 15, p. 372)

„(...) dacă ar fi făcut minuni din pruncie, n-ar mai fi fost socotit om. Pentru același motiv nici templul trupului Său n-a fost plăsmuit necondiționat de nimic, ci au loc zămislire, purtare în pânză nouă luni, durerile nașterii, nașterea, hrănirea cu lapte, tăcere în tot timpul copilăriei, așteptarea vârstei cuvenite bărbaților, pentru ca prin toate să fie primită taina întrupării.

¹³³⁶ Cezareea lui Filip, pe care fenicienii o numesc Paneea. Oraș clădit în ținutul Paneea dintre Galileea și Trahonitis, în cinstea împăratului Tiberiu, de către Filip Tetrarhul — n.L.P.

¹³³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Întinderea mâinii a fost faptă omenească, dar prin mâna întinsă s-a săvârșit o minune dumnezeiască. Mâna întinsă a putut sluji ca mijloc prin care iradia puterea dumnezeiască. Lui Hristos ca Subiect comun al mâinii întinse și al puterii dumnezeiești ce iradia din El trebuie să I se atribuie amândouă, și ele erau atât de unite încât atât El cât și cel vindecat simțea scurgându-se prin mâna întinsă puterea dumnezeiască. El nu simțea întinzând mâna numai ceea ce simte un om obișnuit. (n.s. 111, p. 372)

- Atunci, ar întreba cineva, pentru ce s-au făcut la nașterea Sa minunile care s-au făcut?

- S-au făcut pentru Mama Lui, pentru Iosif, pentru Simeon, care avea să plece de pe lumea asta, pentru păstori, pentru magi, pentru iudei. Că dacă iudeii ar fi privit cu multă luare-aminte la cele petrecute, ar fi cules mare folos din ele pentru cele viitoare”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia VIII, III, în PSB, vol. 23, p. 105)

Proorociile Domnului Hristos

„L-au urmat și femeile în timpul patimilor gemând de durere din pricina nedreptății cu care a fost judecat, întrucât ele încă nu pricepuseră, că planul de mântuire trece prin suferință. El însă le-a spus să nu-L plângă pentru că nu-i vrednic de lacrimi, ci mai bine să-și păstreze plânsul și lacrimile pentru vremea când vor trebui să plângă și anume atunci când cetatea Ierusalimului va fi împresurată de vrăjmași și când nenorocirea va năpădi peste ei din toate părțile încât cele mai fericite vor fi femeile sterpe care n-au putut naște (Lc., 23, 27-29).

Unde mai sunt astăzi aceste palate împărătești? Unde-i templul? Unde sunt zidurile lor? Unde sunt întăriturile turnurilor de apărare? Unde mai e puterea de altădată a izraeliților? Nu s-au risipit oare toți aceștia pe aproape toată suprafața pământului și n-au fost nimicite atunci toate ale lor? După părerea mea, Domnul n-a proorocit toate acestea numai de dragul de a le spune – ce rost ar fi avut ca ascultătorii să audă niște vești care și așa s-ar fi împlinit cu siguranță? Ei tot ar fi ajuns să le cunoască chiar și dacă n-ar fi fost informați de mai înainte asupra lor –, ci, prin mijlocirea lor, Hristos a căutat să-i pregătească să fie cu încredere pentru alte evenimente și mai însemnate. Pentru ca mărturia despre un eveniment care are să se întâmple să constituie o dovadă pentru celelalte care vor veni.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, cap. XXV, în PSB, vol. 30, pp. 67-68)

Propovăduirea Domnului Hristos

„Iar ceea ce a atârnat invidia împotriva lui Iisus, îndemnând pe iudei să uneltească împotriva Lui, a fost creșterea tot mai mare a numărului celor care-L urmau până și în pustiuri: mulțimi de 5000 de bărbați, afară de femei și de copii (Mt., 14, 21; 15, 38), căci atât era de mare farmecul cuvântărilor lui Iisus, încât nu numai bărbații s-au hotărât să-L însoțească în pustie, ci și femeile își uitau de slăbiciunea și de ezitarea femeiască, urmându-L și ele pe Învățătorul în pustie. Ba, chiar și pruncii, oricât ar fi ei de nepăsători, au luat-o după El împreună cu

părinții lor, fie pentru că au fost luați de părinți, fie pentru că se simțeau atrași de dumnezeirea Lui, în dorința de a se împărtăși și ei din ea.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. X, în PSB, vol. 9, p. 175)

Domnul Hristos îi alungă cu biciul pe cei ce fac negustorie în templu

„Și, făcându-Și un bici de ștreanguri, i-a scos pe toți afară din templu, și oile, și boii, și a vărsat banii zaraților și le-a răsturnat mesele.

Și le-a spus celor ce vindeau porumbei... (In., 2, 15-16)

Se mânie pe drept cuvânt Mântuitorul pe iudei. Căci nu trebuia să facă templul dumnezeiesc casă de negustorie, ci casă de rugăciune. Căci așa s-a scris (Mt., 21, 13). Și nu arată mișcarea în cuvinte simple, ci prin lovituri. Și cu biciul îi alungă din curțile sfinte, aplicându-le cu dreptate acelor o pedeapsă potrivită robilor. Căci nu voiau să recunoască pe Fiul care-i eliberează¹³³⁸. Privește ca într-un chip ceea ce se descrie prin spusa lui Pavel: *De strică cineva templul lui Dumnezeu, strica-l-va pe el Dumnezeu* (I Cor., 3, 17).

Scoateți acestea de aici. Nu faceți casa Tatălui Meu casă de negustorie (In., 2, 16)

Poruncește ca un Stăpân, călăuzește spre ceea ce se cuvine ca un învățător, descoperă greșelile ce aduc pedeapsa, rușinează pe cel pedepsit pentru ele, nelăsându-l să le sporească.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 161)

Hristos — Răscumpărătorul nostru

„Să privim cu ochii deschiși la sângele lui Hristos și să cunoaștem cât este de scump (1 Pt., 1, 19) lui Dumnezeu și Tatălui Lui, că, vărsându-se pentru mântuirea noastră, a adus har de pocăință întregii lumi.

¹³³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos îi arată ca robi, pentru că-i bate. A venit să-i facă frați ai lui Dumnezeu pe oameni, să nu mai fie robi. Dar n-o putea face aceasta cu cei ce nu răspundeau iubirii Lui cu iubirea lor. Nu-i putea elibera pe cei ce nu-L recunoșteau ca Dumnezeu eliberator al oamenilor prin întruparea Sa ca om. Hristos, deși Își însușește toată smerenia și blândețea când e vorba de loviturile ce I se dau Lui, folosește toată forța Sa de om când e batjocorit Dumnezeu. Și omul e dator să fie astfel și să apere cu hotărâre Numele și slava lui Dumnezeu, chiar dacă e blând când e dușmănit el însuși. Dar nu folosește forța pentru ucidere și pentru lovitura care să producă răni, care să nenorocească pentru toată viața. Nu folosește, de aceea, forța lui Dumnezeu, Care putea nimici dintr-o dată pe dușmanii lui Dumnezeu. (n.s. 277, p. 161)

Să străbătem cu mintea toate generațiile și să vedem că, din generație în generație, Stăpânul a dat loc de pocăință (Înt. Sol., 12, 10) celor ce vor să se întoarcă la El.

Noe a predicat pocăința, iar cei care l-au ascultat s-au mântuit.

Ioan a predicat ninivitenilor pieirea cetății lor, iar cei care s-au căit de păcatele lor au făcut îndurător pe Dumnezeu cu rugăciunile lor și au dobândit mântuire (Iona, 3, 4-10; Mt., 12, 41; Lc., 11, 32), deși erau străini de Dumnezeu.

Slujitorii harului lui Dumnezeu, prin Duhul Sfânt, au vorbit despre pocăință.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. VII, 4-7, cap. VIII, 1, în PSB, vol. 1, pp. 54-55)

„Aceasta este, iubiților, calea în care am găsit mântuirea noastră, pe Iisus Hristos, arhiereul (Evr., 2, 17; 3, 1; 4, 4, 15; 5, 5; 7, 26; 8, 1; 9, 11) jertfelor noastre, ocrotitorul și ajutorul slăbiciunii noastre. Prin El căutăm la înălțimile cerurilor; prin El vedem, ca într-o oglindă, nepătata și prea înalta Lui față; prin El s-au deschis ochii inimii noastre, prin El nepriceputa și întunecata noastră minte înflorește la lumina Lui, prin El Stăpânul a voit să gustăm cunoștința cea nemuritoare.” (Sf. Clement Romanul, *Epistola către corinteni (I)*, cap. XXXVI, în PSB, vol. 1, pp. 73-74)

„Pentru aceasta a suferit Domnul să-și dea trupul Său spre nimicire, ca să ne curățim prin iertarea păcatelor, cu stropirea cu sângele Lui.” (Barnaba, *Epistola*, cap. V, 1, în PSB, vol. 1, p. 140)

„(...) înnoindu-ne pe noi, prin iertarea păcatelor, ne-a dat alt chip, să avem suflet de copil, ca și cum ne-ar fi făcut din nou.” (Barnaba, *Epistola*, cap. VI, 11, în PSB, vol. 1, p. 143)

„Domnul cel bun ne-a descoperit nouă mai dinainte toate, ca să cunoaștem pe Cine trebuie să lăudăm, mulțumindu-I pentru toate.

Așadar, dacă Fiul lui Dumnezeu, fiind Domn și având să judece viii și morții (2 Tim., 4, 1), a suferit, ca rana Lui să ne dea viață, să credem că Fiul lui Dumnezeu nu putea pătimi decât pentru noi.

Dar pe când era răstignit *a fost adăpat cu oțet și fiere* (Mt., 27, 34, 48).

Ascultați cum au arătat mai dinainte acestea preoții templului. Este scrisă în lege porunca: *Cel care nu va posti postul, cu moarte să fie nimicit* (Lev., 23, 29); a poruncit Domnul, pentru că și El avea să aducă jertfă pentru păcatele noastre vasul duhului¹³³⁹, ca să se împlinească preînchipuirea, care a fost în Isaac adus pe jertfelnic.

Ce spune în profet?

¹³³⁹ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Vasul duhului, adică: trupul (n.s. 65, p. 145)

Și să mănânce din ȋapul jertfit ȋn zi de post pentru toate p catele¹³⁴⁰. Luați bine seama! Și să m n nce numai preoții toate intestinele nespălate cu oțet¹³⁴¹.

Pentru ce?

Pentru că aveți să Mă ad pați cu fiere și cu oțet pe Mine Care  mi voi jertfi trupul Meu pentru păcatele poporului Meu celui nou; m ncați numai voi, ȋn timp ce poporul va posti și-și va bate pieptul fiind ȋmbr cat cu sac și cu cenușă!. Ca să arate că El trebuie să pătimească multe de la ei.

Dar cum a poruncit?

Fiți cu luare aminte: Luați doi ȋapi frumoși și asemănători și aduceți-i jertfă; și să ia preotul unul spre ardere de tot pentru păcate (Lev., 16, 7, 9).

Dar cu celălalt ce să facă?

Blestemat, zice, să fie celălalt (Lev., 16, 8, 10). Uitați-vă cum este arătată preînchipuirea lui Hristos!

Și scuipați-l toți și ȋnțepați-l și puneți ȋn jurul capului lui l n  roșie și aș  să fie alungat ȋn pustie¹³⁴². Și după ce se făcea aș , cel ce ținea ȋapul îl ducea ȋn pustie,  i lua l na și o punea pe un mărăcine numit rahia, ai cărui lăstari obișnuim să-i m nc m atunci când suntem pe c mp; că numai acest mărăcine are fructele dulci.

Ce ȋnseamn  dar aceasta?

Fiți cu luare aminte! Un ȋap pe altar, celălalt blestemat (Lev., 16, 8) și cel blestemat a fost ȋncununat! Pentru că îl vor vedea ȋntr-o zi pe Iisus venind și având ȋn jurul trupului o haină roșie p n  la picioare și vor zice: Nu este oare Acesta Acela pe Care noi L-am răstignit, batjocorindu-L, ȋmpung ndu-L și scuip ndu-L? Într-adevăr, Acesta este Acela care spunea că este Fiul lui Dumnezeu.

Dar cum se face că este asemenea aceluia?

Trebuia să fie ȋapii asemenea, frumoși și de aceeași statură (Lev. 16, 7), pentru ca atunci când îl vor vedea pe Iisus revenind, să se ȋnsp im nteze de asemănarea cu ȋapul. Iată, dar, că ȋapul este preînchipuirea lui Iisus, Care avea să pătimească!

Dar ce ȋnseamn  că au pus l na ȋn mijlocul spinilor?

Este tot o preînchipuire a lui Iisus, pusă Bisericii; că dacă vrea cineva să ia l na cea roșie, trebuie să pătimească multe, pentru că spinii sunt ȋnfricoș tori și ȋnțep  pe cel care vrea să pună m na pe ei. Aș  că cei care vor să Mă vadă, spune Iisus, și să ajungă ȋn ȋmp r ția Mea, trebuie să Mă primească suferind și pătimind.

Ce preînchipuire socoți că este, că s-a poruncit lui Israil ca bărbații, care au făcut mari păcate, să aducă jertfă o junic , să o junghie și să o ardă, apoi copiii să ia cenușă și s-o toarne ȋn vase și să pună de jur ȋmprejur pe lemne l na

¹³⁴⁰ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Text necunoscut (n.s. 66, p. 145)

¹³⁴¹ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Text necunoscut (n.s. 67, p. 145)

¹³⁴² Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Text necunoscut (n.s. 70, p. 146)

roșie — iată și lâna roșie, o altă preînchipuire a crucii! — și isop și așa copiii săi să stropescă poporul, unul câte unul, ca să se curățe de păcate? (Num., 19, 2-10)

Gândiți-vă cât de simplu vă grăiește! Vițelul este Iisus; cei care-L jertfesc sunt bărbați păcătoși; ei sunt cei care L-au adus la junghiere. După aceasta, nu mai sunt acei bărbați, nu mai este slava păcătoșilor.

Copiii, care stropesc, sunt cei care ne-au binevestit nouă iertarea păcatelor și curăția inimii, cărora le-a dat stăpânire să predice Evanghelia¹³⁴³; și sunt doisprezece, spre mărturie semințiilor — că douăsprezece erau semințiile lui Israil.

Pentru ce sunt trei, copiii care stropesc?

Spre mărturie lui Avraam, Isaac și Iacov, că aceștia sunt mari înaintea lui Dumnezeu.

Dar pentru ce lână pe lemn?

Pentru că împărăția lui Iisus este pe lemn¹³⁴⁴ și pentru că cei care cred în El vor trăi în veac (...)

De aceea ne sunt nouă atât de clare cele ce s-au întâmplat, iar acelora¹³⁴⁵, întunecate, pentru că ei n-au ascultat de glasul Domnului.” (Barnaba, *Epistola*, cap. VII, 1-11 și cap. VIII, 1-7, în PSB, vol. 1, pp. 145-147)

„Un singur doctor este, trupesc și duhovnicesc, născut și nenăscut, Dumnezeu în trup, în moarte viață adevărată, din Maria și din Dumnezeu, mai întâi pătimitor și apoi nepătimitor, Iisus Hristos, Domnul nostru.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către efeseni), cap. VII, 2, în PSB, vol. 1, p. 191)

„(Iisus Hristos — n.L.P.) Care a murit pentru noi, pentru ca, crezând în moartea Lui, să scăpați de moarte.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către tralieni), cap. II, 1, în PSB, vol. 1, p. 204)

„Dacă, după cum spun păgânii, adică necredincioșii, Hristos a pătimit în aparență — ei trăind în aparență —, pentru ce port eu lanțuri, pentru ce doresc să mă lupt cu fiarele? Deci, degeaba mor. Spun eu oare minciuni despre Domnul? (1 Cor., 15, 15).” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către tralieni), cap. X, 1, în PSB, vol. 1, p. 207)

„Pe timpul lui Pilat din Pont și al lui Irod a fost pironit cu adevărat pentru noi cu trupul, din al cărui fruct suntem noi, din patima Lui cea de Dumnezeu fericită; *ca să ridice semn* (Is., 5, 26; 11, 12; 49, 22; 62, 10) în veci prin înviere pentru a aduna pe sfinții și credincioșii Lui, fie din iudei, fie din păgâni, într-un singur trup al Bisericii Lui.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole*, (Sf. Ignatie, către smirneni), cap. I, în PSB, vol. 1, p. 219)

¹³⁴³ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Adică: apostolii (n.s. 75, p. 147)

¹³⁴⁴ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Pe lemn, adică: pe cruce (n.s. 76, p. 147)

¹³⁴⁵ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Acelora, adică: iudeilor (n.s. 77, p. 147)

„El a pătimit toate acestea ca să ne mântuim. A pătimit cu adevărat și a înviat cu adevărat, nu cum spun unii necredincioși, că a pătimit în aparență, ei existând în aparență, și, precum gândesc, așa li se va și întâmpla, că sunt fantome și draci.

Eu Îl știu în trup și după înviere și cred că este.

Când a venit la Petru și la cei dimpreună cu el, le-a zis: *Luați, pipăiți-Mă și vedeți, că nu sunt demon fără de trup* (Lc., 24, 39). Și îndată s-au atins de El și au crezut, unindu-se strâns și cu trupul și cu duhul Lui. De asta au disprețuit și moartea și au fost găsiți mai presus de moarte.

După înviere a mâncat cu ei și a băut cu ei, ca unul în trup, deși duhovnicește era unit cu Tatăl.” (Sf. Ignatie Teoforul, *Epistole* (Sf. Ignatie, către smirneni), cap. II, 1, cap. III, 1-3, în PSB, vol. 1, p. 219-220)

„Ce altceva decât dreptatea Aceluia putea acoperi păcatele noastre? (Ps., 84, 2)

În cine altul, decât numai în Fiul lui Dumnezeu, era cu putință să ne îndreptăm, noi, nelegiuîții și necredincioșii?

Ce schimbare dulce, ce lucrare a cărei urmă nu se poate găsi (Rom., 11, 33; Efes., 3, 8), ce binefaceri neașteptate! Nelegiuirea multora se acoperă cu dreptatea unuia singur, iar dreptatea unuia singur îndreaptă pe mulți nelegiuîți.

Așadar, arătând că în vremile de mai înainte era cu neputință firii noastre să dobândească viața, a arătat acum că Mântuitorul poate mântui și face cele cu neputință; prin acestea două a voit să credem în bunătatea Lui, să-L socotim hrănitor, tată, învățător, sfătuitor, doctor, minte, lumină, cinste, slavă, putere și viață și să nu ne îngrijim de îmbrăcăminte și hrană (Mt., 6, 31; Lc., 12, 29).” (*Epistola către Diognet*, cap. IX, 2-6, în PSB, vol. 1, pp. 416-417)

„(...) taina mielului pe care a poruncit Dumnezeu ca să-l jertfiți de paște, era o imagine a lui Hristos, cu sângele Căruia, după cuvântul credinței în El, se ung casele lor, adică voi înșivă, care credeți în El. Căci puteți cu toții să înțelegeți că Adam, creatura pe care a creat-o Dumnezeu, a fost casă a suflării lui Dumnezeu (Fac., 2, 7; Cor., 3, 16).” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, Partea Întâi, XL, în PSB, vol. 2, p. 177)

„(...) S-a făcut om, prin Fecioara, pentru ca, pe aceeași cale prin care a luat început neascultarea cea de la șarpe, să-și ia și sfârșitul. Într-adevăr, după cum Eva, fiind fecioară și fără de pată și primind întru sine cuvântul șarpelui, a născut neascultarea și moartea (Cf. Iac., 1, 15), tot astfel și Fecioara Maria, atunci când îngerul Gavriil i-a binevestit că: *Duhul Domnului va veni asupra ei și puterea Celui Prea Înalt o va umbri, din care cauză și Sfântul, care Se va naște din ea, va fi Fiul lui Dumnezeu* (Lc., 1, 26, 35), primind credința și bucuria, a răspuns: *Fie mie după cuvântul tău*. În felul acesta S-a născut prin ea

Acesta, despre Care am arătat că s-au spus atâtea în Scripturi și prin care Dumnezeu nimicește pe șarpe, ca și pe îngerii și oamenii cei asemănători cu el, și prin care liberează de moarte pe cei răi, care se pocăiesc și care cred în El.” (Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, partea a doua, C, în PSB, vol. 2, pp. 277-278)

„(...) cine ne-a miluit mai mult, decât Mântuitorul, pe noi care eram aproape omorâți de stăpânitorii întunericului (Efes., 6, 12); pe noi, care eram cu multe răni, cuprinși de frică, de poftă, de urgie, de supărări, de înșelăciuni și plăceri? Singurul doctor al acestor răni este numai Iisus, Cel Ce a tăiat desăvârșit din rădăcină patimile, nu ca legea, care tăia doar urmările patimilor, fructele sadurilor rele, ci a pus securea Lui la rădăcina răutății (Mt., 3, 10; Lc., 3, 9). Mântuitorul este *vinul* (Lc., 10, 34), sângele cel din via lui David (Rom., 1, 3; 2 Tim., 2, 8), care s-a vărsat peste sufletele noastre rănite; El este *untdelemnul* (Lc., 10, 34), mila din inima Tatălui, pe care ne-a adus-o și s-a revărsat cu prisosință peste noi; El a arătat *feșile* (Lc., 10, 34) cele de nedezlegat ale sănătății și mântuirii: dragostea, credința și nădejdea (1 Cor., 13, 13); El a poruncit îngerilor și începătorilor și puterilor să ne slujească (Evr., 1, 14) cu mare plată (Lc., 10, 35).” (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 29.2.-29.4., în PSB, vol. 4, p. 54)

„Domnul nu încetează de a sfătui, de a înfricoșa, de a îndemna, de a deștepta, de a povățui. Domnul deșteaptă și ridică chiar din întuneric pe cei rătăciți.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. IX, 84.1, în PSB, vol. 4, p. 137)

„Cu ușurință ne-a luminat pe noi și s-a arătat Dumnezeu prin învățătura Sa, arătând de unde era și cine era El, Cuvântul, Crainicul păcii, Mijlocitorul, Mântuitorul nostru, Izvorul cel de viață făcător, Izvorul cel pașnic, Care se revarsă pe întreaga față a pământului, datorită Căruia, ca să spun așa, toate au ajuns un ocean de bunătăți.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. X, 110.3., în PSB, vol. 4, p. 153)

„Domnul a vrut să-l dezlege pe om de lanțuri; El s-a legat cu trup — taină dumnezeiască este aceasta! — a supus pe șarpe, a robit pe tiran, adică moartea; și lucru preaminunat, pe acel om rătăcit din pricina plăcerii, legat din pricina stricăciunii, l-a arătat dezlegat prin mâinile Sale întinse. O, minune tainică! Domnul stă întins, și omul s-a ridicat; cel care a căzut din paradis primește o răsplată mai mare pentru ascultarea sa, primește cerurile.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. XI, 111.2.-111.3., în PSB, vol. 4, p. 153)

„(...) cuvântul adevărului, cuvântul nestricăciunii, cel care renaște pe om, urcându-l la adevărul însuși; boldul mântuirii, care alungă stricăciunea, care izgonește moartea, care zidește templu în oameni, ca să facă sălaș lui Dumnezeu în oameni.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. XI, 117.4., în PSB, vol. 4, p. 157)

„(...) zice Apostolul: *voi ați fost cumpărați cu preț* (1 Cor., 7, 23). Dar ascultă ce spune profetul: *Pentru fărădelegile voastre ați fost vânduți și pentru păcatele voastre am alungat pe mama voastră* (Is., 50, 1).

Vezi, dar, că toți suntem făpturile lui Dumnezeu, dar că fiecare este vândut pentru păcatele sale și că nelegiuirile l-au înstrăinat de propriul lui Creator. Noi suntem ai lui Dumnezeu, pentru că El ne-a creat, dar am devenit robi ai diavolului, devreme ce am fost vânduți pentru păcate, însă *Hristos ne-a răscumpărat* pe când slujeam încă acelui domn căruia i-am fost vânduți pentru păcatele noastre. Și astfel și-a primit Domnul din nou pe cei pe care îi crease, câștigând, în schimb, ca pe niște străini, pe cei care, păcătuiind, își căutaseră alt stăpân.

E just, fără îndoială, a zice că Hristos ne-a răscumpărat, de vreme ce El ne-a plătit cu sângele Său.” (Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii*, omilia VI, cap. VIII, în PSB, vol. 6, p. 103)

„(...) Iisus a deschis porțile luminii pentru cei care fuseseră până atunci fiii întinericului și ai nopții și care se hotărâseră să fie *fii ai luminii și ai zilei* (I Tes., 5, 5). Iar Domnul a venit ca Mântuitor și ca un doctor bun mai curând pentru noi cei plini de păcate, decât pentru cei dreți.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. LXVII, în PSB, vol. 9, p. 155)

„Nu-mi dau seama ce fel de *îndreptare* ar voi Celsus să aibă loc atunci când își pune întrebarea: *nu putea săvârși oare Dumnezeu, cu puterea Sa dumnezeiască, acea operă de îndreptare fără să mai fi trimis pe cineva în mod special în lume?* Crede cumva Celsus că Dumnezeu ar vrea ca îndreptarea omului să se facă în mod mecanic, scoțând dintr-odată răutatea din el și sădind virtutea în locul ei? Să cerceteze altcineva dacă un asemenea mod de a îndrepta este conform și posibil naturii omului; noi să presupunem că ar fi conform cu natura lucrurilor și ar fi și posibil. Atunci în ce ar mai consta libertatea voinței noastre? În ce măsură ar fi demn de laudă acordul nostru la adevăr și demnă de răsplată îndepărtarea noastră de la minciună?” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. III, în PSB, vol. 9, pp. 231-232)

„Nimeni dintre cei care au făgăduit mai înainte să tămăduiască pe om n-a putut-o face așa cum a făcut-o acest suflet (Hristos – n.L.P.) prin ceea ce a făcut El de bună voie, coborând prin chinuri în inimile oamenilor pentru mântuirea

neamului nostru.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. XVIII, în PSB, vol. 9, p. 243)

„E clar că Iisus a răbdad toate și în folosul păcătoșilor, pentru a-i abate de la păcate și a-i face oameni drepti (Rom., 5, 19; I Tim., 1, 15; Evr., 2, 15).” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a IV-a, cap. XIX, în PSB, vol. 9, p. 244)

„(...) a pătimit pentru a elibera pe om din robia patimilor; Care, nemuritor fiind, a suferit moartea, pentru ca noi, cei muritori, să devenim nemuritori.” (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre Înviere*, discursul III, XXIII, în PSB, vol. 10, p. 210)

„Cuvântul S-a folosit de unealta aceea muritoare întrucâtva ca de o imagine adusă să-I străvadă dumnezeiasca măreție, ducând o viață în care s-a purtat față de trup așa cum se poartă orice împărat mare cu crainicul său, și săvârșind totul pe potrivea dumnezeieștilor sale posibilități. Dar dacă după viața dusă de El în mijlocul oamenilor El ar fi devenit deodată invizibil și ar fi dispărut (luându-și pe furiș și crainicul – adică propria-I înfățișare –, zorind să păcălească moartea prin fugă), distrugând și dându-Și pieirii abia mai apoi ceea ce era muritor, ca efect al propriei Sale voințe, oricine L-ar fi putut lua drept o simplă nălucire iar El n-ar fi lucrat în concordanță cu Sine-Însuși, ca Viață și Cuvânt al lui Dumnezeu și ca dumnezeiască Putere. Lăsându-și El-Însuși crainicul pradă nimicitoarei distrugerii, sigur că nici lupta pornită de El împotriva demonilor n-ar fi dus – prin neimplicarea morții – la nimic, și nici nu s-ar mai fi știut unde anume dăinuiește El după această plecare. Nimeni din cei ce nu-L vor fi primit nu l-ar fi dat crezare, iar El nu S-ar fi dovedit mai puternic, în Sine-Însuși, decât moartea, n-ar fi putut elibera omeneasca seminție supusă morții de cătușele propriei ei naturi, n-ar fi fost urmat de oameni pe toată fața pământului, nu Și-ar fi putut convinge ucenicii să nu se teamă de moarte și n-ar fi putut pune în fața viitorilor Săi învățăcei nădejdea de viață care, după moarte, îi așteaptă la Dumnezeu. Nu Și-ar fi putut ține făgăduințele, n-ar fi putut împlini cele vestite despre El prin proorocii, și n-ar fi putut răzbate tocmai prin ultima dintre toate încercările – cea împotriva morții.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 15.2.3., în PSB., vol. 14, p. 236)

„Or, pronia a rânduit iarăși – și pe dată – tot ce mai înainte fusese răvășit sub imperiul dezordinii și al neînfrânării. Și n-a făcut-o pe ascuns, fiindcă era conștientă de faptul că, dacă unii oameni au, prin mijlocirea chibzuinței lor și a minții, privirea ațintită asupra ei, alții, în schimb, ajunși asemenea viețuitoarelor necuvântătoare, își concentrează atenția asupra acestei lumi supuse simțurilor. Așadar, de asta a lucrat ea această binecuvântată și miraculoasă tămăduire în văzul tuturor: anume ca nimeni – fie el mânat de râvnă sau delăsător – să nu poată avea vreo îndoială; de asta le-a dat ea răposaiilor să revină la viață; de asta

le-a poruncit ea celor cu sănătatea șubrezită să-și revină în puteri. Liniștirea apelor mării și porunca ascultată de domolire a vântoasei (sau, până la urmă, înălțarea la cer) – după înfăptuirea atâtor lucrări minunate și după chemarea oamenilor din starea de necredință în aceea de putere și de credință – a cui lucrare ar putea ele să fie dacă nu a lui Dumnezeu și a puterii Sale supreme?” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, cartea V, 11.15., în PSB., vol. 14, pp. 269-270)

„Dar odată ce, după călcarea ce a premers, oamenii erau stăpâniți de stricăciunea cea după fire și erau dezbrăcați de harul de a fi după chipul lui Dumnezeu, ce trebuia să se întâmple altceva? Sau, de cine era nevoie pentru readucerea acestui har, dacă nu de Cuvântul lui Dumnezeu, Care a făcut la început toate, din cele ce nu sunt? Căci era propriu Lui să aducă iarăși pe cel stricăcios la nestricăciune¹³⁴⁶ și să împlinească pentru toți ceea ce se cuvenea în fața Tatălui. Căci fiind Cuvântul Tatălui și fiind mai presus de toate, era firesc că numai El avea puterea să creeze din nou toate¹³⁴⁷ și să pătimească pentru toți și să fie pentru toți sol vrednic pe lângă Tatăl¹³⁴⁸.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. I, VII, în PSB, vol. 15, p. 98)

„Căci știind Cuvântul că nu se putea desființa altfel stricăciunea oamenilor decât prin moarte, dar nu era cu putință să moară Cuvântul, odată ce era însuși Fiul cel nemuritor al Tatălui, își ia un trup în stare să moară, pentru ca acesta, împărtășindu-se de Cuvântul Cel peste toate să Se facă în stare să moară pentru toți, dar prin Cuvântul ce locuia în El să rămână nestricăcios și drept urmare să înceteze la toți stricăciunea, prin harul învierii¹³⁴⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre*

¹³⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Cel ce a adus pe om la viață îl putea readuce iarăși la viața adevărată, prin revenirea în dialogul nemincinos cu el. Cuvântul a adus pe om la viață restabilind în umanitatea asumată rațiunea responsabilă. (n.s. 27c, p. 98)

¹³⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În aceasta se deosebește gândirea sfântului Atanasie, de a lui Anselm: Hristos nu numai pătimește pentru toți, ca să-i scape pe toți de osânda morții, ci îi și creează din nou, din firea Lui omenească, scăpată de moarte prin puterea dumnezeiască și umplută de această putere, pe care prin comuniunea cu frații Săi întru umanitate le-o transmite. Îi creează din nou ca ființe raționale și responsabile în fața Tatălui. (n.s. 28, p. 98)

¹³⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El nu numai vorbește din nou oamenilor, ci îi ridică și pe ei în Sine la vorbirea responsabilă către Tatăl împreună cu El. Dar vorbirea cea mai responsabilă către Tatăl pentru oameni stă în pătimirea Lui pentru ei. (n.s. 28a, p. 98)

¹³⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul luat de Hristos, fiind trupul Cuvântului, care e purtătorul tuturor, poate muri pentru toți, dar tot pentru același motiv poate să rămână și nestricăcios și să învie și să răspândească peste toți puterea învierii. Evanghelia ne spune că în cele trei ore de agonie a Domnului s-a întunecat tot pământul (Mt., 27, 45). Ordinea rațională în care lucea Rațiunea-Subiect a Cuvântului s-a întunecat de moartea care umbrea prin ea, ca un somn, cum spun sfinții părinți, conștiința Lui umană și ar fi umbrat conștiința tuturor oamenilor dacă ar fi

Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. II, IX, în PSB, vol. 15, p. 100)

„Căci dacă un împărat care zidește o casă sau o cetate nu privește nepăsător războirea ei de către tâlhari prin lipsa de grijă a locuitorilor, ci apără și izbăvește lucrul făcut de el, necăutând la nepăsarea locuitorilor, ci la ceea ce i se cuvine lui să facă, cu atât mai vârtos Dumnezeu, Cuvântul Prea Bunului Tată, nu a trecut cu vederea neamul omenesc făcut de El, căzut în stricăciune. Ci a înlăturat, prin aducerea trupului Său, moartea ce se lipise de acesta, iar negrija lor a lecuit-o prin învățătura Sa, îndreptând toate ale oamenilor prin puterea Sa.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. II, X, în PSB, vol. 15, pp. 101-102)

„Și prin moartea Lui s-a adus mântuire tuturor și toată zidirea s-a izbăvit.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. V, XXXVII, în PSB, vol. 15, p. 132)

„Fiind deci Cuvântul chip al Tatălui și nemuritor și luând chipul robului și răbdând pentru noi ca om în trupul Său moartea, ca să Se aducă astfel Tatălui pentru noi prin moarte¹³⁵⁰, de aceea se spune că a și fost preainălțat ca om pentru noi, ca, precum prin moartea Lui noi toți am murit în Hristos, așa în același Hristos noi suntem preainălțați, ridicându-ne din morți și suindu-ne la ceruri...” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul Întâi împotriva arienilor, XLI, în PSB, vol. 15, p. 205)

„Unii au călcat porunca, alții s-au făcut neascultători, precum s-a spus, iar făptuirea lor nu e sigură, ci se întâmplă de multe ori că ceea ce acum e bun în ea, după aceea se schimbă și se abate, încât cel ce e acum drept după puțin timp se află nedrept. De aceea era nevoie de Cineva neschimbăcios, ca oamenii să aibă neschimbarea Cuvântului întru dreptate ca chip și pildă în vederea virtuții. Iar acest înțeles are o urmare binecuvântată pentru cei cu cugetul sănătos. Deoarece întâiul Adam s-a schimbat și prin păcat a intrat moartea în lume, trebuia ca al doilea Adam să fie neschimbător, ca, chiar dacă șarpele ar încerca iarăși, amăgirea lui fiind slabă, iar Domnul fiind neschimbător, șarpele să se arate slab în uneltirile lui față de toți. Căci precum păcătuind Adam, păcatul lui a

fost trează și ar fi putut cunoaște ceea ce se petrece. Ceva din moartea suportată de Rațiunea-Subiect a tuturor prin trupul asumat se întindea peste toate. Dar oamenii erau prea morți cu sufletul ca să simtă această moarte eliberatoare de moarte. O vor simți mai târziu actualizând-o pentru ei cei ce vor crede în El (Gal., 3,19-20). Cuvântul puternic trezind puterea răspunderii în sufletul omenesc asumat, această putere se întindea și asupra trupului. (n.s. 34, pp. 100-101)

¹³⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea lui Hristos nu e moartea ca despărțire de Dumnezeu, ci o moarte ca dar al vieții omenești adus de El Tatălui. Și un astfel de dar adus lui Dumnezeu devine moartea tuturor celor ce se alipesc de Hristos. (n.s. 110, p. 205)

trecut la toți oamenii, așa Domnul făcându-Se om și biruind șarpele, puterea Lui va trece la toți oamenii, ca fiecare din noi să poată spune: *Nu ne sunt necunoscute gândurile lui* (II Cor., 2, 11)¹³⁵¹. Deci pe drept cuvânt Domnul cel pururea și prin fire neschimbăcios, iubind dreptatea și urând nedreptatea, Se unge și Se trimite Același, ca fiind și rămânând Același, ca fiind și rămânând Același, dar luând trupul schimbăcios, să osândească păcatul în el (Rom., 8, 3), dar trupul să-l facă liber, ca să putem împlini de acum dreptatea legii în El, încât să putem zice: *Iar noi nu mai suntem în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în noi* (Rom., 8, 9)¹³⁵².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul întâi împotriva arienilor, LI, în PSB, vol. 15, pp. 217-218)

„Așa și noi oamenii, deoarece nu am voit să cunoaștem pe Dumnezeu prin Cuvântul Lui și să slujim Cuvântului lui Dumnezeu, Celui ce ne e Stăpân prin fire, a binevoit Dumnezeu să arate în om domnia Lui și să atragă pe toți la Sine¹³⁵³. Dar nu se cuvenea să o facă aceasta printr-un om simplu, ca nu cumva,

¹³⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Primul Adam era schimbăcios, fiind numai om. De aceea schimbându-se el de la bine la rău, toți cei proveniți din el au moștenit starea lui de cădere. Hristos ca om este neschimbat, deoarece nu e numai om, ci și Dumnezeu, sau pentru că umanitatea în El e purtată de ipostasul dumnezeiesc. De aceea cei ce se nasc din El prin botez, și rămân alipiți de El, rămân neschimbați în bine, pentru că stălpul pe care se reazimă continuu nu se clatină. (...) Dacă cineva ține mereu deschis canalul de comunicare între el și Hristos, se întărește mereu din puterea ce-i vine din Hristos. (n.s. 134, p. 218)

¹³⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel neschimbăcios e Fiul. În calitate aceasta El este totuși trimis de Tatăl. Iar în baza trimiterii, luând trupul schimbăcios, îl face pe acesta neschimbăcios ca pe Sine însuși. Căci osândește păcatul în Sine, murind din pricina păcatului intrat în firea omenească luată și de El, dar îl și eliberează de păcat, căci nu S-a lipit personal de păcat. A luat moartea firii pentru păcat, dar a biruit moartea pentru că nu Și-a însușit El însuși păcatul; a făcut trupul Său mai tare chiar decât moartea, pe care a suportat-o totuși de bunăvoie. Nu putea s-o învingă altfel în însuși trupul Său, dacă nu o suporta. Trebuie să bei otrava, ca să arăți că o poți învinge. Dar a învins moartea pentru că Cel ce a luat-o împreună cu trupul nu era simplu om schimbăcios, ci și Dumnezeu cel neschimbăcios. A învins schimbarea, trăind schimbarea. Nu schimbarea de la bine la rău, ci de la viața în trup la moartea trupului și la învierea lui. Neschimbabilitatea lui Dumnezeu nu e deci o lipsă de viață, o apatie indiferentă. În El e o intensă viață, ca intensă iubire a tot ceea ce e bun. (n.s. 135, p. 218)

¹³⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul s-a lăsat ispitit să înțeleagă prin înțelepciunea sa, înțelepciunea lui Dumnezeu. Prin aceasta s-a închis în păcatul mândriei, în stricăciune și în moarte. De aceea Dumnezeu a făcut înțelepciunea Sa ipostas al firii omenești, ca să ni se impună ca distinctă de a noastră. Deci tot Dumnezeu (sau Cuvântul lui Dumnezeu) este Cel ce ne mântuiește, dar lucrând prin om, descoperindu-i-Se și strălucindu-i ca adevărata înțelepciune. Nu ne poate mântui un om simplu, sau un rob al mândriei, uzând de puterile naturale prin care rămâne rob. De aceea nu ni se poate face un om simplu, nici Domn adevărat, ci un domn fals care sporește robia în care ne aflăm cu robia în care se află el și prin care ni se face tiran. Lucrând în omul slab, dar capabil să încapă pe Dumnezeu în el, a mântuit Dumnezeu pe oameni. Pentru că în omul care se umflă pe sine prin mândrie nu încapă Dumnezeu. (n.s. 45, p. 248)

având noi ca Domn un om, să devenim închinători ai omului (antropolatri)¹³⁵⁴. De aceea Însuși Cuvântul S-a făcut trup¹³⁵⁵ și s-a chemat numele lui Iisus.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, XVI, în PSB, vol. 15, p. 248)

„Deoarece printr-un om a venit moartea, tot printr-un om a venit învierea morților (I Cor., 15, 21)¹³⁵⁶.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LV, în PSB, vol. 15, pp. 291-292)

„Însuși Cuvântul făcându-Se trup și noi fiind contrupești (σύσσωμοι) cu El, ne mântuim prin trupul Lui¹³⁵⁷. Căci în trupul Lui ni Se face Domnul Conducător spre Împărăția cerurilor și spre Tatăl Său¹³⁵⁸, zicând: *Eu sunt calea și ușa și prin Mine trebuie să intre toți* (In., 30, 10, 7; 14, 6). De aceea Se numește și *Întâiul născut din morți*, nu pentru că a murit întâiul dintre noi, căci muriserăm noi înșine mai înainte. Ci pentru că, primind moartea pentru noi și desființând-o pe aceasta a înviat cel dintâi, ca om, înviind trupul Său pentru noi. De aceea înviind Acela, pe urmă vom fi sculați și noi de El și pentru El.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXI, în PSB, vol. 15, pp. 299-300)

„De fapt harul adus nouă de Mântuitorul s-a arătat de curând, cum a spus Apostolul (Tit, 2, 11), și ni s-a împărtășit după venirea Lui. Dar El a fost pregătit mai înainte de a fi fost făcuți noi, mai bine zis chiar înainte de întemeierea lumii. Și cauza este bună și minunată. Căci nu trebuia ca Dumnezeu să hotărască

¹³⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Și să ne închidem iarăși în granițele umanului. (n.s. 46, p. 248)

¹³⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Minunea omului se arată în faptul că Însuși Fiul lui Dumnezeu Se poate îmbrăca în el și Se poate manifesta prin el. Dar micimea omului, pe de altă parte, se arată în aceea că nu ne putem mântui închizându-ne în omenesc. (n.s. 47, p. 248)

¹³⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din interiorul omului trebuie să se învingă moartea, pentru că din acel interior, din voia lui, a pornit slăbiciunea care l-a dus la moarte. Acolo trebuie să se instaleze și puterea care să o învingă. (n.s. 134, p. 292)

¹³⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Contrupești* nu înseamnă că avem toți un singur trup, dar nici că avem doar trupuri asemănătoare, însă total despărțite. Căci este o comunicare între noi prin trupuri. Aceasta înseamnă că avem trupuri de aceeași fire între noi și cu Hristos ca om. Aceasta nu înseamnă că Hristos ne scoate și pe noi fără contribuția voinței noastre din păcate, căci în aceasta are un rol și voința noastră personală. Dar totuși legătura tainică dintre trupul lui Hristos și ale noastre va face ca să învie chiar și trupurile celor păcătoși. Dumnezeu menține, datorită întrupării și învierii Sale, firea noastră omenească pentru veci. (n.s. 159, pp. 299-300)

¹³⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În trupul Lui ne este Fiul lui Dumnezeu Conducător spre Împărăția cerurilor. Căci dacă n-ar avea un trup puternic în sfințenia Lui, cum ne-ar da nouă putere să sfințim trupul nostru? În trupul Lui ne conduce la Tatăl, căci dacă n-ar fi ajuns ca om la Tatăl, cum am putea fi duși de El ca oameni la Tatăl? Numai dacă Domnul e Împărat peste tot ce supune și slăbește trupul în mod pătimăș, ne face și pe noi în stare să devenim împreună împărați cu El, chiar în trupul nostru. (n.s. 160, p. 300)

despre noi mai pe urmă, ca să nu apară ca necunoscând înainte cele privitoare la noi. Creându-ne deci Dumnezeu tuturor prin Cuvântul propriu și știind cele ale noastre, mai presus de noi, și cunoscând de mai înainte că, făcuți buni, pe urmă vom călca porunca și vom fi scoși din rai pentru neascultare, fiind bun și de oameni iubitor, ne-a pregătit de mai înainte în Cuvântul Său, prin Care ne-a și creat, iconomia mântuirii noastre. Aceasta ca, chiar dacă, amăgiți de șarpe, vom cădea, să nu rămânem definitiv morți, ci având în Cuvântul răscumpărarea și mântuirea mai înainte pregătite nouă, înviind iarăși, să rămânem nemuritori, când El Se va zidi (crea) pentru noi început al căilor și Întâiul născut al creației, făcându-Se Întâiul născut al fraților și înviind ca Cel dintâi din morți. Aceasta o învață fericitul apostol Pavel, care, explicând cuvintele din Proverbe: *înainte de veac și înainte de a se face pământul*, spune către Timotei: *Pătimește pentru Evanghelie după puterea lui Dumnezeu care ne-a mântuit pe noi și ne-a chemat cu chemare sfântă, nu după faptele noastre, ci după a Sa hotărâre și după harul ce ni s-a dat în Hristos Iisus mai înainte de timpuri veșnice, dar s-a arătat acum prin arătarea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care a surpat moartea și ne-a luminat viața* (II Tim., 2, 8-10).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXXV, în PSB, vol. 15, pp. 315-316)

„Deci în mod cuvenit, venind Cuvântul în trupul nostru și zidindu-Se (creându-Se) în El început al căilor în lucrurile Lui, se pune ca o astfel de temelie. Căci așa a fost voia Tatălui întru El, precum s-a zis, înainte de veac și înainte de a se face pământul și înainte de a se înfișe munții și înainte de a țâșni izvoarele. Aceasta, pentru ca, și când pământul și munții și formele ce se arată vor trece, la sfârșitul veacului de față, să nu ne învechim și noi, ci să putem viețui și după acestea, având în Cuvântul însuși pregătită nouă, înainte de acestea, prin hotărâre, viața și binecuvântarea duhovnicească¹³⁵⁹. Așa vom putea să avem nu o viață trecătoare, ci să rămânem după acestea viețuitori în Hristos, pentru că și înainte de acestea viața noastră a fost întemeiată și pregătită în

¹³⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ni s-a pregătit viața în Fiul înainte de veacul existenței lumii acesteia, vom putea să și durăm uniți cu El, Cel netrecător, și după trecerea modului de existență al lumii veacului acestuia. Cei rânduiți să dureze în veacurile viitoare au trebuit să fie rânduiți la aceasta într-un veac anterior celui prezent. Aceasta nu se opune învierii cu trupurile, pe care sfântul Atanasie o afirmă cu putere, dar e o taină în ce legătură vor fi trupurile noastre, copleșite de Duhul, cu ceea ce rămâne din formele trecătoare ale lumii de acum. Poate toate vor fi copleșite de Duhul și viața lor nemonotonă va fi întreținută de Duhul Sfânt în comunicare cu duhul din oameni, și nu de procesele schimbătoare. Vom duce cu noi, pe de altă parte, tot ce am câștigat ca înțelegere a rațiunilor divine din viața solidară cu formele lumii. Pentru sfântul Atanasie nu se pune întrebarea dacă Fiul lui Dumnezeu S-ar fi întrupat în caz că omenirea n-ar fi căzut. Căci aceasta ar însemna să negăm lui Dumnezeu preștiința că vom cădea, deci că Fiul lui Dumnezeu Se va întrupa pentru că vom cădea în păcat. (n.s. 201, p. 317)

Hristos Iisus.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXXVI, în PSB, vol. 15, p. 317)

„Căci nu se putea întemeia viața noastră în altul decât în Domnul, existent dinainte de veacuri, prin Care s-au făcut și veacurile, ca, fiind în El, să putem și noi moșteni viața veșnică. Căci Dumnezeu e bun. Iar fiind pururea bun, a voit aceasta, cunoscând că firea noastră slabă are nevoie de ajutorul și mântuirea de la El¹³⁶⁰. Și precum un arhitect înțelept, hotărând să clădească o casă, voiește totodată ca, dacă aceasta s-ar strica după facerea ei, să o înnoiască iarăși, iar voind aceasta îl și pregătește de mai înainte pe lucrător și-i dă cele trebuitoare spre înnoire, și așa, pregătirea de mai înainte a înnoirii se face înaintea zidirii casei, la fel se pune în Hristos temelia mântuirii și înnoirii noastre înainte de a fi noi, ca să putem să fim și rezidiți în El. Sfatul și hotărârea s-au pregătit înainte de veac. Dar lucrul s-a făcut când a cerut trebuința și a venit Mântuitorul. De aceea Domnul va fi înainte de noi toți în ceruri, luându-ne și pe noi în viața veșnică¹³⁶¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, cuvântul al doilea împotriva arienilor, LXXVII, în PSB, vol. 15, p. 318)

„(...) născându-se trupul Lui din Născătoarea de Dumnezeu Maria, se spune că S-a născut El, Care dăruiește altora facerea spre a fi, ca să mute la Sine facerea și să nu mai mergem în pământ ca fiind numai pământ, ci, uniți cu Cuvântul cel din cer, să fim ridicați prin El la ceruri. Deci așa a mutat și celelalte afecte ale trupului nu fără rost la Sine, ca de acum, nu ca oameni (de la noi înșine), ci ca proprii ai Cuvântului, să ne împărtășim de viața veșnică. Căci nu mai murim în Adam, potrivit facerii de mai înainte, ci mutându-se facerea noastră și toată slăbiciunea la Cuvântul, ne vom scula din pământ, dezlegându-se blestemul de pe urma păcatului, pentru Cel ce S-a făcut pentru noi blestem. Și aceasta s-a făcut în modul cel mai convenit. Căci precum, fiind din pământ, toți murim în Adam, așa renăscând de sus, din apă și din Duh, în Hristos toți suntem făcuți vii, ca unii al căror trup nu mai e pământesc, ci cuvântător (rațional) pentru Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce pentru noi S-a făcut trup¹³⁶².” (Sf.

¹³⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Este de remarcat această întemeiere nu numai a creării omului și lumii, ci și a veșniciei lor, pe bunătatea lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu le-a creat din bunătate, bunătatea aceasta divină, veșnică, nu poate să le lase să piară după o vreme. Bunătatea aceasta Îl îndeamnă să le conserve veșnic, cu atât mai mult cu cât vede că creația e slabă prin ea însăși ca una ce e adusă la existență din nimic. Ți-e mai milă de cineva când e lângă tine și-i vezi slăbiciunea decât când nu-l vezi existând. (n.s. 202, p. 318)

¹³⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A fost înainte de existența noastră în acest veac, ca temelie pentru noi. După ce am fost creați și am căzut și El a realizat întruparea cugetată dinainte de acest veac, va fi în starea aceasta de om înnoit în veci, urmând să ne ridice și pe noi la ea în unire cu El. (n.s. 203, p. 318)

¹³⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Hristos am scăpat de forța afectelor și de moartea definitivă, asemenea Lui, pentru că unindu-ne cu El prin credință, El a devenit în sens cuprinzător Subiectul nostru, dându-ne o altă naștere decât cea din păcat, asemenea celei a Lui, și imprimându-ne prin puterea purtării crucii, dată de El, rezistența la afecte. Astfel trupul nostru

Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXXIII, în PSB, vol. 15, pp. 362-363)

„(...) *deci Hristos pătimind pentru noi cu trupul* (I Pt., 4, 1). Așadar când se spune că a flămânzit, a însetat, a obosit, că n-a știut, că a dormit, că a plâns și S-a rugat și a fugit și S-a născut și a cerut să fie ferit de patimi și simplu toate ale trupului, să se înțeleagă fiecare, potrivit cu ceea ce am spus înainte, că Hristos a flămânzit, a însetat pentru noi cu trupul; că a spus că nu știe și a fost palmuit și a obosit pentru noi cu trupul; S-a înălțat, S-a născut, a crescut cu trupul; I-a fost frică și S-a ascuns cu trupul; a spus: *De e cu puțință să treacă de la Mine acest pahar* (Mt., 26, 39), a fost lovit și a primit bătai pentru noi cu trupul; și toate cele de felul acesta le-a răbdad pentru noi cu trupul. De aceea nici Apostolul n-a zis: *Hristos a pățimit cu dumnezeirea, ci a pățimit pentru noi cu trupul*, ca să se știe că patimile nu sunt proprii Cuvântului după fire, ci proprii prin fire trupului.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 364)

„Cuvântul Se afla într-un astfel de trup pătimitor și nici nu împiedica pe uneltitori, nici nu se răzbuna împotriva celor ce-L ucideau, deși putea, Cel ce a împiedicat pe alții să moară, sau murind i-a înviat din morți¹³⁶³. Dar a îngăduit trupului Său să pătimească. Căci pentru aceasta a și venit, cum am spus înainte, ca să pătimească cu trupul și drept urmare să se facă trupul nepătimitor și nemuritor¹³⁶⁴, și pentru ca, precum am spus de multe ori, întrucât batjocurile și

nu mai este din pământul despărțit de Dumnezeu (prin căderea în păcat), ci este imprimat mai puternic de rațiune. El devine mai cuvântător (mai rațional) decât este prin sufletul rațional cu care este unit, prin care se actualizează raționalitatea lui, sau cuvântul lui responsabil. Căci Rațiunea supremă îl întărește în raționalitatea ce se opune dereglărilor pătimase și îl face să fie instrumentul cuvântului ca răspuns cu mult mai conștient la Cuvântului lui Dumnezeu. (n.s. 96, pp. 363-364)

¹³⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci Cuvântul a îngăduit trupului Său să pătimească real, reținând puterea Sa dumnezeiască de a opri pătimirea din trup, sau de a o face mai puțin simțită. Dar în răbdarea cu care trupul Lui suporta pătimirea, se manifesta totuși în alt mod puterea dumnezeiască. Puterea dumnezeiască întărea umanul ca să învingă real neputințele sale și moartea, nu ca să le ocolească. Făcea din puterea Sa dumnezeiască un mijloc de a întări omenescul rămânând omenesc, nu de a scăpa de omenesc. Hristos înălțându-l în Dumnezeu, confirmă valoarea omenescului, nu o anulează. Omenescul rămâne astfel etern, dar ridicat în sânul dumnezeirii. Arienii nu țineau seama de experiența celor proprii oamenilor, pe care le-a luat în mod real Fiul lui Dumnezeu și pe care numai suportându-le în mod real le-a putut ridica din starea lor de slăbiciune, întărind omenescul, din izvorul nesfârșit al vieții dumnezeiești. (n.s. 147, p. 389)

¹³⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pățimind se face trupul nepătimitor și nemuritor, nu ocolind pătimirea și moartea. Căci prin pătimirea răbdătoare crește puterea omenească și la această tărie își aduce contribuția și tăria dumnezeiască. Hristos spunând pe cruce: *Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?*, a înțeles prin părăsire și această îngăduire dată omenescului de a-și trăi suferința, pentru ca, suportând-o prin răbdare ca pe una trăită real, să o învingă. Căci o suferință, odată răbdată, face și ea omenescul trecut prin ea mai omenesc.

toate cele ce ni se întâmplă, ajungând la El, să nu se mai atingă acestea de oameni, ci să fie desființate cu totul de către El și ca urmare ei să rămână în veac nestricăcioși, ca temple ale Cuvântului¹³⁶⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*; cuvântul al treilea împotriva arienilor, LVIII, în PSB, vol. 15, p. 389)

„Și Cuvântul fiind de nepipăit în firea Lui, totuși a zis: *Spatele Meu L-am dat spre biciuiri și obraji Mei spre loviri. Și fața Mea n-am întors-o de la rușinea scuișorilor* (Is., 1, 6). Căci cele ce le pătimea trupul omenesc al Cuvântului, acelea, fiind Cuvântul împreună cu el, le referea la Sine însuși, ca să putem participa la dumnezeirea Cuvântului¹³⁶⁶. Și era un lucru minunat (un paradox: o unire a contrariilor), că Același era și Cel ce pătimea și Cel ce nu pătimea. Pătimea, pentru că pătimea trupul Lui, și era în el care pătimea Cel ce nu pătimea, pentru că Cuvântul, fiind prin fire Dumnezeu, e nepătimitor¹³⁶⁷. Și Însuși Cel netrupesc era în trupul ce pătimea. Iar trupul avea în sine pe Cuvântul nepătimitor, desființând (ἀφανίζοντα) neputințele trupului¹³⁶⁸. Și a împlinit-o aceasta și S-a făcut așa, ca primind El însuși ale noastre și aducându-Se jertfă, să le desființeze¹³⁶⁹, și de aci înainte, noi îmbrăcându-ne în ale Sale, să facă pe

Bloy a spus: *Souffrir passe, avoir souffert ne passe jamais*. Și acest omenesc sensibilizat îl vrea Dumnezeu, ca transparent pentru El. (n.s. 148, p. 389)

¹³⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate cele ce ating pe oameni, întrucât țin de trup, au ajuns prin trupul Lui până la El ca ipostas dumnezeiesc al trupului și de aceea le-a stins puterea (ca slăbiciuni), ca să nu mai aibă putere nici asupra lor, întrucât umanitatea lor atinsă de ele a fost întărită de Cel ce, Dumnezeu fiind, S-a făcut ipostasul firii omenești îndeobște. Se afirmă aci o tainică legătură între firea omenească asumată de Cuvântul, și Purtătorul ei și, deci, și între firea omenească îndeobște, și a tuturor purtătorilor ei și între Hristos, Purtătorul ei dumnezeiesc. Când o batjocură sau o greutate atinge firea noastră, ea merge până la Hristos și în El ele își pierd puterea. Sau El ne dă, din răbdarea Lui, și nouă puterea să le răbdăm și prin aceasta să le biruim. (n.s. 149, pp. 389-390)

¹³⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai pentru că Și-a făcut cele ale noastre proprii, ele s-au împărtășit de curăția și puterea Lui dumnezeiască și acestea au putut trece și la noi. Căci făcându-Se Unul dintre noi, sau de o fire cu noi, El S-a făcut oarecum centrul ipostatic înnoitor al nostru, al tuturor, dacă Îi deschidem lăuntric poarta spre noi. (n.s. 4, p. 173)

¹³⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci dintr-un anumit punct de vedere chiar Cuvântul nepătimitor pătimea. (n.s. 5, p. 173)

¹³⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O împăcare a pătimirii și nepătimirii aceluiași subiect divin ce purta trupul cu suferințele lui, rămânând totuși nepătimitor ar putea consta în faptul că El copleșea suferințele, suportându-le cu tăria răbdării, nu evitându-le. Trebuia să fie în ele ca să se poată dovedi mai tare ca ele. Cine fuge de lup și nu-l biruie și luptă cu el, n-a scăpat pe oameni de el și nu se dovedește mai tare ca el. (n.s. 6, p. 173)

¹³⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Suferindu-le până la moarte, S-a adus jertfă. Dar prin aceasta le-a copleșit, le-a biruit și le-a desființat. Chiar în a suferi până la capăt e o putere, care e mai tare ca suferința și îi ia acesteia puterea pentru viitor. Avem iarăși aci un paradox: dacă S-ar fi oprit în suportarea lor cu un moment înainte de moarte, nu le-ar fi suportat până la capăt, deci nu le-ar fi biruit. Dar suportând moartea, a biruit-o. Dacă n-ar fi suportat-o, ar fi fost El biruit de moarte. Așa ar fi fost dacă n-ar fi fost și Dumnezeu care nu Și-a sfârșit plinătatea vieții ca subiect purtător de suferințe omenești la capătul suportării lor. E de remarcat aspectul jertfei

Apostolul să zică: *Se cade ca acest stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și muritorul acesta să se îmbrace întru nemurire* (I Cor., 15, 53).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Epictet, episcopul Corintului*, VI, în PSB, vol. 16, pp. 172-173)

„Căci fiind Dumnezeu și Domnul slavei, era totuși în trupul pironit fără slavă și fără cinste. Iar trupul pătimea pironit pe lemn și din coasta Lui curgea sânge și apă. Iar trupul fiind templu al Cuvântului, era plin de dumnezeire. De aceea soarele, văzând pe Creatorul său răbdând în trupul batjocorit, și-a reținut razele și a întunecat pământul. Iar trupul însuși, având o fire muritoare, a înviat mai presus de firea lui, pentru Cuvântul ce era în el. Și a pierdut stricăciunea cea după fire. Căci, îmbrăcându-l Cuvântul mai presus de om, s-a făcut nestricăcios.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Epictet, episcopul Corintului*, X, în PSB, vol. 16, p. 177)

„Căci în trupul în care, aflându-Se, a spălat picioarele, în acela ne-a ridicat păcatele pe lemn (I Pt., 2, 24)¹³⁷⁰, în acela a fost mărturisit ca Stăpân al creațiunii de soarele care și-a retras razele și de pământul care se cutremura și de pietrele ce se despicau și de mulțimile care-L recunoșteau pe Cel răstignit că e cu adevărat Fiul lui Dumnezeu¹³⁷¹. Căci trupul nu era al unui om oarecare, ci al lui Dumnezeu, aflându-Se în el și când a fost răstignit și când (S-a) sculat din morți. De aceea nu e bună îndrăzneala lor, care spune că Cuvântul lui Dumnezeu a venit la un oarecare om sfânt. Căci aceasta s-a întâmplat cu fiecare dintre prooroci și dintre alți sfinți. Aceasta ar lăsa părerea că se naște în fiecare, ca să și

ca suportare a pătimirilor omenești pentru a le birui, sau aspectul ei ontologic, de desăvârșire prin aceasta a existenței omenești. Desigur moartea Lui e jertfă și pentru că o suportă ca om ascultând de Dumnezeu până la capăt, nelăsându-se abătut de frica pătimirii, prin ceea ce a realizat calitatea Lui de om fidel împlinitor al rânduirii dumnezeiești, care vrea ca omul să se realizeze, nelăsându-se oprit de slăbiciune în actualizarea puterilor și valorilor ascunse în firea umană. (n.s. 7, p. 173)

¹³⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În slăbiciunea Sa Și-a arătat Fiul lui Dumnezeu puterea Sa care ne-a eliberat de păcate. Numai că Eu-ul, care era pe de o parte Eu uman, solidar cu noi, pe de alta Eu-ul divin, care ne cuprindea pe toți, a putut lua toate păcatele noastre și a biruit moartea prin puterea răbdării omenești, hrănită de puterea dumnezeiască, pentru că a rămas personal străin de păcat și a trecut dincolo de pedeapsa care venea de pe urma păcatului. Dacă nu era și om și Dumnezeu, nu putea face aceasta. Omul nu se putea ridica la această tărie decât prin coborârea lui Dumnezeu în slăbiciunea omului. Nu se putea ridica la slava aceasta decât prin acceptarea smereniei ascultătoare de Dumnezeu, din puterea smeririi Fiului lui Dumnezeu. Taina cea mai măreață a existenței stă în smerenie, a cărei putere vine de la Dumnezeu. Această taină e indisolubil unită cu paradoxul. (n.s. 2, p. 188)

¹³⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin coborârea Sa la slăbiciunea omenească, Cuvântul lui Dumnezeu Și-a frânat atât de mult puterea Lui, încât soarele a fost lipsit de puterea dătătoare de lumină, și pământul, de puterea mișcării lui obișnuite. În efectele nemanifestării puterii Lui, a arătat că prin puterea Lui se țin toate. Toate mor, lăsând pe omul din Sine să moară. Dar tot El învinge această stare de supremă slăbiciune în care e lăsată firea. Iar prin această slăbiciune a pus capăt și păcatului, în care se manifestă mândria creației, închipuirea creației că e ceva prin sine. (n.s. 3, p. 188)

moară iarăși în fiecare¹³⁷². Dar nu este așa. Să nu fie! Ci o singură dată, la sfârșitul veacurilor, Cuvântul S-a făcut trup spre desființarea păcatului și S-a născut din Maria Fecioara ca om asemenea nouă, cum a zis și către iudei: *Pentru ce căutați să Mă ucideți pe Mine, omul care v-am grăit adevărul?* Și nu ne îndumnezeim, împărtășindu-ne de trupul vreunui om oarecare, ci primind însuși trupul Cuvântului.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful*, II, în PSB, vol. 16, p. 188)

„Căci nu s-a dat un om oarecare pe sine pentru noi. Fiindcă tot omul este supus morții¹³⁷³. Căci cuvântul: *Pământ ești și în pământ vei merge* (Fac., 3, 19) s-a spus prin Adam tuturor. Deci nici vreuna din creaturi. Fiindcă toată zidirea creată este supusă stricăciunii. Ci Însuși Cuvântul Și-a dat propriul trup pentru noi, ca să nu fie credința și nădejdea noastră într-un om, ci ca să avem credința în Dumnezeu însuși. Căci chiar făcându-Se El om, vedem slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr (In., 1, 14).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful*, III, în PSB, vol. 16, p. 189)

„Căci cele ce le răbda prin trup, acelea le împodobește cu mărire, ca Dumnezeu. Flămânzește cu trupul, dar sătura dumnezeiește pe cei ce flămânzeau¹³⁷⁴. Și de se smintește cineva pentru cele trupești, să creadă în cele ce le lucrează dumnezeiește.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful*, IV, în PSB, vol. 16, p. 189)

„Necredinciosul, înțelegându-le acestea să învețe că, fiind prunc în iesle, îi avea supuși pe magi care-I aduceau închinare. Și coborând ca prunc în Egipt, a

¹³⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În acest caz Dumnezeu n-ar fi atotputernic, căci n-ar putea să mântuiască pe toți oamenii printr-o singură și adevărată întrupare. Ar fi un Dumnezeu care moare mereu cu fiecare om, fără să poată mântui pe toți printr-o singură moarte. Ar fi tot o formă de panteism sau o natură lipsită de desăvârșire. (n.s. 4, p. 188)

¹³⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nici un om nu se dă propriu-zis morții pentru altul; și cu atât mai puțin pentru toți. Fiindcă fiecare moare ca unul ce e supus legii morții. Numai moartea lui Hristos ca desăvârșit benevolă e semnul iubirii desăvârșite și poate învinge moartea, pentru că nu moare învins cu necesitate de ea. Aci ni se arată că există undeva o adevărată libertate, care se dă și firii noastre. Dar numai prin trupul lui Hristos, dus până la răstignire, se manifestă puterea lui Dumnezeu biruitoare de păcat și de moarte. Cu atât mai mult prin trupul Lui înviat. Căci era trupul ipostasului dumnezeiesc al Cuvântului. Mântuirea se obține ontologic, ca întărire a firii noastre prin ridicarea mai presus de fire, prin puterea lui Dumnezeu lucrătoare în trupul asumat de El, nu juridic datorită valorii pe care o are acest trup, ca trup al lui Dumnezeu-Cuvântul. (n.s. 5, p. 189)

¹³⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se mărea prin ele, pentru că ele erau semne ale răbdării ca putere. În stăpânirea de sine e mai multă putere decât în stăpânirea asupra altora. Dar puterea aceasta o arăta mai ales pentru că, în timp ce răbda în Sine, revărsa prin aceasta putere spre alții, arătând că ar fi putut evita să rabde acele stricăciuni. Răbda foamea ca să biruiască tirania ei, dar sătura cu șapte pâini mii de oameni. Prin trupul ținut în frâu și subțiat astfel se revărsa îmbelșugat puterea Duhului. (n.s. 6, p. 189)

oprit închinarea la idolii făcuți de mâini. Și răstignit cu trupul, a sculat pe morții putreziți de multă vreme. Și așa S-a arătat tuturor că nu pentru Sine, ci pentru noi a răbdat toate, ca noi, îmbrăcând prin Patimile Lui nepătimirea și nestrăicătura, să dobândim viața veșnică¹³⁷⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Către Maxim Filosoful*, III-V, în PSB, vol. 16, pp. 189-190)

„Acesta ne-a răscumpărat, nu fiindu-I Lui frați, ci dușmani prin păcatele noastre, nici El fiind un simplu om, ci Dumnezeu.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilia la Psalmi*, omilia la Psalmul XLVIII, IV, în PSB, vol. 17, p. 314)

„... prin moarte, biruită moartea; prin blestem, blestemul nimicit; iar prin armele prin care diavolul biruia, prin acelea i s-a surpat tirania lui.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, omilia II, I, în PSB, vol. 23, p. 28)

„Ca să se facă cunoscută prin Biserică, Începătoriilor și Stăpâniilor în cele cerești, înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, după hotărârea dinainte de veci, pe care a împlinit-o în Hristos Iisus Domnul nostru, întru Care avem îndrăznirea și apropierea întru nădejde prin credința în El (Efes., 1, 10-12). Și de fapt prin Biserică se face cunoscută Puterilor mai presus de lume înțelepciunea felurită a lui Dumnezeu care prin cele protivnice a săvârșit minunat lucrurile cele mari și minunate. Căci s-a făcut prin moarte viață; prin păcat, dreptate; prin blestem, binecuvântare; prin necinstire, slavă; prin neputință, putere. Pentru că în timpurile dinainte de aceasta Puterile mai presus de lume au cunoscut numai înțelepciunea simplă și uniformă a lui Dumnezeu, care lucra minunile potrivit cu firea. Și nu era în cele văzute nimic felurit, prin faptul că prin firea dumnezeiască având putere a crea liber toată zidirea, aducând numai prin mișcarea voii firea lucrurilor la existență, a făcut bune foarte toate cele ce au țâșnit din izvorul binelui¹³⁷⁶.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire*

¹³⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi pățimit pentru Sine, n-ar fi fost nimeni mai presus de necesitatea pătimirii, a suportării pasive, involuntare, a coruperii și a morții. Și n-ar fi dovedit nimeni o iubire desăvârșită prin răbdarea morții exclusiv pentru alții. Totul s-ar fi arătat supus procesului de apariție și dispariție a noi indivizi umani relativi. Totul s-ar fi arătat supus unei legi oarbe, fără nici o explicație și fără nici un rost. Fiul lui Dumnezeu a îmbrăcat trupul nostru ca să rabde prin el pătimirea și moartea noastră din iubire desăvârșită, în scopul de a le birui. Sfântul Atanasie expune nu numai învățătura despre dumnezeirea Fiului, ci și pe cea despre mântuirea noastră prin El. Din dumnezeirea Lui întrupată decurge mântuirea noastră. Numai Dumnezeu putea să biruiască starea de neputință în care a căzut firea omenească. Numai El a putut scoate lumea din non-sensul relativității în care se află. (n.s. 7, p. 190)

¹³⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Până nu S-a întrupat, nu S-a răstignit și n-a înviat Cuvântul lui Dumnezeu, nu se cunoștea înțelepciunea felurită, sau împletită din fețe protivnice, ci numai cea care lucra simplu și potrivit firii, în creațiune. Dar în iconomia lui Hristos s-a arătat înțelepciunea Lui, unind în vederea mântuirii noastre chipuri protivnice de lucrare. În întrupare apare unit trupul care se naște din alt trup, ca la ceilalți oameni, dar fără sămânță bărbătească, adică apare unită o lucrare a firii noastre, cu una mai presus de fire. Prin moartea pe cruce pricinuieste trupului Său și prin aceasta și trupurilor noastre viața veșnică. Prin

amănușită la Cântarea Cântărilor; omilia a VIII-a, în PSB, vol. 29, pp. 226-227)

„Dar acest chip variat al înțelepciunii, constând din împletirea celor protivnice, l-au cunoscut acum limpede (puterile mai presus de lume – n.L.P.) prin Biserică: cum Se face Cuvântul trup, cum se amestecă viața cu moartea, cum rana Lui vindecă rana noastră, cum prin neputința Crucii surpă puterea vrăjmașului, cum Nevăzutul Se arată în trup, cum răscumpără pe cei robiți, Același fiind și Răscumpărătorul și prețul răscumpărării¹³⁷⁷ - căci S-a dat pe Sine preț morții pentru noi – cum este și în moarte, dar nici din viață nu iese, cum Se amestecă și în robie, dar rămâne în cinstea aceasta împărătească.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănușită la Cântarea Cântărilor*, omilia VIII, în PSB, vol. 29, p. 227)

moarte e biruită moartea, căci se pune capăt trupului muritor, ivindu-se din puterea lui Dumnezeu, purtătoare a trupului Său, când acest trup ajunge la ultima neputință a lui, viața nemuritoare din izvorul dumnezeiesc în care se reazămă. Luând păcatul asupra Sa, ne-a adus dreptatea, căci răbdând întru curăție deplină urmările păcatului, le-a depășit și le-a topit. Răbdând fără păcat, fără căderea cu duhul în slăbiciune, durerea de pe urma păcatului, până la capăt, adică până la sleirea trupului în moarte, a întărit duhul care se întărea în suportarea acestei dureri, în așa măsură încât acesta, întărit de Duhul dumnezeiesc, a putut ridica la o nouă viață, la viața nestricăcioasă a învierii, trupul, făcând să fie copleșit de spirit, deci nemuritor. Această putere ne-a dat-o și nouă, care comunicăm cu El prin credință. Aceasta e taina morții, ca mijloc și ca înviere. Dimpotrivă, în plăcerile trupului, în înaintarea în ele, care fac trupul să prospere pentru un timp cu prețul slăbirii spiritului, se ajunge la moartea fără scăpare. Minuni erau și lucrurile ce se săvârșeau prin legile firii, căci aceste legi și firea condusă de ele nu erau de la ele, ci erau rânduite de Dumnezeu. Dar minunile ce se săvârșesc de Hristos prin îmbinarea firii cu ceea ce e mai presus de fire sunt mai izbitoare, pentru că pun mai mult în evidență faptul că peste legile firii există și o altă putere, care nu le desființează, ci produce prin ele efecte superioare, unindu-se cu ele. Această îmbinare a legilor firii, văzute cu lucrarea prin ele a unei puteri mai presus de ele, nu se putea produce decât în planul zidirii văzute, nu și în lumea pur nevăzută a îngerilor; sau acolo se produce o îmbinare a puterii create cu cea necreată, fără ca puterea creată să fie supusă unor legi stricte ca lumea materială. De aceea, numai de la lumea văzută, în care are loc această îmbinare a puterilor materiale cu cele duhovnicești, adică de la Biserică, puteau afla cetele îngerești această înțelepciune care îmbină puteri atât de deosebite, care se arată în unirea celor materiale cu cele mai presus de firea lor, ba la aparență chiar potrivnice lor. Prin aceasta *sora* înțelegerilor, care are față de ei și avantajul că e Mireasa Mirelui, fiind mai unită cu El decât ei (Maica Domnului), *pune inima* în îngeri, îi umple de o nouă înțelegere și de un nou entuziasm în laudarea lui Dumnezeu. (n.s. 109, p. 227)

¹³⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trebuie să se facă oarecum și rob, dar fără a înceta să aibă putere asupra robiei, ca să poată nu numai răscumpăra în calitate de Stăpân, ci să Se și dea pe Sine însuși preț de răscumpărare. Căci ceea ce se dă ca preț de răscumpărare trebuie să aibă calitatea celui ce trebuie să fie răscumpărat, dar trebuie să fie totodată de o valoare egală nu cu unul din cei ce trebuie răscumpărați, ci cu toți, ba chiar de o putere mai mare, ca să dea tuturor o putere ca să-i apere de noi căderi într-o robie ca cea dintâi. Deși folosește termenul juridic de *Răscumpărător*, și de *preț de răscumpărare*, Sfântul Grigorie de Nyssa arată că înțelege mântuirea în sens ontologic, ca lucrare de îndreptare a firii căzute și de umplere a ei de o putere mai mare decât cea omenească, de puterea dumnezeiască. (n.s. 170, p. 228)

„(...) după ce noi de bunăvoie ne-am vândut libertatea, trebuia ca și Cel care din bunătatea Lui cea mare ne-a scos din robie iarăși la libertate, să găsească pentru aceasta tot un procedeu legal, în nici un caz silnic. Și acest procedeu constă tocmai în a lăsa posesorului să fixeze el prețul de răscumpărare pe care dorea să-l primească de la cel ce dorea să-l aibă.

Să vedem acum asupra cărui preț s-a învoit stăpânul? După felul cum a decurs până acum înlănțuirea ideilor, ne putem închipui cam care a fost această dorință dacă evidențele de până acum pot servi drept mărturii pentru ceea ce căutăm. În schimbul cărui lucru l-a putut da din mâini pe om cel care, după cum am spus la începutul acestei cărți, a închis ochii față de bine (din invidie pentru fericirea omului) și a zămislit în inima sa întunericul păcatului, îmbolnăvinduse de pofta de mărire, început și mamă a tuturor răutăților, zic, în schimbul cărui alt lucru ar fi putut da pe om, decât poate în schimbul a ceea ce era mai prețios și mai înalt, pentru ca și prin acest schimb, ceea ce are mai mare pe ceva mai mic, să-și sature încă o dată patima mândriei sale? Atunci însă s-a întâmplat ceva, ce nu mai cunoscuse până atunci istoria întregii omeniri: zămislire fără împreunare bărbătească, naștere fără dureri, alăptare printr-o fecioară, glasuri care mărturiseau în mod nevăzut, de undeva din văzduh, despre mărirea Lui supranaturală, vindecare fără oboseală și fără leacuri, numai prin cuvânt și prin pornirea voii sale, a tuturor slăbiciunilor și bolilor firești, readucerea la viață a celor morți, îndreptarea osândiților, înfricoșare a dracilor, arătarea a puterii peste furiile văzduhului (Mt., 8, 26-27), umblare pe mare (Mt., 14, 25-26; Mc., 6, 48-49; In., 6, 49), neafundare în valuri atunci când călca pe ele, întocmai ca în minunile lui Moise când se întărise fața mării spre a se putea trece pe ea mai departe, lipsire de hrană pentru Sine pe timp cât mai lung ar fi vrut, dar în același timp oferire în pustiu a hranei îndestulătoare pentru mii și mii de flămânzi (Mt., 14, 20; Mc., 6, 42-43) căror cerul nu le-a trimis mană și ale căror trebuințe firești nici pământul nu le putea sătura prin grânele sale, ci din jitnițele pline de taină ale atotputerniciei dumnezeiești pâinea ieșea de-a gata în mâinile slujitorilor Lui parcă izvorând din brazda pământului și se înmulțea văzând cu ochii pentru săturarea mulțimilor, peștele sporea într-una fără ca marea să-și fi oferit serviciile sale, numai datorită puterii Celui care a presărat în mări toate soiurile de pește; dar cum să arătăm numai în câteva cuvinte tot șirul lung al minunilor din Evanghelie? În fața unei puteri atât de mari a recunoscut și vrăjmașul omului, că târgul ce i se oferea îi aducea mai mult decât avea el. Iată de ce a ales el pe Hristos drept preț de răscumpărare, pentru cei pe care el îi ținea închiși în temnița morții. Îi era însă cu neputință să poată privi în față trupul gol al arătării dumnezeiești fără a zări în această arătare măcar o părțică din trupul peste care se înstăpânise prin păcat. De aceea s-a și îmbrăcat Dumnezeirea în haina trupului, pentru ca omul având de acum în fața ochilor ceva apropiat și cunoscut sieși, să nu-i mai fie frică să se apropie de puterea cea suprafirească a Dumnezeirii, ci încetul cu încetul să-și obișnuiască ochii minții tot mai mult cu

puterea care reiese din minunile dumnezeiești, pentru ca mai curând să dorească această arătare decât să spună de ea.

Iată, dar, cum se unește binele cu dreptatea și cum nici înțelepciunea nu stă departe de ele. Că puterea dumnezeiască a găsit cu cale să ni se facă cunoscută în haină trupească, pentru ca iconomia mântuirii noastre să nu afle o piedică în frica față de arătarea Dumnezeirii, tocmai aceasta e o mărturie comună pentru bunătatea, pentru înțelepciunea și, în sfârșit, pentru dreptatea Lui. Faptul că El a vrut să ne mântuiască e o mărturie a bunătății Lui, faptul că S-a dăruit pe Sine ca preț de răscumpărare pentru cei robiți e o dovadă a dreptății Lui, iar faptul că a știut să-l facă pe vrăjmaș să cuprindă cu mintea ceea ce e de necuprins, e mărturia supremei Lui înțelepciuni.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 23, în PSB, vol. 30, pp. 318-320)

„(...) ridicarea Lui din morți s-a făcut pentru cei muritori începătură a vieții nemuritoare.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 25, în PSB, vol. 30, p. 322)

„După cum în cazul amestecării aurului cu un material mai prost, cei care se pricep la curățirea aurului folosesc proba focului pentru a înlătura astfel materialul străin care trebuie eliminat, spre a se ajunge iarăși la însănătoșirea metalului și la strălucirea pe care acela trebuie s-o aibă – o lucrare plină de oboseală, căci puterea mistuitoare a focului înlătură ceea ce-i netrebnic numai după vreme îndelungată, fără să mai pomenim că aceasta e adevărata *lecuire a aurului*, prin topirea elementului străin, a cărui prezență altera frumusețea metalului – tot așa și moartea, stricăciunea, întunericul și orice alt rod al răutății, pe care le-a sădit izvoditorul lor, se nimicesc când simt că se apropie, ca un foc, puterea dumnezeiască, spre a înlătura orice element necurat din natura de acum lămurită, chiar dacă această lămurire e foarte obositoare. Însuși vrăjmașul n-ar putea pune la îndoială că această lucrare e dreaptă și mântuitoare, sigur, dacă peste tot va putea el înțelege ce-i bunătatea.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 26, în PSB, vol. 30, p. 323)

„(...) nașterea implică numaidecât moartea. Cine o dată s-a hotărât să împărtășească soarta și însușirile firii omenești, acela trebuie să și suporte apoi toate condițiile omenescului. Dacă, deci, Domnul n-ar fi atins decât unul din cele două capete ale existenței, atunci misiunea lui ar fi rămas nedeplină, deoarece n-a trecut și prin ultima din cele două stări sau însușiri proprii firii omenești. Cu mai mult temei ar putea spune cineva, care cunoaște mai adânc doctrina creștină, că nu nașterea e pricina morții, ci, că dimpotrivă, din cauza morții noastre a acceptat Dumnezeu să se nască. De fapt, nu de aceea s-a supus nașterii trupești, Cel veșnic viu, pentru că ar fi dorit viață, ci pentru că voia să ne

cheme pe noi iarăși de la moarte la viață. Întrucât, însă, întreagă firea noastră trebuia să se împărtășească din această ridicare din morți, Dumnezeu S-a aplecat, așa-zicând, asupra cadavrului nostru, a întins mâna omului care zăcea în păcat, apropiindu-Se atât de tare de moarte încât a atins-o cu mâinile Sale, pentru a reda naturii, prin trupul Său, începătura învierii și ridicând din morți totodată și omenirea întreagă.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios*, cap. 32, în PSB, vol. 30, pp. 329-330)

„Auzind, pe de altă parte, că Hristos este *răscumpărare*, dându-Se pe Sine preț de răscumpărare pentru noi, prin aceasta înțelegem că dându-ne nouă nemurirea ca o cinste deosebită fiecărui suflet în parte, El a făcut pe toți cei răscumparați de El, prin viața Sa, de la moarte, un bun al Său propriu. Deci dacă prin aceasta noi am devenit robi ai Celui ce ne-a răscumpărat pe noi, datori suntem să privim de aici încolo numai către Stăpânul nostru, pentru ca să nu mai viețuim nouă înșine, ci să viețuim numai Aceluia ce ne-a răscumpărat de la moarte, în schimbul vieții Sale. Noi nu mai suntem stăpâni ai noștri, căci Stăpânul nostru este numai Domnul, care ne-a răscumpărat, iar noi suntem un bun al Lui. De aceea și voința Celui care ne stăpânește trebuie să fie lege pentru viața noastră.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 462)

„(...) dacă auzim că Hristos este *jertfă de ispășire cu sângele Său*, atunci trebuie să înțelegem că fiecare dintre noi este dator să devină jertfă de ispășire pentru sine însuși, purificându-și sufletul prin omorârea mădurelor sale.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 463)

„Acesta, deci, care este mai presus de orice cunoștință și de orice înțelegere, nespus și negrăit, ca să te facă pe tine din nou chip al lui Dumnezeu, din iubirea Lui de oameni S-a făcut El însuși chip al lui Dumnezeu cel nevăzut. Prin aceasta, cu forma pe care a luat-o, a voit să se întruchipeze în tine și să te aducă prin Sine iarăși la chipul frumuseții celei dintru început, ca să fii din nou ceea ce ai fost. Astfel, dacă dorim să devenim și noi chip al lui Dumnezeu cel nevăzut, se cuvine să ne întocmim felul vieții noastre după exemplul vieții Mântuitorului Iisus Hristos, care ne stă înaintea.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 466)

„Ce înseamnă aceasta: Șarpele cel mort, care a fost pironit în vârful lemnului, vindecă pe cei răniți? Șarpele cel mort (care) biruia pe (șerpii) cei vii, era o preînchipuire a trupului Domnului. Pentru că El a ridicat și pironit pe lemnul crucii trupul pe care l-a luat din Maria și (așa) un trup mort a învins și a ucis pe șarpele cel viu care se târa prin inima (omului). Mare minune este aceasta! Șarpele cel mort a ucis pe cel viu! Și în ce chip Moise a făcut un lucru

nou, făcând o asemănare a șarpelui celui viu, tot așa și Domnul a făcut un lucru nou din Maria și S-a îmbrăcat cu acesta. El nu și-a adus trupul Său din cer, ci Duhul cel ceresc, Care a intrat (în firea) lui Adam. (Trupul) luat (din Maria) s-a unit cu dumnezeirea, iar (dumnezeirea) a îmbrăcat trup omenesc, format din pântecele (fecioarei). Și după cum, până în vremea lui Moise, Domnul n-a poruncit să se facă în lume un șarpe de aramă, (pe care privindu-l cei mușcați) de șerpi, să se vindece, tot așa nu s-a arătat în lume, până la (venirea) Domnului, un trup nou, fără de păcat, (izbăvitor al omenirii din moarte). Pentru că, după ce primul Adam a călcat porunca, moartea a împărțit peste toți fiii acestuia. (Dar odată cu întruparea Fiului lui Dumnezeu), a învins trupul cel mort pe șarpele cel viu. Acest lucru minunat este pentru iudei o pricină de sminteală, iar pentru neamuri o nebbie. Pentru că (iată) ce spune Apostolul: *Noi propovăduim pe Iisus Hristos cel răstignit, (care) pentru iudei este sminteală, iar pentru neamuri nebbie; dar pentru noi cei care ne mântuim (este) Hristosul lui Dumnezeu, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu* (I Cor., 23, 24). Pentru că în trupul cel omorât este viața, izbăvirea și lumina. (Pentru că) prin trup se apropie Domnul de moarte și vorbește cu ea și îi poruncește să scoată sufletele din iad și să I le redea Lui.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XI, 9, în PSB, vol. 34, pp. 138-139)

„Trei mărturisesc despre Mine¹³⁷⁸: (Dumnezeu Tatăl) care sloboade glas din ceruri, (oamenii) cei de pe pământ, și tu însuși (satan). Deci, Eu răscumpăr trupul care ți-a fost vândut prin Adam cel dintâi și nimicesc zapisele tale. Pentru că, Eu, fiind răstignit și coborându-Mă la iad, am plătit datoriile lui. De aceea îți poruncesc ție iadule, întunericule, ție moarte: *Scoate puterile cele rele, umple-te de frică, lasă liber (neamul) cel închis al lui Adam.*” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XI, 10, în PSB, vol. 34, p. 139)

„Că ce lucru greu este pentru Dumnezeu să ajungă până la moarte și până în sânul cel adânc al inimii și să recheme (la viață) pe Adam cel mort? Că dacă în lumea de acum, în care sunt case și lăcașuri, — în care, locuiesc oamenii — și (locuri) unde (viețuiesc) fiare, lei, balauri și monștri otrăvitori; iar soarele — care este o creatură, intrând de pretutindeni (în ele) prin uși și ferestre, prin peșterile leilor și prin găurile șerpilor, iese apoi (din ele) și cu nimic nu se vatămă, cu cât mai mult Dumnezeu, Stăpânul tuturor lucrurilor intră în sălașuri, în casele și în sufletele oamenilor, unde s-a cuibărit moartea și eliberează de acolo pe Adam, (și întreg neamul său) fără să sufere ceva de la moarte?” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XI, 13, în PSB, vol. 34, p. 140)

„(Să luăm aminte la cele ce se întâmplă) sub ochii noștri. Dacă un popor mic se ridică împotriva unei împărății, nu se ostenește împăratul însuși să intre

¹³⁷⁸ Sf. Macarie pune în gura lui Dumnezeu aceste cuvinte – n.L.P.

în luptă, ci trimite pe soldați împreună cu comandanții lor și aceștia poartă războiul. Însă dacă se ridică un popor foarte mare, care poate să distrugă împărăția, (atunci) împăratul însuși, împreună cu sfetnicii săi merge să strângă oaste pentru război. (Referindu-ne acum la iconomia mântuirii), vezi câtă cinste (ți s-a dat), omule! Dumnezeu S-a pornit cu oastea Sa, adică cu îngerii și cu duhurile cele sfinte, și a venit într-o întâmpinare a ta, ca să te izbăvească din moarte. Întărește-te, deci, și adu-ți aminte câtă grijă s-a arătat față de tine.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XV, 30, în PSB, vol. 34, pp. 162-163)

„Și după cum femeia cu scurgere de sânge, cheltuindu-și averea ei la doctori, de la nici unul n-a căpătat vindecare, până când, apropiindu-se cu credință de Domnul și atingându-se de poala (veșmântului) Său, îndată a dobândit vindecare, oprindu-se curgerea (sângelui) ei, tot așa, nici unul dintre drepti, dintre Părinți, dintre profeți sau patriarhi n-a putut să vindece sufletul, care fusese de la început rănit cu o rană nevindecabilă.

A venit Moise, dar nu a putut să aducă o vindecare completă. (Au urmat) preoții, darurile, zeciuielile, sărbătorile, lunile noi, spălările rituale, jertfirile, arderile de tot și toate celelalte mijloace de îndreptare care existau în vremea Legii; dar sufletul n-a putut fi vindecat de curgerea cea necurată a cugetelor celor necurați, și toată dreptatea ei n-a putut să-l vindece. A trebuit să vină Mântuitorul, doctorul cel adevărat, Cel ce vindecă în dar, Cel care S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru neamul omenesc (Mc., 10, 45). El singur a adus marea și mântuitoarea izbăvire și însănătoșire a sufletului; El l-a eliberat din robie, El l-a scos din întuneric, El l-a preaslăvit cu lumina Sa, El a secat în suflet izvorul cugetelor necurate. Pentru că zice: *Iată Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatul lumii* (In., 1, 29).

Nu puteau să-l vindece pe om de o rană nevăzută, atât de mare, leacurile pământești, adică numai lucrările dreptății lui, ci natura cerească și divină a darului Duhului Sfânt. Numai datorită acestui leac a putut omul să dobândească vindecarea, să revină la viață, să i se curețe inima de Duhul Sfânt.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XX, 5-7, în PSB, vol. 34, pp. 192-193)

„După cum atunci când agricultorul, mergând să lucreze ogorul, trebuie să ia uneltele și veșmintele (necesare) pentru lucru; tot așa și Hristos, Împăratul cel ceresc și adevăratul agricultor, venind către omenirea cea pustiită de păcat, îmbrăcând trupul și luând ca instrument crucea, a prelucrat sufletul cel pustiu, a îndepărtat din el spinii și măcăcinii duhurilor viclene, a smuls neghina păcatului și toată buruiana păcatului a ars-o în foc. Prelucrându-l, astfel, cu lemnul crucii, a făcut din el o grădină minunată a Duhului, care aduce Stăpânului Dumnezeu tot felul de roade dulci și plăcute.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXVIII, 3, în PSB, vol. 34, p. 224)

„Rana cu care am fost răniți este nevindecabilă și numai Dumnezeu poate s-o vindece. De aceea, a și venit în persoană, pentru că nimeni (și nimic) din cele de demult — nici legea, nici profeții — n-au putut s-o vindece. Numai El, venind, a vindecat acea rană nevindecabilă a sufletului”. (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXX, 7-8, în PSB, vol. 34, p. 232)

„(El a eliberat sufletul) care era ca și rob și împins cu forța de niște stăpâni cruzi ca să facă faptele nedreptății, l-a ușurat de poverile insuportabile și de cugetele zadarnice și murdare. A luat de la el jugul cel amar al faptelor nedreptății și i-a dat odihnă pe când era copleșit de cugetele necurate.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXXV, 2, în PSB, vol. 34, p. 243)

„Fiecare dintre noi cei îndreptați prin credință și sfințiți în Duh, a devenit un dar sfințit lui Dumnezeu. Și fiecare datorăm lui Hristos viața noastră. Căci precum a spus dumnezeiescul Pavel: *Cu preț am fost răscumpărați și nu suntem ai noștri* (I Cor., 7, 25); și: *Unul a murit pentru toți, ca cei ce trăiesc să nu mai trăiască loruși, ci Celui ce-a murit și S-a sculat pentru ei* (II Cor., 5, 15). Căci ne-a câștigat prin Sine însuși lui Dumnezeu și Tatăl, *punând ca pe un preț pentru noi, sângele Său*. Să ne apropiem deci de Hristos, Mântuitorul tuturor, prin credință și sfințenie, aducând ca răsplată pentru cele ce le-am primit de la El, închinarea vieții noastre într-o evlavie¹³⁷⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șaisprezecea, în PSB, vol. 38, p. 558)

„(...) cu preț au fost răscumpărați și nu sunt ai lor, ci unul pentru toți a murit, ca cei ce viețuiesc să nu mai viețuiască loruși, ci Celui ce a murit și S-a sculat pentru ei (II Cor., 5, 15)¹³⁸⁰. Căci deoarece pentru păcatele noastre S-a dat,

¹³⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Făcând ale satanei, eram ai lui. Hristos a primit moartea venită de la acela, în locul nostru, dar ea nu L-a putut ține. El S-a dăruit lui Dumnezeu. El a învins deci moartea în Dumnezeu Căruia S-a dăruit, scoțându-ne și pe noi de sub puterea ei. El a schimbat direcția noastră: ea nu mai e drum spre stăpânirea deplină a omului de către satana, ci spre stăpânirea deplină de către Dumnezeu. El a plătit prețul morții noastre, dar L-a plătit lui Dumnezeu. Suntem, acum ai lui Dumnezeu. De aceea viața ce ni s-a dăruit nu o mai trăim nouă, ci lui Dumnezeu. Cine din dragoste se dăruiește lui Dumnezeu? Dar numai Hristos a putut face aceasta. Dar din puterea Lui putem face și noi din viața noastră răscumpărată o viață moartă păcatului și plină de Dumnezeu, pregătindu-ne ca să facem și din moartea cu trupul o trecere spre viața veșnică. (n.s. 605, pp. 558-559)

¹³⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Răscumpărați de Hristos, am fost scoși din moarte și avem în noi viața din Viața dumnezeiască la care a ridicat umanitatea Lui. Până eram în moarte, eram ai noștri, sau ni se părea că suntem ai noștri, în realitate fiind ai celui rău. Acum dacă trăim în viața din Dumnezeu, suntem ai Lui, sau suntem ai Lui dacă trăim din viața Lui, care se află în umanitatea lui Hristos ca în pârga noastră. Și de-abia fiind ai lui Dumnezeu suntem ai noștri, pentru că suntem liberi, nu robii păcatului tiranic. De-abia așa trăim viața omului realizat, sau

se spune că pentru noi a murit. Și de aceea noi suntem cei ce-L junghiem. Căci cei pentru care a murit, aceia sunt în chip necesar pricina patimii Lui, chiar dacă aceea s-a săvârșit prin alții¹³⁸¹.

(...) căci taina lui Hristos face cu neputință intrarea morții. Deci și noi, *odată ce-am fost unși cu scumpul sânge*, vom fi mai presus de moarte și vom disprețui stricăciunea, netemându-ne de pierzătorul. Căci ne izbăvește sângele vieții, adică al lui Hristos¹³⁸².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a șaptesprezecea, în PSB, vol. 38, p. 577)

„Cu adevărat învățatul în ale legii și preasfântul Pavel, înțelegând taina mântuirii prin Hristos, spune că El s-a făcut recapitularea celor din cer și celor de pe pământ, prin bunăvoința și voia lui Dumnezeu și Tatăl (Efes., 1, 10), înțelegând prin recapitulare, îndreptarea din nou și readucerea tuturor celor corupte la starea în care erau de la început¹³⁸³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea întâia, 1, în PSB, vol. 39, p. 8)

„Așadar trebuia ca Cel prin care toate au fost aduse la existență, să se facă Reînnoitorul celor stricate (corupte) și să înlăture învârtoșarea ivită din păcat, să facă să înceteze durerea și să dăruiască iarăși cu îmbelșugare buna existență celor făcuți prin El. Socotesc că a fost o strălucită faptă a puterii dumnezeiești și a stăpânirii Lui atât să aducă la existență cele ce sunt din cele ce nu sunt, cât și să cheme cele ce s-au abătut de la ceea ce e bun și sănătos, iarăși la existența cea bună. S-a arătat în Adam chipul acestora. Dar poate vedea cineva acest chip nu mai puțin înscris și în cei ce au provenit din el. Căci în Hristos Dumnezeu și Tatăl readună (recapitulează) cele din ceruri și cele de pe pământ¹³⁸⁴. Și ceea ce a alunecat spre ceea ce nu se cuvenea, e readus prin El la ceea ce era la început, întrucât prin El singur cele ce s-au introdus după aceea, au fost duse la nimic și cele de pe pământ au fost refăcute spre înnoirea zidirii.

în continuă realizare. De-abia așa trăim viața în iubire. Iar în iubire e libertate, e bucurie. (n.s. 620, p. 577)

¹³⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-am fi fost robi păcatului, n-ar fi trebuit Să moară. Păcatul nostru e pricina morții Lui. (n.s. 621, p. 577)

¹³⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sângele lui Hristos e purtător de viață adevărată, nesupusă corupției și morții. Căci în El e puterea ipostasului dumnezeiesc și elanul dragostei jertfelnice. (n.s. 622, p. 577)

¹³⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici înțelegerea lucrării mântuitoare a lui Hristos ca refacere a umanului așa cum a fost creat de Dumnezeu, nu ca o satisfacere juridică a onoarei lui Dumnezeu jignită de către oameni prin păcat. Chiar prin asumarea firii umane în Persoana Fiului lui Dumnezeu, această fire a fost refăcută, prin legătura în care a fost pusă cu Dumnezeu. E o refacere întărită prin jertfă și înviere. Această eliberare de egoism a firii umane, aduce și o reunificare a tuturor în Hristos. (n.s. 3, p. 8)

¹³⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Întrucât și Hristos este în parte Adam, în Adam se vede și faptul creării omului de către Dumnezeu și faptul mântuirii lui, sau al readunării oamenilor din dezbinarea lor prin păcat. (n.s. 26, p. 20)

Căci în El se face zidirea nouă. Și cuvântul e adevărat.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea întâia, 1, în PSB, vol. 39, pp. 19-20)

„Hristos pătimind deci pentru noi cu trupul¹³⁸⁵, suntem fericiți și vrednici de admirat.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a doua a Glafirelor la Facere, 3, în PSB, vol. 39, p. 37)

„Dar răsând nenorociții iudei de iconomia Mântuitorului nostru și necinstind descoperirea Lui făcută nouă despre Dumnezeu și Tatăl, au rămas în duhul robiei¹³⁸⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a doua a Glafirelor la Facere, 2, în PSB, vol. 39, p. 47)

„Nu mai puțin de nepătruns este taina lui Hristos și sensul întrupării lui care nu poate fi cuprins de oricine. Și foarte adâncă este rațiunea iconomiei. Căci Unul Născut fiind Dumnezeu din Dumnezeu după fire s-a făcut om și *S-a sălășluit între noi* (In., 1, 14). El S-a făcut și *Apostolul* și *Arhiereul* nostru și ne-a eliberat de legea zăbavnică la limbă, trecând la frumosul grai al învățăturilor evanghelice. Dar nu numai aceasta, ci fiind noi prizonieri a biruit pe stăpânitorul veacului acesta și a scos pe cei adormiți din prăpastiile iadului, a întemeiat Biserica, s-a hirotonit căpetenie a noastră, a trecut în credință Iordanul¹³⁸⁷, a dat tăierea împrejur în duh¹³⁸⁸ și ne-a introdus în Împărăția cerurilor.

Pentru faptul că s-a făcut ca noi socotesc că ajunge ceea ce a spus dumnezeiescul Evanghelist: *Și Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi* (In., 1, 14). Iar faptul că S-a uns și întru Preot și Apostol¹³⁸⁹, ni-l arată foarte

¹³⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Călugării sciți* (daco-romani) s-au dus în anul 519 la Constantinopol și Roma cu formula: *Unul din Treime a pățimit cu trupul*. Era o precizare necesară a formulei de aici a Sf. Chiril împotriva formulei teopaschite a monotelitilor că Sfânta Treime însăși a pățimit, sau împotriva nestorienilor care puteau înțelege prin Hristos numai o persoană umană. Împăratul Justinian a căutat să-i împace pe cei din Roma cu *călugării sciți*, unde se duseseră aceștia cu formula Sf. Chiril: *Hristos a pățimit cu trupul*. Dar până la urmă el a acceptat formula acelor călugări și ea s-a introdus și în Liturgia ortodoxă (Antifonul 2). În fond Hristos este ipostasul divin întrupat. Deci cele două formule sunt egale. (n.s. 46, p. 37)

¹³⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Fiul poate elibera cu adevărat de orice robie, căci numai El este liber. Fiul lui Dumnezeu e liber din veci prin ființă, căci e superior tuturor. Făcându-Se om ca noi, dar păstrându-și libertatea de Fiu, ne-a eliberat și pe noi, pe cei ce voim să ne alipim Lui. Înfierea noastră de către Tatăl are și acest înțeles. (n.s. 56, p. 47)

¹³⁸⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A trecut în Canaanul Împărăției cerurilor, sau al harului și a trecut și pe oameni. (n.s. 66, p. 55)

¹³⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ne-a despărțit prin aceasta de tăierea împrejur în Duh de alipirea la lume, la patimile ce ne leagă de ea. Pentru toate acestea am fost pregătiți ca prin niște chipuri prin pregătirea făcută cu Israil înainte de venirea Lui, prin conducerea istoriei spre acest plan al vieții unite mai clar cu Dumnezeu. (n.s. 67, p. 55)

¹³⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iisus Hristos e Fiul lui Dumnezeu care a fost trimis ca om, de Tatăl, cu voia Sa spre mântuirea noastră, deci în calitate de Apostol al Tatălui și al Său propriu; supremul Apostol, Care și-a însușit cuvintele omenești pentru a vorbi oamenilor de

lămurit pilda lui Aaron. Căci acela s-a uns cu untdelemn sfințit și a fost pus căpetenie și conducător al preoților și al poporului, ba a primit și o tăbliță de aur pe vârful frunții lui, având scris pe ea numele Domnului (Ieș., 29, 6). Iar aceasta era în chip lămurit simbolul Mântuitorului nostru Împărat și ca o diademă strălucitoare și slăvită¹³⁹⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a doua a Glafirelor la Facere, 4, în PSB, vol. 39, pp. 54-55)

„Fiindcă spre aceasta a murit Hristos și a trăit, ca să domnească și peste morți și peste vii¹³⁹¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a doua a Glafirelor la Facere, 6, în PSB, vol. 39, p. 59)

„Căci Fiul S-a făcut pentru noi mântuire și dreptate de la Dumnezeu și Tatăl, dacă este adevărat că în El ne îndreptăm și biruim moartea care ne tiraniza odinioară, ne mutăm iarăși la nestricăciune și firea își reface chipul pe care îl avea la început¹³⁹².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 7, în PSB, vol. 39, p. 86)

„(...) Isaac e încărcat cu lemnele arderii de tot prin mâna tatălui, și anume până ce ajunge la locul jertfei. În aceasta se vede că Hristos își va purta crucea Sa, pătimind aceasta nu silit de o putere omenească, ci din voia proprie și din hotărârea lui Dumnezeu și Tatăl, după cuvântul spus de El lui Ponțiu Pilat:

Tatăl și de Sine. Dar S-a făcut și Preotul suprem, sau Arhiereul, sau Mijlocitorul deplin eficient al împăcării noastre cu Dumnezeu, aducând jertfa care n-a însemnat intrarea la Dumnezeu a unui animal inconștient, dăruit Lui fără voie, ci vârful cel mai curat al umanității noastre conștiente în mod voluntar. Căci s-a jertfit Tatălui pe Sine însuși ca omul cel mai curat și mai iubitor al Tatălui. (n.s. 68, p. 55)

¹³⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iisus Hristos jertfindu-Se pentru noi nu S-a făcut numai Arhiereul, ci și împăratul nostru, cum se vede din Apocalipsă, cap. V, unde Mielul înjunghiat participă la Împărăția Celui ce șade pe tron. Căci inimile primesc ca împărat peste ele pe cel se jertfește pentru ele. Stăpânirea cu sila nu durează și nu e reală. Ea e cu totul exterioară și mereu contestată, ba chiar urâtă. (n.s. 69, p. 55)

¹³⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o domnie a celui bun care îi face și pe cei chinuți de rău să se ridice peste el și din el. E mare lucru să simt domnia cuiva care e bun în mine. (n.s. 80, p. 59)

¹³⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aci se vede sensul îndreptării noastre de care vorbește Sf. Ap. Pavel. Ea nu e numai o justificare juridică a noastră, care ne lasă netransformați în om nou, cum se spune de către protestanți. Ci unindu-ne cu Hristos, ni se comunică starea Lui de dreptate, ca putere de-a ne face și noi drepti, de-a împlini cele bune, de-a câștiga toate virtuțile. Așa cum Hristos nu are numai o dreptate formală, așa nu primim nici noi numai o astfel de dreptate. Prin ea putem contribui și noi la biruirea morții și a stricăciunii. Căci un suflet întărit prin sălășluirea puterii lui Hristos în El, poate face și trupul să biruiască descompunerea trupului prin moarte și stricăciune. Hristos e dreptatea personificată pentru că e ipostasul dumnezeiesc devenit și ipostas al firii Sale omenești. Cu ipostas divin nu poate să nu facă și firea Sa omenească, dreaptă, sau nu poate să nu Se arate în toate cele omenești ale Sale. (n.s. 142, p. 86)

Nu ai avea asupra Mea nici o putere, de nu ți-ar fi fost dat de sus (In., 19, 11)¹³⁹³.

Dar supus lemnelor, Isaac e scăpat și de moarte și de pătimire. Și urcă la jertfă un berbec dat de Dumnezeu. Iar Cuvântul care a strălucit din ființa lui Dumnezeu și Tatăl era în templul Său, adică în cel luat din Fecioara și pironit pe lemn. Dar fiind ca Dumnezeu nepătimitor și nemuritor, era în afara morții și a patimii. Dar urcă într-un miros de bună mireasmă la Dumnezeu și Tatăl prin trupul Său, pe care El zice că L-a luat de la Tatăl, după spusa din Psalmi ca de la El: *Jertfă și aducere n-ai voit, dar Mi-ai tocmnit trup. Ardere de tot și pentru păcat n-ai binevoit. Atunci am zis: Iată vin. În capul, cărții s-a scris despre Mine. Ca să fac voia Ta am voit* (Ps., 39, 9; Evr., 10, 7)¹³⁹⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 2, în PSB, vol. 39, pp. 93-94)

„Căci așa ni s-a numit nouă Hristos pe Sine însuși în Cântarea Cântărilor, zicând: *Eu sunt floarea câmpului, crinul văilor* (Cânt., 2, 1).

Căci era crin și rodie odrăslit din pământ, pentru umanitate. Fiindcă nu cunoștea păcatul, ci răspândea mai degrabă oamenilor din toată lumea buna mireasmă a faptelor¹³⁹⁵. Dar îl aseamănă pe Hristos și cu un câmp binecuvântat (cu o țarină) de Dumnezeu¹³⁹⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 5, în PSB, vol. 39, p. 113)

¹³⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos ar fi pățimit în mod silit, pătimirea Lui n-ar fi fost mântuitoare, pentru că s-ar fi văzut că nu e Dumnezeu și nu suportă crucea din iubire pentru oameni. Desigur, răstignirea I s-a impus, de cei ce nu puteau suporta ca El să declare că e Fiul lui Dumnezeu. Dar El s-ar fi putut sustrage crucii impuse de ei fie din puterea Lui dumnezeiască, fie prin frica de ea, care L-ar fi dovedit lipsit de puterea dumnezeiască și de iubire desăvârșită. El a acceptat cu voia, ceea ce îi producea suferință. Nu era plăcută, dar a primit-o totuși cu voia. Dacă I-ar fi fost plăcută nu ne-ar fi arătat iubirea și puterea, primind-o; dacă n-ar fi primit-o, s-ar fi întâmplat același lucru. Îl laudăm pentru crucea primită ca suferință, pentru că în primirea ei se arată puterea și iubirea Lui mântuitoare. Formațiile neoprotestante nelăudând pe Hristos pentru crucea suportată, nu cred că El și-a arătat în purtarea ei puterea și iubirea mântuitoare. (n.s. 155, p. 93)

¹³⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sf. Chiril vede în faptul că Isaac e scăpat de moarte și în locul lui Dumnezeu aduce un berbec, un chip al lui Hristos, care nu e jertfit ca Dumnezeu, dar Tatăl Lui Îi tocmeste un trup spre jertfă, care ar fi preînchipuit de berbec. Dar se poate vedea și o diferență între Isaac și Hristos. În voința lui Avraam de-a jertfi pe fiul său, e preînchipuit Tatăl ceresc care dă spre jertfă pe Fiul Său. Dar ceea ce rămâne la Avraam o simplă intenție laudabilă, în jertfa lui Hristos se împlinește de fapt. De jertfa lui Isaac se dispensează Dumnezeu. Căci ea n-ar fi mântuit lumea. Dar jertfa Fiului Său o mântuiește. Avraam și Isaac rămân chipuri, care nu mântuiesc lumea. Numai Tatăl ceresc și Fiul Său o mântuiesc în mod real prin jertfa la care e trimis Fiul. (n.s. 156, p. 94)

¹³⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lipsa de păcat și generozitatea nesecată a iubirii răspândită de Hristos, îl face asemenea crinului alb și fraged din Cântarea Cântărilor. El răspândește curăția și tinerețea spirituală în toți cei ce I se deschid. (n.s. 190, p. 113)

¹³⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos e roditor ca un câmp, ca o țarină. O bogăție de roduri de viață dătătoare odrăslesc din El. (n.s. 191, p. 113)

„Căci Fiul S-a făcut nouă dreptate și slavă și mântuire de la Dumnezeu și Tatăl¹³⁹⁷. Căci ne-am îndreptat în El și am fost înălțați la slava de fii¹³⁹⁸. Și cum ar mai exista sau de unde ar mai putea veni vreo îndoială că am fost și mântuiți, scăpând de lanțurile morții și ridicându-ne la nestricăciune?¹³⁹⁹ Căci ne-a strălucit Fiul ca o făclie în întuneric și în noapte, aducând în sufletele celor ce cred lumina dumnezeiască. De aceea a și spus: *Eu sunt lumina lumii* (In., 8, 12)¹⁴⁰⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a patra a Glafirelor la Facere, 1, în PSB, vol. 39, pp. 118-119)

„Căci El este pacea noastră, Cel care a desființat peretele despărțituri (...) și a luat din mijloc ceea ce ne despărțea și ne-a legat într-o unitate prin Duh¹⁴⁰¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a patra a Glafirelor la Facere, 5, în PSB, vol. 39, p. 133)

„Căci scrie fericitul Pavel: *Dumnezeu era în Hristos, împăcând lumea cu Sine* (II Cor., 5, 19)¹⁴⁰².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 4, în PSB, vol. 39, p. 199)

„Ucenicii se pot înțelege și ca negustorii de aromate, care răspândesc ca o bună mireasmă taina lui Hristos și absorbind chipul fiecărei virtuți în sufletele lor în mod general. Aceștia au cumpărat pe Iisus în oarecare mod, lăsând toate

¹³⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pilda Lui cuceritoare de viață în dreptate, dar și puterea acestei vieți ni s-a comunicat și nouă. Dacă trăiesc lângă un om bun, devin și eu bun. Trăind Hristos în unire cu mine, slava Lui, cinstea Lui, devine și slava mea, cinstea mea. Nu devine Hristos dreptatea mea dreptate în locul dreptății mele în fața lui Dumnezeu, cum spune protestantismul. (n.s. 202, p. 118)

¹³⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Făcându-Se Fiul lui Dumnezeu om, fața oamenilor a devenit fața fiilor lui Dumnezeu. Cinstea feței omenești a lui Hristos ca a feței Fiului lui Dumnezeu a devenit cinstea feței fiecărui om care se unește cu Hristos. (n.s. 203, p. 118)

¹³⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea nu e o desființare totală, ci o sărăcire a existenței noastre până aproape de vid. Ea ne ține în lanțurile acestei mărginiri chinuitoare, care e totodată o corupție de trupului. Prin înviere Hristos ne-a scăpat de aceste lanțuri (...) (n.s. 204, p. 118)

¹⁴⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Eliberându-ne de moarte, lărgindu-ne viața la nesfârșit și umplându-o de fericire, ne-a adus și un sens în existență. Înainte de El existența n-ar avea nici un sens. Veneam la existență ca să murim. Ce sens era în acestea? La învierea Lui, *toate de lumină s-au umplut*. Fiul lui Dumnezeu care S-a făcut om, S-a arătat ca lumina lumii. (n.s. 205, p. 119)

¹⁴⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos este pacea noastră, pentru că a unit în Persoana Lui firea dumnezeiască și omenească, și prin aceasta unindu-Se cu noi ca om, S-a unit și ca Dumnezeu. Dar ca Dumnezeu care ne-a creat, ne susține și ne mântuiește, unindu-ne cu Sine, ne unește și între noi. El este *pacea* în Persoană, în Persoana unificatoare. (n.s. 223, p. 133)

¹⁴⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos este Fiul lui Dumnezeu făcut om, Tatăl care iubește pe Fiul Său din veci, Îl iubește și ca om. Iar în orice om în care se întipărește fața iubitoare de Tatăl a Fiului Său, Tatăl vede pe Fiul Său iubitor și orice om care-și însușește sentimentele lui Hristos față de Tatăl Său, Îl iubește pe Tatăl împreună cu Fiul Lui făcut om. Așa a împăcat Dumnezeu în Hristos lumea cu Sine prin iubire. (n.s. 349, p. 199)

cele strălucite ale legii, ca să cumpere *mărgăritarul de mult preț*, după parabola Mântuitorului Însuși (Mt., 13, 16)¹⁴⁰³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 5, în PSB, vol. 39, p. 204)

„*Toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Tine, Părintele luminilor* (Iac., 1, 17). Dar nu e nici unul din bunurile cele mai prețioase și mai înalte, pe care să nu-l câștigăm prin Hristos. *Căci s-a făcut Mijlocitor între Dumnezeu și oameni* (I Tim., 2, 5) și *prin El am avut aducerea noastră într-un Duh la Tatăl și Dumnezeu Cel din ceruri* (Efes., 2, 18)¹⁴⁰⁴. De aceea a și spus: *Nimeni nu vine la Tatăl, decât prin Fiul* (In., 14, 6). Iar în El este toată plinătatea harului și moștenirea strălucită¹⁴⁰⁵. Căci Dumnezeu bogat fiind, S-a sărăcit pentru noi, ca noi să ne îmbogățim prin sărăcia Lui (II Cor., 8, 9)¹⁴⁰⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 1, în PSB, vol. 39, p. 216)

¹⁴⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos ne-a răscumpărat pe noi cu sângele Lui cel scump, noi Îl cumpărăm pe El plătindu-L, cu eforturile noastre. Ne cumpără mereu cu jertfa Lui, Îl cumpărăm mereu cu eforturile noastre. Ne dăm reciproc: El pentru noi, noi pentru El, așa cum se cumpără reciproc cei ce se iubesc. Cumpăr iubirea altuia cu iubirea mea care merg până la jertfă și-mi cumpără celălalt mereu iubirea mea cu iubirea Lui până la jertfă. Dau un preț scump pentru că acela e scump și el dă un preț scump pentru mine, pentru că eu sunt scump pentru el. În mărimea prețului dat pentru altul, se vede prețul lui scump pentru mine. Hristos ne cumpără pe noi nu satana, nici de la Dumnezeu, ci de la noi înșine. Sângele scump vărsat pentru noi ne câștigă, făcându-ne să părăsim egoismul nostru, ne eliberează de patimile noastre, prin iubirea ce ne-o arată; și în sensul acesta ne eliberează de puterea duhurilor rele. Iar noi Îl cumpărăm pe Hristos prin iubirea cu care-I răspundem, nu făcându-L să se rupă de vreun egoism al Său, cum face El cu noi, ci deschizând ușa noastră iubirii Lui, prin iubirea cu care răspundem iubirii Lui. Cuvântul de la Sfânta Împărtășanie: *cinstitul trup și cinstitul sânge* nu traduc exact cuvântul grec *τιμιος*. Ar trebui tradus cu: *prețiosul trup și prețiosul sânge*. (n.s. 358, p. 204)

¹⁴⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu o esență, ci un Tată personal este izvorul tuturor existențelor, bunătăților și luminilor sau sensurilor lucrurilor. Numai ceea ce vine de la o persoană, bucură alte persoane. Numai ceea ce vine de la Persoana-izvor al tuturor, bucură toate persoanele. (n.s. 367, p. 216)

¹⁴⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai o Persoană care e nu numai Dumnezeu, ci și Om de o ființă cu noi, poate să ne mijlocească bunătățile supreme ce ne vin de la Tatăl ceresc. Persoana e cea care te bucură cel mai mult, numai Persoana dumnezeiască poate fi pentru noi acest izvor de bucurie supremă. Dar cea mai apropiată de noi, sau în comunicare nemijlocită cu noi e persoana semenului. Hristos este pentru noi atât persoana semenului, cea nemijlocit apropiată, cât și Persoana lui Dumnezeu, izvorul vieții nesfârșit de bogate. În Hristos, persoana semenului a avut adâncimea nesfârșită a Persoanei dumnezeiești. Dar în Persoana lui omenească avem nu numai adâncimea Persoanei dumnezeiești în general, ci Persoana Fiului lui Dumnezeu, Care ne insuflă simțirea ei filială față de Tatăl, deci ne face să ne simțim prin El în fața Tatălui, umpluți de Duhul de fii, ca și El. Nu se poate trăi relația cu Persoana dumnezeiască fără relația cu celelalte două. (n.s. 368, p. 216)

¹⁴⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Uniți cu Fiul suntem înfiați și ca atare avem moștenirea fiască împreună cu El. Bunătățile ce ni se dau, ni se dau cu iubirea de Tată. (n.s. 369, p. 216)

„(...) a strigat dumnezeiescul David către Tatăl și Dumnezeu din ceruri: *Poruncește Dumnezeule puterii Tale; întărește Dumnezeule, ceea ce s-a lucrat în noi* (Ps., 67, 29). Arătând trupul luat în stăpânire de moarte, se ruga să fie eliberat de stricăciune prin puterea lui Dumnezeu, adică prin Fiul și să-l readucă iarăși la starea de la început, adică la viață fericită și nemuritoare în Hristos¹⁴⁰⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șasea a Glafirelor la Facere, 2, în PSB, vol. 39, p. 219)

„Dar deși S-a coborât între morți, deși a suportat furia nebună a Iudeilor, palmuirile și ocările, nu face mare caz de acestea, ci pătimind pentru noi și mântuind cele de sub cer, este mai degrabă plin de bucurie atotiubitoare și obișnuită Lui¹⁴⁰⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șaptea a Glafirelor la Facere, în PSB, vol. 39, pp. 235-236)

„(...) Tatăl a dat pe Fiul Său propriu drept preț de răscumpărare pentru noi toți¹⁴⁰⁹. Deci cum zice Pavel: *Cu preț am fost cumpărați* (I Cor., 6, 19) *și nu știm că nu mai suntem ai noștri?* (I Cor., 6, 19). *Ci unul a murit pentru toți, ca toți să nu mai trăim nouă înșine, ci Celui ce a murit și a înviat pentru noi* (II

¹⁴⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Hristos s-a restaurat trupul omenesc în starea fără de moarte de la început, când Duhul dumnezeiesc îl ținea în viață prin absența patimilor. Trupul primit de Fiul lui Dumnezeu ca propriu e readus la viață din moartea sub care a căzut. Prin aceasta s-a restaurat însăși omenirea în Hristos, ca Biserică. Trupul omenesc e făcut să fie locaș al lui Dumnezeu, sau biserică. Iar întrucât trupurile sau oamenii sunt de o ființă și de aceea legate între ele, toate sunt făcute pentru a fi Biserica, sau locașul lui Dumnezeu. Omorând Fiul lui Dumnezeu moartea în trupul asumat, a restaurat omenirea ca Biserică, așa cum a fost la început. Dar ca Biserică definitivă, căci acum Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Persoană a unui trup și prin aceasta a intrat pentru veci în cea mai intimă legătură cu trupul și cu omenirea. (n.s. 373, p. 219)

¹⁴⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos e mereu în starea de jertfă. Dar aceasta înseamnă că e în starea generoasă și atotiubitoare de oameni, în care a fost când S-a jertfit, nu într-o nemulțumire față de cei ce L-au răstignit. (n.s. 399, p. 236)

¹⁴⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: L-a făcut pe Fiul Său om în stare să moară în locul nostru. Numai așa a putut învinge moartea. Acesta e sensul răscumpărării. S-a dat Fiul ca Om morții în locul nostru, nu pentru a împlini vreo lege a justiției, ci pentru că numai unul mai tare ca moartea putea învinge moartea. Și numai pentru că a învins-o în firea Sa omenească a învins-o în firea omenească a tuturor celor ce se unesc prin credință cu El. Răscumpărarea are mai degrabă sens ontologic, decât juridic. Învingând moartea în trupul asumat de El, unit în ființă cu al nostru, a învins în trupul oricărui se unește cu El prin credință, fără a se contopi cu El ca persoană. Se recunoaște prin aceasta unitatea de fire între oameni, odată cu deosebirea ca persoane. (n.s. 521, p. 296)

Cor., 5, 15-16)¹⁴¹⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, pp. 295-296)

„(...) Hristos Care a murit pentru noi, ca să desființeze moartea, cu dreptate cei mântuiți nu mai sunt ai lor, ci s-au făcut proprii ai Celui ce S-a primejduit pentru ei¹⁴¹¹. Căci așa cum cei ce pot scăpa pe cei ajunși sub barbari și-i pot elibera de robia ce le-a fost impusă fără voie, pentru că au slăbit în lupta cu aceia, și dobândesc prin aceasta calitatea de stăpâni (ai celor eliberați), câștigând cu sângele lor pe cei prinși, la fel, socotesc, și Domnul nostru Iisus Hristos legând mulțimea demonilor necurați și punându-și sângele Său pentru noi și înlăturând astfel moartea și desființând stricăciunea (coruperea), ne face ai Săi, încât nu mai trăim viața noastră, ci mai degrabă a Lui¹⁴¹². Căci dacă n-ar fi murit pentru noi, nu ne-am fi mântuit¹⁴¹³. Și dacă nu ar fi primit să fie între cei

¹⁴¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Viața noastră, care poartă în ea pe Hristos cel înviat ca arvună a învierii, nu mai e a noastră. E a Lui. De la El o avem și o vom avea în veci. Dar cu voia noastră. Se accentuează solidaritatea noastră cu Hristos, în baza comunității de natură. Mântuirea în Hristos se explică dintr-o comuniune spirituală ca bază ontologică, cu ultima temelie în putința unirii ontologic spirituale a firii dumnezeiești cu cea omenească în ipostasul Cuvântului, mișcat la aceasta de iubirea între Persoanele de o ființă ale Sf. Treimi, fapt care și el are un caracter ontologic-spiritual. (n.s. 521b, p. 296)

¹⁴¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A desființat moartea ca Dumnezeu, Cel ce a murit pentru noi ca om. Pentru aceasta S-a făcut o singură Persoană Cel ce a murit ca om și a omorât moartea ca Dumnezeu. S-a făcut om ca să poată muri și a rămas Dumnezeu Același ca să poată învinge moartea. Cum a putut muri ca om, Cel ce era totodată Dumnezeu? N-a murit numai partea omenească a Lui? Partea Lui omenească era purtată de ipostasul dumnezeiesc. Tot ce atinge o parte a persoanei noastre, atinge persoana noastră însăși. În partea persoanei atinsă de moarte e persoana, care moare în acea parte, dar nu moare ca persoană în întregime. Persoana lui Hristos rămâne vie în Dumnezeirea ei și ca atare poate învia partea ei moartă. Dar ea a admis și să moară în partea ei omenească, prin libertatea ei, nu fără voia ei. A murit cu voia ca om, a ridicat umanitatea Sa din moarte ca Dumnezeu. Dar umanitatea pe care o învie are o viață mai plină de dumnezeire decât cea care a murit. Dar datorită unității de fire cu noi, omul care voiește să se deschidă cu voia Celui cu care este în comunitate de fire, va avea și el parte de puterea trupului înviat al lui Hristos. Dar pentru aceasta el nu mai trebuie să-și aparțină lui, în mod individualist, ci să se predea prin comuniune voluntară Lui. Persoana înviată cu trupul a lui Hristos va comunica și persoanei umane, care a primit comuniunea cu Ea, starea ei înviată. Nu devenim ai lui Hristos ca robi, ci ca parteneri în comuniune. Așa ne însușim moartea Lui ca jertfă de bunăvoie și înviere a Lui. În acest sens a murit pentru noi și a înviat pentru noi. (n.s. 522, p. 297)

¹⁴¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu mai suntem ai noștri nu pentru că trebuie să o dăm Lui, pentru că El ne-a eliberat-o de moarte și de stăpânirea demonilor, ci pentru că viața eliberată de moarte nu o avem decât unind-o cu a Lui, sau făcându-L pe El ipostasul central al nostru, deschizând-o puterii ce curge din viața Lui înviată. În acest sens viața noastră se hrănește din viața Lui înviată, sau trăim și noi viața Lui. El trăiește viața noastră înnoind-o din viața Lui înviată, noi trăim viața Lui înviată. Avem în aceasta taina comuniunii cu El, Care S-a făcut om de-o fire cu noi, dar e și Dumnezeu. (n.s. 523, p. 297)

¹⁴¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă n-ar fi murit Cel ce S-a făcut om, dar a rămas și Dumnezeu, deci dacă n-ar fi murit nu din necesitate, ci cu voia, păstrând puterea de-a învinge moartea, deci murind din libertate pentru noi, nu am fi scăpat de moarte. Numai fiind Dumnezeu, Care

morți, nu s-ar fi surpat stăpânirea groaznică a morții. Așa a învățat și dumnezeiescul Pavel, spunând celor mântuiți prin Hristos: *Cu Hristos m-am răstignit și nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine. Iar ceea ce trăiesc acum în trup, trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu Care m-a iubit pe mine și S-a dat pe Sine pentru mine* (Gal., 2, 20)¹⁴¹⁴. Deci precum cei din Israel trăiesc din viața mielului înjunghiat¹⁴¹⁵, așa și noi nu mai trăim viața noastră, ci a lui Hristos Care a murit pentru noi și Care a venit iarăși la viață¹⁴¹⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, Despre oferirea celor întâi născuți, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, pp. 296-298)

„(...) am și fost răscumpărați. Căci ne-a mântuit nu un sol (un trimis), nu un înger, nu legea dată prin Moise, ci Însuși Domnul, după cum s-a scris (Evr., 2, 16)¹⁴¹⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, p. 321)

S-a făcut și Om, deci numai din uniunea într-un ipostas a celor două firi, s-a făcut posibilă biruirea morții în firea noastră, prin trăirea până la ultimul rezultat al ei. (n.s. 524, p. 297)

¹⁴¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos S-a răstignit ca să trăiască în mine, iar eu m-am răstignit cu El, ca să trăiesc în El sau Lui. Fiecare din cei ce iubesc a murit Lui, ca să trăiască celuiilalt. Cu atât mai mult se petrece aceasta în relația omului cu Hristos, Care a murit cu adevărat *pentru noi*. Dar numai marea credință în El, mă face să trăiesc în El, sau mă deschid Lui ca să-L simt trăind în mine. (n.s. 525, p. 297)

¹⁴¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Au trăit, scăpând de moarte, primind în ei mielul junghiat sau viața jertfită a Lui pentru ei. (n.s. 526, p. 298)

¹⁴¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos iubind pe oameni până la moartea exclusiv pentru ei. Căci nu a fost nici o necesitate în moartea Lui — acest act de supremă iubire a fost actul de supremă tărie, sau de supremă biruire a separației de oameni și de Dumnezeu, în care stă slăbirea vieții. Acest act de supremă dăruire, identic cu actul de supremă tărie, n-a putut fi trăit decât de Cel ce era Același și Om și Dumnezeu. Numai Dumnezeu poate merge până la această dăruire și tărie, dar numai prin umanitatea Sa. Învierea Sa începe din momentul morții Sale, căci din acel moment merge la iad ca biruitor al morții (*cu moartea pe moarte călcând*) vine și puterea noastră de-a birui moartea din iubire pentru Dumnezeu și pentru semenul meu. Și-mi vine mie aceasta din El, care e ca o mișcare magnetică spirituală între mine și El. (n.s. 527, p. 298)

¹⁴¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu putea învinge moartea decât Fiul lui Dumnezeu. Nu ne putea deschide înălțimile infinite ale vieții lui Dumnezeu, pentru a le cunoaște, și pentru a ni le comunica decât Fiul Lui. Nu printr-o lege intermediară, pe care trebuie să o împlinim noi cu puterile noastre mărginite și lipsite de fermitate, ne puteam mântui, sau ne puteam împărtăși de viața nemuritoare și nesfârșită, ci prin Dumnezeu însuși făcut om, care a venit în rând cu noi, în comunicare intimă cu noi, ne poate conduce în înălțimile nesfârșite ale lui Dumnezeu, ca Tată al Lui, cu care Hristos e la fel de intim unit cu noi, putând totuși urca spre El cu noi, ca făcut om. (n.s. 574, p. 321)

„Că Fiul a primit din iconomia pentru noi cele omenești¹⁴¹⁸ și S-a făcut sub lege, dar S-a socotit și între cei fără de lege (Is., 53, 12), însă S-a reîntors iarăși la cinstea și la slava proprie firii Lui pe care o avea de la început, ne-a încredințat El însuși, zicând către Tatăl din ceruri: *Părinte, proslăvește-Mă pe Mine cu slava pe care am avut-o la Tine înainte de-a fi lumea* (In., 17, 5).

Vezi că înlătură cele intervenite la mijloc și nu Și-a însușit fără voie iconomia prin trup, dar s-a grăbit spre slava Dumnezeirii și la mărirea mai presus de toate?¹⁴¹⁹” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 3, în PSB, vol. 39, p. 327)

„Căci viața după fire, adică Cuvântul din Dumnezeu, printr-o unire din iconomie cu trupul, sau cu toată umanitatea și firea noastră, S-a coborât până la a suporta moartea. Pentru că spunem că a murit pentru noi, pătimind-o aceasta El însuși nu în *firea proprie* (căci n-a murit nicidecum El însuși, fiind Viața), ci

¹⁴¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Din iconomie*, adică cu voia și pentru împlinirea unui plan, nu din necesitate ca oamenii obișnuiți. El și-a trăit umanitatea ca formată de El în ipostasul Lui, care exista dinainte, din veci. El își trăia umanitatea dependentă de El însuși, dar o trăia cu toate slăbiciunile ei. O suferea, dar o suferea cu voia. Suferința Lui era susținută exclusiv de iubirea Lui. Putea s-o copleșească chiar prin iubire, dar una iubirea cu suferința. Iubirea i-o făcea pe de o parte ușoară, dar pe de alta prin iubire voia să o trăiască până la ultimul ei grad. Cu cât I-a crescut suferința, cu atât I-a crescut iubirea. Când suferința a ajuns la maximum în moarte, a ajuns și iubirea la maximum, învingând-o. Căci iubirea e toată manifestarea puterii de viață. Dar ca să sufere trebuia pe de altă parte să aibă niște slăbiciuni în fire. (n.s. 585, p. 327)

¹⁴¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A primit cu voia neputințele și durerile în trup, dar se grăbea să ajungă cu trupul dincolo de ele. Iar ultimul lucru nu-l făcea în contrazicere cu primul, ci din aceeași iubire cu care l-a făcut pe primul. A luat suferința nu pentru a rămânea în ea veșnic, nu de dragul ei, ci pentru a o învinge. Amândouă le-a făcut pentru oameni. Oamenii nici nu iau de bună voie necazurile și suferințele, nici nu reușesc să ajungă deasupra lor prin ei înșiși. Numai în Hristos se împacă cu primele și ajung deasupra lor. (n.s. 586, p. 327)

însușindu-Și moartea trupului propriu¹⁴²⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 4, în PSB, vol. 39, pp. 329-330)

„Fiindcă precum am murit împreună cu Adam, așa ne-am și sculat împreună cu Hristos¹⁴²¹. *Căci precum în Adam toți murim, așa și în Hristos toți suntem făcuți vii* (I Cor., 15, 22). Căci ne-a răscumpărat pe noi prin sângele Său propriu și a făcut viața Sa schimb pentru viața tuturor¹⁴²².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 4, în PSB, vol. 39, pp. 330-331)

¹⁴²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) E o coborâre reală a Cuvântului la putința de-a Se socoti ca primind El însuși moartea, întrucât S-a făcut Persoană a firii omenești supusă morții, deși pe de altă parte nu moare El însuși cu adevărat. Termenul *socotință*, *păreră* redă o stare de coborâre adevărată a Cuvântului la firea noastră muritoare ca Subiect al ei, dar totuși nu de primire de către Cuvântul a morții în firea Lui dumnezeiască. El nu moare în firea Sa proprie, dumnezeiască, ci moartea e a trupului Său. Dar și pe aceasta și-o însușește, adică cu voia, nu-l este impusă cu necesitate. Intră într-o relație cu moartea cu voia, nu i se face proprie din necesitate. Termenul *s-a socotit* exprimă ceva la mijloc între faptul de-a fi devenit Cuvântul muritor și între a nu avea nici o relație cu moartea. E de remarcat că Sf. Chiril numește firea dumnezeiască *firea proprie* a Cuvântului, iar de cea omenească spune: *și-a făcut-o proprie*, sau că *s-a unit cu ea din iconomie*, adică cu voia, cum cu voia a primit și moartea ei, deci nu-l este proprie nici firea noastră, nici moartea ei din necesitatea firii Sale dumnezeiești. La baza unirii firii omenești cu firea Sa dumnezeiască și la baza primirii de către El a morții în firea cu care S-a unit, stă voința. Acestea sunt niște subtilități care feresc credința în Hristos atât de monofizitism, cât și de nestorianism, care salvează credința în dumnezeirea nemodificabilă a lui Hristos, dar și în unirea Lui din iubire cu firea noastră și prin aceasta, mântuirea ei. Desigur, în *însușirea* de către Cuvântul dumnezeiesc a firii noastre și a morții ei cu voia, sau iconomic, este o mare taină. Până unde a mers ea? Cum se îmbină *însușirea* lor de către Cuvântul cu voia Lui? Căci există și alte relații ale Cuvântului cu creația prin voie. Dar aci e vorba de o *însușire* a ei în Persoana proprie, dar totuși cu voia. Cum a trăit Cuvântul firea noastră și moartea și *însușirile cu voia*? E o apropiere a Cuvântului până la capăt de firea noastră, ca să și-o facă proprie prin *însușire*. (n.s. 591, p. 330)

¹⁴²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cuvântul dumnezeiesc și-a însușit atât de mult firea noastră, fără să o părăsească pe a Lui, încât a intrat într-o comunicare cu noi identică cu cea a lui Adam, transmițându-ne viața, cum Adam ne-a transmis moartea. Deși și-a însușit firea noastră cu voia și nu stând într-o legătură de necesitate cu El, ca un Adam, deci n-a intrat nici El în această legătură de necesitate, totuși ea e tot atât de intimă ca și cea cu Adam și deci între noi. Dar faptul că a făcut-o aceasta cu voia și din iconomie, sau pentru mântuirea noastră, a celor născuți din Adam, n-a adus în Sine o umanitate despărțită de a lui Adam și de a noastră, ci și-a luat-o pe aceea, dar curățită de păcat, prin faptul că a avut-o și pe cea dumnezeiască. Iar făcând lucrul acesta cu voia, implica trebuința ca și noi să primim legătura cu El ca om înnoit cu voia. Voia Lui vrea să se întâlnească cu voia noastră. Dacă s-ar fi trecut din necesitate firea noastră în El, ca fie înnoită, ar putea face ca și noi să trecem cu necesitate de la starea de păcat la cea înnoită. (n.s. 593, pp. 330-331)

¹⁴²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă nu și-ar fi făcut sângele omenesc asumat și viața omenească asumată, sânge propriu și viață proprie a Lui ca ipostas dumnezeiesc, nu ar fi avut în El valoarea de răscumpărare a noastră a tuturor. Deși nu le avea din necesitate, și le-a *însușit* atât de mult, încât erau ale Lui, sau era El în ele. (n.s. 594, p. 331)

„Domnul nostru Iisus Hristos adresându-se noroadelor Iudeilor, care nu primeau răscumpărarea prin credință, ci disprețuiau folosul învățăturilor Lui, socotind că le ajunge legea dată prin Moise și că e singura care le poate asigura familiaritatea cu Dumnezeu, le-a spus: *Nimenia nu vine la Tatăl fără numai prin Mine* (In., 14, 6)¹⁴²³. Și iarăși: *Eu sunt calea și Eu sunt ușa* (In., 10, 9; 14, 6). Spunând acestea, a spus adevărul, pentru că este Adevărul. Și Dumnezeu și Tatăl nu ne este altfel apropiabil decât numai prin Fiul Lui după fire. Căci cel care-L cunoaște pe El, cunoaște numaidecât și pe Tatăl din Care s-a născut¹⁴²⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a treia a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, p. 342)

„(...) toată răscumpărarea este prin El. Căci *nu e dat alt nume sub cer, între oameni, întru care trebuie să ne mântuim noi* (Fap., 4, 12) și în El e toată desăvârșirea prin sfințenie în Duhul¹⁴²⁵. Prin El am fost chemați la Tatăl și vom sui la cetatea de sus împreună cu El¹⁴²⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a treia a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, p. 352)

¹⁴²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeuul adevărat nu e decât Cel ce e Tată al unui Fiu Unul-Născut. Căci numai acesta e un Dumnezeu al iubirii, fără de care nu se poate cugeta un Dumnezeu. Dar de acest Dumnezeu-Tată nu Se poate apropia cineva decât prin Fiul, însușindu-și și el calitatea de fiu. Iar Fiul ni S-a făcut apropiat și ne-a dat putința de-a ne însuși calitatea de fii ai Tatălui, făcându-Se și om. El S-a făcut prin aceasta Fiu și ca om și a înfrățit cu Sine pe oameni făcându-i împreună fii. Acesta este Hristos. Cine nu primește pe Hristos ca Fiul lui Dumnezeu făcut om, nu se poate apropia de Dumnezeu, ca un fiu de Tatăl. Legea veche nu dădea putința apropierii de Dumnezeu ca Tatăl, deci în nici un fel. La fel nu dau putința religiile panteiste în care Dumnezeu se confundă cu natura. Nu o dau nici sectele neoprotestante, care nu cunosc pe Iisus ca Dumnezeu. (n.s. 607, p. 342)

¹⁴²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai că cine nu recunoaște pe Hristos ca Fiul lui Dumnezeu nu-L poate cunoaște pe Dumnezeu, care nu poate să nu fie Tată din veci, ci cel ce recunoaște pe Hristos ca Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, cunoaște în mod necesar pe Dumnezeu ca Tată, deci ca Dumnezeu adevărat. Acela primește în sine afecțiunea filială supremă îndreptată spre Dumnezeu ca Tatăl. În Fiul se unesc paradoxal aceste două calități spirituale: de Fiu, deci ca Născut, dar de Fiu independent de tot ce e creat, de absolută libertate în absolută filiație. Cel ce e Fiul Tatălui suprem, e superior tuturor împreună cu Tatăl al cărui Moștenitor în toate este. Acestea două le trăim apropiindu-ne de Hristos. Căci ni le comunică într-un fel și nouă: suntem fii ai Tatălui suprem și liberi de toate. (n.s. 608, p. 342)

¹⁴²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos nu e Fiul lui Dumnezeu făcut om, venit între oameni, nu suntem ridicați în veșnicia și bogăția vieții dumnezeiești. Nimeni n-a fost între oameni care să aibă putința de-a ne ridica din insuficiența noastră decât Hristos, Care n-a fost numai om, ci și Dumnezeu. Hristos a fost singurul om în Care a fost desăvârșirea, pentru că a fost și Dumnezeu. Iar El poate comunica și fraților Săi desăvârșirea. Căci desăvârșirea e una cu sfințenia, pentru că în ea nu e nimic egoist, nimic aplecat spre plăcerile animale, nespirtuale, care închid omului orizonturile spirituale. Iar a fi în aceste orizonturi, înseamnă a fi în comuniune cu altă Persoană pur spirituală și Preasfântă. (n.s. 632, p. 352)

¹⁴²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Coborârea Fiului lui Dumnezeu între oameni, are ca urmare urcarea oamenilor uniți cu El la Dumnezeu. Coborârea Lui pe pământ, înseamnă prefacerea pământului în cer. (n.s. 633, p. 352)

„Căci toată iconomia s-a săvârșit în chip clar din pricina noastră și pentru noi¹⁴²⁷. Căci precum S-a făcut pentru noi între morți, ca noi să ajungem în viață împreună cu El și prin El — pentru că a înviat călcând puterea morții — așa s-a făcut pentru noi departe, deși e aproape — ca și noi să ne apropiem împreună cu El și prin El de Tatăl, fapt care s-a și împlinit. Căci făcându-ne părtași ai Lui prin Duhul, ne-am unit cu Dumnezeu Tatăl prin El, dacă *suntem cu adevărat părtași ai firii dumnezeiești*, după Scripturi (II Pt., 1, 4)¹⁴²⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a treia a Glafirelor la Ieșire, 2, în PSB, vol. 39, pp. 356-357)

„Și cu rana Lui noi ne-am vindecat, după cum s-a scris (Is., 53, 5)¹⁴²⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, 1, în PSB, vol. 39, p. 372)

„(...) e jertfă sfântă pentru că e fără de prihană¹⁴³⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, 2, în PSB, vol. 39, p. 376)

¹⁴²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pentru noi S-a făcut Fiul lui Dumnezeu Om, pentru noi s-a răstignit, pentru noi a înviat, pentru noi S-a înălțat la cer. Dumnezeu n-a rămas din pricina noastră și pentru mântuirea noastră, închis în Sine, și-a făcut proprie viața noastră, ca să ne-o facă proprie pe a Lui pentru veci, fără să înceteze a fi Dumnezeu, fără să pună capăt existenței noastre ca oameni. Suntem din voia Lui o preocupare veșnică pentru Sine, dezvoltându-ne ca ceea ce suntem, înfrumusețându-ne ca oameni cu tot ce e dumnezeiesc. Nici o religie, nici o concepție nu acordă o atât de mare valoare omului, ca credința creștină. Omul e chemat să fie veșnic ca Dumnezeu, în relație familiară cu Dumnezeu, partener al lui Dumnezeu, fără să fie și să devină Dumnezeu. Dumnezeu ne iubește întrucât suntem făptura Lui, deosebită de El, întrucât se vede nu numai existând în Sine, ci și realizându-Se în altă formă, în forma umană. (n.s. 642, p. 357)

¹⁴²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu ne facem părtași de Hristos prin simplul fapt că are firea omenească, ci trebuie să ne și deschidem Lui prin credința noastră, deci printr-un act spiritual, liber, care e ușurat prin Duhul Sfânt. Căci Duhul Sfânt a trecut din dumnezeirea lui Hristos și în umanitatea Lui. Părtășia pe care o primim astfel cu Hristos e alta decât *părtășia* de firea dumnezeiască. De Hristos ne facem părtași întrucât avem firea omenească comună cu a Lui, trecând însă și Duhul de la ea la noi. Dar de firea dumnezeiască nu ne facem părtași decât în sensul unei comuniuni personale cu Fiul ca ipostas divin și deci împreună cu El și cu Tatăl. (n.s. 643, p. 357)

¹⁴²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Rana Lui* e moartea Lui. Ne-am vindecat cu ea, sau am dobândit o viață nouă, pentru că uniți cu El trăim și noi predarea umanității noastre *moarte*, Tatălui, sau transformarea morții ei ca osândă, încă până trăim, în moartea ca predare iubitoare a ei Tatălui. (n.s. 661, p. 372)

¹⁴³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cea mai bine primită jertfă, sau cea mai adevărată jertfă, e cea mai lipsită de vreo pată a păcatului. Hristos a fost cea mai adevărată jertfă, pentru că a fost ca om fără de păcat. Predarea Lui ca jertfă Tatălui a fost cu adevărat desăvârșită, neslăbită de nici o mișcare egoistă, contrară. El a avut ca om jertfit intrarea totală la Dumnezeu. Și uniți cu El avem și noi această intrare. Peste noi se întinde lumina curăției Lui desăvârșite și atotplăcute Tatălui. (n.s. 670, p. 376)

„Căci Emanuil a murit lărgindu-ne intrarea în Sfintele Sfintelor și deschizând ușa Bisericii de sus și din ceruri celor ce cred¹⁴³¹. Așadar, în moartea lui Hristos câștigăm și puterea de-a pătrunde în sfântul cort pe care l-a întemeiat Domnul și nu omul, în Ierusalimul de sus, maica sfinților și hrănitoarea îngerilor¹⁴³².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, 2, în PSB, vol. 39, pp. 376-377)

„Dar fiindcă S-a făcut jertfă pentru păcat — *căci Paștile nostru Hristos s-a jertfit pentru noi* (I Cor., 5, 7) — de aceea spunem că S-a făcut și păcat¹⁴³³. Căci s-a jertfit, precum am spus, ca prin sângele Său să câștige lumea de sub cer. *Căci cu preț am fost cumpărați*, după Scripturi (I Cor., 6, 20) și nu mai suntem ai noștri ci ai Celui ce pentru noi păcat S-a făcut, ca să ne elibereze de vechile păcate și să ne arate sfinți prin împărtășire de sfântul lui Trup, deci și ai

¹⁴³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfintele Sfintelor de Sus e ultima și tainica interioritate a lui Dumnezeu. Până acolo a intrat Hristos cu jertfa sa ca om. Arhiereul legii intra cu sângele țapului ispășitor o singură dată pe an în Sfintele Sfintelor din cortul văzut. Acesta era chipul intrării în interioritatea spirituală a lui Dumnezeu, la *inima* Lui personală, ca să rămână acolo veșnic ca om care atrage pe frații Săi. El a deschis în mod real oamenilor intrarea la interioritatea lui Dumnezeu Tatăl, în care se constituie Biserica sau comuniunea cea mai deplină între oameni și între ei și Dumnezeu prin iubire. E o comuniune realizată și hrănită prin jertfa de Sine a Fiului lui Dumnezeu ca om, al cărei duh ni-l însușim și noi biruind orice egoism. Această Biserică cu temelie în Dumnezeu își are prelungirea în Biserica văzută. Cei ce facem parte din această Biserică avem sufletele unite prin comuniune în interioritatea lui Dumnezeu-Tatăl, împreună cu Fiul făcut om. (n.s. 671, pp. 376-377)

¹⁴³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Biserica fiind Sfânta Sfintelor în care se află interioritatea lui Dumnezeu, cu tot conținutul infinit de înțelesuri și ca izvorul iubirii nesfârșite, din care a creat, susține și îmbogățește spiritual lumea și în care a intrat și rămâne în veci și umanitatea noastră purtată de Fiul și jertfită, într-o întâlnire supremă între iubirea omenescului și dumnezeirii, hrănește cu aceste înțelesuri și cu această iubire și duhurile îngerești. De aceea se scot la Sf. Liturghie părticele (miride) și pentru îngeri. (n.s. 672, p. 377)

¹⁴³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai pentru aceea se spune că Hristos *S-a făcut păcat pentru noi*, pentru că și-a însușit moartea, care a venit peste oameni din pricina păcatului. Dar El a întors direcția morții dinspre neant, ca despărțire de Dumnezeu, spre Dumnezeu ca învingere a egoistei despărțiri de Dumnezeu din dragoste desăvârșită de Dumnezeu. Hristos a trecut prin moartea Lui ca jertfă fără de păcat cu adevărat dincolo de creație, la Dumnezeu, și ca om, deci e Paștele adevărat, cum mielul mozaic simboliza doar. Iar odată cu Hristos trecem și noi din viața despărțită de Dumnezeu și supusă morții, la viața în Dumnezeu. Moartea ca trecere spre Dumnezeu, ca predare a vieții proprii lui Dumnezeu, se cunoaște prin aceea că e jertfă sau dar adus lui Dumnezeu. (n.s. 676, pp. 378-379)

Sângelui¹⁴³⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, în PSB, vol. 39, pp. 378-379)

„Astfel ne-am îmbogățit în Hristos cu bunătatea de sus și am fost spălați de necinstul și atotchinuitorul păcat, fiind chemați prin credință la sfințenie. Și pe lângă acestea fiind făcuți părtași la viața de veci, vom fi primiți în ea și ne vom dăruia întru miros de bună mireasmă lui Dumnezeu și Tatăl. Căci spune adevărul fericitul Pavel, când scrie: *că suntem bună mireasmă a lui Hristos lui Dumnezeu* (II Cor., 2, 15)¹⁴³⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, în PSB, vol. 39, p. 383)

„(...) Cuvântul fiind după fire viață și din viață, își însușește moartea propriului trup. Căci nu era străin de el trupul asumat, ci al Lui propriu¹⁴³⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, în PSB, vol. 39, pp. 387-388)

„(...) să înțelegi că trupul lui Hristos este nestricăcios. Căci n-a cunoscut stricăciunea. (...) Iar în înțelegerea sfântului trup al lui Hristos ca nestricăcios, se introduce rațiunea învierii Lui.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, cartea întâia a Glafirelor la Levitic, 4, în PSB, vol. 39, p. 396)

¹⁴³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În două sensuri nu mai suntem ai noștri, ci ai lui Hristos: pentru că El ne-a răscumpărat cu sângele Lui din robie; pentru că ne facem părtași de trupul și sângele Lui libere de păcat, libere de robia morții definitive, datorită unirii desăvârșite, prin jertfa ca predare totală, cu Tatăl. Poți să fii al cuiva ca rob și poți să fii al cuiva datorită faptului că te câștigă prin iubirea Lui. Când ești al cuiva prin iubirea ce ți-o acordă, ești al lui bucurându-te totodată de libertate. Dar când ești rob al dușmanului, ești rob fără libertate. Când ești rob al patimilor și al morții din pricina ea, ești rob cu adevărat, lipsit de libertate. Dar devenind rob al lui Hristos, sau al lui Dumnezeu, datorită dragostei ce și-o arată și prin care te-a eliberat de patimi și de moarte, devii rob de bunăvoie. Când se zice credinciosului *robul lui Dumnezeu*, aceasta nu înseamnă un rob neliber, ci un rob de bunăvoie. Sunt rob fericit al celui ce mă iubește și pe care îl iubesc. Este o unire paradoxală între libertate și comuniune din dragoste. (n.s. 677, p. 379)

¹⁴³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos înalță prin Jertfa Lui ca om buna mireasmă a umanității către Tatăl. Dar și noi uniți cu Hristos, înălțăm în noi buna mireasmă a duhului de jertfă al lui Hristos Tatălui. Tatăl vede în fața omenească a lui Hristos, predată Tatălui până la suprema jertfă, fețele noastre și noi arătăm Tatălui în fețele noastre pline de iubire jertfelnică fața lui Hristos. (n.s. 686, p. 383)

¹⁴³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tema va fi reluată de Leonțiu de Bizanț, care va spune nestorienilor că trupul lui Hristos nu e al sufletului Lui, sau al omului, ca la oameni, ci al Cuvântului. Taina cea mare este cum simțea real moartea ca a Sa și nu știa numai teoretic de ea. Într-un fel ipostasul dumnezeiesc al Cuvântului simțea durerile trupului Său și frica de moarte, cum simte sufletul nostru durerile trupului său și frica de moarte cu trupul, fără ca loviturile și moartea să-l atingă pe el însuși. E ca un ecou spiritual produs în suflet de orice act material care atinge trupul. (n.s. 692, p. 388)

„(...) Hristos (...) a cumpărat¹⁴³⁷ lui Dumnezeu și Tatăl, precum s-a scris, întreaga lume prin credința în El și prin sângele Său.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Numeri*, cartea Glafirelor la Numeri, 3, în PSB, vol. 39, p. 412)

„(...) dumnezeiescul Pavel prefăcând chipurile în înțelesuri duhovnicești, scrie și zice: *Dacă sângele taurilor și țapilor și cenușa vițelei stropind pe cei spurcați îi sfințește spre curățenia trupului, cu atât mai mult sângele lui Hristos* (Evr., 9, 13). Și văzând în mielul junghiat de cei din Israel, care prin aceasta rămâneau alipiți de umbre, la curățenia trupului, chipul tainei lui Hristos, a spus iarăși: *Paștele nostru Hristos s-a jertfit pentru noi* (I Cor., 5, 7)¹⁴³⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la a doua Lege*, 3, în PSB, vol. 39, p. 461)

„(...) mielul adevărat, zugrăvit odinioară prin ghicituri, victima nepătată, Se aduce ca o jertfă pentru toți, ca să șteargă păcatul lumii, ca să surpe pe dezorganizatorul lumii întregi, murind pentru toți ca să desființeze moartea, ca să dezlege blestemul nostru, ca să înceteze în sfârșit sentința: *Pământ ești și în pământ vei merge*, ca să arate pe al doilea Adam, venit nu din pământ, ci din cer¹⁴³⁹, și să Se facă firii omului: început a tot binele¹⁴⁴⁰, dezlegare a stricăciunii,

¹⁴³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Termenul *ne-a cumpărat*, *ne-a răscumpărat* cu sângele Său e folosit de Părinți pentru că a trebuit să verse sângele Său ducând și imprimând până la capăt în umanitatea Sa iubirea Sa față de Tatăl și față de noi, pentru că pe de o parte această iubire să se comunice din umanitatea Sa și din noi, pe de alta să atragă asupra ei și asupra noastră iubirea Tatălui. Pe de altă parte, prin moarte erau stăpâniți de satana, ca izvor al existenței sărăcite la maximum, dar totuși având în ea o putere de atracție prin slăbiciunea ce ne-o imprimă, rupându-ne de Dumnezeu. Hristos primind moartea, a primit-o ca ceva ce venea de la vrăjmașul lui Dumnezeu deci a plătit aceluia ceea ce plăteau toți. Dar îndată ce-a ajuns la acest capăt al vieții pământești, adică la moarte, a trecut prin ea, ca primită din iubirea de Dumnezeu și de oameni, la întâlnirea deplină ca om cu Dumnezeu, biruind moartea. A intrat o clipă sub îngustimea aceleia, ca să se spargă dinlăuntru pereții acestei îngustimi. Dar noi primim puterea Lui biruitoare de moarte, numai dacă ne deschidem Lui prin credința că e Fiul lui Dumnezeu care a biruit ca om moartea. (n.s. 718, p. 412)

¹⁴³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Paștele (Pascha) înseamnă în evreiește trecere. Mielul jertfit de evrei în Egipt le-a făcut cu puțință trecerea de la robie la libertatea în pământul lor. Dar mielul avea și semnificația unui Miel care va face cu puțință trecerea cea mai înaltă a oamenilor, de la viața aceasta la cea viitoare. Căci altfel la ce ar mai fi continuat evreii odată stabiliți în Israil să mai jertfească mielul pascal? El închipuie pe adevăratul Miel, pe Hristos, Care este trecerea noastră supremă de la pământ la cer, de la viața în trupul acesta, la cea în trupul înviat. El e trecerea, sau Paștele esențial în Persoană. Căci El e trecere întru umanitate și îndumnezeire, iar prin moartea ca jertfă adusă Tatălui, trece ca om la Tatăl și deci la viața veșnică a învierii, având să ne treacă și pe noi. El e calea de trecere. Aflându-ne în El, trecem de aici dincolo de viața de aici. Nu trecem prin efortul nostru, ci unindu-ne cu El. (n.s. 795, p. 461)

¹⁴³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos e al doilea Adam, al doilea început al omenirii, dar El nu este făcut din pământ, ca ipostas, ci ipostasul dumnezeiesc din cer Se face și ipostas al firii omenești. (n.s. 222, p. 133)

¹⁴⁴⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ipostasul dumnezeiesc, făcându-se purtătorul firii omenești, Se face începutul a tot binele în ea și, prin ea, tuturor celor ce au comună cu El aceeași fire. Fiul lui Dumnezeu devine ipostasul central și începător al noii umanități, ipostas plin de puterea

pricinitorul vieții veșnice, temelia refacerii după Dumnezeu, începutul dreptei credințe și dreptăți, cale spre Împărăția cerurilor.

Căci a murit ca un miel pentru toți, redând toată turma de pe pământ lui Dumnezeu-Tatăl, Unul pentru toți, ca pe toți să-i supună lui Dumnezeu; Unul pentru toți, ca pe toți să-i câștige, ca în sfârșit toți să nu mai trăiască lor, ci Celui care a murit și S-a sculat pentru ei. Căci fiindcă eram în multe păcate și pentru aceasta eram supuși morții și stricăciunii, L-a dat Tatăl pe Fiul preț de răscumpărare pentru noi, pe Unul pentru toți, pentru că toate sunt în El și El e mai bun decât toți¹⁴⁴¹. A murit Unul pentru toți, ca toți să viețuim în El¹⁴⁴². Căci Mielul, înghițind moartea pentru toți, a eliminat-o pentru toți din El, căci toți eram în Hristos, Care a murit din cauza noastră și S-a sculat pentru noi¹⁴⁴³. Căci, fiind desființat păcatul, cum s-ar fi putut să nu fie desființată moartea cea din păcat și pentru păcat¹⁴⁴⁴? Fiindcă, dacă moare rădăcina, cum mai poate fi scăpată mlădița ivită din ea (moartea prin păcat)? Pentru ce pricină am mai muri, o dată ce păcatul este desființat? De aceea, sărbătorind, zicem la junghierea Mielului lui Dumnezeu: *Unde e, moarte, biruința ta? Unde e acul tău, iadule?*, *Căci toată fărădelegea*, cum zice Psalmistul, *va închide gura ei* (Ps., 106, 42), nemaiputând acuza pe cei ce au păcătuit din slăbiciune. Căci Dumnezeu este Cel ce îndreptățește (Rom., 8, 33). *Hristos ne-a răscumpărat de sub blestemul Legii, făcându-Se pentru noi blestem, ca noi să scăpăm de blestemul fărădelegii* (Gal.,

izvorătoare a binelui pentru toți, un ipostas pururea viu, împreună cu toți oamenii care vin pe lume și cred în El. (n.s. 223, p. 133)

¹⁴⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Putea muri pentru toți cu efect mântuitor în umanitatea asumată, pentru că în ipostasul lui Dumnezeu avea rațiunile după care au fost create toate și toți și putea de aceea răspândi înnoirea lor, prin umanitatea asumată, în toți, în rațiunile tuturor. Fiind toate unite în ipostasul Lui, care devine și ipostasul firii Sale omenești, El are un efect unificator și asupra chipurilor rațiunilor Lui din noi, producând o atracție iubitoare între noi. (n.s. 224, p. 134)

¹⁴⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A murit ca să învingă moartea în firea Sa omenească și, din ea, să întindă biruința asupra morții în toți cei ce se unesc cu El. (n.s. 225, p. 134)

¹⁴⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Firea Lui omenească nu a putut ține moartea, pentru că era a Cuvântului. Dar în legătură cu ea este firea tuturor oamenilor. Sau Cel ce o avea ca fiind a Lui avea în El rațiunile tuturor oamenilor, ca chipuri ale rațiunilor lor unite în El. Toți eram deci în El, Care a murit și a învins moartea. Deci a murit și a înviat pentru toți și, virtual, cu toți. (n.s. 226, p. 134)

¹⁴⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: N-a desființat Fiul lui Dumnezeu moartea din afară cu puterea Lui dumnezeiască, ci a desființat-o pentru că a ridicat firea noastră, asumată de El, din păcat și deci din moartea care era consecința păcatului. N-a desființat moartea nici juridic, plătind pentru noi, ci prin înălțarea spiritual-morală a firii noastre asumate de El, aflată în El ca o nouă începătură a firii noastre. În aceasta stă și răspunsul la întrebarea: Cum, pe de o parte, Se supune morții, și, pe de alta, o învinge? Și-a reținut întâi puterea dumnezeiască, și apoi a exercitat-o? El voia să ducă firea noastră până la culmea iubirii: să primească moartea pentru noi. Aceasta era și o culme a puterii sufletului Lui. În momentul în care moare, sufletul, unit și cu voia, cu Dumnezeirea, atinge culmea puterii, prin care poate învinge moartea, folosindu-Se mereu de voia și puterea dumnezeiască. Cu moartea primită din iubire, deci cu puterea supremă atinsă de suflet în iubire, calcă moartea. A putut primi moartea ca om nu atât prin reținerea puterii dumnezeiești, ci prin folosirea pozitivă a puterii dumnezeiești, în creșterea iubirii, sau a nepăcătuirii Sale ca om. (n.s. 227, p. 134)

3, 13).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 133-134)

„(...) fiind Viața după fire, a murit după trup pentru noi, ca să învingă moartea pentru noi și să învie cu Sine întreaga fire (căci toți eram în El, întrucât S-a făcut om).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 144)

„Iar cel bătut prin stricăciune și moarte iarăși s-a tămăduit în a treia zi, adică nu în primele timpuri și în cele de mijloc, ci în cele din urmă, când, făcându-Se om, a arătat firea sănătoasă, înviind-o în Sine însuși din morți. De aceea Se numește și pârga celor adormiți (I Cor., 15, 20).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 159)

„Iar faptul că s-a fixat șarpele pe un stâlp înalt (Num., 21, 9) arată pe Hristos ridicat la înălțimea văzută și cunoscut, ca să nu rămână necunoscut nimănui de pe pământ, cum zice și El însuși (In., 12, 32), pentru pătimirea de pe cruce¹⁴⁴⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. I, în PSB, vol. 41, p. 176)

„Căci Înțelepciunea măiastră a tuturor, adică Fiul, a făcut din unealta diavolului, adică din moartea Sa după trup, cale și ușă spre mântuirea noastră și a întors speranța diavolului, care abia văzându-L pătimind a cunoscut că e greu să lupte cu Dumnezeu¹⁴⁴⁶. Dar mi se pare că Psalmistul contribuie la explicarea

¹⁴⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos a luat nu trupul nostru păcătos, ci numai un trup asemenea lui, adică trupul nostru care purta slăbiciunile ireproșabile ale păcatului, între care și moartea, ca să le sufere ca pe o osândă a păcatului, și, biruindu-le prin răbdarea lor, să ne dea nouă puterea să învingem păcatul și urmările lui. De aceea e ridicat ca Cel care a învins în Sine urmările păcatului prin cruce, ca, ridicat pe crucea prin care a învins urmările păcatului și, deci, păcatul însuși, și crezând în El ca în Cel ce-a învins și osândit păcatul, să-l învingem și noi în noi înșine.

Văzând în șarpele care ne-a făcut să păcătuim păcatul nostru mort, păcatul nu mai are putere asupra noastră. Dar trupul lui Hristos e înălțat nu numai ca Cel în care e învins păcatul, ci și ca Cel ridicat prin aceasta într-o slavă, ca să fim și noi în ea, omorând din puterea Lui păcatul în noi. Murind cu Hristos păcatului, înviem și noi la viața fără de păcat și fără de moarte. (n.s. 301, p. 176)

¹⁴⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Până când Dumnezeu îl rabdă, diavolului i se pare că e ușor să lupte cu El furându-I suflete de oameni. Și pune pe oameni să-L necăjească, mai ales în calitatea de om acceptată de El. Dar când Dumnezeu făcut om merge până la primirea morții din partea diavolului, diavolul descoperă că Fiul lui Dumnezeu făcut om îl biruiește, privându-l de această supremă unealtă a răutății lui. Moartea prefăcută de Dumnezeu în jertfă e și o supremă faptă a iubirii prin care câștigă pe oameni. Faptul că Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om, a putut primi și moartea, l-a înșelat pe diavolul și pe aceia dintre oameni care-i slujeau ca să creadă că El nu primește moartea voind, deci nu e mai tare ca ea. Însă nu cu scopul de a înșela pe diavol și uneltele lui Se face Fiul lui Dumnezeu om și Își însușește frica

acestora când zice despre Hristos și diavol: *În cursa lui îl va umili pe el* (Ps., 9, 30). Căci diavolul a alcătuit lui Hristos, drept cursă, moartea. Dar a fost umilit în însăși cursa lui. Căci s-a nimicit moartea în moartea lui Hristos și s-a desființat tiranul care nu se aștepta să cadă.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 380-381)

„Voi muri, zice, pentru toți, ca pe toți să-i fac vii prin Mine; și am făcut trupul Meu preț de răscumpărare pentru trupul tuturor. Căci în moartea Mea va muri moartea și va învia cu Mine firea căzută a oamenilor¹⁴⁴⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 398)

„S-a răstignit pentru toți și din pricina tuturor, ca, murind Unul pentru toți, toți să fim vii în El¹⁴⁴⁸. Căci nu era cu puțință ca El să fie ținut de moarte, și nici stricăciunea să stăpânească viața prin fire. Iar că Hristos a adus trupul Său pentru viața lumii, vom cunoaște și prin cuvintele Lui. Căci zice: *Părinte Sfinte,*

de moarte, ca, înșelându-i, să-i îndemne Să-L omoare. Înșelăciunea aceasta și-o produc ei înșiși, pentru că nu văd dincolo de trupul Lui, înfricoșat de moarte, dumnezeirea Lui, care nu se teme de moarte, ci vrea s-o învingă. Dar chiar a primi moartea nedorită, cu voia, înseamnă a fi mai tare ca ea. (n.s. 683, p. 381)

¹⁴⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-ar putea pune întrebarea: De ce n-a învins Hristos moartea în trupul Său, făcându-l în stare să nu moară? Dar El a voit să meargă cu iubirea Lui față de noi, cei făcuți frații Săi, până la a da tot ce socotește omul că are mai de preț în starea lui de după păcat: viața pământească, sau viața trupului său actual. A făcut aceasta, ca să-i învețe și pe ei să meargă în iubirea față de Dumnezeu și de semenii lor până la a-și da viața de aici pentru ei. În această predare a vieții pământești a trupului Său, Hristos a avut chiar ca om cea mai înaltă putere. El nu voia ca om moartea Sa, dar I-o voia Dumnezeu. Întărit, pe de altă parte, de voia Lui ca Dumnezeu să primească moartea, a mers până la puterea omenească cea mai înaltă, unindu-Și voia Sa ca om cu voia Sa ca Dumnezeu. Trebuia să ajungă la această putere supremă a primirii morții și ca om, pentru ca să o poată învinge din voia lui Dumnezeu prin voia și puterea Sa ca om. Aceasta o spune prin cuvintele: *Treacă de la Mine acest pahar, dar să nu fie voia Mea, ci voia Ta*. De aceea învinge moartea trupului Său din mormânt prin sufletul Său din iad, unde dă viață protopărinților noștri, întărind și sufletul lor despărțit de trup, acolo. *În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, pe scaun ai fost cu Tatăl, ca Dumnezeu*. Așa și la învierea de obște dă sufletelor celor ce au crezut în El puterea să-și învie trupurile. Puterea aceasta începe să o dea de aici celor ce cred și se eliberează de păcatul despărțirii de Dumnezeu. În suflet este potența formării, deci și a învierii trupului propriu. Această putere o dă Domnul Hristos de aici sufletului ce se unește cu El în Sfânta Euharistie. Dar la învierea cu trupul întru fericire nu poate ajunge omul dacă nu-și însușește puterea acceptării morții cu trupul muritor de aici. Hristos a arătat această putere, primind de bună voie moartea de care ar fi putut scăpa. Această putere a Lui o primim și noi de la El, arătându-ne în stare să murim spiritual poftelor egoiste, înviind pentru Dumnezeu. În sensul acesta Și-a dat viața de aici a trupului ca preț de răscumpărare pentru viața noastră înnoită. (n.s. 719, pp. 398-399)

¹⁴⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos învingând moartea prin moartea Lui în trupul Său și înviind în trupul Său pentru vecie, toți cei ce ne unim cu El prin credință vom primi puterea învierii Lui. (n.s. 722, p. 400)

păzește-i pe ei (In., 17, 11). Și iarăși: *Eu Mă sfințesc pentru ei* (In., 17, 19)¹⁴⁴⁹. Iar în acestea zice că Se sfințește pe Sine nu folosindu-Se spre sfințire de curățirea sufletului, sau a duhului, cum se înțelege cu noi, nici de împărtășirea Sfântului Duh. Căci Duhul Sfânt era și este și va fi în El pururea prin fire, în mod neîncetat. Ci *Mă sfințesc* zice aici în loc de: Mă dau și Mă aduc ca o jertfă neprihănită spre miros de bună mireasmă. Căci după Lege se sfințea, sau se numea sfânt ceea ce se aducea la jertfelnic. Deci Hristos a dat trupul Său pentru toți, iar prin El face să se sălășluiască în noi viața.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 400)

„*Nimeni nu va lua sufletul Meu de la Mine. Eu îl pun pe el de la Mine însumi. Căci putere am să-l pun și iarăși putere am să-l iau pe el* (In., 10, 18). Fiindcă, precum am spus înainte, nu fără voie a răbdat crucea pentru noi. El însuși S-a adus pe Sine ca o jertfă sfântă lui Dumnezeu și Tatăl, răscumpărând cu sângele Său mântuirea tuturor (Evr., 9, 14)¹⁴⁵⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 512)

„(...) deoarece sunt și Iubitorul de oameni Făcător al tuturor, nu socotesc suportabilă păgubirea fapturilor de Mine, privind pe om înaintând spre nimicirea totală. L-am văzut pe om căzând în moarte prin păcat. Dar trebuia să-i întind ca urmare mâna ajutătoare. Deci trebuia să-l apăr pe om, chiar fiind căzut în tot modul. Și fiindcă urma să fie mântuit cel pierdut, trebuia ca Doctorul să fie împreună cu cei primejduiți, trebuia să fie prezentă Viața în cei morți, trebuia să fie Lumină în întuneric. Dar nu era cu putință ca, fiind voi oameni, să zburați la cer și să conviețuiți cu Mântuitorul. Deci am venit Eu la voi, auzind pe Sfinți strigând adeseori: *Pleacă cerurile și pogoară* (Ps., 143, 5). Deci M-am pogorât, zice, plecând cerurile. Căci nu se putea aștepta să urcați voi acolo¹⁴⁵¹.” (Sf. Chiril

¹⁴⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos Se sfințește ca om pentru oameni, dăruindu-Se în mod desăvârșit Tatălui ca jertfă. Și aceasta o face pentru ca în El toți să se dăruiască Tatălui, scăpând de păcat și de despărțirea de El. Dacă în Vechiul Testament se sfințeau jertfele puse pe jertfelnic, acum se sfințește omul jertfit în Hristos. Iar prin aceasta omul intră în comunicare deplină cu Viața fără de sfârșit, învingând moartea. Unde sunt valorile acestea în filosofii panteiste, în care toate se petrec conform unor legi fatale, inexplicabile în originea lor? (n.s. 723, p. 400)

¹⁴⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi murit din necesitate pentru păcatul Său, ar fi murit pentru El, nu pentru noi. Dar murind pentru noi, a murit de bunăvoie, din iubire. Ceea ce este din iubire nu este din necesitate. Iubirea e mai tare ca Legea. De aceea a și biruit Hristos moartea, venită din necesitate. (n.s. 972, p. 512)

¹⁴⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos se numește ca Dumnezeu *Iubitorul de oameni, Făcător al tuturor*, ceea ce înseamnă că toate le-a făcut pentru oameni, spre folosul lor. De aceea n-a voit să suporte pe omul căzut total și definitiv în moarte. Într-un fel îl ține în existență și încearcă un mod extrem, de a-l ridica chiar în această existență *moartă*. Îl ține în existență prin El, ca Viață, și rămâne în întunericul lui, ca Lumină. Am putea spune că omul e despărțit moral, sau

al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 566)

„(...) fiind Dumnezeu și din Dumnezeu după fire, S-a făcut Unul-Născut ca om, ca să osândească păcatul în trup și să omoare moartea prin moartea sa și să ne arate pe noi fii ai lui Dumnezeu, născând din nou în Duh la demnitatea mai presus de fire pe cei aflați pe pământ. În acest mod trebuia să ne recapituleze și să urce la starea de la început neamul căzut al oamenilor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, pp. 889-890)

„Dar cred că nu vom cugeta drept considerând că Unul-Născut S-a făcut om numai pentru a ridica trupul la calitatea de trup al Său. Fiindcă unde s-ar vedea mărimea și folosul venirii Lui la noi, dacă Și-ar fi mântuit numai trupul Său? Vom crede mai degrabă că Unul-Născut a adus întregii firi omenești bunătățile prin Sine și în Sine ca primul, ca pârga omenirii. Căci, precum am urmat nu numai prin moarte, ci și prin toate patimile trupului, pe primul om, pentru neascultarea aceluia căzut sub blestemul dumnezeiesc venit asupra lui, în același mod socotesc că vom urma lui Hristos, Care ne-a mântuit și sfințit firea trupului în Sine¹⁴⁵². De aceea și Pavel a spus: *Și după cum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm și chipul celui ceresc* (I Cor., 15, 49). Chip al celui pământesc, adică al lui Adam, înseamnă a fi în patimi și stricăciuni; iar chip al celui ceresc, adică al lui Hristos, înseamnă a fi în nepătimire și nestricăciune. Deci Cuvântul, fiind Dumnezeu după fire, a osândit păcatul în trupul propriu, poruncind trupului să se oprească de la păcat și schimbându-i mișcarea spre ceea ce place lui Dumnezeu, și nu voii proprii¹⁴⁵³. Astfel, a preschimbat trupul psihic (natural) în trup duhovnicesc (plin de puterea Duhului lui Hristos, n. trad). Acesta este un mod al recapitulării.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 890)

prin voia lui, de Dumnezeu, dar rămâne ontologic legat de Dumnezeu. Căci omul, continuând într-un fel să existe, chiar mort spiritual, nu poate să nu aibă la baza lui puterea lui Dumnezeu. Dar vine El însuși la om, ca să-l ridice din această existență moartă, făcându-Se om și ridicând în Sine pe om la Dumnezeu, ca să-i ridice pe toți cei ce se unesc cu El. Căci nu se puteau urca ei înșiși la cer, sau la viața deplină din Dumnezeu. (n.s. 1069, p. 566)

¹⁴⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O dată cu eliberarea trupului Său de păcat și de moarte, a făcut cu puțință tuturor trupurilor, de o fire cu al Lui, această eliberare. Depinde doar de voia celor ce le poartă să atragă și în trupurile lor această putere eliberatoare. (n.s. 1692, p. 890)

¹⁴⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu ne-a mântuit Hristos printr-o satisfacție juridică adusă Tatălui pentru noi, ci El, ipostasul dumnezeiesc, S-a făcut Subiect al trupului omenesc și i-a dat puterea de-a nu mai păcătui, ci de-a face numai cele plăcute Tatălui. Puterea aceasta a Lui ne-o transmite și nouă, care avem unite voia și trupul nostru cu voia și trupul Său. Dacă voim, poate și voia noastră să se oprească de la păcatele cu trupul și să împlinească voia Tatălui ceresc. (n.s. 1693, p. 890)

„Nu era cu putință să scape omul de moarte, o dată ce era de o fire coruptibilă, decât reprimind harul de la început și împărtășindu-se de Dumnezeu, care pe toate le susține în existență și le face vii prin Fiul în Duhul. Deci S-a împărtășit Unul-Născut de sânge și trup, adică S-a făcut om fiind Viața prin fire și născut din Viața după fire, adică din Dumnezeu-Tatăl, ca, unindu-Se cu trupul coruptibil, după rațiunea firii lui, în mod tainic și negrăit, și cum numai El a știut, să-l readucă la propria lui viață și să-l arate părtaș, prin Sine, de Dumnezeu-Tatăl. Căci este Mijlocitor între Dumnezeu și om, după cum s-a scris (I Tim., 2, 5): al lui Dumnezeu-Tatăl în mod natural ca Dumnezeu și născut din El, al oamenilor, ca om, și având în Sine pe Tatăl și fiind El însuși în Tatăl.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 892)

„(...) al doilea Adam, adică Domnul nostru Iisus Hristos, neputând fi învinuit de nimic, căci: *n-a săvârșit nici un păcat, nici s-a aflat vicleșug în gura Lui* (I Pt., 2, 22), a suportat pătimirea morții pentru noi, fiind cu totul nevinovat prin Sine, ci aducându-Se pe Sine Tatălui preț de răscumpărare pentru viața tuturor, fiindcă iubește pe Tatăl, care însetează de mântuirea lumii¹⁴⁵⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. întâi, în PSB, vol. 41, p. 921)

„Cel ce era Viața după fire S-a făcut om, așezându-Se în firea noastră. Și așa s-a biruit stăpânirea morții și s-a înlăturat puterea stricăciunii introduse în noi. Deoarece firea dumnezeiască este cu desăvârșire liberă de aplecarea spre păcat, ne-a purtat pe noi în trupul Său. Căci în El erau toți, întrucât S-a arătat ca om; ca să omoare mădulele de pe pământ, adică patimile trupului, să desființeze legea morții, care stăpânea mădulele noastre¹⁴⁵⁵, și, pe lângă acestea, să sfințească firea noastră și să ni Se facă nouă model și călăuzitor pe calea spre dreapta credință și spre evlavie și spre cunoștința curată a adevărului și a viețuirii nerătăcite. Acestea toate le-a îndeplinit Hristos făcându-Se om.

¹⁴⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Motivul exprimat în ultimele cuvinte completează în mod potrivit lui Dumnezeu explicarea morții lui Hristos din voința de-a se satisface legea dreptății. Nu e o lege care trebuie împlinită pentru rigiditatea ei. Nu pentru a satisface onoarea jignită a lui Dumnezeu-Tatăl moare Hristos, ci pentru că Tatăl însuși e însetat de mântuirea oamenilor. Mântuirea lor echivalează cu o îndreptare a lor, ei primind putere din umanitatea plină de iubire a lui Hristos, capabilă să meargă până la moarte în împlinirea binelui, moarte voită în mod firesc de Dumnezeu. Omul nu se poate uni cu Dumnezeu dacă nu se face bun și iubitor până la jertfă. Și puterea pentru aceasta îi vine din umanitatea asumată de Fiul lui Dumnezeu. (n.s. 1748, p. 921)

¹⁴⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În toate mădulele trupului nostru stăpânea moartea. Cel ce este viața prin Sine, făcându-Și-le mădule ale Lui, a desființat moartea din ele, adică din trupul asumat de El. Iar întrucât trupul Lui este într-o legătură prin fire și cu trupurile noastre, a nimic și în ele puterea morții. Puterea nemuritoare a ipostasului dumnezeiesc se extinde în toate, având să se arate la învierea de obște, când lumea materială întreagă va fi scăpată de corupere și moarte. (n.s. 1840, p. 981)

Trebuia ca firea omului să urce la culmea a tot binele, și nu numai să o izbăvească de păcat și de moarte, ci să o și înalțe la ceruri, ca să arate pe om împreună-viețuitor și în aceeași ceată cu îngerii¹⁴⁵⁶. Și, precum prin învierea Sa, a comunicat puțința scăpării de stricăciune, așa a dat posibilitatea celui ce căzuse de la fața Lui, pentru neascultarea lui Adam, să treacă la cele de sus și să stea în fața Tatălui¹⁴⁵⁷. Astfel înțelegând acestea, a spus și dumnezeiescul Pavel: *Căci Hristos n-a intrat într-o Sfântă a Sfințelor făcută de mâini — închipuirea celei adevărate —, ci chiar în ceruri, ca să Se înfățișeze pentru noi înaintea lui Dumnezeu* (Evr., 9, 24). Auzi că, fiind totdeauna în văzul și în firea Tatălui Său, pentru identitatea ființei, acum Se înfățișează Lui nu pentru Sine însuși, ci pentru noi? Căci ceea ce am spus înainte, spun iarăși: plecând la cer ne așază pe noi sub vederea Tatălui, fiind pârga umanității¹⁴⁵⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, pp. 981-982)

„(...) deoarece este Arhiereu, întrucât S-a făcut om, S-a adus totodată pe Sine jertfă fără prihană lui Dumnezeu-Tatăl, drept răscumpărare a vieții tuturor¹⁴⁵⁹, ca pârgă a omenirii, ca să fie *cel dintâi întru toate*, cum zice Pavel (Col., 1, 18). Și readuce neamul nostru, care s-a abătut pe pământ, arătându-l curat în sângele Său, remodelându-l spre înnoirea vieții prin Sfântul Duh¹⁴⁶⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 1011)

¹⁴⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos, prin puterea neschimbată a Dumnezeirii Sale, scapă de moarte și de corupție tot universul creat. Dumnezeirea sfințitoare nu va ridica la sfințenie și împreună-locuire în cerurile îngerești decât pe oamenii care se vor uni cu El, prin efortul voinței de a se elibera de păcat, efort sprijinit de Hristos însuși, Cel înălțat ca om la ceruri. (n.s. 1841, p. 981)

¹⁴⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A sta ca om în fața Tatălui împreună cu îngerii înseamnă a sta în fața Izvorului nesfârșit al luminii spirituale, al cunoașterii adevărate și al iubirii. De la fața acestei lumini a căzut umanitatea prin neascultarea întipărită în ea prin Adam. Fiul lui Dumnezeu, făcut om prin voința de ascultare a Tatălui și din iubire față de El, Se urcă din nou în fața acestei lumini. În aceasta se vede mistica luminii propriie celor ce se unesc cu Hristos, păstrată în Ortodoxie, cum nu s-a păstrat în Occident. (n.s. 1842, p. 982)

¹⁴⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu, așezându-Se în fața Tatălui ca om, după ce S-a jertfit Lui pentru oameni și S-a curățit în cea mai deplină ascultare, a făcut fața iubită și curată a Fiului Său, față a omului. El este astfel pârga umanității reînnoite. În toate fețele omenești, unite prin credință și imitare cu Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, Tatăl vede fața Fiului Său. (n.s. 1843, p. 982)

¹⁴⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A dat, prin moarte, viața Sa, ca preț pentru viața noastră. Și a dat-o cu efect deplin. Căci, înviind El, vom învia și noi. Nu Și-a dat viața definitiv, ca să nu-L mai avem ca Izvor al vieții izbăvite de moarte. Deci pentru aceasta nu ar fi fost de-ajuns jertfa Sa numai ca om simplu. (n.s. 1903, p. 1011)

¹⁴⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A adus în trupul Său neamul nostru, purtând urmele necondamnabile ale păcatului în curăția sângelui Său nepăcătoș, ca să dea un chip înnoit de viață acestui neam prin Duhul Sfânt, Căruia S-a deschis întâi El prin nepăcătoșenia și jertfa Lui, și apoi și pe noi, care ne unim cu El. (n.s. 1904, p. 1011)

„(...) deși era Viața după fire, S-a dus între morți, ca, desființând în noi moartea noastră, să ne replăsmuiască în viața sa. Și, fiind El dreptatea lui Dumnezeu-Tatăl (I Cor., 1, 30), S-a făcut pentru noi păcat (II Cor., 5, 21)¹⁴⁶¹. Căci, după cuvântul Proorocului: *El a luat asupra-Și durerile noastre și cu suferințele noastre S-a împovărat* (Is., 53, 4), ca să ne facă drepti pentru Sine, rupând zapisul ce era împotriva noastră și pironindu-l pe cruce, precum s-a scris (Col., 1, 14). Și fiind și Sfânt prin fire, ca Dumnezeu, și dând întregii creații Duhul spre împărtășire, spre dăinuire și sfințire, Se sfințește pentru noi în Sfântul Duh, nesfințindu-L pe El altcineva, ci lucrând mai degrabă El însuși prin Sine spre sfințirea trupului Său. Căci primește Duhul, care e al Său, și Îl ia întrucât este om. De fapt și-L dă pe Acesta, ca Dumnezeu. Făcea aceasta pentru noi, nu pentru Sine, ci pentru ca, primind în Sine, ca în primul, începutul sfințirii, să treacă harul sfințirii la tot neamul. Căci, precum prin călcarea și neascultarea lui Adam, ca prin pârga neamului, firea a fost osândită la moarte, auzind prin el: *Pământ ești și în pământ te vei întoarce* (Fac., 3, 19), la fel socotesc că, prin ascultarea și dreptatea lui Hristos, întrucât S-a așezat sub Lege, deși era Dătătorul legii, ca Dumnezeu, trece la întreaga fire binecuvântarea și readucerea la viață prin Duhul.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 10, în PSB, vol. 41, pp. 1052-1053)

„(...) lăsând din iconomie propriul Său trup să moară¹⁴⁶², i-a sădit trupului iarăși viața proprie, nesupunându-Se pe Sine însuși lanțurilor morții, întrucât se înțelege ca Dumnezeu.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 10, în PSB, vol. 41, p. 1054)

„De fapt, ar fi fost absurd ca prin cel de la început să treacă la toți osânda și aceia să poarte chipul lipsit de slavă al celui pământesc, chiar dacă n-au păcătuit în acea vreme în care protopărintele a căzut din porunca dată lui, și venind Hristos, Care S-a arătat ca om ceresc, să nu întipărească în cei chemați prin El la dreptate chipul Lui, desigur prin credință.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 11, în PSB, vol. 41, p. 1056)

¹⁴⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Dreptatea* în graiul biblic înseamnă lipsa de păcat, cel care e strâmbătate spirituală. Ea e opusă oricărui păcat. Hristos S-a făcut păcat, nu făcându-Se păcătos, ci însușindu-Și vina pentru păcatul nostru, dându-Se ca păcătos, Care primește pedeapsa morții pentru noi, pentru a o învinge, întrucât nu era El însuși păcătos. (n.s. 1985, p. 1052)

¹⁴⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos *Și-a lăsat trupul să moară*. Acesta n-a murit din necesitate, ca la oamenii obișnuiți. L-a lăsat să moară din iconomie, adică pentru a birui moartea, în Sine și prin Sine, și în noi, cei cu care S-a făcut de o fire ca om. (n.s. 1989, p. 1054)

„(...) prin patima Sa trebuia să răscumpere nepătimirea tuturor, reușind numai prin aceasta să recâștige tot pământul lui Dumnezeu-Tatăl cu sângele Său¹⁴⁶³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1072)

„(...) deoarece acum sosise timpul, lăsând casa în care învățase cele tainice pe ucenicii Săi, vine la locul în care obișnuiau și ucenicii Lui să petreacă împreună cu El. Făcea aceasta pentru a ușura vânzătorului aflarea Lui. Locul era o grădină, care simboliza Raiul dintru început. Căci în acest loc, ca să zic așa, era punctul de întâlnire și de adunare a tuturor spre starea de la început. Căci în Rai s-a petrecut începutul tuturor celor ce ne-au întristat, și în grădină este începutul patimii lui Hristos, care a adus îndreptarea tuturor celor ce ni s-au întâmplat odinioară¹⁴⁶⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1072)

„Așa cum în Adam s-a unit întreaga fire a omului, arătându-se supusă păcatului, așa și aici a fost biruit (Satana) de ea. Căci El, deși era Dumnezeu prin fire, era și Om Care n-are păcat. Și precum, pentru păcatul neascultării, osânda celui osândit se extinde printr-unul (primul Adam) la toți, așa dreptatea lui Iisus se extinde la toți printr-Unul (al doilea Adam). Și martor al acestui fapt este Pavel, care zice: *Precum prin greșeala unuia a venit osânda pentru toți oamenii, așa prin îndreptarea adusă de Unul a venit, pentru toți oamenii, îndreptarea care dă viață* (Rom., 5, 18). Deci, prin Adam cel dintâi ne-am îmbolnăvit de neascultare și de blestemul lui, iar prin ascultarea Celui de al doilea ne-am îmbogățit cu binecuvântarea ei¹⁴⁶⁵. Căci Domnul Legii, ca Dumnezeu, a venit printre noi și S-a făcut păzitorul legii, ca Om¹⁴⁶⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei,

¹⁴⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos a răscumpărat cu patima Lui eliberarea oamenilor de pătimirea morții definitive, dar le-a dat și putere să câștige o nepătimire sau o libertate de pasiuni nepăcătoase. Prin sângele Său a recâștigat, pentru dragostea față de Tatăl Său, pe oameni, văzând ei cât de mult îi iubește Dumnezeu, Care a lăsat ca însuși Fiul Său să meargă până la moarte din iubirea față de ei. (n.s. 2028, p. 1072)

¹⁴⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos Se aduna cu ucenicii în grădina aceea — și, prin ei, cu toți cei ce vor crede în El — spre starea sau în starea legăturii de la început cu Dumnezeu. Dar grădina aceea era și în alt fel un chip al grădinii raiului. Precum acolo începuseră tristețile mizeriilor și morții de pe pământ, unite cu amăgitoare plăceri, așa în grădina aceasta se primește ultima concluzie a acelor tristeți, sau patima morții, dar neamestecată cu plăceri, ci plină de dorința refacerii legăturii cu Dumnezeu. (n.s. 2029, p. 1072)

¹⁴⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu am fost supuși blestemului lui Adam în chip exterior, ci prin faptul că ne-am însușit neascultarea lui, sau am moștenit de la Adam pornirea spre neascultare, sau o fire bolnavă. De la Hristos, prin comunicare, ne-a venit bogăția ascultării și a darurilor dumnezeiești care izvorăsc din legătura cu Dumnezeu. (n.s. 2083, pp. 1104-1105)

¹⁴⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De la Adam ni s-a transmis călcarea Legii, sau neputința de a o păzi, de la Hristos ca om am primit păzirea Legii, sau puterea de a o păzi. Și El a avut puterea de a păzi legea, pentru că era, ca Dumnezeu, și Dătătorul Legii, și Stăpânul ei, având în firea Lui legea. (n.s. 2084, p. 1105)

Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 1104-1105)

„Cel ce n-a știut de păcat S-a făcut blestemat pentru noi, ca să ne elibereze pe noi de vechiul blestem. Fiindcă a fost de ajuns să pătimească pentru toți Dumnezeu Cel mai presus de toți, ca, prin moartea trupului Său, să obțină răscumpărarea tuturor¹⁴⁶⁷.

Deci Hristos nu poartă crucea cuvenită Lui, ci pe cea care atârână peste noi și pe care eram datori să o purtăm noi, dacă ne gândim la osânda ce ni se da prin Lege. Căci, precum a fost între morți nu pentru Sine, ci pentru noi, ca să Se facă începătorul vieții noastre, desființând în Sine stăpânirea morții (Evr., 2, 14), așa a luat asupra Sa și crucea cuvenită nouă, osândind în Sine pedeapsa provenită din Lege¹⁴⁶⁸, ca toată fărădelegea să-și astupe gura ei, după cuvântul din Psalmi (Ps., 106, 42), o dată ce Acela care nu avea păcat a fost osândit pentru păcatul tuturor. Iar ceea ce s-a săvârșit în Hristos va folosi foarte mult sufletelor noastre, întrucât ni S-a făcut model de bărbăție¹⁴⁶⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1118)

„Căci s-a spus femeii odinioară de către Dumnezeu: *în dureri vei naște* (Fac., 3, 16). Dar, precum odinioară în rai a supus-o durerilor pe cea care ascultase de glasul șarpelui și slujise vicleniei diavolului, așa îi poruncește, tot în grădină,

¹⁴⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos pătimea pentru noi în trup, dar Cel ce pătimea prin trupul acesta era Dumnezeu. De aceea pătimirea morții a răscumpărat pe toți oamenii de sub datoria pătimirii, pentru că, uniți cu El, puterea învingerii morții le venea de la Cel ce era biruitorul morții, Acela fiind nu numai Om nevinovat, ci și Dumnezeu. Omul scăpat de moarte în Hristos avea valoarea și puterea lui Dumnezeu, căci același ipostas era și om, și Dumnezeu. (n.s. 2113, p. 1118)

¹⁴⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă ar fi fost numai om, Cel osândit ar fi plătit numai pentru sine și deci ar fi scăpat numai El. Dar, fiind și Dumnezeu, ca Om nevinovat a primit și a biruit osânda pentru toți. A scăpat nu numai firea Sa de stricăciune și de moarte, ci, prin puterea dumnezeiască, a comunicat prin firea Sa - biruitoare asupra osândeii, ca nevinovată - această biruință tuturor oamenilor care se unesc cu El ca Dumnezeu, prin umanitatea lor comună cu a Sa, ca Fiu al lui Dumnezeu. (n.s. 2114, p. 1118)

¹⁴⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Rezultatul eliberării de stricăciune și de moarte a firii omenești a lui Hristos nu ni se comunică fără efortul nostru, ci, așa cum nu fără efortul firii Lui omenești a arătat și menținut lipsa de păcat și a răbdat patima și moartea, așa nici noi nu ne putem însuși scăparea de stricăciune și de moarte fără a urma pilda Lui ca Om. Nu numai că ne arată pilda Sa, ci ne și comunică puterea ei, întărită de puterea dumnezeiască, spre a putea stăruii în efortul de biruire a păcatului. (n.s. 2115, p. 1118)

să nu mai plângă¹⁴⁷⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1147)

„El (Hristos) a murit și nu știți că aceea a fost moarte a trupului, nu a dumnezeirii (care a făcut ca nimeni din cei ce cred să nu moară).” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a XVIII-a, 9, în PSB, vol. 53, p. 94)

„Am fost înainte sub un cămătar nemilos, căruia nu i se puteau achita decât prin moarte dobânzile cerute (Lc., 7, 41). A venit Domnul Iisus și ne-a găsit încărcăți de dobânzi grele. Nimeni nu-și putea achita dobânda cu avutul nevinovăției sale. Nu puteam avea cu ce să mă eliberez, fiindcă n-aveam de unde achita dobânda, și de aceea mi-a încredințat un nou fel de achitare: să-mi schimb creditorul. Nu nașterea, ci vina ne făcuse datornici. Am strâns bani grei prin păcatele noastre, pentru ca noi ce eram liberi să ajungem supuși, fiindcă datornic este cel ce a primit ceva din banii cămătarului. Dar păcatul este de la diavol. Nelegiuitul are averi primite din avutul diavolului. Căci precum bogățiile lui Hristos sunt virtuțile, la fel ale diavolului sunt crimele. Diavolul adusese neamul omenesc în veșnică robie prin greaua camătă a moștenirii vinovate, fiindcă tatăl îndatorat lăsase urmașilor o moștenire încărcată de datorii. A venit Domnul Iisus și a răscumpărat cu moartea Sa moartea tuturor. Și-a vărsat sângele Său pentru sângele tuturor. L-am pedepsit deci pe creditor, dar n-am scăpat de el; ba am scăpat, căci rămâne datoria, dar a căzut camătă, precum zice Domnul Iisus: *Cei ce sunt în lanțuri: Ieșiți și cei ce sunt în închisori: Plecați* (Is., 49, 9). Așadar, sunt iertate păcatele noastre. Pe toți i-a iertat și n-a rămas cineva pe care să nu-l fi ușurat. Căci este scris că a iertat *toate greșelile, rupând zapisul hotărârii care era împotriva noastră* (Col., 2, 13-14).” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a XLI-a, 7-8, în PSB, vol. 53, pp. 194-195)

„S-a făcut rob, păcat, blestem, ca tu să încetezi de a mai fi rob păcatului și ca să te scape de blestemul hotărârii dumnezeiești. Așadar, El a luat asupra-Și blestemul tău: *Blestemat este tot cel spânzurat pe lemn* (Gal., 3, 13). El a ajuns blestem pe cruce, pentru ca tu să fii binecuvântat în împărăția lui Dumnezeu. El S-a înjosit, S-a disprețuit și de nimic S-a socotit. El zicea: *În deșert M-am ostenit* (Is., 49, 4). Pentru El a meritat Pavel să spună: *Nu m-am ostenit în deșert* (Filip., 2, 16), pentru ca să dăruiască slujitorilor Săi roada faptei bune și slava

¹⁴⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu îi grăiește femeii în grădină, și când o supune pedepselor neascultării de El, și acum, când se alipește Lui prin iubire statornică. Căci, unde este El, natura este o grădină. Dar atunci, în grădină, arătarea pedepsitoare a lui Dumnezeu a adus transformarea naturii din grădină într-o natură aspră, istovitoare, iar acum natura, devenită grădină prin iubirea femeii se permanentizează ca grădină, ajutând-o să vadă, dincolo de asprimea naturii, lumina lui Dumnezeu care o înfrumusețează. Încetarea plânsului femeii, după ce cunoaște că Hristos a înviat, nu e propriu-zis o încetare a durerilor nașterii. Dar durerea nașterii e unită cu bucuria coplesitoare că naște nu un om fără un sens al existenței, ci un om care se va împărtăși de bucuria veșnicei fericiri prin unirea cu Hristos. (n.s. 2163, p. 1147)

propovăduirii evanghelice, prin care toți să fie achitați de sarcina osteneții.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a XLVI-a, 13, în PSB, vol. 53, p. 220)

„Și Domnul, Care era drept, a suferit din partea celor nedrepti și, cu minunată răbdare, S-a răstignit pe cruce pentru păcatele noastre, pentru ca acela care-L imită să-și spele cu sângele Lui păcatele.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a LXIII-a, 112, în PSB, vol. 53, p. 270)

„(...) pe Golgota. Acolo este mormântul lui Adam, pentru ca pe cel mort să-l învie pe crucea Sa. Unde, așadar, este în Adam moartea tuturor, acolo este în Hristos învierea tuturor.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, scrisoarea a LXXI-a, 10, în PSB, vol. 53, p. 289)

„Ai fost învins de-ngăduință,
Și-al nostru rău Ți-e suferință,
Tu moarte primești nevinovat,
Iar noi scăpăm de-al ei păcat.” (Sf. Ambrozie al Milanului, *Imnuri*, XXXVII, (*Imn despre înălțarea Domnului*), în PSB, vol. 53, p. 379)

„Această întindere a mâinilor Lui pe cruce este numită pe drept cuvânt *ridicare*. În adevăr pe toți câți zăceau în iad i-a ridicat la ceruri, după făgăduința pe care o făcuse: *Când Eu voi fi înălțat de pe pământ, pe toți îi voi lua la Mine* (In., 12, 32)¹⁴⁷¹.” (Sf. Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești*, cartea a III-a, cap. 3, în PSB, vol. 57, p. 135)

„Învingând pe diavol, dușmanul Său, El a avut grijă ca noi încă din leagăn să fim crescuți în harul și în cunoașterea legii sale. Pentru primirea Lui în sufletul nostru ne răsplătește cu fericirea veșnică și cu daruri neîncetate, pentru mântuirea noastră în sfârșit S-a întrupat și a arătat tuturor neamurilor puterea minunilor Sale.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, Întâia convorbire cu părintele Moise, cap. XV, 2, în PSB, vol. 57, p. 319)

„(...) nimeni nu putea să libereze pe cei întemnițați, decât cel ce este în afara temniței, nimeni nu putea să izbăvească pe cei păcătoși, decât cel lipsit de păcat. Într-adevăr, nimeni nu poate libera pe cineva de un lucru, decât dacă e el însuși liber de lucrul de care îl liberează pe altul. Și de aceea, fiindcă în toți trecuse moartea, toți înțelegeau viața, ca adică murind în Adam, să trăiască în Hristos. Dar deși mulți au fost sfinți, mulți aleși și iubiți de Dumnezeu, nimeni totuși n-a putut să se mântuiască în întregime pe sine însuși, dacă n-a fost mântuit mai dinainte prin venirea și răscumpărarea Domnului.” (Sf. Ioan Casian,

¹⁴⁷¹ I-a ridicat la ceruri pe toți aceia care se făcuseră vrednici de aceasta și așteptau venirea Lui – n.L.P.

Convorbiri duhovnicești, Despre Întruparea Domnului, cartea a V-a, cap. XV, 2-3, în PSB, vol. 57, p. 834)

„(...) în lucrările Mântuitorului a fost întotdeauna puterea Sfintei Treimi.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XVII, 7, în PSB, vol. 57, p. 870)

„Tot el¹⁴⁷², în scrisoarea către Volusianus, spune: *Și Moise și ceilalți profeți au prevestit foarte limpede pe Domnul Iisus și L-au preaslăvit. Ei au spus că El nu numai că nu este deopotrivă cu ei înșiși, nu numai că este mai mare ca ei în puterea de a face minuni, ci că, pe deplin Domnul Dumnezeu tuturor El se va face om și va veni pentru oameni. De aceea El Însuși a făcut să nu fie absurd ce făcuse pentru ei, dacă nu le-ar face El. Dar totuși a trebuit să facă și ceva propriu: să Se nască din Fecioară, să învieze din morți, să Se înalțe la cer. Cine socotește aceasta puțin lucru pentru Dumnezeu, nu știu ce așteaptă mai mult.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VII-a, cap. XXVII, 2, în PSB, vol. 57, p. 878)

„(...) nu a întârziat (Hristos - n.L.P.), ci a alergat strigând cu vorbele, cu faptele, cu moartea, cu viața, cu coborârea, cu suirea, strigând ca să ne întoarcem la El. Și a dispărut de la ochii noștri, ca să ne întoarcem la inimă și să-l găsim, căci s-a depărtat și *iată este aici* (Mt., 24, 2-3). Nu a voit să fie mai mult cu noi și totuși nu ne-a părăsit. Căci S-a retras acolo de unde nu S-a retras, căci lumea prin El a fost făcută și în această lume era și a venit în această lume pentru ca să mântuiască pe păcătoși (In., 6, 33), Căruia se mărturisește sufletul meu, și-l vindecă *pentru că a păcătuit Lui. Fii ai oamenilor, până când veți fi grei la inimă?* (Ps., 40, 5). Oare nici după coborârea vieții nu vreți să urcați și să trăiți? Dar unde vă urcați sunteți la înălțime și ați ridicat până la cer gura voastră? Coborâți, ca să urcați, și vă ridicați la Dumnezeu, căci ați căzut, urcând contra lui Dumnezeu.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a IV-a, XII, (19), în PSB, vol. 64, p. 110)

„Când aceia erau muritori și păcătoși, Tu, însă, Doamne, cu Care ei încercau să se împace cu mândrie, ești nemuritor și fără păcat. Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni trebuia să aibe ceva asemănător cu Dumnezeu și ceva asemănător cu oamenii, pentru ca nu cumva, și într-o privință, și în alta, asemenați fiind cu oamenii, să fie departe de Dumnezeu sau, în amândouă părțile fiind asemănători lui Dumnezeu, să fie departe de oameni și în acest mod

¹⁴⁷² Tâlcuiea Prof. N. Chițescu : Fericitul Augustin (354-430) episcop de Hippo-Regius (oraș în nordul Africii) cunoscut mai ales prin *Confesiunile sale*, a fost un reprezentant de seamă al literaturii și spiritualității creștine din Apus. Înainte de a deveni creștin a scris opere filosofice, iar după botez tratate teologice și polemice (*împotriva maniheilor, pelagianilor, arienilor etc.*) (n. s. 238, p. 878)

să nu fie mijlocitor (I Tim., 2, 5).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a X-a, XLII, (67), în PSB, vol. 64, pp. 239-240)

„Dar adevăratul Mijlocitor, pe Care, prin milostivirea Ta cea ascunsă, L-ai arătat și L-ai trimis oamenilor, pentru ca, prin pilda Lui, oamenii să-nvețe smerenia, Acel Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, omul Iisus Hristos, a apărut între păcătoșii muritori și Nemuritorul cel drept, muritor ca și oamenii, drept cu Dumnezeu, pentru ca, fiindcă plata dreptății este viața și pacea, prin dreptatea unită cu Dumnezeu să înlăture moartea neevlavioșilor justificați pe care a voit s-o aibă comună cu ei. Acesta a fost arătat vechilor sfinți pentru ca în acest mod ei înșiși, prin credința pătimirii viitoare a Lui, așa cum noi prin credința pătimirii Lui trecute, să fie mântuiți. Întru atât cât a fost om, a fost mijlocitor, dar întrucât a fost Cuvânt, nu a fost mijlocitor, fiindcă a fost deopotrivă cu Dumnezeu și Dumnezeu la Dumnezeu și împreună unul Dumnezeu.

Cât de mult ne-ai iubit, bunule Părinte, Tu *Care nu ai cruțat pe însuși Fiul Tău, ci pentru noi păcătoșii L-ai dat morții* (Rom., 8, 32). Cât de mult ne-ai iubit pe noi, pentru care *El, nu răpire socotind a fi întocmai cu Tine, S-a smerit până la moartea pe cruce, El singur* (Filip., 2, 6, 8) liber între morți, având puterea de a-și pune sufletul Său (Ps., 87, 6; In., 10, 18) și de a-l lua iarăși aici, pentru a fi înaintea ochilor Tăi biruitor și victimă, și de aceea învingător, fiindcă a fost victimă în fața Ta, pentru noi a fost preot și jertfă, și de aceea a fost preot fiindcă a fost jertfă, făcându-ne pentru Tine din servi — fii, născându-Se din Tine, nouă slujind. Pe bună dreptate, nădejdea mea tare este pusă în El, căci prin El vei vindeca toate slăbiciunile mele, prin El, Care stă de-a dreapta Ta și Te roagă pentru noi, căci în alt loc, m-ar cuprinde deznădejdea. Căci multe și mari sunt slăbiciunile mele, dar mai mare este vindecarea venită de la Tine. Am fi putut crede că Cuvântul Tău este departe de unirea cu omul și să pierdem speranța cu privire la noi, dacă nu s-ar fi făcut trup și nu a fi locuit printre noi (In., 1, 14).

Înspăimântat de păcatele mele și de mărimea nenorocirii mele, frământasem în inima mea și plănuisem să fug în singurătate, dar m-ai oprit și m-ai întărit, zicând: *De aceea Hristos a murit pentru toți, pentru ca cei care viază să nu mai vieze loruși, ci Aceluia Care a murit pentru ei* (II Cor., 5, 15). Iată, Doamne, eu arunc la Tine grija mea, ca să trăiesc, și voi *considera cele minunate ale legii tale* (Ps., 118, 18). Tu cunoști nepriceperea și slăbiciunea mea. Învață-mă și vindecă-mă. *Acel Unic Fiu al Tău, în Care sunt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și cunoștințele* m-a răscumpărat cu sângele Său. Să nu mă ocărăscă cei mândri pentru că meditez la prețul răscumpărării mele și mănânc și beau și-l împart și, sărac, doresc să mă satur din El între aceia care mănâncă și se satură și *Vor lăuda pe Domnul cei ce-L caută* (Col., 2, 3; Ps., 2, 130).” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a X-a, XLIII, (68)-(70), în PSB, vol. 64, pp. 240-241)

„Te rog, pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău, *bărbat al drepte Tale* (Ps., 79, 18), Fiul omului, pe Care L-ai întărit ca Mijlocitor al Tău, Mijlocitor între Tine și noi, prin Care Tu ne-ai căutat pe noi, dar ne-ai căutat ca să te căutăm pe Tine, Cuvântul Tău, prin Care ai făcut toate, printre care și pe mine, Te rugăm pe singurul Tău Fiu (Gal., 4, 5), prin care ai chemat la adopțiune poporul credincioșilor, printre care și pe mine. Te rog fierbinte pe El *Care șade la dreapta Ta* (Rom., 8, 34) și Te roagă pentru noi, *în care sunt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței* (Col., 2, 3). Aceste vistierii le caută în cărțile Tale. Moise a scris despre El: Acest lucru îl spune El, acest lucru îl spune Adevărul.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a XI-a, II, (4), în PSB, vol. 64, p. 244)

„Prin patimi ne-a redat pe noi nouă înșine, arătându-ne ce-am devenit, iar prin minuni ne-a dat pe noi Sie Însuși, dacă devenim ceea ce ne-a arătat¹⁴⁷³. Și prin amândouă ne-a confirmat adevărul celor din care, în care și care era, ca singur adevărat și credincios, voind să-L mărturisim drept ceea ce este!” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea întâi, 5e, în PSB, vol. 80, pp. 63-64)

„Căci adevăratul Mântuitor al nostru, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, biruitorul puterilor celor rele și împărțitorul vredniciilor harului, a biruit în vremea întrupării Sale prin cruce păcatul și pe regele său, diavolul (căci odinioară stăpânea păcatul, împărățind peste toți). Prin aceasta a omorât cu cuvântul puterii Lui și a nimicit toată suflarea păcatului, adică patimile cele din noi și gândurile urâte și rele legate de ele, ca păcatul, în cei ce sunt ai lui Hristos și viețuiesc după Hristos, să nu mai aibă nimic care să se miște și să trăiască asemenea unuia care trăiește numai prin suflare¹⁴⁷⁴.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 18, în PSB, vol. 80, p. 119)

„(...) dacă legile firii apărute din pricina păcatului au fost desfăcute în Hristos și toată răzvrătirea înrobitoare a patimilor a încetat cu totul prin venirea Cuvântului, trebuie să se umple lumea de sus, cum zice învățătorul. Să nu negăm aceasta. Căci dacă Adam cel vechi, care zăcea sub păcat, fiind simplu om, o dată ce a desfăcut prin neascultare primele legi ale firii în duh, a umplut lumea de jos cu cei născuți ca el în trup spre stricăciune, făcându-se începător celor asemenea lui în cădere, și nimeni nu neagă aceasta, cu atât mai mult Hristos, noul Adam,

¹⁴⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unul și același Hristos prin pătimirile pe care le-a biruit ne-a redat pe noi nouă înșine, scoțându-ne din robia lor și făcându-ne stăpâni peste ele, sau liberi; iar prin minuni ne-a dat pe noi Lui, ne-a făcut să ne unim cu El, ridicându-ne la o viață în Dumnezeu, ducând până la capăt mântuirea noastră. Prin patimi ne-a arătat ce am devenit, eliberându-ne de patimi; prin minuni ne-a arătat ce putem deveni și noi în viața viitoare, dacă mergem mai departe de la eliberarea de păcat la slăbirea afectelor prin unirea cu Cel care a înviat. (n.s. 20, p. 63)

¹⁴⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sufletul fără har e mort. (n.s. 113, p. 119)

Cel fără de păcat, Hristos-Dumnezeu, desfăcând ca rațiune legile iraționalității pătrunse în fire din pricina păcatului, umple cu dreptate lumea de sus cu cei născuți ca El în duh spre nestrăicuire, făcându-Se începător celor asemenea Lui în ascultare. Și să nu refuze să creadă aceasta nimeni din cei ce simt fie cât de puțin puterea lui Dumnezeu și nu ignorează mărimea ei. Așa se umple deci lumea de sus cu cei ce se nasc după Hristos în Duh și așa la sfârșit legea trupului și a nașterii de jos și toate își revin la ritmul lor pentru lumea de sus.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 93, în PSB, vol. 80, pp. 239-240)

„(...) se înnoiesc firile și, în chip minunat, Cel cu totul nemișcat după fire Se mișcă nemișcat, ca să zică așa, mai presus de fire, în jurul a ceea ce se mișcă prin fire; și Dumnezeu Se face om, ca să mântuiască pe omul cel pierdut. Unind astfel prin Sine însuși părțile naturale sfâșiate ale firii universale în totalitatea ei și rațiunile generale manifestate în părți, prin care se înfăptuiește unirea celor despărțite, împlinește marele sfat al lui Dumnezeu și Tatăl, readunând (recapitulând) toate în Sine, cele din cer și cele de pe pământ. Căci în Sine au fost și create¹⁴⁷⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 106a, în PSB, vol. 80, pp. 263-264)

„Astfel a împlinit ca om cu fapta și cu adevărul, prin ascultarea neclătită, toate câte ca Dumnezeu le-a rânduit de mai înainte El însuși să se facă, realizând tot sfatul lui Dumnezeu și Tatăl în favoarea noastră, care am zădărnicit prin reaua întrebuintare puterea ce ni s-a dat de la început, în chip natural, spre aceasta¹⁴⁷⁶. Mai întâi ne-a unit pe noi cu noi înșine în Sine, prin înlăturarea

¹⁴⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Până aici sfântul Maxim a arătat cum trebuie să se miște omul spre Dumnezeu, adunând toată creația în sine. Acum arată că întrucât omul nu a activat mișcarea sădită în firea lui spre Dumnezeu, ci a îndreptat-o spre cele inferioare lui, devenind și el ca ele și periclitanându-se să ajungă până la balansarea pe buza inexistenței, Dumnezeu însuși, Cel prin fire nemișcat, Se mișcă spre creatura care se mișcă prin fire, într-un chip nemișcat mai presus de fire ca s-o ducă și pe ea la nemișcarea în El. În acest sens sfântul Grigorie de Nazianz a putut vorbi nu numai de o reînnoire a firii create, ci și de un act nou (de o *înnoire*) a firii necreate. Pentru concilierea mișcării și a nemișcării în Dumnezeu, gândirea răsăriteană a recurs la doctrina energiilor necreate. Dumnezeu e nemișcat prin ființă, dar Se mișcă prin energiile Sale. Printr-un asemenea act Dumnezeu Se face om. Prin firea umană restabilită în Sine, Hristos va putea, folosindu-Se acum de mișcarea ei naturală, să readune în Dumnezeu toate, căci în Sine sunt reunificate rațiunile întregii creații. În Hristos omul se unește în Dumnezeu cu semenii săi și cu lumea pe care o penetrează cu spiritul său uman umplut de Dumnezeu. (n.s. 329, p. 264)

¹⁴⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unificarea tuturor a realizat-o în numele nostru întâi Hristos ca om. El a restabilit în Sine puterea unificatoare a naturii umane pe care noi o alterasem. Pe treapta cea mai înaltă a unificat umanitatea Sa cu Dumnezeu, sau a înfățișat-o pe aceasta plină de toată creațiunea transfigurată în fața lui Dumnezeu și Tatăl. El a realizat unirea tuturor în Sine ca om și unirea Sa ca om cu Dumnezeu, întrucât a ascultat porunca dumnezeiască de a folosi această putere în vederea unificării tuturor în Sine și a Sa cu Dumnezeu, prin rolul conducător recunoscut spiritului (minții). Căci dacă pornirile trupești pătimase dezbină pe om

deosebirii de bărbat și femeie, și în loc de bărbați și femei, în care se observă mai ales modul deosebirii, ne-a arătat numai oameni în sens propriu și adevărat, modelați cu totul după El și purtând nevătămat și cu totul neîntinat chipul Lui, neatins în nici un mod de vreo trăsătură a stricăciunii; și împreună cu noi și pentru noi a îmbrățișat prin cele de la mijloc, ca părți ale Lui, toată creațiunea și a unit în jurul Lui între ele, în chip indisolubil, raiul și lumea locuită, cerul și pământul, cele sensibile și cele inteligibile, ca unul ce avea simțire, suflet și minte ca noi. Căci însușindu-Și prin fiecare din acestea, ca prin niște părți, extremitatea înrudită cu fiecare în modul amintit, a recapitulat (a adunat) toate în Sine¹⁴⁷⁷.

Prin aceasta a arătat că toată creațiunea este una, ca un alt om, împlinindu-se prin convergența părților ei între ele și ținându-se toată în ea însăși prin solidaritatea totalității ei ca aceeași substanță sau ca rațiunea unică, simplă, indefinită și nediferențiată a creațiunii din nimic, în baza căreia toată creațiunea poate primi una și aceeași rațiune cu totul indistinctă, ca una ce are pe

în el însuși și pe om de toate, spiritul îl unifică în el și cu toate. Dar spiritul face aceasta nu impunând o stăpânire silnică asupra părților inferioare ale omului și asupra lumii, ci câștigându-le prin forța superioară a purității și a înțelegerii adevăratului rost al omului și al lumii. Contrar origenismului și urmând lui Hristos omul duce în sine întreaga creațiune la unirea cu Dumnezeu, căci spre aceasta a fost făcută. (n.s. 331, p. 265)

¹⁴⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Simțirea, sufletul și mintea mijlocesc între subiectul uman și toate cele asemănătoare lor care subzistă neunite între ele: între lumea sensibilă, cu țesătura ei rațională, și lumea ființelor îngerești care sunt minți pure. De aceea simțurile, sufletul, sau lucrarea lui rațională și mintea sau lucrarea ei înțelegătoare, sunt socotite ca fiind la mijloc între subiectul uman și realitățile ce le corespund. Dar adevărata unificare a lor în om se realizează prin orientarea minții spre Dumnezeu. Căci altfel cele trei lucrări mijlocitoare rămân neunificate în om, mai bine-zis lucrarea inferioară a simțurilor pune stăpânire pe om și, prin ele, lumea sensibilă însăși. Iar în această stare omul este neunificat și nu poate unifica cu sine și cu Dumnezeu nici lumea. Căci e purtat de la o pasiune la alta, de la un obiectiv atractiv la altul, dându-le pe rând o importanță exagerată. Numai mintea (spiritul) ca forță superioară, făcută să se deschidă lui Dumnezeu și să se hrănească spiritual din El, poate aduce la unitate cele trei lucrări ale omului, supunând pe cele mai de jos celei mai de sus, sau imprimând în cele mai de jos interesul pentru cele mai de sus, în ultimă analiză, pentru Dumnezeu, în Care omul își găsește conținutul suprem și a-toate-cuprinzător al satisfacerii trebuințelor tuturor celor trei lucrări: a simțirii purificate, a rațiunii ce străbate la ultima Rațiune, a înțelegerii nesfârșite a realității nesfârșite. Dar aceasta s-a făcut întâi în Hristos în care Dumnezeu S-a unit prin minte cu natura umană, făcând-o deplin și etern deschisă înfinității de lumină și de iubire a Lui. (n.s. 332, p. 266)

nu era mai bătrân ca *este*¹⁴⁷⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 106a, în PSB, vol. 80, pp. 265-266)

„Căci n-a vindecat numai prin minuni bolile noastre și însușindu-Și prin pătimire slăbiciunile și plătind prin moarte Cel fără de moarte ca un datornic datoria noastră, ne-a eliberat pe noi de multele și înfricoșătoarele vini, ci și învățându-ne în multe feluri, ne-a sfătuit să ne facem cu voia asemenea Lui prin deprinderea de oameni iubitoare și prin desăvârșita iubire a unora față de alții¹⁴⁷⁹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 11, în PSB, vol. 81, p. 61)

„(...) Același a pățimit cu trupul pentru noi, fiind și rămânând pururea Același nepătimitor cu dumnezeirea, ca să fie și mântuirea noastră în moartea Fiului Unuia Născut al lui Dumnezeu (O, ce taină minunată — paradoxală — și negrăită!) și să rămână și slava și identitatea dumnezeiască a ființei Lui una cu a Tatălui, să rămână nemicșorată.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 70)

¹⁴⁷⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel care a restabilit cel dintâi ca om în sine puterea prin care le unifică pe toate în sine și cu Dumnezeu a fost Hristos. În El creațiunea s-a arătat din nou ca una, unită cu omul nou, sau ca un alt om. Căci propriu-zis toată creațiunea adunată în om e un om lărgit și nimic mai mult sau mai puțin. Ea se completează ca un întreg prin convergența părților ei în om, convergență descoperită de el. Deci deplina convergență a părților ei ca într-un întreg nu are loc decât în om. Iar în om nu se împlinește și nu se adună creațiunea ca într-un întreg sau ca într-un om reunificat, decât pentru că el și-a găsit această întregire sau calitatea unui om complet în Hristos. Unitatea lumii constă în rațiunea ei comună de realitate creată. Dar această rațiune iese în relief în Hristos, în Care legătura creaturii cu Creatorul se manifestă în gradul culminant și în claritatea maximă. Toată creatura, care are ca trăsătură comună începutul ei în timp, e unită cu Creatorul ei, împărtășindu-se de eternitatea Lui și explicându-se din ea, pentru că e încadrată în Subiectul etern, pentru că El îi descoperă în sine sensurile ei inepuizabile, pentru că mintea Lui omenească poate înainta la nesfârșit în aceste sensuri ale ei în Sine însuși ca Dumnezeu-Cuvântul creator și susținător al ei, pentru că din El pot străluci în mod sensibil în ea noi și noi frumuseți spirituale, curate, negrăite de adânci, de netălmăcit. Ce departe suntem de origenismul platonizant, după care nu se reține pentru viața viitoare decât sufletul, refuzându-se lumea văzută ca fostă temniță a sufletului! Omul are, într-un anumit sens, ca făptură creată, o rațiune comună cu a întregii lumi și ea e unită întreagă cu Dumnezeu Cuvântul, Care îi descoperă adâncimile infinite. (n.s. 333, p. 266)

¹⁴⁷⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim vede în purtarea slăbiciunilor și în primirea morții noastre de către Fiul lui Dumnezeu făcut om și o plată a datoriei noastre de ascultare, neachitată de noi, lui Dumnezeu. Dar chiar această suportare a slăbiciunilor și a morții noastre de către El întărește totodată firea noastră. Astfel prin pătimirile și moartea lui Hristos se împlinesc cele două sensuri ale mântuirii: se arată iubirea reînnoită a omului față de Dumnezeu și se restaurează firea lui. Iar prin învățătura și pilda Sa, Hristos ne ajută și pe noi să revenim la viața adevărată a omului, în același timp bineplăcută lui Dumnezeu, adică ajută la împlinirea aceluiași două scopuri, care în fond sunt unul, dat fiind că lui Dumnezeu Îi place tocmai o viață omenească împlinită conform potențelor puse de Dumnezeu în ea. (n.s. 101e, p. 61)

„(...) declarăm ale Lui și minunile și pătimirile, ca ale Celui Care e Unul, adică ale lui Hristos, Care lucra și cele dumnezeiești, și cele omenești: cele dumnezeiești, trupește, pentru că săvârșea minunile prin trupul nelipsit de lucrarea lui naturală, iar pe cele omenești, dumnezeiește, pentru că primea fără sila firii, cu voia și prin stăpânire, experiența patimilor omenești¹⁴⁸⁰. Și a Lui e crucea și moartea și mormântul¹⁴⁸¹ și învierea și înălțarea la ceruri.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 15, în PSB, vol. 81, p. 142)

„Și deși e îndrăzneț cuvântul, a ales pentru noi ocara necesară economiei (mântuirii) ca mai de cinste decât slava. Căci a făcut din întoarcerea la El a celor rătăciți o cinste covârșitoare și o slavă prisositoare a lui Dumnezeu și prin ea a scos la iveală și a arătat și mai mult slava cea firească a lui Dumnezeu și nimic nu-i este mai propriu rațiunii slavei Lui decât mântuirea oamenilor, pentru care e toată rațiunea și toată taina¹⁴⁸². Și ceea ce-i mai tainic decât tainele e că Însuși Dumnezeu, făcându-Se din iubire om cu adevărat prin asumarea trupului mintal și rațional însuflețit și primind în Sine fără să Se schimbe patimile firii ca să mântuiască pe om și să ni Se dea nouă, oamenilor, pe Sine pildă de virtute și chip viu al bunăvoinței și iubirii față de El și între noi, poate să-i înduplece pe toți spre a răspunde la fel.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 44, în PSB, vol. 81, pp. 172-173)

„(...) Mântuitorul putând prin fire, se vădește voind ca om și suferind frica trupească de moarte, voind să arate împreună cu celelalte patimi economia

¹⁴⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ar fi putut să nu pătimească, pentru că ar fi putut copleși durerile prin Dumnezeirea Lui. Nu era stăpânit de ele fără voia Lui, cu sila. Ci rămânea mereu stăpân asupra lor. Dar totuși le suporta în toată intensitatea lor. Căci firea Sa omenească avea capacitatea sensibilității pentru durere. Deasupra ei s-a ridicat numai prin înviere. (n.s. 299, p. 142)

¹⁴⁸¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *A Lui e crucea și moartea*. Tot ce se întâmplă în componentele lui sunt ale Lui. Sunt trăite de El. Trăiesc cu sufletul înțepătura din trupul meu. Sufletul îi dă caracterul durerii. Dacă ar fi numai materia trupului, ea n-ar simți durerea. Înțepătura din materie se repercutează ca durere spirituală, dar de origine materială, în suflet. Într-un fel, ipostasul dumnezeiesc simte înțepătura piroanelor din trupul Lui. Dacă n-aș simți durerea din trupul material fără sufletul aflat în el, n-aș simți-o în suflet nici fără materia trupului. Omului i s-a dat materia trupului ca să simtă prin ea durerea în suflet. Poate de aceea a luat și Fiul lui Dumnezeu un trup material. (n.s. 300, p. 142)

¹⁴⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cea mai înaltă rațiune se împlinește în mântuirea oamenilor, care este iubirea între ei și Dumnezeu și de aceea nu se poate înfăptui decât prin iubirea lui Dumnezeu care întrece orice iubire. Rațiunea nu e constatarea rece a unor legături între componentele unei lumi pe care egoismul nostru le-a împreunat cu dezbinarea și cu multe suferințe, ci e forța spirituală care ridică aceste legături la înălțimea care bucură pe toți. Rațiunea *științifică* ia ca realitate fatală o lume coborâtă de păcatul nostru la imprimarea de nenumărate neajunsuri, ca unica lume posibilă, ca lumea fatală. Dar noi putem prin spirit să ridicăm lumea din această stare. În felul acesta rațiunea și taina nu sunt ireconciliabile. O iubire prin care cineva se jertfește pe sine pentru alții e și cea mai rațională, dar și cea mai greu de înțeles pentru mentalitatea egoistă cu care ne-am obișnuit. (n.s. 347, p. 173)

(întruparea) curată de nălucire și răscumpărând firea celor osândiți pentru păcatul patimilor ei¹⁴⁸³. Și iarăși, arată pornirea împotriva morții, omorând moartea cu moartea ca să mântuie ceea ce se afla în El prin fire ca om și ca să arate și marele și negrăitul sfat al Tatălui împlinit de El ca Dumnezeu, împlinit truște. Căci nu ca să pătimească, ci ca să mântuiască S-a făcut în mod principal om: *Părinte, de e cu puțință, treacă acest pahar de la Mine, dar să nu se facă voia Mea, ci voia Ta* (Mt., 26; 30; Lc., 22, 42).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, A aceluiași către același Marin, 2, în PSB, vol. 81, p. 202)

„(...) se poate socoti că Cel ce e capul întregului trup Și-a însușit ca Doctor bolile celui suferind până a ne elibera de acestea ca Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru noi, luându-le de la noi și desființându-le cu puterea trupului asumat al Lui¹⁴⁸⁴. Căci motivul patimilor e îndoit: unul e certarea, altul necinstea. Primul caracterizează firea noastră, al doilea o alterează. Pe primul l-a primit ca om pentru noi, voindu-le ființial, adevărind firea și înlăturând osânda noastră, pe al doilea l-a însușit iarăși în chip iconomic (mântuitor) ca iubitor de oameni, arătându-Se în noi și în modul nostru nevindecat, ci, consumând tot ce e al nostru ca focul ceara, sau ca soarele aburul pământului, să ne transmită cele ale Sale și să ne facă încă de aici nepătimitori și nestricăcioși prin făgăduință¹⁴⁸⁵.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 19, în PSB, vol. 81, pp. 303-304)

Iisus în fața Arhiereului Anna

„(...) Mântuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos a păstrat tăcerea în timp ce era învinuit înaintea Arhiereului și *nimic nu răspundea*, fiind convins că toată viața și faptele pe care le săvârșise în mijlocul iudeilor valorau mai mult decât un răspuns oarecare la acele mărturii mincinoase care i se aduceau și decât orice

¹⁴⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Hristos n-ar fi murit ca om, ar fi fost posibil ca să nu se creadă în întruparea Lui reală și să nu se vadă răscumpărarea noastră ca scop al întrupării. Dacă n-ar fi învins moartea acceptând-o, nu s-ar vedea pentru ce-ar mai trebui să murim noi. Sau s-ar considera că murind noi nu facem cu El drumul spre înviere. Noi rămânem în afara Lui. (n.s. 424, p. 202)

¹⁴⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nici în firea omului de rând lupta contra celor bune nu e după fire. Cum ar fi deci aceasta în firea asumată de ipostasul Cuvântului? Totuși Hristos Și-a însușit patimirile noastre din milă. (n.s. 641b, p. 303)

¹⁴⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Patimile caracterizează pe de o parte slăbiciunea firii noastre, pe de alta arată starea noastră de necinste. Slăbiciunea ne-o vindecă Fiul lui Dumnezeu prin tăria răbdării Lui în trup; patimile de necinste le topește făcându-ne nepătimitori, sau curați. Adică sunt în noi patimi ca boli ontologice și patimi ca deprinderi abătute de la calea cea dreaptă a firii. Pe cele dintâi le vindecă, de cele de al doilea ne purifică. (n.s. 642, p. 304)

cuvinte de apărare împotriva pârilor de care era învinuit.” (Origen, *Contra lui Celsus*, Prefață, în PSB, vol. 9, p. 25)

„Acesta este împăratul iudeilor” [Matei 27, 37]

„(...) că Domnul este Împăratul lui Israel s-a recunoscut și de dușmani, care au însemnat pe cruce mărturisirea împărăției Lui: *Acesta este împăratul iudeilor* (Mt., 27, 37). Și noi primim mărturia, deși ea pare că micșorează mărirea puterii Lui, mărginind stăpânirea Lui la împărăția lui Israel. Dar nu e așa, ci scrierea aceasta de pe cruce vestește prin parte stăpânirea peste toate, prin faptul că nu adaugă că Acesta e *numai* Împăratul iudeilor. Căci cuvântul, mărturisind fără restrângere stăpânirea peste iudei, a cuprins în mărturisirea aceasta, prin tăcere, și stăpânirea peste toate. Pentru că Împăratul lumii întregi are, fără îndoială, și stăpânirea peste parte.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia VII, în PSB, vol. 29, pp. 204-205)

Pătimirile și răstignirea lui Hristos pe cruce¹⁴⁸⁶

„Oare de ce fusese nevoie de chinuri pentru suportarea morții? Voia desigur ca plecând să ducă până la capăt plăcerea răbdării.” (Tertulian, *Despre răbdare*, III, în PSB, vol. 3, p. 184)

„Cununa aceasta de spini este dușman celor care uneltesc împotriva Domnului; și i-a împiedicat; cununa aceasta de spini este prieten celor care fac parte din Biserica Lui; și i-a înconjurat pe ei cu zid de apărare; cununa aceasta

¹⁴⁸⁶ Răstignirea pe cruce este cel mai important moment din activitatea mesianică a lui Iisus Hristos. Ea constituie jertfa supremă prin care Fiul lui Dumnezeu Cel Întrupat ia asupra Sa păcatele lumii și împacă pe om cu Creatorul. Mântuitorul purta pe cruce păcatele întregii lumi. *Numai Cel fără de păcat putea să moară pentru păcătoși* (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 38 la I Corinteni*, 2, P.G., LXI, col. 324). Pe Golgota Hristos a fost în același timp și jertfă și preot jertfitor; jertfă după trup și preot după Duh, iar crucea a fost altar. - cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Cruce*, P.G., XLIX, col. 398-400. Descrierea pătimirilor și a morții Domnului nostru Iisus Hristos pe cruce ocupă un loc important în literatura patristică. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur spune: *Pătimind Fiul ceea ce a pățimit, este cu mult mai mare și mai însemnat decât a face lumea și a o crea din ceea ce nu era. (Omil. IV la Evrei)*. Îndurând toate pedepsele rezervate umanității păcătoase, Fiul lui Dumnezeu ispășește pe cruce, prin jertfa Sa, vina păcatului strămoșesc, căci pentru aceasta se coborâse Fiul lui Dumnezeu din cer, ca să se jertfească pentru întreg neamul omenesc, împăcându-l cu Dumnezeu și deschizându-i calea spre mântuire. Mântuitoarele pătimiri ale Domnului se încheie cu Învierea Sa din morți, temeiul nădejzii noastre în învierea morților (I Cor., 15). – n.L.P.

de spini este floare pentru cei ce cred în Cel Care a fost slăvit; dar cununa aceasta de spini însângerează și pedepsește pe cei care nu cred. Da, cununa aceasta de spini este simbol al faptei Lui de Stăpân; El a purtat pe capul și în mintea trupului Său toate răutățile noastre, cu care ne-am rănit. Că El, cu patima Lui, ne-a izbăvit de sminteli, de păcate și de niște spini ca aceștia. Nimicind pe diavol, Domnul întreabă pe bună dreptate, cu mândrie, zicând: *Unde-ți este, moarte, boldul?* (1 Cor., 15, 55).” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea a doua, cap. VIII, 74.2., în PSB, vol. 4, p. 273)

„(...) că nu ne-a fost făcut cunoscut Cuvântul fără lemnul crucii; Cuvântul, viața noastră, a fost atârnat de lemnul crucii (Deut., 21, 22-23; 28, 66; Fap., 5, 30; 10, 39; Gal., 3, 13), spre credința noastră.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. XI, 72.3., în PSB, vol. 5, p. 352)

„El a fost *preaslăvit*, însă, când s-a suit pe cruce și a îndurat moartea. Vrei să știi cum a fost preaslăvit? El singur spunea: *Părinte, venit-a ceasul! Preamărește pe Fiul Tău ca și Fiul să Te preamărească* (In., 12, 1). Patimile Sale au fost, deci, pentru El o slavă, numai că această slavă n-a fost strălucitoare, ci smerită. Se spune doar despre El: *S-a smerit pe Sine până la moarte și încă moarte pe cruce* (Filip., 2, 8).” (Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii*, omilia VI, cap. I, în PSB, vol. 6, p. 95)

„(...) Socrate știa dinainte că dacă bea venin din cucută va muri și ar fi putut, dacă ar fi urmat sfatul lui Kriton, să fugă din temniță și să nu i se întâmple nimic, dar a hotărât — așa cum credea că-i preferabil — că ar fi mai bine pentru el să moară ca filosof, decât să ducă o viață potrivnică filosofiei lui¹⁴⁸⁷. Tot așa și Leonida, conducătorul spartanilor, își dădea seama dinainte că în curând el și cei care-l însoțeau vor muri la Termopile, în schimb o viață rușinoasă nu avea nici o valoare în ochii lui, de aceea a zis către ai săi: *să prânzim în trupuri, căci de cinat vom cina în infern!*¹⁴⁸⁸. Și dacă vrei să mai strângi astfel de istorii, atunci să știi că vei găsi multe¹⁴⁸⁹. Or, dacă Iisus și-a văzut de mai înainte patimile și nu le-a ocolit, dacă și-a dat seama de ele încă dinainte și totuși le-a întâmpinat curajos, de ce te mai miri?” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. XVII, în PSB, vol. 9, pp. 115-116)

„Celsus adaugă : *Ce vorbe asemănătoare*¹⁴⁹⁰ *a rostit Dumnezeuul vostru în timpul patimilor Lui ?* I-am putea răspunde că tăcerea Lui în timpul atâtor bătăi

¹⁴⁸⁷ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Platon, *Criton* 44-46 (trad. Rom. St. Bezdechi, București, 1932, p. 13). (n.s. 80, p. 115)

¹⁴⁸⁸ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Seneca, *Epistole*, 82, 21.

¹⁴⁸⁹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Forma scrierilor lui Plutarh (*Moralia* și *Viețile paralele*) era vie și în conștiința contemporanilor. (n.s. 82, p. 116)

¹⁴⁹⁰ Celsus înșirase câteva nume de personalități, precum: Orfeu, Homer, Aristocreon, Epictet etc. — n.L.P.

și a atâtor batjocuri dovedește mai multă statornicie în răbdare, decât toate cuvintele rostite de elinii puși la cazne, dacă Celsus va acorda crezare istorisirii sincere cu care ele au fost descrise de către niște bărbați sinceri, căci ei au relatat în chip corect o serie de fapte ieșite din comun, iar în numărul acestora trebuie subliniată și tăcerea cu care a îndurat Iisus chinurile, căci a fost batjocorit și îmbrăcat cu hlamidă roșie, I s-a împletit o cunună de spini, care I s-a pus pe cap, iar în același timp I s-a înmănat un toiag de trestie sub formă de sceptru (Mt., 27, 14, 28-29), în timpul tuturor acestor chinuri El a dovedit cea mai mare blândețe, fără să rostească nici un cuvânt jignitor și fără să se arate cătuși de puțin supărat pe călăii care-L maltratau.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VII-a, cap. LV, în PSB, vol. 9, pp. 490-491)

„(...) e mult mai bine să spunem că puterea Cuvântului n-a avut nimic de pățimit de pe urma truștilor patimi, la fel cum, în pilda luată de noi, razele de lumină ajunse din cer pe pământ nu suferă nimic la atingerea tinei, a mocirlelor sau a cine știe căror necurății. Oricine e în drept să spună că și ele-s luminate de razele soarelui; numai că lumina nu suferă nici o întinare — și nici soarele — din întrepătrunderea lor cu elementele corporale.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 14.10., în PSB, vol. 14, p. 235)

„Minunează-te de iubirea de oameni a Cuvântului, că pentru noi e defăimat, ca noi să ne bucurăm de cinste.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. V, XXXIV, în PSB, vol. 15, p. 129)

„Flămânzii erau hrăniți, și Cel Care-i hrănea era prigonit și dușmănit; demonii erau alungați, și se uneltea împotriva Celui Care porunceă demonilor; leproșii erau curățiți, șchiopii umblau, surzii auzeau și orbii vedeau, iar Binefăcătorul ea alungat. În cele din urmă au dat morții pe Cel care a dăruit viața, au bătut cu bice pe Liberatorul oamenilor și au osândit pe Judecătorul lumii.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XI-a, IV, în PSB, vol. 17, p. 462)

„Că a îndurat atunci cele mai mari ocări. Nu I-a fost batjocorit numai un mădular, ci tot trupul. Capul, cu cunună de spini, cu trestie, cu pălmuiți; fața, cu scuipări; obrații, cu palme; tot trupul cu biciuiri, cu îmbrăcare cu hlamidă și închinăciuni fățarnice; mâna, cu trestia pe care I-au dat-o să o țină în loc de sceptru; în sfârșit, cu datul oțetului. Poate fi oare ceva mai cumplit decât acestea? Poate fi, oare, o ocară mai mare? Cele săvârșite atunci depășesc orice cuvânt. Ca și cum s-ar fi temut să nu lase ceva nefăcut din îndrăzneța lor faptă, iudeii săvârșesc totul; pe profeți i-au omorât cu mâinile lor, iar pe Hristos, pe temeiul hotărârii judecătorului; ajung ucigași și osândesc pe Hristos; Îl osândesc

și cu gura lor și cu gura lui Pilat, spunând: *Sângele Lui asupra noastră și asupra copiilor noștri* (Mt., 27, 25). Tăbărăsc asupra Lui și-L ocărăsc; Îl leagă și-L târăsc; ei sunt vinovați că ostașii Îl ocărăsc; Îl pironesc, Îl înjură, își bat joc de El, Îl batjocoresc. Pilat n-a hotărât aceasta; dar ei fac toate acestea de la ei; ei sunt totul: și acuzatori și judecători și călăi.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXXVII, I, în PSB, vol. 23, p. 974)

„Dat-au spre mâncarea Mea fiere și spre setea Mea M-au adăpat cu oțet (Ps., 68, 25). Dar nici evanghelistul Ioan nu spune că a băut; că nu-i nici o deosebire între a gusta și a bea; amândouă cuvintele arată unul și același lucru.

Și totuși nebunia lor nu s-a oprit aici, ci, după ce L-au dezbrăcat, după ce L-au răstignit și după ce I-au dat oțet, merg mai departe; chiar când Îl văd atârnat pe cruce Îl ocărăsc și ei și cei ce treceau. Dar ceea ce era mai cumplit decât toate era că Hristos pătimea acestea sub învinuirea de amăgitor și înșelător, de îngâmfat, de om care s-a lăudat în zadar cu cele ce spunea. De aceea L-au și răstignit în fața întregului popor, ca să-L facă de răs înaintea tuturor celor ce-L vedeau; de aceea s-au slujit de mâinile ostașilor, ca furia lor să crească și prin această judecată publică.

Ce inimă n-ar fi muiat mulțimea care-L urma pe Iisus și plângea? Această mulțime, da, dar nu pe aceste fiare! De aceea și Domnul pe aceia îi învrednicește de răspuns, dar pe aceștia, nu!” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXXVII, I-II, în PSB, vol. 23, p. 975)

„Dacă moartea lui Hristos n-ar fi fost în mod propriu și adevărat o faptă a voii iudeilor și rodul îndrăzelii lor bolnave, ci, cum o socotesc unii, a hotărârii dumnezeiești¹⁴⁹¹, care i-a condus la aceasta, cum n-ar trebui să se împlinească dintr-o necesitate ceea ce se arată că a fost prin oameni, și nu altfel? Apoi, spune-mi, cum ar mai pedepsi pe unii cu dreptate, o dată ce ar apărea că servesc hotărârilor de neocolit ale lui Dumnezeu? Apoi, cum ar mai apărea nefericit și ar fi

¹⁴⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă răstignirea lui Hristos s-ar fi produs pentru că așa a hotărât Dumnezeu, că n-ar fi fost efectuată prin oameni, deci ei nici n-ar merita să fie pedepsiți. Faptul că nu prin necesitatea divină s-a produs răstignirea este o dovadă că Hristos s-a ferit ca om de moarte. El, ca Dumnezeu, a acceptat moartea, cu toată ferirea Lui ca om de ea, dar n-a impus-o. În ferirea de moarte ca om, și în acceptarea ei ca Dumnezeu se arată iubirea lui Dumnezeu, atotputernicia Lui, ca și libertatea oamenilor care I-au impus-o, deci vina lor. Căci acceptă moartea ca Dumnezeu pentru umanitatea Sa, nu ca pe o descompunere definitivă a umanității, ci pentru a învinge moartea. Iar lăsând pe oameni să-L omoare ca om, le lasă libertatea. Moartea se arată prin aceasta nu atât o fatalitate a naturii, cât un produs al libertății umane, sau al omului ca persoană, putând merge până la a descompune compusul uman, însă nu până la desființarea lui totală și definitivă. Mai trebuie notat și faptul că Hristos se ferește ca om de moarte, dar o voiește ca Dumnezeu, pentru umanitatea Sa, nu arată o contradicție în El, căci ferirea de moarte a umanului nu e contrară voii lui Dumnezeu, o dată ce Dumnezeu a făcut pe om spre a ține la viața lui. Dar nici voirea morții de către Hristos, pentru umanitatea Sa, nu contrazice firii acesteia, căci voiește ca Dumnezeu moartea Sa ca om, pentru a învinge moartea din păcat. (n.s. 684, p. 381)

fost mai bine să nu se fi născut omul acela prin care s-a vândut Hristos (Mt. 26, 24)?" (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 381)

„(...) numai Hristos are, ca Dumnezeu, puterea să ne dăruiască toate bunătățile. Și foarte bine spune, în loc de: a fost răstignit, că a fost înălțat¹⁴⁹². Celor ce L-au ucis le-a ținut taina neînțeleasă, căci nu erau în stare să o priceapă¹⁴⁹³. Dar celor mai cuminți le-a dat puțința să înțeleagă că va pătimi din pricina tuturor și pentru toți. Și socotesc că cineva va putea zice — și foarte drept — că moartea pe cruce este înălțarea în renume și în slavă. Hristos e preaslăvit și pentru aceasta, aducând omenirii multe bunătăți, prin care îi atrage pe oameni spre Sine, deci nu-i aduce altuia ca ucenici¹⁴⁹⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 780)

„Ce spune deci cuvântul: *Ca bucuria Mea să fie în voi* decât că Unul-Născut S-a făcut ca noi, adică om, lipsit doar de păcat, voind să rabde și să pătimească toate câte I-a dat blestemata nebie a iudeilor să încerce. Căci îl vom afla batjocorit și prigonit și supus la osânde grele, scuiat, bătut și biciuit, și, la urma tuturor, pironit din cauza noastră și pentru noi pe cruce. Dar toate aceste grele încercări nu L-au dus la o durere care să-L facă să nu îndure, ci L-au lăsat plin de bucuria și mulțumirea cuvenită Lui, deoarece a văzut mulțimea celor ce se mântuiesc, împlinind voia lui Dumnezeu-Tatăl. De aceea Și-a făcut necinstea bucurie și a socotit durerile o dulceță¹⁴⁹⁵. Deși au fost multe și foarte crude

¹⁴⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos, prin răstignire, nu este înălțat numai fizic pe cruce, ci și spiritual. Căci Se înalță prin aceasta la suprema iubire de oameni și la predarea Lui ca om lui Dumnezeu. Prin renunțarea la viața pământească, dăruindu-Se lui Dumnezeu pentru oameni, Se unește la maximum cu Dumnezeu și cu oamenii, sau Se unește cu Dumnezeu, având alături și pe oamenii care se vor uni cu El. Înălțarea pe cruce e începutul înălțării ca om la cer, sau e înălțarea spirituală ca om la cer, sau la Dumnezeu-Tatăl. (n.s. 1482, p. 780)

¹⁴⁹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ei judecau trupește, nu vedeau cele spirituale. Căci nu vedeau pe Hristos decât ca om și nu puteau sesiza adâncimile Lui dumnezeiești. (n.s. 1483, p. 780)

¹⁴⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos, lăsându-Se răstignit din iubire față de oameni, le arată iubirea pe care le-o va arăta în veci și, prin aceasta, îi atrage la El, unindu-i și pe ei împreună cu Sine (ca om) cu Tatăl. Îi atrage Hristos la El, căci în El este totul, și iubirea nesfârșită. Nu-i atrage spre altcineva decât spre El. Nu face cum fac ucenicii, care-i atrag spre Hristos, ca spre altcineva, ei neputându-le da nemărginirea. În Fiul au totul, căci, fiind El născut din Tatăl și de o ființă cu Tatăl, au în El tot ce este și în Tatăl, sau sunt atrași totodată spre Tatăl. (n.s. 1484, p. 780)

¹⁴⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cele mai cumplite dureri trupești pot fi însoțite de o bucurie sufletească atunci când cel ce le suferă știe că ele aduc un folos celor iubiți. Aceasta face suportabile durerile trupești, oricât ar fi ele de mari. Aceasta s-a petrecut în mod desăvârșit cu Hristos. Conștiința că prin durerile Lui ne poate scăpa de moarte, I le-a făcut suportabile, deși nu au fost mai mici ca ale oricărui om. De aceea nu a căutat să scape de ele. Căci puterea de a le răbda cu mulțumire venea din conștiința că prin ele ne va scăpa de moarte, la care se adăuga iubirea Lui față de noi, o iubire cum nimeni nu mai putea avea. (n.s. 1793, p. 949)

îndrăznelile împotriva Lui, vom afla scris că Iisus Se veselea și a zis: *Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului și al pământului, căci ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor. Da, Părinte, căci așa a fost bunăvoința înaintea Ta* (Mt., 11, 25-26). Auzi că, deoarece vedea odinioară înțelepți pe cei ce erau prunci și fără minte, aduce mulțumire pentru noi Tatălui, Care ne mântuiește? Dar să ne amintim și de timpul când străbătea ținutul samarinenilor și, obosit de călătorie, ședea lângă fântâna lui Iacov, precum s-a scris (In., 4, 6). O femeie l-a împlinit dorința de-a scoate apă și l-a spus cele cuvenite, iar mulțimea samarinenilor ce-l aștepta l-a făcut să uite de mâncarea necesară. Căci ce a spus către ucenicii care Îl îndemnau să se împărtășească de mâncare: *Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine și să săvârșesc lucrul Lui* (In., 4, 34)? Oare nu se vede și de aici că își făcea o plăcere și o bucurie din împlinirea voilor părintești, adică din readucerea la mântuire a celor alunecați în pierzanie?¹⁴⁹⁶ Nu e nici o îndoială.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, pp. 949-950)

„Căci l se aduce necinste pentru noi, deoarece El ridică păcatul nostru, după cuvântul Proorocului, și pentru noi suferă dureri (Is., 53, 4). Căci, precum a pricinuit desființarea morții, predând trupul Său morții, socotesc că la fel pălmuirea, prin care se împlinește necinstea lui Hristos, desființează necinstirea venită asupra noastră pentru neascultarea și păcatul răutății de la început. Căci cel de o valoare egală cu a tuturor Se lasă necinstit pentru toți, dar socotesc că s-ar cutremura toată creația dacă ar fi chemată la simțirea unei astfel de îndrăzneli¹⁴⁹⁷. Căci Domnul slavei a fost pălmuț de mână lipsită de respectul evlaviei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1087)

„A fost biciuit cu nedreptate, ca să ne scape pe noi de la pedeapsa dreaptă. A fost supus batjocurii și a fost pălmuț, ca noi să scăpăm de păcatul ce s-

¹⁴⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Bucuria Tatălui este să facă fericiți pe oameni, împărtășindu-le bunătățile Lui, prin jertfa Fiului Său. Dar această bucurie a Tatălui, care constă în a face fericiți pe oameni, era și o bucurie a Fiului Lui. Bucuria e străină de egoism. Dar bucuria deplină nu e numai comuniunea între doi, ci și cu al treilea, deosebit de ei. Fiul face bucurie Tatălui pentru că Se bucură de fericirea oamenilor. Deci Fiul face bucurie Tatălui, făcând fericiți pe oameni, cum vrea Tatăl. În relația celor trei Persoane dumnezeiești cu oamenii avem prelungită comuniunea dintre Ele. Duhul face bucurie Tatălui, bucurându-Se și El de Fiul, sau Fiului, iubind și El pe Tatăl spre a face bucurie Fiului. (n.s. 1794, p. 950)

¹⁴⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă am trăi în mod real solidaritatea noastră cu Hristos, precum o trăiește El cu noi, ne-am cutremura de trăirea de către El a necinstirii noastre și de pedeapsa ei, cum se cutremura El. E implicată în această cutremurare simțirea grozăviei păcatului nostru. Mărimea nemărginită a iubirii Lui față de noi se arată în suportarea pedepsei pentru păcatul nostru, cu toată lipsa Lui de păcat. Simțind această solidaritate cu Hristos, simțim totodată grozăvia nesimțirii fapturii necredincioase care refuză să vadă în obrazul Lui pe Însuși Dumnezeu. (n.s. 2052, p. 1087)

a sădit în noi¹⁴⁹⁸. Căci cugetând drept, vom crede că toate pătimirile lui Hristos au fost pentru noi, având puterea să ne scape în chip binecuvântat de cele ce ni se întâmplă pentru despărțirea noastră de Dumnezeu. Căci precum Cel ce nu știa de moarte a ajuns să desființeze moartea tuturor (fiindcă Unul a murit pentru toți), așa e drept să înțelegem că Domnul a pățimit acestea toate pentru noi, ca să ne scape pe toți și de biciuiri, și de necinstire. Fiindcă în oarecare mod *prin rănilor Lui noi toți ne-am vindecat*, după cum s-a scris (Is., 53, 5). Căci toți eram răătăciți, fiecare pe calea lui, cum zice Proorocul Isaia (Is., 53, 6), și Domnul S-a jertfit pentru păcatele noastre și *a fost pedepsit pentru mântuirea noastră* (Is., 53, 5). Și-a dat spatele Său spre biciuiri și fața Sa spre palmuiri, precum zice același (Is., 50, 6). Deci ostașii, luându-L pe Iisus ca pe un pretendent la tron, își bat joc de El în chip ostășesc. De aceea I s-a pus pe cap o cunună de spini, care e semn al împărăției pământești. Iar cu mantia de purpură L-au îmbrăcat ca semn al porfiriei regale, dar și ca pricină de batjocură, căci veneau către El, zicând: *Bucură-Te, regele iudeilor*.

Am aflat că unora le place să spună despre cununa de spini că înseamnă și mulțimea închinătorilor la idoli care va fi ridicată de Hristos ca într-o diademă, prin credință în El. Aceasta reprezintă neamurile care poartă încă spini, arătându-se că nu poartă roadele credinței, ci se fac mai degrabă hrană a focului atotconsumator, cum se întâmplă și cu grămada de buruieni din câmpuri și cu spinii care cresc fără să fie cultivați. Iar mantia de purpură spun că arată împărăția lui Hristos, care se va întinde peste întreaga lume. Vom admite orice interpretare care nu se bate de la adevăr și care nu va fi considerată ca nefolositoare. Deci nu trebuie respins nici acest mod de înțelegere, care are în sine o semnificație adâncă¹⁴⁹⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 1103-1104)

„Deci după ce a luat oțelul, Iisus a zis: *Săvârșitu-s-a, și plecându-și capul, și-a dat duhul* (In., 19, 30)¹⁵⁰⁰

¹⁴⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin răbdarea unor pedepse nedrepte a întărit firea noastră în Sine. Această întărire ni s-a transmis și nouă ca, ocolind păcatul, noi să scăpăm de pedepse. A suferit batjocuri de la oameni păcătoși ca, întărindu-ne prin comunicarea răbdării Lui, să râdem noi de Satana, care nu reușește să ne determine să păcătuim.

E biciuit și batjocorit Ipostasul sau Persoana Fiului lui Dumnezeu în firea omenească. Deci le simte acestea Fiul lui Dumnezeu ca om, desigur cu voia Sa, pentru ca să ne arate că le biruiește prin răbdare omenească. (n.s. 2080, p. 1103)

¹⁴⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cununa de spini și hlamida purpurie au multe înțelesuri. Ele nu sunt numai un chin și o batjocură primite de Hristos pentru noi, ci și ceea ce îi pricinuim noi Lui. Spinii sunt păcatele noastre care Îl înțepă. Și-L înțepă și Îl îndurerează și batjocura căreia suntem supuși noi, căci aceasta trece asupra Lui. Iar El, suferindu-le, Se face cu adevărat împărat asupra păcatelor noastre și asupra noastră, de credem în El. Iar hlamida de purpură falsă închipuie împărăția noastră iluzorie, noi închipuindu-ne că suntem stăpâni peste noi înșine, sau chiar peste alții. Pe noi ne face de răs, dar primită de El, îl arată ca împărat peste noi. (n.s. 2081, p. 1104)

După ce s-a adăugat și acest chin la celelalte, Mântuitorul zice: *Săvârșitu-s-a*, adică măsura necredinței iudeilor și mărimea excesivă a urii împotriva Lui¹⁵⁰¹. Căci ce lăsaseră iudeii neîncercat? Ce n-a fost gândit din cele ce au înaintat până la capătul neomeniei? Ce mod de lovituri a rămas nefolosit, ce ultimă ocară n-au folosit?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 1128-1129)

„Deci iudeii, fiindcă era vineri, ca să nu rămână trupurile sâmbăta pe cruce, căci era mare ziua sâmbetei aceleia, au rugat pe Pilat Să le zdrobească fluierile picioarelor și să-i ridice (In., 19, 31)”¹⁵⁰².

Fericitul Evanghelist nu spune acestea ca să mărturisească evlavie pentru zilele sfinte a sălbaticilor și neîmblânziților iudei obișnuiți să omoare printr-o cruzime deosebită, ci ca să arate iarăși pe cei ce preferau, — cum spusese Hristos — cu neînțelegere și nepricepere, să strecoare țânțarul și să înghită cămila (Mt., 23, 24). Căci arată că nu dau nici o atenție celor mai mari și mai cumplite fapte ale necredinței, dar se interesează în amănunt de cele mai mici abateri, vădindu-se nepricepuți în amândouă privințele. Și dovada este la îndemână. Căci iată-i omorând pe Hristos, dar dând cea mai mare atenție respectării sâmbetei. Disprețuiesc prin îndrăzneli mai presus de cuvânt pe Dătătorul Legii, dar se prefac că respectă Legea. Cei ce vor să distrugă pe Domnul zilei celei mari par că respectă sâmbăta aceea, care era o zi mare, și cer o favoare care se potrivea cruzimii lor: cer lui Pilat să zdrobească fluierile picioarelor, provocându-le o durere și mai mare ca mijloc spre moarte, printr-un act de nesuportat, celor atât de slăbiți prin chinurile de mai înainte.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 1133-1134)

„Părinte, de este cu putință, să treacă de la Mine acest pahar, dar nu precum Eu voiesc, ci precum voiești Tu” [Matei 26, 39]

¹⁵⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Manifestarea urii iudeilor nu putea merge mai departe împotriva lui Hristos, după ce El le-a răbdât pe toate până la moartea cu trupul. (n.s. 2133, p. 1128)

¹⁵⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Mai mult decât a duce pe Cel urât la moartea cea mai dureroasă și de a-L batjocori și chinui în cele mai extreme feluri, chiar în timpul pătimirii morții, nu poate face cineva. Și-a epuizat toate formele și gradele urii. Iar Acela, răbdându-le pe toate, S-a arătat mai tare ca toate. (n.s. 2134, p. 1128)

¹⁵⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sub pretextul unui act de evlavie, adică al respectării sâmbetei Paștilor, căpeteniile evreilor cer să li se dea favoarea de a produce celor apropiați de moarte o și mai mare și mai crudă durere. Cer să-și împlinească pofta celei mai mari cruzimi, ca un motiv de pietate. (n.s. 2143, p. 1123)

„(...) *Părinte, de este cu puțință, treacă paharul acesta de la Mine*. Iar pentru cea de a doua sunt mai multe: *Dar nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voiești și Părinte, dacă nu este cu puțință să treacă acest pahar ca să nu-l beau, facă-se voia Ta*. Și nu trebuie să uităm că nu se spune simplu *să treacă de la Mine acest pahar*, ci trebuie să reținem întreagă exprimarea plină de evlavie și de ascultare: *Părinte, de este cu puțință, să treacă de la Mine paharul acesta*. Știu că se poate interpreta pasajul acesta și în chipul următor: când și-a dat seama de nenorocirile îndurate de popor și de cetatea Ierusalimului, ca pedeapsă pentru nelegiuirile pe care au îndrăznit să le săvârșească împotriva Lui, în marea Lui dragoste pentru ei, Mântuitorul a vrut să ferească poporul de toate relele care-l amenințau și a zis: *Părinte, dacă este cu puțință, treacă de la Mine paharul acesta*, ca și cum ar fi spus: întrucât nu voi putea bea paharul pedepsei fără ca Tu să-Ți întorci fața de la întreg poporul, atunci Te rog ca, dacă se poate, să treacă de la Mine paharul acesta, pentru ca partea moștenirii Tale să nu fie cu totul părăsită de Tine din pricina relor pe care Mi le-au pricinuit ei Mie.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. XXV, în PSB, vol. 9, p. 123)

„(...) *Părinte, de este cu puțință, să treacă de la Mine acest pahar, dar nu precum Eu voiesc, ci precum voiești Tu* (Mt., 26, 39). Că, întrucât era Dumnezeu, Cuvântul era nemuritor și incoruptibil și nu știa să Se teamă de moarte, socotesc că e cu totul evident tuturor. Dar, ca Cel ce Și-a însușit trupul, primește să rabde cele proprii trupului și, aflată la poartă, lasă moartea să-L înspăimânte, ca să Se arate cu adevărat om. De aceea zice: *De e cu puțință, să treacă de la Mine paharul acesta*. De se poate, zice, Părinte, să le restitui viața celor căzuți în moarte fără să sufăr moartea, de poate muri moartea fără să mor Eu, se înțelege cu trupul, să treacă paharul, dar dacă nu s-ar putea aceasta altfel, să nu fie cum voiesc Eu, ci precum Tu voiești. Vezi cum firea omului este fără putere chiar aflându-se în Hristos? Dar e adusă, prin Cuvântul unit cu ea, la buna îndrăznire dumnezeiască prin bunăvoința lui Dumnezeu și Tatăl. Și nici de lucrurile nevrute nu M-am ferit, zice, ca să dobândesc, pe seama celor credincioși, viața veșnică și învierea din morți, desființând stăpânirea morții. Ce era deci și nevrut și voit de Hristos? Necinstirea din partea iudeilor, calomniile, înjurăturile, minciunile, biciuirile, batjocurile și, pe lângă acestea, intrigările și, cea din urmă dintre toate, moartea cu trupul. Căci toate le-a răbdat Hristos cu voia pentru noi¹⁵⁰³. Dacă s-ar fi putut să dobândească ceea ce voia pentru noi fără pătimire, n-ar fi voit să pătimească. Dar deoarece iudeii au îndrăznit numaidecât și necondiționat cele ce s-au petrecut cu El, primește să pătimească, deci face voit ceea ce nu voia, pentru folosul ce rezultă din pătimire, binevoind cu El Dumnezeu și Tatăl și consimțind și El cu toată râvna la suportarea de către

¹⁵⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate erau nedorite și, în același timp, acceptate cu voia. Căci putea să nu le accepte. Omul obișnuit suportă multe greutăți și chiar moartea, fără să vrea. Astfel, chiar dacă suportă moartea de bună voie pentru cineva, de murit tot trebuie să moară. Și nu suferă cele grele exclusiv pentru alții, ca Hristos. (n.s. 671, p. 373)

Fiul a tuturor celor ce erau necesare pentru mântuirea tuturor¹⁵⁰⁴. În aceasta vedem nemăsurata bunătate a firii dumnezeiești, care nu se ferește să accepte pentru noi și ceea ce e de respins. Și e îndrumată spre un cuget viguros ca să nu îngăduie voii ei ceea ce-i place, ci să tindă spre scopul dumnezeiesc și să alerge spre ceea ce ne cheamă legea Făcătorului. Că aceste spuse sunt adevărate, poți afla și din ceea ce se adaugă: *Căci duhul, zice, este osârduitor, dar trupul este neputincios* (Mt., 26, 41). Fiindcă Hristos știa că e departe de demnitatea dumnezeiască a se socoti că poate fi învinsă de moarte și a simți frica de ea, de aceea a adăugat la cele spuse cel mai cald îndemn. Spunând că trupul e slab pentru însușirea proprie firii lui, a adăugat că duhul e râvnitor, neștiind să pătimească nimic din cele ce fac nedreptate. Vezi cum pentru Hristos moartea era nedorită din pricina trupului și a lipsei de slavă provenită din pătimire, dar totodată era voită, mergând până la dorirea fericirii de dincolo de tot ce e în lume, sau a mântuirii și a vieții, și având în aceasta bunăvoirea Tatălui?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, pp. 373-374)

„(...) învățând că moare pentru toți în mod voit, Își arată prin această voire firea dumnezeiască, dar pentru patimile de pe cruce și pentru ferirea de moartea trupului, spune că sunt nevrute¹⁵⁰⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a patra, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 380)

„Precum moartea nu s-ar fi desființat dacă n-ar fi murit Mântuitorul, așa trebuie să se gândească și despre patimile trupului. Căci dacă nu S-ar fi temut, firea Lui omenească nu s-ar fi eliberat de teamă. Dacă nu S-ar fi întristat, firea nu s-ar fi izbăvit de întristare. Dacă nu S-ar fi tulburat și speriat firea Lui omenească, nu ar fi ajuns vreodată liberă de ele. Și pentru toate cele ce se întâmplă omenește, vei afla potrivitându-se aceeași rațiune din Hristos. Patimile omenești ale trupului se mișcă nu ca să stăpânească în El așa cum stăpânesc în noi, ci ca să se desființeze, prin puterea Cuvântului sălășluit în trup, firea lui

¹⁵⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Era de trebuință pătimirea lui Hristos pentru mântuirea oamenilor, căci iudeii nu se rețineau de la prigonirea Lui pentru această lucrare a Lui și pentru că oamenii înșiși, numai zguduți de suferința Lui pentru mântuirea lor, au fost câștigați la credința în El. Deci acestea nu erau voite de Hristos, dar le-a acceptat cu voia, pentru că era necesară această suferință pentru mântuirea lor. Și Tatăl Și-a dat și El consimțământul la suferința Fiului Său Unul-Născut pentru mântuirea oamenilor, ca să se facă fii ai Săi cu voia Sa. (n.s. 672, p. 374)

¹⁵⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Prin dumnezeire, Hristos voiește moartea umanității Sale pentru noi, ca s-o învingă; prin umanitate se ferește de ea. Dar prin dumnezeire voiește moartea cu trupul, deci dă și trupului puterea s-o accepte. Astfel, în trupul însuși sau în umanitatea Sa e și ferirea de moarte, dar și acceptarea ei. Iar în această îndoită simțire, în care primește și învinge moartea, se manifestă Persoana cea unică a lui Hristos, în Care sunt trăite unitar cele două simțiri și voiri. (n.s. 682, p. 380)

omenească, ridicându-se la o stare mai bună¹⁵⁰⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 778)

„(...) să auzim și ceea ce ne învață clar Ciril, învățătorul Alexandriei, în capitolul 24 al *Tezaurului*: *Când deci Se arată temându-Se de moarte și zicând: «De e cu puțință, să treacă de la Mine acest pahar», înțelege iarăși că a învățat că trupul, care se teme de moarte, e purtat de Dumnezeu Cuvântul care nu pătimește de această frică. Fiindcă a spus către Tatăl: «Nu precum Eu voiesc, ci precum Tu voiești». Căci nu Se temea de moarte întrucât este Cuvântul și Dumnezeu și Se grăbea să ducă la capăt iconomia. Fiindcă aceasta este voia Tatălui. Dar are și voința de a nu muri, pentru că trupul se ferește în chip natural de moarte. Iar explicând pe marele Evanghelist Ioan (In., 12, 27), zice: Același Hristos a vorbit despre aceasta învățând că a muri pentru toți e un lucru voit, pentru că a fost sfatul firii dumnezeiești; dar e și un lucru care nu e voit, din pricina patimilor de pe cruce și le-a zis acestea referitor la trup care se ferea de moarte.*

Iar dumnezeiescul episcop Severian al Cabalei explică cuvintele: *Părinte, să treacă de la Mine acest pahar și: Părinte, izbăvește-Mă de ceasul acesta* (In., 12, 27), zicând: *Domnul închide de mai înainte gura ereticilor ca să arate că a îmbrăcat trupul acesta mult pătimitor, care se teme de moarte, care tremură de chinul morții, care se întristează și se tulbură gândind la sfârșitul vieții. De aceea zice: «Acum sufletul Meu s-a tulburat, întristat e sufletul Meu până la moarte». Nu Dumnezeirea Mea, căci Dumnezeirea este netulburată și neînfricată. «Căci Duhul, zice Domnul, e râvnitor, iar trupul slab». Deci arată două voințe: una dumnezeiască și alta omenească.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 12, în PSB, vol. 81, p. 265)

„(...) Ioan Gură de Aur care învață: *Cuvintele (Mt., 26, 36-39 – n.L.P.) nu arată numai o întristare până la moarte, ci două voințe. Căci dacă spusa s-ar referi la Dumnezeire, ar fi în ea o contradicție. Dar dacă se referă la trup, cele spuse au un sens. Căci nu se poate reproșa trupului că îi este frică de moarte. Fiindcă aceasta ține de firea lui. Iar el arată toate ale firii, afară de păcat; și încă cu mare îmbelșugare*¹⁵⁰⁷.

¹⁵⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu se poate spune despre om că, dacă nu i-ar fi frică, n-ar învinge frica și celelalte pentru că el nu poate să nu aibă frică. Și dacă n-ar avea frică, n-ar avea ce învinge. Aceasta se spune numai despre Hristos ca om, Care Și-a însușit de bunăvoie, nu fără voie, ca omul, frica, tulburarea, patima, moartea, deși ar fi putut fi fără de ele. Deci numai Hristos, acceptându-le de bunăvoie — nu fără de voie — le poate învinge. Chiar în acceptarea lor de bunăvoie se arată puterea care le poate învinge. Poate lua pătimirea lor de bunăvoie fiindcă este fără de păcat și este și ipostas dumnezeiesc al lor. Și, învingându-le în firea Sa omenească, ne va da și nouă, celor care le suportăm fără voie, puterea să le învingem. (n.s. 1477, p. 778)

Nici pe Ciril din Alexandria, care învață cu înțelepciune: *Aceasta era voia Tatălui: să ducă la capăt iconomia. Căci de ea ține și să nu voiască (Hristos) să moară, pentru faptul că trupul se ferește în mod natural de moarte*¹⁵⁰⁸. Și: *Voia deci să moară pentru toți pentru că acesta era sfatul firii dumnezeiești, dar nu voia din pricina trupului care se ferea în chip natural de moarte.*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Scrieri, 12, în PSB, vol. 81, pp. 270-271)

Moartea pe cruce¹⁵⁰⁹

„Căci deși a ajuns *mort ca un om*, a rămas viu prin firea dumnezeiască.”¹⁵¹⁰ (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, 2, în PSB, vol. 39, p. 229)

„(...) dar n-ai fost ținut de moarte, cum au socotit cei ce ți-au hotărât crucea, ci te-ai folosit de ea ca de un somn și ți-ai închis ochii pentru scurt

¹⁵⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos a trăit toate cele omenești cu mai mare sensibilitate decât omul obișnuit, care adeseori are o simțire tocită a stărilor sale. (n.s. 581, p. 270)

¹⁵⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă trupul lui Hristos n-ar fi avut frica de moarte, n-ar fi fost trup adevărat. Deci Hristos n-ar fi realizat prin asumarea lui mântuirea noastră. Căci în acest caz nici moartea Lui n-ar fi fost reală și deci nici victoria asupra ei. De aceea de voia Tatălui de a ne mântui prin Fiul Său Cel întrupat a ținut și ca trupul Lui să aibă frică de moarte. (n.s. 582, pp. 270-271)

¹⁵⁰⁹ Jertfa de pe cruce a Mântuitorului Hristos reprezintă o nouă treaptă în opera de mântuire a noastră, căci fără această jertfă, nu s-ar fi putut realiza opera de mântuire a noastră. Noi, oamenii nu eram în stare să-i aducem Tatălui o astfel de jertfă curată. Domnul Hristos S-a jertfit pentru noi, pentru a ne atrage și pe noi în jertfa Sa și a ne imprima și nouă puterea stării de jertfă prin unirea Lui cu noi, ca astfel să avem deschisă intrarea la Tatăl, unde se poate intra doar în stare de jertfă. Făcând referire la moartea Domnului Hristos pe cruce, precum și la roadele acesteia, Sfântul Atanasie cel Mare spune: *S-au petrecut amândouă minunile în același act: moartea tuturor s-a înfăptuit în trupul Domnului și moartea și stricăciunea au fost desființate din pricina Cuvântului coexistent.* (*Oratio de Incarnatione*, P.G., XXV, col. 132). – n.L.P.

¹⁵¹⁰ Acest text este foarte aproape de ceea ce spune Sfântul Atanasie cel Mare: *Hristos a murit cu trupul pentru noi, nu și cu sufletul și cu firea Lui dumnezeiască, Aceasta fiind nemuritoare și dătătoare de viață. El a zis <<Eu sunt viața>> (In., 16, 6). Viața Lui – ca Dumnezeu – nu moare, ci, dimpotrivă, învie morții.* (*Sermo major de fide orthodoxa*, P.G., XXVI, col. 1281 A). – n.L.P.

timp¹⁵¹¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a șaptea a Glăfirelor la Facere, în PSB, vol. 39, p. 234)

Motivele acceptării morții Sale pe cruce

„(...) se explică acum de ce n-a ales El ocolirea morții: fiindcă altminteri El n-ar fi făcut decât dovada fricii și a micimii Sale în fața ei. Numai prin implicarea morții și a luptei cu ea a putut El dăruia celor supuși morții nemurirea, fiindcă scopul luptei era mântuirea și viața și nemurirea noastră, a tuturor. Când cineva vrea să arate faptul că o oală e rezistentă la foc (deci mai presus de tăria acestuia), nu are cum altfel să dovedească asemenea minunăție decât punând-o el însuși cu mâinile lui pe foc, ca apoi să o poată scoate de acolo nevătămată și întreagă”. (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 15.5.6., în PSB., vol. 14, p. 237)

„(...) lucrarea aceasta singură potrivită scopului, care consta în a o părași pentru o clipă, dând morții ceea ce era al ei (pentru dovedirea afinității de natură cu ea), ca numai puțin după aceea să o înalțe din nou din moarte, drept dovadă a puterii Sale dumnezeiești precum și a faptului că, datorită ei, viața făgăduită de El avea să fie pururi-dăinuitoare și mai presus decât tot ce însemna moartea.

Cazul este, deci, limpede și clar. Și trebuie neapărat ca ucenicii Lui să vadă cu proprii lor ochi ce înseamnă întoarcerea la viață cea de după moarte, regenerarea cea întru putere, la care-i învăța El să nădăjduiască și pentru care-i pregătea, îmboldindu-i să ajungă mai tari decât moartea. De asta le-a și îngăduit El să vadă acest lucru cu ochii lor. Fiindcă era necesar pentru ei, care aveau să-și închine viața credinței, să se convingă cu proprii lor ochi de adevărul celei dintâi și mai însemnate dintre învățăturile Lui; dar cu cât mai necesar era acest lucru pentru unii care, aidoma lor, urmau să-L vestească întregii lumi, urmau să facă tuturor cunoscută calea cunoașterii lui Dumnezeu, deschisă de El tuturor oamenilor! Ca să poată ei rămâne neînfricați și de neclintit la gândul morții ce-i aștepta în confruntarea lor cu rățacita credință în zei a neamurilor (și ca să-l poată primi cu atâta seninătate!), viața de după moarte trebuia să ajungă pentru o convingere absolută. Fiindcă de n-ar fi știut ei de ce nu le pasă de moarte, nici nu s-ar fi putut înfățișa pregătiți să înfrunte soarta potrivnică. Iată deci pentru ce – vrând El să-i înarmeze împotriva cumplitelor puteri ale morții – nu s-a mulțumit Cuvântul să-i strunească numai pe calea vorbelor și a îndemnurilor, nici nu s-a

¹⁵¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Somnul nu e încetare totală a vieții și nu e decât pentru scurt timp. Așa a fost moartea lui Iisus. Ea nu L-a desființat. De altfel nu desființa pe oameni nici înainte de El și nici pe păcătoșii de după El. Moartea lui Hristos a fost o predare de Sine Tatălui, întrucât a renunțat să lucreze prin trup un scurt timp, așa se întâmpla cu omul în somn. Dar rămânând viu cu sufletul și cu dumnezeirea, a putut readuce trupul la viață. Și a putut dovedi și mai mult puterea sufletului și a dumnezeirii asupra trupului. (n.s. 392, p. 234)

mărginit să ticluiască cele legate de nemurirea sufletului cu simplă putere de convingere și recurgând numai la presupuneri – așadar în temeiul unor cuvinte de felul celor pe care le rostim noi, oamenii – ci dimpotrivă, le-a pus în față laurii unei biruințe culese de El împotriva morții chiar prin faptă!

Acesta este cel dintâi (și mare) motiv al luptei date de Mântuitorul nostru împotriva morții. Așa a putut El dovedi ucenicilor Săi că moartea – care pentru toți oamenii este ceva atât de cumplit – nu înseamnă de fapt nimic, și i-a putut El face să vadă cu proprii lor ochi (dându-le prilejul să se încredințeze ei înșiși prin văz) adevărul făgăduitei vieți (de dincolo). Așa a putut El face (din actul învierii) pârga nădejzii noastre, a tuturor, într-o viață în Dumnezeu și în nemurire.

A mai existat însă și un al doilea motiv pentru înviere, și anume, dovedirea naturii dumnezeiești a puterii ce sălășluia în trupul Lui. Fiindcă dacă mai înainte vreme oamenii fuseseră în stare să divinizeze anumite fapte omenești supuse morții și căzute sub biruința morții, făcându-și din ei eroi și zeități, sigur că de-oameni-iubitorul Cuvânt al lui Dumnezeu S-a manifestat și în această direcție, înfățișând oamenilor o natură mai puternică decât moartea. Făcând ca, după curmarea vieții, trupezca-i mortalitate să se împărtășească din cea de a doua viață, El le-a îngăduit tuturor să vadă cam în cel fel arată triumful asupra morții și i-a făcut să înțeleagă că, în moarte, se cuvine să nu mărturisim decât un singur Dumnezeu, anume pe Cel încununat cu laurii biruinței.

Arăta-voi acum și un al treilea motiv al mântuitoarei Sale morți.

A fost, anume, un sacrificiu, o jertfă adusă lui Dumnezeu, supremul împărat al tuturor, pentru întreaga noastră spiță; o jertfă adusă și consacrată întregii noastre turme a oamenilor; o jertfă adusă spre înlăturarea rătăcitei credințe insuflă de demoni. Fiindcă această unică și mare jertfă a preasfântului trup al Cuvântului nostru, odată adusă spre folosul întregului neam al oamenilor, odată oferit ca o jertfă de ispășire a tuturor neamurilor căzute în starea de necredință la care-i adusesse rătăcirea insuflată lor de demoni, toată puterea blestemăților și spurcaților demoni avea să piară; toată sminteala pământească și amăgitoare avea să se destrame, lăsând fără întârziere locul liber unei prezențe mai puternice decât ea.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, cartea V, 15.6-11, în PSB., vol. 14, pp. 237-239)

„Aducând prin moarte, ca un dar sfânt și ca o jertfă liberă de orice pată, trupul pe care l-a luat, a depărtat îndată, de la toți cei asemenea Lui, moartea, prin aducerea ca dar a trupului celui asemenea cu cel al lor¹⁵¹². Căci întrucât Cuvântul lui Dumnezeu era mai presus de toți, aducându-Și templul Său și organul trupesc ca preț, a plătit prin moarte în mod convenit datoria pentru toți¹⁵¹³.

¹⁵¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul întărit în sfințenie prin responsabilitatea trezită în suflet, aducându-se în curăție Tatălui, învinge moartea. (n.s. 34a, p. 101)

¹⁵¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Plata acestui preț pentru toți prin moarte nu are numai decât un înțeles juridic, sau numai un înțeles juridic. El a înviat pentru toți, pentru că nu se putea scăpa de stricăciune, decât trecându-se prin moartea trupului Său. Dar ei, deși mureau toți, nu

Și fiind prin trupul asemănător unit cu toți, Fiul nestricăcios al lui Dumnezeu i-a îmbrăcat în mod cuvenit pe toți cu nestricăciune prin făgăduința învierii¹⁵¹⁴. Astfel nu mai este în ei stricăciunea, datorită Cuvântului ce locuiește în ei printr-un singur trup. Căci, așa după cum intrând un mare împărat într-o cetate mare și locuind în vreuna din casele din ea, întreaga cetate se învrednicește de mare cinste și nu mai e atacată de vreun dușman sau tâlhar pentru a o nimici, ci se învrednicește mai degrabă de toată îngrijirea din pricina împăratului care locuiește într-o casă din ea, la fel s-a petrecut și cu Împăratul tuturor. Căci venind în țara noastră și locuind într-un trup asemenea cu al celorlalți, toată uneltirea vrăjmașilor împotriva oamenilor și toată stricăciunea morții, puternică odinioară, a încetat¹⁵¹⁵. Dar neamul omenesc s-ar fi pierdut dacă Stăpânul și Mântuitorul tuturor, Fiul lui Dumnezeu, n-ar fi venit pentru a pune capăt morții.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. II, IX, în PSB, vol. 15, p. 101)

„Trupul Lui, având aceeași fire ca a tuturor — căci era trup omenesc, măcar că s-a alcătuit printr-o minune de chip nou — și fiind deci și el muritor, a murit potrivit sorții trupurilor noastre asemănătoare; dar prin sălășluirea Cuvântului în el, nu s-a stricat potrivit firii lui, ci pentru Cuvântul lui Dumnezeu care locuia în el, era în afara stricăciunii¹⁵¹⁶. Și astfel s-au petrecut cu el în chip minunat amândouă acestea împreună: moartea tuturor s-a împlinit în trupul Domnului și moartea și stricăciunea au fost desființate în el pentru Cuvântul care era unit cu el. Căci era nevoie de moarte și trebuia să primească moartea pentru toți, ca să se îplinească ceea ce se datora de către toți. De aceea, Cuvântul,

scăpau propriu zis de moarte prin moartea lor, ci mergeau la moartea veșnică. Numai Iisus trecând, ca și ei, prin moarte, și anume trecând prin ea pentru toți ca Unul ce era și Dumnezeuul tuturor, i-a scăpat pe toți în El de stricăciune și de moarte, plătind în locul lor datoria morții. I-a scăpat fiind de o ființă cu ei ca om, dar și Dumnezeu. (n.s. 35, p. 101)

¹⁵¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nestricăciunea deplină o au deocamdată oamenii numai virtual în făgăduința învierii. Dar ea a început să-și pună o bază în ei prin unirea lor cu Hristos cel înviat, încă în viața aceasta. În suflet Rațiunea-Subiect suprem restabilește rațiunea-subiect în puterea ei care pregătește prin curăție și trupul pentru învierea întru slava luminii. (n.s. 36, p. 101)

¹⁵¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar între trupurile oamenilor și între ele și al lui Hristos este o legătură interioară prin deoființimea lor, cum nu e între casele dintr-o cetate. (n.s. 36a, p. 101)

¹⁵¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu era nestricăcios prin fire, căci nici o creatură materială nu e stricăcioasă prin sine, ci e supusă legii compunerii și descompunerii, sau mișcării neîncetate a atomilor. Nici Adam înainte de cădere nu avea nestricăciunea prin fire, ci datorită puterii Cuvântului ce Se afla în el. Biserica a condamnat pe aftartodocheții din sec. V-VI, care socoteau că trupul Domnului era nestricăcios prin fire. Fără îndoială Cuvântul putea să țină trupul și în stare de nemurire dacă ar fi voit. Dar El a voit să primească moartea cu trupul pentru a o învinge, nu nesuportând-o, ci suportând-o. Dădea o dovadă mai sigură a puterii Lui ridicându-Se din moarte la viață, decât ocolind moartea. El n-a evitat să trăiască până la capăt destinul omenesc, arătându-ne și nouă rostul pozitiv al trăirii acestui destin. Dacă ar fi ocolit moartea ar fi ocolit-o numai pentru Sine. Numai învingând-o în trupul Său, a învins-o pentru toți. (n.s. 68, p. 115)

precum am spus, deoarece nu era cu putință ca El să moară — căci era nemuritor — Și-a luat un trup ce putea muri, ca să-l aducă în locul tuturor și ca, pătimind pentru toți, datorită sălășluirii Lui în el, *să surpe pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul, și să izbăvească pe cei pe care frica morții îi ținea în robie toată viața* (Evr., 2, 14-15).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XX, în PSB, vol. 15, pp. 115-116)

„Pentru ce însă, va zice cineva, dacă era nevoie să dea trupul Său morții pentru toți, nu l-a dat pe acesta simplu ca orice om, ci a mers până la răstignire? Căci se cuvenea mai degrabă să-Și dea trupul în mod cinstit, decât să sufere această moarte de ocară. Ia seama cât de omenească este această întrebare. Căci ceea ce s-a petrecut cu Mântuitorul a fost cu adevărat lucru dumnezeiesc și vrednic, pentru multe motive, de dumnezeirea Sa. Întâi, pentru că moartea ce le vine oamenilor, le vine din slăbiciunea firii lor. Căci neputând să dureze mult timp, ei se desfac cu vremea. De aceea le vin și boli și mor din slăbiciune. Dar Domnul nu a fost slab, ci a fost Puterea și Cuvântul lui Dumnezeu și Viața însăși. Deci, dacă ar fi murit undeva retras și Și-ar fi depus trupul, după obiceiul oamenilor, într-un pat, s-ar fi socotit că a pățimit și El aceasta din slăbiciunea firii, neavând nimic mai mult decât ceilalți oameni. Dar, de vreme ce era Viața și Cuvântul lui Dumnezeu și trebuia să sufere o moarte pentru toți, fiindcă pe de o parte Viața și Puterea lui Dumnezeu întărea trupul în Sine; dar pe de alta trebuia să treacă prin moarte, nu Și-a luat de la Sine prilejul de a aduce această jertfă, ci de la alții. Căci Domnul nu avea de ce să Se îmbolnăvească, având să tămăduiască bolile altora și nu avea de ce să-I slăbească trupul Lui, când prin el dă putere slăbiciunilor altora. Pentru ce, deci, nu a împiedicat și moartea Sa, cum a împiedicat boala? Fiindcă pentru aceasta a luat trup și fiindcă nu s-a cuvenit să împiedice moartea de la El, ca să nu împiedice și învierea. Dar nu se cuvenea totuși ca boala să premeargă morții Lui, ca să nu se cugete vreo slăbiciune în trupul Lui. Dar nu a flămânzit? Da, a flămânzit pentru ceea ce era propriu trupului, dar n-a murit din pricina foamei, datorită Domnului ce purta trupul Lui. Pentru aceea, chiar dacă a murit pentru răscumpărarea altora, nu a văzut stricăciunea (descompunerea), căci a înviat întreg. Pentru că trupul nu era al altcuiva decât al Vieții.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXI, în PSB, vol. 15, pp. 116-117)

„Nu se potrivea nici să fugă de moartea pricinuită Lui de alții. Ci I se cuvenea mai degrabă să o caute, pentru a o desființa. De aceea, pe drept cuvânt, nici nu a părăsit trupul prin El însuși, nici nu s-a pus la adăpost de uneltirea iudeilor. Iar aceasta nu arată o slăbiciune a Cuvântului, ci mai vârtos Îl face cunoscut ca Mântuitorul și ca Viața, așteptând moartea spre desființarea ei și grăbindu-Se să sufere moartea pricinuită Lui pentru mântuirea tuturor. Altfel

spus, Mântuitorul nu a venit ca să sufere moartea Lui, ci pe cea a oamenilor. De aceea nu a depus trupul printr-o moarte a Lui, căci nu era supus acesteia, odată ce era Viața, ci a primit-o pe cea de la oameni ca să o desființeze și pe aceasta, cu desăvârșire, când a venit în trupul Său¹⁵¹⁷.

Apoi și din aceasta poate vedea cineva temeiul pentru care trupul Domnului a avut un astfel de sfârșit. Domnul Se gândea în primul rând la învierea pe care avea să o pricinuiască trupului. Iar trupul Său trecut prin moarte era semnul de biruință (trofeul) pe care trebuia să-l arate tuturor, ca să-i încredințeze pe toți de desființarea stricăciunii produse de El și de nestricăciunea trupurilor adusă pentru viitor, datorită faptului că trupul Lui a păstrat-o ca arvună și ca dovada viitoarei învieri a tuturor. Dacă deci trupul Lui s-ar fi îmbolnăvit și Cuvântul S-ar fi despărțit de el în fața tuturor, ar fi fost un lucru necuvenit ca Cel ce era tămăduitorul bolilor altora să treacă cu vederea istovirea prin boli a trupului Său. Și cum s-ar fi crezut că poate alunga bolile altora, dacă templul Său ar fi fost plin de slăbiciune? Căci sau s-ar fi râs de El ca de unul ce nu putea alunga boala, sau, putând-o și nefăcând-o, ar fi fost socotit ca neiubitor de oameni față de alții.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXII, în PSB, vol. 15, pp. 117-118)

„Iar dacă ar fi murit fără vreo boală și fără vreo durere, ascuns undeva și retras într-un colț oarecare, sau în loc pustiu, sau în vreo casă, și după aceea, arătându-se iarăși deodată, ar fi spus că S-a ridicat pe Sine din morți, s-ar fi părut tuturor că spune povești (mituri) și cu atât mai puțin ar fi fost crezut dacă ar fi vorbit despre înviere, nefiind nimeni care să mărturisească despre moartea Lui. Căci învierii trebuie să-i premerge moartea. Dacă deci moartea trupului ar fi avut loc undeva pe ascuns, nearătată fiind moartea și întâmplată fără martori, nearătată și fără martori ar fi fost și învierea Lui. Sau pentru ce, odată înviat, ar fi vestit învierea Sa, iar moartea ar fi căutat să o sufere pe ascuns? Sau pentru ce

¹⁵¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea venită de la ceilalți în trupul Lui era moartea ce nu numai stăpâna pe fiecare, ci și-o provocau uneori unii altora, printr-o despărțire externă de Dumnezeu și de semenii. De aceea Iisus primind și biruind chiar o moarte provocată Lui de ceilalți, a biruit totuși puterea morții din ceilalți. El le-a putut împărtăși apoi trupul Său ca trup ce a biruit puterea morții, pe care și-o provoacă uneori unii altora. Le-a dat un trup fortificat împotriva morții. În El moartea altora, moartea ce se comunica între ceilalți și pe care a primit-o și El provocată cu deadinsul de ei, și-a stins puterea. Ei au dat moartea în trupul Lui și El le-a dat viață prin trupul Său. Ei voiau să-L atragă în moartea lor. El i-a atras în viața Lui, nu fugind de moartea ce I-au dat-o, ci stingând-o în El. Moartea Lui nu a fost pentru El urmarea legii interioare a stricăciunii trupului. Ea a fost acceptată prin voință, printr-un act al voinței umane și al voinței dumnezeiești cu care cea dintâi s-a pus de acord. Deci un act exclusiv al iubirii de oameni, nu al necesității. Moartea Lui stătea sub puterea voinței Lui chiar pe cruce. De aceea e un act de tărie, răbdare prin tăria voinței. De aceea a fost admisă până la împlinirea ei, dar nu și în urmările ei, care sunt stricăciunea. În momentul în care s-a împlinit, voința, rămasă mereu necopleșită de moarte, s-a întors împotriva morții, înlăturând urmările ei. (n.s. 72, p. 118)

ar fi alungat pe draci în văzul tuturor și pe orbul din naștere l-ar fi făcut să vadă de față cu alții și apa ar fi prefăcut-o în vin la fel, ca să fie crezut că e Cuvântul lui Dumnezeu, iar trupul muritor nu l-ar fi arătat în văzul tuturor devenind nestricăcios, ca să fie crezut că El e Viața? Și cum ar fi avut ucenicii Lui îndrăzneala cuvântului despre învierea Lui, dacă nu ar fi putut spune că întâi a murit? Sau cum ar fi fost crezuți spunând că întâi a avut loc moartea, apoi învierea, dacă n-ar fi avut printre cei către care aveau îndrăzneala să grăiască, martori ai morții Lui? Căci dacă, săvârșindu-se chiar în văzul tuturor moartea și învierea Lui, fariseii de atunci n-au voit să creadă și au silit și pe cei ce au văzut învierea să o tăgăduiască, dacă acestea s-ar fi întâmplat pe ascuns, câte motive n-ar fi născocit aceia pentru necredința lor? Apoi cum s-ar fi dovedit sfârșitul morții și biruința asupra ei, dacă n-ar fi fost adus El la judecată și n-ar fi fost dovedit ca mort prin osândirea în fața tuturor, desființând apoi moartea prin nestricăciunea trupului?” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXII-XXIII, în PSB, vol. 15, pp. 117-119)

„Dar trebuie să respingem prin apărarea noastră și alte obiecții care ar putea veni de la alții. Ar spune poate cineva și aceasta: dacă moartea Lui trebuia să se săvârșească în văzul tuturor ca să aibă martori și să se creadă și cuvântul despre învierea Lui, ar fi trebuit să-Și caute cu cugetarea o moarte slăvită, ca să ocolească măcar ocară crucii. Dar și dacă ar fi făcut aceasta, tot ar fi dat prilej de bănuială, ca Unul ce n-ar fi avut putere împotriva oricărei morți, ci numai împotriva celei aflate de El prin cugetare. Și aceasta ar fi dat iarăși motiv necredinței în învierea Lui. De aceea nu l-a venit moartea trupului de la Sine, ci din uneltire, ca chiar moartea pricinuită Lui de alții să o desființeze. Căci precum un atlet viteaz, mare în cugetare și bărbăție, nu-și alege singur pe cei cu care se luptă, ca să nu lase bănuiala că îi e frică de vreunii, ci dă privitorilor puterea să-i aleagă, chiar dacă i-ar fi dușmănoși, pentru ca doborând pe cel asupra căruia s-au învoit ei, să fie crezut ca cel mai tare, la fel și Viața tuturor, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos nu Și-a ales El moartea trupului, ca să nu pară că Îi este frică de o alta, ci a primit să o rabde pe cea aleasă de alții și mai ales pe cea socotită de vrăjmașii Lui ca cea mai cumplită, mai de ocară și mai greu de răbdare, ca, desființând-o El și pe aceasta, să fie crezut că este Viața, iar stăpânirea morții să fie deplin înlăturată. Deci s-a petrecut ceva minunat și uimitor: chiar moartea de ocară, pe care au socotit-o ei să l-o pricinuiască, a fost trofeul (mijlocul de biruință) împotriva morții. De aceea nu a suferit nici moartea lui Ioan, prin tăierea capului, nici cea prin sfâșiere, a lui Isaia, ca să păzească și în moarte trupul întreg și să nu dea motiv celor ce voiesc să împartă Biserica.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXIV, în PSB, vol. 15, p. 119)

„Dacă ar întreba și vreunul dintre ai noștri, nu ca un certăreț, ci ca iubitor de învățătură: pentru ce nu a suferit altfel de moarte, ci pe cea de pe cruce, să audă și el că nu altă moarte, ci aceasta ne era de cel mai mare folos. De aceea a suferit-o Domnul pe aceasta. Căci dacă a venit să poarte blestemul ce apăsa asupra noastră, cum s-ar fi făcut altfel blestem (Gal., 3, 13), dacă nu primea moartea celor blestemați? Iar aceasta este crucea. Căci așa s-a și scris: *Blestemat este cel spânzurat pe cruce* (Deut., 21, 23; Gal., 3, 13). Apoi, dacă moartea Domnului Hristos este preț de răscumpărare pentru toți, și prin moartea aceasta se surpă peretele din mijloc al despărțiturii (Efes., 2, 14) și se face chemarea neamurilor, cum ne-ar fi chemat pe noi, dacă nu S-ar fi răstignit? Căci numai pe cruce moare cineva cu mâinile întinse. De aceea se cuvenea să o sufere Domnul pe aceasta și să-Și întindă mâinile, ca prin una să atragă pe poporul cel vechi, iar prin cealaltă, pe cei din neamuri, și pe amândoi să-i unească în Sine¹⁵¹⁸. Aceasta a spus-o și El, arătând cu ce fel de moarte va răscumpăra pe toți: *Iar când Mă voi înălța, pe toți îi voi atrage la Mine* (In., 12, 32).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXV, în PSB, vol. 15, p. 120)

„(...) Hristos a suportat moartea spre a surpa stăpânirea morții, ca să se slăvească de noi ca Dumnezeu. Deci moartea înaintea spre slava dumnezeiască, având drept sfârșit învierea strălucitoare și umilința patimii fiind biruită de slava supremă, dispare în neființă¹⁵¹⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a unsprezecea, în PSB, vol. 38, pp. 391-392)

Hristos – Biruitorul morții

„În mod sigur, odată ce Mântuitorul tuturor a murit pentru noi, cei credincioși în Hristos nu mai murim ca odinioară din pricina legii care ne amenința cu moartea. Căci a încetat această osândă. Ci încetând stricăciunea și fiind nimicită moartea prin harul învierii, de aci înainte trupul muritor se desface numai pentru o vreme, când rânduiește Dumnezeu fiecăruia, ca să putem dobândi *o mai bună înviere* (Evr., 11, 35). Căci, asemenea semințelor aruncate în pământ, nu ne pierdem prin desfacere, ci fiind semănați vom învia, odată ce moartea a fost desființată prin harul Mântuitorului.” (Sf. Atanasie cel Mare,

¹⁵¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Cuvântul cel întrupat, răstignit și înviat se readună, cum a spus sfântul Maxim Mărturisitorul, toate faptele care cred, ca liniile în centrul cercului de unde au pornit. (n.s. 73a, p. 120)

¹⁵¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Patima și moartea Lui dispar în neființă. El nu mai e supus lor. Și așa se va întâmpla și cu cei ce se vor alipi de El. A muri din iubire, înseamnă a învinge moartea pentru veci. Căci moartea învinge și-l ține învins numai pe cel ce moare închis în egoism din pricina lui. (n.s. 449, p. 392)

Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup, cap. IV, XXI, în PSB, vol. 15, p. 116)

„Despre faptul că moartea a fost nimicită și crucea a adus biruință asupra ei și că ea nu mai are putere, ci e ea însăși moartă cu adevărat, ne dă o dovadă și un temei vădit de credință și aceea că toți ucenicii Lui au disprețuit-o și toți pornesc spre ea și nu se mai tem de ea, ci o calcă în picioare, ca moartă, prin semnul crucii¹⁵²⁰ și prin credința în Hristos. Odinioară, înainte de a fi avut loc venirea dumnezeiască a Mântuitorului, toți jeleau pe cei ce mureau ca pe unii ce se stricau (se corupeau). Dar acum, cei ce cred în Hristos o calcă în picioare, ca pe ceva ce nu e nimic și aleg mai degrabă să moară decât să se lepede de credința în Hristos. Căci știu că murind nu se pierd, ci se fac vii și nestricăcioși prin înviere.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXVII, în PSB, vol. 15, p. 122)

„(...) diavolul care odinioară batjocorea cu viclenie (pe Dumnezeu) din pricina morții, după ce legăturile ei au fost dezlegate (Fap., 2, 24) a rămas cu adevărat mort.

Deci dovada biruirii morții în Hristos e că înainte ca oamenii să creadă în El văd moartea ca înfricoșătoare și se tem de ea. Dar după ce se mută la credința în El și la învățătura Lui, disprețuiesc așa de mult moartea, că pornesc spre ea cu toată hotărârea și se fac martori ai învierii ce s-a săvârșit în Hristos împotriva ei. Căci încă prunci fiind cu vârsta se grăbesc să moară, și se întăresc împotriva ei prin nevoințe nu numai bărbații ci și femeile¹⁵²¹. Ea a ajuns așa de slabă, că și femeile, înfricoșate mai înainte de ea, acum își râd de ea ca de una ce e moartă și fără putere. Căci precum atunci când un tiran e biruit de împăratul adevărat și legat de mâini și de picioare, toți trecătorii râd de el, lovindu-l și înțepându-l și nemaitemându-se de furia și de cruzimea lui datorită împăratului care l-a biruit, la fel moartea, fiind biruită și pironită de către Mântuitorul pe cruce și legată de mâini și de picioare, este călcată în picioare de toți cei ce umblă în Hristos și care, mărturisind pe Hristos, râd de ea, batjocorind-o cu cuvintele scrise mai înainte împotriva ei: *Unde îți este, moarte, biruința? Unde îți este, iadule, boldul?* (I Cor., 15, 55).” (Sf. Atanasie cel

¹⁵²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Creștinii își fac semnul crucii pentru că prin ea cred că vor învia și ei cum a înviat Hristos. În crucea lui Hristos e puterea pentru învierea și viața de veci, când e însușită spiritual prin semnul ei făcut asupra noastră. Prin ea se transcende moartea și stricăciunea, legate de lumea văzută. Prin ea ne unim cu Hristos, Care a purtat-o spre înviere. (n.s. 75b, p. 122)

¹⁵²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Se vede de aici și din alte locuri că sfântul Atanasie cunoștea pe pustnicii vremii sale, între care și pe sfântul Antonie a cărui viață a scris-o. În scrisul sfântului Atanasie, deși este al primului mare teolog apărător al dreptei credințe, vibrează în același timp căldura unuia care a apucat în tinerețea sa Biserica martirilor (a martorilor învierii lui Hristos prin moartea lor), și era contemporan cu începutul vieții asceților. (n.s. 76, p. 122)

Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXVII, în PSB, vol. 15, pp. 122-123)

„(...) de este cineva necredincios, după atâtea dovezi și după atâția mucenici în Hristos, după atâta disprețuire a morții de către cei ce s-au făcut cunoscuți în Hristos, dacă se mai îndoiește în cuget despre desființarea morții în Hristos și despre sfârșitul ei în El, bine ar face să se minuneze de aceste lucruri așa de mari și să nu rămână învârtos în necredință, nici cu nerușinare față de cele atât de vădite. Și precum cel ce a luat amiantul cunoaște că rămâne nears de foc și precum cel ce voiește să vadă pe tiran legat trece prin țara biruitorului, așa și cel ce nu crede în biruirea morții să primească credința în Hristos și să treacă la învățătura Lui. Și va vedea neputința morții și biruința împotriva ei. Căci mulți din cei ce nu au crezut înainte și au râs, crezând pe urmă, au disprețuit atât de mult moartea, îndată s-au făcut și mucenici ai lui Hristos.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXVIII, în PSB, vol. 15, p. 123)

„În ce privește cuvintele: *De este cu puțință să treacă paharul* (Mt., 26, 30), aflați cum le-a spus acestea, certând pe Petru: *Nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci ale oamenilor* (Mc., 8, 33). Căci voia ceea ce se ruga să nu-i vină și pentru care venise. Și era propriu Lui să vrea, căci pentru aceasta a venit. Însă era propriu trupului să-i fie frică. De aceea ca om a spus acest cuvânt. Și amândouă acestea s-au spus de către El, ca să arate că Dumnezeu însuși o voia, dar făcându-Se om avea un trup temător și pentru aceasta amesteca voia Lui cu slăbiciunea omenească, pentru ca, desființând-o pe aceasta, să facă pe om îndrăzneț față de moarte. Iată deci un lucru cu adevărat minunat (paradoxal): Cel pe care dușmanii lui Hristos Îl socotesc vorbind cu frică, îi face pe oameni îndrăzneți și fără teamă față de ceea ce se socotește că El avea frică. De aceea fericirii apostoli, întăriți de aceste cuvinte, au disprețuit după El moartea, în așa fel că nici nu mai aveau grijă de cei ce-i judecau, ci spuneau: *Se cade să ascultăm mai mult de Dumnezeu decât de oameni* (Fap., 5, 20). Iar ceilalți sfinți mucenici îndrăzneau așa de mult încât socoteau mai vârtos că se mută la viață decât că suferă moartea.

Deci cum nu e absurd să admire bărbăția slujitorilor Cuvântului, iar de Cuvântul însuși să se spună că l-a fost frică, dacă prin El aceia disprețuiau moartea? Din hotărârea și bărbăția atât de neclintită a martirilor se arată că nu dumnezeirea era cea care se temea, ci că Mântuitorul a înlăturat frica noastră. Căci precum a desființat moartea prin moarte și toate cele omenești prin fapte omenești, așa, prin ceea ce *se socotește* că era la El frică, a înlăturat frica noastră și a făcut pe oameni să nu se mai teamă de moarte¹⁵²².” (Sf. Atanasie cel Mare,

¹⁵²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) El a avut o frică reală, ca să învingă de fapt frica. Dar martirii întemeiați pe exemplul Lui biruitor al morții și pe puterea ce le vine din Hristos cel înviat au putut să nu mai aibă frica, întrucât moartea a fost învinsă în însăși rădăcina ei. (n.s. 145, p.

Trei cuvinte împotriva arienilor; Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, LVII, în PSB, vol. 15, pp. 387-388)

„Dumnezeu S-a dat pe Sine ca preț de răscumpărare (I Tim., 2, 6) pentru cei ce erau stăpâniți de moarte, aceluia care avea stăpânirea morții. Și, fiindcă pe toți ce erau în închisoarea morții, e limpede că i-a răscumpărat pe toți, ca să nu rămână nimeni în puterea morții, după ce a fost împlinită mântuirea lumii. Căci dacă nu există moarte, nu poate să fie nimeni în moarte (în puterea morții).” (Sf. Grigorie de Nyssa, *La titlurile Psalmilor*, partea I, cap. VIII, în PSB, vol. 30, p. 154)

„Căci prima topire a morții a fost patima mântuitoare, și începutul îndrăzelii Sfinților împotriva ei a fost învierea lui Hristos¹⁵²³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 827)

„Dar rupând Mântuitorul nostru lanțurile morții, aceasta s-a arătat dulce celor ce iubesc pe Hristos, deși ea se apropie cu asprime¹⁵²⁴. Căci prin moartea Lui a apărut viața veșnică, care a desființat stăpânirea stricăciunii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 830)

„A trebuit ca singur și primul dintre toți, Fiul ce este din Tatăl Cel viu, să-Și dea trupul morții preț de răscumpărare pentru viața tuturor ca, prin puterea vieții Cuvântului unit cu el, să poată dăruii și firii trupurilor puterea să biruiască

388)

¹⁵²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Învierea lui Hristos a înlăturat în cei ce cred în El frica de moarte și robia în care îi ținea pe oameni această frică. (n.s. 1564, p. 827)

¹⁵²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea lui Hristos s-a arătat dulce, căci El a omorât moartea. Dar moartea s-a apropiat de El cu asprime. Când s-a realizat, a devenit dulce, căci n-a mai dus sufletul pentru suferință la iad și nici trupul la distrugerea definitivă, ci a condus la întemeierea dumnezeiască a vieții trupului, găsind în Dumnezeu puterea recreării lui. Moartea trupului a trăit-o sufletul ca fiind dulce. Pătruns de dumnezeire, a putut da viață celor din iad, morți înainte de El în nădejdea venirii Lui. Această deplină pătrundere a sufletului de dumnezeire l-a dat putere să învie trupul din mormânt. A încetat să mai fie *în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul și pe scaun împreună cu Tatăl*, sufletul pătrunzându-se de dumnezeire și ridicând trupul la o viață nouă, nemuritoare. Într-un fel, trupul a rămas chiar din momentul morții legat cu sufletul și cu dumnezeirea prin ipostasul care le unea pe toate, deși la vedere erau despărțite. Moartea devine dulce după Hristos și pentru cei ce se unesc cu El prin credință. (n.s. 1568, p. 830)

lanțurile morții¹⁵²⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1076)

„Căci patima lui Hristos s-a prefăcut într-un mijloc de biruire a morții¹⁵²⁶ și moartea Domnului s-a făcut începutul înnoirii omenirii spre nestricăciune și viață nouă. Purtând pe umeri lemnul pe care avea să fie răstignit¹⁵²⁷, înaintează, fiind osândit de mai înainte la moarte și purtând această hotărâre asupra Lui numai pentru noi.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 1117-1118)

„Căci moartea noastră s-a transformat, prin moartea lui Hristos, strămutându-se într-un fel de somn, spre o putere și împlinire a unei trebuințe superioare. Căci trăim ca unii ce vom fi vii pentru Dumnezeu, după Scripturi (Rom., 6, 11)¹⁵²⁸. De aceea și fericitul Pavel numește adormiți pe cei ce au murit în Hristos. Căci odinioară puterea morții pusesse stăpânire pe firea noastră. Fiindcă *a împărășit moartea de la Adam până la Moise și peste cei ce nu păcătuiseră, după asemănarea greșelii lui Adam* (Rom., 5, 14) și: *după cum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm și chipul celui ceresc* (I Cor., 15, 49), suportând moartea din blestemul dumnezeiesc (Gal., 3, 13)¹⁵²⁹. Dar, deoarece ne-a luminat al doilea Adam, Omul dumnezeiesc din cer, și, luptând pentru viața

¹⁵²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Trupul lui Hristos s-a dat prin moarte preț de răscumpărare pentru viața noastră nu în sens juridic, ci în sensul că trupul Lui, biruind moartea și umplându-se de viața veșnică, comunică viața Lui cea dumnezeiască și trupurilor noastre. Trupul Lui s-a dat morții ca preț pentru viața noastră, întrucât prin moartea Lui a învins în trupul Său moartea și, ca urmare, a învins-o și în trupurile noastre, comunicându-ne viața trupului Său înviat. (n.s. 2034, p. 1076)

¹⁵²⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pătimirea de bunăvoie, deci fără de păcat, a morții, a întărit, prin răbdarea ei, puterea sufletului lui Hristos, ajutat fiind în aceasta și de puterea Dumnezeirii care sălășluia în aceeași Persoană. Iar această tărie ajunsă la maximum, la sfârșitul răbdării, a putut să învie trupul lui Hristos. (n.s. 2111, p. 1117)

¹⁵²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E un simbol și în purtarea crucii de către Hristos în vederea morții. O purta pentru a scăpa noi de această purtare. Căci, cât suntem păcătoși, înaintăm spre moarte purtând cele ce ne duc spre ea. După ce ne-am unit cu Hristos, greutatea și bolile prin care înaintăm spre sfârșitul vieții pământești nu ne mai duc la moartea spirituală, veșnică, ci spre o viață fericită a sufletului, și apoi și spre învierea cu trupul. Înainte moartea, și în mod accentuat cea de pe cruce, era un blestem pentru păcat. Acum acest blestem e înlăturat de Hristos (scăpându-ne de el), întrucât nu l-a purtat ca un vinovat, ci ca un nevinovat. Atârând pe nedrept asupra Lui acest blestem, el însuși s-a făcut nedrept atât asupra Lui, cât și asupra tuturor celor ce se unesc cu El spiritual, prin credință. (n.s. 2112, p. 1117)

¹⁵²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Moartea lui Hristos a transformat moartea omenească într-o moarte nouă, întâi în El și apoi în toți cei ce cred în El. Ea a devenit un somn scurt, o trecere la viața nouă a umanității în Dumnezeu, la viața plină de bucurie în Dumnezeu. E o viață cu adevărat nouă, care nu se învechește niciodată, căci nu se corupe, nu slăbește, ci sporește continuu în putere și bucurie din comuniunea cu Dumnezeu. (n.s. 2148, p. 1136)

tuturor, a răscumpărat prin moartea Sa viața tuturor și, desființând stăpânirea stricăciunii, a înviat, ne-am replăsmuit după Chipul Lui, răbdând o altfel de moarte, care nu ne mai desface într-o stricăciune nesfârșită, ci ne aduce somnul plin de nădejdea cea bună, după asemănarea Celui ce ne-a făcut această cale nouă, Care este Hristos¹⁵³⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 1136-1137)

„Și (Hristos - n.L.P.) rămâne preot în veac, ca unul ce nu încetează de a exista, prin o moarte care pune sfârșit păcatului sau firii, fiindcă e Dumnezeu și dătătorul a toată viața cea după fire și virtute¹⁵³¹.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 30, în PSB, vol. 80, p. 142)

¹⁵²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: *Blestemul* lui Dumnezeu care a adus moartea peste urmașii lui Adam nu e un act prin care Dumnezeu i-a supus morții, ci o închidere a oamenilor față de iubirea Lui, o închidere față de voința lui Dumnezeu de a li se comunica puterea Lui prin iubire. Urmășii lui Adam au moștenit slăbiciunea lui în a se deschide deplin lui Dumnezeu. (n.s. 2149, p. 1137)

¹⁵³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cei ce credem în Hristos prin moartea trupului trecem într-un somn asemenea celui al lui Hristos din cele trei zile dinainte de învierea cu trupul. E un somn care ne menține într-o viață a sufletului, nedeplină, dar totuși cu o anumită conștiință plină de nădejdea cea bună a învierii. E ca un fel de somn, pentru că ne amintim de toate cele trăite în trup ca într-un vis, dar n-avem puterea să săvârșim faptele reale, așa cum le săvârșeam când eram în trup. (n.s. 2150, p. 1137)

¹⁵³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos rămâne preot în veac, pentru că nu încetează de a exista prin moartea menită să pună capăt păcatului și firii, sau firii din pricina păcatului, ci El folosește moartea spre înviere. Căci fiind Dumnezeu e Însuși Dăruitorul vieții celei după fire și al celei după virtute. Oamenii recâștigă prin virtute o viață superioară firii, dar o recâștigă de la Dumnezeu, o recâștigă prin har și o recâștigă deplin după ce o pierd pe cea prin fire, în care prin păcat a intrat moartea.

Hristos are viața în Sine, deci etern, atât după fire cât și după virtute, și dăruiește tuturor viața după fire prin nașterea naturală și viața cea după har prin virtutea lor, care pe de o parte e produsul efortului lor, pe de alta, al harului. Desigur Hristos a acceptat și El, odată cu firea omenească, moartea; dar a acceptat-o voluntar, căci voluntar a luat firea noastră cea muritoare. El însă nu putea rămâne în moarte, atât pentru că El era și cauza vieții după fire, cât și a vieții conforme virtuții. Propriu-zis la El viața conformă virtuții e o viață după fire a omului, dar datorită unirii firii omenești cu cea dumnezeiască. El biruiește moartea, intrată prin păcat în firea naturală, acceptată de El voluntar. La El moartea nu a devenit involuntară, cum a devenit la om, după ce a ales prin voie păcatul. Deci nu a devenit imposibil de biruit prin voință. În Hristos moartea a putut fi învinsă prin voia Sa care n-a ales păcatul, dar și prin voia divină conformă firii Lui divine. În El moartea a putut fi învinsă prin amândouă voile, adică prin convergența voii umane cu cea divină, sau prin virtutea firii umane și prin firea divină. (n.s. 169, p. 143)

Pogorârea Domnului Hristos la Iad¹⁵³²

„(...) Domnul a binevestit și celor din iad (I Pt., 3, 19). Că spune Scriptura: *Iadul zice pierzării: Chipul Lui nu l-am văzut, glasul Lui nu l-am auzit* (Iov, 28, 22; Deut., 4, 12). Locul, pentru că n-a primit glasul, a spus cuvintele de mai sus; dar cei duși în iad și dați spre pierzare, ca și cum de bună voia lor s-ar fi aruncat dintr-o corabie în mare, aceia sunt, dar, cei care au auzit și glasul și au văzut și puterea cea dumnezeiască. Dar, care om cu mintea

¹⁵³² La încheierea Proscomidiei, precum și la intrarea cu cinstitele daruri (Vohodul cel mare), preotul rostește în taină, rugăciunea: *În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul și pe scaun împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost Hristoase, pe toate umplându-le, Acela ce ești necuprins*. Învățătura despre pogorârea Domnului Hristos la iad este menționată în al V-lea articol de credință din Simbolul Apostolic și în cel Atanasian. Această învățătură a intrat și în cultul liturgic ortodox, precum și în Mărturisirile de credință ale Bisericii Ortodoxe. În legătură cu această coborâre a lui Hristos la iad, Sfântul Chiril al Alexandriei afirmă: *Sufletul lui Hristos care fusese unit cu Logosul divin s-a coborât la iad; și folosindu-se de puterea dumnezeiască și stăpânirea divină, s-a arătat și duhurilor de acolo (...) Cuvântul lui Dumnezeu (Logosul), unit prin iconomie cu sufletul Său (al lui Hristos), (...) mergând a vorbit cu duhurile (sufletele morților) din închisoare (din iad), ca suflet către suflete. Nu spun că Dumnezeirea singură și de sine însăși a Unuia Născutului S-a coborât la iad și a predicat duhurilor de acolo, complet separată de suflet (...) Ci, precum Unul-Născut a petrecut în trup cu cei care trăiau în trupuri, tot așa sufletelor din iad le-a vorbit sufletul ... (De recta fide ad Theodosium, P.G., LXXVI, col. 1165)*. Această coborâre a lui Hristos la Iad cu sufletul îndumnezeit sau cu sufletul unit cu Dumnezeu s-a petrecut îndată după răstignire și punerea în mormânt a trupului Domnului Hristos și a durat până la Învierea Sa din morți. El a adresat mesajul mântuirii duhurilor celor răposați de la Adam și până atunci, *duhurilor ținute în închisoare* (I Pt., 3, 19), dar nu toți au beneficiat de efectele răscumpărătoare ale jertfei lui Hristos și de propovăduirea Lui de acolo. Hristos a dus vestea cea bună către toate sufletele, de la Adam până la venirea Domnului, deci nu numai la cei din Vechiul Testament, care au trăit conform vocii lui Dumnezeu, ci și la cei dintre *neamuri* sau la *păgâni* (Mt., 8, 10). Domnul s-a coborât la iad cu sufletul, ca să binevestească și acolo împlinirea profețiilor mesianice, începutul prăbușirii puterii diavolului și a morții (Efes., 4, 9; I Pt., 3, 18-20; 4, 6), și ca să se arate și acelor care n-au crezut în venirea Lui și L-au respins. Chiar dacă au luat toți cunoștință de venirea și de opera Lui răscumpărătoare, drepti și păcătoși, n-au putut beneficia toți de ea, ci numai cei drepti. Aceștia, chiar dacă nu L-au cunoscut pe Dumnezeu cel adevărat și n-au auzit de Mesia, au împlinit însă virtuțile naturale. Sfântul Ioan Gură de Aur menționează în acest sens: *Tirania morții a fost înlăturată prin Trupul lui Hristos care a devenit nemuritor. Dar aceasta nu înseamnă că au fost iertate păcatele tuturor celor ce au murit înainte de venirea Lui (Omilia 36 la Matei)*. În acest sens și Sfântul Chiril al Alexandriei menționează: *Hristos, mergând cu sufletul în iad, a convorbit ca suflet cu sufletele; pe Care portarii iadului văzându-L s-au spăimântat și porțile de aramă s-au sfărâmat și încuietorile de fier s-au rupt. Și Unul-Născut a strigat cu putere sufletelor care sufereau deopotrivă ... <<Ieșiți>> ... le-a vestit și celor din iad, ca să-i slobozească pe aceia câți ar fi crezut, dacă El s-ar fi întrupat mai înainte și ar fi trăit în vremea vieții lor.* – (Fragmenta in Epistolam I B. Petri, P.G., LXXIV, col. 1013). Hristos coboară la Iad ca un Împărat, ca un biruitor, vestește victoria morții și a diavolului și îi eliberează de acolo pe cei drepti. Raiul, *patria strămoșească și părintească*, rămăsese închis pentru toți, după îndepărtarea lui Adam. Acum

sănătoasă și-ar putea închipui că sunt în aceeași osândă și sufletele dreptilor și sufletele păcătoșilor, învinuind de nedreptate pronia? Ce dar? Nu este, oare, arătat că Domnul a binevestit și celor care au pierit în potop, dar, mai bine zis, celor legați, celor din închisori și celor ținuti în temniță? (I Pt., 3, 19-20). S-a arătat și în Stromata a doua (Stromata II, 44, 1) că apostolii, după pilda Domnului, au binevestit și celor din iad. Că trebuia, socot eu, ca cei mai buni ucenici să fie imitatorii Dascălului lor și în iad, așa cum au fost pe pământ, pentru ca să aducă la credință, Unul pe evrei, iar ceilalți pe neamuri, adică pe acei care au viețuit, nu în chip desăvârșit în dreptatea cea după lege și în dreptatea cea după filozofie, ci și-au trecut viața în păcate. Că era pe măsura rânduiei dumnezeiești ca cei care au trăit și mai înainte de venirea Domnului și au viețuit, după vrednicie, mai mult în dreptate și s-au căit de greșelile lor, să fie mântuiți potrivit cunoașterii lui Dumnezeu, pe care fiecare a avut-o, deoarece, cu toate că au ajuns, după cum toți recunosc, în alt loc, totuși și ei sunt dintre aceia care sunt ai atotputernicului Dumnezeu.

Lucrează, însă, după socotința mea, și Mântuitorul, pentru că mântuirea este lucrarea Lui (In., 12, 47). Ceea ce a și făcut, că a atras la mântuire, prin predică, pe cei care au voit să creadă în El, ori de unde-ar fi venit. Dacă Domnul s-a pogorât în iad, precum s-a și pogorât, nu s-a pogorât pentru altceva decât ca să binevestească; atunci a binevestit sau tuturor sau numai evreilor. Dacă a binevestit tuturor, atunci se vor mântui toți cei care au crezut, chiar dacă sunt dintre neamuri, pentru că s-au mărturisit acolo; că pedepsele lui Dumnezeu, fiind mântuitoare și instructive, întorc la credință; și voiesc mai mult pocăința păcătosului decât moartea lui; și se petrece aceasta, pentru că sufletele, fiind slobozite de trupuri, privesc mai bine, chiar dacă sunt întunecate de patimi, din pricină că trupul nu le mai este piedică. Dacă Domnul a binevestit numai iudeilor, căror le-a lipsit cunoașterea Mântuitorului și credința, este clar că, de vreme ce Dumnezeu este nepărtinitor (Fap., 10, 34; Rom., 2, 11), apostolii, ca și aici, tot așa și acolo au binevestit celor dintre neamuri, care erau în stare să se întoarcă la credință. Că bine s-a spus în *Păstor*: *S-au pogorât, așadar cu ei în apă; dar aceștia s-au pogorât vii și vii s-au ridicat; iar aceia, cei mai înainte adormiți, morți s-au pogorât și vii s-au ridicat* (Herma, *Păstorul*, Pilda IX, 16, 6).

Da, și Evanghelia spune că multe trupuri ale celor morți s-au sculat (Mt., 27, 52), fiind mutate, negreșit, într-o rânduială mai bună. A fost, deci, o mișcare și o mutare obștească, potrivit întrupării Mântuitorului. Dreptul, în atât ca drept, nu se deosebește de drept, fie că este drept după lege, fie că este elen. Că Dumnezeu nu este Domn numai al iudeilor, ci al tuturor oamenilor (Rom., 3, 29; 10, 12); dar, mai direct, este Tată celor care L-au cunoscut. Dacă a viețui frumos

il redeschide Iisus, în prezența tâlharului, care este primul dintre cei ce au intrat în împărăția cerurilor. (Fer. Augustin, *Sermo*, 104, P.L., XXXIX, col. 2045). Deci Domnul a redeschis raiul și pentru noi și a redat neamului omenesc locuința veșnică. (*Ibidem*, 155, P.L., XXXIX, col. 2048). – n.L.P.

înseamnă a vieții legal, iar dacă a vieții potrivit rațiunii înseamnă a vieții după lege, dacă celor dinainte de lege, care au viețuit drept, li s-a socotit lor spre credință (Rom., 4, 3; 9, 30) și au fost socotiți drepti, atunci este limpede că și cei care n-au trăit sub lege, dar au viețuit drept, datorită însușirilor lor sufletești, chiar dacă erau în iad și în temniță, ei bine, atunci când au auzit glasul Domnului, fie glasul personal al Domnului, fie glasul, care lucrează prin apostoli, aceia iute s-au întors și au crezut. Ne amintim, doar, că Domnul este puterea lui Dumnezeu (I Cor., 1, 24) și că puterea Lui nicicând nu poate slăbi. Socot astfel, că s-a dovedit că Dumnezeu este bun și că Domnul este puternic să mântuie cu dreptate și în chip egal pe cei care se întorc la El, fie aici, fie în altă parte. Că puterea Lui nu este lucrătoare numai aici pe pământ, ci lucrează pretutindeni și veșnic.

Astfel, în *Predica lui Petru*, Domnul, după înviere, zice ucenicilor: *V-am ales pe voi doisprezece, socotindu-vă ucenici vrednici de Mine — pe care Domnul i-a voit — și am socotit că sunteți apostoli credincioși, trimițându-vă în lume să binevestiți oamenilor din lume, să cunoască ei că este un singur Dumnezeu și prin credința în Mine — Hristos — să le arătați cele viitoare, ca să se mântuiască cei ce au auzit și au crezut; iar cei care n-au crezut să mărturisească că au auzit, ca să nu aibă cuvânt de apărare și să spună: «N-am auzit»* (*Predica lui Petru*, Fragm. 7, Dobschütz).

Ce dar? Oare, n-a fost și în iad aceeași rânduială? Trebuia, ca și acolo, toate sufletele să audă predica, ca, sau să facă pocăință sau să dea mărturie, că pedeapsa dată lor este dreaptă, pentru că n-au crezut. Ar fi fost, într-adevăr, o mare nedreptate, ca cei care au murit înainte de venirea Domnului să nu aibă parte de binevestirea Evangheliei și nici să li se dea prilejul de a crede sau nu, adică să aibă, pe bună dreptate, parte de mântuire sau de pedeapsă. Că nu este drept să fie pedepsiți, fără să fie judecați, și să se bucure de dreptatea dumnezeiască numai cei care au trăit după venirea Domnului. Că tuturor sufletelor raționale și cuvântătoare li s-a spus dintru început: *Toate câte a făcut cineva din neștiință, necunoscând bine pe Dumnezeu, acela, dacă ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu, să se pocăiască și i se vor ierta lui toate păcatele* (*Predica lui Petru*, Fragm. 8, Dobschütz, Fapte, 3, 17, 19; 30) ; și *Iată, spune Scriptura, am pus înaintea feței voastre moartea și viața* (Deut., 30, 15), *ca să alegeți viața* (Deut., 30, 19).” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. VI, 44.5. - 48.7., în PSB, vol. 5, pp. 416-418)

„Deci, dacă li s-a binevestit celor ce sunt în trup, tocmai pentru ca să nu fie osândiți în chip nedrept, cum să nu li se fi binevestit, pentru aceeași pricină, și celor care au trăit înainte de venirea Lui? *Drept este Domnul și a iubit dreptatea și fața Lui dreptate a văzut* (Ps., 10, 7). *Iar cel ce iubește nedreptatea își urăște sufletul său* (Ps., 10, 7).” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. VI, 51.3.-51.4., în PSB, vol. 5, p. 419)

„(...) Hristos, marele preot, Care răbdând moartea pentru toți, a coborât în iad, a deschis porțile celor de jos și i-a dezlegat din legături, *zicând celor din legături: ieșiți!, și celor din întuneric: descoperiți-vă!* (Is., 49, 9)¹⁵³³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a opta, în PSB, vol. 38, p. 281)

„(...) Hristos nu a rămas în iad, ci mai degrabă l-a golit¹⁵³⁴.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, Cartea a Șasea a Glafirelor la Facere, 5, în PSB, vol. 39, p. 203)

„(...) Și iarăși puțin și mă veți vedea, deoarece a treia zi va învia, după ce a vestit și duhurilor din închisoare. Iubirea de oameni s-a arătat desăvârșită și prin aceasta, El mântuind nu numai pe cei ce viețuiau pe pământ, ci vestind iertarea și celor coborâți și ținuți în întunericul ascunzimirilor fără fund¹⁵³⁵, precum s-a scris (I Pt., 3, 19).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 995)

„Deci cu dreptate zice: *Săvârșitu-s-a*, căci venise ceasul să meargă spre a propovădui duhurilor din iad¹⁵³⁶. Căci a venit *ca să stăpânească și peste morți și*

¹⁵³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În bună parte omul și-a omorât sufletul prin păcat fără de voie, din ispita Satanei. Exilul în trup nu trebuie înțeles în sensul origenist, că la început spiritul uman a existat fără trup, ci în sensul că prin păcat trupul lui i-a făcut omului mai grea eliberarea de păcat. Trupul i s-a opacizat și s-a îmbibat de plăcerile păcatului, de pornirile spre plăceri și spre comoditate. A trebuit să ia Hristos un trup ținut în curăție și capabil să suporte moartea ca jertfă, cu toate slăbiciunile (afectele) de pe urma păcatului strămoșesc, ca unindu-l cu al nostru să-i dea acestuia curăția și puterea de-a se feri de păcate, puterea unei existențe jertfelnice, contrară egoismului plăcerilor. Cu puterea luminoasă a trupului Său, Hristos a putut ridica sufletele omenești până și din întunericul iadului — al morții sufletești de după moartea trupului — când le-au dus acolo păcate în mod accentuat fără voie. (n.s. 297, p. 281)

¹⁵³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos scoate în continuare chiar și din iad sufletele care nu s-au dus acolo cu totul demonizate, disprețuitoare ale compătimirii arătată lor de cei vii și de sfinți prin rugăciunile lor. Sau chiar a milei lui Hristos care vrea să-i scoată din singurătatea mândriei lor învârtoșate. A scoate sufletele din iad, înseamnă a lipsi pe demoni de o parte din societatea umană a celor ce-i trăiesc totuși pe ei ca dușmani care le mărește singurătatea. Căci singurătatea e cea mai îngrozitoare, iar cea care face bucurie celor ce o văd, sau e însoțită de conștiința dușmăniei altora. (n.s. 357, p. 203)

¹⁵³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu puteau fi în lumina feței Tatălui nici cei buni din Vechiul Testament, până ce Fiul lui Dumnezeu nu va învinge moartea, arătând Tatălui trupul Său jertfit. (n.s. 1870, p. 995)

¹⁵³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: S-a dus și în iad, după ce a murit, arătând că, biruind moartea, nici iadul nu-L va putea ține în veci în el. Răbdând până la moarte, fără să fie atras de frică în slăbiciune, și stăruind în iubirea de Dumnezeu și de oameni, Se duce cu lumina și cu forța binelui și în iad, arătând că El nu poate fi ținut acolo, ci poate scoate pe cei ce au fost duși acolo, aflându-se în așteptarea Lui. Prin alipirea la El, deci primind binele din El, toți cei ce au crezut în El au fost readuși la viață. Căci viața deplină este una cu binele, și binele, este una cu Dumnezeu. (n.s. 2135, p. 1129)

peste vii (Rom., 14, 9), să primească moartea pentru noi (Evr., 2, 9), să suporte această pătimire comună firii noastre, se înțelege cu trupul, deși era Viață, ca Dumnezeu, să jefuiască iadul și să dea firii omenеști puțința întoarcerii la viață, făcându-Se pârga celor adormiți (I Cor., 15, 20) și întâiul născut din morți, după Scripturi (Col., 1, 18)¹⁵³⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1129)

„Iar rațiunea îndoitei coborâri, potrivit înțelegerii imediate, este, după primul înțeles, ca să mântuiască, împreună cu trupurile, și sufletele prin credința și prin trăirea curată a vieții de pe pământ, iar Cuvântul, coborându-Se la iad, să poată mântui și sufletele fără trupuri ale celor ce au murit mai înainte, pentru simpla lor credință (în vederea Lui); iar după al doilea înțeles, este ca și deprinderea cu patima și cu lucrarea ei să primească de la Cuvântul întoarcerea spre virtute și cunoștință¹⁵³⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 146, în PSB, vol. 80, p. 326)

„în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul...”

„Aceste trei elemente (trupul, sufletul și duhul — n.L.P.) au fost despărțite cu ocazia patimii, dar tot aceleași trei elemente s-au unit din nou cu prilejul învierii. Vreți să știți cum s-au despărțit ele în timpul patimilor? Trupul zăcea în mormânt, sufletul se dusesse în iad, iar duhul a fost încredințat Tatălui¹⁵³⁹. Sufletul în iad? (iată ce spune Psaltirea): *Nu vei lăsa sufletul meu în iad* (Ps., 15, 10). Iar dacă-i adevărat că Și-a încredințat duhul în mâinile Tatălui e ca și cum I-ar fi fost depus spre păstrare. Căci una e să-l *dăruiești*, alta e să-l *predai* și altceva e să-l depui spre păstrare. Depunătorul depune ceva pentru ca mai târziu să-și poată ridica depunerea. Și dacă așa stau lucrurile, de ce trebuie să-Și încredințeze în mâna Tatălui depunerea sau duhul Său? Răspunsul e cu mult mai presus decât mine, decât puterile mele, decât înțelegerea mea, căci nu-s

¹⁵³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu numai prin înviere vom ajunge cu Hristos lângă Tatăl, ci și când vom muri cu trupul, dacă am crezut în Hristos. (n.s. 2136, p. 1129)

¹⁵³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim, expunând motivele îndoitei coborâri a Domnului, adică a celei în iadul propriu-zis și a celei în sufletul robit păcatului, află pentru prima coborâre două motive, iar pentru cea de a doua, unul. El a coborât în iadul propriu-zis ca să mântuiască nu numai trupurile la obșteasca înviere, ci și sufletele celor ce cred îndată după moarte, pentru viața de pe pământ în credință și în curăție, apoi pentru ca să mântuiască și sufletele celor ce au murit înainte de El, pentru simpla lor credință în venirea Lui. Iar în sufletul robit păcatului coboară pentru ca și deprinderea cu patima și cu lucrarea ei să primească eliberarea sau întoarcerea la viață, prin virtutea și cunoștința pe care Cuvântul dumnezeiesc sau Rațiunea supremă le provoacă în el, prin trezirea rațiunii sau a cuvântului răspunzător al lui. (n.s. 407, p. 326)

¹⁵³⁹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Ca în Liturghierul de mai târziu: *în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, pe cruce cu tâlharul și pe scaun împreună ai fost cu Tatăl...* (n.s. 41, p. 329)

în stare să spun că — după cum trupul Domnului nu putea coborî în iad, cu toate că tocmai așa ceva afirmă cei care susțin că trupul lui Iisus a fost un trup spiritual¹⁵⁴⁰ — tot așa nici duhul Lui nu se putea coborî în iad, așa că, până la învierea Lui din morți, Domnul a încredințat duhul în mâinile Tatălui. Și cine l-a încredințat îl va și lua înapoi. Când? Nu chiar în momentul când a înviat, dar totuși îndată după înviere, după cum mărturisește textul Evangheliei: Mântuitorul abia înviase din morți, când Maria (Magdalena — n. Teodor Bodogae) L-a întâmpinat, dar El i-a zis: *Nu te atinge de Mine* (In., 20, 17). Într-adevăr El voia (să spună că — n.trad.) oricine s-ar atinge de El ar atinge întreagă ființa Lui, pentru ca atingându-se de ființa Lui deplină, roadele binefăcătoare ale trupului Său să le simtă în trup, cele ale sufletului să le simtă în suflet, iar cele ale duhului să le guste în duhul său. *Încă nu M-am suit la Tatăl Meu* (ceea ce vrea să spună că) Hristos urcă mai întâi spre Tatăl și abia după aceea vine să-Și întâlnească ucenicii. Așadar, Se suie către Tatăl. În ce scop? Ca să-Și ia înapoi ceea ce-I încredințase.” (Origen, *Convorbirile cu Heraclide*, în PSB, vol. 8, pp. 329-330)

„(...) activitatea Lui nu se mărginea numai la locul unde se afla vasul acela al Său trupesc, și nu întâmpina nici o piedică în a fi totodată altundeva în univers. Rezultă că atâta vreme cât avea să petreacă în mijlocul oamenilor, El n-a încetat să umple întreaga lume și să sălășluiască alături de Tatăl — de fapt să rămână în El — continuând să poarte de grijă la tot ce-i în cer și pe pământ și rămânând (contrar nouă) cu totul liber să fie în același timp pretutindeni și să-Și ducă mai departe obișnuita și dumnezeiasca-I lucrare.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 14.7.-14.8., în PSB, vol. 14, p. 235)

Învierea Domnului Hristos din morți

„(...) a murit în chip văzut, pe cruce, pentru ca nimeni să nu poată spune că s-a sustras de bunăvoie de la privirea oamenilor și că s-a arătat apoi mort, dar fără să fi murit de fapt, apărând din nou atunci când a vrut, și istorisind mai târziu minunea învierii Sale din morți. Dar socot că atitudinea de mai târziu a ucenicilor Lui are o putere de dovedire cu totul sigură: cu primejdia pierderii vieții, e s-au dăruit cu totul unei propovăduiri pe care n-ar fi susținut-o cu atâta tărie dacă ar fi pus în circulație numai de la ei zvonul că Iisus a înviat din morți. Ba mai mult: conformându-se acestei învățături, apostolii nu numai că au pregătit și pe alții să disprețuiască moartea, ci ei înșiși au fost cei dintâi care au

¹⁵⁴⁰ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Aici sunt vizați docheții și, în primul rând, Marcion. A se vedea *Omilia Luca XIV.* (n.s. 43, p. 330)

făcut-o.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a II-a, cap. LVI, în PSB, vol. 9, p. 147)

„În același timp nu a răbdat ca templul sau trupul Său să rămână mult timp așa, ci arătându-l mort numai prin pătrunderea morții în el, l-a înviat îndată, a treia zi, purtând ca trofeu al biruinței Sale asupra morții nestrăicătoria și neputința dobândită în trupul Său¹⁵⁴¹. Căci putea să ridice trupul chiar îndată din moarte și să-l arate viețuind iarăși. Dar Mântuitorul nu a făcut aceasta, rânduind cu înțelepciune și acest lucru de mai înainte¹⁵⁴². Căci ar fi putut zice cineva că El nici nu a murit, sau că moartea nu L-a cuprins deplin, dacă s-ar fi arătat îndată înviat. Sau dacă moartea și învierea s-ar fi petrecut în același moment, ar fi rămas nevăzută însușirea nestrăicătoriei¹⁵⁴³. De aceea trebuia să se arate trupul mort. Deci a înviat trupul Său numai a treia zi, ca să se arate moartea în trupul Său. Dar nu l-a lăsat mult timp în această stare, ca nu cumva să nu fie crezut că l-a înviat, socotindu-se că în acest timp ar fi ajuns la o stricăre deplină; deci că nu mai poartă același trup, ci altul.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXVI, în PSB, vol. 15, p. 121)

„Iar voia Celui ce M-a trimis este ca tot ce Mi-a dat să nu-l pierd, ci să-l înviez în ziua cea de pe urmă. Căci aceasta este voia Tatălui Meu ca tot cel ce vede pe Fiul și crede în El să aibă viață veșnică și Eu îl voi învia pe el în ziua cea din urmă (In., 6, 38, 40)¹⁵⁴⁴.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al doilea împotriva arienilor, LIV, în PSB, vol. 15, p. 290)

„La înviere s-a risipit sfatul neamurilor, al lui Pilat și al ostașilor; au fost risipiți toți câți au lucrat cele împotriva crucii. Au fost lepădate sfaturile conducătorilor, ale arhiereilor, ale cărturarilor și ale împăraților poporului.

¹⁵⁴¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Libertatea de patimi a fost condiția care a făcut pe Cuvântul întrupat în stare să Se aducă în mod deplin Tatălui, prin renunțarea la viața pentru Sine sau prin moarte. Dar aceasta a însemnat în același timp înlăturarea piedicilor ce stăteau în calea înălțării Lui, și în El și a noastră, la ceruri. (n.s. 74, p. 121)

¹⁵⁴² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai rămânând trupul o vreme după moarte, ca trup mort, s-a putut vedea că moartea nu a fost urmată de o stricăciune în trupul Său, fiind oprită de Dumnezeu-Cuvântul să se actualizeze, odată ce Domnul a rămas fără păcat sau nedespărțit de Tatăl. (n.s. 74a, p. 121)

¹⁵⁴³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iar neputrezirea arată prezența dumnezeirii în trup chiar în timpul morții Lui cu trupul. Și aceasta oprea actualizarea stricăciunii. Totuși dumnezeirea nu și-a revărsat puterea în trup ca să-l oprească și de la moarte. Trebuia să primească moartea ca să o învingă. Odată suportând moartea în trupul Său, nu mai trebuia să arate că rabdă și stricăciunea ce-i urmează. Dovedindu-Și puterea Sa prin înviere, a dovedit că ar fi putut învinge și stricăciunea actualizată. (n.s. 75, p. 121)

¹⁵⁴⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dar n-ar fi realizat învierea, dacă n-ar fi fost Dumnezeu mai presus de lumea creată din nimic, având în Sine viața infinită și netrecătoare. Deci fără Treimea cea de o ființă din veci, n-ar fi fost posibilă învierea. (n.s. 130, p. 290)

„Învierea a distrus toate planurile lor.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, omilia la Psalmul XXXII, VI, în PSB, vol. 17, p. 255)

„El, care este începătura celor adormiți, Se face întâi născut din morți pentru ca să deschidă trupului drumul învierii.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, pp. 470-471)

„(...) n-a adus (Avraam — n.L.P.) copilul spre jertfă, pierzând nădejdea în făgăduințe, ci încrezându-se în puterea Stăpânului că va ști să împlinească în vreun fel jurământul Său. Și nu i-a fost fără câștig această încredere, deși trecea printr-o încercare atât de amară. Căci era învățat ca dintr-o credință în ceea ce se va întâmpla, sau în învierea din morți, despre minunea mai presus de orice rațiune și vrednică de auzit și pe lângă aceasta, despre taina prea închinată și mare a întrupării Unuia Născutului¹⁵⁴⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, cartea a treia a Glafirelor la Facere, 3, în PSB, vol. 39, p. 95)

„(...) El n-a rămas între morți, ci a înviat pe moarte călcând, și a ieșit din mormânt. Aceasta au crezut-o cu adevărat cei ce prin credință L-au aflat pe Cel ce-a murit pentru noi, ca să treacă și la viață pentru noi¹⁵⁴⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea întâi, 5, în PSB, vol. 39, p. 265)

„Bucuria de El e deci stabilă, și pe drept cuvânt, căci dacă ne-am întristat de moartea Lui, cine ne va lua bucuria, o dată ce știm că e viu și rămâne veșnic, ca Dătătorul și Susținătorul bunătăților noastre duhovnicești¹⁵⁴⁷? Dar s-a luat

¹⁵⁴⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Crezând Avraam că va fi părintele multor neamuri, cu toate că-și ducea unicul fiu la moarte, manifesta credința într-o înviere din morți a fiului său, ceea ce se va petrece de fapt prin învierea lui Hristos, urmaș al Său după trup. Căci lângă Hristos se vor alipi multe neamuri. Dar prin aceasta Avraam manifesta și credința în întruparea Fiului lui Dumnezeu cel Unul-Născut, Care, dându-Se morții, va învia. Dumnezeu prefigura istoria viitoare în tipurile anterioare. Istoria apare ca o scară ce urcă de la umbre la adevăr. (n.s. 161, pp. 95-96)

¹⁵⁴⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos n-a murit numai pentru noi, ci a și înviat; pentru creștinismul occidental, catolic și protestant, a accentuat aproape exclusiv moartea lui Hristos pentru noi, socotind mântuirea noastră obținută în mod juridic de la Tatăl prin satisfacerea ei ca pedeapsă în locul nostru (protestantism). Dar Hristos suportă moartea pentru noi, ca s-o învingă pentru noi prin înviere. El e mai tare ca ea ca Dumnezeu, dar și ca om fără păcat, purtător al unei umanități unite într-o Persoană cu dumnezeirea. Pe lângă aceea numai un Hristos viu pentru veci ca om, ne comunică și nouă ca oameni viața în veci. Scăparea pe veci de moarte nu ne vine printr-un decret, în afară de Hristos, pentru meritul Lui de-a fi satisfăcut pentru noi onoarea divină, sau de-a fi achitat pentru noi o pedeapsă, ci prin comuniunea cu El. (n.s. 457, pp. 265-266)

¹⁵⁴⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Te bucuri de persoana dragă cât trăiește, dar, știind că nu va trăi în veac, bucuria aceasta e întreruptă de umbre de întristare. Însă când știm că Hristos, care ne iubește ca nimeni altul, va fi viu în veci și ne va da și nouă viața în veci, cum nu ne-am bucura de învierea Lui cu o bucurie mai mare ca oricare alta? (n.s. 1874, p. 997)

îndată bucuria de la cei ce L-au pironit pe cruce¹⁵⁴⁸, pentru că, încetând pătimirea de care socoteau că se pot bucura, le vine celor ce se bucurau de ea întristarea dintr-o necesitate de neînlăturat.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, pp. 997-998)

„(...) desființând prin înviere stăpânirea morții, nu Și-a procurat învierea Sieși, întrucât este Cuvântul și Dumnezeu, ci ne-a dat această binecuvântare nouă, prin Sine și în Sine (căci toată firea omului era în Hristos, strânsă de legăturile morții).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 12, în PSB, vol. 41, p. 1064)

„(...) rupând legăturile morții, El S-a întors la viața care era a Sa ca Dumnezeu. Fiindcă nu era cu puțință ca El să fie stăpânit de moarte, căci, fiind Viața prin fire, cum ar fi putut suporta stricăciunea? Iar Cel în Care *trăim și ne mișcăm și suntem* (Fap., 17, 28), cum ar fi putut fi supus legilor firii noastre și n-ar fi dat mai degrabă viață, ca Dumnezeu, firii care are nevoie de viață?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1138)

„(...) fericitul Evanghelist Ioan ne vestește și timpul învierii, zicând: *În ziua întâi a săptămânii (duminica), Maria Magdalena a venit la mormânt dis-de-diminează, fiind încă întuneric*. Matei amintindu-ne același fapt, a spus că învierea a avut loc după ce s-a făcut seară adâncă¹⁵⁴⁹. Dar socotesc că, nefiind nici un dezacord între purtătorii de Duh, nu prezintă nici timpul învierii în mod diferit. Căci, dacă ar voi cineva să înțeleagă sensul celor spuse de ei, va vedea că au același sens cuvintele lor. Dimineața adâncă și seara adâncă se reduc, cum socotesc eu, la același înțeles și se întâlnesc la punctul cel din mijloc al nopții. Deci nu e nici un dezacord între ei. Unul, începând de la sfârșitul nopții, iar celălalt, de la începutul ei, se întâlnesc la mijloc, adică, precum am spus adineauri, la sfârșitul nopții.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1139)

„(...) mânia iudeilor era la culme, și căpeteniile lor erau gata să omoare pe orice om care admira învățătura Mântuitorului și primea puterea și slava Lui negrăită și atotputernică, mai ales pe Sfinții ucenici. De aceea ei, ferindu-se să cadă

¹⁵⁴⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Bucuria celor ce L-au răstignit a fost o falsă bucurie, o bucurie a răutății, ea n-a putut dura decât puțin. În general, bucuria de răul ce-l facem cuiva nu durează mult, pentru că Dumnezeu restabilește cumpăna dreptății. (n.s. 1875, p. 998)

¹⁵⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Textul grec exact: *Sâmbătă târziu, când se lumina de ziuă, spre întâia zi a săptămânii* (Mt., 28, 1). (n.s. 2153, p. 1139)

în mâinile acelor, nu se duc înainte de sfârșitul zilei la mormânt, deoarece nu se putea aceasta fără pericol, căci ar fi fost văzuți în cursul zilei, lumina zilei descoperindu-i ochilor tuturor. Și nu spunem că pricina acestei binecuvetate feriri era lașitatea nebărbătească, ci cunoștința a ceea ce le era de folos, insuflată sufletelor Sfinților de Hristos, Care nu îngăduia ca cei ce vor fi luminătorii lumii să se primejduiască înainte de vreme¹⁵⁵⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1140)

„Și cum vom aștepta noi învierea, dacă Hristos n-a înviat templul Său, făcându-Se pe Sine începătură a celor adormiți (I Cor., 15, 20) și întâi-născut din morți pentru noi? Sau cum va îmbrăca acest trup stricăcios nestrăciunea, dacă, precum socotesc unii, va coborî în totală pierzanie? Și cum nu i se va întâmpla aceasta, dacă nu va avea nici o nădejde a învierii? Deci, păzește-te să nu cazi din credința cea dreaptă pentru că nu pricepi minunea, ci fii înțelept și adaugă aceasta la celelalte minuni¹⁵⁵¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1152)

„Căci, deoarece nu firea trupului s-a făcut pricină a vieții, ci faptul s-a săvârșit mai degrabă prin lucrarea firii dumnezeiești negrăite, căreia îi aparține prin fire puterea de a face toate vii, Tatăl prin Fiul S-a făcut lucrător asupra templului trupului lui Hristos nu fiindcă nu ar fi putut Cuvântul să-Și învie trupul Său, ci pentru că ceea ce lucrează Tatăl lucrează prin Fiul (fiindcă El este Puterea Lui), și ceea ce săvârșește Fiul este desigur de la Tatăl¹⁵⁵².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1164)

„(...) *Cine este Acesta care vine din Edom, cu roșeala hainelor Lui din Bosra?* (Is., 63, 1). Cei ce strigă acestea, adică: *Cine este Acesta care vine din Edom?*, adică de pe pământ, sunt îngerii și Puterile spirituale, căci se minunează de Domnul Care Se înalță la ceruri. Și, văzându-L înroșit de sângele propriu, zic către El, încă neînțelegând taina: *Pentru ce ai îmbrăcămintea roșie și veșmântul Tău este roșu ca al celui ce calcă în teasc?* (Is., 63, 2). Căci ei seamănă

¹⁵⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Avem aici și o explicație a faptului că Hristos a înviat noaptea, și nu ziua. Nici un ucenic n-ar fi putut avea încredințarea învierii prin vederea mormântului gol, căci nu putea veni la mormânt ziua. Iar aceasta o arată și faptul că o femeie a văzut mai întâi mormântul gol. Ea nu putea fi acuzată de iudei că e ucenic al lui Hristos. (n.s. 2154, p. 1140)

¹⁵⁵¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu te îndoi de Învierea Domnului, pentru că a trecut prin ușile încuiate. Această minune se adaugă la celelalte minuni săvârșite de El. (n.s. 2174, p. 1152)

¹⁵⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În nici o lucrare nu e Tatăl fără Fiul sau Fiul fără Tatăl. Deci și învierea trupului lui Iisus Hristos e opera Ambilor. Iubirea culminantă se arată în această nedespărțire a lucrării Unuia de a celuilalt. Cel ce mă iubește mă întărește în lucrarea mea. (n.s. 2202, p. 1164)

culoarea sângelui cu vinul cel nou din strugurii de curând călcați. Și ce zice către ei Hristos? Întâi, ca să fie cunoscut că este Dumnezeu după fire, spune: *Eu grăiesc*, zice, *dreptatea* (Is., 63, 1), spunând *grăiesc*, în loc de *învăț*. Iar Cel ce învață dreptatea trebuie să fie Dătătorul Legii, deci Dumnezeu. Apoi îngerii zic către El, când Hristos le arată urmele cuielor: *De unde ai rănila acestea la mâini?* (Zah., 13, 6), iar Domnul le răspunde: *Am fost lovit în casa prietenilor Mei* (Zah., 13, 6). Căci casa iubită era Israel, care a rănit pe Domnul cu cuie și cu sulită. Pentru că îndrăznelile ostașilor trebuie, cu dreptate, puse pe seama iudeilor, căci ei L-au adus pe Domnul la moarte. Deci, când a dorit să-i convingă pe Sfinții îngeri că S-a făcut Om cu adevărat, că a răbdat moartea pentru noi și a înviat din morți, Hristos nu S-a folosit numai de cuvinte, ci le-a arătat și semnele pătimirii. Ce e de mirare în faptul că, voind să elibereze de necredință pe fericitul Toma, i-a arătat semnele cuielor, ca să fie văzute de el spre folosul tuturor, pentru ca noi să credem cu adevărat că taina învierii s-a împlinit, nefiind înviat alt trup, ci cel care suferise moartea¹⁵⁵³?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, cap. 1, în PSB, vol. 41, p. 1168)

„Și precum se spune despre Tatăl: *Cel ce nu și-a cruțat pe propriul Său Fiu, ci l-a predat pentru noi toți*, așa se spune și despre Fiul: *El S-a dăruit, fiindcă a vrut*. Și de aceea este arătată în toate o singură voință, a Tatălui și a Fiului, pentru ca să învățăm că în însăși minunea învierii Domnului a fost o singură lucrare.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, Întâia convorbire cu părintele Isaac, cap. XXXIV, 12, în PSB, vol. 57, p. 473)

„După pilda profetului Iona¹⁵⁵⁴, Domnul a prezis că Fiul omului va fi trei zile și trei nopți în inima pământului și totuși, după a șasea a sabatului, în care a fost răstignit, n-a fost între cei morți decât o zi și două nopți; atunci care este adevărul cuvântului dumnezeiesc și cum se află el? De bună seamă, este folosită aici figura numită sinecdocă, adică după ziua în care a fost răstignit a trecut o noapte și ziua următoare, iar în cealaltă noapte a înviat. Și astfel, adăugându-se și noaptea care a precedat zilei sale și ziua care a urmat nopții sale, se cunoaște că nu lipsește nimic timpului întreg, care se umple de la partea sa. Sunt pline Scripturile Sfinte de aceste exemple de socoteală, dar nu este loc să le amintim pe toate. Astfel, când zice psalmul: *Ce este omul că-Ți amintești de el* (Ps., 8, 4),

¹⁵⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Domnul a voit să le arate îngerilor că a mers în iubirea față de oameni până la moarte, de ce nu ar fi voit să ne dovedească aceasta și nouă în veci, arătând lui Toma că păstrează urmele cuielor în trupul înviat? De unde s-ar fi știut că trupul înviat era al lui Hristos? Sau am socoti că lui Hristos nu I-a plăcut să-Și amintească și să ne amintească faptul că ne-a iubit până a suferi crucea pentru noi. De aceea și noi ne facem semnul crucii, amintindu-ne de această iubire a Lui, de care nu vrea să uite nici El, lucru pe care nu vor să-l facă grupările neoprotestante, declarând că lui Hristos nu-I place să-Și amintească și să I se amintească de crucea suportată pentru noi. (n.s. 2210, p. 1168)

¹⁵⁵⁴ Tâlcuirea Prof. N. Chițescu: Cf. Matei 12, 40. (n.s. 157, p. 853)

prin parte se-nțelege totul, fiindcă printr-un singur om se arată tot neamul omenesc.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XXIII, 3-4, în PSB, vol. 57, pp. 853-854)

Învierea Domnului Hristos din morți – argumente și mărturii

„(...) Mântuitorul a lucrat atâtea între oameni în fiecare zi, încât convinge în chip nevăzut în toate părțile, între elini și între barbari, atâta mulțime să treacă la credința în El și să asculte de învățătura Lui. Iar dacă e așa, cine se va mai îndoi acum în cugetul său că a avut loc învierea lui Hristos și că e viu Hristos, mai bine-zis, că El însuși este Viața? Oare e fapta unui mort să străpungă cugetarea oamenilor, încât să-i facă să se lepede de legile părinților și să cinstească învățătura lui Hristos? Sau dacă nu e lucrător – lucru propriu celui mort – cum poate face pe cei vii și lucrători să se oprească din lucrarea lor dinainte, încât desfrânatul să nu mai desfrâneze, iar ucigașul să nu mai ucidă, cel ce nedreptătea să nu mai nedreptățească și cei lipsiți de dreapta credință să se facă dreptcredincioși? Cum, dacă n-a înviat, ci e mort, pe cei numiți de necredincioși zei mincinoși și pe dracii cărora li se aduce închinare, îi alungă, îi urmărește și-i surpă?” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXX, în PSB, vol. 15, p. 125)

„(...) ce sfârșit trebuia să aibă trupul Său, odată ce S-a sălășluit în el Cuvântul? Să nu moară nu se putea, odată ce era muritor și avea să fie adus prin moarte jertfă pentru toți, motiv pentru care Și 1-a și alcătuit Mântuitorul. Dar să rămână mort iarăși nu era cu puțință, odată ce s-a făcut templul Vieții¹⁵⁵⁵. Deci a murit ca muritor, dar a înviat pentru Viața din El. Iar dovada învierii Lui sunt faptele Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXXI, în PSB, vol. 15, p. 127)

„Iar dacă, pentru motivul că nu se vede, nu se crede nici că a înviat, cei ce nu cred tăgăduiesc și ceea ce e propriu firii. Căci e propriu lui Dumnezeu să nu fie văzut, dar să Se facă cunoscut din faptele Lui, precum s-a spus și mai sus. Căci dacă nu ar fi faptele, ar avea dreptate să nu creadă în Cel ce nu este văzut. Iar dacă faptele strigă și-L arată limpede, pentru ce tăgăduiesc viața învierii atât de vădită? Căci chiar dacă sunt orbi cu cugetul, pot vedea măcar cu simțurile din afară puterea și dumnezeirea de netăgăduit a lui Hristos. Fiindcă și orbul, deși nu vede soarele, simțind căldura răspândită de el, știe că există soarele deasupra pământului. Așa și

¹⁵⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie deduce învierea chiar din întrupare. Cuvântul lui Dumnezeu a luat trupul ca să-l scape de moarte, adică să-l învie. Creștinismul apusean a tras o altă concluzie: l-a luat ca să poată satisface prin jertfă, ca om, onoarea dumnezeiască jignită de oameni; atâta tot. (n.s. 82, p. 127)

cei ce se împotrivesc pentru că nu cred, fiind încă orbi în privința adevărului, odată ce cunosc puterea altora care cred, să nu tăgăduiască dumnezeirea lui Hristos și învierea săvârșită de El¹⁵⁵⁶. Căci e vădit că dacă Hristos ar fi mort, n-ar fi alungat pe draci și nu L-ar fi ascultat dracii. Iar de sunt alungați cu numele Lui, e vădit că El nu e mort, mai ales că dracii, văzând și cele ce nu sunt văzute de oameni, ar putea cunoaște că e mort Hristos și nu ar mai asculta nicidecum de El.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. IV, XXXII, în PSB, vol. 15, pp. 127-128)

„Îndrăznirea fericitului Petru este cea mai grăitoare dovadă a învierii! Ce dovadă mai mare decât aceasta poți să ai, când cel care înainte de răstignire nu putea îndura amenințarea unei slujnice (In., 18, 17), iar acum el singur se ridică cu atâta îndrăznire împotriva întregului popor iudeu? Și, în fața unei atât de mari mulțimi înfuriate, le grăiește cuvinte, care le putea ațâța și mai mult mânia”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XXVIII, VI, în PSB, vol. 21, p. 360)

„Oamenii care Îl luaseră în râs pe Hristos pe când trăia, după moartea Lui atât de mult au fost zguduiți, încât au fost în stare să și moară pentru El cu dragă inimă. Aceasta mai cu seamă arată puterea învierii Lui. Acesta a fost și motivul pentru care au fost păstrate pentru mai târziu faptele cele mai strălucite ale lui Hristos, pentru ca dovada scoasă din ele să fie mai presus de orice îndoială. Dacă noi uităm, după ce-au murit, pe cei pe care i-am admirat pe când erau în viață, te întreb cum au putut mai târziu cei care-și bătuseră joc de Hristos pe când trăia să-L socotească Dumnezeu, dacă Hristos ar fi fost un om ca toți oamenii? Cum au putut primi chiar să moară pentru El, dacă n-ar fi avut dovada clară a învierii Lui?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia V, III, în PSB, vol. 23, p. 71)

„Că precum Iona, le spune Hristos, a fost în pânțelele chitului trei zile și trei nopți, tot așa va fi și Fiul Omului în inima pământului, trei zile și trei nopți. (Mt., 12, 40).

Nu le-a spus pe față că va învia. Ar fi râs de El. A lăsat să se înțeleagă asta, pentru ca ei să creadă că Domnul știa mai înainte de învierea Sa. Că fariseii știau într-adevăr că Domnul va învia se vede de acolo că au spus lui Pilat: Amăgitorul Acela a spus încă pe când era viu: După trei zile voi învia (Mt., 27, 3), cu toate că ucenicii nu cunoșteau aceasta; că ei, înainte de înviere, erau mai nepricepuți decât fariseii; de aceea fariseii s-au și osândit pe ei înșiși.

¹⁵⁵⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Atanasie vede în puterile lui Hristos, care lucrează în cei ce cred în el și au o viață curată, o forță a misionarismului creștin, prin dovedirea ce o dădeau acestea despre Hristos cel înviat. De altfel, toată logica argumentării întrupării și învierii lui Hristos, clădită de sfântul Atanasie este o logică întemeiată pe fapte, nu o logică a speculației abstracte. (n.s. 83, p. 127)

Vezi cât de precis vorbește Domnul de învierea Sa, deși face numai aluzie la ea? N-a spus: în pământ, ci: în inima pământului, ca să arate și mormântul și ca nimeni să nu spună că moartea a fost aparentă. A îngăduit să stea trei zile în mormânt, ca să dea adevărită că a murit. Moartea Lui nu este adevărită numai prin răstignirea pe cruce, nici numai prin faptul că toți au văzut că Și-a dat duhul, ci și prin timpul zilelor cât a stat în mormânt. Despre înviere aveau să dea mărturie toate evenimentele de mai târziu; dar moartea Sa pe cruce ar fi fost pusă la îndoială dacă n-ar fi fost atunci multe semne și minuni care să dea mărturie; iar dacă ar fi fost pusă la îndoială moartea pe cruce, s-ar fi pus la îndoială și învierea. Din pricina aceasta Domnul numește moartea Sa: semn. Dacă n-ar fi fost răstignit, n-ar fi fost dat semnul. De aceea citează simbolul, pe Iona, ca să fie crezut adevărul. Spune-mi, închipuire a fost șederea lui Iona în pântecele chitului? N-o poți spune! Prin urmare n-a fost închipuire nici șederea lui Hristos în inima pământului. Că nu e cu puțință ca simbolul să fie adevăr, iar adevărul, închipuire”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XLIII, I, în PSB, vol. 23, p. 510)

„Atât de mare este puterea Celui răstignit, că după atâta bătaie de joc, după atâta batjocură, sutașul și mulțimile s-au pocăit. Unii spun că sutașul acesta, întărindu-se mai pe urmă în credință, a murit mucenic¹⁵⁵⁷.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXXVIII, II, în PSB, vol. 23, p. 984)

„Trebuia să se creadă că Hristos a murit, că a fost îngropat¹⁵⁵⁸ și că a înviat. Și despre toate acestea dușmanii Lui ne fac dovada. Uită-te că înseși cuvintele lor ne dau mărturie de toate acestea. Ei spun: *Ne-am adus aminte că amăgitorul acela, încă fiind viu; deci a murit; După trei zile Mă voi scula. Poruncește dar să se întărească mormântul*; deci a fost înmormântat; *Ca nu cumva să vină ucenicii Lui să-L fure*; deci, dacă va fi întărit mormântul, nu se va putea face nici o viclenie. Nici una. Prin urmare dovada învierii a ajuns de necontestat tocmai prin cele propuse de voi, nu s-a făcut nici o viclenie, pentru că mormântul a fost pecetluit. Iar dacă nu s-a făcut nici o viclenie și s-a găsit mormântul gol, atunci negreșit a înviat. Ai văzut cum arhieriei și bătrânii poporului, chiar fără voia lor, au luptat pentru dovedirea adevărului?

Tu însă uită-mi-te la dragostea de adevăr a ucenicilor! Nu ascund nimic din cele spuse de dușmani, chiar dacă spun lucruri de ocară. Iată Îl numesc pe Hristos *amăgitor* și nu o trec sub tăcere.

¹⁵⁵⁷ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Numele lui este Longhin, prăznuit la Biserică la 16 octombrie. (n.s. 23, p. 984).

¹⁵⁵⁸ Vorbind despre moartea și îngroparea Domnului, Sfântul Chiril al Ierusalimului spune că *de aceea fost îngropat în pământ Iisus, pentru ca pământul blestemat să primească binecuvântarea în locul blestemului*. (Cateheza a XIII-a, 18). - n.L.P.

Cuvintele spuse de arhieriei și de farisei lui Pilat arată și cruzimea lor, că nici la moartea Lui n-au pus capăt mâniei, dar și curățenia și dragostea de adevăr a ucenicilor.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXXIX, I, în PSB, vol. 23, p. 990)

„- Aveți strajă! Întăriți cum știți! Și pecetluind mormântul, l-au întărit cu strajă (Mt., 27, 65-66).

Pilat n-a lăsat pe ostași să pecetluiască ei singuri mormântul; aflase ce e cu Hristos și nu voia să le dea vreun ajutor; dar, ca să scape de ei, le-a îngăduit și aceasta, spunându-le: Pecetluiți voi mormântul cum voiți, ca să nu puteți învinui pe alții. Dacă ostașii ar fi pecetluit ei singuri mormântul, arhieriei și cărturarii ar fi putut spune - chiar dacă ar fi fost spusele lor neadevărate și mincinoase; și cum nu le-a fost rușine să spună altele, ar fi putut spune și asta - că ostașii, îngăduind să fie furat trupul, ar fi dat prilej ucenicilor să plăsmuiască cuvântul despre înviere. Așa însă, întărind ei înșiși mormântul, nu mai puteau să spună asta.

Ai văzut cum se sârguiesc arhieriei și fariseii să pună fără voia lor în lumină adevărul? Ei s-au dus la Pilat, ei i-au cerut, ei au întărit mormântul cu strajă, ca să fie unii altora și învinuitori și martori ai adevărului. Când L-au furat ucenicii? Sâmbăta? Dar cum, când nu le era îngăduit să se apropie sâmbăta de mormânt? Dar chiar dacă ar fi făcut-o călcând legea, cum ar fi îndrăznit să se apropie când ei erau atât de fricoși? Cum ar fi putut convinge poporul? Ce-ar fi trebuit să spună? Ce-ar fi trebuit să facă? Cu ce tragere de inimă ar fi putut lua apărarea unui mort? Ce răsplată ar fi așteptat? Pe când trăia, au fugit îndată ce L-au văzut prins. Ar fi avut, oare, curajul să vorbească despre El după moartea Lui, dacă n-ar fi înviat? Cum s-ar putea susține așa ceva? Se vede de aici că ucenicii nici n-ar fi voit, nici n-ar fi putut să plăsmuiască învierea, dacă Hristos n-ar fi înviat. Hristos le vorbise ucenicilor mult despre înviere, le vorbise adeseori, până într-atâta, că chiar iudeii au zis că Hristos spusese: După trei zile voi învia. Deci dacă n-ar fi înviat, ucenicii s-ar fi socotit negreșit înșelați; și văzându-se atacați din pricina Lui de tot poporul și ajunși fără de casă și fără de masă, I-ar fi întors spatele și n-ar fi voit să-I încununeze fruntea cu o astfel de slavă, pentru că fuseseră înșelați și aruncați, din pricina Lui, în cele mai mari primejdii. Nici nu mai este de dovedit! Dacă n-ar fi fost adevărată învierea, nici n-ar fi putut s-o plăsmuiască. Pe ce s-ar fi întemeiat? Pe talentul lor oratoric? Dar erau niște oameni neînvățați! Pe mulțimea banilor? Dar nu aveau nici toiag, nici încălțăminte. Pe faima neamului? Dar erau oameni de jos și din oameni de jos. Pe măreția locului lor de naștere? Dar erau niște sate neînsemnate. Pe mulțimea numărului lor? Dar nu erau mai mult de unsprezece oameni și aceștia împrăștiați. Pe făgăduielile învățătorului? Care făgăduieli? Dar dacă n-a înviat, nici făgăduielile nu mai puteau fi vrednice de credință. Cum ar fi putut înfrunta un popor infuriat? Dacă duhovnicul apostolilor n-a putut înfrunta cuvintele unei femei care stătea la poartă, și dacă toți ceilalți ucenici s-au împrăștiat când L-au

văzut legat, cum s-ar mai fi gândit să meargă până la marginile lumii și să sădească o învățătură plăsmuită despre înviere? Dacă Petru n-a putut înfrunta amenințarea unei femei, iar ceilalți ucenici au fugit la vederea lanțurilor, cum ar fi putut înfrunta pe împărați, pe dregători și popoare, care aveau și săbii și grătare și cuptoare aprinse și-i amenințau cu mii și mii de primejdii de moarte în fiecare zi, dacă nu s-ar fi putut bucura de puterea și ajutorul Celui înviat? Minuni asemănătoare făcuse Domnul; înviase atâția morți; dar nici una din aceste minuni nu i-a făcut pe iudei să se rușineze, ci au răstignit pe Săvârșitorul lor. Aveau, oare, să creadă popoarele în învierea lui Hristos numai pe spusele ucenicilor? Nu! Lucrul acesta nu se poate, nu se poate! Că pe toate le-a lucrat puterea Celui înviat!”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXXIX, I, în PSB, vol. 23, pp. 991-992)

„Uită-te la răutatea vrednică de răs a arhierilor și fariseilor! *Ne-am adus aminte*, spun ei, *că amăgitorul Acela a zis încă pe când trăia: După trei zile voi învia*. Dacă era un amăgitor și un lăudăros mincinos, pentru ce vă temeți, pentru ce alergați de colo-colo, pentru ce atâta râvnă? *Ne temem*, spun ei, *ca să nu-l fure cumva ucenicii și să înșele mulțimea*. Și s-a arătat, doar, că asta n-ar fi fost deloc o dovadă; dar răutatea este chițibușară și nerușinată; face lucruri nechibzuite. Au poruncit să întărescă mormântul trei zile, ca și cum ar fi luptat pentru apărarea învățăturilor lui Hristos.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXXIX, II, în PSB, vol. 23, p. 992)

„Și Hristos a înviat mai devreme, ca să nu poată spune arhierii că nu Și-a împlinit cuvântul și că a fost furat. N-a fost un lucru lipsit de valoare că a înviat mai devreme; dar dacă învia mai târziu, ar fi fost pusă la îndoială învierea. Ce n-ar fi putut să zică și să răzică, deși pe nedrept, dacă Hristos n-ar fi înviat atunci când ostașii stăteau la mormânt și păzeau mormântul, ci după trei zile, după plecarea ostașilor? Pentru aceea deci Hristos a înviat înainte de împlinirea celor trei zile. Trebuia să învieze atunci când ostașii erau acolo, când păzeau mormântul; trebuia deci să învieze chiar înăuntru celor trei zile. Dacă ar fi înviat după trecerea celor trei zile și după plecarea ostașilor, învierea ar fi putut fi pusă la îndoială. De aceea a și îngăduit să se pecetluiască mormântul așa cum voiau și să pună de pază și ostași. Și nu le-a păsat arhierilor și fariseilor că fac asta sâmbăta, că lucrează; ei aveau ochii îndreptați numai într-o singură parte: să-și îplinească răutatea lor. Nădăjduiau că prin asta vor birui. Dar fapta aceasta a lor era semnul celei mai mari nechibzuințe. Semn că erau zguduiți de o puternică frică. Cei care L-au prins când era viu se tem de El când e mort. Și ar fi trebuit, dacă Hristos era un simplu om, să prindă curaj, acum când e mort. Dar ca să afle arhierii și fariseii că cele ce a pățit Hristos, pe când trăia, le-a pățit de bună voie, iată că Domnul îngăduie să I se pună pecete, piatră și strajă; dar n-au putut să-L țină în mormânt. Un singur lucru reușesc să facă: să facă cunoscut

mormântul și să fie crezută prin aceasta învierea”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, omilia LXXXIX, II, în PSB, vol. 23, pp. 992-993)

„Când ostașii au venit și au vestit pe arhierii - adevărul strălucește mai mult când e propovăduit de potrivnici -, le-au dat arginți ca spună că ucenicii Lui au venit noaptea și L-au furat.

Cum L-au furat, o, nechibzuiților! Adevărul învierii era prea strălucitor și prea mareț ca să poată fi plăsmuit! Spusa aceasta că L-au furat era de necrezut și nici chip de minciună nu avea. Spune-mi, cum L-au furat ucenicii, când ei erau niște oameni sărmani și din popor, care nici nu îndrăzneau să se arate? Nu era, oare, pusă pecete pe mormânt? Nu erau, oare, lângă mormânt atâția paznici, atâția ostași și iudei? Nu se gândeau, oare, și ei la asta, nu se îngrijeau, nu privegheau, nu aveau grijă să nu fie furat? Dar, în sfârșit, pentru ce să-L fure ucenicii, ca să născocească dogma învierii? Dar cum le-ar fi trecut prin minte să născocească așa ceva unor oameni cărora le plăcea să trăiască ascunși de lume? Cum ar fi ridicat piatra care era atât de păzită? Cum ar fi putut să se ascundă de atâția oameni? Chiar dacă nu s-ar fi temut de moarte totuși n-ar fi încercat, în zadar și fără rost, să săvârșească fapta asta, când erau atâția paznici. Că ucenicii mai erau și niște fricoși o arată cele petrecute mai înainte. Când L-au văzut prins, toți au fugit. Dacă n-au avut curajul să rămână lângă El atunci când îl vedeau viu, cum nu s-ar fi temut acum când era mort și înconjurat de o mulțime atât de mare de ostași? Aveau, oare, de deschis o ușă? Trebuia să se ascundă numai de un singur om? Nu! Pe mormânt era pusă o piatră mare care avea nevoie de multe mâini. Aveau dreptate arhierii să spună: Și va fi rătăcirea cea din urmă mai rea decât cea dintâi! Împotriva lor au rostit aceste cuvinte! Ar fi trebuit ca, după atâta furie, să se căiască de faptele lor; dar ei se silesc să le întreacă pe cele de mai înainte născocind minciuni vrednice de răs; când era viu, I-au cumpărat sângele; după ce a fost răstignit și a înviat, încearcă tot cu bani să facă să piară cuvântul despre înviere. Tu însă uită-mi-te că sunt prinși tocmai prin cele ce au făcut. Dacă nu s-ar fi dus la Pilat și n-ar fi cerut strajă la mormânt ar fi putut să-și răspândească minciunile lor cu mai multă nerușinare; dar așa, nu! Așa au lucrat totul ca și cum s-ar fi străduit să-și coasă propriile lor guri. În ce privește pe ucenici, dacă n-au putut să privegheze cu El mai cu seamă când au fost ținuți rău de El, cum ar fi putut îndrăzni să-L fure? De ce nu L-au furat mai înainte, mai înainte de a fi pus voi, arhierilor, pază la mormânt? Dacă ucenicii ar fi voit să-L fure, ar fi putut face asta în prima noapte, când mormântul nu era păzit, când nu era nici o primejdie, când puteau lucra fără frică. Că arhierii s-au dus sămbătă la Pilat și i-au cerut strajă ca să-L păzească (Mt., 27, 62-66). În cea dintâi noapte nu era nimeni din ei la mormânt.

Ce ne spun apoi giulgiurile care fuseseră muiate în smirnă? Și Petru a văzut giulgiurile acestea în mormânt (In., 20, 5). Dacă ucenicii ar fi voit să-L fure nu I-ar fi furat trupul gol; nu numai ca să nu-L facă de ocară, ci și ca să nu mai piardă vremea cu dezbrăcatul și așa să-i scoale pe străjeri și să pună mâna

pe ei; mai cu seamă că Domnul fusese uns cu smirnă, o materie care se lipește tare de trup și intră în haine; de aceea nu era ușor să se desprindă giulgiurile de pe trup; iar cei care ar fi făcut aceasta aveau nevoie de multă vreme. Prin urmare și de aici se vede că este de necrezut furtul trupului. Nu cunoșteau, apoi, ucenicii mânia iudaică? Nu știau că-și atrag urgia lor? Dar, în sfârșit, ce-ar fi câștigat din fapta lor dacă Hristos n-ar fi înviat? Dar arhiereii și bătrânii, știind că au născocit furtul, au dat arginți și au spus: Spuneți că L-au furat și noi vom îndupleca pe dregător. Voiau să se răspândească zvonul acesta, dar au izbit în zadar cu pumnii în adevăr; iar prin cele prin care au încercat să umbrească adevărul, prin acelea l-au făcut, fără voia lor, să strălucească. Chiar spusa arhiereilor și bătrânilor, că ucenicii L-au furat, întărește învierea. Ei înșiși mărturisesc: că nu era trupul în mormânt. Când înșiși arhiereii și bătrânii mărturisesc că trupul Lui nu era acolo, iar șederea paznicilor lângă mormânt, giulgiurile și frica ucenicilor arată ca mincinos și neadevărat furtul, urmează că dovada învierii este de nezdruccinat”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XC, I, în PSB, vol. 23, pp. 999-1001)

„Iar că iudeii se temeau foarte de semnul Învierii, care-i va convinge că Hristos este Dumnezeu cu adevărat, ne va arăta ultima lor faptă de spaimă. Căci, când au aflat despre învierea lui Hristos și că nu Se află în mormânt, tulburați și înspăimântați foarte din pricina aceasta, au plănuit să se folosească de minciuna ostașilor, cu sume mari de bani: *Căci le-au dat lor argint ca să spună că, venind ucenicii, L-au furat pe El când dormeam noi* (Mt., 28, 12-13)¹⁵⁵⁹. Mare a fost deci semnul Învierii, care era o atât de neîndoielnică dovadă că Fiul este Dumnezeu, încât a tulburat și inima învârtoșată și neîncovoiată a iudeilor.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a cincea, cap. 4, în PSB, vol. 41, p. 586)

„N-ar fi răbdat să stea acasă această femeie atotrâvnitoare și înțeleaptă (Maria Magdalena [In., 20, 1-9] — n.L.P.) și n-ar fi părăsit mormântul, dacă teama de legea sâmbetei și de condamnarea ce amenința pe cei ce o călcau nu i-ar fi scăzut râvna, și dacă respectul față de vechile obiceiuri n-ar fi oprit-o de la ceea ce dorea foarte mult. Dar trecând sâmbăta și răsărind ziua de după ea, pornește grăbită spre mormânt și, văzând piatra rostogolită de pe mormânt, furată de bănuieli îndreptățite, socotește că Iisus a fost strămutat, atribuind și această faptă de necredință, împreună cu altele, dușmăniei furioase a

¹⁵⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: De unde știau ostașii că L-au furat pe Hristos din mormânt, dacă dormeau? Se vede din aceasta cât i-a zăpăcit pe conducătorii iudeilor teama de Hristos cel înviat. (n.s. 1112, p. 586)

iudeilor¹⁵⁶⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a douăsprezecea, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 1138)

Trupul Domnului Hristos

„Ar fi, însă, de râs să susținem că trupul Domnului, într-un atît ca trup, a avut nevoie, pentru menținerea lui, de aceste slujiri necesare trupului nostru. Da, Domnul a mâncat, nu pentru că trupul Lui avea nevoie de hrană — trupul Lui era menținut prin o putere sfântă — ci pentru ca nu cumva celor care erau împreună cu El să le treacă prin minte, să gândească altceva despre El, așa cum mai târziu au spus unii că El s-a arătat în trup aparent. Într-un cuvânt, Domnul era nepătimitor; în El nu se găsea nici o mișcare pătimășă, nici de plăcere, nici de durere.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. IX, 71.2., în PSB, vol. 5, p. 428)

„(...) Domnul, nu fără temei, a vrut să se folosească de o formă smerită a trupului (Is., 53, 2-3), ca nu cumva auditorii, lăudându-I frumusețea trupului și admirându-I frumusețea chipului, să le fugă mintea în altă parte de la cuvintele lui și, fiind atenți la cele trecătoare, să se depărteze de cele spirituale.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XVII, 151.3., în PSB, vol. 5, p. 467)

¹⁵⁶⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iudeii n-ar fi avut nici un motiv să fure trupul lui Hristos. De aceea ei au învățat pe ostașii de pază să spună că ucenicii L-au furat când ei dormeau. Dar, dacă L-ar fi furat ei sau ostașii, de ce nu L-ar fi luat cu giulgiuri cu tot? Părăsirea giulgiurilor în mormânt este și ea o dovadă că Iisus a înviat. Cel înviat nu mai purta giulgiuri de mort. Evangheliile, prezentând pe ucenici venind la mormânt și văzând mormântul gol, arată că nu poate fi vorba nici de furarea trupului lui Iisus de către ei, nici de o plecare a lui Iisus, Care n-ar fi suferit decât o moarte aparentă. Cum ar fi văzut ei giulgiurile în mod foarte real, sau cum le-ar fi lăsat El în mormânt, plecând cu un trup pământesc gol, în cazul că ar fi plecat singur? Mai trebuie notat că Dumnezeu a rânduit ca învierea să aibă loc în prima zi după sâmbătă, nu numai ca să se arate și prin învierea de a treia zi că moartea lui Iisus a fost reală, ci și pentru ca să poată veni unii din ai săi să vadă mormântul gol, neputând face aceasta sâmbăta, și mai ales în sâmbăta Paștilor iudaice. S-a rânduit așa ca să se vadă că în prima zi după sâmbăta în care s-a serbat odihna lui Dumnezeu pentru lumea căzută în păcat are loc înnoirea lumii prin învierea lui Hristos. Precum lumea căzută în păcat a început în prima zi, așa începe lumea înnoită în a opta zi, Sărbătoarea Mielului adevărat, care ne-a mântuit prin înviere. Aceasta nu putea coincide cu sărbătoarea mielului Legii vechi, sau a Paștilor evreiești, care nu ne mântuia, ci era numai un chip al Mielului adevărat și mântuitor Ce avea să vină după aceea. Grupările neoprotestante sâmbetiste nu cunosc înnoirea lumii prin Hristos, ci rămân la lumea veche a lui Iehova și a mielului. (n.s. 2152, pp. 1138-1139)

„(...) trupul Lui cel născut din fecioară era trup materialnic în stare să îndure suferințe și moarte, așa cum le îndură și oamenii.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a III-a, cap. XXV, în PSB, vol. 9, p. 186)

„(...) cum nu e vrednic de închinare trupul Domnului, cu adevărat prea sfânt și prea cinstit, de Arhanghelul Gabriel binevestit, iar de Duhul Sfânt alcătuit (πλαστέν) și de Cuvântul făcut veșmânt? De fapt întinzând Cuvântul mâna, a ridicat pe cea bolnavă de friguri (Luca, 4, 26 urm.) și rostind cuvânt omenesc a sculat pe Lazăr din morți (Ioan, 11, 42)¹⁵⁶¹. Și iarăși întinzând mâinile pe cruce a biruit *pe stăpânitorul văzduhului*¹⁵⁶², care lucrează acum în fiii neascultării (Efes., 2, 2) și ne-a pregătit calea curată spre ceruri.

Deci cel ce necinstește templul necinstește pe Domnul cel din templu.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistolă către Episcopul Adelfie, împotriva arienilor*, VI, în PSB, vol. 16, pp. 184-185)

Trupul Domnului Hristos după Înviere

¹⁵⁶¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu Cuvântul nu e una din creaturi, ci e transcendent tuturor, dar stând la temelia tuturor e prezent în toate. Sunt patru grade ale prezenței Lui: e prezent la baza cosmosului lipsit de conștiința acestei prezențe transcendente; e prezent în mine, mai ales când am conștiința acestei prezențe transcendente și aspir spre tot mai multă unire cu El; e prezent în semenul meu, tot ca transcendent, fiind și el și eu conștienți de această prezență.

Dar cel mai înalt grad de prezență a Cuvântului lui Dumnezeu în creatură, e prezența Lui în umanitatea lui Hristos. Aci omul nu mai face distincție între eu-ul propriu și Dumnezeu. zicând Eu ca om, El zice totodată Eu ca Dumnezeu. Iar în acest semen central al meu, eu nu mai trebuie să transcend de la Tine la Dumnezeu din Tine, ci Însuși Tu ești trăit de mine în Dumnezeu. Fără să se anuleze creatura, Dumnezeu Și-a făcut-o aci atât de proprie, căci a devenit ca Dumnezeu *Eu-ul* ei. Transcenderea în Hristos nu se mai face ca de la un subiect creat la Subiectul divin transcendent, ci același Subiect e și immanent și transcendent. În Hristos eu trăiesc pe Tu ca semen immanent și ca Dumnezeu transcendent, prin care există creația și spre care tinde fără să se poată identifica în ființă cu el. Aci creatura e pe de o parte templu, în care se aduce închinarea, pe de alta Subiect dumnezeiesc căruia i se aduce închinarea. În Hristos avem între oameni un eu sau un tu, care nu e numai eu sau tu uman, ci Eu-ul sau Tu-ul divin. Până aci a venit Dumnezeu în unirea cu creațiunea prin om. Subiectul dumnezeiesc s-a făcut om, fără să desființeze pe om, ci folosindu-Se Dumnezeu însuși de organele trupului și de simțirile sufletului omenesc, asemenea unui om, dar fiind în același timp Dumnezeu. (n.s. 8b, p. 184)

¹⁵⁶² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar în brațele trupului Său răstignit era o putere biruitoare a răului. Puterea iradia prin el departe, în tot universul, ca un câmp de raze nu simplu magnetice, ci mai presus de puterea acestora. Puterea aceasta poate fi în parte înțeleasă ca putere aflătoare în smerenia Celui puternic, sau ca puterea smereniei însăși. Când Cel ce se smerește nu o face din neputință, ci din iubire nemărginită și nu ajunge la moartea definitivă. E o putere care nu stă în mândrie, în care se manifestă totdeauna teama cuiva de neputință, sau frica de a nu i se vedea slăbiciunea, frică ce-l caracterizează pe cel mândru. (n.s. 9, p. 185)

„Că după înviere Hristos nu va mai avea trup pătimitor, ci nemuritor, deci și nestricăcios, care nu va avea nevoie de hrană. Deci Hristos după înviere nici n-a mâncat, nici n-a băut, pentru că n-a avut nevoie - că trupul Lui nu avea nevoie de mâncare și de băutură -, ci a băut și a mâncat pentru a-i încredința pe ucenici de învierea Sa”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXXII, II, în PSB, vol. 23, p. 929)

Învierea și Înălțarea la cer

„(...) murind, înviind și înălțându-Se la ceruri și șezând în trup la dreapta lui Dumnezeu-Tatăl. Aceasta, pentru ca și noi, murind, să nădăjduim sigur că vom învia și vom viețui o viață desăvârșită despărțită de toată moartea și de toată coruperea și ne vom înălța la ceruri și vom primi cinstea și slava cea întru Dumnezeu și Tatăl prin mijlocirea Fiului însuși și petrecerea fericită și veșnică împreună cu El.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 112a, în PSB, vol. 80, p. 285)

Înălțarea Domnului Hristos la cer

„Căci a înviat din morți și S-a înălțat la Tatăl cu trupul. Dar nu-L mai cunoaștem, zice, pe El după trup, adică nu-L mai cunoaștem aflându-Se cu trupul patimii, înțeleg în patimile naturale și nevinovate¹⁵⁶³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 3, în PSB, vol. 39, pp. 327-328)

„În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt. Iar de nu, v-aș fi spus.
Mă duc să vă gătesc loc. Și dacă Mă voi duce și vă voi găti loc,
iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca și voi să fiți unde sunt Eu (In.,
14, 2-3).

După ce-a spus după trebuință că nu se cuvine să se tulbure și le-a poruncit să creadă și în Tatăl și în Sine, le spune pe față, mângâindu-i ca pe niște descurajați, că nu vor rămâne în afară de sfânta Lui încăpere, ci se vor sălășlui în locașurile de sus, vor viețui veșnic în Biserica celor întâi născuți și vor fi în bunătațile fără sfârșit. Le spune deci că vor fi multe locașuri în casa Tatălui, învățându-i că cerul e foarte încăpător și că zidirea creată de El n-are nevoie

¹⁵⁶³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sunt două feluri de patimi: cele păcătoase, care nu țin de firea omenească, și cele nepăcătoase, care țin de firea noastră: foamea, setea, oboseala, moartea. Hristos le-a luat numai pe ultimele, și anume cu voia. Și a scăpat de ele. Ele țin de firea de după căderea în păcat, nu dinainte. Dar firea fără ele e pătrunsă de dumnezeire. (n.s. 587, p. 328)

deloc de nici un adaos ca să poată primi pe cei ce-L iubesc pe El. E de cugetat că voiește să indice și deosebirea de cinste, atunci când vorbește de multe locașuri, întrucât tot cel ce vrea să viețuiască în virtute primește un loc potrivit și slava potrivită faptelor lui¹⁵⁶⁴. Fiindcă erau multe locașuri la Dumnezeu-Tatăl, va și pleca, spune, mai înainte, ca să pregătească locașurile sfinților. Deci, știind că sunt multe locașurile destinate mai înainte, care așteaptă sosirea celor ce-L iubesc pe Dumnezeu, nu merge pentru aceasta, ci ca să pregătească urcușul spre cele de sus, împodobind pentru fiecare un locaș, sau un loc propriu al fiecăruia, făcându-l un loc plăcut, netezind drumul nedeschis odinioară¹⁵⁶⁵. Căci cerul le era cu totul inaccesibil oamenilor și înainte nu pășise nici un trup în acel loc atotcurat al îngerilor. Urcușul spre el ni l-a înnoit cel dintâi Hristos. El ne-a dat un mod al urcușului spre cer cu trupul, oferindu-Se pe Sine, ca o pârgă a celor adormiți și aflați în țărâna pământului, lui Dumnezeu-Tatăl și arătându-Se ca primul Om celor din ceruri. De aceea, îngerii aflați în cer, necunoscând taina sfântă și mare a călătoriei Lui la cer cu trupul, când L-au văzut suind, tulburați de acest fapt minunat și neobișnuit, zic: *Cine este Acesta ce vine din Edom?* (Is., 63, 1), adică de pe pământ. Dar Duhul înțelepciunii prea sfinte a lui Dumnezeu-Tatăl n-a lăsat neînvățată mulțimea de sus, ci a poruncit mai degrabă să se deschidă porțile cerești împăratului și Stăpânului tuturor, strigând: *Ridicați, căpetenii, porțile voastre și vă ridicați porțile cele veșnice și va intra Împăratul slavei* (Ps., 23, 9).” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, pp. 834-835)

„Ne-a înnoit deci nouă Domnul Iisus Hristos cale proaspătă și vie, cum zice Pavel, neintrând în sfinte făcute de mâini, ci în cerul însuși, spre a Se arăta feței lui Dumnezeu pentru noi¹⁵⁶⁶. Căci nu ca să Se arate pe Sine feței lui Dumnezeu-Tatăl S-a suit Hristos. Căci era și este și va fi totdeauna în Tatăl și în

¹⁵⁶⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cerul, sau casa lui Dumnezeu cu atâtea începeri sau locașuri câte persoane iubitoare ale lui Hristos vor fi în el, face și el parte din creație, dar e plin de lumina lui Hristos. El se vede în toate. Căci ele sunt transparente pentru lumina Lui. Toți se simt lângă El. Toți simt iubirea Lui și toți sunt uniți în iubirea față de El și în veșnicia Lui și această iubire îi face și pe ei să se iubească, să-și fie transparenți într-o desăvârșită comuniune. Propriu-zis toată creația e transformată într-un astfel de cer transparent pentru Hristos, într-un cer al comuniunii între ei și cu Hristos. Dar în lumina aceasta generală, răspândită de Hristos și de toți cei ce-L iubesc, fiecare răspândește o lumină pe măsura bunătății la care a ajuns în cursul vieții pământești și fiecare vede lumina lui Hristos și lumina generală a tuturor pe măsura luminii înțeleghătoare la care s-a ridicat el. Și, potrivit luminii fiecăruia, e și strălucirea sau slava lui. (n.s. 1581, p. 834)

¹⁵⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Există de mai înainte lângă Dumnezeu locul pentru fiecare. Iisus Se duce mai înainte ca să le înfrumusețeze treptat, pe măsură ce vede pe fiecare urmând Lui în viața pământească. (n.s. 1582, p. 834)

¹⁵⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: A intrat dincolo de locașurile îngerești, dincolo de cer, în fața lui Dumnezeu-Tatăl, ca om, pentru a arăta fața omenească lui Dumnezeu-Tatăl, ca față a omului iubită în gradul suprem. Ce s-a spus înainte despre cer, ca creație nouă, trebuie precizat ca cer plin de Dumnezeu, având în el și ceea ce-i mai presus de creație. (n.s. 1583, p. 835)

ochii Celui ce L-a născut, fiindcă El este Cel de Care Se bucură Tatăl totdeauna¹⁵⁶⁷. Dar Cuvântul neînvelit odinioară în umanitate¹⁵⁶⁸ S-a suit acum pentru a Se arăta în mod neobișnuit și minunat ca om. Aceasta a făcut-o pentru noi, și în favoarea noastră, Fiul în putere aflându-Se și ca om, ca să audă și cu trupul: *Șezi de-a dreapta Mea* (Ps., 109, 1), și să transmită slava filiației Sale întregului neam omenesc¹⁵⁶⁹. Căci este unul dintre noi, întrucât S-a arătat ca om de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, deși este mai presus de toată creația și de o ființă cu Tatăl Său, ca Cel ce S-a născut Dumnezeu din Dumnezeu și cu adevărat Lumină din Lumină. Deci S-a arătat ca om pentru noi Tatălui, ca pe noi, cei ce am căzut de la fața Lui pentru vechea neascultare, să ne așeze iarăși în fața Tatălui. A voit, ca Fiu, ca și noi să ne numim fii și copii ai lui Dumnezeu pentru El.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 835)

„Dar Unul-Născut ne-a adus folos și în alte moduri întrupându-Se. Căci a zdrobit stăpânirea morții, a luat puterea păcatului, ne-a dat tăria să călcăm peste șerpi și scorpii și peste toată puterea vrăjmașului. Se potrivea deci foarte mult ca să ne îndemne pe noi sau pe sfinții Săi ucenici să socotim că e dulce și plăcut și vrednic de toată prețuirea să fim totdeauna împreună cu El, Dătătorul atâtor bunătăți, arătându-Se continuu prezent și conviețuind cu noi. Dar Lui nu I s-a părut cu totul folositor să rămână timp atât de îndelungat în chipul smereniei, primit cu folos pentru iubirea față de noi, precum am spus înainte. Ci trebuia mai degrabă, o dată ce a ajuns la sfârșit iconomia cea pentru noi, ca El să Se întoarcă la slava proprie Lui și să Se întoarcă cu trupul asumat pentru noi la egalitatea cu Dumnezeu-Tatăl, pe care nu răpire socotind-o (căci o avea ca pe un bine propriu), S-a pogorât la lipsa noastră de slavă. Căci în timp ce era pe pământ, deși era Dumnezeu adevărat și Domnul tuturor, a socotit că aceasta nu va fi nici unuia dintre noi de un folos mai mare la față de cei ce nu știau de slava Lui. A fost pălmuit, scuipat și răstignit și a suportat batjocura necredinței iudeilor, care îndrăzneau să spună: *Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, coboară-Te de pe cruce!* (Mt., 27, 40). Deci, după ce a împlinit taina cu privire la noi, S-a înălțat iarăși la Dumnezeu-Tatăl cel din ceruri, odată trecut fiind timpul smereniei și vremea deșertării de bunăvoie. S-a arătat acum ca Dumnezeu

¹⁵⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul este bucuria Tatălui. Oricine se bucură de cel care-l iubește. Cum nu S-ar bucura Tatăl de Fiul care-L iubește în mod suprem? Bucuria supremă este legată de existența supremă, iar existența adevărată și bucuria de ea nu există fără comuniune. (n.s. 1584, p. 835)

¹⁵⁶⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul Se arată acum Tatălui cu o față omenească. Se vede calitatea Lui de Fiu și prin fața omenească. Urcă și cu umanul la înălțimea dragostei Lui filiale față de Tatăl. Câtă valoare se dă prin aceasta umanului! Tatăl Se bucură de fața omului ca de fața Fiului Său. (n.s. 1585, p. 835)

¹⁵⁶⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toată fața omenească este iubită acum de Tatăl ca față a Fiului Său. Omul devine fiu prin dragostea ce-o câștigă Fiul pentru umanitatea al cărei ipostas S-a făcut. (n.s. 1586, p. 835)

Puterilor de sus, căci nu a ignorat cerul pe Stăpânul tuturor, Care Se urca. Celor ce stăteau la porțile de sus li s-a poruncit să-L primească în calitate de Domn al Puterilor, deși Se înalță cu trupul. Porunca aceasta le-o dădea Duhul¹⁵⁷⁰, zicând: *Ridicați, căpetenii, porțile voastre și vă ridicați porțile cele veșnice, și va intra Împăratul slavei* (Ps., 23, 7). Căci înțelepciunea de multe feluri a lui Dumnezeu, pe care a arătat-o în Hristos, precum zice Pavel, S-a făcut cunoscută Începătoriilor și Stăpâniilor (Efes., 3, 10)¹⁵⁷¹. Căci întorcându-Se la Tatăl, deși Acesta este înțeles mai mare ca El prin aceea că a rămas în cele ce era pururea, iar Fiul a suportat deșertarea deoarece S-a pogorât la chipul de rob, S-a întors iarăși la slava proprie, auzind: *Șezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale* (Ps., 109, 1). Deci, ca să nu pară că își atribuie o cinste mai mare și că Tatăl și Dumnezeu cel din ceruri îl primește pe Fiul nu de bunăvoie să șadă de-a dreapta Sa, Tatăl însuși e înfățișat zicând: *Șezi de-a dreapta Mea*. Însă nici să nu zică cineva, având minte, că Tatăl a dat o cinste secundară Fiului, punându-L de-a dreapta, ci să cugete mai degrabă aceasta: Trebuia să fie cu adevărat la dreapta și să aibă un loc nebănuț de nici o micșorare, nu Tatăl, ci mai degrabă Fiul, pentru deșertarea și supunerea de bunăvoie, încât să nu fie nesocotit de cei ce nu puteau înțelege taina referitoare la El. De aceea Tatăl nu poate fi socotit de-a dreapta, ca să se păstreze egalitatea Lui cu Fiul¹⁵⁷².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. întâi, în PSB, vol. 41, pp. 910-911)

„(...) ne este lucru plăcut și de dorit să fim împreună totdeauna cu Mântuitorul Hristos, deși S-a deșertat pe Sine pentru noi, precum s-a scris, și a luat chipul unui rob și lipsa de slavă a firii omenești. Căci ce este firea omului în comparație cu Dumnezeu? Iar aceasta nu era de trebuință Fiului însuși, ci mai de folos era să Se înalțe ca om la Tatăl și să primească în mod deschis slava, stăpânirea și demnitatea dumnezeiască, și să nu le mai aibă în mod umbrat. S-a așezat la dreapta voind aceasta și Tatăl însuși, căci îl iubește ca pe Cel născut din El și ca pe rodul ființei Sale. (...) Psalmistul, exprimând tainele prin Duhul, zice: *Toate neamurile bateți din palme* (Ps., 46, 1), apoi, explicând cauza sărbătorii, prezintă înălțarea Mântuitorului la ceruri, zicând: *Suitu-S-a Dumnezeu întru strigare, Domnul în glas de trâmbiță* (Ps., 46, 5), numind strigare și trâmbiță

¹⁵⁷⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos nu Se întoarce la Tatăl numai ca Dumnezeu, ci și ca om. Pentru aceasta S-a și pogorât, făcându-Se om, ca să Se întoarcă și ca om la Tatăl. De aceea se miră îngerii și întreabă: Cum poate fi împăratul slavei îmbrăcat în umanitate? Iar Cel ce le poruncește să deschidă porțile cerului, și ca om, este Duhul lui Hristos, de o ființă cu El ca Dumnezeu, dar Care a făcut umanitatea Lui transparentă prin înviere, arătându-Se în mod clar prin ea Fiul ca Dumnezeu. (n.s. 1732, p. 911)

¹⁵⁷¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În Hristos, ca Fiul lui Dumnezeu întrupat, s-au adunat toate rațiunile existenței create, îndumnezeite. (n.s. 1733, p. 911)

¹⁵⁷² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă L-ar fi pus Fiul pe Tatăl la dreapta, S-ar fi socotit că e mai mic decât Tatăl, bucurându-Se de atenția Tatălui, întemeiată pe motivul smereniei asumate de El prin întruparea ca om. (n.s. 1734, p. 911)

glasul înalt și răsunător al Duhului, când a poruncit Puterilor de sus să ridice porțile și a numit pe Domnul Puterilor, precum am spus adineauri. Din această cauză vom afla și corul Sfinților ajuns în mare bucurie. De aceea a mai spus: *Domnul împărățește, să se bucure pământul* (Ps., 96, 1) și iarăși: *Domnul a împărățit, îmbrăcatu-S-a întru podoabă, îmbrăcatu-S-a Domnul întru putere și S-a încins* (Ps., 92, 1). Căci Cel ce era om ca noi înainte de învierea din morți, când S-a suit la Tatăl din ceruri S-a îmbrăcat în propria Sa podoabă și S-a încins cu puterea ce-o avea de la început. Căci S-a așezat să împărățească împreună cu Tatăl. Deci se cuvine în chip drept ca cei ce-L iubesc să se bucure, că a plecat spre Tatăl Său Cel din ceruri, având să-Și reia propria slavă și să împărățească iarăși împreună cu Tatăl, ca la început¹⁵⁷³.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. întâi, în PSB, vol. 41, pp. 911-912)

„(...) dumnezeiescul inițiator al nostru în tainele dumnezeiești, adică Pavel, nemaiatribuindu-I, după învierea din morți și după înălțarea la ceruri, smerenia proprie oamenilor, zice într-o Epistolă: *chiar dacă am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem* (II Cor., 5, 16), iar despre sine zice: *Pavel, apostol nu de la oameni, nici prin vreun om, ci prin Iisus Hristos* (Gal., 1, 1). Dar de ce, spunând că va veni iarăși la noi ca să schimbe *trupul smereniei noastre ca să fie asemenea trupului slavei Sale* (Filip., 3, 21), zice acum că nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos a fost ales Apostol? De ce spune că nu-L mai știe pe El acum după firea trupului? Spune-mi, oare a desființat Stăpânul trupul pe care l-a răscumpărat? Nu este așa pentru cei ce cugetă drept. Căci, ajungând la capăt timpul deșertării Unuia-Născutului, sau al smeririi, nu Se mai propovăduiește și cunoaște din cele prin care S-a văzut deșertat, ci mai degrabă din ceea ce Îl arată Dumnezeu după fire. Pentru că, fiind cunoscut și primit ca Cel ce S-a făcut om, trebuia să fie învățați cei ce au crezut, că este și Dumnezeu după fire. De aceea, El Se folosește mai mult de cuvintele potrivite Dumnezeirii decât de celelalte.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. întâi, în PSB, vol. 41, pp. 914-915)

„Precum, fiind Viața după fire, se spune că a murit și a înviat pentru noi, așa, văzând pururea pe Tatăl Său și fiind văzut de către Tatăl Său, se spune că S-

¹⁵⁷³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul lui Dumnezeu ne mântuiește nu numai prin cruce, ci și prin starea de slavă la care ridică umanitatea Sa. Căci din această slavă ne comunică și nouă puterea de-a ne ridica la ea, ca să fim mai departe în comuniune cu El și să fim ridicați și noi la slava veșnică împreună cu El, Cel făcut om. Deci Apostolii trebuiau să se bucure de înălțarea lui Hristos la Tatăl, și, după ei, toți credincioșii, și pentru perspectiva slavei la care vor fi ridicați și ei. Prin umanitatea Lui, făcută străvezie prin Duhul și bună comunicantă a Duhului, ne trimite Duhul, prin Care creștinii vin spre și în comuniunea cu El, urmându-l exemplul pământesc aici, pe pământ, și ajungând la slava Lui cerească în viața viitoare. (n.s. 1735, p. 912)

a înfățișat Lui acum, adică după ce S-a făcut om, nu pentru Sine însuși, ci pentru noi, ca om și ca Cel ce avea de împlinit ceea ce mai lipsea din iconomia pentru noi. Astfel Hristos a urcat pentru noi și dincolo de ceruri, ca primul dintre noi și ca pârga noastră¹⁵⁷⁴, căci a intrat dincolo de ele pentru noi, ca Înainte-Mergător, cum zice undeva și dumnezeiescul Pavel (Evr., 6, 20). Ca om se înțelege că este încă Arhiereu, Mângâietor al sufletelor noastre și jertfă de ispășire pentru păcatele noastre (I In., 2, 1-2), iar ca Dumnezeu și Domn după fire, este împreună-Șezător cu Tatăl Său, dar slava de la Acesta va trece și la noi¹⁵⁷⁵. De aceea și Pavel a zis despre Tatăl: *Și împreună cu El ne-a sculat și împreună ne-a așezat întru ceruri, în Hristos Iisus* (Efes., 2, 6). Săvârșite fiind deci cele de pe pământ, trebuia să îplinească ceea ce mai lipsea, adică să urce la Tatăl. De aceea, zice: *Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi.*” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a Zecea, cap. al doilea, în PSB, vol. 41, pp. 982-983)

„Fiind în chipul și în egalitatea în toate cu Dumnezeu-Tatăl, nu răpire a socotit să fie deopotrivă cu Dumnezeu, ci S-a pogorât la smerenia noastră și S-a deșertat pe Sine, purtând trupul acesta lipsit de slavă, și a îmbrăcat din iubire asemănarea micimii omenești (Filip., 2, 8-11), pentru ca, venind vremea cuvenită, în care trebuia, după împlinirea tainei, să îmbrace iarăși slava veche și ființială, mântuind pe toată lumea, aducând la viață și la cunoștința de Dumnezeu pe cei din ea, să arate și în aceasta împreună-voitor pe Tatăl. În acest scop Îi adresează Lui cuvântul, spunând că trebuie să Se înalțe pe Sine la

¹⁵⁷⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Chiril pare a spune aici că Fiul lui Dumnezeu, urcând umanitatea asumată de El la înălțimea Sa, deci mai presus de ceruri sau de locașul îngerilor, a urcat în Sine umanitatea nu numai la ceruri, ci mai presus de ele. De aceea se miră îngerii cum Hristos, ca om, cere să-L lase să treacă mai presus de ele. Aceasta s-a spus și de către Sf. Chiril prin expresia de mai înainte, că Hristos a ridicat în Sine firea omului la culmea a tot binele. Poate aceasta vrea să spună Sfântul Apostol Pavel prin expresia că Hristos a intrat pentru noi *dincolo de catapeteasmă*, adică dincolo de toată creația, chiar dincolo de îngeri, în calitate de existențe pur spirituale, și de ceruri, locuința lor. (n.s. 1844, p. 982)

¹⁵⁷⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Chiar înălțat dincolo de catapeteasmă, sau mai presus de toată creația (deci și de îngeri) Hristos nu încetează să fie și om, și Dumnezeu. Ca Dumnezeu, se spune că șade împreună cu Tatăl, dar nedespărțit de umanitate. De aceea, în această dublă calitate ne comunică slava Tatălui. Ca om, se spune că rămâne *în veac* Arhiereul sau Mijlocitorul nostru la Tatăl. Este Arhiereul suprem, întrucât e singurul Care a intrat și rămâne dincolo de catapeteasmă, la Tatăl însuși. Jertfa lui Hristos rămâne veșnică. Ea este actul prin care a mântuit, sfințit și ridicat umanitatea în fața iubitoare a Tatălui. Fiul nu reneagă acest act, nu încetează să-L prețuiască și să-L iubească pe Tatăl, ca Fiul făcut și om, și împreună cu Tatăl iubește pe toți cei uniți cu El. (n.s. 1845, pp. 982-983)

demnitatea firii Sale¹⁵⁷⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 3, în PSB, vol. 41, p. 1009)

„Și a dispărut de la ochii noștri, ca să ne întoarcem la inimă și să-l găsim, căci s-a depărtat și *iată este aici* (Mt., 24, 2-3). Nu a voit să fie mai mult cu noi și totuși nu ne-a părăsit. Căci S-a retras acolo de unde nu S-a retras, căci lumea prin El a fost făcută și în această lume era și a venit în această lume pentru ca să mântuiască pe păcătoși (In., 6, 33) (...). ” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a IV-a, XII, (19), în PSB, vol. 64, p. 110)

„S-a urcat la cer, de unde, ca Fiul al lui Dumnezeu, n-a lipsit niciodată, și pe cel întrupat om, pe care diavolul nu-l lăsase să se ridice la cer, Fiul lui Dumnezeu l-a urcat cu Sine în sălașul cel ceresc.” (Boethius, *Articole teologice*, I, 4, în PSB, vol. 72, p. 32)

„(...) prin înălțarea la cer a unit cerul cu pământul, căci prin intrarea cu acest trup pământesc, de o fire și de o esență cu noi, în cer, a arătat că toată firea sensibilă e una în rațiunea ei mai generală, acoperind astfel în sine nota deosebirii care o diviza. Apoi, pe lângă aceasta, străbătând prin toate treptele dumnezeiești și inteligibile din cer, cu sufletul și cu trupul, adică cu firea noastră desăvârșită, a unit cele sensibile și cele inteligibile, arătând în Sine cu totul neîmpărțită și nedezbinață convergența spre unitate a întregii creațiuni în rațiunea ei atotoriginară și atotgenerală.

Și în sfârșit, după toate acestea, ajunge la Dumnezeu Însuși, cu omenitatea Sa, înfățișându-Se adică pentru noi, precum s-a scris, în fața lui Dumnezeu și Tatăl, ca om, El, Care nu poate să Se despartă niciodată în nici un mod de Dumnezeu.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 106 a, în PSB, vol. 80, p. 265)

Hristos — cununa întregii Biserici

„Slava noastră este Tatăl universului, iar Hristos este cununa întregii Biserici.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea II, cap. VIII, 71.2., în PSB, vol. 4, p. 271)

¹⁵⁷⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe cât a fost de necesar pentru mântuirea oamenilor să Se facă om smerit, umblând printre ei și primind moartea pentru a o învinge, așa a fost necesar, tot pentru mântuirea lor, să Se înalțe, să arate omenescul transfigurat și înălțat la slava dumnezeiască, pentru ca toți cei ce cred în El să se împărtășească de ea. (n.s. 1897, p. 1009)

Hristos — „ieri și azi și în veci este același” [Evrei 13, 8]

„(...) *Iisus Hristos — ieri și azi și în veci — este același* (Evr., 13, 8). În cuvântul *ieri* a arătat tot timpul trecut, în care, înainte de început, S-a născut din Tatăl. Iar în cuvântul *astăzi* sunt arătate spațiile acestei vremi, în care din nou S-a născut din Fecioară, a pățimit și a înviat. Iar *în veci* arată toată nemărginirea veșniciei ce va să vie.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XIX, 4, în PSB, vol. 57, p. 850)

„de la El, prin El și în El sunt toate” [Romani 11, 36]

„*De la El, prin El și în El (sunt) toate* (Rom., 11, 36). *De la El* pentru că El este cauza celor ce există, conform voinței lui Dumnezeu Tatăl. *Prin El* pentru că Lui I se datorește conservarea tuturor; după ce le-a zidit pe toate, a adăugat fiecăruia dintre cele făcute (însușirile necesare) pentru conservare. De aceea, cu o dorință irezistibilă și o dragoste de negrăit, către El, Stăpânul și Dătătorul vieții, s-au îndreptat toate, așa cum s-a scris: *Ochii tuturor privesc cu speranță către tine* (Ps., 122, 15) și iarăși: *Toate nădăjduiesc în Tine* (Ps., 103, 27), *deschizi Tu mâna Ta și orice viețuitoare se umple de bunăvoință* (Ps., 144, 16)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 5, în PSB, vol. 12, p. 24)

Lucrarea Lui neîntreruptă în viața lumii și a oamenilor

„S-a arătat acum ca Mântuitor Cel ce exista mai înainte; s-a arătat ca Învățător Cel Care era în Cel Ce exista — căci *Cuvântul era la Dumnezeu* —; s-a arătat Cuvântul, prin Care s-au creat toate. Creator fiind, a dat la început, odată cu creația, și viața; ca Învățător a învățat, când s-a arătat, cum să viețuiască oamenii bine, pentru ca apoi, ca Dumnezeu să dăruiască viață veșnică. Nu acum, pentru întâia oară, a avut milă de noi, cei care eram pe o cale rătăcită, ci de demult, de la început; dar s-a arătat acum când eram deja pierduți; s-a arătat și ne-a mântuit.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. I, 7.3.-7.4., în PSB, vol. 4, p. 74)

„Cu această frică i-a îndemnat pe cei învățoși la inimă; apoi i-a îndemnat și prin prea înțeleptul Moise, prin Isaia cel iubitor de adevăr și prin toată ceata profetilor; pe cei care au avut urechi i-a întors, într-un chip mai plin de pricepere, să creadă în Cuvântul lui Dumnezeu; uneori îi ținea de rău, alteori îi amenința; pe unii oameni îi plângea; altora le cânta; întocmai ca un doctor bun, care pe unele trupuri bolnave le oblojește, pe altele le mângâie, pe altele le

spală, pe altele le taie cu cuțitul, iar pe altele le arde; uneori le taie cu ferăstrăul, când trebuie să vindece pe om cu pierderea unui mădular sau a unei părți din mădular. Felurit se poartă și Mântuitorul și felurită este și mântuirea oamenilor: când îi amenință, îi sfătuiește; când îi ține de rău, îi întoarce la El; când îi plânge, îi miluiește; când le cântă, îi cheamă; prin rug vorbește (Ieș., 3, 2) — evreii aveau nevoie de semne și minuni (In., 4, 48) —, iar prin foc înfricoșează pe oameni, scoțând flacăra din stâlp; flacăra este totodată dovadă și de har și de frică.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. I, 8.2.-8.3., în PSB, vol. 4, p. 75)

„(...) tot ce s-a scris despre persoana Lui este considerat sfânt și vrednic de laudă: nașterea Sa, creșterea, puterea Sa, patimile și învierea Sa, nu numai că s-au petrecut într-un anumit timp, ci lucrează în noi încă și azi.” (Origen, *Din omiliile Evangheliei de la Luca*, omilia a VII-a, VII, în PSB, vol. 7, p. 90)

„(...) așadar: pământul, apa, aerul, focul, a căror natură nu are în ea nimic rațional — după cum singuri ne dăm seama — ar putea ființa prin ele însele, sau dacă ar fi adevărat că în adâncul tuturor lucrurilor zace una și aceeași esență (și pe care învățaților în ale acestei științe le place să o numească fie a-toate-primitoare, fie maică, fie mancă, dar despre care toți ne spun că este lipsită de orice fel de înfățișare sau chip, că este neînsuflețită și lipsită de rațiune), atunci întreb: de unde și-ar fi putut ea dobândi rostuirea? Ce ar fi putut determina deosebirea dintre elemente, sau, dimpotrivă, atracția și unirea contrariilor? Cine a dat poruncă mai grelei stihii a pământului să se lase purtată de apă? Cine a inversat însușirile apei (care știm că nu curge decât în jos) și a purtat-o până sus, în nori? Cine a silit vlaga focului să se furișeze în ascunzișurile lemnului și să se amestece cu elementele atât de contrarii naturii lui? Cine a inclus în răcoarea aerului o anume virtute termică, punând astfel capăt războiului dintre ele, sub forma îngăduinței? Cine a înzestrat muritoarea spiță a oamenilor cu posibilitatea perpetuării, prelungindu-i existența până-n vecia vieții celei fără de moarte? Cine a dat aici chip bărbatului și a închipuit femeia, făcându-i să-și corespundă unul altuia, într-o deplină armonie, și a iscusit pentru toate ființele principiul generării? Cine prefăce fluiditatea seminței bărbatului — care nu e mai mult decât o biată scursură pieritoare și insensibilă — în ceva care să poată da viață unei ființe? Cine lucrează chiar și astăzi toate acestea și nenumărate alte minunății ale minunățiilor, mai presus de puterea noastră de minunare? Cine duce la capăt, zi cu zi și ceas cu ceas, prin nevăzuta și insensibila Lui putere, toate aceste treziri la viață și pieiri?

Ei bine, cauza tuturor acestor lucruri poate fi pe bună dreptate aflată în Cuvântul lui Dumnezeu, Care lucrează în chip atât de neînțeles.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Cuvântare, Despre Sfântul Mormânt, 11.13.-11.14., în PSB, vol. 14, p. 221)

„Nu există nici un om care să nu știe că lucrurile lui Dumnezeu sunt minunate prin măreția creației lor. Chiar pe acelea pe care le împarte zilnic sfinților Săi și pe care le revarsă cu deosebită dărnicie, nu le cunoaște nimeni altul decât sufletul, care se bucură de ele, care în adâncul conștiinței sale judecă astfel binefacerile lui Dumnezeu, încât nu le poate exprima prin cuvinte și nici cuprinde cu simțirea și cu gândurile, când coboară de la acea flacăra cerească pentru a le privi pe cele materiale și pământești. Cine nu va admira în sine lucrările Domnului, când va vedea că astfel au fost înăbușite în el nesațiul stomacului și lăcomia primejdioasă a gurii pentru lucruri costisitoare, încât se va mulțumi cu mâncare foarte puțină și de foarte mic preț, servită rar și numai de nevoie? Cine nu va fi uimit în fața lucrărilor lui Dumnezeu, simțind că acel foc al plăcerii, pe care înainte îl credea de nestins și firesc, s-a potolit în așa măsură, încât nu se mai simte îmboldit nici de cea mai mică tulburare a trupului? Cine nu se va cutremura de puterea Domnului, când va vedea că oameni altădată răi și primejdioși, care ajungeau în culmea mâniei chiar când supușii lor le adresau cuvinte măgulitoare, s-au îmbunătățit atât de mult, încât nu numai că nu se supără în fața injuriilor, ci chiar se bucură foarte mult când le-au fost adresate? Cine nu se va minuna de lucrările lui Dumnezeu și nu va striga din tot sufletul: *Am cunoscut că mare este Domnul*, când va afla că a devenit cineva darnic din foarte hrăpăreț, cumpătat din risipitor, umilit din trufaș, simplu și modest din delicat și luxos, bucurându-se de sărăcia de bună voie și de lipsa lucrurilor din acest veac? (...) Ce minune poate fi mai mare, decât ca într-un timp foarte scurt cei mai hrăpăreți încasatori de impozite să se facă apostoli, prigonitorii sângeroși să devină predicatori foarte sânguincioși ai Evangheliei, propovăduind cu vărsarea sângelui lor acea credință pe care o prigoneau? Acestea sunt lucrările lui Dumnezeu, pe care Fiul mărturisește că le face împreună cu Tatăl, când zice: «*Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez cu El*». Despre aceste lucrări fericitul David, cântând în duh, zice: *Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Israel, Care singur face lucruri mari și minunate*. Despre și profetul Amos spune: *El face toate și le schimbă și umbra morții o strămută în lumină a dimineții*. Negreșit, aceasta este schimbarea dreptei Celui Preaînalt. Despre acest lucru mântuitor al lui Dumnezeu roagă profetul pe Domnul zicând: *Întărește, Doamne, ceea ce ai lucrat în noi*. Trec cu vederea acele daruri ascunse și nevăzute ale lui Dumnezeu, pe care mintea tuturor celor sfinți le vede că se săvârșesc în chip deosebit clipă de clipă, acea revărsare de bunăvoință duhovnicească prin care sufletul abătut se înalță cu iuțeală plin de bucurie, acele porniri de foc ale inimii și mângâierile nespuse și neauzite, care uneori trezesc ca dintr-un somn adânc pentru cea mai fierbinte rugăciune pe toți cei ce lăncezesc în cea mai josnică nepăsare. Aceasta este, zic, bucuria despre care Apostolul spune: *Ochiul omului n-a văzut-o, urechile n-au auzit-o și în inima omului nu s-a ridicat*, a aceluia care îndobitocit de viciile pământești, este încă om, stăpânit de porniri omenești, care nu vede nimic din aceste daruri ale lui Dumnezeu. În sfârșit, același Apostol, a adăugat atât despre sine, cât și despre

cei asemenea lui, care se despărțiseră de traiul omenesc, zicând: *Dar Dumnezeu s-a descoperit nouă prin duhul Său.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A doua convorbire cu părintele Chaeremon, cap. XII, 2-7, în PSB, vol. 57, pp. 525-526)

„Fără Mine nu puteți face nimic” [Ioan 15, 5]

„(...) în Hristos e toată aducerea de roduri și toată apropierea¹⁵⁷⁷. Fiindcă El Însuși zice: *Fără Mine nu puteți face nimic* (In., 15, 15).” (Sf. Chiril I Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a noua, în PSB, vol. 38, p. 287)

Hristos – Tămăduitorul nostru¹⁵⁷⁸

„Și chiar dacă e numit și *doctor*, Hristos nu lucrează în toți ca doctor, ci numai în cei care-și dau seama de gravitatea bolii și-și caută scăpare la milostivirea Lui.” (Origen, *Despre principii*, cartea a II-a, III, 7, în PSB, vol. 8, p.151)

„Dar aceasta să-ți fie știut, frate, că nu prin venirea lui Hristos, ci prin credința celui ce a știut s-a vindecat bolnavul (sluga sutașului – n.L.P.) de dureri. Tot așa și acum: dacă te rogi din locul în care te afli și dacă bolnavul crede că prin rugăciunile tale va fi ajutat, i se vor împlini toate după dorința lui”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 42, II, în PSB, vol. 12, p. 192)

¹⁵⁷⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu putem aduce jertfă Tatălui decât prin Fiul. Căci numai umplându-ne El ca om cu simțirea jertferei Lui, cu închinarea exemplară pe care și-a însușit-o față de Tatăl, făcându-Se om. Singurul om care s-a apropiat cel mai mult, sau direct de Dumnezeu, a fost Cel ce este în El însuși și Dumnezeu; singurul om Care s-a apropiat cel mai mult de Dumnezeu ca Tată iubitor, este Fiul Lui. Nici un om nu se poate apropia așa de mult de Dumnezeu, ca Fiul Lui făcut om. Când vrem să ne apropiem de Tatăl dăm lângă El de Fiul Lui făcut om. Fiul făcut om ne-a ușurat — a făcut posibilă neputinței noastre apropierea de Tatăl. În Hristos, făcut om coborât la noi, dăm de Dumnezeu; uniți cu Fiul Tatălui, simțim iubirea Tatălui. (n.s. 302, p. 287)

¹⁵⁷⁸ Vorbind despre Mântuitorul ca despre Doctorul și Tămăduitorul nostru, Sfântul Chiril al Ierusalimului precizează: *Orice om să-L audă pe Iisus (...) Să alergăm la Cel ce iartă greșelile! De suntem bolnavi, la El să ne găsim scăparea; de ne doare sufletul, să urmăm pe Doctorul sufletelor; de suntem flămânzi, să primim Pâinea; de suntem morți, să primim învierea; de am îmbătrânit în neștiință, să cerem înțelepciune de la Înțelepciune.* - Sf. Chiril al Ierusalimului, *Omilie la slăbănogul de la scăldătoarea Vitezda*, 19, în vol. *Cateheze*, traducere din limba greacă și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2003, p. 378. – n.L.P.

„Căci cine dintre oamenii care au fost vreodată și-a alcătuit trupul numai din fecioară? Sau cine dintre oamenii din totdeauna a tămăduit astfel de boli, ca cele tămăduite de Domnul de obște al tuturor? Cine a redat cuiva ceea ce îi lipsea din naștere și a făcut vreun orb din naștere să vadă?” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, XLVIII-XLIX, în PSB, vol. 15, pp. 145-147)

„De ai crede că ranele cele veșnice și nevindecabile ale sufletului nemuritor și bolile sale cauzate de viciu sunt vindecate de Hristos, tu ai crede că El poate să vindece și relele și bolile trecătoare ale trupului, și numai către El ai alerga, trecând cu vederea leacurile și îngrijirea doctorilor. Dat fiindcă acela care a făcut sufletul a făcut și trupul, Cel ce vindecă (sufletul) cel nemuritor, acela poate să vindece și trupul, bolile și suferințele cele vremelnice.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLVIII, 4, în PSB, vol. 34, p. 277)

„De bună seamă că îmi vei spune acestea: *Dumnezeu ne-a dat, pentru a ne îngriji trupul, ierburile pământului și doctoriile; a prevăzut îngrijirile doctorilor de bolile trupului, și a dispus ca acest (trup), care este făcut din pământ, să poată fi vindecat cu diferite produse ale pământului.* Și eu sunt de acord că așa stau lucrurile. Însă, ia aminte și cunoaște în ce fel și cui au fost date aceste (mijloace) și pentru cine le-a rânduit Dumnezeu în marea și nesfârșita lui dragoste de oameni. (Au fost date) atunci când omul a călcat porunca pe care o primise, când a devenit obiect al mâniei, când a fost aruncat, din desfătarea paradisiului în această lume, ca într-o captivitate și necinste, sau ca într-o muncă silnică, când a căzut sub stăpânirea întunericului și a rățăcit din cauza patimilor, atunci când a fost supus patimilor și bolilor cărnii el, cel care mai înainte era nepătimitor și scutit de boli. Or, este clar că toți cei născuți din el sunt supuși acelorași patimi.

Deci, Dumnezeu a rânduit (toate) acestea pentru cei slabi și necredincioși, pentru că, Bun fiind, n-a voit să nimicească în întregime neamul cel păcătos al oamenilor. El a dat oamenilor din această lume și celor din afară leacuri pentru îngrijirea, vindecarea și reconfortarea trupului și a permis celor ce nu pot să se încreadă întru totul în Dumnezeu, să se folosească de ele.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLVIII, 4-6, în PSB, vol. 34, pp. 277-278)

„Iar dacă vrei să auzi și cum tămăduiește pe cel bolnav, atunci ține minte: cine a învățat pe albină să fabrice ceara? Împreună cu ea și mierea? Cine a făcut ca pinul, terebintul și arborele de mastică să picure suc aceluia lipicios? Cine a zidit ținutul Inzilor, care-i mama fructelor și bine mirositoare? Cine a sădit măslinul care potolește durerile și oboselile trupesti? Cine ne-a dat

cunoașterea rădăcinilor și a plantelor precum și învățătura leacurilor care se găsesc în ele? Cine a recomandat oamenilor doftoria cea dătătoare de sănătate? Cine a scos din pământ izvoarele calde vindecătoare de răceli și de nădușeli și care alungă umflăturile și uscăciunile?” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre iubirea față de săraci și despre facerea de bine*, în PSB, vol. 30, pp. 449-450)

Hristos Se roagă pentru noi¹⁵⁷⁹

„(...) prin curățire, de care a fost vorba, creștinul va participa prin rugăciunea sa și la rugăciunea Fiului lui Dumnezeu, care stă și în mijlocul acelor care nu-L cunosc (In., 1, 26), dar care nu lasă pe nimeni fără ajutor și care se roagă Tatălui împreună cu cei pentru care mijlocește. Fiul lui Dumnezeu este doar arhiereu pentru jertfele noastre și apărător înaintea Tatălui; El se roagă cu cei care se roagă și stăruie pentru cei care stăruie. Însă El nu se roagă ca pentru niște casnici ai Săi, pentru aceia care nu se roagă neconținut în numele Său, nici nu va reprezenta înaintea lui Dumnezeu pe cei care nu urmează îndrumările Sale de a se ruga în tot timpul, fără să se ostenească.” (Origen, *Despre rugăciune*, Introducere, X, 2, în PSB, vol. 7, p. 220)

„Hristos, Care S-a arătat în timpurile din urmă Arhiereul și Mijlocitorul mai presus de chipurile și formele Legii, Se roagă pentru noi ca om, dar Își arată și dărnicia ca Dumnezeu, împreună cu Dumnezeu-Tatăl, Care dăruiește bunătățile celor vrednici¹⁵⁸⁰. Foarte vădit ne-a arătat aceasta Pavel, zicând: *Har vouă și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Iisus Hristos* (II Cor., 1, 2). Deci, Cel ce Se roagă ca om, în același timp împarte ca Dumnezeu, căci, fiind Arhiereu curat, fără pată și fără răutate, nu S-a adus pe Sine pentru slăbiciunea Sa, cum era obiceiul celor ce aduceau jertfe după Lege, ci, pentru mântuirea sufletelor noastre. Și aceasta făcând-o o dată pentru păcatul nostru, S-a făcut rugător pentru noi și este El însuși jertfă de ispășire pentru păcatele noastre, după cuvântul lui Ioan. Și *nu numai pentru ale noastre, ci și pentru ale*

¹⁵⁷⁹ Ce cuvinte minunate și cu un conținut teologic bogat scrie Fericitul Augustin când face referire la rugăciunea Domnului Hristos pentru noi: *El (Hristos) Se roagă pentru noi ca Preot al nostru; Se roagă în noi ca fiind Cap al nostru; este rugat de către noi ca Dumnezeu al nostru*. (Fer. Augustin, *In. Ps., 81*, P.L., XXXVII, col. 1081). – n.L.P.

¹⁵⁸⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos ca om Se roagă și aduce jertfa pentru noi, cerând cele bune, iar ca Fiul lui Dumnezeu ni le și dă împreună cu Tatăl. Astfel, este cel mai sigur și eficient Mijlocitor. Nu numai că duce spre Dumnezeu jertfa și rugăciunile noastre, ci ne și aduce de la Dumnezeu răspunsul bunătăților. Chiar în trupul Lui, care se aduce jertfă lui Dumnezeu și ni se dă, sunt bunătățile dumnezeiești ale Persoanei Sale. Dar, dacă n-ar fi decât Hristos, nu și Tatăl, s-ar putea socoti că El își aduce jertfa Sieși, și răspunsul și l-ar da tot El. Dar, fiind Fiul Tatălui, și calitatea de Persoană deosebită de Tatăl având-o ca și om, jertfa poate fi văzută ca îndreptată și spre altă Persoană și deci răspunsul vine și de la Acea, Persoana Sa fiind și accesibilă nouă, și unită cu cea a Tatălui. (n.s. 1934, p. 1028)

lumii întregi (I In., 2,1-2). (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. VIII, în PSB, vol. 41, p. 824)

Hristos – viața noastră¹⁵⁸¹

„(...) dintre toate ființele care sunt vii din pricina altcuiva, nimeni nu poate fi viu prin el însuși, după cum cel care a fost încălzit de altul nu poate fi el căldura însăși, or Domnul nostru a zis : *Eu sunt viața* (In., 11, 25)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 8, IV, în PSB, vol. 12, p. 135)

„A nu exista întru Tine este a nu exista defel.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *La titlurile Psalmilor*, partea I, cap. VII, în PSB, vol. 30, p. 151)

„ ... noi învățăm că trebuie să privim numai către El, căci El este aducătorul la existență al tuturor celor ce sunt. Într-adevăr, dacă am fost aduși din nimic la ființă și am fost alcătuiți întru El, este absolut necesar să credem că noi nu suntem nicidecum în afară de cunoștința Celui întru care suntem, de la care am luat ființă și întru care ne vom și desface.

Având în mintea noastră aceste gânduri, vom izbuti, negreșit, să ducem o viață cu totul fără de păcat. Într-adevăr, cine este acela care, crezând că trăiește din El, prin El, și întru El, ar putea cuteza să facă părtaș al unei vieți ticăloase pe

¹⁵⁸¹ Viața este cel mai de preț dar al lui Dumnezeu către noi. Atât viața de aici cât și cea veșnică am primit-o prin Mântuitorul Hristos, *Cuvântul vieții*. Iisus Hristos este viața lumii (In., 1, 14). Acest adevăr îl confirmă Însuși Mântuitorul când spune: *Eu sunt calea, adevărul și viața* (In., 14, 6). *Și Viața s-a arătat și am văzut-o și mărturisim și vă vestim viața de veci, care era la Tatăl și s-a arătat nouă*. (I Ioan, 1, 1-2). El este Fiul lui Dumnezeu ce se află în comuniune substanțială cu Tatăl care *are viață în sine* (In., 5, 26) și cu Duhul Sfânt *Cel ce dă viață* (In., 6, 63). În Sfânta Scriptură este numit *începătorul vieții* (Fp., 3, 15), iar Sfântul Evanghelist Ioan spune că *toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut* (In., 1, 3). Iisus Hristos se manifestă ca viață a lumii în calitatea Sa de creator, proniator, restaurator și desăvârșitor al întregii lumi. Întruparea Cuvântului aduce în lume un fel unic de viață, viața veșnică a Fiului lui Dumnezeu, în formă omenească, trupească, viața lui Iisus Hristos, despre care vorbește Biserica, la împărtășirea ei îmbiindu-i pe toți oamenii. Prin propria sa moarte și înviere, a călcat moartea și a distrus definitiv puterea acesteia și a deschis perspectiva vieții celei veșnice. Chiar dacă moartea fizică ne doboară, Hristos nu ne părăsește niciodată, căci El Însuși a spus: *Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va trăi* (In., 11, 25). Așa cum precizează Sfântul Maxim Mărturisitorul, Hristos este pentru noi și cale, și ușă, și cheie și împărăție. Cale, ca cel ce călăuzește; cheie, ca cel ce deschide și se deschide celor vrednici de cele dumnezeiești; ușă, ca cel ce duce înăuntru; împărăție, ca cel ce e moștenit și se dă prin împărtășire tuturor; - cf. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, suta a doua, cap. 69, în *Filocalia*, vol. II, p. 190. – n.L.P.

Cel ce cuprinde întru El viața fiecăruia dintre noi?” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol. 30, p. 465)

„... Domnul nostru Iisus Hristos este începutul și sfârșitul oricărei fel de viață frumoasă și al oricărei învățături și îndeletniciri bune. Nădejdea noastră (aceasta trebuie să înțelegem prin *piatra din capul unghiului*, către care privesc toate câte țin de virtute), după cum spune Sfântul Apostol Pavel, este El, iar începutul sau temelia acestei clădiri înalte a turnului vieții este credința în El. Dacă vom pune temeliile vieții noastre pe credința aceasta și dacă ne vom da ca legi, prin îndeletnicirile noastre de toate zilele, numai gânduri și fapte curate, atunci El, care este piatra din capul unghiului întregii zidiri, devine și piatra din capul unghiului vieții noastre. Astfel, prin purtarea noastră frumoasă și prin curăția noastră, piatra aceasta se va potrivi de minune ca să lege într-o legătură strânsă și puternică cele două ziduri ale vieții noastre, adică pe cel trupesc și pe cel sufletească. Dacă însă va lipsi una din cele două părți ale clădirii, adică dacă ținta noastră frumoasă, care se vede, nu va fi clădită la un loc cu curăția sufletului, sau dacă virtuțile sufletului nu se vor potrivi cu ceea ce se vede în viața noastră, atunci Hristos nu va mai fi nicidecum piatra din capul unghiului a acestei vieți, fiindcă această piatră nu se potrivește decât la această clădire dublă, care se unește într-un singur unghi.

Deci numai atunci se va putea suprapune clădirii noastre frumusețea Celui ce șade în capul unghiului, când viața trupească și cea sufletească îmbinându-se într-una singură, va putea să aibă în chip armonic, de regulă adevărată în viață, linia dreaptă și fără întorsături a virtuții, care nu are în sine nimic strâmb sau îndoit.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu*, în PSB, vol.30, pp. 466-467)

„Căci ne umplem de viață prin împărtășirea de Duhul și stând la masa lui Hristos, după ce am primit credința în El.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a noua, în PSB, vol. 38, pp. 299-300)

„Căci viața tuturor, a celor morți și a celor vii, este rod al pătimirilor lui Hristos, fiindcă moartea lui Hristos s-a făcut sămânță a vieții. (...) Căci Cuvântul lui Dumnezeu-Tatăl este Viața prin fire. El mai vârtos Se scoală decât cade, El desființează moartea, nu e stăpânit de stricăciune. Face viu ceea ce are nevoie de viață, în loc să ceară viața de la altul. Precum, deci lumina nu se face întuneric, așa e cu neputință ca Viața să nu fie viață.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Fragmente din Cărțile 7 și 8, în PSB, vol. 41, p. 773)

Stăpânitor asupra vieții și a morții este Hristos

„(...) El (Hristos — n.L.P.) rămâne lângă noi până la ultima noastră răsuflare și este bun însoțitor răsuflării totale și desăvârșite a sufletului pentru cei care se urcă la cer.” (Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, cap. XI, 117.3., în PSB, vol. 4, p. 157)

„Ca să afle ucenicii că are stăpânire asupra morții și vieții, că stăpânește pe cele de sus și pe cele de jos. De aceea aduce pe muntele Taborului și pe Moise, care murise, și pe Ilie, care nu murise”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LVI, II, în PSB, vol. 23, p. 647)

Eternitatea lui Dumnezeu - Cuvântul

„(...) Cuvântul cel dumnezeiesc exista înainte de orice și unora se și arăta, chiar dacă nu tuturor.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâi, II, 16, în PSB, vol. 13, p. 34)

„(...) nimeni să nu creadă că Mântuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos și-ar fi luat ființa numai din clipa în care s-a întrupat.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâi, III, 19, în PSB, vol. 13, p. 41)

„Deci dacă Tatăl este veșnic, veșnic este și Fiul. Căci prin El s-au făcut veacurile (Evr., 1, 2)¹⁵⁸².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, I, în PSB, vol. 16, p. 68)

„Dacă Dumnezeu este izvor și luminează și Tată, nu e îngăduit să se spună că izvorul e uscat, că lumina e fără strălucire, că Dumnezeu e fără Cuvânt (Rațiune), ca să nu fie Dumnezeu neînțelept, nerațional (necuvântător) și fără

¹⁵⁸² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl este Cel ce este, Cel ce este cu adevărat, sau prin Sine și din eternitate, nu cu o existență primită din afară de Sine. Și până la urmă trebuie să existe o astfel de existență prin Sine. Trebuie să fie o realitate supremă care nu-și mai are existența din afară de Sine. Ea este *Tatăl* tuturor prin excelență. De la El sunt toate. Dar dacă Tatăl este din eternitate ca origine, deci ca Tatăl, trebuie să aibă din veci și un Fiu egal cu Sine și din ființa Sa. Din origine trebuie să iasă din eternitate ceva sau ceva egal cu ea. (n.s. 124, p. 68)

strălucire¹⁵⁸³. Iar Tatăl fiind etern, e necesar ca și Fiul să fie etern¹⁵⁸⁴. Căci cele ce le înțelegem în Tatăl e neîndoielnic că sunt și în Fiul. De fapt Însuși Fiul a spus: *Toate câte le are Tatăl ale Mele sunt* (In., 16, 15); și toate ale Mele sunt ale Tatălui.

Deci dacă Tatăl este veșnic, veșnic este și Fiul. Căci prin El s-au făcut veacurile (Evr., 1, 2)¹⁵⁸⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, I, în PSB, vol. 16, p. 68)

„E de observat cât de sigur și de cuvenit folosește (fericitul Evanghelist — n.L.P.) fiecare cuvânt și cât de potrivit cu cele pe care vrea să le spună. Căci, vorbind de Dumnezeu-Cuvântul, adaugă totdeauna verbul *era*, indicând eternitatea Lui și faptul de-a fi mai vechi decât orice început în timp și înlăturând socotința că ar fi fost făcut. Căci Cel ce este pururea, cum s-ar cugeta ca fiind făcut? Iar despre fericitul Botezător zice în mod potrivit: *Fost-a om trimis de Dumnezeu*, ca despre un om care avea o fire făcută.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 7, în PSB, vol. 41, p. 75)

„Și totuși, ca să ne întoarcem la cele de mai înainte, dacă așa stau lucrurile cum am spus, de ce Iisus Hristos, pe Care tu Îl recunoști numai ca om chiar înainte de a Se naște din fecioară este arătat în Scripturi a fi existat întotdeauna? De ce este propovăduit de către profeți și apostoli ca Dumnezeu înainte de toți vecii? Căci spune Pavel: *Un singur Domn Iisus Hristos, prin care sunt toate*, și în alt loc: *Pentru că în Hristos au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute?* (I Cor., 8, 6) și simbolul alcătuit deopotrivă prin autoritate omenească și dumnezeiască spune: *Cred în*

¹⁵⁸³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) Ca izvor, Dumnezeu cel conștient trebuie să izvorască din Sine, nu din ceva inferior Lui (...) ca Lumină, trebuie să aibă o strălucire la nivelul ei, nu inferioară ei; ca Rațiune cugetătoare, o cugetare la nivelul ei, nu inferioară. Deci Dumnezeu trebuie să aibă din veci o manifestare la nivelul Lui, din ființa Lui, care să-I facă posibilă conștiința de Sine și viața care nu poate veni din afară de Sine.

Dacă există o realitate, trebuie să existe un izvor suprem al ei din eternitate. Dacă există o raționalitate în toate, trebuie să existe un izvor personal al ei din eternitate. Căci raționalitatea fără un subiect conștient de ea, care o sesizează și o utilizează, n-are rost și nu poate fi explicată în ce privește originea ei. (n.s. 122, p. 68)

¹⁵⁸⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă sunt lucruri și persoane care se mișcă în timp, dar imprimate de raționalitate, trebuie să fie și un subiect rațional etern, ca origine creatoare a lor. Dar un Subiect personal etern nu poate fi singur. (n.s. 123, p. 68)

¹⁵⁸⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Tatăl este Cel ce este, Cel ce este cu adevărat, sau prin Sine și din eternitate, nu cu o existență primită din afară de Sine. Și până la urmă trebuie să existe o astfel de existență prin Sine. Trebuie să fie o realitate supremă care nu-și mai are existența din afară de Sine. Ea este *Tatăl* tuturor prin excelență. De la El sunt toate. Dar dacă Tatăl este din eternitate ca origine, deci ca Tatăl, trebuie să aibă din veci și un Fiu egal cu Sine și din ființa Sa. Din origine trebuie să iasă din eternitate ceva sau egal cu ea. (n.s. 124, p. 68).

Dumnezeu Tatăl și în Domnul Iisus Hristos, Fiul Lui și ceva mai departe: Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, prin Care veacurile s-au unit și toate s-au făcut (Col., 1, 16) și de asemenea: *Care pentru noi a venit și S-a născut din Fecioara Maria și S-a răstignit și S-a îngropat.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Despre Întruparea Domnului, cartea a VI-a, cap. XXI, în PSB, vol. 57, p. 851)

Hristos va fi cu noi până la sfârșitul veacurilor

„Pentru că a odrăslit din Tatăl ce viu, este și El Viață după fire și, deoarece lucrarea Vieții după fire este să dea viață, Hristos dă viață tuturor. Căci ceea ce este pentru noi pâinea din pământ, nelăsând firea slabă a trupului să se strice, aceea este și El, făcând viu duhul, prin lucrarea Duhului, și nu numai aceasta, ci ținând și trupul nestrucă¹⁵⁸⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. 6, în PSB, vol. 41, p. 357)

„Ca să învețe fericiții ucenici și să înțeleagă — pricepând înțelesul subtil al celor spuse — că, și fiind împreună cu ei cu trupul, nu le lucra prin trup cele spre mântuire, ci prin slava Dumnezeirii și prin puterea Atotfăcătorului. Deci nimic nu-i va păgubi pe ucenici nemaifiind El prezent cu trupul, puterea dumnezeiască a Unuia-Născutului putându-i mântui cu ușurință, chiar dacă trupul nu va fi prezent. Și acestea le spunem, nu ca să nu dăm nici o valoare sfântului trup al lui Hristos (să nu fie!), ci pentru că lucrarea celor săvârșite se cuvine să o atribuie mai degrabă slavei dumnezeiești.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, pp. 1039-1040)

„Deci, atribuind totul lucrării dumnezeiești, spune ucenicilor Săi că nu le va fi spre pagubă, în ce privește păzirea în viață, plecarea Lui cu trupul. Căci Mântuitorul, deși Se va acoperi față de oameni, nu Se va despărți de cei ce-L iubesc, ci va fi iarăși împreună cu ei prin puterea dumnezeiască. *Acestea le grăiesc în lume, ca să fie deplină bucuria Mea în ei.* Care e bucuria deplină și desăvârșită? Să știe și să creadă că Hristos nu e numai om ca noi, fără de păcat, ci și că e Dumnezeu cu adevărat. Deci e vădit și neîndoielnic că îi aparține puterea să mântuiască pe cei ce cred în El, chiar dacă nu va mai fi prezent cu trupul. Iar prin aceasta se afirmă că și noi putem avea harul desăvârșit aproape de noi, având împreună cu noi pe Cel ce ne poate ridica peste orice rău.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1040)

¹⁵⁸⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Lucrarea Duhului dumnezeiesc va susține și trupul nostru necorupt în veci, așa cum sufletul din el îl ține o vreme viu. (n.s. 650, p. 357)

A doua Venire a Domnului Hristos

„Să ne trezim, cât putem, prea iubiți frați, din somnul vechii neputințe în care am căzut și să veghem la păstrarea și îndeplinirea învățăturilor Domnului. Să fim așa cum ne-a poruncit El zicând: *Să fie mijlocul vostru încins și opaițele aprinse și voi asemenea oamenilor care așteaptă pe stăpânul lor când vine la nuntă, pentru ca, de îndată ce el a venit și a bătut, ei să-i deschidă. Fericiți vor fi acele slugi pe care Domnul, când va veni, le va găsi veghind* (Lc., 12, 35-37). Trebuie să fim încinși, ca nu cumva, când va veni ziua plecării, să ne găsească nepregătiți. Să lumineze și să strălucească făclia noastră în fapte bune (Mt., 5, 16), ca să ne conducă la lumina seninătății eterne, din această noapte a veacului. Să așteptăm întotdeauna cu grijă și supraveghere sosirea pe neașteptate a Domnului, pentru ca, atunci când El va bate, să veghem în credința noastră, care va primi de la Domnul răsplata vegherii.” (Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii Ecumenice*, XXVII, în PSB, vol. 3, p. 452)

„Vei cunoaște astfel și a doua Lui slăvită și cu adevărat dumnezeiască arătare, când nu va mai veni întru micșorare, ci întru slava Sa; când nu va mai veni întru smerenie, ci întru mărirea Sa; când nu va mai veni ca să pătimească, ci ca să dăruiască tuturor rodul Crucii Sale, adică învierea și nestricăciunea; când nu va mai fi judecat, ci va judeca pe toți, potrivit cu cele ce le-a făcut fiecare prin trup, fie bune, fie rele; când celor buni li se va rândui împărăția cerurilor, iar celor ce au făcut cele rele, focul veșnic și întunericul cel mai dinafară.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă, prin trup*, cap. VI, LVI, în PSB, vol. 15, p. 153)

„Nu trebuie să înțelegem venirea Domnului local și trupește, ci s-o așteptăm în slava Tatălui, deodată în toată lumea.” (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile morale*, reg. 68, în PSB, vol. 18, p. 162)

„După cum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, așa va fi și venirea Fiului Omului. Că unde va fi stârvul, acolo și vulturii.

- Cum se arată fulgerul?

- Fulgerul n-are nevoie de vestitor, n-are nevoie de predicator, ci se arată într-o clipită de ochi și celor ce stau în case și celor din cămări, pe fața întregului pământ. Așa va fi și venirea lui Hristos: se va arăta dintr-o dată pretutindeni prin strălucirea slavei Sale.

Vorbește apoi și de un alt semn: *Unde va fi stârvul, acolo și vulturii.* Prin aceste cuvinte arată mulțimea îngerilor, a mucenicilor, a tuturor sfinților.”

(Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXVI, III, în PSB, vol. 23, pp. 864-865)

„Domnul va veni cu putere și slavă multă. Aduce crucea, ca păcatul iudeilor să se osândească prin el însuși. O aduce întocmai ca un om care fiind lovit cu o piatră arată piatra sau haina însângerată¹⁵⁸⁷.

Va veni pe nori, așa cum S-a înălțat; și semințiile văzând aceasta vor plânge. Nenorocirea lor însă nu se va mărgini numai la plânsete, ci plânsul va fi ca să-și pronunțe ele însele sentința, ca să se osândească singure.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXVI, III, în PSB, vol. 23, p. 866)

„Căci va pogori din cer în cursul nopții, când lumea doarme în oarecare fel, răsuflând din ea păcatul. De aceea și zice către noi: *Privegheați dar, că nu știți ceasul în care vine Domnul vostru* (Mc., 13, 35). Dar ne învață ceea ce s-a spus și în parabola despre fecioare. Căci zice că cinci sunt cele înțelepte și cinci, cele nebune. *Dar, întârziind mirele, au ațipit și au dormit toate. Însă la mijlocul nopții s-a făcut strigare: Iată Mirele, ieșiți întru întâmpinarea Lui* (Mt., 25, 1 ș.u.). Vezi cum ni se vestește Mirele la mijlocul nopții? Iar ce este strigarea și modul întâmpinării, ne va lămuri dumnezeiescul Pavel, spunând odată că *Însuși Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului și întru trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogori din cer* (I Tes., 4, 16); iar altădată, despre sfinții ce se vor scula: *Și noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți împreună cu ei în nori, întru întâmpinarea Domnului în văzduh, și așa pururea cu Domnul vom fi* (I Tes., 4, 17). Iar faptul că ucenicii sunt loviți de spaimă, deși văd venind pe Domnul, și că ei se află în osteneală și priveghere arată că El va veni ca Judecător pentru toți și va înspăimânta pe toți, chiar și pe cel drept, fiind și el încercat, ca prin foc, deși vede mai înainte pe Cel ce va veni, și nu se va obosi în ostenelele pentru virtute, ci se va hrăni prin trezvie și bună priveghere.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a Treia, cap. IV, în PSB, vol. 41, pp. 335-336)

¹⁵⁸⁷ În alt loc Sfântul Ioan Gură de Aur spune, făcând referire tot la a doua Venire a Domnului Hristos și la arătarea Sfintei Cruci pe cer: *Căci în Ziua aceea înfricoșătoare și cutremurătoare când va veni arătându-Și slava Sa, când va veni în slava Tatălui Său, când va fi acel înfricoșător tribunal în care se va înfățișa toată firea oamenilor, când vor clocoti râuri de foc, când popoarele de îngeri și ale puterilor de sus se vor revărsa jos împreună cu El, când vor fi acele zeci de mii de premii, când dreptii vor străluci unii ca soarele, iar alții ca niște stele, când vor fi aduse în mijloc cete de ucenici, coruri de apostoli, pâlcuri de prooroci și adunări de bărbați nobili, atunci în acea strălucire, în acea slavă va veni El purtând crucea care revarsă raze strălucitoare; căci spune: <<Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului, soarele se va întuneca, luna nu-și va mai da lumina și se va arăta semnul crucii>> (Mt., 24, 20). O, strălucire a Patimii! O, lumină a crucii! Soarele se întunecă și stelele cad ca niște frunze, dar crucea strălucește mai luminos decât toate acelea ocupând tot cerul. Vezi cum se gătește cu ea Domnul? Vezi cum se declară <<slavă>> a Lui acest lucru atunci când în acea Zi o va arăta întregii lumi cu atâta strălucire? (Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrisori din exil*, XVII, 11-13, trad. Ioan I Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, pp. 316-317). – n.L.P.*

„Iar la a doua slăvită arătare va fi și Se va proclama Dumnezeu și Împărat al întregii zidiri¹⁵⁸⁸.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 152, în PSB, vol. 80, p. 329)

„Iar despre ziua și ceasul acela nimeni nu știe... nici Fiul, ci numai Tatăl” [Marcu 13, 32]

„(...) zicând *nici Fiul*, descrie ucenicilor cele dinainte de ziua aceea, zicând: *Vor fi acestea și acestea și apoi sfârșitul*. Cel ce știe cele dinainte de ziua aceea, fără îndoială știe și ziua care se va arăta după cele spuse înainte. Căci dacă n-ar fi știut ceasul, n-ar fi arătat nici cele dinainte de el, neștiind când va fi ceasul acela. Dacă cineva vrând să spună celor neștiutori unde e o casă sau o cetate, arată cele dinaintea casei sau cetății, pe urmă zice: *Apoi îndată e cetatea sau casa*, fără îndoială cel ce le descrie pe acelea știe unde e casa sau cetatea. Căci dacă n-ar ști, n-ar descrie cele dinaintea lor, ca nu cumva, din pricina neștiinței, să-i țină pe ascultători departe de ele, sau ca nu cumva, grăind, să greșească și să rămână în afară de ceea ce vrea să arate. Așa Domnul spunând cele dinainte de ziua și de ceasul acela știe exact și nu e în neștiință cu privire la timpul când va veni ceasul și ziua aceea.

Dar pentru ce, dacă știa, nu a spus atunci deschis aceasta ucenicilor, nu-i este îngăduit nimănui să iscodească, odată ce El a tăcut. *Căci cine a cunoscut gândul Domnului? Sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?* (Rom., 8, 24). Dar pentru ce, știind, a spus că nici Fiul nu știe, socotesc că oricare dintre

¹⁵⁸⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos încă nu e proclamat împărat al întregii creații, căci încă nu e recunoscut ca atare de întreaga creație și nu S-a arătat ei că a înviat pentru că încă nu e înduhovnicită și transfigurată. Necredința, păcatul și moartea nu au dispărut cu totul, dar și-au pierdut puterea în rădăcina lor. Mai bine-zis, necredința și păcatul, ca piedici în comunicarea cu El, ca factori de disoluție, conduc chiar prin aceasta creațiunea spre coruperea totală a formei ei văzute, spre sfârșitul acestui chip al ei. Aceasta îi astupă ochii pentru vederea Celui incoruptibil. Dar odată cu progresul chipului actual spre sfârșit, se întărește în ea fundamentul vieții noi, care la sfârșit se va arăta într-un alt chip. Dacă nu s-ar fi introdus în creație viața dumnezeiască veșnic nouă, ca una ce e incoruptibilă, nimic nu s-ar mai salva din creațiune. Dar odată ce viața dumnezeiască nestricăcioasă și veșnic nouă s-a introdus în adâncul ei, ea va rămâne singură pe teren, după moartea sau stricarea totală a chipului văzut actual al ei, odată cu căderea într-o neputință totală a acelor ființe conștiente din creațiune care nu primesc în ele viața dumnezeiască. Dar creațiunea însăși, ca ambianță a celor ce se vor transfigura, se va deschide vieții dumnezeiești incoruptibile, care s-a introdus în fundamentul ei. Încât și sub acest raport Hristos va fi recunoscut la sfârșit ca Împărat al întregii creațiuni. David stăpânea de fapt, chiar dacă în aparență dura încă regalitatea lui Saul. Împărăția lui Hristos asupra creațiunii devine tot mai efectivă; dar ea se exercită încă în ascuns, ca și domnia lui David în timpul vieții lui Saul. Ea va fi proclamată formal atunci când Hristos va fi, prin lumina trupului Său înviat, deplin transparent în toate, devenite ele înseși transparente. (n.s. 414, pp. 329-330)

credincioși știe că aceasta a spus-o ca om din pricina trupului. Deci nici aceasta nu înseamnă o slăbiciune a Cuvântului, ci este propriu firii omenești să nu știe. Și aceasta o poate vedea cineva iarăși bine, dacă cercetează cu bună conștiință vremea, sau când și cui a spus Domnul aceasta. Astfel, nu a spus aceasta când a fost făcut cerul de către El, nici când era la Tatăl, *tocmind toate* (Pilde, 8, 30), nici înainte de a Se face om, ci când *Cuvântul trup S-a făcut*. De aceea toate câte le spune după ce S-a făcut om, omenește, cu dreptate le pune pe seama umanității. Căci e propriu Cuvântului să știe cele făcute de El și să nu ignore începutul și sfârșitul lor. Pentru că sunt lucrurile Lui și știe câte sunt și până când le-a făcut să existe. Căci știind începutul și sfârșitul fiecăruia, știe desigur și sfârșitul general și comun al tuturor. Dealtfel spunând în Evanghelie pentru omenescul Lui: *Părinte, a sosit ceasul, preamărește pe Fiul Tău* (In., 17, 1), e vădit că fiind Cuvânt știe și ceasul sfârșitului tuturor, dar ca om nu-l știe. Căci e propriu omului să nu știe și mai ales să nu știe acestea. Dar și acestea sunt proprii iubirii de oameni a Mântuitorului. Căci de vreme ce S-a făcut om, nu Se rușinează, din pricina trupului neștiutor, să spună: *Nu știu*, vrând să arate că, știind ca Dumnezeu, nu știe trupește (omenește)¹⁵⁸⁹. Căci n-a zis: *Nici Fiul lui Dumnezeu nu știe*, ca să nu se arate dumnezeirea neștiutoare, ci: *Nici Fiul*, ca neștiința să fie a Fiului născut din oameni.

De aceea, vorbind și de îngeri, n-a mers mai departe, pentru că nici Duhul Sfânt n-a făcut-o, ci a tăcut, arătând prin acestea două că dacă Duhul știe, cu atât mai mult știe Cuvântul, în calitate de Cuvântul, de la Care primește Duhul. Și că tăcând despre Duhul a arătat că s-a referit la slujirea Lui omenească atunci când a spus *nici Fiul*. Și aceasta e o dovadă că vorbind omenește nu știe *nici Fiul*, dar arată că dumnezeiește toate le știe¹⁵⁹⁰. Căci de Fiul de care zice că nu știe ziua, spune că cunoaște pe Tatăl. *Căci nimeni, zice, nu cunoaște pe Tatăl decât Fiul* (Mt., 15, 27).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XLII-XLIV, în PSB, vol. 15, pp. 373-374)

„(...) dacă toate ale Tatălui sunt și ale Fiului - căci El însuși a spus-o aceasta -, iar a Tatălui este și a ști ziua, e vădit că și Fiul știe, având-o și aceasta proprie prin primirea de la Tatăl. Și iarăși, dacă Fiul este întru Tatăl și Tatăl întru Fiul, iar Tatăl știe ziua și ceasul, e vădit că și Fiul, fiind întru Tatăl și cunoscând cele din Tatăl, știe și El ziua și ceasul. Iar dacă Fiul este și Chipul adevărat al Tatălui, iar Tatăl știe ziua și ceasul, e vădit că Fiul are și în cunoașterea acestora asemănarea cu Tatăl.

Și nu e de mirare, dacă Cel prin care s-au făcut toate și în care sunt așezate toate (Col., 1, 17) cunoaște cele ce s-au făcut și când va fi sfârșitul fiecăreia din

¹⁵⁸⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: El luând omenescul nostru nu-l golește de ceea ce-i este propriu, ca să nu fie om numai în aparență. El Își dă ca Dumnezeu Sieși ca om cunoștința ce n-o are ca om. E o taină modul cum se face în practică această comunicare în Hristos, dar ea e reală. (n.s. 115, p. 374)

¹⁵⁹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: E o taină în unirea acestora. (n.s. 116, p. 374)

acestea și a tuturor îndeobște.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XLIV, în PSB, vol. 15, p. 375)

„Dar și din cele spuse prin pilda fecioarelor, a arătat și mai limpede care sunt cei ce nu cunosc ziua și ceasul. Căci zice: *Privegheați, deci, că nu știți ziua sau ceasul* (Mt., 25, 13). Cel ce cu puțin înainte zisese: *Nimenia nu știe, nici Fiul* (Mt., 24, 36), acum n-a zis: *Eu nu știu*, ci: *Voi nu știți*. Astfel întrebând ucenicii despre sfârșit, bine a spus atunci: *Nici Fiul nu știe*. Căci atunci a spus-o trupește (omenește) din pricina trupului, ca să arate că în calitate de om nu știe. Fiindcă e propriu oamenilor să nu știe. Dar întrucât e Cuvântul și El este Cel ce vine și El este Judecătorul și El Mirele, știe când și în ce ceas vine și când va zice: *Deșteaptă-te cela ce dormi și te scoală din morți și te va lumina Hristos* (Efes., 5, 14).

Căci precum, făcându-Se om, flămânzește și însetează și pătimește cu oamenii, așa împreună cu oamenii, ca om, nu știe. Dar dumnezeiește, fiind Cuvântul și înțelepciunea întru Tatăl, știe și nu e nimic care să ignore. Așa și despre Lazăr întreabă omenește Cel ce, plecând spre el, îl scoală, știind de unde să strige sufletul lui Lazăr. Și a fost mai mare lucru că știa unde e sufletul, decât unde e așezat trupul. Dar a întrebat omenește, ca să-l învie dumnezeiește.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XLVI, în PSB, vol. 15, p. 376)

„Deci știa Fiul, fiind Cuvântul. Aceasta a indicat-o, zicând: *Știu, dar nu e al vostru să cunoașteți*. Dar pentru voi, șezând în munte, am spus spre folosul vostru și al tuturor: *Nici Fiul nu știe*. Căci e de folos vouă să auziți aceasta și despre îngeri și despre Fiul pentru viitorii amăgitori, ca, chiar dacă demonii se vor preface în îngeri și vor încerca să vă vorbească despre sfârșitul lumii, să nu-i credeți, deoarece ei nu cunosc aceasta. La fel, dacă Antihrist, prefăcându-se în Hristos va zice: *Eu sunt Hristos* și va încerca și el să vorbească despre ziua aceea și despre sfârșit, ca să rățăcească pe cei ce-l aud, amintindu-vă de cuvântul Meu că nici Fiul nu știe, să nu-i credeți¹⁵⁹¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al Treilea împotriva arienilor, XLIX, în PSB, vol. 15, p. 379)

„Spune-mi, te rog, sunt, oare, cuvintele acestea ale unui om care nu știe? Dacă spui că nu știe ziua parusiei Lui, pentru că a spus: *Nici Fiul nu o știe*, ce ai să spui când acum a spus: *Cine este oare?* (Mt., 24, 45 – n.L.P.). Sau spui că și aceste cuvinte le-a spus tot pentru că nu știa? Departe cu astfel de gânduri! Nici

¹⁵⁹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu e dat făpturii să știe când va fi sfârșitul, căci aceasta înseamnă să știe de mai înainte toată dezvoltarea lumii, care nu se face fără o legătură cu Dumnezeu. De aceea a spus și Fiul făcut om, în această calitate, că nu știe sfârșitul, pentru ca să nu credem nici unei ființe purtătoare de trup care pretinde că știe sfârșitul. Credința în această precizie produce o mulțime de tulburări, mult haos în istorie. Ele vin din pretenția omului că se poate face deopotrivă cu Dumnezeu în cunoaștere. (n.s. 124, p. 379)

un ieșit din minți n-ar susține asta; deși dincolo ar putea spune pricina, dar aici nici atât. Când îl întreabă Hristos pe Petru: *Petre, Mă iubești?* (In., 21, 15), îl întreabă, oare, pentru că nu știa? Sau când întreabă: *Unde l-ați pus?* (In., 11, 34), întreabă pentru că nu știa? Veți găsi în Scriptură că și Tatăl grăiește așa; că El zice: *Adam, unde ești?* (Fac., 3, 9); și: *Strigarea Sodomiei și Gomorei s-a înmulțit spre Mine; coborându-Mă voi vedea de fac după strigarea care vine la Mine; iar de nu, să știu* (Fac., 18, 20-21); iar în altă parte zice: *Dacă ar auzi, dacă ar înțelege!* (Iez., 2, 5); în sfârșit, în Evanghelie spune: *Poate se vor rușina de Fiul Meu* (Mt., 21, 37). Sunt, oare, toate aceste cuvinte, cuvinte de neștiință? Tatăl nu le-a spus pentru că nu știa, ci pentru a rânduiește cele ce erau cu cuviință. Cu Adam, ca să-l facă să-și spună păcatul; cu sodomenii, ca să ne învețe să nu osândim niciodată înainte de a cerceta lucrurile; cu profetul, ca să nu creadă oamenii fără judecată că o prezicere duce neapărat la săvârșirea păcatului prezis; cu pilda din Evanghelie, ca să arate că ar trebui să facă asta, să se rușineze de Fiul. Aici, în cazul nostru, a spus-o și ca ucenicii să nu mai iscodească, să nu mai caute să afle, dar și ca să arate că o astfel de cunoștință e o cunoștință rară și de mult preț.” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia LXXVII, III, în PSB, vol. 23, pp. 876-877)

„Ermia: Cel crezut de voi că este deoființă și egal lucrător cu Tatăl, se închină cu noi, zic ei. Căci vorbind femeii samarinence, zice: *Voi vă închinați căruia nu știți. Noi ne închinăm Căruia știm, pentru că mântuirea din Iuda este* (In., 4, 22). Dar voi, bravilor, zic ei, cel ce se numără între cei ce se închină, cum ar mai avea slava deoființimii și cum s-ar afla la egalitate cu Tatăl cel închinat, deși în alt mod e văzut cedând Tatălui superioritatea în fire? Căci a zis: *Iar despre ziua și despre ceasul acela — se înțeleg cele din urmă — nimenea nu știe, nici îngerii din cer, nici Fiul, ci numai Tatăl* (Mc., 13, 32).

Sf. Chiril: Un închinător în loc de Dumnezeu, la fel cu cei făcuți prin El, și un neștiutor al gândului lui Dumnezeu despre sfârșit, așa ne este arătat în chip meșteșugit și necugetat Fiul. Dar oare e în aceasta ceva de râs și asemenea cu comediile din teatru? Prin astfel de bufonerii și raționamente omenești coboară până la ultima treaptă a neștiinței, afundându-și mintea ca într-un noroi, depărtând-o de cunoștința prea bine mirositoare a sfintelor dogme. Căci iată ceea ce, după cum pare, au uitat cu totul, deși le-a sunat de multe ori în urechi de către noi și de către Scriptura de Dumnezeu insuflată: că fiind Cuvântul lui Dumnezeu și în chipul și egalitatea Tatălui, S-a arătat ca noi nu numai în chipul trupului, ci și în cele proprii (dacă nu trebuie folosit un alt cuvânt) umanității. Deci este propriu umanității unită cu Dumnezeu și supusă jugului robiei și deci și ascultării, închinarea, și pe lângă aceasta, recunoașterea voinței și gândirii lui Dumnezeu: *Căci cine a cunoscut gândul Domnului, sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?* (Rom., 11, 34; Is., 40, 13). Și precum fiind Cuvântul care S-a arătat ca noi, socotesc că ei nu vor zice că S-a clătinat în existența Sa de Cuvânt, prefăcându-Se în trupul luat din pământ, la fel, deși a asumat omenescul și l-a făcut propriu,

nimic nu ne împiedică de-a cugeta și afirma că a purtat în virtutea economiei împreună cu umanitatea cele ale ei¹⁵⁹².” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VI, în PSB, vol. 40, pp. 266-267)

Hristos - conținutul credinței în El

„(...) conținutul credinței noastre în Hristos este acesta: Fiul lui Dumnezeu, Care e Dumnezeu—Cuvântul (căci *la început era Cuvântul și Dumnezeu era Cuvântul* [In., 1, 1]), Înțelepciunea și Puterea Tatălui (căci *Hristos e Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu* [I Cor., 1, 24]), S-a făcut la sfârșitul veacurilor om pentru mântuirea noastră. Căci Ioan zice: *La început era Cuvântul* (In., 1, 1), iar după puțin: *Și Cuvântul trup S-a făcut* (In., 1, 14). Prin aceasta a arătat că S-a făcut om. Iar Domnul a spus despre Sine: *De ce căutați să Mă omorâți pe Mine, omul care v-am grăit adevărul?*” (In., 7, 19; 8, 10). La rândul său Pavel, învățând de la El, a spus: *Unul este Dumnezeu, Unul e și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni, omul Hristos Iisus* (I Tim., 2, 5). Iar făcându-Se om și descoperind cele omenești, alungând și desființând moartea noastră, S-a așezat de-a dreapta Tatălui, El fiind în Tatăl și Tatăl fiind în El, precum era și este pururi (...) Acesta e conținutul credinței, primit de la apostoli prin Părinți.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a doua către același Episcop Serapion, împotriva celor care declară pe Fiul creatură*, VII-VIII, în PSB, vol. 16, p. 75)

Mărturisire de credință referitoare la Domnul Hristos

„Oricine nu mărturisește că Iisus Hristos a venit în trup, este antihrist (1 In., 4, 2-3; 2 In., 7); cel care nu mărturisește mărturia crucii, este de la diavol, iar cel care întoarce cuvintele Domnului spre poftile sale și spune că nu-i nici înviere, nici judecată, acela este primul născut al lui satana.” (Sf. Policarp al Smirnei, *Epistola către filipeni*, cap. VII, 1, în PSB, vol. 1, p. 253)

¹⁵⁹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeirea Cuvântului nu s-a alterat primind El trupul, sau nu s-a prefăcut în trup. Dar nici n-a rămas Cuvântul dumnezeiesc străin de umanitatea asumată. Ci a trăit toate ale ei, afară de păcat. A trăit cele omenești, fără să înceteze a fi Dumnezeu. Ipostasul dumnezeiesc însuși a trăit cele omenești fără să înceteze a fi Dumnezeu. Aceasta e adevărata înălțare a omenescului și adevărata pogorâre la cele omenești a lui Dumnezeu prin Fiul Său. În aceasta se arată iubirea adevărată între Dumnezeu și om, care nu prefăcește pe unul în altul. Dumnezeu trăiește *iconomic* cele omenești, făcute proprii ale Lui, pentru a le înălța; le face mijloc al faptelor Sale dumnezeiești, le umple de puterea și curăția dumnezeiască, fără să le anuleze. Omenescul e făcut capabil de-a fi instrument al dumnezeirii. (n.s. 381, p. 267)

„(...) iată cu ce cuvinte amintește el (Iosif Flaviu — n.L.P.) și despre Mântuitorul nostru în aceeași scriere a sa: *În vremea aceea a trăit și Iisus, un om înțelept, dacă în general poate fi el socotit om. Căci a săvârșit minuni și a învățat pe oameni să cunoască adevărul, câștigând în acest scop pe mulți dintre iudei și pe mulți dintre păgâni.*

Acesta a fost Hristos, Care deși în urma denunțului unora dintre conducătorii noștri a fost osândit de Pilat să moară pe cruce, totuși cei care L-au iubit încă de la început n-au încetat s-o facă și după aceea, închinându-I-se. Căci li s-a arătat după trei zile ca fiind din nou în viață, după cum deja mulți prooroci prezisese aceste minuni și multe altele despre El. De fapt nici până azi n-a dispărut neamul creștinilor, care-și trag numele tocmai de la El ¹⁵⁹³.” (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, cartea întâi, XI, 7-8, în PSB, vol. 13, pp. 57-58)

„Cuvântul cel viu, Care este Dumnezeu și este la Dumnezeu (In., 1, 2) și nu adus la existență; existând mai înainte de toți vecii și nu dobândit în urmă; Fiu, nu posesiune; Făcător, nu făptură; Ziditor, nu zidire; este tot ceea ce este Tatăl. Am spus: Fiu și Tată. Păstrează-mi aceste însușiri! Rămânând, deci, Fiu prin modul existenței, este totuși tot ce este Tatăl, potrivit cuvintelor Domnului, Care spune: *Toate câte are Tatăl ale Mele sunt* (In., 16, 15). un portret, într-adevăr, trebuie să aibă toate câte se găsesc în originalul său. (...) A primi este caracteristic celui creat; a avea prin fire este propriu celui născut. Ca Fiu are în chip firesc cele pe care le are Tatăl; ca Unic-Născut, le are pe toate adunate în El Însuși, fără să le împartă cu altul. Din această numire de Fiu am fost învățați că El participă la firea Tatălui. N-a fost creat la porunca Tatălui, ci strălucește nedespărțit din ființa Tatălui, unit din veșnicie cu Tatăl, egal în bunătate, egal în putere, părtaș slavei. Ce este El altceva decât pecete și chip, care arată în El Însuși în întregime pe Tatăl?” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, II, în PSB, vol. 17, pp. 510-511)

„(...) mărturisind cu sufletul și cu gura cu toată îndrăzneala cum ne-au învățat Părinții următori ei înșiși ai văzătorilor de la început ai Cuvântului (Lc.,

¹⁵⁹³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Iosif Flaviu, *Antichit. iud.*, XVIII, 63-64. Autenticitatea acestui *testimoniu flavianum*, cum a fost numit de critica istorică (Eusebiu îl reproduce și în *Demonstr. evang.*, III, III, 105-106 și în *Theofania*, V, 44), a fost mult discutată. Îndeosebi se crede că ar fi fost interpolate expresiile: 1) *dacă în general poate fi socotit om*; 2) *Acesta era Hristos* și 3) *S-a arătat după trei zile ca fiind din nou în viață, după cum deja mulți prooroci prezisese aceste minuni și multe altele despre El*. Ch. Martin crede că autorul acestor glose ar fi Origen. Mulți cercetători contestă întreg pasajul. Dar și mai mulți îl acceptă. Ad. Harnack îl admite socotind pe Iosif Flaviu un sincretist. G. Bardy înclină să creadă că mai acceptabilă pare a fi interpolarea celor trei afirmații. Oricum, toate variantele *Antichit. iud.* cuprind textul integral. Ambrozio și Ieronim nu se îndoiau de integritatea textului. Interpolarea se va fi făcut în sec. III. Dar la urma urmei, nimeni n-a pus la îndoială referatul lui Iosif Flaviu despre Ioan Botezătorul. De ce n-ar fi făcut-o și pentru Iisus Hristos, chiar dacă în forma exprimării s-ar fi adăugat vreo expresie sau două? (n.s. 120, p. 58)

1, 2): pe Unul din Sfânta și de o ființă și neprihănită și fericita Treime, Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu Cuvântul¹⁵⁹⁴, strălucirea slavei și chipul ipostasului părintesc (Evr., 1, 3).” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 68)

Sălășluirea Domnului Hristos în noi

„Că unde e Hristos, acolo sunt și îngerii; iar unde sunt Hristos și îngerii, acolo-i și cerul, acolo-i lumină mai strălucitoare decât lumina soarelui acestuia pământesc”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XLVIII, VII, în PSB, vol. 23, p. 564)

„(...) dezbrăcând pe omul cel vechi și înlăturând acoperământul de pe inimă, a deschis intrarea Cuvântului, pe Care, după ce Acesta a intrat înăuntru, sufletul și L-a făcut îmbrăcăminte, după învățătura Apostolului, care poruncește ca cel ce a dezbrăcat acoperământul de carne al omului vechi să îmbrace haina cea zidită după Dumnezeu, întru sfințenie și dreptate (Efes., 4, 24). Și îmbrăcăminte zice că este Hristos.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a XI-a, în PSB, vol. 29, p. 264)

„Să primim deci, pe Dumnezeu și Domnul, pe doctorul cel adevărat, (pentru că) El singur, venind, poate să vindece sufletele noastre. El, Care a suferit multe pentru noi, El bate mereu la ușa inimilor noastre, ca să-I deschidem să intre, să Se odihnească în sufletele noastre, să-I spălăm și să-I ungem cu miresme picioarele și să-Și facă întru noi sălaș. Într-adevăr, cândva Domnul a muștrat pe cel ce nu l-a spălat picioarele (Lc., 7, 44), iar într-un moment spune: *Iată, Eu stau la ușă și bat; dacă aude cineva glasul Meu și Îmi deschide, voi intra la el* (Apoc., 3, 20). Că de aceea a suferit multe pentru noi, Și-a dat trupul

¹⁵⁹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Acesta e fundamentul credinței noastre: Iisus Hristos e Unul din Treime. În aceasta se cuprinde atât mărturisirea Dumnezeirii Lui, cât și Sfintei Treimi. Dacă Iisus nu e Fiul lui Dumnezeu, nu există Treimea; dacă nu există Treimea, Iisus nu e Fiul lui Dumnezeu. În acest caz Iisus Hristos n-a putut birui moartea, deci nu vom avea parte de viața de veci în identitatea integrală a persoanei proprii. Începând cu această mărturisire Sfântul Maxim Mărturisitorul pornește de la formula călugărilor sciți sau daco-romani (din Dobrogea de azi) de la 519, care în vremea împăratului Justinian s-a introdus în Liturgia ortodoxă. Unele denominațiuni ferindu-se să numească pe Iisus Fiul lui Dumnezeu au recăzut în Vechiul Testament, socotind pe Iisus un simplu prooroc, chiar dacă pe cel mai mare și ultimul dintre ei. De aceea, nerecunoscând învierea, unele din ele nu cinstesc Duminica, iar o alta se mărturisește nu creștină, ca credincioasă lui Hristos, ci iehovistă, sau credincioasă lui Iehova din Vechiul Testament. Nerecunoscându-L drept Fiul lui Dumnezeu, de o ființă cu El, nu recunosc nici pe Sfânta Lui Maică Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară. (n.s. 105, p. 68)

la moarte și ne-a răscumpărat din robie, pentru ca să vină și să-Și facă sălaș în sufletele noastre. Pentru aceea zice Domnul celor care, la judecată, vor sta de-a stânga și vor fi trimiși (sa stea) în iad, împreună cu diavolul: *Străin am fost și nu M-ați primit; flămând am fost și nu Mi-ați dat să mănânc, însetat am fost și nu Mi-ați dat să beau* (Mt., 25, 42-44), pentru că hrana, băutura, îmbrăcămintea, acoperământul și odihna Lui în sufletele noastre se află. De aceea bate mereu, vrând să intre în noi. Să-L primim deci, și să-L introducem înlăuntrul nostru, pentru că El este hrana, băutura și viața noastră veșnică. Orice suflet, care nu-L primește acum înlăuntrul său și nu-L lasă să afle odihnă sau mai degrabă să se odihnească în el, nu moștenește cu sfinții Împărăția cerurilor, nici nu poate să intre în cetatea cea cerească.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXX, 9, în PSB, vol. 34, pp. 232-233)

„Căci este în noi ca și Cuvântul lui Dumnezeu, ca înțelepciune și ca lumină, ca viață, ca pâinea cea vie și din cer¹⁵⁹⁵.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Închinare în Duh și Adevăr*, cartea a zecea, în PSB, vol. 38, p. 328)

„Căci Hristos se sălășluiește desăvârșit în fiecare prin împărtășirea Sfântului Duh; și nu se împărțește, cum zice Pavel (I Cor., 12, 4)¹⁵⁹⁶.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, cartea a doua a Glafirelor la Ieșire, 1, în PSB, vol. 39, p. 295)

„(...) Hristos, Care locuiește în noi prin Sfântul Duh¹⁵⁹⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a doua, cap. V, în PSB, vol. 41, p. 248)

„Căci e cu adevărat subțire puterea Cuvântului dumnezeiesc care răcește patimile fierbinți și potolește în noi mișcările trupești și pătrunde în adâncul inimii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. 6, în PSB, vol. 41, p. 362)

¹⁵⁹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Iisus Hristos este și lucrează în noi ca Unul, dar în multe feluri, după bogăția puterilor Lui: ca înțelegere, ca bunătate, ca voință de curăție, ca hrană a vieții din alt plan. Căci și un om care ne iubește își arată în noi o lucrare felurită. (n.s. 364, p. 328)

¹⁵⁹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Hristos vine în fiecare întreg ca într-o casă a Lui, prin orice lucrare, așa cum vine semenul care iubește în semenul lui. În fiecare act e persoana întreagă. (n.s. 493, p. 287)

¹⁵⁹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu suntem fii prin naștere din Dumnezeu, ci prin locuirea voită în noi a Fiului Său Unul-Născut, făcut în acest scop om. S-a unit cu noi după firea omenească, comună cu a noastră, asumată și ea cu voia de El, unire care nu-L confundă cu noi, căci persoanele ce se unesc după fire rămân ca persoane neconfundate. S-a unit cu noi concret prin Duhul Său, Care a trezit și întărit și în spiritul nostru voința de-a ne uni cu El. (n.s. 437, p. 248)

„(...) prin virtuți Se întipărește în sufletele noastre și ne imprimă semnele familiarității noastre cu El.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, Introducere, în PSB, vol. 41, p. 824)

„Dar este și El în noi. Căci ne-am făcut părtași ai Lui și-L avem pe El în noi prin Duhul. De aceea am devenit și părtași ai firii Lui și suntem fii, având astfel în noi și pe Tatăl, prin Fiul, ceea ce va mărturisi și Pavel: *Și pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte* (Gal., 4, 6). Căci Duhul Lui nu e altceva decât Fiul, după rațiunea identității firii.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a noua, capitol unic, în PSB, vol. 41, p. 892)

DUMNEZEU DUHUL SFÂNT

Despre Duhul Sfânt

„(...) nu este posibil ca atunci când auzi (cuvântul) Duhului să-ți închipui o ființă limitată, supusă schimbărilor și transformărilor sau întru totul asemenea creaturilor, ci, îndreptându-ți mintea către cele superioare, este necesar să te gândești la o fire spirituală, cu putere infinită, nelimitată (de spațiu), (a cărei existență) nu se măsoară cu secole și ani, care abundă de bunătăți. Către el se îndreaptă toate câte au nevoie de sfințenie, pe El îl doresc toate câte au nevoie de virtute, ca și când ar fi udate de sufletul Său și ajutate în realizarea scopului pus în firea lor. Desăvârșitor al altora, El nu duce lipsă de nimic. Trăiește nu pentru că I-a dăruit cineva viața, ci pentru că El (însuși) este dătătorul vieții.

Nu se desăvârșește treptat, ci este de la început desăvârșit. Rezidă în Sine și se află peste tot. Este cauza sfințeniei, luminează duhovnicească ce dă oricărei puteri spirituale un fel de iluminare pentru aflarea adevărului. Este inaccesibil după natură și perceput doar după bunătate; pe toate le umple cu puterea Sa, dar se comunică doar celor vrednici, și acestora nu în aceeași măsură, ci împarte harul după credință (fiecăruia). Este simplu după esență, dar variat după lucrări; se află în întregime în fiecare și în întregime se află peste tot prezent. Se împarte fără să sufere ceva și se comunică în întregime, asemenea razei solare, cărei lucrare, pe când se pare că este prezentă numai deasupra celui care se bucură de ea, strălucește deasupra uscatului și a mării, este amestecată cu aerul. La fel și Duhul, pe când se află în fiecare dintre primitori ca și când ar fi singurul, împarte în continuare întreg harul Său tuturor. Cele câte se împărtășesc (de Duhul) se bucură de harul Său pe cât este cu putință (firii lor), nu pe cât Acela poate (să împărtășească)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 9, în PSB, vol. 12, pp. 38-39)

„*Mergând botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.* (Mt., 28, 19). De aceea, cine pune pe Duhul înaintea Fiului, ori cine crede că El e mai bătrân decât Tatăl, un astfel de om se împotrivește poruncii date de Dumnezeu și se îndepărtează de credința cea sănătoasă, întrucât nu respectă felul de cinstire pe care l-a primit, ci scornește el însuși un grai nou, ca să fie pe placul oamenilor. Căci dacă socotim că Duhul e superior lui Dumnezeu, atunci El nu mai e de la Dumnezeu, în timp ce în Scriptură se vorbește de *Duhul cel de la Dumnezeu* (I Cor., 2, 12). Or, dacă El este *de la Dumnezeu*, atunci cum ar putea fi El mai bătrân decât Cel de la Care Și-a primit ființa?” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 52, IV, în PSB, vol. 12, p. 218)

Dumnezeirea Duhului Sfânt Hristos

„Duhul lui Dumnezeu numit cel Sfânt, pentru că Scriptura folosește pentru Duhul lui Dumnezeu o numire ca aceasta și nimeni altul nu se numește Duhul lui Dumnezeu decât Duhul cel Sfânt, Care completează dumnezeiasca și fericita Treime.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a II-a, VI, în PSB, vol. 17, p. 92)

„Vezi, dar, cât este de mare primejdia de a micșora slava Mângâietorului? Fiul nu primește slava dată Lui, dacă este înlăturat Duhul. Că Domnul spune: *Acela pe Mine Mă va slăvi* (In., 16, 14); nu-L va slăvi, însă, ca rob împreună cu făptura; că, dacă L-ar fi slăvit împreună cu celelalte făpturi, n-ar fi spus *Acela*. În cuvintele de mai sus, Domnul, referindu-se la o singură persoană, înfățișează slava adusă de Duhul ca fiind cu totul superioară celorlalte slave aduse lui Dumnezeu, nu așa cum au spus îngerii: *Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu* (Lc., 2, 14), ci așa cum a spus Domnul: *Părinte, Te-am slăvit pe Tine; lucrul, pe care Mi l-ai dat, l-am săvârșit* (In., 17, 4); și după cum Tatăl slăvește Fiul, când zice: *Și Te-am slăvit și iarăși Te voi slăvi* (In., 12, 28), tot așa și Fiul primește pe Duhul în comuniunea Sa și a Tatălui. Să-mi arate mie cineva o slavă mai mare ca aceasta și atunci accept că dușmanii mei spun adevărul.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, VII, în PSB, vol. 17, p. 598)

„Dacă Duhul este o creatură, atunci nu este Dumnezeu; dar în Scriptură se spune: *Duhul dumnezeiesc este cel care m-a făcut pe mine* (Iov, 33, 4); și *Și l-a umplut Dumnezeu pe Veseleil de Duhul Dumnezeiesc al înțelepciunii și al priceperii* (Ieș., 35, 31). Cui, deci, vei vrea să apropii *dumnezeiescul*? Făpturii sau Dumnezeirii? Dacă îl vei alătura făpturii, atunci vei spune că Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos este o făptură, idee cu totul absurdă, că este scris despre Tatăl: *Veșnica Lui putere și Dumnezeire*; iar dacă îl vei alătura Dumnezeirii, atunci pune capăt hulei, cunoaște vrednicia Duhului!” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, VII, în PSB, vol. 17, p. 599)

„(...) e o putere și o lucrare proprie și foarte însemnată a Duhului aceea de a curăți și de a ierta păcatele, cum mărturisește cuvântul evanghelic. Deci cel ce a mărturisit pe seama Lui puterea iertării păcatelor, I-a mărturisit odată cu aceasta și dumnezeirea.¹⁵⁹⁸” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească*, cuvântul III, în PSB, vol. 29, pp. 429-430)

¹⁵⁹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cel ce iartă păcatele dezleagă de lanțurile robiei. Dar aceasta n-ar putea-o face cineva care ar fi el însuși rob, sau în stare de a putea fi robit. Nu o poate face aceasta decât Cel ce are în sine libertatea și stăpânirea, Cel ce e izvorul libertății și al supremei stăpâniri, care în același timp nu robește, ci eliberează (n.s. 59, p. 430).

„Credem că Duhul subzistă și este cu adevărat El însuși ceea ce este și se zice: există în ființa lui Dumnezeu-Tatăl, provine și iese din ea, având prin fire toate ale ei în Sine însuși¹⁵⁹⁹. Căci nu este prin împărtășire, nici prin simpla relație, nici ca altul decât ființa lui Dumnezeu-Tatăl, deoarece aparține ei¹⁶⁰⁰. Să luăm o pildă, buna mireasmă, luând din florile binemirosoare lucrarea ființială și naturală a însușirilor acelora, sau calitatea acelora, aduce celor din afară cunoștința lor, pătrunzând în organul trupului care percepe mirosul, și, deși pare, cât privește rațiunea lor, să fie alta decât firea ce o răspândește, nu e gândită ca fiind prin sine, nici de altă fire decât cea a florilor din care și în care este. Așa să cugeți și despre Dumnezeu și *Despre Sfântul Duh*, ridicându-te peste rațiunea pildei.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a zecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 992)

„Căci, precum ar putea spune cineva că buna mireasmă a aromatelor care ne vine de la simțuri este alta decât cele din care vine, dar nu e alta prin faptul că se răspândește din ele și este în ele, așa să cugeți despre Dumnezeu și despre Duhul sfânt. Căci Duhul este ca o mireasmă vie și lucrătoare a ființei Lui, aducând fapțurii cele de la Dumnezeu și insuflând prin ea împărtășirea de ființa cea mai presus de toate¹⁶⁰¹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 994)

Duhul Sfânt nu e simplă creatură

„Iar celor rătăciți în privința Duhului, se cuvine să le răspundem într-un mod oarecare potrivit cu ceea ce spun. Căci cine nu se poate mira de nebunia lor, că, nevrând să socotească pe Fiul creatură, deci cugetând bine în privința aceasta, rabdă să și audă măcar că Duhul Fiului este creatură?¹⁶⁰² De fapt, dacă pentru unitatea Cuvântului cu Tatăl nu voiesc ca Fiul să fie dintre cele create, ci

¹⁵⁹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiecare Persoană, deci și Duhul, are în chip propriu din ființa comună ceea ce are și este. În ființa comună sunt date posibilitățile celor trei Persoane deosebite. Nu se poate deci spune că întâi este o ființă simplă, și apoi apar Persoanele cu ceea ce reprezintă fiecare în mod deosebit. Sunt date deodată din veci atât unitatea ființei, cât și deosebirile celor trei Persoane. (n.s. 1862, p. 992)

¹⁶⁰⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul nu Se împărtășește numai de ființa dumnezeiască, ca noi, nici nu este numai într-o simplă relație cu Fiul, cum vedea Nestorie legătura între Dumnezeu și om în Hristos, nici nu este de altă ființă decât Fiul. (n.s. 1863, p. 992)

¹⁶⁰¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul este Înțelepciunea și Puterea dumnezeiască prin Sine, sau prin fire, nu prin împărtășire. Dăruindu-Se făpturii, o face pe aceasta să se împărtășească de Puterea și Înțelepciunea dumnezeiască, sau de ființa Lui dumnezeiască. Fiul și Duhul nu se împărtășesc de cele dumnezeiești, ci le au prin fire. Dar făpturile, neavând prin fire cele dumnezeiești, sunt ajutate să se împărtășească de ele prin Fiul și Duhul Sfânt, Care le au prin fire. (n.s. 1868, p. 994)

cugetă potrivit adevărului că El este Creatorul fapturilor, pentru ce pe Duhul Sfânt, Care are aceeași unitate cu Fiul, pe care Acesta o are cu Tatăl, Îl numesc creatură? De ce nu-și dau seama că, precum nedespărțind pe Fiul de Tatăl păstrează unitatea lui Dumnezeu, așa despartind pe Duhul de Cuvântul nu mai păstrează unitatea dumnezeirii în Treime, sfâșiind-o și amestecând în ea o fire străină și de alt soi și o egalizează pe aceasta cu creaturile?¹⁶⁰³ Iar aceasta arată iarăși că Treimea nu mai este una, ci compusă din două firi, datorită ființei deosebite a Duhului, cum își închipuie ei¹⁶⁰⁴. Și ce ființă dumnezeiască mai e aceasta care e compusă din Creator și creatură?¹⁶⁰⁵ Căci sau nu e Treime, ci doime, și deci creatură¹⁶⁰⁶, sau dacă e Treime, precum și este, cum pun pe Duhul Treimii în rând cu creaturile de după Treime? Pentru că aceasta înseamnă iarăși a împărți și a desface Treimea. Căci cugetând rău despre Duhul, nu cugetă bine nici despre Fiul. Fiindcă dacă cugetau drept despre Cuvântul, ar fi cugetat sănătos și despre Duhul, Care purcede de la Tatăl și fiind propriu al Fiului se dă de către Acesta ucenicilor Săi și tuturor celor ce cred în El¹⁶⁰⁷. Iar rățacind astfel nu au nici despre Tatăl credința cea sănătoasă. Căci cei ce tăgăduiesc pe Duhul, cum a spus marele mucenic Ștefan (Fap., 7, 55), tăgăduiesc pe Fiul; iar cei ce tăgăduiesc pe Fiul nu au nici pe Tatăl¹⁶⁰⁸.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, II, în PSB, vol. 16, pp. 24-25)

¹⁶⁰² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Duhul este al Fiului, nu poate fi nici El creatură, odată ce Fiul este necreat. Dar sfântul Atanasie socotește că Duhul nu e creatură, având unitatea deplină după ființă cu Fiul. Deci folosește același argument al deoființimii. (n.s. 3, p. 24)

¹⁶⁰³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O Treime în care este și ceva creat, nu mai e numai necreată, iar de aci rezultă că nu mai e o distincție netă între necreat și creat. Urmează deci că aceasta e o concepție panteistă. Pe de o parte se sfâșie Treimea, luând pe Duhul din Ea, pe de altă parte se anexează la Ea o fire străină. (n.s. 4, p. 24)

¹⁶⁰⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai deoființimea (ὁμοούσιον) celor Trei păstrează unitatea lui Dumnezeu în Treime. O deosebire de ființă (ἐτεροούσιον) a Duhului împarte unitatea Treimii. (n.s. 5, p. 24)

¹⁶⁰⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cum mai e Dumnezeu Cel ce pe de o parte este Dumnezeu creator, pe de alta faptură? Cum creează o anumită parte a Sa Cel necreat? (n.s. 6, p. 24)

¹⁶⁰⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un dumnezeu necreat și creat în același timp nu e dumnezeu adevărat. Căci el nu se poate explica decât ca alcătuit din două ființe deosebite din care, una strâmtorând pe cealaltă nu o lasă pe nici una să fie dumnezeiască. Numai o Treime pe altă bază decât pe baza deosebirii de ființă este dumnezeiască cu adevărat. (n.s. 7, p. 24)

¹⁶⁰⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Unirea între Duhul și Fiul e așa de totală, că dacă se cugetă despre Duhul că e faptură, trebuie să se cugete aceasta și despre Fiul. Duhul e propriu Fiului, așa cum e propriu Fiul Tatălui, chiar dacă Duhul purcede numai de la Tatăl. Deși nu Fiul e propriu Duhului, ci invers, Duhul e atât de propriu Fiului, că Fiul nu poate fi cugetat fără Duhul, nici invers. Duhul, spune sfântul Atanasie, purcede de la Tatăl, dar Fiul Îl dă fapturilor, nu-L purcede. (n.s. 8, p. 25)

¹⁶⁰⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Fiul fără Duhul nu e Fiul dumnezeiesc adevărat. Iar neexistând un Fiu adevărat, nu există nici Tatăl Lui. Nici o Persoană dumnezeiască nu e ceea ce este ea în mod deosebit, fără Celelalte. (n.s. 9, p. 25)

„Iar Domnul este Duhul. Și unde este Duhul Domnului, acolo este libertate (II Cor., 3, 17)¹⁶⁰⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, VI, în PSB, vol. 16, p. 29)

„Și dacă pentru că se spune că toate s-au făcut prin Cuvântul, bine cugetați că Fiul nu este creatură, cum nu e blasfemie să ziceți că e creatură Duhul în care Tatăl le desăvârșește și le înnoiește prin Fiul?¹⁶¹⁰” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, IX, în PSB, vol. 16, pp. 32-33)

„(...) E o nebunie de a spune că Duhul e creatură. Căci dacă ar fi creatură nu s-ar uni în Treime¹⁶¹¹. Dar toată Treimea e un unic Dumnezeu. Și ajunge să cunoaștem că Duhul nu e creatură, nici nu se numără între creaturi. Căci nu se amestecă ceva străin în Treime, ci Aceasta e neîmpărțită și asemenea Ei înșiși. Ajunge aceasta credincioșilor. Căci până aci ajunge cunoștința oamenilor. Aci se acoperă și Heruvimii cu aripile. Iar cel ce caută și voiește să cerceteze mai multe, aude pe cel ce zice: *Nu te sfătoși în cele de prisos, ca să nu-ți ieși din minți* (Eccl., 7, 17).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XVII, în PSB, vol. 16, p. 43)

„Iar dacă cei ce cugetă cele ale lui Arie — fiindcă în sufletul lor rău iscoditor nu intră înțelepciunea — nu pot înțelege, nici crede Treimea neîmpărțită și sfântă, acesta nu e un motiv ca să răstălmăcească adevărul, nici să spună că nu pot exista cele ce ei nu pot înțelege. Ei suferă un lucru cu totul nebunesc când, neputând înțelege cum e neîmpărțită Sfânta Treime, arienii fac pe Fiul una cu creațiunea, iar tropicii Îl numără și ei pe Duhul între creaturi¹⁶¹². Ar trebui mai degrabă ca neînțelegând, sau să tacă și să nu pună aceia pe Fiul,

¹⁶⁰⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul Domnului ne eliberează de robia patimilor trupești. El e Duh superior celor trupești și e Duh de Domn, stăpân peste tot ce robește, dându-ne și nouă puterea de a fi duhovnicești și de a fi stăpâni peste cele ce ne robesc. Duhul nostru fiind întărit de Duhul Sfânt putem domni peste patimile inferioare care ne stăpânesc datorită slăbirii duhului din noi. (n.s. 15, p. 29)

¹⁶¹⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Totul se face și se desăvârșește de către Tatăl prin Fiul în Duhul. Dacă Duhul Se odihnește în Fiul, se poate spune că și Tatăl care-L purcede Se odihnește în Fiul. Deci toată Treimea Se odihnește datorită Duhului în Ea însăși; nu tinde spre altceva, spre o Persoană de altă calitate decât cea a Fiului. Și atunci și cele create își găsesc desăvârșirea și odihna împreună cu Duhul în Fiul. Dincolo de Fiul nu mai au spre ce tinde pentru desăvârșirea lor. Fiul e Cel spre care se îndreaptă dragostea Tatălui prin Duhul și la calitatea de fii în continuă desăvârșire vrea să aducă faptele Sale conștiente prin Duhul. În Duhul faptele au pe Fiul ca Frate și se adâncesc în dragostea față de tată ca fii în veșnică desăvârșire. (n.s. 18a, p. 33)

¹⁶¹¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Și nu ne-ar uni în nici un fel pe noi. Trebuie să fie un al Treilea de aceeași ființă care ne unește și cu Tatăl și cu Fiul. (n.s. 42, p. 43)

iar aceștia pe Duhul, între creaturi; sau să recunoască cele scrise și să unească pe Fiul cu Tatăl și pe Duhul să nu-L despartă de Fiul, ca să rămână Sfânta Treime cu adevărat neîmpărțită și de aceeași fire. Aflându-le acestea, ar trebui să nu îndrăznească să întrebe îndoiindu-se, cum sunt cu puțință acestea, ca dacă cel întrebat nu va ști să spună, să nu-și născocească lor înțelegeri necuvenite. Căci tuturor celor create, dar mai ales nouă, oamenilor, ne este cu neputință să grăim cum se cuvine despre cele de negrăit. Dar e o și mai mare îndrăzneală ca neputând să grăim despre Ele, să născocim despre ele cuvinte noi, deosebite de cele din Scripturi. Ba e chiar nebunească încercarea atât a celui ce întreabă cât și a celui ce se gândește măcar să răspundă. Căci nici măcar despre cele create nu s-ar socoti cineva că are minte, dacă întreabă astfel.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XVII, în PSB, vol. 16, pp. 43-44)

„(...) pe Duhul cel aflător în Fiul, întru Care e și Fiul, nu e îngăduit a-L socoti între creaturi, nici a-L diviza de Cuvântul și a face Treimea nedesăvârșită¹⁶¹³.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXI, în PSB, vol. 16, p. 49)

„Deci Cel care nu se sfințește de către altul, nici nu se face părtaș de sfințenie, ci e cel care se dă el însuși spre împărtășire și în care se sfințesc toate făpturile, cum ar fi una din toate, aparținând celor ce se împărtășesc de El?¹⁶¹⁴ Cei ce o spun aceasta ar trebui să spună că și Fiul, prin Care toate s-au făcut, este unul din toate¹⁶¹⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion*,

¹⁶¹² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cum ar mai fi Dumnezeu un Dumnezeu al iubirii, adică un Dumnezeu adevărat, dacă n-ar fi din veci Tată și n-ar avea din veci un Fiu pe care să-L iubească? Și dacă n-ar fi un al Treilea căruia să-I arate dragostea Lor și bucuria comună de El și care să dea fiecăruia mărturie despre dragostea celui alt? (n.s. 43, p. 43)

¹⁶¹³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: O Treime de Persoane neegale în ființă (în ființa necreată) e o Treime nedesăvârșită unită, deci o Treime nedesăvârșită. Numai unitatea de ființă face Treimea desăvârșită, în primul rând în iubire. Căci o Treime nedesăvârșită nu are nici o iubire desăvârșită. (n.s. 60, p. 49)

¹⁶¹⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Precum Cuvântul prin care toate s-au făcut nu e unul din toate, așa nici Duhul de care se împărtășesc toate, nu e unul din cele ce se împărtășesc. Prin Cuvântul toate se fac, iar de Duhul toate se împărtășesc. Dar Cuvântul și Duhul nu lucrează separat nici în facerea, nici în sfințirea de după aceea a făpturilor. Atât facerea cât și sfințirea lor e un act de dragoste al Treimii, nu o emanație a unei esențe, sau un act al unui Dumnezeu singuratic, lipsit de iubirea interioară. Totul se face prin bunăvoința Tatălui, prin Fiul în Duhul care este în El. Dacă toate ar fi dintr-o esență impersonală, ea n-ar fi o comuniune iubitoare care poate sfinți, ci ar fi supusă legii emanației din care ies și se pierd alte și alte individuațiuni. (n.s. 64, p. 51)

¹⁶¹⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Fiul sau Duhul ar fi unul din toate, atunci n-ar fi o deosebire de esență între Dumnezeu și lume, n-ar mai fi un Dumnezeu atotputernic și de la Sine. Și existența ar rămâne în general inexplicabilă și roaba unor legi ale înțelegerii inexplicabile în existența lor. Căci cine a făcut aceste legi? Totul ar rămâne în întuneric și într-o fatalitate

Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură, XXIII, în PSB, vol. 16, p. 51)

„Dar dacă Duhul Sfânt ar fi creatură, nu ar avea vreunul din noi în El participare la Dumnezeu¹⁶¹⁶. Dacă ne-am uni cu Dumnezeu prin creatură, am rămâne străini de firea Lui, ca unii ce n-am participa prin nimic la firea lui Dumnezeu. Dar acum, deoarece ni se spune că suntem părtași de Hristos și părtași de Dumnezeu, se arată că ungerea și pecetea din noi nu țin de firea celor create, ci de a Fiului, care ne unește prin Duhul aflător în El cu Tatăl¹⁶¹⁷. Aceasta a scris-o Ioan, învățându-ne, precum s-a zis în cele dinainte: *Întru aceasta cunoaștem că rămânem în Dumnezeu și El în noi, că ne-a dat nouă din Duhul Său* (I In., 4, 13). Iar dacă prin împărtășire de Duhul ne facem părtași ai dumnezeieștii firi, ar fi nebun cel ce ar zice că Duhul e de fire creată și nu de firea lui Dumnezeu. Căci prin El se și îndumnezeiesc cei în care Se află. Iar de se îndumnezeiesc, e neîndoielnic că firea Lui este a lui Dumnezeu¹⁶¹⁸.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură, XXIV, în PSB, vol. 16, pp. 52-53)*

„Iar dacă Tatăl creează și înnoiește toate prin Cuvântul în Duhul, ce asemănare sau înrudire este între Cel ce creează și creaturi? Sau cum ar fi, Cel în care se creează, creatură? Acestei grăiri necredincioase îi urmează și hula

inexplicabilă. Aceasta nu acordă omului nici o valoare și nici o putere. Numai în libertate se manifestă puterea creatoare originală a fiecărei persoane. (n.s. 64a, p. 51)

¹⁶¹⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai în Duhul ne putem împărtăși de Dumnezeu sau suntem ridicați în transcendența Treimii din egoismul ce ne închide în noi. Duhul e Cel prin care Fiul ne adună în El, ne face fii desăvârșiți ai Tatălui, împreună cu Sine. Duhul ne adună în Fiul, făcându-ne și pe noi fii, fiind Duh al Fiului. În Duhul are loc taina depășirii despărțirii între creatură și Creator. Aceasta pentru că chiar în calitatea noastră de creaturi, avem ca temelie pe Dumnezeu. Prin Duhul se trezește în noi din nou calitatea de fii și sporește. Nu mai suntem numai creaturi, sau slăbiți prin păcat în calitatea de fii. (n.s. 73, p. 53)

¹⁶¹⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul e *în El*, zice sfântul Atanasie, nu *din El*. Numai pentru că e *în El*, fiind noi ridicați în Duhul suntem ridicați la starea de fii ai Tatălui. Altfel am rămâne neînfricați de Dumnezeu și neînfrățiți cu Fiul și între noi. Teologia occidentală a abstractizat pe Dumnezeu cu care ne punem în legătură prin Fiul. Nu devenim, după ea, prin Duhul fii ai Tatălui, pentru că nu suntem primiți în Fiul și înfrățiți cu El, deci fii ai Tatălui. Rămânem undeva în afara relației dintre Tatăl și Fiul. (n.s. 74, p. 53)

¹⁶¹⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu ne-am îndumnezei dacă Duhul de care ne împărtășim n-ar fi de ființă dumnezeiască, ci de fire creată. Totuși participarea la firea dumnezeiască, care nu e una cu nașterea noastră din Tatăl, și care e proprie Fiului, sau cu purcederea din El, care e proprie Duhului, e o mare taină. E o participare care nu anulează aducerea noastră la existență din nimic, fiind creaturi. Suntem creaturi, dar ne împărtășim de puterea dumnezeiască prin faptul că suntem creați de Dumnezeu, susținuți de El și îndumnezeiți. Dacă ni s-ar anula calitatea de creaturi, Dumnezeu n-ar mai fi Domn al nostru, deosebit de noi. Trebuie să rămânem creaturi ca El să fie Domn și liber prin Sine și noi să ne putem împărtăși de libertatea și de iubirea Lui. (n.s. 75, p. 53)

împotriva Fiului. Astfel cei ce spun că Duhul este creatură, vor spune că și Cuvântul, prin Care se creează toate, este creatură. Căci Duhul se zice chip al Fiului¹⁶¹⁹. *Căci pe cei pe care mai înainte i-a știut, mai înainte i-a și rânduit să fie asemenea chipului Fiului Său* (Rom., 8, 29). Deci dacă și după ei Fiul e mărturisit ca nefiind creatură, nu va fi creatură nici chipul Lui. Căci precum este chipul, așa trebuie să fie și Cel al cărui chip este. De aceea în mod cuvenit se mărturisește și Cuvântul ca nefiind creatură, odată ce e chipul Tatălui¹⁶²⁰. Dar cei ce numără pe Duhul între creaturi, Îl vor număra și pe Fiul între acestea, hulind odată cu aceasta și pe Tatăl pentru hula îndreptată spre chipul Lui.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXIV, în PSB, vol. 16, pp. 53-54)

„Iar Domnul a spus că Duhul este Duhul adevărului și Mângâietorul (In., 14, 16). Din aceasta se arată că Treimea este desăvârșită în El¹⁶²¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXV, în PSB, vol. 16, p. 55)

„Iar Cel ce unește creațiunea cu Cuvântul nu este dintre creaturi. Și Cel ce înfiază creațiunea nu e străin de Fiul. Căci în acest caz ar trebui să se caute alt duh ca și acesta să se unească prin acela cu Cuvântul¹⁶²².” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXV, în PSB, vol. 16, p. 55)

„Iar dacă Duhul toate le umple și e de față în Cuvântul în mijlocul tuturor¹⁶²³, iar îngerii sunt în această privință mai mici și unde se trimit acolo

¹⁶¹⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta nu înseamnă că și Duhul e Fiu al Tatălui, cum e Fiul chip al Tatălui, ca născut din Tatăl. Duhul reflectă pe Fiul ca Fiu. Fiul reflectând pe Tatăl este totuși Fiu și nu Tată, deci și Duhul reflectând pe Fiul, nu e Fiu, pentru că nu reflectă pe Fiul ca devenit pentru El Tată. Ci face pe Fiul arătat în calitatea Lui de Fiu exclusiv, care nu naște. (n.s. 76, pp. 53-54)

¹⁶²⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Omul e însă numai *după chipul*, adică asemenea Fiului, Care e chipul Tatălui. Însă Duhul e Cel ce ne face după chipul (asemenea Fiului), întrucât El poartă în Sine chipul (pe Fiul). (n.s. 77, p. 54)

¹⁶²¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Nu în sensul că în Duhul se desăvârșește Treimea, ci în sensul că, numai fiind pe lângă Tatăl și Fiul și Duhul, Treimea e desăvârșită. Desăvârșirea stă în Trei, nu în doi. Viața plenară stă în Trei. Relația cu al doilea cere pe al Treilea. Al Treilea întărește și dragostea între Cei doi. Eu nu sunt gol în relația cu tine, ci mă bucur cu un altul de tine. Și tu la fel. În tine văd pe al treilea care te îndeamnă la iubire. Al doilea îl aduce cu sine pe al treilea. (n.s. 82, p. 55)

¹⁶²² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Un Duh creat ar trebui să se unească prin alt duh cu Cuvântul și așa la infinit, fără a ajunge la adevărata unire cu Dumnezeu, ci rămânând și aceste duhuri și noi înșine în creația în continuă facere și desfacere. (n.s. 85, p. 55)

¹⁶²³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul e în toate, fiind totodată în Cuvântul. Nu e singur niciodată. (n.s. 89, p. 57)

pleacă, e neîndoielnic că Duhul nu e dintre cele create, nici nu e înger, cum ziceți voi, ci e mai presus de firea îngerilor.

Și din acestea iarăși se vede că Duhul Sfânt, ca Cel care Se dă spre împărtășire, nu Se împărtășește El însuși de cineva mai înalt (nu voi obosi să o spun aceasta). *Căci este cu neputință, zice, pentru cei ce s-au luminat odată și au gustat darul și s-au făcut părtași Duhului Sfânt și au gustat Cuvântul cel bun* (Evr., 6, 4). Iar îngerii și celelalte făpturi sunt părtașe ale Duhului. De aceea ele pot și cădea de la Cel de care s-au împărtășit. Iar Duhul e pururea același¹⁶²⁴. Căci nu e din cele ce se împărtășesc de altul, ci toate se fac părtașe de El. Iar dacă Duhul este pururea același și împărtășibil, iar făpturile sunt cele ce se împărtășesc de El, Duhul Sfânt nu e nici înger, nici creatură în general, ci e propriu Cuvântului, de la Care fiind dat, făpturile se împărtășesc de El. Altfel, ar trebui ca ei să spună că e creatură și Fiul, de Care ne împărtășim toți în Duhul.

Apoi Duhul Sfânt e Unul, iar creaturile multe. Căci îngerii sunt mii de mii și zeci de mii de zeci de mii; iar luminătorii sunt mulți; și multe sunt Scaunele, Domniile, Cerurile și Heruvimii și Serafimii și Arhanghelii. Și simplu grăind, creaturile nu sunt una, ci toate sunt multe și diferite. Iar dacă Duhul Sfânt e Unul, iar creaturile multe și îngerii mulți, ce asemănare este între Duhul și cele create? Este vădit că Duhul nu este dintre cele multe, deci nu e nici înger, ci e Unul,¹⁶²⁵ ba mai degrabă este propriu Cuvântului care e Unul și propriu lui Dumnezeu care e Unul și de o ființă cu El. Deci acestea sunt singurele pe care le spunem despre Duhul Sfânt. Acestea Îl arată prin ele însele ca neavând nimic comun prin fire și ființă cu creaturile, nici propriu lor, ci ca fiind altul decât cele create. Căci acestea sunt străine ființei și dumnezeirii Fiului, iar El, aparținând Sfintei Treimi, rușinează nesimțirea aceloră.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXVI-XXVII, în PSB, vol. 16, pp. 57-58)

„(...) voi cugetați despre Dumnezeu ca arienii și elinii, amestecând creația cu Dumnezeu care a creat-o prin Cuvântul Său. Dar cugetând așa, ce nădejde mai aveți? Sau cine vă va ține pe voi în legătură cu Dumnezeu, neavând Duhul lui Dumnezeu, ci duhul creat?¹⁶²⁶” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia*

¹⁶²⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Căci El e prin Sine, deci infinit în ființa Sa. (n.s. 90, p. 57)

¹⁶²⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine e Unul nu are graniță, dincolo de care ar fi cineva care să-L limiteze. Oricare dintre făpturi e în număr multiplu, pentru că sunt limitate unele de altele. (n.s. 91, p. 58)

¹⁶²⁶ Tâlcuirea Pr. Prof. Dumitru Stăniloae: Sfântul Atanasie reia ideea că Duhul e Cel ce unește creatura cu Dumnezeu cel necreat ca unul ce-i dă adevăratul dinamism. Deci dacă El e creat se menține un hiatus între Dumnezeu și creațiune și noi rămânem în stricăciunea creațiunii. Starea duhovnicească, pe care o avem prin Duhul e cea care ne unește cu Dumnezeu. Prin ea se imprimă dumnezeiescul nemuritor în noi. Starea duhovnicească e forma pe care o ia prezența lui Dumnezeu în oameni. În ea e dinamica nesfârșită în Dumnezeu, reînnoită în om și susținută de Duhul. De aceea, adevărata înduhovnicire e cea în care omul trăiește relația cu transcendentul, sau prezența vie a lui Dumnezeu cel transcendent în sine. (n.s. 102, p. 60)

către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură, XXIX, în PSB, vol. 16, p. 60)

„Cel ce desparte pe Fiul de Tatăl, sau coboară pe Duhul între creaturi, nu are nici pe Fiul, nici pe Tatăl, ci este fără Dumnezeu și mai rău ca un necredincios și orice mai degrabă decât un creștin¹⁶²⁷. Și pe drept cuvânt.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură, XXX, în PSB, vol. 16, p. 61)*

„Iar dacă, după născocirea voastră, a tropicilor, nu e așa, ci visați să spuneți că Duhul Sfânt e creatură, credința voastră nu mai este una, nici botezul nu mai este unul, ci două, unul în Tatăl și Fiul, altul într-un înger care e făptură¹⁶²⁸. Și deci nu mai aveți nimic sigur și adevărat. Căci ce poate fi comun între creat și Creator? Sau ce unitate este între făpturile de jos și Cuvântul care le-a creat pe acestea?¹⁶²⁹” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură, XXX, în PSB, vol. 16, p. 62)*

„De aceea sunt urâți și de aceia (arieni — n.L.P.), pentru că declară numai pe Duhul creatură. Și sunt disprețuiți de toți ca unii ce luptă cu adevărat împotriva Duhului și în scurt timp devin morți, fiind pustii și goi de Duhul¹⁶³⁰.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură, XXXII, în PSB, vol. 16, p. 65)*

¹⁶²⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Cine desparte pe Fiul de Tatăl nu mai are nici pe Tatăl, nici pe Fiul, pentru că pentru el Fiul nu mai e Fiul și Tatăl nu mai e Tată. Fiul e o creatură și Tatăl o esență impersonală, din care acela emană spre a se pierde după o vreme. La fel nu mai are pe Tatăl și pe Fiul cel ce coboară pe Duhul la treapta de creatură, căci nu mai are cine-L uni cu Tatăl și cu Fiul. Ba chiar Tatăl și Fiul nu mai sunt în acest caz Tată și Fiul, căci un Tată care nu suflă iubirea Lui asupra Fiului (adică pe Duhul), nu mai e un Tată care are un Fiul. Primind pe Duhul, noi primim iubirea Tatălui față de Fiul, iubire care se odihnește în Fiul și care ne adună și pe noi în Fiul. Fără Duhul nu e o iubire desăvârșită în Dumnezeu, căci Tatăl nu-și arată iubirea față de Fiul, confirmată de Duhul. (n.s. 107, p. 61)

¹⁶²⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: (...) Un Botez. Expresia aceasta folosită în Simbolul niceo-constantinopolitan și luată din simbolurile anterioare are și sensul că el se dă în numele celor trei Persoane de o ființă. Căci dacă Duhul n-ar fi de o ființă cu Tatăl și cu Fiul, ci vreun înger, ar trebui să se dea două botezuri și să avem două credințe. (n.s. 108, p. 62)

¹⁶²⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Duhul e creat, și celelalte două Persoane sunt creaturi, în cazul că se ține la unitatea Duhului cu Ele. Sau dacă Duhul e creat, cum ne poate uni El cu Fiul și cu Tatăl, pe care voim să-I socotim necreați. (n.s. 109, p. 62)

¹⁶³⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul e *de viață Făcătorul*, căci El ne introduce în viața dumnezeiască. Cei goi de Duhul devin morți sufletește, ca lipsiți de comuniunea cu Dumnezeu și întreolaltă. (n.s. 116, p. 65)

„(...) din cele ce se dovedește Fiul ca nefiind creatură, se dovedește și Duhul ca nefiind creatură. Căci creaturile sunt din cele ce nu sunt și au un început al existenței. Căci *la început a făcut Dumnezeu cerul și pământul* (Fac., 1, 1) și cele din ele. Dar Duhul Sfânt este și se zice din Dumnezeu, cum a spus Apostolul. Iar dacă Fiul, fiindcă nu este din cele ce nu sunt, ci din Dumnezeu, e firesc să nu fie creatură, e necesar ca nici Duhul să nu fie creatură, fiindcă Se mărturisește ca fiind din Dumnezeu. Iar creaturile sunt din cele ce nu sunt¹⁶³¹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Epistola aceluiași către același episcop Serapion*, II, în PSB, vol. 16, p. 80)

„(...) *Toate printr-Însul s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut* (In., 1, 2). Iar dacă Fiul, fiind Creator ca și Tatăl, nu este creatură; și dacă prin El se creează toate, deci nu este dintre cele ce se creează, e vădit că nici Duhul nu este creatură. Fiindcă s-a scris despre El în psalmul 103: *Lua-vei Duhul Tău de la ele și vor pieri și în țărână se vor întoarce. Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului* (29-30).

Așa fiind scris, e vădit că Duhul nu e creatură, ci e și El Creator. Căci Tatăl creează toate prin Cuvântul în Duhul. Fiindcă unde este Cuvântul, acolo este și Duhul. Și cele create prin Cuvântul au tăria existenței lor de la Cuvântul în Duhul¹⁶³². Așa s-a scris în Psalm 32: *Cu Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor* (Ps., 32, 6)¹⁶³³.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Epistola aceluiași către același episcop Serapion*, IV-V, în PSB, vol. 16, p. 83)

¹⁶³¹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Duhul ar fi creatură, ar fi marcat de faptul că e din cele ce nu sunt, deci având în Sine tendința spre piericiune. El n-ar putea în acest caz da viață netrecătoare celor în care Se sălășluiește. În acest caz, fără Treime ca Dumnezeuire a iubirii desăvârșite Dumnezeu n-ar mai fi Dumnezeu adevărat, ci S-ar confunda cu lumea relativă. (n.s. 151, p. 80)

¹⁶³² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dumnezeu nu creează lumea fără Rațiune, deci nu fără libertate. Altfel, lumea ar fi o emanație a unei esențe oarbe. Iar aceasta nu explică nimic și ne îndeamnă să nu mai căutăm nici un sens în nimic prin cugetare. Dar atunci la ce mai servește cugetarea? Însă Dumnezeu nu creează numai prin Rațiune, ci pe toate le umple de viață, care nu e fără mișcarea lor spre Sine ca scop al desăvârșirii lor. Nu creează o lume statică. Duhul ca viață întreține în toate un dinamism, care e propriu vieții întregii lumi. Sfântul Atanasie numește aci Duhul, Viață, Tărie. De fapt viața e una cu tăria, precum lipsa de viață e neputință de mișcare statornică spre un scop superior. Dar tăria vieții e unită cu raționalitatea, manifestându-se în cadrul ei. Căci rațiunea e unită cu aspirația de a cunoaște tot mai mult și a înainta spre desăvârșire ca scop. Mișcarea persistă și în cei ce nu mai tind spre desăvârșire, dar ca o mișcare pervertită, într-o agitație fără un scop final. (n.s. 157, p. 83)

¹⁶³³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul e atât de intim Fiului încât e ca un Duh al gurii Lui, ca o mișcare ce pornește din El, Fiul vorbește prin Duhul deși vorbește și Duhul. Prin mine vorbește uneori cel pe care-l iubesc, sau invers. Fără celălalt dinamismul meu slăbește. (n.s. 158, p. 83)

„Dacă Duhul ar fi creatură, nu L-ar fi legat de Tatăl, ca să nu fie Treimea neasemenea Ei înseși, legându-se cu Ea ceva străin și din afară. Căci ce i-ar fi lipsit lui Dumnezeu, ca să I se adauge ceva străin, care să fie împreună slăvit cu El¹⁶³⁴? Să nu fie! Nu este așa. Căci El însuși a spus: *Sunt plin* (Is., 1, 11). De aceea Însuși Domnul a legat de numele Tatălui pe al Duhului, ca să arate că Sfânta Treime nu constă din planuri diferite, adică din Creator și creatură, ci una este dumnezeirea Ei. Aceasta cunoscând-o Pavel, a învățat că harul dat de Ea este unul, zicând: *Un Domn, o credință, un Botez* (Efes., 4, 5). Precum e un Botez, așa e o credință. Căci cel ce crede în Tatăl, cunoaște în Tatăl pe Fiul și pe Duhul, nu în afară de Fiul. Și de aceea crede și în Fiul și în Duhul Sfânt. Fiindcă una este dumnezeirea Treimii, cunoscută din Tatăl cel Unul.

Acesta e deci conținutul credinței universale.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh, Epistola aceluiași către același episcop Serapion*, VI, în PSB, vol. 16, p. 85)

„Cât privește pe Duhul, El a fost pus pe aceeași treaptă cu Dumnezeu, nu dintr-o necesitate trecătoare, ci datorită comuniunii Sale firești (cu Dumnezeu): N-a fost impus (aci) de noi, (aci) a fost așezat de Domnul”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 13, în PSB, vol. 12, p. 45)

„De bună seamă, ne putem face o idee în legătură cu măreția Duhului și în legătură cu neîntrecuta Lui putere luând aminte la semnificația numelor, la măreția lucrărilor și la binefacerile Lui față de noi și față de întreaga lume. Este numit Duh (ca și Tatăl și Fiul) în textele: *Duh este Dumnezeu* (In., 4, 24), și *Hristos, Domnul, este Duhul vieții noastre* (Plângerile lui Ieremia, 4, 20). Este numit *Sfânt* și este sfânt, după cum sfânt este Tatăl și sfânt este Fiul. Dacă pentru creație sfințenia este ceva adăugat din afară, pentru Duhul sfințenia este un apanaj al firii Sale. El nu este sfințit, ci sfințitor. Este numit bun, pentru că bun fiind Tatăl, bun este Cel născut din El. Bunătatea este esența Sa. Este denumit Cel fără ocolișuri, ca și Domnul Dumnezeu (Ps., 140, 16), pentru că adevărul și dreptatea este în Sine și nu se înclină într-o parte sau alta, în virtutea neschimbabilității firii Sale. Este numit Paraclet ca și Fiul Unul-Născut; El însuși spune: *Voi ruga pe Tatăl Meu și alt Paraclet vă va trimite* (In., 14, 16).

¹⁶³⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Domnul a poruncit să se boteze fiecare în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, înseamnă că fiecare din acești Trei e Dumnezeu, și nu creatură. Dacă Duhul ar fi creatură, ce nevoie ar fi fost să se adauge Tatălui și Fiului ca să se facă botezul și în numele Lui? Ar fi avut Dumnezeu nevoie să se completeze printr-o creatură? Ar însemna că nu mai este nici El Dumnezeu care nu are nevoie de nimic din afară de Sine. Și ce nevoie are omul să se boteze în numele creaturii, dacă e botezat ca să fie scos din stricăciunea și mortalitatea proprie creaturii? Fiecare Persoană a Treimii e prezentă în ceea ce se dă în botez fără să se confunde cu celelalte. Sunt prezente toate Trei pentru că ele reprezintă viața nemuritoare și iubirea desăvârșită. Când arăt dragostea mea cuiva, unită cu dragostea altuia care îl iubește și el, nu ne confundăm, ci ne bucurăm de această iubire comună a noastră față de acela, insuflându-i și lui dragostea ca pornire spre comuniune. (n.s. 160, p. 85)

Prin urmare, Duhul are nume comune cu Tatăl și Fiul în virtutea participării la aceeași fire. Altfel, cărui fapt (se datoresc acestea)? A fost numit apoi Duh stăpânitor, Duh al adevărului și al înțelepciunii. *Duh divin este Cel care M-a creat* (In., 23, 4). *Pe Veseleel, zice, l-a umplut Dumnezeu cu Duh divin de înțelepciune, de pricepere și de știință* (Ieș., 31, 3). Deci, acestea sunt numele Duhului, mari și suprafirești și nu cuprind nici o exagerare.

Iar lucrările Lui care sunt? Mărima lor este imposibil de redat, iar mulțimea lor este imensă. Cum este posibil să înțelegem pe cele ce sunt dincolo de timp ? Care erau lucrările Lui mai înainte de crearea lumii raționale? Câte sunt binefacerile Sale față de creație? Care va fi puterea Sa în veacurile care urmează ? A existat, a preexistat și a coexistat cu Tatăl și cu Fiul mai înainte de veci, încât, chiar dacă vei concepe ceva (ca existând dincolo de timp, vei găsi că este posterior Duhului”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap.19, în PSB, vol. 12, p. 63)

„*Numești pe Duhul rob? Dar robul, zice Domnul, nu știe ce face domnul său* (In., 15, 15), pe când *Duhul cunoaște pe cele ale lui Dumnezeu, după cum cunoaște duhul omului, pe cele din om* (I Cor., 2, 11).” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 19, în PSB, vol. 12, p. 65)

„Cine este atât de răutăcios, cine este atât de lipsit de darul ceresc și de nerecunoscător al cuvintelor lui Dumnezeu, cine este atât de lipsit de speranțele veșnice încât să pună pe aceeași treaptă pe Duhul cu creatura și să-L despartă de divinitate?” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 24, în PSB, vol. 12, p. 72)

„(Duhul) depășește orice minte și arată neputincioasă logica (umană), care nu poate reda nici cea mai mică parte a vredniciei Sale, după cuvântul (cărții) intitulată înțelepciunea: *Înălțați-L, zice, cât puteți, El este și mai sus; înmulțiți-vă pentru a-L lăuda; nu vă lăsați. (Cu toate acestea), la El nu veți putea ajunge* (Înt. Is. Sir., 43, 34 – 35)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 28, în PSB, vol. 12, p. 84)

„Pentru mine nimic nu este mai înfricoșător decât faptul de a nu se teme cineva de amenințările pe care Domnul le-a rostit împotriva celor care defaimă pe Duhul”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 29, în PSB, vol. 12, p. 88)

„(...) la slăvirea Duhului ne-a împins în primul rând cinstea (dată Lui) de Domnul, care L-a pus pe aceeași treaptă cu Sine și cu Tatăl (prin cuvintele) de la botez (II Cor., 1, 9), apoi faptul că El a condus pe fiecare dintre noi la cunoașterea lui Dumnezeu, prin aceeași mistagogie și, mai presus de orice, frica de amenințările (Domnului), amenințări care îndepărtează din mintea noastră orice

gând umilitor”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 29, în PSB, vol. 12, pp. 88-89)

„Tu zici că Duhul Sfânt e o creatură. Dar orice creatură e roabă a Creatorului ei. Scriptura spune: *toate sunt slujitoare Ție* (Ps., 118, 91). Iar dacă e roabă, ea are și o sfințenie câștigată și tot ce are o sfințenie câștigată e susceptibil de o înclinare spre rău. Or Duhul Sfânt care e sfânt prin ființa Lui e numit *izvor de sfințenie*. Așadar, El nu-i o creatură, căci era deoființă cu Dumnezeu. Și spune-mi cum poți tu numi rob pe Cel Care prin Botez te scapă din robie? Căci zice Scriptura: *Legea duhului vieții în Hristos Iisus m-a eliberat de legea păcatului* (Rom., 8, 2)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 8, I, în PSB, vol. 12, p. 140)

„Iar dacă mai zice că Duhul Sfânt e creatură, prin aceasta vrea să ne dea să înțelegem că firea Lui e mărginită. Dar atunci cum ar mai sta în picioare acest cuvânt: *Duhul lui Dumnezeu umple lumea* (Înț. Sol., 1, 7) și altul *Unde mă voi duce de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi ?* (Ps., 138, 7) Dar se pare că el nici nu mai recunoaște ceea ce e simplu după firea sa. Or, dacă Duhul Sfânt nu-i simplu, atunci e alcătuit din ființă și din sfințenie. Ceea ce se prezintă în felul acesta aceea e compus. Și atunci cine va fi atât de nebun să spună că Duhul Sfânt e compus și nu e deoființă cu Tatăl și cu Fiul tocmai din pricina acestei simplități?” (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 8, X, în PSB, vol. 12, p. 140)

„*Voi sunteți templu al Duhului Sfânt, Care este în voi* (I Cor., 6, 19). Însă orice templu este templu al lui Dumnezeu, iar dacă noi suntem templu al Duhului Sfânt, urmează că Duhul Sfânt este Dumnezeu”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 8, XI, în PSB, vol. 12, p. 141)

„(...) (Duhul Sfânt - n.L.P.) unit cu Tatăl și cu Fiul în toate, în mărire și în veșnicie, în putere și în împărăție, în stăpânire și în dumnezeire, cum mărturisește și tradiția Sfântului Botez”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 105, în PSB, vol. 12, p. 286)

„Cât despre cei care spun că Duhul Sfânt e creatură, ne e mai milă de ei decât de niște oameni care, din pricina acestui cuvânt, cad în greșală de neiertat de a huli împotriva Duhului Sfânt. (...) Făptura e roabă. Duhul ne face liberi; făptura are nevoie să i se dea viață, Duhul e dătător de viață; făptura simte nevoie să fie învățată, Duhul este tocmai Cel Care ne învață; făptura e sfințită, Duhul sfințește. Chiar dacă vorbești despre îngeri, despre arhangheli și despre toate puterile cele mai presus de lume, totuși și ele își primesc sfințenia tot prin ajutorul Duhului Sfânt. Duhul are o sfințenie firească pe care n-a primit-o prin har, ci face parte din ființa Lui; tocmai de aceea a și fost nevoie să i se dea un nume special”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 159, II, în PSB, vol. 12, p. 347)

„Sau, cum ne este tâlcuit același înțeles mai limpede de către Luca, cel ce cere să vină Împărăția strigă după ajutorul Sfântului Duh. Căci în acea Evanghelie, în loc de *vie Împărăția Ta*, se spune: *vie Duhul Tău cel sfânt peste noi și să ne curățească pe noi*¹⁶³⁵. Ce vor zice cei ce-și deschid gura cu îndrăzneală împotriva Sfântului Duh ? Cu ce cuget prefac mărirea împărăției în starea coborâtă a robiei? Dacă pe cel căruia Luca îi zice Duhul, Matei L-a numit Împărăție, cum îl coboară luptătorii împotriva lui Dumnezeu la treapta unei creaturi, punându-I în seamă, în locul firii ce împărătește, o fire împărătită? Creațiunea e roabă, iar robia nu e împărăție. Iar Duhul Sfânt este Împărăția. Deci e deasupra părtășiei la creatură (la zidire). Căci împăratul nu e împărătit. Iar Cel ce nu e împărătit nu e nici făptură. Căci e propriu făpturii să fie roabă.¹⁶³⁶” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească*, cuvântul III, în PSB, vol. 29, p. 429)

„Iar dacă (...) e coborât cu adevărat din existența ca Dumnezeu prin fire, este înscris între slugi și considerat slujitor. În acest caz va procura ceva străin (de ceea ce are El) și va aduce celor vrednici ceva mai mare decât El. Căci va ceda, socotesc, celor din Dumnezeu aceasta. Dar vom fi și noi mai înalți decât Sfântul Duh, împodobindu-ne cu o slavă mai presus de a Lui¹⁶³⁷. Sau nu-ți pare că spun un lucru foarte adevărat, chiar dacă cuvintele acestea se referă la o mare nebunie?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, pp. 290-291)

„(...) *Cele nevăzute ale Lui se văd de la zidirea lumii, din fapte fiind înțelese, adică veșnica Lui putere și dumnezeire, ca să fie ei fără cuvânt de apărare, deoarece cunoscând pe Dumnezeu, nu L-au slăvit ca pe Dumnezeu și nu I-au mulțumit, ci s-au rătăcit în gândurile lor deșarte* (Rom., 1, 20-21). Frumusețea lui Dumnezeu va ieși deci la vedere mai clară, ca veșnica Lui putere

¹⁶³⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Așa este în unii codici sirieni, copti, latini, dar și grecești, de exemplu, în codex Bezae Cantabrigiensis. Versiunea aceasta e luată și în rugăciunea *Împărate ceresc* (Lc., 11, 2) (n.s. 56, p. 429)

¹⁶³⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Din îmbinarea expresiei de la Matei (Împărăția) și Luca (Duhul Sfânt), sfântul Grigorie scoate un argument împotriva pnevmatomahilor. Dacă Duhul este Împărăția, El e deci împărat, nu e rob, nu e creatură, care e roaba unor legi, până ce nu se umple de puterea Duhului, Care îndumnezeiește, Care eliberează creatura. A se observa că acest titlu de împărat I se dă Duhului în rugăciunea *Împărate ceresc*. Deci rugăciunea aceasta exista în vremea sfântului Grigorie, sau a fost întocmită pe baza scrisului său. Împărăția Duhului e împărăția adevărată; El ne face împărați pe toți, pe care ne curățește de păcatele care ne țin în robie. Împărăția Lui nu e ca împărățiile lumești care robesc pe supuși. Ea nu e ca ordinea unei lumi concepută panteist, în care nimic nu e liber, ci totul supus legilor compunerii și descompunerii (alcătuirii fără voie și coruperii fără voie). (n.s. 57, p. 429)

¹⁶³⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Duhul e mai mic ca Dumnezeu, atunci vom fi mai înalți ca El și noi, care suntem numiți temple ale lui Dumnezeu și ne unim cu Hristos. (n.s. 412, p. 291)

și dumnezeire. Dar puterea dă tărie cerurilor și Duhul le împuternicește nu ca una din creaturi, chemată în ajutor. Căci este o nebunie a cugeta și spune aceasta, ci ca fiind Duhul propriu al lui Dumnezeu, care toate le creează și le întărește. Sau dacă vor spune că nu e așa, să ne răspundă ei și să ne arate cauza pentru care Creatorul tuturor procură și dă creaturilor starea lor de frumusețe și armonia lor desăvârșită prin participarea la Sfântul Duh¹⁶³⁸.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, cuvântul VII, în PSB, vol. 40, pp. 297-298)

„Iar dacă (Fiul) nu mai e împreună teologhisit cu Tatăl, nu mai e nici numărat în invocarea de la Botez și credința în El și propovăduirea Lui sunt deșarte¹⁶³⁹.”

Și iarăși, dacă Fiul nu mai e teologhisit după întrupare împreună cu Tatăl, cui vom atribui spusa: *Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez* (In., 5, 17); și: *Cele ce vede făcându-le Tatăl, și Fiul le face asemenea* (In., 5, 19); și: *De nu credeți Mie, credeți faptelor Mele* (In., 5, 25); și: *Precum Tatăl Meu scoală morți și înviază, așa și Fiul pe care voiește îi înviază* (In., 5, 55)? Căci acestea toate Îl arată pe El nu numai fiind după întrupare de aceeași ființă cu Tatăl, ci și de aceeași lucrare.

Și iarăși, dacă providența referitoare la creaturi e o lucrare a lui Dumnezeu, iar aceasta e nu numai a Tatălui și a Duhului, ci și a Fiului și după întrupare, atunci El este și după întrupare de aceeași lucrare cu Tatăl.

Și iarăși, dacă minunile sunt lucrarea lui Dumnezeu, iar din minuni L-am cunoscut pe Fiul ca fiind de aceeași ființă cu Tatăl, urmează că din aceeași lucrare S-a arătat ca fiind de aceeași ființă cu Tatăl și e împreună teologhisit cu Tatăl și după întrupare.

Și iarăși, dacă lucrarea creatoare aparține ființial lui Dumnezeu, iar cele ce aparțin ființial nu pot fi negate, e necesar ca ei, spunând că El nu e de aceeași lucrare cu Tatăl și după întrupare, să spună că nu e nici de aceeași ființă. Căci unde nu este lucrarea cea după fire, nu va fi nici firea de care ține ea. Sau e necesar ca, spunând că e de aceeași ființă cu Tatăl, să spună că e și de aceeași lucrare și să-L teologhisească împreună cu Tatăl și după întrupare. Căci unde e firea comună, acolo va fi și lucrarea comună, conformă firii în mod

¹⁶³⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Dacă Duhul este o creatură, pentru ce Se folosește Dumnezeu de El pentru a da creaturilor armonia și frumusețea? Ce are Duhul ca creatură mai mult decât celelalte creaturi? Poate El să le adune toate în El, dacă nu e decât o creatură mărginită și El? Sau nu are Dumnezeu în El o neputință de-a da celor create și frumusețea în stabilitatea lor? E dependent Dumnezeu de o creatură în privința aceasta? Vedem iarăși lipsa unei distincții clare între Dumnezeu și creaturi, sau un fel de panteism.

Mai adăugăm că o lume care nu e creată de o comuniune iubitoare între Persoane egale, n-ar arăta un sens al creării ei. Numai o Treime iubitoare dă un sens creării lumii. (n.s. 426, p. 298)

¹⁶³⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Aceasta se aplică și denominațiunilor neoprotestante, care nu cunosc pe Hristos ca Fiul lui Dumnezeu. (n.s. 733b, p. 353)

neschimbat.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea a Doua, Disputa Sf. Maxim cu Pyrrhus, 25, în PSB, vol. 81, pp. 353-354)

Acceptarea și răspândirea ideilor greșite cu privire la Duhul Sfânt – urmările pierzătoare

„Și odată ce ai spus ce nu trebuie spus despre Duhul, lipsa Duhului s-a și făcut vădită în tine. După cum cel care închide ochii își împropriază întunericul, tot așa cel care s-a depărtat de Duhul a ajuns în afară de Cel Care luminează și se cufundă în întunecime sufletească.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XXIV-a, V, în PSB, vol. 17, p. 595)

Inspirația Duhului Sfânt

„Dacă Dumnezeu binevoiește, noi înfățișăm gândurile care ni se descoperă nouă.” (Origen, *Omilii la Cartea Numerii*, omilia XXIV, III, în PSB, vol. 6, p. 217)

„(...) Inspirația care-l îndeamnă nu-i provoacă absolut nici o tulburare sau întunecare a cugetului și când nu-și pierde judecata liberului arbitru; așa era cazul cu toți proorocii și apostolii care colaborau la proorociile dumnezeiești fără nici o tulburare de conștiință.” (Origen, *Despre principii*, cartea a III-a, IV, 3, în PSB, vol. 8, p. 232)

„Dumnezeu însuși este cel care a acționat asupra proorocilor invitându-i și îndemnându-i să progreseze prin sfaturi bune, dar lăsând, desigur, omului libertatea de a judeca dacă e și el de părere să urmeze sau nu chemarea care-l atrage spre lucruri cerești și dumnezeiești. Așa se explică de ce este cu puțință să distingem clar când sufletul e mișcat de prezența unui duh mai bun.” (Origen, *Despre principii*, cartea a III-a, 3, IV, în PSB, vol. 8, p. 232)

„Căci a purtat (Pavel – n.L.P.) numele Domnului, făcându-se Stăpânului vas al alegerii, și s-a articulat astfel întru totul în El, Capul tuturor, încât în toate câte le grăia nu mai era el cel ce le grăia, ci Capul lui le rostea, precum a arătat corintenilor pe Hristos grăind și vorbind în sine (II Cor., 13, 3). Astfel traheia lui era bine glăsuitoare și bine sunătoare, articulând prin Sfântul Duh cuvântul adevărului. Astfel laringele lui se îndulcea totdeauna de cuvintele dumnezeiești, hrănind prin sine tot trupul cu acele învățături de-viață-făcătoare.” (Sf. Grigorie

de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia a VII-a, în PSB, vol. 29, p. 219)

„(...) Moise spune că Dumnezeu pusese în gura lui câteva glăsuiri minunate ca să însoțească facerea de minuni când trebuiau să iasă în Egipt (...)” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, în PSB, vol. 30, p. 99)

Darurile Duhului Sfânt

„Dar dacă mulți sfinți se împărtășesc de darurile Duhului Sfânt, nu urmează de aici că trebuie să concepem pe Duhul Sfânt ca pe ceva corporal și compus din mai multe bucăți încât fiecare sfânt și-ar primi câte-o fărâmbă, ci în realitate El este o putere sfințitoare, de care vor avea parte toți cei care s-au învrednicit a fi sfințiți prin har.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, III, 1, în PSB, vol. 8, p. 46)

„Nu administrează darurile ca un slujitor, ci împarte harurile ca un stăpân. *Împărțește*, spune apostolul, *în deosebi fiecăruia, după cum voiește* (I Cor., 12, 11). Este trimis ca administrator al harurilor, dar lucrează cu propria Lui putere¹⁶⁴⁰.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 513)

„Când auzim cuvântul (despre) împărăția (lui Dumnezeu) și suntem emoționați până la lacrimi, să nu socotim că lacrimile sunt (rezultatul emoției) noastre; nici să credem că faptul de a auzi corect, de a vedea bine, s-ar datora auzului și ochilor noștri. Pentru că ale altuia sunt lacrimile, ale altuia sunt urechile și ochii, a altuia este mintea și sufletul, (și anume) ale Duhului celui ceresc și dumnezeiesc, Care aude și plânge, care știe (starea noastră) și se roagă (pentru noi) și Care face cu adevărat voia lui Dumnezeu. Pe acest dar minunat (pe Duhul Sfânt) L-a promis Domnul (Hristos) Apostolilor, când a zis: *Eu Mă duc, însă Mângâietorul, Duhul cel Sfânt, pe Care Îl va trimite Tatăl în numele Meu, Acela vă va învăța toate* (In., 14, 26). (...)”

Deci, atunci când și noi auzim cuvântul lui Dumnezeu, când ne vine să plângem și ne rugăm fierbinte ca Hristos să vină la noi, să nu credem că noi facem toate acestea, ci Duhul este Acela care speră, crede și se roagă cu

¹⁶⁴⁰ Biserica experimentează darurile Duhului. Aceste daruri deși sunt lucrate de unul și același Duh, dar în fiecare într-un chip corespunzător, ele nu trebuie privite ca provenind exclusiv de la Duhul Sfânt, ci ca fiind împărțite de întreaga Sfântă Treime, prin Duhul Sfânt, Tatăl dăruind totul prin Fiul împreună cu Sfântul Duh. *Nu se deosebesc între ele darurile Tatălui și ale Fiului și ale Sfântului Duh, căci există o singură mântuire cu o singură putere, cu o singură credință.* (Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a XVI-a*). - n.L.P.

adevărat, după voia Sa.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Alte șapte omilii*, cuvânt despre iubire, 11, în PSB, vol. 34, pp. 327-328)

Duhul Sfânt Proniatorul; Pronia dumnezeiască

„(...) Simonides¹⁶⁴¹:

Nimeni fără Dumnezeu,

N-a fost virtuos! Nici oraș, nici muritor!

Dumnezeu cunoaște totul. Fără Dumnezeu nimic nu-i sănătos

*În muritori*¹⁶⁴².

La fel și Euripide¹⁶⁴³:

*Fără Dumnezeu nu e nimic în oameni*¹⁶⁴⁴.

Și Menandru¹⁶⁴⁵:

*Nimeni de noi nu are grijă, decât numai Dumnezeu*¹⁶⁴⁶.” (Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, cartea a doua, VIII, în PSB, vol. 2, p. 397)

„Acolo unde Domnul privește este pace și veselie, iar acolo de unde Domnul își întoarce fața Sa, acolo intră răutatea.” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. VIII, 70.1., în PSB, vol. 4, p. 206)

„Purtarea de grijă a lui Dumnezeu care conduce omenirea este și suverană și bună; prin aceste două însușiri puterea providenței rânduiește mântuirea oamenilor; ca suverană, îi înțelepțește pedepsindu-i; ca binefăcătoare, le este de folos prin facerile de bine.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata I, cap. XXVII, 173.5., în PSB, vol. 5, p. 109)

„Da, puterea lui Dumnezeu este totdeauna lângă noi; puterea Sa ne atinge, ne vede, ne face bine și ne învață.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a II-a, cap. II, 5.5., în PSB, vol. 5, p. 116)

¹⁶⁴¹ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Simonides din Cheos, cel mai mare poet liric grec (556-467 î.Hr.). (n.s. 31, p. 397)

¹⁶⁴² Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: *Antholog. Lyr. Graec.*, ediția Diehl, t. II, p. 68; frag. 10 (61) (la S-B, p. 86, nota 2). (n.s. 32, p. 397)

¹⁶⁴³ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Euripide, poet tragic grec (480-406 î.Hr.). Cele mai celebre din operele sale sunt: *Alceste*, *Medeea*, *Andromaca*, *Electra*, *Hecuba*, *Ifigenia în Aulida*, *Ifigenia în Taurida*, *Bacantele*. (n.s. 33, p. 397)

¹⁶⁴⁴ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Euripide, *Fragm.* 391. Nauck, *Tragicorum graecorum fragmenta*, Leipzig, 1889, p. 480 (la S-B, p. 86, nota 3). (n.s. 34, p. 397)

¹⁶⁴⁵ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Menandru, poet comic grec (342-292 î.Hr.). Se spune că a scris 108 comedii; sunt cunoscute numai prin fragmente. (n.s. 35, p. 397)

¹⁶⁴⁶ Tâlcuirea Pr. D. Fecioru: Menandru, Meineke, *Fragmenta comic. graec.*, Berlin, 1841, t. IV, p. 276 (la S-B, p. 86, nota 4). (n.s. 36, p. 397)

„(...) pronia dumnezeiască este evidentă din priveliștea tuturor celor pe care le vedem, a tuturor faptelor făcute cu artă și înțelepciune, atât a celor care se nasc după rânduială, cât și a celor care se ivesc după rânduială.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a V-a, cap. I, 6.2., în PSB, vol. 5, p. 314)

„Multe din cele din viață, e drept, iau naștere datorită gândirii omenești; dar asta după ce gândirea omenească a fost luminată de Dumnezeu, astfel sănătatea vine prin știința medicală; bunăstarea trupească prin exerciții gimnastice; bogăția prin afacerile comerciale; dar toate se fac prin prezența proniei dumnezeiești cu conlucrarea omenească.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XVII, 157.1.-157.2., în PSB, vol. 5, p. 470)

„Că pronia, care vine de la Dumnezeu la noi, nu este o forță oarbă care are sarcina să slujească creaturilor, urcându-se de la cele mai de jos creaturi până la cele mai de sus, ci, datorită milei lui Dumnezeu față de slăbiciunea noastră, rânduilele directe ale proniei Sale lucrează asupra noastră, așa cum lucrează grija păstorilor pentru oile lor și a împăratului pentru supușii lui, și după cum și noi ne supunem conducătorilor rânduiți să ne conducă, potrivit orânduiei încredințate lor de Dumnezeu.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VII-a, cap. VII, 42.7., în PSB, vol. 5, p. 502)

„Dumnezeu a ales pe patriarhi, le-a dat făgăduință, a scos din Egipt poporul care se trăgea din acei patriarhi, a răbdât îndelung când ei au păcătuit, i-a pedepsit ca un părinte, i-a dus în țara făgăduinței pe care le-a dat-o; din când în când le-a trimis prooroci, i-a pedepsit și i-a întors de la păcatele lor, i-a răbdât mereu îndelung, trimitându-le bărbați care să-i vindece, până să vină Marele Doctor, Proorocul, care-i mai presus decât toți proorocii, Tămăduitorul, care întrece pe toți tămăduitorii. Când a venit El, ei L-au trădat și L-au omorât zicând: *ia-L de pe pământ, răstignește-L, răstignește-L pe El!* (In., 19, 15). Imediat după aceea a venit asupra poporului o certare de la Dumnezeu: *Locul* (Ier., 40, 33), în care Iisus al meu a fost răstignit (Apoc., 11, 8), a fost pustiit și Dumnezeu a ales un alt popor. *Vedeți că secerișul este mult, iar lucrătorii sunt puțini* (Mt., 9, 37). Dealtfel, Dumnezeu face ca mreaja să fie mereu aruncată în marea acestei vieți și în ea să se adune pești de multe feluri (Mt., 13, 47). Dumnezeu trimite mulțime de pescari, trimite mulțime de vânători, iar ei vânează pe *tot muntele și tot dealul*¹⁶⁴⁷. Vezi cât de mare este purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor!” (Origen, *Omilia la Cartea Proorocului Ieremia*, omilia XVIII, V, în PSB, vol. 6, p. 442)

„(...) omul niciodată nu-i cu totul părăsit de Dumnezeu și de Adevăr, care-i însuși Fiul Său Cel Unul-Născut.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VIII-a, cap. LXIII, în PSB, vol. 9, p. 557)

¹⁶⁴⁷ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Ier., 16, 16. a se vedea *Omilia Ier.* XVI, 1. (n.s. 586, p. 442)

„(...) susținem că lumea este cârmuită de Dumnezeu, desigur fără ca prin aceasta să fie îngustată libertatea de voință a cuiva dintre noi, ci fiind condusă mereu spre mai bine (...)” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a V-a, cap. XIX, în PSB, vol. 9, p. 333)

„Purtarea de grijă a lui Dumnezeu conține în sine toate cele de care poartă El grijă și pe care le cuprinde, dar nu în felul în care un corp material își deține conținutul său atunci când și conținutul tot corp este, ci purtarea de grijă a lui Dumnezeu cuprinde totul întocmai ca o putere divină care cuprinde tot ceea ce conține¹⁶⁴⁸.” (Origen, *Contra lui Celsus*, cartea a VI-a, cap. LXXI, în PSB, vol. 9, p. 432)

„Dacă Tu nu ne aperi, degeaba stăm de veghe și lucrăm degeaba. Îndepărtează tot ceea ce ne împovărează și fii ajutorul, sprijinitorul și doctorul nostru; fă să fim tari și sănătoși în credință.” (Metodiu de Olimp, *Aglaofon sau Despre Înviere*, discursul III, XXIII, în PSB, vol. 10, p. 211)

„(...) la fel și în cazul celor raționale: este imposibil să dăinuiască acea viață după lege fără (ajutorul) Duhului. Ordinea în cazarmă nu se poate păstra când comandantul lipsește, nici armonia în cor în lipsa dirijorului. Cum ar putea zice serafimii: *Sfânt, Sfânt, Sfânt* (Is., 6, 3) dacă n-ar fi fost învățați de Duhul de câte ori se cade să rostească această doxologie ? Prin urmare, fie că toți îngerii îl laudă pe Dumnezeu, fie că îl laudă toate puterile Lui, (fac acest lucru) cu concursul Duhului. Dacă mii și mii de îngeri se află de față și zeci de mii de slujitori săvârșesc ireproșabil slujba lor, (fac aceasta) cu puterea Duhului. Este imposibil a fi menținută, fără purtarea de grijă a Duhului, toată această armonie de negrăit și mai presus de ceruri (atât) în slujba lui Dumnezeu, cât și între puterile cele mai presus de ceruri”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 16, în PSB, vol. 12, p. 54)

„(...) fiecare om de la El primește ajutorul potrivit vredniciei lui personale și potrivit trebuinței lui”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, VII, în PSB, vol. 12, p. 388)

„(...) să fim încredințați că Dumnezeu, Căruia nu-I scapă nimic din tot ce se întâmplă, Se află întotdeauna alături de noi.” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, cartea V, 6.4., în PSB., vol. 14, p. 259)

„(...) chiar numai principiul buneirânduiei este o lucrare a proniei: dovadă, faptul că ziua este încălzită de lumina soarelui, faptul că noaptea urmează apusului aceluiași soare, sau că, ajungând stăpână, ea — noaptea — nu

¹⁶⁴⁸ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Aceleași argumente în IV, 5. (n.s. 304, p. 432)

rămâne scăldată în întuneric, și asta ca urmare a hoinăreliei stelelor. Or, ce să mai spunem noi atunci despre lună, care, cu cât se depărtează mai mult de soare, se și rotunjește mai tare, și care, pe cât se apropie de el, se îngustează? Nu ne vorbesc ele oare despre Cuvântul ordonator și despre înțelepciunea lui Dumnezeu?

Dar atât de binevenitele văpăi ale soarelui, care fac ca roadele să se coacă; sau umbletul vântului, care pregătește belșugul recoltelor; sau răcoarea zilelor de ploaie — precum și potrivirea întreolaltă a tuturor acestora, datorită căreia totul se desfășoară cu rost și în bună rânduială; sau, iar, rigoarea cu care revin planetele la timpul convenit exact în același loc — nu arată ele deslușit (lucrarea) poruncii dumnezeiești? Desăvârșita diaconie a astrelor, nu-și spune oare ea singură supunerea în fața legii lui Dumnezeu?

Semeția munților, adâncul hăurilor, netezimea fără sfârșit a câmpiilor — care nu ne fac plăcere numai pentru frumusețea lor, ci și pentru foloasele ce le aduc — se pot ele oare explica altfel decât în temeiul proniei dumnezeiești? Dar dimensiunile și delimitarea uscatului față de apă, necesare atât agriculturii cât și aducerii de mărfuri trebuitoare din țări străine, cum ar putea cineva să spună că nu dovedesc limpede exacta și judicioasa purtare de grijă a lui Dumnezeu? Apa din munți ajunge la loc de șes, pe care-l scaldă cât îi trebuie pământului ca să prindă viață; după aceea ea se năpustește în mare, iar marea o varsă în ocean.” (Constantin cel Mare, *Cuvântarea lui Constantin cel Mare către adunarea Sfinților* apud Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, 6.7.-6.9., în PSB, vol. 14, pp. 259-260)

„Nu e nimic din cele ce sunt și se fac, care să nu fi fost făcut și să nu dureze în El și prin El.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLII, în PSB, vol. 15, p. 79)

„Însuși Cuvântul atotputernic și atotdesăvârșit sfânt al Tatălui, sălășluindu-Se și întinzând puterile Lui în toate și pretutindeni și luminându-le pe toate cele arătate și nevăzute, le ține în Sine și le strânge, nelăsând nimic gol de puterea Lui, ci dându-le viață tuturor și păzindu-le pe toate împreună și pe fiecare în parte.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLII, în PSB, vol. 15, p. 79)

„*Vie a sădit și a împrejmuit-o cu gard* (Mt., 21, 33). E lămurit că numește *vie* sufletele oamenilor, în jurul cărora a pus gard, adică siguranța dată de porunci și paza îngerilor.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a V-a, VI, în PSB, vol. 17, p. 126)

„La Dumnezeu nimic nu-i neprevăzut, nimic nu-i neglijat. Pe toate le privește cu ochiul cel neadormit. Este de față lângă toți și lângă toate, dând mântuire fiecăruia. Dacă Dumnezeu n-a lăsat pe ariciul de mare în afara privirii

Sale, nu va supraveghea, oare, pe cele ale tale?” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a VII-a, V, în PSB, vol. 17, p. 153)

„(...) nimic din cele ce există nu este în afara proniei lui Dumnezeu și nici lipsit de grija ce i se cuvine.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, omilia a IX-a, V, în PSB, vol. 17, p. 176)

„Dacă cercetăm cu luare aminte frumusețile creației, atunci prin ele citim, ca într-o carte, marea înțelepciune și purtarea de grijă de toate a lui Dumnezeu.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a IV-a despre mulțumire, II, în PSB, vol. 17, p. 378)

„Dumnezeu face totul și săvârșește totul spre folosul nostru; și tot spre folosul nostru a dăruit omului și desfătarea și tihna. Dacă Dumnezeu, din pricina covârșitoarei Lui iubiri de oameni, ne-a pregătit, înainte de a fi neamul nostru, acele bunătăți negrăite, precum Însuși spune: *Veniți binecuvântații Părintelui Meu de moșteniți împărăția cea pregătită vouă înainte de întemeierea lumii* (Mt., 25, 34), apoi cu mult mai mult ne va da din belșug toate cele de pe lumea asta”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XIV, II, în PSB, vol. 21, p. 158)

„(...) înțeleptul Dumnezeu, Cel ce rânduieste viața noastră după înțelepciunea Lui (...)”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia XVII, II, în PSB, vol. 21, p. 191)

„Când ne bucurăm de purtarea de grijă a lui Dumnezeu, putem scăpa nu numai de uneltirile oamenilor răi, ci chiar de-am cădea între fiare sălbătice nu vom păți nimic. Că Stăpânul, arătându-Și bogăția puterii Lui, schimbă chiar firea fiarelor și le prefăce în oi; nu că le-ar face să-și piardă cumva sălbăticia firii lor, ci le face blânde ca oile, cu toate că-și păstrează firea. Când Dumnezeu vrea, stihiiile își uită propria lor lucrare; focul nu mai e foc. Și aceasta o poți vedea cu cei trei tineri (Dan., 3, 8-28) și cu Daniel (Dan., 6, 16-24). Daniel, înconjurat de lei, ca și cum ar fi avut oi împrejurul lui, n-a pățit nimic, ajutorul celui de sus a înfrânat sălbăticia leilor. Fiarele au rămas fiare, dar nu și-au vădit firea lor sălbatică; și au cunoscut asta și cei care erau mai sălbatici ca fiarele.

S-a întâmplat aceasta pentru o mai mare învinuire a acelor care au depășit pe fiare în cruzime, cu toate că erau înzestrați cu rațiune. Au cunoscut chiar din fapte că, datorită purtării de grijă a Stăpânului, fiarele nu s-au atins de dreptul Daniel, n-au îndrăznit să-i sfășie trupul; dar cei care l-au aruncat pe Daniel la fiare au fost mai răi decât fiarele. Și ca să nu se creadă că totul a fost o nălucire, aceia au cunoscut adevărul din cele petrecute cu cei ce au fost aruncați în groapă; cu Daniel fiarele au fost blânde ca oile, își uitaseră firea, dar cu cei ce fuseseră aruncați după Daniel în groapă, fiarele și-au arătat sălbăticia lor. Tot așa

s-a întâmplat și cu focul din cuptorul cel din Babilon. Focul a cruțat pe cei din cuptor, pe cei din mijlocul focului; nu și-a arătat tăria sa, ci, ca și cum i-ar fi fost înlănțuită lucrarea focului, așa a lăsat nevătămate trupurile celor trei tineri; nici părul lor n-a îndrăznit să se atingă, ca și cum o poruncă ar fi împiedicat focul să-și arate lucrarea sa; dar i-a mistuit pe cei ce ședeau lângă cuptor. Prin aceste două lucruri Dumnezeu și-a vădit puterea Sa cea mare; și prin aceea că a păzit nevătămați pe cei din cuptor și prin aceea că a mistuit pe cei de lângă cuptor. Deci, când ne bucurăm de ajutorul celui de sus, nu numai că scăpăm de uneltirile vrăjmașilor noștri, dar nu pățim nimic nici chiar de-am cădea în mijlocul fiarelor. Mâna lui Dumnezeu e mai puternică decât orice; în toate împrejurările ne dă tărie și ne face să fim nebiruiți”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, omilia LVII, IV, în PSB, vol. 22, pp. 238-239)

„Dacă Dumnezeu arată o atât de mare purtare de grijă de niște flori de rând, nevrednice de cuvânt și de un folos întâmplător, cum nu va purta grijă de tine, făptura cea mai necesară din toate?” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XXII, I, în PSB, vol. 23, p. 281)

„Iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului (Mt., 28, 20).

Ai văzut iarăși autoritatea cu care le-a vorbit? Ai văzut că și aceste cuvinte au fost spuse pe măsura înțelegerii ucenicilor? N-a spus că are să fie numai cu ei, ci cu toți credincioșii de mai târziu - că n-aveau să trăiască apostolii până la sfârșitul veacului -, ci le-a vorbit ca unora ce fac un singur corp cu toți credincioșii de mai târziu. Domnul le-a spus: Să nu-mi vorbiți de greutatea însărcinării. Eu, Care fac toate ușoare, sunt cu voi! Aceasta o spunea adesea și profeților în Vechiul Testament: și lui Ieremia, care punea înainte tinerețea lui, și lui Moise și lui Iezechiel, care șovăiau: Eu sunt cu voi! Același lucru îl spune acum și ucenicilor Săi”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, omilia XC, II, în PSB, vol. 23, pp. 1001-1002)

„(Hristos – n.L.P.) - Cel din care sunt toate și prin Care sunt toate și în Care sunt toate, pe Cel ce dă tuturor hrană la vremea potrivită, pe Cel ce deschide mâna Lui și umple toată viața de bunăvoință, pe Cel ce e pâinea care se pogoară din cer și dă viață lumii, pe Cel care face să curgă din izvorul propriu viața tuturor celor ce sunt.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, omilia X, în PSB, vol. 29, p. 250)

„(...) lucrarea desăvârșită a Providenței, care nu vindecă numai bolile declarate, ci ferește și de cele care încă nu au apărut.” (Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre pruncii morți prematur, către Hierios*, Preliminarii, în PSB, vol. 30, p. 424)

„Căci nu știm să cerem ce ne trebuie, ci El Însuși ne întinde, luând-o înaintea noastră, cele ce ne susțin pentru viața veșnică¹⁶⁴⁹.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a treia, cap. IV, în PSB, vol. 41, p. 317)

(...) multe se economisesc pentru noi în mod ascuns, Hristos având în grijă și apărând viața fiecăruia¹⁶⁵⁰.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 1046)

„Pe slujitorul lui Hristos îl păzește nu straja trupească, ci Providența dumnezeiască.” (Sf. Ambrozio al Milanului, *Scrisori*, Cuvântarea împotriva lui Auxențiu despre predarea bisericilor, 9, în PSB, vol. 53, p. 118)

„Se cuvine să credem cu nestrămutată convingere că nimic nu se petrece pe această lume fără Dumnezeu. Trebuie să mărturisim că toate se fac și se îndeplinesc cu voia sau cu îngăduința Lui, cu lămurirea că binele se săvârșește cu voința și ajutorul lui Dumnezeu, iar răul cu îngăduința Lui, când ocrotirea divină ne părăsește din cauza netrebnicieii și a învârtosării inimii noastre și îngăduie să fim stăpâniți de diavol sau de patimi rușinoase. Aflăm aceasta foarte limpede și din cuvintele apostolului care zice: *Pentru aceea i-a lăsat Dumnezeu în patimi josnice* și iarăși: *Pentru că n-au crezut că-L au pe Dumnezeu în conștiință i-a lăsat Dumnezeu în minte proastă, ca să facă ei ceea ce nu se cade.*” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea I, Convorbirea cu părintele Pafnutie, cap. XX, în PSB, vol. 57, p. 361)

„(...) cele pe care le credem împotriva folosului, ca un medic foarte bun Domnul ni le dă chiar fără voia noastră, iar uneori hotărârile noastre primejdioase și încercările aducătoare de moarte le întârzie și le abate de la îndeplinirea lor cu rea urmare, iar pe cei ce se grăbesc spre moarte îi aduce la mântuire și, fără știrea lor, îi scoate din gura iadului.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, Partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. VII, 4, în PSB, vol. 57, p. 535)

¹⁶⁴⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Noi cerem de obicei mai mult cele necesare vieții pământești. Dumnezeu știe însă cele ce ne sunt necesare pregătirii pentru viața veșnică. De aceea ni le dă mai degrabă pe acestea, chiar dacă nu știm care sunt acestea, deci nici să le cerem. Vedem mai târziu că cele pe care ni le-a dat Dumnezeu ne-au fost de folos pentru viața de veci. (n.s. 572, p. 317)

¹⁶⁵⁰ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Toate ale noastre se rezolvă cum se cuvine, spre binele nostru, când ne punem nădejdea în Dumnezeu, dar ne dăm și noi silința. De multe ori, abia după rezolvări în bine ale unor probleme, prin împrejurări care n-au atârnat de noi, ne dăm seama că Dumnezeu a potrivit lucrurile astfel, ca acele probleme să se rezolve cum ne era de folos. (n.s. 1968, p. 1046)

„Grija aceasta și providența lui Dumnezeu față de noi le-a exprimat frumos cuvântul dumnezeiesc prin profetul Osea, sub chipul Ierusalimului ca o femeie păcătoasă, care se îndreaptă cu iuțeală primejdioasă spre cultul idolilor. Când ea zice: *Mă voi duce după iubiții mei, care-mi dau pâine și apă, și lână, și in, și ulei, și băutură*, bunătatea divină îi răspunde nu voinței, ci mântuirii ei: *Iată, eu îi voi astupa drumul ei cu măcăcini, voi ridica zid, ca ea să nu-și mai afle cărările sale. Ea va umbla după iubiții săi, dar nu-i va ajunge, și-i va căuta, dar nu-i va găsi. Și va grăi atunci: Mă voi întoarce la bărbatul meu cel dintâi, că atunci îmi era mai bine decât acum*. Și, de asemenea, descrie prin această comparație îndărătnicia și disprețul nostru, prin care găsim de cuviință să-i răspundem cu gând nespus când ne cheamă să ne întoarcem la El: *Și am zis: Mă vei numi Tată și după aceea nu vei înceta să mă urmezi. Dar, cum o femeie disprețuiește pe iubitul său, așa M-a disprețuit pe Mine casa lui Israel, zice Domnul*. Destul de potrivit a fost comparat Israelul cu o adulteră care și-a lăsat bărbatul, iar dragostea și stăruința bunătății Sale au fost asemănată cu un bărbat care și-a pierdut soția.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. VIII, 1-2, în PSB, vol. 57, pp. 535-536)

„Și nu numai că insuflă cu bunătatea Sa dorințe sfinte, dar ne și pregătește prilejuri de viață adevărată și de fapte bune, arătând celor rătăciți calea mântuirii.” (Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, partea a II-a, A treia convorbire cu părintele Cheremon, cap. VIII, 4, în PSB, vol. 57, p. 536)

„(...) o, Tu, bunule Atotputernic, Care îngrijești pe fiecare dintre noi, ca și când ai îngriji pe unul singur, și tot așa pe toți ca pe fiecare în parte.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a III-a, XI, (19), în PSB, vol. 64, pp. 98-99)

„(...) ce sunt eu pentru mine însumi fără de Tine, dacă nu o călăuză spre prăpastie?” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a IV-a, I, (1), în PSB, vol. 64, p. 101)

„(...) atunci când Tu ești tăria noastră, atunci este tărie, iar când este tăria noastră, este slăbiciune.” (Fericitul Augustin, *Confessiones - Mărturisiri*, cartea a IV-a, XVI, (31), în PSB, vol. 64, p. 115)

„(...) o înțeleaptă organizare cruță pe cel pe care nenorocirea l-ar putea face mai rău și nu-l lasă să sufere pe cel ce nu poate răbda. Altul este omul desăvârșit prin toate virtuțile, sfânt și apropiat de Dumnezeu; pe acesta providența până într-atât îl ferește de nenorocire, încât nu-l lasă să fie atins nici de boli. (...)”

Dar se întâmplă adesea ca posturile de înaltă răspundere să fie încredințate celor buni, iar răutatea să fie nimicită. Altora providența le împarte fericirea proporțional cu nenorocirea, după calitatea sufletelor lor; pe unii îi mușcă, pentru ca ei să nu se moleșească într-o fericire îndelungată, îngăduie ca alții să fie puternic zguduți, pentru ca virtuțile lor sufletești să se întărească prin practica și exercițiul răbdării. Unii se tem mai mult decât trebuie de ceea ce de fapt pot să suporte, alții disprețuiesc mai mult decât trebuie ceea ce nu pot să suporte; pe aceștia experiența îi duce la cunoașterea de sine. Unii și-au dobândit cu prețul unei morți glorioase un nume venerabil de-a lungul secolelor, alții, neînfrânați în fața torturilor, au dat celorlalți exemplu că virtutea nu este învinsă de suferințe; că acestea se petrec de regulă, cu rânduială și în interesul celor ce par a le suporta, este departe de orice îndoială.

Aceeași explicație are și faptul că tuturor celor răi li se întâmplă când neplăceri, când lucruri dorite. De neplăcerile acestora desigur că nimeni nu se miră, fiindcă toți socot că ei au meritat răul; pedepsele lor pe alții îi abat de la nelegiuiri, iar pe ei îi corectează; și bucuriile lor sunt pentru cei buni pildă elocventă de ceea ce trebuie să judece despre o astfel de fericire, pe care o văd adesea în serviciul celor răi. În această chestiune cred că se poate ține seamă și de posibilitatea de a fi unul cu un temperament așa de iute și de nestăpânit, încât lipsa de cele necesare să-l împingă până la nelegiuire; providența vindecă boala acestuia dându-i ca leac avere multă. Privindu-și conștiința pătată de ticăloșie și comparându-și averea cu sine, se teme poate să nu-i fie dureroasă pierderea bunurilor, a căror folosire îi este plăcută; își va schimba deci conduita și, în teama sa de a nu-și pierde averea, se va lăsa de rele. Pe alții i-a prăbușit în ruină meritată o fericire dobândită pe nedrept, unii au căpătat dreptul de a pedepsi, pentru ca să existe mijloc de întărire pentru cei buni și de corecție pentru cei răi.” (Boethius, *Mângâierile filozofiei*, cartea IV, II, proza VI, în PSB, vol. 72, pp. 148-149)

„(...) deseori acea providență supremă a dat dovadă și de acest extraordinar miracol, încât cei răi să facă pe cei răi buni. Fiindcă uneori suferă nedreptăți din partea celor mai răi dintre ei, aprinzându-se de revoltă împotriva nedreptăților, se întorc la roada virtuții, dorind să nu mai fie asemenea acelor pe care-i urăsc. Căci numai puterea divină este aceea pentru care și răul să poate fi un bine când, folosindu-se de el cu măsură, ajunge la realizarea vreunui bine. Există o ordine care îmbrățișează toate și cel ce și-a părăsit locul pentru a intra în altă ordine de lucruri, rămâne totuși înlăuntrul ordinii, pentru ca să nu se facă loc la nimic întâmplător în împărăția providenței.” (Boethius, *Mângâierile filozofiei*, cartea IV, II, proza VI, în PSB, vol. 72, p. 149)

„(...) cine este atât de lipsit de inteligență umană și de străin de însuși acest adevăr despre care vorbim, încât să nu recunoască și să nu vadă că opera aceasta atât de minunată, care este universul, și măreția neprețuită atât a celor de

sus cât și a celor de jos sunt conduse de cel ce le-a creat și că acela care a fost creatorul elementelor tot el va fi și guvernatorul lor? Evident că acesta cu ce putere și majestate a clădit toate, cu aceeași providență și măsură le cârmuiește, mai ales fiindcă în cele care sunt administrate prin acțiune umană nu există nimic fără o rațiune interioară și toate își trag ocrotirea de la providență, cum își trage corpul viața de la suflet.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea I, IV, 19, în PSB, vol. 72, p. 194)

„Deci, precum spui tu, Dumnezeu a îndepărtat de la sine grija de cei muritori. Dar atunci care este pentru noi rațiunea religiei divine? Care este scopul adorării lui Hristos și la ce bun speranța ocrotirii de către El? Dacă Dumnezeu neglijează în această lume neamul omenesc, pentru ce întindem zilnic mâinile spre cer? Pentru ce cerem prin dese rugăciuni mila lui Dumnezeu? Pentru ce ne ducem la biserică? Pentru ce ne plecăm în fața altarului? N-avem nici o rațiune de a ne ruga, dacă ni se spulberă speranța împlinirii rugăciunilor. Vezi așadar cât de nesocotită și de fără temei este ideea acestei afirmații. Dacă aceasta se acceptă ca adevărată, nu se mai poate păstra nimic din religie.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea I, V, 21, în PSB, vol. 72, p. 194)

„(...) neamul evreilor, învingător fără război, intră în deșert. Își face drum prin acele regiuni fără drumuri, este călător fără cale, călăuzit de Dumnezeu, cinstit de oastea divină, puternic prin conducerea cerească, urmând coloana mișcătoare, de nor ziua, de foc noaptea, coloană care-și schimbă culoarea după diversele cerințe ale timpului, pentru ca adică în lumina zilei să se distingă prin aspectul unui nor întunecat, iar în negura nopții să se vadă ca o flacăra strălucitoare. Aducă aici izvoarele ieșite pe neașteptate, aduică apele lecuitoare, fie apărute, fie schimbate cele existente, păstrându-și înfățișarea dar transformându-și calitatea, aduică râurile țâșnind din creierii munților, ogoarele pline de praf fertilizate de noi șuvoaie și turmele de vite mânate spre tabere pentru hrana călătorilor, Dumnezeu slujind cu nesfârșită dragoste nu numai pentru folosul, ci chiar pentru desfătarea oamenilor, hrana dată zilnic celor conduși de stele timp de patruzeci de ani, cerurile plouând cu mâncăruri dulci, nu numai pentru hrană, ci și pentru plăcere; aduică faptul că oamenii n-au simțit în nici o parte a membrilor adaosul sau scăderea în greutate a corpurilor umane, că unghiile nu le-au crescut, dinții nu le-au căzut, părul s-a menținut la fel, picioarele nu li s-au bătătorit, îmbrăcămintea și încălțăminte nu li s-au rupt, onoarea sporită a oamenilor impunând demnitate chiar îmbrăcăminții lor sărăcicioase; aduică aici faptul că Dumnezeu S-a coborât pe pământ pentru a învăța pe oameni, Dumnezeu Fiul luând pentru aceasta înfățișare omenească, că mulțimea nenumărată a poporului a fost primită în preajma familiarității divine, strălucind prin onoarea prieteniei sacre; aduică aci tunetele, fulgerele, înfiorătoarele răsunete ale buciurilor cerești, înspăimântătorul freamăt în tot

văzduhul, cerurile mugind cu vuiete sacre, focuri, întunecimi, nori plini de puterea lui Dumnezeu, Dumnezeu vorbind de aproape, legea răsunând în gura divină, litere, cuvinte și pagini scrise de degetul lui Dumnezeu, cartea de piatră, poporul învățând și Dumnezeu învățându-l, aproape o singură școală a cerului și a pământului, îngeri și oameni laolaltă.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea I, IX, 42-43, în PSB, vol. 72, p. 201)

„Dar aici s-ar putea răspunde că Dumnezeu a avut altădată această grijă de oameni, dar acum sigur n-o mai are. De unde credem așa? Poate fiindcă nu mai mâncăm zilnic o mană ca atunci, deși avem belșug de roade pe ogoare, nu mai prindem potârniche care ne vin în mână, deși mâncăm tot felul de vite, păsări și alte viețuitoare? Că nu ne mai vin la gură ape din deschizăturile stâncilor, deși avem casele umede de băutura scoasă din rodul viilor? Adaug eu ceva mai mult, că noi, care spunem că atunci aceia au fost în grija lui Dumnezeu, iar noi suntem neglijăți de Dumnezeu, dacă am putea primi bunurile din trecut în locul celor din prezent, am refuza în mod sigur această schimbare de condiție. Căci n-am vrea să pierdem ceea ce avem acum pentru a poseda ceea ce ei aveau atunci în folosință, nu pentru că acum avem lucruri mai bune decât au avut ei atunci, ci pentru că ei, care atunci erau hrăniți din grija lui Dumnezeu și a cerului, preferau în locul bunurilor prezente vechea îndestulare a pântecelui, amintindu-și cu o duioșie condamabilă de mâncărurile de altădată și tânjind după ceapa și usturoiul din trecut nu pentru că erau mai bune cele pe care le avuseseră înainte, ci pentru că se întâmpla și cu ei atunci ceea ce se întâmplă cu noi acum. Nu le plăcea ceea ce aveau și doreau ceea ce n-aveau. Noi laudăm mai mult ceea ce a fost atunci decât ceea ce este acum, nu fiindcă, dacă am avea putința de a alege, am prefera să le avem întotdeauna pe acelea, ci fiindcă mintea omenească are acest cusur înrădăcinat de a dori întotdeauna ceea ce nu este și fiindcă — precum spune cineva — *nouă ne plac ale altora iar altora le plac ale noastre*¹⁶⁵¹. Se adaugă și ceea ce este aproape general, că omul este întotdeauna nerecunoscător față de Dumnezeu, că toți au năravul urât și aproape înăscut, de a nu lua în seamă binefacerile lui Dumnezeu, de a nu se recunoaște datori față de el.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea I, X, 46-47, în PSB, vol. 72, pp. 202-203)

„(...) sfântul Apostol Pavel spune în Faptele Apostolilor: *În El Însuși trăim și ne mișcăm și suntem* (Fap., 17, 28). Este fără îndoială mai mult decât un conducător al vieții, fiindcă în El se găsește mișcarea celui ce are viață. În adevăr, n-a zis că suntem mișcați de El, ci în El, învățându-ne limpede că ființa noastră a tuturor se găsește înlăuntrul virtuților sfinte, fiindcă de bună seamă trăim în Însuși Acela de la care avem ceea ce suntem.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea a II-a, II, 9, în PSB, vol. 72, p. 210)

¹⁶⁵¹ Tâlcuirea Prof. David Popescu: Publius Syrus, poet latin (sec. I î.d.H.), de la care a rămas o colecție de maxime morale (n.s. 29, p. 203)

„Iată — zice Scriptura — *Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului*. Grozav mai tălmăcim sentimentele lui Dumnezeu, dacă-L defăimăm spunând că suntem veșnic neglijați, când El dovedește întotdeauna că nu ne părăsește. Prin aceasta a voit să ne arate El că niciodată nu ne părăsește cu dragostea și ocrotirea Sa, fiindcă întotdeauna este prezent alături de noi.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea a II-a, II, 10-11, în PSB, vol. 72, p. 211)

„După cum medicii cei mai buni și mai încercați dau îngrijiri felurite, în raport cu diversitatea bolilor, și unora le prescriu medicamente dulci, altora amare, unora făcându-le cauterizări, altora aplicându-le cataplasme, la unii intervenind chirurgical, la alții prin infuzii uleioase, și totuși ei urmăresc un singur scop: însănătoșirea bolnavilor, oricât de deosebite sunt felurile de tratament, la fel și Dumnezeu nostru, odată ne tratează mai cu asprime, făcându-ne oarecum cauterizări și operații chirurgicale, iar altădată ne aduce prosperitate, ca și cum ne-ar mângâia cu uleiuri și cu cataplasme. Pe calea diferitelor medicamente vrea să ne facă același dar: sănătatea. Și stăpânii obișnuiesc să-i îndrepte prin blândețe pe slujitorii netrebnici, pe care pedepsele nu i-au disciplinat, și-i supun prin binefaceri pe cei care nu s-au supus prin lovituri. Și pe copii, și aproape pe toți micii îndărătnici, pe care nu-i fac ascultători amenințările și vergile, uneori îi aduc la supunere darurile și mângâierile. De aceea trebuie să înțelegem că suntem mai netrebnici decât cei mai netrebnici servitori și mai proști decât copiii fără minte, dacă nu ne îndreptăm nici ca servitorii răi prin pedepse, nici ca nevârstnicii prin daruri și mângâieri.” (Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, cartea a VI-a, XVI, 91-92, în PSB, vol. 72, p. 294)

„Iar pronie numesc nu pe cea care întoarce și conduce readucerea celor providențiate, de la cele ce nu trebuie la cele ce trebuie, ci pe cea care susține universul și conservă rațiunile, după care a fost el întemeiat la început. Și judecată, nu pe cea muștrătoare a celor ce păcătuiesc, ci pe cea distribuitoare care salvează și definește lucrurile. Datorită ei toate faptele unite cu rațiunile după care s-au făcut își au în identitatea lor naturală, necălcată, legalitatea lor neschimbată, precum a judecat și a hotărât de la început Făcătorul să fie și ce să fie și cum să fie fiecare. Iar ceea ce se numește în alt fel pronie și judecată e legat intim cu pornirile noastre libere, de la cele rele oprindu-le în multe feluri, iar spre cele bune întorcându-le cu înțelepciune. Iar prin diriguirea celor ce nu atârnă de noi, în mod contrar celor ce atârnă de noi, taie răutatea prezentă, viitoare și trecută. Dar prin aceasta nu spun că există o altă și o altă pronie și judecată. Căci una și aceeași o știu după putere, dar deosebită în raport cu noi și

având lucrarea de multe feluri¹⁶⁵².” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 28, în PSB, vol. 80, p. 133)

„Și ne vom convinge că El este proniatorul celor existente prin care am învățat de asemenea că este Dumnezeu, judecând că e drept și rațional să nu fie altul păzitorul și îngrijitorul lucrurilor decât numai Creatorul lor. Căci însăși persistența lucrurilor, ordinea, poziția și mișcarea lor, și legătura reciprocă a celor de la extremități prin cele din mijloc, nepăgubindu-se unele pe altele prin opoziție, apoi convergența părților în întreguri și unirea deplină a întregurilor cu părțile, distincția neamestecată a părților însele între ele, după diferența caracteristică a fiecăreia, și unirea fără contopire într-o identitate neschimbată a întregurilor, și, ca să nu le spun pe toate, adunarea și deosebirea tuturor față de toate și succesiunea inviolabilă a tuturor și a fiecăreia după specia proprie, necorupându-se nicidecum rațiunea proprie a firii și neconfundându-se cu altceva și neconfundând nimic, — arată clar că toate se susțin prin purtarea-de-grijă a lui Dumnezeu care le-a făcut. Căci nu e cu puțință ca Dumnezeu bun fiind să nu fie și binefăcător, nici binefăcător fiind, să nu fie și proniator și de aceea să nu îngrijească în chip dumnezeiesc de lucruri hărăzindu-le înțelepțește atât existența, cât și ocrotirea.

Căci pronia este, după purtătorii de Dumnezeu Părinți, grija lui Dumnezeu îndreptată spre lucruri. Dar o definesc și așa : pronia este voia lui Dumnezeu prin care toate lucrurile își primesc călăuzirea ce li se potrivește. Iar dacă e voia lui Dumnezeu, ca să mă folosesc de înseși cuvintele dascălilor, e necesar ca cele ce se fac să se facă după dreapta rațiune, ca să nu aștepte o ordine mai bună. Deci cel ce și-a ales adevărul de călăuză va fi îndemnat în tot

¹⁶⁵² Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Diferența între creaturi, manifestată de fiecare prin puterea ființei ei, ca bază a acelei puteri și ca formă a ei, ne arată pe Dumnezeu ca Cel ce a distribuit în ele o varietate armonioasă și neconfundată de rațiuni, după care se conduc și se mențin. Diferența fapturilor ne arată judecata distinctivă și unitivă a lui Dumnezeu în cadrul universului. Ea e nedespărțită de actul creației de la început și de acțiunea continuă a proniei. Căci Dumnezeu a creat lucrurile repartizate după rațiuni distincte și armonioase și le menține ca atare în mișcarea lor continuă. În special judecata e unită cu pronia atât de mult, că acestea două pot fi considerate una în rădăcina lor, deși se manifestă în raport cu noi în acte diferite și mintea noastră distinge aceste acte, ca și pronia de judecată.

Sfântul Maxim arată prin acestea că pronia este o operă pozitivă a lui Dumnezeu, condusă de El, nu un produs al păcatului, în sens origenist. Individuațiunile înseși sunt opera judecății Lui distinctive și sunt menținute de pronia Lui și toate sunt conduse de El însuși în folosul binelui. Dar nu sunt menținute și conduse spre bine numai din exterior. Acțiunea prin care le salvează în specificul lor și le conduce e concrescută cu înseși pornirile lor naturale de a se menține și de a se dezvolta în bine. Iar ființele conștiente colaborează la bine prin libertate. Binele e sădit astfel creator în firea fapturilor, ca o lege. Prin aceasta le conduce Dumnezeu însuși spre bine, dar se mișcă și ele înseși. Dar întrucât ființele libere se pot abate și spre rău, Dumnezeu prin pronia și judecata Sa le întoarce uneori spre bine cu voia lor, iar alteori, chiar împotriva voii lor, producând împrejurări care le opresc de la rău sau le fac să regrete răul făcut și să-l întoarcă spre bine. (n.s. 147, p. 133)

modul să spună că Același e purtătorul de grijă pe care l-a cunoscut cu adevărat și ca făcător al lucrurilor, sau ale căruia sunt lucrurile ca făcător. Căci și în animale, când ne ațintim cugetarea noastră la cele ce sunt prin mijlocirea rațiunii, aflăm o trăsătură care schițează nu fără noblețe cele mai presus de rațiune. Căci privind la cele ce îngrijesc în mod natural de cele ce sunt din ele după neam, căpătăm și noi îndrăzneala să afirmăm cu cutezanță evlavioasă, conform rațiunii din noi înșine, că Singur Dumnezeu este proniatorul tuturor lucrurilor, nu al unora da și al altora nu, ca unii dintre filosofii de afară, ci al tuturor la un loc, după o unică și neschimbată voință a bunătății; a celor universale și a celor singulare. Căci știm că dacă toate cele particulare s-ar strica din lipsa proniei și a păzirii cuvenite, s-ar strica și cele universale (căci cele universale constau din cele particulare). Demonstrația logică a acestui lucru, conducând printr-o aplicare bine întemeiată la adevăr, ni se impune de la sine. Căci dacă cele universale subzistă în cele particulare, neavând nicidecum rațiunea existenței în ele însele, pierind cele particulare, e vădit pentru oricine că nu vor rămâne nici cele universale. Căci părțile sunt și subzistă în întreguri și întregurile în părți. Și nici o rațiune nu se va opune acestui adevăr. Deci strânși de adevăr vestesc și ei fără voie puterea proniei și prin cele ce se străduiesc să demonstreze dovedesc și ei că aceasta străbate prin toate. Căci spunând că numai cele universale sunt conduse de pronie, nu bagă de seamă că spun că pronia se întinde și la cele particulare, mergând fără voie spre adevărul de care se silesc să fugă.

Căci dacă din pricina persistenței spun că cele universale se învrednicesc de pronie, arată că de aceasta se învrednicesc cu atât mai mult cele particulare în care își află ipostasul și persistența cele universale. Acestea țin laolaltă pentru relația naturală indisolubilă între ele și fiecare se conservă în vederea persistenței celeilalte, nici una nefiind străină de această pază. Căci căzând una din această pază prin care persistă, nici cealaltă nu se împărtășește de ea¹⁶⁵³.” (Sf.

¹⁶⁵³ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: După ce a demonstrat că Același Dumnezeu e și făcătorul și proniatorul lucrurilor, sfântul Maxim aprofundează în continuare înțelesul proniei divine. Prin pronie se mențin și se conduc toate fapăturile la ținta lor, printr-o reciprocă condiționare și conlucrare. Sfântul Maxim insistă asupra faptului că pronia conservă nu numai legile și genurile cele mai generale ale creațiunii, ci și entitățile particulare, în care se concretizează legile naturii și genurile. Unii filosofi văzând alterarea entităților particulare și persistența legilor naturii și genurilor generale au susținut că numai cele din urmă stat conservate de pronie. Aceasta ar însemna că pronia nu conduce lumea spre nici o țintă, pentru că legile naturii și genurile generale rămân mereu aceleași. Sfântul Maxim opune acestei teorii faptul că legile naturii și genurile universale nu se realizează, deci nu există în fapt decât în cele particulare. Se anticipează aci discuția scolastică dacă *universalia* sunt *in re* sau *ante rem*. Sfântul Maxim se declară pentru prima parte a alternativei.

Fizicianul filosof contemporan Philibert (*Der Dreieine*) afirmă că numai neantul nu e definit. Orice existență concretă e definită. Cum s-ar putea împăca aceasta cu afirmația Părinților că Dumnezeu e mai presus de orice determinare (ἀόριστος)? Concilierea ar putea sta în faptul că Dumnezeu e în același timp indefinit și izvor a tot ceea ce e definit. Faptul acesta e propriu persoanei. Dar câtă vreme persoana umană se definește fără să vrea și definitul constituie o

Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 63, în PSB, vol. 80, pp. 178-180)

„De altfel, ideea că Dumnezeu nu poartă de grijă de toate lucrurile e susținută în trei moduri. Sau zic că El nu cunoaște metoda purtării de grijă, sau nu o vrea, sau nu o poate. Dar după toate concepțiile comune ale tuturor, Dumnezeu fiind bun voiește desigur pururea și pentru toate cele bune; — și fiind înțelept, și mai mult decât înțelept, mai bine-zis izvorul a toată înțelepciunea, cunoaște desigur cele de folos ; și fiind puternic, mai bine-zis nesfârșit de puternic, lucrează desigur în chip vrednic de Dumnezeu în toate cele cunoscute Lui și voite de El ca bune și folositoare. Căci fiind bun și înțelept și puternic, străbate prin toate cele văzute și nevăzute, universale și particulare, mici și mari, prin toate cele ce au existență conform oricărui fel de ființă, necedând din infinitatea bunătății înțelepciunii și puterii, și toate conservându-le după rațiunea existenței fiecăreia, pentru ele însele și pe unele pentru altele în armonia și persistența relației indisolubile a tuturor¹⁶⁵⁴.

Pronia lui Dumnezeu se întinde peste toate? Căci însăși firea ne dă o dovadă nu neînsemnată că cunoștința proniei a fost semănată în noi în chip natural, când împingându-ne, fără să ne fi învățat înainte, spre Dumnezeu prin rugăciuni, în necazuri venite pe neașteptate, ne face să cerem de la El izbăvirea. Căci cuprinși deodată de o strâmtorare, înainte chiar de a cugeta la ceva, strigăm fără voie pe Dumnezeu, de pare că însăși pronia ne atrage la ea, fără să mijlocească aceasta niscăi gânduri, întrecând iuțimea facultății noastre intelectuale, și cea dintâi arătând că ajutorul dumnezeiesc e mai tare decât toate. Nu ne-ar duce firea fără voie spre ceea ce nu are ființă. Dar tot ce urmează natural din altceva dă dovadă că are o simțire tare și neînvinsă a adevărului, chiar dacă acesta rămâne tuturor nevădit¹⁶⁵⁵.

Iar dacă pentru faptul că rațiunea purtării de grijă a celor particulare ne este necuprinsă, precum de fapt este, după cuvântul: *Cât de ascunse sunt judecățile Lui și de neumblate căile Lui* (Rom., 11, 33), cineva ar spune că nici

sferă a sa, Dumnezeu e izvor al definitului prin voință și definitul nu ține de ființa Lui. O altă conciliere e dată în faptul că Dumnezeu e nu numai unitate, ci și Treime. Relațiile Persoanelor treimice se realizează în infinitatea iubirii, care nu e lipsită de orice calitate. Se poate spune că iubirea infinită a Lui are în ea totuși o structură. În Dumnezeu e o structură a iubirii paterne și a iubirii filiale (τύπος al sfântului Maxim). Cel ce iubește poartă în sine, *chipul*, întipărirea celui iubit. (n.s. 225, p. 180)

¹⁶⁵⁴ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: În poziția pe care sfântul Maxim o ia în favoarea pronierii entităților create, e implicată convingerea lui că ființele umane, fiind ajutate să se realizeze în viața prezentă, sunt conduse spre o durată eternă în viața viitoare, sau în Dumnezeu. Pentru că altfel ar fi zadarnică pronierea lor în viața prezentă. Numai prin pronierea celor individuale se arată că lumea e creată cu un scop final, care e atins prin acestea. Se afirma aci personalismul opus panteismului. Nu e eternă numai specia umană, ci și persoanele sunt eterne. (n.s. 226, p. 180)

¹⁶⁵⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Puterea proniei e mai adâncă în noi decât gândirea. De aceea strigăm îndată, în orice greutate, pe Dumnezeu în ajutor. (n.s. 227, p. 181)

nu există o astfel de purtare de grijă, n-ar grăi drept, după judecata mea. Căci dacă e mare și necuprinsă deosebirea între oameni și schimbarea fiecăruia față de fiecare și în sine însuși, în viețile, moravurile, opiniile, hotărârile, poftele, științele, trebuințele, aptitudinile și chiar gândurile sufletului care sunt aproape infinite, schimbându-se fiecare împreună cu toate cele ce se întâmplă în fiecare zi și ceas (căci e foarte versatil acest animal care e omul, schimbându-se repede împreună cu timpurile și cu trebuințele), e numai decît necesar ca și pronia, care cuprinde și îmbrățișează toate cele singulare prin preștiință, să apară felurită, variată și multiplă, să se întindă cu lucrurile necuprinse din pricina mulțimii, acomodându-se cu fiecare precum convine aceluia, potrivit cu fiecare lucru și gând, până la cele mai subțiri mișcări ce se nasc în suflet și trup¹⁶⁵⁶.

Deci dacă deosebirea celor particulare este necuprinsă, nesfârșită e și rațiunea proniei ce se acomodează cu ele în chip cuvenit. Dar dacă rațiunea proniei celor particulare este nesfârșită și nouă necunoscută, noi nu trebuie să facem neștiința noastră pricină de desființare a grijii atotînțelepte de lucruri, ci să lăudăm și să primim simplu și fără îndoială, în chip vrednic de Dumnezeu și folositor, toate faptele proniei și să credem că bine se fac cele ce se fac, chiar dacă rațiunea lor ne este nouă neajunsă. Iar zicând toate, zic cele ale proniei, adică nu cele făcute rău de noi după rațiunea voii noastre; căci acestea sunt cu totul străine de rațiunea proniei.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 63, în PSB, vol. 80, pp. 180-182)

„(...) spune și de-Dumnezeu-cuvântătorul, marele Dionisie Areopagitul, zicând: *Trebuie să îndrăznim să spunem de dragul adevărului și aceasta, că și Însuși cauzatorul tuturor iese din Sine, din pricina iubirii celei frumoase și bune față de toate, datorită supraabundenței bunătății Sale iubitoare, prin purtările de grijă față de toate cele ce sunt; că, lăsându-Se oarecum cucerit de bunătate, de iubire și de afecțiune, coboară din înălțimea Sa mai presus de toate în toate prin puterea extatică mai presus de ființă, care nu-L scoate însă din Sine (De div. nom., cap. 4, 13).*” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea a doua, 180, în PSB, vol. 80, pp. 350-351)

„(Dumnezeu – n.L.P.), care se folosește cu înțelepciune de cele ce nu depind de noi, pe de altă parte spre pedepsirea relelor ce depind de noi, și iarăși pe de altă parte spre sporirea și întărirea bunătăților (virtuților) ce depind de noi.

¹⁶⁵⁶ Tălcuirea Pr. Stăniloae: Sfântul Maxim ia în considerare și argumentul ce se aduce împotriva purtării de grijă a tuturor, că ea este de necuprins, sau de neînțeles, dată fiind mulțimea lucrurilor și complexitatea schimbărilor lor și a raporturilor dintre ele. El spune că, precum omul se schimbă în raport cu fiecare semen al său și cu orice împrejurare, acomodându-se tuturor, cu atât mai mult poate fi multiplă și acomodată tuturor creaturilor individuale și împrejurărilor lor și pronia dumnezeiască. O negare a pronierii celor individuale ar sărăci gândirea lui Dumnezeu și L-ar lipsi de iubire, supunându-L unui mic număr de legi, în sens panteist. (n.s. 228, p. 181)

Deosebind deci cele ce stau în puterea noastră de cele ce nu stau în puterea noastră, pe cele din urmă să le credem ca fiind în întregime opera Providenței dumnezeiești, iar pe cele dintâi ca fiind și opera Providenței dumnezeiești, dar și opera voinței noastre. Depinde de noi, ca să concentrăm într-o definiție, tot ce cuprinzându-se în rațiunea virtuții, sau dimpotrivă în modul răutății, urmează liberei noastre hotărâri prin voință. Dar nu depinde de noi tot ceea ce nu are ca creatoare a existenței proprii libera alegere și tot ce existând prin fire nu se poate numi virtute sau răutate, dar devine, sau, pentru a spune mai propriu, se arată ca una sau alta prin felul cum îl întrebuițăm noi.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 1, în PSB, vol. 81, p. 12)

„(...) pe Cel ce le-a făcut și le susține toate numai cu înclinarea voinței Lui.” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epistole*, Partea Întâi, ep. 12, în PSB, vol. 81, p. 68)

Duhul Sfânt - „Duhul înfierii”

„Deci Duhul este altceva decât creaturile. S-a dovedit că e mai degrabă propriu Fiului și că nu e străin de Dumnezeu. Chiar și acea sfătoasă întrebare a lor: *Dacă Duhul este din Dumnezeu, pentru ce nu Se numește și El Fiu?*, s-a dovedit încă prin cele dinainte, cutezătoare și îndrăzneată, dar se dovedește nu mai puțin și acum. Căci deși nu s-a numit în Scripturi Fiu, ci Duh al lui Dumnezeu, s-a spus că e în Dumnezeu însuși și din Dumnezeu însuși precum a spus Apostolul (I Cor., 2, 12). Iar dacă Fiul, fiindcă e în Tatăl, este propriu ființei Lui, în mod necesar și Duhul, odată ce se spune că e din Dumnezeu, este propriu după ființă al Fiului. Și fără îndoială, pentru că Domnul este Fiu, Duhul însuși a fost numit Duhul înfierii¹⁶⁵⁷.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXV, în PSB, vol. 16, p. 54)

¹⁶⁵⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul nu e Fiu al Fiului, cum e Fiul chip al Tatălui, pentru că nu Se naște din Fiul, cum Se naște Fiul din Tatăl. Dar e Duhul înfierii, pentru că nenăscându-Se din Fiul, dar fiind în Fiul și lăsându-L pe Acesta Fiu și nefăcându-L Tată al Său, ne face și pe noi fii, ca Cel ce se întipărește în noi ca chipul Fiului. El e chip al Fiului în alt sens, anume ca Cel ce Îl reflectă pe Fiul ca Fiu, din strânsa unire cu El. El ne face de aceea pe noi asemenea Fiului, lăsându-L pe Fiul Fiu și reflectându-L ca atare, fără să Se nască și fără să purceadă din Fiul. El este chipul Fiului, dar nu are această calitate întrucât ar avea originea în Fiul, ci întrucât Tatăl, purcezându-L ca Tată al Fiului, Îl unește cu Fiul, sau Îl face să Se odihnească în Fiul și să reflecte pe Fiul, sau să confirme pe Fiul în calitatea Lui de Fiu, iubind această calitate a Lui. În mod deosebit Duhul e ipostasul-suflu, însă un suflu în care se reflectă trăsăturile Fiului, care accentuează aceste trăsături, rămânând totuși deosebit ca ipostas de Fiul. (n.s. 78, p. 54)

„(...) *căci n-ați luat iarăși duh de robie, spre frică, ci ați luat Duhul înfierii*¹⁶⁵⁸ (Rom., 8, 15).” (Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion, Episcopul de Thmuis, împotriva celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este creatură*, XXV, în PSB, vol. 16, p. 55)

„Deși Duhul Sfânt nu S-a numit Fiu, El nu e în afara Fiului. Căci I s-a spus Duhul înfierii¹⁶⁵⁹.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, Către același episcop Serapion, IV, în PSB, vol. 16, p. 90)

Duhul Sfânt în iconomia mântuirii

„Prin intermediul Duhului Sfânt (are loc) restabilirea în paradis, ridicarea în împărăția cerurilor, redobândirea înfierii, îndrăzneala de a numi pe Dumnezeu - Tatăl nostru, împărtășirea de harul lui Hristos, viețuirea ca fii ai luminii, părtășia la slava veșnică și, într-un cuvânt, împărtășirea de toate binecuvântările în acest veac și în cel viitor¹⁶⁶⁰. Astfel, bunurile promise nouă, din care, prin credință, așteptăm să ne înfruptăm, le vedem ca în oglindă, ca deja prezente (Mt., 3, 18). Și dacă arvuna este atât de mare, cât de mare va fi plata, și dacă pârga este atât de mare, cât de mare va fi rodul întreg al (secerișului) ?”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 15, în PSB, vol. 12, p. 50)

„Cine neagă că acțiunile întreprinse de Marele Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, izvorâte din bunătatea lui Dumnezeu, în vederea mântuirii omului, s-au împlinit prin harul Duhului? Fie că cercetezi pe cele din trecut: binecuvântările patriarhilor, ajutorul dat prin lege, tipurile, profețiile, bravurile în războaie, minunile dreptilor, fie că cercetezi dispozițiile referitoare la întruparea Domnului, (toate au fost realizate prin Duhul). În primul rând a fost prezent în însuși trupul Domnului, fiindu-I ungere și însoțitor inseparabil, conform spuselor Scripturii : *Peste Cel care vei vedea pe Duhul coborând și rămânând peste El, Acesta este Fiul Meu Cel iubit* (In., 1, 33; Lc., 3, 22). Și: *Pe Iisus cel din Nazaret, pe Care L-a uns Dumnezeu cu Duhul Sfânt* (Fap., 10, 38).

¹⁶⁵⁸ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Ca Duh de Fiu, Duhul ne dă curaj de fii în fața Tatălui. Nu ne mai temem de moarte, sau de cei ce ne pot omorî. (n.s. 80, p. 55)

¹⁶⁵⁹ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Deci Duhul e și al Fiului, dar ca al Lui, nu ca al Tatălui. Nu-L are pe Fiul drept origine, ci Fiul e primitorul Lui de la Tatăl, în calitate de Fiu. De aceea când este dat și oamenilor, este dat în calitate de Duh al Fiului, aducând și în oameni simțirea de fii, sau făcându-i asemenea Fiului. Ei sunt înfiați însă prin aceasta, de Tatăl. Fiul nu-i ține nedeschiși Tatălui, cum nu este nici El închis Tatălui. Duhul pe care-L dă El oamenilor, deși Îl dă în calitate de Fiu, tocmai prin aceasta Îl dă și Duh al Tatălui, sau ca primit de la Tatăl. (n.s. 166, p. 90)

¹⁶⁶⁰ Iconomia mântuirii urmează ordinea inversă creației lumii: de la Sfântul Duh prin Fiul către Tatăl. – n.L.P.

Apoi, orice lucrare (a Fiului) se săvârșea în prezența Duhului. Duhul era de față chiar și când (Iisus) a fost ispitit de diavol. *Căci, zice (Scriptura), Iisus a fost condus de Duhul în pustiu, pentru a fi ispitit* (Mt., 4, 1). Și când a săvârșit minuni (Duhul) era de față. *Pentru că, zice, dacă Eu scot demonii cu Duhul lui Dumnezeu...* (Mt., 12, 28). Nu L-a părăsit nici după ce a înviat din morți. Pentru că, în lucrarea de reînnoire a omului, de a-i reda harul — pe care (îl primise) din suflarea lui Dumnezeu, dar îl pierduse — Domnul, suflând peste ucenici, a zis: *Luați Duh Sfânt. Căroră veți ierta păcatele, vor fi iertate și căroră le veți ține, vor fi ținute* (In., 20, 22-23). Organizarea Bisericii nu se săvârșește, în mod evident și incontestabil, prin Duhul? *Pentru că Acesta, zice (Scriptura), a dat Bisericii în primul rând apostoli, în al doilea rând profeți, în al treilea rând pe cei cu darul minunilor, apoi pe cei cu darul tămăduirilor, al cârmuitorilor, binefăcătorilor și cu darul (vorbirii în diferite) limbi* (I Cor., 12, 28). Această ordine a fost stabilită după darurile Duhului.

Dacă cercetează cineva cu atenție va găsi că și la vremea așteptatei celei de a doua veniri a Domnului din cer Duhul Sfânt nu va lipsi, așa cum socotesc unii. Din contră, va fi de față și în ziua arătării (Domnului), când fericitul și singurul Suveran va judeca lumea cu dreptate. Cine n-a auzit de bunurile pe care le-a pregătit Dumnezeu pentru cei vrednici, încât să nu știe că coroana dreptilor, care se va da fiecăruia mai bogată și mai strălucitoare - după actele de virtute săvârșite - este harul Duhului?" (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 16, în PSB, vol. 12, p. 55)

„Și dacă te gândești la creație, (vei vedea atunci) că puterile cerurilor (îngerii) de Duhul au fost întărite; prin întărire se înțelege statornicia în practicarea binelui. Prin urmare, intimitatea cu Dumnezeu, indiferența față de rău și rămânerea în permanență în fericire (s-au dat) puterilor îngerești de către Duhul. Avea să vină Hristos, Duhul i-a luat-o înainte. Are loc întruparea, Duhul este nedespărțit. S-au săvârșit minuni, (s-au acordat) harismele vindecărilor, (toate s-au făcut) prin Duhul Sfânt. Demonii au fost alungați în (numele) Duhului lui Dumnezeu. Când diavolul a fost certat, Duhul era de față. Izbăvirea de păcate (s-a făcut) prin harul Duhului. Căci *v-ați spălat și v-ați sfințit în numele Domnului nostru Iisus Hristos și în Duhul Sfânt* (I Cor., 6, 11). Apropierea de Dumnezeu (s-a făcut) prin Duhul, căci: *a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre care striga : Ava, (adică Tată)* (Gal., 4, 6). Înviere din morți (se va săvârși) prin lucrarea Duhului. *Căci, (zice Psalmistul), vei trimite Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului* (Ps., 13, 30). Dacă înțelege cineva zidirea ca pe o reînsuflețire a celor ce s-au descompus, oare nu este mare lucrarea Duhului, Care se îngrijește de viața noastră de după înviere și adaptează sufletele noastre la acea viață spirituală?". (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 19, în PSB, vol. 12, p. 64)

Lucrarea Duhului Sfânt în creație

„Duhul Sfânt umple pe îngeri, umple pe arhangheli, sfințește pe puteri, însuflețește totul. Duhul Sfânt se împarte în toată creația, este împărțit în chip diferit de fiecare din cele create, dar cu toate acestea Duhul nu este micșorat de cei care participă la El. Dă tuturor harul Lui; nu se termină, deși este împărțit celor care participă la El, iar cei care Îl primesc sunt plini de Duhul, iar Duhul Sfânt rămâne neîmpuținat. După cum soarele nu este micșorat întru nimic de cei care participă la lumina și căldura sa, deși luminează corpurile și este împărțit în felurite chipuri de corpuri, tot așa și Duhul rămâne nemicșorat și neîmpărțit, cu toate că dă tuturor harul Său. Luminează pe toți pentru a înțelege pe Dumnezeu, insuflă pe profeți, înțelepțește pe legiuitori, sfințește pe preoți, întărește pe împărați, desăvârșește pe drepti, umple de cinste pe cei curați sufletește și trupește, dă harurile tămăduirilor, învie pe morți, dezleagă pe cei legați, înfiază pe cei străini. Acestea le lucrează prin nașterea de sus (In., 3, 3). Dacă ia un vameș, care crede, îl face evanghelist (Mt., 9, 9); dacă se pogoară peste un pescar, face din el un teolog (Mt., 4, 19); dacă găsește un prigonitor, care se pocăiește, îl face apostol al neamurilor, predicator al credinței, vas al alegerii (Fap., 9, 15). Prin Duhul Sfânt cei slabi ajung puternici, cei săraci se îmbogățesc, oamenii simpli la cuvânt sunt mai înțelepți decât înțelepții.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 512)

„După cum suflul care străbate un fluier produce un sunet, (tot așa) Duhul Sfânt cântă prin sfinți și prin oamenii cei duhovnicești și se roagă lui Dumnezeu în curăția inimii.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XLVII, 14, în PSB, vol. 34, p. 274)

Ubicuitatea Duhului Sfânt

„Sfântul Duh este în cer și umple pământul; este de față pretutindenea și nu-i mărginit de nimic. În fiecare locuiește în întregime și este în întregime cu Dumnezeu.” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XV-a, III, în PSB, vol. 17, p. 513)

Veșnicia Duhului Sfânt

„Nu trebuie să credem că El a fost altceva înainte de a fi Duh Sfânt și că ar fi progresat până a ajuns să fie Duh Sfânt. Dacă am crede așa ceva ar fi tot una să spunem că într-o vreme când nu exista Duh Sfânt, nu era nici cine să-L

cunoască pe Tatăl, că abia după ce a ajuns la cunoaștere ar fi devenit Duh Sfânt. Dacă așa ar fi stat lucrurile, atunci El niciodată n-ar fi fost înțeles în unitatea Treimii¹⁶⁶¹ împreună cu Tatăl cel neschimbat și cu Fiul Său. Cu alte cuvinte, Duhul Sfânt a existat în tot timpul. Folosim expresiile *în tot timpul* sau *a existat veșnic* sau orice alt termen cu semnificația temporală, dar totul trebuie înțeles în chip simplu și cu încredință, căci înțelesurile lor sunt legate de timp, pe când cele de care vorbim noi, chiar dacă în cursul discuției apar ca temporale, în realitate ele depășesc prin firea lor orice idee de semnificație temporală.” (Origen, *Despre principii*, cartea întâia, IV, 3, în PSB, vol. 8, pp. 73-74)

Sălășluirea Duhului Sfânt în noi

„(...) (Sfântul Duh — n.L.P.) se împarte în sufletul fiecărui credincios, fără ca Duhul să se împartă.” (Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a VI-a, cap. XV – 120.2., în PSB, vol. 5, p. 452)

„Duhul nu *se odihnește* asupra oricui, după cum citim, ci numai peste sfinți și peste cei fericiți. Duhul lui Dumnezeu se odihnește peste cei care au *o inimă curată* (Mt., 5, 8) și peste cei care au curățit sufletul lor de păcat (Rom., 8, 10-11 etc.). Dimpotrivă, El nu sălășluiește într-un trup apăsător de păcat, chiar dacă cândva a sălășluit într-însul. Duhul Sfânt nu îngăduie nici o comunicare, nici o împărțală cu duhul răului. E sigur că din clipa păcatului, duhul răului, care-i în sufletul cuiva, este cel care își are partea sa. Când e lăsat să intre și să sălășluiească în noi prin cugetele sale rele și poftile rele, Duhul Sfânt, se află în strâmtoare și eu îmi îngădui să afirm că: Duhul Sfânt este alungat din noi. De aceea, Apostolul, știind că așa se petrec lucrurile, dă sfatul: *Să nu întristați Duhul cel Sfânt al lui Dumnezeu, întru care ați fost pecetluiți pentru ziua răscumpărării* (Efes., 4, 30). Prin păcat întristăm, deci, pe Duhul Sfânt, iar printr-o viață dreaptă și sfântă, îi pregătim în noi un sălaș.” (Origen, *Omilii la Cartea Numerii*, omilia VI, cap. III, în PSB, vol. 6, pp. 146-147)

„După cum prin participarea la Fiul Său Dumnezeu face din noi fii adoptivi, iar prin participare la Înțelepciune ne face și pe noi înțelepți întru Dumnezeu, tot așa și împărțășirea noastră din Duhul Sfânt ne face și pe noi sfinți și înduhovniciți. Și a te împărțăși din Duhul Sfânt e unul și același lucru cu a te împărțăși din Tatăl și din Fiul, pentru că una și netrupească este firea întregii Sfinte Treimi¹⁶⁶². Ceea ce am spus despre participarea sufletului trebuie să

¹⁶⁶¹ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: A se vedea aici, mai jos: I, 8, 3. A se reține cuvântul *unitatea Treimii*. (n.s. 234, p. 73)

¹⁶⁶² Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Despre înrudirea omului cu Dumnezeu și despre împărțășirea din lucrările harului Lui vorbește Origen adeseori și în cartea de față: I, 1, 3; I, 2,4; I, 3, 8 etc.

înțelegem că este valabil și la îngeri și la puterile cerești, întrucât întreaga creație spirituală dorește participarea la Sfânta Treime¹⁶⁶³.” (Origen, *Despre principii*, cartea a IV-a, V, 4, în PSB, vol. 8, p. 304)

„Ei¹⁶⁶⁴ (...) au nu numai trupul neîntinat de pofte și de împreunare, dar și sufletul inaccesibil gândurilor necurate; de aceea, în sufletul lor, locuiește, ca într-un templu, Duhul Sfânt.” (Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, discursul XI, în PSB, vol. 10, p. 119)

„Aceasta (frumusețea firească – n.L.P.) însă strălucind, precum strălucește soarele înaintea ochiului curat, îi va arăta acestuia în el însuși imaginea Celui nevăzut. În fericita contemplare a chipului vei vedea frumusețea arhetipului. Prin Duhul inimile se înalță, cei neputincioși sunt conduși de mână, cei ce sunt pe calea virtuții se desăvârșesc. Luminând pe cei care s-au curățit de orice pată, îi arată duhovnicești, datorită comuniunii cu El. Și după cum (se întâmplă cu) corpurile strălucitoare și cu cele transparente, că atunci când o rază cade peste ele devin mai strălucitoare și altă strălucire pornește din ele, la fel se întâmplă și cu sufletele purtătoare și iluminate de Duhul, ele însele devin duhovnicești și răspândesc altora harul. Urmare a acestui fapt este prevederea celor viitoare, tâlcuirea tainelor, cunoașterea celor ascunse, harismele, viața cerească, conviețuirea cu îngerii, bucuria fără margini, rămânerea permanentă (în comuniune) cu Dumnezeu”. (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 9, în PSB, vol. 12, p. 39)

„Duhul este Cel ce ne ține în Dumnezeu, și nu noi prin noi înșine. Și precum suntem fii și dumnezei, pentru Cuvântul din noi, așa vom fi în Fiul și în Tatăl și, ajunși în Fiul și în Tatăl, vom fi socotiți una pentru Duhul care este întru noi și întru Fiul aflător în Tatăl¹⁶⁶⁵.” (Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, Cuvântul al treilea împotriva arienilor, XXV, în PSB, vol. 15, p. 352)

(n.s. 1583, p. 304)

¹⁶⁶³ Tâlcuirea Pr. T. Bodogae: Pentru Origen diferența între îngeri și oameni e numai întâmplătoare întrucât și unii și alții fac parte din categoria ființelor cugetătoare. (n.s. 1584, p. 304)

¹⁶⁶⁴ Cei care își încearcă dorințele și poftele trupului – n.L.P.

¹⁶⁶⁵ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Pe de o parte Duhul aflându-Se în noi, pe de alta, în Fiul Care este în Tatăl, precum cele trei Persoane dumnezeiești sunt una, aflându-Se Una în Alta, fără să Se confunde, așa ne facem și noi una, adică unul în altul. Duhul are o poziție deosebită în raport cu noi. El ia locul cel mai intim în noi; dar e totodată în Fiul, Care Se află în Tatăl. Locul cel mai intim în noi e în conștiința noastră de fii ai Tatălui ceresc. Deci Duhul Se află în noi, trezind această conștiință, întrucât are cu Sine pe Fiul și pe Tatăl, întrucât Se află totodată în Fiul, iar Fiul în Tatăl, cu simțire de Fiu. Duhul își are locul în Fiul, datorită Tatălui și venind de la Tatăl. De aceea ia loc și în noi trezindu-ne conștiința de fii. Iar avându-Și locul în Fiul, rămâne în Fiul, prin Care Tatăl îl trimite în intimitatea noastră, caracterizată prin filiație față de obârșia noastră supremă. (n.s. 60, p. 352)

„După cum o casă, plină de murdărie și de miros urât (este curățită și împodobită), tot așa și sufletul, în întregime trebuie să fie curățit, împodobit și umplut de toată aroma și (cu toate) comorile, pentru ca Duhul Sfânt să vină – în locul lui satan – și să se odihnească în sufletele creștinilor.” (Sf. Macarie Egipteanul, *Cele cincizeci de omilii duhovnicești*, omilia XXVII, 19, în PSB, vol. 34, p. 222)

„(...) spune Mântuitorul: *De Mă iubește cineva pe Mine, cuvântul Meu va păzi și Tatăl Meu îl va iubi pe el și vom veni la el și Ne vom face locaș în el* (In., 14, 23)¹⁶⁶⁶. De fapt, Duhul este Cel ce locuiește în noi și prin El credem că avem totodată pe Tatăl și pe Fiul, precum a spus iarăși și Ioan Evanghelistul: *În aceasta cunoaștem că rămânem întru El și El întru noi, că ne-a dat nouă din Duhul Său* (I In., 4, 13)¹⁶⁶⁷.” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea întâi, cap. 9, în PSB, vol. 41, p. 111)

„(...) dacă buna mireasmă a aromatelor își întipărește tăria în veșminte și prefăce cele în care vine, într-un fel conform ei, cum nu ar putea Duhul Sfânt, o dată ce este din Dumnezeu prin fire, să facă părtași de firea dumnezeiască pe cei în care vine?” (Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, cartea a unsprezecea, cap. 2, în PSB, vol. 41, p. 994)

¹⁶⁶⁶ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Duhul Sfânt, locuind în cineva, îl face templu al lui Dumnezeu. Dar acela e totodată locaș al Tatălui și al Fiului. Căci Duhul nu e decât în cel unit cu Fiul, peste Care Se odihnește. Cel ce crede în Hristos, că e Fiul lui Dumnezeu și Tatăl și are pe Duhul odihnind în El, este locaș sau templu al Sfintei Treimi, întipărit de iubirea dintre Persoanele Sfintei Treimi și, ca atare, iubind și el pe Tatăl cu iubirea Fiului, peste Care se odihnește iubirea Tatălui, în Persoana Sfântului Duh. (n.s. 191, p. 111)

¹⁶⁶⁷ Tâlcuirea Pr. Stăniloae: Numai Duhul de Fiu al lui Hristos ne dă simțirea că avem pe Hristos ca Fiu în noi. Prin Duhul se naște în noi sensibilitatea pentru prezența Fiului Tatălui în noi. (n.s. 192, p. 111)

DOGMELE

Despre dogmele Bisericii¹⁶⁶⁸

„(...) dogmele apostolice ale Bisericii pentru care suntem gata să murim, disprețuind totuși pe cei care ne constrâng să le lepădăm. Dar, chiar dacă aceștia ne forțează prin chinuri nu ne pierdem nădejdea, (încrederea) în ele.” (Fericitul Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, cartea I, 4, 55, în PSB, vol. 44, p. 34)

„Căci e neîndoios că acela care nu cunoaște adevărul, nu-l poate cunoaște nici pe Dumnezeu.” (Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, cartea a III-a, cap. VII, în PSB, vol. 75, p. 122)

Dogmele sunt bazate pe Sfânta Scriptură

„(...) pentru noi arbitru e Scriptura cea insuflată de Duhul Sfânt, de aceea cei la care dogmele sunt de acord cu cuvintele Scripturii vor câștiga de partea lor votul adevărului”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 189, III, în PSB, vol. 12, p. 385)

¹⁶⁶⁸ Învățătura descoperită de Dumnezeu, primită și învățată de Biserică, s-a numit *dogmă* (> gr. Δόγμα – dogmă, hotărâre, sentință, decret). Dogma este un adevăr fundamental, neschimbat, dat odată pentru totdeauna, descoperit de Dumnezeu oamenilor și formulat de Biserică cu ajutorul Sfântului Duh, Care a luminat și inspirat pe autorii sfinți ce au formulat dogmele. Sfinții Părinți recunosc dogmei, acestei învățături predate și apărute de Biserică și întărită de Sfânta Scriptură, o însemnătate centrală în viața creștină. Biserica nu formulează orice adevăr, ci numai adevărul descoperit de Dumnezeu, despre care mărturisește și Sfânta Scriptură. Biserica Ortodoxă a arătat că nu există alt mod de mântuire, decât cel asigurat de trăirea conform normelor exprimate de dogme. Biserica, prin Sfintele Sinoade care au și formulat dogmele, a anatematizat pe cei care nu țin de învățatura cea adevărată, formulată de aceste soboare, sub inspirația Duhului Sfânt. Cei ce disprețuiesc dogmele se abat de la calea mântuirii și pierd viața veșnică. – n.L.P.

Explicarea dogmelor prin diferite raționamente¹⁶⁶⁹

„După cum pentru obiectele văzute de ochii noștri experiența s-a dovedit totdeauna mai bună decât explicarea rațională a cauzelor, tot așa și pentru dogmele care ne depășesc, credința e mai bună decât perceperea prin raționamente”. (Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, epistola 38, V, în PSB, vol. 12, p. 183)

¹⁶⁶⁹ În esența ei, dogma pare a fi rațională, fiindcă adevărul cuprins în ea e formulat în cadrul puterilor rațiunii, însă ea formulează un adevăr suprarational și supralogic - adevărul revelat. Dogma e pentru creștin o cunoaștere, dar o cunoaștere antinomică, o supracunoaștere, adevărurile sale fiind suprarationale și supralogice: o Ființă în trei Ipostasuri, o Persoană, în două firi, Fecioara Maria naște pe Cel mai presus de ființă etc. Părinții Bisericii și scriitorii bisericești au recurs uneori și la argumente raționale în explicarea învățăturilor de credință, precum precizează și Fericitul Augustin: *Noi ne vom lua probele nu numai din autoritatea mărturisirilor divine, dar, de asemenea, din pricina păgânilor, vom recurge la argumente scoase din rațiune.* (Fer. Augustin, *De civitate Dei*, XIX, I). Sfinții Părinți vorbesc despre *ochii credinței*, pe care-i căpătăm prin înaintarea noastră pe calea virtuților, și ne sfătuiesc să nu neglijăm dogmele, făcându-ne credința oarbă, lipsită de iluminările Duhului Sfânt, care ni se împărtășesc prin împlinirea virtuților. Părinții sfinți au formulat dogmele dumnezeiești trăind prezența lui Dumnezeu în viața lor, uniți cu Dumnezeu, teofori. – n.L.P.

Dogmele și viața duhovnicească¹⁶⁷⁰

„(...) noi, luptători ai pietății, care am ales viața liniștită și lipsită de plăceri (lumești) ca un ajutor pentru păzirea dogmelor evanghelice (...)”. (Sf. Vasile cel Mare, *Regulile mari*, cap. IV, în PSB, vol. 18, p. 216)

„Să ne străduim să punem în sufletele noastre învățăturile cele sănătoase și odată cu asta să aducem și viață curată, pentru ca și viața să dea mărturie de dogmele noastre, dar și dogmele să ne arate viața vrednică de credință. Nu avem nici un folos dacă dogmele ne sunt drepte, dar viața stricată; și iarăși nu putem câștiga ceva de folos pentru mântuirea noastră dacă avem viață curată, dar nu ținem seama de dogme. Se cuvine, dar, să ne împodobim cu amândouă, și cu învățături drepte și cu viață curată, dacă vrem să scăpăm de iad și să dobândim împărăția. Spune-mi, ce folos ai de un copac care se întinde mult în sus, e plin de frunze, dar e gol de fructe? Tot așa și creștinului nu-i sunt de nici un folos dogmele drepte, dacă viața lui e stricată”. (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, omilia XIII, IV, în PSB, vol. 21, p. 154)

¹⁶⁷⁰ Biserica îndeamnă la dreaptă credință și în același timp la dreaptă trăire, cerând de la credincioșii ei, nu numai să învețe dreapta credință, ci și dreapta trăire, căci orice abatere sau deviere de la dreapta învățătură, duce implicit la devierea de la dreapta trăire. Învățăturile creștine nu trebuie să fie numai mărturisite, ci și trăite de credincioși, pentru a putea fi înțelese de aceștia. O serie de Părinți ai Bisericii și scriitori bisericești vorbesc despre această pregătire morală și trăire duhovnicească pentru a putea înțelege sfintele învățături ale Bisericii: *Adâncă este prăpastia dogmelor, iar mintea celui ce se liniștește sare fără primejdie peste ele. Nu e ferit de primejdie cel ce înnoată îmbrăcat, nici cel ce se atinge de teologie, stăpânit de patimi.* (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv. XXVII, *Filocalia*, vol. IX); *Urcă prin felul tău de viațuire; caută să dobândești pe Cel curat prin curăție. Vrei să ajungi vreodată teolog și să fii vrednic de dumnezeire? Păzește poruncile și umblă în viață potrivit acestor porunci.* (Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul XX, 12*, P.G., XXXV, col. 1080); *Dacă ești teolog, roagă-te cu adevărat; și dacă te rogi cu adevărat ești teolog.* (Evagrie Ponticul, *Capete despre rugăciune*, cap. 60, *Filocalia*, vol. I); *Cei ce văd pe Dumnezeu sunt înlăuntrul lui Dumnezeu, au parte de strălucirea Sa.* (Sf. Irineu al Lyonului, *Contra eresurilor*, IV, 20, 5, P.G., VII, col. 1035) ș.a.m.d. Referindu-se la transpunerea în faptă a învățăturilor creștine, Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: *Care este folosul de a cunoaște bine învățăturile despre Dumnezeu, dar a face, cu nerușinare, desfrânare? Iarăși, care-i folosul de a trăi în înfrânare într-un chip bun, dar a huli cu neevlavie?* (Cateheza IV). Nu mică este osânda celui care dogmatizează, adică vorbește despre Dumnezeu și despre dogmele dumnezeiești fără pregătirea moral-spirituală cuvenită, căci prin discrepanța dintre învățătură și viață, el de fapt desminte cele afirmate prin viu grai, iar spusele lui devin blasfematorii, fiindcă prin aceasta relevă că învățătura pe care o propagă nu i-a străpuns inima și că dogmele nu au nici o putere de reînnoire morală a sa. De aceea, este zadarnic efortul celui ce învață fără să practice el însuși învățătura pe care o propovăduiește. – n.L.P.

CUVÂNTUL PRIMILOR CITITORI

Arhid. Prof. Univ. Dr. CONSTANTIN VOICU – Facultatea de Teologie Ortodoxă Andrei Șaguna, Sibiu.

Salutăm apariția în limba română a acestei antologii patristice având ca autor pe tânărul și inimosul meu doctorand Liviu Petcu, asistent universitar la Facultatea de Teologie *Dumitru Stăniloae* din Iași. Avem de-a face, așadar, cu o producție totalmente românească, care dorește să vină în ajutorul doctoranzilor, studenților, clerului și poporului binecredincios, pentru o mai bună cunoaștere a literaturii și teologiei patristice.

După patru ani de strădanii, autorul publică acest prim volum al antologiei sale, programată în șapte volume, având ca titlu *Despre Dumnezeu Cel veșnic viu*. Avem de-a face cu o culegere de texte patristice asupra acestei mari teme dogmatice, la care autorul a adăugat, acolo unde a considerat necesar, notele explicative ale traducătorilor sau propriile note explicative. De asemenea, autorul a compus studii propedeutice de reală valoare teologică, care precedă textele patristice. Primele trei studii introductive au menirea de a prezenta cititorului Patrologia ca și știință teologică.

Consider utilă apariția acestei antologii patristice în mediul teologic românesc. Această antologie autohtonă prezintă o particularitate prin însuși faptul că la realizarea ei s-a înhămat un singur autor, în vreme ce în străinătate, marile antologii patristice sunt realizate de un colectiv de patrologi. De asemenea, autorul a ales – ceea ce consider laudabil – să-și înceapă antologia sub semnul primului mare capitol al Teologie Dogmatice. Nădăjduim că următoarele volume vor urma acestei scheme, pentru a avea astfel continuitate.

În ce privește textele patristice, ideal ar fi încercarea unor noi traduceri sau cel puțin îmbunătățirea – acolo unde este cazul – a celor deja existente. De asemenea, numărul textelor redactate, precum și cel al Sfinților Părinți citați ar putea fi lărgit.

Cu toate acestea, autorul realizează, fără nici un fel de îndoială, o antologie care poate fi deosebit de utilă tuturor celor interesați de Sfinții Părinți. Studiile introductive, precum și notele explicative personale sunt valoroase din punct de vedere teologic și exprimă maturitatea teologică a autorului.

Această antologie, după realizarea ei completă, va umple un gol existent în studiul patrologiei românești.

Urăm autorului mult succes în activitatea științifică!

Prof. Univ. Dr. CONSTANTIN MARIN – Facultatea de Filosofie, Iași.

Nevoia întocmirii unei antologii de texte semnificative fie ale unui autor, fie ale mai multor autori, fie din una sau din mai multe opere se naște, cel mai adesea, din dorința și conștiința autorului (autorilor) de a oferi publicului cititor un instrument de cunoaștere, de a-l îndruma și călăuzi spre o înțelegere cât mai profundă a domeniului respectiv. Nu de puține ori, o culegere antologică a însemnat și un îndemn de acțiune, de făptuire, apărut în virtutea unei astfel de plus-cunoaștere.

O antologie filosofică, de exemplu, ajută la cunoașterea istoriei filosofiei, fie că este vorba de filosofia universală, fie de cea dintr-o anumită perioadă istorică, dintr-o singură țară, a unui grup de gânditori (școală filosofică) sau chiar numai a unui singur mare filosof. Acest lucru poate fi spus despre orice fel de antologie, a literaturii, artei, culturii *und vieles andere*.

Antologia la care ne referim pe scurt în aceste puține pagini, *Părinții Bisericii – Învățătorii noștri*, I-VII volume, întocmită și prezentată de domnul doctorand Liviu Petcu nu face excepție de la această paradigmă teoretico-metodică, cu atât mai mult cu cât, este nu doar o simplă spiruire și juxtapunere fortuită de texte, ci este o lucrare tematică, explicativă de amploare deosebită și, nu în ultimul rând, prin conținutul ei ideatic, este și de o însemnătate didactică incontestabilă. Spunem aceasta și pentru faptul că mesajul ei este adresat unui cerc larg de cititori, profesori de teologie, de filosofie, etică, cunoscătorilor în materie de dogmatică religioasă răsăriteană (dar și occidentală), profesorilor de religie din școli, elevilor *und so weiter*. Tuturor acestor categorii de cititori, prezenta antologie le va fi, după părerea noastră, de un mare ajutor atât ca instrument metodic, cât și ca o bogată sursă de informare, de sugestii interpretative și comentarii interesante.

Din această perspectivă, apreciem cum se cuvine efortul cu totul neobișnuit făcut de domnul doctorand Liviu Petcu de a fi cercetat, selectat și prelucrat un număr imens de date, informații, texte, documente și lucrări, pe care le-a explicat, comparat și sistematizat în cele șapte volume, ceea ce face ca această lucrare să fie un fel de enciclopedie a patristicii răsăritene.

Lucrarea despre care noi referim, pe scurt, numai la primul volum intitulat *Despre Dumnezeu Cel veșnic Viu* nu este însă nici enciclopedie propriu-zisă, deși spiritul de erudiție nu lipsește autorului ei, nici chrestomanție, nici floresta, nici florilegiu, n-are nici caracterul propriu analectelor, dar putem spune că întrunește câte ceva specific acestor gen de lucrări. Dominant rămâne, desigur, caracterul ei antologic dacă este să ne gândim chiar la sensul verbului din greaca veche *ἀνθολογῶ* – a aduna flori, a culege și a le așeza în buchet, bineînțeles pe cele mai frumoase dintre ele. Avem în vedere, așadar, sensul selectiv, opțional și de ce nu și critic al termenului respectiv. Ne gândim astfel la ceva cam în sensul

a ceea ce a vrut să ofere un Clement din Alexandria prin *Stromatele* sale, în care acesta a întrețesut *covoare*, *carpete*, frumos colorate, culegând ceea ce i s-a părut mai frumos și mai folositor, mai potrivit cu ceea ce dorea el. O culegere antologică nu se reduce, așadar, la redarea pur și simplu selectivă și fără nici un discernământ a unor texte ci, ca să spunem așa, trebuie să fie o redare de *texte alese*, însoțită permanent de comentarii și explicații pertinent-inteligibile ori de câte ori este cazul.

În această perspectivă, antologia de față este o culegere de *flori patristice* lipsită de acelea frumos colorate care însă pot fi și dăunătoare, ba chiar primejdioase, căci sunt pe lume și astfel de flori, nu doar *de mucegai*. Numai în această perspectivă apreciem că lucrarea domnului doctorand Liviu Petcu este ceea ce am putea numi o autentică *selectae scriptoribus paginae*. Cazuri omeotice de culegeri a unor frumoase flori colorate, dar, în anumite privinți, nefolositoare, nu sunt puține, căci încă din primele secole ale creștinismului patristic și până în epoca contemporană, proliferază tot felul de secte și curente așa-zis neomoderniste dar, în fapt, vechi și străvechi reapariții ale ereziilor și sectelor de altădată.

Vine de la sine că nici măcar o antologie nu are menirea de a oferi o cunoaștere exhaustivă a domeniului în cauză; aceasta nu înseamnă însă că ea trebuie să fie pur introductivă, ca să nu spunem superficială. Important este de a oferi o cale de informare și cunoaștere autentică, exactă, precisă, fără exagerări sau interpolări inutile. Rolul cognitiv și metodic este de necontestat, ca să nu mai vorbim de funcția oarecum auxiliară de cunoaștere istoric-comparativă, funcție care, după părerea noastră, nu trebuie să lipsească din nici o cercetare științifică, antologică sau nu.

Dintre textele avute în vedere de autorul acestei antologii antologate în primul volum, prin prisma cerințelor de mai sus, menționăm și noi doar câteva din cuprinsul respectivului tom. Astfel, *Rolul inegalabil al Sfinților Părinți în formularea dogmelor Bisericii; Sfinții Părinți – făuritori de cultură și literatură; Cultura antică și cultura patristică; Părinții Bisericii – modele de viață creștină; Epectaza; Dumnezeu Tatăl; Dumnezeu Fiul; Întruparea Domnului Hristos – eveniment uimitor și neasemuit pentru umanitate; Iisus în fața Arhiereului Anna; Moartea pe cruce; Învierea Domnului Hristos din morți – argumente și mărturii; Lucrarea Lui neîntreruptă în viața lumii și a oamenilor; Dumnezeu Duhul Sfânt; Duhul Sfânt în iconomia mântuirii; Dogmele; Explicarea dogmelor prin diferite raționamente, u.v.a.*

Autorul însoțește textele selectate de comentarii, explicații și argumentări ce reliefează valoarea lor dogmatică și de credință, sporindu-le astfel puterea de însuflețire asupra cititorului, puterea paidesică, religioasă și civic-morală, în funcție de specificul grupurilor sociale ce le receptează. Se formează, așadar, ceea ce numim *selbstbesinnung*, reflexie de sine, *lebenseiheit*, unitatea lăuntrică a vieții sufletești, precum au susținut Sfinții Părinți în scrierile lor. Amintim în

acest sens distincția făcută de Sfântul Grigorie de Nyssa între *epectază* - *progressum* în idem și *epecteză* - simțire înțeleghătoare, *voepà αἰσθησις*.

Sfinții Părinți nu sunt simpli învățători teoreticieni abstracți ai unor concepte și noțiuni seco-scolatice, ci sunt mai ales modele de înfăptuire duhovnicească a bunelor acte și lucrări *zu sich selbst sin* – *întru* Iisus și iubire de semenii.

În ceea ce privește cercetarea și judecarea lui Iisus, aceasta a fost făcută de cei doi mari șefi ai Templului (Anna și Caiafa) nu doar de Anna și de cele două mari căpetenii politice (Pilat din Pont și Irod Antipa), primul fiind guvernatorul stăpân roman, celălalt, marioneta ce maimuțarea puterea mai marilor Romei. Pe nici unul dintre aceștia nu-i interesa cu precădere virtuțile mesianice ale lui Iisus, cât mai ales chestiuni de ordin social-politic, anume, câți ucenici îl urmează, din ce categorii sociale provin aceștia, ce influență au ei asupra restului populației, dacă nu cumva vor să ajungă la putere în Templu și chiar la Roma, de ce Iisus îi iubea mai ales pe cei săraci (pescarii), detestând pe bogații, corupții și puternicii acestei lumi, dacă nu cumva pregătesc vreo răscoală, *und vieles andere* de același fel. Deoarece Iisus nu răspunde acestui gen de întrebări decât prin tăcere, Pilat îl găsește vinovat, iar ceilalți îl osândesc, osânda se încheie cu răstignirea, răstignirea cu moartea, iar morții îi urmează Învierea.

După înviere, Iisus se arată mai întâi câtorva ucenici, între care nu se afla Toma zis Geamănul, astfel că acesta n-a putut crede că după batjocura răstignirii și a morții pe cruce a putut surveni Învierea. De aceea, acest Toma a rămas tipic pentru scepticii pyrroniști, paradigma *cazuiștilor cinici*, a celor pe care Giovanni Papini îi va numi *mormolocii minții, zoioșii catedrelor și ai academiilor*, a celor ce nu pot crede până nu văd și nu ating cu mâna, a celor ce nu pot *să vadă în întuneric și să audă în tăcere*. E păcat că n-a putut crede până ce n-a văzut rănilor și urmele cuielor, împunsătura din coastă, așa că blânda mustrare a lui Iisus i se cuvenea de bună seamă: *Toma, tu acum crezi, căci cu ochii tăi Mă vezi (...)* *Fericiți sunt cei ce-au crezut fără să Mă fi văzut!*

Valoarea volumului la care ne-am referit (avem convingerea că a întregii lucrări), trebuie cu atât mai mult prețuită astăzi, când în lume se manifestă tot felul de tendințe, mișcări, orientări teosofice, neomesianice (grupul Adyar), orientarea Bahai, spiritualiști de toate nuanțele, ocultști, mistica bioenergetismului de factură trismegistică, neoezoterismul persan și iudeo-islamic, hinduist, ca să nu mai amintim și de pericolul ateismului comunist considerat cumva trecut sau de convingeri intelectual-scientiste și raționaliste despre caducitatea oricărei religii cu caracter universal.

După cum am menționat deja, efortul intens și susținut al autorului, depus pe parcursul a mai multor ani de studii și cercetări, este cu prisosință încununat de un succes binemeritat și trebuie apreciat cum se cuvine.